Anul VI
nr. 296
2-8 octombrie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

LA CE SERVESC PILDELE ISTORIEI

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Atît experienţa, cît şi istoria ne arată însă că nicicînd popoarele şi regimurile n-au învăţat ceva din istorie şi n-au acţionat potrivit preceptelor ce ar fi trebuit desprinse din ea.“

G. W. F. HEGEL, *PRELEGERI DE FILOSOFIE A ISTORIEI*

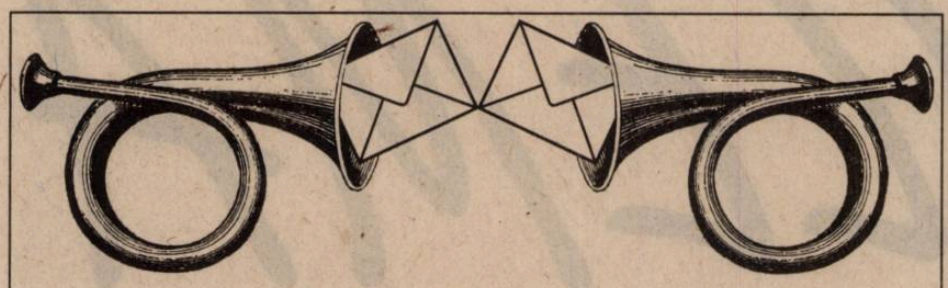

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 293: „Pedagog de şcoală nouă“

Calităţile poporului român, la mintea propagandistului reciclat

Marx a murit de mult. Mumia lui Lenin zace departe de culmile Carpaţilor. Pe Ceauşescu, săracu', l-au năpădit viermii. Fantomele lor, însă, bîntuie cu voioşie printre contemporani. Profită de prostia unora şi de ignoranţa celor mai mulţi, de scleroza „foştilor“ şi de oportunismul actualilor – şi îşi fac auzit şuierul dinspre zonele rarefiate ale puterii.

Nefericiţii elevi care au candidat în acest an pentru un loc la liceu au dat piept cu un subiect care este o adevărată perlă ideologică: „Demonstraţi că personajul Mircea cel Bătrîn din *Scrisoarea III,* de Mihai Eminescu, sintetizează calităţile esenţiale ale poporului român, de-a lungul istoriei sale“. Cînd vezi un asemenea subiect, te apucă deznădejdea. Ai impresia că vremuri pe care le credeai apuse îţi rînjesc proaspăt chiar de pe pervazurile instituţiilor făcute să aducă şi pe la noi democraţia occidentală. Ai impresia că degeaba există intelectuali care îşi consumă viaţa deconstruind ideologii de cea mai joasă speţă. Degeaba a demonstrat Popper găunoşenia esenţialismelor etnice. Inutilă este şi cartea lui Lucian Boia despre miturile românilor. Cine să înţeleagă că etnopsihologia, în varianta sa esenţială, se practică demult şi că revigorarea sa nu are de-a face cu ştiinţa sau cu educaţia, ci cu propaganda şi manipularea? Ai impresia că activiştii sînt o specie mutantă de nemuritori, pe care trecerea timpului îi face tot mai viguroşi şi mai eficienţi. Degeaba se declară Andrei Marga dispus să facă reforma dacă nu ştie să se înconjoare de specialişti care nu au prizat pînă în 1989 marxism şi naţionalism. Examenul de admitere în liceu din acest an seamănă cu un cumplit gest de răzbunare: se încearcă îndobitocirea elevilor după chipul şi asemănarea „specialiştilor de viţă veche“ din minister, care îşi proiectează disperat, cu o transparenţă care permite o bună psihanaliză, obsesiile, ticurile şi frustrările asupra „tinerei generaţii“.

Să încercăm şi noi să tratăm subiectul, să vedem dacă primim zece de la „domnii profesori“ de la minister. Poporul român este un cozonac. Faceţi un aluat romano-geto-dac şi înmuiaţi-l cu puţină zeamă slavă. Adăugaţi „nenorocul“ şi „vicisitudinile istoriei“, dar şi mirodenii precum vitejia, cinstea şi determinarea. Lăsaţi la dospit cu drojdie orientală. După ce aluatul devine gogonat, puneţi-l în tăvi anume construite de ciobanii din spaţiul mioritic. În fine, băgaţi tăvile la focul dragostei de ţară şi veţi vedea că iese o minunăţie de popor: chiar poporul român. Cînd veţi consuma produsul în şcoli veţi găsi o stafidă mai arătoasă: este Mircea cel Bătrîn (nefericitul, trebuie să dea seamă şi pentru istoria care s-a consumat după moartea sa). O felie de cozonac echivalează cu o etapă din creaţia poetică a lui Mihai Eminescu. Păcat că la acest examen nu a fost vorba de epoca de aur: aţi fi aflat cum se prepară mămăliga românească. Deci elevul care vrea să ia examenul trebuie să ştie ceva bucătărie sau măcar o brumă de chimie. Mai trebuie să-şi demonstreze calităţile de papagal. Şi gata, a devenit licean, adică intră în rînd cu lumea şi este pregătit pentru manipulare.

Adrian CIOFLÎNCĂ

Nr. 282: „Prinţ şi cercetător?“

Cartofii de Oradea – încotro?

...Citind scrisoarea dnului Dan Radu Grigore mi-am adus aminte de ceea ce pretenţios s-ar putea numi oarece observaţii empirice. Bihorenii cultivă legume şi cereale, pe care le vînd în Secuime. Secuii cultivă cartofi. Nimeni nu le-a dat „indicaţii“ nici unora nici celorlalţi. Pentru ambii ceea ce contează este ca grînele, respectiv cartofii, să poată fi obţinute ieftin. Se întîmplă că soluţia este specializarea şi schimbul. Ar schimba o graniţă între Secuime şi Partium esenţa problemei? Ar trebui orădenii să se îngrijoreze că n-au cartofii lor? Dacă s-ar apuca să şi-i cultive, i-ar obţine mai scump decît dacă i-ar cumpăra de la Secuime, şi numai pentru că resursele ocupate cultivînd cartofi ar fi putut fi folosite mai bine cultivînd în continuare cereale. Ceea ce contează nu este de unde vin cartofii, ci cît costă.

A tînji după cercetători de calitate care să lucreze în nişte laboratoare mai degrabă decît în altele, doar pentru că aceste laboratoare se află într-o anumită zonă geografică – anume, România – este o atitudine cam la fel de absurdă ca şi cea a unui lobby orădean pentru cultura locală a cartofului. Ceea ce contează pentru consumatorii români este ca rezultatele cercetării ştiinţifice să le fie la îndemînă, nu de unde vin ele. Şansele sînt mai bune ca aceste rezultate să fie obţinute la un cost rezonabil – şi deci să devină disponibile şi pentru buzunarele româneşti – atunci cînd cercetătorii pot să lucreze cu productivitate maximă, oriunde în lume s-ar afla. Se întîmplă ca „laboratoare româneşti“ să nu fie o submulţime în „laboratoare bune“. Este, cu alte cuvinte, prohibitiv de scump să faci cercetare de calitate în România, la fel cum ar fi prohibitiv de scump să faci automobile de calitate „Mercedes“ în România. Ar trebui declarat doliu naţional? Nu neapărat. Soluţia logică ar fi deschiderea graniţelor în calea schimbului – de mărfuri ca şi de oameni – şi specializarea producţiei interne în bunuri care se pot face în ţară cu un efort rezonabil. Poate că românii nu ar cîştiga la fel de mulţi bani vînzînd aceste bunuri cît cîştigă partenerii lor de schimb care produc de exemplu cercetare. Dar de bună seamă ar cîştiga mai mult decît risipindu-şi puţinele resurse încercînd să producă bunuri pe care alţii ştiu mai bine cum să le facă.

Cunosc un savant clujean care continuă să locuiască într-un apartament de bloc din Grigorescu în partea (cea mai mare) a anului în care nu este în vreun laborator din Europa Occidentală. Este alegerea sa. Nu datorează nimănui cooperarea sa la alocarea eficientă a resurselor. Rămîne însă adevărat faptul că intelectul său ar fi mai de folos românilor, ca şi restului lumii, dacă ar trăi şi lucra la Princeton, de exemplu. Încă o dată, ceea ce este mai bine pentru alţii nu trebuie în nici un caz să fie o obligaţie pentru el. Dar a-l da ca exemplu pozitiv şi a tînji după mai multă lume în situaţia sa este o eroare regretabilă. „Fuga creierelor“ nu este o pierdere pentru România. O pierdere sînt savanţii care rămîn în ţară ca să lucreze sub potenţialul lor. Dacă ei asta aleg, n-avem decît să luăm cunoştinţă de situaţie. Dar cei care pleacă să lucreze în Occident merită bunele sentimente ale restului ţării, în felul în care partenerii de schimb liber îşi merită îşi acordă reciproc bunăvoinţa.

Hugo KOENIGSTEIN
@ hotmail.com

Polemice

Răspuns dnei Maria Niculescu (nr. 292)

Scrisoarea mea, publicată în nr. 288, „Look/imagine“, la care dna Maria Niculescu face referire în nr. 292 a fost scrisă ca o reacţie spontană la asemănarea singurătăţii ţăranului din satul tradiţional cu o marginalizare ucigătoare, asemănare pertinentă făcută de etnologul Ioana Popescu în nr. „Singurătate/singurătăţi“.

Scrisoarea mea NU era şi nici nu se dorea apologia vreunor „relaţii interumane“ perfecte din perioada comunistă, cu atît mai puţin scrisă cu „impresii sămănătoriste“. Paseismul scrisorii era pe deplin justificat prin simplul fapt că, aşa cum afirmam încă din primele ei rînduri, scrisoarea nu era altceva decît o înşiruire rapidă (poate subiectivă) a cîtorva amintiri plăcute din copilăria petrecută la ţară. Amintiri în care ţăranul de atunci – reprezentat de bunicii mei – avea poftă de viaţă, spre deosebire de ţăranul acestui sfîrşit de secol XX care, automarginalizat din motive ce decurg direct din starea social-economică a societăţii din ultimii 8 ani, este doar o umbră a ţăranului din satul tradiţional despre care vorbea dna Ioana Popescu – afirmam asta privindu-mi aceeaşi bunici mai bătrîni, azi, cu 10 ani.

Sămănătorismul înseamnă însă (şi) idilism. Mă-ntreb unde e idilismul în faptul că înainte de '89 ţăranii nu mai aveau pămînt şi vite, în faptul că-şi rupeau oasele muncind propriul pămînt doar pentru a aproviziona aprozarele din oraşe, în faptul că trebuia să crească pe furiş sau chiar să ascundă la nevoie o găină sau o oaie de controalele comisiei de recensămînt sau în faptul că trebuia să crească iepuri pentru a putea lua făină atunci cînd piinea de pe cartelă le era insuficientă?

Nu ştiu cum sărbătoreau orăşenii 1 Mai sau 23 August, ce bancuri îşi spuneau, ce discutau sau în ce măsură mimau buna dispoziţie, dar cunosc nerăbdarea cu care ţăranii aşteptau Sf. Ilie să meargă la bîlci, la horă sau să se-adune pe la vreun sărbătorit să se cinstească cu o ţuică făcută pe furiş şi să guste din cozonacul făcut cu cele cîteva ouă pe care nu se-ndurau să le dea cotă la stat.

Nu, viaţa la ţară nu era tocmai idilică, dar era, fără îndoială, altceva decît cea de la oraş. Ţăranii au dus-o greu şi-atunci şi o duc greu, dacă nu chiar mult mai greu, şi acum.

N-am spus şi nici n-am vrut să se-nţeleagă cumva nici că oamenii erau atunci mai buni şi acum mai răi, dar că aveau o mai mare încredere în viitor (deşi bunicul meu era ferm convins că nu va supravieţui comunismului) decît au acum, da.

Marius CHIVU
Rîmnicu Vîlcea

Rupte din viaţă

Ce va fi – va fi...

Vă mulţumesc pentru amabilitatea de a fi selectat pentru pag. 2 a revistei („Dilema“ nr. 291) opiniile mele pe tema elitelor. Mulţumiri se cuvin şi colaboratorului dvs. care va fi făcut trierea primară a scrisorilor – o trudă pe care promit să n-o invidiez niciodată.

Voi reveni, poate, în măsura în care una sau alta dintre temele propuse mă va provoca îndestul. Nu sînt dintre cei săritori să-şi dea cu părerea despre orice. Tema raportului dintre elite şi mulţimi, dintre conducători şi popor mă preocupa de multă vreme, mai de demult decît, să zicem, „Jurnalul de la Păltiniş“, cu elitismul său vecin cu aroganţa.

În perspectivă apropiată mă provoacă, în măsura în care are atingere cu problema identităţii, tema „bresle şi caste“. Dar nu prea-mi vine la îndemînă de unde s-o apuc. Sau poate nu voi mai reveni deloc. Îmi caut, cu şanse reale, un job „în afară“, probabil Orientul Mijlociu, după ce majoritatea anilor de tranziţie mi i-am petrecut în Africa, lucrînd ca muncitor în meseria în care sînt inginer şi citind enorm în varii domenii. (De aceea nici nu v-am „agresat“ mai devreme cu opiniile mele oarecum dizidente faţă de curentul majoritar, *en vogue).*

Ce va fi – va fi. Oricum, vă mulţumesc încă o dată, vă doresc numai numere de revistă reuşite, iar Domnul păcii să vă dea toate cele bune şi de folos sufletului dvs.

Cu respect,

Tudor ANDRONACHE
bd. Tomis nr. 220, bl. TD 6, sc. A, ap. 9
Constanţa

N. red.: Fiindcă sînteţi dintre aceia, puţini, care nu-şi dau cu părerea despre orice – vă încredinţăm că ar trebui să-l invidiaţi pe cel care triază scrisorile pentru această pagină. El are – cînd deschide plicurile – cel puţin un sfert de oră bun şi oxigenant, descoperind, din vraf, cîte un om, doi, trei neintoxicaţi, întregi la minte. Cîţi români au un sfert de oră bun, zilnic?

Prin e-mail

Scrisul dlui Pleşu

Am regăsit cu bucurie nedisimulată scrisul dlui Pleşu în nr. 291 al *Dilemei.* Cu toată cauţiunea unui substrat autoironic şi chiar ludic al spiritului domniei-sale, m-am trezit cu sprîncenele ridicate la chiar începutul textului Conferinţei. Formula „nevroza ca hobby al intelectualilor“ îi va fi făcut pe mulţi să sară în sus, însă mă tem că fără temei. În situaţia în care se află dl Pleşu la ora actuală, nu încape îndoiala că referentul e în primul rînd dinsul însuşi. Cunoscîndu-i preocupările de pînă mai ieri, dl Pleşu pare a fi un caz ilustrînd perfect ceea ce o distinsă doamnă niponă scria acum vreo mie de ani: „Scrisul este o îndeletnicire destul de obişnuită, însă cît e de preţioasă! Dacă el n-ar fi, în ce beznă şi tulburare ni s-ar afunda sufletul...“ Şi, probabil, am fi cu toţii cîştigaţi dacă asemenea gesturi (de exasperare?) l-ar munci mai des pe dl Pleşu (ori dacă şi le-ar putea permite).

Dan SĂMPĂLEAN
<sampalea@chass.utoronto.ca>

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Coaliţia: consens, dezbinări, conflicte**
- **Paranormal, superstiţii**
- **Snobismul**

Lumina falsului în floare

Cu două imagini şoc a contribuit România la îmbogăţirea patrimoniului mitologic al post-comunismului. S-ar fi putut mai mult, desigur, materie exista din abundenţă, slavă Domnului!, dar cele selectate şi prefăcute în veritabile simboluri acestea au fost.

Cea dintîi este a „procesului Ceauşescu", deopotrivă act fondator al *noii justiţii* şi despărţire de *ordinea veche*. Un proces de tip stalinist, în variantă provincială şi tardivă, de nu, mai degrabă, un proces kitsch, semnificînd ruptura şi totodată continuitatea. Nu probabila decizie politică prin care s-a organizat acest fals proces a şocat, ci modul în care s-au comportat „magistraţii" (se înţelege, sper, de ce pun ghilimele!). „Procesul Ceauşescu" a căpătat astfel valoarea şi funcţia unui *model negativ* universal, a intrat în istoria juridică a lumii, este analizat şi studiat ca atare în numeroase facultăţi de Drept de pe toate continentele, e o referinţă aproape intrată în reflex. În mod oarecum neaşteptat, ţara în care *analiza juridică* a „procesului Ceauşescu" interesează cel mai puţin este România. Să fie pentru că „lumina" acestui proces a continuat şi, poate, ici-colo, continuă să *orienteze* pe unii magistraţi, de fapt, simpli funcţionari, locali?! Nu se poate şti, fapt este doar că în anumite procese (ca, de pildă, al membrilor fostului Comitet Politic Executiv al PCR) se poate recunoaşte urmarea aceluiaşi model.

A doua imagine şoc prin care România a contribuit la patrimoniul mitologic post-comunist este cea, teribilă, a gropilor comune de la Timişoara, mai exact a femeii ucise cu pruncul mort pe pîntece. A făcut ocolul lumii, a îngrozit, a cutremurat. S-a descoperit, apoi, că era un fals. Dar acest fals reprezenta „ororile comunismului", cum remarcă Rose-Marie Lagrave într-o carte intitulată *Voyage aux payz d'une utopie déchue* (P.U.F., Paris, 1998). „Nimeni nu s-a gîndit – scrie autoarea, sociolog francez avînd strînse legături profesionale în România – la contrafacere". Călătorind în ţările foste comuniste, Rose-Marie Lagrave se distanţează – sau încearcă să se distanţeze – atît de *minciuna comunistă*, cît şi de continuatoarea directă a acesteia, *minciuna anti-comunistă*.

Un dublu, pare-se, fatal, este de părere Jean-François Kahn, a cărui recentă carte, *Tout était faux* (Fayard, Paris, 1998), porneşte de la constatarea, de nimeni respinsă, după care „comunismul a fost o extravagantă minciună, care a zămislit o imensă tragedie", dar fără a se opri la ea: fiindcă, scrie el, nu numai comunismul era fals, fals era tot ceea ce se raporta la el sau împotriva lui, „aproape totalitatea discursurilor şi contra-discursurilor inspirate de comunism".

Să intre reflecţia despre comunism într-o nouă fază? Karel Bartosek, unul dintre coautorii – moderaţi – ai *Cărţii negre a comunismului*, semnează în numărul 50, din această vară, al revistei *La Nouvelle Alternative* un editorial în care pledează pentru introducerea de „noi noţiuni" în analiza fenomenului comunist. „Cred că este nevoie, avînd în vedere actuala dezbatere despre comunism a cărei provocare am ajutat-o prin scrierile mele, să introducem noi noţiuni în reflecţia noastră, cele de «anticomunism democrat» sau de «democrat anticomunist», noţiunea de anticomunism fiind de fapt prea des percepută pejorativ, în legătură cu fascismul, cu extrema dreaptă" – scrie Bartosek. Este nevoie, mai spune el, de „sesizarea diferenţelor care au existat în mişcarea opoziţionistă, a diverselor sensibilităţi politice, ideologice, spirituale, adesea ascunse de «frontul unic» al luptei împotriva regimului".

Foarte bine. Dar acolo unde acest „front unic" a apărut DUPĂ căderea regimului, acolo ce se întîmplă?! *Frontul unic* anticomunist de după comunism, statornic raportat la el, legat ombilical de el, derivat, adesea, din el, nu a fost, nu este oare, ameninţat de a fi la fel de fals ca şi falsul faţă de care se poziţionează? Nu cumva legitimitatea ACESTUI (măcar) anti-comunism este la fel de calpă ca şi legitimitatea a ceea ce combate?!

Mircea IORGULESCU

Ruralitate

O micuţă biserică de sat în Banat, pe lîngă Timişoara. Dacă nu ar fi crucea, stilizată, pe unul dintre acoperişurile în multiple pante, aproape că nu ţi-ai da seama că este o biserică. Modernă, cochetă, cu sală de conferinţe şi club, seamănă mai degrabă a „casă de cultură" de prin Elveţia decît a biserică de sat românesc. De fapt, nici nu este o biserică ortodoxă, ci evanghelică. *De ce acest lucru nu este posibil şi la ortodocşi?* – se întreabă colegul meu, timişorean. *La ei, biserica a devenit un centru spiritual şi nu doar confesional. Aţi văzut bisericile noi din Occident, care mai de care mai „moderniste" şi mai „polifuncţionale"!*

Am văzut, ce-i drept, dar îmi aduc aminte şi că prima dată mi s-a părut o blasfemie. Pe urmă m-am obişnuit şi a început chiar să-mi placă. Dar îmi dau seama totodată că, în prezent cel puţin, o astfel de „modernizare" este pur şi simplu de neimaginat. Îl vedeţi pe un Le Corbusier construind biserici revoluţionare prin satele româneşti? Eu nu. Nu cred că sunt prea mulţi aceia care să simtă nevoia de a schimba ceva în edificiile bisericeşti ce ne-au fost date „din moşi strămoşi"...

Merg mai departe cu colegul meu spre Timişoara. La o cafea îmi povesteşte următoarea scenă petrecută pe acele meleaguri în urmă cu cîţiva ani. Un profesor american, trecînd pe uliţele satului, îl întreabă:

— *Şi cam cît stau oamenii pe aici?*

— *!?*

Întrebarea se repetă şi în alte sate şi atunci gazda începe să priceapă şi îi arată inscripţiile de pe case: 1908, 1902, 1936...

— *Aşa de mult?* – se miră americanul. *Înseamnă că se trăieşte foarte bine aici.*

— *!?*

— *Păi altfel de ce ar sta? La noi, dacă unui fermier nu-i place unde este sau găseşte ceva mai bun, lasă totul baltă şi se mută.*

Aşa e la ei. La noi însă nu. În satele noastre, cel puţin pînă mai acum, pleci mai degrabă dacă nu mai poţi, nu dacă poţi şi altfel. Cînd apare, mobilitatea este mai degrabă o constrîngere decît o opţiune. Nu întîmplător, în sociologie, mobilitatea, ca disponibilitate şi proiect, este un indicator major de modernitate.

Îmi aduc aminte de nişte cifre, seci ca orice cifre. Dar şi cifrele vorbesc. Şi ele ne spun că România se află pe penultimul loc din Europa ca nivel de urbanizare. Sau, pentru spiritele sensibile, putem spune că, din punctul de vedere al populaţiei rurale, stăm foarte bine, ocupînd al doilea loc de pe continent, cu 54,3%, înaintea Iugoslaviei (43,9%), Ungariei (38,7%), Poloniei (38,2%), Bulgariei (32,3%), ca să nu mai vorbim de fosta Cehoslovacie, cu doar 22,5% populaţie rurală*. Şi numai noi ştim cîte dintre noile noastre oraşe au răsărit doar sub peniţa lui Ceauşescu!

Nu comentez nici aceste cifre, nici faptul dacă este bine sau nu să ne modernizăm credinţa sau să devenim mobili precum americanii. Mă gîndesc doar că, din cînd în cînd, e bine să ne amintim „pe ce stăm".

Vintilă MIHĂILESCU

* Sursă: C. Grigorescu, *Nivelul dezvoltării enomico-sociale a României în context contemporan.*

Paralele inegale

Politicienii români iubesc foarte mult proiectele mari, strategice, şi sînt maeştri în a schiţa viitorul ţării pe termen lung. Viitorul pe termen scurt şi, mai ales, prezentul le scapă. Nu numai coaliţia s-a relansat în ultima vreme, dar şi lupta împotriva corupţiei. Abia relansată însă, majoritatea pare a se poticni din nou, din cauza universităţii în limba maghiară. Cît despre lupta împotriva corupţiei, înainte de a porni cu hotărîre spre viitor, are de încheiat conturile cu trecutul.

Reţele, instituţii, organisme

Preşedintele Emil Constantinescu s-a simţit dator, săptămîna trecută, să prezinte un raport despre activitatea de un an a Consiliului Naţional de Acţiune împotriva Corupţiei şi Crimei Organizate. Această lungă denumire acoperă, după explicaţiile preşedintelui, un organism care, evident, nu se poate substitui poliţiei, parchetului şi justiţiei, ci doar le face să comunice mai bine între ele. Apariţia acestui Consiliu Naţional a fost motivat de şeful statului tocmai prin faptul că între instituţiile abilitate să se ocupe de corupţie nu exista o coordonare: fiecare lupta pe cont propriu, fără să colaboreze cu celelalte. Din raportul prezentat după un an de activitate se poate constata însă că nici aşa comunicarea şi colaborarea n-au strălucit. Cazurile prezentate ca succese, unele deja cunoscute, n-au zdruncinat prea mult corupţia din România; unele cazuri nici măcar nu intră în domeniul crimei organizate, în care, pentru a putea pretinde că ai rezolvat ceva, trebuie să distrugi *reţelele şi instituţiile* crimei, nu infracţiuni izolate (luare de mită, acordarea de credite preferenţiale, abuz în serviciu) care funcţionează mai mult sau mai puţin după clasicul mecanism românesc al ciubucului. E adevărat, ciubucurile sînt mari, dar mecanismul e acelaşi pentru funcţionarul de la primărie care, în schimbul unei sticle de whisky, îţi dă o adeverinţă, şi pentru directorul unei bănci de stat care, în schimbul unei sume cu cîteva zerouri, îţi acordă un credit cu mult mai multe zerouri. Problema este că, aşa cum a arătat şi preşedintele, cei mai mulţi bani se scurg în conturi din străinătate. Or, la acest capitol, discursul prezidenţial s-a pierdut în explicaţii şi justificări: traseele banilor sînt greu de identificat, procedurile sînt complicate, expertizele contabile durează şi aşa mai departe. În principiu, motivaţia e corectă: recuperările de bani spălaţi în circuitele financiare internaţionale sînt extrem de greoaie, dacă nu de-a dreptul imposibile. Dar în lista de cazuri erau amestecate infracţiuni diverse, şi nu toate au legătură cu asemenea proceduri. Funcţionarii corupţi ai administraţiei de stat (aşa zisa corupţie „mică", dar care face parte din viaţa de toate zilele a cetăţeanului de rînd) pot fi identificaţi şi pedepsiţi fără a recurge la Interpol, servicii speciale de luptă antimafia sau alte asemenea structuri. E, la urma urmei, o politică de cadre pe care orice guvern normal ar trebui să fie interesat s-o ţină în frîu, măcar din raţiuni electorale.

Prezentarea raportului de către preşedintele Constantinescu mai pune cîteva probleme. Între ele, chiar justificarea constituirii acestui Consiliu: a spune că pentru a asigura comunicarea şi colaborarea instituţiilor care se ocupă de combaterea corupţiei *zi de zi* e nevoie de un organism suplimentar, care se întruneşte *din cînd în cînd* şi care nu are practic nici o putere (nici de decizie, nici de control), ci e doar un for de informare şi dezbatere, înseamnă a recunoaşte că respectivele instituţii sînt ineficiente. Problemă care nu se rezolvă nicidecum printr-o nouă formă instituţională. Deocamdată, lupta împotriva corupţiei rămîne un proiect pe termen lung.

Pe drumul petrolului

Alte proiecte cu implicaţii într-adevăr strategice ne-au tot dat tîrcoale în ultima săptămînă. Unul este cel legat de petrolul caspic, pe al cărui traseu spre Europa România are tot mai multe şanse să se înscrie. Este fără îndoială o afacere de perspectivă, ale cărei avantaje potenţiale nu mai trebuie argumentate, dar din nou - ca şi în problema intrării în NATO de anul trecut - riscăm să ne pierdem mai degrabă în campanii de imagine. Şi aceasta nu neapărat pentru că oamenii desemnaţi să se ocupe de „captarea atenţiei" celor interesaţi n-ar şti ce să facă. Ci pentru că avem în continuare cam aceleaşi probleme ca şi anul trecut: un risc de ţară ridicat, o industrie preponderent de stat, o birocraţie înspăimîntătoare, un sistem bancar destul de fragil şi, nu în ultimul rînd, o situaţie politică greu de caracterizat ca stabilă în sensul adevărat al cuvîntului. Or, „afacerea secolului", tocmai pentru că este o afacere şi tocmai pentru că este a secolului, presupune participanţi / parteneri serioşi, calitate pe care României i-a fost tot mai greu s-o demonstreze în ultima vreme. Maeştri în a visa la strategii şi afaceri pe termeni lung, politicienii noştri sînt la fel de priceputi în boacăne şi incoerenţe săptămînale, toate comise, cu nonşalanţă, „în numele reformei". De exemplu: ministrul finanţelor este schimbat, după metoda „blitzkrieg", într-un ceas, pentru că e competent şi reformist (calităţi recunoscute de PNL), dar nu e pe linia partidului (unde din nou se dovedeşte că partidul e mai important decît competenţa); liderii UDMR, blocaţi şi ei în aspiraţia pe termen lung de a avea o universitate de stat în limba maghiară, condiţionează rămînerea în coaliţie de destituirea ministrului Andrei Marga, adică a unui ministru datorită căruia un domeniu foarte anchilozat cum este învăţămîntul a reuşit în ultimul an să devină cu adevărat dinamic (şi iarăşi constatăm că, în numele unui partid ce se declară reformist se cere demisia unui ministru care chiar s-a dovedit reformist).

Deocamdată, aşadar, reforma continuă să fie de mai multe feluri şi să ne ocupe spaţiul zilnic cu false probleme. Noroc cu proiectele strategice, care ne întreţin tonusul, chiar dacă, atunci cînd le va veni rîndul, noi vom fi aceeaşi: nici mai buni, nici mai răi, dar reformişti cu toţii, mai mult sau mai puţin onești.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Nevoia de echilibru

De bună seamă, statul român a ajuns la ora întrebărilor fundamentale. Totul trebuie regîndit, instituţiile trebuie recalibrate, avem nevoie de accente noi în politica externă, economia naţională trebuie refundamentată. Ministrul justiţiei e nemulţumit de justiţie, politicienii maghiari sînt nemulţumiţi de sistemul universitar, pensionarii sînt nemulţumiţi de sistemul sanitar, oamenii de afaceri sînt nemulţumiţi de sistemul fiscal. Lista lucrurilor de făcut e aglomerată pînă la sufocare şi, în pandant, lista nemulţumirilor evocă tragedia. Într-un asemenea context prinde bine refugiul în echilibru. Şi cînd acest echilibru poate fi găsit în spiritul unuia dintre întemeietorii teoriei statului modern, cu atît mai bine; simţi, în mijlocul derutei generale, că există soluţii.

Urmărind o emisiune tv, în care ministrul Justiţiei diagnostica lucid fenomenul judiciar al acestor ani, mi-am spus că, poate, cauza slabei prestaţii a magistraţilor noştri constă în *dependenţa* lor. Justiţia, o putere fundamentală în statul nostru, nu este, cu adevărat, *independentă*. E de mirare, pentru că întreg eşafodajul legal pe care se sprijină sistemul nostru judiciar asigură garanţii serioase pentru o justiţie *independentă*. Am impresia că mentalitatea magistraţilor face ca actul de justiţie să fie *dependent* de voinţe care se impun, mai ales, politic sau financiar. Gîndindu-mă la *independenţa* justiţiei, mi-am adus aminte de Montesquieu şi m-am precipitat spre bibliotecă în căutarea fragmentului celebru din *„De l'Esprit des Lois"*. Iată-l: *„Atunci cînd în mîinile aceleiaşi persoane, sau ale aceluiaşi corp de dregători se află întrunite puterea legiuitoare şi puterea executivă, nu există libertate deoarece se pot naşte temeri că acelaşi monarh sau acelaşi senat să nu întocmească legi tiranice pe care să le aplice tiranic. Nu există de asemenea libertate dacă puterea judecătorească nu este separată de puterea legislativă şi de cea executivă. Dacă ea se îmbină cu puterea legislativă, puterea asupra vieţii şi libertăţii cetăţenilor va fi arbitrară, căci judecătorul ar fi şi legiuitor. Dacă ar fi îmbinată cu puterea executivă, judecătorul ar avea puterea unui opresor. Totul ar fi pierdut dacă acelaşi om sau acelaşi corp de fruntaşi, fie ai nobilimii fie ai poporului ar exercita aceste trei puteri: pe aceea de a face legi, pe aceea de a aduce la îndeplinire hotărîrile obşteşti şi pe aceea de a judeca infracţiunile şi litigiile dintre particulari."*

Acest fragment, parte a lecturilor obligatorii pentru orice student în primul an la Drept, arată un adevăr major: miza independenţei justiţiei este însăşi libertatea. Montesquieu spune aceasta într-o manieră clară, lipsită de echivoc. Clară, neechivocă şi echilibrată este întreaga gîndire a acestui mare autor. O lectură din *„Spiritul legilor"*, seara, după o zi întreagă de înfruntare a haosului şi a întîmplării, nu poate face decît bine. Ne-ar fi util dacă am cerceta statul nostru cu acribia cu care el a cercetat legile, dacă ne-am formula întrebările cu luciditatea cu care el a evidenţiat datoriile guvernanţilor şi dacă am da răspunsurile cu francheţea cu care el îşi redacta concluziile.

Închei această invocare a lui Montesquieu cu cîteva cuvinte rostite de Marat într-un *Éloge de Montesquieu* din 1785, adică la 30 de ani de la moarte: „...atunci cînd dezvăluie resorturile ascunse care mişcă lumea politică, el este imaginea unei inteligenţe superioare; dar atunci cînd foloseşte talentele sale pentru a descrie oamenilor legile făcute pentru a asigura liniştea lor şi a-i conduce spre fericire prin raţiune, el este imaginea Divinităţii".

Sever VOINESCU

SPAŢIUL

PUBLIC

Un paradox

De *spaţiul public* se poate uza şi abuza. Cînd se abuzează de el, atunci el se transformă în spaţiu mediatic. Umflîndu-se, amplificîndu-se, el decade, se degradează: devine altceva rămînînd, aparent, acelaşi.

Spaţiul mediatic, ceea ce, spre nedumerirea, pur lexicală, a unora, am numit (pe urmele altora, evident), în articolele din săptămînile trecute, „mediaticul" este, poate, abuz prin definiţie: prin simplul fapt că mediază, el distruge proximitatea, introduce distanţă acolo unde nu este decît, poate, devălmăşie şi chiar anarhie; adică, cu un termen mai pretenţios-tehnic, posibilitate, măcar, de autoreglare. Mediaticul tinde prin el însuşi spre exces, spre încălcarea propriilor limite şi atribuţii. El ar caracteriza mai degrabă autoritarismul (tendinţele, pulsiunile: individuale *şi* colective spre acesta). Mediaticul este propagandă şi intenţie de manipulare *in nuce*, îi este greu, prin el însuşi, să se împiedice să alunece în aşa ceva.

Spaţiul public este la fel de fragil (extraordinar de pertinentă utilizarea acestui cuvînt în legătură cu politicul de către un Paul Ricoeur, de pildă) ca şi democraţia, ca şi republica. Republica şi democraţia nu sînt, desigur, totuna. Statele Unite, de pildă, sînt o mare republică; domnia este, acolo, a legilor; această domnie tinde şi chiar devine, uneori, nu foarte rar, este pîndită interior de pericolul „juridismului", al unui cît se poate de paradoxal arbitrariu al legii, al unui autoritarism al acesteia. (Autoritarism constituţional? Se poate îndrăzni o asemenea formulă?) Invers, o monarhie nu încalcă prin ea însăşi drepturile şi libertăţile de bază. Monarhia este pe faţă şi poate fi reglată: duşmanul, pericolul sînt figurate. Invers, o republică poate deveni, de multe ori, o suprapunere şi o concurenţă nevăzută (deşi neascunsă), făcută nevăzută de către formalismul legii, de monarhisme dintre cele mai teribile. (Creez ad-hoc termenul „monarhism" gîndindu-mă la termenul „ilegalism", inexistent ca atare în limba franceză, forjat de un Michel Foucault în *A supraveghea şi a pedepsi.)*

La originile modernităţii, adică în Secolul Luminilor, se considera că, pentru a se putea autoguverna, pentru a fi compus din cetăţeni, din persoane, din subiecţi de drept şi nu din simpli supuşi, poporul trebuie să fie educat şi informat. Pentru a se constitui ca spaţiu de dezbatere, pentru a se reface ca *agora* (utopie retrospectivă a Antichităţii), deci pentru a exista ca atare, spaţiul public are nevoie de ceea ce, pe atunci, nu se numea, încă, „mediatic": de şcoală şi mai ales de presă. Şcoala a rămas şi azi, predominant, în sarcina statului. Ea nu a devenit o putere: universitatea a avut o tresărire în acest sens, dar nu a devenit o putere publică independentă, autonomă asemenea presei. Presei, în schimb, i-a reuşit acest lucru. Şi a devenit ceea ce numesc mediatic. Iar spaţiul public, la rîndul său, a devenit spaţiu mediatic.

(E o întrebare asupra căreia ar merita, poate, într-o bună zi, să meditäm, sub semnul lui *als ob*, desigur: ce-ar fi fost, cum ar fi arătat societăţile noastre, societatea de azi dacă şi şcoala, asemenea presei, ar fi devenit o putere de rangul acesteia? Dar, oare, n-a şi devenit? Faptul că, mai pe faţă, mai într-ascuns, elitele sînt cele care, peste tot, conduc, nu dovedeşte că universitatea, şcoala în general a devenit o putere, mai discretă, dar cel puţin la fel de temeinică – şi de teribilă – ca şi presa? Un Pierre Bourdieu, critic al „nobilimii de stat", al „violenţei simbolice" şi al reproducerii *habitus*-urilor sociale prin sistemele de învăţămînt, ar răspunde, nuanţat, dar sigur afirmativ la această întrebare. Să lăsăm, însă, pentru moment cel puţin, această chestiune sub forma ei pur interogativă...)

S-a ajuns, acum, la un paradox, adică la o inversare de roluri şi poziţii. (Şi la noi) politicul şi publicul sînt mai curînd mediatice, în vreme ce multe dintre atribuţiile şi funcţiile spaţiului public (dezbaterea, în primul rînd) s-au transferat în zona mediaticului. „Parlamentarismul de televizor" nu este deloc o formulă goală. După cum nici utilizarea în scopuri (*scoop*-uri) pur mediatice – adică nu de publicitare, de facere-public – şi foarte puţin *res publice* a presei de către oamenii politici nu reprezintă o interpretare greşită a faptelor. Căci ce altceva decît (intenţie de) *scoop* mediatic a fost, de pildă, conferinţa de presă, de săptămîna trecută, pe eternele teme ale corupţiei româneşti, a preşedintelui Constantinescu? Şi ce altceva decît „parlamentarism de televizor" sînt, în schimb, multe dintre aşa-numitele *talk-show*-uri, atunci cînd ele reuşesc şi nu solicită doar emoţionalul (aşa cum face un M. Tatulici, de pildă, care pare, prin concurenţa impusă, împotriva PRO TV-ului, de trezita la viaţă Antena 1, a-şi fi regăsit, în persoana Janei Gheorghiu, perechea de TVR)?

Aşa cum spuneam în articolul de săptămîna trecută, una dintre sarcinile cele mai urgente, cele mai actuale ale observatorului de spaţiu public românesc este tocmai aceea de a deosebi ceea este public de ceea ce este doar mediatic...

Bogdan GHIU

Economie

Cît de repede poate să alerge reforma?

Cuvînt de ordine, în această toamnă: să grăbim reformele. Să le grăbim... repede, pentru că am pierdut dreptul de a ne grăbi încet.

Dar cît de mult putem noi să grăbim reformele? Fără îndoială că alegerea unei alte viteze, mai nervoase, nu poate fi însă ruptă de două întrebări cardinale:

1) Cît de mult vor putea fi ridicate costurile grăbirii reformelor, fără a depăşi însă pragul dincolo de care o explozie socială n-ar mai putea fi evitată?

2) Cît de mult poate fi întinsă perdeaua de protecţie socială fără a lovi, în continuare, în stimulentele muncii, în productivitate şi în calitate?

Prea adeseori ne lovim de legi şi concepţii „leneşe", care se ambiţionează să elimine ceea ce nu ştiu să amelioreze. Şi de prea puţine ori am avut parte de decizii înţelepte, care să ajute la vindecarea vechilor răni fără să deschidă altele noi. Din aceste cauze, paşii înainte au fost mereu urmaţi de paşi înapoi.

Iată că, acum, şi politicienii, şi economiştii, şi populaţia vor grăbirea reformelor. Dar vor cu adevărat? Dacă răspunsul e DA, de ce sînt menţinute pe linia de plutire întreprinderi ce nu au drept criteriu eficienţa economică? Şi care nu se supun legilor pieţei, ale riscului şi profitului. Imediat ce guvernul apasă pe acceleratorul reformei, încep presiunile, concentrate sub lozinca deja uzată: „Guvernul să nu-şi ia mîinile de pe întreprinderi!"... Cu alte cuvinte, să renunţe la reforma radicală a pieţelor de producţie, de consum, monetară, valutară şi de capital, să pună capăt încurajării liberei iniţiative, în condiţii concurenţiale, ca să legene întreprinderile.

Pentru că întreprinderile noastre dezavuează concurenţa şi continuă să se agaţe de mantaua statului. Aşa au fost învăţate. Dar nici un guvern nu a putut să le soluţioneze decît probleme „la zi", urgente desigur, dar cu efecte pe termen foarte scurt. Au fost însă amînate problemele mari, esenţiale, ce le-ar fi putut scoate din necaz. Şi, mai cu seamă, au fost amînate privatizarea, restructurarea şi asigurarea unui mediu concurenţial în economie – singurele şanse de rezolvare a problemelor pe termen lung. Cîtă vreme nu vom avea un mediu concurenţial, eficienţa economică ne va ocoli, inflaţia va continua să degradeze puterea de cumpărare a salariilor şi a altor venituri, deprecierea leului nu va înceta şi nici bunăstarea aşteptată nu va veni.

De ce întîrzie reforma? Motivele sînt numeroase. Unul, extrem de important, este legat de continuarea cocoloşirii marilor întreprinderi de stat. S-a văzut mai bine, după ce am început să strîngem cureaua, în februarie '97, că aceste întreprinderi nu se descurcă fără subvenţii, fără stocuri şi, îndeosebi, fără obligativitatea partenerilor interni de a le prelua produsele chiar dacă nu sînt corespunzătoare din punct de vedere calitativ. Cîteva au fost înscrise pe liste negre şi propuse pentru lichidare. Cele mai multe, însă, au primit undă verde că pot merge înainte aşa cum au fost obişnuite. Pe acest fond, s-a amplificat tipul „original" de comerţ practicat în România: să vinzi fără să încasezi ori să cumperi fără să plăteşti.

Neputinţa multor agenţi economici de stat de a realiza produse competitive, căutate pe piaţa internă sau la export, a fost şi mai este suplinită de înţelegeri oculte privind „vînzări" cu plata amînată la nesfîrşit către parteneri interni, tot de stat. În acest fel, continuă să fie întreţinută ideea falsă că întreprinderile în cauză... au piaţă. Prin urmare, în condiţiile agravării blocajului financiar, acest fals a devenit justificarea ca aceste întreprinderi să producă: prin urmare, să-şi menţină personalul, să-şi păstreze schemele manageriale hipertrofiate, să primească credite şi... să dea impresia că reformele mai pot fi amînate... Din nefericire, răul s-a dovedit a fi molipsitor. Multe întreprinderi private au căzut şi ele în plasa somnolenţei, întinsă de întreprinderile de stat. Şi aşa a mai trecut un an: 1997. Şi va mai trece un an: 1998.

Dar nici populaţia, nici economia, aflate încă în poziţie de aşteptare, nu mai pot întîrzia în faţa marilor semne de întrebare. Fiindcă nu poate nimeni – „de sus" – să le spună cum va fi viaţa lor, cum vor trăi, cît vor cîştiga şi ce vor reuşi să cumpere. Şi nici cînd vor scăpa de sărăcie, cînd se vor bucura de salarii mai mari, de o inflaţie anuală cu o singură cifră, cînd întreprinderile în care lucrează vor avea mai mult profit şi cînd ţara va fi prosperă. Fiindcă nimeni, acum, nu ştie să spună cît de repede poate să alerge reforma.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

La Băileşti era pace şi armonie!

Nici unul dintre noi nu este zi de zi la înălţimea fantasmelor sale. De la o vreme, de cîte ori aud vorbindu-se despre minorităţi şi despre ieşirea din coaliţie a Uniunii, o nostalgie rebelă şi fără subtilităţi mă retrimite la o oră de limba română din generală. Trebuie să fi fost clasa a V-a, pentru că deja aveam profesoară; tocmai făcusem, *cu clasa,* o excursie prin judeţ şi urma, conform tipicului, să ne povestim impresiile într-o compunere.

Era o competiţie acerbă pentru a-i intra în graţii doamnei noastre de română, din motive care probabil atunci îmi erau mai clare. Şi mă revăd invadat de amărăciune cînd o colegă cu fundiţă a fost invitată să înceapă sesiunea de rememorări. A început atît de bine, cuvintele săreau din caieţelul ei atît de vioaie, magia vorbei ei ne învăluia atît de firesc (vreau să spun că citea cu intonaţie, truc de care, în clasa a V-a, sînt capabile majoritatea fetelor şi nici un băiat) încît spiritul de competiţie s-a topit ca ceara în mintea mea, lăsîndu-mă pradă celei mai crunte deznădejdi distilate din invidie pură. Îmi priveam colega şi m-aş fi dorit cu ea într-un basm, nu pentru a-i salva de balauri părul blond şi faţa albă, ci pentru a o preface în praf de cretă, în broască rîioasă, în minge lovită de pereţii de beton ai terenului de sport – numai s-o fac să tacă odată! Doina (ăsta era numele *chagrin*-ului meu) dădea pagină după pagină, doamna o asculta cu plăcere, o ascultau pînă şi colegii care, în semn de mare respect pentru aşa o slovă măiastră, îşi lăsaseră neatinse *Pif*-urile ascunse în bănci. Asistam nenorocit la gloria ei, incapabil de ripostă. Sufeream ca un cîine.

Totuşi, colega merse prea departe cu imaginaţia şi o şansă nesperată readuse în simţiri diavolul din mine: tot povestind călătoria noastră, cîntecele noastre *pionireşti* şi priveliştile revelate prin geamurile autocarului, blonda Doina ne duse pe toţi, în compunerea ei, pînă la Băileşti! Priveam înmărmurit în jur, torpilat de gîndul că, imun de invidie fiind la perfecţiunea frazei, sînt singurul care-şi dă seama că devenim, *din vina ei,* distribuţia unei ficţiuni totale. Din uimirea că nimeni nu bagă de seamă discursul fraudulos (nici măcar profesoara, care nu fusese cu noi în excursie, deci nu sesiza căderea în ficţiune) suferinţa mea crescu întreită. Cu ochii mijiţi privind încîntarea doamnei, tentaţia delaţiunii mi-a înflorit în cuget ca o plantă carnivoră; numai bătăile accelerate ale inimii m-au împiedicat, preţ de cîteva minute, să mă ridic şi să spun adevărul, să dau pe faţă incalificabila eroare: în *acel* an, în *acel* trimestru, în *acea* excursie noi la Băileşti nu ajunsesem!

N-a mai fost nevoie. Nici acum nu-mi explic ce dorinţă ascunsă o purtase pe Doina pînă la Băileşti, dar aş putea să explic, la rigoare, de ce şi-a minat, inocentă, victoria totală printr-un clişeu. Povestea Doina cum, în nu ştiu ce întreprindere din spaţiul utopiei sale, lucrează fericiţi *români, maghiari, germani şi alte naţionalităţi.* Pătrunşi pînă la miez de cele şase cuvinte (curgeau prin noi de cîteva ori pe zi, mai ales seara, în telejurnalul ce urma *Mihaelei* desenate de Nell Cobar), nici unul dintre noi, elevii, n-a sesizat incompatibilitatea. Numai doamna, scuturîndu-se de vrajă, i-a retezat-o: *Dragă, da' unde ai văzut tu maghiari şi germani la Băileşti?! Bine, treci la loc!* Încovoiată de eşec şi roşie cum numai o faţă albă poate fi, Doina s-a reîntors în bancă şi n-a mai existat, pur şi simplu, toată ziua. În indiferenţa generală, pe mine m-au trecut răcori de fericire la gîndul omogenităţii băileştene.

Am revăzut-o pe Doina acum cîţiva ani, vindea stofe într-un magazin. Nu mai ştiu dacă este la curent cu mersul evenimentelor.

Adrian CIOROIANU

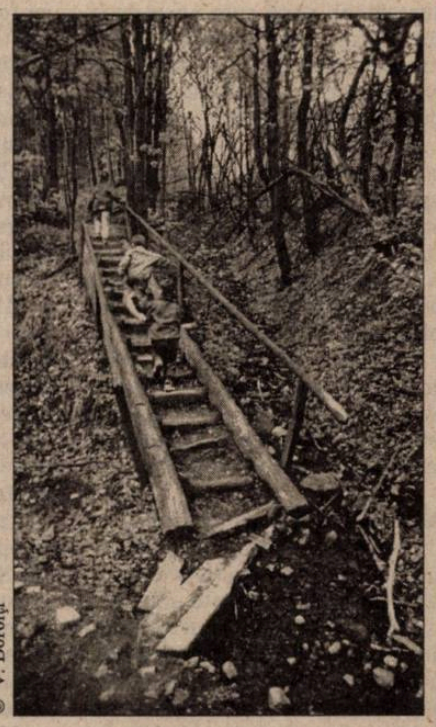

© V. Dorolţi

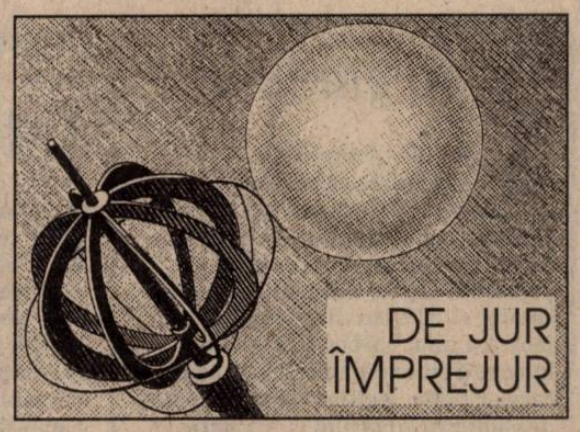

Noul cancelar

În Germania, succesul politic al guvernării noului cancelar va fi în primul rînd o problemă de cifre. În campania electorală Schröder a promis, ca şi marele său învins – Kohl –, că va reduce şomajul, a cărui cotă a ajuns îngrijorătoare. Fosta putere a încercat să atingă acest obiectiv prin scăderea costului mîinii de lucru, ceea ce ar fi însemnat diminuarea cheltuielilor pentru sănătate, pensii şi regîndirea întregii structuri de protecţie socială. Schröder a promis că va face să scadă şomajul fără să se atingă de drepturile existente. În Germania, „economia socială de piaţă" este un principiu constituţional şi evident că echilibrul între „social" şi „de piaţă" trebuie modificat.

Fidel tradiţiei consensului, Schröder va încerca să-şi atragă sprijinul unei părţi a marelui capital şi, după cîteva refuzuri prieteneşti şi politicoase, el a reuşit să obţină colaborarea lui Jost Stollman, un tînăr antreprenor de succes. Este însă problematic dacă partidul îl va urma în intenţiile sale novatoare. Schröder a fost un candidat propulsat pentru a-l învinge pe Kohl, campania sa electorală a fost orientată spre nehotărîţi şi spre dezamăgiţii creştin-democraţiei. Într-o perioadă în care economia ţării are nevoie de o schimbare, „vechimea în funcţie" a masivului cancelar a devenit un dezavantaj psihologic şi noul venit a putut să obţină creditul necesar unei victorii semnificative. Dar noul venit are în spate un partid vechi, al cărui lider real, Oskar Lafontaine, nu s-a ilustrat printr-o excesivă flexibilitate.

Dincolo de problema aparent insolubilă a cifrelor, noul cancelar va avea de supravegheat susţinerea propriului partid. Un partid al clasei muncitoare, ai cărui militanţi nu apreciază profilul monden al lui Schröder, care vine la Balul Operei în loja privată a preşedintelui companiei Volkswagen pufăind din trabuc. Probabila alianţă cu Partidul ecologic „al verzilor" nu se anunţă nici ea calmă. „Verzii" au depăşit pragul electoral necesar intrării în parlament după ce, speriat de scăderea din sondaje, liderul lor, Joschka Fischer, a moderat discursul radical (anti european, anti-NATO, antinuclear). Toată lumea ar vrea să trăiască într-o lume curată şi nepoluată, dar nici un alegător nu e dispus să plătească mai scump benzina de dragul acestui ideal.

Discursul tolerant al Partidului social-democrat trebuie să găsească o soluţie onorabilă, dar şi funcţională pentru principiul care acordă cetăţenie germană celor care pot dovedi existenţa sîngelui german şi o refuză celor care s-au născut şi au muncit în Germania. Tot aşa cum se aşteaptă de la partidul lui Schröder iniţiativele apte să compenseze frustrarea foştilor estici. Banii n-aduc fericirea, şi extraordinarul efort economic făcut de Vest pentru reforma din Est a creat un sentiment de inamiciţie faţă de binefăcătorul prea exigent. La opt ani după euforia unificării, decalajele se menţin şi chiar Kohl era stupefiat de efectele asupra unităţii naţionale, după o despărţire de peste patruzeci de ani. Voturile obţinute de partidul foştilor comunişti nu trebuie probabil interpretate ca o dorinţă de reinstaurare a vechii orînduiri şi de reconstrucţie a Zidului, ci ca un protest faţă de viaţa într-un sistem pe care unii alegători au fost învăţaţi să-l deteste. Şi acum descoperă că au de ce.

Dacă în Anglia, guvernul laburist al lui Blair promitea credibil depărtarea de euroscepticismul conservatorilor, nu este de prevăzut că Schröder va putea desfăşura aceeaşi energie ca predecesorul său în construcţia europeană. Pentru Kohl, rolul major al Germaniei nu se putea juca decît într-o Europă unită, în care ţara lui să nu fie suspectată de pretenţii hegemonice. Schröder este primul cancelar al Germaniei născut după război şi care consideră că nu datorează nimic trecutului şi n-are de ce să cedeze în faţa vecinilor şi partenerilor. Pînă cînd nu va dobîndi certitudinea rezolvării echilibrelor interne, Germania va fi un partener extern corect, dar lipsit de iniţiative spectaculoase. Dacă, aşa cum se spune, liderul „verzilor", Fischer, va obţine postul de ministru de externe, s-ar putea ca dinspre Germania să vină vorbe cu totul noi.

Schröder preia de la înaintaşul său un stat puternic, cu o democraţie consolidată: Ceea ce îi uşurează, dar îi şi îngreunează misiunea.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

A treia cale

La facultatea de Drept a Universităţii din New-York a avut loc, pe 21 septembrie, un forum la care au participat preşedintele Statelor Unite, Bill Clinton, prim ministrul britanic, Tony Blair, colegul său italian, Romano Prodi şi preşedintele Bulgariei, Petar Stoianov. Tema dezbaterii a fost „modalităţi de întărire a democraţiei în mondializarea economică". Ceea ce acum cîteva luni se anunţa a fi pregătirea unei internaţionale pentru „a treia cale" a fost pur şi simplu o interesantă discuţie liberă. Au lipsit cîţiva invitaţi de marcă: Goran Persson – pe atunci şeful guvernului social-democrat suedez a fost reţinut acasă de campania electorală; nici şeful guvernului olandez, Wim Kok „n-a putut veni", iar cu Lionel Jospin prim-ministrul francez situaţia e confuză. Zvonurile susţin că „n-a fost invitat", gazdele au emis un „no comment", dar partea franceză susţine că domnul Jospin n-avea de gînd să participe la acest forum. „Încercările domnului Blair de a înlocui vechea Internaţională socialistă printr-o nouă mişcare, mai adecvată strategiilor înnoitoare sînt cunoscute, dar nu şi împărtăşite la Paris, unde Partidul Socialist nu este prea dispus să renege rădăcinile istorice ale socialismului european sau ale social-democraţiei. În aceeaşi situaţie se află şi Partidul Social Democrat german şi Passok în Grecia" (**Le Monde** – 23 septembrie 1989)

Specificitatea problemelor fiecărei ţări în faţa sfidării globale îi face pe politicieni mai reticenţi faţă de soluţiile comune şi prezenţa lui Stoianov la New York a fost „modestă", cum scrie acelaşi ziar. Stoianov a spus că „problemele economice ale ţării lui nu sînt de aceeaşi natură cu cele ale Italiei sau ale Marii Britanii". Deşi este evident că nici o ţară nu poate depăşi singură – în afara solidarităţii măcar a unui cod de conduită comun – problemele cu care se confruntă, teama de un centru ideologic supranaţional este încă persistentă. Întrebat cum a apărut iniţiativa celei de „a treia căi", între liberalism şi internaţionala socialistă, Romano Prodi a răspuns: „Ideea s-a născut întîmplător, din conversaţiile continue ale diverşilor lideri şi ne-a apărut ca o necesitate. Ne-am întîlnit doar pentru a încerca o rezolvare la nivel global a problemelor care vin din exterior – din Japonia pînă în Coreea de Sud, provocate de interpenetrarea economică – un răspuns furnizat de persoane care au referinţe comune. Este util sau nu să ne întîlnim ca să găsim soluţii comune pentru viitorul umanităţii, pentru pace şi prosperitate? Cred că dialogul e important şi Internaţionala socialistă nu este decît o organizaţie europeană. Există o nevoie reală? Există răspunsuri comune? Eu cred că da. Pentru început este suficient să găsim un ton comun şi apoi să decidem să ne întîlnim pentru a doua oară". Romano Prodi pledează pentru deschidere, pentru inovaţie: „În Italia noi am găsit o reţetă proprie care ne-a permis să schimbăm ţara, altfel în Italia nu ar fi existat guvern. Tradiţia socialistă nu era suficientă pentru un guvern de centru-stînga. Polul Măslinului este o stranie alianţă. Astăzi se vorbeşte despre un Măslin mondial. Denumirea a fost folosită de japonezi, dorind să concentreze forţele diferite – unica alternativă pentru guvernarea ţării. Pe de o parte liberalismul dezlănţuit, absolut, de cealaltă parte – socialismul, care nu mai este o alternativă. El nu mai atrage tineretul. Este absolut necesară căutarea unei noi soluţii". Tony Blair vorbeşte despre „renaşterea politicii progresiste. Nu mai este vorba despre vechea stîngă a statului omnipotent dar nici cea de «laissez-faire». Cu un guvern de centru-stînga, statul este promotor, nu gestionar".

Anthony Giddens, unul dintre consilierii favoriţi ai lui Blair detaliază: „Ambele filosofii dominante au cunoscut eşecuri: nu mai e posibil nici socialismul, nici fundamentalismul pieţii. Lumea nu poate fi percepută ca o imensă piaţă. A treia cale înseamnă căutarea unor politici conştiente de noua situaţie – a competiţiei într-o lume globalizată – şi susţinerea unor soluţii de coerenţă socială... Nu există alternativă la capitalism. Aceasta este marea schimbare. Singura posibilitate este ca el să aibă urmări pozitive economice, sociale şi culturale... Împărţirea între stînga şi dreapta este prea comodă pentru a renunţa la ea. Ea se referă la cîteva probleme importante, dintre care esenţială este dezbaterea despre inegalitate, dacă săracii sînt lăsaţi să se descurce singuri şi dacă guvernul poate face ceva pentru ei. Dar există o serie de probleme care nu aparţine stîngii sau dreptei: globalizarea, reconstrucţia socială, politicile familiale... Cea mai mare parte a ţărilor nu mai au duşmani. Dar riscurile – cum ar fi cele ecologice – durează, iar ele trebuie înlăturate împreună. Cred că lumea are o nevoie urgentă de o structură instituţională, de o extindere a democraţiei dincolo de nivelul statului-naţiune. Pînă acum Uniunea Europeană nu a răspuns acestei nevoi. Dar ea înfăptuieşte o operă de pionierat: nu e nici stat-naţiune, nici o federaţie ci ceva diferit, un efort de a oferi o formă politică unei lumi globalizate". (**Newsweek** – 28 septembrie). (**M. B.**)

Argument

Agenţiile de presă ne informează că în centrul oraşului Taşkent, bustul lui Karl Marx a fost înlocuit cu statuia lui Tamerlan, erou naţional al poporului uzbec, tiran sîngeros din secolul al XIV-lea. Reprezentarea în piatră a unui bărbos străin a fost înlocuită cu cea a marelui cuceritor care ar putea legitima prezentul atît de confuz al tînărului stat asiatic. E puţin probabil că uzbecii vor urma concret pilda marelui lor înaintaş şi o vor porni călare prin Asia să supună noi teritorii. Recursul colectiv la istorie se produce de obicei în perioade de cumpănă, de dezechilibru, pentru a consolida coeziunea ameninţată. Cu voia sau fără voia istoricilor, materia lor de studiu capătă semnificaţie politică şi devine argument al prezentului. Aşa cum observă mai toţi colaboratorii acestui număr, istoria – ca atare – nu oferă nici o pildă. Pilde produce istoriografia, în special cea a manualelor, pildele sînt subiectul şi obiectul serbărilor naţionale şi şcolare. La o asemenea serbare şi-au dat seama francezii cît de agresiv şi sangvinar este imnul lor naţional, cînd o voce nevinovată de copil a intonat clar şi distinct Marseieza. Nimeni n-a modificat de atunci cuvintele imnului (deşi au existat propuneri), dar unul din simbolurile puternice ale naţiunii a fost discutat, criticat, asimilat conform criteriilor prezentului, independenţa şi suveranitatea statului francez neavînd de suferit.

După decenii de adevăruri parţiale şi de neadevăruri, istoriografia românească se află în plin proces de reconsiderare a propriei activităţi. Oamenii serioşi rezistă tentaţiei de a schimba pur şi simplu semnele: tot ce s-a spus că e bun – a fost rău şi invers. Pasiunea cu care eseiştii şi istoricii, oamenii politici şi gazetarii se implică în dezbaterea despre comunism şi fascism nu este inocentă din punctul de vedere al prezentului. Se propune pilda mareşalului Antonescu, erou şi patriot, aceste calităţi justificînd dictatura lui. Caracterul anticomunist ale unor formaţiuni extremiste interbelice le justifică moral acţiunile cînd respingătoare, cînd criminale. Cei care pun semnul egalităţii între fascism şi comunism, sugerează că dictatura comunistă a fost mai nocivă (prin durată, extindere, numărul victimelor) decît prima. Cei care refuză acest semn cred că prin proiect, comunismul ar fi încă o variantă plauzibilă, dacă n-ar fi practicat de oameni. Şi toţi se sprijină pe istorie, pe care o fac să vorbească pentru şi în numele lor. Subtextul dezbaterii este mai puternic decît textul şi încercarea de a reduce complexitatea vieţii la un semn aritmetic are doar o valoare propagandistică. În limite academice, discuţiile au sens şi utilitate. Dar dincolo de ele, reducţionismul acestor dezbateri prelungeşte adjectivele şi clişeele. Numai un bun simţ excesiv ne-a oprit să includem în acest număr citate din tezele de admitere la facultatea de istorie (produse de tineri care s-au pregătit în mod special la această materie).

În „palatul memoriei", cum spunea Sfîntul Augustin, individul, grupul, naţiunea îşi găsesc raţiunea existenţei prezente. În acelaşi palat trebuie să existe un spaţiu privilegiat pentru existenţa raţiunii, a spiritului critic. (**M.B.**)

Dan BERINDEI
istoric

Istorie şi educaţie naţională

Naţiunea modernă a stat la temeiul procesului complex de formare a statului modern. Deşi de unii contestată, realitatea naţională şi-a găsit în naţiune o haină adecvată. Astăzi se încearcă a se clădi o nouă construcţie mai largă, mai internaţională, în care însă românii nu-şi mai găsesc, „la spartul tîrgului", decît un loc marginal! Şi totuşi există o firească şi logică corelare între naţiune şi umanitate şi nu o contradicţie; ele nu se exclud, ci dimpotrivă, se întregesc. *Dreapta măsură* trebuie doar să vegheze la păstrarea unui echilibru. Dragostea de patrie nu poate fi exclusă dintr-un proces educaţional, după cum nu trebuie exclusă nici dragostea şi comprehensiunea faţă de „casa cea mare" a omenirii în ansamblul ei. Naţiunea şi umanitatea ne însoţesc împreună pe drumul efemerei noastre vieţi!

Istoria mai are menirea firească de a arăta integrarea universală a istoriilor naţionale. Istoria ne poate ajuta să străbatem drumul nu uşor prin viaţă şi mai ales să înţelegem sensurile unei existenţe, care rareori decurge aşa cum fiecare dintre noi am dori-o! Istoria nu trebuie doar să ne înfăţişeze locul într-un proces uriaş al devenirii, dar şi să reînvie ce a fost, în măsura în care izvoarele o permit şi astfel să dea vieţii noastre individuale o altă dimensiune ca parte a unei nesfîrşite şi turburătoare evoluţii.

Ministerului Învăţămîntului i s-a dat, cu cîţiva ani în urmă, noua denumire de Minister al Educaţiei Naţionale. Iniţiativa a fost binevenită, întru totul justificată, dar ce a urmat mai departe? Care este locul *educaţiei naţionale* în cadrul procesului de învăţămînt? Şi, pentru a mă face „avocatul diavolului", mai este cazul ca o astfel de educaţie să mai fie făcută? Nu ar fi ea desuetă, depăşită de tumultuoasa evoluţie a umanităţii, în contradicţie chiar cu această evoluţie?!

Chiar în acest an, răspunzîndu-se parcă întrebării de mai înainte, a fost sărbătorită în România, la cel mai înalt nivel... „ziua Europei", „ziua Independenţei", demodată, fiind uitată într-un sertar al trecutului. Mi s-a întîmplat să pun la un examen universitar – este adevărat, nu studenţilor în *istorie* –, în mod repetat, aceeaşi întrebare... aparent aproape puerilă: „cînd şi-a dobîndit România statutul de neatîrnare?". Din nefericire, răspunsuri care demonstrau necunoaşterea nu au fost atît de rare cît aş fi nădăjduit!

A fost cultivată în ultimii ani, cu dezinvoltură şi uşurinţă, şi ideea nocivă a unei istorii naţionale falsificate în ansamblul ei şi prin urmare a unei istorii care nu merită decît să fie aruncată în coş. Realitatea este cu totul alta. Neîndoielnic, istoriografia a fost supusă, timp de o jumătate de veac, presiunilor şi manipulărilor politice. S-a încercat să se impună, iniţial, o „internaţionalizare" de extremă stîngă şi în consecinţă adularea Rusiei şi Uniunii Sovietice, apoi a avut loc o operă de reaşezare a istoriografiei în tipare mai echilibrate, pentru a se trece, în etapa finală a defunctului regim comunist, la ceea ce se numeşte – nu prea potrivit – „comunism naţional"!

Dar nu se ţine seama de *măsura* în care istoriografia serioasă a fost afectată de aceste presiuni, orientări şi indicaţii politice! Nu se are în vedere că numărul izvoarelor a crescut în mod spectacular, în primul rînd cele arheologice, dar nu numai ele, că nenumărate cărţi, studii şi articole au acoperite multe „pete albe" şi mai ales că a existat un refuz din partea istoricilor adevăraţi de a accepta exagerările şi falsurile, cărora, este adevărat, unii „istorici" sau pseudo-istorici nu numai că li s-au supus, dar chiar au venit în întîmpinarea lor! Acest refuz s-a manifestat atît de puternic, încît n-a putut fi publicată, în anii '80, ediţia a II-a tratatului **Istoria României** tocmai datorită neacceptării de a se introduce unele teze forţate şi false în paginile primului volum.

Mai asistăm astăzi la o adevărată „vînătoare de mituri", considerîndu-se istoria naţională un ansamblu de mituri şi astel, în locul miturilor... moarte, rămîne doar o cenuşă ternă a ceea ce ar trebui să fie istoria naţională! La nivelul omului simplu, dar chiar şi al tînărului intelectual *in spe* datele elementare ale devenirii istorice naţionale, se constată ca... inexistente ori puternic anemiate! Se uită însă cu uşurinţă că miturile se întemeiază, îndeobşte, pe realităţi istorice, exacerbate. Ceea ce trebuie să revină istoriografiei este a „curăţa" miturile de adaosuri şi exagerări şi a le explica, a le înfăţişa evoluţiile. Noi îi distrugem cu uşurinţă ori ne străduim să-i coborîm de pe piedestalurile monumentelor lor, pe Burebista, pe Mihai Viteazul, pe Tudor Vladimirescu, pentru a nu aminti decît pe unii, în loc de a da imagini măsurate şi echilibrate a acestor personalităţi care, neîndoielnic, ocupă un loc legitim în procesul devenirii istorice a acestor pămînturi.

Manualele de istorie nu sînt realizate încă la nivelul cerinţelor noastre noi. Un astfel de manual ar trebui să înfăţişeze o istorie naţională neapărat corelată cadrului de istorie universală, care să proiecteze trecutul în prezent, pe o uriaşă scenă în care, fără exagerări dar şi fără minimalizări, să-i fie arătat tînărului locul propriului său popor, evoluţiile sale. Procesele istorice trebuie să fie înfăţişate *atractiv*, iar accentul să nu cadă numai pe conflicte şi bătălii, ci pe dezvoltarea civilizaţiilor, pe coexistenţă între etnii, pe istoria neconflictuală, *care este şi cea mai lungă*! Manualul de istorie trebuie, în sfîrşit, să fie realizat *modern*, cu ilustraţii, hărţi, tabele etc.

Dar, totodată, este firesc ca un *discurs naţional* să existe în manual, deoarece istoria face parte din educaţia naţională. Totul depinde însă de măsură, de neforţare, de evitarea unui fals şi sforăit patriotism, cultivîndu-se, în schimb, adevărata dragoste de ţară, în egală măsură cu o solidaritate general umană. Educaţia naţională înseamnă înainte de toate ca tînărul să înţeleagă şi să accepte că el nu există singur pe lume, că face parte dintr-o colectivitate, care-i oferă ocrotire, dar pe care trebuie s-o iubească şi s-o slujească dincolo de interesele personale. Printr-o echilibrată reînviere a trecutului trebuie înfăptuită o reală educaţie naţională, în care egoismul să facă loc solidarităţii, dăruirii, prin care fiecare să înţeleagă că dincolo de realizarea sa individuală există o ţară care prin înălţarea şi înflorirea ei va crea şi cadrul cel mai adecvat propriei sale afirmări.

George ARUN
jurnalist

Ce punem în locul odelor?

M-am întrebat, în anii din urmă, de ce ziua naţională a României nu este sărbătorită de către cei mai mulţi dintre noi *de bună voie?* Mai exact, de ce ziua de 1 Decembrie nu a căpătat pentru români semnificaţia de sărbătoare naţională, aşa cum a fost ea legiferată? De ce ziua naţională nu contează decît ca o zi liberă „dată" de guvern, ca o „recuperare" pentru „oamenii muncii" şi o zi de vacanţă pentru elevi şi studenţi? În afara steagurilor de pe clădirile instituţiilor şi a transmisiunilor televizate ale manifestărilor oficiale de la Alba Iulia, nimic nu-l anunţă pe un neştiutor că la fiecare 1 decembrie românii sărbătoresc întregirea naţională. Acelaşi cenuşiu de duminică în care oraşele par nelocuite domneşte şi în această zi în care nimic special nu se petrece în familii, în grupuri, în comunităţi, poate cu excepţia corvoadei dascălilor, în special de la sate, care au primit sarcina să organizeze programe artistice sau concursuri de atletism sau de desen cu tema „Unirea în conştiinţa românilor".

Oripilaţi de aerul de cazarmă naţională pe care comuniştii l-au dat sărbătoririi zilei de 23 august – cînd pregătirea geometriei perfecte a careului însemna o muncă susţinută de mai multe săptămîni, scoateri din producţie a zeci de mii de muncitori şi fracturarea vacanţei elevilor şi studenţilor –, dezamăgiţi de adjudecarea pe criterii politice a dreptului de a vorbi naţiunii în direct de la Alba Iulia de 1 Decembrie, românii nu mai au conştiinţa sărbătorii lor naţionale. Însă acestea nu par să fie decît cauzele de suprafaţă fiindcă, dincolo de orice bufomerii politice, semnificaţia profundă a întregirii naţionale ar trebui să fie cunoscută, cultivată, sărbătorită de fiecare dintre noi, aşa cum vedem că se întîmplă în alte state de ziua lor naţională. Nu cred, pe de altă parte, nici în teza conform căreia sîntem atît de săraci încît nici sărbătorile nu ne mai tihnesc. Ne lipsesc, mai degrabă, precedenţa şi preludiul – mă refer în special la cei tineri, care ne-am născut şi am crescut într-o societate militarizată, în care totul, pînă şi sărbătorile erau un ordin de executat.

Pentru că istoria nu a fost bine scrisă, pentru că lipseau – şi lipsesc încă – fapte şi oameni despre care unii dintre noi abia dacă am auzit vorbindu-se lacunar, pe la colţuri, în şoaptă, ne-am trezit că de fapt noi nu ţinem minte această istorie, că nu o *ştim pe de rost*. De aceea nu o putem povesti, de aceea sentimentele noastre în faţa istoriei sînt de cele mai multe ori confuze, de fapt neformate, neîmplinite. Iar această indecizie faţă de propria istorie se perpetuează în rîndurile tinerilor pe de o parte datorită unor momente grave încă neclarificate de către istorici – cum ar fi de pildă controversele în jurul rolului istoric jucat de Mareşalul Antonescu –, iar pe de altă parte datorită modului în care oamenii politici ai zilei măsluiesc prezentul, încercînd să aducă din condei chiar şi viitorul. Discursurile sforăitoare despre patriotism şi interesul naţional ale politicienilor zilei nu fac decît să îndepărteze interesul tinerilor pentru cunoaşterea istoriei, cu atît mai mult cu cît Caragiale se află încă printre noi.

Nu ne întrebăm îndeajuns cum a fost posibil ca milioane de copii şi adolescenţi să nu fi aflat, pînă în 1990, că regimul comunist a ucis sute de mii de oameni în închisorile comuniste, şi nu numai. Cum a fost posibil ca adevărul să fie tăinuit chiar şi de către părinţi atîta amar de vreme şi în ce relaţie mai pot fi acei copii şi adolescenţi cu istoria, cu propria lor istorie, la urma urmei? Nu cumva schizofrenia personalităţii multora dintre noi este mai acută decît ne închipuim sau decît sîntem dispuşi să recunoaştem? Iar dacă e aşa, care ar fi calea, remediul, în situaţia în care prezentul este şi el mistificat instantaneu, din toate direcţiile, trebuindu-ne la tot pasul o putere de discernămînt pe care nu toţi o avem? Sînt întrebări la care nu răspund nici instituţiile fundamentale ale statului şi nici societatea civilă prin formele ei firave de organizare.

Un minister al adevărului ar nelinişti mai puţină lume decît o simplă direcţie – aceea a aflării securiştilor, colaboratorilor şi informatorilor Securităţii. În spiritul aceleiaşi practici a denunţului, informatorul va dori, şi pe bună dreptate, ca nu doar numele său să fie făcut public, ci şi al politrucului care a nenorocit oameni, şi al activistului de partid care, prin influenţa sa, a fracturat cariere, şi al ziaristului care a scris la ordin punînd la zid oameni nevinovaţi, şi al fiului de proletar care i-a „înfierat" în şedinţele de partid pe cei mai buni decît el, care au fost ulterior exmatriculaţi din facultăţi şi chiar arestaţi.

Dacă am putea noi aborda frontal adevărul, tot adevărul, atunci am putea, cei mai mulţi dintre noi, restabili relaţia cu istoria, cu propia noastră istorie. Altfel, rămînem ca şi pînă acum: cumva întorşi cu spatele şi făcîndu-ne că plouă.

Dumitru SOLOMON
scriitor

Ne scăldăm de două ori în acelaşi fluviu?

Nu ştiu dacă istoria este o linie dreaptă, o spirală, un cerc sau un pătrat (deşi, în acest din urmă caz, judecînd după unele capete care o „făuresc", chiar ar putea fi), dar mă bate gîndul că istoria, fiind de fapt o istorie a oamenilor şi a apucăturilor lor, seamănă cu aceştia, cu toţi laolaltă şi cu fiecare în parte. Ea repetă întrucîtva, filogenetic, traseul biologic, moral şi ideologic al individului şi al speciei, cu perioade faste şi perioade nefaste, cu stări de boală şi stări de sănătate, cu momente de inteligenţă sclipitoare şi momente de prostie sumbră. Este un lanţ similar celui platonician, în care durerea succede plăcerii, dar o şi precede, constituind un soi de reţea interactivă. În această ordine de idei, perioada nefastă a fascismului şi cea nefastă a comunismului nu trebuie considerate separat şi alternativ. Ele au fost înlănţuite şi deopotrivă de nefaste.

Mi se pare că numai gesturile mici ale istoriei se repetă, nu şi cele mari, ca şi în cazul indivizilor care o compun. Repetăm gesturile cotidiene: ne trezim în fiecare dimineaţă, ne spălăm pe dinţi, facem duş, bem cafeaua, luăm liftul, metroul, citim ziarul, ne ducem la serviciu, muncim, revenim, căscăm gura la televizor, din cînd în cînd mergem la teatru sau la cinema, ne culcăm, dormim. Este adevărat că între culcatul de seară şi cafeaua de dimineaţă ne putem trezi cu un război în Bosnia, cu un atentat în Kenia, cu o cădere de guvern în Rusia, cu un alt prim-ministru sau cu un alt administrator de bloc. Dar aceste accidente nu fac decît să întărească repetabilitatea cotidiană. Gesturile mari le facem oarecum o singură dată: ne maturizăm, îmbătrînim, murim.

Istoria, care va să zică, dacă se repetă, se repetă în mic, nu şi în mare. Nu au fost mai multe Revoluţii Franceze, în sensul că povestea aceea crucială – bună, rea – de la 1789 nu s-a mai repetat. Nu au fost nici două revoluţii române, pentru că aşa-zisa revoluţie din august 1944 nu are nimic în comun cu aşa-numita revoluţie din decembrie 1989, ba dimpotrivă, astfel că nu poate fi vorba de repetiţie. Nici Restauraţia nu a fost chiar o restauraţie, adică nu a copiat absolutismul anterior, întrucît valorile politice şi morale cucerite în revoluţie, începînd cu Drepturile Omului, nu au fost abolite, ele păstrîndu-se, într-o măsură sau alta, pînă azi. De aceea, nu cred deloc nici într-o restauraţie a comunismului – în Rusia, la noi sau aiurea. Mai întîi, fiindcă paşii istoriei nu calcă niciodată pe unde au mai călcat. Apoi, fiindcă aceia care ar fi putut să restaureze, comuniştii adică, s-au făcut ei înşişi cel puţin restauratori, dacă nu mari fabricanţi, mari comercianţi, mai acţionari sau mari reacţionari, au gustat, cu alte cuvinte, din deliciile capitalismului şi îşi vor apăra cu ghearele şi cu dinţii noile drepturi şi privilegii, obţinute prin mijloace legale sau ne. Atunci, cine să mai facă restauraţie comunistă, cel puţin la noi? Pensionarii vechilor birouri de partid? Cînd să se mai bucure ei din nou de poziţia „călare pe situaţie"? Vorba unui filosof care cultiva dialectica – mult dragă şi mult necunoscută comuniştilor –, nu ne scăldăm de două ori în acelaşi fluviu. Nici convingerea unor partide tradiţionale că ţara poate fi condusă ca acum o jumătate de secol nu-şi are îndreptăţirea. Istoria, chiar dacă dă cîte o raită pe unde a mai fost, nu mai vine îmbrăcată cu melon, lavalieră şi ghetre, iar pentru epoca blugilor, calculatoarelor şi telefoanelor celulare se impune o altă înfăţişare exterioară şi o altă mobilare interioară. Democraţia interbelică nu poate să coincidă cu democraţia postcomunistă. Cezurile sînt întrucîtva definitive.

Toate acestea fiind zise, nu pot ocoli totuşi o întrebare care mă bîntuie: dacă istoria nu se repetă, cum se explică atunci fantastica actualitate nu numai a pieselor lui Caragiale, dar şi a pieselor lui Shakespeare? Probabil că istoria se repetă doar în zona esenţei umane...

Dan OPRESCU
doctor în filosofie

La ce slujesc pildele istoriei? La nimic

Nu ştiu la ce slujesc pildele istoriei (ori poate că este vorba de „Pildele Istoriei"?), dar nu cred că la mare lucru. Ideea santayanatiană potrivit căreia „cine-şi uită trecutul este condamnat să-l repete" mi se pare una din perfectele platitudini ale unui neoromantism de cel mai prost gust. Cred că omul trăieşte, ca individ, familie, popor şi specie, deopotrivă, prea puţin timp pentru a avea prilejul să mai şi înveţe minte, iar a te învăţa minte din experienţa cea trecută a altora este de-a dreptul o pretenţie exorbitantă.

Citesc cu mare plăcere scrierile lui Herodot, Tucidide, Strabon, Titus Livius, Flavius Josephus, Miron şi Nicolae Costin, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, Gibbon, Arnold Toynbee ş.a.m.d., dar nu fac aceasta spre a extrage eventuale pilde ale istoriei, ci – dincolo de bucuria citirii unor texte bine scrise – tocmai deoarece îmi confirmă vechea mea bănuială că nu-i nimic nou sub soare, că ei au făcut, la vremea lor, ceea ce facem şi noi astăzi şi, probabil, ceea ce vor face ceilalţi în viitor. Vor fi existînd, în istorie, *corsi e ricorsi*, cum îşi închipuia Vico, dar – repet – omul trăieşte prea puţin spre a putea profita oarecum de „pildele istoriei".

Pentru mine, este evident faptul că aşa-zisele pilde ale istoriei sînt construcţii ideologice adresate în primul rînd copiilor şi soldaţilor; în cadrul ideologiei înseşi, aceste „pilde" apar ca fiind destinate principilor, oamenilor de stat sau chiar popoarelor, sub pretextul că multitudinea faptelor este organizată în mod coerent, iar istoria este, aşadar, un proces orientat, cu sens. De aceea, pentru asemenea ideologii, trecutul nu-i doar ceva trecut, ci este însuşi prezentul *in nuce*. Dînd sens trecutului, se justifică prezentul – şi aceasta-i tocmai mizeria istoricismului, de care pomenea K. R. Popper. Mai mult încă, această coerenţă a trecut-prezentului străluminează şi viitorul, ale cărui caracteristici nu pot fi decît raţionale şi, ca atare, pe înţelesul celor iniţiaţi.

Nu istoria propriu-zisă e terenul minciunii sub forma miturilor, ci istoriografia, reflecţia oamenilor asupra evenimentelor istorice. Este rolul unor istorici, precum Lucian Boia la noi, de a demistifica istoriografia, prin evidenţierea clişeelor ideologice de care este plină orice carte de istorie; dar practica vieţii cotidiene, la fel ca şi practica vieţii politice etc., are nevoie de mituri. Cum să-l faci pe soldat să ucidă şi să se lase ucis dacă nu îl convingi, printr-o construcţie mitic-ideologică, de absoluta necesitate ca el să ucidă şi să se lase ucis? Iar absoluta necesitate înseamnă în asemenea cazuri că trebuie să apară de undeva un oarece suficient de general încît să le cuprindă pe toate şi să pună în mişcare pe fiecine (în acest sens, desigur că nu este o întîmplare faptul că soldaţii israelieni depun jurămîntul militar la Masada). În toate timpurile şi în toate culturile a fost nevoie să scrie cineva *Mama lui Ştefan cel Mare, Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie* sau *Peneş Curcanul*, să compună cineva *Deşteaptă-te, Române* sau *Trei Culori*, să picteze cineva *Deşteptarea României* sau *Solii turci la Vlad Ţepeş*. Dincolo de fireşti conjuncturi în care este permisă mobilizarea şi utilizarea miturilor istorice, mai există însă şi imensul deşert al paranoiei de tip ceauşist; aniversarea a 2050 de ani de la statul lui Burebista, nu mai ştiu cîte mii de ani de la înfiinţarea statului persan, aniversările nord-coreene etc.

Există însă ceva ce s-ar putea numi „uitarea intenţionată" a trecutului, fenomen ce funcţionează cu mare succes în întreg Răsăritul Europei, cu osebire în ţara noastră. În principal, este vorba despre trecerea sub tăcere a episoadelor şi perioadelor ruşinoase ale istoriei naţionale, cînd aceste episoade şi perioade nu sînt prefăcute în prilejuri de mîndrie patriotică. „Uitarea intenţionată" îşi are pandantul simbolic în valorizarea exclusiv pozitivă a unor personalităţi şi momente cel puţin ambigue din istoria noastră (cf. M. Eminescu, Avram Inacu sau Nicolae Iorga pe bancnotele de după 1990, statui ale lui Ion Antonescu în felurite oraşe ale României etc.). Nici trecutul relativ recent nu scapă de pacostea „uitării intenţionate": lui Nicolae Ceauşescu i se trece sub tăcere momentul de la 21 August 1968, în universităţile româneşti nu se mai studiază nici Marx (pentru o catedră bună de marxism sau de marxologie trebuie să te duci pînă în Germania sau America), nici Lenin ş.a.m.d.

Învăţămintele istoriei, în măsura în care aşa ceva există, se referă la banalităţi de felul „n-ar fi rău să fie bine", „unii – cei mai mulţi – oameni sînt răi şi nerecunoscători", „conducătorii să fie asemenea leului şi vulpii". „să nu te încrezi în ceea ce spun oamenii" ş.a.m.d. Cui să folosească asemenea comori ale simţului comun? În nici un caz profesioniştilor într-ale puterii. Mai degrabă, aceste sfaturi la gura sobei servesc liniştirii conştiinţei omuleţilor, a celor ce vor să scape de orice urmă de libertate şi să se supună cuiva, iar supuşenia lor să fie una justificată de măreţia ideii sau persoanei căreia i se închină: Revoluţia, Omul Nou, Supraomul, Dumnezeirea, Nemurirea Sufletului, Rasa Superioară, Legea, Poporul, Comunismul, Nirvana – dar şi Faraonul, Marele Rege, Împăratul, Papa, Voievodul, Führerul, Conducătorul, Big Brother (iar toate aceste ultime substantive trebuie să poarte un nume, dacă nu neapărat şi un chip). În fond, nevoia de a extrage din istorie pilde presupus de urmat nu-i altceva decît un simptom al presimţirii nimicniciei proprii, şi o formă de a te preface că te lupţi împotriva acestei nimicnicii.

Să fie spus limpede: pildele istoriei nu slujesc la nimic, fie ele scoase direct din desfăşurarea evenimentelor, fie ele obţinute prin procesul triplei rafinări istoriografice. Dar istoria este minunată, cum minunată este însăşi viaţa.

Cristian GHINEA
student

Manipularea prin trecut

Suportul mental pe care se construieşte orice identitate comunitară (regională, naţională sau supranaţională) este alcătuit din simboluri pe care individul ajunge să le internalizeze. Acest proces de asumare la nivel individual a valorilor comunitare se realizează prin intermediul mijloacelor majore de socializare: familia, biserica, şcoala. Datorită lipsei de omogenitate, este vorba de diferenţele regionale, într-un stat naţional-unitar principalul mijloc de creare a acestei identităţi de grup este sistemul educaţional centralizat. Aici apare rolul istoriei.

Prin natura sa, aceasta este susceptibilă de a educa, poate fi o creatoare de „idoli ai tribului", pierzîndu-şi esenţa de ştiinţă şi transformîndu-se în educatoare a viitoarei generaţii într-un spirit anume. Mai concret spus, la şcoală, istoria nu numai că îi învaţă pe copii despre fapte, situaţii şi personaje ale trecutului, ci devine o serie de pilde care îi învaţă ce tip de fapte să săvîrşească şi, mai ales, cu ce personaje pozitive să se identifice.

Cred că orice structură statală tinde să folosească istoria în procesul educaţional pentru a-şi socializa în sensul dorit viitorii cetăţeni, asigurîndu-şi astfel aşa-numita legitimitate istorică. Un exemplu în acest sens ar fi dezvoltarea teoriei sovietice a lui N. Lazarev despre istoria poporului moldovenesc, diferit de cel românesc, teză convenabilă conducerii tînărului stat de la Chişinău, care a încercat să o introducă în manualele de istorie. Această încercare a stîrnit o aprigă dispută între unionişti şi partizanii unei Moldove independente. Un alt exemplu despre patimile politice pe care le pot stîrni manualele de istorie ar fi disputa ivită în România asupra predării acestei discipline în limbile minorităţilor. Oare se tem liderii români ca într-un manual scris în maghiară Ştefan cel Mare nu l-ar mai învinge pe Matei Corvin (tot un român de-al nostru) la Baia? Aceeaşi reacţie a fost stîrnită de eventuala predare a unei istorii a minorităţii maghiare, care ar putea fi integrată în istoria naţiunii maghiare. Este pusă la îndoială loialitatea ulterioară a indivizilor care învaţă aceste materii faţă de statul român.

Consecinţele unei asemenea utilizări a istoriei pot fi urmărite la nivel macro-temporal, prin trasarea unor serii istorice (în termenii lui A. D. Xenopol). Prin manualele sale, Iorga a contribuit în mod semnificativ la întreţinerea spiritului naţional la începutul secolului, avînd drept consecinţă realizarea unităţii în 1918. În ciuda reticenţelor iniţiale ale istoricului (datorate legării ţăranilor de pămînt realizată de Mihai Viteazul) el a preluat de la Nicolae Bălcescu simbolistica din jurul acestui domnitor şi, prin manuale şi broşuri de popularizare l-a transformat în figura mitică a unităţii naţionale prezentă şi în manualele după care am învăţat şi eu.

Problema apare atunci cînd istoria este supralicitată, atunci cînd neîmplinirile prezentului se vor a fi contrabalansate prin măreţia trecutului. Această tendinţă este mai veche dar a atins apogeul în ultima etapă a comunismului. Este eficientă o asemenea utilizare în condiţiile discrepanţei totale între prezentul mizer, viitorul luminos şi trecutul glorios? Nu cred. Istoria care începea cu Burebista şi se termina, apoteotic şi hilar, cu Ceauşescu devenise propagandă pură, fără substanţă, motiv de deriziune.

Totuşi indivizii care se opresc la nivelul manualelor şcolare (adică majoritatea) vor rămîne cu o doză de admiraţie aproape mistică faţă de istorie şi faţă de personajele sale. Acestea vor fi pentru ei teme sensibile şi o încercare oricît de neînsemnată de a pune în discuţie un asemenea subiect este echivalentă cu o negare a modelului, trezind, apriori reacţii de adversitate. Pentru un individ socializat numai prin manuale, sanctificarea lui Ştefan cel Mare nu este decît recunoaşterea bisericească a unui sfînt laic. A pune la îndoială acest act constituie pentru el un sacrilegiu.

Aştept cu nerăbdare a 80-a aniversare a unirii din 1918, prilej pe care politicienii nu îl vor scăpa pentru valorificarea tipului de gîndire despre care am vorbit mai sus în vederea unei iluzorii solidarităţi naţionale, în condiţiile scăderii de popularitate a puterii actuale. Personal, mă voi simţi manipulat.

Recursul la istorie

– convorbire cu istoricul Lucian BOIA –

Domnule Lician Boia, după ce aţi scris cu rece şi poate de aceea şi mai convingătoare pasiune despre relativitatea istoriei ca ştiinţă, despre adevărul înlocuit de adevăruri, despre multitudinea punctelor de vedere care dau naştere istoriilor şi nu Istoriei, vă găsesc la Facultatea de Istorie, predînd această ştiinţă. Nu vedeţi nici o contradicţie: poate fi transmisă altora suma unor cunoştinţe atît de difuze, care nu se pot ordona către un scop?

Ar fi cumplit să nu împac ceea ce fac cu ceea ce scriu. N-am scris niciodată că istoria n-are un scop. Cred că ea are multe scopuri: în istorie ne proiectăm ideile, speranţele, desigur şi prejudecăţile noastre. Istoria este un nesfîrşit dialog între prezent şi trecut, între multiplele dialoguri ale prezentului cu trecutul. Eu vreau să-i fac pe studenţi să înţeleagă că nu există o singură istorie şi ar fi şi păcat să existe doar una. Sînt nenumărate posibilităţi de a ne apropia de trecut, pentru a căuta răspunsuri la întrebările noastre. Ţin, în acelaşi timp, să precizez că nu consider orice istorie legitimă. Trebuie respectate nişte norme, o abordare metodologică, pentru că nu există o unică metodologie corespunzătoare standardelor profesionale. Istoria are o situaţie aparte faţă de celelalte ştiinţe: aproape fiecare om îşi închipuie că are ceva de spus în şi despre ea. Ceea ce e firesc: fiecare comunitate, dar şi fiecare individ îşi găsesc rădăcinile şi justificarea în istorie. Istoria este un bun al tuturor, spre deosebire de fizică sau biologie. Şi aici mai poate interveni cineva din afară cu vreo idee năstruşnică dar în general aceste ştiinţe evoluează datorită specialiştilor în domeniul respectiv. Dar, în istorie, profesioniştii sînt împresuraţi de o mulţime de alte voci. Deci, în primul rînd trebuie să ne ferim de cei care nu au o formaţie ştiinţifică în domeniu dar îşi închipuie că au dreptate în concluziile lor. Ideal ar fi ca istoria să fie lăsată pe mîna profesioniştilor, deşi ştiu că e imposibil. Chiar cînd e făcută de oameni competenţi, cercetarea implică o doză de nesiguranţă. Aceleaşi informaţii şi aceleaşi metode pot duce la scenarii divergente, la concluzii diferite. Iar din afara profesiei se construiesc scenarii năstruşnice: pasiunea pentru origini, pentru preistorie, pentru daci a dat construcţii extraordinare care n-au nici cea mai elementară legătură cu realitatea istorică. Nu se poate face istorie, fără să cunoşti regulile. Dar şi respectînd regulile, ea duce în direcţii diferite. Asta este situaţia.

Există o îndoială, verificată recent, cu privire la adevărul istoriei: dacă ceea ce s-a petrecut sub ochii noştri, în 1989, este atît de greu de cunoscut, cum se poate pretinde că datele despre un trecut mai mult sau mai puţin îndepărtat au o anume credibilitate?

Tocmai asta dovedeşte că istoria nu poate oferi o reconstituire completă a adevărului. Totul este o problemă de interpretare. Comunismul, pe care avem impresia că-l cunoaştem, poate fi interpretat în diverse feluri chiar dintr-un punct de vedere anticomunist; fără a-i mai pune la socoteală şi pe cei care au unele motive să-l regrete. Faptele, chiar cînd sînt bine cunoscute, deschid foarte multe posibilităţi de interpretare. Cauzele, efectele, integrarea în timpul lung al istoriei – dau naştere unor discuţii care nu se termină niciodată. Incapacitatea istoriei de a da răspunsuri definitive este, în acelaşi timp, şi fascinaţia pe care ea o reprezintă, bogăţia ei. Ea nu se termină niciodată nu pentru că nu se pot epuiza informaţiile, ci pentru că prezentul în permanentă mişcare adresează mereu alte întrebări trecutului. Trecutul nu se reconstituie singur, nu vine Ştefan cel Mare să ne spună cine a fost şi ce a plănuit. Noi îl interogăm pe Ştefan cel Mare şi el nu răspunde şi atunci ne adresăm documentelor pe care încercăm să le legăm, să le dăm un sens. Trecutul este interpretat şi reinterpretat la nesfîrşit de prezent. Aşa că trebuie să căutăm cu onestitate adevărurile relative.

Şi credeţi că tinerii se pot mulţumi cu transmiterea acestor adevăruri relative?

Nu ştiu de ce ar trebui să pretindem că le transmitem adevăruri definitive şi să-i obligăm pe ei să le considere absolute. Şcoala n-ar mai trebui să se poarte ca şi cum ar fi în posesia unei materii în care este cuprins tot adevărul. Ar trebui depăşită această concepţie îngustă dacă ne propunem să formăm oameni deschişi spre ziua de mîine. Dacă îi obligăm pe elevi să accepte cunoştinţele şi interpretările de pînă acum se formează oameni pentru ziua de ieri. Ceea ce reproşez eu manualelor de istorie şi felului cum se predă istoria în şcoală este că nu prea se vede multă inteligenţă în procesul de transmitere. Misiunea istoriei ar fi să stimuleze inteligenţa şi creativitatea elevilor. Ar fi foarte productiv dacă şcoala i-ar face pe elevi să participe la interpretarea fenomenelor istorice, să le stimuleze spiritul critic. Discursul nostru istoric este „românii au luptat, au suferit, ceilalţi sînt mereu de vină, am rămas în urmă fiindcă istoria a fost atît de vitregă". Ar trebui găsit ceea ce ar fi criticabil în diverse momente şi acţiuni din istoria noastră. Mereu alţii sînt vinovaţi şi lipsa exerciţiului critic este foarte dăunătoare nu numai pentru interpretarea istorică (ăsta-i răul cel mai mic), dar incapacitatea de a ne judeca critic, cu asprime, este un blocaj în acţiune şi pentru proiectele prezentului.

Istoria este predată ca şi cum ea ar trebui să confirme un principiu moral: binele triumfă, răul este învins. Ţara şi poporul elevului au fost tot timpul de partea celor buni. Are istoria o morală, există un tribunal al istoriei?

În mod explicit istoria nu ne spune nimic. Morala este a noastră, nu a istoriei. Noi ne adresăm istoriei avînd ceva în minte. Prezentul inventează mituri. Şi recursul la istorie este firesc, pentru că ea este singurul nostru bun. Viitorul încă nu există, prezentul este o aţă subţire. Dar tocmai pentru că nu avem decît istoria, îi pretindem mai mult decît poate da ea de la sine. Dacă se porneşte de la miturile fondatoare şi se consideră că drepturile actuale îşi au sursa în ele, se pune problema de unde începe istoria. Exerciţiul reconstruirii lumii, aşa cum a fost ea, acum 500 de ani sau 1000 de ani este pueril, dar aşa pueril cum este, alimentează ideologiile colective şi naţionale. Fundaţia dintîi justifică întregul proiect, construcţia actuală şi de aici recursul la istorie. Sigur, mie mi-ar place ca istoria să rămînă o profesiune a celor interesaţi de trecut. Deşi, dacă ar fi doar atît mă întreb cine s-ar mai ocupa de istorie. E foarte complicat, nu ştiu cum ar fi mai bine, dar e clar că nu este raţional să se justifice nişte proiecte actuale printr-o istorie veche. Proiectele politice se întorc spre trecut unele cu un dram de nebunie: Mussolini vroia să refacă Imperiul Roman. Dar nouă ni se par nebuneşti doar proiectele altora.

Sau cele care nu reuşesc.

Dar propriile proiecte nu ni se par aşa: identificarea României moderne cu Dacia este un loc comun al istoriografiei şi ştiinţei româneşti. Saddam Hussein identifică actualul Irak cu Sumerul. Prezentul este foarte diferit de acest trecut invocat şi raţional ar fi să folosim argumente legate de prezent. Dar omul nu este numai o fiinţă raţională, iraţionalul şi imaginarul fac parte şi din raportarea la trecut.

Miturile acestea istorice, ale întemeierii, corespund, probabil unei nevoi a sufletului omenesc care depăşeşte intensitatea acţiunii educative.

Şi familia te învaţă istorie, inspirînd o anumită atitudine faţă de călalt şi anume simboluri, dispensîndu-se de detalii.

Istoricul trebuie să aibă talent şi dacă da prin ce se exprimă el: prin ardoarea cercetării, prin felul cum povesteşte, prin ineditul conexiunilor?

Talentul este o calitate preţioasă pentru orice domeniu. Mie mi-a spus un profesor, de aici, de la Facultate cu zeci de ani în urmă: „Istoricul nu trebuie să fie inteligent, sau nu trebuie neapărat să fie inteligent. El trebuie să fie harnic, să cerceteze, să caute, să găsească documente şi să le lege între ele. Asta presupune hărnicie, desigur, şi onestitate, dar nu este o meserie care să pretindă inteligenţă". Or, eu nu cred aşa ceva; talentul istoricului este, fireşte, de altă natură decît cel al artistului sau al fizicianului. Istoricul are nevoie de spirit critic, să aibă capacitatea de a judeca cu propria minte faptele trecutului. Eu susţin, în pofida protestelor, că este necesară şi imaginaţia. Citez din nou, fără nume: „Imaginaţia este inutilă. Istoricul intră în arhivă, acolo sînt documentele şi extrage faptele din documente. Pe acest circuit nu este loc pentru imaginaţie, ea, mai curînd, ar dăuna". Dar nu e deloc aşa. Intri într-o arhivă şi pe urmă ce se întîmplă? Iei documentele la rînd? Cînd un istoric intră într-o arhivă, el are un proiect în cap, el începe o anchetă. Şi în funcţie de acest proiect se adresează unei anume categorii de documente. Tot ceea ce cauţi şi tot ceea ce găseşti se leagă de proiectul determinat de inteligenţă şi imaginaţie. Şi apoi, istoria istoriei ne dovedeşte perenitatea lucrărilor scrise cu talent literar. „Războiul peloponeziac" al lui Tucidide este important şi ca tratat dar e şi scris într-un anume fel. Contribuţiile documentare sînt utile altora, celor care ştiu ce să facă cu ele. Un istoric important are stil, în sensul general şi complet al cuvîntului. Pentru mine, într-o operă istorică este importantă nu doar încărcătura de idei, ci şi maniera în care sînt exprimate ideile. Nu-i strică istoricului o oarecare doză de umor: capacitatea de a te distanţa puţin de obiectul cercetat, de a înţelege relativitatea lucrurilor, de a renunţa, măcar din cînd în cînd la tonul tragic şi patetic. Dacă umorul nu ne strică în viaţă, nu ne strică nici în istorie. Istoricul trebuie să acumuleze foarte multă informaţie şi de aceea este o meserie care cere timp pentru afirmare. Nu ştiu să fi existat un mare istoric la 20 de ani aşa cum există un mare matematician la această vîrstă. Iluminările istoricului nu se pot produce în absenţa informaţiei: cu siguranţă că un istoric care se manifestă genial la 50 de ani, a fost genial şi la 20, dar încă nu ştia destul. Este o meserie care cere timp.

A consemnat
Magdalena BOIANGIU

Cristian PREDA
lector dr. la FSPA-UB

Nici prea mult, nici prea puţin

Într-un text impresionant, care va apărea în curînd şi în românește, la Nemira, Karl Popper vorbea despre ceea ce el considera a fi *Lecţia acestui secol*. În ce ar consta învăţămintele veacului 20? Autorul *Societăţii deschise* considera că experienţa ultimului secol ne îndeamnă să nu dăm democraţiei nici prea mult, dar nici prea puţin.

Ce înseamnă „nici prea mult"? Înseamnă să nu vedem în democraţie o expresie a puterii poporului, a atotputerniciei lui, întrucît „fiecare din cei care compun poporul ştie foarte bine că nu guvernează şi tocmai de aceea are impresia că democraţia e o mare escrocherie". Iată de ce, spunea Popper, „se cuvine ca la şcoală să se înveţe că termernul *democraţie*, încă din Antichitate, este numele tradiţional dat unui regim destinat să împiedice o tiranie". Democraţia e doar un mijloc, ea este instrumentul politic care ne îngăduie să-i schimbăm pe cei care ne conduc, evitînd vărsarea de sînge.

Ce înseamnă „nici prea puţin"? Înseamnă să realizăm că deosebirea dintre vărsarea de sînge şi schimbarea paşnică a guvernanţilor e foarte importantă. Democraţia nu ne aduce alte avantaje, ea nu ne alocă bunuri şi nici nu ne oferă reţete ale fericirii spirituale; în schimb, în lipsa păcii civile democratice, nici bunurile, nici fericirea spirituală nu pot fi dobîndite. Cu alte cuvinte: democraţia e atît de bună pe cît sînt oamenii care recurg la ea. Asta-i tot.

Deşi e exprimată într-un limbaj simplu, lecţia aceasta profundă nu se învaţă prea uşor. În anii de după 1989, noi dăm democraţiei ori prea mult, ori prea puţin. Dau prea mult cei care au văzut în schimbarea unor guvernanţi momentul instaurării unui soi de paradis terestru. Ceea ce s-a petrecut cu o parte din susţinătorii publici ai actualei puteri ilustrează foarte bine acest fenomen: mulţumiţi că au scăpat de Iliescu, şi crezînd că în acest fel totul va fi radical mai bun, suporterii schimbării constată acum că paradisul e departe. Înşelaţi în propriile lor aşteptări exagerate, ei tind să acuze democraţia în ansamblu, fără a realiza că în acest fel acuză chiar propria lor fiinţă politică. Dau, în schimb, mult prea puţin democraţiei toţi cei care afirmă că înainte era mai bine: „înainte" înseamnă în vremea lui Ceauşescu. Nostalgia lumii totalitare care locuieşte o lume democratică e rezultatul unei memorii prea scurte. Aceasta e la fel de rea ca şi iluzia exagerată.

Perioada interbelică e dominată – intelectual vorbind – de critica făcută democraţiei. Nemulţumirea era cvasi-generală. O vedem foarte bine dacă ne adresăm nu extremiştilor patenţi (care au avut, de altfel, o carieră politică scurtă), ci chiar actorilor principali, celor consideraţi în general ca oameni politici responsabili şi demni de a fi urmaţi. În expresiile lor intelectuale sistematice, prin Zeletin şi prin Motru, de pildă, liberalii şi ţărăniştii şi-au afirmat neîncrederea profundă în democraţie. Cei din familia politică a lui Zeletin şi cei din familia politică a lui Rădulescu-Motru erau, de bună seamă, despărţiţi de numeroase crezuri: rolul imitaţiei sau transformările suferite de clasa boierească, locul ţărănimii în societatea românească sau evoluţia comerţului erau diferit interpretate într-o tabără şi în cealaltă. Ceea ce-i unea însă pe cei doi ideologi ai liberalismului şi ai ţărănismului, la circa zece ani după introducerea votului universal, era credinţa că democraţia e prea slabă, că ei trebuie să i se substituie un regim de mînă forte. Intrarea în epoca totalitară e pregătită intelectual de asemenea spirite, care au dat *prea puţin* democraţiei. Membrii partidelor interbelice au fost, în acest sens, victimele propriei lor orbiri.

Comuniştii au intrat, în schimb, în scenă dînd *prea mult* democraţiei. Acest fapt e ocultat azi, cînd comunismul e interpretat doar sub specia terorii, evitîndu-se numirea idealului care era pus în joc. De fapt, teroarea a fost exercitată în numele democraţiei populare, al suveranităţii neîngrădite a maselor populare. Republica populară şi-a ucis adversarii trăind iluzia perfecţionării democraţiei zise formale. Servitutea voluntară a membrilor fostului partid comunist a fost manifestarea unei supralicitări a democraţiei.

Foarte puţini sînt cei dispuşi să privească lucid această istorie, altfel destul de recentă. Paradoxul face ca actorii opiniei publice din zilele noastre să manipuleze într-un chip cu totul aparte cele două secvenţe istorice rezumate mai sus. În raporturile lor cu democraţia, ei sînt animaţi de un sentiment contrar în raport cu cel al epocii de la care fiecare dintre ei se reclamă. Astfel, nostalgicii erei totalitare dau azi prea puţin democraţiei, deşi icoanele lor – comuniştii – îi dăduseră, prin idealul asumat, prea mult. Invers, cei care supralicitează astăzi democraţia şi-au fixat ca reper intelectual tocmai epoca neîncrederii profunde în democraţie: într-adevăr, nici liberalii, nici ţărăniştii de azi nu au privirile îndreptate către liberalismul sau creştin-democraţia din Europa anilor 90, ci către familia lor interbelică.

Atunci cînd cei care supralicitează democraţia se revendică de la cei care o subestimau, iar cei care o subestimează de la cei care o supralicitau, totul pare, dacă nu pierdut, în orice caz destul de nesigur. Provocarea pe care ne-o adresează democraţia este însă tocmai de acest fel. Optimismul – valoare politică tipică pentru democraţie – nu se poate întemeia decît pe sentimentul că lecţiile istoriei sînt neplăcute şi că, aşa cum spunea acelaşi Karl Popper, viitorul e deschis.

Carol CĂPIŢĂ
lector la Facultatea de Istorie, Universitatea Bucureşti

Istoria – carte de învăţătură?

© S. Gheţie

Am avut ocazia, acum cîţiva ani, să vizitez SUA. Era o călătorie de studii destinată pregătirii unor autori de manuale de ştiinţe sociale. Cîteva lucruri m-au surprins, iar înţelesul lor l-am aflat mult mai tîrziu, atunci cînd am fost confruntat, acasă, cu problema manualelor de istorie alternative.

În primul rînd, interesul statului şi al societăţii civile de a păstra şi cea mai mică urmă a trecerii timpului. Una din gazdele noastre ne povestea cu mîndrie cum o iniţiativă cetăţenească a reuşit să impună relocarea unui proiect urbanistic de zeci de milioane de dolari (un stadion) pentru ca astfel să fie salvată o clădire în care George Washington dormise o noapte sau două după trecerea Potomacului. Aşa se întîmplă cînd ai o istorie scurtă, am gîndit prima dată. De fapt, mesajul era mai profund. Faptul că G. Washington a dormit sau nu în acea căsuţă nu este atît de important cît acela că o comunitate se identifica cu un element care însemna ceva (îi definea în raport cu ceilalţi), că cei ce împărtăşeau un set comun de tradiţii şi *pattern*-uri comportamentale, în fine, complicităţi uzuale, se regăseau într-un aspect anodin al unei personalităţi istorice. Întrebarea care se naşte este aproape firească, anume dacă acest comportament se încadrează în regula generală a patriotismului local (categorie ambiguă şi adesea folosită ca motivaţie a unor impulsuri obscure) sau are un sens aparte pentru ansamblul mai larg al societăţii. Într-un fel, problema solidarităţii cu trecutul este problema istoriei în cetate. Cea de a doua întîmplare este, cred, la fel de plină de sensuri. În aceeaşi călătorie am vizitat o editură care publica, pe lîngă altele, şi manuale de ştiinţe sociale. Cu această ocazie am văzut manualul cel mai nou publicat de această editură; un manual impozant, de peste 1.100 de pagini. Chiar şi la o primă vedere sărea în ochi caracterul exhaustiv al acestui manual la care se adăuga o cutie de materiale auxiliare pentru profesor (ghidul profesorului, caietul elevului, hărţi, afişe, fişe de evaluare, casete audio şi chiar un video-disc). Motivaţia părea simplă, anume că editura, interesată ca produsul ei să se vîndă peste tot în SUA (unde există *curricula* diferenţiate în funcţie de stat şi de district şcolar), a introdus cît mai multe elemente pentru a satisface interese diferenţiate. În consecinţă, erau prezentate atît foarte multe informaţii, cît şi foarte multe puncte de vedere. În special foarte multe puncte de vedere şi foarte multe informaţii care ridicau semne de întrebare asupra imaginii idilice a democraţiei americane. Deportarea cetăţenilor americani de origine japoneză în lagăre (chiar şi în Alcatraz) în timpul celui de-al doilea război mondial, momentele mai dramatice ale luptei pentru desegregare dusă de populaţia de culoare, momentele triste ale cuceririi Vestului, eşecul din Vietnam, episoadele în care intervenţia SUA a fost dictată de interese egoiste (cazul Filipinelor); toate erau prezentate prin surse de epocă, iar textul de autor era redus şi se limita la prezentarea şi comentarea surselor, nu a evenimentelor.

Aceste experienţe mi-au revenit în minte atunci cînd am început să reflectez asupra acestei probleme, anume dacă şi cum fac noile manuale de istorie educaţie patriotică. Mai bine, dacă această problemă poate fi pusă din perspectiva istoricului profesionist. Înainte de toate, cîteva preliminarii. Istoria nu este mai patriotică decît sînt, să spunem, astrofizica sau biologia. Cu toate acestea, opinia publică asociază istoria cu o educaţie de tip „patriotic". Este moştenirea secolului trecut, o epocă în care descrierea istoriei era, de multe ori, un act politic cu conotaţii clare. Regimul comunist nu a făcut decît să preia şi să adapteze propriilor interese acest mecanism. Filiaţia activiştilor tunşi scurt şi fără barbă sau mustaţă din personaje istorice cu, nu-i aşa, bărbi voievodale (glorios expuse în curtea Muzeului Militar) era o formă de naturalizare a trecutului în prezent care să dea legitimitate regimului. Totul îmbrăcat în haina patriotismului de plenară. De aceea fostele ţări socialiste se confruntă cu o criză a istoriografiei, a scriiturii istorice. Uzul şi abuzul de istorie amestecată cu termeni extraşi din familia semantică a „patriotismului" au dus la apariţia neîncrederii în istorie, implicit în valenţele educative ale acesteia. Astfel, problema educaţiei patriotice prin istorie trebuie privită în contextul unei discuţii mai largi despre statutul istoriei şi rolul acesteia în formarea şi/sau atingerea idealului educaţional care, aprioric, este „patriotic". Precizarea idealului educaţional – definirea acestuia în termeni coerenţi şi consecvenţi – este una din pîrghiile prin care se poate asigura consistenţa pe termen lung a reformei educaţionale. Cu atît mai ciudată apare formularea, incitantă şi corectă în sine, ce apare într-un ordin al Ministerului Educaţiei Naţionale cu privire la valorile educaţionale promovate; ordinul se referă la „nevoia cultivării patriotismului ce se confirmă prin performanţă şi prestaţie în serviciul binelui public". Trecînd peste faptul că puţini sînt aceia ce nu sînt angajaţi ai statului (iar „serviciul binelui public" capătă alte conotaţii), formularea ne aduce înapoi la problema iniţială a criteriilor: cine şi cum stabileşte ce este binele public, ca să nu mai vorbim de „patriotism". Evident, o definiţie à la Tudor Vladimirescu este cel puţin inoperantă astăzi, iar ideea că „tot românul să prospere" nu ne duce nici ea prea departe. Dar ceva rămîne, anume că patriotismul implică performanţă.

Manualele noi de istorie trebuie analizate din perspectiva performanţei intelectuale pe care o induc în elevi de-a lungul ciclului educaţional. Adevărat, ele sînt subordonate nu numai prevederilor formale (legislaţia în vigoare, *curriculum*-ul şcolar acceptat, mecanismele de autonomie instrucţională) şi nu numai ştiinţei patronatoare, istoria. Analiza procesului de elaborare a noilor manuale a demonstrat cîteva elemente semnificative:

(a) profundul impact al economicului; constrîngerile materiale impuse de Ministerul Educaţiei Naţionale şi de Banca Mondială au limitat drastic dimensiunea manualelor, autorii fiind obligaţi fie să renunţe la informaţie, fie la elementele didactice noi;

(b) carenţele de pregătire a profesorilor; să notăm în treacăt că programul de pregătire a profesorilor în vederea aplicării noului curriculum a debutat, în fapt, mai tîrziu decît procesul de redactare a noilor curricula;

(c) limitele dezbaterii publice cu privire la momentele controversate ale istoriei româneşti; deşi în această privinţă s-au realizat progrese semnificative, această dezbatere este încă obturată de interese politice de moment.

Această ultimă problemă este, poate, cea mai importantă. În condiţiile în care limitele sistemului educaţional în vigoare pînă în 1989 au întărit susceptibilităţile şi comportamentele de cetate sub asediu ale populaţiei, punerea sub discuţie a unor mitologii istorice nu a fost acceptată cu seninătate. Ideea că adevărul istoric se construieşte în timp, că el este într-o oarecare măsură relativ, poate fi acceptată în condiţiile în care instrumentele intelectuale sînt la îndemînă. Manualele noi de istorie încearcă să rezolve această problemă.

De la început trebuie spus că „spaţiul de manevră" aflat la dispoziţia autorilor de manuale este limitat. Limitele materiale, presiunile editurilor (care vor să cîştige licitaţiile), prevederile curriculare, toate duc la o selecţie drastică a materialului (informativ) ce poate fi utilizat. Pentru fiecare informaţie prezentă într-un manual (text de autor, izvor narativ, hartă, ilustraţie) sînt sute care trebuie ignorate. Soluţia propusă de noul curriculum (iar manualele sînt la noi încă principala formă de punere în practică a acestuia) încearcă să ţină cont de aproape toate aceste elemente. Elementul semnificativ este că orice conţinut este apt să transmită un anumit mesaj formativ. Din această perspectivă, profesorul poate să opteze pentru ignorarea, să spunem, războaielor daco-romane în favoarea unei discuţii mai largi asupra Imperiului Roman. Sau prezentarea domniei lui Al. I. Cuza poate fi limitată doar la prezentarea politicii externe sau a reformelor. Selecţia temelor permite adîncirea dezbaterii, stimularea activităţii elevului, care să vrea şi să poată să înveţe singur, să-şi exprime un punct de vedere propriu şi să poată lucra în grup.

Rezultatul vizat nu este dobîndirea de informaţii, ci în primul rînd abilitatea elevului de a face şi a înţelege, de a fi autonom. Aderenţa la trecut nu este un obiectiv în sine; dorinţa de dezvoltare a „sentimentelor patriotice" nu înseamnă decît menţinerea unei perspective simpliste asupra predării istoriei. Un individ care ştie să analizeze devenirea istorică în toată complexitatea sa, care poate descifra cauzalitatea manifestă şi particularităţile epocilor istorice este mult mai în măsură să fie patriot în sensul pozitiv al termenului. Istoria poate oferi mijloace de evitare a naţionalismului şi xenofobiei – aspectele întunecate scoase la iveală de mitologia istorică.

Analiza manualelor noi de istorie editate pînă acum relevă, însă, o discrepanţă acută între solicitările curriculare şi modul în care au fost acestea aplicate. Accentul a fost în continuare pus pe informaţie, sarcinile de învăţare care să asigure activitatea individuală se axează pe izvoare ca argumente de autoritate şi nu ca obiecte ale studiului, efortul de a asigura o acoperire cît mai mare a conţinuturilor a dus la schematismul tratării problematicii (practic, nu mai există loc fizic disponibil pentru o abordare accesibilă a informaţiei, devenită uneori aproape o listă de evenimente, personaje şi localităţi). Dar de ce această distanţă? Răspunsurile sînt multiple. În primul rînd, tradiţia enciclopedică a învăţămîntului românesc. Apoi, carenţele de formare a corpului profesoral într-un mediu universitar axat şi el pe informaţie. Dar cea mai importantă cauză rămîne profunda criză a istoriografiei româneşti; stereotipurile naţionaliste, pătrunse la nivelul străzii, creează o imagine distorsionată a ceea ce ar trebui să fie patriotul sfîrşitului de secol XX. Pentru o societate ce se vrea dacă nu modernă, măcar funcţională, istoria nu poate oferi compensaţii sufleteşti; poate doar oferi înţelesuri şi concluzii ce se cer studiate. Critica istoriei este mai importantă decît lauda acesteia. A critica înseamnă a gîndi liber. Dar cine are nevoie de cetăţeni votanţi care să descifreze mesajele de azi, care să nu se lase intimidaţi intelectual de caracterul răstit al mesajului?

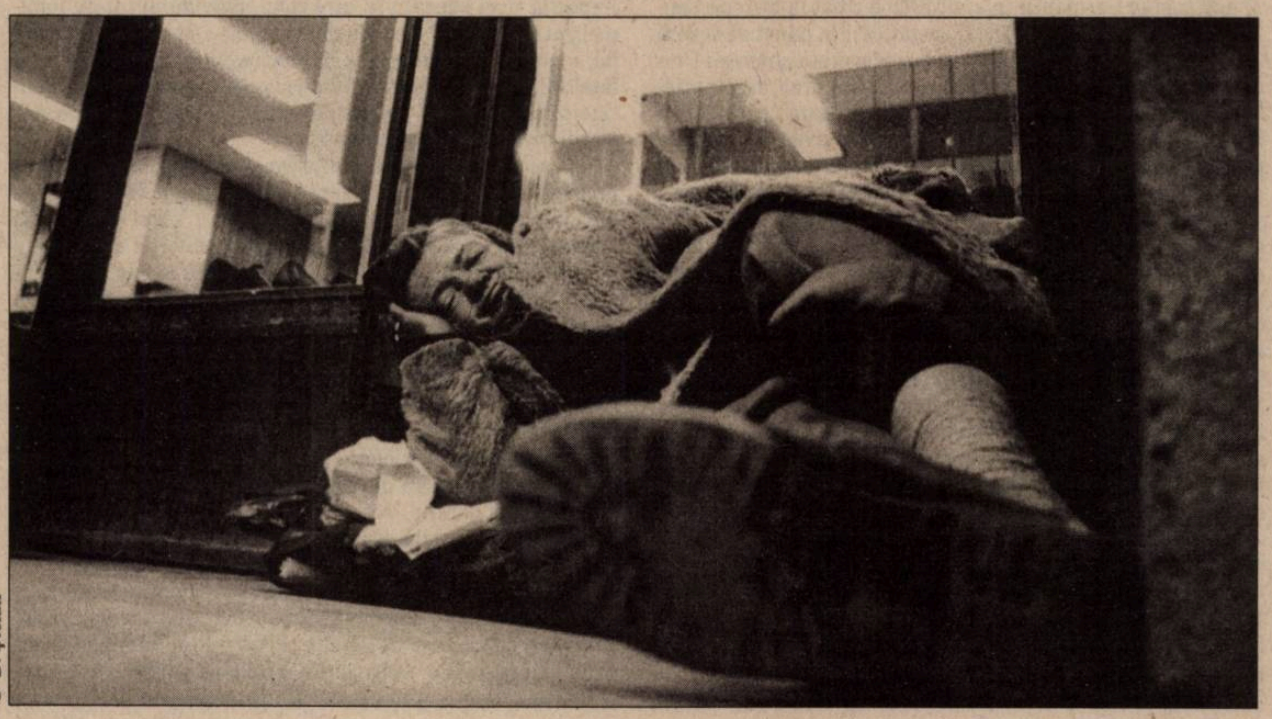
© D. Ştefan

Z. ORNEA

Ignorarea lecţiilor istoriei

În scena întrunirii electorale din *O scrisoare pierdută*, Caragiale imaginează, într-o pauză a şedinţei, un dialog, rămas celebru, între Caţavencu şi grupul său de dascăli: „Voi dascălii sunteţi băieţi buni, dar aveţi un cusur mare: cum vă vorbeşte cineva de istorie, s-a isprăvit, are dreptate *(cu putere)* – Ce istorie? Apoi dacă e vorba de istorie, apoi ce te-nvaţă istoria mai întîi şi-ntîi / Popescu: Că România de la Traian.../Caţavencu: Nu-i aşa... / Ionescu: Că adică strămbunul nostru... / Caţavencu: Ce strămbun! ce nostru! Vezi că nu ştiţi! *(cu tonul retoric)*. Or, mai întîi şi-ntîi istoria ne învaţă anume că un popor care nu merge înainte stă pe loc *(publicul începe să ia aminte că perorează şi se grupează încet-încet împrejurul lui ca să asculte)*, ba chiar dă înapoi, că legea progresului este aşa, că cu cît mergi mai iute, cu atît ajungi mai departe". Aşadar, Caragiale şi-a pus eroii să peroreze despre învăţămintele istoriei, apelînd la ea ca la un tezaur. Totul este însă caricatural, ba chiar hilar. Pentru că nici Caţavencu, nici admiratorii din gruparea sa nu înţeleg rostul istoriei, utilizînd-o pentru clişeele lor demagogice politicianiste. Şi asta, poate, pentru că arareori, ca să nu spun niciodată, oamenii, chiar cultivaţi, învaţă ceva din lecţia istoriei. De obicei, oamenii nu învaţă mai nimic din chiar propria lor experienţă. Cum ar putea, în consecinţă, utiliza ca pildă lecţia (lecţiile) istoriei? Istoria îşi urmează lent (rareori învolburat) rostul ei, iar oamenii, chiar în spaţiul aceleiaşi generaţii, o suportă, uitînd, prea adesea, de ceea ce au trăit şi suferit. Pare cinic ceea ce notez aici. Dar aşa, din păcate, este. Iar cînd se apelează la lecţia istoriei, se întîmplă că, de obicei, faptul se datorează folosirii ei în scopuri utilitar simbolice, servind, de cele mai multe ori, răului politic.

Să admitem că legatarii paşoptismului, la noi, au fructificat idealurile revoluţiei, făurind Unirea de la 1859, actul independenţei de la 1877, punînd, apoi, fundamentele României moderne pînă tîrziu spre sfîrşitul veacului trecut. Să nu se uite însă că aceşti legatari erau ei înşişi militanţii de la 1848, neînvăţînd, deci, din lecţia istoriei ci fiind solidari şi consecvenţi cu idealurile juvenetei revoluţionare, neînţelegînd să le abjure, ci socotindu-se datori să le urmeze pînă la întruparea lor în real. Sigur, şi asta e un lucru rar în istorie, ca o generaţie animată de un ideal să aibă parte de privilegiul împlinirii sale, creînd, în fapt, istorie. Dar de e vorba de pilda acestor idealuri devenite istorie, de cîtă ingratitudine au avut parte, de pe la 1900 pînă tocmai spre 1940, paşoptismul! Oamenii, chiar superiori, au judecat cu asprime paşoptismul, renegîndu-l şi condamnîndu-l chiar cu înverşunare. Paşoptiştii erau încredinţaţi (şi au avut infinită dreptate) că au menirea să militeze pentru evoluţia organismului românesc, integrîndu-l în structurile Europei de apus. Li s-a reproşat (şi pe ce ton!) că au greşit profund, că, în acest fel, au năruit vechile tradiţii şi obiceiuri, îndreptînd ţara spre o evoluţie nefirească, bizuită pe adoptarea unui model din afară (singurul, să adaug în favoarea paşoptismului, sociologic necesar). Mai bine ar fi fost, stăruiau adversarii paşoptismului, să fi menţinut ţara în sfera autohtonismului strict, ceea ce contribuia la menţinerea noastră în cadrele îndătinate ale vechimii şi ale tradiţionalismului autentic. Şi, pe diapazoane diferenţiate, aceste reproşuri au fost rostite de T. Maiorescu, N. Iorga, apoi, între războaie, de Nichifor Crainic, Nae Ionescu cu toţi (destui!) discipolii lor. S-a ajuns pînă acolo încît Crainic îi acuza pe paşoptişti că n-au fost buni români iar Nae Ionescu cerea, într-un tardiv şi imposibil gest reparator, decuplarea României de Europa, negînd nedrept, prin chiar această cerinţă, valabilitatea principiilor paşoptismului. Desigur, au fost şi personalităţi (să-i numesc pe E. Lovinescu, Şt. Zeletin, M. Ralea, G. Ibrăileanu) care au apărat valorile paşoptismului. Dar nu ştiu cum se face că la noi a fost o caracteristică faptul deplorabil al prevalenţei forţelor retrograde în spiritul public, opiniile democratice fiind dacă nu surdinizate oricum copleşite de cele ale adversarilor. Cam aşa, ca să revin, a fost înţeleasă lecţia paşoptismului, care imaginase, cu bună credinţă şi simţ istoric, modelul de dezvoltare al României moderne. În loc să fie valorificată ca o pildă a istoriei, a fost transformată în osîndă ce a avut parte numaí de injurii. Şi dacă urcăm în timp, oprindu-ne pentru o clipă la proza politică a lui Eminescu şi la opera lui Caragiale (proză şi dramatugie), avem a constata înverşunarea împotriva liberalismului ce, cu toate tarele sale, a fost legatarul paşoptismului, care, totuşi, a înfăptuit România modernă. Chiar atunci, în lunga guvernare liberală de la 1876 la 1888, cînd Eminescu şi Caragiale au injuriat sau ironizat liberalismul, s-au pus bazele noii Românii moderne. Încît, privind lucrurile în perspectivă istorică, dreptate au avut liberalii lui I. C. Brătianu şi C. A. Rosetti şi nu paseistul Eminescu. Să admitem că în epocă fiind, Eminescu şi chiar Caragiale n-au putut întrezări mecanismele procesului evolutiv, oprindu-se la malformaţiile formelor fără fond, care nu-i dădeau, totuşi, dreptate lui Eminescu să-i consideré pe liberali drept fanarioţi străini de neam, atacîndu-i xenofob. Dar cei de după 1900, pînă tîrziu în interbelic, de ce au refuzat să distingă dimensiunea reală a paşoptismului? Pentru buna raţiune că în toată România modernă s-au înfruntat, neîmpăcat, cele două direcţii (curente) de idei: cele favorabile evoluţiei structurilor româneşti spre o civilizaţie europeană de tip industrial şi cele care propuneau, retrograd, calea tradiţionalismului autohtonist, menţinîndu-ne mohorît în noi înşine. Aceste din urmă curente de idei (sămănătorismul, poporanismul, ţărănismul, gîndirismul, naeionescianismul, legionarismul), pe care le-am numit romantic agrariene, au utilizat, deopotrivă, dimensiunea ideologico-politică naţionalistă, care, în unele cazuri (gîndirismul, naeionescianismul, legionarismul), au respins democraţia, liberalismul, pluripartitismul, propunînd totalitarismul. Rămîne un fapt incontestabil că realitatea modernizării României pînă în interbelic e, înainte de toate, opera liberalismului şi, chiar cu toate tendinţele monopolist acaparatoare ale lui Ionel Brătianu în harta politică a ţării pînă în 1927 (cînd a murit), şeful Partidului Liberal a desăvîrşit opera părintelui său, bătrînul I. C. Brătianu. Tot progresul României timp de aproape un veac se datorează, precumpănitor, liberalilor şi liberalismului. Şi chiar guvernarea lui Gh. Tătărescu (1934-1937) e o continuare a liberalismului de pînă la 1927. Au învăţat, s-ar putea presupune, liberalii şi liberalismul ceva din pilda istoriei? N-aş spune. Ei şi-au urmat, consecvent, direcţia inaugurată de paşoptişti, pe care bătrînul I. C. Brătianu, fost membru, în funcţia de secretar de stat, în guvernul revoluţionar din 1848 în Ţara Românească, a înţeles, ca protagonist, s-o continue iar fiul său, din decembrie 1908, de cînd a devenit premier şi şef al liberalilor, a înţeles şi el să o continue. Aici nu pilda istoriei a prevalat, cît efortul de a continua un program odată stabilit.

Dar să trec de momentul paşoptist, cu legatarii şi contestarii lui atît de vehemenţi, pentru a mă opri, puţin, şi la alte episoade din istoria politică a ţării noastre. Nu avem, oare, dreptul să ne întrebăm ce au învăţat din lecţia istoriei unii fruntaşi politici ardeleni, care au avut fericirea să trăiască făurirea României Mari, scăpînd de subjugarea imperiului bicefal austro-ungar. După umilinţele şi nedreptăţile, ca oameni şi grup etnic totuşi majoritar, îndurate, s-ar fi cuvenit, ca, după război, să fie animaţi de o politică de toleranţă faţă de etniile convieţuitoare. România Mare, sancţionată în hotarele ei istorice de Conferinţa de Pace din 1919-1920, avea parte, în teritoriul ei, de un procent de 28% de minoritari în structura populaţiei. Şi marile puteri, care au avut puterea decizională la Conferinţa de Pace, au stabilit un regim al drepturilor acestor minoritari pe care guvernul român s-a obligat să-l respecte. Fără asta, cum se ştie, marile puteri au refuzat să semneze cu noi tratatele de pace. Au respectat unii dintre fruntaşii politici ardeleni aceste clauze? Nici vorbă. Octavian Goga, de pildă, trecînd prin mai multe partide politice, în 1932, cînd îşi întemeiază gruparea sa, Partidul Naţional Agrar, şi, mai ales, în 1935, cînd fuzionînd cu gruparea maniacului A.C. Cuza, formînd Partidul Naţional Creştin, se arăta scandalizat tocmai de realitatea demografică urbană, unde, în noile provincii (inclusiv Ardealul) reintrate în 1918 în trupul ţării, (dar şi în Moldova) minoritarii erau majoritari în oraşe. A decretat că e imperativ necesară românizarea României, cerînd, într-o cuvîntare în Camera Deputaţilor din martie 1934, lagăre de concentrare pentru unii minoritari şi *numerus clausus* în universităţi şi în exercitarea unor profesiuni libere. Iar, cînd a venit la guvern ca premier, în 29 decembrie 1937, şi-a pus programul politic şovin în aplicare, adoptînd, în ianuarie 1938, decretul lege pentru verificarea cetăţeniei tuturor evreilor, cu care ocazie, prin vexaţiunile practicate, şi-au pierdut cetăţenia o treime din numărul evreilor trăitori în ţară. A învăţat Octavian Goga ceva, nu e inutil să întreb, din lecţia istorică a suferinţelor îndurate de pe vremea asupririi maghiare, cu tendinţele ei de deznaţionalizare? Nimic decît posibilitatea de a practica acelaşi tratament minoritarilor din România Mare. Şi la fel aproape a procedat Al. Vaida-Voevod, alt fost fruntaş politic ardelean de dinainte de 1918, care, în 1935, e nevoit să părăsească PNŢ, creîndu-şi propria grupare „Frontul Românesc", pentru că dorea instituirea regimului numit de el „numerus valahicus" împotriva minoritarilor unguri şi evrei. Şi, doar, Al. Vaida-Voevod semnase, ca premier şi ministru de Externe, în 1920, tratatul de pace, la Paris, angajîndu-se, în numele ţării, să respecte obligativitatea de a apăra drepturile minoritarilor care, încă în 1920, reprezentau 28% din populaţie. A învăţat ceva din lecţia dură a istoriei Al. Vaida-Voevod, cel ce se mîndrea a fi fost naşul Gărzii de Fier? Impasibili la pildele istoriei, el ca şi poetul Octavian Goga, uitaseră de suferinţele îndurate datorită politicii de deznaţionalizare a maghiarilor împotriva românilor pînă în 1918, şi, acum, în anii treizeci, se porniseră, ca intoleranţi şovini, împotriva minoritarilor.

Să sperăm că, odată, cîndva, oamenii vor învăţa cîte ceva din pildele istoriei. Da, pînă acum (şi slavă Domnului, sînt, cel puţin, vreo două milenii de istorie) şansele se dovedesc a fi minimale.

Victor NEUMANN

istoric

Mistica revoluţiei perpetue şi inexistenţa reperelor pluraliste

Înfrîngerea Germaniei în anul 1945 a creat în Europa Centrală „un vid", un „spaţiu al gestaţiei" din punct de vedere politic, ceea ce a permis creşterea exagerată a puterii Uniunii Sovietice în această regiune. Extinderea dominaţiei Moscovei prin instaurarea regimurilor totalitare de stînga n-a făcut decît să confirme faptul că Stalin avea o strategie pregătită pentru ţările situate la est de Elba. Dacă pînă la izbucnirea războiului textele cu un conţinut naţionalist avuseseră rolul determinant în orientarea politică, după 1945 acelea care conţineau ideologia stalinistă intraseră în prim plan. Cultura etnicului avea să fie înlocuită de cultura proletară, ideea superiorităţii de rasă cu aceea a superiorităţii de clasă. Mobilizarea pentru binele naţiunii avea să-şi afle un echivalent în lupta pentru binele unei singure şi atoateştiutoare clase. De la cerinţa iniţială a sacrificiului total pentru ţară se trece la aceea a sacrificiului total în numele proletariatului de pretutindeni. Maşina de propagandă a comunismului sovietic s-a instalat în toate statele Europei Centrale şi de Est, găsind adepţi în rîndul segmentelor sociale care suferiseră enorm ca urmare a tragediilor provocate de marea conflagraţie. Aş mai spune că frustrările economice ale unei categorii ce multă vreme a trăit în mizerie materială au contribuit şi ele la creşterea numărului comuniştilor. Voluntarismul segmentelor sociale sumar educate şi semidocte a reprezentat masa de manevră a regimului anterior, masă de care va profita şi regimul bolşevic. În orice caz, agresivitatea lor incontrolabilă este un argument greu de pus la îndoială. Impactul unei educaţii în care rolul individului fusese minimalizat nu poate fi trecut sub tăcere, de aici derivînd, probabil, o anumită resemnare a intelectualităţii în faţa aşa-zisei fatalităţi istorice. În primitivul joc politico-ideologic, cu abilitate pus în scenă şi condus de versaţii lideri de la Moscova, statul sovietic a fost cîştigător.

Pe acest fond, ceea ce se înţelegea prin cultură politică era propaganda în vederea atingerii unui singur ţel: îndoctrinarea maselor cu mistica revoluţiei perpetue. Visul de a ferici omenirea cu orice preţ (chiar şi cu ajutorul forţei armate sau al serviciilor poliţieneşti) îşi avea locul său foarte bine delimitat în perioada la care mă refer. Cît priveşte mişcarea ideilor politice ea indică faptul că trecerea de la filosofia istoriei a lui Spengler la filosofia istoriei a lui Marx n-a fost întîmplătoare mai ales în societăţile răsăritene. Există numeroase similitudini (dar şi diferenţe) între cele două modalităţi de reflecţie, aşa cum, cred, corect remarca Popper. Eu aş preciza că exemplele ce le oferă generaţiile de oameni instruiţi ai Europei central-estice din anii '30 pe de-o parte şi acelea ale anilor '50 pe de alta, pot să confirme adevărul conţinut în paralela gînditorului amintit. Semnul de întrebare apare doar atunci cînd observăm că mediile marxiste din cîteva ţări precum Ungaria, Polonia şi Cehoslovacia sînt singurele care dezvoltă spiritul critic la adresa regimurilor totalitar-comuniste şi propun alternative de gîndire. Pentru François Furet pare chiar surprinzător fenomenul. Probabil pentru că istoria zonei, cu viaţa ei culturală bazată pe mentalităţi atît de deosebite în raport cu acelea ale Vestului, dar şi în comparaţie cu aceea a Estului reprezentat de Rusia nu pare decît parţial accesibilă istoricului. Succesiunile de civilizaţii ale arealului, interferenţele şi diferenţele din interiorul său nu permit întotdeauna o înţelegere a lucrurilor în absenţa studiului istoric aplicat. Cunoaşterea admirabilă a Marii Revoluţii Franceze, a celor mai diverse urmări în formarea naţiunilor moderne ale Europei nu este suficientă pentru dezvăluirea modului de gîndire al lumii situate la răsărit de Viena; o lume care s-a apropiat acum un secol şi ceva de politica Europei Renaşterii, păstrîndu-şi însă nealterată zestrea de tradiţii, obiceiuri, religii ce conferă culturii şi ideilor politice alte conotaţii decît acelea ce obişnuim să desluşim în Franţa. Braudel a înţeles foarte bine că nu poţi cuprinde şi înţelege semnele interioare ale unei lumi privind-o doar de la distanţă, după cum nu poţi s-o înţelegi în pluralitatea manifestărilor sale fără a ieşi din cînd în cînd din ea.

Ceea ce cred că merită a fi subliniat este că revoluţia stalinistă a ştiut să profite de inexistenţa în Europa Centrală şi de Est a reperelor pluraliste. Am reţinut ca fiind temeinică observaţia lui Furet potrivit căreia asemănările dintre regimul hitlerist şi regimul stalinist (evidenţiate la timpul său de Hannah Arendt) nu au declanşat la timpul potrivit o discuţie aprofundată asupra acestei problematici grave. François Furet are dreptate cînd spune că după al doilea război („care a avut un caracter ideologic fără precedent în istorie") reflecţia asupra politicului a întîrziat în statele occidentale ale Europei, ceea ce s-a tradus prin repercusiuni foarte negative asupra evoluţiei stării politice din Est. Cultura vest europeană arătase că la ordinea zilei era comunismul şi nu democraţia. Iată şi motivul pentru care abia în deceniul al VI-lea reperele venite dinspre istoria gîndirii democratice (mai vechi şi mai noi) vor avea un ecou printre intelectualii ţărilor central-est europene. Semnele primite din partea societăţii civile au încurajat cele dintîi tentative de replică teoretică la adresa regimurilor totalitar-comuniste.

Olivier CLÉMENT

BISERICA RUSĂ: ÎNTRE FANTASME ŞI ÎNNOIRE

O. Clément, francez trecut la ortodoxie, profesor la Institutul Teologic Saint Serge din Paris, inventariază, într-un articol din ***Le Monde*** *(6 iunie 1998), „Malaise et scandale dans l'Église orthodoxe russe", reacţiile brutale de crispare, de repliere ale responsabililor acestei Biserici în faţa încercărilor de a deschide ortodoxia către actualitate. Redăm aici cîteva fragmente. Tradiţionalismul steril, dar mai ales pericolul de a asocia ortodoxia cu o ideologie totalitară sînt teme urgente de meditat, sînt avertismente pe care, în România, nu putem să nu le luăm în seamă.* **(A.M.)**

În momentul *perestroikăi*, Biserica ortodoxă rusă, eliberată de persecuţii, apărea drept o importantă forţă cu influenţă etică şi culturală. Se înregistrau zeci de mii de botezuri în rîndul adulţilor, gest care exprima însă, în multe cazuri, mai degrabă un sentiment de apartenenţă naţională decît o veritabilă aderare la credinţă. Grupuri de laici se organizau fie pentru a atenua mizeria socială, fie pentru a restaura numeroasele biserici restituite de stat, cel mai adesea într-o stare jalnică. O puternică mişcare de renaştere spirituală determina creşterea numărului de mănăstiri de la cîteva zeci la mai mult de patru sute cincizeci. Operele marilor gînditori creştini de la începutul secolului şi ale continuatorilor lor din diaspora erau masiv editate. Noul patriarh Alexis al II-lea afirma independenţa Bisericii şi condamna viguros antisemitismul, acest arhaism ce apasă încă asupra Bisericii ruse...

În anii următori, totuşi, confruntată atît cu agresivitatea anumitor asociaţii catolice, dar mai ales a sectelor americane, cît şi cu fascinaţia exercitată de sub-produsele culturii occidentale asupra maselor, Biserica a înregistrat în sînul ei o reacţie identitară ce se opunea modernităţii şi diviza tragic comunitatea eclezială...

Conservatorii considerau că părinţii Bisericii formulaseră definitiv creştinismul şi, ca atare, repetarea lecţiei lor era suficientă. Reformiştii erau atraşi nu numai de acest depozit ci şi de scrierile tumultuoase, profetice ale marilor filozofi religioşi, printre care mai ales N. Berdiaev. Conservatorii erau partizanii unei ortodoxii închise, mefiente; reformiştii doreau să insereze ortodoxia în creştinismul universal, intrînd într-un dialog loaial cu celelalte confesiuni. O voce de mare anvergură, părintele Alexandru Men, realizase încă din timpul regimului totalitar o operă imensă prin care încerca să răspundă în mod creator provocărilor modernităţii. Evreu convertit, el a fost asasinat în 1990 – autorul crimei rămîne pînă astăzi necunoscut – cu lovituri de secure: arma pogromurilor.

O vreme, patriarhatul părea să păstreze echilibrul între conservatori şi reformişti. De doi ani încoace, atitudinea lui s-a schimbat. Părintele G. Kotchetkov crease la Moscova o parohie exemplară, reverberantă... unde efortul se concentra pe o credinţă liberă, conştientă, personală şi comunitară. După numeroase avertismente, anul trecut i s-a înscenat un scandal în cel mai pur stil sovietic, în urma căruia i s-a interzis să oficieze... Un tînăr filozof, intrat în monahism pentru a mărturisi ortodoxia în rîndul intelectualilor, părintele Ignatie Krekchin crease lîngă Kolomna o mică comunitate monastică unde liturghia îşi vădea întreaga semnificaţie; cei trei preoţi-călugări, capabili să asculte şi să călăuzească, atrăgeau aici numeroşi oameni de provenienţă variată: ţărani şi orăşeni, localnici şi intelectuali moscoviţi. Acest om al păcii şi al luminii este la rîndul său persecutat, ameninţat să i se retragă conducerea mănăstirii. I se reproşează protestul public împotriva războiului din Cecenia, primirea de oaspeţi străini, colaborarea la Radio-Sofia care oferă, zilnic, o oră de emisie catolicilor...

În sfîrşit, episodul cel mai scandalos s-a petrecut în 5 mai anul acesta, cînd episcopul de Ekaterinenburg, Nikon, a confiscat studenţilor în teologie lucrările lui A. Men, Jean Mayendorff, A. Schmemann şi le-a ars public. J. Mayendorff şi A. Schmemann, formaţi amîndoi la Paris, apoi profesori la seminarul S. Vladimir din New York, teologi mondial apreciaţi – în Rusia, chiar de patriarh – erau des citaţi, ca şi A. Men, de partizanii reformei.

Ce explică oare schimbarea de atitudine a patriarhului? Mediile de extremă dreaptă, naţionaliste, antisemite, neo-comuniste (ele însele naţionaliste şi antisemite) dezvoltă o viziune cvasi-autistă a istoriei ruse: complot iudeo-masonic, alianţa catolicismului şi a islamului pentru distrugerea ortodoxiei, demonizarea partizanilor reformei, denunţarea lor drept spioni în slujba Occidentului... Unii ar dori să facă din ortodoxie ideologia care să poată înlocui marxismul. Şi încearcă să atragă în acest scop pe patriarh şi pe episcopi, fiind susţinuţi de fostul KGB care e departe de a fi fost neutralizat. Deţine oare KGB-ul cîteva sărmane secrete din epoca comunistă, compromiţătoare pentru patriarh? În această privinţă, răspunsurile sînt de ordinul zvonurilor. Ori majoritatea episcopilor – cu excepţia a zece faţă de o sută douăzeci – sînt pur şi simplu nişte vînduţi care zdrobesc tot ceea ce le poate pune în cauză liniştea? Biserica rusă a pierdut – am putut-o constata recent eu însumi – orice reverberaţie în societate, devenindu-i din ce în ce mai străină; e tratată mai degrabă cu indiferenţă dacă nu chiar cu ostilitate. Doar 55 la sută dintre ruşi sînt botezaţi, iar practica e inferioară procentului de 2 la sută. Rusia e mai secularizată decît Franţa...

Cu toate acestea, mulţi tineri, mulţi intelectuali sînt atraşi de patrimoniul de înţelepciune şi frumuseţe al ortodoxiei, îndepărtîndu-se totodată de instituţia eclezială sau fiind îndepărtaţi de ea. Pe de altă parte, anumiţi responsabili ai patriarhatului încep să înţeleagă că, finalmente, conservatorismul riscă să devină sinucigaş... Scandalul de la Ekaterinenburg va reaminti poate episcopilor acestei Biserici că Rusia a redevenit o ţară ce are nevoie de propovăduire şi de mărturisire ortodoxă.

Anca MANOLESCU

O ilustrată de la Athos

Cu cîţiva ani în urmă un etnolog elveţian a vizitat Athosul de unde ne-a trimis, Irinei Nicolau şi mie, o ilustrată. În ce mă priveşte, faptul mi-a apărut cu totul ciudat, exotic; e ca şi cum aş fi primit o scrisoare dintr-un „tărîm mitic" inaccesibil. Athosul are evident un port, vizitatori, poate şi cutii poştale; mi s-a spus că are chiar, în multe spaţii de primire, scrumiere – dovadă a îngăduinţei decontractate cu care sînt privite slăbiciunile „secolului". Însă eu, luînd grav şi teoretic în seamă doar prestigiul lui simbolic, acumulat de-a lungul a mai bine de o mie de ani, precum şi distanţa atent întreţinută faţă de lume, nu m-aş fi aşteptat să primesc de acolo vreo ilustrată.

Fondat cu cîţiva ani înainte de începutul mileniului II de un riguros călugăr împreună cu un aspru împărat şi războinic bizantin, Athosul nu a încetat să reprezinte pînă astăzi un tărîm emblematic pentru efortul ascetic, un centru suspendat deasupra agitaţiei vremilor unde monahi din toate zonele şi etniile Imperiului şi-au trăit căutarea. Supravieţuind celui din urmă, el a rămas un spaţiu de păstrare şi elaborare a tradiţiei răsăritene, difuzîndu-i acumulările de experienţă şi doctrină contemplativă în toate ţările ce au continuat să funcţioneze pe urmele proiectului bizantin.

Încă din origini, dublul gir – al ascetului şi al războinicului – a destinat muntele unei cariere ambivalente şi cîteodată ambigue. Pe de o parte, un loc al retragerii din lume, al degrevării de servituţile ei pentru concentrarea pe verticala rugăciunii. Pe de altă parte, girul imperial – însoţit de danii şi privilegii importante, adesea nocive pentru rîvna specifică locului – a intenţionat să facă din Athos un soi de bastion spiritual pentru apărarea Bizanţului. Prestigiul cu care a fost astfel asociat va acţiona pînă în Evul Mediu tîrziu: bogatele daruri ale principilor balcanici exprimau desigur pietatea unor conducători de ţări creştine, dar mai ales nevoia lor de a fi învestiţi, recunoscuţi de acest centru cu calitatea de şefi continuatori ai împăraţilor bizantini. În consecinţă, Athosul reuneşte, întrucîtva paradoxal, somptuosul princiar cu simplicitatea extremă, cu sărăcia – cîteodată pitorească, alteori impresionantă – a spiritualului care încearcă să se dezbare de accesorii şi accidental. El reuneşte dovezile unei îndelungi istorii creştine cu atmosfera unei atemporale concentrări spre dincolo. Reuneşte, iarăşi, manifestările spectaculoase de evlavie şi splendoarea liturgică bogat desfăşurată cu îndrăzneala eliptică a gestului spiritual, abrupt şi liber îndreptat spre Ultim.

O metaforă vizuală

Imaginea pe care am primit-o de la Athos ilustrează întrucîtva această tensiune. Ea reproduce o icoană a Maicii Domnului cu Pruncul de factură în acelaşi timp foarte obişnuită şi uimitoare. O ferecătură preţioasă ca materie şi prolixă ca desen, dar banală – tipică pentru sec. XVIII-XIX – încadrează ceea ce ar fi trebuit să fie cele două chipuri. Însă în loc de trăsături apare pur şi simplu placa de lemn ştearsă, roasă, striată de vreme. Între argintul aurit al rizelor – împodobit cu smaralde, rubine şi emilauri, supraîncărcat de falduri, volute, ornamente, medalioane, cununi, cruciuliţe, lănţişoare, salbe – şi nuditatea cenuşie a lemnului din centru, contrastul e atît de acut încît devine metaforă vizuală.

Pentru canonul ortodox, situaţia nu e obişnuită. O icoană e demisă din calitatea ei în momentul în care trăsăturile personajelor s-au şters; ele sînt elementul substanţial, viu, prin care atenţia privitorului (şi evlavia lui) se adresează realităţii supra-vizibile a persoanei reprezentate. Transferul acesta, esenţial pentru logica icoanei, nemaifiind posibil odată cu dispariţia chipurilor, placa de lemn uzată este de obicei arsă. Cu toate acestea, icoana din ilustrată pare să fie în continuare folosită, expusă veneraţiei. După luxuriantele ex-voto-uri şi după ferecătură, ea pare să fie chiar o icoană miraculoasă. Care, în ciuda abaterii de la situaţia canonică, continuă să fie acceptată, integrată practicii comunitare, propunîndu-i implicit metafora despre care vorbeam.

Vidul central

Ceea ce urmează este o interpretare personală care nu se îndepărtează, sper, de logica obiectului descris pentru a se pierde în fabulaţii. Într-un prim moment, imaginea şochează prin juxtapunerea unei *afirmări* explicite, redundante, pletorice cu o stranie *inaparenţă*. Pietatea excesiv acumulată pe suportul icoanei se adresează şi se fixează în jurul unor persoane ce şi-au retras trăsăturile, lăsîndu-şi doar *urma*. Dar urma aceasta e intens activă pentru că vizualizează tocmai dinamica specifică reprezentării iconice: conturele vide sugerează trecerea dincolo de figură, absorbţia trăsăturilor în invizibilul unde îşi au adevăratul sediu. Ceea ce constituie într-o icoană obişnuită principiul de mediere – anume personajele de natură spirituală acceptînd însă trăsături sensibile – devine aici tensiune între două niveluri de realitate. Ferecătura prolixă, masivă, multiformă nu face decît să exalte vidul din centrul său, să-i facă simţită atracţia, adîncimea non-figurabilă, să orienteze spre acea realitate aflată dincolo de descriere, determinaţii, calificări, limite.

Arta orientală cunoaşte asemenea tipuri de figurare – prin absenţă, prin contrast – a realităţii ultime. Buddhismul auroral nu îl reprezenta pe Buddha, în starea sa supremă de iluminare, decît prin tronul gol ori prin urma piciorului său, ca o invitaţie de a-l urma către ceea ce nu poate fi închis în categoriile lumii. H. Zimmer comentează în *Filozofiile Indiei* imaginea: „O formă l-ar înfăţişa legat de sfera unei mulţimi oarecare de calităţi limitative şi tranzitorii, în timp ce întregul sens al fiinţei lui stă în faptul că s-a eliberat... Urme de paşi pe pămînt şi o uşoară adîncitură a pernei/tronului îi trădează prezenţa, dar nici o facultate vizibilă nu ar putea reda esenţa naturii sale."

Dar, pe măsură ce comunitatea buddhistă iniţială – contemplativă şi ascetică – se lărgeşte şi se transformă într-una seculară, spune Zimmer (în *Mituri şi Simboluri ale Indiei),* Buddha este din ce în ce mai puţin *un exemplu de urmat,* devenind progresiv un simbol destinat veneraţiei. Ca atare, imaginile antropomorfe se înmulţesc, mereu mai elaborate, mai încărcate de atribute. Aceeaşi trecere de la o prezenţă inefabil redată către una apăsat şi particular încarnată e comentată de P. Mus în al său important volum *Barabudur, esquisse d'une histoire du bouddhisme fondée sur la critique archéologique des textes.*

Însă cele două variante de reprezentare – traducînd două moduri de raportare la Absolut (itineranţă contemplativă ori veneraţie) – au trebuit să-şi găsească şi şi-au găsit posibilităţi de coexistenţă, de complementaritate fertilă. În logica simbolică a templului buddhist de la Barabudur, admirabil analizată de P. Mus, regăsim – la o scară uriaşă – aceeaşi tensiune ca în icoana athonită. Piramida etajată a templului propune – de-a lungul teraselor sale o formidabilă acumulare de zeităţi, de scene şi episoade mitice ce figurează nivelurile lumilor împreună cu ciclurile şi devenirea lor. Parcurgîndu-le, pelerinul traversează şi integrează simbolic aceste lumi, cu agitaţia lor polimorfă, labirintică. Însă miezul piramidei, împrejurul căruia se înfăşoară ascensiunea, e un spaţiu plin, închis în propria-i interioritate, de neafectat şi inaccesibil din afară, figurînd Principiul însuşi pe care nu-l pot atinge decît cei capabili „să treacă prin zid", să găsească fisura eliberatoare în vălul mayei. Ceea ce spiritualul capabil să străpungă acest văl poate realiza *efectiv*, pelerinul pios poate împlini simbolic ajungînd în vîrful templului, pe esplanada ultimă, cea mai strîns înfăşurată în jurul miezului invizibil.

Icoana are, în genere, altă modalitate de a figura transcendentul. Nu vidul central, ci fondul de aur ce îmbăiază figurile stă aici drept simbol al luminii divine aflate dincolo de orice calificări; din fondul acesta se configurează personajele şi spre el îl îndreaptă, îl conduc ele pe privitor. Iată însă că, în libertatea unei tradiţii trăite, celălalt mod de reprezentare – afin mai degrabă cu exemplele orientale – poate apărea în icoana, neconformă canoanelor, de la Athos.

Scrisori întredeschise

Vineri 14-12-1990

Dragă Bubale,

Chiar acum a sunat poştaşul să-i semnez pt. plicul de la tine. E ora 11 şi încă dormeam. Alceva n-am ce să fac. Dorm, mănînc, mă uit la televizor, ascult muzică. Duc o viaţă de om intelectual (sînt artist în domeniul parazitar). Mă uit că a trecut 1 an şi n-am prestat nici o zi de muncă 2 concedii cu plată ian-feb apoi unul de interes (fără plată), apoi angajat la ciprioţi şi plătit şi stăteam acasă iar acum pt. că eram epuizat intelectual am venit să-mi fac concediul în Germania. De muncă nu muncesc, nu am dreptul. Mă gîndesc ce-o fi cu mine cînd va trebui să muncesc. Mă apucă groaza. Aici nu-i România s-o freci. Normal am vrut să mă duc în Norvegia dar am fost obosit am mers 110 km pe jos şi bine am făcut deoarece Norvegia, Suedia, Finlanda şi Danemarca au o viaţă f. scumpă, impozite mari. România nu are cum să ştie asta pt. că se află pe altă galaxie. Aşa că afirmaţia să facem din România o Suedie e o tîmpenie. A fost, dar cade mereu, a fost acum 6 ani. În fine. Eu stau la un moş cred că o să înnebunească pînă la urmă, s-a schimbat de cînd am venit, sare cu cuţitul la mine, chiuie, s-a descreierat. Eu îi dau palme după ceafă şi bobîrnace în ureche cînd mă îmbăt ceea ce se întîmplă f. des. Dar nu ştiu cît o să mai pot sta la el deoarece sînt anumite probleme reale. Eu stau ilegal în München, sînt repartizat la munte, e mai frumos la mine dar am mîncare mai bună la moşu şi dau din cînd în cînd ceva bani. Mai mult ce să-ţi spun că nici eu nu ştiu mai mult despre mine. Cine vorbeau legende despre Moscova? Şi cu Cornel eu nu ştiu dar nu prea văd leşinătura aia să bată 3 gradaţi. O fi visat cînd era în post şi i-au dat batalion pentru încălcare de consens (adică pentru că dormea). Sau poate o visa pe Zambilica, scumpetea lui care dă 2 kg lapte pe zi totul e s-o mulgi bine. În fine ce mai fac ai tăi (părinţi). Taică-tu la bătut pe ăla cu adresa de la S-AP. Tu ţinete de şcoală că e nasol să fi muncitor.

Te pup,
Jan

Dragă Bubale am întrerupt scrisoarea ici şi acum ţi-o continui că mi-am amintit că nu ţi-am răspuns la întrebări. Mulatra s-a eschivat cu sponsorizarea cred că a îmbîrligat-o careva. De fapt le e frică deoarece dacă nu mă întreţine o perioadă de timp eu pot s-o dau în judecată şi să-mi plătească 10.000 $. Au fost şi imbecili dintr-ăştia care au fost ajutaţi şi apoi şi-au dat în judecată sponsorul. Aici fac şcoală şi învăţ l. germană de mă rup sînt şi constipat din cauza asta. În clasă (că facem la o şcoală) cred că am un securist. Nu mi-a plăcut faţa lui deloc din prima zi iar acum a mai făcut ceva care să se adeverească mai mult bănuiala. Dacă totuşi am dovezi mai sigure îl sparg cu bătaia, dar acum nu pot că poate omul e doar idiot. Mai văd eu pe viitor, să văd ce diagnostic îi pun.

La A-Sud am primit scrisoarea prin care m-au făcut mincinos indirect. M-am dus la consulat cam nervos dar nici o flegmă nu poţi să le tragi uşă automată, geam securizat şi raze la uşă antipistol etc. Mi-au spus că meseriile mele nu sînt căutate în S-Af. Am pus scafandru, marinar, bucătar şi şofer *profesionist* (am un carnet de şofer). Probabil dacă eram cimpanzeu mă primeau. Dar oricum nu prea-mi doream aşa de mult să plec printre maimuţe, dar îţi dai seama dacă fac mofturi ciorile astea ce situaţie este acum pe glob. Dar poţi să faci propagandă te duci la casa guvernului în faţă pui benzină pe tine şi spui că-ţi dai foc dar în prealabil chemi TV, ziarişti (oricum nu mori că vin pregătiţi şi cu instinctoare). Mie îmi pare rău că n-am scos de la vreo 5 doctori din ţară că sînt normal la cap deoarece dacă faci o treabă dintrasta aici te pot scoate nebun. Apropo de TV aici am 9 programe dar dacă-ţi tragi şi cablu ai 16-18.

Hai te pup şi scrie-mi
Jan

Bazar

Cartea Căsătoriei (III)

Nimeni nu se îndoieşte de rolul căminului într-o căsătorie. Cît de important este acesta şi cîte eforturi trebuie să faci pentru a-l menţine, ca pe o instituţie prosperă, numai Constantin Colonaş ne poate explica:

„Să ne gîndim numai cîtă bucurie, cîtă mulţumire poate dărui oricui, un cămin plăcut şi confortabil. Să ne închipuim o seară viforoasă de iarnă, în care vîntul şuieră prin horn...

În casă e cald, tăcere, curat... Storurile sunt lăsate. Focul arde vesel în sobă, aruncînd pete jucăuşe de lumină prin ungherele camerii...

Tu stai adîncit într'un fotoliu şi citeşti o carte, sau retras în tine însuţi, răscolind amintirile, readuci în prezent luminoase crîmpee ale trecutului, cari îţi sunt atît de scumpe. Nu se pot numi acestea oare, clipe fericite?"

Cea care are preţioasa menire de a deretica prin ungherele căminului şi de a mai pune cîte un lemn pe foc este, evident, femeia:

„Căminul e un regat, pentru femeia care voieşte să-l conducă".

Autorul îi oferă femeii-manager două posibile modele de supravieţuire în doi:

„Nu oricine îşi poate cumpăra mobile scumpe; dar o mobilă simplă, ieftină, îmbrăcată cu un lucru de mînă, un tablou de gust pus la loc potrivit, o perdea luminoasă, un divan îmbrăcat cu o scoarţă colorată şi acoperit cu perne multe, iată un decor care desfată ochiul şi încălzeşte inima.

Acesta e interiorul pe care să vi-l doriţi."

După care se trece la clara delimitare a rolurilor în cadrul deja prea des amintitului sanctuar:

„În tot timpul în care acest preţios mosafir care e soţul se află acasă, soţia trebuie să fie o gazdă prietenoasă. Ea trebuie să-şi păstreze o continuă seninătate morală, să nu-l jignească cu nimic, să nu-l supere cu nimic. Studiindu-i preferinţele, ghicindu-i dorinţele, ea trebuie să se străduiască a i le împlini, înainte ca acesta să fi avut răgazul a şi le manifesta. Purtarea ei, vorba ei să cuprindă un farmec pe care nici o atitudine, nici un gest să nu-l ştirbească (...) Ea trebuie să-l îngrijească pe acest om, ca pe un drumeţ drag care a poposit aci istovit de drum, dornic de a afla un adăpost, o vorbă bună şi prietenoasă şi o tihnă binemeritată..."

Această distribuţie a rolurilor duce la revelarea adevăratei identităţi, a mult-vehiculatei esenţe; cel puţin în cazul bărbatului:

„Bărbatul în general nu e ceia ce pare în societate. El apare acolo altfel decât e. Societatea îl denaturează, îl artificializează. Acolo, el joacă un rol pe scena vieţii. E actorul. El nu-şi recapătă firescul, decât în clipa în care a părăsit scena vieţii şi când, scoţându-şi costumul şi masca, se retrage în cabina din spatele scenii... în căminul său... Aci, numai aci, el redevine ceia ce e."

În cazul femeii, disimularea, cel puţin moderată, pare să fie adevărata esenţă:

„Înfrânaţi-vă aşa dar superioritatea, doamnelor.

Prin drămuirea chibzuită a cunoştinţelor Dv. (atunci când le posedaţi), printr'o înţeleaptă alegere a lecturii Dv., străduiţi-vă să daţi soţului impresia că sunteţi – în ceia ce priveşte intelectualitatea – pe un plan egal cu el, sau mai bine chiar, cu o treaptă mai jos. Lui, bărbatului, îi place să se simtă superior. El e şeful casei... Şi de aceia poate doreşte să-şi predomine soţia nu numai sub raportul fizic, ci şi sub cel spiritual. Aceasta îi dă lui mai multă încredere în sine, care se resfrânge şi asupra fericirii Dv."

Iaromira POPOVICI

Va fi sărbătoare şi pe Sunset Boulevard

Pentru domnul H. Dona

Vestea care a trezit în mine cea mai curată agresivitate, cea mai puternică forţă revanşardă, cea mai încîntată poftă nu chiar de a lovi, nu chiar de a ieşi pe-stradă, dar ca să strig totuşi prin casă: „ah, ça ira! ça ira!", este aceea că săptămîna viitoare va apărea în librăriile americane romanul lui Michael Walsh care va continua celebrul film „Casablanca". De mult timp aştept să aibă loc această catastrofă – căci catastrofă va fi! – pe care aş numi-o romancierizarea filmului, tragerea capodoperelor sale în cărţi, cinema-ul făcut literă de tipar. Acest deştept de Michael Walsh susţine că a văzut „Casablanca" de 17 ori (alţii l-au văzut de 117 ori şi n-au simţit altă nevoie iepică), că „povestea este grandioasă", că romanul lui „îi va ajuta pe fanii acestui film să înţeleagă mai bine personajele şi, ca urmare, să-l aprecieze şi mai mult". Aiurea! Fanii „Casablancăi" nu au trebuinţă de nici o carte ca să înţeleagă mai bine personajele – le e de ajuns să audă în gînd „Play it again, Sam!", rostit hîrîit de Bogey, să-şi pună singuri melodia, mixînd-o cu acea replică pudică a lui către ea: „e o plăcere să te pot privi" şi să vadă, în cinemateca de sub frunte, toată splendoarea iradiaţiei cinematografice. (Oricînd, fani ai „Casablancăi", vom prefera cărţii lui Walsh, parodia, tot pe pînză, a lui Woody Allen la Rick, Sam şi Victor Laszlo.) Povestea nu e grandioasă, povestea e oarecare, există poveşti antifasciste mai „tari" în cinema sau cărţi, – tot secretul, de mult dezvăluit, porneşte din strălucirea, din irizaţia lui Ingrid Bergman, a lui Bogart, a pianului negru, a lui Sam, a barului şi a balansoarului lui Rick, a ochilor lui Peter Lorre, toate de o putere necunoscută, nu superioară, nici inferioară, frazei scrise. Lumina aceea cinematografică, a sălii şi a vieţii care se mişcă pe pînza ei, nu are mai nimic comun cu literatura, urmînd, fireşte, a se întîlni cu ea, la infinit, ca toate artele, în pace şi fior. Mai mult: de cînd s-a inventat sonorul, cuvîntul sincron cu imaginea, pentru noi – cei care l-am pus fără sfială pe Nanuk în „Comedia umană", pe Ninocika lîngă „Doamna Bovary", calul lui Tom Mix lîngă Holstomer – literatura, cu toate maniile ei de subiect, intrigă şi dialog, ne-a stingherit din ce în ce mai dur, ajungînd să contemplăm, fără a ne supune, cum filmul a devenit sluga ei. Şi mai mult: de ani de zile cinema-ul e umilit pentru incapacitatea sa de a ecraniza-marile-capodopere-ale-literaturii la care, neghiobul, s-a înhămat, trădîndu-şi chemarea şi rostul; a devenit inutil să explici mulţimilor care se duc „la film" ca să citească mai repede „Fraţii Karamazov", legea lui Truffaut, garantată de „Jules şi Jim" sau „Doamna cu căţelul": cine vrea să facă un film după o carte, s-o caute în raftul al doilea sau al treilea din bibliotecă unde n-o ştie mai nimeni sau în volumele de nuvele veşnic strivite de megalomania romanului; de ani de zile, după fiecare „Război şi pace" pus pe ecran (fie şi cu Audrey Hepburn în Natasa Rostova), după orice „Moarte la Veneţia", „Roşu şi Negru" sau „Gatsby", circulă acest clişeu, această vorbă inteligentă, acest rictus al omului cult: „ei, sigur, nu-i ca romanul!", şi acest „sigur" mă scoate, literalmente, din minţi ca prejudecata aceea: „Stan şi Bran ai dumitale sînt nişte idioţi". Dar de ce-ar fi trebuit şi cum ar fi putut „Idiotul" lui Pîriev (altfel superb în tensiunea dintre chip şi obiect) să fie ca romanul (inaccesibil, precum Proust) sau chiar mai bun..? Nici nu era treaba lui. „Muşcat", fan de cinema, mi-a fost de ajuns ca un Marin Preda – mefient ca tot scriitorul român faţă de o artă a umbrelor care nu poate da capodopere durabile, bătute în piatra cuvîntului – să iasă de la „Dolce Vita" cu sentimentul unui „Război şi pace" la 1970. Mi-e şi mai dulce gîndul că o încercare de a face roman după „La dolce vita" a făcut fleoşc; nu va ieşi nimic din cărţile care vor cuteza să povestească în litere scenariile lui Tonino Guerra pentru Fellini şi Antonioni; le vor lipsi ca un blestem binefăcător Marcello, Giulietta, Monica Vitti, lumina Anitei şi a monstrului marin, dansurile finale în care se prindea Federico, elipsele lui Michelangelo.

Cădere va fi şi cartea care va încerca să descrie cum un mecanic al unei locomotive numite „Generala", hăituit de semeni, se aşează şi gîndeşte pe bielele ei în plină mişcare, avînd chipul unuia, Malec; nici o carte nu ne va reda moaca lui Buster Keaton, numai filmul o ştie, pentru ea s-a născut. Şi va fi un fleoşc incomensurabil atunci cînd cineva va face prostia de a-i pune pe hîrtie – ca o poveste din acelea care ne bat la cap cu incomunicabilitatea – pe Stan şi Bran, vînzători ai unui brad de Crăciun, pe care Finlayson îl refuză cu o violenţă care ajunge la distrugerea unei case, a unei maşini, a unui pian. Toată proza lumii – dacă şi-ar pune-o în cap, dar nu şi-o pune... – nu ne va da chipurile celor trei distrugînd universul şi recucerindu-l într-un plîns final, spăşit şi ipocrit, în faţa sergentului. Contez pe acea zi cînd o asemenea carte va zăcea în librării, fiindcă – aşa se va spune! – „nu-i ca filmul". Va veni ziua cînd se va spune despre o carte: „nu-i ca filmul!". Atunci va fi sărbătoare şi pe bulevardul nostru, Sunset Boulevard, colţ cu „Boulevard du Crime" al copiilor paradisiaci, pierduţi pe urmele lui Nanuk.

Radu COSAŞU

Rezervaţii culturale

La Bucureşti, simpozioanele culturale au intrat de mult în desuetudine – la modă sînt acum acelea animate de ideile europenităţii, în care oameni gravi se reunesc cu scopul de a exersa virtuţile limbajului gri, *comunitar*. Explicaţia schimbării gustului colectiv în materie de simpozioane trebuie căutată la nivel pragmatic. Deşi plicticos, limbajul gri „european“ este foarte profitabil, pe cînd o dezbatere culturală va avea întotdeauna soarta culturii în general: va fi sublimă, dar **gratuită.** (După decembrie '89, în spaţiul public bucureştean a apărut o nouă specie umană, deja „consemnată în cronicile vremii“: simpozionistul. Simpozionistul este omul adaptat prin excelenţă la noile imperative ale epocii în care trăim. Ei bine, să ne imaginăm doar ce ar însemna dacă simpozioanele ar fi de fapt culturale; am asista neputincioşi la dispariţia acestei tinere specii, simpozioniştii pierzîndu-şi dintr-o dată suportul şi raţiunea propriei lor existenţe.)

În altă ordine de idei, scriitorii capitalei au intrat, după 1990, într-o altă zodie. Nu mai au răbdarea să se aşeze şi să discute ore întregi, ca altădată, pe teme literare. Dacă n-au devenit ei înşişi simpozionişti, sînt preocupaţi de politică sau de alte chestiuni mai profitabile. A discuta despre literatură ţine, în viziunea lor, de o etapă naivă, întru totul depăşită, pe care o privesc cu condescendenţă, aşa cum priveşte maturul *responsabil* idealităţile adolescenţei. Singurele reuniuni publice ale scriitorilor capitalei au rămas momentele festive (lansări sau tîrguri de carte, decernări de premii etc.), unde se ţin discursuri de complezenţă şi se schimbă apoi amabilităţi cu un pahar de plastic într-o mînă şi un fursec în cealaltă.

Există, însă, o rezervaţie în care întîlnirile culturale au rămas ce au fost şi înainte: provincia. Acolo pot fi întîlniţi oameni entuziaşti, care se zbat un an întreg să găsească finanţările pentru o astfel de manifestare culturală. Şi – nu este cazul să insistăm – aceştia nu obţin banii la fel de uşor ca o.n.g.-urile noastre, nici nu sînt la fel de răsfăţaţi ca „reprezentanţii societăţii civile“. Lor nu le revine nimic din toată afacerea, ba mai mult, de fiecare dată cheltuiesc din buzunarul propriu sau îşi pun la dispoziţie maşina personală pentru domnii de la Bucureşti. Entuziasmul lor pare, pentru oamenii eficienţi ai tranziţiei, de modă veche, dar, pînă la urmă, cu astfel de entuziasme dezinteresate se face cultura.

C. Th. Ciobanu, care organizează, în fiecare an, *Zilele Culturii Călinesciene* la Oneşti, este un astfel de om „de modă veche“. La Oneşti încă mai există astfel de oameni, pentru care cultura înseamnă totul, pentru care cea mai mare bucurie este o discuţie pe marginea unei opere literare. (Şi C. Th. Ciobanu nu este singurul om din Oneşti astfel împătimit de cultură – un altul este Gabriel Fornica, „mîna dreaptă“ a lui C. Th. Ciobanu în organizarea *Zilelor Călinescu*.) Interesant este că pasiunea pentru cultură nu-i transformă – cum ar putea crede unii – în nişte spectre care-şi petrec toată ziua în cîrciumă şi gesticulează patetic, alintîndu-se cu ideea că *fac* boemă. Ei bine, C. Th. Ciobanu sau Gabriel Fornica sînt nişte oameni cît se poate de fireşti, joviali şi comunicativi. Iar pasiunea pentru cultură ştiu să şi-o manifeste printr-o **acţiune responsabilă** – ceea ce este organizarea *Zilelor Culturii Călinesciene* care, iată, au ajuns anul acesta la a XXX-a ediţie. Datorită lor, scriitori ca Nicolae Manolescu, Mircea Cărtărescu, Gabriel Dimisianu, Adriana Bittel, Liviu Ioan Stoiciu, Ioan Groşan şi alţii au putut să se întîlnească şi anul acesta şi, de exemplu, să discute cîteva ore bune despre mutaţia valorilor în literatura actuală, despre revizuiri sau despre cum receptează tinerii de astăzi cultura. Este vorba de un lux pe care, în atmosfera agitată din Bucureşti, nimeni nu şi l-ar fi permis.

De aceea, le recomandăm bucureştenilor să viziteze, din cînd în cînd, astfel de rezervaţii culturale, fiindcă nu au decît de cîştigat. Vor combate astfel stress-ul, autismul şi o gamă întreagă de afecţiuni culturale pe care le provoacă poluarea şi viaţa agitată din marile oraşe. (**C. P.-B.**)

Annals of the Sergiu Al-George Institute,
vol. I-III, 1993-1994

Sub titlul *Sergiu Al-George, Selected Papers on Indian Studies, with the Collaboration of Arion Roşu,* volumul reuneşte 14 studii şi comunicări (în franceză sau engleză), readucînd în atenţia specialiştilor, dar şi a mediilor culturale mai largi, creaţia celui mai strălucit indolog român, mort în 1981.

Partea centrală şi totodată cea mai amplă cuprinde studii din domeniul de excelenţă al lui Sergiu Al-George: de la lingvistica sanskrită la filosofia limbajului în India, încadrate de o secţiune iniţială dedicată simbolismului religios şi surselor religios-simbolice ale filosofiei indiene, precum şi de una finală reflectînd întîlnirea dintre India şi cultura română, prin opera unor personalităţi ca M. Eminescu, C. Brâncuşi, L. Blaga, M. Eliade şi S. Al-George însuşi.

Dincolo de notiţe introductive, bibliografia scrierilor indologice ale autorului, diverşi indici (autori, texte citate, termeni sanskriţi), volumul mai cuprinde o fotografie inedită a lui Sergiu Al-George şi facsimile după manuscrisele sale.

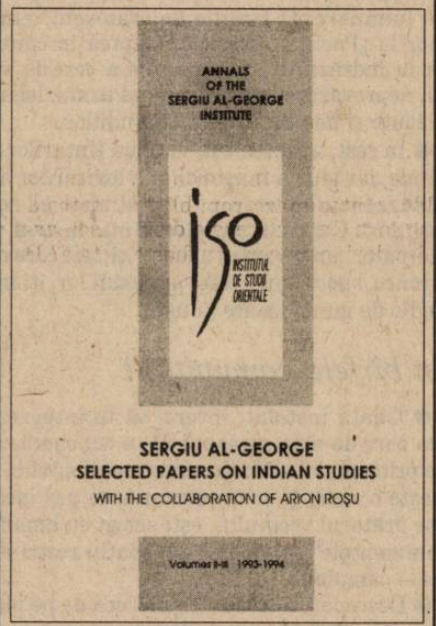

FUNDAŢIA „GHEORGHE URSU“ ORGANIZEAZĂ
CONCURS DE ESEU
PENTRU ELEVII DE LICEU
Tema eseului:
„În ce societate visaţi să trăiţi?“
Premii:
locul I – 5.000.000 lei
locul II – 2.500.000 lei
locul III – 1.000.000 lei
menţiuni
Eseurile se primesc pînă la data de 20 XI 1998
Informaţii suplimentare la tel. 01/314.14.71
zilnic între orele 10-17
sau la sediul fundaţiei de pe Calea Victoriei 120

„În ce societate visaţi să trăiţi?“

Simpatic! – încă o dovadă a telepatiei! În timp ce Fundaţia „Gheorghe Ursu“ propunea elevilor această temă în cadrul unui concurs, eu tocmai îi provocam pe cei din clasa mea! Iată cîteva răspunsuri:

„Aş vrea să trăiesc într-o societate capabilă să accepte tot ce este nou şi diferit. O societate tolerantă.“ (Andrei)

„Tot aici, în România, dar să mai vizitez, din cînd în cînd, Italia ori SUA.“ (Gabriela)

„Într-o lume cu oameni capabili să aprecieze, să înţeleagă, să fie corecţi (unul faţă de celălalt).“ (Adrian)

„Într-o societate mai puţin pudică, mai libertină. România – peste 100 de ani.“ (Alex)

„Una fără atîţia profitori şi golani („şmecheri de cartier“, cum le zicem noi).“ (Ruxandra)

„Într-o societate în care să mă împac cu toată lumea, unde să nu mă ocolească nimeni şi unde majoritatea să susţină aceleaşi idei.“ (Marius)

„În Africa! Animale, natură, libertate – raiul pe Pămînt!“ (Magdalena)

„O societate ordonată, în care oamenii să se respecte; dar acesta este un vis!“ (Sebastian)

„Oriunde, în afară de România!“ (Dan)

„Aş vrea să trăiesc într-o societate cu oameni mult mai calmi şi mai cinstiţi. În societatea noastră (românească) există doar oameni **mereu** preocupaţi de probleme, **mereu** nervoşi, **mereu** în criză de timp, **mereu** cu lipsuri, **mereu** nerăbdători, **mereu** invidioşi, **mereu** plictisiţi, **totdeauna** egoişti, **mereu** obosiţi şi neînţelegători.“ (Andreea)

„Nu în lumea zilelor noastre!“ (Cătălin)

Las cititorului plăcerea comentariilor. Simt, însă, nevoia de a divulga un mic secret: deşi legătura mea cu ei este una sinceră, i-am rugat să nu semneze (testul conţinea şi alte întrebări). Scrisul fiind un mod al cunoaşterii, i-am divulgat pentru a le personaliza afirmaţiile. Îmi cer iertare!

Alina IORDACHE
Rîşnov

Oul de ciocolată

Disperări clişeizate

Adeseori, disperările „existenţiale“ adolescentine sau postadolescentine se traduc, în cazul naturilor (hiper)sensibile, şi în versuri, alături de lacrimile de rigoare. În general în astfel de cazuri, nevoia de comunicare, de afecţiune, angoasele metafizice, crizele de identitate şi de adaptare – perfect autentice în sine – se lasă cu greu verbalizate poetic, din motive ce ţin de particularităţile specifice ale acestei vîrste pe cît de fascinante pe atît de ingrate. Ca orice tranziţie, de altfel... În domeniul delicat al poeziei, naivitatea, lipsa de experienţă şi de serioase lecturi în materie duc, frecvent, la rezultate contrare celui scontat de către autor, iar cînd înzestrarea artistică e de tot plăpîndă sau nulă, rezultatele sînt, cu atît mai mult, rizibile. Şi asta pentru că eul liric al novicelui e sublim, dar e al celorlalţi (desigur, nu este acel *je est un autre* de care vorbea în secolul trecut marele poet adolescent Rimbaud...). Exteriorizarea „poetică“ a unei bogăţii interioare de multe ori reale, dar nestructurate conştient, va apărea, în consecinţă, drept „ceva mecanic placat peste ceva viu“. Preluarea mimetică a formulelor literare standard (selectate potrivit sensibilităţii şi instrucţiei fiecăruia) are loc după un mecanism oarecum asemănător celui al însuşirii limbajului articulat în prima copilărie. În asemenea condiţii, expresia sublimată a trăirilor devine, în mod dramatic, un „act ratat“, dar nu lipsit de semnificaţii şi, uneori, de latenţe poetice, dincolo de expresia tragicomică.

Un exemplu elocvent îl oferă următorul thanatotext al unei tinere studente în care semi-autismul „disperării de a fi“ încearcă, intermitent şi naiv, să polemizeze cu o alteritate imună la asemenea apeluri disperate. Poemul se intitulează, nici mai mult, nici mai puţin decît... „Mi-au ucis Muza“ (cu trei semne de exclamare): „Îngerii cu aripi rupte / Dansează Hora Morţii... / Plouă cu durere şi fără iertare... / Descompunere... / Plouă în Creier... / Crezi că trăieşti? / Existenţă de Umbră... / Viaţă, teatru... / Aceeaşi scenă, numai actorii se schimbă – / Jucăm aceeaşi piesă / Piesa ironică a Existenţei... / Moartea – nu ne iartă... / Nu există tu, eu, noi, voi... decît Beznă / Linişte dureroasă... / Simţi că urlă Golul cu voce tare... / Spiritul, sufletul se-nalţă în Sfera Vidului... / Tăcere...“ După atîtea semnalări emfatice ale morbideţii, învăluite depresiv în haloul punctelor de suspensie, dezacordul cu existenţa apare, în final, şi sub forma unui „straniu“ dezacord cu regulile gramaticale: „...Ai simţit cît de dureroasă / CHINUL care doreşte să cunoască **Nepătrunsul**?“

Paul CERNAT

Noi apariţii la Editura Trei

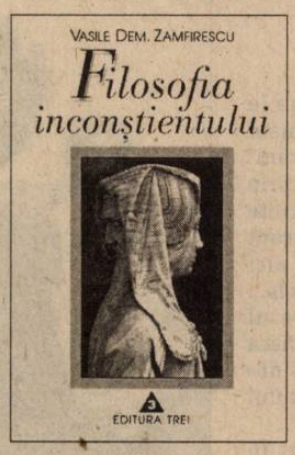

Vasile Dem Zamfirescu
Filosofia inconştientului

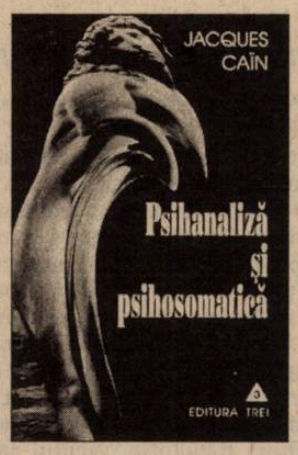

Jacques Caïn
Psihanaliză şi psihosomatică

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Poveşti şi snoave la „Portiţa“

Pe drumul spre „Portiţă“

Aglomeraţia din staţiunile de pe litoral, în plin sezon, riscă să devină agasantă. De aceea, mulţi turişti dornici de linişte pleacă în căutare de locuri mai izolate şi mai sălbatice. „2 Mai“ apare ca o aternativă, apoi migraţia spre sud, la „Vama Veche“ – punct terminus, căci mai departe nu se poate – în România.

Puţini, însă, au aflat cîte ceva despre „Gura Portiţei“; singura reclamă existentă: recomandările prietenilor care au nimerit întîmplător pe-acolo sau spusele pasionaţilor de pescuit, care cunosc locurile de ani de zile.

Închipuindu-şi fişia de plajă aproape pustie, unde are la dispoziţie şi lacul şi marea şi încîntat de perspectiva unui trai rupt de lume şi de civilizaţie, turistul pregătit să înfrunte necunoscutul porneşte spre „Gura Portiţei“.

Dacă ai maşină e mai simplu, însă adevărata aventură o trăieşti cu rucsacul în spate şi cu harta în mînă. Un tren accelerat te depune în Baia Dobrogea, comună cu ambiţii de orăşel. Afli că trebuie să parcurgi cu diverse „ocazii“ cei 20 şi ceva de kilometri pînă la Jurilovca. Deprimat brusc de praful şi curiozitatea locală de pe la porţi şi prea nerăbdător de a te vedea mai repede pe plajă ca să mai aştepţi la „Ia-mă, nene!“, răspunzi amabil vreunui localnic, ivit din senin, care se interesează unde mergi şi apoi adaugă laconic: „Poate m-oi repezi io pînă la Jurilovca! Da' vedeţi, drumu-i prost, benzina scumpă...“. Accepţi bucuros să te înghesui într-o Dacie veche, alături de alţi mușterii. Odată ajuns la Jurilovca eşti abandonat în mijlocul satului şi ţi se cere „dreptul meu: 25.000!“. Protestezi, te consideri jecmănit: „Păi la ocazie dădeam doar 10.000!“, omu' nostru se enervează şi ţipă la tine: „Hai să nu ne mai ţigănim!“ sub privirile amuzate ale cîtorva pescari care-şi pierd timpul la o bere matinală, savurînd scena pentru a mia oară. Cedezi, apoi eşti îndrumat mai întîi spre brutărie – „La «Portiţa» nu găsiţi pîine!“, după aceea spre port. În port, atmosfera stătută, grămezile de fiare ruginite, năvoade întinse la soare, cîteva vase de tonaj mic şi puştani ronţăind garizi te poartă cu gîndul la filmele alb-negru italieneşti despre viaţa grea de pescar. Întrebi ce vas pleacă, ţi se răspunde senin: „Aşteaptă! dacă vrei să mergi cu cei de la „Piscicola!“. Nu ţii neapărat, dar eşti nevoit să mergi cu ei, căci particularii nu o iau din loc decît pentru grupuri de minimum 8 persoane. După vreo oră de năduşeală, vasul „Năvodul“ se îndură să-şi pună în funcţiune motoarele. Traversarea lacului Goloviţa durează cam o oră şi jumătate (cu o şalupă bună poţi face şi 40 de minute). De jur-împrejur numai apă, doar în depărtare nişte ţărmuri; „Grindul lupilor!“ te informează marinarii cu zîmbete de cunoscători. Pe parcursul călătoriei poţi conversa cu vreo familie numeroasă care stă pe punte, bea vin şi spune bancuri, formată obligatoriu din 3 generaţii, prevăzută cu rulotă ultimul tip şi cu cîine.

În sfîrşit, acostezi la „Gura Portiţei“, unde te întîmpină o tînără bronzată care în loc să-ţi pună cununi de flori la gît ca în Hawai îţi cere biletul şi te anunţă: „Dacă vreţi să vă cazaţi, veniţi la vilă!“

În cîteva minute descoperi, „Portiţa“: camping cu căsuţe acoperite cu stuf, cherhanalele (le recunoşti după mirosul de peşte), plaja cu un mic golf şi o tabără de corturi, cu grătare fumegînd şi cu rufe întinse la uscat, cîteva latrine proaspăt văruite, puţul cu apă sălcie („da-i bună de băut; nu s-a îmbolnăvit nimeni din ea“) şi, desigur, marea.

„Portiţă“ veche, „Portiţă“ nouă...

● Printr-o tradiţie nescrisă, cei care vin an de an la „Gura Portiţei“ sînt braşovenii şi bucureştenii. Nimeni n-ar putea să răspundă de ce tocmai ei. Turiştii „veterani“ şi pescari amatori între două vîrste îşi amintesc: „Era prin anii '80 aici un camping, o frumuseţe! Căsuţe construite pe piloni, pe lac, alei, podeţe, iar în centru un restaurant bine aprovizionat. Dacă acasă mureai de foame, aici mîncai peşte cît puteai duce şi friptură de porc şi altele... Seara se încingeau nişte chefuri grozave, tineretul dansa...“ Apoi ţi se arată locul aproximativ unde se găsea campingul, o întindere acoperită de bălării, stuf şi dărîmături. „Au furat tot ce se putea fura. În special stuful de pe căsuţe, de parcă n-ar avea destul stuf pe baltă“.

● După Revoluţie, vechiul camping a fost luat în gestiune de o firmă din Braşov care, se pare, a dat faliment. Oricum, campingul a fost lăsat în paragină, apoi prădat, ca, în cele din urmă, să dispară cu totul. Anii trecuţi la „Gura Portiţei“ bătea vîntul; singura prezenţă omenească: pescarii de la cherhanale şi puţinii turişti care se încumetau să vină cu corturi şi cu o tonă de provizii.

● În vara aceasta, însă, a fost rîndul „S.C. Piscicola Jurilovca“ să ia iniţiativa. Societatea s-a apucat să construiască un nou camping (tot căsuţe acoperite cu stuf) la doi paşi de plajă. „Asta s-a întîmplat pentru că odată cu ultimele alegeri şi cu schimbarea guvernului, ni s-a schimbat şi nouă şeful. Ăla dinainte nu făcea nimic, dar ăsta nou are idei mari“, povesteşte un muncitor de la „Piscicola“. Într-adevăr, planurile noului manager, Vrămuleţ Grigore, prevăd construirea unui mini-hotel şi a unui nou restaurant. Dacă pe vremea campingului vechi exista un vas celebru, „Antares“, care făcea curse regulate Jurilovca-Gura Portiţei, astăzi transportul este cît de cît asigurat tot de „Piscicola“, prin două vase: cunoştinţa noastră, „Năvodul“, şi „Crapina“, cu tarife moderate (20.000 de persoană şi 100.000 pentru autovehicule).

● Muncitorii de la „Piscicola“, ţărani din Jurilovca, sînt mulţumiţi de noul şef: „E băiat bun, cinstit, spune lucrurilor pe nume. Ne-a zis de la început că el n-are de gînd să fure; atunci noi de ce să furăm?“ Ambiţiile noului manager sînt ca în cîţiva ani „Gura Portiţei“ să se ridice la înălţimea staţiunilor cunoscute de pe litoral, adică confort, distracţii, campanie publicitară etc. Paşnicii corturari se împotrivesc: „Noi ne simţim bine aşa rupţi de lume, liberi. Dacă vor face aici restaurante şi discoteci, mi-e teamă că ne vom muta corturile mai la vale.“

● Totuşi, o anchetă publicată în „România liberă“ (nr. 2750/1998) a descoperit că ridicarea noului camping, cele 36 de căsuţe pe o suprafaţă de aproximativ 15.000 mp, s-a realizat fără autorizaţii de mediu şi de construcţie. Avizul de mediu nu a fost acordat deoarece nu existau condiţii de asigurare a apei potabile şi nici instalaţii de canalizare. Se pare că „Piscicola Jurilovca“ a investit peste un miliard de lei, bani împrumutaţi de la bancă, pentru nişte construcţii ilegale care vor fi dezafectate.

● Însă pe turistul care pleacă în necunoscut, neechipat cu un cort, dar avînd o grămadă de temeri în ceea ce priveşte şederea sa la „Gura Portiţei“, aspectele menţionate mai sus îl interesează prea puţin. Se bucură că-şi poate închiria o căsuţă, în loc să ceară găzduire la cherhana sau la staţia Meteo. Chiar dacă preţul este nejustificat (60.000 pe noapte) pentru o cămăruţă strîmtă cu două paturi, lipsită de orice instalaţie electrică. Nu-i nimic, becul poate fi înlocuit cu succes de o lanternă sau de o lumînare. O familie de craioveni, nimerită întîmplător la „Portiţa“ orbecăie noaptea în căutarea căsuţei, apoi ia îndrăzneaţa hotărîre de a cere la recepţie lumînări, neprevăzînd scandalul ce va urma, legat de stuful de pe căsuţe şi de paza contra incendiilor.

● În rest, noaptea eşti victima ţînţarilor care pătrund oriunde, iar ziua a muştelor şi a loviturilor de ciocan care te asurzesc necontenit – un simbol al reconstrucţiei „staţiunii“. Cei de la recepţie te mai lasă să-ţi faci o cafea la fierbător, un lipovean asudat îţi mai cere o ţigară, două lipovence, sporovăind vesel pe graiul lor, îţi mai caută prin pungile de gunoi lăsate la uşă...

Din bîrfele comunităţii

● Odată instalat, încerci să te integrezi în comunitatea care de-abia aşteaptă să te cunoască. Funcţionează bine principiul de întrajutorare: n-ai butelie, ţi se oferă; îţi lipseşte o cană, ţi se împrumută; te uiţi lacom la peştele de pe grătarul vecinului, eşti servit cu amabilitate. Toate „evenimentele“ au loc într-un spaţiu restrîns: cherhana – plajă – camping.

● Descoperi cele trei crîşme: cea de pe plajă – o tonetă acoperită cu stuf, cea de lîngă gheţărie – un chioşc de tablă, cu o masă lungă de lemn ce te invită la interminabile discuţii şi cea „de pe ponton“, care are de altfel şi cei mai mulţi clienţi. Eşti informat că „berea de la chioşc e mai rece decît cea de la crîşma de pe plajă, pentru că o scot direct din frigider“, în schimb „la crîşma de pe plajă găseşti hîrtie igienică şi cea mai ieftină apă minerală“, iar „pe ponton e singurul loc unde au Bergenbier la doar 5.000 de lei sticla“.

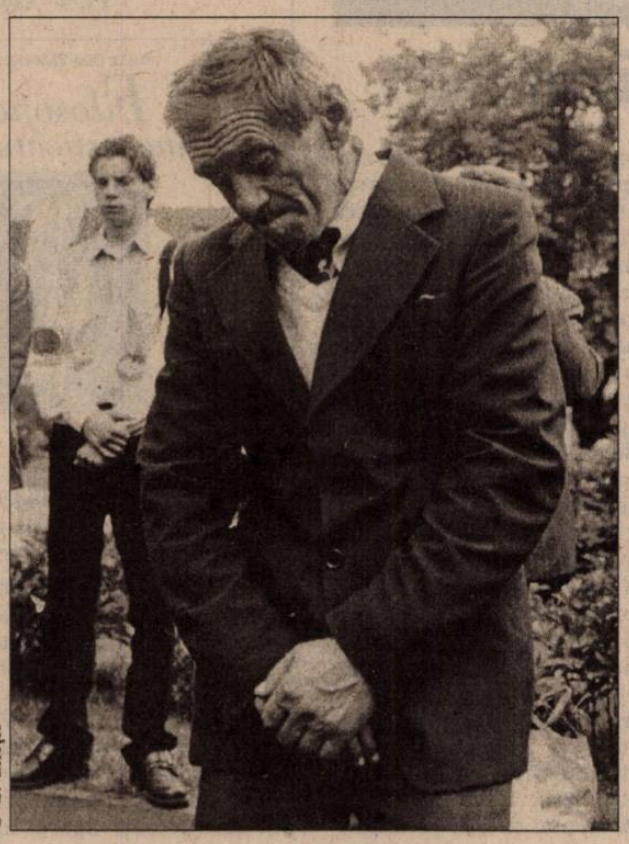

© S. Gheţie

● Toată lumea se interesează de unde eşti, cît vrei să stai, dacă eşti căsătorit şi ce faci în viaţa de zi cu zi. Fiecare, la rîndul său, povesteşte amănunte despre sine şi despre vecinii de cort: „E un grup de tineri lîngă noi care au venit de-o lună. Mai vor să stea încă o lună şi şi-au încropit un cuptor pe plajă, unde coc chiar şi prăjituri“; „Noi venim de ani de zile, am prins şi vechiul camping. Nici n-am mai dat prin staţiuni ca Mamaia sau Neptun; preţuri mari, nu merită!“; „Azi copiii îmi cereau ceva dulce, aşa că le-am făcut gogoşi!“; „Ieri dimineaţă au prins doi băieţi un crap imens. L-au împărţit pe la vecini, căci n-aveau ce face cu atîta carne“. Toate aceste informaţii au intenţia de a alunga plictiseala; dar la „Portiţa“ nu te plictiseşti nici dacă stai toată ziua cu burta la soare.

● În jurul tău vezi, în general, doar familii şi de aceea presupui că găştile de tineri sînt inexistente. Apoi realizezi că tinerii stau ascunşi pe timpul zilei, iar seara se strîng la crîşma de pe plajă. Aici ziua se joacă şah, cărţi şi table, iar noapte se cîntă la chitară pînă-n zori. Cîntecele, paradoxal, amintesc de munte, poteci, cabane. Se împarte băutură însă beţiile sînt de obicei cuminţi, nu degenerează în scandaluri. Atmosfera e asemănătoare cu cea a nopţilor din „2 Mai“. O singură dată s-a lăsat cu bătaie între un lipovean şi un român. Unul dintre motive: nişte vin pe care-l promisese turistul. Comunitatea a abordat o atitudine pacifistă, încercînd să-i ţină pe cei doi departe unul de celălalt. „Mie îmi place cînd ne înţelegem bine cu toţii, stăm împreună, bem, nu ne batem şi deranjăm masa!“ se plîngea cineva. Pînă la urmă conflictul s-a stins, turiştii s-au răspîndit care încotro. Doar lipoveanul cu pricina mai comenta cu cineva: „Românul pînă să iasă din burtă de la mă-sa minte, fură, omoară. Om de nimic! Eu sînt lipovean, neam de rus, aşa că ştiţi!“ Interlocutorul încerca să-l convingă să se potolească şi să meargă la culcare.

● Majoritatea turiştilor au vise ascunse şi glorioase legate de pescuit. Printre bagaje îşi fac loc şi lansete, undiţe de tot felul. Se iniţiază competiţii ad-hoc de pescuit, deşi „lacul e «închis», însă nimeni nu se leagă de amatori, doar de braconieri.“ Astfel, după o zi pierdută „dînd la peşte“, gaşca se adună la bere, şi încep să se ţeasă laudele.

Şi la taclale cu pescari şi marinari

● Din comunitate fac parte şi muncitorii „Piscicolei“, marinarii, pescarii sînt stăpîniţi de aceeaşi volubilitate, limbuţie şi curiozitate.

● Pescarii sînt încîntaţi că au o piaţă de desfacere chiar lîngă cherhana. În fiecare dimineaţă îşi fac reclamă pe la corturi, apoi invită doritorii „la ei acasă“. Te poftesc într-o încăpere întunecoasă, de depozitare; mirosul de peşte sărat îţi gîdilă plăcut nările. Poţi alege după bunul tău plac: caras – 7.000/kg, şalău – 8.000, crap – 10.000, hamsie – 5.000. Îţi spun păsurile: „Anu' ăsta marea-i poluată; uite, calcan n-am prins cam de multişor! Acum vine vremea stavridului, însă tare ne e teamă că n-o să se prindă.“ Te întreabă cum vrei să-ţi găteşti peştele şi-ţi oferă reţete simple, cu aerul că-ţi revelează un mare secret: „Carasul îl curăţaţi, îl daţi cu sare, îl crestaţi pe spate şi-l puneţi pe grătar.“

● În timpul zilei, pescarii dau cîte o raită pe plajă şi mai ajută turiştii la curăţatul peştelui. „Nu aşa, domniţă! Staţi că vă arăt eu!“, intervin cu zîmbete ironice. Dacă vrei să-i cunoşti în intimitate, le faci o vizită neanunţată pe la ora prînzului. Îi găseşti în faţa cherhanalei ronţăind garizi şi bînd bere. Scoţi o sticlă de votcă şi-i întrebi sfios dacă poţi rămîne la masă. Borşul pescăresc, unicul fel de mîncare, se serveşte afară, la o masă lungă de lemn, dintr-un ceaun uriaş. Mai întîi se bea votca cu un singur păhărel „ce trebuie dat peste cap, apoi dat mai departe“. Îţi explică cu lux de amănunte cum prepară ciorba şi te ameninţă: „Dacă nu mîncaţi tot, nu vă lăsăm să plecaţi!“ Apoi povestesc de-ale lor: „Ai văzut lipovencele cum cîntau aseară pe «Crapina»?“ „E, cîntau! Cînta votca din ele!“ Mai faci o poză, mulţumeşti pentru masă şi-ţi iei rămas bun.

● Dacă ai noroc te poţi împrieteni cu nea Sile, o figură foarte populară, marinar încercat, călătorit prin lume. Îţi istoriseşte ore întregi aventurile sale şi afli că tîrfele din nu ştiu care port exotic l-au recunoscut că-i român după adidaşi. Ascultă muzică bună, îi place Mike Oldfield. „Îmi plăcea şi Freddie Mercury, dar de cînd am aflat că-i homosexual nu-mi mai place!“ După ce-ţi înşiră preferinţele muzicale şi politice o ia de la capăt cu aceleaşi poveşti.

„Nu uitaţi să închideţi «Portiţa»!“

Şi tot aşa trec zile şi nopţi... le cam pierzi şirul. Te bucuri de noutăţile zilnice: a fătat căţeaua neagră, s-a mai deschis o crîşmă, au adus bere „Ursus“. Şi cînd te hotărăşti să pleci, toţi te regretă, îţi dau întîlnire vara viitoare „cînd va fi restaurant“.

Adina POPESCU

Îl cunosc pe...

Marcel Ciobanu, dulgher

Marcel Ciobanu: Cînd dau cu ferăstrăul şi mă opintesc mai tare îmi vine o furnică chiar pe cizmă.

Reporter: Îi place „dansul" cizmelor dvs. de dulgher?

N-aş putea spune. Este altceva. Uite, o dată am crezut că dulceaţa o atrage. Vărsasem gemul din pîine pe cizmă... a fost o tragedie că am rămas nemîncat pînă seara. Gemul s-a dus pe cizmă şi s-a prăbuşit direct în rumeguş şi s-a făcut rotocol. Ştiţi, de obicei mai iau mîncare şi de pe cizme dacă, eu ştiu, cade, iar dacă salamul cade-n rumeguş îl spăl. Nu poţi, că ţi se dă o singură felie de mîncare, poţi s-o arunci sau poţi s-o mănînci. N-avem noi bani să repetăm ziua cînd iau salam de acasă.

Şi furnica?

Furnica nu la gemul meu trage. Îi place cu mine şi are un loc în căptuşeală unde se ascunde. Cred că e mama mea.

Cum, chiar mama?

Da. Ea e. Avea ceva şchiop şi ţinea capul sus. Mă uit la furnică şi aşa face şi ea. E mama!

Şi o ţin cu mine şi îi dau să mănînce şi vorbim. Îi mai spun eu că n-am ascultat-o să am mai multă carte, că patronul mă omoară cu comenzile... e mama! O ştiu... stătea serile la aparatul ei TV alb-negru şi într-o seară am venit beat şi i-am adus geam color la TV. A fost fericită. Apoi, eram băut şi i-am adus liliac, mult liliac furat la două noaptea din faţa blocurilor. Mi-a luat liliacul, mi-a mulţumit şi s-a dus la uşă: mi l-a aşternut pe jos şi m-a înghiontit pînă am ieşit pe uşă. Acolo, mi-a tras un pumn şi m-a culcat pe liliac... eu n-am avut nimic: nici bicicletă, nici rotile, nici trenuleţ, nici – nici – nici. Şi cînd îi spuneam asta se aşeza ciuci şi făcea ea pe bicicleta şi trenuleţul. Ce puteam să-i mai cer? Acum e furnică. E mama mea. Cînd plecaţi de aici, aveţi grijă să n-o călcaţi.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

LUPTE DE CLASĂ, LUPTE DE CASĂ

● În două pagini mari ale *Românii literare*, (nr. 37/98) dl O. Hurduzeu demască „noua identitate a omului occidental" (obsesia substantivelor abuziv şi hotărît articulate), descoperind în celebrul multiculturalism de acolo o manevră ideologică, de nu mîrşavă, oricum scandaloasă, „a capitalismului occidental, care, în faza globalizării sale, a preluat o parte din ideologia şi practicile comunismului pentru a-şi promova propria expansiune economică mondială. Asistăm deci la simbioza dintre o politică economică ultraliberală şi o ideologie de stînga, cu accente totalitare". Vehement şi vigilent, dl Hurduzeu se cutremură şi se întreabă: „Cum le-a sucit minţile marxismul acestor vajnici occidentalişti, tocmai în momentul în care comunismul a devenit un subiect de arhivă?" Cine duce pînă la capăt acest text constată că autorul nu e mai puţin vajnic în argumentarea sa desfăşurată după toate canoanele marxismului dogmatic, perfect reducţionist la economie, total insensibil la altceva decît la interesele capitalului. O fi ajuns comunismul la arhivă, dar jdanovismul trăieşte, cu mînia şi maniile sale proletcultiste, cu stilistica sa antipatică, slujind aici o ideologie de dreapta nu mai puţin desuetă. Studiul neinteligent al d-lui Hurduzeu se poate intitula liniştit: „Multiculturalismul – stadiul cel mai înaintat al imperialismului". (**R. C.**)

● Ieri, o bătrînă foarte decent îmbrăcată, care cerşea la poarta unui magazin de pîine, s-a simţit datoare să-şi rezume viaţa în schimbul unei bancnote de 1.000 de lei, după cum urmează: „De cînd sînt pe lume, am trăit în bătaie. Bătaie de la tata al meu şi pe urmă de la soţu', care acu' s-a prăpădit. Am muncit toată viaţa, servici bun, da' pensie proastă. Acu', cumnatu', care a ţinut la viaţa lui 30-40 de femei, da' pe soră-mea a dus-o la ţară, vrea să mă dea afară din apartament. Ce nu-mi face, ce nu-mi spune! S-aveţi sănătate!" (**D. V.-R.**)

● Un alt cetăţean, care a apelat la serviciile publice, a ajuns la Spitalul de Urgenţă, „bătut măr – de bodyguarzii Romtelecom – pentru că a cerut să i se instaleze un telefon". *(Adevărul*, 29 sept.) (**T. C.**)

ALO

● Altcineva, care stă pe str. Polonă, a reclamat celor în drept faptul că o zi întreagă n-a avut apă. La telefonul indicat, un bărbat ţîfnos l-a sfătuit că dacă vrea apă să sape (!). *(Naţional*, 28 sept.) (**T. C.**)

● Din telefoanele primite la redacţie. Un glas de copil: „Nu vă supăraţi, ce film rulează la *Dilema?*" (**C. M.**)

● *Criteriul multiculturalităţii:* „Intelectuală (...) 50% franceză, nefumătoare (...) integră, statornică" etc. „Bărbat – unicat, etnic german, senzual, sufletist" etc. (Rubrica „Matrimoniale", 28 sept., *Naţional)* (**T. C.**)

● *Raporturile noastre cu unele servicii (publice):* Cineva pe Calea Dorobanţi reclamă faptul că, în blocul în care locuieşte, RENEL n-a mai trimis pe nimeni să încaseze taxa de curent electric. „Noi vrem să plătim şi sîntem împiedicaţi s-o facem". (**T. C.**)

(PUBLI)CITATE

● După ce, cu cîtăva vreme în urmă, aflam de existenţa lui Costel care repară „biciclete şi orice", iar apoi ne surîdea perspectiva de a cumpăra un motor de leu de pe strada Niţu Vasile, iată (pe aceeaşi stradă Niţu Vasile) un alt meşter a cărui firmă pare menită a lecui pînă şi cel mai crunt pesimism: „AUTO SERVICE LA GRECU. REPARAŢII: MECANICĂ – TINICHIGERIE – VOPSITORIE. LUCRĂRI IMPOSIBILE!!" (**D. S.**)

● Primarul Lis vrea să ne dea gata în campanie electorală. Din Bucureşti vrea să facă nici mai mult, nici mai puţin, decît *Oraşul luminilor*. Revelatorie este una din sentenţele edilului citată în cotidianul *Naţional: „Într-o ţară civilizată, apa rece, apa caldă şi lumina sînt lucruri indispensabile.* (**I. P.**)

● „Vom vedea ce-nseamnă soarta după ceva publicitate..." (Mihai Dedu, la „Ştirile PRO TV", înainte de a anunţa decesul unui arbitru) (**a.l.ş.**)

TRAMVAI DE CAPUL NOSTRU

● La o oră tîrzie din noapte, un tramvai din Bucureşti a oprit între staţii deschizînd uşa pentru a lua doi puşti. Aceştia s-au dus la cel mai apropiat compostor taxîndu-şi biletele. Vatmanul a început să strige supărat : „Păi, de-aia v-am luat, ca să aruncaţi bilete în compostor? De ce nu mi le-aţi dat mie? Cîştigam şi eu, iar voi nu pierdeaţi nimic. De aia nu opresc tramvaiele, că au de-a face numai cu de-alde d-ăştia". Cei doi tineri îl ascultau încremeniţi. (**A. M.**)

● După ce timp de aproape o săptămînă *Euronews* ne-a arătat ravagiile uraganului George, atît de mari încît ele merită atenţie, deşi respectivul nu s-a născut şi nu acţionează în Europa, marţi aflam că viteza vîntului a slăbit şi că uraganul George a fost degradat, devenind „furtună tropicală". În acelaşi timp, Helmut Kohl a devenit din cancelar deputat, Bill Clinton se agaţă de situaţia iniţială, iar împotriva lui Emil Constantinescu se iniţiază o moţiune de destituire. Viteza vîntului contează. (**M. B.**)

● Dat fiind că unui turist (fraier) străin i se cere de către un taximetrist (şmecher) român suma de 150.000 de lei de la Gara de Nord pînă în Piaţa Romană, a se calcula cît timp îi trebuie României pentru a intra în rîndul ţărilor civilizate? (**a.l.ş.**)

MONDO (BUI)CANE

● *Variantă toponimică:* „Ar trebui evitat, dacă mai este posibil, să se ajungă la o stare în care capitala ţării să devină, la propriu şi la figurat – văzînd înmulţirea cîinilor vagabonzi pe străzi şi comportamentul unor responsabili iresponsabili – *capitala javrelor* (s.n.). (prof. Denis Buican, laureat al marelui premiu al Academiei Franceze, *Adevărul*, 28 sept.) (**T. C.**)

● Una din primele declaraţii ale noului ministru de Finanţe a fost aceea că bugetul pe anul 1999 va fi unul de sărăcie. A devenit de neînchipuit situaţia în care un ministru să anunţe un buget bogat. Mentalitatea sărăciei pare să fi pus stăpînire deplină pe noi. (**A. M.**)

● „Un element important pentru o bună înţelegere între dvs. şi propriul căţel poate fi şi dresajul. Un dresaj simplu, efectuat chiar de dvs., pentru stabilirea unor reguli elementare sau unul mai complex, pentru pază şi atac. Oricum ar fi, este foarte important ca acest dresaj să se efectueze pe bună înţelegere, stimulat cu recompense şi fără bătaie. În caz contrar, cîinele va fi timorat, nu se va mai putea lucra nicicum pentru agresivitate sau pază cu el, rămînînd pe vecie timorat şi cu comportament inconstant.

Din acest motiv, pentru început trebuie stabilite anumite punţi de comunicare prin împrietenire, prin mici atenţii acordate reciproc." (Andreea Berechet în *Curentul)* (**a.l.ş.**)

VIP, VIP, URA!

● Ziarul *Naţional* şi-a consacrat deja propriu-i stil în a comenta, dînd cu barda, vedetele şi evenimentele lor. Despre *Loredana Groza* la propria ei nuntă (cu Andrei Boncea de la PRO TV) se subliniază că era urîtă (ce-i drept, cu citate din publicul prezent la ceremonie, dar bine plasate) şi prost îmbrăcată *(„purta o rochie nici frumoasă, nici urîtă, de un alb îndoielnic")* (**I. P.**)

● Vremurile cînd fanii se mulţumeau doar cu autografe sau cu accesorii vestimentare ale idolilor lor au trecut. De curînd, – aflăm din *Naţional* – Michael Schumacher şi-a vîndut nici mai mult nici mai puţin decît gazul de eşapament (un recipient de gaz schumacherian a fost vîndut la licitaţie contra sumei de 30.000 de mărci). Ne putem închipui că fericitul cumpărător, o dată ajuns acasă, nu s-a putut abţine să nu miroasă preţioasa achiziţie. Căci, ce altceva să facă cu ea? Şi apoi, cum să-şi dea seama dacă n-a fost tras pe sfoară cu un gaz de eşapament fără origine controlată? (**C. P.-B.**)

Televedenii

Teletext

– Editie fara diacritice –

Ar fi de presupus ca teletextul sa ofere informatii clare si corecte din domenii cit mai variate. Teletextul televiziunilor romanesti care au introdus acest serviciu sint, se pare, de alta parere. Domeniile sint intr-adevar foarte variate (Fapt divers: CHINEZII LA TELEVIZOR, CEL MAI BOGAT OM DIN LUME, RAZBUNAREA AMANTULUI PARASIT) in paginile de cuprins ale TVR1 si ale Antenei 1. Cantitatea si calitatea continutului difera insa sensibil de la un domeniu la altul.

Astfel, (surpriza!) cel mai bine reprezentat este Horoscopul, consistent, integral, stiintific: el cuprinde nu numai desenul reprezentativ al zodiei si textul aferent zilei respective, ci si schema evolutiei personale, marcata in stelute, cu cinci axe de referinta: profesie, sanatate, dragoste, afaceri, calatorii. Eu, de exemplu, sint descrisa drept *** pauza ** pauza * pauza ** pauza pauza (nu stiu daca e cu atit mai bine sau cu atit mai rau cu cit ai mai multe stelute).

Daca ar fi sa preluam criteriul horoscopului si sa realizam un clasament al paginilor de teletext din punctul de vedere al fsmptxvvvp (am citat la intimplare), clasamentul ar arata cam asa: horoscop ***** la egalitate cu schimbul valutar *****, urmat de alte informatii economice/financiare ****, de programul televiziunii respective, scris cu prescurtari (C. Deputatilor) in schimb fara diacritice si fara semne de punctuatie ****, de sport *** (care sta bine cu informatiile –mai rau cu ortografia) si in cele din foarte urma de cultura. Daca va intereseaza, puteti afla de pilda nr-ul de telefon al Teatrului National din Tirgu Mures (care se lafaie pe o pagina foarte neagra si foarte goala, intrucit ce se joaca acolo nu e necesar sa stiti, chiar daca ati vrea) sau cel al Filarmonicii din Iasi. De ce tocmai acestea doua – mi-e greu sa inteleg. Nici nu ma mir, astazi astrele nu-mi sint favorabile.

Nici o diferenta majora intre teletextul celor doua posturi romanesti, TVR1 si Antena 1. Amindoua sint la fel de greu de accesat, amindoua au acelasi stil, amindoua aceleasi tipuri de erori (cum ar fi numerele gresite de telefon ale Ambasadelor si Consulatelor). Noroc cu teletextul cite unui post strain, de unde mai poti afla (mult mai rapid) cite grade sint la Bucuresti, cine conduce in campionatul de fotbal si unde poti pleca in vacanta in Romania.

Cipriana PETRE

P.S. Nu ratati EDITIA SPECIALA careia Televiziunea nationala ii face o excelenta reclama pe teletext, pentru ora 20:30:

TEMA _____
INVITAT _____
MODERATOR _____

Scurt si la obiect!

Pagini realizate de
Delia VERDEŞ-RADU

Glorioasa carieră a unui oportunist

Un trecut care nu mai vrea să treacă – astfel este considerat – de unele voci autorizate din interior, trecutul Germaniei în acest secol, trecutul nazist şi cel comunist. Că urmele celui dintîi nu au fost eradicate în unele cazuri cu toată rigoarea nu justifică cîtuşi de puţin clemenţa în judecarea şi condamnarea fărădelegilor comise în numele totalitarismului roşu.

Respingerea conceptului de vinovăţie colectivă s-a impus dintru început în Germania, tocmai spre a-i putea judeca pe cei vinovaţi, pe măsura faptelor. După prăbuşirea regimurilor comuniste din Europa de răsărit a fost invocată necesitatea instituirii unui proces al comunismului, analog cu cel intentat naziştilor, la Nürnberg. Că un astfel de proces nu a avut şi poate nici nu va avea vreodată loc, este o altă chestiune, nerelevantă pentru cazul despre care va fi vorba imediat.

În 1949, la patru ani după terminarea războiului, tînăra republică federală îndrăznea, în interesul „ordinii şi al securităţii publice", cu intenţia de a pune capăt „unei stări de clandestinitate", să-i amnistieze pe toţi naziştii care, sub identităţi false, au reuşit să se ascundă, să-şi steargă urmele şi trecutul. Numărul lor nu a fost şi nu este nici acum cunoscut cu precizie, estimările oscilînd în jurul cifrei de circa 80 de mii de persoane. Deşi nu puţini erau cei cărora li s-a promis că vor fi achitaţi, în eventualitatea că se vor autodenunţa, doar 241 de bărbaţi şi femei au avut curajul de a-şi mărturisi păcatele. O a doua amnistie, în 1954, a rămas şi ea lipsită de rezultatele scontate. Majoritatea foştilor naziști au refuzat pînă la capăt să iasă din vizuina falsei lor identităţi, sau au fost constrînşi de împrejurări să se autodenunţe.

Printre destul de puţinele cazuri de acest fel, figurează şi cel al ex-rectorului universitar Hans Schwerte, alias Ernst Schneider, devenit de notorietate publică. Iscusinţa în materie de dedublare a mers într-atît de departe încît de două ori s-a căsătorit cu aceeaşi femeie şi, tot de două ori, şi-a susţinut doctoratul în germanistică. Între adevăratul său nume, Schneider, pe care-l purta pe cînd avea funcţia de Obersturmführer SS cînd i-a fost decernată şi Crucea de Merit în Război, clasa a doua, şi între numele de împrumut, Schwerte, sub care devenise după război şi peste noapte liberal de stînga, întemeindu-şi o strălucită carieră de profesor universitar, răsplătită, în 1983, cu Crucea federală de Merit clasa I – există o legătură semantică. Schneider înseamnă în traducere Croitor. Verbul „schneiden" înseamnă a tăia, iar de la generica operaţiune pînă la numele de Schwerte, care înseamnă spadă, saltul este evident, unul calitativ. Autorul acestei dedublări, fiind germanist, nu putea să ignore toate aceste subtilităţi semantice atunci cînd şi-a luat al doilea nume sub care a trăit glorios şi tihnit pînă în 1992, deşi bănuielile care planau asupra realei sale identităţi sporiseră ameninţător de mai demult. În 1985 directorul unei biblioteci descoperise falsa identitate a lui Schwerte, alias Schneider, dar fusese imediat redus la tăcere de către conducerea universităţii. Scandalul a reizbucnit în 1992, cînd profesorul american Earl Jeffrey Richards a descoperit în Centrul de Documentare din Berlin actele personale ale lui Schneider pe care nu a întîrziat să i le prezinte unui vechi coleg de universitate al acestuia. Astfel nu a mai existat nici o îndoială asupra faptului că venerabilul profesor Schwerte, printre ai cărui prieteni s-au numărat şi prim-ministrul landului Rhenania de Nord-Westfalia, Johannes Rau, şi ministrul de Interne al landului, social democratul Herbert Schnoor, nu este altul decît Obersturmführerul SS Schneider. Printr-o ironie a destinului, profesorul Schwerte, fusese ales în 1974 ca împuternicit din partea landului Rhenania de Nord-Westfalia pentru relaţiile cu universităţile din Olanda şi Belgia. Încă înainte de anul 1995, cînd doi jurnalişti TV olandezi aveau să-l oblige indirect pe Schwerte să se deconspire, circula la Universitatea din Aachen fotografia lui Schneider, în uniformă SS. După aşa-zisa autodenunţare, ex-profesorul universitar, retras într-un cămin de seniori din Bavaria împreună cu soţia sa trăieşte din nou sub povara adevăratului său nume, avînd însă dreptul şi la pseudonimul „de artist" Schwerte.

- **Sfîrşitul denazificării: achitarea**
- **Deconspirarea unui germanist**
- **Dubla morală a universitarilor din Aachen**
- **Supravieţuirea prin carieră**
- **Imposibilul Nürnberg**

Simpozioane, seminarii, trei cărţi apărute în ultimii trei ani*, numeroase articole în presă, între care şi recent în revista *Der Spiegel*, emisiuni televizate – ca de pildă cea tot recent difuzată pe canalul germanofon de cultură 3 SAT – s-au ocupat şi se ocupă de acest caz. Întrebarea firească ar fi: de ce? Răspunsurile sînt mai multe şi unele dintre ele deloc simple. Performanţa unei atît de îndelungate şi glorioase dedublări, Ernst Schneider nu o putea realiza fără complicitatea colegilor săi de profesie şi generaţie. Cazul lui (afirmă Claus Leggewie, autorul ultimei cărţi apărute în jurul acestui sinistru personaj, carte intitulată „Von Schneider zu Schwerte" publicată la editura Hanser) este simptomatic pentru dubla morală a universitarilor din Aachen, al cărei rector Schwerte a fost. Un întreg capitol din cartea autorului amintit a fost eliminat din motive juridice după ce au fost proferate diverse ameninţări de către cei vizaţi. Cine se apropie de mediul universitar din Aachen riscă să intre într-un viespar, scrie Leggewie, promiţîndu-le totuşi cititorilor că nu se va da bătut pînă cînd nu va spune lucrurilor şi vinovaţilor pe nume.

Ludwig Jäger consideră în cartea sa intitulată „Seitenwechsel" (Schimbarea de front) că avatarurile fostului nazist învederat, devenit filolog progresist, au fost favorizate de „discreţia germaniştilor" de „un front larg de complicitate cognitivă". Altfel spus, – în cercul profesorilor universitari postbelici, trecutul SS-ist al colegului nu constituia un secret. La 26 de ani, Schneider îşi susţine doctoratul şi, în prelungirea specializării sale în tradiţiile culturii „autohtone", este înrolat în serviciul special plasat sub conducerea lui Heinrich Himmler, serviciu care se ocupa de „Ahnenerbe" (moştenirea strămoşească). Potrivit opiniei unor istorici germani, acest serviciu era unul din angrenajele cele mai periculoase ale mecanismului politicii culturale naziste. Graţie talentului său organizatoric, Schneider promovează rapid, ajungînd secundul lui Wolfram Siever, executat în 1948 de aliaţii occidentali, după ce fusese acuzat, judecat şi condamnat pentru experienţele medicale făcute pe viu asupra deţinuţilor lagărelor de concentrare şi exterminare. Schneider însuşi ar fi organizat transporturi de aparatură medicală pentru odioasele experienţe pe care alţi doi criminali naziști le-au efectuat în lagărul din Dachau. După deconspirarea definitivă a lui Schwerte, în 1995, procuratura de stat l-a acuzat pe fostul SS-ist de complicitate la omor. Dar acesta s-a dezvinovăţit, afirmînd că nu a făcut decît să execute ordinele. Totuşi, în 1944, cînd războiul era ca şi pierdut, Schneider se metamorfozează într-un fanatic propagandist, elaborînd un program de „angajament total al ştiinţelor umaniste în luptă". Documentul care atestă aceste înalte preocupări intelectual-belicoase ale lui Schneider a fost descoperit de către publicistul şi politologul Ludwig Jäger, în arhiva Universităţii din Koblenz.

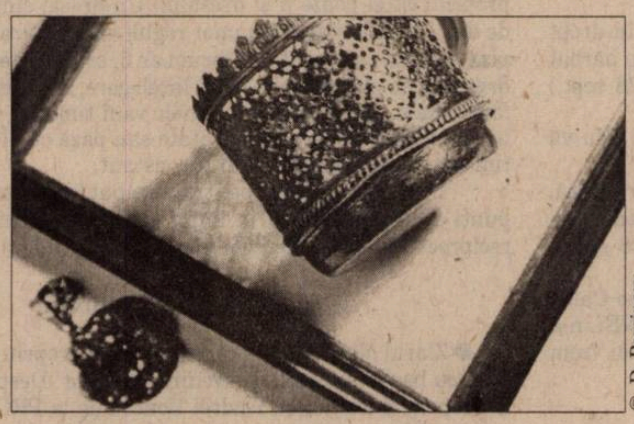

© D. Perşinaru

După război, Ernst Schneider se volatilizează spre a se reîntrupa în Hans Schwerte. Îşi dă din nou doctoratul în germanistică, la Universitatea din Erlangen, iar în autobiografia sa afirmă că a fost un simplu militar în timpul războiului. Ulterior, şi-a recunoscut laşitatea, lipsa de curaj – atunci cînd avînd ocazia nu s-a predat autorităţilor, nici la prima, nici la a doua amnistie a foştilor naziști. „Aveam nevastă şi copii, mă aflam în faţa numirii mele ca profesor şi eram funcţionar de stat în Bavaria. Ce s-ar fi întîmplat cu mine, dacă m-aş fi deconspirat? Aş fi vîndut cîrnăciori fierbinţi după aceea?"

Că Schwerte şi-a putut continua nestînjenit cariera academică, ajungînd pe culmile ierarhiei universitare, s-a datorat înainte de orice solidarităţii colegilor săi de generaţie. Şi el a ştiut şi a mizat pe această solidaritate, pe această complicitate în fond lipsită de remuşcări. Dar – cum afirmam deja – Schwerte nu a fost singurul caz, ci doar unul din cele mai notorii de acest fel. Printre camarazii săi se numără şi publicistul Wilhelm Spengler, fost Obersturmbannführer, din departamentul „Cultură" al celui de-al Treilea Reich, purtătorul de cuvînt al asociaţiei Stille Hilfe (Ajutorul discret), prin care naziştii condamnaţi la detenţie după război erau sprijiniţi. Spengler, care l-a cunoscut pe Schneider, mai avea un colaborator, în persoana lui Hans Rössner, fost Sturmbannführer SS, devenit după război chiar director al editurii Piper, şi editor al operei psihanalistului Alexander Mitscherlik, care s-a ocupat intens tocmai de fenomenul nazist în lucrarea intitulată „Despre incapacitatea de a regreta". Cît de pertinentă este această constatare – o dovedeşte încă o dată cazul Schwerte/Schneider. El iniţiază, sub genericul „Convorbirile de la Nürnberg" un ciclu de dezbateri destinate popularizării liberalismului de stînga puternic angajat social. Printre invitaţii care au ţinut prelegeri la aceste colocvii s-au numărat şi foste victime ale naziştilor, ca de pildă Jean Amery, istoricul Fritz Stern, ori Fritz Bauer, legendarul procuror general din Frankfurt, cunoscut pentru abilitatea cu care-i vîna pe foştii naziști... Schwerte a condus chiar o sesiune de comunicări consacrată „Originilor persecutării şi exterminării evreilor". Părea că profesorul Schwerte a învins în lupta cu nazistul Schneider. Mustrările de conştiinţă au continuat şi diagnosticul de schizofrenie diacronică pus de un specialist, pare a-l fi determinat pe Schwerte să se decidă la finele anilor '60 să se deconspire doar în faţa celor trei copii ai săi. Aceştia au primit însă cu indiferenţă grava mărturisire...

Mai puţin indiferentă este opinia publică din Germania acum faţă de acest caz, exemplar şi simptomatic pentru o întreagă generaţie dar, mai ales pentru cameleonismul ideologic al unor intelectuali. Şi nu în ultimă instanţă cazul Schwerte/Schneider deţine o funcţie de indiciu într-un sens oarecum invers dar păstrînd proporţiile. Fiindcă nu puţini foşti nomenclaturişti s-au transformat după prăbuşirea regimurilor comuniste în Europa de răsărit în apărători fervenţi ai democraţiei şi capitalismului, mai ales în varianta lui „sălbatică". În sfîrşit, cazul Schwerte/Schneider este şi dovada încurajatoare a şanselor adevărului de a ieşi *din cînd în cînd* la suprafaţă...

Rodica BINDER
DEUTSCHE WELLE, Köln

* Ludwig Jäger: „Seitenwechsel. Der Fall Schneider/Schwerte und die Diskretion der Germanistik", Wilhelm Fink Verlag, München; 360 p.; Helmut König: „Der Fall Schwerte im Kontext" Westdeutscher Verlag Wiesbaden, 180 p.; Claus Leggewie: „Von Schneider zu Schwerte", Carl Hanser Verlag, München; 368 p.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ-RADU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 296 ● 2 - 8 octombrie 1998 ●

Anul VI

nr.297

9-15 octombrie 1998

16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Coaliţia: conflict, confruntare, consens

© S. Gheţie

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Nae BĂDULESCU, Radu CARP, Sabina FATI, Cristian GHINEA,
Nicolae MANOLESCU, Cristian PREDA
– Interviuri cu Radu F. ALEXANDRU, Mircea CIUMARA, Ion ILIESCU,
Sorin LEPŞA, Vasile LUPU –

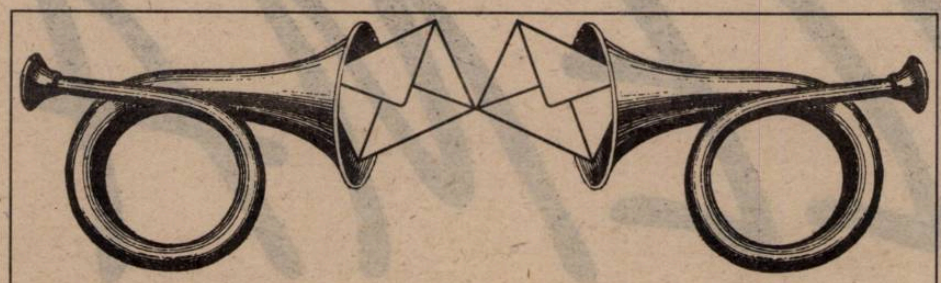

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 293: „Pedagog de şcoală nouă“

Locuri comune didactice

„Şcoala nouă“ s-a lăsat mult timp aşteptată, dar se pare că de aproximativ un an începe să se întrezărească ceva din ceea ce ar putea să fie. Una dintre cele mai importante probleme ale sistemului actual o constituie şi formarea dascălului, care poate fi numit învăţător, educatoare sau profesor de gimnaziu şi liceu. În nici un caz nu se acceptă – încă! – denumirea de „pedagog“, care, din păcate sau nu, este identificată, la nivelul simţului comun, cu persoana care are grijă de ordinea din internatul unui liceu. Problema aceasta, a pregătirii cadrelor didactice, se impune prin actualitate şi acuitate, însă este foarte puţin şi neserios tratată în comparaţie cu altele, nesemnificative pentru eficienţa activităţii şcolare (de exemplu, problema Universităţii în limba maghiară). Demn de remarcat este faptul că foarte multă lume crede că ştie cum anume trebuie să arate – din punct de vedere profesional – un profesor şi cum trebuie să-şi desfăşoare activitatea, astfel încît în diverse reviste (inclusiv *Dilema)* au apărut aprecieri critice sau laudative la adresa oamenilor şcolii. Dincolo de realitatea că generalizările, pe baza unor observaţii personale, sînt total neoneste în acest domeniu, din aprecierile şi atitudinile exprimate de diverse persoane, implicate sau nu în procesul de învăţămînt, se pot constata unele „idei de-a gata“, însuşite şi vehiculate fără a fi trecute printr-un filtru critic şi aşezate pe un substrat afectiv.

O idee mult expusă este aceea că „totul se bazează pe dragoste“. Avem de-a face cu ceea ce s-ar putea numi *sentimentalism didactic:* profesorii trebuie să-şi iubească elevii cu o dragoste părintească, altfel ar fi nişte oameni fără inimă care, evident, sînt incapabili să-şi înţeleagă adecvat elevii. Legată de această idee este şi aceea a implicării cît mai mult posibil în viaţa elevilor, în rezolvarea problemelor acestora. Reprezentarea paternalistă a profesorilor este nejustificată atîta timp cît nici unui om – şi, deci, nici profesorilor – nu i se poate pretinde să iubească aprioric o anumită categorie de vîrstă. Cel mult i se poate pretinde unui profesor respectul arătat elevilor şi un anumit profesionalism, mai ales că intensitatea sentimentelor este imposibil să fie măsurată vreodată cu destulă acurateţe şi, prin urmare, nu o să fim niciodată siguri că profesorii sînt cei care iubesc copiii cel mai mult.

Un alt loc comun, care aproape că n-are nici o legătură cu realitatea, este *apostolatul didactic* (misionarismul pedagogic): profesorul, spune această idee, are o misiune pe care trebuie să şi-o îndeplinească, chiar cu preţul sacrificării propriilor dorinţe şi aspiraţii, el trebuie să se ardă, într-un fel, pe rugul propriei profesiuni nobile. Această opinie poate fi ilustrată foarte bine printr-un citat ce aparţine unui profesor, redat în *Dilema,* nr. 288, pagina 14: „La şcoală trebuie să te dăruieşti, să uiţi de tot, să uiţi că nu ai bani. A fi dascăl este o cruce. Trebuie să o duci pînă la capăt.“ Oare cîţi profesori acceptă în mod sincer un astfel de destin? Cîţi au vocaţie de martiri? Dar oare este corect să li se pretindă aşa ceva? Evident că nu! Profesorii, oricît ar părea de ciudat, sînt şi ei oameni care au nevoi omeneşti, ce nu pot fi satisfăcute cu unele din cele mai mici salarii din economie. Plătind profesorii ca pe nişte măturători de străzi, nu poţi avea pretenţia să fie şi nişte profesionişti desăvîrşiţi. Misionarismul acesta ciudat poate fi considerat frumos (şi romantic), dar în nici un caz adecvat sfîrşitului acesta de secol. Iarăşi, se poate afirma că tot ce trebuie făcut din partea profesorilor este să-şi îndeplinească sarcinile ce le revin, fără a mai pedala pe vreo „misiune“ sau pe „purtarea crucii“, pentru că altfel nu sîntem decît nişte lozincarzi ridicoli.

Profesorii, prin urmare, trebuie să-şi iubească necondiţionat elevii şi să se sacrifice pentru îndeplinirea misiunii lor, dar uneori ei sînt suspectaţi că nu-şi înţeleg elevii, că s-au rupt de realitatea adolescenţilor din faţa lor, mai ales că aceştia se plîng frecvent de şcoală şi profesori. Identificăm aici o altă „idee de-a gata“ – ruptura, conflictul între generaţii – prin care aflăm că cei mai mulţi profesori îşi torturează elevii şi nu sînt sensibili la problemele lor specifice. Cred că această idee se structurează în urma asocierii elevului – copil cu nevinovăţia, cu ne-căderea încă în păcat şi a profesorului cu adultul păcătoşit de viaţă. Se ajunge astfel la păreri hazlii, de genul: „dacă un copil vine cu o problemă, chiar cu o scuză de genul: «nu am învăţat pentru că m-am plimbat cu prietena», el nu găseşte, de cealaltă parte a catedrei, un sfat, sau măcar o dojeneală pilduitoare, ci cuvinte jignitoare“ (în acelaşi număr al *Dilemei).* Înduioşător, nu?

Aceste idei preconcepute despre profesiunea didactică sînt foarte răspîndite, dar, în acelaşi timp, ele se află într-o evidentă contradicţie cu realitatea nefardată, nefiind decît sloganuri pedagogice ale simţului comun. De fapt, profesorii sînt oameni care n-au capacităţi paranormale de iubire, au şi interese personale şi mai ales nu sînt neapărat nişte torţionari ai tinerei generaţii.

Florin ROŞU
str. Republicii, Bl 14, sc A, ap 20
Mărăşeşti

Familia: prieten sau duşman?

De multe ori mi-am pus problema: elevul stă cu mine 4-5 ore pe zi, pe cînd restul (10-11) le petrece în familie, la joacă sau la lucru. Cîtă pondere poate avea influenţa mea şi a acţiunilor educative pe care şcoala le exercită asupra sa pentru un copil care se întoarce apoi într-un mediu toxic (atît din punct de vedere al igienei, cît şi al limbajului, al comportamentului şi al ideilor) în care trebuie să-şi pregătească lecţiile acompaniat de înjurăturile tatălui şi ale mamei, de duduitul casetofonului, de împunsăturile fraţilor mai mari ori de plînsetele celor mai mici sau, pur şi simplu, alungaţi de porunca: „Lasă-le, dracu' de lecţii şi du-te la cerşit că n-avem ce pune pe masă! Şi să nu vii cu mîna goală că dormi afară!“ Cam asta este situaţia a jumătate dintre elevii clasei speciale de care mă ocup, clasă ce reuneşte „codaşii“ la învăţătură“ dintr-o comună din judeţ *(N.r.: judeţul Sibiu).* Şi la ei mă voi referi în continuare.

M-am văzut confruntat cu o realitate oarecum diferită de cea închipuită pe băncile liceului pedagogic: trebuia să încerc să fac şi educaţia părinţilor din acest tip de familie; şi asta ca o prioritate. În acest scop am recurs la toate metodele pe care le ştiam şi la cele pe care le învăţam din mers: de la „vorbă dulce“ şi strîngeri de mînă prietenoase, trecînd prin orare speciale pe care le furnizam familiei pentru a monitoriza activitatea copilului acasă, pînă la ameninţări cu corigenţe, cu neîmplinirea profesională viitoare, cu note scăzute la purtare ori neprimirea alocaţiei (în cazul absenţelor nemotivate prelungite). Am fost pus faţă în faţă cu tot soiul de părinţi: pe de o parte părinţi înţelegători, dar neputincioşi („Ce pot eu să-i fac dacă nu poate?“), analfabeţi, dar cu mari ambiţii pentru pruncii lor („Să-nveţe, că ui' ce rău îi de mine că nu ştiu!“) sau chiar inteligenţi şi preocupaţi; pe de altă parte părinţi nepăsători, prefăcuţi, chiar agresivi („Ia mai dă-l dracu', domnu' învăţător. Dacă vrea să înveţe bine, dacă nu, dă-l în mă-sa!“). Cei mai mulţi sînt nerăbdători şi neîncrezători (pentru că rezultatele procesului educativ apar după o oarecare perioadă de timp şi după multă bătaie de cap) sau, şi mai grav, leneşi şi delăsători, lăsînd totul în seama şcolii („Las' să facă la şcoală, că de aia-l plăteşte pe domnu'!“).

Situaţiile cu care am avut de-a face sînt, de asemenea, de o varietate romanească, iar enumerarea cîtorva e, cred, elocventă. Am avut cazul unui copil care mi-a relatat printre lacrimi că mama lui l-a alungat cu o înjurătură (ce ţine chiar de mamă) atunci cînd a rugat-o să-l ajute la teme. Am interpretat rolul unui gardian public în momentul în care un tătic nervos a venit la şcoală să facă el însuşi dreptate fetiţei lui atunci cînd aceasta fusese insultată şi lovită de unul dintre colegii ei, în drum spre şcoală şi, dacă nu interveneam la timp, prin atenţionări şi lămuriri, situaţia risca să intre în grija poliţiei. O mămică m-a rugat insistent să-i permit fiului ei să vină la şcoală „dotat“ cu un cuţit de vînătoare sub pretext că nişte golani îl atacaseră într-o zi în drum spre casă. Am fost surprins de multe ori cînd, anunţînd părinţilor aplicarea anumitor sancţiuni (scăderea notei la purtare, exmatriculare pentru cîteva zile etc.) în cazul unor abateri, mi s-a cerut să le administrez, în schimb, o mamă de bătaie. Mi s-au oferit chiar jordii în acest scop, pe lîngă totalul acord al părinţilor.

Deci, în dialogul învăţător-părinte m-am izbit şi de astfel de mentalităţi înguste şi puţine soluţii şi iniţiative au putut fi duse la îndeplinire. Riscul este ca, în aceste condiţii, alte probleme importante cum ar fi dotarea şcolilor, aplicarea metodelor noi pot trece în plan secund, comunicarea cu familia elevului devenind prioritară. Şi atunci, ce-i de făcut?

Şedinţele cu părinţii devin confruntări (nu neplăcute, dar dezamăgitoare în privinţa numărului de participanţi) între mine şi mămicile din soiul celor enumerate mai sus. Ele nu pot avea loc decît în zilele de sărbătoare (cînd lumea nu are de lucru acasă sau în cîmp) ori în zilele în care semnez carnetele pentru alocaţii. Altfel m-aş întîlni cu două-trei persoane. Însă şi în cadrul acestor întîlniri, oricît aş încerca să accentuez pe aspectul educaţional, discuţia alunecă mereu spre drepturi băneşti sau ajutoare umanitare.

Pe vremea cînd eram eu elev aveau loc aşa-zisele „lectorate cu părinţii“, adică prelegeri pe o temă dată susţinute de cadrele didactice în faţa părinţilor tuturor elevilor şcolii. Se desfăşurau în deschiderea serbării şcolare. Acest amănunt s-a scăpat din vedere cînd s-a organizat şi la noi în şcoală o astfel de întrunire beneficiind de o prezenţă redusă şi mai ales a părinţilor copiilor fără probleme. Totuşi, atunci s-a luat o hotărîre importantă: înfiinţarea unor clase diferenţiate. Metoda dăduse rezultate la clasa întîi şi s-a încercat aplicarea ei şi la clasa a V-a. Conform acesteia urmau să funcţioneze două clase: una reunind elevii buni şi foarte buni, cu care se făceau lucruri mult peste programă, şi alta constituită din elevii mediocri şi slabi la care conţinutul informaţional era în limitele programei. Nu discut aici avantajele acestei împărţiri. Ceea ce a urmat, însă, este o dovadă de neconcordanţă între intenţiile şcolii şi reacţiile familiei, şi, deci, de neîncredere din partea celei din urmă. Familiile care nu se interesaseră prea mult de activitatea şcolară a odraslelor lor de pînă atunci au protestat împotriva acestei „marginalizări“, preferînd ca acestea să fie în continuare corigenţi într-o clasă „normală“ decît să se „ridice“ într-o clasă cu parteneri egali şi cu un ritm de lucru adaptat special pentru ei. Şcoala a mai dat o dată explicaţii, a prezentat avantajele. Degeaba. Unii părinţi au ameninţat cu proteste la nivel înalt şi cu retragerea copiilor lor din şcoală. Astfel clasele au funcţionat doar un trimestru, în timp ce primul experiment de acest fel a continuat, foştii repetenţi din clasa întîi ajungînd acum în clasa a V-a. Trebuia să fie şcoala mai hotărîtă şi să nu cedeze? E bine că s-a întîmplat aşa? Înclin spre prima variantă, chiar dacă ar fi dat naştere la noi conflicte şi proteste. Cred că rezultatele ar fi vorbit de la sine, iar interesul elevului ar fi primat.

Cu ce se alege acesta, însă, din astfel de confruntări? Într-o familie, cînd unul dintre soţi ia o hotărîre sancţionînd o faptă rea sau trasînd sarcini pentru copil, iar celălalt soţ se opune de faţă cu cel vizat, descalificîndu-l pe partenerul de viaţă, se naşte o situaţie pe care puştiul o percepe ca pe un vid de autoritate şi îşi creează portiţe de scăpare, riscînd să devină leneş, dezorientat sau obraznic. Şi la nivelul educaţiei şcolare se întîmplă acelaşi fenomen în momentul cînd coordonarea dintre gesturile şi atitudinile instituţiei şi cele ale familiei „scîrţîie“. Şi atunci la „pedagogul de şcoală nouă“, care ar trebui să fie dascălul, trebuie musai asociat şi „părintele de mentalitate nouă“. Iar acesta nu este cel care, pentru a-şi dovedi preocuparea, îşi bate copilul sau îl încuie în casă pentru fiecare notă proastă încasată sau îl ia de guler pe învăţător pentru ceea ce i se pare lui incorect, ci acela care, cu fler şi în colaborare cu şcoala, îi creează progeniturii sale situaţii în care să acţioneze, să gîndească şi să se formeze, învăţînd din propriile greşeli sau evitîndu-le pe ale altora.

Andrei MAILAT
învăţător

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Paranormal, superstiţii**
- **Snobismul**
- **Numărul 300**
- **Interdicţii şi tabuuri**

Drojdiile care fierb

Preconizata înfiinţare a unei Universităţi de stat (şi) maghiare şi desemnarea unui preşedinte-director general al TVR au dezlănţuit erupţii în serie de violenţă, de intoleranţă, de abjecţie, chiar de inimaginabilă josnicie politico-mediatică. Sînt puţini, tot mai puţini şi mai izolaţi, politicienii şi jurnaliştii care, în acest vacarm pustiitor, îşi mai păstrează sîngele rece şi dreapta judecată. Aspectul general este de balamuc în delir. Răcnetul şi rînjetul fac „moda" zilei; e o impudică, obscenă des-frînare furioasă, în registrul morbid al hidoşeniei încîntate de sine; ca şi cum s-ar fi suspendat, dintr-o dată, orice reţinere, orice timid impuls moderator, orice, cît de slabă, tresărire de bun-simţ. A fi decent e o extravaganţă.

Inflamarea naţionalistă cristalizată în anti-maghiarism a atins un nivel îngrijorător şi s-a extins totodată pe o suprafaţă mediatică şi politică a cărei întindere descurajează eventuala exprimare a unor atitudini raţionale. Cauza ei reală nu este însă pretinsul pericol maghiar, ce ar veni deopotrivă dinspre minoritatea maghiară şi dinspre Ungaria, suspiciunea faţă de această minoritate şi faţă de vecinul vestic al României nefiind un fenomen de dată recentă. Explicabilă istoriceşte, această suspiciune a fost însă cel mai adesea întreţinută, alimentată, instrumentalizată, rareori şi numai temporar, prin excepţie, diminuată. Aşa s-a întîmplat în perioada interbelică, aşa s-a întîmplat şi în perioada comunistă. În ultimul deceniu al dictaturii lui Nicolae Ceauşescu, inflamarea naţionalistă anti-maghiară ajunsese de altfel la paroxism, cea mai probabilă explicaţie fiind însă că micul stalinist semidoct de la Bucureşti vedea în liberalizarea constantă, economică, socială şi politică a regimului comunist de la Budapesta, o ameninţare pentru autoritarismul lui rudimentar şi megalomanic. O ameninţare, dar şi un tot mai defavorabil termen de comparaţie, gulaş-comunismul din Ungaria fiind nespus de atrăgător în raport cu mizerul şi mohorîtul comunism românesc. Hilară ca spectacol, deriva fascistoidă a regimului ceauşist a avut însă printre efectele sale şi o adîncire fără precedent a crizei altminteri cronice a statutului minorităţilor din România. Fie din pură ignoranţă istorică, fie din josnice interese politice, sînt şi astăzi puţini politicieni în România care să accepte deschis şi calm evidenţa, anume că şi înainte de instalarea la putere a regimului comunist a existat o proastă gestionare a problemelor minorităţilor. Iată ce scria, de pildă, Mihai Ralea *în 1935:* „Cînd România a semnat pacea – *este vorba de pacea de după întîiul război mondial,* nota mea, M.I. –, ea a semnat şi un anume statut al minorităţilor. Am semnat, în acelaşi timp, şi intangibilitatea frontierelor, şi protecţia minorităţilor. Una se leagă de cealaltă. Azi, cînd se agită cu atîta virulenţă spectrul revizionismului, un rău tratament al minorităţilor ar putea oferi un nou argument în favoarea acestei campanii. În plus, dacă regimul frontierelor noastre formează un sistem legat cu regimul minorităţilor, a ataca una înseamnă a zdruncina pe cealaltă".

Astăzi, în 1998, revizionismul şi problema frontierelor au ieşit din actualitate. Nu însă şi respectarea statutului minorităţilor, care, dimpotrivă, a crescut în importanţă. Dar asigurarea formală a drepturilor minorităţilor, aşa cum sînt acestea cuprinse în acte şi tratate internaţionale, nu epuizează nici pe departe complexa problematică a raporturilor dintre majoritate şi minorităţile naţionale. E doar un prim pas – şi trebuie să ne reamintim cît de greu, cît de chinuit a fost făcut acest prim pas în România, proba cea mai elocventă fiind dificila, penibila admitere în Consiliul Europei. Odată cu intrarea UDMR în coaliţia de guvernare şi cu numirea unor miniştri reprezentînd acest partid a fost făcut însă un mare pas înainte. A fost un act politic îndrăzneţ şi care a adus României mari beneficii. Nu de imagine, ci de substanţă. Raporturile dintre majoritatea românească şi minoritatea maghiară păreau pornite pe calea, lungă şi incertă ca formă, a construirii încrederii, pe calea treptatei eliminări a suspiciunii reciproce. Era o şansă concretă pentru cetăţeanul de origine maghiară să nu se mai simtă un tolerat şi pentru cetăţeanul de origine română să nu se mai simtă ameninţat. Neîncetata punere la îndoială a loialităţii nu are alt efect decît distrugerea acesteia. Cu inconştienţă, în unele cazuri, cu premeditare, în altele, această şansă a fost însă permanent atacată. Demonizarea minorităţii maghiare şi a formaţiunii care o reprezintă în parlamentul României nu a încetat nici un moment, pentru a se ajunge acum la o intensitate isteroidă, folosindu-se ca pretext revendicarea de către UDMR a unei Universităţi în limba maghiară; o revendicare avînd un caracter mai mult simbolic, poate nu cea mai rezonabilă, dar singura precizată după un lung şir de insuportabile tergiversări şmechereşti ale altora. Fosta putere, trecută în opoziţie, şi-a concentrat tot mai mult tirul asupra prezenţei UDMR la guvernare, diferenţa dintre PDSR şi PRM fiind în ultimele zile practic anulată. Iar fostei puteri i s-au adăugat şi alţi pescuitori în apele tulburi ale naţionalismului, de nu simpli de spirit orfani ai „Cîntării României" şi ai „Cenaclului Flacăra". Destabilizarea actualei puteri, oricum extrem de vulnerabilă din cauza gravei crize economice şi sociale, este urmărită de aceşti pseudo-patrioţi cu preţul sacrificării stabilităţii statului. Ratarea istoricei şanse de a se ajunge la un început de încredere între români şi unguri nu-i interesează cîtuşi de puţin. Iar aţîţările naţionaliste sînt cu atît mai primejdioase cu cît au ca fundal criza economică şi socială în care România se zbate.

Sînt 75 de ani de cînd un profesor ieşean, Traian Bratu, viitoare victimă a unui atentat legionar, a publicat, la „Cultura Naţională", o broşură intitulată *Politica naţională faţă de minorităţi.* E, în mare parte, viabilă şi astăzi...

Mircea IORGULESCU

Case făloase

Într-un sat mai de munte, un funcţionar dintr-un minister şi-a făcut o casă. Şi ca să fie tacîmul complet, şi-a făcut omul şi o piscină. *Ce extravaganţă!* – m-am gîndit eu, văzînd-o. *Ce or fi gîndind oamenii din sat?* – m-am mai întrebat eu. *Ăsta stă aici de zece ani, da' n-a intrat în rîndul lumii, că doar bani are, slavă Domnului!* – gîndeau ei. *Cum adică?* – m-am mirat eu din nou. *Păi ce asta e casă, la banii lui? 2-3 camere, asta-i tot!* Piscina nu intra la socoteală.

Ca să fii „în rîndul lumii", trebuie deci să ai casă. Dar nu orice fel de casă, ci una mare, cu multe camere, chiar dacă nu are cine să stea în ele. În satul cu pricina, nu puţine erau locuinţele care ajungeau pe la 10-12 camere, proprietarii stînd în una dintre ele, dacă nu chiar alături, în casa bătrînească. Din Oaş în Dîmboviţa şi din Maramureş în Ialomiţa, acest fenomen cunoaşte o răspîndire impresionantă.

M-am întrebat de multe ori de ce? Ce rost are acest exces, în condiţiile în care, de regulă, nu este vorba de averi ce nu pot fi cheltuite altfel. Valoare simbolică, marcarea statusului, cum spun sociologii. Desigur, dar astea rămîn totuşi doar o etichetă, cîtă vreme nu pricepi rostul acestei „valori simbolice". De curînd, nişte cifre „frumoase" m-au făcut să cad pe gînduri.

Despre ce este vorba?

Într-un sat „normal", cei care „se mişcă", încercînd cît pot şi cum pot să intre într-o logică a dezvoltării şi a economiei de piaţă, sunt, de regulă, cei care au mai multe „resurse" decît alţii: sînt mai tineri, au un nivel de instruire mai ridicat, au ceva mai mult pămînt şi/sau animale, investesc şi vînd şi, ca să meargă lucrurile, sunt dispuşi, dacă este cazul, să-şi schimbe domiciliul, meseria şi/sau locul de muncă. Nimic mai firesc, am zice, ca aceste lucruri se meargă împreună, legate unele de altele, de vreme ce toate sunt componente relativ indispensabile pentru un comportament economic să-i spunem modern. Şi ele chiar merg împreună din punct de vedere statistic într-unul din satele investigate. Dar nu se mai leagă de nici un soi în satul nostru cu case făloase. Altfel spus, aici, cei care investesc, vînd şi cîştigă nu sînt cei care au resurse, energie, instruire şi bani, ci cei care au... mai multe camere. Cel puţin asta ne spun datele. De asemenea, în satul cu case făloase, aproape jumătate din populaţie mai practică schimbul în natură, faţă de numai 6% în satul pe care l-am ales ca termen de comparaţie. Şi, în sfîrşit, aceşti oameni sunt foarte mulţumiţi de primar, primărie şi celelalte „structuri comunitare", dar nu pentru că acestea ar fi cine ştie ce, ci pur şi simplu pentru că nu prea îi interesează. Interesele lor sunt aiurea, în existenţa şi funcţionarea acestor reţele, cu morala lor specifică, în care schimbă, se ajută şi se fură, prin care obţin avantaje şi privilegii pe care le oferă în schimbul altor avantaje şi privilegii etc. Din această perspectivă, apare atunci firesc ca ceea ce diferenţiază persoanele „active" din acest sat să fie mai mult un capital relaţional şi simbolic, decît unul material şi educaţional, ca în celălalt sat. Şi, mai departe, nimic mai util atunci decît să-ţi garantezi „solvabilitatea" în aceste schimburi în care vrei să intri, prin ceva făcut de mîna ta, pe care să-l vadă toată lumea şi să-l aprecieze cu toţii: casa. Altfel nu te mai crede nimeni că poţi oferi şi tu avantaje şi privilegii şi rişti să nu fii acceptat în „club".

Întorcîndu-mă acasă în maşină şi trecînd prin faţa unora dintre acele faimoase „pagode" ţigăneşti, m-am gîndit că diferenţa nu e, de fapt, decît de „stil"...

Vintilă MIHĂILESCU

Rezistenţa la schimbare

A început campania electorală pentru alegerile din Bucureşti. Aparent, aerul de competiţie ar trebui să oxigeneze plămînii obosiţi ai politicii româneşti şi să relanseze spiritul civic al cetăţenilor. Nu va fi aşa. Dezvăluirile, loviturile sub centură şi plata poliţelor vor avea noi ocazii să inunde scena publică, iar dacă nimic spectaculos nu se întîmplă, alegerile vor însemna o confirmare a actualului primar. Faute de mieux. *Ideea de schimbare (sau chiar de „schimbare a schimbării", cum proclamă, în mod dialectic, noul program politic al PDSR) e tot mai palidă şi chinuită, deşi în societatea noastră mai sînt atîtea de schimbat.*

Promisiuni şi proteste

Resursele şi motivaţiile schimbării par a se împuţina pe zi ce trece. Nici n-ar putea fi altfel, cîtă vreme coaliţia de guvernămînt nu dovedeşte că e capabilă, înainte de toate, să-şi schimbe propriul comportament politic. Stafia comunismului bîntuie încă pe unde nici cu gîndul nu gîndeşti, în formaţiuni politice ce se declară anticomuniste ori în minţi luminate şi în afara oricărei bănuieli. Bîntuie sub diverse forme şi procedee, între care la loc de cinste se află recursul la dosar (fie el de cadre sau de securitate), promisiunile împinse dincolo de orice limită (ca pe vremuri raportările de cifre false), demascările în public şi altele asemenea. Cîteva exemple: aflat în vizită în Statele Unite, premierul Radu Vasile promite Fondului Monetar Internaţional că privatizarea Romtelecom, BRD şi Bancpost se va încheia pînă la sfîrşitul anului. Nu este prima promisiune de acest fel şi, după atîtea amînări şi tergiversări ale reformei şi restructurării economice, este inutil să facem pronosticuri. Dacă într-adevăr cele trei privatizări se vor încheia cu succes la termenul promis, nu va fi nimic de sărbătorit (şi chiar cuvîntul *succes* începe să sune deplasat): timpul pierdut nu se mai întoarce, decalajul faţă de ţările central-europene devine tot mai greu recuperabil, iar senzaţia că ne putem baza la infinit pe păcălirea partenerilor occidentali pare iremediabil înfiptă în reflexele politicianului român. Un alt exemplu a fost oferit de furtuna iscată de candidaturile la conducerea televiziunii publice. După ani întregi de interimat, cînd în sfîrşit există şansa de a se reglementa situaţia TVR, nimeni nu mai pare interesat de viitorul *profesional* al instituţiei: totul se transformă în răfuială politică şi jocuri de interese ascunse. Împotriva profesionalismului se scot la iveală (pe ce căi?) dosare, votul din comisia parlamentară găseşte la un loc o stranie combinaţie între PNŢCD, PRM, PDSR, se dau interviuri şi se protestează, se ia atitudine şi se demască etc. Intrarea în legalitate (şi în normalitate) e însoţită, din nou, de reglări de conturi cu un trecut de care încă nu ne putem desprinde. În numele trecutului, viitorul este încă o dată trecut pe planul al doilea.

Salvaţi (oricînd) coaliţia!

De altfel, amînarea unei probleme este metoda cea mai la îndemînă de a o declara, de ochii lumii, rezolvată. Pentru universitatea de stat în limba maghiară, s-a găsit în ultima clipă o „soluţie": o hotărîre de guvern care permite declanşarea procedurilor de înfiinţare. „Rezolvîndu-se", pe moment, potenţiala criză pe care ar fi putut-o declanşa retragerea UDMR din guvern, s-au creat însă alte probleme şi s-a putut vedea, la lucru, desăvîrşitul spirit de improvizaţie al celor care ne conduc. A înfiinţa o universitate – indiferent în ce limbă se vorbeşte sub acoperişul ei – este, totuşi, un act de responsabilitate, cu atît mai mult cu cît din 1990 au apărut atîtea instituţii de învăţămînt superior (private sau de stat) de o valoare îndoielnică, pline de profesori făcuţi peste noapte şi lipsite de dotări minime. Or, nimeni (nici chiar UDMR-ul, dincolo de susţinerea propagandistică a propriilor idei), n-a făcut un *studiu de fezabilitate* în legătură cu necesitatea reală a unei astfel de universităţi (reacţia reprezentanţilor minorităţii germane, care au declarat că nu le trebuie aşa ceva, este semnificativă în acest sens). Nimeni n-a prezentat un proiect coerent din care să rezulte de ce este necesară o universitate multiculturală, cum se poate face, cu ce consecinţe, cum se vor putea integra în societate absolvenţii etc. Conceptul de *multiculturalitate* a fost redus la limbile de predare (pînă la urmă, doar două), deşi înseamnă mai mult decît această simplă etichetă. Totul a stat sub imperativul politic de moment: să salvăm coaliţia!

Ceea ce nu e sigur că s-a întîmplat cu adevărat. Probabil că nu va mai trece multă vreme şi stabilitatea politică va trebui salvată din nou, „cu orice preţ": acesta este mesajul cu care s-a întors premierul de la reuniunea FMI. Urmează un nou acord *stand by* şi, tot premierul a spus-o, „o ultimă şansă pentru România" de a se redresa. E greu de presupus însă că rezistenţa la schimbare poate fi înfrîntă, la români, cu un asemenea ultimatum.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

O posibilă abordare

Europa contemporană îmi pare a fi teatrul confruntării dintre două tendinţe diamentral opuse care sînt responsabile de tot ce se petrece sub ochii noştri pe prea bătrînul continent. Să le identificăm:

1. Tendinţa centripetă. Este exprimată, mai ales, de clasa politică şi este susţinută de elita intelectuală. Această tendinţă integraţionistă, zisă „pro-europeană" pleacă de la ideile generoase ale Europei unite, ale spiritualizării frontierelor, ale pieţei interne. Proiectul este generos şi el ar putea fi rezumat în cîteva cuvinte astfel: o Uniune Europeană de la Atlantic la gurile Dunării. O piaţă enormă, o economie uriaşă, un supra-stat. Această unitate va fi complementară singurei diversităţi posibile într-o asemenea lume – cea culturală. Identitatea culturală şi lingvistică urmează să fie singura marcă a diferenţei specifice într-un gen bine conturat.

Cum spuneam, această tendinţă este majoritară în discursul politic şi intelectual. În zona conştientă a mentalului european ea este, de asemenea, prezentă din plin. Tendinţa centripetă a fost atît de profund asimilată încît a devenit normă, a căpătat valoare imperativă. Am ajuns să numim „euro-sceptici" nişte persoane nu mai puţin „pro-europene" în fond, dar care au îndoieli cu privire la eficacitatea de moment a unor măsuri administrative punctuale (de pildă, introducerea monedei *euro).* Tendinţa centripetă se impune tot mai evident, pe măsură ce se consolidează instituţiile care îi dau concreteţe socială. Aparent, tendinţa centripetă exprimă evoluţia viitoare.

2. Tendinţa centrifugă. Reprimată în discursul politic, tratată drept periculoasă în discursul intelectual, ea este bine prizată în spaţiul mediu şi sub-mediu al ierarhiei sociale. Idei centrifuge apar, de aceea, într-un amestec paradoxal şi toxic alături de ideile centripete în discursul şi acţiunea politică contemporană. Tendinţa centrifugă se fundamentează pe diferenţă (care este insurmontabilă), pe tradiţie (care este determinată) şi, într-un fel pervers, ca şi tendinţa centripetă, pe democraţie. Menţinerea identităţii culturale şi lingvistice este dezideratul comun al celor două tendinţe. Dar, în vreme ce logica centripetă argumentează plecînd de la păstrarea identităţilor minoritare, logica centrifugă este îngrijorată de păstrarea identităţii majoritare. În fond, tendinţa centripetă poate fi una dizolvantă şi frustrantă pentru majoritari.

Confruntarea dintre aceste două tendinţe este, adesea, tragică. În Spania ori în Irlanda de Nord mor oameni datorită acestei confruntări, Belgia ori Italia sînt şubrezite în interior, iar în fosta Iugoslavie asistăm, înspăimîntaţi, la un război în adevăratul sens al cuvîntului.

România trebuie să-şi pună foarte serios întrebări legate de felul în care va şti să „organizeze" confruntarea naturală dintre cele două tendinţe. Cele ce s-au întîmplat, recent, în viaţa noastră politică dovedesc, în acest sens, inabilitate şi nepricepere. Pretenţiile ultimative ale UDMR în legătură cu înfiinţarea unei universităţi de stat cu predare în limba maghiară sînt manifestări concrete ale tendinţei centripete. Din păcate, răspunsul partenerilor din coaliţie a fost, mai degrabă, unul împăciuitorist-electoral decît unul principial. Încăpăţînarea în logica centrifugă nu a putut fi clintită de argumentele logicii centripete. Să nu ne iluzionăm: multiculturalismul – concept de cea mai pură esenţă centripetă – nu are cum să domine o universitate maghiaro-germană care va funcţiona în latura ei maghiară la Tg. Mureş şi în latura ei germană la Sibiu. Chiar nu şi-a pus nimeni întrebarea dacă elementul german va putea fi susţinut într-o asemenea universitate într-atît încît, alături de elementul maghiar, să existe dozajul necesar multiculturalismului? Chiar să nu fi anticipat nimeni reacţia firavei minorităţi germane la aflarea proiectului guvernamental?

Sever VOINESCU

SPAŢIUL

PUBLIC

TVRnovela – „o istorie bovină"

Marţi, 6 octombrie 1998, Antena 1, „Tucă Show"; invitaţi: Stere Gulea, Dumitru Iuga, Irina Radu, Alexandru Mironov. Antena 1 despre TVR. Un post privat despre televiziunea publică. Numai la alte posturi, „concurente" – deşi TVR ar trebui să „joace" altfel această concurenţă –, se poate discuta despre problemele Televiziunii Române, despre TVR ca eternă problemă a spaţiului nostru public.

Circ. Nimic despre nimic. Bîlci – asigurat, în primul rînd, de fostul director al TVR, Stere Gulea.

TVR, mă văd nevoit să mă repet, e nereformabilă. Din cînd în cînd se dă, penibil, în spectacol. Asigură şi ea, cum poate, prin reprezentanţii săi instituţionali, spectacolul mediatic. Pîinea oamenilor de televiziune din TVR pare a fi circul publicului.

TVR e nereformabilă, e în aceeaşi criză ca şi tranziţia. Nu există, în cazul ei, *proiect*. Ar trebui un concurs (inter)naţional de proiecte.

„Cine conduce TVR?" (M. Tucă).

TVR ar trebui să devină, în sfîrşit, publică. Să se facă cu ea ce se face cu Romtelecom şi cu SNCFR. Tr. Băsescu, director general al TVR!

Criza TVR nu face decît să ilustreze, spectacular, *criza publicului* din societatea românească.

Mai în glumă, mai în serios, TVR nu are viitor decît ca/ar trebui să devină o rubrică de discuţii la alte televiziuni – private. O rubrică sau cel mult o emisiune – la posturile private.

TVR nu mai e de multă vreme o televiziune în adevăratul înţeles al cuvîntului. (A fost vreodată?)

Gulea (răstindu-se eternităţii, la adresa lui Al. Mironov): „Vă interzic" să mă criticaţi! Ceartă.

Deşi nu mi-e deloc simpatic personajul, nu pot decît să fiu de acord cu Mironov: TVR ar trebui să aleagă calea unei „complementarităţi faţă de posturile private", nu să concureze direct cu ele, cu armele lor. TVR, pentru a deveni un adevărat serviciu public, are altceva de făcut.

Te înspăimînţi cînd vezi cine, şi poate chiar cum a condus, totuşi, de la „revoluţia electorală" din noiembrie 1996 încoace, Televiziunea Română. Cineva care pare incapabil de discuţie, care, în plus, pentru o încercare – mai mult nereuşită – de raţionament, are nevoie de minute în şir din banii contribuabililor.

Comedie: la TVR urma, la ora 21,00, un film al lui Gulea.

„Dvs. aveţi un mare avantaj: sînteţi o televiziune privată" (Gulea către Tucă). „Nu: sîntem o televiziune independentă" (Tucă). De discutat.

„Pînă acum, TVR nu a avut în postul de director general un om de televiziune" (Irina Radu).

„Eu plec, că vreau să-mi văd filmul." „Plec." Şi pleacă să se autocontemple. Poate că-i mai bine aşa.

Telenovela numită TVR.

„O istorie bovină" e o formulă a lui Vargas Llosa, din *Mătuşa Julia şi condeierul*.

TVR s-a lăsat atrasă într-o capcană, într-o cursă (în ambele sensuri ale cuvîntului). Lipsită de proiect propriu, a vrut să facă concurenţă posturilor private, mai bine plasate, cum însuşi cel mai recent fost director general al ei recunoştea, pentru acest lucru. Şi s-a îndepărtat de rosturile ei, lăsînd *sarcina publică*, *spaţiul public* de care trebuia să se ocupe, ea în primul rînd, liber, neocupat. Pariu: acest spaţiu lăsat gol de TVR va fi ocupat, în viitorul apropiat, de posturile private. Acestea vor prelua – au început, deja, s-o facă – atribuţiile serviciului public de televiziune.

Apoi, problema „miniparlamentului" care este consiliul de administraţie al TVR: reprezentanţi de reprezentanţi, *politici*, într-o instituţie de reprezentare, dar *mediatică*. Mediaticul e sufocat de politic. Mediaticul şi, o dată cu el, publicul. Publicul blocat de politic.

TVR trebuie să se hotărască: face *televiziune* sau face *politică*? Urgenţă: *depolitizarea* Televiziunii Române. Acum, ea nu e *independentă* faţă de politic, ci *blocată* de acesta. Din cauza *politizării* ei, ea nu poate fi *publică*.

Numai de *televiziune* nu a fost, nu este şi, din cîte se pare, nu va fi, prea curînd, vorba la TVR. TVR va exista, dar anonim, sub alte nume, sub numele posturilor private.

Bogdan GHIU

Economie

Un pericol: preţurile de toamnă

Toamna ne-a reamintit că inflaţia e încă departe de a-şi fi epuizat resursele. În septembrie preţurile au fost încă ţinute în frîu. Cum va fi însă în octombrie şi în noiembrie?

Dacă privim înapoi, revăzînd filmul celor nouă ani ce s-au scurs din decembrie '89, vom observa particularităţi de natură să ne îngrijoreze. Una dintre aceste particularităţi este sezonalitatea.

Toamna, de regulă, se adună presiuni inflaţioniste extrem de puternice. Situaţie asemănătoare unui cazan cu aburi gata să facă explozie.

În '90, prin octombrie, lucrurile ajunseseră într-un punct foarte grav: s-au acumulat la populaţie bani devalorizaţi, fără acoperire cu mărfuri şi servicii pe piaţă. Peste aceşti bani, fără acoperire pe piaţă, au fost aruncaţi alţi bani fără acoperire: restituirea părţilor sociale, creşterile salariale, prime, redarea unor drepturi amputate înainte de '89. La care s-a adăugat reducerea săptămînii de lucru. La 1 noiembrie 1990, trecerea la liberalizarea preţurile a pus în mişcare spirala inflaţiei. Preţurile au făcut imediat explozie.

An de an, de atunci, întreprinderile de stat au fost subvenţionate de populaţie, prin mecanismul inflaţiei. Şi au încasat profituri nu din competitivitatea mărfurilor, nu din creşterea producţiei, ci din umflarea preţurilor, în care au ascuns risipă, incompetenţă, nemuncă, furturi. Toamna, mai ales, au plusat inflaţie ca să facă profit.

La ce s-a ajuns? S-au împuţinat banii pentru investiţii, intrate într-un grav blocaj. Şi banii pentru deschideri de noi afaceri. Faptul cel mai dramatic: s-au restrîns banii pentru consum.

De altfel, de la 1 noiembrie 1990 (am putea spune: data oficială a declanşării inflaţiei în România) şi pînă în prezent, preţurile au crescut de peste 500 de ori, în timp ce salariile şi-au înjumătăţit puterea de cumpărare.

În opt ani de inflaţie, preţurile au crescut înaintînd fie cu viteza de corecţie, necesară trecerii de la economia de comandă la economia de piaţă, fie cu viteza de acomodare, în vederea racordării la temperatura indicată de rezultatele economice. În tot acest timp au fost acţionate numeroase frîne, care au ţinut în loc cînd corecţia, cînd acomodarea. Din cauza frînelor s-a lungit boala.

An de an, toamna inflaţia a luat-o razna. Chiar şi în 1997. Spirala preţurilor a antrenat în vîrtej atît mărfuri alimentare, cît şi pe cele nealimentare. Sigur, recordul l-au obţinut serviciile.

Nu poate fi ignorat însă faptul că acest sistem, în extensie, al pieţelor libere nu are încă experienţă. Şi nici nu şi-a format reflexele necesare unei bune funcţionări. Pretutindeni, în lume, sistemul de pieţe libere funcţionează la fel ca un calculator electronic. Inteligenţa calculatorului depinde de calitatea programelor. El face numai ceea ce a fost învăţat să facă. Atîta vreme cît, la noi, în reţeaua pieţelor s-au interpus instituţii ce privesc şi înapoi, nu numai înainte, cu tentaculele tocite, uitîndu-se pieziş către legea cererii şi ofertei, este normal ca motoarele să se gripeze. Mai ales toamna şi iarna.

Preţurile, în creştere, i-au sărăcit şi mai mult pe consumatori. Inflaţia i-a scotocit prin buzunare, le-a luat şi ultimii bani, pentru a continua să-i subvenţioneze pe producători. Fiindcă producătorii aşa sînt obişnuiţi: să trăiască din preţuri mari, care să acopere costuri exagerate, producţie rebutată, încurajîndu-se astfel menţinerea unei oferte restrînse.

În '98, de cîteva luni bune, în cursa preţurilor nu se mai aleargă la galop, ci la trap. Ceea ce nu înseamnă că bătălia e deja cîştigată. Inflaţia e un duşman perfid, ce ar putea lovi oricînd pe neaşteptate. Acum, toamna, e deosebit de periculoasă.

De reţinut că, în timp ce inflaţia a intrat în picaj, în societatea românească persistă încă un climat inflaţionist. Un climat periculos, în sensul că s-a ajuns la exacerbarea componentei psihologice a creşterii preţurilor. Sînt induse anticipaţii aiurea, ce derutează pieţele şi răvăşesc economia. Din această cauză, au loc deseori mişcări anapoda ale preţurilor, care au o sensibilitate accentuată la factorii emoţionali. De aici sezonalitatea.

În aceste condiţii, vom avea – aşa cum dorim, aşa cum e necesar – prima toamnă fără inflaţie explozivă? Important este însă ca acest proces să evolueze în condiţiile menţinerii adevărului preţurilor, al cursurilor acţiunilor şi banilor, al dobînzilor. Mai cu seamă că acest adevăr e aproape un bun cîştigat.

Din nefericire, însă, nu beneficiem încă de liberalizarea totală a concurenţei. Marii producători încă pot să dicteze preţurile şi să comande pe piaţă. Ei vor inflaţie, fiindcă numai astfel îşi permit să producă mai puţin, cu costuri mai mari, dar să vîndă mai scump. Şi tot ei sînt cei care – şi în acest an – continuă să sufle în pînzele preţurilor. Dintr-un motiv clar: inflaţia este un canal prin care ei sînt subvenţionaţi de către populaţie şi de către micile întreprinderi rentabile.

Calmarea inflaţiei va fi menţinută, în lunile de toamnă şi de iarnă, numai dacă vor fi „calmate" marile monopoluri. Prin concurenţă.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Pierdut patriot european(?)

Oarecare detașare față de sentimentul național, detașare de cele mai multe ori netrucată, dar nici obligatoriu meritorie, ne va conduce în cele din urmă la o întrebare parcă desprinsă din romanțele anilor '30: pe mîinile cui lăsarăm *ideea* de țară? Cine-o strînge la piept, cine-o dezmiardă, cine-i duce de grijă și cine-i e sprijin, în cele din urmă? Pusă de nenumărate ori și rămasă mereu în coadă de pește, din motive mai mult sau mai puțin explicite, întrebarea există pur și simplu, și este normal să fie așa într-o societate în a cărei cultură politică această idee de țară, cu tot ceea ce ea sugerează (printre altele, sentimentul obligatoriu confirmat al unității naționale, încrederea în aceleași valori ale *polis*-ului – inclusiv autocrația, vai de cel ce nu ține seama de acest aspect!) este foarte prezentă. Pe mîinile cui a încăput – și am lăsat cu toții, din *europenism*, dezinteres sau lehamite față de extreme –, pe mîinile cui a încăput, așadar, arsenalul referințelor ce dau contur patriotismului românesc?

Spațiul nostru public, aria nu foarte largă în care au loc dezbaterile intelectuale pare definitiv secționată de o barieră insurmontabilă: de o parte și de alta, autointitulați europeni și autointitulați patrioți. Dihotomia este, cădem de acord cu toții, atît de evidentă încît nimeni nu pare a mai întreține ideea că poate exista și o cale de mijloc; patriotului european nu-i prieste în România! În restul celor două așa-zise tabere (cel mult două, cel puțin două – vorba dlui Coja, exponent tot mai activ al celor ce se jură că nu fură dar îi prinzi cu țara-n gură), între ele, printre ele, sub ele, stă poporul român. Neștiind ce să mai creadă, lesne influențabil, pe rînd, de gînditorii celor două lagăre, dornic să dea dreptate europenilor și temător totodată că prezicerile celorlalți ar prinde viață. Nu putem spune dacă este bine sau rău că se întîmplă așa. Ceea ce contează, în ultimă instanță, este faptul că aceasta este România reală: ea are dorințe, dar și rețineri, ea are efuziuni europeniste, dar și temeri serioase privind ipotetica sublimare a ceea ce păstrează drept tradiție. Din simplul motiv că această cultură politică își are, vrînd-nevrînd, rădăcina în experiența noastră istorică *și nu* în orizontul de nobile deziderate al elitelor noastre. Ca urmare, gafele nu sînt cu mult mai scuzabile dacă pleacă din intenții nobile; nu ne putem permite să vorbim atît de lejer despre federalizarea țării (chiar dacă, teoretic, ea ar rezolva multe dintre problemele cu care aparatul administrativ se confruntă) atîta vreme cît orizontul de așteptare al poporului (mut, dar nu surd) nu este construit în spiritul acceptării acestei idei. Chiar dacă viitorul este în mod cert destinat globalizării, chiar dacă este efectiv nobil să fim apostolii acesteia, explicînd-o și făcînd-o digerabilă pentru cei în numele cărora vorbim, adevăratul *pas bun într-o direcție bună* ar fi să nu mai lăsăm unor lătrători, în tot acest timp, monopolul asupra dragostei de țară. Pot fi suficiente doar trei zile de criză – cum s-a văzut la sfîrșit de septembrie – pentru ca cele mai utopice (altădată) temeri să prindă contur, pentru ca idei pe care le consideram definitive despre *datele* țării noastre să intre în colaps, pentru ca figuri care de care mai dezagreabile moralmente și ideologicește să pozeze lejer în cavaleri ai naționii. Pe de altă parte, nu avem motive pentru a-l considera pe rectorul clujean Muthu un troglodit în ale europenismului, dar putem foarte bine să ne explicăm de ce pentru domnia sa o universitate multiculturală nu face doi bani și este efectiv o vorbă goală fără treimea cuvenită în limba română. Și are dreptate, dincolo de orice iluzii cu care ne-am putea anestezia deocamdată.

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

FMI și suveranitatea

Prezentă dramatic în multe țări ale lumii, avansînd ca o epidemie, criza economică riscă să devină mondială, amenințînd nucleul dur al puterilor financiare și industriale. S-a sperat că organismele internaționale – FMI, Banca Mondială – vor reglementa comerțul mondial și vor asigura stabilitatea regională; „s-a sperat, scrie Jeffrey Sachs, că FMI va acționa ca un bun instalator în domeniul financiar, conectînd Rusia, Africa, America Latină și Asia de Sud la economia mondială".

Se vede din această enumerare că „economia mondială" este alcătuită din cîteva țări bogate, în timp ce restul lumii nu este „economie mondială". De ce fel de instalator este nevoie pentru a opri o inundație? Profesorul Sachs, de la Harvard, constată, asemeni oricărei gospodine, că „atunci cînd ai nevoie nu găsești un instalator bun". Ceea ce înseamnă că instituțiile financiare s-au dovedit „rău echipate tehnic pentru această provocare. Dar FMI se distra prea bine coordonînd 80 de țări din lume ca să acorde atenție fleacurilor. Organizat ca o instituție secretă – aproape toate programele purtînd, pînă de curînd ștampila „confidențial" – Fondul era lipsit de moderație, de o analiză critică externă, de presiunea competiției care l-ar fi obligat să se modifice. Pentru guvernul american a fost un instrument comod de diplomație financiară și pentru distribuirea rapidă a fondurilor, dar nu a realizat că repetatele sale eșecuri tehnice ar putea amenința viziunea de ansamblu. La un nivel mai profund, problema este cea a abordării de bază: America vroia să fie lider mondial cu o cheltuială cît mai mică. Era absolut necesar ca lumea în dezvoltare și economiile post-comuniste să accepte această viziune, unde globalizarea, infuziile de capital privat și sfaturile de la Washington vor trece peste toate obstacolele de pe drumul care duce la prosperitate, în așa fel încît presiunea exercitată de țările sărace asupra celor bogate să poată fi canalizată spre visul creșterii economice globale. Astfel, Statele Unite nu vor fi nevoite să scoată bani pentru reconstrucția pașnică a Rusiei sau pentru ameliorarea situației disperate de sărăcie și de sănătate din Africa. În esență, America s-a străduit să-și vîndă etosul social: bogații nu trebuie să-i ajute pe săraci, deoarece săracii pot fi satisfăcuți ridicîndu-și singuri standardul de viață devenind bogați într-o zi".

Analizînd cauzele specifice ale eșecului, irațională unor dictate ale FMI, profesorul Sachs propune regîndirea strategiilor economice și nu desființarea instituțiilor financiare internaționale. Bune sau proaste, ele au creat o realitate de care trebuie să se țină seama în orice proiecție de viitor: „Vor țările în curs de dezvoltare să schimbe sistemul? Cel existent a creat o relație de dependență mutuală. Chiar și guvernele țărilor în dezvoltare, conștiente de defectele sfaturilor primite de la Washington, așteaptă în liniște ca FMI și Banca Mondială să trimită următoarea echipă de experți. Ei sînt dependenți de fondurile de împrumut, uneori pentru refinanțarea vechilor datorii; s-au resemnat cu faptul că nu sînt ascultați și că au puțin spațiu pentru inițiativă. Oricum, cei din Washington nu vor ceda prea ușor inițiativa. Dar în cele din urmă, țările în curs de dezvoltare trebuie să devină stăpîne pe propriul lor destin sau vor fi tîrîte în vîrtejul din ce în ce mai puternic al dezastrelor financiare. Dar curtoată turbulența și distrugerile valorilor din ultimul an, cu toate eșecurile programelor FMI – Banca Mondială din Africa, în ultimul deceniu nici o țară în curs de dezvoltare nu trîntește ușa în fața economiei de piață și a globalizării. Firește, în Malaezia și în Rusia a fost o respingere. Dar chiar și acolo, politicienii știu că nu se pot descurca fără lumea exterioară. Ei știu că tehnologia și capitalul nu pot veni decît din afară și ei știu că doar economia de piață poate furniza șansa unei creșteri susținute". (**The Economist** – 12 septembrie)

Peste două săptămîni, în aceeași revistă, primul adjunct al directorului executiv al Fondului Monetar Internațional, Stanley Fischer, răspunde în nume propriu. Refuzînd lupta pe terenul ideilor generale, Fischer explică de ce au eșuat unele programe, de ce au reușit parțial altele. Deși n-o afirmă explicit, reiese clar că în viziunea acestui înalt funcționar, intențiile Fondului au fost întotdeauna excelente. Soluțiile au fost competente, dar realitățile locale (în special cele politice) au fost adeseori un obstacol în aplicarea lor corectă (implicînd și factorul timp). Oricum, nu poate fi acuzat Fondul că a creat recesiunea economiei mondiale, i se poate totuși reproșa că n-a fost eficient în îngrădirea răspîndirii. Dar pentru asemenea strategii nu a avut și nu are la îndemînă mijloacele.

Într-un articol publicat în ziarul **Le Monde** (1 oct. '98) fostul premier al Franței, Édouard Balladur, schițează un plan pe care țara sa și Europa ar trebui să și-l însușească pentru a face față crizei. Dincolo de măsuri tehnice este necesară voința politică a tuturor națiunilor (a celor care au fost lovite și a celor care vor fi lovite) de a stabili niște reguli comune și de a le respecta. Spre deosebire de demnitarul FMI, care se ascunde în spatele formulei „soluții tehnice", Balladur spune clar că, după părerea lui, un mecanism comun de reglementare prevede o cedare a unei părți din suveranitatea națională. Construcția europeană „a impus – evident – abandonarea unei părți a suveranității, mai exact spus ne-a obligat s-o împărțim. Dar, oricum mai avem noi într-adevăr suveranitate, adică libertatea de a decide pentru noi înșine, în toate domeniile?". (**M. B.**)

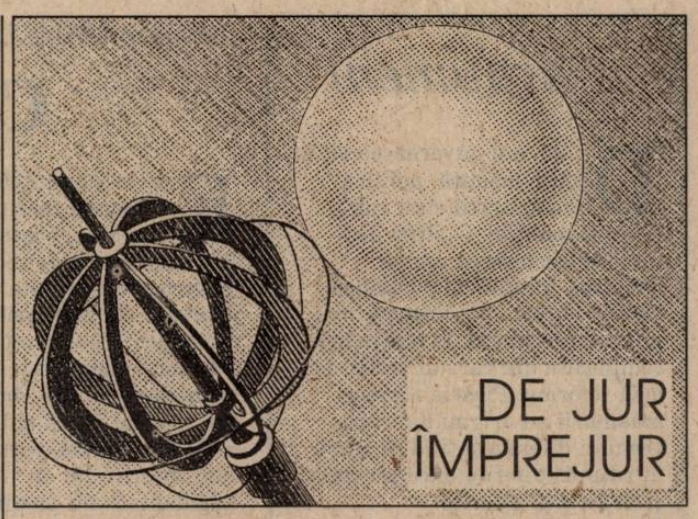

Umanismul de iarnă

Iminența sezonului rece a făcut ca avertismentele organizațiilor umanitare care se ocupă de refugiații din Kosovo să fie luate în serios. Nimeni nu vrea, sau nu poate, sau și una și alta, să-i adăpostească pe oamenii fugiți din satele albaneze. Dacă anunțurile președintelui Miloșevici în legătură cu încetarea acțiunilor represive ar fi adevărate, refugiații s-ar putea întoarce acasă. Acasă însă, s-a declanșat războiul gropilor comune. De la Katyn încoace, dar mai ales după apariția televiziunii, s-a dovedit că oribilele crime pot fi puse pe seama ambelor părți, concomitent sau succesiv, cu mare impact în grăbirea deciziilor militare. Nu există o marcă a fabricii, un specific național al masacrelor în masă, nu este exclus ca oamenii aparținînd aceleiași naționalități să se fi omorît între ei, așa, pentru că tot erau cu arma în mînă și pentru că mizeria fizică și psihică a războiului se compensează prin acest drept dobîndit asupra altor vieți omenești. Criza din Kosovo nu înseamnă doar lupta dintre majoritatea dominantă și minoritatea legitimă, ci și un teritoriu pe care au fost suspendate regulile elementare care fac viața posibilă.

Dezastrul umanitar este folosit ca argument în caruselul diplomatic considerat de unii unica soluție, iar de alții prefața acțiunilor militare. Planurile Alianței atlantice își propun să avanseze pe scala violenței, folosindu-și superioritatea tehnologică pentru a modifica echilibrul de forțe din satele de munte și din pădurile regiunii Kosovo. E puțin probabil că un medicament administrat în doze veterinare va reuși să spargă și să vindece abcesul local.

Comunitatea internațională refuză pretențiile autonomiștilor albanezi care cer despărțirea de Serbia. Atunci, are dreptate președintele Miloșevici cînd folosește mijloace dintre cele mai dure pentru anihilarea separatismului și a terorismului, așa cum – probabil – a avut dreptate și Elțîn cînd a acționat în Cecenia. Argumentele istorice sînt, desigur, diferite, dar colectivitățile minoritare par dispuse să-și cucerească prin orice mijloace în prezent dreptul de a ieși de sub jurisdicția majoritarilor. În Kosovo, această radicalizare s-a intensificat în ultimii opt ani și evoluția ei a putut fi urmărită de toți cei interesați. Armata de eliberare din Kosovo (UCK) care promite statul albanez independent din Kosovo este un produs tîrziu al eșecului partidului lui Ibrahim Rugova, acum devenit un partener inutil, prin pierderea credibilității. Nimeni nu mai speră că Miloșevici ar fi dispus la concesii. După „asaltul constituțional" din 1989, cînd au fost suspendate drepturile albanezilor, oficialitățile sîrbe au considerat rezolvată problema albaneză. Structura patriarhal-rurală a acestei populații a favorizat o anume coeziune, paralelă și străină de formule urbane ale statului oficial.

Probabil că la Dayton diplomații au ratat ultimul prilej de a regla împreună cu Bosnia și problema regiunii Kosovo, în termeni pe atunci acceptabili pentru părțile aflate în conflict latent. Acum armata și jandarmeria sîrbă au obținut victorii semnificative împotriva albanezilor înarmați. Fără a avea inițial sprijinul întregii populații, mînată de propriile ei conflicte interne, „șansa" UCK este duritatea acțiunii sîrbești: raidurile de pedeapsă împotriva populației civile elimină la față locului orice speranță într-o soluție pașnică. După cum s-a dovedit și în evoluția altor conflicte de durată, lagărele de refugiați sînt un excelent și bogat rezervor uman pentru ceea ce unii consideră a fi terorism și alții mișcări de eliberare națională. Copiii crescuți în corturi nu visează la învățămînt în limba maternă, ci la o armă ușor de dobîndit și de mînuit.

Comunitatea internațională este reticentă în fața folosirii soluției militare: legitimitatea ei este îndoielnică și urmările ei incerte. Țările din NATO și SUA în special nu înțeleg cum de se mențin liderii ne-democrați la putere și sînt înclinați să creadă că la primul bombardament ei vor fi înlăturați. Experiența Saddam Hussein este, însă, semnificativă. Este clar că ostilitatea generală îi asigură lui Miloșevici unanimitatea domestică: aproape singuri (fragilitatea economică a Rusiei o face un aliat ușor de șantajat) împotriva întregii lumi, Serbia este David cu praștia împotriva lui Goliat cu cea mai sofisticată tehnologie militară. Dar praștia este bine calibrată și armata sîrbă nu cunoaște opțiunea „zero morți" a Pentagonului. Ofensiva diplomatică nu este credibilă decît în prezența amenințării militare. Dar eventualele raiduri aeriene ar crea alte probleme umanitare. Dacă în Kosovo există o învățătură pentru cei într-adevăr preocupați de viața oamenilor și nu de lumea văzută din avion, aceea este a prudenței în angajarea conflictului.

Anotimpul umanitar începe înaintea apariției refugiaților.

Magdalena BOIANGIU

Argument

De doi ani guvernarea şi, în bună măsură, politica românească stau sub semnul coaliţiei. O altfel de coaliţie decît aceea care a guvernat înainte de noiembrie 1996, mai vie, mai diversă, mai puţin disciplinată. O maşinărie complicată din care ar trebui să iasă reforma. Piesele acestei maşinării au origini diferite, vechimi diferite şi tind să tragă în ritmuri diferite dacă nu chiar şi în direcţii diferite. Subansamblurile fiecărei piese par a fi la rîndul lor fragile şi gata să se rupă în orice moment. Reforma face cîte un mic pas numai după o mulţime de scrîşnete, tuşeli şi icnituri. Iar după fiecare astfel de pas, mecanismul trebuie cîrpit, legăturile încinse sînt unse, iar componentelor ce s-au uzat e necesar să li se facă reparaţii.

E suficient să ne gîndim aşa: există dispute între PD şi CDR care degenerează uneori în conflicte de-a dreptul periculoase (cum a fost cel din primăvară); sînt dispute permanente între UDMR şi restul coaliţiei (exemplul cel mai la îndemînă fiind bineînţeles legat de universitatea maghiară); există divergenţe şi lupte pentru imagine şi supremaţie în interiorul CDR, între PNŢ şi PNL, în timp ce lideri din PAR inventează „manifestul dreptei“ cu care tulbură şi mai mult apele iar AC abandonează cursa; în USD partenerii se privesc chiorîş, PSDR-ul permiţîndu-şi chiar să facă înţelegeri cu partide din opoziţie. Apoi, dacă luăm pe rînd partidele, vom constata că în PNŢCD se vorbeşte despre „talibani“ şi „lupi tineri“, că în PD există „cazul Severin“ care a împărţit aproape în două Colegiul Director, că din PNL au răzbătut vorbe despre taberele opuse Stoica şi Cataramă, ca pînă la urmă să se ajungă a se vorbi de „cazul Cataramă“, iar că dinspre UDMR răzbat două semnale importante, cel al moderaţilor şi cel al radicalilor. Ce ar mai lipsi? Cineva spunea că nu mai rămîne decît să se certe Vosganian cu Ulici şi să împartă PAR-ul în două.

Peste toate acestea, preşedintele încearcă să facă pe mecanicul dar, ca orice mecanic care se respectă, nu-şi propune şi nici n-ar putea să repare chiar totul.

Cele descrise mai sus sînt motive pentru a alcătui un număr al *Dilemei* pe această temă. Încercînd însă să analizăm mecanismul pomenit, ne-am trezit în faţa unui obstacol: politicienii încearcă să ascundă cît mai bine toate informaţiile despre fisuri şi dispute în coaliţie şi, mai ales, neagă existenţa taberelor şi problemelor din propriile partide. Rămînînd la metafora mecanicii am spune că atunci cînd vrei să te uiţi în motor să vezi ce funcţionează prost, ei trîntesc capota. Nu mai poţi decît să ghiceşti ce se petrece după zgomotele percepute de sub această capotă. Şi deşi uneori zgomotele par a indica o oprire sau o explozie a mecanismului, iată că el funcţionează în continuare. Coaliţia merge înainte. Ca şi viaţa. (**A. M.**)

Nicolae MANOLESCU

Coaliţia la români

E de la sine înţeles că toate coaliţiile presupun tensiuni şi chiar conflicte lăuntrice, concesii şi compromisuri. Din acest punct de vedere, actuala coaliţie de guvernare nu este originală. Cartea de istorie ne stă la îndemînă, dacă dorim să ne convingem. N-are rost să stărui. Şi, totuşi, o anume originalitate poate fi recunoscută formaţiunii cu trei (în fond) şi cu şase (în fapt) capete. (CDR şi USD nu sînt unitare: în CDR există trei partide cu pretenţii oarecum diferite iar în USD, două.) Această originalitate nu provine atît din aşezarea partidelor mai la dreapta sau mai la stînga, ceea ce poate da naştere unor divergenţe, cît din convingerea, deseori exprimată, a fiecărui partid că duce politica cea mai potrivită cu tranziţia. Aşadar, din orgolii mai degrabă decît din programe. Nenorocirea este că programele se mai pot acomoda, dar orgoliile nu. O consecinţă imediată (altă originalitate) este că toate neînţelegerile care au bîntuit coaliţia cu începere din decembrie 1996 au fost, mai mult sau mai puţin, artificiale.

Nu e cazul să le enumăr. Voi da cîteva exemple. Ce poate fi mai artificial decît declaraţia lui Adrian Severin din toamna trecută, referitoare la unii lideri de partid care ar fi spioni? Lasă că dovada nu se poate face, dar cum să pui în cumpănă soarta singurei coaliţii reformiste posibile în acest moment, doar de dragul unor acuzaţii cu notă personală? Dar izbucnirile lui Băsescu împotriva colegilor de guvern? Dar „testamentul“ lui Ciorbea, plin de frustrări şi de recriminări?

Ajung la universitatea în limba maghiară. Ţara arde şi baba se piaptănă. O reformă frînată îndelung, o agitaţie socială tot mai perceptibilă, temerile investitorilor străini, scăderea puterii de cumpărare, acestea şi altele erau, în mod evident, problemele care trebuiau să preocupe coaliţia, nicidecum universitatea maghiară. Ţara care arde e una singură, de pieptănat, se piaptănă şi minoritatea maghiară, care declanşează conflictul a doua zi după schimbarea puterii de la Budapesta, şi majoritatea românească, incapabilă să-şi ţină promisiunea iniţială. Eu nu cred că poporul român este cu adevărat preocupat, în anul de graţie 1998, de o universitate în altă limbă. Am spus acest lucru pe un post de televiziune şi miam atras din partea unui comentator de la *Adevărul* acuzaţia de elitism: l-aş dispreţui, adică, pe cetăţeanul obişnuit, reducîndu-i interesele la stomac. Se întîmplă ca acuzaţia să vină de la un critic literar, ca şi mine. Dacă mă „citea“ corect, comentatorul ar fi înţeles că nu eram arogant cu cetăţeanul (a cărui opinie difuză o împărtăşesc: nu universitatea maghiară este problema noastră astăzi!), ci ironic cu o clasă politică gata să cadă pradă diversiunilor şi care se dispută artificial şi steril. Valul de naţionalism care a lovit ţărmul politicii româneşti este produs de politicieni şi de ziarişti. Iertat să fie, dar eu nu cred că românul de pe stradă e naţionalist. În general, vorbind. Să nu lipim această etichetă, meritată doar de unii, pe tot românul. Dar că, din diversiune în diversiune, vom ajunge într-o zi să-i băgăm românului în cap că ungurii ne vor răul, asta e posibil şi, vai, probabil. Dumnezeu să ne păzească!

Unele din cele mai naturale probleme pot deveni, şi ele, artificiale prin amînarea soluţiilor: transformîndu-se în sămînţă de discordie. De ce nu s-a lămurit, din prima clipă, situaţia lui Victor Ciorbea, prim-ministru şi primar? Legea era clară. După aproape doi ani, avem, iată, alegeri. Dar nu pentru că ni s-ar fi dat între timp mintea de pe urmă, ci pentru că văcarul, supărat întîi pe stat, s-a supărat apoi şi pe sat. Şi s-a retras. În august, liderul unui important partid din coaliţie încă se mai mira, plin de candoare, că se face atîta tevatură pe tema alegerilor din Bucureşti. Nu apucase să (re)citească legea. Urmarea? Certuri, retractări, învinuiri reciproce, ieşirea PDSR din hibernare. De ce aveam nevoie de toate acestea? N-aveam, firește. Dacă planificam alegerile în 1997, în primăvară, un alt conflict artificial s-ar fi stins înainte de a lua foc coaliţia.

Pe scurt, originalitatea coaliţiei la români constă în litigiile artificiale pe care şi le creează singură şi nesilită de nimeni. În loc să se confrunte pe adevăratele teme ale tranziţiei. În loc să facă treabă. Privesc cu atenţie la disputele care, minînd din interior coaliţia, au împiedicat-o să facă treabă: nici una, absolut nici una, n-a avut ca obiect o problemă gravă şi inevitabilă. Tot căutînd spionii lui Severin (şi mai nou ai lui Coja), coaliţia a uitat de reformă. Şi de cele 200 de zile. Şi de ţară. Temerea că ne vom bulgariza s-a dovedit şi ea artificială. După un an de la lansarea ameninţării, România bătînd pasul pe loc (*bătuta* naţională) iar Bulgaria mergînd înainte, s-a ivit temerea inversă: pierdem ocazia de a ne bulgariza. Noroc cu Albania. Altfel am fi singuri-singurei într-o lume care nu mai are răbdare. Vai de sufletul nostru!

Radu CARP
asistent FSPA

Raţionalitatea politică şi coaliţiile de guvernămînt

O coaliţie aflată la guvernare poate fi analizată nu numai cu ajutorul interpretării acţiunilor sale şi a consecinţelor acestora, ci şi din perspectiva ştiinţei politice. Analiza ştiinţifică a acestui fenomen poate pleca de la problema raţionalităţii şi a modului ei de manifestare în politică, pentru a ajunge la concluzii legate de interdependenţa reacţională a partidelor aflate în coaliţie. Un asemenea demers datează încă din 1954, odată cu apariţia cărţii lui Anthony Downs, „An Economic Theory of Democracy“. Criteriile fixate de Downs îşi dovedesc eficacitatea atît în cazul coaliţiei aflate la putere în România, cît şi, ceea ce este cel puţin la fel de interesant, al dificilelor negocieri pe care noul cancelar Gerhard Schröder le va avea de purtat în perioada imediat următoare cu potenţialii parteneri; desigur, metoda este la fel de eficientă şi în cazul analizei altor coaliţii de guvernămînt postbelice.

Downs porneşte de la premiza că „votantul raţional“ ştie că partidul pe care el îl preferă nu poate guverna singur – rare sînt cazurile în care un partid obţine, în urma alegerilor, o majoritate absolută în parlament. Prin urmare, fiecare vot ajută, inevitabil, la alegerea unei părţi a guvernului. Un votant raţional cunoaşte coaliţiile posibil a se forma după alegeri, precum şi distribuţiile probabile estimate ale partidelor. Aceste distribuţii includ: a) formarea coaliţiilor; b) prognozarea compromisurilor pe care fiecare partid este dispus să le facă. La polul opus se situează persoanele care nu pot preciza care este partidul preferat pentru că nu sînt capabile să prognozeze aceste distribuţii. Acestea, ca şi votantul raţional, nu sînt decît modele teoretice: raţionalitatea pură nu poate fi concepută pentru că însăşi natura societăţii pune limite raţionalităţii individuale (ceea ce explică fenomenul absenteismului şi diferitele sale grade de manifestare), în timp ce situaţia opusă, a absenteismului structural datorat indeciziei, este echivalată cu blocajul instituţional al democraţiei.

Să presupunem, urmînd modelul Downs, că avem de-a face cu o coaliţie de trei partide (CDR, USD, UDMR). Votantul X, considerînd că, după alegerile generale, s-ar putea forma aceeaşi coaliţie, votează pentru unul dintre cele trei partide (să spunem, CDR). Totuşi, CDR intră într-o coaliţie cu alte partide, A şi B. Privind retrospectiv, X ar fi votat cu unul din celelalte două partide din fosta coaliţie, care îi sînt mai „apropiate“ decît A şi B. Utilizînd acelaşi model pentru situaţia din Germania, să presupunem că negocierile între Partidul Social Democrat al lui Schröder (PSD) şi ecologişti eşuează la un moment dat. PSD este nevoit atunci să intre în coaliţie cu liberalii din PLD sau cu ex-comuniştii lui Gysi din SPD. Dacă ar fi prevăzut o asemenea evoluţie, Y, susţinător al politicii lui Schröder, ar fi votat cu partidul lui Kohl (CDU) sau CSU (aripa bavareză a CDU).

Aceste două exemple ne arată cît de greu putem vorbi despre un vot raţional într-un sistem multipartit şi în ce măsură sistemul bipartid modelează comportamentul raţional al alegătorului datorită faptului că ambele partide din acest sistem oferă platforme electorale şi programe de guvernare moderate. În general, într-un sistem multipartit votantul este pus în faţa dilemei prin care Keynes descria piaţa de capital: a alege dintr-un grup de femei acelea pe care cei mai mulţi oameni le-ar alege drept cele mai frumoase.

Paradoxul enunţat de Downs poate fi formulat în felul următor: complexitatea comportării raţionale îi conduce pe oameni la alegerea unui comportament iraţional. Cu cît coaliţiile ce pot fi formate sînt mai diverse, votantul refuză să cerceteze ce vor face ceilalţi votaţi: în loc de a trata alegerile ca pe un procedeu de selecţie a guvernului, votanţii optează aproximativ la întîmplare pentru unele partide şi lasă această selecţie pe seama legislativului (deşi, de cele mai multe ori, formarea guvernului este decisă în negocierile dintre liderii partidelor majoritare, iar acest lucru este cunoscut şi acceptat ca atare de massa alegătorilor). Poate exista şi o altă formulare a acestui paradox: cu cît numărul coaliţiilor probabile este mai mare iar politicile lor pot avea variaţii foarte ample, cu atît presiunea de a adopta un comportament iraţional e mai mare. Variaţia programelor politice, esenţa democraţiei, duce printre altele şi la creşterea iraţionalităţii în luarea deciziilor politice.

Partidele dintr-o coaliţie, afirmă Downs, trebuie să coopereze, să-şi adapteze reciproc strategiile politice, ceea ce duce la indiferenţierea lor (toate sondajele de opinie din ultimul timp arată că puţini cunosc componenţa exactă a CDR, coaliţie parte a coaliţiei): se naşte astfel o forţă centripetă. În acelaşi timp, fiecare partid doreşte ca propriile sale opţiuni politice să domine politica întregii coaliţii (ceea ce a dus la defecţiunile USD sau UDMR) şi încearcă să cîştige votanţi din rîndul celorlalte partide din coaliţie şi al oponenţilor săi aflaţi în exterior (USD are ca obiectiv nedeclarat atragerea simpatizanţilor nemulţumiţi ai CDR şi ai PDSR). Aceasta duce la apariţia unei forţe centrifuge: partidele sînt încurajate să se deplaseze spre doctrina de centru, concluzie ce stă la baza modelului Hotelling-Downs de distribuţie a partidelor pe spectrul ideologic, model reformulat de Albert Hirschman la începutul anilor '70.

Din cauza existenţei concomitente a acestor două forţe, partidele încearcă să fie cît mai ambigue cu putinţă în privinţa compromisurilor pe care le vor face dacă vor intra în diferite coaliţii. Drept urmare, nu vom afla poate niciodată ce s-a promis exact USD-ului şi, mai ales, UDMR-ului după alegerile din noiembrie 1996 – partidele implicate atunci în negocieri doresc să guverneze şi în continuare. Quod erat demonstrandum.

Nae BĂDULESCU
jurnalist

Armonii politice *à la roumaine*

La prima vedere, între disensiune şi conflict (lăsînd la o parte echivalenţa **conflict = război)** nu există o mare diferenţă. În fapt, aşa cum precizează DEX, ambii termeni se referă la neînţelegere, ceartă, dezacord, diferend, antagonism. Şi, în ambele cazuri, aceeaşi cauză: nepotrivirea de interese sau păreri. Mai există, însă, şi nuanţele: termenul de conflict este cel mai adesea asociat cu violenţa. Violenţa verbiajului, a comportamentului, a modului de susţinere a unei anumite poziţii etc.

În lumea politică, cel puţin în cele mai înalte sfere ale acesteia, se preferă, probabil tocmai din cauza amintitei nuanţări (precum şi a unui soi de pudibonderie politică ipocrită) utilizarea cuvîntului disensiune. Dacă nu în cazul relaţiilor cu adversarii, atunci cu siguranţă în ceea ce-i priveşte pe aliaţii politici. Mai puţin, însă, atunci cînd este vorba de relaţiile stabilite în cadrul aceluiaşi partid. Orice anchetă, în acest sens, în rîndul principalelor partide româneşti, duce la un rezultat asemănător: peste tot există doar armonie şi bună înţelegere. Nu sînt, nici măcar, disensiuni.

Desigur, certurile dintre aliaţi sau cele din sînul aceleiaşi formaţiuni n-au cum să-i bucure pe membrii de rînd sau pe simpatizanţi, în schimb pot da apă la moară adversarilor. Este deci firesc, pînă la un punct, ca rufele să se spele în familie. Dar numai pînă la un punct. Care ar fi acest punct?

În majoritatea partidelor democratice din Occident, există diverse „aripi". Ca şi la noi. Numai că în cazul partidelor occidentale, aceste „aripi" sînt şi legitime şi legitimate. Publice. Nu se ascund prin hoteluri de staţiuni, nu reprezintă doar interesele oculte ale cîtorva oameni – deşi reprezintă *şi* astfel de interese. Este vorba de „aripi" moderate sau radicale, de „aripi" conservatoare sau liberale, de „aripi" de dreapta sau de stînga. Adică de grupări care văd într-un mod diferit aplicarea aceleiaşi politici a formaţiunii lor. Grupări care se autodefinesc chiar în acest fel. În partid ca şi în faţa opiniei publice. Nimic nu-i de ascuns. Existenţa fracţiunilor nu-i o ruşine. Este o stare de normalitate. Ele se ciocnesc la congrese şi conferinţe, cele mai puternice şi influente – sau cele mai bine adaptate momentului politic – cîştigă alegerile din cadrul partidului şi şefia acestuia. Celelalte se supun votului. Continuă nu numai să existe, dar activează în continuare în partid. Fac aceeaşi politică, dar cu nuanţe diferite. Şi încearcă să se întărească pînă la alegerile viitoare. În ultimă instanţă, orice partid democratic occidental reproduce în mic societatea democratică stabilă: o putere legitimă şi legitimată de alegeri şi o opoziţie legitimă şi legitimată prin aceleaşi alegeri. Nici una nu are de gînd să o „extermine" pe cealaltă, chiar dacă se luptă pentru putere. Din această concurenţă, şi forţa democraţiilor. Din acelaşi fel de competiţie, dar pe un alt plan, şi calitatea partidelor şi a liderilor lor.

Iată, deci, şi punctul despre care aminteam mai sus. În mai toate, dacă nu în toate principalele partide româneşti, negarea oricăror disensiuni în interiorul lor nu ascunde decît teama ca această recunoaştere să reprezinte, implicit, şi afirmarea publică şi oficială a existenţei unor „aripi". Partidele româneşti nu tolerează „aripile". Linia politică a partidului e una pentru toţi. Divergenţele de păreri – mai ales dacă sînt făcute publice – se pedepsesc. Cu excluderea. Echivalentul „exterminării" politice. Desigur nici PNŢCD, nici PNL, nici PD şi nici măcar PDSR nu pot fi acuzate de vreo formă de leninism. Şi dacă în cazul ultimei formaţiuni politice se mai poate spune că unii dintre lideri sînt încă tributari unor metode învăţate în şcolile de partid – PCR – în cazul celorlalte, explicaţia trebuie căutată în altă parte. Sau explicaţiile. Să o consemnăm, în trecere doar, pe cea mai simplă dintre ele: disensiunile din partidele româneşti, precum şi crearea unor „aripi", sînt legate, de cele mai multe ori, de interese meschine, personale, vizînd doar ocuparea unui scaun mai înalt. Rareori este vorba de curente de opinie diferite. Şi totuşi, chiar şi în aceste rare cazuri, „deviaţionismul" se pedepseşte. Ajungem, astfel, şi la o altă explicaţie: partidul văzut ca un monobloc. Şeful şi linia tradiţională. În jurul acestor două repere, partidul. Cu rîndurile strîns unite. În ciuda caracterului democratic de care partidele româneşti fac atîta caz.

Greu de spus dacă este vorba de o reminiscenţă neconştientizată a anilor trăiţi de liderii acestor partide, ca şi de ceilalţi membri, într-o societate comunistă extrem de represivă. Cert este că atitudinea lor nu e departe de afirmaţiile lui Lenin din „Ce-i de făcut?": „Libertatea de a critica este libertatea oportunismului, este libertatea de a transforma partidul (bolşevic n.a.) într-un partid democratic, reformist, libertatea de a lăsa să pătrundă în socialism ideile burgheze şi elementele burgheze. Faimoasa libertate de a critica înseamnă eclectism şi absenţă a principiilor".

Şi ar mai fi ceva. Nu o explicaţie. O simplă remarcă a lui Jean François Revel despre „tentaţia totalitară". Desigur, politologul fracez se referea la conducătorii de state, dar remarca sa poate fi aplicată şi în cazul şefilor şi liderilor partidelor din ţări fără tradiţie democratică, aşa cum este România: „Dacă primejdia totalitară poate fi combătută, tentaţia totalitară nu va muri niciodată; ea este înscrisă în codul genetic al omului". Cu alte cuvinte, dacă nu puterea deplină în stat, măcar (aproape deplină) în partid.

Cristian PREDA
lector FSPA-UB

Preşedintele, între două coaliţii

Constantinescu e mai bun decît Iliescu: o dovadă este şi faptul că, deşi a trezit numeroase nemulţumiri, nimănui nu i-a trecut totuşi prin minte să-l compare pe actualul preşedinte cu... Ceauşescu, aşa cum i s-a întîmplat adeseori predecesorului său. Să se datoreze oare acest avantaj relativ raporturilor lui Constantinescu cu coaliţia? Sau, mai exact, cu coaliţiile, de vreme ce atît CDR, formaţiunea pe ale cărei liste a fost ales, cît şi guvernul actual reprezintă nişte coaliţii?

În 1996, după primul tur de scrutin, Emil Constantinescu avea un scor mai slab decît obţinuse CDR. Azi, scorul lui electoral e mai bun decît suma preferinţelor exprimate pentru partidele din coaliţia care l-a propulsat la Cotroceni. O explicaţie poate fi aceea că legăturile politice ale lui Constantinescu cu CDR sînt slabe, în orice caz, mai slabe decît cele pe care le avea Ion Iliescu cu PDSR, partidul care-l susţinuse în cursa prezidenţială; într-adevăr, în 1994, cu doi ani înainte de alegeri, nimeni nu se îndoia că, dacă va candida a treia oară, Iliescu o va face pe listele PDSR; în schimb, acum, cu doi ani înainte de alegerile din 2000, nimeni nu ştie pe ce liste va merge Constantinescu. De fapt, pentru a nu fi considerat solidar cu acţiunea ei, actualul preşedinte a ştiut să slăbească forţa CDR pînă într-atît încît unii comentatori (cetăţeni turmentaţi?) se întreabă dacă aceasta mai există! Divizîndu-i sau, mai bine zis, obligîndu-i pe foştii aliaţi din CDR să evolueze fiecare pe cont propriu, actualul preşedinte testează, pe piaţa politică, forţa posibililor săi susţinători. Neîntreţinînd relaţii privilegiate cu liberalii sau cu ţărăniştii, Constantinescu este nu doar un preşedinte neutru, ci şi unul foarte abil: discreditarea ţărăniştilor (sau a unei facţiuni ţărăniste) poate duce la eliminarea lor dintre aliaţii din cursa prezidenţială a anului 2000, tot aşa cum sporirea în forţă a liberalilor, anunţată de reunirea lor nesperată în sînul PNL, va putea susţine, desigur, alianţa celor care îi vor furniza preşedintelui suportul electoral necesar unui nou mandat. Contînd pe divizarea CDR, pe separarea de cartelul electoral care l-a trimis la Cotroceni, Constantinescu îşi pregăteşte o nouă alegere.

Alta este poziţia preşedintelui în raporturile cu coaliţia de guvernămînt. Dacă destrămarea CDR nu i-a produs nici o emoţie, în schimb, menţinerea algoritmului perfectat în noiembrie 1996 şi-a descoperit în Constantinescu cel mai înfocat suporter. Coaliţia CDR-USD-UDMR a rămas în picioare, chiar dacă preţul plătit de preşedinte a fost destul de greu: să amintim; mai întîi, de renunţarea la Victor Ciorbea, un premier slab, care nu era legat, iniţial, de vreo facţiune din PNŢ, fiind tocmai de aceea mai uşor „manipulabil"; să pomenim, apoi, recenta demitere a lui Daniel Dăianu (care fusese impus de preşedinte) sau acceptarea, în chestiunea învăţămîntului, a unei soluţii neconvenabile unui alt amic al preşedintelui, reformatorul din oraşul lui Funar, Andrei Marga. Relaţiile lui Constantinescu cu PD sau cu UDMR au urmat, în principiu, evoluţia din interiorul acestor partide: de pildă, Severin a fost susţinut de Cotroceni exact atîta timp cît fostul titular de la Externe a avut şi susţinerea Partidului Democrat; tot aşa, Constantinescu s-a ferit să propună, în diferite momente ale dezbaterii parlamentare, o soluţie în problema învăţămîntului în limba maghiară care să contrazică radical opinia majorităţii din UDMR. Abilitatea cu care şi-a negociat situarea în această privinţă, ca şi, mai general, în chestiunea menţinerii unei stabilităţi interne net superioare celei din 1992-1996, îi va aduce, de bună seamă, multe voturi în 2000. Între amintirea mineriadelor şi cea a păcii civile dominate de certurile stupide din coaliţie, orice om raţional va alege, desigur, cea de-a doua variantă.

Toate acestea ar fi valabile, dacă soarta lui Constantinescu ar depinde exclusiv de relaţiile sale cu cele două coaliţii, prima, destrămată pentru a putea alege mai tîrziu cel mai puternic aliat, cea de-a doua, menţinută, pentru a conserva o stare de echilibru politic după care tînjea, în 1996, majoritatea învingătoare (ca şi, sub o altă formă, minoritatea înfrîntă). Oricine ştie însă că ecuaţia politică are mai multe necunoscute. Relaţia cu partidele sau coaliţiile rămîne, desigur, decisivă, iar momentul în care Constantinescu va anunţa formula pe care şi-o doreşte la viitoarele alegeri nu va întîrzia probabil prea mult. (Negocierile pe care preşedintele le-a purtat recent cu PD şi care au fost comentate ca un aranjament pentru perioada 2000-2004, nu sînt, dincolo de exagerările presei, lipsite de semnificaţie.) Mai importantă este totuşi relaţia preşedintelui cu... realitatea socială. Revenirea sa, destul de stîngace, la chestiunea corupţiei, ca şi apelul, şi mai neîndemînatic, la prezentarea corectă a situaţiei României în presă ne arată că preşedintele nu e total desprins de realitate. Constantinescu a pierdut însă mult din entuziasmul care-l împingea să propună campania anti-corupţie, ca şi din încrederea pe care o avea în presă, tocmai pentru că, de cîtva timp încoace, el nu mai vede realitatea românească decît aşa cum i-o impune politica sa faţă de cele două coaliţii. Altfel zis: Constantinescu e mai puternic decît Convenţia pe care a destrămat-o şi mai abil decît alianţa de la guvernare pe care a reuşit s-o menţină în viaţă, numai fiindcă le-a împrumutat modul său de a vedea realitatea socială. E, desigur, un cîştig. Oare şi pentru noi, cei care l-am votat?

Criză?

Dacă sînt întrebaţi, liderii PNŢCD-ului sau ai PD-ului, spun pe nerăsuflate că în partidele lor domneşte o concordie şi o armonie absolută. Ascultîndu-i, eşti tentat să ţi-i închipui pe Sorin Lepşa şi pe Victor Ciorbea plimbîndu-se, afectuos, braţ la braţ pe bulevard, sau pe Adrian Severin şi Petre Roman oferindu-şi unul altuia, zilnic, buchete de flori. Dacă răsfoieşti presa, însă, norii grei se vor abate asupra acestei armonii, la fel ca în spoturile UNICEF care militează pentru drepturile copiilor: fluturii sînt alungaţi, florile se ofilesc şi muzica devine gravă şi înfricoşătoare.

Răsfoim, spre exemplu, presa cotidiană dintr-o zi „banală", aleasă la întîmplare: vineri, 2 octombrie 1998. O zi care nu este în preajma nici unui eveniment capital, cum ar fi *constituirea* „grupului de la Braşov" sau eliberarea din funcţia de vicepreşedinte al PD a lui Adrian Severin. Şi totuşi. Pe prima pagină a ziarului *Curentul,* deasupra unei fotografii cu Ion Diaconescu surprins cu ochii închişi şi cu capul sprijinit de mîini, scrie mare „REBELII" şi dedesubt „Zece membri ai grupului de la Braşov, incognito la Cotroceni". În *Ziua,* tot pe prima pagină: „Constantinescu susţine aripa de dreapta a PNŢCD – Şeful statului i-a îndemnat pe ţărăniştii tineri să se manifeste în forţă. Diaconescu nici n-a avut habar de întîlnire." În *Adevărul*: „Semn rău pentru «talibani» – Emil Constantinescu are discuţii separate cu ţărăniştii din «grupul de la Braşov»". În *Libertatea:* „«Lupii tineri» din PNŢCD sînt tot mai greu de strunit". În *Curentul,* lîngă poza cu Ion Diaconescu şi ochii lui închişi, următorul text: „În şedinţa BCCC, a fost luată în dezbatere şi scrisoarea semnată de Sorin Lepşa, prin care era atacată vehement prestaţia politică a foştilor miniştri din Cabinetul Ciorbea. Dl Lepşa şi-a motivat gestul prin: «Ei ne-au atacat mai mult!». Afirmaţia însă nu a fost pe placul preşedintelui Diaconescu, care a insistat ca disputele să se tranşeze în forurile de conducere ale partidului." Tătucul, în faţa căruia copiii se învinuie unii pe alţii (în stilul „Ba ei au fost primii! Ba ei au fost mai neascultători!" etc.) a fost foarte drastic: „Ion Diaconescu a aflat cu stupoare despre această întîlnire chiar de la Emil Constantinescu, fapt ce a atras după sine o muştruluială zdravănă a celor 10 «rebeli» şi în şedinţa BCCC de ieri." – aflăm tot din *Curentul.* În faţa presei, însă, Ion Diaconescu s-a arătat candid: „Şeful ţărăniştilor s-a ferit să vorbească despre invitaţia adresată de Constantinescu grupului de la Braşov, spunînd doar ironic: «Este preşedinte şi putea să facă asta. De ce să mă informeze pe mine? Cine ştie unde se duc ei acuma. De ce să-mi spună mie?»". – după cum ne informează *Naţionalul.* Cît despre dragostea din interiorul PD, găsim amănunte foarte interesante în *Ziua,* care publică, pe o pagină întreagă, o scrisoare adresată de Adrian Severin organizaţiilor judeţene ale PD. Scrisoarea începe convingător: „Dragi colegi, mă adresez vouă pe această cale, întrucît, în lipsa faimoasei «aripi» cu care ne înveninează unii sufletul de atîta vreme, îmi este imposibil să călătoresc prin ţară la fel de mult cît «brigăzile» trimise de la centru spre a mă înfiera în lipsă. Eu singur şi ei toţi împotriva mea, din motive pe care nu le cunosc în realitate şi în totalitatea lor." Iată o armonie care poate să stîrnească invidia.

...Dar să nu ne luăm după presă. Are şi ea păcatele ei. Nu ne-a spus de atîtea ori domnul preşedinte Emil Constantinescu că este rău-voitoare şi că vede numai catastrofe acolo unde toată lumea ştie că domneşte armonia? *De fapt, nu este nici o criză.*

Cezar PAUL-BĂDESCU

Cristian GHINEA
student SNSPA

Partidele istorice faţă cu guvernarea

Cîştigul incontestabil al vieţii politice româneşti de după 1996 este lipsa de anostitate. După patru ani de guvernare încremenită a PDSR, în care aliaţii acestuia s-au înfruptat în linişte de avantajele guvernării, românii au asistat, mirat şi condescendent, la succesiunea de crize guvernamentale apărute în actuala coaliţie. Conflicte, certuri, ameninţări permanente de divorţ, toate au dat scenei politice autohtone aerul unei căsnicii ratate în care, însă, soţii nu au altă soluţie decît convieţuirea.

Tot după o lungă aşteptare, românii au văzut la guvernare partidele, numite în 1990, „istorice". Între tipurile de formule legitimatoare utilizate de partide în 1990 s-a remarcat aşa-numita „legitimitate" istorică, în cazul PNŢCD, PNL şi PSDR. În ciuda proclamării acestei legitimităţi, respectivele partide au suferit două eşecuri copleşitoare în 1990 şi 1992, abia în 1996 PNŢCD şi PNL ajungînd două principale rotiţe ale unei coaliţii guvernamentale măcinate de diversitate şi conflicte. Cît de multe dintre aceste conflicte se datorează celor două partide? Cum se repercutează divergenţele interne în relaţiile cu partenerii de guvernare? Acestea sînt întrebările la care voi încerca să răspund.

O teorie în ştiinţa politică afirmă că se poate vorbi despre un partid adevărat, înţeles ca structură birocratizată care are drept scop cucerirea sau influenţarea într-o cît mai mare măsură a puterii politice, numai dacă rezistă dispariţiei liderului său fondator. După moartea sau înlocuirea acestuia urmează aproape inevitabil o criză internă. Dacă aceasta se termină prin impunerea unui alt lider şi păstrarea unităţii partidului atunci se poate spune că partidul a depăşit stadiul de simplă grupare de persoane care au scopul mai sus amintit. Din păcate, majoritatea partidelor din România nu au ajuns la această criză, astfel încît nu putem fi siguri de caracterul lor persistent, aflîndu-se încă în stadiul de partid înfiinţat pentru a susţine un lider.

Excepţii sînt, din nou, PNŢCD şi PNL, însă cu deosebiri majore. PNL este deocamdată singurul partid din România care a trecut prin criza generată de dispariţia liderului (Radu Câmpeanu) şi care i-a supravieţuit prin impunerea unui nou lider. Printr-o încercare asemănătoare a trecut şi PNUR dar nu se poate spune că a supravieţuit.

După înlăturarea lui Câmpeanu, grupările desprinse din marele PNL al anului 1990 au revenit treptat sub conducerea lui M. I. Quintus. Acesta s-a impus ca noul lider care aproape a realizat obsesia liberală: unificarea. Cu o certă autoritate morală, Quintus nu dispune de un caracter destul de ferm, permiţînd transparenţa spre exterior a luptei crîncene dusă în interiorul partidului între gruparea Cataramă şi cea care l-a propulsat pe Valeriu Stoica, terminată cu victoria celei de-a doua. Deşi învins, Cataramă nu şi-a reluat vechiul obicei al părăsirii partidului şi creării unei noi formaţiuni. Acest fapt îmi susţine afirmaţia potrivit căreia, PNL, după criza succesorală se prezintă ca o structură birocratizată capabilă să reziste luptelor interne.

O cu totul altă situaţie găsim în interiorul PNŢCD. Impus ca un lider extraordinar în 1990, Corneliu Coposu nu numai că a reînviat vechiul PNŢ dar, conştient de caracterul depăşit al ţărănismului interbelic, a afiliat partidul la creştin-democraţia europeană. Aşadar, departe de a fi doar un intermediar între tradiţie şi modernitate, Coposu poate fi considerat liderul fondator al noului PNŢ (respectiv CD). Moartea lui a survenit înaintea unui moment electoral, astfel încît criza succesorală a fost înăbuşită. Aceasta s-a datorat şi grijii defunctului de a-şi desemna un succesor cu o autoritate morală la fel de înaltă ca şi a sa, mă refer la Ion Diaconescu. Am spus că a fost o criză înăbuşită ci nu dispărută. După alegeri, în entuziasmul general a fost din nou amînată, declanşîndu-se, însă după debusolarea cauzată de proastele rezultate ale guvernării Ciorbea. Astfel, a apărut lupta între grupările Ciorbea şi Vasile, la care voi reveni.

Iată cît de diferite sînt situaţiile din cele două partide. Dacă PNL a depăşit criza de după înlăturarea lui Câmpeanu, iar o nouă criză majoră nu se întrevede, PNŢCD-ul abia urmează să o depăşească, înainte sau după dispariţia lui Diaconescu, pentru a se putea vorbi despre un partid neefemer.

Să revenim acum la clivajele din interiorul fiecărui partid. În perioada post-unificare, PNL este încă un conglomerat eterogen de grupări şi facţiuni provenite din fostele partide, care rezistă, însă, împreună datorită caracterului puternic birocratizat despre care am vorbit şi care se reflectă în modalitatea colegială a procesului de luare a deciziilor în cadrul partidului. Astfel, există gruparea vechiului PAC a lui N. Manolescu, aşa-numiţii *intelectuali*, încă incomplet integrată. La fel stau lucrurile cu gruparea din fostul PL-93. Un conflict major s-a terminat prin înfrîngerea (oare efemeră?) a lui Cataramă şi propulsarea în vîrf a unor personaje din eşalonul doi: V. Stoica şi Paul Păcuraru (pe care personal îi văd ca viitori concurenţi la şefia partidului).

În PNŢCD se manifestă mai multe clivaje. Cel major a apărut între gruparea numită de presă a *talibanilor* şi *gruparea de la Braşov*. Depăşind nivelul declarativ, se poate constata că este o luptă între vechii excluşi ţărănişti ai guvernării Ciorbea, în frunte cu Radu Vasile, şi actualii marginali ai guvernării Vasile, conduşi de Ciorbea, Ciumara, Opriş. Între cei doi prim-miniştri de după 1996 se va da viitoarea luptă pentru conducere.

Un alt clivaj interior PNŢCD-ului este cel mai puţin manifest între ortodocşi şi greco-catolici (cea mai mare parte dintre ţărăniştii din Transilvania). Perpetuare a vechilor grupări, cea majoritar catolică a vechiului Partid Naţional Român al lui Maniu şi cea ortodoxă din Partidul Naţional Ţărănesc al lui Mihalache, acest clivaj se manifestă numai pe probleme punctuale, cum ar fi retrocedarea averilor Bisericii Greco-catolice, şi are relevanţă mai mult în analiza relaţiilor partidului cu Biserica Ortodoxă şi cu alte organizaţii anexe acesteia.

În ambele partide există conflicte între conduceri şi personalităţi care dispun de notorietate şi legitimitate extrapartinică, deci capabile să susţină pe plan public această confruntare. Mă refer la George Pruteanu, Ticu Dumitrescu, Alexandru Paleologu. Aceste personaje nu dispun de susţinere efectivă în interiorul partidului şi pot declanşa cel mult spectacole mass-media, ci nu crize de partid.

Faţă de un PNŢCD în poziţie de lider forte, PNL încearcă să îşi reafirme identitatea. Nivelul de confuzie existent în rîndul electoratului face ca această identitate să se poată afirma doar în opoziţie cu PNŢCD, pentru ca PNL să scape de eticheta de remorcă a acestuia. La rîndul lor, ţărăniştii sînt iritaţi de această încercare, aşa cum a fost în cazul propunerii de mediere liberală în conflictul cu PD.

Această coabitare cu probleme este însă convenabilă ambelor partide şi nu cred că se vor înregistra crize majore în relaţiile dintre ele pînă la viitoarele alegeri, cînd va reapărea problema distribuirii locurilor pe liste, PNL-ul nemaiacceptînd *statu quo*-ul din 1996. Iar relaţia dintre aceste partide constituie cheia existenţei şi succesului CDR la viitoarele alegeri, anticipate sau nu.

Sabina FATI
jurnalist

UDMR: creşterea şi descreşterea în coaliţie

A vorbi înseamnă înainte de toate puterea de a vorbi, care între altele aduce un auditoriu sigur, maleabil şi care foloseşte violenţa legitimă pentru a convinge. Reprezentanţii majorităţii din arcul guvernamental s-au folosit mereu de privilegiul de a vorbi, încercînd să demonstreze nu doar că sînt purtătorii de cuvînt mandataţi în acest scop, ci şi că doar spusele lor merită să fie luate în considerare. Minimalizînd sau pur şi simplu trecînd cu vederea discursul minorităţilor, forţele democratice care au venit la putere după alegerile din 1996 s-au folosit aproape în acelaşi fel cum au făcut-o şi politicienii naţionalişti în vremea regimului Iliescu de efectul de oracol pentru a revigora problema naţională, pentru a arăta cu degetul către minoritatea maghiară care pune în pericol statul român unitar. Monopolizarea dreptăţii colective de către politicienii aflaţi la putere demonstrează dorinţa acestora de a recurge la forme de constrîngere mai mult sau mai puţin simbolice, îndreptate către partenerul lor de coaliţie UDMR.

© S. Ghetie

Pentru a avea o majoritate confortabilă, CDR şi USD au invitat în coaliţia de guvernămînt şi UDMR. În entuziasmul construirii programului de guvernare, liderii majoritari ai coaliţiei au acceptat destul de lesne cererile reprezentanţilor minorităţii maghiare, fiind de acord, iniţial, chiar cu unele termene în acest sens. Cabinetul condus de Victor Ciorbea a reuşit în prima parte a anului 1997 să respecte promisiunile făcute UDMR şi astfel a adoptat două ordonanţe de urgenţă pentru modificarea legilor învăţămîntului şi a administraţiei publice locale. Problemele nu au întîrziat să apară, însă, în parlament, unde în aceeaşi măsură ţărăniştii, liberalii, social-democraţii, alături de reprezentanţii opoziţiei, s-au opus chestiunilor punctuale referitoare la minorităţi. În tot acest timp politicienii maghiari votau disciplinat şi respectau protocolul de funcţionare a coaliţiei. Dar conflictul dintre UDMR şi celelalte partide din arcul guvernamental, declanşat iniţial de senatorul Pruteanu pe vremea cînd era şeful comisiei de învăţămînt din partea ţărăniştilor, a mocnit de un an şi jumătate încoace. Liderii Uniunii au încercat să folosească diverse metode pentru a-şi convinge partenerii să respecte angajamentele luate la formarea coaliţiei, de fiecare dată aceste încercări culminau cu avertismentul explicit sau implicit că UDMR iese de la guvernare dacă nu se pune în aplicare protocolul semnat de liderii partidelor din arcul guvernamental. Niciodată, însă, aceste avertismente nu au fost luate cu adevărat în serios, fiindcă politicienii majoritari au fost şi sînt convinşi că UDMR nu poate trece pe băncile opoziţiei şi pentru că, plecînd din coaliţie, reprezentanţii minorităţii maghiare nu vor avea nimic de cîştigat, nici măcar minimul pe care sînt dispuşi să-l ofere parlamentarii puterii. Acest tip de logică demonstrează de fapt că argumentele democratice nu au nici o relevanţă pentru elita politică românească. Iar invocările privitoare la drepturile omului sînt acceptate doar ca drepturi individuale. Or, în anumite situaţii – cum ar fi cazul minorităţilor naţionale – drepturile omului devin funcţionale şi eficiente doar atunci cînd sînt dublate de drepturi colective. Liderii majoritari ai coaliţiei nu vor să accepte că unele drepturi ale omului pot fi exercitate numai în colectiv, de pildă dreptul la o universitate autonomă de stat sau dreptul grupurilor naţionale, etnice, rasiale sau religioase de a nu fi distruse ca grup. De aceea, ei par dispuşi mai degrabă să pună sub semnul întrebării susţinerea guvernului decît să fie de acord cu universităţi în limba maghiară, deşi UDMR a fost, fără îndoială, formaţiunea cea mai loială a coaliţiei.

Participarea UDMR la guvernare a adus un plus de imagine politicii externe româneşti. Preşedintele, prim-ministrul, liderii partidelor aflate la putere vorbeau mereu în discursurile lor despre modelul de reconciliere româno-maghiară prin parteneriatul guvernamental cu Uniunea. Retorica de acest tip s-a dovedit a fi una de faţadă fiindcă parteneriatul a fost respectat doar de UDMR, iar apropierea alegerilor a schimbat radical tonul politicienilor în privinţa problemelor minorităţilor. Criza coaliţiei declanşată de respingerea universităţii autonome maghiare de către liderii CDR şi USD are, însă, şi alte explicaţii. Clasa politică românească tinde să dramatizeze raporturile cu minorităţile, această dramatizare fiind, în parte, cultivată de regimurile comunist şi postcomunist, pe fondul unor patternuri mai vechi. Politicienii din coaliţie sînt incapabili să se opună teoriilor conspiraţioniste şi folosesc, poate uneori cu inocenţă, propaganda pericolului maghiar. Atunci cînd naţionalismul era apanajul partidelor din patrulaterul roşu, lucrurile păreau mai puţin alarmante, acum însă, cînd ministrul Învăţămîntului – susţinut de PNŢCD, un partid cu tradiţii democratice – declară senin că o universitate autonomă maghiară este primul pas spre secesiune – situaţia devine dramatică. Tendinţa naţionalistă fanatică manifestată la toate nivelurile politice şi administrative foloseşte marota separatismelor pentru a impune voinţa majoritarilor.

Această concepţie a statului naţional unitar încurajează, în politica internă, naţiunea dominantă să considere statul ca fiind averea sa exclusivă, iar în politica externă face tot posibilul să refuze orice amestec privitor la minorităţile sale.

Odată cu apropierea alegerilor, aşteptate de mulţi la primăvară, politicienii majoritari ai coaliţiei sînt cu atît mai relaxaţi cu cît UDMR se îndepărtează mai mult de guvernare. Gesturile împăciuitoare sînt pentru păstrarea aparenţelor, iar discursurile cu tentă naţionalistă, destul de convingătoare, folosesc şi la acapararea electoratului fidel opoziţiei.

Care aripi, care tabere?

Am stat de vorbă cu cîţiva parlamentari, membri ai partidelor din coaliţia guvernamentală (PNŢCD şi PD), despre divergenţele din propriile partide şi despre modul în care aceste divergenţe afectează funcţionarea coaliţiei.

© A. Paul

VASILE LUPU (deputat PNŢCD)

***A.M.**: Consideraţi că disensiunile din interiorul PNŢCD au la bază nuanţe ideologice diferite, orgolii ale unor persoane sau interese de altă natură (eventual economice) ?*

V.L.: În PNŢCD nu există diversiuni de natură a afecta unitatea partidului, de a contura tabere adverse, aripi ş.a.m.d. Au fost cîteva manifestări, consecinţă a schimbării echipei guvernamentale. În rest, o spun cu toată răspunderea, în calitate de membru şi de lider al partidului, aşa cum cunosc eu lucrurile, divergenţele invocate de dv. sînt o falsă problemă.

***A.M.**: Totuşi se vorbeşte foarte mult în presă despre cele două tabere din partidul dv.: aşa-numiţii* talibani *şi* grupul de la Braşov.

V.L.: În presă s-a vorbit şi de alte lucruri care nu s-au confirmat.

***A.M.**: Cum vedeţi evoluţia PNŢCD în viitor? Va fi un partid tot mai unit sau unul în care se vor putea manifesta mai multe idei şi curente diverse?*

V.L.: O realitate pe care nu o putem evita este încurcătura PNŢCD-ului de a guverna după 60 de ani de întrerupere (în cea mai mare parte) a activităţii politice sau de reconstituire (în ultima parte a acestei perioade). Mai există şi problema acestei coaliţii care e mult prea largă pentru o reformă radicală care să schimbe structurile şi orientarea României durată timp de aproape o jumătate de veac. Dar eu cred că după experienţa celor doi ani de guvernare (experienţă într-adevăr mai dură şi mai tristă pentru ţară), PNŢCD îşi va găsi resursele care să dea continuitate activităţii sale politice astfel încît să se menţină stabil pe scena politică şi, în continuitatea trecutului, să fie sigur de viitor. În ceea ce priveşte chestiunea oscilaţiilor care s-au înregistrat în acţiunea guvernamentală concretă, ele au fost impuse de conjunctura politică, de coaliţia în care a mers PNŢCD. Din păcate, acel „contract cu România“ a rămas la nivel de ofertă, pentru că electoratul nu ne-a dat majoritatea necesară împlinirii lui şi sîntem nevoiţi să ne acordăm cu un partid zis social-democrat, uneori socialist, dar care de multe ori s-a aliniat stîngii, votînd la fel nu numai cu PDSR, dar şi cu PUNR si PRM. Deci, iată cîteva cauze ale relativei derute a partidului nostru.

MIRCEA CIUMARA (senator PNŢCD)

***A.M.**: Consideraţi că în PNŢCD există disensiuni sau conflicte între anumite grupări?*

M.C.: Totdeauna în PNŢCD, prin tradiţia acestui partid, au fost dorite grupări în jurul unor idei. Problema se pune dacă aceste idei sînt antagoniste sau nu. Apăruseră la un moment dat două grupări antagoniste între care se ridica problema pînă unde se merge cu compromisurile cu aliaţii de guvernare. Iar la 1 aprilie a predominat gruparea care dorea să meargă mai departe cu compromisul şi, în consecinţă, s-a format guvernul Radu Vasile. Sentimentul meu este însă că la ora actuală acest antagonism s-a şters foarte mult. Deci grupările de idei sînt diferite, dar nu mai sînt antagonice.

***A.M.**: Cum vedeţi evoluţia viitoare a acestor relaţii interne?*

M.C.: Cred că se va asista la precizarea unei strategii proprii a partidului privind situaţia actuală din ţară, care va unifica partidul şi va face să dispară orice fel de raţiune personală.

SORIN LEPŞA (deputat PNŢCD)

S.L.: În PNŢCD există dezbateri de idei, ca în orice partid democratic. Sînt de părere că nu ar fi normal să existe dezbateri asupra unor persoane. Pe de altă parte, ideologia PNŢCD e clară şi asupra ei nu avem ce să dezbatem. Dezbaterile sînt deci legate doar de idei curente cum ar fi rezolvarea unor fenomene de criză care apar în special legat de reforma economică.

***A.M.**: Aceste „dezbateri de idei“ cum le numiţi, au afectat relaţiile cu partenerii de guvernare?*

S.L.: Şi într-o coaliţie, ca şi într-un partid, sînt dezbateri de idei. Cred însă că toate formaţiunile sînt datoare să urmeze programul de guvernare care a rezultat din programele diferite cu care a venit fiecare partid în coaliţie.

***A.M.**: Revin totuşi, în presă se vorbeşte insistent despre cele două grupări: Ciorbea şi Vasile.*

S.L.: Presa a primit probabil informaţii nu tocmai corecte din diverse direcţii, de la diverse personaje care numai binele partidului nu-l doresc. Acest lucru s-a mai întîmplat. (De exemplu, dezinformarea cu cele 500 de milioane cheltuite de parlamentari cu deplasarea la Viena, cînd era vorba de fapt de numai 50 de milioane).

***A.M.**: Politica PNŢCD a fost mai simplă şi mai clară cînd partidul era în opoziţie?*

S.L.: Cît timp a fost partid de opoziţie, politica PNŢCD era de fapt programul PNŢCD, pe care s-a mers şi în virtutea căruia se dorea cîştigarea alegerilor. Dar PNŢCD nu a cîştigat alegerile şi la ora actuală susţine programul de guvernare care nu cuprinde toate punctele care erau cuprinse în propriul program PNŢCD.

***A.M.**: Faptul că îşi susţinea propriul program atunci cînd era în opoziţie, făcea ca partidul să fie mai unit, ca ideile din cadrul său să fie mai puţin divergente?*

S.L.: Partidul era unit şi în opoziţie şi e unit şi la putere.

RADU F. ALEXANDRU (senator PD)

***A.M.**: Există disensiuni, tabere, curente în PD? Dacă da, care e natura lor?*

R.F.A.: Cu toată certitudinea fac afirmaţia că nu se poate vorbi de aripi sau grupuri dizidente în cadrul Partidului Democrat, pe probleme doctrinare şi în general nici pe probleme de orgolii şi de veleitarism, ori din dorinţa de a prelua conducerea. Problema publică în momentul de faţă este o anumită anchilozare în care a fost prins partidul, o segmentare a comunicării între conducerea de vîrf, grupurile parlamentare şi organizaţiile din teritoriu. E un anumit rău de înălţime în care unii lideri ai partidului au ajuns şi care-i face să privească cu mai puţină răbdare şi cu mai puţină aplicaţie problemele de zi cu zi cu care se confruntă partidul. Chiar această mediatizată confruntare, acest „meci“ între Roman şi Severin nu este o confruntare între doi oameni care văd fiecare o altă orientare a partidului ci, să spunem, un anumit ritm şi fel de a vedea implicarea partidului în problemele realităţii şi de respectare a propriului statut. Bineînţeles nu pot să exclud din această problemă, pe care o consider ca fiind în special una de comunicare, acel coeficient de subiectivism, de orgoliu, care face parte din fiinţa noastră. Dar cred că în general lucrurile sînt remediabile.

***A.M.**: În ce măsură a afectat această lipsă de comunicare în interior funcţionarea coaliţiei?*

R.F.A.: Ea a afectat în primul rînd funcţionarea PD. Acel vot strîns de la ultimul Colegiu Director arată foarte bine că există o stare de insatisfacţie în interiorul partidului, stare pe care aş numi-o pozitivă pentru că, odată asumată, ea poate deveni un element motor. Pe de altă parte, mi-aş permite să spun că, chiar şi în aceste condiţii, PD a fost un partener credincios sie însuşi în relaţia cu restul partidelor din coaliţie. Dar aş vrea să spun un lucru legat de modul de funcţionare al coaliţiei. E vorba de votul comisiilor parlamentare reunite în privinţa directorului TVR. Scorul îl ştiţi. Am o mare preţuire pentru profesionismul doamnei Lucia Hossu-Longin dar, din punctul de vedere al felului în care unii parteneri de coaliţie (cu care se negociase înainte o anumită formulă) înţeleg să-şi onoreze angajamentele, cred că acest vot este cel mai fierbinte şi edificator exemplu. PNŢCD şi PAR au votat alături de PDSR, PUNR şi PRM, aceasta fiind o premieră pentru care nu pot decît să-i felicit cu un zîmbet amar.

I-am întrebat pe cei patru parlamentari care este partidul considerat a fi cel mai apropiat, ca relaţii şi afinităţi ideologice, de propriul lor partid. Toţi mi-au răspuns că pe primul loc într-un asemenea top se află PNL.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Portret de grup cu instabilitate

Partidul Democrat a fost considerat, nu o dată, cauza relelor din coaliţie. Încă dinainte de a se constitui actuala majoritate parlamentară. „Noi nu ne putem alia cu o formaţiune care are un trecut dubios“, spuneau, într-o formă sau alta, ţărăniştii, înainte de noiembrie 1996. Pînă la urmă, s-au aliat. La putere, trecutul plin de adversităţi poate fi uitat, îşi vor fi spus.

Trecutul însă (care conţine conflictele de pe vremea cînd liderii PD făceau parte din FSN, cînd ţărăniştii erau consideraţi „inamici publici“) n-a fost nici uitat, şi nici măcar depăşit. Şi nu din motive conjuncturale, ci din altele, mai profunde. Partidul Democrat este tînăr, s-a desprins din vechiul Front al Salvării Naţionale pentru că nu mai era de acord cu aerul conservator al „vechii gărzi“ reprezentate de Ion Iliescu şi grupul său, şi a optat pentru „social-democraţia modernă“. Adjectivul „modernă“ nu e niciodată uitat, în declaraţiile publice ale liderilor PD, pentru că el le asigură dimensiunea reformistă şi, totodată, deschiderea spre Europa. O Europă în care partidele politice cu care se înrudesc Petre Roman & comp. deţin majoritatea în cele mai multe ţări şi cel mai numeros grup în Parlamentul European. O Europă care va inaugura Uniunea Economică şi Monetară sub semnul social-democraţiei (deşi, să nu uităm, în pregătirea UEM a jucat un rol important nu doar socialistul Mitterrand, dar şi creştin-democratul Helmut Kohl).

Actualilor parteneri, liderii Partidului Democrat le-au reproşat, în general, cam aceleaşi lucruri ca şi vechilor colegi de FSN: lipsa de elan reformator, incapacitatea de a se desprinde de trecut (alt trecut, desigur, decît al aripii Iliescu din FSN). Ieşirea PD de la guvernare a dus, după o criză de cîteva luni, la înlocuirea premierului Ciorbea şi a provocat, de fapt, o limpezire a apelor în PNŢCD: au ieşit la iveală cele două curente, reformist şi conservator, din partidul lui Corneliu Coposu. Mai mult decît ieşirea din executiv şi schimbarea premierului, ţărăniştii nu le pot ierta democraţilor faptul că au contribuit la scoaterea în evidenţă a unor contraste latente din interiorul partidului lor care părea atît de unit pe vremea cînd era în opoziţie. Iar cînd coaliţia scîrţîie, dintr-un motiv sau altul, privirile se întorc instinctiv spre PD; ceea ce se citeşte în aceste priviri nu diferă prea mult de reproşurile pe care i le aducea cîndva Ion Iliescu lui Petre Roman: „aventurism politic“, „oportunism“ etc. PNŢCD şi PDSR, partide ai căror lideri au cîte un trecut de apărat sau de uitat, se regăsesc alături în faţa unui partid ai cărui conducători n-au altă şansă decît pregătirea viitorului.

Pentru Partidul Democrat, viitorul înseamnă – ca pentru orice formaţiune politică – Puterea. Îi va fi greu s-o cucerească în întregime, aşa că trebuie să se împace cu gîndul că va face mereu parte din guverne de coaliţie. Prin doctrină şi comportament politic, PD ar putea alcătui o majoritate şi împreună cu PDSR, în numele ideilor de centru-stînga, dînd uitării adversităţile din primii ani postrevoluţionari, aşa cum a făcut acum o alianţă cu CDR şi UDMR. Prin dinamismul şi dorinţa de afirmare a liderilor, democraţii riscă însă să fie mereu „oaia neagră“ a coaliţiilor, veşnicii acuzaţi că lucrurile merg prost. Şi aceasta pentru că, deocamdată, la noi nu se pot face alianţe pe baze ideologice, politice, programatice, ci pe baza algoritmului, a negocierii de posturi, a înţelegerilor secrete (sau măcar discrete). Prin abilitate şi voinţă de mediere, PD îşi poate construi imaginea unui partid care *asigură* stabilitatea politică şi deci guvernabilitatea. Mulţumit cu influenţa tot mai mare în executiv şi cu posturile obţinute în conducerea unor bănci sau instituţii ale statului, Partidul Democrat pare a se îndrepta chiar spre aşa ceva. Nu i-ar strica, pînă la viitoarele alegeri, să creeze în opinia publică sentimentul că „duce reforma pe umeri“, că este un partid al viitorului, că, în fine, este „creator de consens“. Rămîne de văzut cu cine se va alia după viitoarele alegeri şi cît va mai conta trecutul în construirea viitorului.

Mircea VASILESCU

Z. ORNEA

Răzvrătitul C. Stere

Constantin Stere, născut în 1865 pe moşia părintelui său din judeţul Soroca al Basarabiei, a devenit, liceean fiind la Chişinău, narodnic, ispăşind, pentru asta, o osîndă de opt ani surghiun în Siberia. Eliberat în 1892, se stabileşte la Iaşi, unde absolvă Facultatea de Drept, al cărui profesor devine în 1901. La început, în capitala Moldovei, a fost bine angrenat în mişcarea socialistă, fiind desemnat, ca reprezentant al socialiştilor viceprimar al Iaşului. Dar în 1899 este unul dintre factorii esenţiali care contribuie la decizia intelectualilor din mişcarea socialistă de a trece în Partidul Naţional Liberal. Cum acest exod s-a oficializat la un banchet oferit în sala Liedertofal din Bucureşti, gazetarii cu umor au afirmat că această convertire s-a petrecut „la un pahar de vin". Gherea a fost supărat foarte pentru dezerţiunea (aşa a numit-o el) foştilor săi prieteni şi discipoli, angajînd cu ei, mai ales cu Stere, încordate polemici pînă prin 1910. Dar aceştia, deloc oportunişti, argumentau că în cadrele unui puternic partid, cum era cel al liberalilor, vor putea transpune în real idealurile pentru care militaseră, cu deosebire cele privind asanarea condiţiei de viaţă a ţărănimii. Ion I.C. Brătianu a îndeplinit în această convertire rolul hotărîtor. Avea nevoie să-şi creeze, pentru fortificarea sa în P.N.L., o grupare a sa şi a socotit că elementele cele mai utile pot fi tinerii generoşi proveniţi din mişcarea socialistă, pentru că erau animaţi de convingeri. Printre aceştia, Constantin Stere a fost foarte preţuit. Tînărul Ionel Brătianu îl stima mult pentru că era animat de idealuri înaintate în care şi el credea, socotind că ar trebui înfăptuite. Curînd, Stere devine unul dintre sfetnicii de taină ai lui Ionel Brătianu şi, ca deputat PNL din 1901, mereu prezent în cabinetul de lucru al acestuia. În 1907, cînd, pentru potolirea răscoalelor ţărăneşti, e chemat la guvernare PNL, lui Ion. I.C. Brătianu încredinţîndu-i-se demnitatea de ministru de Interne, i-a chemat să-l ajute – ca prefecţi – pe trei dintre generoşii intraţi în 1899 în PNL, Stere – unul dintre aceştia – devenind prefect de Iaşi, veghind ca, în judeţul său, să nu aibă loc represiuni. După aceea, Stere, mai demult şeful filialei Iaşi a PNL, l-a ajutat mult pe tînărul Brătianu să ajungă şef al partidului, în locul lui D.A. Sturdza din fruntea guvernului (implicit şi a partidului) s-a făcut printr-o luptă acerbă, aducîndu-l pe exasperatul premier în situaţia de a-l căuta sub masa la care aveau loc şedinţele Consiliului de miniştri, lătrînd, efectiv, la un imaginar Carada, cel ce conducea conjuraţia pentru instalarea la şefie a tînărului Brătianu. Pînă la urmă, Sturdza, trimis la un sanatoriu de boli nervoase de lîngă Paris (unde medicul, aflînd cu ce se ocupase pînă atunci bolnavul, a exclamat consternat: „dar bine, acest om e incurabil bolnav de nervi de cîţiva ani buni"), de unde a trimis demisia în plic. Regele Carol I, care l-ar fi voit succesor pe Emil Costinescu, îl acceptă, finalmente, pe Ion I.C. Brătianu, care, în decembrie 1908, e înscăunat prim-ministru, apoi ales, de areopagul partidului şi şef al PNL. Stere a stat, în această perioadă, neclintit alături de tînărul Brătianu, ajutîndu-l, ca lider al celei mai puternice filiale a partidului (cea de Iaşi), să parvină la putere. Totul se anunţa roz şi cu prevederile programatice gata de a fi înfăptuite. Deocamdată, în decembrie 1910 PNL intră în opoziţie, la guvernare succedîndu-i Partidul Conservator. Dar era poate mai bine. Situaţia din opoziţie îngăduia fortificarea partidului (întotdeauna un partid se uzează la guvernare şi se întăreşte în opoziţie), în aşa fel încît în toate organismele conducătoare (de la centru pînă în teritoriu) să fie numiţi oameni credincioşi noului preşedinte. Şi această perioadă de opoziţie îngăduia pregătirea, în linişte, a marilor proiecte reformatoare. Iar, în acest plan, Stere – se ştia – era sfetnicul cel mai ascultat. Încă în 1913, în toiul războiului balcanic, Ion I.C. Brătianu, ca şef al PNL, lansează un manifest către ţară în care vesteşte neapărata înfăptuire a marilor reforme. Iar la 4 ianuarie 1914, cînd impetuosul Ionel Brătianu preia, din partea lui Titu Maiorescu, succesiunea la guvernare, toată lumea se aşteaptă la înfăptuirea reformelor. Programul lor era, se ştia, de mult pregătit, rolul esenţial în elaborarea lui avîndu-l C. Stere, directorul, din martie 1906, al prestigioasei reviste *Viaţa Românească*. Puţin a lipsit ca Stere să nu ajungă, în ianuarie 1914 la formarea guvernului liberal, chiar ministru. A ştiut să se păstreze în planul aparent secund, dar avînd un cuvînt greu de spus în elaborarea şi înfăptuirea programului reformator liberal. Este ales, cum se şi cuvenea, raportor al proiectului reformator din Camera Deputaţilor. Proiectul prevedea desfiinţarea celor trei colegii electorale şi unificarea lor într-unul singur pentru toţi ştiutorii de carte care, deşi nu acorda încă drept de vot tuturor ţăranilor, îi egaliza în importanţă, la urne, cu marii proprietari care, în acest fel, îşi pierdeau privilegiile politice. (Cum se ştie, în regimul votului censitar, Colegiul I, cel al marilor proprietari, avea drept să aleagă cei mai mulţi deputaţi şi senatori). Cît priveşte reforma agrară, proiectul prevedea diminuarea scandaloasei disparităţi a proprietăţii agrare, în aşa fel încît ţăranilor să le revină peste un milion de hectare de pămînt (proprietăţile, aşa-zise, de mînă moartă şi a unei părţi din latifundii). Stere şi-a citit, în februarie 1914, raportul, excelent, conservatorii, acum sub conducerea lui Marghiloman, împotrivindu-se acerb. A intervenit, ca arbitru, regele, care, şi el, era în favoarea Colegiului unic dar mai prudent în ceea ce priveşte reforma agrară. Sesiunea parlamentară s-a încheiat, înainte de votarea finală, în iunie 1914, urmînd ca aceasta să aibă loc în septembrie la redeschiderea parlamentului în a doua sesiune a anului. Stere se vedea, alături, firește, de Ion I.C. Brătianu, marele diriguitor, în pragul împlinirii idealurilor pentru care milita de două decenii.

Dar, brusc, în vara lui 1914, izbucneşte războiul care, curînd, va deveni mondial. Sesiunea din septembrie 1914 a parlamentului nici nu mai reia în dezbatere proiectele reformatoare, amînate *sine die* din cauza noilor preocupări politice. În prim plan era, acum, atitudinea României în peisajul războiului izbucnit, Consiliul de Coroană din august 1914 hotărînd, la propunerea primului-ministru, menţinerea noastră în neutralitate, deşi regele ar fi dorit alăturarea noastră imediată puterilor Centrale, drept consecinţă a aderării României, din 1883, la pactul Triplei Alianţe, ale căror tratate fuseseră reînnoite în 1913. Alţi oameni politici (N. Filipescu, Take Ionescu, Barbu Delavrancea etc.) contestau decizia Consiliului de Coroană, cerînd imediata noastră alăturare în conflagraţie de partea Antantei, care ne promitea Ardealul. Această redimensionare a hărţii noastre politice, îl aşează, pe neaşteptate, pe Stere, pentru prima oară în conflict cu opinia lui Ionel Brătianu, care, în secret, pregătea, încet, o alianţă cu puterile Antantei. Dar pentru Stere Antanta nu era, ca pentru majoritatea oamenilor politici români, Franţa ci, dimpotrivă, Rusia. Or, o alianţă a României cu Rusia (una dintre principalele puteri ale Antantei) îi apărea basarabeanului Stere o efectivă monstruozitate politică. Înainte de toate pentru că, în acest fel, se condamna Basarabia la prelungirea, poate în perpetuitate, a subjugării imperiului autocrat. A voit să-i expună argumentele prietenului său Ionel Brătianu, sperînd că, în acest fel, îl va feri de o impardonabilă eroare politică. A constatat, cu uimire contrariată, că prietenul său, primul-ministru, îl evită, refuzînd – stupoare – să-l primească, deşi intervenise, pentru asta, la prieteni comuni (I.G. Duca, Al. Radovici). Pentru prima oară Stere era în divergenţă, care vestea o dizidenţă, cu opiniile politice ale lui Ion I.C. Brătianu. Din prieteni intimi deveniseră, peste noapte, adversari ireconciliabili. Stere, năucit de noua situaţie, dar sigur de justeţea argumentelor sale, a încercat să le expună într-un ciclu de articole publicate în *Universul*. Dezvolta acolo ideea că Basarabia natală are drept la izbăvire la fel ca Transilvania, ba chiar adăuga că în Ardeal se păstrase, viguroasă conştiinţa naţională, pe cînd în provincia românească de peste Prut procesul de rusificare forţată la oraşe contribuise enorm la deznaţionalizare. În atmosfera timpului, argumentele sale, de necontestat, nu erau luate în seamă. Nici de ai lui, fruntaşii politici liberali (Brătianu, se ştia de către cei apropiaţi, fiind cel ce obţinuse întreruperea silită a ciclului de articole ale lui Stere din *Universul)* nici de antantiştii impacienţi. Destul de repede şi-a dat seama de tragedia sa. Era în contradicţie cu opinia publică majoritară a ţării, care, cum spunea Take Ionescu cu o formulă fericit găsită, era a instinctului naţional. Şi cum Stere, omul convingerilor tari, nu putea să renunţe la convingeri din raţiuni de oportunitate, devenise un adversar, repet, nu numai al prietenilor liberali dar şi al opiniei publice în general, aliaţi – stupoare! – găsind la foştii săi ireductibili adversari, conservatorii (mai ales la P.P. Carp). Asumîndu-şi, cu demnitate, condiţia, din toamna lui 1914 începe să publice, în a sa *Viaţa Românească*, o rubrică intitulată chiar „Din carnetul unui solitar". Inimiciţia cu Ionel Brătianu şi cu toţi liderii liberali se ascute, căpătînd forme violente. Nu mai era un dizident ci un intratabil adversar. C. Stere, exponentul basarabenilor în Vechiul Regat, apărătorul drepturilor lor, va suferi, de acum încolo, toată viaţa de pe urma opţiunilor sale politice din vara lui 1914. Ducîndu-şi convingerile pînă la ultimele consecinţe, va rămîne în Bucureştiul ocupat de inamic (el, ieşeanul!), va scoate aici, ce-i drept după semnarea armistiţiului, ziarul *Lumina*, considerat, apoi, o gazetă colaboraţionistă, avînd parte, în 1919, după făurirea României Mari, de cîteva săptămîni de încarcerare la Văcăreşti, fără a i se intenta vreodată proces, mereu şantajat, în treburile sale de om politic (devenise fruntaş al Partidului Ţărănesc, apoi al PNŢ), de contenciosul din perioada 1914-1917. Fostul său prieten Ionel Brătianu i-a trimis vorbă, în 1920, să „se dea la fund o vreme", după care, cuminţit va fi reprimit în PNL, dîndu-i-se locul meritat. Stere, firește, nu l-a ascultat, contribuind doctrinar şi politic, la crearea unor partide politice care concurau teribil, pe scena vieţii politice, PNL. Foştii prieteni, deveniţi adversari de neîmpăcat nu s-au mai reconciliat niciodată. Ionel Brătianu a murit intempestiv, ca din nou prim-ministru, în octombrie 1927 (la 63 de ani). C. Stere, deşi bolnav, s-a dus cam pe ascuns, la Ateneul Român, la căpătîiul fostului său prieten care i-a produs mari, teribile neajunsuri şi a murit, răpus de o boală de cord, în iunie 1936. Era, cînd a murit, nu numai adversar al liberalilor, dar şi al naţional-ţărăniştilor, de unde fusese nevoit să demisioneze în 1930, creîndu-şi propria grupare politică aliindu-se cu un alt dizident penetist, Gr. Iunian, formînd, împreună, Partidul Radical Ţărănesc. Şi, trebuie adăugat, că perspectiva a infirmat pronosticurile amînduror oameni politici. Fiecare dintre ei credea, în 1914-1916, că România va pierde Basarabia în favoarea Transilvaniei. Nici unul dintre ei nu putuse prevedea (nici chiar Stere) izbucnirea revoluţiei în Rusia, care va aduce ţării reintrarea Basarabiei în trupul ei, reîntregindu-se cu toate provinciile subjugate.

Tumultuosul C. Stere, născut din plasma mesianicilor răzvrătiţi, a cunoscut într-o viaţă de 71 de ani, toate ipostazele posibile ale vieţii publice: alianţe, consens, dezbinare, conflict transformat în inimiciţie ireductibilă. Dar în toate aceste ipostaze, aproape mereu de răzvrătit, a fost animat pururea de tăria convingerilor, pentru apărarea cărora n-a pregetat să rateze totul, inclusiv cele mai ispititoare şi confortabile situaţii politice. Plămada din care s-au făurit asemenea personalităţi tare mi se pare că s-a istovit cu totul.

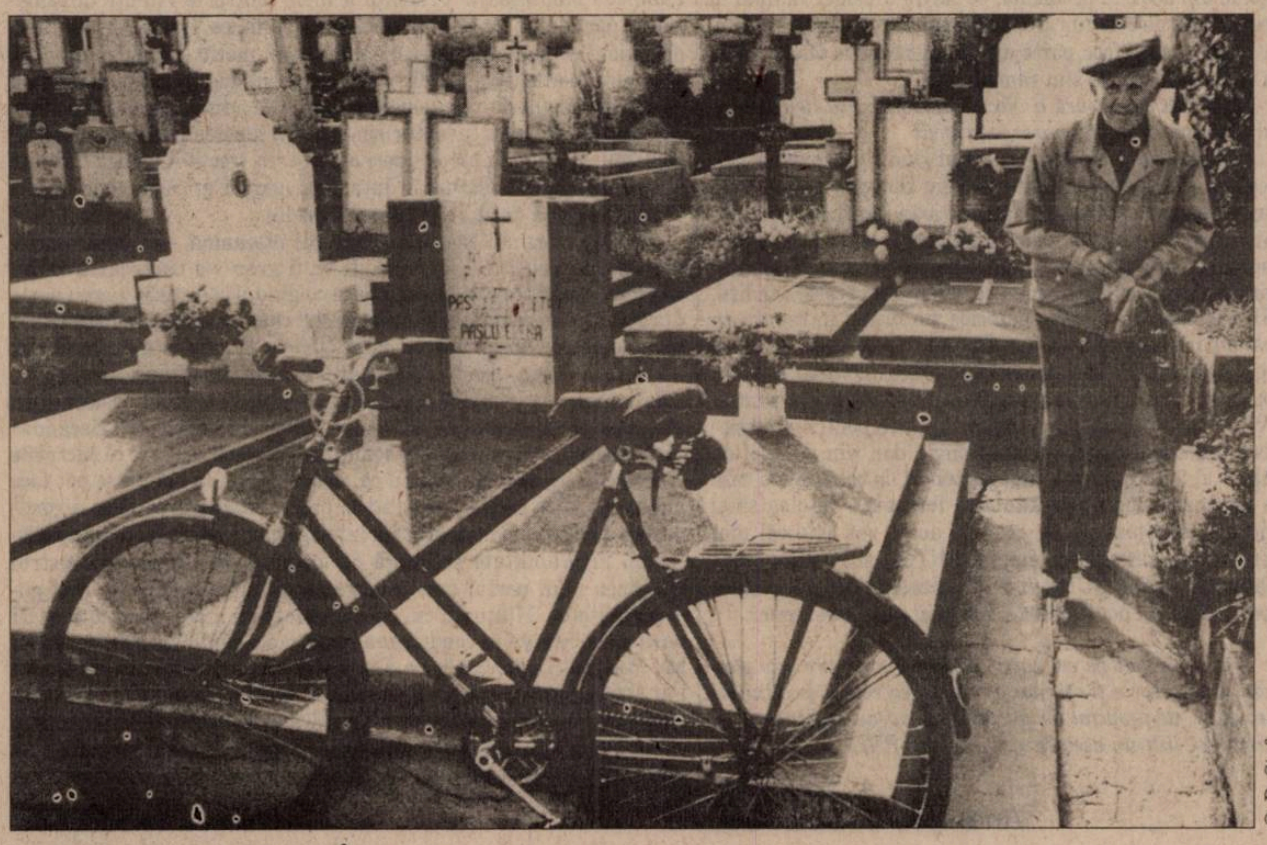

© D. Ştefan

Anca MANOLESCU

Peisajul a-spaţial

Construcţia unei geografii sacre în Răsăritul creştin a debutat – atrage atenţia, printre alţii, istoricul P. Maraval (*Lieux saints et pélérinages d'Orient*, Paris, 1985) – cu un puternic episod contestatar. Primii creştini par să respingă orice valorizare spirituală a spaţiului concret. Pentru ei, adevăratul „loc al prezenţei" divinului e sufletul, în variantă personală, sau *ecclessia*, în variantă comunitară. Ca atare, el nu ar suporta nici un fel de comerţ, fie el şi simbolic, cu modulaţiile peisajului terestru. „Locul de reuniune al creştinilor nu e unul determinat pentru că Dumnezeul lor «nu e circumscris de un loc ci, nevăzut fiind, umple cerul şi pământul, e cinstit şi slăvit pretutindeni de credincioşi»" (*Passio Iustini*, apud. Maraval). Într-o primă impresie, spaţiul vizibil, imediat pare să devină, ca valoare simbolică, pură negativitate: un dat uniform şi pînă la urmă indiferent, evacuat de orice calitate expresivă, pentru că e perceput în lumina – prea puternică – a omniprezenţei divinului *ad extra*, corelativă transcendenţei lui *ad intra*.

Conform unei interpretări comune, Maraval pune această atitudine pe seama unui cult „spiritual" (*i.e.* „abstras", eliberat de orice servitute a concretului), afirmat mai ales de creştinismul auroral, *în ruptură* cu „practicile iudaizante excesiv de ritualiste" ale vremii. Descendenţii acestui creştinism prim, spune el, au putut perpetua însă o cu totul altă stare de spirit: începînd cu sec. al IV-lea, cînd creştinismul se instituţionalizează, începe proliferarea locurilor sfinte şi a sanctuarelor cu mare faimă, ţinte de pelerinaj şi veneraţie comunitară, dar şi centre unde un nou *imperium* îşi fundamentează statutul.

Istoric şi conjunctural, ruptura poate însemna aşadar delimitarea creştinismului de tradiţia ebraică, similară departajării buddhismului incipient de brahmanism. Însă tema rupturii se consumă de fapt în interiorul oricărei tradiţii. În creştinism – ca şi în celelalte spaţii religioase – asistăm la un efort permanent de *ruptură*, de disociere faţă de condiţia „instalată", formalizată, curent primită şi acceptată a religiei. Monahismul primelor veacuri postconstantiniene încerca tocmai o delimitare de varianta prea socializată a creştinismului triumfător; el căuta să regăsească, în discreţia pustiei, prospeţimea unei personale întîlniri cu divinul. La sfîrşitul sec. al XIX-lea, mişcarea filocalică va iniţia în răsăritul european un alt profil al rupturii, întrucîtva mai adecvat vremilor moderne: căutătorul de Dumnezeu va înceta să fie legat preponderent de incinta monastică – ea însăşi oarecum sclerozată –, pentru a deveni, printr-o altă ruptură, un personaj nespectaculos, nu neapărat călugăr, preocupat şi ghidat de rugăciunea inimii.

Pentru acest tip spiritual – în permanentă disociere de obişnuinţa şi convenţia religioasă, atras într-o aventură a căutării şi întîlnirii cu Cel non-localizabil _, pentru el, peisajul imediat devine oare inexpresiv, neglijabil, inapt de valorizare simbolică? „Ruptura de lume" implică ea, oare, o totală indiferenţă faţă spaţiul desfăşurat al lumii? Întors spre cer, contemplativul se dispensează oare total de sprijinul pe care l-ar putea acorda căutării sale suportul concret al pământului?

Spaţiul în negativ

Evanghelia după Toma, aparţinînd mediului gnostic, începe şi ea cu un refuz al spaţiului, însă de o stimulantă negativitate: „Isus a zis: dacă cei ce vă călăuzesc vă spun: Iată, Împărăţia este în cer, atunci păsările cerului vă vor lua înainte; dacă vă spun că este în mare, atunci peştii vă vor întrece. Însă Împărăţia este în lăuntrul vostru şi în afara voastră."

Aici, refuzul devine dinamic; spaţiul apare drept evidenţa unei limitări ce trebuie depăşită. El dă seamă de inadecvarea condiţiei noastre curente cu natura Celui căutat. De aceea, scrutarea „în negativ" a spaţiului poate incita la ruptură, la un avînt *dincolo* de orizontul pe care spaţiul îl conturează. Contempli spaţiul lumii – de la nadirul şi pînă la zenitul ei, de la imediatul şi pînă la rosturile lui simbolice (cum o face *theoria physiké* a doctrinei mistice răsăritene) – pentru a realiza că lumea e doar un mediu de trecere, un mod încă nedeplin al întîlnirii, impropriu atît pentru divin cît şi pentru uman.

Ţinta ultimă a căutării e, în fond, o realitate în acelaşi timp non-definibilă şi infinit atractivă. Iar spaţiul se oferă drept termen privilegiat, însumînd prin excelenţă categoriile *finitudinii* şi *definiţiei*, un termen privilegiat pentru a marca – prin contrast – zona spre care ţinteşte căutarea. Spaţiul e un termen ce trebuie intens scrutat, exploatat în sugestiile lui simbolice şi noetice, pentru a putea fi, abia apoi, lăsat în urmă. E reperul a cărui depăşire indică orientarea justă. Iată, de pildă, argumentarea în limbaj filozofic a lui Plotin:

„S-ar părea că, imaginînd diferenţe legate de natura Unu-lui, ne reprezentăm mai întîi un spaţiu şi un loc, aşa cum o fac poeţii vorbind despre haos. Iar că, apoi, introducem pe Cel Prim în acest loc ori spaţiu, generat de sau existent în imaginaţia noastră... Să îndepărtăm orice noţiune de loc din ideea pe care o avem despre Prim; să nu îl plasăm într-un loc, oricare ar fi el, fie că e vorba despre sălaşul veşnic sau despre un loc în care El să fi venit" (Plotin, *Eneada* VI, 8, 11, 13 ss.).

Spaţialitatea – şi *limitarea* pe care ea o presupune – intră în contradicţie nu numai cu *nemărginirea* ci şi cu *simplitatea* Unu-lui (Cel *Simplu* nu admite, reamintea Evagrie, nici un fel de determinaţii, de de-finiri). Spaţialitatea tinde să se asocieze imediat operaţiei noetice de diferenţiere (la nivelul naturii divine) pentru a o transforma într-un demers separativ. Spaţiul, odată invocat, atrage după sine şi de la sine tema succesiunii şi a schimbării („ne reprezentăm mai întîi un spaţiu şi un loc... în care introducem apoi pe Cel Prim"; „să nu îl plasăm într-un loc... în care el să fi venit") şi anunţă temporalitatea (fie şi sub forma ei de perpetuitate: „sălaşul veşnic"). Spaţiul, ni se sugerează, e emblema datelor ce configurează „regimul lumii", e sursa trăsăturilor lui constitutive. Refuzîndu-i modelul, contemplativul exclude din rădăcină întreg sistemul de referinţe ale creaturalului – atît din efortul de a gîndi adecvat divinul cît şi din efortul de a-l căuta în mod eficace.

Fie că apelăm, în perimetrul creştin oriental, la numele prime ale tradiţiei sau la autori mai tîrzii, formularea transcendenţei se asociază cu un inerent avertisment împotriva spaţiului. „Nu căuta cu mintea ce este Dumnezeu şi unde este. Căci e mai presus de fiinţă şi necuprins de loc, fiind mai presus de toate" (Teognost, *Despre făptuire, contemplaţie şi preoţie*, 9). Autorul (sec. IX), inclus în Filocalie, va reţine două repere limitative, două blocaje, două inadecvări în contemplarea ultimă: fiinţa divinului (sfera sa afirmativă) şi localizarea. Ele ar fi cadrele maxime în care divinul nu se lasă totuşi cuprins, organizat, epuizat conceptual şi nici întîlnit în mod veritabil.

Epuizarea spaţiului

În fond spaţiul nu desemnează în exemplele precedente doar regimul mundan – pe care intelectul trebuie să îl părăsească pentru a se orienta spre cealaltă sferă şi a gîndi ilimitatul. Spaţiul e atît de intim legat posibilităţii de a circumscrie, de a cuprinde o realitate, încît devine sinonim, într-un anumit fel, *comprehensiunii*: critica spaţiului vizează ispita minţii de a opera după o strategie care tinde să *închidă* obiectul, să şi-l subsumeze, să-l stăpînească – reductiv – în conturele unei scheme explicitante. Ceea ce se pune în chestiune, pînă la urmă, e chiar funcţionarea intelectului. Prin scrutarea categoriei spaţiale, intelectul însuşi e adus în stare de auto-interogare, de tensiune cu sine.

„Dacă cineva se gîndeşte la Dumnezeu (nu în conformitate cu demnitatea Sa, căci ce gînd poate fi demn de Dumnezeu?), să se gîndească la o lumină inaccesibilă, mare, căreia spiritul nostru nu-i poate da roată (*'perinóeton*)..., purtînd totului de grijă, compătimitoare şi nepătimitoare, ...veridică, mîngîietoare, strălucitoare, fără amestec" (Clement Alexandrinul, *Egloge profetice*, P.G. 708 bc).

Nu mai avem de a face aici propriu-zis cu refuzul spaţialităţii, ci cu o trecere la limită. Intelectul trebuie să întîlnească o realitate care nu acceptă nici circumscrierea („o lumină căreia spiritul nostru nu-i poate da roată"), nici diferenţierea („o lumină fără amestec"). În surdină, în mod abia sugerat şi deja depăşit, spaţiul e prezent aici, asociat temei explicite a luminii. Revelare primă a Inaccesibilului, lumina oferă *expresia* unei integrităţi fără fractură, omogenă. E pura şi imediata Lui evidenţă, propusă intuiţiei, iar nu rezultatul unui demers inductiv care şi-ar obţine pas cu pas obiectul printr-o comprehensiune din ce în ce mai largă. Dacă lumina nu se manifestă ca obiect şi capăt al demersului intelectual, ea e în schimb perfect obiectivă fiindcă prezenţa i se impune dincolo de dubiu.

Ea obligă, în consecinţă, intelectul să ia act de o realitate care nu se lasă *cuprinsă*, nu se lasă abordată prin categoria „spaţială" a comprehensiunii. Pentru că lumina e, simbolic vorbind, anterioară atît *înţelegerii* cît şi *spaţiului*.

Din punct de vedere cosmogonic, lumina e sursă din care ia naştere cuprinsul lumii, e principiul întinderii ei, posibilitatea de a fi desfăşurată. În momentul genezei biblice, creaţia se poate dezvolta graţie desprinderii luminii din tenebrele non-manifestatului. Reverberaţia ei realizează propriu-zis *spaţiul* în care se va dezvolta lumea. A. K. Coomaraswamy (*The Symbolisme of the Dome*) citează surse vedice relative la concepţia după care „cu mijloacele Soarelui au fost în primul rînd «măsurate» ori «create» lumile. El (Soarele) a măsurat cu raza sa marginile cerului şi ale pămîntului" (*Rg Veda* VIII, 25, 18). Termenul sanscrit *loka* – desemnînd în tradiţia hindusă un anumit domeniu al existenţei universale, o «lume» – se leagă direct de o rădăcină al cărui sens prim desemnează lumina (cf. R. Guénon, *Symboles de la Science Sacrée*). În Occidentul medieval, Robert de Grosseteste considera lumina ca „materia primă" a Universului.

Prin tema luminii, Clement Alexandrinul indică implicit un punct de transmutaţie: aici, unde se atinge rădăcina spaţiului, nivelul său originant – pe care intelectul e incapabil să-l „cuprindă" – i se propune acestuia un alt stil de abordare. În locul *comprehensiunii*, i se propune *participarea*.

* * *

„Fuga de lume", temă constantă pentru experienţa contemplativă, va fi şi o fugă de spaţiu – înţeles ca schemă constitutivă a mundanului dar, mai ales, ca emblemă a ideaticului reductiv. Va fi o fugă în *pustie* care e suspendare a spaţiului, trecerea sa în nedeterminare luminoasă, epuizare a spaţiului. Pustia e resimţită ca un non-spaţiu dominat şi absorbit de *lumina amiezii*, lumină maximă, anglobantă, lipsită de umbre şi nuanţe. M.-M. Davy, vorbea, în *Encyclopédie des mystiques*, despre „solitudinea strălucitoare a pustiei" care îl adoptă pe eremit, transformîndu-l după chipul ei. „Strălucind pustia ca o mare" se spune la un moment dat în *Lavsaicon*: pustia e echivalentul cristalin, mineral al *oceanului* – imaginea cea mai utilizată pentru a desemna (şi a percepe) nesfîrşitul, în care limitări şi determinaţii sînt absorbite fără urmă. Adoptînd terminologia propusă de R. Guénon, Jean Biès vorbeşte despre capacitatea ei de a oferi un simbol natural pentru Principiul ultim: „pustia va putea desemna indiferenţierea principială în care Suprafiinţa şi-a ales sălaş".

„«Adăpost de călători în pustiu» – *Ieremia* 9, 2. Unde se află acest adăpost din pustie, care nu ţine socoteala călătorilor săi? Nici un drum nu duce într-acolo, nici o călăuză nu îl menţionează... Şi totuşi, în locul acesta cu neputinţă de situat, în acest sălaş lipsit de orice locuinţă, în acest tărîm fără nici o aşezare se află sediul lui Dumnezeu" (A. Néher, *Jérémie*, 1980). Aici, unde categoriile logicii limitative explodează, pierzîndu-şi conturele, aici intelectul – şi fiinţa în întregul ei – pot întîlni evidenţa a-spaţială a Celui căutat. A Celui pe care Islamul, expert al pustiei, l-a desemnat ca *lamakam* – «non-loc», «acolo unde nu e nici un loc» – ori ca aflîndu-se în *na-kuja-abad* – «teritoriul lui non-unde», «acolo unde nu există nici un acolo» (cf. Annemarie Schimmel, *Deciphering the Signs of God. A phenomenological Approach to Islam*).

În accepţia sa teoretică, *spaţiul* e, pentru contemplativ, o metaforă strict negativă; dar în alcătuirea lui concretă el conţine peisaje unde ilimitatul îşi găseşte o convingătoare, adecvată oglindire.

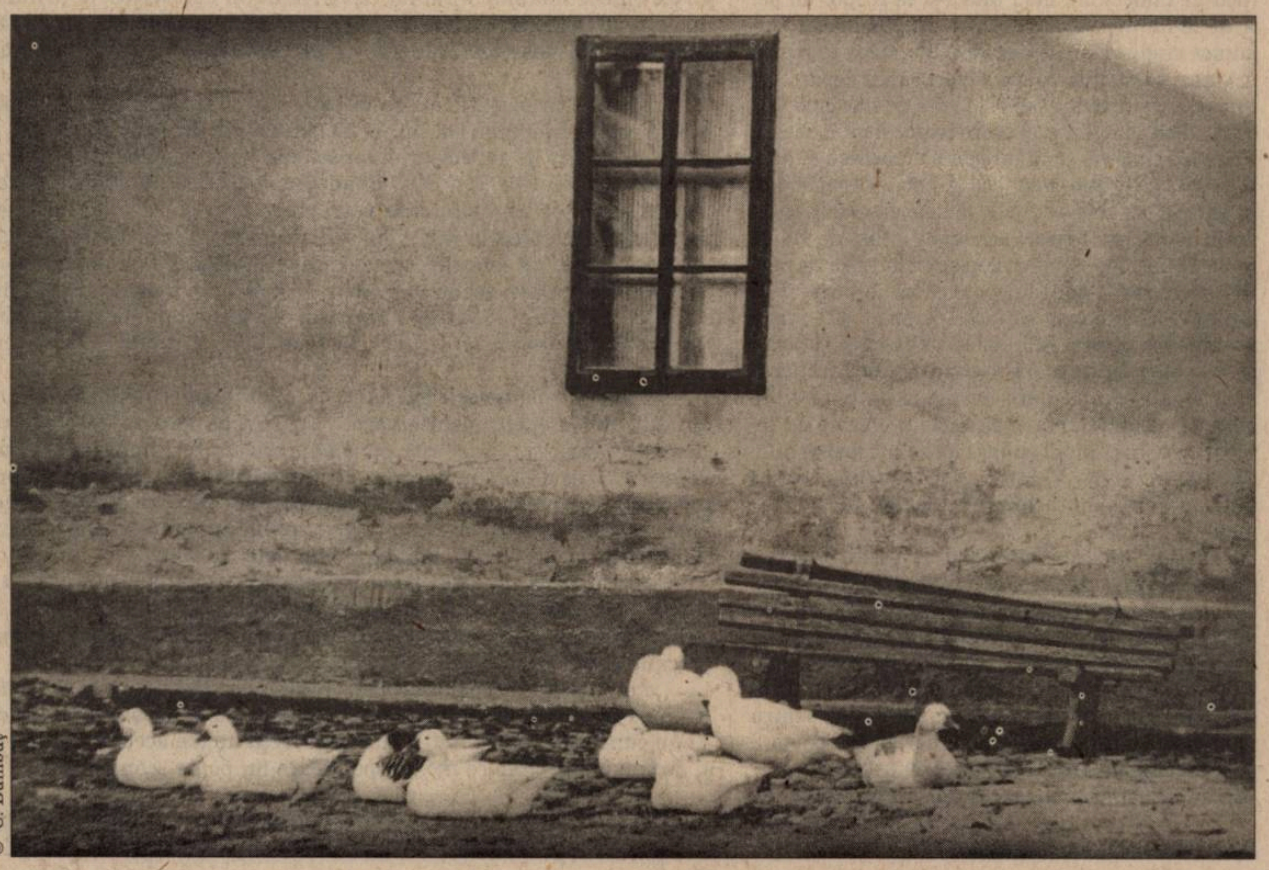

© C. Bumbuţ

Scrisori întredeschise

Stimaţi prieteni,

Vă trimit scrisoare cu adevărat pierdută, care zace de cîteva zile bune, desfăcută şi abandonată, la întîmplare, pe caloriferul din scara blocului în care locuiesc. Prin urmare, nu cred să fi comis o prea gravă indiscreţie citind-o şi schimbîndu-i puţintel destinul (femeia de servici tocmai se pregătea să i-l curme), cu nedisimulata intenţie de a vă face să zîmbiţi. Nu ştiu dacă am şi reuşit acest lucru; în orice caz, parcă era păcat să se prăpădească, neştiută de nimeni, pe gîtul lacom al unei ghene apatice de (post-)tranziţie, o dovadă mai grăitoare că, dacă a greşi e omeneşte, a iubi nu e nicidecum mai puţin aşa. Savuraţi, aşadar, Desperately Looking for... Veronica.

Cu stimă,

A. BAR-SIMION

3.09.1998

Scumpa şi iubita mea nevastă Veronica

Pentru început pot să-ţi spun bună seara şi numai gînduri bune atît ţie cît şi la întreaga familie. Veronica să şti că eu sînt bine sănătos şi care sănătate ţio doresc şi ţie. Veronica ma-m gîndit în lipsă de ocupaţie şi bine înţeles să-ţi mai scriu cîteva rînduri pentru că ma-m săturat tot ascultînd aceleaşi casete zi de zi şi bine înţeles de dorul tău că nu te mai văd pînă pe data de 30 septembrie cînd vi din nou la mine. Veronica ce să-ţi mai spun că ma-m săturat numai pe-la puşcărie şi să fiu departe de tine în primul rînd că sufer eu şi în al doilea rînd că te fac şi pe tine să suferi poate mai mult de cît mine pentru că ştiu că ţi cu adevărat la mine. Veronica să şti că ma-m supărat foarte tare pe tine cînd team văzut la vizită cu părul tăiat. Veronica nu cumva să se mai întîmple să-ţi mai tai părul vreodată pentru că mă supăr şi mai tare. Vezi cînd vi pe 30 la mine îmi mai cumperi încă 3 casete afară de cele 2 casete pe care mi leai adus cînd ai venit rîndu trecut la mine. O casetă să fie cu Marin Doru şi o casetă să fie cu Denisa şi a treia să fie de supărare. Veronica înainte să-mă scoţi la vizită îl chemi în poartă pe Domnul plutoner major Muşat de-la reeducare îi dai un pachet de LM. şi îmi aduce casetele la camera 24 vezi că este tot poliţaiu acela care a venit şi a loat şi casetofonul. Veronica te rog să-mi mai cumperi încă 2 borcănele de pharmex vitamina C. Cu aromă de portocale pentru că îmi face foarte bine de cînd am început să le iau. Îmi mai aduci încă 10 plicuri cu timbre de 1050 de lei un prosop mare de baie. Fotografi de-la Zîna de-la petrică cu casandra şi Buţi de-la Mihaela şi Violeta. Îl iei ori pe petrică ori pe Zîna că îmi este dor şi de ei şi în primul rînd am ceva de vorbit ori cu Zîna ori cu petrică şi îl rogi pe petrică să mai te ajute şi el la pachet bine înţeles numai dacă vrea şi are buna plăcere pentru că afară de tine că eşti nevasta mea dintre fraţi şi surori nu mai am pe nimeni decît pe petrică şi Zîna dar are şi ei necazurile lor că au şi ei familia lor şi copii dar vreau să spun că nu sau răcit de mine şi nu mau uitat. şi să îi spui lui petrică să-mi mai scrie şi el cîte un plic măcar Duminica cînd stă acasă degeaba. Veronica te rog să mă crezi că nu mai pot să suport să fiu departe de tine pentru că şi mie îmi este milă de tine cînd văd că ai slăbit în halul acela care team văzut la vizită. Veronica cînd o fi să-mi pregăteşti pachetu te duci la petrică că el ştie ce să facă şi îi spui să-mi băgaţi în săpunul de rufe o sută de mii de lei ori 2 bacnote de 50.000 ori o singură bacnotă de o sută de mii. şi tot în acelaşi loc să-mi puneţi şi un lănţişor de aur. Veronica dar îi spui lui petrică să le bage el în săpun că el ştie cum să facă. Veronica să te duci neapărat la petrică să îi dai să citească şi el plicul şi să-l citească cu mare atenţie. Petrică frăţiorul meu să şti că am mare nevoie şi de bani şi de lănţicul de aur că am şi eu nişte probleme de rezolvat şi te rog din tot sufletu să nu mă laşi că arde cămaşa pe mine. Veronica săi transmiţi multă sănătate lui Lenuţa fata lui Marina din partea mea.

Lenuţa mia zis Veronica că tu ai întrebat mereu de mine şi tot ce iai dat Veronica mio adus mie dacă crezi că tu poţi so mai ajuţi ajuto că ia îmi aduce mie tot ce îi dai tu. Lenuţa dai lui Veronica un spray şi două pachete de ţigări Mallboro şi o fotografie de a ta să-ţi fac un tablou frumos şi tot odată ţin săţi mulţumesc pentru tot ce faci pentru mine băbuţa mea te aştept cu nerăbdare pe data de 30 septembrie ori cu Zîna ori cu petrică.

al tău bărbat sam buzatu te sărută de mii de ori.

A.R.U.

Sam + Veronica. te pup Dulce

Scumpa şi neuitatea mea surioară Zîna şi Dragul meu Cumnat Dan Nepot Ionuţ

Încă de la început vă pot transmite multă sănătate din partea mea atît ţie surioară lui cumnatu şi lui Naşu naşa. şi un nou an de muncă şi numai bucuri dupe concediul ce laţi petrecut la mare. şi lui nepoţelul meu Ionuţ. surioară şi cumnate eu ţin să vă mulţumesc pentru tot ce aţi făcut pentru mine şi vă mulţumesc mult de tot pentru nesul care mi-laţi cumpărat cînd a venit Veronica pe 26 August la mine. Zîna şi Dan să ştiţi că eu vă promit cum iam promis şi lui Veronica că nu mămai tai şi sînt cuminte şi tot odată vă promit şi vouă că nu mai îmi trebuie o altă femeie decît Veronica. Zîna şi Dan eu vă rog din tot sufletul Veronica să stea la voi pînă mă liberez eu pentru că la voi sînt sigur că nu mai este deranjată de nimeni şi pentru tot ce faceţi pentru mine eu mă revanşez în faţa voastră recunosc că-maţi ajutat mult de tot şi nu am cuvinte să-vă mulţumesc.

Mucalitul sub violenţa seriozităţii

Ni se răresc mucaliţii.

Ca atîtea şi atîtea alte specii ale naturii umane, şi mucaliţii sînt pe cale de dispariţie, permiţînd, fratern, dezvoltarea altora.

Dar ce-s mucaliţii, ce-i un mucalit?

„Cel care, sub aparenţă serioasă, e plin de haz – ghiduş, poznaş", îl defineşte DEX-ul şi, probabil, în limba română, nu există ceva mai serios ca DEX-ul, Dumnezeu să-l ţină în viaţă!

Un ghiduş? N-am mai văzut un ghiduş de nu ştiu cîte decenii obsedante.

Un poznaş? Nici un deceniu nu s-a dovedit obsedat de poznaşi.

Penultimul mucalit pe care-l ţin minte a fost acela care la un meci de box între doi grei, foarte grei şi semizei ce se băteau cu o energie nedisimulată, de ţîşnea sîngele şi pe cămaşa albă a arbitrului, s-a ridicat brusc dintre noi, spectatorii entuziasmaţi de calitatea spectacolului, şi-a plecat aruncîndu-ne peste umăr un: „dă-i în mă-sa, că sînt înţeleşi!" Printre răcnetele celor din jur, eu l-am auzit, am amuţit, l-am binecuvîntat: avea un haz enorm sub aparenţa dezgustului. Nimeni nu l-a luat în seamă.

Cînd urlă, lumea n-are auz pentru mucaliţi care tocmai asta nu fac – nu urlă.

Cînd înjură permanent şi cumplit, lumea n-are auz pentru ghiduşul care tocmai asta nu face: nu înjură cumplit, ci de drag, cacolalic.

Cînd se răresc mucaliţii, se înmulţesc mitocanii. Alternativa română la mucalit nu e mohorîtul, posomorîtul, ci mitocanul.

Dar de ce pier? Dracu' să ştie, sînt multiple cauze, lucrează cumva misterul din acea profundă observaţie a ultimului mucalit memorabil care-i explica, în Cişmigiu, celui de lîngă el: „nu ştiu ce bagă ăştia în pensie că după doi ani mori!".

Dintre cauzele care-mi trec ca gloanţele prin minte, am răgaz s-o definesc pe prima din care n-ar fi exclus să se tragă şi celelalte:

Violenţa seriozităţii – ea, seriozitatea, nu mai e aparentă, ea e reală, ea e dominatoare, ea ajunge tiranică;

toate anunţurile matrimoniale roagă seriozitate;

toţi eseiştii, editorialiştii, miniştrii, consilierii prezidenţiali, Preşedintele însuşi cer insistent seriozitate;

celebra expresie mucalită „fii serios!" e caducă;

toţi se impun ca serioşi şi nici un ghiduş nu mai găseşte acea aparenţă sub care să fie plin de haz, cum vrea DEX-ul;

aparenţa se confundă cu esenţa şi asta distruge orice haz – o lume redusă la esenţă e tragică; iar tragicul azi – cum s-a spus de la Napoleon încoace – e politica, politicul, gorila, guvernamentalul, antiguvernamentalul, prezidenţialul, antiprezidenţialul. În fondul fără de formă, nu există partid pentru mucaliţi – e o aberaţie în termeni, PM poate însemna orice, niciodată Partidul Mucalit român.

Orice mucalit – din cîţi or mai fi... – care ar vrea să intre în vreun partid, al opoziţiei sau dimpotrivă, se va vedea verificat la sînge, precum micburghezii odinioară, precum intelectualii bătuţi de gîndul acela pidosnic de a face binele dinăuntrul răului. Spre hazul cel mai serios, el va auzi azi cele mai crunte întrebări de ieri: ce spirit vrea el să introducă?, care-s rădăcinile spiritului său neserios?, nu cumva vrea să aducă în partid un spirit miticist?

Violenţa seriozităţii nu se citeşte mai clar decît în ura obsesivă pe Mitică, în furia împotriva lui, în „boala pe el". În frica de el. Nu se poate nega că Mitică şi miticismul constituie baza ideologică a mucalitului. Cadrele ştiu bine ce ştiu. Nici Ceauşescu poate că nu strînge atîta dispreţ mortal ca acest personaj care cutremură conştiinţa oricărui regăţean şi propagă groaza pînă la Iaşi, Cluj şi Timişoara, antimiticiste din naştere. A fi Mitică azi, *id est* mucalit, sperie mai mult decît a fi rrom, antisemit, bozgor, taliban sau fost securist. Piatra de încercare a românului – într-o ţară cu atîtea pietre din astea, de încercare – e indiscutabil lepădarea de Mitică. (Am citit de curînd un articol de fond: „Jos miticii!". Ce se mai poate adăuga?)

E atîta ură pe nefericitul ăsta, de o vitalitate culpabilă, încît dacă un mucalit cult – speţă încîntătoare! – ar instiga la a se deschide opera lui George Călinescu şi a se citi acolo cum, cu un haz imperial, divinul critic detectează în crinul nepereche şi prezenţa unui „Mitică sumbru", acel provocator ar risca mai mult decît nesomnul cu care am fost ameninţaţi, după numărul nostru cu Eminescu (urmînd a fi trimişi în faţa plutoanelor de execuţie cu care vor fi dotate tribunalele morale).

Desigur, ar fi un leşin general dacă într-o bună zi un Mitică, nu atît sumbru cît postmodern, ar declara adevărul: mucalitul ia totul în tragic şi nimic în serios. Nu a apărut încă o asemenea clipă şi, comozi cum îi ştim, mucaliţii preferă să piară.

...dar dacă nu pier? Dacă, în spiritul lor poznaş, dispar la suprafaţă pentru a se trage înăuntru, în esenţă? Nimeni nu cunoaşte forţa mucalitului. El nu cunoaşte disperarea. E limita şi forţa lui; de aceea e urît de mitocani şi de tragici, în timp ce nici un politician nu poate scăpa de el.

Radu COSAŞU

Bazar

Reviste noi: *Esmeralda*

Telenovela a învins! Şi-a cîştigat o revistă aproape numai a ei, intitulată explicit *Esmeralda*. Acum 3 ani s-ar fi numit *Kassandra*, acum 1 an – *Gavriota*. Faptul că autorii ei au avut curajul unui titlu atît de particular e un semn incontestabil al Victoriei telenovelelor. Pentru *Esmeralda* nu mai e nevoie de contexte şi explicaţii. E bine fixată în mentalul colectiv. Pe coperta din spate a revistei, înrămată somptuos, este o poză romantică, a unei doamne languroase şi îmblănite. Dedesubt scrie, cu litere roz: Angelica Aragon *(Suflet de femeie)*. E vorba deja de un limbaj cifrat: Angelica Aragon e la fel de binevenită pe o copertă precum, altădată, Mircea Albulescu sau Silviu Stănculescu pe coperta din spate a revistei *Cinema*. Lucrurile pot merge şi mai departe de atît: dacă *Esmeralda* înseamnă *Telenovela*, atunci *Telenovele* înseamnă *Serial. Spectacol*. Reper cultural şi existenţial, viaţa starurilor din telenovele, prezentată de revista în cauză, nu e mult diferită de cea a personajelor pe care acestea le interpretează. *Andreea del Boca* (Antonella), după ce s-a despărţit de Jeffrey Sachs (?) *„şi-a luat mobilă nouă, şi-a schimbat garderoba, şi-a făcut rezervări săptămînale la masaj şi saună"*.

Soap-urile nu sînt nici ele mult în urmă: a apărut primul număr din *Tînără şi îndrăgostită*. Revista face parte din genul şmecher cu copertă color lucioasă şi interior gen hîrtie igienică. Texte multe, care te îndoctrinează, pe puncte, în ale feminităţii şi poze, probabil, de prin reviste străine. Coperta din spate ne spune în foarte multe cuvinte cui se adresează revista în cauză: *„Asta e revista ta dacă: iubeşti / vrei să fii iubită / vrei să afli mai multe despre el şi despre dragoste / vrei să te cunoşti mai bine / vrei să ai mulţi prieteni / vrei să fii fericită şi să-i faci fericiţi şi pe cei din jurul tău"*. Tînăra cititoare (şi, de voie, de nevoie, îndrăgostită) obligată să facă faţă unui număr impresionant de sfaturi şi obligaţii. Elevă timorată, înaintea unei prime întîlniri sau posibile despărţiri, ea va simţi imboldul să-şi consulte carneţelul cu clişee.

Iaromira POPOVICI

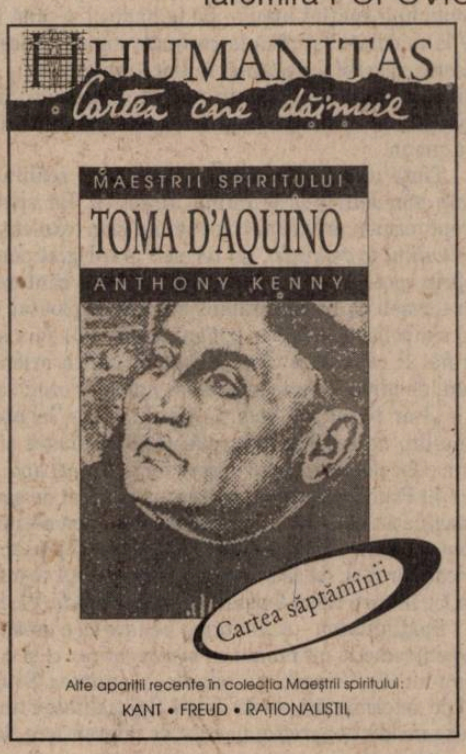

Trecerea prin reviste

Conformism şi ortodoxie

În nr. 37 al ***Românieі literare*** (paginile duble din mijloc) a apărut un „eseu" – ton de manifest – intitulat „Noua identitate a omului occidental". Autorul său este un tînăr universitar român, Ovidiu Hurduzeu, plecat din ţară acum aproape 10 ani. Cum era de aşteptat, textul lui O. H. a fost îmbrăţişat fără rezerve de un Dan Stanca – care declara chiar (în *Aldine* /26 sept. a.c.) că este „unul din cele mai bune texte publicate de ***R.I.*** din '90 încoace"...

Primul sfert al articolului este o expunere sumară a „political correctness"-ului american, dogma discriminării pozitive a minorităţilor care a cucerit un segment semnificativ al mediului universitar de peste Ocean; ultimele trei sferturi cuprind impresiile stîrnite de această dogmă în mintea necoruptă a dlui Hurduzeu, o teorie „revoluţionară" care *explică totul* şi, finalmente, un viguros „apel la vigilenţă" sub forma unui P.S. – în care tînărul român din S.U.A. îşi îndeamnă compatrioţii de acasă (din motive pe care le putem doar intui) să nu cedeze sirenelor multiculturalismului...

Principalul viciu al textului este amalgamul asociativ, din care decurge neatenţia la nuanţe. Multiculturalismul apare sub forma unei hidre care înghite tot – de la ierarhii artistice la strategii macro-economice. Vulnerabil în veriga sa cea mai slabă (i.e. relativismul axiologic aplicat artelor), rezultă că e inacceptabil în ansamblu – mai mult, un pericol...! Este unul din locurile comune ale polemicilor de tot felul: sacrificarea adevărurilor parţiale de dragul „întregului". În realitate, dacă pretenţia de a introduce criterii „democratice" în domeniul artistic (Da Vinci „egal" cu o ţesătură aztecă, Shakespeare „egal" cu un scriitor obscur din Burundi...) este o stupiditate – sancţionată ca atare de „minoritari" lucizi ca Harol Bloom sau George Steiner! –, relativitatea multiculturală este binevenită şi necesară în spaţiul social. A nu vedea *acest* „detaliu" este poate mai grav decît a vedea *numai* detaliile... Ca şi în cazul lui Sorin Matei (tînărul universitar de la USC care-l contestă pe Patapievici), dă de gîndit tendinţa anumitor intelectuali români proaspăt strămutaţi peste Ocean de a opera cu „argumente" globalizante! Căci paradoxul este că, deşi O. Hurduzeu deplînge trecerea Occidentului de la individ la colectivitate – pornind de la observaţii mai curînd anecdotice –, felul în care polemizează cu această „realitate" (în fapt, imaginară...) ţine tot de un mental colectiv. (Unei dogme i se răspunde (tot) printr-o dogmă!) Este lucrul cel mai neplăcut din „demonstraţia" dlui Hurduzeu; celălalt lucru – derapajul auto-proiectiv care ar vrea să „explice" lumea occidentală printr-o teorie unică, atotînglobatoare! – este mai degrabă ridicol... El ne aduce aminte că *la chose du monde la mieux partagée* este, astăzi, paranoia – teoria conspiraţiei universale. Aici, dl Hurduzeu nu mai este nici „original", nici paradoxal, ci pur şi simplu banal, îngroşînd rîndurile unei legiuni de spirite care, de la C.V. Tudor la Pavel Coruţ, recită „aria calomniei" pe mai multe voci... Singurul „detaliu" nostim este că, în cazul dlui Hurduzeu, vocea sa străbate mări, ţări şi-un Ocean pentru a spune acelaşi lucru. N-ar trebui oare să afişăm „Complet!"?

Ultimele două numere (august/septembrie) ale revistei timişorene ***Orizont*** – prin excelentele interviuri cu Marian Papahagi, Johnny Răducanu, un dosar despre romi şi altul despre Italia (cu texte de Umberto Eco, Mircea Mihăieş, Cornel Ungureanu şi cu o splendidă pagină din Hugo Pratt tradusă de Adriana Babeţi), „serialul" lui H.-R. Patapievici despre „Niceea şi Galilei" şi cel al lui Livius Ciorcîrlie despre „Caietele" lui Cioran – cuprind posibile răspunsuri implicite la teza lui O. H.

Unul ar putea fi şi scrisoarea deschisă a lui Vasile Popovici, adresată lui Marius Lazurca – în care se spune, printre altele: „Poţi fi tare atîta vreme cît nu eşti ispitit să-l înţelegi pe celălalt; or, nimic nu mă ispiteşte mai mult decît exerciţiul mereu reluât de a pătrunde în intimitatea unei gîndiri/sensibilităţi străine. (...) evoci uşurarea pe care ţi-am arătat-o cînd, cunoscîndu-te, am înţeles că, deşi absorbit de credinţa ortodoxă şi sub anume influenţe, nu deveniseşi un fundamentalist. Şi conchizi: «nu ştiu dacă voi putea să mă împac vreodată cu ideea de a fi apreciat *în ciuda* credinţei mele.» (...) Însă în timp ce eu vorbesc despre fundamentalism religios, tu vorbeşti despre credinţă! Vezi aici o echivalenţă? (...) Ştiu... că poziţia mea, de membru al unei biserici creştine, nu-mi conferă o legitimitate în plus faţă de orice alt credincios sau necredincios de aici sau de aiurea. Fiindcă şi acesta din urmă are, cred, în faţă o şansă, şansa lui. O va descoperi dacă va avea nevoie."

Alt răspuns eventual este de găsit în textul „Ortodoxia şi sociologia stigmatelor", aparţinînd lui Dan Ungureanu: „În sociologie se face o distincţie subtilă între *conformism* şi *ortodoxie*: conformismul este adaptarea la comportamentul grupului *amorf* înconjurător (cercul de prieteni, de pildă); ortodoxia (descrisă şi studiată de Deconchy) e supunerea la ideile unui grup *ierarhizat*. În privinţa românilor, cred că al doilea termen descrie mai bine conformismul lor – un conformism „centralist" care sufocă iniţiativa individuală. Minoritate, pentru români, înseamnă grupul sortit să rămînă în imaturitate. Românul de bază preferă expectativa pînă află părerea majorităţii, ca să nu se afle în minoritate. Or chiar acest lucru îl condamnă la tăcere." **(a. l. ş.)**

Nu rataţi!

Sîmbătă, 10 octombrie ora 20:30
şi duminică, 11 octombrie, ora 20:30,
ultimele două reprezentaţii cu

CETATEA SOARELUI,

un spectacol de *Mihai MĂNIUŢIU*
cu Marcel IUREŞ şi Adrian TITIENI

la TEATRUL ACT, Calea Victoriei 126.

Biletele pot fi cumpărate de la sediul teatrului, zilnic 14,00-20,00; rezervări şi informaţii la telefon 3103103.
Spectacolul durează 1 oră şi 10 minute.

Jurnal de cinefil

Secvenţe de toamnă

9 sept. 1997

Mi-am adus aminte, nu ştiu prin ce mecanism, de părerea unui fost coleg de facultate referitoare la „Nunta de piatră" al lui Piţa-Veroiu; după amicul meu, acest film poate fi considerat un reuşit *exerciţiu*, şi cam atît. Un exerciţiu de *stilistică* cinematografică, bănuiesc eu că a vrut să zică – pentru că a trecut o bună bucată de timp de la acea discuţie şi ceea ce-mi amintesc este doar o frîntură dintr-o dispută dezlînată şi lipsită de argumente (de ambele părţi). Nu mai ştiu ce-am răspuns atunci, dar ceea ce-mi vine în minte acum se reduce la cuvîntul „imagine". „Nunta de piatră" este în primul rînd *imagine*. Nu este adrenalină şi epicitate, ci eminamente mesaj adresat ochiului. Fapt uitat îndeosebi de autorii filmelor postdecembriste, filme în care se vorbeşte ca-ntr-o piaţă, filme obositoare prin marea lor trăncăneală. Şi apropo de Caragiale: nu-mi place „De ce trag clopotele, Mitică?" tocmai din cauza exasperantei isterii verbale, a stridenţei auditive a filmului. Replicile sînt urlate, mugite, ţipate ş.a.m.d., iar menţinerea întregului film la astfel de altitudini sonore devine stresantă. Poate că I.L. Caragiale înseamnă, vorba criticului, „marea trăncăneală", dar nu cred că „marea trăncăneală" înseamnă Caragiale.

14 sept. 1997

Azi văzut „Căpitanul Conan" (Franţa 1995, regia Bertrand Tavernier). O peliculă anticalofilă, pe care o urmăresc în zăngănit de pahare spălate şi-n alte zgomote intermitente provocate de activitatea angajaţilor barului din fundul sălii. Nefiind *decît* un biet film franţuzesc fără vedete şi fără eroisme de carto(o)n, „Căpitanul Conan" a fost programat într-o sală amenajată spre a servi ca disco-bar pe timpul nopţii. Bineînţeles că au dispărut rîndurile obişnuite de scaune, înlocuite fiind de fotolii şi mese. Acum realizez că sintagma mea cu damf cultural, „oraşul celor şapte cinematografe", aplicată oraşului meu natal, nu mai are acoperire: cele şapte nu mai sînt decît cinci, iar din acestea unul e mai mult discotecă, iar celălalt mai mult sală de jocuri de noroc. Încet-încet cinefilia se va transforma în telefilie, iar cinefilul va fi un personaj legendar, straniu, foarte probabil uşor ridicol: o persoană discretă, care nu ronţăie popcorn, nu comentează cu voce tare filmul în timpul vizionării, rezistă în întunericul cu izuri al celor mai dubioase săli de cinema, uită ce-i aia casă şi masă pentru două ore de beznă strălucitoare...

21 sept. 1997

„Face Off" – regia John Woo. Ar fi multe de comentat despre filmul ăsta. A plăcut publicului, dar şi criticii. Scenariul e de o neverosimilitate care frizează basmul, însă acceptînd convenţia, în primul rînd convenţia schimbării reciproce a chipurilor, filmul devine fascinant. Despre lentoarea poetică a scenelor de violenţă ale lui Woo s-a scris. Cît despre procedeul înlănţuirii scenelor de acţiune, deloc nou, acesta are efectul de a anula clasicul „punct culminant" din obişnuita reţetă a filmelor americane, moment care pare a fi egalat ca intensitate şi ca lungime de alte asemenea momente. Gîndul mă duce la seria „Indiana Jones", în care Spielberg, păstrînd totuşi accentul final, aşează chiar în „prologul" acestuia un prim lanţ de efecte de acţiune, „tehnică" preluată de foarte mulţi şi care „dă bine". Deviza unor astfel de filme pare a fi: „mişcare, exclusiv mişcare". Contemplaţia îi rămîne lui Tarkovski, eventual lui Antonioni...

Mihai IGNAT

Imaginarul publicitar

Advertising şi supraeu (I)

Probabil că imaginea pe care o atribuim acestei lumi virtuale în care sîntem proiectaţi cu forţa în calitate de cetăţeni-cumpărători este, într-o primă instanţă, aceea a unui teritoriu guvernat de principiul plăcerii. Lumea publicităţii ne garantează satisfacţia deplină în raport cu obiectul-produs, pornindu-se de la premisa (niciodată verificată de noi) că el răspunde, să zicem, unei dorinţe sau necesităţi aprioric de care, iniţial, putem fi mai mult sau mai puţin conştienţi. O lume ai cărei falşi subiecţi sîntem, programaţi să resimţim nu numai false dorinţe, dar – surpriză – şi false interdicţii. Interdicţia este şi ea o ofertă, însă una deghizată, tocmai de aceea cred că publicitatea este exact paradisul ei. Gîndiţi-vă cîtă publicitate a făcut Dumnezeu fructului oprit!

Ar fi interesant de studiat reacţia cumpărătorilor la interdicţia (evident, inteligent regizată) de a intra în posesia unui anumit produs sau, pur şi simplu, la ocultarea lui intenţionată.

Există, totuşi, un risc. Dacă în literatură, spre exemplu, funcţionează o anumită convenţie între autor şi cititor, care stabileşte de la bun început regimul ficţional al operei, în publicitate, deşi sîntem mai tot timpul conştienţi de natura fictivă a informaţiei pe care o primim (datorită fie formei artistice în care ne este prezentat produsul, fie exagerărilor laudative la adresa lui), pornim de la prezumţia – sau măcar pretenţia – de veridicitate. Aici finalitatea comercială perverteşte gratuitatea artistică. Prin urmare, ar depinde doar de abilitatea copywriter-ului de a plasa interdicţia în convenţia artistică şi nu în zona veridicului, pentru ca ea să aibă efectul scontat, acela de a induce, cu toate acestea, o provocare cît se poate de reală. Nu e uşor să provoci realitatea cu mijloace artistice în altă zonă decît cea a artei. Totuşi, probabil că, dacă aş fi copywriter, aş încerca.

Pînă una alta, însă, interdicţia funcţionează (ca ofertă) în publicitate, dar sub o altă formă şi anume aceea în care un lucru extrem de dorit ne este interzis sau devine cu neputinţă de atins în absenţa produsului. Nesmintit, sărutul e de neconceput fără *Smint*, mai precis, e fatalmente imposibil! O instanţă supremă potrivnică şi implacabilă, un fel de supraeu al publicităţii face din el un nou tabu. Dar asta numai dacă nu aveţi antidotul la consangvinitate: dacă nu folosiţi *Smint*. Altfel, „No *Smint*, no Kiss!"

V-aţi speriat? Resimţiţi de-acum un fel de teamă religioasă de fiecare dată cînd sînteţi pe cale să vă sărutaţi iubitul/iubita? O senzaţie incertă ca o presimţire sau chiar un sentiment de vinovăţie? Nu e cazul. E doar o reclamă interesantă, care ne place.

Alice POPESCU

Concursul „Piesa anului 1998"

UNITER anunţă că termenul limită de înscriere a pieselor la ediţia 1998 a Concursului ***Cea mai bună piesă a anului*** *este* ***31 decembrie 1998****. Autorii vor trimite textele dactilografiate (pagina standard 30 rînduri) sau culese pe computer (300 cuvinte/pag.), cu un motto înscris pe prima pagină, acelaşi motto figurînd pe un plic închis în care sînt trecute datele autorului. Concursul* ***nu acceptă*** *piese într-un act sau dramatizări, piese publicate sau reprezentate. Textele înscrise la Concurs nu se înapoiază.*

Juriul Concursului va anunţa cîştigătorul în luna februarie 1999, iar Editura UNITEXT va publica piesa cîştigătoare. Concursul, Premiul şi publicarea piesei sînt finanţate de către Fundaţia Principesa Margareta a României. Premiul va fi oferit în cadrul Galei Premiilor UNITER.

Adresa concursului şi relaţii la UNITEXT/UNITER, Str. George Enescu 2-4, Bucureşti, 70141, tel. 3150048 sau 3134278, 3153636, fax 3120913

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

GUSTUL INSPECŢIEI, GUSTUL REFORMEI

Mulţi dintre profesorii români trăiesc cu spaima inspecţiilor: o expresie precum „inspecţie frontală" aruncată într-o cancelarie produce explozii emoţionale inimaginabile. Iar inspecţiile de grad reprezintă veritabile ritualuri de îmblînzire a divinităţii capricioase sosite „de la centru": ofrande de hrană, băutură, daruri precum veioze, vaze de cristal ori balerine de porţelan trandafiriu mărturisesc arhaica apetenţă pentru potlach a şcolii româneşti. Vă propunem un articol pe această temă, nu fără a aminti că Ministerul Educaţiei Naţionale a emis un nou regulament al inspecţiilor, menit să înlocuiască „etica darului" cu „etica contractului" în lumea şcolară – iniţiativă semnalată de Evenimentul zilei *din 30 septembrie 1998. (Articolul se numeşte* Ministrul Marga interzice chiolhanurile de la inspecţiile şcolare *şi este semnat de Alexandru Calmâcu.) Cum privesc profesorii bucureşteni măsurile reformatoare ale Ministerului, în general? Din cele cîteva păreri antologate mai jos ar rezulta că bine, în general.*

În ultimul grad

„Profesor, gradul 1" în învăţămîntul preuniversitar reprezintă treapta cea mai înaltă de calificare a unui cadru didactic. Mulţi privesc „gradul 1" ca pe un fel de doctorat şi nu sînt departe de adevăr. Mai mult, dacă doctoratul, pînă nu demult, nu aducea nici un spor la salariu, gradul l-a adus întotdeauna.

Timpul selecta aproape de la sine profesorii care ajungeau la grad, după o activitate îndelungată, în care muncile agricole erau mai importante decît pregătirea de specialitate. Urmau calificativele, inspecţiile, aprobările judeţenei de partid şi mai ales celebrul examen de socialism, încît bieţii oameni, trecuţi prin toate filtrele, erau mai toţi aproape de pensie, obosiţi şi descalificaţi fără voia lor. Cu atît mai plăcut era să constaţi că cea mai mare parte a profesorilor candidaţi la grad priveau proba ca pe o piatră de încercare şi deci o luau foarte în serios, pregătindu-se cu rîvnă atît pentru inspecţia la clasă, cît şi pentru lucrarea „ştiinţifico-metodică". Dar nu numai...

(Are Călinescu o tabletă din „Cronicile pesimistului", intitulată „Doctorat la Salamanca". Trebuie citită pentru a înţelege mai bine cele ce urmează.)

Va să zică... După tipic (metodologia inspecţiei de gradul 1), de la Universitatea din Bucureşti sau Cluj sau Iaşi sau Craiova sau care are acest drept, vine o comisie formată din doi profesori – unul e conducătorul ştiinţific al lucrării –, cărora li se alătură inspectorul de specialitate desemnat de judeţ. Buuun!

Profesoara inspectată (sau soţia profesorului inspectat) au impresia că aceşti oameni n-au mîncat şi n-au băut de vreo cîteva luni, încît, imediat ce debarcă din maşină, sînt împinşi, fără drept de apel, în cancelarie sau vreun laborator sau în fosta „cameră a pionierului", unde urma tabloului se mai vede pe perete, şi în jurul lor începe o agitaţie nebună. Secretara apare cu cafelele (care nu pot fi refuzate, căci inspectorii s-au sculat cu noaptea în cap), dar asta nu e nimic, căci greul abia urmează. Crenvurşti calzi, sandviciuri, plăcintă ialomiţeană, dacă eşti în Ialomiţa, plăcintă teleormăneană, dacă eşti în Teleorman, icre de ştiucă, dacă eşti pe malul Dunării etc. etc. În zadar protestezi, în zadar profesorii care au ulcer scot pastilele din buzunar ca să demonstreze că nu se eschivează, ba, chiar, le pare rău...

„Serviţi!", „Serviţi!", „Serviţi!", „Da' n-aţi servit nimic! Se poate?". La început, mai ai putere să „serveşti", observînd chiar – cu un zîmbet grijuliu, ca să nu jigneşti pe cineva – că toată lumea spune acum „Serviţi!" în loc de „Serviţi-vă!" sau „Luaţi!" pur şi simplu. În pauza a doua nu mai merge nimic! Profesoara sau profesorul sînt foarte buni. Îţi dai seama după cum reacţionează clasa, chiar dacă a fost „regizată" (deşi toţi te asigură că n-au regizat-o), îţi dai seama după modul cum se aplică planul de „tehnologie didactică" (oribil sună!), îţi dai seama după emoţiile ei/lui care sînt sincere. Nu! Asta nu contează! Dacă n-ai „servit" nimic înseamnă că eşti nemulţumit.

Îmi închipui ce sacrificii făceau bieţii oameni, înaite de '89 ca să poată să te servească. Acum, datorită înlăturării unor oprelişti, îşi dau gradul mai devreme. Unii ţi-au fost studenţi nu demult. Atmosfera s-a mai destins, nu e nevoie să mai ceri părerea primarului sau a secretarului de partid. Dar „Serviţi!" a rămas!

Te duci la fosta ta studentă pe care ai remarcat-o de la primele seminarii. A făcut o lucrare de excepţie, şi originală şi bună. Copiii sînt îmbrăcaţi frumos şi e limpede că lecţia nu e regizată. Totul e perfect şi n-ai nici o reţinere s-o lauzi la discuţia finală. Şi, totuşi, ea e înspăimîntată vizibil. De ce? Fiindcă n-ai „servit" în prima pauză clătitele cu brînză de vaci amestecată cu mărar făcute special pentru tine! Degeaba încerci să-i spui că lecţia despre „Fefeleaga" a fost foarte bună (cine, Doamne iartă-mă, a băgat chestia asta în manuale?), degeaba încerci s-o linişteşti, spunîndu-i ce mai ştii despre colegii ei, n-ai servit măsline umplute, făcute special pentru această ocazie, şi ăsta e un semn rău pentru ea!

Dacă unii dintre cei la care am fost în inspecţii citesc acest articol, m-ar putea acuza că sînt ipocrit, mai ales că, slavă Domnului, eu, neavînd probleme cu stomacul, fac parte dintre cei care „servesc". Sau, cel puţin, rezistă prima şi a doua pauză, dar realitatea este că de ani de zile ne chinuim să le explicăm candidaţilor la gradul 1 că examenul se dă totuşi în clasă şi nu la masă...

Un coleg de-al meu era îngrijorat că o profesoară căreia îi condusese lucrarea nu mai venea să-şi programeze inspecţia finală. Investigînd, a aflat că avea mari necazuri materiale şi nu putea „să se pregătească" aşa cum credea ea că se cuvine. A chemat-o şi a muştruluit-o zdravăn. Am fost împreună. Profesoara era realmente excepţională, deşi n-am „servit" decît nişte covrigei. Sună ca într-o poveste, dar e adevărat: a început să plîngă cînd i-am spus că, din păcate, nu-i putem acorda mai mult decît nota 10!

De unde vine chestia asta? Din ce resorturi ascunse ale sufletului autohton? Să fie vorba despre celebra „ospitalitate românească"? Sau despre „Cu iaurt, cu gogoşele, te făcuşi vornic, mişele"? Turcii, fanarioţii sau secretarii de partid au încurajat aşa ceva? Îmi vine să cred că cei din urmă, citînd un inspector de specialitate dintr-un anume judeţ care mi-a spus: „Dom' profesor, în ultima vreme, examenul de grad a devenit o problemă de... mas(s)ă!". Bună!

Pe de altă parte, gradul 1 e un mare eveniment în viaţa profesorului. Dacă, mai ales, e în mediul rural, toată suflarea ştie. E o problemă de prestigiu: „Auzi, bă, a venit domnii profesori dă la Bucureşti şi aia le-a dat numa' o cafea şi nişte biscuiţi dă la butic! Hă! Hă!".

Cezar TABARCEA

P.S. A fost o **dilemă**: e bine aşa, nu e bine aşa? Am ieşit din dilemă, descoperind că, pe vremea lui Titu Maiorescu şi a lui Spiru Haret, inspecţiile începeau de la **casa** învăţătorului. Cum şi-o întreţine? Cum se îmbracă? Cum mănîncă? Este el într-adevăr un exemplu pentru ceilalţi?

P.P.S. (cu scuze): Momentul cel mai dramatic este cînd, după atîta ghiftuială, trebuie să te duci... „undeva". Nu voi putea uita niciodată figura unui director de undeva, din Bărăgan, care mi-a spus: „Dom' profesor, mai bine ţineţi-vă un pic şi vă duc cu maşina la mine acasă. Nu e grozav, dar, oricum e mai..."

À bon entendeur, salut!

Comentarii

● ***Ce părere aveţi despre reforma din învăţămînt şi despre felul în care aceasta se aplică?***

● ***Aţi observat o schimbare în modul în care sînteţi trataţi, ca profesori, de către Minister şi de către inspectori?***

Acestea sînt întrebările pe care le-am adresat cîtorva profesori de liceu din Bucureşti. Iată răspunsurile.

Împărţirea în semestre e bună

● Împărţirea anului şcolar în semestre este o soluţie bună. Acest prim trimestru era extrem de lung şi ineficient în final, pentru că şi noi şi elevii veneam din inerţie la şcoală şi nu pentru a obţine rezultate bune. Aşa este mai odihnitor: materia mai descongestionată, scurte vacanţe... Noua formulă de bac? Prima oară m-am speriat cînd am auzit de 7 materii; dar luîndu-se măsuri de descongestionare (acum materia este aproape pe jumătate faţă de cea de anul trecut) lucrurile s-au mai echilibrat.

● Observ o schimbare la Minister, în special. Se preocupă de soarta noastră. Am auzit că se fac nişte propuneri de mărire a salariilor. Dar, deocamdată nu-i nimic concret. (Paula Rădulescu-Dobrogea, profesoară de limba română, liceul „George Coşbuc")

O avalanşă de ordine

● Părerea mea personală vizează două paliere: direcţia pe care s-a pornit este în general bună, dar modul în care se aplică reforma la nivelul unităţilor şcolare determină multe probleme. Reforma se transmite prin ordine pornite de la Minister şi se presupune implementarea unor măsuri de o factură sau alta. Aceste măsuri reuşesc să aibă o eficienţă în funcţie de mentalitatea şi vîrsta fiecărui profesor, de modul său de lucru. Sînt adeptul ideii că reforma, indiferent de nivelele de la care porneşte ne are ca agenţi executori tot pe noi, cadrele didactice. Eu am numărat după martie 1998 aproximativ 30 de ordine. E o avalanşă de ordine, instituţii, structuri. Descentralizarea învăţămîntului, descongestionarea materiei sînt lucruri care se pot aplica, dar cum se reflectă oare la nivelul fiecărei şcoli în parte? Au ele realmente eficienţă? Copiii percep bine noile structuri, în special descongestionarea materiei. Însă aici depinde de mentalitatea profesorului: sînt profesori care au un orizont deschis şi acceptă şi profesori la care deschiderea către nou se face mai greu.

● Aceste relaţii diferă de la şcoală la şcoală şi de la om la om. Din punctul meu de vedere relaţia a fost întotdeauna de colegialitate. (Mihai Manea, profesor de istorie, liceul „George Coşbuc")

Bucătăria şi casa reformei

● Ar fi fost bine ca totul să fi fost gîndit din timp mai minuţios şi profesorii să fi fost puşi în temă cu scopurile, mijloacele, cu „bucătăria" reformei. Ar fi trebuit să fi fost elaborate manuale noi, revăzute, uşurate, restructurate, să existe dotări audio-vizuale, programa să fi fost revăzută şi simplificată. Se urmăreşte o descongestionare a orelor păstrînd vechile manuale ba chiar mărindu-le ca substanţă şi ca volum, or acest lucru contravine spiritului reformei. Avem nevoie de programe noi bine gîndite şi structurate, de manuale noi. Ar fi fost ideal să fi existat o pregătire un an, doi adică pus în temă, dezbătut, publicat. Totul s-a întîmplat prea repede şi sîntem într-un fel de criză de timp. Copilul este un element maleabil, se supune rapid la noile exigenţe. Greutăţile apar însă la maturi. Trebuie să se înţeleagă scopul reformei. Noi am pornit noua construcţie, am turnat fundamentul, am ridicat un zid, am pus o fereastră, încă o cărămidă şi ne-am zis: casa e începută. Este începută, dar nu e construită sistematic de la bază spre vîrf. Mă întreb cum este percepută reforma undeva la ţară, în oraşe mici, în Deltă etc. Ar fi bine să se facă anchete în paralel: liceele ca George Coşbuc şi şcoli din sate rupte de lume. (Mogoş Iosif, profesor de istorie, liceul „George Coşbuc")

Cum s-au ales materiile de bac?

● Sînt încîntată de corectitudinea bacalaureatului şi sper ca, în continuare, să fie din ce în ce mai serios şi mai corect. Sînt însă mai puţin încîntată că elevilor li s-au impus nişte materii fără să fie lăsată la latitudinea lor alegerea. De exemplu, la clasele de Real, dintre cele 7 materii copiii nu-şi pot alege decît o singură limbă străină, deşi ei sînt tentaţi să opteze şi pentru cea de-a doua limbă străină. (Ileana Moldovan, profesoară de Franceză, liceul „George Coşbuc")

Noi copiem modelele străine fără să avem ce ne trebuie

● Există o descongestionare a materiei, dar nu s-a ales cea mai bună soluţie. Nu există un sincronism: se cer la bac anumite capitole care s-au scos din manuale şi nu mai sînt predate la clasă.

Ţinînd cont de baza materială din şcoli care este mai mult inexistentă, tendinţele de acum nu sînt în concordanţă. Încercăm să facem ceva pe ceva inexistent. Exigenţele ar trebui să fie conform dotărilor. Dacă tot urmărim modele străine, să meargă cei de la Minister să vadă şi dotările din Occident. Fiindcă noi copiem fără să avem ce ne trebuie.

La clasele mici noul sistem de notare şi ideea de a asculta copilul la oral sînt bune. El învaţă să comunice, intervin şi alţi colegi, apare un schimb de experienţă. Copilul devine mai puţin inhibat, mai creativ şi mai competitiv. Prin calificative, pe undeva se autoapreciază, capătă încredere în el, apare dorinţa de a fi mai bun. (Profesoară pe discipline tehnice în liceele industriale)

Ne-am umanizat, am fost la training-*uri*

● La liceu, reforma n-a ajuns deocamdată în aspectele sale concrete. Încă foarte multe nu s-au schimbat, în afară de 2 semestre, o nouă formulă de bac şi cam atît. Gimnaziul şi şcoala primară se bucură de manuale alternative şi de posibilitatea de a alege. Nivelul primar şi cel gimnazial pînă la clasa a VI-a inclusiv se bucură de programe noi, un grup de profesori au regîndit programa. Noi mergem pe o programă pe care o deducem din manuale; ea nu s-a publicat încă.

A început o cooperare între catedre. Catedre din cadrul aceleiaşi arii curriculare şi-au propus activităţi comune. De exemplu, limba română cu limbile străine. La noi în liceu încă de anul trecut am început astfel de activităţi, adică interasistenţe ale profesorilor care predau la aceleaşi clase. De exemplu, modul de organizare şi de structurare ale orei de geografie, să zicem, dezvoltă nişte abilităţi pe care eu, la ora de engleză, aş putea să le folosesc. Ne-am mai umanizat în ceea ce priveşte abordarea elevului, nu mai gîndim: „Eu sînt cu materia mea, am închis uşa clasei şi nu mă mai interesează!".

Reforma presupune un anumit training şi o anumită strategie pe care noi, ca profesori trebuie să le învăţăm. Au existat seminarii în acest sens la nivel naţional. La Minister este componenta de formare a „formatorilor". S-a făcut un „training" cu o expertiză străină („Education Development Center") şi s-au format 28 de „formatori" naţionali care au reduplicat atelierele primite, de două ori, pregătind fiecare la rîndul său alţi 28 de oameni care au aceeaşi datorie. Prima temă a fost cea a înţelegerii reformei, strategii de activitate în clasă, mutarea centrului de greutate de pe profesor pe elev etc.

(Adriana Ţepelea, profesoară de limba engleză, C.N. „Mihai Viteazul")

A consemnat Adina POPESCU

O cunosc pe...

Violeta Machedon

Reporter: V-am văzut cumpărînd „cartilaj de rechin". Ce vă tratează?

Violeta Machedon: Cartilajul.

Cum arată cartilajul de rechin? Aţi văzut vreodată un cartilaj?

Da. Sînt tablete, la 100 g.

Cartilaj-picături aţi întîlnit?

Nu ştiu întrebarea!

Vă uitaţi la televizor? Aţi văzut un rechin la televizor?

Da. Sînt cele mai rele bestii de pe faţa Pămîntului.

De ce credeţi că-s rele?

Rele şi bune sînt toate vietăţile. Şi noi, oamenii care sîntem buni, alegem ce e de vindecat cu rău.

Nu vă e jenă să înghiţiţi pastile dintr-un animal văzut la televizor?

Nu, ce se uită la mine?

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

POVESTE DE TOAMNĂ

● Într-una din aceste zile urmăresc pe „Arte" un documentar despre hazard, din care aflu un fapt uluitor: anume, că fenomenele fizice obiective pot fi influenţate de anumite procese psihice subiective! Este rezultatul unor experimente făcute de cercetători de la Princeton, care mie – ca profan – mi se par revoluţionare... Îl sun pe un prieten fizician, întrebîndu-l dacă ştie ceva în acest sens şi dacă faptul i se pare extraordinar; nu, nu ştie şi da, faptul ar putea fi considerat într-adevăr o revoluţie în fizica modernă. Îmi povesteşte cîteva lucruri „ciudate" despre fizica cuantică, despre hazard şi despre un matematician trăsnit pe nume Trussdel (?); în replică, îi reproduc părerea unui alt matematician (John Nash, laureat al premiului Nobel pentru economie) cum că „Raţionalitatea limitează concepţia unei persoane despre relaţia sa cu cosmosul"... În momentul în care închid telefonul, apăs automat pe telecomandă şi „pic" pe filmul lui Rohmer *Ma nuit chez Maud*, difuzat tot pe „Arte" – exact scena dialogului dintre Jean-Louis Trintignant şi Antoine Vitez în care este vorba de „pariul lui Pascal", hazard şi probabilitate... Mă emoţionează gîndul că totul nu va fi fost decît pregătirea acestui moment – frumos ca o teorie matematică – în care am revăzut (a treia, a patra oară?) filmul lui Rohmer, atent (ca pentru întîia oară!) la aceste cuvinte: „Matematica şi metafizica sînt unul şi-acelaşi lucru". Ceea ce mai rămăsese de demonstrat... (**a.l.ş.**)

SCORILLO TEMPORE

● Aproape tuturor ni s-a atestat, în şcoli, „valabilitatea" lui Decebal prin existenţa inscripţiei: „Deceballus per Scorillo". Pare-se că însemna Decebal, fiul lui Scorillo". Că *Scorillo* va rămîne în mentalul colectiv comercial e destul de neaşteptat: numele său e şi al unui magazin aproape gol, import-export, de pe Matei Voievod. În drum spre Academia de Teatru şi Film. (**I. P.**)

● Ziarul *Curentul* oferă, săptămînal, un fascicul dedicat cîte unui judeţ. Deşi, de fiecare dată, cei care scriu sînt oameni ai locului (deci diferiţi), pe pagina ce deschide fascicolul întîlnim mereu un articol deconcertant, în stilul *României pitoreşti* a lui Vlahuţă. De pildă, în recentul „Curent de Satu Mare", putem citi, sub titlul *Starea de santinelă:* „La picioarele lui, România pare o vale în ceţuri. Soarele trece mai întîi pe la el înainte de a coborî peste fraţii de la cîmpie." De aici pînă la poezie nu mai este decît un pas, care este chiar făcut, către sfîrşitul articolului: „Doar la ei, Dumnezeu merge desculţ, şi nu se teme, doar la ei, văzduhul este necuprins de scrum, doar la ei, timpul este neatins de timpul nebun." Frumos, nu? (**C. P.-B.**)

● Sumbru şi nostim, genericul emisiunii intitulate cu litere în flăcări: „Conştiinţa naţiunii". (Tele 7abc). Leitmotivul este chipul foarte dur al lui Vlad Ţepeş. Întruchipînd conştiinţa naţiunii, Ţepeş-Doamne este astfel montat ca să se confrunte repede şi sintetic cu feţele celor mai importanţi oameni politici ai României „la zi". Ţepeş ochi în ochi cu domnii Diaconescu, Berceanu, Vasile, Iliescu, Roman etc. – gagul vizual ne umple de o veselie care dezamorsează cerinţa cumplită a poetului, venită din „off"-ul cel mare, aceea cu „smintiţii şi mişeii"... Fiindcă nu mai e nevoie de nici un desen – un paloş străbate grav ecranul, luînd foc sub ochii noştri. Se înţelege, se înţelege – dar de ce să ne mai indignăm naţional cînd Occidentul ne confundă cu ţara lui Dracula? Că noi om fi mai reuşiţi!? (**R. C.**)

RIME ANTI-RID

● *Catren electoral:* „Voi continua ce-am început! / Nu promisiuni, ci fapte pentru tine / Alege omul priceput / Decis să facă numai bine". („Viorel Lis – candidatul nostru, alesul dvs.") Mesajul este destul de accesibil, dar ritmul cam şchioapătă, parcă ar fi trecut prin numeroasele gropi ale Capitalei. (**T. C.**)

● Într-un *copy center* pe bulevardul Carol I din Bucureşti se poate citi (şi memora, că merită) următoarea creaţie poetică inspirată, probabil, de relaţiile cu clienţii: „Cu prostul neşcolarizat / Te certi puţin şi-ai terminat. / Dar tragi o ceartă colosală / Cînd prostul a trecut prin şcoală". (**M. V.**)

● Influenţa reclamelor pentru produsele cosmetice care previn, în mod miraculos, îmbătrînirea: în Piaţa Amzei, un vînzător ambulant de „piatra ponce", ştirb şi îmbrăcat ca vai de el, îşi recomanda marfa pronunţînd corect: „Piatră anti-rid pentru picioare". (**C. P.-B.**)

SCRUM ŞI *SPICE RUM*

● Iarăşi – o reacţie neaşteptată din partea unei bătrînici cerşetoare, pe cînd scormoneam prin buzunare după ceva bani. Femeia şedea în genunchi, cu o icoană de carton viu colorată în poală, lîngă izvorul lui Eminescu din Cişmigiu. Zice: „Vă rog eu, decît bani, mai bine o ţigară-două, cît se poate, să-mi daţi!". Şi i-am dat cît s-a putut. Mi-a cerut şi un foc, normal, şi a-nceput să pufăie cu voluptate aşa, îngenuncheată, îmbrobodită, păstrîndu-şi intact aerul profesional-pios. (**D. V.- R**)

● *Cocktail*-urile, în restaurantele din România sînt nişte biete semne ale mirării. Dacă ai tupeul să comanzi unul, chelnerul îşi revine treptat şi se repede să întrebe cum se prepară. La *Grand Café* (fostă *Mimi's)* poţi bea printre altele *Margarita, Manhattan* sau *Spice Rum Pina Colada*. Cel din urmă îşi merită toate cele patru denumiri: pe lîngă paiul în cauză, găseşti în pahar... o femeie goală, înaltă, roşie şi din plastic. Şi, culmea, pe tocuri. Ea se foloseşte la amestecat şi reprezintă, probabil, premiul pentru curajul adevăratei comenzi. (**I. P.**)

FIXINGURI

● „Femeia de afaceri nu trebuie să arate niciodată cu degetul un obiect sau o persoană ori să-şi trosnească cu zgomot degetele, indiferent de motivul pentru care o face" *(Curentul*, 6 oct.). Restul doamnelor, care nu devin femei de afaceri, pot să arate cu degetul, să-şi trosnească falangele, cu şi fără cauză, se pot trînti dizgraţios în fotolii etc. Manierele elegante trebuie însuşite, probabil, numai în cazul că intri în business şi ai de-a face cu rating şi fixing. Dacă nu, nu. (**T. C.**)

● *Posibilă schimbare de regim.* Impresionat de condiţiile în care vieţuiesc animalele de la Grădina Zoologică din Bucureşti, dl Gheorghe Tinca, candidat independent la postul de Primar General al Capitalei, a promis că, „în cazul în care va fi ales, va adopta cel mai fioros leu, căruia îi va plăti îngrijirea anuală". După vizitarea fiarelor, candidatul a mers în Piaţa Obor unde a cumpărat legume, „preţurile pipărate" ţinîndu-l departe de sectoarele unde se vindeau carnea şi laptele. *(Naţional*, 6 oct.) E limpede: dacă în viaţa celui mai fioros leu de la Zoo va interveni schimbarea, îl paşte un regim strict vegetarian, bazat pe salată şi mărar. (**T. C.**)

● Comisia juridică a Camerei Reprezentanţilor a decis declanşarea procedurii de punere sub acuzare a preşedintelui Clinton.

Sub titlul „Minciună nobilă", ziarul *Le Monde* (1 oct.) publică următoarea scrisoare: „Cea dintîi datorie a unui soţ infidel este să facă în aşa fel încît aventura lui să nu devină publică şi în consecinţă să nege sub jurămînt că şi-a înşelat soţia. Cea dintîi datorie a poporului american ar fi fost să-şi ceară iertare de la Hillary pentru interogarea publică a soţului ei şi să-l felicite pe Clinton pentru nobleţea cu care a minţit pe acest subiect". Comisia juridică ar putea spune că nu este cea dintîi datorie a unui preşedinte american să fie un soţ infidel. (**M. B.**)

PT. NIMENI

● Pe B-dul Libertăţii, peste drum de ceea ce trebuia cîndva să se cheme Casa Poporului, iar acum i se zice Palatul Parlamentului, o clădire purtînd amprenta aceluiaşi stil neoplazic găzduieşte sediile cîtorva instituţii guvernamentale: Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecţiei Mediului, Oficiul de Informare şi Documentare pentru Mediu, Administraţia Naţională a Rezervelor de Stat, Comisia Naţională pentru Controlul Activităţilor Nucleare, Centrul de Perfecţionare al Ministerului Economiei şi Finanţelor, Comisia Naţională de Prognoză, Oficiul Concurenţei. Trecînd întîmplător prin faţa ei, am zărit, scrise pe zid (în colţul din stînga şi, respectiv, în cel din dreapta) două enunţuri care, prin puritatea şi simplitatea lor, îmi pare că aruncau cumva în neantul insignifiantului construcţiile kitschiclopice din jur. Iată-le:

– *LIFE IS A FLOWER (Viaţa e o floare);*

– *FOR EVER LOVE (Dragoste veşnică).* Acesta din urmă avea şi un destinatar: *pt. nimeni.* (**D. S.**)

Televedenii

Ora armatei

O surpriză foarte plăcută este emisiunea săptămînală a armatei, difuzată de Televiziunea Română; o surpriză cu atît mai plăcută cu cît alte emisiuni TVR dedicate breslelor seamănă încă foarte mult cu ceea ce au fost ele înainte de 1989, în vreme ce ora armatei este o emisiune profund transformată şi (aici intervine surpriza) în cea mai mare parte neplictisitoare. Ceea ce impresionează în primul rînd este prospeţimea: o emisiune vie, în mişcare, densă, bine structurată – chiar dacă nu toate rubricile au acelaşi nivel de profesionalism. Nu e deloc de mirare că rigoarea militară îşi pune amprenta asupra stilului energic şi asupra relatărilor scurte – cît de obiective sînt acestea, e mai greu de apreciat, dacă nu te numeri printre angajaţii Ministerului Apărării Naţionale.

O semnătură distinctă în cadrul *Panoramicului militar* este cea a lui Călin Hentea, ale cărui reportaje şi mini-documentare de profil sînt remarcabile prin acurateţea informaţiei, completarea informaţiei vorbite cu imagini relevante (vădind un talent regizoral rar întîlnit la realizatorii emisiunilor similare), un stil deopotrivă adecvat subiectului şi pe înţelesul unui telespectator profan în domeniu, şi nu în ultimul rînd o dicţie bună şi un timbru plăcut. Călin Hentea te ţine în faţa ecranului indiferent dacă relatează o întîlnire la nivel înalt sau dacă prezintă un reportaj realizat la o conferinţă de presă, trezindu-ţi interesul pentru subiecte care altminteri te-ar îndemna să muţi pe alt canal.

Emisiunea are puncte tari şi puncte slabe, fiindcă din păcate alături dl Hentea semnează şi realizatori probabil „moşteniţi", care nu s-au dezmeticit încă după „schimbarea" din 1989. Stilul acestora din urmă este uşor recognoscibil prin numărul epitetelor care nu spun nimic, prin imaginile care nu aduc nimic nou comentariului, prin perseverenţa într-o ironie uşor băşcălioasă la adresa unor instituţii sau persoane insignifiante ca poziţie socială, menită să compenseze profunda deferenţă faţă de mai-marii zilei, mai cu seamă faţă de cei cu grade militare, zugrăviţi în culori luminoase – cum de altfel şi merită (aşa se deduce din emisiunea armatei), de vreme ce niciodată justeţea hotărîrilor şi acţiunilor lor nu este chestionabilă; mai mult, este întotdeauna lăudabilă. Faptul în sine este de înţeles: *ordinele se execută, nu se discută*, asta se ştie. Ce valoare va fi avînd însă această frază pentru o parte din realizatorii emisiunii, ar fi interesant de aflat şi ar putea face obiectul unui articol consistent, nu al unei simple cronici TV.

Cipriana PETRE

Pagini realizate de
Delia VERDEŞ-RADU

Convergenţă, acord, adaptare

– dialog cu Ion ILIESCU, preşedintele PDSR –

Cuvîntul de ordine al exploziei din decembrie '89 a fost unul simplu, onest, direct: „Jos!" Exasperarea populară găsise formula cea mai potrivită scopului şi momentului, care urmau să fie formulele de întemeiere ale societaţii spre care toţi aspiram, altfel spus cît de expresiv şi cît de sincer asumat ne aşteptam sa fie discursul politic al noului timp? Printre cele dintîi cuvinte intrate în vocabularul curent a fost consensul. Cum a fost propusă şi receptată această noţiune, ce înţeles căpăta ea pentru noi, cei abia ieşiţi de sub regimul „coeziunii strînse" şi a „unanimităţii depline"? Am stat de vorbă pe această temă cu dl Ion Iliescu, preşedintele PDSR care a introdus cel dintîi în discursul său formula consensului.

Diversităţile fireşti

Stimate domnule Ion Iliescu, în discursul dvs. politic, încă de la început, aţi apelat la consens, adică la un acord de voinţă şi înţelegere. Dar şi unanimitatea era definită ca un acord: în ce-ar fi constat diferenţa?

Ion Iliescu: Atunci, la început, chiar credeam că e posibil consensul. Poate că ar fi fost mai potrivit momentului să fi vorbit despre convergenţă. Consensul propus de mine n-a fost explicat şi nuanţat cum, probabil, ar fi fost nevoie. Întîi fiindcă n-a fost timp. Apoi, fiindcă n-a fost interes din partea celor care se arătau reticenţi faţă de apelul meu. Aşa că, s-a încercat chiar devalorizarea termenului. Nemeritat, cred eu. Fiindcă imboldul nostru imediat după decembrie '89 era chiar acela de a realiza un consens. Eu sînt convins că el a existat, ivit din necesitatea dărîmării vechiului regim şi a structurilor sale. Zilele şi nopţile lui decembrie '89 au fost perioade scurte de consens naţional. Care a şi continuat un prim interval, pînă prin ianuarie 1990.

Credeţi că, neobişnuită cu această noţiune, lumea s-a temut de întoarcerea la regimul constrîngător ale unanimităţii?

Mai degrabă aş spune că s-a petrecut altceva: în viaţa socială au început să se afirme diversităţile fireşti, care există obiectiv în societate. Au început să apară partidele. Normal, apariţia partidelor a început să evidenţieze deosebirile, diferenţele, delimitările. Dar asta a început să creeze şi reţineri, rezerve şi a născut chiar resentimente faţă de factorii de putere.

Totuşi s-a spus la un moment dat că dl Coposu v-a propus să candidaţi în alegeri ca independent pe una din listele PNŢCD, chiar domnia-sa a declarat aceasta în presă. Acum faptul se neagă, contestîndu-se, de fapt, un gest democratic...

...şi un gest inteligent al domnului Coposu, om cu o gîndire politică foarte precisă. Pentru că, totuşi, la data aceea, imediat după decembrie, Iliescu era o carte importantă, cu un anumit capital politic. Pentru viitoarele alegeri, PNŢCD putea cîştiga o piesă de luat în seamă. Domnul Coposu m-a tatonat în acest sens, într-o discuţie la care au asistat mai mulţi; îmi amintesc că era de faţă şi dl Dumitru Mazilu.

De la semnul de întrebare la certitudine

Care aţi considera că a fost momentul cel mai dificil pentru realizarea unui consens?

28 ianuarie 1990: a fost un moment exploziv de reacţie antidialog. Momentul începutului de ruptură, al lozincilor superradicale: „Jos FSN" „Frontul ăsta ce mai e? PCR" ş.a.m.d. Momentul are o istorie care ar trebui amintită, fie cît de succint. Ce se întîmplase? După publicarea decretului din 30 dec. 1989, au început să apară partide destul de multe, unii ziceau, chiar, cu o expresie deja uzată ca „ciupercile după ploaie". La o reuniune a CFSN – preşedinţii consiliilor judeţene ale Frontului au pus întrebarea: „dar noi cu cine o să votăm? Noi sîntem cei care ne-am asumat şi riscurile şi răspunderile pentru a asigura intrarea în normalitate, desfăşurarea vieţii politice. Alţii vin, se organizează ca partide, se află deja în campanie electorală, noi ce facem?". Am dezbătut pe larg această problemă şi am decis prin vot să constituim partidul nostru, al celor legaţi de platforma Revoluţiei Române. Au existat şi reţineri, mai ales în legătură cu denumirea partidului – FSN (ca spre exemplu – dl Al. Bârlădeanu sau Ana Blandiana). Dar majoritatea covîrşitoare s-a pronunţat pentru această decizie. Au apărut imediat reacţii, bazate şi pe neînţelegerea sensului acestor decizii; am fost suspectaţi că vrem să confundăm partidul cu structura de stat (C.FSN). Octavian Paler spunea într-un articol că a apărut tendinţa de a „confisca revoluţia", iar cele trei partide, la rîndul lor, – PNŢCD, PNL şi PSDR – au reacţionat foarte nervos. Cu această ocazie s-au născut primele momente de discordie puternică, cu demonstraţii zilnice, care au culminat cu cea din 28 ianuarie, deşi convenisem într-o întîlnire, din 27 ianuarie, cu domnii Coposu, Câmpeanu şi Cunescu ca să evităm o asemenea confruntare.

De ce periclita apariţia FSN ideea de consens?

N-o periclita. Mai apărea un partid, aşa cum se născuseră sau reînviaseră şi alte partide. Dar nouă ni s-a reproşat: „Pornind de la denumirea partidului care e şi denumirea organului de stat înseamnă că voi vreţi să reintroduceţi partidul-stat, ca înainte. Voi confundaţi partidul cu statul." Or, noi ne gîndisem la o altă formulă pentru structura de stat, care s-a şi concretizat la 1 februarie, la o întîlnire cu reprezentanţii celor 30 de partide existente – Consiliul provizoriu de Uniune Naţională (CPUN) – un fel de parlament ad-hoc. Consider că CPUN a făcut multe lucruri bune, în ciuda unor aspecte oarecum folclorice – să nu uităm că zile şi nopţi, la TV, desfăşurarea lucrărilor lui a constituit spectacolul cel mai gustat de public. Dar a realizat şi o operă legislativă bogată. Legea esenţială privind alegerile parlamentare şi prezidenţiale din mai '90 atunci s-a votat. A însemnat totodată şi o încercare, cu unele reuşite notabile, de a institui un cadru de dialog, de convergenţă, de abordare de către toate forţele a problemelor complicate ale structurării statului în condiţii noi. Dar pe măsură ce se structurează forţele politice, e firesc să se accentueze diferenţele de poziţii, apar platforme politice diferite, interese diferite, fricţiuni, regrupări, compromisuri. Consensul nu e ceva dat o dată pentru totdeauna, viaţa politică adevărată, vie, e mereu în mişcare şi prefacere. Nu-i normal să se întîmple asta într-o democraţie? Consensul total, integral, nu este posibil niciodată în relaţiile umane; cu atît mai mult în relaţiile politice nu putem nutri viziuni iluzorii, idilice.

Dar cel mai fast moment în promovarea dialogului politic, chiar a consensului, care a fost (dacă a fost)?

Elaborarea Strategiei pentru integrarea în Uniunea Europenă. Noi devenisem, în 1994, membri asociaţi la Uniunea Europeană. Pentru prima oară am fost invitaţi la o întîlnire la nivel înalt a Uniunii, la Essen, în decembrie '94. Eram atunci asociate 6 ţări. Acolo s-a prezentat un document intitulat „Strategia pregătirii ţărilor asociate pentru integrarea în Uniunea Europeană". Am venit cu acel document acasă şi, după o discuţie în comisia parlamentară, am convocat şefii de partide să discutăm chestiunea. La guvern se constituise departamentul pentru integrare europeană, în plus, s-a format o comisie interministerială. Am contactat şi lumea academică, creînd o comisie condusă de acad. Tudorel Postolache care să elaboreze răspunsul românesc la strategia integrării europene. Am cerut şi partidelor să-şi trimită experţii să participe la această elaborare. Prima reacţie – refuzul. Unii şefi de partide au spus că nu-e treaba lor, e a guvernului. „Domnilor, guvernele vin şi pleacă. Orizontul de timp al executivului este limitat la cel mult 4 ani. Noi abordăm acum o chestiune de perspectivă îndelungată – în ce lume vom trăi? Intrăm sau nu în Uniunea Europeană – asta-i întrebarea care se pune presant. Răspunsul nostru de azi, determină soarta generaţiile viitoare". Pînă la urmă toată lumea a înţeles, şi toate partidele au participat la elaborarea acestui document. Era vorba aici de o problemă de interes naţional şi nicidecum de partid. În iunie 1995, la Cannes, ne-am dus cu o sinteză, prezentată ca document, însoţită de o declaraţie politică semnată de toţi şefii de partide, alături de şeful statului, primul-ministru şi de preşedinţii celor două camere. România a fost apreciată în mod deosebit, nu numai fiindcă în intervalul dec.'94-iunie '95 a elaborat un răspuns coerent, dar mai ales pentru faptul că acest răspuns nu a fost numai unul al guvernului, ci al întregului spectru politic din ţara noastră. S-a conturat atunci, consider eu, un model de consens posibil pe o idee majoră, implicînd răspunderi şi proiectîndu-ne într-o perspectivă istorică de durată.

Scurte întrebări, scurte răspunsuri

De ce lumea apreciază numai consensul spontan, ca singurul adevărat, iar cel care se organizează treptat ne sugerează mai degrabă ideea de modelare a realităţii?

Fiindcă într-un consens spontan, toţi reacţionăm la fel. Se dărîmă casa, toţi căutăm să ieşim afară. Nu trebuie să ne consultăm prea mult pentru asta. Dar consensul spontan, ca stare generală, se naşte rar: un asemenea moment l-am trăit cu toţii în dec. '89, legat de o explozie socială. Altminteri orice consens social are regulile lui, momentele lui de cumpănă, de revenire şi perseverenţă în organizare, de compromis. Desigur, nu compromisul de principii, se-nţelege.

Ziarele anunţau acum cîteva zile că PDSR şi PNŢCD susţin aceeaşi persoană pentru a candida la funcţia de preşedinte la Televiziune. Lucrurile s-au mai schimbat, se pare, de atunci: şi totuşi iată un consens PNŢCD-PDSR pe o problemă gingaşă. Cum comentaţi situaţia?

Nu mi se pare ceva neobişnuit. Dna Lucia Hossu Longin nu ne-a răsfăţat deloc, ne-a fost mai tot timpul împotrivă. Dar e o bună profesionistă, vine din interiorul instituţiei şi ştie ce înseamnă televiziune; asta cred că a prevalat în gîndirea oamenilor noştri cînd i-au acordat votul.

Există în experienţa dvs. politică un moment de consens propus de alţii pe care nu l-aţi urmat iar acum vă pare rău că n-aţi vrut să aderaţi la el?

Sau poate n-am putut. A fost un moment foarte dificil, în toamna '90, care a şi prefigurat despărţirea de Petre Roman: momentul care s-a chemat liberalizarea preţurilor. Dl Stolojan, ca ministru de Finanţe, şi dl Văcăroiu – secretar de stat, aveau o schemă care putea să asigure o trecere mai lină de la preţurile existente la cele ajustate. Or, în guvern s-a mers pe ideea „preţurilor libere" care se vor aşeza de la sine. N-a fost deloc aşa, au apărut scumpirile bruşte, tensiunile, mişcările revendicative care au marcat începutul anului '91. Stolojan a demisionat, Vătăşescu la fel, după întîlnirea de la Iaşi cu liderii sindicali de la CFR a demisionat şi Ion Aurel Stoica. Atunci, domnul Radu Câmpeanu care era vicepreşedinte al senatului, a propus realizarea unui guvern de uniune naţională. Am avut o primă întîlnire, a participat şi Petre Roman, au venit şi cei doi preşedinţi de cameră. Dar lucrurile nu s-au finalizat. Poate că ar fi fost un prilej de dezamorsare a tensiunilor. Un al doilea moment a fost în vara aceluiaşi an, cînd domnul Petre Roman mi-a propus să se retragă de la guvern şi să realizăm şi o remaniere, prin atragerea şi altor partide. Dacă alegeam acea soluţie poate evitam conflictul din septembrie. Există momente care dacă sînt scăpate...

Cînd vă cheamă dl Emil Constantinescu la consens cum reacţionaţi?

În primul rînd că dl Emil Constantinescu n-a făcut pînă acum un asemenea gest. Domnia-sa n-a reuşit să realizeze pînă acum nici o reuniune a şefilor de partide unde să se discute o temă de interes naţional, lucru necesar şi perfect posibil, de altminteri. Eu făceam asta cu regularitate. Dînsul se consultă de obicei doar cu şefii partidelor din coaliţie şi, de obicei, mai mult separat. A mai avut şi nişte întîlniri total formale, inclusiv cu noi, dar de fiecare dată lucrurile nu s-au soldat cu nimic. Noi am exprimat, nu o dată, dorinţa de a forma o opoziţie constructivă; fiindcă din experienţă proprie ştiam ce înseamnă să ai de-a face cu o opoziţie obstrucţionistă. Aveam, pe de altă parte şi experienţa guvernării care putea fi împărtăşită cu folos. N-am fost ascultaţi, nici luaţi în seamă; noua putere ne-a tratat cu aroganţă, chiar cu agresivitate. Consens, nici vorbă.

Credeţi că, pînă la urmă, consensul este condiţionat şi de compromis?

Convieţuirea presupune compromisuri. Natura ne-a creat atît de diferiţi unii de alţii, ceea ce şi face convieţuirea mai interesantă. Dacă am fi toţi la fel ar fi foarte plicticos, viaţa n-ar mai avea nici un haz. Regula convieţuirii trebuie să fie însă compromisul, concesia reciprocă. Pînă la principii, repet, care nu se negociază.

De ce n-aţi aprobat venirea în ţară a fostului suveran de Paşti, în '90, cînd în persoana sa unii vedeau un factor de consens naţional?

Prima scrisoare din partea fostului suveran, Mihai I, am primit-o pe vremea CPUN-ului. Imediat am prezentat-o biroului CPUN: în conducerea acelui organism erau atunci dnii Câmpeanu, Mînzatu, Caramitru, Cazimir Ionescu, Kiraly Karol – vicepreşedinţi ai CPUN. În birou erau, printre alţii, dnii Diaconescu şi Geza Domokos. Fără a-mi exprima o părere am cerut opinia celorlalţi. Refuzul a fost unanim, ţinînd seama că ne aflam în campania electorală, iar vizita putea naşte tensiuni. Primul care a exprimat o atare opinie a fost dl Câmpeanu. Nu mie mi-a aparţinut ideea.

Pe urmă, în 1992, de Paşti, cînd a avut loc prima vizită a fostului suveran în ţară, lucrurile s-au desfăşurat altfel. Ea a avut loc cu acordul factorilor de putere. Pot spune că, în condiţiile de atunci, exista chiar o posibilitate de întîlnire pe care eu aş fi salutat-o; cum s-ar spune, noi am oferit „o uşă deschisă". Din păcate, sfătuitorii regelui au respins ideea. Ce era să fac atunci? Să mă duc eu la hotel, la Continental? Nu se putea.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ-RADU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 297 ● 9 - 15 octombrie 1998 ●

Anul VI
nr.298
16-22 octombrie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

PARANORMAL

© D. Stanciu

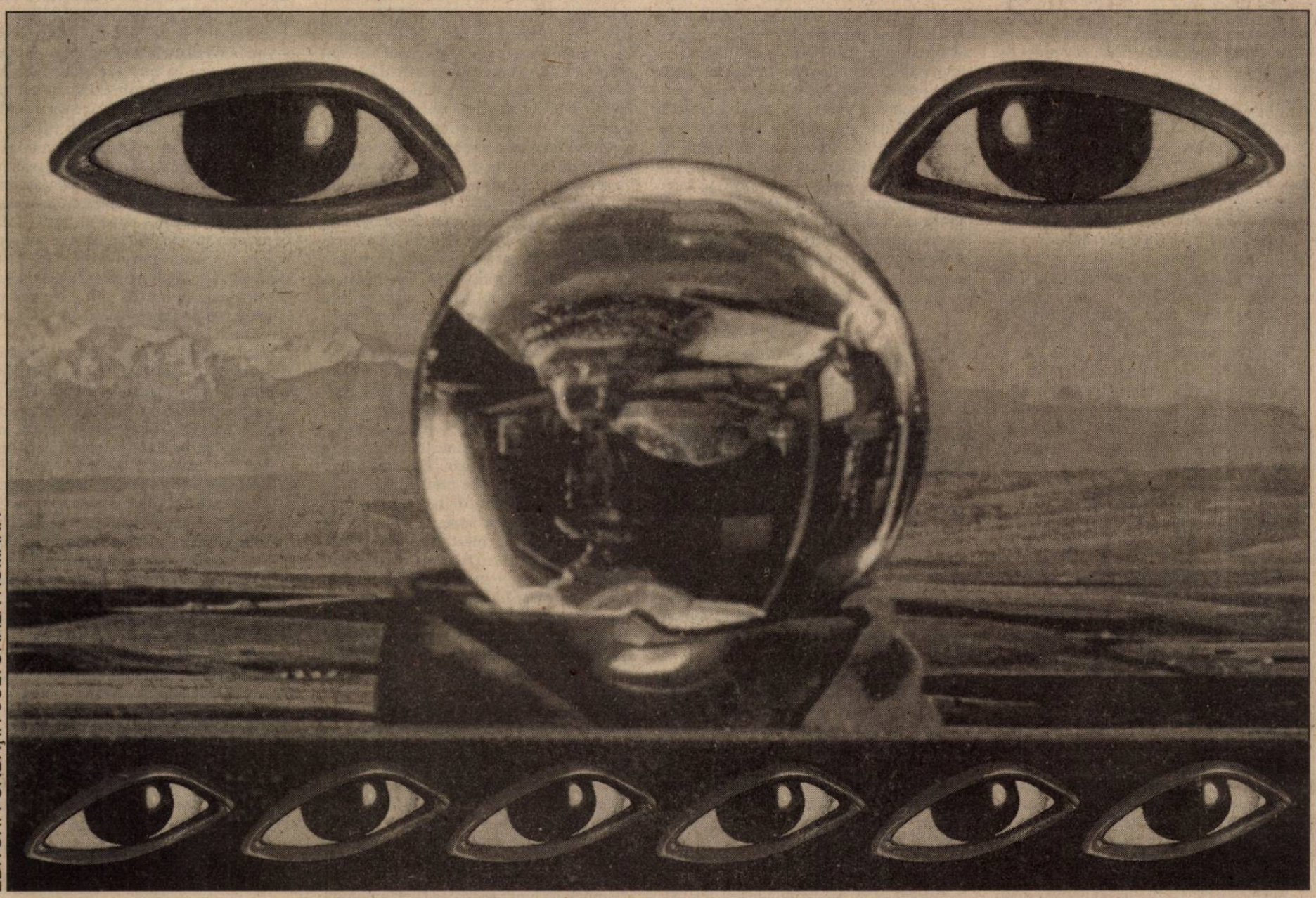

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Ioana AVĂDANI, Silvia CHIŢIMIA, Carmen HULUŢĂ,
Aurora LIICEANU, Irina NICOLAU
– Interviuri cu Aurora INOAN, Ioan MAMULAŞ,
Alexandra MOŞNEAGA, Ion ŢUGUI –

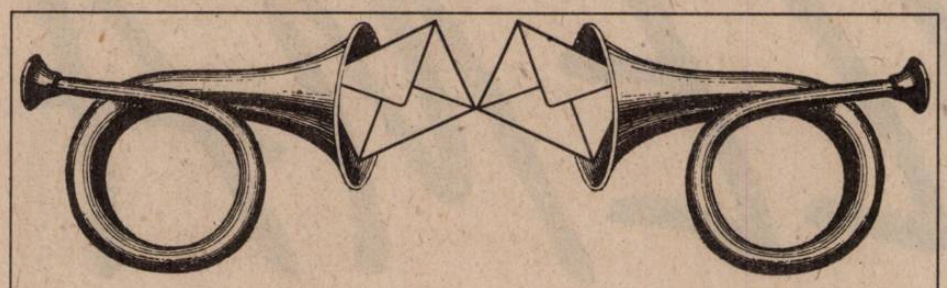

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 295: Scrisoarea Elenei Teodosiu

De ce atîta pornire împotriva celor mulţi?

Eu am luat de bună invitaţia dumneavoastră din nr. 295 şi încerc să aştern cîteva gînduri pe marginea scrisorii doamnei Elena Teodosiu, al cărei conţinut face parte din „fondul de întrebări şi nelinişti“ nu numai al „Dilemei“ ci şi al multora dintre noi.

Incitant conţinut, remarcabilă sinteză, nuanţat exprimată. Nu pot să nu remarc însă că mustrările adresate doamnei Ileana Mălăncioiu, domnului Octavian Paler şi domnului Mircea Mihăieş, în principal, sînt şi un pretext pentru exprimarea şi de către domnia-sa a unor resentimente faţă de fostul preşedinte, domnul Ion Iliescu şi a ne propune pe un ton binevoitor un portret mai acceptabil al domnului Emil Constantinescu, preşedintele României, o privire cu „omenească“ înţelegere a „situaţiei sale ingrate“. Preşedinte ale cărui personalitate şi prestaţii cam „detaşate“ sînt totuşi decent contestate. (Exclusiv presa de scandal.)

Eu cred că, în lumina celor întîmplate în ultimii doi ani dl I. Iliescu rămîne un om politic valabil şi aş fi mai reticentă în a-l cataloga „veninos“, „orgolios“, „cîrcotaş“, „cinic“, „necinstit“. Iar dacă analizăm atitudinea amîndorura faţă de reformă, vom observa că şi regimul Constantinescu se opinteşte din greu, fără rezultate notabile s-o urnească din loc, cu toată susţinerea pe care regimul Iliescu nu a avut-o. Nu-mi este prea clar înţelesul frazei: „Ironia este că a fost şi este iubit (dl I. I.) pentru ceea ce-i lipseşte mai mult: cinste, corectitudine, aură de salvator, modestie, altruism.“

Revenind la cei trei autori luaţi „la refec“ de dna E. T. au într-adevăr o trăsătură comună: **aparent** nu se adresează celor mulţi care „mimează interesul pentru ţară“. În rest nu pot fi puşi laolaltă nici prin stil, nici prin capacitatea de înţelegere şi apreciere a fenomenelor sociale (am în vedere articolele şi nu cărţile domniilor lor). Dacă dl M. M. practică un scris de o duritate şi o virulenţă care transpar din fiecare rînd (v. Contrafort în *România literară*), articolele dlui O. P. deşi abundă în sarcasm şi încrîncenare mărturisesc o sinceră îngrijorare şi răspundere pentru soarta ţării. Doamna Ileana Mălăncioiu îşi alcătuieşte cronicile din *România literară* cu incisivă vioiciune şi prospeţime. Pătrunzătoare şi la obiect, într-un stil atrăgător şi cu atît mai asimilabile.

Adevărata ţintă, adevăratul „beneficiar“ al scrisorii dnei E. T. pare a fi „marea masă a populaţiei“, căreia „parcă nici popor nu-i mai poţi spune“, cei mulţi care trag după ei „nepăsarea“, „invidia“, „ranchiuna“, „duplicitatea“, „sărăcia“, „poporul prost de bun“ etc. cum cu desconsiderare şi desăvîrşită disimulare, dar nu mai puţin blasfematoare, se exprimă dna Elena Teodosiu!

Şi eu cred că „fixaţia pe învinuirea unei singure persoane care a fost văzută ca un salvator nu se justifică“, dar la fel de condamnabilă şi păguboasă, cel puţin, este şi absolvirea „omenoasă“ de răspundere faţă de speranţele investite de către „masa de electorat“ în preşedinte, prim-ministru, clasa politică.

Nu am eu căderea să mă instítui în apărător al „maselor“ faţă de asprul rechizitoriu pe care li-l faceţi. Dar nu mă pot împiedica să vă amintesc: **cei mulţi** produceau înainte de 1989 (nu 22 mil. t de cereale – „producţii record“) 14-16 mil. t. – constatat! Ei au plătit o datorie de peste 20 miliarde dolari în vreo 10-12 ani (nu putem discuta acum cum a fost batjocorită prestaţia lor) şi au înlăturat dictatura. Să-mi fie iertată recurgerea la asemenea exemple!

Stimată doamnă Elena Teodosiu, cu puterea dumneavoastră de analiză şi mod de exprimare – exemplare – v-aţi întrebat vreodată cum arăta România după ocupaţia nemţească, după „staţionarea“ sovieticilor (cu „consilieri“ în toate structurile politice, economice, culturale ale societăţii), după umilitoarele leziuni, nu numai teritoriale, după război şi Pacea de la Paris cu plata datoriilor de război cu tot? Ce reprezentam noi în anii optzeci? Ajută-ne Doamne ca niciuna din aceste nenorociri să nu se mai abată asupra noastră!!!

Dragă *Dilema*, mă întreb şi te întreb: de ce atîta pornire împotriva „celor mulţi“ care „scuipă“, „înjură“, „distrug“, „dispreţuiesc“ etc.? Cui foloseşte? Este preferabilă această ploaie de invective care se revarsă din toate părţile, criticării şefului statului, care, ce-i drept, nu este dator să dea „apă ţăranului“ (prin sistemul de irigaţii), criticării şi chiar tragerii „în ţeapă“ a oamenilor puterii politice? Pentru că altfel nu ne rămîne decît să ne punem ţărînă în cap şi să ne ducem unde am vedea cu ochii, pentru ca oamenii puterii să nu-şi mai bată capul cu d'alde noi, cei care i-am ales. Să-i scăpăm de grijă. Aceasta nu înseamnă că nu subscriu la îndemnurile adresate oamenilor de cultură pentru a face ceva „în zona sufletului şi a spiritului acestui popor“ pentru ca, mai tîrziu, „să apară din rîndurile sale oameni politici reprezentativi care să facă ceva în zona materialului şi bunăstării“.

Cu stimă,

Ioana ANGHEL
str. Piaţa Amzei 7-9, sc. A, et. 3, ap. 14
Bucureşti

Rupte din viaţă

„Cu ochii-n 3,14“ la Pivot!

Stimată redacţie,

Deşi am înţeles că rubrica „Cu ochii-n 3,14“ – este alcătuită din notele redactorilor sau colaboratorilor permanenţi ai revistei, mi se pare că aş putea să vă ajut şi eu cu o informaţie potrivită colţului de pagină respectiv.

Cam pe la sfîrşitul lui August a avut loc tradiţionalul concurs al francofoniei, condus de Bernard Pivot. Urmărindu-l întîmplător, pe TV 5, am aflat cu bucurie că grupul de tineri români, care a participat la concurs, a ieşit pe locul I, iar din acest grup, una din eleve a luat premiul I. Proba constînd dintr-o dictare (probă de ortografie). Tînăra româncă nu făcuse nici o greşeală, nici măcar de accente.

Am tot aşteptat să văd în presa noastră ecoul acestei performanţe.

Perioada Campionatului de fotbal a trecut de mult şi nu am găsit nici o menţionare a acestui eveniment nici măcar în revistele culturale de la noi, nemaivorbind de posturile TV.

În schimb săptămîna trecută, tînăra Alina Puşcău (!) a luat premiul I la un concurs de modele de la Paris şi ziarele nu contenesc să vorbească despre aceasta, să publice date sau interviuri cu mama sau cu cîştigătoarea concursului însăşi.

Fiind foarte ocupată, nu am scris despre primul eveniment la nici o Poştă a Redacţiei, dar acum totul devine de-a binelea absurd.

Presupunînd că vreunul dintre Dvoastră va folosi informaţia mea în vreun fel,

Vă salut cordial,

Adriana POPESCU
Bucureşti

Vanităţuri, politeţuri şi ipocrizii

Aşteptînd la o coadă-de-bilete-de-tren:

– discuţia dintre doi studenţi, la care fără să vreau am fost martor: televiziunea prin cablu – mană cerească, un fel de chip al lui Iani palicarul, un inel al Arabelei, un geniu cu mult mai darnic decît cel din lampa lui Aladin; un dicţionar „Larousse“, un „Petit Robert“, o „Enciclopedie Britanică“; un mod de a învăţa, de a te destinde, de a te distra; un mod de a face dragoste – şi totul... aproape pe gratis.

– eu indignat pînă aproape de a mă manifesta, din cauza unui „băgăreţ“ care la fiecare înaintare a cozii cu un pas el face vreo trei-patru ajungînd din spatele meu undeva pe aproape de ghişeu. „Care e problema ta, omule?“ (de, tot de la tv.) „Eu, noi ăştia pe lîngă care te strecori tu atît de lejer, sîntem invizibili? Ce te ajută pe tine să ne neantizezi în halul ăsta?“ Toate acestea în gînd – am **oroare** de orice fel de scandal. La următoarea înaintare amicul îşi continuă tactica: „Boule!“ (de fiecare dată cînd folosesc acest apelativ, fie la persoana întîi fie la a doua am impresia că-l aud pe Victor Rebengiuc – vocea sa atinge maximum de expresivitate într-o asemenea situaţie). Mă uit întrebător la cei din jur şi-i apostrofez (în gînd, se-nţelege) cu un: „Momîilor!“ pentru lipsa lor de reacţie. Între timp, un alt călător se apropie precipitat de cei din faţă şi mormăie, adoptînd o figură disperată, deznădăjduită ceva de genul: „Permiteţi să... trenul... eu... mulţumesc“. La ghişeul la care se întîmplă toate acestea nu se dădeau bilete decît pentru un singur tren, iar acesta pleca abia peste aproximativ o jumătate de oră. „Călătorul“ ar fi avut timp berechet pentru a-şi scoate bilet în mod civilizat. Cine credeţi că a reacţionat, că „a făcut gît?“ Amicul meu vitezoman, yogin! După ce-l apostrofează pe „Călător“ se întoarce indignat spre... **mine,** căutînd în ochii **mei** o aprobare, o încuviinţare. Eu simt că-mi vîjîie urechile, că mi se umflă din ce în ce mai mult „mărul lui Adam“, că... În fine, reuşesc să articulez, surprinzîndu-mă, uimindu-mă: „Încet, încet, ajungeţi preşedinte.“ Contrariat îmi întoarce spatele şi se mişcă nervos de pe un picior pe altul. Înaintăm. Amicul se întoarce din nou spre mine şi-mi spune pe un ton neutru, politicos: „Poftiţi înaintea mea.“ (venisem, într-adevăr, înaintea lui). Sînt de-a dreptul stupefiat. Nu reuşesc să îngăim decît un „merci“ ironic şi să nu ştiu unde să-mi aşez mîinile. Îmi blestem – în gînd – vanitatea (în neaşteptatele forme pe care aceasta le poate lua).

– tot eu, cu o seară înainte, convins fiind că voi asculta „un concert de orgă“ – cum reuşisem să aflu dintr-un cotidian braşovean. Urc la etajul „Bisericii Negre“ şi îndrumat de o plasatoare care mă priveşte suspect intru într-o încăpere nu mai mare decît o sală de clasă. În mijloc erau aşezate treizeci de scaune, pe margini lăzi de zestre şi camere de luat vederi, undeva în faţă instrumente muzicale şi microfoane. Mă uit mai bine: da, o „baterie“ şi un contrabas; nici urmă de orgă sau măcar de sintetizator. Sînt sigur în toată „sala“. Într-un tîrziu apare un domn cu barbişon, cum e la modă, însoţit de, cum mi s-a părut atunci, o groază de lume; mai tîrziu aveam să-mi dau seama că nu sînt decît doisprezece cu toţii. Toţi vorbind, comunicînd într-un mod destul de familiar. Aveam din ce în ce mai mult impresia că nu nimerisem unde trebuie. Domnul cu barbişon „trece în faţă“ şi scuzîndu-se că arată atît de şifonat (era într-adevăr) povesteşte mai întîi cum a scăpat dintr-un accident pentru ca apoi să-şi exprime mulţumirea pentru prezenţa „celor de faţă; puţini, dar cum se poate observa spuma intelectualităţii braşovene“; dă cîteva nume, capetele se întorc unul spre celălalt în semn de recunoaştere. Eu încerc să nu mă simt în plus (mă îmbărbătez la gîndul că nu fac parte chiar din drojdia – nu neapărat braşoveană). Barbişonul se uită undeva în spatele meu (eram pe ultimul rînd!) şi invită în nemţeşte artiştii: patru muzicieni între care un antropolog şi un economist, adică formaţia de **jazz** „X“. Avusesem eu o „presimţire“ (impusă de evidenţe) dar în momentul în care **am aflat**, cînd mi-am dat seama de saltul pe care trebuia să-l fac în/din césar-franck-ista mea predispoziţiune, am avut impresia că nu voi putea trece prin această experienţă. Pentru că trebuie să mărturisesc (acum) ruşinat că a fost primul meu concert de jazz. The „lads“, toţi trecuţi de patruzeci de ani, după ce au îndurat penibilul firavelor aplauze de convenienţă a treisprezece oameni, au atacat „o bucată“ destul de... ritmică. Sunetele stridente ale celor două saxofoane, tunetele scoase de baterist şi başii contrabasistului (ajutate de o staţie de amplificare mult prea puternică pentru spaţiul în care se „manifesta“), toate într-o „învălmăşeală“ dezordonată m-au silit să-mi muşc puternic limba pentru ca nu care cumva să dau dovadă de „drojdie“ pufnind în rîs sau pur şi simplu plecînd. Asta la început, pentru că la sfîrşitul primei **melodii** (destul de lungă) cred că am aplaudat cel mai tare, sincer entuziasmat. „Zgomotoşii“ lăsau impresia unor mici demiurgi răsfăţaţi, creatori de „fanfaronade“ pline de inspiraţie. Totul s-a terminat – după un bis! – într-o atmosferă „incendiară“, afirmaţia antropologului exprimată într-o engleză cu puternic accent teuton, fiind destul de elocventă: „Nu credeam că atît de puţini oameni pot aplauda atît de tare“. Aşa a fost la concertul de orgă...

Ajung pînă la urmă în luxosul (citeşte – căldurosul) compartiment al accelerat-personalului spre Bucureşti. Lîngă mine se aşează o domnişoară drăguţă (îmbrăcată) „cum se poartă“ – blugi mulaţi, bluză mulată... Toţi bărbaţii din compartiment (majoritari) o „privesc“. D-şoara scotoceşte nepăsătoare într-un mic săculeţ din piele şi scoate o... carte. Mă uit pe furiş, forţîndu-mi pînă la lacrimi ochii, să văd despre ce e vorba: Hermann Hesse – „Jocul cu mărgele de sticlă“ în original (adicătelea pe nemţeşte). Observaserăm cu toţii. Se schimbă imediat registrul privirilor: de la sprinţar-languros la interesant-respectuos. Unul scoate de sub haină un aparat fotografic şi începe o adevărată vînătoare de „poze artistice“, altul simte nevoia să dea cîteva telefoane (de la „celular“, firește). Al treilea îşi abordează un aer de intelectual subţire zîmbind curtenitor domnişoarei ori de cîte ori aceasta îşi odihnea ochişorii.

Călătoria abia începea şi trebuia să cîntăresc bine situaţia: „e fumătoare?“ adică „o să iasă pe culoar?“ şi... „o vorbi româneşte?“ Nu era fumătoare.

Iacob ALEXANDRU
Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Snobismul**
- **Numărul 300**
- **Interdicţii şi tabuuri**
- **Cine mai moare de ridicol**

Second hand

Roman de tranziţie

Iată un subiect de roman rapid şi, aşa-zicînd, „rupt din viaţă“. Acţiunea se petrece undeva în Est, într-o fostă ţară comunistă. Un cetăţean oarecare, funcţionar de stat, nici prea important, nici cu totul mărunt, stă în faţa televizorului, cu familia. E vineri seara, week-end-ul a început. Pe ecran apare şeful statului, într-o transmisiune în direct de la Preşedinţie. El este grav. Îl însoţesc, severi, solemni şi profesional mohorîţi, doi înalţi responsabili, unul de la Poliţie, altul de la Parchet. Preşedintele anunţă că lupta împotriva corupţiei, un flagel, pare-se, endemic prin acele ţinuturi, nu a încetat nici o clipă şi că s-au înregistrat victorii importante în această bătălie, pe care, de altfel, o coordonează personal. Drept probă, Preşedintele anunţă că a fost întocmită o listă-bilanţ, cu un inventar al cazurilor descoperite şi aflate în diverse stadii poliţisto-judiciare, de la investigaţii pînă la condamnări. Va pune inventarul-bilanţ la dispoziţia presei, dar nu înainte de a citi el însuşi, cu voce tare, în văzul şi auzul naţiunii, cîte ceva de pe această listă.

În apartamentul personajului principal al romanului, care este acel oarecare amploaiat, se cere linişte: omul lucrează într-o instituţie de control financiar şi vrea să asculte cu atenţie ce spune şeful statului.

Pe ecran, Preşedintele citeşte. Înşiră nume, delicte, pagube, totul e bine clasificat, pe capitole aşa-zicînd tematice. Ajunge la rubrica de *„cazuri de corupţie organizată cu violenţă“*.

Aici, Preşedintele rosteşte, citind de pe listă, două nume, ale unor funcţionari care au cerut şi primit mită, în valoare totală de vreo şase-şapte sute de dolari. Cei doi, spune preşedintele, au fost judecaţi şi condamnaţi la trei ani închisoare, în urmă cu aproximativ un an.

Unul dintre numele rostite este al omului din apartament. El este cel despre care Preşedintele spune că a fost judecat şi condamnat; aşadar, ar trebui să fie la puşcărie, după zăbrele, nicidecum acasă, în familie, la televizor. Se sustrage condamnării?! E un fugar? Nu. Atîta doar că nu a fost vreodată condamnat, nu a fost nici judecat, nu a fost nici măcar cercetat.

Este, din fericire, o eroare. Peste cîteva zile, printr-un comunicat, se va spune şi cum anume s-a produs ea, tehnic. Au fost şi ceva scuze. Fiind însă vorba de un roman, fie el şi de tranziţie, este probabil că povestea vieţii acelui om în noaptea de după transmisia televizată şi în cele două zile de week-end ar interesa mult mai mult. Deşi se poate spune, în bună tradiţie locală, şi „ei aş! un moft...“.

Continuitate

În aceeaşi ţară, cu aproximativ un an înainte, tot la Televiziune, tot într-o transmisie în direct, prim-ministrul de atunci prezentase, tot solemn, tot grav, o altă listă: lista unor întreprinderi de stat care, din cauza imposibilităţii de a-şi plăti datoriile, urmau să fie închise în cîteva zile. Ca şi amploaiatul care afla de la televizor, stînd acasă, că se găseşte în puşcărie, cei mai mulţi dintre angajaţii şi conducătorii acelor întreprinderi au aflat, şi ei, *de la televizor* că urmau să fie, în mai puţin de o săptămînă, şomeri. La scurtă vreme, s-a descoperit şi inevitabila eroare: cel puţin una dintre întreprinderile de pe listă (şi nu erau multe, doar 17) nu avea nici o datorie. Este evident, în ambele situaţii, că nu cititorii de liste (Preşedintele, într-un caz, prim-ministrul în celălalt) erau şi autorii acestora; este mai puţin evident de ce vor fi avut nevoie de asemenea lecturi publice televizate; dar în amîndouă împrejurările s-a vădit cît de precar, cît de nesigur, cît de improvizat este sistemul administrativ al acelei ţări. Dacă nici nişte biete rapoarte, *destinate prim-ministrului şi Preşedintelui*, nu sînt întocmite corect, ce pretenţie mai poţi avea?! Şi de la cine?!

„Nu sîntem nemţi!“

„Nu sîntem nemţi!“ – mi-a răspuns, zilele trecute, în chip de scuză-explicaţie, un prieten jurnalist din Bucureşti, căruia îi telefonasem pentru a-i spune că sînt stupefiat de gogomăniile pe care le citisem într-un articol apărut în gazeta pe care o conduce.

Cîteva ore mai tîrziu, am primit prin poştă ziare bucureştene din ziua de joi, 8 octombrie. În *Cotidianul*, pe prima pagină, este tipărită fotografia unui militar lîngă o ţeavă de mitralieră, cu legenda *„Serbia îşi mobilizează armata“*. Aceeaşi fotografie este publicată şi de *Naţional*, dar aici explicaţia este alta, simetric pe dos: *„Poliţia sîrbă se retrage din Kosovo“*.

Ambele poze erau, însă, în culori.

Mircea IORGULESCU

Conflicte

Cum poţi să vorbeşti, echilibrat şi înţelept, despre un conflict care a lăsat în urma lui morţi, de o parte şi de alta? Cum poţi să depui mărturie, să realizezi un „documentar“ despre Ip, cînd eşti maghiar sau despre Hădăreni, cînd eşti român? În principiu, nu aceasta ar trebui să fie problema. În fapt, aceasta este doar o problemă suplimentară.

Mă gîndeam la toate acestea urmărind filmele din toate colţurile lumii, prezentate la Festivalul Internaţional de Film Antropologic şi Documentar de la Sibiu, ocazie de excepţie şi pentru astfel de meditaţii. Într-o pauză, un realizator maghiar, cu care discutam întîmplător, m-a scufundat şi mai mult în aceste dileme, povestindu-mi următoarea întîmplare:

Eram într-un sat din Ungaria unde intenţionam să încep un film. Nu aveam încă nimic clar în cap, aşa că m-am dus la cîrciumă şi, din obişnuinţă, am lăsat camera să meargă. La masa din faţa mea, doi tineri se certau: mai beau o gură de bere, mai se înjurau. La un moment dat, asistenţa mi-a cerut să vadă ce am filmat. Am scos caseta şi le-am arătat înregistrările. Cei doi au amuţit şi, la un moment dat, unul dintre ei a izbucnit: „Cum băi, m-ai făcut tîmpit?“ – şi i-a tras un pumn zdravăn comeseanului său. A trebuit să intervină oamenii ca cei doi să nu se strîngă de gît. Mai tîrziu, după ce s-au potolit şi s-au şters de sînge, au comandat încă un rînd de bere...

Această adevărată parabolă a conflictului mi-a evocat o serie de alte situaţii, în care discrepanţa dintre **practică** şi **discurs** este, la prima vedere, totală. Ca în acel sat din Oaş, de pildă, unde unii ortodocşi merg la biserica greco-catolică, „că e mai aproape“, greco-catolicii cheamă şi preotul ortodox la slujbele lor, la înmormîntări vine cine poate, dar unde toţi ţăranii sînt dispuşi să participe la războiul sfînt la care i-a chemat preotul lor, pentru recuperarea unei mănăstiri care „a fost şi trebuie să rămînă a noastră!“. Îţi vine să spui că războaiele sînt o problemă de discurs...

Mă întorc însă la povestea cu pricina: chiar şi înainte de a se vedea la televizor şi a se lua la bătaie, cei doi tineri tot se certau. Sămînţa discordiei era deja acolo, doar că o tratau „la o bere“. Şi mai îmi aduc aminte de filmul despre „satul martir“ Ip, văzut la festival, unde românii refuză, de regulă, să vorbească despre trecut pentru că, vorba unuia dintre ei, „trebuia să fi trăit atunci ca să înţelegi“, unde maghiarii îşi exorcizează ruşinea, dar unde şi unii şi alţii încearcă şi reuşesc să trăiască în pace cu amintirea trecutului. Cînd a izbucnit însă revoluţia, la Timişoara, un zvon i-a făcut şi pe unii, şi pe alţii să căute adăpost la conaţionalii lor din alte sate deoarece, se spunea, „românii/maghiarii vor veni acum să se răzbune“. Mai tîrziu, o altă vorbă, i-a readus şi pe unii şi pe alţii în satul lor. Poate că şi pacea e tot o problemă de discurs...

Nu îţi rămîne decît să consideri, înţelept şi atemporal, că războaiele trec, conflictele rămîn. Dar dacă aşa stau lucrurile, nu poţi să nu te gîndeşti mai departe că şansa ca un conflict să treacă sau nu în război este totuşi o problemă de discurs. Şi nu poţi atunci să nu te înspăimînţi de iresponsabilitatea palavragiilor de toate sexele şi culorile care vorbesc, în prezent, despre conflicte!

Vintilă MIHĂILESCU

În jurul războiului încă nedeclarat

Situaţia din Kossovo şi ameninţarea cu un atac militar al forţelor NATO asupra Iugoslaviei au făcut necesară exprimarea unei atitudini oficiale din partea României. Dificultatea de a lua o decizie era provocată, în principal, de trei elemente cu implicaţii diferite, greu de armonizat: parteneriatul cu Pactul Nord-Atlantic, la ale cărui porţi continuăm să batem, bunele relaţii cu sîrbii, consfinţite de secole, şi eventualitatea unui război într-o ţară vecină. Poziţia României este, de-acum, cunoscută. Dar nu aceasta este problema.

În presă...

Dincolo de poziţia în sine, de implicaţiile, avantajele şi dezavantajele sale, nu e lipsită de interes „evoluţia problemei“. Criza din Kosovo şi chestiunea foarte gravă a unui război în care, teoretic, am fi putut să fim antrenaţi n-au reuşit să provoace în lumea politică românească alt tip de reacţii decît cele cu care ne-am obişnuit, cele atît de caracteristice interminabilei noastre tranziţii. Mai întîi, ca în aproape orice altă problemă, s-au stîrnit valuri menite să perturbe informaţia şi să creeze curente de opinie încă înainte de a cunoaşte datele exacte ale situaţiei. Încă de săptămîna trecută, cînd NATO nu solicitase încă, oficial, nimic, iar autorităţile române nu exprimaseră, de asemenea, nimic, în presă se vorbea deja despre „slugărnicie faţă de Occident“, se comentau opinii, se prevesteau catastrofe etc. Acuzaţi adesea pe nedrept de Putere că nu „reflectă corect“ situaţia şi că lansează zvonuri alarmiste ori răstălmăcesc faptele cele bune ale guvernanţilor, unii jurnalişti păstrează cu obstinaţie o anume pasiune pentru ziaristica „de direcţie“ (sau „de presiune“), pentru falsul comentariu care încearcă să inducă o atitudine, să invadeze „preventiv“ spaţiul public. Nici măcar nu li se poate reproşa lipsa de profesionalism pentru faptul că au opinia gata formată înainte de a dispune de informaţii: nu fac decît să se adapteze la „stilul“ societăţii şi politicii noastre, bazate pe o bună circulaţie a rumorilor, pe surse de informaţie subterane, pe o anume voluptate a panicii şi a prezicerilor catastrofale, pe priceperea-tuturor-la-toate, pe puseuri de temperament acolo unde e nevoie de analiză lucidă. Prototipul editorialului nevricos, colorat şi sigur de sine îşi are corespondentul în discursul politic atotştiutor, „pătruns de importanţa momentului“, plin de cuvinte mari şi sărac în argumente. Oricît ar părea de diferite, presa şi lumea politică se susţin şi se alimentează una pe alta; şi cu cît mai gravă este problema aflată la orizont, cu atît mai mari sînt posibilităţile de ambalare reciprocă, întru compromiterea gravităţii problemei.

...şi în Parlament

Dar presa, cum spuneam, se adaptează realităţii politice. La acest punct, trebuie să observăm că o asemenea situaţie de criză, care presupune, între altele, viteză de reacţie, nu este tocmai în ritmul obişnuit al instituţiilor româneşti. Rumorile create (că participăm militar, că nu participăm militar, că punem la dispoziţie aeroportul de la Timişoara, că intervenim doar umanitar etc.) s-au putut manifesta şi datorită faptului că poziţia oficială a întîrziat să apară şi n-a existat nici măcar o atitudine premergătoare acesteia (o tipică ieşire la rampă a vreunui purtător de cuvînt care să anuleze speculaţiile anunţînd, sec, că punctul de vedere oficial va fi comunicat la data de..., pînă atunci nefiind cazul să ne dăm cu părerea). Au existat, în schimb, păreri, chiar din partea unor reprezentanţi ai armatei, aşa încît CSAT s-a întrunit duminică pe un fond polemic: în opinia publică existau deja curente, politicienii începuseră deja să se agite, ziarele erau de mult frenetice.

După hotărîrea CSAT, procedurile legale impun votul Parlamentului. La ora redactării acestui articol dezbaterea în Parlament încă n-a început, dar e suficient ce s-a văzut în comisii şi în declaraţiile politice: patetism, retorică, alarmism şi, mai ales, senzaţia tuturor că se pricep la strategii militare şi la politică externă. Reprezentanţii Puterii s-au apucat să explice ce înseamnă „situaţii de urgenţă şi neprevăzute“ (şi fiecare înţelegea altceva din aceşti termeni), să reafirme bunele relaţii cu sîrbii (care s-au statornicit „încă de la jumătatea secolului trecut“, spunea Preşedintele Senatului, greşind cu cîteva sute de ani), iar ai opoziţiei să critice hotărîrea luată (ceea ce e firesc pentru opoziţie) sau să-i pună beţe în roate: membrii PDSR au refuzat să discute, în comisia parlamentară de apărare, scrisoarea preşedintelui Constantinescu, pe motiv că „n-au avut timp s-o analizeze“ şi au părăsit dezbaterile. Unii au apreciat hotărîrea luată de CSAT ca „o pagină neagră în istoria României“, „o atitudine dușmănoasă faţă de poporul român“, alţii au vorbit despre „trădarea fratelui“, cu trimiteri la Cain şi Abel, ori despre pericolul de a ne trezi între avioanele NATO şi cele ruseşti (sau sîrbeşti) ş.a.m.d. În ansamblu, un spectatcol zgomotos, în linia specifică a politicii româneşti, mai ales cînd e vorba de opoziţie. (Singura reacţie decentă, echilibrată şi raţională a avut-o dl Teodor Meleşcanu; ceea ce dovedeşte încă o dată diferenţa dintre cei care vorbesc despre un lucru la care se pricep şi cei care vorbesc pur şi simplu, de dragul de a-şi auzi opiniile).

Tragi-comicul situaţiei provine, ca totdeauna, din ipoteze de tipul „ce s-ar fi întîmplat dacă“: pînă ca instituţiile noastre să elaboreze şi să exprime un punct de vedere oficial şi pînă să-şi încheie politicienii români spectacolul opiniilor, atacul NATO ar fi putut porni liniştit, fără să aştepte poziţia României. Acum, lucrurile par a se fi calmat: dar chiar la o zi după ce agenţiile de presă anunţau că deocamdată pericolul războiului s-a îndepărtat, parlamentarii noştri au luat în discuţie hotărîrea CSAT. Dacă atacul militar nu se va mai produce, dezbaterea va deveni pe cît de tîrzie, pe atît de inutilă. Dar bună, oricum, pentru a ţine discursuri despre „interesul naţional“.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

O instituţie în derivă

Nu o dată am spus că statul de drept este mai mult decît o simplă realitate juridică. Legile sînt, desigur, foarte importante, dar poate că mai importantă este atitudinea cetăţenilor faţă de legi. Juriştii ştiu foarte bine că, prin aplicare, o lege nefericită poate fi îndreptată şi o lege bună poate fi deformată. Aceasta dovedeşte că voinţa, obişnuinţele şi, în cele din urmă, mentalităţile noastre dau substanţa realităţii pe care o trăim. Statul de drept, consfinţit în Constituţie şi detaliat în toate celelalte acte normative, nu poate prinde chip atîta vreme cît în instituţiile noastre bîntuie agresiv reaua-credinţă şi prostia.

Nu pot diagnostica ce se întîmplă acum în Televiziunea Română. Ştiu doar că este o instituţie foarte importantă (din moment ce conducerea ei este expresia directă a voinţei Parlamentului, aidoma celor mai importante funcţii în stat) în care lucrurile nu merg bine. Spun asta pentru că mi se pare inadmisibil ca certurile interminabile pentru şefia instituţiei să fie prelungite, ţăţeşte, pe ecranul televizorului meu. Spun asta pentru că, mă simt jignit de prezumţia de idioţenie pe care mi-o acordă unii realizatori. Spun asta pentru că ştiu că o instituţie care şi-a pierdut capacitatea de autoreglare este destinată dispariţiei rapide. Şi poate că n-ar fi rău să se întîmple aşa – mi-am spus după vizionarea *Ediţiei Speciale* de vineri, 9 octombrie.

Statul român se află în faţa unuia dintre cele mai importante teste de maturitate politică, urmînd să-şi precizeze poziţia în legătură cu intenţia declarată a unor membrii NATO de a interveni militar în Kosovo. Nu mai reiau întreaga istorie a escaladării conflictului apărut în provincia iugoslavă, spun doar, ceea ce ştia toată lumea, că S.U.A. şi Marea Britanie forţau pentru a implica NATO în acţiuni militare directe, că ceilalţi aliaţi erau mult mai nuanţaţi mergînd pînă la refuzul declarat al unora de a-şi implica armatele în aceste acţiuni şi că, cumva de cealaltă parte, Rusia şi China nu concepeau o intervenţie în Kosovo în lipsa deciziei Consiliului de Securitate al ONU. Comentînd acest context şi discutînd asupra poziţiei României, realizatorul blond al emisiunii a pus următoarea întrebare invitaţilor şi telespectatorilor: *„NATO şi Rusia au puncte de vedere diferite cu privire la soluţionarea conflictului din Kosovo. De partea cui credeţi că trebuie să se situeze România? Pentru NATO sunaţi la... şi pentru Rusia sunaţi la...“*. Inconştienţă? Prostie? Incompetenţă? Toate la un loc?

Asemenea mod de manipulare, asemenea grosieră tentativă de a smulge un răspuns de care ai nevoie, descalifică pe realizator, jigneşte pe telespectator şi, mai ales, prejudiciază statul român. Vă asigur că asemenea manopere, departe de a dovedi stabilitate şi fermitate, creează impresia unui stat nesigur, care are nevoie de o pseudo-susţinere obţinută fraudulos din partea propriilor cetăţeni. Punînd această întrebare, realizatorul a lucrat contra intereselor naţionale ale României care trebuie să-şi articuleze un discurs *propriu* în acest moment. România trebuie să exprime un mesaj clar, menit să apropie marile sale obiective de politică externă. A pune criza din Kosovo în termenii în care a pus-o *Ediţia Specială* înseamnă a deforma impardonabil o realitate care înseamnă pentru noi o imensă provocare.

Efectele gîlcevei din Televiziunea Română devin, iată, tot mai serioase. Intervine cineva?

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Apocalipsa se amînă

„–Ce aşteptăm, în piaţă adunaţi? Barbarii trebuie astăzi să vină. – De ce-n Senat e o-atare-ncremenire? Fiindcă barbarii vor fi azi aici. La ce bun să mai dea legi, senatorii? Dreptatea împărţi-vor barbarii, cînd sosesc. – De ce-mpăratul nostru în zori s-a deşteptat şi stă la poarta oraşului, cea mare, pe tronul său, solemn, purtînd coroana? Fiindcă barbarii vor fi azi aici. Şi împăratu-aşteaptă să-l primească pe mai-marele lor. A pregătit să-i dea şi-un pergament, în care sînt înscrise demnităţi multe şi onoruri. – De ce (...)? Fiindcă barbarii vor fi azi aici. – De ce vrednicii retori nu vin, ca-ntotdeauna, discursuri să rostească, să spună de-ale lor? Fiindcă barbarii vor fi azi aici şi nu le plac discursuri, elocinţă. – De ce s-o fi stîrnit deodată atîta-ngrijorare şi-mbulzeală? (Ce-nnegurate chipurile sînt!) De ce-ntr-o clipă, străzi şi pieţe s-au pustiit, toţi întorcîndu-se, aşa de-ngînduraţi, spre casă? Fiindcă e noapte-acum, iară barbarii tot n-au sosit. Şi solii noştri, abia întorşi de la hotare, de veste-au dat că nu mai sînt barbari. Dar, fără barbari, acum ce-o să ne facem? Aceşti oameni erau, oricum, o soluţie“ (Kavafis, *Aşteptîndu-i pe barbari*, 1898-1904, trad. Elena Lazăr, 1993).

Am ezitat mult înainte de-a cita, aproape în întregime, într-un articol de tip presupus analitic destinat să apară într-o revistă, totuşi, nededicată literaturii, o poezie. Am făcut-o, pînă la urmă, *şi* dintr-un impuls polemic, aproape convins fiind că, pentru tinerii umanişti de azi, poezia nu mai constituie o obişnuinţă de lectură.

Am făcut-o, însă, în primul rînd pentru că acest mare poem al acestui mare poet *exprimă ceva* ce s-ar potrivi cu situaţia noastră, difuz-milenarist-obosită, care pare a nu mai aştepta salvarea, soluţia decît de la duşmani: *duşmanul ca ultimă şansă de redresare*. Pierderea duşmanului ca ultimă nenorocire posibilă.

Aşteptăm, poate, fără să ne-o mărturisim nici măcar nouă înşine, în forul nostru interior, şi cu atît mai puţin în forul public, ca altcineva să ne dezlege, fatal, problemele. De opt ani inventăm şi consolidăm, la graniţele închipuirii noastre, duşmani. De opt ani umblăm cu ochii numai după cai troieni. De opt ani părem a aştepta un război care, poate, să ne retrezească bărbăţia, incapabilă să se exercite banal, cotidian-democratic.

Apocalipsa era, oricum, o soluţie. Şi iată că, din nou, apocalipsa se amînă. Nu vor fi, cel puţin pentru moment, bombardamente în Serbia. Criza balcanică ne-ar fi putut deturna privirile de la chinurile tranziţiei noastre interne, care, pînă una alta, altceva în afară de corupţie n-a produs, eficient, masiv. Şi nu poţi să nu te gîndeşti că, poate, *senatorii*, *împăratul*, *consulii* şi *pretorii*, şi „vrednicii retori“ sînt, de fapt, adevăraţii barbari, care sînt deja aici, şi care sapă cetatea la temelii, părînd a o reconstrui dar, de fapt, subminînd-o. Să nu poată exista *curaj civic* fără duşmani din afară? Să nu se poată clădi civilizaţia fără barbari, decît sub ameninţare?

Serbia nu e Irak, Kosovo nu e Kuweit. Miloşevici e Saddam Hussein? Şi, în tot acest joc al (ne)identificării, noi cine sîntem? A fost nevoie de presiunea situaţiei, a contextului, de nevoia unei decizii a statului român în privinţa taberei în care să ne rînduim pentru a ne pune, dramatic şi public, probleme de identitate. Căci, în fapt, în discuţiile care au urmat comunicatului CSAT, despre propria identitate a fost vorba, şi aceasta a părut destul de incertă, de nesigură. Şi, poate, aşa e şi normal să fie: identitatea se discută, de către cei implicaţi, *priviţi* de ea, în primul rînd. *Identitatea se construieşte*. Ea e adevărata cetate.

Nu pot, însă, să-mi îndepărtez gîndul, la care, iată, revin, că adevăraţii barbari sînt înăuntru, în cetate, că pericolul, dacă e să vină de la frontiere, e pentru că el se află deja în interior. Am vrea să scăpăm de o istorie pe care nu reuşim s-o urnim. Barbaria e în noi înşine, iar barbarii sînt printre noi. E, însă, nevoie de scene străine, deşi apropiate, şi de protagonişti alţii decît noi pentru a ne spune fabule despre noi înşine. Adevărul se pune în scenă, este de ordinul fabulaţiei. Iar identitatea mai întîi se visează.

Bogdan GHIU

Economie

Băncile simt inflaţia înaintea Statisticii

Dobînzile bancare şi-au reluat urcuşul. Mai întîi, pe piaţa monetară interbancară, unde saltul s-a produs brusc şi a fost spectaculos: pînă la 70-80 la sută. Apoi, au început să se mişte dobînzile pasive: cele plătite de bănci la depozitele populaţiei. Ele se mişcă însă încet, foarte încet, cauza fiind prudenţa băncilor comerciale. Pentru că dobînzile pasive, în urcare, antrenează inevitabil scumpirea creditelor.

Deşi băncile comerciale ţin cu dinţii să nu ridice prea mult dobînzile active, sînt acuzate deschis că preţul creditului – uriaş?! – omoară investiţiile. E adevărată acuzaţia? Nicidecum. Întîi, fiindcă preţul creditului nu e o cauză, ci un efect. Dobînzile bancare au început să urce înainte ca CNS să anunţe inflaţia pe septembrie: 2,7 la sută. Faţă de numai 0,6 la sută în august.

De-a lungul anilor, cel mai dramatic efect al inflaţiei a fost resimţit în activitatea de investiţii. Nevoia de capital nou (muncă economisită şi investită) n-a mai putut fi asigurată.

Economia are nevoie de noi investiţii. De capital bănesc, care să fie transformat în capital productiv prin investire. Şi din care să rezulte capitalul-marfă. Bunuri ori servicii cu căutare pe piaţă, care să-şi găsească atîţia cumpărători dispuşi să plătească preţul optim încît să poată fi asigurat un profit optim. Prin urmare, printr-un sistem economic intern în stare să-i stimuleze şi prin activităţi de valorificare a investiţiilor. Nimic nu-i va atrage însă, într-o mai mare măsură, decît un climat investiţional prielnic. La un astfel de climat nu vom putea însă ajunge fără o luptă crîncenă pentru calmarea inflaţiei. Pentru că nimeni nu aruncă bani investind într-un cîmp inflaţionist.

Fără investiţii, nici nu vor fi create mai multe locuri de muncă şi nici nu vom avea mai mulţi bani. Or, dacă românii nu vor avea bani pentru a-şi cumpăra mai multă hrană, pentru a achiziţiona bunuri de folosinţă îndelungată şi pentru a-şi plăti intrarea în ştranduri sau pentru a-şi cumpăra bilete de călătorie de la agenţiile de turism, dacă magazinele nu vor avea încasări şi nu vor plăti impozite, dacă piaţa de consum se va restrînge din lipsă de consumatori, dacă turismul, transporturile şi alte servicii vor continua să-şi restrîngă cîmpul de acţiune, motivul nu va fi altul decît acela că investiţiile scad, în loc să crească.

Dar investiţiile nu scad din pricina dobînzilor bancare, ci a inflaţiei. Iar de inflaţie nu vom scăpa dacă nu vor spori productivitatea şi competitivitatea muncii, dacă nu i se va pune capăt risipei şi nu va fi obţinută mai multă eficienţă în economie. Soluţia ar fi ca roata afacerilor să se învîrtească fără odihnă, în aşa fel încît surplusul de bani să fie absorbit de activităţi productive şi nu de preţuri. Pentru că dacă banii vor continua să se ducă în preţuri, aşa cum se întîmplă în prezent, din cauză că afacerile stagnează, nu vom obţine decît inflaţie. Iar împotriva inflaţiei, de care cu toţii ne-am săturat, băncile vor lupta cu dobînzi mari.

Bătălia cu inflaţia va fi grea. Dincolo de decalajele tehnologice şi financiare, cu care avem de luptat, ne mai stă în cale şi un mult prea înalt prag psihologic. Pornim în această cursă dură fără ca moralul majorităţii populaţiei să fie cel mai bun. S-a produs, la noi, un fenomen grav: pentru că bunăstarea atît de aşteptată a întîrziat prea mult să devină realitate, visul s-a spulberat. În locul lui a apărut dezamăgirea şi oamenii şi-au pierdut elanul. Apăsaţi de necazuri cotidiene, de teama de şomaj şi de grija zilei de mîine, nici nu mai vor şi nici nu mai pot să privească mai departe de „acum“.

Factorul cel mai descurajant a fost şi continuă să fie chiar inflaţia. Chiar şi inflaţia calmă, din acest an, ne obligă s-o resimţim direct în bugetele de familii. Neîncetatele creşteri de preţuri au produs fiori în întregul organism al societăţii noastre. Şi continuă să producă. Consecinţele sînt extrem de grave pentru populaţie, pentru economie şi pentru stat.

Un lucru bun a intervenit, totuşi, pe acest plan, începînd din '97: s-a pornit bătălia pentru preţuri adevărate. Acum, însă, în paralel cu corecţiile de preţuri şi tarife, cu care ne vom lupta încă pînă prin primăvara anului viitor, trebuie să declanşăm o nouă bătălie: cu inflaţia normală, cauzată de activitatea economică.

Calea este competiţia. Lupta acerbă pentru întoarcerea întreprinderilor cu faţa către piaţă.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Guma za zvakanje

Trecînd, acum cîteva zile, pe lîngă un colţ al Universităţii, minunea se produse: din cine ştie ce drogherie, tonetă sau boutique, o aromă m-a învăluit năprasnic. Preţ de cîteva secunde am retrăit întîlnirea cu această cunoştinţă veche, ca şi cum aş fi traversat, proustian, nu amintirea unei madlene, ci un vis. O aromă dulce, fără trimiteri precise la o carne fructată anume. Un iz sintetic, de cofetărie socialistă de la începutul anilor '80. Poate asta să-ţi mai spună astăzi ceva?

Poate? Pentru că această aromă buclată, roză, chimică, infantilă şi lipicioasă era chiar aroma gumei sîrbeşti. *Gma za zvakanje*, guma mea de mestecat, a mea şi a altor mii de *teenager*-i cu drum, de cîteva ori pe an, spre occidentul proxim de atunci, numit Severin sau Timişoara. Ce ani! Două ore de program la televiziunea română, opuse neputincios antenelor din sud-vestul ţării, calibrate pe Belgrad cu-ale sale două (apoi trei) programe cosmopolite şi pline de filme. Ce filme! Integrala Orson Welles, James Stewart sau Marilyn Monroe, *filmski maraton* de vineri seara pînă duminică seara, *1984* după Orwell, Richard Burton în rolul mareşalului Tito, *Cenuşă şi diamant*, filmul englezesc despre Solidaritatea poloneză, scheciurile cu nu ştiu ce preşedinte iugoslav în chip de Atlas cu federaţia pe umeri (să mai nege cineva puterea prevestirii!) şi documentele belgrădene despre românii care treceau Dunărea într-o frenezie. Ce frenezie! De exemplu, cea a *xerox*-istei de la uzina Electroputere, care multiplica programul tv sîrbesc, o dată pe săptămînă, pentru o jumătate de Craiovă; sau frenezia copiilor de români zburdînd printre blocurile proletare din Oraviţa sau Lugoj şi a mamelor ţipînd cu foc, de la balcon, la ora şapte seara: *ţîrtani film, ţîrtani film* – adică *desene animate, intraţi în casă, Bugs Bunny, pauză la pituluşu'* – frenezii care-şi aşteaptă încă sociologii şi antropologii *media* să le strîngă într-o teoretizare, spre aducerea aminte şi hazul *generaţiei pro*. Ce haz! Ce haz de bucureşteni, care se uitau cu evlavie la tv-ul sofiot, ajuns de-abia la dinţii de lapte ai perestroicăi şi ai filmului poliţist dublat în bulgară de sîmbăta seara, în timp ce iugoslavii vorbeau despre uniunea monetară europeană din 1999 şi despre şansele de cotă parte ale dinarului. Şi peste toate, valuta forte a baloanelor de gumă sîrbească! Asta era: ce gumă! *Dynamik*, cu poze de stele rock şi basketbalişti americani; *Bazooka Joe*, cu benzi desenate sub învelitoare; sau *Juke Box*, sau altele şi altele.

Cu trei ani în urmă, la un congres de tineri istorici de la Mainz, s-a întîmplat să mă aflu în treabă *neutră* lîngă doi sloveni, un croat şi un sîrb. Cu un pahar de bere în mînă, se certau într-o limbă pe care o înţelegeam, ştiind că nu o voi vorbi vreodată. La un moment dat, plictisîndu-se de prea previzibilele acuze, au început să-şi aducă aminte. De lucrurile bune, de timpurile bune. De timpurile fericite în care federaţia *lor* era sub povara glorioasă a invidiei unui întreg lagăr. De revista *Superman* pe care o citeau împreună, în sîrbo-croată. De Lepa Brena, frumoasa cu picioare lungi, fosta *lor* Miss Iugoslavia prin '81-'82. De Olimpiada de iarnă de la Sarajevo din 1984, cu lupul Vuko drept mascotă. De automobilul Yugo pe care-l vindeau miraculos de bine în Statele Unite. De Crvena Zvezda Belgrad şi Cibona Zagreb, echipele *lor* care băteau, pe rînd, cînd voiau fanii lor, toată floarea baschetului european. De *Vegeta* lor, de ţigările *Vikend* şi de jeans-ii Levi's cu care scoteau profit de la unguri şi de la români. De regizorul *lor* Kusturica care, filmînd ţigani fericiţi, lua premii peste premii, de rock-ul lor, de la *Riblija Čorba* la *Boris i Nočna Sturza*, de la *Poloti* la *Novi Fosili*, cîştigătorii Euroviziunii prin '87. *Eu însumi mi-aduc aminte de guma voastră Casino* – m-am băgat şi eu, englezeşte, în vorbă. *Ei nu*, îmi răspunse croatul luminat la faţă, cu o mîndrie pe care o înţeleg, *asta era făcută la Sour Pliva Zagreb*!

Guma mea *sîrbească* era, aşadar, făcută într-o fabrică din Zagreb şi cred că ăsta este pricipalul motiv pentru care mă declar totalmente depăşit de complicaţiile lor pline de hemoglobină.

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

Drumul de întoarcere

Nimic din ceea ce este bun nu este ireversibil, doar moartea este pentru totdeauna, pare a reieşi din mai toate analizele publicate în numărul din octombrie al revistei **Transitions**. Cel mai flagrant este cazul Moscovei: „Acum cîţiva ani devenise un loc comun afirmaţia că la Moscova nu e mai rău decît la Londra sau la Paris – scrie Ilarion Sergheev, jurnalist rus. Centrul Moscovei cu vitrinele lui strălucitoare, firme, magazine de lux şi mii de automobile aduse din Occident dădea impresia unei oaze de civilizaţie apuseană pe sol rusesc. La cîteva săptămîni după dezastrul financiar, capitala şi-a regăsit vechile obiceiuri semi-uitate, ale vieţii de zi cu zi, conform standardelor socialismului. Oamenii s-au aşezat la cozi lungi, doritori să cumpere orice. În ultimii ani aproape că uitaseră deprinderea de a-şi face provizii: făină, săpun, detergenţi, chibrituri, ketchup şi medicamente uzuale. Dar toate astea şi multe alte bunuri au dispărut din rafturile magazinelor moscovite în două săptămîni de la declanşarea crizei. (...) Ruşii se supun situaţiei cu umilinţă, fără să se revolte, poate pentru că lipsurile şi cozile – fie că sînt la pîine sau la dolari – impun un anume element de egalizare socială, ca să nu mai pomenim de bucuriile familiarităţii. Pentru generaţia mai în vîrstă, auto-conducerea poate să însemne şi efortul de a face ordine într-o coadă foarte lungă la mîncare. Principala primejdie este că protestul lor social pasiv poate fi uşor transformat de orice forţă regresivă într-un masiv vot antireformist. De altfel, protestele sociale active dau arareori rezultate. Chiar dacă autorităţile ar vrea să satisfacă unele cerinţe, nu au bani. Tradiţia protestatară a fost practic eradicată în perioada sovietică, iar starea depresivă, larg răspîndită, şi pierderea sentimentului de încredere în sine contribuie la rîndul lor la pasivitatea socială". Desigur, „peisajul cu cozi" este prea familiar ca să mai necesite multe comentarii, dar opinia gazetarului rus este că răul se află şi în spate şi în faţă: „Ca răspuns la situaţia de criză, cîteva regiuni au blocat fondurile care se cuveneau administraţiei centrale, au declarat starea de urgenţă şi s-au adresat Norvegiei sau Suediei, pentru împrumuturi. Populaţia locală dă vina pe Moscova pentru tot ce se întîmplă. Deşi Moscova s-ar mai putea întoarce la Rusia, e posibil ca Rusia să nu mai vrea de Moscova".

Un alt caz de regresie este cel al Universităţii din Belgrad. După protestele – organizate şi susţinute în special de studenţi –, din iarna anului 1996-1997, care au fost o serioasă ameninţare la adresa regimului Miloşevici (fără rezultate, din cauza unei opoziţii lipsite de coeziune) autorităţile au desfiinţat autonomia universitară: „Sub masca autonomiei, unele facultăţi, ba chiar universităţi întregi au eludat legile şi autorităţile. O universitate nu poate fi deasupra legii" – spunea viceprim-ministrul Ratko Marcovic. Prin noua lege, guvernul a căpătat puteri depline în numirea rectorilor şi decanilor şi a altor factori de conducere, fără a ţine seama de avizul corpului profesoral. În articolul semnat de Roksanda Nincic, „Atac asupra universităţii", se arată cum profesori foarte respectaţi au avut de ales între carieră şi integritate. Alegerea le este oferită de foştii lor colegi, care vin din trecut cu resentimente şi ranchiună: „Milos Laban, noul membru al conducerii facultăţii de Energetică, este un soldat al Partidului Socialist, devenit şi mai devotat după eşecul său din 1990, cînd nu a reuşit să obţină postul de asistent la facultatea de matematici. În iunie, s-a întors şi a declanşat răzbunarea. Preşedintele Consiliului facultăţii nu avea timp pentru treburile administrative şi le-a lăsat în seama lui Laban. Primul lui obiectiv a fost diminuarea influenţei profesoarei Srbijanka Turajlic, cea care transmisese prin Internet, în toată lumea, ştiri despre protestele studenţeşti". Laban nu mai era dispus să accepte aşa ceva. S-a dus la Centrul de calcul, a scos de pe uşă plăcuţa cu numele profesoarei şi le-a spus salariaţilor: „De mîine lucraţi pentru guvern şi pentru stat". A ameninţat-o pe profesoara Turajlic cu demiterea şi a introdus cenzura pe reţelele Internet, veghind personal la înlăturarea materialelor considerate neadecvate." Apoi l-a acuzat pe alt profesor că ar fi delapidat banii facultăţii. Deşi nedovedită, acuzaţia a fost suficientă pentru ca profesorul Marjanovic să fie dat afară şi manualele scrise de el să fie scoase din biblioteci. Scenarii asemănătoare se desfăşoară şi la alte facultăţi, în indiferenţa generală. Doar la facultatea de Drept din Belgrad profesorii au organizat o grevă. Salariile profesorilor sînt mizerabile (200-300 de dolari) dar profesorii găsesc destul de greu alte servicii; ei sînt permanent ameninţaţi cu concedierea dacă ridică vocea sau organizează proteste; pe de altă parte, în toiul conflictului din Kosovo, profesorii ştiu că a sfida guvernul înseamnă să rişti să fii declarat trădător. Sindicatele sînt slabe şi nimeni nu pare interesat de felul cum va influenţa această stare de lucruri felul de a fi al studenţilor. Studenţii nu sînt nici ei preocupaţi de efectele noii legi". Au protestat în legătură cu orarul examenelor şi doleanţele le-au fost satisfăcute.

De altfel, în timpul marilor manifestaţii de anul trecut studenţii le strigau poliţiştilor: „Ce căutaţi aici, duceţi-vă să-i omorîţi pe albanezi". (**Newsweek** – 12 octombrie) Ceea ce poliţiştii fac acum şi toată lumea e mulţumită.Pentru cei din gropile comune – indiferent de naţionalitate, cum se spunea pe vremuri – nu prea mai există drum înapoi. (**M. B.**).

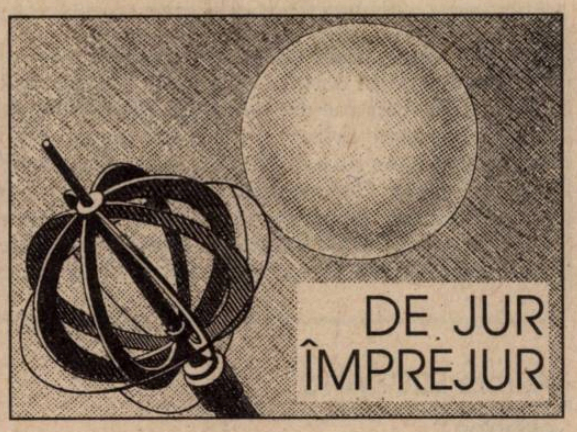

Ipocrizie

Mai toate alegerile europene din ultimul an au fost puţin productive pentru formaţunile de extremă dreaptă. Permanentă sursă de îngrijorare politică, manifestaţiile tinerilor raşi în cap, exprimînd o violenţă gata să se exercite împotriva străinilor şi a celor care îi apără, trec arareori pragul reprezentării parlamentare. Dar tocmai trecerea acestui prag le impune o evoluţie paradoxală. Există în toate ţările, indiferent de gradul lor de bogăţie şi cultură, un număr de oameni care îşi condiţionează împlinirile – trecute şi viitoare – prin omogenitatea etnică sau religioasă a celor angajaţi în proiectul naţional... Indusă sentimental, dar beneficiind şi de sprijinul multor persoane raţionale, respingerea brutală a străinilor coagulează complexele de superioritate şi urmările frustrărilor într-un amalgam exploziv. Dar, într-o ţară democratică, pentru a obţine voturile necesare unei prezenţe parlamentare semnificative, acest discurs trebuie făcut acceptabil şi pentru cei care îi detestă pe străini, îi consideră vinovaţi de tot ce se întîmplă rău în ţara lor, dar nu sînt partizanii soluţiilor violente. Or, tocmai aceştia alcătuiesc diferenţa care desparte demonstraţiile marginalilor de onorabilitatea reprezentării parlamentare. Pentru a-i cîştiga trebuie renunţat la lozincile deşuchiate ale urii făţişe, la cultul figurilor din trecut de tipul Hitler sau Mussolini. Aşa a procedat Fini în Italia, declarîndu-se postfascist, asigurîndu-şi sprijinul nepoatei lui Mussolini, nu şi moştenirea lui ideologică.

Dar în timp ce formaţiunile purităţii etnice îşi „civilizează" discursul, partidele militînd sub lozincile tradiţiilor democratice preiau ideile străzii şi ale adversarilor de care se distanţează în dezbaterile televizate. În primul rînd pentru că sînt bogate şi apoi pentru că afişează un discurs tolerant faţă de străini – unele dintre ele foste imperii – aceste ţări cunosc o puternică presiune din partea săracilor şi a persecutaţilor din lumea întreagă. „Nu-i putem noi adăposti pe toţi săracii lumii" – spun de mult socialiştii din Franţa. „Trebuie scoşi din ţară" – spune Le Pen, la celălalt capăt al spectrului politic. „Vom fi categorici cu cei intraţi ilegal" – promit socialiştii. Într-un mod mult mai profund decît o fac alianţele pentru alegerile locale, preluarea şlefuită a discursului extremist îi dă acestuia legitimitate. Sortarea conform unor noi criterii de legalitate se dovedeşte o operaţie extrem de dificilă, iar cînd în Belgia poliţiştii omoară o tînără căreia nu i s-a acordat dreptul de azil, ministrul de Interne demisionează şi oficialităţile promit revizuirea reglementărilor.

Toate organizaţiile umanitare demască rasismul poliţiilor: cei de altă culoare sau de altă naţionalitate sînt trataţi cu brutalitate şi includerea obligatorie a unor persoane de altă culoare sau de altă naţionalitate în organismele de menţinere a ordinei nu rezolvă problema. Solidarităţile se reordonează şi uniforma modifică sentimentul de apartenenţă. Spre deosebire de cetăţeanul care răspunde la sondaje, poliţistul nu-şi poate permite ipocrizia unui răspuns convenabil, cînd el identifică concret delincvenţa şi criminalitatea cu grupurile de tineri de altă religie şi de altă culoare. Anchete recente, efectuate în Franţa dar şi în Statele Unite, demonstrează că şi cetăţeanul obişnuit – nu doar poliţiştii sau extremiştii – este de fapt reticent faţă de prezenţa străinilor în proximitatea sa. Distanţa dintre ceea ce spune şi ceea ce simte cetăţeanul francez sau american poate fi măsurată şi ipocrizia socială poate fi exprimată în cifre. În acest caz, ipocrizia este o raţionalizare pozitivă care permite existenţa echilibrată a colectivităţii.

Raţionalizare acceptată săptămîna trecută de către populaţia Letoniei, cînd printr-un referendum a acceptat o formulare care le uşurează foştilor reprezentanţi ai ocupantului rus obţinerea cetăţeniei.

Sinceritatea lui Miloşevici, dar şi a liderilor din opoziţia sîrbă, face astăzi atît de dificilă soluţia politică, considerată optimă fluturînd sinceritatea opţiunii militare.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Ideea unui număr despre paranormal mi-a venit, mai întîi, din dorinţa de a ironiza exagerările şi locurile comune din domeniu. Stînd de vorbă cu diverse persoane avizate, mi-am dat seama că a face haz de şarlatanii nu e decît o interpretare superficială şi la îndemînă. Gadget-urile paranormale la care se făcea reclamă în presă sau listele savuroase de reîncarnări nu sînt definitorii pentru un domeniu mult mai profund. Despre care, de altfel, nu ştim mai nimic. În afară de *Dosarele X, Millennium* şi niscaiva pisici negre, cifre de 13 sau cești de cafea întoarse. Lipsa informaţiei în domeniu duce la lipsa de discernămînt în privinţa celor care au de-a face cu paranormalul. A bioterapeuţilor sau clarvăzătorilor, de pildă. O lipsă de discernămînt în privinţa experienţelor povestite, de diverşi, readactorilor revistelor paranormale. Căci acestea există (două săptămînale şi o lunară) şi reprezintă, împreună, cu cîteva fundaţii serioase, puţinele structuri instituţionalizate în domeniu.

Numărul de faţă nu-şi propune decît să semnaleze toate aceste lucruri. Şi, eventual, să demonteze cîteva din prejudecăţile pro şi contra. **(I. P.)**

Aurora LIICEANU
psiholog

Credinţele profane

Un anume Colin Wilson, cunoscut de cei care fac filosofia ştiinţei, a scris o istorie a ocultului. Punctul său de vedere este reluat de mulţi apărători ai parapsihologiei. Pe scurt el sună aşa: „Magia nu este ştiinţa viitorului. Cred că mintea omenească a ajuns la un punct al evoluţiei în care să-şi poată dezvolta noi puteri – puteri care odată au fost considerate magice. Într-adevăr, ea a avut puteri mai mari decît realizăm noi astăzi: telepatia, premoniţia pericolului, taumaturgia (puterea de a vindeca); dar acestea au fost parte a moştenirii instinctive, animalice. De o mie de ani, omenirea a fost ocupată cu dezvoltarea unui alt mod de putere legată de instinct şi rezultatul a fost civilizaţia vestică. Puterile neconştiente nu s-au atrofiat, dar «ele s-au retras în subteran». Acum, roata a făcut un cerc întreg, intelectul a ajuns la anumite limite şi el nu poate progresa dincolo de ele pînă nu recuperează unele dintre puterile pierdute“. Din raţiuni de ordine, el ca şi alţi specialişti, paranormalului îi rezervă parapsihologia, iar ocultului, astrologia şi vrăjitoria.

Este interesant şi simplu de observat că şi la noi interesul pentru asemenea fenomene ca cele menţionate de Colin Wilson a crescut spectaculos după 1989. Apariţia în ziare şi la TV a zodiacului şi horoscopului sau referiri la ele nu mai par ciudăţenii. Unii cred, alţii nu cred, unii nu ştiu dacă să creadă sau nu, alţii le citesc ca să se amuze. Chiar şi la Matrimoniale, mesajele publicate conţin adesea referiri zodiacale: Berbec, olandez, singuratic, dresat, scîrbit, însă tînăr, atletic..., se declară cineva doritor de parteneră. Au apărut medalioane cu zodiile, cărţi, amulete, brelocuri, T-shirturi etc. În America, o statistică de acum 25 de ani, menţionată de John Manolesco, român am zice, prezenta o situaţie, după el, alarmantă: 200.000 astrologi, 20 magazine astrologice, dintre care unul cu un tiraj de 500.000 de exemplare, 5000 de ziare conţinînd previziuni astrologice, 5 milioane de americani cheltuind 200 de milioane de dolari anual la consultaţii astrologice.

Superstiţia este definită drept o credinţă iraţională, acceptată de mulţi indivizi, influenţînd comportamentul celor care o au, putînd fi legată de fenomene supranaturale, neavînd motive de a fi sprijinită de experienţa personală şi răspîndindu-se fără sancţiunea vreunei autorităţi. Psihologii şi-au pus problema dacă superstiţiile dispar odată cu dezvoltarea informaţiilor corecte, adică informaţiile ştiinţifice. Primul experiment pentru a stabili ce superstiţii au americanii s-a făcut în 1925, pe 250 de studenţi şi a fost reluat în 1952, pe un lot de 110 indivizi, folosindu-se aceiaşi tehnică şi aceiaşi listă de propoziţii. Lista conţinea 30 de afirmaţii pe care cei care răspundeau le considerau fie adevărate, fie false. S-a constatat că numărul superstiţiilor a scăzut în timp, că cele referitoare la fiziognomie şi frenologie au dispărut, dar că cele referitoare la magie au căpătat o expresie modernă. Concluzia a fost următoarea: superstiţiile, numite în limbaj profesional, distorsiuni cognitive, prezintă importanţă pentru individ, sînt ambigue şi apar mai frecvent la anumite structuri de personalitate (indivizi anxioşi, cu insecuritate personală, tendinţă la nevrotism, sugestibili). În 1986, şi australienii încep să se intereseze de superstiţii şi dau o replică rezultatelor americane din 1952, constatînd că răspunsurile australienilor se apropie de cele ale americanilor din 1925. În ciuda unor limite metodologice – altă cultură, nivel educaţional diferit etc. – cercetătorii australieni au înclinat către ideea că superstiţiile nu reprezintă nimic anormal, ci doar o particularitate a mentalului uman. Modernitatea nu le elimină ci doar le dă o altă expresie conform contextului oferit de prezent. În America s-au reluat cercetările, folosindu-se simboluri de tipul „pisică neagră“, „cifra 13“, „potcoava“ etc., constatîndu-se creşterea unora şi descreşterea altora. Alte liste au fost replicate în mai multe rînduri folosindu-se afirmaţii ca următoarele: „Poziţia stelelor la naşterea cuiva îi influenţează parţial destinul“, „Credinţa te face bine (cînd eşti bolnav)“, „Oamenii cu degete subţiri au fire artistică“, „Oamenii cu părul roşu sînt plini de temperament“, „Cînd îţi ard urechile înseamnă că cineva vorbeşte despre tine“, „Mîinile reci înseamnă inimă caldă“, „Vinerea îţi merge rău“, „Oamenii cu gura mare sunt darnici“ etc. Unora dintre ele le putem cu uşurinţă găsi un echivalent românesc: „Marţea îţi merge rău, sînt 3 ceasuri rele“, „Oamenii cu buze subţiri sînt zgîrciţi“, „Dacă sughiţi, te pomeneşte cineva“.

Rezerve privind veridicitatea replicilor au existat şi de data asta. Totuşi, s-a constatat că schimbările de mentalitate produse de spiritul vremii se manifestă, indicînd că s-au ameliorat prejudecăţile – ca fiind strîns legate de superstiţii – legate de rasism, de femei. După cel care a făcut experimentul, rămîne ignoranţă destulă pentru a face să crească încrederea în astrologie. Un punct de vedere pozitivist.

În general, se practică analogii între individ şi mulţime sau colectivitate. Trăsăturile individului înclinat spre credinţele iraţionale pot fi transferate asupra colectivităţilor. Astfel, superstiţiile sînt mai frecvent întîlnite la persoanele anxioase, sugestibile sau influenţabile, la femei, la cei cu nivel educaţional mai scăzut şi la cei care se găsesc în situaţii speciale. S-a constatat că, de pildă, evenimentele majore ale vieţii – naşterea, căsătoria, moartea – întrunesc un repertoriu mai amplu şi nuanţat de superstiţii decît evenimentele cotidiene, nesemnificative. De asemenea, situaţiile speciale, care antrenează stressul fac ca tendinţa către credinţe iraţionale să crească. Boala, de pildă, examenele, situaţiile dificil de trecut. Aşa nu putem explica de ce oamenii apelează în asemenea situaţii la vrăjitoare, la soluţii alternative. La nivelul colectivităţilor, situaţiile de insecuritate, de dezordine socială sau aşa-numitele vremuri tulburi fac să crească potenţialul iraţional, oamenii tinzînd să adopte practice superstiţiile. În asemenea situaţii vulnerabilitatea psihologică este mai mare chiar la individul normal, adică neînclinat către iraţional.

Există locuri unde oamenii sînt mai înclinaţi către superstiţii. Bazinul Mediteranei se pare că ar fi o astfel de arie. Grecii, italienii deţin un loc de frunte în ierarhia tendinţei către superstiţii. Noi, românii stăm aproape la fel de bine ca grecii în materie de deochi. Funda roşie la copilul mic – care se deoache mai uşor – şi la animale nu sînt decît simboluri anti-deochi, menite a contracara efectele malefice ale lui. La greci, la care deochiul se numeşte thiarmos, se poartă medalioane anti-deochi, ca un ochi, albastru, probabil tot acel albastru răspunzător de deochiul nostru.

Există însă şi credinţe care funcţionează aproape peste tot, care ţin poate de mentalul uman în modul cel mai general. Lerner, identifică o astfel de credinţă iraţională, un fel de metacredinţă iraţională, pe care o numeşte credinţa într-o lume dreaptă. Ea pare să fie independentă de contextul social şi de cultură. Ea mai este foarte aproape de ideea de putere supranormală, de divinitate. Unii psihologi o consideră una dintre cele mai mari distorsiuni cognitive ale umanităţii. Pentru Lerner ea este, la drept vorbind, o „mare dezamăgire“. Iată o instanţă a acestei credinţe. Satul Surani a fost copleşit în vara anului 1995 de un eveniment tragic. Murise o fetiţă de cinci ani. Fetiţa, pe nume Loredana, se juca cu alţi copii în şanţ cu mingea. La un moment dat, mingea a sărit pe drum şi s-a rostogolit în cealaltă parte a drumului. Loredana s-a dus s-o ia, „ca trasă de aţă, oarbă şi surdă“ la ţipetele copiilor care încercau s-o oprească. O maşină care venea nu a putut s-o evite. Oamenii au început să brodeze explicaţii, pentru că „un copil nu poate să moară aşa, că doar e un copil“. Memoria colectivă s-a pus la lucru şi lucrurile s-au limpezit. Din activarea amintirilor a apărut vinovatul: bunicul Loredanei, miliţian, care murise, el însuşi, într-un accident, dar de motocicletă, „un om de o răutate extraordinară“, care „arestase oameni şi-i dusese în Bărăgan“, care „luase vieţi omeneşti“. Era atît de rău, încît nu a fost suficientă moartea lui. În acest fel raţionamentul arăta ca un cerc: el a fost atît de rău că a murit; fetiţa a murit, deci el a fost foarte rău. Moartea fetiţei a fost cauzată de bunic, dar în acelaşi timp a întărit cauza morţii ei. Ţăranii au conchis în vorbe simple: „Te-aleargă păcatu“ şi pînă la urmă, „totu' se plăteşte“. Evident, cineva, nu se ştie cine, ţine o contabilitate, cineva care este pentru noi şi deasupra noastră. După Lerner, nimic nu susţine corectitudinea unei asemenea credinţe: se moare în devălmăşie, şi buni şi răi, şi bunii mor uşor sau cumplit, ea şi răii etc. Dar, păcatul te-aleargă mai repede sau mai încet şi uneori în memorie nu mai este consemnat vinovatul aşa că nu se mai ştie cine a fost el, dar sigur cineva a fost. Vinovatul şi cel care plăteşte sînt ambii anonimi. Dar ei există, cu siguranţă.

Gîndirea specializată se apleacă asupra gîndirii profane. Unii susţin că raportul între cei ce susţin existenţa iraţionalului ca răspunzînd unei realităţi şi cei care o resping este doar un raport de putere între paradigme diferite. Alţii propun coexistenţa lor. Aceştia sînt psihologii. Alţii le aşează democratic una lîngă alta spunînd că sînt doar alternative.

În 1975, 186 de oameni de ştiinţă, de prestigiu, printre care 18 deţinători ai premiului Nobel – Sir John Eccles, Konrad Lorenz, Linus Pauling, N. Tinbergen şi alţii – au publicat în „The Humanist“, o declaraţie în care şi-au exprimat protestul faţă de credinţele iraţionale pe care media le susţine „în mod necritic“, faţă de iresponsabilitatea mass-media care duce la „creşterea iraţionalismului şi obscurantismului.“ Pentru ei, „credinţele iraţionale se datorează gîndirii confortabile a individului uman faţă de luarea deciziilor“. Aparent independent de opinia lor, psihologii se îndreaptă spre creşterea controlului de sine ca atitudine faţă de viaţă şi faţă de natura umană. Problema se poate reduce la următoarea întrebare şi răspuns: Ce fel de fiinţe umane vrem să avem? Fiinţe umane controlate din afara sau din interiorul lor? Semnatarii declaraţiei mai sus amintite susţin că media dă apă la moară „astrologilor şarlatani“. Pentru ei, omenirea nu are decît o singură soluţie: „să se confrunte cu realitatea, pentru că viitorul omenirii stă în oameni, nu în stele“. Fiecare poate să-şi aleagă una dintre ideile de mai sus sau o combinaţie a lor. Cearta între breslele minţii şi în interiorul lor continuă. Ca în politică.

© V. Dorolţi

Silvia CHIŢIMIA
cercetător

Ceea ce e normal pentru un vrăjitor din Borneo e paranormal pentru un fizician de la Berkeley

Pînă în 1989 se vorbea foarte puţin despre paranormal. Micul dicţionar enciclopedic nici nu menţionează termenul. Aceasta pentru că, în viziunea materialist dialectică, „paranormalul e ceva care nu există", cum s-a exprimat odată un activist cenzor de carte, în timp ce suprima cu sîrg, dintr-un text dat spre publicare, cuvinte subversive precum: angelism, mediumitate, ocultism etc. Este adevărat că, într-un fel, activistul avea dreptate. Pe vremea lui, eram cu toţii plonjaţi într-o realitate atît de viguros strivitoare, încît nu numai ceea ce era dincolo şi paralel cu normalul, adică para-normalul, era exclus de la existenţă, dar şi normalul ca atare devenise distorsionat şi întors pe dos în anormal.

După 1989, cenzorul, metamorfozat în om de afaceri, a lăsat paranormalul de capul lui. Nemaifiind supravegheat de nimeni, acesta a dat buzna pe tarabe, în librării şi chioşcuri publice.

O adevărată junglă de titluri insolite şi subiecte stranii şi-a întins tentaculele spre cititorul avid de cunoaşterea unui domeniu ce-i fusese atîta vreme interzis. Lista titlurilor apărute este impresionantă. Ea cuprinde numeroase producţii vulgarizatoare şi comerciale, alături de neaşteptat de multe lucrări de calitate. Domeniul fiind vast, vom cita oarecum la întîmplare doar cîteva texte de referinţă. Brian Inglis, **Enciclopedia fenomenelor paranormale,** Editura Valdo, Bucureşti, 1993, Louis Pauwels şi Jacques Bergier, **Dimineaţa magicienilor**, Editura Nemira, Bucureşti, 1994, Adrian Pătruţ, **De la normal la paranormal**, Editura Dacia, Cluj, 1991, Florin Gheorghiţă, **Lumi invizibile (contacte cu lumi paralele**), Editura Polirom, Iaşi, 1966, Sheila Östrander, Lynn Schröeder, **Experimente cutremurătoare şi incredibile vindecări**, Editura Ulpia Traiana, Bucureşti, 1997, Florin Iorga, **Cronica dosarelor X**, Editura Polirom, Iaşi, 1997, Raymond Ruyer, **Gnoza de la Princeton (savanţii în căutarea unei religii**), Editura Nemira, Bucureşti, 1998 etc. etc.

Ceea ce se cuvine observat de la bun început este că, înglobînd sub genericu-i încăpător o mare diversitate de teme, paranormalul este ceea ce criticii francezi numesc **un mot valise** – un cuvînt-valiză.

În paranormal încap la grămadă o mulţime de subiecte: telepatie, spiritism, reîncarnare, clarviziune, OZN-uri, vise premonitorii, vrăjitorie, vindecări magice, astrologie, profeţii, extratereştrii etc.

Nu este de mirare că te poţi lesne rătăci într-un astfel de vocabular sulfuros, în care fiecare termen propune, asemeni unui roman poliţist, pasionante enigme, aflate, în plus, dincolo de percepţiile senzoriale obişnuite, undeva în afara „normalului". Confuzia sporeşte şi datorită relativităţii termenului de normal. Ceea ce este „normal" pentru un vrăjitor din Borneo, poate fi „paranormal" pentru un fizician de la Berkeley. Şi invers. În tradiţiile din Borneo, e cît se poate de normal ca oricine pierde ceva, să intre în transă mediumică pînă îi apare viziunea locului unde se află obiectul respectiv. De fapt, într-o societate bazată pe o concepţie magico-spirituală asupra lumii, paranormalul nici nu există. El e doar o categorie mai subtilă a realităţii, un normal privit mai în profunzime. Cît priveşte „normalitatea" fizicianului de la Berkeley o radiaţie laser, de pildă, ar însemna pentru vrăjitorul din Borneo ceva terifiant, dar şi fascinator totodată, un semn al puterilor zeieşti ale luminii.

Confuziile acestea de interpretare se datorează şi faptului că termenul de paranormal e relativ recent. Prin anii '80 el a fost utilizat ca sinonim pentru supranatural, magic, ocult. Evocînd influenţe şi forţe ce-şi au originea în planuri supra-naturale, non-umane, transcendente în raport cu materia şi natura, paranormalul poate fi parţial încadrat în dinamica fenomenologică a sacrului. Iată de ce, la fel ca şi sacrul, el este în măsură să înfricoşeze, să îngrozească, producînd un efect de respingere şi negare sau dimpotrivă, poate la fel de bine să fascineze şi atragă irezistibil. Vom găsi astfel, în raport cu paranormalul, mereu două tabere, aflate sau nu în confruntare. Cei atraşi de paranormal şi cei indiferenţi sau chiar înverşunaţi, pînă la blamare. Pentru unii el va reprezenta o realitate misterioasă iar pentru alţii o simplă fabulaţie. Chestiune de gust, am putea spune. De gust metafizic, desigur. Numai că aici intervine şi altceva. Legat de un al şaselea simţ, capabil să interfereze cu dimensiunile subtile, metafizice ale existenţei. Acel simţ care îl făcea pe Socrate să asculte, prin claraudiţie, de sfaturile daimonului său, iar pe celebrul psihanalist Carl Gustav Jung să petreacă lungi ceasuri de taină conversînd cu o entitate astrală, pe care a denumit-o Philimon.

Aceeaşi capacitate pe care astăzi o numim extrasenzorială, aşadar paranormală, l-a făcut pe filozoful grec Apollonius din Tyana, pe cînd se afla la Efes, să aibă viziunea asasinării împăratului Domiţian, de la Roma. Ulterior s-a aflat că Domiţian a fost asasinat chiar la timpul respectiv.

Dar despre capacităţi şi fenomene paranormale, istoria ne furnizează exemple nenumărate. De la profeţii Vechiului Testament şi yoghinii din Himalaya, pînă la astrologi de marca lui Nostradamus şi vindecători precum Edgar Cayce. De la enigmele Atlantidei şi triunghiul Bermudelor la reactoarele atomice unde se manifestă entităţi stranii şi dosare X ale unor cercetări ştiinţifice secrete. Vrăjitorul din Borneo şi fizicianul de la Berkeley ar putea la un moment dat să colaboreze. Şi, în felul acesta, paranormalul ar înceta, din nou, să mai existe. Intrînd într-o străveche normalitate. Pînă la acest moment miraculos, însă, din mica noastră anchetă de stradă, au reieşit următoarele:

1. La întrebarea: **„Credeţi în existenţa fenomenelor paranormale?"** majoritatea răspunsurilor au fost „Da!". Răspunsurile afirmative le-au dat mai cu seamă femeile. Cei mai neîncrezători s-au dovedit a fi bărbaţii, iar în cadrul profesiilor: gardienii publici, poliţiştii şi inginerii. Aşadar, femeile ar fi mai paranormale decît bărbaţii, iar gardienii şi poliţiştii urmaţi îndeaproape de ingineri, sînt cei mai puţin interesaţi de paranormal, în raport cu alte categorii profesionale.

2. La întrebarea: **„Ce este pentru dvs. paranormalul?"** a reieşit că: „Paranormalul e ceva neobişnuit", „ceva ce nu poate fi explicat", „ceva ce nu se poate, da' totuşi se întîmplă".

Răspunsul cel mai sugestiv la această întrebare l-am primit de la un vînzător de legume din Piaţa Romană: „Paranormalu' e normalu' ăsta tare, care ne dă în cap zilnic. Ăsta ne şi omoară, domne!".

Irina NICOLAU
etnolog

Pisică neagră rasă-n cap

Hai, s-o terminăm cu lupta împotriva obscurantismului! M-am săturat de prostiile iluministe şi comuniste. Superstiţiile sînt şi ele fapte de cultură. Dacă s-ar inventa un aspirator care să absoarbă toate superstiţiile din lume, aş protesta deşi nu sînt superstiţioasă. Intervenţia mea ar fi de ordin ecologic. Pe locurile golite de superstiţii nu poţi să controlezi ce creşte. Pleacă frica de pisica neagră şi vine respectul pentru pisica rasă în cap.

Ceea ce mi se pare nostim e faptul că mulţi dintre cei care se încruntă atunci cînd aud de superstiţii sînt incapabili să le definească. Nici nu-i uşor. La începutul anilor '80, la Institutul de folclor, un sociolog serios m-a convins că superstiţia e o treabă complicată, atît de complicată cît nici să nu mă gîndesc la ea. Aşa am şi făcut pînă recent cînd mi-a căzut în mînă un dicţionar de superstiţii publicat în Franţa. Acolo găseai de toate, practici magice, credinţe, obiceiuri şi chiar... superstiţii. Enervarea m-a provocat să caut un răspuns la întrebarea, ce este superstiţia? Un răspuns pentru mine, eventual pentru tine, cititorule. În momentul de faţă îmi declin calitatea de etnolog.

M-am gîndit ce m-am gîndit şi am ajuns să cred că superstiţia este un fel de credinţă, o credinţă fără acoperire în bancă. Acoperirea în bancă pe care o au credinţele rezultă din faptul că ele fac parte dintr-un întreg care explică lumea şi determină un mod de viaţă. Superstiţiile nu participă la explicarea lumii, ele sînt soluţii circumstanţiale care obligă pe oameni să trăiască mai atent dîndu-le sentimentul că pot să-şi influenţeze viaţa în mod favorabil.

Dacă e aşa cum cred eu, atunci satul nu cunoaşte superstiţia, în sat funcţionează credinţele. Lumea satului este plină de semne şi fiecare gest are un sens. La oraş „semnele" nu se văd, aşa cum nu se văd, noaptea, stelele. Dominaţi de obsesia eficienţei, oamenii comit gesturi în grabă, fără atenţie. De aceea superstiţiile pot fi considerate o ocazie de a vedea dincolo de lucruri, de a trăi, din cînd în cînd, în frica faptului neaparent. Adică sînt o fărîmă de viaţă metafizică, dar mai bine să vă dau un exemplu. Să zicem că există cineva care nu se întoarce niciodată din drum ca să nu-i meargă rău. Cîte o dată are de pierdut, cel mai des însă cîştigă. Persoana trăieşte sentimentul **drumului**. Pentru că nu cunosc acest sentiment, mă simt de multe ori un bol alimentar vehiculat de mişcările peristaltice ale transportului în comun.

Cîndva a existat „o cultură a drumului", să nu ratezi începutul face parte din puţinul care ne-a mai rămas. În plus, persoana care nu se întoarce din drum ştie că, în fiecare clipă, poate să-i meargă bine sau să-i meargă rău. Spre deosebire de mine care nu sînt superstiţioasă, are un „instrument" – superstiţia – cu care poate să intervină.

Oricum, dacă lumea ar fi atît cît o vede ochiul omului comun, aş zice, Doamne, cît e de mică! Dovadă că oamenilor nu le ajunge o lume aşa mică e că pe locul de unde superstiţiile dispar treptat răsar tot felul de curiozităţi. Cinci teze de licenţă, cinci masterate şi tot atîtea teze de doctorat n-ar ajunge ca să descrie şi să analizeze cum au pătruns aceste ciudăţenii în România, după decembrie '89. Chiar ieri am văzut la televizor aşa ceva, o cale nouă pentru a ajunge la Dumnezeu. Într-o sală cu mulţi tineri şi multe scaune, nişte inşi se bîţîiau epileptiform. Am simţit cum înotau în disperare şi confuzie. Este adevărat că ei căutau ceva, ceea ce-i bine. Dar şi mai bine ar fi să descopere cît mai repede că nu au găsit.

Carmen HULUŢĂ
etnolog

De la Gorovei citire...

Prin 1915, Academia Română publica într-o serie prestigioasă *(Din viaţa poporului român)*, un volum de „credinţi şi superstiţii" adunate de Artur Gorovei din toate locurile în care trăiau români. Un contemporan curios poate descoperi fel de fel de lucruri, începînd cu propriile superstiţii (şi nu cred să existe cineva care să n-aibă măcar una). Superstiţii, adică, chiar şi etimologic (super-stitio < super+statio), ceva care vine *de deasupra* (dintr-un timp vechi, dintr-un alt spaţiu decît cel apropiat), care este *pe deasupra* din punct de vedere calitativ (în sens bun ori rău) şi care, în plus, nu se mişcă oricîtă logică şi raţiune i-ai opune.

Algoritmul superstiţiei stă sub semnul imperativului şi al condiţionării. Ţi se spune ce să nu faci (sau să faci) şi de ce, eşti avertizat asupra consecinţelor (bune sau mai puţin bune) pe care ţi le asumi. Nu-i bine să dai din casă lunea (că păgubeşti toată săptămîna), să pleci la drum marţea (că nu-ţi merge bine), să începi lucru sîmbăta (că nu-l mai isprăveşti), să mănînci din oală (că-ţi plouă la nuntă), să verşi sarea sau piperul (că se lasă cu ceartă-n casă), să nu fluieri în casă (că faci a pustiu şi-a sărăcie), să nu-ţi pară rău dup-un lucru pierdut (că nu-l mai găseşti), să nu coşi haina pe tine decît ţinînd o aţă-n gură (că ţi se încurcă mintea), să nu dai ac din mînă (că te sfădeşti), să nu te întorci din drum, să nu întîlneşti pisica neagră, să nu...

Pe astea le ştiam. Pe altele... Cică să te păzeşti cînd te mănîncă ceafa, nu se ştie de ce, da' nu-i bine; să nu dai sare, foc şi împrumut în seara de vineri, e a pagubă; să nu calci în picioare pîinea, că-i păcat; să nu mănînci din prag că-ţi mănînci norocul. Norocul ţi-l poţi „mînca" în multe alte feluri.

Există şi reversul, bun: ţi se iartă un păcat, chiar şapte, dacă omori un păjanjen (cu dosul palmei!), ţi se împlineşte ceea ce gîndeşti dacă tocmai atunci strănuţi fără motiv, casa ţi-e ocrotită dacă o rîndunică îşi face cuib sub streaşină...

Lucrurile se mai schimbă, adică omul care lasă un năravia pe altul. Multe din superstiţiile românilor de la 1915 se regăsesc astăzi în principii de igienă şi în codul bunelor maniere: să nu se şteargă doi cu aceeaşi cîrpă (fiindcă îmbătrînesc iute), să nu dormi prea mult (că te înnegreşti), să nu-ţi legeni picioarele (că legeni pe dracu), să nu manînci citind (că uiţi tot ce-ai învăţat). Cînd cîntă cucul aproape de casă, ai să te muţi de-acolo.

În rest, multe lucruri din culegerea lui Gorovei pot să te amuze, să te înfioare sau pur şi simplu să te pună pe gînduri. Iată cîteva:

Oamenii cu muşteţile mari au noroc la mureturi. / Cînd pui mărgele la gît, plîngi beat. / Cine şade cu mîna la falcă şi gîndeşte trage a rău. / Cînd uiţi lingura sara în oală, noaptea nu poţi dormi. / Cînd cad luceferi, mor împăraţi de cei mari. / Să nu stupeşti în foc că îţi stupeşti sufletul. / Nu este bine să se fotografieze cineva, căci prin aceasta i se ia din puterea corpului. / Să nu aruncaţi părul în foc, că pierdeţi puterea. / Copii cari rîd în somn îi mîngîie Maica Domnului. / Cine face puţ pe lumea asta are apă pe lumea cealaltă. / Dacă nu faci pomană pe lumea asta, n-ai ce mînca pe lumea cealaltă. / Cînd plouă cu soare, se crede că sînt multe fete necinstite (...). / Să nu pui mîna pe puii unei păsărele, căci vin furnicile de-i omoară, iar paserea îi părăseşte. / Noaptea nu e bine să te uiţi în oglindă. / Nu e bine să spui nimănui, cînd ţi se bate ochiul, că şi el multe vede şi nu spune nimănui fără ştirea gurei tale. / Cînd luna mergînd în drumul ei calcă o stea, moare omul a cărui stea a fost arsă. / Cu cuţitul asupra altuia să nu te răsteşti, că fuge îngerul de tine. / Cînd vor fi crîşme pe la toate răspîntiile, cînd moşnegii vor lua în căsătorie fete şi flăcăii babe, cînd se vor face arături împrejurul satului, atunci va fi vremea de apoi.

În afară de evenimentul vieţii, care este paranormal, totul în Univers este normal

– interviu cu Ion ŢUGUI, scriitor –

Ce este „paranormalul"?

Convieţuirea omului cu fenomene aparent ferite de compatibilităţi cu lumea fizică. La sfîrşitul secolului trecut, un francez a găsit cuvîntul potrivit – *paranormal*, pentru a cuprinde nevăzutul şi inexplicabilul cu alţi ochi decît cei de care se ocupă fiziologia. O abatere senzaţională de la o realitate impură şi palpabilă. Avînd în vedere că adevărurile sînt relative, iar propriile noastre realităţi materiale sînt convenţionale, paranormalul ne ajută să intrăm pe o uşă laică în metafizică.

Care este domeniul de definiţie al paranormalului?

Toate fenomenele PSI. Plus abundentul folclor al minunilor şi manifestările atipice, de la lumea spiritelor la telepatie şi convocarea unor entităţi invizibile care în anumite situaţii şi folosindu-se de anumite capacităţi extrasenzoriale umane, cooperează cu lumea noastră, o influenţează sau o... derutează! Tolstoi a intuit „corect" existenţa unor forţe din afara lumii materiale cînd scria în celebrul său *Jurnal:* Puterile care guvernează Universul nu sînt vizibile!

Cît de „deschişi" sînt românii către acest domeniu?

Românii sînt mai mult decît nişte receptori ai fenomenului de vreme ce avem o filozofie ezoterică egalabilă poate doar cu aceea a Orientului. Relaţionarea evenimentelor şi chiar a gîndurilor cu puteri din afara existenţei noastre în materie, la noi s-a orchestrat într-o strălucită cultură. Şi nu numai populară. Călinescu este primul care observă în „Sărmanul Dionis" a lui Eminescu, cîmpul ezoteric şi psihologia imaterialităţii. Opere de inspiraţie paranormală sînt şi „Adam şi Eva" a lui Rebreanu sau „Creanga de Aur" a lui Sadoveanu. Fără a mai aminti de „deceniul spiritist" al lui Hasdeu. Marele cărturar român este precursorul parapsihologiei în spaţiul spiritual românesc şi un cercetător surprinzător de modern al fenomenelor paranormale...

Cît de important este Ţugui pentru acest sfîrşit de mileniu în viaţa românilor ca autor de cărţi şi cunoscător profund al domeniului?

Dacă scot din întrebare aprecierile supradimensionate, Ţugui n-are nici o importanţă pentru acest sfîrşit de mileniu şi mai ales în viaţa românilor! Nu este chiar profund, ci un scriitor care, după ce a încheiat 20 de romane şi alte scrieri de asemenea cu zecile şi un jurnal care a ajuns la 20 de volume (1971-1997), în ultimii 15 ani şi-a petrecut timpul pe lîngă fenomenele paranormale ca să le desluşească. Dar nu exclusiv pe căi ezoterice sau iniţiatice, ci pe căile cunoaşterii evoluţiei istorice a civilizaţiilor terestre din principiu afiliate aproape grafic unei foarte riguroase şi tulburătoare predestinări. A trebuit apoi să mă refugiez foarte des în cosmologie şi în fizică (cu precădere în mecanica cuantică, teoria cîmpurilor, astronomie, biofizică), în textele biblice şi revelaţiile mediumnice... este adevărat că nu-mi este străină evoluţia filozofiei ocultismului şi am trăit eu însumi experienţe paranormale premeditate, dintre cele mai stresante, uneori şi iresponsabile, dar întotdeauna incredibile, inclusiv o decorporare care m-a ajutat să „văd puţin cam ce-i *dincolo*". Conform legilor universale, orice creaţie, inclusiv creaţiile cosmice sau ale viului, sînt sortite colapsului, sînt obligate să se încheie într-un ciclu „logic". Numai Dumnezeu este necreat! În *Trilogia Apocaliptică* m-a însoţit această idee. Evident, în Univers există un infinit de lumi. Universul este infinit prin creaţii finite, deci c-un destin temporal. Orice eveniment, inclusiv viaţa, care are loc într-un univers infinit, trebuie să se repete de un infinit de ori. Gradul de incompatibilitate, inclusiv de comunicare, între lumi diferite este exprimat de diferenţele temporale de evoluţie. Este foarte posibil ca în Galaxia noastră să existe printre cele peste 400 de miliarde de corpuri cereşti mai multe milioane de sisteme solare în care fiinţe inteligente să fi apărut cu 10 miliarde de ani în urmă şi nu cu 3 miliarde, ca pe Terra. Ei bine, noi nu avem cum să comunicăm cu acele fiinţe mai vîrstnice cu 7 miliarde de ani decît pămîntenii. Dar este posibil ca acele fiinţe să ne vadă în permanenţă şi să ne cunoască aşa cum noi vedem şi cunoaştem viaţa albinelor, a furnicilor şi aşa mai departe. Convingerea mea este că foarte multe fenomene paranormale sînt efecte provocate de lumi paralele. Lumi ce aparţin, de pildă, celei de-a patra dimensiuni. Noi sîntem structuraţi tridimensional. Ierarhiile dimensionale din Cosmos sînt ale firescului Creaţiei. Dar nu-i deloc agreabil să ştii că pe măsură ce abandonezi un sistem tridimensional sau cvadridimensional, te lepezi treptat de ceea ce noi iubim aici mult – de materie! Or, în aceste condiţii ne păstrăm personalitatea, conştiinţa şi alte cîteva particularităţi exclusiv omeneşti. Oamenii încă n-au înţeles că însăşi *gîndirea*, care pe lîngă sexualitate, este una din marile forţe ale Universului, nu-şi poate reclama o origine materială. Această descoperire, de fapt, a uimit în ultimele decenii întreaga lume ştiinţifică...

Reprezentanţi credibili ai domeniului în România şi falşi reprezentanţi...

Comercializarea senzaţionalului aşa-zis paranormal încurajează şi capacitatea ofensivă a ignoranţei. Există fenomene popularizate care forţează paranormalul ţinând în fond de halucinaţii, deci de psihiatrie. Există şi povestitori, îndeobşte recrutaţi din veleitari care pun în scenă, pentru un nume efemer pe-o carte irelevantă, întîmplări ce aparţin de fapt unei cazuistici psihosomatice. Reprezentanţi credibili sînt mai puţini. Domeniul aparţine, după Trismegistus, „supracunoaşterii". Paranormaliştii nu au nicăieri un regim democratic de proliferare demografică. Ritmul apariţiei acestor vizionari şi receptori ai fenomenelor de graniţă este foarte sever drămuit. A-i numi pe românii adevăraţi din domeniu este riscant. Mai numeroşi sînt falşii paranormalităţii. De altfel acest domeniu nu acceptă slujitori fără cultură, fără o stăpînire satisfăcătoare a legilor fizice universale şi fără un popas tihnit în metafizică şi fenomenologia imaterialităţii manifestate în lumea materiei. În fine, există şi autori de succes în domeniu, cum este Pavel Coruţ. Performanţa acestui autor este reală, în sensul că acumulînd informaţii dintr-o mitologie simbolică românească şi deplasîndu-le în misterul plin de sens istoric sau evenimenţial, el reuşeşte să creeze o atmosferă ocultă în care un rol important îl au agenturile de spionaj şi personalităţile istorice! Este un fel de remitologizare a fenomenului politic fără şansa de a zări în procedeu vreo istoricitate a mitologiei!

Teoriile privind zona energetică din România cuprinzînd Sarmisegetuza, Babele etc., nu sînt date de un complex de inferioritate?

Complexul de inferiorate la români este enzimatic. Nu uita că în ultima jumătate de secol am stat de trei ori sub stigmatul prosternării. Întâi a fost lumina care venea de la Răsărit, după aceea a venit lumina de la Marele Conducător, iar acum ne inundă lumina care vine de la Apus. O mutilare mai istorică şi mai antologică nu se poate imagina. Poate că de aceea Occidentul ne drămuieşte atît de nedrept accesul spre lumea căreia îi aparţinem prin istorie şi prin naştere. Un exeget american de politică externă spunea că Europa se încheie la graniţele catolicismului, ale creştinătăţii, iar dincolo de aceste graniţe încep... ortodoxismul şi lumea musulmană! Aberaţii de aceste gen întîlneşti la fiecare pas. Şi ne mai rămîne o speranţă pe care o revărsăm într-o realitate cosmică – tunelele energetice. Ele sînt foarte reale. Există cu adevărat acel flux energetic suprapotenţat în zonele numite mai sus. Dar acestea ţin de contactul planetei cu energiile cosmice şi nu se amestecă în politică şi mai ales în geopolitică. Nu ştim ce anume favorizează acele tunele de energie. Ştim că ele au fost identificate în cîteva zone la scara planetei. Sînt fenomene mobile. Deplasarea lor dintr-o zonă în alta probabil este un fenomen cosmic. Trăim într-un univers străbătut în permanenţă de energii, altfel spus, de *informaţii*! Tibetul şi locurile în care supravieţuiesc piramidele sînt, se ştie asta, sub un con energetic activ în permanenţă. Dar spunînd acestea, intrăm într-un capitol uimitor al supracunoaşterii, care cere spaţiu şi răbdare, ambele tipografice!

Cînd a început Ţugui să fie paranormal?

Copil fiind, am suferit o moarte aparentă. Am călătorit prin cer şi am văzut şi am simţit. Aveam 6 ani. După trezirea la viaţă mi-am urît părinţii, ţărani bucovineni, vreme de un an de zile pentru că m-au adus „de-acolo" unde era atît de minunat! Am trăit de-a lungul anilor numeroase momente paranormale. Unele sînt greu de cuprins într-o expresie lingvistică, chiar dacă sînt autorul a 20 de romane...

Cum vă petreceţi ziua? Aveţi un stil „paranormal" de viaţă?

Sufăr de viciul muncii. În existenţa mea zilnică nu-i nimic paranormal. Paranormală este doar mizeria, pauperizarea scriitorului. Este adevărat, însă, că am deprins să trăiesc şi afara realităţii. Sînt unul din muritorii care nu se tem de moarte şi nu vede vreun sens în artificiile fericirii care în planul ceresc al „forţelor invizibile care guvernează Universul" nu au acelaşi înţeles. Isaia a spus adevărul: Dumnezeu nu gîndeşte cu gîndurile oamenilor!

Vi s-a prezis viitorul? Cum arată el? Se potriveşte cu realitatea?

M-am născut sub semnul lui Saturn. Capricornul este mistic, este destinul omului chinuit. Am capacitatea de-a prezice, altfel spus, pot *vedea*, în anumite condiţii, imagini scadente în viitor. Adevărul e că nu-mi pot asuma nerușinarea de-a vorbi despre ce văd. Mă întristez că nu văd cu ochii viitorologilor, o supercivilizaţie care va crea în viitor şi superfiinţe. Văd tristeţe. Văd multe scene care par desprinse din revelaţiile de pe Insula Patmos, ale Sfîntului Ioan Teologul...

A consemnat
Eugen ISTODOR

Omul şi aura

– interviu cu Alexandra MOŞNEAGA, bioterapeut –

Ce puteri aveţi?

Capacităţile mele nu se rezumă la o singură direcţie: pot să fac diagnosticarea unei persoane pe irisul ochiului, la nivel energetic, cu mîna, pe chipul descris al persoanei, chiar şi de la distanţă. În afară de diagnosticări, mă ocup şi de vindecări. Acestea ţin şi de cîmpul magnetic al persoanei, care poate fi activat de subconştient şi de cîmpul bioenergetic, de emanaţiile bioenergetice, trimise cu gîndul. Vindecarea propriu-zisă este aducerea în armonie a cîmpurilor bio-electromagnetice ale persoanei în cauză. Aceasta se face în mai multe şedinţe cu sprijinul pacientului (care trebuie să-şi dorească cu adevărat vindecarea).

Cum aţi devenit conştientă de capacităţile dv.?

Fostul meu soţ a suferit un şoc electric pe un stîlp. Eu m-am căţărat sus pe stîlp şi am zis: *„Doamne, Maica Domnului, ajută-mă!"*. Atunci am simţit că mă ridică cineva şi că mă desprind de pe scară. Deşi bărbatul meu era legat şi căzut cu capul în jos, şi-avea peste 100 de kg, totuşi l-am ridicat fără nici o problemă. Apoi am simţit că m-a pus cineva înapoi pe scară.

N-am avut de la început chestia asta cu vindecările, dar altceva m-a pus pe gînduri. În momentul cînd mă enervam, pocneau becurile de la lustră. Odată, au pocnit toate 6. De asemenea, curenta clanţa uşii, de partea cealaltă decît eram eu. Aveam atîta energie, chiar dacă mă odihneam foarte puţin. Nici n-aveam chef să dorm sau să mănînc, deşi mergeam la serviciu, coseam şi făceam şi alte treburi acasă. Pe ai mei, cînd se aflau pe lîngă mine, îi luau furnici – deci aveam un cîmp energetic foarte puternic. Cînd mă duceam posomorîtă la serviciu, toţi se molipseau de la mine: începea să-i doară stomacul, capul...

Aşa că, uitîndu-mă la Djuna la televizor, am zis: „Ce-ar fi să dau din mîini ca ea?" Făcînd aşa la serviciu, le luam oamenilor durerea cu mîna. Unora le trecea capul, alţii începeau să elimine nisipul de la rinichi.

V-aţi perfecţionat în vreun fel calităţile native?

Am făcut cursul Djunei prin '90 şi ceva. Acolo am învăţat să diagnostichez. Pînă atunci simţeam doar mai rece aici, mai fierbinte dincolo. Oamenii la care îmi îngheţau mîinile mureau repede. Am făcut şcoli de parapsihologie, de vindecări, de magie şi la Kiev şi la Moscova. Acum mă cultiv în continuare: citesc cărţi, rămîne ce se cerne, pun în practică, merge.

Cu ce vă ocupaţi propriu-zis acum?

În '92 am venit în România şi m-am stabilit aici. Am o firmă *Europa Aum* şi o fundaţie, *Biomag* (de bioenergie şi magnetism). Lumea spune că *„mag"* vine de la magie. Eu sînt împotriva celor care ne fac vrăjitori. Şi un preot care ţine mîinile deasupra capului unui om şi citeşte o rugăciune nu face tot o vindecare spirituală? Sînt maestru de categorie internaţională în extrasenzorial, bioterapie şi psihoenergochirurgie. Văd aurele oamenilor, cîmpul lor energetic, anumite lucruri legate de prezentul, trecutul sau viitorul lor (dar nu văd tot timpul). Persoanele care doresc să fie iniţiate în practica diagnosticării şi vindecării pot participa şi la cursurile pe care le organizez.

Care este relaţia dv. cu medicina alopată?

Nu sînt împotriva medicinii alopate: omul vine cu diagnosticul pus acolo. Dar, pe lîngă asta, vrea să încerce şi altceva. O amplificare a unui cîmp energetic cînd omul ia pastilele face vindecarea mai rapidă. Pun şi eu diagnosticuri, dar nu precum medicii. Eu nu ştiu denumiri sofisticate: eu ştiu că aici este o dereglare, în hiperfuncţie sau în hipofuncţie. Chiar am mulţi medici care mă sună şi mă întreabă ce cred despre un pacient sau altul sau chiar îmi trimit pacienţi.

Cum aţi fost privită aici, în România?

La început, au venit la mine din curiozitate. Alţii – pentru că s-au săturat să umble ani în şir pe la medici şi să nu se vindece. Văzînd că am rezultate excepţionale şi în unele cazuri minuni Dumnezeieşti, au venit tot mai mulţi.

Vă consideraţi diferită de ceilalţi oameni?

Nu mă analizez deloc. Sînt exact ca toată lumea. Eu cred că foarte multă lume are capacităţi de felul acesta dar nu şi le poate descoperi. De aceea ţin să pun în practică un sistem de descoperire a acestor capacităţi, cu măsurări de energii la anumite aparate.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

„La un moment dat, am visat sistemul solar“

– *interviu cu Aurora INOAN, redactor-şef la* Revista fenomenelor paranormale *şi* Astrologia –

Ce înseamnă pentru dvs, paranormalul?

Paranormalul este, de fapt, o fenomenologie foarte normală, dar care s-a depreciat ca şi percepţie. Ceea ce odinioară era foarte normal acum e paranormal. E vorba de nişte capacităţi înnăscute, pe care majoritatea dintre noi le posedăm, dar nu sîntem conştienţi de ele. Ca să devii conştient de ele, trebuie ori să fii iniţiat, ori să fii pus în anumite situaţii. Nu e nimic senzaţional aici: fizica cuantică explică foarte bine această fenomenologie.

Aţi cunoscut oameni cu capacităţi paranormale?

Sigur, există, de pildă, cazuri de telepatie sau de clarviziune. Chiar mie însămi mi s-a întîmplat, în timp ce stam întinsă, într-o după-amiază, trează fiind, să văd o cruce deasupra Bucureştiului: o cruce imensă, albă, situată deasupra dealului Mitropoliei. N-am făcut publică viziunea, am spus doar la 2-3 apropiaţi. A trebuit să vină Paco Rabanne şi să declare public că deasupra Bucureştiului există o cruce. Dacă nu eşti un medium foarte bun, atunci aceste capacităţi devin evidente în momente de stres, de maximă solicitare. O mamă, de pildă, îşi dă seama atunci cînd copilul ei este în primejdie.

Există, de asemenea, capacităţi mai speciale de percepţie: cum ar fi să vezi spirite. Poţi vedea spiritul unei persoane, decedate, dar şi spiritul unei fiinţe neîntrupate, care nu a fost niciodată într-un corp de carne. Cunosc, de pildă, pe cineva care vede entităţi venite de pe alte planete sau din alte dimensiuni: unii cu creastă, alţii de formă rotundă. Aceste entităţi sînt un fel de medici astrali ce contribuie la purificarea doamnei respective. Sînt mulţi oameni care vin la mine să-mi povestească asemenea experienţe. Eu îi cred, pentru că nu sînt oameni care posedă informaţii, ca să spui că au construit ceva pe baza lor. De pildă, cînd lucram la Radio Total, casiera îmi povesteşte: eram acasă doar cu copilul mic. M-am trezit pentru că era o lumină specială şi un zgomot de turbină. Acolo a apărut un chip, cu înfăţişare aproximativ umană, dar de culoarea fildeşului. A spus: „Nu te speria, noi sîntem de pe altă planetă, am venit să te vedem şi o să mai trecem pe la tine.“. Apoi s-a stins imaginea, şi a dispărut. Ei bine, eu am auzit de nenumărate ori acest zgomot de turbină la mine în casă (pisica mea îl ocoleşte).

Care este statutul paranormalului în România?

Majoritatea oamenilor privesc paranormalul cu neîncredere. Mai există şi altă categorie, ce contestă fenomenele de acest tip din teamă. Sînt, în România, cîteva asociaţii care studiază fenomenele paranormale. Cei mai receptivi sînt fizicienii, care cunosc mai bine organizarea cosmosului, fizica spaţiului. De pildă, *Ioan Mamulaş*, care face şi electronografie, sau *Cornelia Guja*, şefa catedrei de antropologie de la Medicină. În *Asociaţia de psihotronică, ARCEPS*, condusă de *Sergiu Celan*, sînt înscrişi oameni de ştiinţă. Terapeuţii sînt înscrişi în Asociaţia Naţională de Terapii Complementare, avînd printre vicepreşedinţi pe cunoscutul parapsiholog Dan Seracu, doctor în chimie. *Asociaţia Naţională de Terapii Complementare*, al cărei consilier sînt, te învaţă cum să lucrezi cu energiile: cum să echilibrezi un om aflat într-un deficit energetic.

Există nenumărate fundaţii în domeniu. De pildă, *Radiant Kogaion*, fondată de *Lidia Bîrsan*, arhitectă, şi *Vasile Stratulat*, fizician. Ei organizează cicluri de conferinţe. *Fundaţia lui Dumitru Lazia*, întemeiată de cel care m-a iniţiat şi pe mine şi care a adus, cu ani în urmă, tehnica radiantă în România. La noi activează şase instructori, care deţin gradul IV. Important este ca cei care ni se adresează să înveţe să lucreze şi singuri. Decît să stai prin spitalele bucureştene, mai bine îţi pui mîinile şi te echilibrezi.

Ce părere aveţi despre modul în care sînt reflectate fenomenele paranormale în media?

Previziunile astrologice din presă au pornit de la mine, în '89. Am scris eu însămi, cred că nu mi-a scăpat nici o publicaţie, despre astfel de lucruri. Apoi i-am adus şi pe alţii, despre care ştiam că sînt buni: pe Netty Sandu, pe Cristina Vanea, care se ocupă şi acum de astrologie. Eu am afirmat şi la PRO TV: în România nu există ziarişti de paranormal. Pentru asta trebuie să fii pregătit. Dacă nu deţii informaţii, dacă nu există ceva organizat care să te pună în temă cu ce se întîmplă, nu-ţi mai rămîne decît să fi autodidact şi s-o dai pe senzaţional.

Cum se aplică informaţiile şi aptitudinile paranormale în viaţa de toate zilele?

Parapsihologia nu este proprietatea exclusivă a celor care vor să facă bine pe pămînt. Aşa că există războaie parapsihologice, o luptă între „buni“ şi „răi“. Ea se manifestă sub formă de atacuri energetice, agresiuni. Sigur că împotriva lor există protecţii. De asemenea, mai buna cunoaştere a acestor calităţi te face să fii mai calm. Sînt locuri, la noi, în care capacităţile parapsihologice sînt folosite deosebit de mult: în poliţie, de pildă, sau în serviciile speciale.

După opinia mea, important ar fi ca în primul rînd să se lucreze pe sănătate. Medicii alopaţi care au făcut şi cursuri de terapii complementare sînt mult mai buni în profesia lor decît cei ce neagă aceste lucruri. În SUA, de pildă, tehnica radiantă e ceva firesc. Sînt medici care, atunci cînd sînt sunaţi de pacientul X, pînă ca acesta să ajungă la cabinetul lor, îi transmit energie şi-l echilibrează. Eu fac acelaşi lucru cu mama mea, care este foarte bolnavă. Primul lucru pe care îl simte este o stare de calm.

Care este impactul revistelor din domeniul paranormalului asupra cititorilor?

Impactul este imens: de la intelectuali la oameni foarte simpli, de la tineri la pensionari. Uitaţi-vă: numai aici am un dulap plin de scrisori. Ei trimit, în general, întîmplări paranormale de-ale lor. Cîte unul povesteşte cum i s-a arătat ba un înger, ba Maica Domnului sau o altă entitate din astral care l-a scăpat din boală. Asta după ce s-a rugat. Alţii au văzut OZN-uri. Există oameni care înţeleg limbajul animalelor şi povestesc despre asta.

Dumneavoastră personal cum aţi ajuns să vă ocupaţi de astrologie şi fenomene paranormale?

Pe mine mă interesa, de mică, astrologia; citeam mult în domeniu. Probabil că era o misiune înnăscută: dar pe vremea lui „ceaşcă“ era foarte greu să calculezi propriuzis, nu aveam efemeride... La un moment dat, am visat sistemul solar, la o dimensiune mult redusă şi am văzut cum se învîrteau planetele. A venit Saturn, a făcut aşa un tur prin cameră, a ieşit, şi din acea clipă eu m-am ocupat foarte mult de astrologie. Sînt un astrolog foarte intuitiv, nu fac atîtea calcule.

Toate acestea m-au transformat: dintr-o fiinţă nemulţumită de mine şi de alţii am devenit foarte calmă şi gata să trec prin orice.

Ce părere aveţi despre Apocalipsa anunţată în anul 2000?

Este ceva ciclic: axa pămîntului deja s-a modificat şi de aici şi schimbările de climă. Pămîntul traversează o centură fotonică ce accelerează toate fenomenele. Atîta timp cît energia e curată, luminoasă, strălucitoare, lucrurile pot fi modificate în bine. Dacă preponderentă e energia negativă, sigur că lucrurile se schimbă în rău. Eu sînt optimistă.

Se ştie că anul viitor, începînd din 11 august încoace, se pot produce nişte mari modificări de conştiinţă şi pe plan social şi spiritual. România va fi foarte implicată, şi aici trebuie să se producă ceva.

Ştiinţa şi paranormalul

– *interviu cu Ioan MAMULAŞ, fizician, preşedintele Societăţii Române de Bioelectricitate şi Bioradiaţii* –

Cum poate fi definit paranormalul?

De obicei, atunci cînd nu sînt negate dintru început, se consideră paranormale acele fenomene care nu pot fi explicate în cadrul paradigmelor ştiinţifice actuale, existînd perspectiva (mai degrabă speranţa) ca, o dată cu modificarea acestui cadru, ele să devină explicabile. În opinia mea, inexplicabilitatea paranormalului – fie ea şi temporară – constituie un element necesar în definirea lui, dar nu şi unul suficient. Nu tot ceea ce nu are explicaţie la un moment dat ţine de paranormal. Pentru identificarea ariei de referinţă a paranormalului e nevoie să se ia în seamă şi alte elemente. Alături de criteriul inexplicabilităţii momentane, trebuie avute în vedere şi următoarele: criteriul statistic (relativa raritate a fenomenelor paranormale), criteriul probanţei limitate (informaţiile privind cazuri paranormale sînt obţinute, de cele mai multe ori, post-factum, sub forma unor mărturii mai mult sau mai puţin credibile şi verificabile), criteriul reproductibilităţii dificile („reconstrucţia“ experimentală a fenomenelor paranormale este foarte limitată, uneori chiar imposibilă) şi criteriul gradului de stranietate (neadecvarea la aşa-numitele „principii limitative fundamentale“). Dintre aceste criterii, cel mai important – şi în strînsă legătură cu cel al inexplicabilităţii – este criteriul gradului de stranietate.

Ce sînt principiile limitative fundamentale?

Conceptul a fost introdus de filozoful englez Ch. D. Broad în încercarea de a decela motivele pentru care există obstacole faţă de acceptarea paranormalului ca domeniu valabil de studiu. El arăta că experienţa cotidiană, educaţia, cultura raţionalist-ştiinţifică şi pragmatismul tehnologic din epoca modernă determină o percepţie a lumii fondată, tacit, pe tiparul prescris de nişte principii cu caracter restrictiv. De pildă, conform acestor principii, care neagă în esenţă paranormalul, „nu poate exista comunicare între persoane fără medierea simţurilor“ (negarea telepatiei); sau „nu se pot produce efecte fizice pe căi pur mentale“ (respingerea psihokineziei). La fel se petrec lucrurile cu premoniţia, retrocogniţia, clarviziunea, apariţiile paranormale, poltergeist-ul etc. Principiile limitative fundamentale circumscriu ceea ce îndeobşte se înţelege a fi „normalul“, incluzînd – aparent paradoxal – şi „anormalul“. La drept vorbind, anormalul este un normal care se abate de la media statistică, un normal ce funcţionează defectuos în raport cu anumite cerinţe. În ultimă instanţă, paranormalul nu este o simplă abatere de la normal, ci „un altfel de normal“. Aşa cred că ar trebui înţeles aici prefixul „para“. Dificultăţile de înţelegere şi confuziile privind paranormalul provin, în mare măsură, din confundarea ilicită, conştientă sau nu, cu supranaturalul. Paranormalul nu e totuna cu supranaturalul – de care se deosebeşte ontologic –, ci o modalitate aparte de manifestare a naturalului.

Fenomenele paranormale au o bază ştiinţifică sau sînt simple speculaţii?

Cea mai comodă atitudine e să le considerăm speculaţii fără acoperire în realitate, mai ales că admiterea lor poate isca angoase epistemologice şi frisoane metafizice. Dacă nu ţinem neapărat la un stupid confort intelectual, atunci putem constata că, de-a lungul timpului, s-au acumulat o serie de observaţii şi demersuri investigatorii care, analizate critic şi fără prejudecăţi, constituie argumente pentru acceptarea realităţii paranormalului. Numeroase cercetări efectuate în condiţii de control ştiinţific riguros au arătat, de exemplu, că percepţiile extrasenzoriale, psihokinezia (inclusiv la nivel microfizic), poltergeist-ul, vindecările „bioenergetice“ ş.a. sînt fenomene autentice. Din păcate – cum lesne se observă – preocupările legate de paranormal sînt infestate de cei care au obsesia paranormalului (boală pe care aş numi-o „paranormaloză“), creîndu-se dificultăţi majore studierii aplicate, raţionale şi oneste a fenomenologiei paranormale. Astfel se explică, în parte, reticenţa lumii academice faţă de paranormal.

Care fenomene paranormale pot fi explicate de fizică?

Nu aş putea să citez vreun fenomen paranormal care, în prezent, să aibă o explicaţie exclusiv fizică şi unanim admisă. În principiu, nu cred că fenomenele paranormale pot fi elucidate prin aportul unei singure discipline ştiinţifice. Pe de altă parte, apare evident că fizica nu poate absenta din efortul cognitiv. Există la ora actuală o mulţime de încercări teoretice – inclusiv dinspre fizică – care ambiţionează să descifreze un aspect sau altul al paranormalului, dar nici una nu este încă omologată. Inflaţia teoretică reprezintă un semn că studiul paranormalului se află totuşi într-o fază timpurie.

Care este situaţia cercetării paranormalului în România? Dar pe plan internaţional?

Deocamdată (sper că doar deocamdată), paranormalul este studiat la noi mai mult sporadic, de persoane particulare şi grupuri de entuziaşti. Practic, nu există nici un sprijin din partea statului şi a cercetării ştiinţifice instituţionalizate. Motive sînt multe, de la lipsa de fonduri pînă la reticenţe nejustificate. E adevărat, se publică abundent pe tema paranormalului, dar cantitatea nu este susţinută de calitate. Sînt şi prea mulţi neaveniţi care încurcă straşnic minţile oamenilor. Lipsesc, bunăoară, revistele cu adevărat de specialitate, care să confere soliditate informărilor din domeniu. Cîndva, vom plăti greu timpul pierdut. Pe plan internaţional, situaţia diferă de la ţară la ţară. În ţări ca SUA, Rusia, Marea Britanie, Franţa, Germania, Italia, Japonia, China, Brazilia ş.a. studiul paranormalului este bine dezvoltat şi efectuat cu cele mai moderne mijloace de investigare. De remarcat totuşi că, în ultimul timp, se duce o luptă acerbă cu oficianţii ştiinţei „ortodoxe“ pentru obţinerea de fonduri, luptă în care cei din urmă nu apelează întotdeauna la mijloace... ortodoxe.

Care este viitorul paranormalului în viaţa cotidiană?

Întrebarea necesită un răspuns amplu ce nu poate fi cuprins aici. Menţionez doar un aspect. Cel puţin deocamdată, paranormalul nu se lasă zidit în tehnologie: dacă acest lucru va deveni posibil, cu siguranţă că viaţa de fiecare zi a oamenilor se va modifica radical, ca şi dialogul nostru cu universul şi cu noi înşine. Dar a specula pe mai departe ar însemna să intru direct în plin science-fiction.

Interviuri realizate de
Iaromira POPOVICI

Z. ORNEA

Hasdeu, spiritistul

Bogdan Petriceicu Hasdeu, are dreptate G. Călinescu, „a fost un geniu universal şi se poate afirma că a izbutit aproape peste tot". Din opera ştiinţifică *Etymologicum Magnum Romaniae, Cuvente den bătrîni, Istoria critică a românilor* sînt, negreşit, cărţi importante, dezvăluind o minte atoatecuprinzătoare. În literatură, unde lirica e aproape de neluat în seamă, proza onorabilă iar *Răzvan şi Vidra* una dintre cele mai izbutite drame din literatura dramatică românească. Era însă un om straniu şi cu o ascendenţă biografică încărcată. Preocuparea primordială a fost, negreşit, istoria, în 1876 devenind simultan membru al Academiei şi titularul unei catedre de istorie la Universitatea din Bucureşti. Cu un an înainte fusese numit director al Arhivelor Statului (unde avea şi un apartament), dirijîndu-le bine, în ciuda haosului spre care era aplecat. A adunat, cu nesaţ şi bună cunoaştere, documente, le-a clasat (ajutat de personalul instituţiei), pe unele le-a publicat.

Viaţa i-a fost agitată. În 1869 (se născuse în 1838) s-a căsătorit cu o ardeleancă, Iulia, femeie devotată dar aspră, care se tot plîngea de infidelităţile soţului, ştiut ca adorator al erosului. I s-a născut (în 1869) o fiică, botezată tot Iulia, care s-a demonstrat înzestrată precoce, alintată de părinţi Lilica. La nici trei ani ştia alfabetul şi citea, apoi, cu o memorie supradotată, poate recita nu numai poeziile dar şi prozele tatălui. Cu dispensă de vîrstă, încheie clasele primare, ştia la opt ani binişor franţuzeşte, englezeşte şi germana, lua lecţii de pian, de canto, desen şi profesori, bine aleşi, îi dădeau lecţii particulare la alte discipline. La opt ani jumătate a luat examenele de anul întîi la gimnaziu, apoi, absolvind strălucit întreg ciclul gimnazial. Compunea poveşti, scria versuri. Mama, ardeleancă pedantă, şi tatăl fantast îi pregăteau o carieră strălucită, cu totul ieşită din comun. Deodată, căminul părintesc se surpă. Iulia-mama, foc supărată de o nouă infidelitate a soţului, îl părăseşte decis şi definitiv, luînd-o cu sine pe Iulia-fiica. La stăruinţa lui Hasdeu, se evită divorţul, în schimbul întreţinerii, la Paris, a celor două Iulii. În 1881 tînăra Iulia, ajunsă în capitala Franţei, devine elevă la clasa a III-a a unui colegiu, învăţînd, în particular, elina. S-a pregătit, în particular, pentru bacalaureat şi, la 16 ani, îl absolvă. Citea pe Descartes, Bacon, Condillac, Kant, Leibniz şi, totodată, era preocupată de algebră şi trigonometrie. În 1886, necruţîndu-se în studiu, scriind şi poezie, inevitabilul se produce. Va claca fizic. La început se ivesc migrenele, apoi, repede, se declanşează tuberculoza, dublată de crize de anxietate. E adusă, în stare de ftizie înaintată, în ţară şi, în iulie 1888, se stinge din viaţă. Copilul minune, de care atîta vorbise părintele, dispare, înmormîntată fiind la Bellu.

Hasdeu, ireparabil lovit sufleteşte, totdeauna straniu, se tot convinge că Iulia a dispărut numai fizic, continuînd să vieţuiască spiritual. Adînc zdruncinat, compune bucăţi ciudate, fiind încercat de gîndul sinuciderii. Se consacră exclusiv perpetuării memoriei fiicei sale. Construieşte un abracadabrant monument funerar (mormîntul mausoleu al Iuliei), după un plan, considera el, dictat de decedată, un fel de templu al religiei spiritiste, aglomerat de sfere, stele, cuburi, culori simbolice, inscripţii decriptînd un credo de fantezie. (Există şi astăzi.) I-a editat şi opera, în trei volume. Chiar din 1888, odată cu moartea Iuliei, Hasdeu se dedică exclusiv experienţelor spiritiste, mărturisind, cu manuscrisele drept probe, că scrie scurte poezii la dicteul Iuliei, în stare de hipnoză. De fapt, explica el, Iulia transmite porunca divină. Ceva din jalea bătrînului (n-avea, totuşi, decît ceva peste cincizeci de ani) se ostoieşte, iluminatoriu, în felul acesta. Organizează, acasă la el, dese şedinţe spiritiste, la care participă Bonifaciu Florescu (fiul natural al lui Bălcescu), poetul Ion Neniţescu, episcopul Argeşului Ghenadie, Ionescu-Gion (viitorul autor al *Istoriei Bucureştiului),* V. Cosmovici, folcloristul Th. Speranţia, ultimii doi îndeplinind oficiul de medium. Mai veneau, la aceste şedinţe spiritiste, Zamfir Arbore, Dr. C. Istrati, G. Ştephănescu, B. V. Vermont, Ilie Bărbulescu, L. Şăineanu şi alţii. Oaspeţii frecvenţi la aceste şedinţe de spiritism sînt Alexandru Hasdeu (tatăl savantului) şi, firesc, Iulia. S-au păstrat însemnări ale savantului despre aceste şedinţe spiritiste, notînd mesajul lor. Într-una din ele, datată 13 noiembrie 1890, nota îndemnul bătrînului Alex. Hasdeu ca fiul său să reia lucrul la *Etymologicum Magnum Romaniae,* pe care ar fi vrut să-l abandoneze. Animatorii şedinţelor spiritiste, mai toţi membri ai cenaclului său, erau cu totul zeloşi, venind, cu exagerare, în întîmpinarea predispoziţiilor maestrului lor. Se făceau, credeau spiritiştii, în şedinţele de la Arhivele Statului, şi fotografii cu spirite pe o placă de ariston. În cartea sa, densă, *Viaţa lui B. P. Hasdeu* (1989), dl Vasile Sandu a transcris textul unui astfel de proces verbal:

„Astăzi, seara, la ora 10, vineri 17 septembrie 1893, întrunindu-ne la domnul Hasdeu, am procedat la controlul fotografiilor-spirite, care se obţin la domnia sa noaptea, în camera obscură şi, cu capacul acoperind obiectivul, în următorul mod:

1. Am pecetluit caseta, astfel încît să nu poată fi scoasă sau deschisă, cu o cheie Vertheim, No. 3602, aparţinînd dlui Vermont.

2. Cu aceeaşi cheie am pecetluit capacul obiectivului, astfel ca aparatul să nu poată fi deschis.

3. În casetă a fost aşezată, de dl Petricu, în prezenţa celorlalţi, o placă sensibilă «Lumière» No 6694, din o cutie neîncepută.

4. Cheia cu care s-a pecetluit s-a dat în păstrarea dlui Bănescu.

5. Aparatul, în cursul sărei, a fost bracat asupra mediilor puşi în stare de trans, atunci cînd scriau comunicaţiunile şi anume: odată asupra dlui Speranţă şi de două ori asupra dlui Arbore. După aceea s-a bracat asupra perinei pe care va dormi dl Hasdeu şi, pecetluindu-se în modul de mai sus, s-a luat hotărîrea ca să rămîie aşa pînă mîine la ora 5 p.m., cînd subscrişii vor veni să constate rezultatul.

Se observă că aparatul bracat asupra celor doi medii a funcţionat în întunerec şi cu capacul de la obiectiv închis". A doua zi, un nou proces verbal, constată că neimprimarea unor semne pe obiectiv se datorează unor cauze menţionate. Alte şedinţe, desfăşurate în redacţia *Revistei noi,* „izbuteau" să înregistreze, prin medium, mesaje îndemn ale Iuliei, chiar sfaturi de ordin tehnic privind tactica atitudinii politice a tatălui ei. Veneau mesaje spiritiste chiar din partea Iuliei fosta soţie, în scrisori destul de ample, logic alcătuite, cu recomandări venite din lumea cealaltă. Tot din cartea dlui Vasile Sandu transcriu această scrisoare recomandare, datată 18 octombrie 1902, venită din partea Iuliei mama, transformată, şi ea, în spirit în iunie 1902, cînd a murit: „Dragă Hasdeu, deşi sînt oprită a-ţi spune tot ce ştiu şi ce se face aici însă m-am rugat aşa de frumos la tata-socru, încît el mi-a dat voie să-ţi spun tot, ceea ce tu ai găsit de împlinit ş-apoi m-ai crede şi pe mine amestecată în adevăratul mic complot ce s-a urzit în contra bunului tău simţ. Nu e drept că eu aş vrea să te rog să faci ceva care îţi hotărăşte călcarea pe inimă şi, ca atare, eu aş stărui pe lîngă tine ca să scrii despre ovrei aşa cum – poate – ar dori Valeria, care e aici şi citeşte ce scriu, însă atunci cînd m-au pus şi pe mine în acea urzeală, era tocmai că lipsisem o clipă şi s-au folosit, şi fiindcă mă cam supărasem, ce e drept, am obţinut să fac eu singură această povestire, pentru ca să se ştie cum sunt legăturile mele faţă de tine, care-mi eşti acum cu adevărat drag, căci te iubesc ca spirit şi nu ca umbră trecătoare pămîntească. Dacă vei voi a scrie asupra ovreilor ceva, atunci desigur vei alcătui o monografie pur istorică, pe care X[enopol] abia aşteaptă pentru a-şi vărsa sarcasmul copilăresc care-l stăpîneşte. Iată, dragă Hasdeu, ce ţineam să-ţi fac ştiute această lămurire". Aceste mesaje venite periodic (cele din partea Iuliei fiică sînt toate transmise în limba franceză) îl mai ogoiau sufleteşte pe neconsolatul Hasdeu, aflînd că dincolo, în lumea spiritelor, lucrurile nu sînt mult deosebite de cele de pe pămînt şi că, oricum, fiinţele lui dragi, devenite spirite, continuă să aibe grijă de el, atît de zdrobit sufleteşte. Comunicarea, prin intermediul mediumului, între cele două lumi atît de definitiv despărţite îi aducea, cînd se producea, oarecare linişte sufletească. De aceea îşi aduna mereu convivii, pentru a convorbi cu spiritele, primind mesaje şi sfaturi. Toată această experienţă a contactului cu lumea spiritelor şi meditaţiile sale despre acel univers de dincolo au fost transcrise într-o carte, *Sic cogito,* publicată în 1892 (rămasă, de atunci, nereeditată), negreşit interesantă şi chiar tulburătoare, în care cu inerentele naivităţi, se vorbeşte sublim despre nemurire, Dumnezeire, Destăinuire, cu observaţii cosmogonice acute.

© E. Bănuţi

Moartea Iuliei (fiică) l-a îmbătrînit înainte de vreme (avea, totuşi, numai 52 de ani) pe savant. Cursul de la universitate a fost, o vreme, suplinit de Lazăr Şăineanu, apoi a revenit la catedră. Continua bătăliile literare cu Junimea, cu şcoala lui Gherea. Dar toţi apropiaţii semnalau scleroza spirituală, deşi era activ încă la *Revista nouă* şi refuza propunerea Academiei de a preda lucrările de la Dicţionar. Dar, în 1899, părăseşte, istovit, direcţia Arhivelor Statului, pe care i-o predă lui D. Onciul, el primind o pensie viageră de 1.500 lei pe lună (sumă, pe atunci, considerabilă, dublul – ca să ofer un exemplu – salariului lunar al unui profesor universitar). Se cufundă în solitudine şi are surpriza că unii dintre apropiaţii săi discipoli (Şăineanu, Candrea, Ilie Bărbulescu) îşi cam zeflemiseau public maestrul pentru morbideţele sale. În 1900 se retrage şi de la catedra universitară. Îşi construieşte, la Cîmpina, un bizar castel, de inspiraţie firească spiritistă, de care rîse, sarcastic, într-un reportaj, Caragiale. Avea (mai are), nota Călinescu, forma unei cruci şi aspectul sinistru al unei mici fortăreţe feudale. Uşa de la intrare era un bloc mare de granit masiv, care se învîrtea, ca în romanele foileton, pe o osie de fier median. Se voia a fi un templu cu elemente simbolice. Bizara construcţie s-a păstrat, devenind azi monument istoric. La 25 august 1907 veni izbăvirea, în castelul de la Cîmpina pe care îl locuia. A fost transportat la Bucureşti şi, de la gară, corpul neînsufleţit, condus de amici şi oficialităţi, a fost condus la cimitirul Bellu, unde a fost îngropat în straniul cavou al familiei. S-au rostit, desigur, discursuri. Astfel ieşea din scena vieţii pentru a intra, desigur, în cea a spiritului, figura de mag hirsut a marelui Hasdeu.

Ioana AVĂDANI

jurnalist

Spaţiul îngust al lui „Dar dacă?..."

Dacă ar fi să caracterizăm sistemul tradiţional de învăţămînt din România, în termeni voit vulgarizatori, am putea spune: cartezianism la tot cartierul. Căci educaţia pe care am primit-o în şcoală este cea a unghiurilor drepte, cea a lui adevărat/fals, un spaţiu al certitudinilor în care fertila îndoială nu încape. Un spaţiu al lui „nu este decît ceea ce este".

Cu toate acestea, superstiţiile benigne, aplecarea spre supranatural, acele mici jocuri de-a „cauza şi efectul" în care logica este ignorată cu bucurie, şi-au păstrat în sufletul nostru o piaţă a lor, o „agora". Cît de centrală şi de aglomerată este aceasta – iată o chestiune care ţine mai degrabă de sinceritate decît de o unitate de măsură obiectivă. Răspunsul poate fi, însă, nespus de simplu: ea este cît de mare vrem noi s-o recunoaştem.

Să pornim, ca optimiştii, cu negaţia absolută. Sînt lucruri pe care *a priori* nu le acceptăm ca adevărate (ca „fiind"). Focul pe comori. Guvernul mondial. Găina care naşte pui vii. Sînzienele. Shambala. Copil cuminte şi babă frumoasă. L'an quarante de la République. Evident, lista este arbitrară, dar, pentru fiecare dintre noi, ea este unică, perfect determinată şi de nerenegociat. „Aşa ceva nu există!" (Bun, adăugăm pe listă şi girafa...)

Vin la rînd lucrurile pe care le credem pentru că ne-ar plăcea să fie adevărate. Poveştile. Basmele. Poveştile altora. Gogoşile altora. Promisiunile de mîntuire. Promisiunile electorale. Succesul dobîndit peste noapte. Protecţia divină (obţinută doar aşa, pentru noi, că sîntem „mai speciali"). Minuni relative, pe care le tratăm cu îngăduinţă, un fel de autorăsfăţ, de chiul de la cartezianism. (Da, sigur, girafa răspunde şi acestor criterii...)

Urmează apoi credinţele tari ca stînca. Cele în care ne-am pus toată convingerea, toată forţa noastră interioară. Cele pentru care „merită să mori". Cele în numele cărora merită, mai ales, să trăieşti. Valorile morale. Principiile. Familia. Idealurile (Girafa?)

Rămîne însă un spaţiu între neîncredere, credulitate şi credinţă, acel interstiţiu discret al lui „dar dacă?...". Ceva ce a depăşit barierele mentale ale neîncrederii dar nu are consistenţa credinţei şi nu a atins pragul emoţional al lui „ce bine-ar fi dacă...". Să numim acest ceva „paranormal".

Şi oricît de bine înfipţi am fi în convingerile noastre oable (de un semn sau altul), vine cîteodată o (po)veste de ne îndoaie – sau ne face să ne îndoim.

Ca aceasta: se spune (adică agenţiile de presă spun – şi ele spun adevărul) că în urmă cu vreo doi ani, în centrul Africii a bîntuit o molimă ciudată. Cei atinşi făceau febră,7 erau agitaţi şi delirau. Eh, vreo boală exotică, printre multe altele... Atîta doar că ea atingea doar băieţi de liceu. Şi cu toţii aveau aceeaşi halucinaţie: o bătrînă dezbrăcată, care zîmbea şi le făcea cu mîna...

George STEINER

POETUL „HESPERIAN“ ŞI TEORIA TRADUCERII

Volumul lui G. Steiner, Antigones *(Clarendon Press, Oxford, 1984), conţine cîteva pagini de luminoasă hermeneutică referitoare la efortul lui Hölderlin de a transmuta depozitul de sens al tregediei antice (Sofocle) într-o nouă formulă, modelatoare ori mai degrabă salvatoare pentru vremea sa: epocă apuseană, „hesperică“, clipă de capăt şi de răsturnare a ciclului istoriei. Limbajul poetic ca şi redeschiderea textului antic prin traducere sînt, pentru Hölderlin, destinate să plonjeze în originile sensului pentru a-l face din nou operant, pentru a-l determina să-şi asume un nou chip în devenirea lumii. Redăm aici cîteva fragmente din comentariul lui Steiner, critic literar şi filosof al limbajului, profesor onorific la Churchill College al Universităţii Cambridge. (Titlul şi subtitlurile ne aparţin.)*

© V. Dorolţi

Semnţele textului

În conceptul de transfer al sensului de la textul grec original la traducerea sa germană, de la Sofocle la Friedrich Hölderlin, distanţa temporală ce separă Atena secolului al V-lea de Germania secolului al XIX-lea capătă un caracter dinamic, teleologic. Hölderlin atribuie timpului în sine intenţii şi o energie creatoare, misterioasă, care îl asociază naturii divinului (Zeus, Dionysos şi Christos îl preced, sînt „părinţii timpului“, domnesc asupra revoluţiilor sale); or, acest timp e cel care transformă textul. Iar transformarea nu constă doar în nuanţarea, modificarea ori chiar îmbogăţirea sensului prezent la Sofocle prin acumularea unor secole de interpretări atente, prin ecouri şi reflexe pe care el le-a suscitat în lucrări posterioare. Funcţia transformantă a timpului are, pentru Hölderlin, un caracter radical şi ontologic. El vizează în mod direct fiinţa originalului, ceea ce Heidegger va numi „prezenţa“ lui şi durata sa existenţială (*Da-sein, Wesen*). Textul original poartă latent adevăruri, ordine de semnificaţie, potenţialităţi, iar forma în care el se încarnează iniţial nu le conţine decît în stare de virtualităţi. Oricît de desăvîrşită i-ar fi realizarea, această primă încarnare nu este, în anumite privinţe, decît prevestirea formelor de fiinţă ce vor fi să fie. „Traducătorul“ are sarcina sacră şi paradoxală, mai mult, antinomică de a face să germineze aceste seminţe îngropate dar cufundate în somn, de a „depăşi“ textul original tocmai pentru a-i respecta în mod riguros spiritul. Violenţa acestei maieutici iubitoare, această „cunoaştere a autorului superioară celei pe care el însuşi o are despre sine“ sînt posibile, ori mai degrabă obligatorii, date fiind revoluţiile timpului şi schimbarea limbilor. Ele sînt cele care dau traducătorului dreptul de a se comporta drept legatar şi, în sensul foarte precis al cuvîntului, drept executor al testamentului şi moştenirii poetului antic. „Patmos“, unul dintre ultimele imne ale lui Hölderlin, exprimă această viziune a unei epifanii a sensului; el trimite spontan şi cu luminoasă evidenţă către funcţia apostolului de „traducător“ al Verbului, care îl „împlineşte“ în conformitate cu imperativul revelaţiei. În această dramă a transferului lingvistic, apocalipsa şi pogorîrea Duhului se întrepătrund intim.

Poetul îşi argumentează procedeul, aplicat pieselor *Oedipus Rex* şi *Antigonë*, într-o scrisoare din septembrie 1803 adresată editorului său, Friedrich Wilmans pe care, putem presupune, misiva l-a ameţit...

Hölderlin, pentru care Sofocle şi el însuşi sînt poeţi ai vremilor de criză, de dizlocare temporală şi de revoluţie, este convins că există în teatrul celui dintîi lucruri „refulate“, „constrîngeri ce apasă asupra întregului“ – pe care el, interpretul tîrziu, moştenitorul „hesperian“, poate să le discearnă şi să le corecteze. Graţie acestei capacităţi, acestui *Verbesserung* semnificînd literal „corectură şi ameliorare“, el va fi mai aproape de Sofocle decît Sofocle însuşi. Ce au adus oare la lumină timpul şi trecerea din limba greacă în cea germană?

Focul lui Apollo, extaz şi puritate primordiale ale inspiraţiei divine, ardeau liber în lumea greacă, mai ales în perioada arhaică... Sensibilitatea atică era însă în mod natural înzestrată cu temperanţă, cu acea „sobrietate junonică“ *(junonische Nüchternheit),* manifestă în condamnarea iresponsabilităţii poetice de către Platon; ea stinge flacăra vie, impunînd tragediilor lui Sofocle un anume „exces al formei“. Fulgerul apolinic nu mai poate destrăma ordinea constituită a Antigonei lui Sofocle, dar nici nu-i mai poate insufla extazul organizator... Noi, „hesperienii“ ne ivim după o imensă revoluţie a roţii timpului, după dubla lege, dionysiacă şi christică, cu rădăcini „orientale“. Ca atare, condiţia noastră spirituală va fi inversă faţă de cea a vechilor atenieni. „Zeus“ al nostru e un „principiu naţional“ *(vaterländisch)* care ne-a înrădăcinat în solul natal, în imanenţa legăturii cu pămîntul. E un adevărat *Vater der Erde*, un „Tată-Pămînt“, ceea ce Zeus al Aticii nu era sau, mai exact, ceea ce Zeus al lui Sofocle se pregătea să devină prin actul însuşi al Antigonei. Or, de vreme ce sîntem tereştri şi aparţinem pămîntului, putem ori mai degrabă trebuie să ne expunem luminii înspăimîntătoare a focului lui Apollo. Sîntem în stare şi trebuie să hrănim flacăra sacră a inspiraţiei poetice, a unei revelaţii care depăşeşte raţiunea, pentru că această flacără nu riscă să ne consume natura, ferm legată de pămînt. Oda „Wie wenn am Feiertage...“ arată în mod incomparabil felul în care poetul modern se expune „fulgerului patern“ al vestirii apolinice. Dialectica istorică a „contrastului în continuitate“, între greci şi hesperieni, este expusă în scrisoarea, de atîtea ori comentată, către Böhlendorff din decembrie 1801.

Megalomania supusă a extaticului

Conform acestei dialectici, Hölderlin trebuie să îl traducă pe Sofocle „împotriva lui însuşi“, împotriva a ceea ce, la Sofocle, a stins flacăra primordială a ameninţării vizionare şi a intuiţiei profetice, impunînd o sobrietate profund înrădăcinată cu funcţie de apărarea socială. Traducerea aceasta va da „transparenţă unduitoare“ „temeiurilor apolinice pasionate“ (*apollinisch-leidenschaftlicher Urgrund*), temeiuri acoperite, constrînse de „disciplina şi controlul de sine junonic, sobru“ (*junonisch-nüchterne Beherrschtheit*); astfel, ea va revela substratul şi sursa „orientale“ îngropate de arta greacă a secolului al V-lea...

În mod foarte subtil, termenul „hesperian“ conotează simultan avansul către Occident şi declinul crepuscular. Dată fiind posterioritatea considerabilă a condiţiei sale istorice, Hölderlin aduce textului grec ceea ce „era deja prezent în el“ dar care, în acea vreme, nu putea fi lăsat să răsară. Însă poetul hesperian nu poate provoca „împlinirea“ decît prin trecerea „în spatele“ lui Sofocle, urcînd contra curentului, „către Orient“, pînă la izvoarele arhaice ale gestului şi sensului tragic pe care Sofocle, în cumpătarea sa, cu pasiunea lui pericleană pentru temperanţă le istovise întrucîtva. Reîntoarcerea la izvorul ascuns e întrupată de rolul pe care etimologia îl joacă în practica traducerii hölderliniene. Rădăcina cuvintelor, adesea ocultată ori uzată, e locul unde fulgerul lui Apollo şi-a întipărit pecetea autentică. Pînă la ele trebuie săpat dacă vrem să eliberăm încărcătura primă de inspiraţie şi de sens conţinută în textul lui Sofocle. E singurul chip în care textul grec poate fi determinat să îşi manifeste totalitatea geniului său, funcţia acestui geniu pentru vremile şi nevoile noastre spirituale: *Jetzt komme Feuer!* („Vino acum, văpaie!“) Invocaţia ce deschide „Istrul“ va constitui talismanul ritual al lui Hölderlin ca poet şi totodată ca traducător. Cei doi devin unul şi acelaşi în actul traducerii totale, în megalomania supusă a extaticului...

Tragedia traducerii

Ar fi multe de spus despre viziunea mitică a istoriei la Hölderlin, viziune din care decurge, fără îndoială, celebra dihotomie nietzscheană între dionysiac şi apolinic. Halucinanta teorie a traducerii pe care această istoriografie o susţine e în sine fascinantă... Teoria hölderliniană a traducerii este o „teorie tragică“, reflex exact al conceptului său de tragedie, cel din urmă fiind, la rîndul său, întemeiat pe aceeaşi dialectică a întîlnirii, a ciocnirii – simultan autodestructivă şi creatoare – situată în inima principiilor şi tehnicilor traducerii. „Tragedia înţelegerii în şi prin traducere“ pe de o parte; „tragedia ca transfer în discurs a unor ciocniri altfel intraductibile“ pe de altă parte, două feţe ale aceluiaşi cristal. *Antigona* lui Sofocle trebuie să poarte în consecinţă o dublă încărcătură: e, pentru Hölderlin, sursa paradigmei definitive a tragediei şi, totodată, dovada ei ultimă. *Antigona* joacă un rol tot atît de central în poetica şi metafizica simbolică a lui Hölderlin ca şi în logica relaţiilor umane şi estetica lui Hegel. Poate şi mai central în ce îl priveşte pe Hölderlin pentru că textul lui Sofocle pare să fi pus integral stăpînire pe poet în perioada lui de crepuscul.

Conceptul de tragedie – propus de Hölderlin în versiunile succesive pentru *Empedokles* şi în analizele referitoare la acest subiect – este cel al unui *Gottesgeschen*, eveniment divin ori manifestare existenţială a imanenţei şi a proximităţii divinului faţă de lucrurile omeneşti, în momente cruciale şi în locuri privilegiate. Dumnezeu şi omul – scrie Hölderlin în cursul iernii 1799-1800, moment greu de premoniţii seculare – se întîlnesc *per contrarium*, prin opoziţie. Întîlnirea va fi deci, în sensul heraclitean şi hegelian al termenului, un *pólemos*, o feroce înşfăcare. În această ciocnire, divinul va prelua, se va înveşmînta cu forma „organicului“ – cu principiul vieţii sub forma sa naturală şi civică, în „caracterul ei limitat“. Omul se va deschide, dimpotrivă, spre o forţă de viaţă ilimitată, fără formă, non-conştientă, ce poate consuma total, desemnată de Hölderlin prin termenul de „aorgic“ (*das Aorgische*). Paralelismul cu antinomicul cuplu foc apolinic şi „sobrietate junonică“, prezent în teoria traducerii, se impune cu evidenţă. Cînd, în unii muritori, această conştiinţă extatică e împinsă pînă la punctul culminant, „organicul“ şi „aorgicul“ *par să fie una*: *Der Gott und Mensch „scheint“ Eins* („Dumnezeu şi omul par să facă unu“). Însă această rezolvare a unui proces dialectic, pe care l-am putea califica aproape drept hegelian, această sinteză e iluzorie ori, mai degrabă, momentană. Nivelul divinului rămîne inevitabil superior. Tentativa de simbioză între nivelul muritorilor şi nivelul divin, intrinsec agresivă, nu poate conduce decît la o mai lucidă viziune a prăpastiei ce le separă. Din pofta irepresibilă de a păşi peste acest abis, din acest *salto mortale* (în sens literal) al conştiinţei umane, se naşte ori mai degrabă „ţîşneşte“ acţiunea tragică. „Polemica“ între Dumnezeu şi om, procesul de înfruntare transcendentă se încheie ineluctabil cu moartea, cu autodistrugerea protagonistului (sinuciderea lui Empedocle, saltul său în focul divin). Numai printr-o astfel de moarte echilibrul poate fi restabilit. „Organicul“ devine acum o valoare universală pentru individ, iar „aorgicul“, descătuşat într-un spirit singular, e supus înţelegerii raţionale, integrat naturii şi societăţii... „Polemica“ între Dumnezeu şi om, încercarea intrinsec agonistică de a depăşi fisura între „organic“ şi „aorgic“ nu se pot produce fertil decît în perioade de transformare socio-istorică mai mult ori mai puţin catastrofică. Revoluţiile sînt, în forma lor seculară, încarnarea publică a acelor înfruntări misterioase, a acelor *Gottesgeschehen*...

În asemenea momente, umanitatea „încetează să-şi amintească de zei“. Zeii par să se retragă într-o zonă inaccesibilă, să părăsească gîndirea. Şi această retragere poate „pricinui o ruptură“, poate deschide „lacune“ în continuitatea ordinei cosmice. Pentru a împiedica ruptura, pentru a umple golul, trebuie ca anumiţi muritori, Oedip printre alţii, să devină în mod voluntar *Verräter*, „trădători de Dumnezeu“. Trebuie, altfel spus, să comită o trădare împotriva graniţelor naturale şi ontologice ce separă umanul de divin. Consimţind „în chip cu siguranţă sacru“ acestei trădări, aceşti trădători consacraţi se oferă drept un sacrificiu ce *constrînge* divinul să-şi manifeste puterea ofensată şi să şi-o impună din nou conştiinţei omului... În ceasul revoluţiei, „în clipa răsturnării categoriale“, pentru a relua celebra expresie a lui Hölderlin, există trădare de ambele părţi, simultan în plan uman şi divin. Zeus devine „timp şi nimic altceva“; de vreme ce timpul înregistrează dinamica unei schimbări totale, Zeus „nu are sens“. Temporalitatea pură nu înseamnă altceva decît o criză incomprehensibilă. Omul se vede la rîndul său silit să urmeze vîrtejul incomprehensibil al timpului, să înainteze împreună cu mişcarea lui, aparent lipsită de „sens“. El se pomeneşte fragmentat într-o succesiune de momente şi de impulsuri zdrobite, îşi vede retezate rădăcinile ce îi hrăneau şi îi limitau fiinţa. Independent de orice aplicare la *Oedip* al lui Sofocle, analiza aceasta constituie un diagnostic strălucit pentru condiţia spirituală a unui individ obsedat de adevăr (Friedrich Hölderlin), supus presiunii pe care o exercită asupra sa Revoluţia franceză...

Printr-o deliberată eroare, Hölderlin face din *Oedipus der Tyrann* prima din cele două piese, cronologic vorbind. Figura Antigonei şi acţiunea ei pot manifesta astfel, sub o formă definitivă, acel *mysterium tremendum* al unităţii antagonice între Dumnezeu şi om, între elementul „organic“ al lumii naturale şi elementul „aorgic“ al individului, între timpului cataclismic şi temporalitatea curentă, între antic şi hesperian. Manifestare realizată prin înfruntarea polemică şi prin fuziunea violentă între limbaj şi semnificaţia pe care o numim traducere. Din traducerea *Antigonei* lui Sofocle, din transmutarea originalului grec în întregul său va trebui să răsară ceea ce Salvatore Quasimodo numea cu o expresie celebră, utilizată tot într-un context al punerii în mormînt şi al învierii, „imaginea lumii“ (*dove esita l'immagine del mondo*). Notele lui Hölderlin la *Oedipus der Tyrann* şi tehnicile de traducere utilizate slujesc de prolog acestei transfigurări.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Album

Casa şcoalelor

...cînd eleva iubeşte fără speranţă altă elevă, iar elevul se arată mai reticent

Scumpă colegă,

Îmi pare foarte bine că mi-ai acordat şi mie frumosul tău caiet cu amintiri. Nu am să-ţi fac o caracterizare cum ţi-au făcut şi alte colege, ci îţi voi lăsa cîteva amintiri.

Îngeraş cu păr buclat
Inima-mi de ghiaţă
S-a topit cînd a zărit
Gingaşa ta faţă.

Adio pentru totdeauna
Trecutul nu va fi uitat
Eu te-am iubit întotdeauna
Iar tu mereu m-ai refuzat.

Lenuţa

* * *

Nu îţi voi spune cuvinte dragi şi dulci cum au făcut alţii spunînd pe ocolite că-ţi sînt prieteni. De fapt pot să-ţi fie cei mai aprigi duşmani. Fără prea mari înfloriturii în cuvinte şi fără poezii, voi căuta să spun cîte ceva despre tine. În primul rînd vreau să spun că ai fost şi eşti o fată destul de darnică, de silitoare (cred) dar mai ales bună. Nu vreau să fac prea multe prezentări pentru că nu-mi place să caracterizez „oamenii". Cred că tu vei păstra acest caiet ca să-ţi aduci aminte de unele colege „şi colegi" de-ai tăi care ţi-au lăsat aici scrise cîteva rînduri. Ţin să-ţi mulţumesc pentru ajutorul pe care mi l-ai dat deoarece fără compas era vai de mine. Cine ştie cum mă mai făcea tovarăşul profesor Zlate Ion. Mulţi colegi ţi-au făcut o prezentare mai amplă. Totuşi eu voi căuta cîtuşi de puţin să te prezint mai mult pe tine; vreau să-ţi dau, cred, cîteva sfaturi bune. Poate nu vei mai ţine aşa mult la acest caiet şi îl vei rupe, dar unele lucruri scrise de mine şi de alţii să le ţii minte şi să nu-i uiţi în special pe autorii lor. Poate că o dată cu terminarea şcolii nu te vei mai revedea cu foştii tăi colegi, aşa că eu ţi-aş spune să nu rupi niciodată filele acestui caiet. Poate cînd o să fii mai în vîrstă, sau poate cînd nu vei fii fericită acest caiet te va linişti şi îţi va aduce aminte de anii tăi petrecuţi în şcoală în compania camarazilor tăi de şcoală. Te rog să nu te superi dacă am scris urît sau ceva care te-a deranjat. Dacă aş sta să-ţi scriu nu aş mai termina pînă mîine, dar te rog totuşi să nu îţi uiţi colegii şi tovarăşii profesori.

În încheierea acestor rînduri eu îţi spun la Revedere, dar înainte de toate vreau să-ţi fac cîteva urări de bine. Vreau ca tot timpul vieţii tale lungi de peste o sută de ani să fii bună, fericită, şi mai ales iubită de toţi dar în special de îndeaproapele tău. Pînă atunci spor la învăţătură, la purtare şi Dumnezeu să-ţi îndeplinească toate dorinţele. Să dea Dumnezeu să intrii cu nota 10 la examenul din vara asta. De la un coleg de-al tău care-ţi vrea numai binele. Poate dacă nu vei rupe filele scrise de mine şi ai să le păstrezi îţi vor aduce (cred) noroc în viaţă.

Semnătura mea,

Bebe

Seroxat? De ce şi pentru ce...?

S-o luăm uşor:

...ce ne-ar mai lipsi dacă se adevereşte minunea că vine şi la noi Seroxatul, pilula engleză împotriva timidităţii, aceea care măreşte nivelul seratoninei în creier, seratonina care produce euforia iar euforia încrederea în sine? Ă, ce ne-ar mai lipsi, odată acoperite aceste două sentimente atotcuprinzătoare? Nu cred că trebuie să ne scobim mintea şi nările – un semn magic a făcut ca în acea zi a bunei veşti să deschid ziarele de dimineaţă şi să găsesc răspunsul şi nu unul, ci două, trei, cu mult mai serioase decît clasica şi banalizata tichie de mărgăritar.

Dacă ne-am pierde timiditatea – oricum este mai puţin înspăimîntător decît inocenţa – partidelor apucate le-ar veni foarte uşor să-şi însuşească legea aceea malaieziană prin care guvernul interzice tuturor şoferilor de taxiuri să discute politichie cu clienţii lor, avînd în vedere că dumnealor, taximetriştii, sînt ambasadorii naţionali, obligaţi să aibă spirit de răspundere în tot ce vorbesc de la Otopeni pînă în Drumul Taberei şi dincolo de Tricodava; îmi creşte seratonina cea bună la viziunea unui drum cu nea Ţicu, cu Piticu, cu Victor pescarul, cu toţi ai mei, din Băneasa pînă în Tei, discutînd sănătoşi şi relaxaţi despre Lacul Lebedelor, meteorologie, boli şi operaţii.

Sau, pentru a trece de la politic mai departe, spre pînzele albe: dacă ne-am pierde timiditatea, nu ne-ar mai lipsi decît să înfiinţăm şi noi o „Frăţie a Românilor Ştrengari", după modelul „Brazilienilor Ştrengari", clubul unor oameni de afaceri, patroni de magazine şi restaurante din Rio, dotaţi nu numai cu bani dar şi cu o mare forţă sarcastică, gata să se adune în faţa ambasadei americane, să intoneze imnul Statelor Unite cu tromboane şi trompete, să fumeze trabuc şi să bea whisky în cinstea şi întru apărarea lui Bill Clinton, cel căruia „de cîte ori îi merge prost, bursele noastre se prăbuşesc şi buzunarele ni se golesc"; nimic nu mă poate convinge că, dacă nu în fotbal, măcar în domeniul ştrengăriei, dezinhibaţi, n-am putea fi la nivel brazilian.

Sau: dacă Seroxatul îşi va face efectul, nu ne-ar mai lipsi decît să avem şi noi unul ca sudafricanul ăla, Tinos Mkansi, şoferul unei furgonete cu 8 pasageri, capabil să răpună un leopard care-i sărise dintr-un tufiş, direct printre oameni, cu o simplă şurubelniţă „cu care am înjunghiat leopardul în spate, apoi în coaste şi în gît, de mai multe ori", fiara fiind flămîndă rău de vreo 5 zile, după cum s-a dedus la autopsia traiectului digestiv; ce, credeţi cumva că nu?, că n-avem şurubelniţe şi leoparzi pentru a da şi noi un Mkansi?

În sfîrşit, o altă ispită, în caz de triumf al Seroxatului, ar fi aceea de a ne dota (lăsaţi elicopterele!) cu un prim-ministru ca dl Meciar, cel care – indiferent de politica sa – este capabil, învins în alegeri, să-şi anunţe retragerea intonînd, pe postul naţional TV, un scurt cîntec popular de adio, cu un text, cum s-ar spune „criminal": „Vă părăsesc şi nu am făcut nimic rău, nimic rău nici unuia dintre voi"; un asemenea prim-ministru ne lipseşte cel mai mult şi tînjesc după el zile şi zile la rînd, căutîndu-l printre toţi oamenii politici care se perindă diurn şi nocturn prin toate show-urile, stările de veghe şi primele linii, adormind cu ei în gînd; o, şi dacă n-am avea şi noi cîntecele pentru astfel de retrageri...!? Avem pentru 10, avem texte, n-avem leoparzi la cîte şlagăre de adio se zbat în noi, găsind instantaneu politicianul care să le îngîne. Nici unul n-o face. De ce? Din timiditate?

Iertaţi-mi brutalitatea, dar trebuie spus scurt şi limpede:
După estimările mele, la noi nu există timizi.
Noi n-avem nevoie nici de Seroxat!
Rămîne cum am vorbit.

Radu COSAŞU

Erată: De două săptămîni mă gîndesc cum de a fost posibil ca în nr. 296 al „Dilemei", în articolul sus semnatului despre „Casablanca" să apară (deşi l-am citit de cîteva ori în „şpalt") în loc de „balonseidul lui Rick" – „balansoarul lui Rick"; mă alină doar faptul că fac această erată într-un număr dedicat paranormalului.

Bazar

Felicitările leneşilor

Pe vremea lui Ceauşescu, în copilărie, primeam de prin străinătăţuri felicitări cu text: *For a very special girl at her 10th birthday* etc. Pe atunci, spuneam: ia uite, deştepţi mai sînt americanii ăştia, se gîndesc la toate. Tu, consumatorul, nu mai trebuie decît să ştii să alegi (ceea ce nu e deloc uşor, am aflat mult mai tîrziu). Felicitările româneşti nu ştiau să spună decît *„Sincere felicitări!"* sau *„La mulţi ani!"*.

Acum, lucrurile nu mai sînt atît de monotone. Aşa cum am mai semnalat, s-a schimbat mult conţinutul felicitărilor. Sfera idilico-festivă cuprinde, cu generozitate, tot mai multe elemente noi, legate între ele prin lanţuri asociative tot mai lungi: pălării, umbrele, coşuleţe, caiete de amintiri... Mai nou, maşini. A apărut o felicitare pe griuri şi portocaliuri cu un buchet uriaş într-un colţ şi o maşină de epocă, cochetă, ieşind dintre flori şi îndreptîndu-se spre colţul celălalt. Felicitarea e însoţită de textul: *Din toată inima*. Nu se ştie exact ce înseamnă urarea: ori că expeditorul îi doreşte destinatarului din toată inima o maşină, ori că acum nu doar florile, ci şi maşinile sînt simbolul dragostei, ori că e vorba de o maşină nupţială...

În fine, ceea ce vroiam să spun am spus: felicitările neaoşe au şi ele, acum, text! Dar un text în stil românesc, ambiguu şi sentenţios-siropos în acelaşi timp. Există chiar felicitări-fundal pentru text, ce arată precum coperta dantelată a albumului bunicii: cu broderie şi fanfreluşe. Deasupra textului, planează două inimi aurii, îmbîrligate. Textul în sine, prins în chenar floral sună aşa: *„Un buchet de sentimente alese!"* sau aşa: *„Un mic mănunchi de flori şi de simţire / Din marea mea grădină de iubire"*. Grandomania zicalelor româneşti se citeşte în multele substantive colective. Toate acestea sînt, însă, nimic pe lîngă o adevărată poezie postemineseiană oferită, *De ziua ta, cu toată dragostea,* în două strofe roşii. Poezia îţi oferă acea iubire tipică textelor clasice de muzică uşoară românească, care nu se împlineşte decît la scară universală, implicînd, vorba ei, „întreaga fire": *Cum să trăieşti frumos fără iubire, / Cum să visezi, să umbli, ori să zbori, / Cum să cuprinzi neliniştea din zori / Şi pacea din amurg dintr-o privire? / / Cum să înoţi prin mările de flori, / Cum să te bucuri de întreaga fire / Şi viaţa ta să-şi afle împlinire / Fără minunea care dă fiori?*

Iaromira POPOVICI

Bon de lectură

Dulce şi sărat

Romancierul Torgny Lindgren a fost considerat de criticii din ţara lui drept „un Sofocle al nordului Suediei“. Un motiv care să justifice această caracterizare ar putea fi şi preferinţa sa pentru abordarea unor teme clasice.

Cartea sa, **Miere de bondari***, spune aproape totul despre legăturile dintre fraţi, despre iubirea, ura, sentimentele ambigue pe care le trăiesc aceştia unul faţă de altul. Orice poate exista între fraţi, în opinia lui Lindgren, mai puţin indiferenţa, opacitatea faţă de existenţa celuilalt. Putem spune, în continuarea comparaţiei cu Sofocle, că fraţii din romanul lui sînt arhetipali.

Miere de bondari are în centrul său conflictul dintre două personaje, amîndouă aflate pe patul de moarte, un conflict dintre Cain şi Abel, ar spune unii. Fiecare trăieşte în casa lui, într-o singurătate absolută, fără să vrea să se vadă unul cu altul; casele lor, alăturate, despărţite de o alee adesea înzăpezită, sînt pierdute într-o pustietate totală. (Singura prezenţă străină va fi cea a unei scriitoare, autoare a unor cărţi despre sfinţi, care vine să stea numai pentru o zi şi îşi amînă mereu plecarea, veghind la căpătîiul amîndurora deopotrivă. Scriitoarea este cea care-şi asumă rolul de observator şi de mediator între cei doi fraţi, mergînd mereu dintr-o parte în alta, traversînd aleea despărţitoare dintre cele două case. Această navetă zilnică pare a fi inspirată, dacă nu e chiar totuna cu scrierea ultimei sale cărţi despre un sfînt bizar şi atipic, sfîntul Cristofor.)

Olof şi Hadar – acestea sînt numele celor doi fraţi. Unuia îi plac dulciurile, celuilalt slănina, unul e gras, celălalt slab. Hadar urmează să moară de cancer, Olof de inimă, amîndoi stau îngropaţi în proviziile lor, dulci sau sărate, ţinuţi în viaţă de un fel de competiţie cu deviza „cine moare al doilea“. Ura dintre ei, speranţa fiecăruia că celălalt va muri primul, sînt dublate de legătura lor indiscutabilă, un fel de dragoste pe care destinul însuşi îi obligă să şi-o poarte unul altuia: „Frăţia era un fenomen al naturii care se asemăna cu gravitaţia sau cu eclipsele de soare sau cu îngheţul care leagă laolaltă pămîntul“. Olof şi Hadar au împărţit între ei aceiaşi părinţi, aceeaşi copilărie, aceeaşi femeie şi acelaşi copil. Sînt vremuri şi lucruri care i-au apropiat definitiv şi altele care i-au învrăjbit şi înstrăinat. Copilăria este cea care i-a destinat pe unul celuilalt, este un fel de amintire nostalgică, palidă a armoniei. Restul, ce a urmat adică, i-a despărţit, dezvăluindu-le diferenţa dintre ei, unul mîncător de miere şi de lemn dulce, altul de slănină, unul care nu poate rîde în hohote din cauza inimii, altul duhnind îngrozitor.

În finalul cărţii, ei îşi vor împărţi şi moartea, reuniţi într-o îmbrăţişare fraternă, pentru totdeauna: „Hadar zăcea cu faţa în sus, obrazul i se rezema de cel al lui Olof.“ Scriitoarea, pasionată de vieţile sfinţilor ei ciudaţi, realizează această îmbrăţişare, aducîndu-l pe Hadar în casa lui Olof – şi unul şi altul morţi – ca pentru a le arăta că moartea e la fel pentru amîndoi: Olof „era tot atît de mort ca şi Hadar, nici mai mult, nici mai puţin“. Arbitrînd pînă la sfîrşit acest meci straniu şi hotărînd un rezultat nul, scriitoarea îşi duce la bun sfîrşit planul său şi transformă povestea lui Olof şi Hadar într-un fel de hagiografie atipică, în istoria unui ascetism asumat în care sfinţenia e prezentă şi discutabilă în acelaşi timp.

Nenumărate scene ale acestui roman par a fi desprinse dintr-un film al lui Ingmar Bergman, iar în rolul lui Hadar, fratele cel slab, ni-l putem imagina cu uşurinţă pe actorul Max von Sydow: aceeaşi genialitate seacă, reţinută şi cuceritoare.

Svetlana CÂRSTEAN

* Torgny Lindgren, **Miere de bondari**, Editura Univers, Bucureşti, 1998.

Premiile Eurodans '98

S-a încheiat la Iaşi a 7-a ediţie a celui mai important eveniment coregrafic românesc, **Festivalul-Concurs internaţional de creaţie EURODANS '98**, organizat de **Fundaţia Coregrafică Română, Fundaţia pentru o Societate Deschisă – România şi Centrul Cultural Francez Iaşi.**

Juriul internaţional – format din personalităţi ale dansului contemporan – sub conducerea coregrafei croate de origine franceză, Kilina Cremona, a stabilit următoarea ierarhie valorică:

Premiul (I), pentru originalitatea mijloacelor de expresie, se acordă coregrafului **Florin Fieroiu (România)** pentru lucrarea **„Înaripat“**.

Premiul (II), pentru transcrierea artistică a propriei idei coregrafice, se conferă coregrafelor şi dansatoarelor **Giuliana Urciuoli şi Valentina De Piante (Italia)** pentru piesa coregrafică **„Di Passaggio“**.

Premiul (III), pentru modalităţile de realizare a ideii, se atribuie coregrafei **Vava Ştefănescu** pentru creaţia **„Despre tine“.**

Marele premiu, trofeul Festivalului şi titlul de „laureat“ a fost decernat coregrafului **Mihai Mihalcea**, pentru valoarea artistică a creaţiei **„Memoria corpului secret“**.

Au mai oferit premii:

– Studioul de televiziune Iaşi, coregrafului **Cosmin Manolescu (România)** pentru lucrarea **„Incursiune II“** şi mesajul umanist pe care îl transmite.

– Fundaţia „Alternativa 2000“, coregrafei **Angela Donii (Republica Moldova)** pentru piesa **„Din Eminescu“** şi ideea promovării culturii naţionale.

Maestrul

Scund, simpatic, zburlit à la Einstein, puţin încurcat de atmosfera convenţional festivă: un mare, adevărat maestru. I se decernează titlul de Doctor Honoris Causa al unei instituţii universitare din Bucureşti. Spre surpriza întregii adunări, staff-ul facultăţii apare îmbrăcat în straiul consacrat acestor ocazii. Ceremonia începe. Alesului străin i s-a citit un discurs de laudă pe româneşte, că doar era printre români. Aceasta îl scutea măcar de surpriza de a recunoaşte frazele din propriile-i monografii. Faţa aceea de om care nu pricepe nimic amintea hilar de protagoniştii scenariilor cu camera ascunsă. La un moment dat, numele i-a fost rostit cu anumită emfază. Derutat, cu un început de zîmbet şi cu o privire ca de personaj din desene animate surprins de blitz, dădea să se ridice de pe scaun. La jumătatea gestului, pe vine, un filfiit de toge l-a oprit: „Nu maestre! Nu acum...“ Restul ceremoniei a decurs în aceeaşi atmosferă. În final, ca să-şi facă o idee despre creaţia autohtonă în peisajul profesional, i-au fost prezentate ultimele realizări valoroase ale arhitecturii contemporane româneşti: mînăstirile din Nordul Moldovei. Şampania a încheiat într-un festiv acord major acest eveniment.

* * *

Mediul universitar este şi mai ales ştie să se facă respectat. Onorul profesoral se acoperă de o anumită morgă ce poate lesne deveni sursă de ridicul. Gîndiţi-vă numai: acei mari ai şcolii pe care eram obişnuiţi să-i vedem la întruniri cu iz sindicalist începînd prin a-şi face autocritica şi terminînd printr-un eficient plan de „măsuri“, chiar ei, apăreau acum purtînd toge şi pitoreşti tichii în colţuri. Cum să nu le apreciezi umorul de a se arăta lumii în travesti?

Ordinatorul ne-a obişnuit cu avantajul unei rapide relistări corelată criteriilor. Cerem un alt principiu, ecranul clipoceşte puţin şi totul se reorganizează conform noii ordini (virtuală, desigur). Spiritul ludic are aici un mare rol: el ne învaţă, uneori persuasiv, să fim mai flexibili. Cînd criteriul se modifică, regii decad în măscărici şi nebunii devin leaderi. O simplă apăsare pe tastă poate transforma o ierarhie aşezată în scenă de bîlci, cu actori stîngaci, iar principiile care i-au stat fronton în decoruri de mucava.

Simpla prezenţă a maestrului a năruit splendoarea edificiului academic autohton inducînd un alt principiu: „care vă e opera?“ Magică întrebare. La auzul ei, se clatină cu zornăit de tinichea elita noastră. Atunci, ca într-un basm pe dos, am văzut cum straiul bogat înveşmîntă împăratul cel nou al omului nou, minunat de cristalin şi uşor: un mare balon de săpun. Genial paradoxală imaginea profesorilor din provincia bucureşteană îmbrăcaţi în toge (provincia noastră universitară cu titluri fără acoperire), în faţa năucului maestru în costumul lui gris, decent.

* * *

Pe data de 3 iunie 1998, arhitectului elveţian Mario Botta, creator de stil şi şcoală, i-a fost conferit titlul de Doctor Honoris Causa al Institutului de Arhitectură Ion Mincu din Bucureşti.

Sanda COMAN

Bustul Thaliei

Filosofia accesibilă simţurilor

Primul spectacol al Teatrului Independent „Act“ a oferit o ingenioasă punere în scenă a cunoscutei utopii „Cetatea soarelui“ de Tommaso Campanella. Elegantul sediu din Calea Victoriei 126 a fost, de-a lungul a zece seri succesive, ticsit de un public tînăr şi sofisticat, care a primit exact acel tip de stimulare intelectuală pentru care venise cu atîta însufleţire. Dramatizarea unor lucrări teoretice are toate şansele să adauge noi linii de forţă la dinamica opoziţiilor conceptuale şi să confere ideilor o prezenţă sensibilă, o carnalitate seducătoare. Astfel conceput, spectacolul pare a fi o prelungire a primei cărţi a lui Campanella, „Psilosophia sensibus demonstrata“, care susţinea o continuitate lipsită de conflicte între experienţa empirică şi cea intelectuală. „Selectul intelect“ făcut sensibil pentru „omul uitător, ireversibil“, iată miza unui demers intelectual care acţiona în direcţia unei noi alianţe între suflet şi trup. Campanella a avut de suferit de pe urma primei lui cărţi. Învinuit de sodomie şi de filosemitism, a trebuit să-şi abjure convingerile pentru a-şi prezerva înclinaţiile. Pentru cei care-l cunosc numai ca pe autorul unei utopii, Campanella apare ca un savant de cabinet, un schematic desprins de multiplicitatea vieţii lumeşti. Realitatea este că a fost un om de acţiune, cu gustul politicii, care avea să iniţieze revolta din Calabria contra cotropitorului spaniol. Închis pentru sediţiune, va simula nebunia pentru a scăpa de răspundere urmînd, probabil fără să o ştie, exemplul lui Hamlet – doar sîntem în 1598, cînd Shakespeare se află în culmea gloriei! În reculegerea recluziunii avea să scrie „Cetatea soarelui“, utopia care reunea într-un singur tot Puterea, Înţelepciunea şi Iubirea, trinitate mai tentantă în epocă decît unitatea culturală antică dintre Bine, Frumos şi Adevăr. A fost şi poet, ca orice reformator autentic. Astăzi, mai mult citat decît citit, este doar pretextul unui spectacol reuşit.

Dramatizarea lui Mihai Măniuţiu este dinamică şi inteligentă: hotărît lucru, eseul îl prinde mai bine decît ritualul. Dorinţa expresă de a identifica utopia lui Campanella cu iadul comunist joacă însă împotriva emoţiei estetice pe care spectacolul, în pofida acestui *parti pris*, o degajă. În realitate, utopia lui Campanella împărtăşeşte cu construcţia comunistă tocmai acele aspecte pe care aceasta din urmă nu le-a realizat niciodată în practică, respectiv aşa-numitele „idei greşite ale marxismului“, anume: „toată lumea să mănînce împreună, la cazan“ şi „femeile să fie un bun al întregului popor“. În rest, obligaţia de a adopta o superioară frugalitate, inovaţia arhitecturală şi inventivitatea verbală, ca şi raţionalizarea coitului fac din ideile lui Campanella mai curînd un teren al tentaţiei.

Unilateralitatea scenariului este compensată din plin de bogăţia interpretării şi a scenografiei. Marcel Iureş ştie să fie şi fanatic şi lucid în acelaşi timp: în bună descendenţă brechtiană, el reuşeşte, prin straturi de semne teatrale suprapuse, să redea atît fanatismul superb al personajului, cît şi atitudinea critică a actorului în raport cu acest personaj. Adrian Titieni îi dă o excelentă replică în rolul Ucenicului, Sancho Panza care pune mereu surdine exaltării, sfîrşind în cele din urmă prin a fi sedus de nebunia Maestrului. Recuzita joacă un rol esenţial în spectacol prin sculpturile cinetice ale lui Aurel Vlad, care ne readuc în minte voga artei lui Tinguely din anii '50-'60. Realizarea machetei Cetăţii Soarelui, ca replică la Noul Ierusalim al lui Marian Zidaru & Co, este un excelent rapel al cotidianului cuasi-mitic. Faptul că dispozitivele tehnice – în speţă întrerupătoarele – nu funcţionează cu fiabilitatea dorită de artişti are pînă la urmă un efect benefic de „distanţare“, stimulînd reflecţia spectatorului.

Inteligenţa dramatizării şi reuşita cuplului actoricesc ne dau toate motivele să sperăm că un proiect viitor al Teatrului Independent „Act“ îi va reuni pe Marcel Iureş şi Adrian Titieni, fie ca pe Ilf şi Petrov scriindu-şi capodopera, fie ca pe Marx şi Engels într-o lectură „pe roluri“ a Manifestului Partidului Comunist.

Adrian MIHALACHE

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Amintiri de vacanţă, subiective

Vama Veche rămîne un loc legat de sufletul oricărui iubitor al marii *telle quelle*, liberă de povara penibilă a mulţimilor viermuind în apă şi pe plajă. În staţiuni, fişia de albastru, întreruptă mereu de gherete, chioşcuri, bodegi şi grătare, a împrumutat definitiv lustrul ieftin al vederii de la Marea Neagră, cu parfum de popcorn şi mititei. La Vama însă, marea îşi arată mereu adevărata personalitate, chiar dacă plaja geme sub pojghiţa de sticle de plastic de doi litri, adevărata piesă de rezistenţă a gunoiului de post-tranziţie. În vremurile de demult, cînd Cico şi Quick-Cola se hîrjoneau într-un simulacru de concurenţă pe tarabele monoprodus ale chioşcurilor de tristă amintire iar românul nici nu visa la minunăţia de sticlă de plastic, plaja de la Vama era mai curată. Mă rog, în limitele gunoiului aşa-zis ecologic, ştiuleţi, cotoare de măr, sîmburi de piersică...

Obiect arareori solitar, cel mai adesea grupat în jurul altor urme de activitate umană, sticla de plastic, fie ea botezată Cola, Fanta sau Dorna, reprezintă pentru noi, românii, un gunoi special: ea este simbolul cel mai fidel al „sărăciei subiective", recenta găselniţă a specialiştilor de la Institutul Naţional de Cercetare Ştiinţifică în Domeniul Muncii şi Protecţiei Sociale. Aceştia dovedesc „ştiinţific", invocînd argumentul suficienţei coşului zilnic ideal, faptul că doar 25% dintre români sînt săraci adevăraţi, restul de pînă la 90% din populaţie suferind de o falsă sărăcie datorată exclusiv comparării cu cine nu trebuie, recte cu bogaţii lumii. Sticla de plastic de doi litri azvîrlită pe plajă din belşug, ne trădează: de fapt sîntem bogaţi, căci altfel cum am putea bea atîta Cola cu neruşinare în timp ce boşimanii din Zimbawe venerează ca pe un totem cutia golită de conţinutul arămiu şi acidulat, aruncată cîndva, dintr-un avion oarecare...

Sărăcia poate fi eventual relativă, atunci cînd ne comparăm cu unii şi alţii sau absolută, aşa cum ar fi trebuit să fie bogatul din pildă pentru a-l putea urma pe Isus. Fiind o suferinţă individuală, ea este oricum percepută subiectiv într-o paletă de senzaţii particulare cum ar fi un gol în stomac, o ameţeală stînjenitoare la vederea preţurilor unor obiecte, un frison datorat lipsei de haine în plus. Să fim oare un popor de bolnavi închipuiţi, nevrozaţi, care se vaită nejustificat de o boală imaginară? Un fel de *pauvres imaginaires* demascaţi activ de specialişti? Să afirmi că sărăcia nu este adevărată pentru că fiecare îşi poate procura coşul zilnic (fixat undeva sub nivelul decenţei) este la fel de stupid ca a spune că un individ nu este bolnav de cancer pentru că are încă poftă de mâncare.

La Vama am experimentat deliciul sărăciei subiective, privind un elicopter al Poliţiei care survola de zor coasta, menţinînd altitudinea minimă în zonele binecunoscute ca fiind hărăzite celor fără de chiloţi. Iată, avem Coast Guard, sîntem păziţi, protejaţi, răsfăţaţi şi noi ne plîngem... Zborul ce părea mai mult de agrement decît cu vreun folos oarecare mi-a trezit, pentru a nu ştiu cîta oară, invidia de medic. Aceeaşi ca atunci cînd vezi că la locul unui accident de circulaţie poliţia apare cu surle şi trîmbiţe, ca din pămînt, după modelul „Brasil", în timp ce Salvarea pare uitată pe vecie. În alte ţări, personajele cu chipiu ştiu şi altceva decît să scrie cu satisfacţie amenzi, să măsoare la locul accidentului sau să distingă culoarea din fiolă. Acolo poliţiştii sînt instruiţi în manevrele de Basic Life Support, ABC-ul păstrării vieţii. Pentru că sărăcia nu se măsoară cu coşul zilnic ci cu preţul care se pune pe viaţa unui om.

Nici măcar o şalupă care să poată interveni rapid în cazul unui înec nu funcţiona în acel capăt sudic al litoralului românesc, cine s-ar mai fi gîndit la utilitatea unui elicopter sanitar. De fapt, în toată Vama Veche nu există un centru de prim ajutor dotat cu trusă de resuscitare, esenţială pentru asigurarea A.L.S. (Advanced Life Support), cea mai apropiată unitate sanitară fiind spitalul din Mangalia. Cît de departe sîntem de scena elicopterului care pescuieşte naufragiaţi şi aterizează pe teresa spitalului, asaltat de echipe antrenate, aflate într-un permanent stand by al urgenţei de gradul zero...

Din nefericire, sîntem săraci de-adevăratelea, nu închipuiţi cum încearcă să ne convingă specialiştii într-ale muncii şi protecţiei sociale. Însă într-o societate săracă, lipsa mijloacelor materiale poate fi compensată pînă la un punct, ca un paliativ, printr-un plus de bun-simţ şi civilizaţie. Dar în România de astăzi, între imaginea unei sticle de plastic, simbol al sărăciei subiective şi cea a unui trup care zace pe plajă, mărturie a lipsei unui serviciu prompt de urgenţă, realitate cît se poate de obiectivă, tronează grotesc şi indecent portretul românului cu dinţii stricaţi dar cu celular. Şi asta e de ajuns pentru a ne spulbera orice speranţă.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

© S. Gheţie

Concediul de paternitate

Tatăl micuţei Rovana este singurul tătic aflat în concediu pentru îngrijirea copilului, pe care l-am descoperit pe lista Oficiului pentru protecţia socială. Iniţial, Sabin venise cu «hîrtiile» la minister ca să ceară concediu pentru soţia lui care urma să nască. Printr-o întîmplare numai a aflat că şi el poate să beneficieze de Legea 120/1997 privind concediul plătit pentru îngrijirea copilului în vîrstă de pînă la 2 ani. Pe toată durata concediului el va primi 85% din salariul de bază şi va beneficia de vechime în muncă.

Mulţi parlamentari au clătinat din cap cu neîncredere, în băncile lor, atunci cînd au votat, în vara anului trecut, pentru ca şi bărbaţii să poată deveni, la cerere, «mămici». Un deputat, pe atunci membru al guvernului care a promovat proiectul, mărturiseşte că şi printre colegii săi, miniştri, au fost unii care s-au îndoit că legea, făcută mai mult de ochii Europei, o să „prindă" în tradiţionala noastră societate. Adevărul este că, ceea ce în multe ţări europene este de multă vreme un lucru firesc, la noi ar putea trece drept bizarerie. Poate tocmai de aceea, nimeni din Ministerul Muncii nu a îndrăznit să îşi asume paternitatea legii atunci cînd am încercat să aflu detalii despre naşterea ei.

© S. Gheţie

Din lipsa unei evidenţe riguroase, nu avem decît să îi credem pe cei de la minister că Sabin nu este singurul caz, ceilalţi tătici cu concedii fiind înregistraţi pe la firmele unde sînt angajaţi. Un sondaj ad-hoc printre concetăţeni a scos la iveală că, la mai bine de un an de la aplicarea legii, prea puţini sînt aceia care profită de ea. Majoritatea din necunoaştere, iar unii din teama de ridicol, alimentată de prejudecăţi.

În România, propaganda socialistă şi-a făcut un merit din a promova egalitatea între sexe. Aparent ea a dat roade, iar femeia a devenit, profesional, egală cu bărbatul, ba în unele situaţii l-a şi întrecut, lăsînd la o parte situaţiile ridicole precum femeia-macaragiu sau femeia-furnalist. Catastrofa a fost că acest rol a fost asumat de femeile noastre nu ca o opţiune, cum a fost cazul în societăţile capitaliste, ci ca o obligaţie pentru rotunjirea venitului de subzistenţă al familiei. Mai mult, aşa-zisa egalitate în muncă nu a fost nicidecum completată cu cea în familie. Astfel s-a ajuns la situaţia femeii cu două norme obligatorii: cea de acasă şi cea de la serviciu. Motivul a fost în primul rînd mentalitatea specifică acestei părţi a lumii, dar şi absenţa unor legi care să îl îndemne pe *el*, în situaţia în care ar fi dorit, să preia o parte din povara *ei*. La noi, tradiţia a delimitat foarte clar rolurile în familie: bărbatul aduce bani în casă, iar femeia creşte copii şi vede de ale casei. În timp ce femeia joacă rolul de lider afectiv, care transmite anumite atitudini copilului, bărbatului îi este rezervat rolul de lider instituţional, transmiţător al unui model de autoritate şi al valorilor sociale prevalente într-o societate. Fără a exclude faptul că pot exista şi taţi mămoşi, mulţi consideră că o inversare a acestor roluri nu este întotdeauna binevenită.

Sociologii sînt de părere că o lege precum cea despre care am vorbit mai sus nu va schimba radical mentalitatea specifică locului. Cum de altfel nici nu îşi propune. Ea va oferi doar soluţii în situaţii care, înainte de existenţa acestei legi, păreau fără rezolvare. Bogdan, tînăr director la o mare firmă din Bucureşti, vine de trei ori pe săptămînă la slujbă cu mapa cu documente şi coşuleţul cu Andrei (patru luni). Ca să îi permită soţiei să se pregătească în tihnă pentru un examen esenţial în cariera ei de medic, el a făcut cerere de concediu pentru îngrijirea copilului şi aşteaptă decizia patronului. Ideea a venit ca o necesitate: cei doi soţi nu au găsit o dădacă potrivită pentru fiul lor şi nici nu aveau la îndemînă soluţia «bunicii» atît de aplicată în societatea românească. Tatăl plănuieşte să fie o «mămică» activă şi, în orele de somn ale copilului, să se instruiască în management financiar sau să ia lecţii de contabilitate prin Internet. Noul rol nu îl sperie deoarece «tehnologia secolului XX îl va ajuta mult la bucătărie şi la spălat deopotrivă», şi nici nu se simte mai puţin bărbat deoarece «nu vede nimic nemasculin în schimbatul sau hrănitul copilului». Cel mai mult se bucură Bogdan cînd constată că puştiul ia la cîntar cîte 30-40 de grame zilnic. Şi Sabin, celălalt tătic, a avut, la rîndul său, un motiv foarte serios să devină «mămică»: eficienţa firmei familiale. Astfel, soţia sa, unic acţionar cu drept de semnătură va reuşi să se ocupe şi de slujbă. Deşi de lege a aflat de la un funcţionar de pe la Ministerul Muncii, demersurile la acelaşi minister şi la camera de muncă, pentru a i se acorda concediul de paternitate, au fost complicate. Existau persoane de acolo care susţineau că «nu se poate», că legea o să pice (deşi fusese deja adoptată). Pe lîngă faptul că este un caz încă rar, Sabin a trebuit de fapt să înfrunte birocraţia pe care o întîmpină multe din proaspetele sau viitoarele mămici care cer acest concediu. Voi spune numai că sînt zile în care 30-40 de femei aşteaptă la uşa camerei de muncă eliberarea unor hîrtii care să le permită să îşi ia banii ce li se cuvin pentru acest concediu. În multe cazuri motivul nu este numai birocraţia, ci şi indolenţa sau reaua credinţă a unor patroni. Dar acesta este un alt capitol.

Mai trebuie spus că legea lui Dumnezeu, mai presus decît orice act normativ, a lăsat ca mama să rămînă de neînlocuit în primii ani de viaţă ai copilului. Acest lucru nu este pus la îndoială de nimeni. De aceea, Sabin nu este foarte mîhnit că micuţa Rovana a spus prima dată «mama», deşi îl are mai mult în preajmă pe el.

Livia SĂPLĂCAN

PS: Zilele trecute, tăticii au mai primit un «cadou» de la senatori: 5 zile de concediu plătit 100% în primele opt săptămîni de la naşterea copilului. Nici o îndoială că de această nouă lege se vor bucura mai tare mămicile.

Îl cunosc pe...

Gheorghe Nancu, taximetrist

Reporter: Liber?
Gheorghe Nancu: Cel mai liber!
Pînă-n Labirint!

Se face! Uite, dom'le, ce aglomeraţie... şi-au luat toţi maşini... şi se spune că n-are românul bani. Păi, de ce n-are pentru săpun şi are pentru maşină? Paradox! Şi mai e ceva... Hai, cucoană, treci! Uite, bă, cum se mişcă! Mică, mică, da' uite ce sandale are... Păi, sînt făcute la bulgari tălpile la cîteva copeici... le ia românul şi le pune pe curele şi ţopăie nevestele cu ele. Cum poţi să cari kilograme? Şi unele nici nu mănîncă, cică, să slăbească... Şi să vă spun... mie-mi plac femeile mici, dar cu o singură remaniere, să fie corecte cu ele. Mici sînt, mici rămîn... ia, uite, nene, ce bărbat şi ăsta... cu cercei în urechi...

Vreau să opriţi la un magazin să iau un ness.

Păi, da, tot timpul se uită ceva... nu puteţi fi sincer că sînteţi uituc? Puneţi-vă o placă memorială: *Uituc!* Şi să ştiu şi eu cu cine am de-a face... Vă duc la Dichiseanu. Aici pe Rosetti Maria... actor ca el să se pună la vîndut macaroane... ăsta-i actorul. A avut bani, dar asta-i soartă? Bibelou la vitrină. Păi, acum să vedem cum îl mai ajută figuranţii ăia... Hei, hei, în film intră-iese figurantul, da' acum, cu bătrîneţea, gata! Te ia aia cu coasa la ţanc.

Da' dumneavoastră cum vă descurcaţi?

Este, nene, a-ntîia! I-am dat 300 de mii lu' nevastă-mea ieri şi a venit c-o sacoşă de verdeaţă. Aşa mă descurc. Parcă se poate altfel...

Aici, am ajuns, mulţumesc. Cît vă datorez?

30 de mii!

25!

Hai, dom'le, da' stomacul meu nu plînge?

Poftiţi, 30. Restul, vă rog!

Mulţumesc, mulţumesc, uite vă deschid uşa... de 5 mii de lei... 30. Poftiţi, poftiţi aer proaspăt 99,99%.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

SUBIECTE PIERDUTE

● Ştirea prin care agenţia germană de presă DPA anunţă că la Basel s-a întrunit o conferinţă internaţională „pe o temă extrem de serioasă – rîsul", cu participarea a „numeroşi cercetători, doctori şi clovni", concentraţi în probleme ca: puterea de vindecare prin rîs, calmarea sistemului imunitar şi digestiv prin rîs, reducerea presiunii sangvine prin rîs – m-a crispat, m-a enervat, mi-a făcut sînge rău. De ce nu ni s-a spus cine ne-a reprezentat acolo? Opinia publică avea dreptul să ştie; numărăm mai mult de 15.000 de competenţi în acest domeniu unde sîntem printre primii din lume. Dacă s-a dus un impostor, unul dintre aceia care habar n-au ce-i rîsul...? Dar dacă nu s-a dus nimeni? E posibil? Îmi tremură glasul, pixul şi mîinile. (**R. C.**)

● Să fie concurenţă? Să fie dorinţa de a semăna cu „Occidentul"? În orice caz, telejurnalele tuturor posturilor TV din România se încheie (ca şi la CNN ş.cl.) cu derularea genericului pe imaginea crainicului care aşteaptă să poată ieşi din cadru. Puţini prezentatori ştiu să umple aceste cîteva zeci de secunde cu gesturi fireşti. Cei mai mulţi îşi aranjează la infinit foile din faţă, cu privirile în pămînt, scriu, bifează cu pixul ceva numai de ei văzut, trăgînd cu ochiul spre monitorul de control să vadă dacă „e gata". Intră, adică, în paradigma celebrei replici „fă-te că lucrezi!" din decembrie '89. (**M. V.**)

● Evită să intri în panică dacă ai scăpat un obiect în vagin. N-ai cum să-l pierzi!" (în *Salut generaţia Pro)* (**a.l.ş.**)

PAIETE CRITICE

● Zilele trecute, în staţia de metrou *Timpuri noi*, un tînăr care mînca bomboane agricole şi arunca pe peron cojile este atenţionat prin difuzoare să se comporte mai civilizat. Tînărul se dovedeşte insensibil la sugestia vocii din off şi continuă să-şi savureze conţinutul buzunarului. În faţa acestei obrăznicii, angajata Metrorex apare pe celălalt peron şi, peste linii, îi adresează cîteva cuvinte mîncătorului de seminţe: „Da' chiar nu înţelegi să nu mai faci mizerie, nesimţitule? Ce, eşti ţigan? Uite coşul de gunoi acolo!". Doi reprezentanţi ai amintitei etnii aflaţi în apropiere se autosesizează: „Ce ţigani, domne? Ce ţigani? Ia vedeţi cum vorbiţi, că dacă un român fură se cheamă că face afaceri, da' dacă un ţigan ia o găină se cheamă că fură şi intră-n puşcărie. Vorbiţi mai cilivizat, fir-aţi ai dracului!". (**C. M.**)

● „Aveţi *Caiete critice?*" – întreb eu o vînzătoare de la un chioşc RODIPET. „Numai studenţeşti şi de română" – îmi răspunde ea. (**C. P.-B.**)

● Scriind despre emisiunea de la TVR de-acum două duminici (cea care o lua în vizor pe Lucia Hossu-Longin), Cristian Tudor Popescu face ce ştie să facă mai bine: adică „umflă" povestea, dîndu-i o turnură apocaliptică şi pierzînd, pe parcurs, simţul proporţiilor..." Nu mă aşteptam ca... *o ţară întreagă* (ce audienţă are TVR-ul!, s.m.) să ajungă să fie azvîrlită minute în şir într-un coşmar televizat, izvorît direct (!) din marile procese bolşevice ale morţii (?). Părinţii generaţiei mele cred că s-au zgribulit pur şi simplu... în faţa imaginilor vărsate pe TVR, născătoare de groaznice amintiri..." etc. etc. Puţină logică nu strică: 1. „demascată", dna Hossu-Longin nu risca să-şi petreacă restul vieţii în puşcărie, sau să moară la Canal – ci să piardă şefia Televiziunii! 2. La capitolul „Dosare", mi-amintesc că, nu cu mult timp în urmă, *Adevărul* publica o demascare a Smarandei Enache – simplă coincidenţă, fireşte! 3. Dacă e vorba de abjecţie, răzbunare, obscenitate... apoi, după Raportul Starr şi „clipul" cu Clinton, nu mă mai şochează nimic! (**a.l.ş.**)

HORROROATA NOROCULUI

● Copiii noştri ne-o iau înainte, spre Europa: au apărut, pentru ei, primele cărţi horror. Una dintre ele, văzută de departe, e inclusă în burta unui schelet. Cea studiată îndeaproape e *„Wanda, vrăjitoarea / farmecă licoarea"* şi are un chip mov şi picioare verzi. Citez din monologul ei pe tema fierturii: *„Sos de guşter – o măsură, / Cît s-o facă mai gustoasă, / Dacă-l plimbi puţin prin gură, / Nici că mai ajungi acasă"*. (**I. P.**)

● Vocea zglobie care însoţeşte pauzele concursului PRO TV *Roata norocului* este foarte critică – de cîte ori se iveşte ocazia, dar mai ales cînd nu se iveşte – la adresa politicienilor: hoţi, mincinoşi, tîmpiţi. Nici o emisiune nu este atît de distractivă, încît să nu permită o atitudine hotărîtă, fără să lase drept la replică. În goana lor după literele care aduc milioane, concurenţii nu aud, iar telespectatorii consideră că aşa se cuvine. Domnii care împart milioane nu pot fi nici hoţi, nici mincinoşi, nici tîmpiţi. De altfel, ce altceva i s-ar cere unui politician decît să învîrtă roata norocului nu doar spre folosul său, ci şi spre al celor care se uită şi cred că şi ei cîştigă? (**M. B.**)

LISIMILITUDINI

● Compania electorală a lui Viorel Lis se duce prin parcuri (Cişmigiu, Herăstrău), pe la universităţi, la Maratonul Internaţional Bucureşti, la TIB şi în zonele centrale ale capitalei. Alexandru Sassu merge prin cartiere mărginaşe şi în preajma unor maidane, la Văcăreşti, în Ferentari, pe şoseaua Giurgiului... E probabil însă ca, în ciuda mesajelor opuse, voturile amîndurora să se adune în aceeaşi căciulă a turului doi. Voturi din centru şi voturi din mahalale. (**A. M.**)

● *Simili-fiare:* „Circul de Stat din România supravieţuieşte astăzi dînd reprezentaţii cu trupe de import, animale domestice (pisicuţe, căţei, cai, un dihor şi porumbei aparţinînd personalului) şi *animale sălbatece din pluş*" (s.n.) *(Adevărul*, 12 oct.). Nu-i cam costisitor pentru un fals? Simili-elefantul înghite, de exemplu, o grămadă de material. (**T. C.**)

COMUNE, LOCURI COMUNE, LOCALURI

● *Profunzimi:* Într-un interviu realizat în comuna Tulburea *(Radio România-Actualităţi,* 11 oct. ora 8^{55}) se pune întrebarea: „Spuneaţi că staţi bine şi cu aratul şi cu semănatul. În ce sens?". N-am aflat dacă profunda interogaţie urmărea să afle sensul binelui sau al aratului. (**T. C.**)

● *Diferenţe:* „Un bogat care moare de grija altuia este un tip deştept. Prost este numai săracul care moare de grija altor săraci." *(Adevărul,* 12 oct.). În mod obişnuit, filantropia nu se confundă cu solidaritatea socială. Dar sînt şi cazuri de confuzie. (**T. C.**)

● De curînd, pe strada Drumul Găzarului s-a deschis un local purtînd următoarea firmă: *Restaurant-club „LA ION-PARADIS". Specific românesc.*

Iată, deci, raiul pogorît pe pămînt pentru a se asocia numelui atît de specific românesc al unui patron de bodegă. (**D. S.**)

TOAMNA PE OLIŢĂ

● Săptămîna trecută am văzut în zona Iancului un autobuz plin cu poliţişti adormiţi – unul cu fruntea pe umărul celuilalt sau cu obrajii lipiţi de geam sau cu bărbia în piept – fiecare cum apucase. Imagine onirică, în plină zi şi în plină intersecţie: *miles otiosus* – autoritatea dormind cu voluptate, ca-ntr-un acvariu pe patru roţi... (**D. V.-R.**)

● Intru cu băieţelul meu în braţe într-un *aprozar* şi o întreb pe vînzătoare dacă ouăle pe care le vinde sînt proaspete. Ea îmi spune că da. „Vă rog să-mi spuneţi sincer, fiindcă le iau pentru copil – am insistat eu. Mi s-a mai întîmplat la nenumărate magazine să mi se spună că sînt proaspete şi cînd am ajuns acasă să văd că nu era aşa. Aşa că de ouă vechi n-am nevoie, fiindcă am destule acasă.". „Sînt proaspete, domnu'. Iar dacă ziceţi că aveţi acasă ouă vechi, puteţi să le aduceţi să le schimbăm, că mîine tot vin ăia de la spital de la cantină să cumpere ouă." ...Aşa am mai descoperit o practică interesantă a vremurilor noastre de tranziţie, aflate sub semnul *selecţiei naturale*. (**C. P.-B.**)

● Miercuri, 7 octombrie a.c., spre prînz, undeva în centru, un om vorbea la telefonul lui mobil aşa: „...e cuminte? Ai pus-o pe oliţă? Bravo, bravo..." (**D. S.**)

Televedenii

Moartea satului

Dacă nu eşti agricultor şi vrei totuşi să afli cîte ceva despre cum merg treburile la sat în România, dacă eşti curios şi rezişti masochist să iei parte la *Viaţa satului*, duminica dimineaţa la TVR, vei avea prima surpriză odată cu genericul: un colaj kitsch de decupaje foto, răsărind pe ecran ca la jocurile pe calculator de la colţul străzii – să fie acesta semnul că satul românesc s-a modernizat? Rînd pe rînd, însoţite de un mesaj sonor optimist, îţi apar în faţa ochilor o căpiţă tradiţională cam ciuntită, o poartă de lemn decupată cu grijă, o furculiţă cioplită, multă iarbă verde, precum şi un cap de ţăran plus un cap de ţărancă (în mod tradiţional, întîi el, apoi ea, el la stînga, ea la dreapta), doi oameni buni şi blînzi, sinceri, harnici şi ospitalieri, cum bine ştim încă din şcoală. De ce au fost ei decapitaţi, nu putem pentru ca să ştim.

Din cînd în cînd, ţăranul ciopîrţit şi ţărancă decupată fac bule. Bule albe, ca-n benzile desenate, anunţînd o rubrică nouă. Cum ar fi: *„Omul de lîngă noi"*. Peste bulă se suprapune uneori, într-un impuls al tehnicii de a sabota satul românesc, sigla TVR, astfel încît rubrica se numeşte ocazional *„TVR lîngă noi"*.

Dacă nu eşti agricultor, emisiunea te plictiseşte. Dacă, dimpotrivă, eşti agricultor şi ai nevoie de informaţii concrete, pe care speri să le afli în emisiunea care pare cea mai apropiată de domeniul tău de lucru, va trebui să pierzi mult timp în faţa televizorului, pentru că *Viaţa satului* nu informează, ci comentează, ca şi cînd nu ar avea încredere în capacitatea privitorului de a îşi forma singur o părere. Nu există nici o rubrică de informaţii pur şi simplu, totul e reportaj, interviu sau în cel mai bun caz dezbatere într-un studio cu mochetă mov (ca iarba cîmpului?!), pupitre din placaj subţire (ah, lemnul patriei...) şi panouri de fundal de un albastru violent (ca cerul? ca o treime de tricolor?) pline de aceleaşi colaje dizgraţioase care fac genericul emisiunii. Cum s-ar zice, există o coerenţă în concepţie.

Dezbaterile sînt interesante, deşi inabil conduse, pentru că aduc faţă în faţă instituţii cu răspunderi complementare (Ministerul Agriculturii, primării, depozite de cereale), oameni politici, fermieri, proprietari de teren fără unelte de lucru şi producători de unelte fără cumpărători. Pentru că participanţii vin din zone de interes şi de pregătire atît de variate, discuţiile pro şi contra cîştigă adesea în pitoresc, dar eşuează în încercarea de a atinge toate subiectele anunţate la începutul emisiunii. Ceea ce este, încă o dată, vina moderatorului.

Viaţa satului este bogată: ea are reportaje idilizante *(„agricultura are ceva sfînt, şi cere sacrificii")* dar şi interviuri în decor mohorît. Dacă este sau nu abilitată a face campanie electorală, nu ştim, cert este că această campanie este părtinitoare: fără a-l prezenta pe actualul preşedinte, emisiunea ne face părtaşi, fără voia noastră, la a-i dori *succes în noile alegeri Vicepreşedintelui crescătorilor de bovine din România.*

Viaţa satului este şi povăţuitoare: cei tineri, dacă se încumetă se realizeze reportaje despre sat, trebuie să ia seama cu respect la sfaturile doamnei insipide, dar cu experienţă datorată vîrstei, care îşi povesteşte pe post indeciziile dinaintea emisiunii, în a da titluri diverselor reportaje; dumneaei nu i-a plăcut *Romanţa unei vîrste* – cum îşi intitulase *tînăra colegă* reportajul (de altfel, cel mai reuşit al emisiunii din 11 octombrie) – şi *a optat* pentru mult mai sugestivul *Jurnal de reporter;* după cum o rubrică nu *se numeşte*, pur şi simplu, ci: *ne place s-o numim.*

Viaţa satului aşa cum se vede la TVR este tristă. Ironie a soartei, pe fundalul roşu-fierbinte al ecranului, peste căpiţa, poarta, furculiţa, capetele tăiate ale ţăranilor, cade – zdrang!, ca la jocurile mecanice ieftine, sentinţa: *Veşnicia s-a născut la sat.* Complet ridiculizat de context, versul lui Blaga e stingher într-o emisiune total lipsită de repere, prost structurată, prost condusă, prost vorbită, kitsch. Dacă (Doamne fereşte!) satul românesc chiar seamănă cu emisiunea aceasta, atunci satul românesc, cu sau fără veşnicie, a murit.

Cipriana PETRE

Pagini realizate de
Delia VERDEŞ-RADU

Insul năpădit de vise

– scurtă listă de interpretări –

Poate că ar trebui să ne facem în fiecare dimineaţă un mic inventar al dependenţelor noastre vizibile şi invizibile. Mai fericiţi pesemne că n-am fi, dar măcar am şti cum stăm. Cît de siguri pe noi ne-am mai simţi socotind că depindem, simultan, de sistemul solar, de poziţia pe glob, de evenimentele politice mondiale, de sforăriile interne, de şocul informaţiilor, de codul genetic, de bioritmuri, de soarta înscrisă în liniile palmei, de tainele ceştii de cafea, de horoscop, de ce ne cade în cărţi sau de visele de noapte? Dacă am sta să calculăm toate conexiunile şi determinările cărora sîntem nevoiţi să le facem faţă, probabil am ezita să mai ieşim din casă. Fiindcă surprizele sorţii ne pîndesc consecvent: spre a ne convinge e de ajuns să deschidem, de pildă, *„Tainele destinului“*, opera unui domn Tadji Kamayandu, publicată pe cît se pare înainte de războiul la editura „Clujeana“ din Bucureşti, în traducerea lui Ion Totu. Prestigiul titlului ne încurajează. Aflăm, astfel, că deplasarea noastră de la domiciliu către treburile care ne aşteaptă ar fi încununată de succes, dacă ne-am întîlni pe drum cu „un nebun (noroc apropiat), un cocoşat sau un trio alcătuit dintr-un factor poştal, un militar şi-un cal“. Dacă în locul acestor fiinţe benefice dăm însă faţă cu „un preot, un cioclu, un nebun cîntînd şi un ciung“, întreaga zi ne este definitiv compromisă. Ce facem în cazul dat? Întremîndu-ne cu o cafea, consultăm zaţul, ţinînd totodată alături o competentă *„Carte de ghicit“*, tipărită în 1996, în Bucureşti, la editura „Cantemir“, sub semnătura Cristinei Constantin. (Nu mai aşteptăm şi provincia, unde nu ne îndoim că genul prosperă.) În drojdia cafelei, ni se spune, pot fi citite semne şi prevestiri pe cale de rapidă împlinire. Ne-ar copleşi norocul dacă am vedea acolo un „aragaz“ (!), ceea ce înseamnă „fericire familială“. Dar nu se ştie: din cîteva dîre închegate pe pereţii ceştii se poate desena ori o „cioară“ ori un „corb“ – ceea ce înseamnă fie „prevestire rea“, fie „dezamăgire, pericol, calomnie“. E, desigur, o adevărată artă să vezi în zaţ diferenţele dintre aceste zburătoare, care altora le scapă şi cu ochiul liber. Dar marea performanţă e să descoperi la toarta ceştii, o „hienă“, vietate de neconfundat cu lupul, cîinele Dingo sau alt animal asemănător: pe cînd lupul ar reprezenta doar întîlnirea „cu un vechi duşman“, hiena din drojdie demască o persoană apropiată (soţ, soţie) „care răneşte, este geloasă şi are multă ură“. Cu un corb pe fundul ceştii sau cu o hienă la toartă, poate e cazul să nu mai facem nici o mişcare. Mai bine tragem plapuma pe cap şi-nchidem ochii. Dar dacă visăm? Aici stă totul.

Ajungînd în acest punct şi avînd cele două cărţi în faţă, cea antebelică (T.D.) şi cea postdecembristă (C.G.), ne simţim totuşi îndemnaţi a ne trăi viaţa mai departe, de vreme ce ele ne instruiesc cu multă subtilitate asupra misterelor. Din păcate, nu e atît de uşor pe cît am crezut: la fel ca societatea, paranormalul evoluează, suferă prefaceri şi îşi suportă propriile contradicţii. Confuziile cu care avem de-a face în regim diurn nu ne părăsesc nici noaptea. De la „ac“ la „elefant“ totul lasă loc la interpretări. În cartea veche (T.D.), de pildă, acul anunţă „şomaj“, pe cînd în volumul apărut acum 2 ani (C.G.) el reprezintă „necazuri în dragoste“. Totuna e? Dacă visele noastre sînt cutreierate de cai, atît T.D. cît şi C.G. dovedesc o mare disponibilitate de a explica inspirat semnificaţia lor, indiferent că sînt albi, negri, suri, roibi, graşi, slabi, cu şa, fără etc. Numai că visînd „cal fugind“ trebuie să ne alegem singuri varianta: T.D. ne spune că el prevesteşte „succes apropiat“, pe cînd C.G. zice că „supărare arată“. Nici cu păsările lucrurile nu stau mai bine: dacă visezi „curcan“, rişti să săvîrşeşti „erori grave“ (T.D.), pe cînd dacă mergi pe formula C.G. înseamnă că „îţi vei zidi casă“. Ar fi mai clar dacă ai visa altă pasăre de curte? Dubitabil: o simplă „gîscă“ garantează „onoare“ (conform C.G.) sau, dimpotrivă, „complimente false“ (T.D.). Poate e mai fericită împrejurarea în care visăm fiinţe umane, femei spre exemplu. Eroare: dacă sînt „tinere“ anunţă „ceartă“, dacă-s „bătrîne“ aduc „intrigă în casă“; numai cît te plimbi cu ele, indiferent de vîrsta pe care-o au, şi imediat „vei fi înşelat“. Dacă te certi cu aceste făpturi eşti „în pericol“. Fie şi numai vorbind de femei, în vis, „vei fi vorbit de rău“ în realitate. În general, femeia devine o fiinţă acceptabilă numai dacă o visezi ca umbră, efort de diferenţiere nu la îndemîna fiecăruia: „umbră de femeie de vei visa, drum bun arată“. E drept că, atunci cînd se proiectează ca umbre în vis şi pe bărbaţi se poate pune oarecare bază: înseamnă „cîştig“ (C.G.). S-ar putea crede că pe măsură ce ne desprindem de cele pămînteşti, binele ne covîrşeşte ca în situaţia: „cap tăiat libertate înseamnă“ (T.D.). Totuşi, unele incertitudini persistă, ca în cazul „înmormîntărilor“: după T.D. ar anunţa o „căsătorie apropiată“, pe cînd C.G. ne asigură că înseamnă „viaţă lungă“, nu neapărat în cuplu. Completa dematerializare naşte şi ea confuzii: „fantomă albă“ văzînd în vis va să zică „sănătate, consolare“, în timp ce „fantomă neagră“ ameninţă cu nenorociri multiple, de la „înşelătorie“ la „doliu“. În grup, fantomele provoacă „disperare“: e preferabil să ai de-a face numai cu una, conversativă însă, fiindcă „fantomă vorbind = sfat de urmat“. O „fantomă îmbrăcată“ (!) înseamnă „boală gravă“, pe cînd, indiferent cît de insolită ar fi ca apariţie, o „fantomă moartă“(?!) prevesteşte, totuşi, „viaţă lungă“ (T.D.). Există şi stări de fapt care nu lasă loc la multe interpretări: „idiot“ visînd „contrarietăţi“ vei întîmpina (T.D.); „icrele negre“ ceartă arată, spre deosebire de cele roşii care anunţă „boală“ de-a dreptul (C.G.). Nu le visaţi: mai bine mîncaţi-le, dacă aveţi prilejul. E de observat că, deşi ne pregătim a fi cetăţenii mileniului 3, destul de puţine elemente ale traiului modern sînt gata să ne însoţească în visele noastre viitoare: abia dacă descoperim o „uzină“, semnificînd „grijă profitabilă“ (T.D.) sau o „tipografie“ care înseamnă „motiv de ceartă“ (C.G.). Trenul, automobilul, liftul, telefonul, televizorul sau computerul n-au pătruns, deocamdată, în arsenalul oniric. Nici străinii nu prea ne cutreieră nopţile: „amazoană“, singura neautohtonă care apare în T.D., reprezintă „femeia intrigantă“. Ca mai modernă, C.G. admite că putem visa şi alte neamuri, cu grijă însă: „turc = dragoste nefericită“ spre deosebire de „evrei“ care asigură „noroc în afaceri“. În ce priveşte cetăţenii din Orientul apropiat lucrurile se complică: „arabi visînd oameni frumoşi vei vedea“, dar dacă îţi apare un „beduin“ (arab nomad) e clar că vei face cunoştinţă „cu un om rău“. Foarte greu de făcut deosebirea de statut cu ochii închişi cînd visăm. Dar de ce există literatura de specialitate şi numeroşi amatori dornici să-şi lărgească orizontul abordînd paranormalul? Supusă atîtor condiţionări şi raporturi subtile, lumea modernă pare că nu mai ignoră nici o sursă de informaţie, indiferent pe ce cale o cîştigă şi cum, în deplină trezie sau în somn adînc. Se pare că n-avem ce face: vrem-nu vrem e neapărat nevoie să ne conectăm la ritmul timpului, renunţînd la reprezentările unei lumi idilice simple, ca o poezie naivă din copilărie, pe care nu încetăm a o transmite viitorimii: „pisicuţă pis-pis-pis / te-am văzut as-noapte-n vis“. Nu mai e cazul de nici o pisicuţă: de altfel, cheia visurilor, ne lămureşte că a visa mereu mîţe e o ocupaţie păguboasă: prezice ori „ceartă“ (T.D.) ori „trădare şi perfidie“ (C.G.). Tocmai de asta avem noi nevoie? Să fim oameni ai vremii noastre, să facem loc în visurile nocturne cuceririlor vieţii contemporane. Fără răsfăţ oniric, totuşi, luînd ca pretext faptul că viaţa noastră e cam ternă. Oricum există numeroase opinii care pretind că ştim destule şi bănuim ce ne aşteaptă, fără să mai avem nevoie a mai ne cerceta curioşi visele de noapte, palmele şi zaţul. Aşa o fi?

Tita CHIPER

Stimaţi domni,

Aş fi vrut să vă scriu mai multe, dar nu mai am răbdare. Ca totul să fie mai interesant am să vă mai povestesc un scurt vis (aşa cum l-am scris a doua zi după ce l-am avut), după care am să-mi iau repede rămas bun.

„Toată familia noastră era la cîmp şi semăna. De fapt, nu era vorba despre un cîmp, ci despre o pădure cu copaci rari printre care se întindeau straturi lungi de pămînt pe care noi le lucram. Celelalte straturi, care erau ale altora, înverziseră deja şi bătea puţin vîntul, astfel că mă simţeam cum nu se poate mai bine. Toată lumea vroia ca straturile să arate cît mai bine şi eu mă gîndeam cu tristeţe că noaptea, cînd lumea trece prin pădure, nu vede pe unde calcă şi atunci o să se strice toate straturile.

Prin pădure erau mai mulţi cîini, toţi la fel, doar unul era diferit, despre care ştiam că e al nostru (cîinii aveau nişte corpuri cam deformate, astfel că în partea din spate, trupul, în loc să se subţieze, se cocoşa). Acesta era gri cu picăţele, iar ceilalţi aveau un alb murdar.

Deodată, cîinele nostru a început să fugă; era iute ca o săgeată. Ceilalţi cîini s-au luat după el, la întrecere, însă nici unul nu-l putea ajunge. Ce bine mă simţeam că cel mai iute e al nostru.

Însă, cum fugeau ei aşa, la un moment dat cîinele nostru s-a oprit şi s-a întors ca să vină înapoi, în acel moment au dat peste el ceilalţi cîini care fugeau şi care l-au rănit foarte grav. Ne-am adunat toţi în jurul lui şi eu vedeam cum suferinţa începe să-l transforme în om. Mă uitam îngrozită cum începe să se umanizeze (avea capul, acum, ca al unui moşuleţ şi-i apăruse parcă şi o pălărie pe cap) încît începusem să-mi doresc să moară cît mai repede. Toată lumea, cred, simţea acelaşi lucru, numai Edi (fratele meu) avea grijă de el. El l-a luat încet de un umăr şi a început să-l aducă uşor undeva ca să-l îngrijească. (Acum parcă eu devenisem Edi şi eu îl duceam pe moşuleţul ăsta de umăr – despre care uitasem că fusese cîine – şi care avea o faţă de debil.)“

Laura SĂRĂŢEANU
Băltăţeşti, jud. Neamţ

Bilete de papagal

„Mercur fiind în cvadratură cu Venus, veţi comunica mai greu cu cei din jur. De aici ar putea rezulta unele probleme în plan profesional“, îi avertiza Horoscopul din *Naţional*, marţi, 6 octombrie a.c., pe cei născuţi în zodia Gemenilor. În aceeaşi zi, tot celor din Gemeni li se adresa şi *Curentul*: „O zi bună pentru a discuta şi a rezolva cu succes orice tip de problemă. Puteţi obţine cu uşurinţă favoruri sau să cuceriţi simpatia altora.“ Înţelegem de aici că nu la comunicare am sta rău (şi, oricum, dacă dorim dialogul avem la dispoziţie telefonia mobilă pentru a ne întreba unii pe alţii cît mai des „Unde eşti? De unde suni?“ şi a ne răspunde zîmbind „Sînt în tramvai. Da' tu unde eşti? De unde suni?“ şi tot aşa, la nesfîrşit, într-un fals act de comunicare cauzat de însuşi caracterul mobil al tehnicii din dotare); cît despre „planul profesional“, la capitolul carieră strălucesc cinci steluţe din tot atîtea posibile (Carieră*****). Acest sistem de cuantificare este aplicat celor mai importante cinci lucruri din viaţă: mai întîi Dragostea, apoi Sexul, Banii, Cariera, Sănătatea.

Cînd textul nu este redus astfel la statistică, el ia forma unor sfaturi, a unor îndemnuri la moderaţie sau, uneori, încearcă să se travestească în aforism: „Berbec. Feriţi-vă de soluţii prea radicale. Încercaţi să găsiţi mai degrabă cauzele evenimentelor în care sînteţi implicat.“ (*Naţional*, 6 oct.)

În construcţia textelor pot fi observate două tendinţe aparent opuse, dar care urmăresc acelaşi scop: cîştigarea credibilităţii. Pe de o parte, abundenţa detaliilor încearcă să creeze iluzia realităţii şi a preciziei; pe de altă parte, este cultivată tocmai imprecizia pentru ca, astfel, cît mai multe eventuale evenimente să poată fi încadrate în „previziune“. Iată două exemple (sublinierile evidenţiază elementele care aparţin primei tendinţe; cu toate acestea, gradul de imprecizie este – cum se poate observa – foarte mare): „Berbec. Nu **mai** aveţi răbdare să suportaţi criticile **aspre** ale **celor apropiaţi** şi luaţi o atitudine care nu e **deloc** recomandabilă. **În realitate**, vă este teamă să nu vă părăsească.“ (*Libertatea*, 6 oct.) Sau: „Scorpion. **Veţi avea parte de o schimbare de scenariu în plan profesional.** Poate fi vorba de un nou proiect, o nouă afacere, un nou şef sau nişte colegi noi.“ (*Naţional*, 6 oct.)

Nepotrivirile sau chiar contradicţiile care apar între diferitele previziuni astrale (cum ar fi şi dilema de comunicare amintită mai sus) nu par să deranjeze pe nimeni. Aceloraşi evenimente cosmice li se pot da, cu siguranţă, mai multe interpretări. Cred că nici altădată biletele de papagal contradictorii nu stîrneau nedumerire sau indignare. Era, în fond, o problemă care ţinea de competenţa papagalilor.

Cristian MUNTEANU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ-RADU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr.299
23-29 octombrie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SNOBISMUL

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Mihai CHIRILOV, Răzvan EXARHU, Augustin IOAN, Radu IONESCU, Adrian MIHALACHE, H.-R. PATAPIEVICI, Ioana PÂRVULESCU, Simona POPESCU, Andreea RAIANU, Dumitru SOLOMON

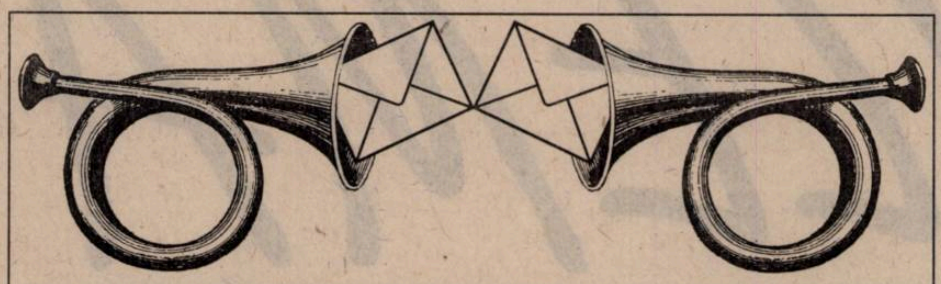

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 295: Scrisoarea Elenei Teodosiu

Micimea din noi

În aceste vremuri dureros de ingrate n-ar trebui să ne mai mire nimic şi nimeni dar, totuşi... Permiteţi-mi, vă rog frumos, cîteva păreri personale vis-à-vis de textul apărut în paginile *Dilemei* intitulat „Pretenţii, pretenţii...“ din nr. 295.

Plecînd de la întrebarea: „...mai poate da această ţară reprezentanţi mai buni, din punct de vedere al eficienţei, moralei, simţului realităţii?“ Răspund: poate. Categoric. Cu condiţia să învăţăm foarte bine lecţia „bunului-simţ“. Dacă „nimic nu merge în ţara aceasta (şi nimic nu merge)“ sînt împroşcaţi cu noroi preşedintele ţării, guvernanţii, intelectualii. Doar atît?! Iar restul!?... Este ruşinos. Şi atunci cînd îi acuzăm pe aceşti oameni şi atunci cînd ne permitem să-i terfelim cu mult patos. Doamna Ileana Mălăncioiu, Domnul Octavian Paler, Domnul Mircea Mihăieş sînt intelectuali remarcabili, mai mult decît necesari vieţii noastre spirituale de astăzi. Că unii (îmi place să cred că nu sînt mulţi) dintre semenii noştri nu pot, nu vor sau nu ştiu să-i respecte şi să-i preţuiască e un alt rău pe termen lung. „Micimea“ din noi răbufneşte deseori şi atunci pentru a nu ştiu cîta oară întăreşte lipsa de educaţie, de democraţie „normală“ prost înţeleasă. Aceşti intelectuali aleşi, distinşi pe bună dreptate, pot să ajungă la sufletele celor mutilaţi în timp fără să-i desconsidere pe cînd invers... niciodată. „Obiditul nostru ţăran“ de astăzi regretă cu mult jind „epoca de aur“ cînd fura cu multă dexteritate din curtea CAP-ului, din tarlalele de porumb culese de şcolari, studenţi, soldaţi, din grajdurile zootehnice etc. „Obiditul nostru ţăran“ regretă că acum nu-şi mai poate face fiul „domn“ la oraş cu uşurinţa de altădată, cînd se intra la liceul de construcţii cu 1,25 sau cînd la şcoala profesională, încheiind un contract, nu plătea cazarea la internat, ba primea şi uniformă pe gratis şi... Doamne, ce bine mai era!!

De ce trebuie să ne întrebăm „ce grupare ar putea avea specialişti pentru tot ce nu merge în ţara aceasta“ cînd mentalitatea oamenilor ÎNCĂ nu s-a schimbat nici măcar acum, după opt ani de la revoluţia din 1989? De ce aşteptăm pe cineva să vină să ne facă peste noapte „flotanţi“ într-o lume a frumuseţii şi a bunăstării? De ce insistăm în superficialitate şi avem pretenţii ca „cineva“ să gîndească, să lucreze, să se îngrijoreze în locul nostru?

Descendenţii „obiditului nostru ţăran“ de altădată sînt preocupaţi să lucreze puţin şi să fie foarte bine plătiţi, iar copiii lor să înveţe şi să ştie foarte bine limba engleză (dacă tot e la modă), cît despre limba lor maternă şi limba ţării în care s-au născut şi în care trăiesc... o învaţă oricum. Şi-ntr-adevăr o învaţă ORICUM.

Intelectualii adevăraţi continuă să fie dispreţuiţi iar locul lor firesc în societate este ocupat de intruşi şi semidocţi. Absenţa celor şapte ani de acasă rămîne o rană deschisă, greu vindecabilă. Educaţia începe de la copilul mic cînd mama îl învaţă să spună în loc de „ciao“ „săru' mîna“, să folosească expresii de genul: „mulţumesc“, „vă rog frumos“, să-l înveţe ce este ruşinos şi ce nu, să-i conştientizeze sintagma „nu este voie...“ învăţîndu-l să respecte pe cei din jur. Educaţia: un ţăran plin de murdărie peste care planează doar păreri controversate şi convingerea diabolică, sfîşietor de eronată, că poate fi făcută nu doar de oameni cu pregătire adecvată (educatori, institutori, profesori, învăţători) ci şi de ingineri agronomi, de suplinitori necalificaţi, absolvenţi de orice fel de liceu avînd media 6... sau 7... încrustate pe diploma de bacalaureat etc. Atîta timp cît nu vrem să căutăm să înţelegem că într-o ţară civilizată, într-o democraţie normală, zona materialului şi a bunăstării este dependentă de un sistem educaţional eficient, bine organizat, un învăţămînt flexibil, complex nu putem îndrăzni să ne facem iluzii deşarte, patologice chiar, schimbînd preşedinţi, guvernanţi, directori etc. Atîta timp cît obiditul „om de rînd“ devenit peste noapte „om de afaceri“ este preocupat să plece categoric într-o excursie în Monaco, Insula Paştelui sau altundeva „foarte departe“, copilul să fie meditat la cît mai multe obiecte de învăţămînt „căci se poartă“ etc., e greu să ne imaginăm că-l va preocupa vreodată imaginea satului sau a cartierului în care trăieşte. Cine trebuie să-i explice realitatea pe care o ignoră cu înverşunare: Preşedintele? Domnii intelectuali? Un „grof“ din Apus?

...Cît despre „toate premiile Nobel suflate de sub nas de conspiraţia mondială“ să fim modeşti. E mai frumos, mai bine... (...)

Nu din falsă modestie, nu din dorinţa de a fi jenant de patetică închei făcînd următoarea remarcă: asemenea candelei aşezate pe cămin răspîndind o lumină discretă în jurul ei, Doamna Ileana Mălăncioiu, Domnul Octavian Paler, Domnul Mircea Mihăieş răspîndesc lumină, sensibilitate, echilibru, încredere de care avem cu toţii nevoie. Personal sînt bucuroasă că există aceşti OAMENI.

Diana GLÜCK
com. Giera, jud. Timiş

Un leac posibil: visaţi...!

Stimată Elena Teodosiu,

Strigătul Dumneavoastră în ceaţa publicistică actuală exprimă o supărare ce tinde spre disperare. În atmosfera generală de lehamite şi indiferenţă asemenea strigăte se sting discret, adesea fără urmă de ecou. Şi ce poate fi mai trist decît un strigăt fără ecou...

Sînteţi, dacă am înţeles bine, supărată pe Intelectualitatea în care aţi investit sentimental, după cum sînteţi supărată şi pe Masa românilor despre care aveţi dubii că ar mai constitui un popor; sînteţi excedată, de asemenea, de multiplele manifestări ale orgoliilor neîntemeiate.

Exemplul magiştrilor ca şi experienţa personală stau să ne spună mereu şi mereu că între mijloacele politice, economice, culturale şi scopurile sociale există un hiatus tot mai puternic accentuat de disjuncţia dintre morală şi eficienţă. (...)

Iată de ce, o persoană sensibilă, neînregimentată, cu venit fix şi disponibilităţi de timp dedicate receptării semnalelor politice din media, într-un cuvînt un spectator avizat, va fi perpetuu zăpăcit(ă) de libertatea de mişcare a actorilor sociali mari şi mici deopotrivă.

Ca leac posibil pentru supărare util ar fi, stimată Elena Teodosiu, să părăsiţi reduta din care, aruncîndu-vă roată privirea, constataţi şi să vă antrenaţi la a visa şi în vis să faceţi cum ar fi să fie dacă aţi fi preşedinte, ministru, deputat-senator, guvernator, muncitor etc. etc. Şansa de a vă găsi companioni va fi considerabil ameliorată, singurătatea atenuată şi supărarea diminuată chiar dacă nu veţi fi fiind recunoscută unanim ca providenţial specialist al salvării generale.

Pe scurt, în loc să trăiţi sub semnul lui constataţi, constataţi, constataţi-schimbaţi macazul şi cît timp mai este politic posibil, proiectaţi-comunicaţi!, proiectaţi-comunicaţi!, proiectaţi-comunicaţi...

C. MIREA
Bdul T. Vladimirescu B. P 11, Piteşti

Nr. 293: Pedagog de şcoală nouă

Profesorii şi eu

Dirigintele*,

pe care îl iubeam cu toţii pentru fina lui ironie (doar proştii sînt băşcălioşi!), pentru rîsul dezlănţuit la egalitate, pentru ţinuta orelor de dirigenţie care nu deveneau, **niciodată**, ore de literatură. Ne domina prin simpatie, înţelegere şi tandreţe. Ştia să ne aşeze pe locul meritat. La Limba Română, schimbam păreri, ne voia cît mai personali, dar nu se băteau cîmpii. Îi văd şi acum scrisul degajat, amintindu-l pe

profesorul de Fizică,**

cu fascinantele sale linii drepte. Pentru care ora însemna o permanentă comunicare: lecţia venea ca o concluzie a dialogului. De catalog, odată ajunşi la tablă, ne ajutam în a-i imita echilibrul liniei! Niciodată nu ne aştepta la colţ cu note mici pentru ceea ce nu ştiam – nota fiecare idee bună. Nu ne îngheţa, era mereu egal în toate, ca şi

Wagner...

Gernot, ale cărui ore de muzică e greu de spus dacă începeau în sala Filarmonicii, la cor sau în clasă. Un tip liber, plin de umor, cu o minte admirabil organizată. El gîndea orarul şcolii, de la el am învăţat să ne facem bioritmul, cu el plecam în excursii. Comunicam dincolo de uniforme, de reguli, de cordeluţe, nu eram „noi“ şi „ei“, ci NOI. Colegii mei,

şi eu,

care-mi făcusem debutul şcolar prin a învăţa lecţiile predîndu-le, nu păpuşilor, ci unui dulap al bunicii, pe care scriam cu creta, reducînd totul la scheme şi idei principale. Olimpiada mea a fost cea de română. Şi totuşi, după un Master în fizică şi după cîteva cancelarii decantate, ca profesor, am rămas cu sufletul la cei trei. Pe care îi eliberez din mine în fiecare oră. Sper să fiu unde trebuie, aşa cum erau ei.

Alina IORDACHE
Rîşnov

* Scrob Nicolae
** Răuţă Costinel

Nr. 289: Articolul „Mizilic identitar“

Tricolorul în America de Nord

Stimată Redacţie,

Interesant articolul dlui Adrian Cioroianu, „Mizilic identitar“, din nr. 289 referitor la autocolantul cu tricolorul românesc. Bine că-l numeşte şi abţibild în următoarele fraze, altminteri nici nu ştiam despre ce e vorba. În principiu, dl Cioroianu are dreptate, ambasadele şi consulatele româneşti de peste tot ar trebui să-l ofere, gratuit, doritorilor. Numai aşa, el va avea preţ de producţie mic.

Domnul P şi familia lui din Montreal sînt o curiozitate. Tricolorul românesc nu se (prea) găseşte în America de Nord pentru că nu există cererea – drept care preţul de producţie e ridicat. Majoritatea românilor-americani, fugiţi sau plecaţi de sub comunism, se fereau ca dracu' de tămîie să-şi pună steagul românesc pe maşină, încercînd în general să aibă cît mai puţin de a face cu orice românesc. Mai curînd îşi puneau *„stars & stripes“* (că e 50, dle Cioroianu) să pară că sînt americani, din prima lună, chiar dacă numărul lor de telefon erau singurele cuvinte englezeşti pe care ştiau a le zice fără să se poticnească. Azi, situaţia s-a schimbat întrucîtva, dar continuăm să ne ferim să spunem că sîntem români (sau că venim din România). De ce? În cele mai multe cazuri, probabil de frica următoarei întrebări: *Budapest, right?* sau *Cha-oo-ches-koo, right?* sau ceva despre copii şi AIDS.

Şi pentru că e vorba de autocolante (acest cuvînt mă farmecă!) mai există o modă aici, în marile aglomeraţii citadine (New York, LA sau Chicago) care implică şi o diversitate de grupuri etnice. Este vorba de codul internaţional al vehiculelor, pe care dl P din Montreal l-ar putea folosi. Acesta este litera (sau literele) de pe maşina, care în Europa denotă ţara de înmatriculare. Acolo, dacă vezi D ştii că e din Germania, F pentru Franţa, R pentru România, USA pentru State etc.

Aici, unde toate maşinile sînt americane, ce credeţi că denotă aceste litere? Aproape sigur că ocupanţii/familia sînt *originari* din acea ţară.

Astfel, vei vedea o mulţime de AR, argentinienii fiind consideraţi cei mai mîndri de ei (dacă vrei să faci bani, cumpără un argentinian la preţul care crede el că e valorat şi vinde-l la preţul lui real); I (italienii sînt extrem de mîndri de originea lor); urmaţi de IRL (ditto pentru irlandezi); E (pentru orgolioşii şi puţinii spanioli *(spaniards)* care vor să se deosebească de *spanish*, cei din America Latină); CH (uimitor, nu?) şi foarte puţini D (nemţii, lipsindu-le caracterul de clan, cel mai uşor asimilabil popor din State, imediat se dezbară de orice caracter teutonic şi devin americani) şi aproape deloc F (francezii nu emigrează în State). Aş minţi dacă aş spune că am văzut vreun R vreodată (afară de Dacia din faţa consulatului român din NYC).

Şi alte naţionalităţi se feresc să-şi pună identitatea pe maşini, din alte motive. Mexicanii şi cei din America Centrală, aproape toţi emigranţi ilegali, de frică că poliţiştii le vor cere actele de rezidenţă permanentă şi vor fi deportaţi. Portoricanii (rezidenţi legali), pentru că aproape sigur poliţiştii îi vor opri şi controla de arme şi droguri.

Cu stimă,
Nick LERESCU
P.O. BOX 936, 1230 E LAKESIDE DRIVE HIGHLAND LAKES, NJ 07422, SUA

P.S. Dacă îmi daţi adresa domnului P, îi voi trimite un autocolant cu tricolorul românesc, care se găseşte la NY, oraşul unde, de altfel, se găseşte orice.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Numărul 300**
- **Interdicţii şi tabuuri**
- **Cine mai moare de ridicol**
- **Cît de publică e televiziunea publică**

Hibernatus

În vreme ce la Bucureşti, săptămîna trecută, *România literară* îşi sărbătorea împlinirea a 30 de ani de la apariţia primului număr, la Paris, în revista *Marianne* (nr. 77, 12-18 oct. 1998, p.29) era publicat un articol intitulat *„Naţionalismul, maladie a postcomunismului“* şi subintitulat *O revistă pretins literară, «România literară», ilustrează neliniştitoarea derivă a intelectualilor români antistînga şi antisemiţi.*

Neplăcută coincidenţă, desigur.

Articolul din *Marianne* (care va fi, probabil, tradus şi publicat integral chiar în *România literară*, cel puţin aşa s-ar cuveni, cred) semnalează existenţa unui „delir al anumitor intelectuali români împotriva întregii stîngi, a stîngii occidentale înainte de toate, a celei franceze în mod special“, iar acest „delir“ ar fi „difuzat mai ales de o revistă care se vrea înainte de orice literară (sic!), *România literară*“. Cel mai mult, susţine articolul, nelinişteşte „voinţa deliberată de a alimenta un naţionalism colorat mai ales de antisemitism, pentru a se ajunge în filigran la celebra formulă a «judeo-bolşevismului»“. Se dau cîteva citate, se menţionează primirea foarte călduroasă făcută *Cărţii negre a comunismului*, apărarea cărţii revizioniste a lui Roger Garaudy şi criticarea procesului Papon etc.

Articolul este semnat de Lilly Marcou şi reprezintă de fapt o intervenţie personală (încă una!) în deraiata polemică-ghiveci din România despre comunism, nazism, antisemitism, Holocaust, Gulag; în această polemică, lungă, neîncheiată şi extrem de confuză, dezbaterea a fost înlocuită aproape integral cu procesul, inclusiv cu procesul de intenţii. Rînd pe rînd, participanţii s-au instalat şi au fost instalaţi în roluri de acuzatori sau de acuzaţi, de procurori sau de infractori, de martori ai apărării sau ai acuzării, totul într-un climat de pasionalitate încinsă pînă la exasperări, anateme, denunţuri şi etichetări brutale. Derapajele, supralicitările, vehemenţele, insinuările de tot felul, stupidităţile, chiar, şi-au găsit un favorabil spaţiu de expunere şi de exacerbare. Articolul din *Marianne* (probabil revista săptămînală pariziană cea mai vie intelectual, cea mai puţin conformistă, directorul său fiind Jean-François Kahn) nu face excepţie de la aceste „reguli“. Căci este o stupiditate, de exemplu, să se spună despre *România literară* că ar fi „o revistă pretins literară“: *România literară* chiar este o revistă literară! O altă stupiditate este să fie prezentată drept vîrful de lance al antisemitismului românesc!

Dar şi demonizarea stîngii europene, a celei franceze în special, în *România literară* ca şi în alte publicaţii intelectuale româneşti, nu a fost, nu este decît tot o stupiditate. Cum o stupiditate a fost – şi este – transformarea discutabilei *Cărţi negre a comunismului* într-un fel de evanghelie, prin tot felul de manevre şi operaţiuni intelectual deloc recomandabile, dacă nu de-a dreptul dezonorante. Discuţia despre nazism şi comunism a fost remodelată local după tiparele unor trucuri penibile: sub protecţia sacrosanctei „ştiinţifice“ nevoi de comparaţie, s-a procedat, în realitate, la stabilirea de ierarhii şi s-a instituit/insinuat un fel de absurdă competiţie pentru ocuparea locului întîi în materie de „oroare a secolului“. Sau de unicitate în oroare: cine, ce a fost „mai unic“, nazismul sau comunismul?! În versiunea (sau... „viziunea“?!) unor autori din România, comparaţia dintre cele două totalitarisme nu avea cîtuşi de puţin rosturi analitice (de altfel, fusese făcută, cu mulţi ani în urmă, în Occident, adesea chiar de intelectuali „de stînga“!); era doar un instrument propagandistic menit să demonstreze că unul a fost mai teribil decît altul. Obsesia clasamentului, cu inevitabile şi dezagreabile derapaje spre teze, cert, de extremă dreaptă.

Iar în timp ce intelectuali români a căror opţiune democratică este totuşi mai presus de orice îndoială se împotmoleau penibil în lupta de hîrtie cu „stînga occidentală“, sufereau groaznic, pînă la convulsii, de prezenţa comuniştilor în guvernul francez (şi vor suferi, probabil, şi mai tare aflînd că Italia, ţară membră a NATO şi a Uniunii Europene, are acum un premier comunist), denunţau mai mult sau mai puţin făţiş „impostura“ sau măcar mai-mica-însemnătate a Holocaustului (e drept, nu s-a ajuns chiar să se spună, în stil lepenist, că a fost un „detaliu“), alături de ei, în jurul lor, peste ei creştea Partidul România Mare, acest Front Naţional românesc.

Iar în aceeaşi săptămînă, 12-18 octombrie 1998, două sondaje de opinie publică indicau o cu adevărat neliniştitoare ascensiune a acestui partid, ajuns la 14-17%, dacă nu şi mai mult.

Mircea IORGULESCU

Dezvoltarea locală

1. „E ţara plină de ţări!“

Vă mai aduceţi aminte de bancurile cu ardelenii şi oltenii? Mai ţineţi minte, de pildă, de ce în Ardeal nu se spun bancuri vinerea? Vă aduc eu aminte: ca să nu se rîdă duminica în biserică! Dar ceea ce sigur nu ştiţi este că am avut curiozitatea, de mult, să „testez“ acest banc, aplicînd o probă de timp de reacţie pe un eşantion de „pămînteni“ olteni şi unul de „ungureni“ ardeleni din acelaşi sat: pînă apăsau ardelenii pe buton, trecea de două-trei ori mai mult timp decît în cazul oltenilor. Reversul medaliei era însă că, dacă nu te uitai la viteză, ci la precizie, ardelenii făceau totodată de două-trei ori mai puţine greşeli...

Mi-am adus aminte de toate acestea mergînd cîteva zile prin Ardeal şi revăzînd o lume diferită: „ardelenii au fost totdeauna alt soi de oameni!“ – nu contenea să exclame o doamnă de lîngă mine. Mi-am adus aminte de acestea aflînd la Timişoara că Banatul nu mai este doar „fruntea“, ci „euro-regiune“. Mi-am adus aminte la Cluj, unde un manifest recent proclama că „m-am săturat de România, vreau Transilvania mea!“. Şi m-am mai gîndit la toate acestea mergînd cu trenul spre Iaşi, împreună cu un grup de colegi bucureşteni care nu conteneau să-şi manifeste disprețul pentru aceşti sălbatici de moldoveni. Şi toate aceste expresii pestriţe şi diferite mi-au readus în minte exclamaţia entuziastă a lui Ion Conea: „e ţara plină de ţări!“.

Într-adevăr, pentru oricine se plimbă cu ochii deschişi pe meridianele patriei, această exclamaţie nu poate fi decît evidenţa însăşi. Diversitatea este un fapt. Şi un fapt îmbucurător, căci ea este una dintre marile resurse ale unei ţări. Şi atunci de ce ne speriem de ea? Pentru că totul se varsă în politică, ar putea suna un prim răspuns. Într-o politică păguboasă, oarbă la fapte dar care „vede idei“, adică ideologie.

Pe de o parte, această politică practică un soi de centralism forţat, de genul relaţiilor metropolă-periferie: Bucureştiul dă ce rămîne judeţelor, judeţele dau ce rămîne comunelor iar acestea împart ce rămîne cu restul satelor componente. Şi pe tot acest lanţ al slăbiciunilor, fiecare trebuie să aştepte să „se dea“, aşa cum aşteptam pe vremuri să se bage ulei sau zahăr. Chiar şi reforma „se dă“ de la centru; ba chiar şi „dezvoltarea locală“ se decide în metropolă şi, dacă s-ar putea, fără localnici!

Faţă de această tiranie a centralismului politic, au început să apară, cum era şi de aşteptat, practici regionaliste diverse. Dulcele tîrg al Ieşilor îşi vede de treaba lui, cu conştiinţa superiorităţii sale culturale, iar Timişoara îşi duce viaţa ei proprie, fără să mai întrebe Bucureştiul dacă are voie sau nu. Ba chiar şi unele sate, pe ici şi colo, au început să-şi ia viaţa în mîinile lor, fără să mai aştepte binecuvîntarea de la centru. Lucrurile se complică însă cînd, pentru a-şi legitima această autonomie de „cuget şi simţiri“ – faţă de care poveştile cu Covasna-Harghita pot fi considerate, uneori, ca trivialităţi de politruci frustraţi de provincie – se uită şi aici de fapte şi se văd doar „idei“: ideea de Transilvania (dar care Transilvanie, cu o cultură germană fără nemţi şi sate româneşti cu majoritate ţigănească?), ideea de Banat/Mitteleuropa etc.

Faţă de toate acestea, „dezvoltarea locală“ ar trebui să fie dreptul diversităţii de a se împlini. Atunci şi doar atunci, ea ar putea să se completeze cu dreptul unităţii de a se întregi. E atît de simplu!...

Vintilă MIHĂILESCU

Sondajul, sărăcia şi integrarea

Războiul permanent din coaliţia majoritară pare să se fi temperat, deocamdată: la timp pentru a număra bobocii, cum îi stă bine omului în miez de toamnă. Tocmai acum au apărut şi cîteva mijloace de măsurare a situaţiei în care ne aflăm: s-au publicat rezultatele unor noi sondaje de opinie, premierul a făcut o vizită la Comisia Europeană pentru a discuta despre integrarea europeană, iar preşedintele ţării a lansat Strategia Naţională de Prevenire şi Combatere a Sărăciei. Sînt trei modalităţi diferite de a ne întoarce privirile către realitate, dar fiecare în parte şi toate la un loc demonstrează un lucru: distanţa uriaşă dintre „datele problemei“ şi capacitatea de a găsi şi pune în aplicare soluţii.

Creşteri şi descreşteri

Ca întotdeauna, rezultatele sondajelor au fost interpretate în fel şi chip. Atenţia comentatorilor s-a oprit în primul rînd asupra spectaculoasei scăderi de popularitate a preşedintelui. Şi pentru că la noi sondajele de opinie sînt în continuare privite ca şi clasamentele sportive, multe păreri s-au format pornind de la „cine are mai multe procente decît cine“: preşedintele e devansat de premier, PRM a crescut cît PD, PDSR se ţine bine pe poziţii, PUNR a căzut spectaculos etc.; pînă şi UDMR, într-unul din sondaje, n-o ducea prea bine, nemaiatingînd obişnuitul „şapte şi ceva la sută“. Concluzia multor comentatori a fost că deocamdată nu există alternativă la actuala coaliţie. Ceea ce este adevărat, dar e doar un început de concluzie. Dacă puterea a dezamăgit din cauza insuccesele reformei şi conflictelor interne, opoziţia a decepţionat şi ea (ca *opoziţie*, nu numai ca *fostă putere*): retorica abundentă desfăşurată împotriva guvernului nu a avut nici un efect. Mai nou, PDSR a accentuat (din nou) latura naţionalistă a discursului său politic, vorbind tot mai des despre pericolul de federalizare a ţării reprezentat de o eventuală universitate maghiară, cerînd proteste oficiale ale autorităţilor române pentru încăierările de după meciul cu Ungaria şi altele asemenea. Accentele naţionaliste însă nu duc la sporirea popularităţii PDSR, ci a PRM. Creşterea acestui partid naţionalist se datorează, în proporţii diferite, confuziei care domneşte în partidele moderate, căderii PUNR, insistenţei şi lipsei de diplomaţie cu care UDMR a solicitat o universitate în limba maghiară, dar şi „atmosferei“ catastrofice întreţinute de partidul domnului Iliescu, care vede, în mod nediferenţiat, în problema Kosovo, într-o formă fără fond numită universitate multiculturală sau într-un meci de fotbal, „abandonarea interesului naţional“ şi riscuri majore pentru viitorul ţării. Este evident, în asemenea condiţii, că o alternativă la actuala coaliţie de guvernămînt ar fi greu de imaginat. Dar, pentru a duce concluzia pînă la capăt, nici coaliţia însăşi – cum singură a demonstrat – nu este o adevărată soluţie politică.

Imagine şi reforme

O măsură pentru ce a fost în noiembrie 1996 şi ce a ajuns astăzi coaliţia CDR-USD-UDMR (într-un fel, o măsură mai precisă decît orice sondaj) este situarea noastră faţă de Uniunea Europeană. Acum doi ani, încrederea forurilor occidentale era totală, iar drumul spre instituţiile euroatlantice era mai neted ca oricînd. Acum, cînd încep scadenţele, se poate observa cît de greu ne este să trecem de la *imaginea* noastră de europeni la *realitatea* europeană, care înseamnă compatibilitate legislativă, schimbări concrete şi măsurabile, reforme adevărate. Premierul Radu Vasile nu prea a avut cu ce se lăuda la Bruxelles: reformele politice sînt deja bifate mai demult (iar cele încă nerealizate, cum ar fi modificarea Codului Penal, se află într-o prelungită suspensie), cele economice sînt mai degrabă confuze, iar adoptarea unei legislaţii compatibile cu a statelor din UE va mai da încă mult de lucru parlamentarilor noştri. Cît despre multiculturalism, este, ce-i drept, o „idee europeană“, cum îi place premierului să spună, dar în Europa occidentală prin multiculturalism se înţelege mai mult, mult mai mult decît realizarea unei universităţi cu predare în două limbi. Şi nu constituie nici o prioritate, nici un criteriu de integrare în UE. Aşa încît, după doi ani, guvernul CDR-USD-UDMR se vede nevoit să constate că degeaba s-a mîndrit cu „europenitatea“ sa şi cu credibilitatea pe care o are în cancelariile occidentale: uşile se deschid şi cu măsuri eficiente, nu doar cu campanii de imagine.

Vocaţie şi sărăcie

Dacă sondajele arată, cum s-a observat, neîncrederea populaţiei în clasa politică, iar confruntarea cu Comisia de la Bruxelles marchează paşii pe loc pe care i-am făcut în timp ce ne admiram cît sîntem de europeni prin vocaţie, studiul despre sărăcie realizat de experţi din diverse institute de cercetare şi prezentat de preşedintele Emil Constantinescu ne întoarce cu privirile spre noi înşine şi enumeră 14 domenii în care statul ar trebui să ia măsuri. Printre acestea: sprijinirea întreprinderilor mici şi mijlocii, reducerea birocraţiei, o politică fiscală moderată şi stimulativă, stabilizarea populaţiei adulte în mediul rural, scăderea abandonului şcolar, mai multă autonomie locală în proiectarea şi aplicarea unor programe de dezvoltare. După cum lesne se poate observa, toate acestea (şi multe altele) se regăsesc şi în cerinţele de integrare europeană. Ciudat lucru şi Europa asta! În timp ce noi ne batem capul cu strategiile şi cu comisiile, ea ne cere de fapt să învăţăm cum să devenim mai puţin săraci.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Gînduri despre suveranitate

● „Suveranitatea este o idee forţă şi o dinamită politică“, scria undeva Petre Pandrea. Ideea forţă, prin percutanţa şi magnetismul ei, devine lesne fie obsesie, fie principiu. Sau poate şi obsesie şi principiu. Suveranitatea este idee forţă pentru toate Constituţiile române. Totuşi, în definirea statului român, pe care o găsim în primul articol al tuturor Constituţiilor, atributul „suveran“ apare doar în textele constituţionale din 1948, 1965 şi 1991. Constituţia din 1952 vorbeşte în „Capitolul introductiv“, penibil sub toate aspectele, despre suveranitatea poporului român.

● Este pasionant să urmăreşti în istoria ideilor felul în care s-a răspuns la întrebarea *cui aparţine suveranitatea?* Bodin credea că statului, Rousseau era convins că poporului, Hegel demonstrează că regelui, Duguit o atribuie „guvernanţilor“. Dacă detentorul suveranităţii e discutabil, *realitatea* ei este în afara oricărui dubiu. Suveranitatea se exprimă prin putere. Aşa cum puterea se dobîndeşte sau se pierde zi de zi prin exercitare, suveranitatea se dobîndeşte sau se pierde în timp prin prestaţia autorităţilor statului. Am toată compasiunea pentru naivii care cred că suveranitatea devine realitate prin intrarea în vigoare a unui text constituţional ori a unui tratat internaţional. Forma juridică fără substanţă socială poate fi cel mult o amăgire. Forma juridică este numai temeiul legimităţii efortului pentru transpunerea ei în realitate.

● E un truism că integrarea europeană înseamnă o cedare de suveranitate. Dar caracterul unic al experimentului numit Uniunea Europeană vine tocmai din faptul că statele europene cedează dimensiuni ale suveranităţii lor tocmai în temeiul propriei suveranităţi. S-ar zice că suveranitatea a ajuns la o asemenea maturitate în Europa, încît îşi acceptă autodizolvarea. Cred că aceasta este observaţia pe care se aşează cei care invocă anacronismul suveranităţii.

● În „Tratat de drept comparat“ – fără îndoială o capodoperă a literaturii juridice –, Leontin-Jean Constantinesco sesiza că ordinile juridice, expresii ale suveranităţilor, cantonează Dreptul într-o vîrstă ptolemeică, în vreme ce lumea a trecut demult la vîrsta copernicană. Mai departe, Leontin-Jean Constantinesco spune că printre factorii care au făcut ca lumea să devină copernicană trebuie subliniat pentru importanţa sa „procesul progresiv de integrare a lumii“ însoţit de „lărgirea neîntreruptă a cadrelor politice“. Integrarea europeană este un pas important, poate decisiv, în trecerea Dreptului, cu toate conceptele sale, inclusiv cu „suveranitatea“, în vîrsta copernicană.

● Diferenţa de vîrstă dintre suveranitatea statelor europene dezvoltate şi suveranitatea celorlalte state naşte incompatibilităţi de natura celor existente între un sexagenar şi un copil de zece ani. Multe dintre tensiunile politice mondiale îşi au originea în această incompatibilitate. Pentru sexagenar inventutea este un mit, pentru copilul de zece ani este o realitate. Aşa cum sexagenarul este ponderat şi profund cînd vorbeşte despre tinereţe, statele Uniunii Europene îmi par ponderate şi profunde în exerciţiul suveranităţii lor. De multe ori, însă, sexagenarul e incomprehensibil pentru copilul de zece ani.

● Încotro ne îndreptăm? Poate că peste 10.000 de ani suveranitatea va fi socotită vîrsta de aur a statelor...

Sever VOINESCU

SPAŢIUL

PUBLIC

Flacăra spectacolului

Întreaga presă – românească, dar nu numai – a luat foc săptămîna trecută, cînd o femeie de treizeci de ani şi-a dat foc, pentru locuinţă, în faţa primăriei din Piteşti, sub ochii închişi ai autorităţilor locale şi sub cei larg, nesăţios, stupefiat, *spectacular* deschişi ai trecătorilor şi ai presei.

„Toată viaţa societăţilor în care domnesc condiţiile moderne de producţie se prezintă ca o imensă acumulare de *spectacole*. Tot ceea ce era trăit în mod direct s-a îndepărtat într-o reprezentare. // (...) Realitatea luată în considerare *în mod parţial* se manifestă în propria sa unitate generală ca pseudo-lume *aparte*, obiect destinat doar contemplării. (...) Spectacolul în general, ca inversiune concretă a vieţii, este mişcarea autonomă a neviului. // Spectacolul se prezintă în acelaşi timp ca societatea însăşi, ca o parte a ei şi ca *instrument de unificare*. (...) // Spectacolul nu este un ansamblu de imagini, ci un raport social între persoane, raport mijlocit de imagini. // (...) El este (...) o *Weltanschauung* devenită efectivă, tradusă la scară materială. El este o viziune a lumii care s-a obiectivat. // (...) El nu este un supliment al lumii reale, un ornament adăugat ei. El este miezul irealismului societăţii reale. (...) // Separaţia face parte ea însăşi din unitatea lumii, din praxisul social global care s-a scindat în realitate şi imagine“ etc. (Guy Debord, *Societatea spectacolului*, Gallimard, 1967, trad. rom. Ciprian Mihali şi Radu Stoenescu, Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj, 1998, pp. 38-39).

Conform lui Debord, spectacolul *unifică separînd*, ceea ce duce la o numai aparent paradoxală *interiorizare a separaţiei spectaculare*. Spectacolul, ca separaţie, e, de-acum, în noi înşine.

Presa, spuneam, a luat, imediat, foc. În spaţiul public, părăsit de autorităţi, dar sub ochii avizi-pasivi ai presei, un om şi-a dat foc. Urmărind bine filmul crudelor imagini, ceea ce m-a fascinat a fost tocmai mai sus-numita *interiorizare a separaţiei spectaculare*: Ileana Voican şi-a dat foc pentru văzul autorităţilor, care au preferat să ţină ochii închişi, şi în văzul-*martor* al lumii şi al presei (camerei de luat vederi). Calm-disperată, victima se dădea în spectacol: ca şi cum nu ar fi fost vorba de ea însăşi, ci de o reprezentaţie distinctă, de care era, spectacular, ferită. Abia cînd flacăra a devenit vîlvătaie s-a declanşat tragedia identităţii: victima sînt eu, eu însumi; mie, nu altcuiva, (m)i-am dat foc!

Am fost, imediat, asaltat, ca pretins specialist, de BBC – să-mi dau cu părerea despre responsabilitatea omului de presă, a cameramanului, care, în loc să lase camera de luat vederi jos şi să sară în ajutorul victimei, vădit trasă pe sfoară de iluzia spectacolului, evident scindată în „eu însumi“ şi reprezentare, a filmat liniştit în continuare, devorînd devoratorul autodafe (vezi, pe această temă, şi remarcile Ciprianei Petre, din p. 15).

Problema trebuie pusă, dar nu în termeni individuali, ci de sistem. Etica profesională să nu coincidă, în cazul reporterului, cu etica „mare“, cu etica pur şi simplu? Să fie ea insulară, separată, excepţională? Dar am mai avea, altfel, presă? Ce fel de presă? Să nu poată fi presa altceva decît spectacol?

Cazul în sine, individual, mi se pare mult mai complex, mai circumstanţiat. Nu trebuie uitat soţul, de pildă. Ceea ce mi se pare, însă, important este faptul că media-spectacol induce în om pasivitatea şi, mai grav, separaţia: sub influenţa media, noi ne separăm de noi înşine, ne scindăm; ceea ce rămîne să ne mai unească – interior şi colectiv – fiind tocmai acest raport de scindare. Spectacolul – vorba, din nou, a lui Debord – a devenit *integrat*. Şi *integrator*. Prin separaţia în spectatori-actori formăm noi, azi, comunitate şi „eu“. Aceasta este condiţionarea noastră, ontologică, dacă preferaţi.

Fatalism? Desigur, nu. Dar nu cred că de condamnare trebuie să fie vorba, ci de declanşarea, în sfîrşit, a unei dezbateri-discuţii cu privire la presă, la *media*. Filosofice, domnilor, n-avem ce face! Cine are cap şi cultură, cît de cît, să se bage. Cine nu, măcar să asculte, să ia notiţe, să întrebe. Presa românească a momentului actual este, cu o vorbă a lui Camil Petrescu, foarte deşteaptă, dar deloc inteligentă. „Ecervelată“ e, cred, în cazul ei, cuvîntul cel mai nimerit. Numai istoria înţelepţeşte. Or, presa noastră, ca noi toţi, a trebuit să ARDĂ etapele. Tot de foc este vorba! Iar cînd dai foc la etape, nu poţi decît să te uiţi la oameni cum ard. Nu numai la noi, evident. Căci istoria, pe cît poate înţelepţi, tot pe atît este şi dată uitării.

Să luăm nu doar foc de la foc, de la biata torţă umană de săptămîna trecută. Ci şi, dacă se poate, cu încă o vorbă, a poetului Ion Stratan de data aceasta, „lumină de la foc“.

Bogdan GHIU

© C. Bumbuț

Economie

Casa neterminată

Auzim adeseori că, în România, „e vremea economiştilor“. Sună frumos, dar nu ştiu dacă e şi adevărat. E drept, cu cîţiva ani în urmă economiştii erau căutaţi de formele particulare. Acum, însă, şomajul a început să se facă simţit şi în rîndurile economiştilor.

Asta, cu referire la practicieni. În ceea ce-i priveşte pe teoreticieni, mulţi dintre ei sînt un fel de bunici: ei vorbesc, ei aud. Cărţile lor sînt publicate în tiraje meschine. Şi mai grav: numeroşi patroni, considerîndu-se atotştiutori, îi sfidează pe cercetătorii în domeniul economiei. Într-o vreme, „doctrinarii“ erau consultaţi de autorităţi, măcar de ochii lumii. Acum s-a renunţat pînă şi la această formalitate.

Din cauza despărţirii practicii de cercetare, divorţ extrem de grav, adeseori s-a greşit drumul. Aş aminti un pericol pe care politicienii de la noi îl ignoră: acela de a ne trezi într-un paralelism pe care s-ar putea să-l plătim foarte scump.

Este cunoscut faptul că şi Occidentul se află într-un fel de tranziţie. Se caută noi formule, chiar un nou tip de capitalism, care să confere securităţii sociale mai multă consistenţă şi economiei o mai mare eficienţă. Dacă noi nu vom fi atenţi, pentru a găsi soluţii de racordare la actualele proiecţii, care abia prind contur, vom intra într-un nou impas, din care ne va fi foarte greu să ieşim. Ar fi dramatic ca, după ce vom fi încheiat tranziţia actuală, să fim obligaţi să începem alta, pentru a intra în pas cu lumea.

Dacă tranziţia noastră nu va fi racordată la tranziţia din ţările avansate din punct de vedere economic – şi va continua să se deruleze în paralel – la un moment dat vom fi siliţi s-o luăm de la început. Adică să pornim o altă tranziţie. De fapt, o altă reformă.

Poate că termenul de comparaţie cel mai potrivit, pentru reforma economică pe care o înfăptuim în România, este construcţia unei case. Timpul în care se ridică o casă nu numai că are cîteva etape ce se înscriu într-o anumită succesiune, dar se supune şi unei logici care nu poate fi încălcată fără a se plăti un preţ imens. Cît priveşte succesiunea etapelor, este limpede că nu poate fi răsturnată pe baza unor considerente subiective. Pentru că nici unei construcţii normale nu i se va face mai întîi acoperişul, pentru ca apoi să i se toarne temelia. Bunăoară, nu peste mult timp se va impune încurajarea mai multor categorii de investitori prin facilităţi fiscale. Nu acum, însă. Fiindcă mai întîi trebuie să turnăm temelia casei şi apoi să-i facem acoperişul.

Mai complicată, ca întotdeauna de altfel, este problema raportului timp-logică. Blaga observase că fiecare timp are logica sa, prin care se deosebeşte de alte timpuri. Tocmai din această cauză, o casă construită în 1998 nu va semăna cu una de la începutul secolului. Şi încă un aspect: fiecare îşi clădeşte casa după dorinţe şi puteri, dar nimănui nu-i este îngăduit să se abată de la ceea ce arhitecţii au gîndit la nivelul unor zone mai întinse: un sat, o stradă urbană, un oraş întreg.

De opt ani reformăm economia. Dar ce fel de casă clădim? Care este succesiunea etapelor? Cărei logici i se supune această construcţie? Cînd vom isprăvi cu acest obsedant şantier, pentru a ne instala, în sfîrşit, în noua noastră casă? Sînt întrebări grave, care îşi găsesc sens mai cu seamă în aceste zile. Cît nu este încă definitivat planul casei. Ar fi de dorit ca acest plan să fie cuprins într-un ansamblu, cu etape succesive distincte, supuse unei logici a timpului în care trăim. Şi în consens cu „programele de urbanizare“ proprii lumii actuale, aflate în pragul mileniului trei.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Regina Maria n-a fost pe Népstadion

Doar ce se logodise cu prinţul moştenitor Ferdinand şi viitoarea regină Maria a României – pe atunci o prinţesă frumuşică de vreo 16 ani – este invitată în casa unor prieteni englezi, dornici să dea un ceai în cinstea celei care peste cîteva luni avea să plece *în ţara aceea dinspre Răsărit*. Ca la orice *garden-party* respectabil de sfîrşit de secol XIX, amicii improvizează şi o reprezentaţie de teatru – şaradele mondene ale epocii –, reprezentaţie al cărei cuvînt cheie, în onoarea oaspetei, era *Rumania*. Cuvîntul acesta exotic fu despărţit în silabe, operaţie care nu puse mari probleme nimănui, dar suspansul se prelungi nefiresc în momentul în care, spre dezlegarea şaradei, silabele trebuiau strînse la locul lor în cuvîntul reconstruit. Acum, n-are rost să fim răi şi nici cinici: fie din neştiinţă, fie din emoţie, cert este că tînărul regizor al şaradei – căruia-i datorăm anumite circumstanţe atenuante: el însuşi era amorezat de prinţesa care, iată, pleca... –, tînărul regizor, aşadar, nu-şi mai aduce aminte numele şi pace! Mi-l imaginez încurcat şi puţin stacojiu pe junele gentleman şi, în orice caz, lipsit de simţul prospectiv al istoriei, din moment ce a întrebat cu o bîlbîire sfioasă: *care dintre voi... hm... poate să-mi spună... hm... numele acelui oraş din Ungaria?...*

La aproape patruzeci de ani de la acest nevinovat incident geopolitic, regina Maria va scrie: *Oraş din Ungaria!... Auzi vorbă! Chiar şi atunci am fost jignită de această părere asupra viitoarei mele ţări, însă tocmai mai tîrziu mi-am dat seama de insulta ce se cuprindea într-însa.*

Trecute vieţi de doamne şi domniţe şi, iată, mereu reîmprospătate eterne suferinţi! Şi soare cu dinţi! Şi oameni scoşi din minţi! Nu sînt mai mult de două luni de cînd citeam, cu un surîs sardonic (vreau să spun cu surîsul pe care-l merită francezii în vara în care devin campioni mondiali!) cîteva reflecţii ale lui Marc Augé *(Un ethnologue au Mondial)* despre zburlirea cocoşului galic în faţa trofeului fotbalistic, şi iată fantasma unor suporteri cum pune pe jar două ţări cu pretenţii: *Odată, Bucureştiul va fi un sat din Ungaria* – scriau ei pe o pînză, după o imatură chibzuinţă. Evident că nu e cazul să dramatizăm coliziunea (oricum previzibilă) a celor două galerii, ştiut fiind că avem nu numai o istorie ci şi o memorie comună şi, mai ales, ştiut fiind că nicăieri în lume stadionul nu este tocmai altarul celor mai alese delicateţuri verbale (capitol la care şi noi, la noi acasă, cu *Giuleştina, Ultras, Cîinii din Ştefan cel Mare et comp.* nu rămînem datori). Dar, oricît nu mi-ar plăcea să o spun, pe Népstadion ne-am văzut picaţi din frustrări comune maghiaro-române în război rece în miniatură, spre îngheţarea surîsului pe buze! Ăsta n-a mai fost meci, ci semimobilizare! Ăştia n-au mai fost suporteri, ci contingente de recruţi! *Nu aveam fotbalişti, dar avem tradiţie şi orgoliu naţional* – spune, înflăcărată, presa budapestană; *acesta nu este numai un meci al naţionalei, ci şi, într-un fel sau altul, al fiecăruia dintre noi* – îi răspunse, în deschiderea partidei, bravul şpicher al televiziunii de la Bucureşti. Spectacol central-european la scenă deschisă: *Bozgorul* la trîntă cu *ciganiok*. Cu alte cuvinte, acesta nu mai este jocul cu mingea la picior, ci halucinaţia cu ochi injectaţi a lui *La picior arm'!*

Nu e loc de lamentaţii şi nici de iluzii. Este foarte, foarte posibil ca plăcerea cu care imnul României a fost huiduit la Budapesta de către un public aprig mîncător de seminţe prăjite să nu fie întrecută decît de plăcerea cu care va fi huiduit imnul Ungariei la Bucureşti, în vară, de către un alt public mîncător de seminţe. Şi iată cum o parte bună este în toate: pentru că nu-i puţin lucru un meci de fotbal dacă el reuşeşte să ne arate, cît zece seminarii la un loc, cît mai avem de lucru pentru domolirea orgoliilor şi astîmpărarea nervilor inflamaţi. Şi cît de mult semănăm. N-om fi noi ţări surori, dar în prostie rămînem fraţi gemeni.

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

Un ministru de Externe

Unele ziare scriu că doi, altele că trei diplomaţi au declarat neoficial că-şi vor da demisia dacă noul cancelar al Germaniei îl va numi ministru de Externe pe Joschka Fischer, liderul partidului ecologist al verzilor. Alţi diplomaţi sînt nerăbdători să lucreze alături de un ministru cu al cărui „discurs să se poată mîndri" (**Die Zeit**). Existenţa „verzilor" în guvern asigură majoritatea parlamentară şi nimeni nu pare a contesta această aritmetică. Numirea lui Fischer „este pentru el un vis, pentru alţii un coşmar – scrie săptămînalul german. Sau mai curînd era. Deoarece acum, cînd inimaginabilul devine realitate, scepticii nu se mai aud. Fischer încarnează – mai mult decît orice altă schimbare – direcţia pe care se angajează Republica roşu-verde: adversarul „sistemului" devine reprezentantul său. Un militant de la bază devine şeful diplomaţiei. Şi Germania tace? Germania aşteaptă. Toată lumea aşteaptă: alegătorii, noua opoziţie, funcţionarii din Ministerul de Externe; chiar şi Bursa aşteaptă".

Cînd a fost ales deputat, Joschka Fischer s-a prezentat în Bundestag îmbrăcat în tricou şi încălţat în tenişi. Partidul lui era foarte convingător în retorica pacifistă, antiimperialistă, antinucleară, anti Nato. „Ceea ce îl deosebeşte pe Fischer de partidul său este precocitatea transformării sale. El şi-a atenuat antiamericanismul (...) considerînd că pacifismul european a făcut posibil Auschwitz-ul. Dar problema este partidul său" – continuă analiza. Nu toţi „verzii" s-au reorientat atît de repede, chiar dacă grupul parlamentar îi este fidel lui Fischer. Poate că felul lui neconvenţional de a fi îl va ajuta pe noul ministru să devină liantul între „fundamentaliştii" din propriul partid şi diplomaţii cu demisia în buzunar.

Franţa este şi ea preocupată de nuanţele politicii externe germane. Deşi victoria social-democraţilor ar fi de natură să bucure partidul socialist al lui Jospin, primele declaraţii par a spune că Schröder se simte mai aproape de Blair, liderul laburist din Marea Britanie, decît de aliaţii tradiţionali ai predecesorului său – Helmut Kohl. Se pare că a trecut vremea cînd ideologia determina „interesul naţional". În ceea ce îl priveşte pe Fischer, el – aşa cum îi place să sublinieze ziarului **Le Monde** – consideră că Germania este principalul beneficiar al procesului de integrare europeană: „Falsa retorică a interesului naţional este periculoasă. Ea este an-istorică, pentru că nu ţine seama de lecţiile trecutului, de erorile diplomaţiei germane care au dus la catastrofe, de două ori în cursul acestui secol. Cea mai bună modalitate de a apăra interesele fundamentale ale Germaniei este cea indirectă, cea care trece prin integrarea europeană. Este exact strategia tuturor guvernelor germane, de la Konrad Adenauer pînă astăzi. (...) Germania este o putere europeană care are un rol de jucat şi partenerii ei vor ca acest rol să existe. Ea nu trebuie să repete eroarea făcută de Statele Unite după primul război mondial, cînd s-au retras din Europa".

Precauţie inutilă: Germania nu are cum să se retragă din Europa, neavînd oceane la îndemînă; o politică autarhică, cu spatele la problemele Europei, nu este neutră, deşi îşi însuşeşte aparenţele. (**M. B.**)

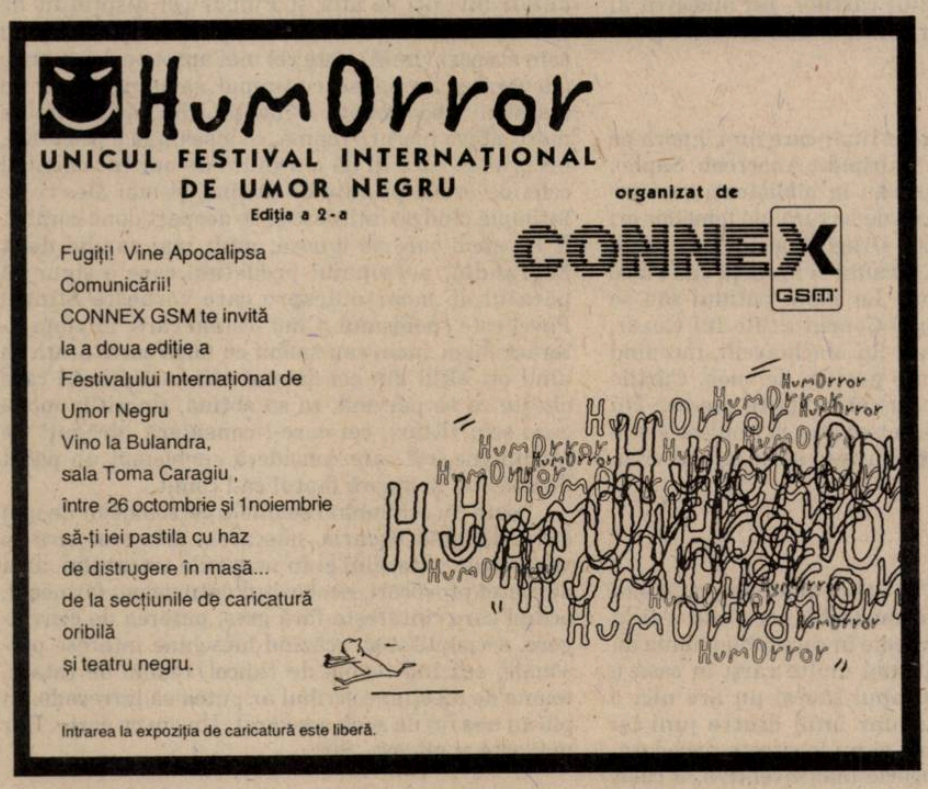

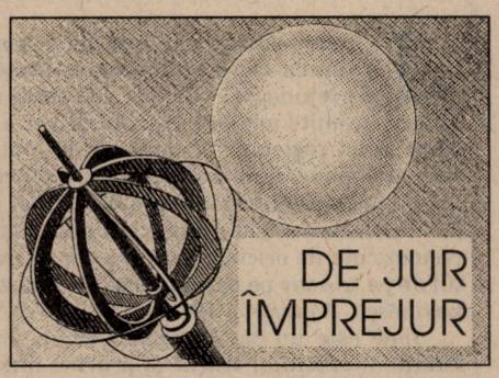

Liceenii

Cam o dată la patru ani, Franţa este zguduită de manifestaţiile elevilor nemulţumiţi de modul în care îi tratează societatea adulţilor. Anul acesta, după o serie de manifestaţii spontane, în 15 octombrie, ziua naţională de acţiune a liceenilor, 500.000 de tineri au defilat în 350 de oraşe (cifrele sînt ale Poliţiei). La Paris, trecerea prin oraş a fost marcată de incidente violente, declanşate chiar înainte de punerea în mişcare a cortegiului. Au fost arestate şi interogate 146 de persoane care au vandalizat magazine şi au furat, care s-au bătut şi i-au atacat pe poliţişti. S-ar putea spune că revolta de acum este o consecinţă a tulburărilor din 1990: pe atunci actualul prim-ministru, Lionel Jospin, era ministrul Educaţiei, iar actualul ministru al Educaţiei, Claude Allègre, era consilierul său. Au promis în numele guvernului socialist „un liceu pentru toţi".

Ideea unui învăţămînt generalizat ca sursă a succesului şi a activizării ascensorului social – vehicol prin care destinul originii de clasă este învins de meritul obţinut prin instrucţie – este o veche obsesie republicană şi un vechi ideal al stîngii. Încă de la începutul secolului, legea Ferry, care a proclamat gratuitatea, laicitatea şi obligativitatea învăţămîntului primar, a devenit punctul de referinţă pentru organizarea şi evoluţia uneia dintre principalele instituţii ale Republicii. În anii avîntului economic, numărul celor care au absolvit un ciclu şcolar complet a crescut semnificativ: în 1960 au fost 60.000 de bacalaureaţi, în 1997 – 481.000. În anii '80, un lider socialist, Jean-Pierre Chévènement, dorea ca 80 la sută dintre tinerii Franţei să aibă examenul de bacalaureat.

Dar elevii din stradă fac alte socoteli: egalitatea este încă o vorbă fără acoperire. Există o mare diferenţă între instituţiile şcolare din centru, din cartierele bogate şi cele de la periferie, din cartierele-problemă, înţesate de şomeri din „dinastii" de şomeri, de emigranţi în situaţie mai mult sau mai puţin legală. Nici elevii, nici profesorii, nici clădirile nu seamănă, programele naţionale nu sînt respectate, dotările sînt sub standarde, se alcătuiesc ierarhii percepute ca nedrepte. Au manifestat elevii liceelor sărace, li s-au alăturat solidar, privilegiaţii societăţii informaţionale. Elevii sînt încă la vîrsta cînd generozitatea este o atitudine naturală. Dar elevii au nevoie nu de generozitate, ci de corectitudinea guvernanţilor. Care nu este o atitudine naturală.

Pe de altă parte însuşi principiul instrucţiei şcolare, ca paşaport pentru o carieră, nu se verifică în realitatea de pe piaţa forţei de muncă. Şomajul îi loveşte la fel de puternic pe cei cu şcoală puţină şi pe cei înarmaţi cu una sau mai multe diplome. Acesta este principalul reproş al elevilor paşnici, simpatici şi, ca întotdeauna, inventivi în alcătuirea lozincilor. Reforma învăţămîntului face parte din regîndirea întregului ansamblu de relaţii şi de structuri sociale. În primăvara trecută, Claude Allègre a iniţiat o mare consultare naţională în care mii de elevi şi-au comunicat în scris opiniile în legătură cu ceea ce ar trebui făcut pentru îmbunătăţirea procesului de învăţămînt, în aşa fel încît şcoala să asigure într-adevăr egalitatea şanselor. Nu s-a făcut nimic. Această aparenţă a dialogului este însoţită – s-ar putea spune, în mod firesc – de violenţa celor care nu mai cred în nimic şi nu mai aşteaptă nimic de la societate. Elevii „cuminţi" se desolidarizează de scandalagii (golani?). La toate vîrstele, spectacolul violenţei este insuportabil şi inacceptabil pentru cei care cred în parteneriat.

La Lyon, 2.500 de oi, conduse de ciobanii lor, revoltaţi că autorităţile nu fac nimic împotriva lupilor, s-au alăturat protestelor liceenilor. Dar guvernul socialist nu are programe speciale pentru lupi, în timp ce pretinde că pentru învăţămînt are.

Magdalena BOIANGIU

În loc de argument

„Lumea snoabă, în aprecierea populară, este lumea celor ce trăesc în atmosfera unor prejudecăţi sociale, de castă, a unor precăderi cuvenite naşterii sau situaţiilor, a unui cod de viaţă strict reglementat de ierarhii şi atitudini considerate nobile, fără distincţie între cei ce s-au trezit înăuntrul acestei vieţi de protocol şi cei ce o admiră (...) Snobismul social e forma cea mai obişnuită şi mai recunoscută de oricine; fiecare o poate arăta cu degetul de pe trotuar pe perinile moi ale limuzinelor." – E. Lovinescu, *Aquaforte,* 1941.

Snob este un cuvînt relativ tînăr, din prima jumătate a secolului trecut şi provine din argoul studenţilor de la Cambridge, desemnîndu-i iniţial pe locuitorii oraşului care nu aparţineau universităţii. (De fapt studenţii i-au scos în evidenţă numai nuanţa valorică: într-o accepţiune mai veche termenul desemna o meserie dintre cele socotite umile, cea de pantofar, cizmar: „*Snob:* s. a shoemaker; a vulgar person who apes gentility; in the Universities, a townsman as opposed to a gownsman"). Cei desemnaţi depreciativ drept snobi răspund servindu-se de acelaşi termen, conotat politic. În ediţia din 1831 din *New Oxford Dictionary* este citat un slogan politic în care sînt puse în antonimie cuvintele argotice *nobs*(="nobilii") / snobs(="oamenii din popor"): „*The nobs have lost lost their dirty seats, / The honest snobs have got'em*". Fixarea sensului actual al cuvîntului se datoreşte lui William Thackeray (1811-1863). Deşi colaborase, ca student la Cambridge, la revista universitară *Snobul (The Snob),* care păstra vechea accepţie a termenului, Thackeray va publica zece ani mai tîrziu (1846-1847) o serie de articole care vor forma *The Book of Snobs,* impunînd accepţia nouă.

Limba română l-a preluat prin intermediul francezei şi al lui Proust. În *Swann* apare, pentru prima dată, în legătură cu personajul Legrandin, un snob care nu numai că se ignoră, dar consideră snobismul păcatul fără iertare de care vorbeşte Sfîntul Pavel. Verbul derivat, frecvent în franceză *(snober)* şi reţinut în *À la recherche du temps perdu* este şi mai nou. Dicţionarul *Petit Robert* îi stabileşte apariţia în jurul anului 1921 (între *Le côté des Guermantes* şi *Sodome et Gomorrhe),* iar în limba română *a snoba* este pe cît de nou pe atît de rar – *Dicţionarul Explicativ al Limbii Române (DEX)* ediţia 1975 nu-l consemnează, nici *Suplimentul* din 1988.

„Faţă de omul comun, snobul este un ins care «dă» de la el măcar entuziasmul şi care, cu toate aerele lui fudule, înţelege să slujească (fireşte, în modul lui special) arta. Vai de artistul care a trăit într-o societate de barbarie sinceră şi nepăsătoare, adică fără snobi! Căci snobismul a adus enorme servicii artei, iar atunci cînd, în trecut a fost practicat de mai marii acestei lumi, el a dat naştere mecenatismului." – Alexandru George, *Snobism,* 1972.

Radu IONESCU
critic de artă

Snobi şi snoabe

Cînd eram mic treceam adesea prin faţa unei case înconjurată de copaci bătrîni, de un gard de zid peste care nu vedeai nimic dar auzeai doar ciinii hămăind. Mai tîrziu am aflat că acolo locuia Contesa Constantinescu. Suna frumos, dar ciudat. Încă mai tîrziu am aflat că vîrstnica şi singurateca locatară a casei fusese tare frumoasă în tinereţe, suficient ca un bătrîn conte italian (atenţie) s-o ia de soţie. La scurt timp contele a sărăcit (de ce oare?) şi încă juna, divorţînd, şi-a reluat numele de domnişoară, fără a renunţa însă la titlu, la care oricum nu mai avea dreptul. Dar dacă aşa voia ea, foarte bine. Din spusele unora – destul de mulţi – avea chiar pe lenjeria cea mai intimă brodată o monogramă cu coroană, probabil ca să-şi poată confirma noblеţea în orice împrejurare. Să fi fost o snoabă?

La sfîrşitul anilor '40, pe cînd aşteptam americanii, în viaţa muzicală românească a apărut Oistrach; mare eveniment despre care se discuta într-o casă cu musafiri foarte pestriţi. Întrebată dacă a fost la concert, o cucoană, – vîrstă medie (?), embonpoint, lifting iminent – răspunse, cu pleoapele clefăind a regret, că nu fusese decît la primul – avea abonament în lojă –, la al doilea renunţase; nu-şi găsise timpul pentru o pălărie nouă. „Dacă mă vedea de pe scenă?" Ulterior am aflat că avusese o tarabă, sau aşa ceva, pe la piaţă şi că „soţul" devenise angrosist odată cu retragerea armatelor germane. Să fi fost o snoabă?

Aveam un fel de văr, cam tîmpit, care studia – mult spus – dreptul. În anul I, ultimul său an de studii, ca să-l umilească pe profesor, s-a dus îmbrăcat cu haină neagră şi pantalon reiat. După ce n-a ştiut nimic, profesorul l-a luat deoparte şi i-a spus: „Ţi-am dat notă de trecere; înţeleg că eşti în mare sărăcie". Să fi fost un snob?

Sînt snobii răi sau buni? Şi răi şi buni, oricum sînt utili societăţii. Pe cei proşti îi irită în mod inutil iar pe cei cu humor îi amuză. Cei mai deştepţi, cu simţul ridicolului, odată puşi în situaţii neplăcute, încep să se controleze, pe cînd ceilalţi continuă să alimenteze buna dispoziţie a oamenilor cu simţul humorului.

Răsturnările sociale sau prea rapidele acumulări de averi nasc snobi. Trecerea de la o clasă socială la alta nu se face nici repede, nici printr-un necaz; ea dospeşte în timp.

Feriţi-vă de gazdele care vă invită să luaţi loc „pe scaunul Louis XV" sau care în loc să recomande prăjitura, recomandă farfuria de porţelan. În doză homeopatică sînt amuzanţi; din păcate, azi, la noi, fenomenul se situează la antipod şi devine supărător. Pînă în '89 mulţi deplîngeau ceea ce au pierdut: case, moşii. Cei ce mimau marile pierderi – şi acesta un soi de snobism – n-au acuma ce revendica.

Nu văd nici un rău dacă cel obişnuit să facă baie doar sîmbăta îşi construieşte casă cu două băi. Cu timpul el, sau dacă nu el copiii lui, vor înţelege că sîmbătă e în fiecare zi. Cea care se duce la Predeal cu rochie de dantelă sau de lamé va înţelege că haina potrivită la locul potrivit e sfîntă. Mult mai bine te simţi mai puţin îmbrăcat decît prea. Aceştia sînt snobii recuperabili.

Snobii mărunţi, neagresivi, mă amuză. În schimb, cei suficienţi, mă irită. Tînărul marţafoi, recent privatizat la colţ de stradă, nu poate avea decît dog german. Mă irită cei ce merg cu maşina, cu geamurile deschise în timp ce radioul urlă de se aude peste trei străzi. Mă irită cel ce urmăreşte tele-novelele (foarte bine pentru el) şi mă întreabă dacă l-am citit pe Eliade. Mă irită un oarecare ce-şi reclamă origini nobile din Italia veacului al XIV-lea, cînd poartă un nume înrudit de aproape cu hrana preferată a cîinelui meu (parizerul).

Şi de ce să nu mă gîndesc şi la Ileana a lui Cepoi, servitoare grasă care susţinea că în tinereţe fusese la Notre-Dame de Sion, la Iaşi (poate o trimisese cineva cu un pachet) şi, văzînd la TV o paradă de modă cu rochii aproape eliptice de stofă, exclama: „Nu zic că nu-mi pot face aşa o rochie, dar unde să o pun?"

Ioana PÂRVULESCU
scriitoare

Oameni cu carte

Îi rog pe impostori să nu se supere! Snobismul e o artă ca oricare alta şi *maeştrii* se întîlnesc la fel de rar ca în toate ocupaţiile ocrotite de muze. Cei mulţi practică un snobism *als ob,* sînt numai nişte drăgălaşi artişti minori, epigoni, răspîndaci, aspiranţi, ignoranţi, dascăli mediocri, simpatizanţi din public. Între aceştia din urmă mă număr şi eu, chibiţ care se uită cu bucuroasă curiozitate în cărţile snobilor adevăraţi şi le urmăreşte jocul, avînd încredere în ei şi cînd cîştigă şi cînd pierd. Simt în schimb, scriind aceste rînduri, o nelinişte asemănătoare cu cea pe care trebuie că a încercat-o Serenus Zeitblom cînd a început să-i facă portretul lui Adrian Leverkühn: am oare afinităţi suficiente cu cel pe care vreau să-l descriu, voi avea destulă pricepere ca să-mi duc pînă la capăt lucrul, nu cumva ar trebui să ne abţinem să vorbim despre cei pe care-i admirăm, fără să fim siguri că-i înţelegem? Ca şi scribul din *Doctor Faustus,* îmi fac curaj cu nişte stratageme de ocolire pe care e mai bine să le mărturisesc de la început. Căci dacă nu ştiu să prezint, prin intermediul cărţilor, un maestru al snobismului, îmi e ceva mai uşor să-l dibuiesc pe...

Primul impostor

Închipuiţi-vă un bărbat tînăr care nu-i ignoră pe Homer, Pindar, Sofocle, Euripide, Anacreon, Sapho. Dar nu-i pune pe raftul său în bibliotecă, socotindu-i buni pentru ceasurile de lectură ale femeilor ori ale bărbaţilor afemeiaţi. Dragostea nu face parte dintre lucrurile pe care le caută el în cărţi, ea te face vulnerabil, ridicol, banal. La capul patului său se află, în schimb, Plutarh, Comentariile lui Cezar, tratate de istorie, operele lui Machiavelli, începînd cu *Il Principe.*Tînărul are gusturi de snob. Cărţile lui sînt însă *un instrument* către o ţintă precisă. Nu e un om care vrea neapărat să ştie, ci unul care ştie să vrea neapărat. Şi care nu vrea să se ştie că vrea. Un ambiţios.

Încă doi

Juni, contemporani cu cel de dinainte, cu o singură ambiţie, mult mai modestă, aceea de a fi la modă. Ei trăiesc într-o vreme în care bibliomania dă în floare, iar a avea cît mai multe cărţi în casă e semn că ţii pasul cu timpul tău şi nu are nici o legătură cu cititul. Aşadar unul dintre juni îşi adună o mulţime de cărţi şi nu le citeşte niciodată. Al doilea e dintr-o categorie mai inventivă, a celor care *„nevoind să sacrifice bani şi timp, chema(u) cîte un pictor meşter şi le zugrăvea prin saloane şi camerile de studiu cîte o bibliotecă de minune, în care se găsea tot ce ne-a lăsat mai sublim gîndirea omenească".* Junii nu vor cărţi, ci biblioteci. Nu vor cărţi în minte şi inimă, ci în casă.

Încă unul şi încă unul

O frîntură de dialog:

„— Ce ţi-a venit, am exclamat, să iei pe Montaigne?!

- Ei, îmi zise cu un zîmbet înduioşat, oricum, Montaigne e drăguţ, are părţile lui."

Un dialog între generaţii:

„— De ce citeşti autori greci? Hai, spune!

— Nu ştiu. Ca să mă distrez, poate. Sau poate nu. Glaucus şi Diomede...

— Din snobism intelectual? Ca să fii mai învăţat decît cei din jurul tău? Ca să te simţi mai deosebit?

— Poate că da, într-un fel. Dar mai este şi altceva, sir, după cum bine ştii!"

Aceştia sînt cîţiva din falşii snobi cu cărţi, din cărţi. Pe primul, cel care-i citeşte pe Cezar şi Machiavelli îl cheamă Dinu Păturică. Niciodată un Dinu Păturică nu vă putea deveni snob, pentru că are ceva în plus şi ceva în minus. Îi lipseşte *gratuitatea* lecturii şi are în plus o ambiţie deloc snobă, deşi cvasi-mondenă. Cei doi contemporani ai lui sînt anonimi din vremea lui Caragea. Între ei, Nicolae Filimon îl preferă pe ultimul, omul care-şi zugrăveşte pe perete cărţile cele mai minunate, dovedind un curaj al ficţiunii şi o chibzuială de ordin practic remarcabile. Dar nici unul nu va deveni un snob al cărţii pentru că nici unul nu citeşte: ar putea fi chiar analfabeţi. Primul dialog îl are ca protagonist pe Gore Pirgu: cine altcineva ar putea să spună despre Montaigne că e drăguţ şi că are „părţile lui". (În schimb Pantazi îi citea în original pe Cervantes şi pe Camoëns). Gore nu poate deveni snob pentru că e odios, grosolan şi măscărici. Al doilea dialog e purtat pe o corabie care merge „la capătul lumii" într-un roman de William Golding. Întrebările, destul de tăioase, sînt puse de un domn în vîrstă unui tînăr gentleman, Edmund Talbot. Acesta, între ai cărui autori favoriţi se află şi Pindar cel dispreţuit de Păturică (Talbot şi Păturică sînt contemporani şi au cam aceeaşi vîrstă), este cel mai aproape de un snob adevărat şi are şanse, cu timpul, să ajungă chiar un maestru. Deocamdată a învăţat, din cărţi şi de pe mare cîteva lucruri: teama, ce înseamnă o prietenie, un prieten care îţi dă o armură de aur în schimbul celei de bronz primite de la tine, şi mai ales ce se întîmplă cînd se întîlnesc şi se despart două corăbii. E un snob care se ignoră, mult mai candid decît Legrandin, personajul proustian care e sigur că păcatul de moarte despre care vorbeşte Sfîntul Pavel este snobismul. Cînd ies din carte în viaţa literară falşii snobi sau snobii cu falsă carte arată ca unul ori altul din cei de mai sus. Ambiţiosul care citeşte ca să parvină, ca să obţină, tinerii la modă care ştiu titluri, cei care-l consideră „drăguţ" pe Montaigne, cei care consideră snobismul un păcat de neiertat şi ignoră faptul că-l comit.

Poate că, schimbînd semnele personajelor de mai sus, adăugînd bucuria, mişcarea, arta scotocirii în vechiturile viitorului şi în noutăţile trecutului, arta delicatei provocări, neobositul entuziasm, farmecul, ochiul care cîntăreşte fără greş, puterea de convingere, sociabilitatea, scăzînd meschine interese personale, scăzînd teama de ridicol, teama de ratare, teama de afecţiune scribul ar putea să întrevadă un pic un nas fin de snob adevărat. Un om cu carte. Dar mai este şi altceva, Sir!

Simona POPESCU
scriitoare

Scurtă privire asupra speciei

Genul proxim

Snobul e o creatură interesantă. Face parte dintr-o specie pozitivă, progresistă, liberală. Colportor de idei, de nume, de titluri, de mode, el e un fel de popularizator, de susţinător al lucrurilor care se impun mai greu. Opus mitocanului, populistului, conservatorului sau tradiţionalistului, el e necesar în cultură precum aerul pentru vieţuitoare. Dar snobii cei mulţi prezintă o grămadă de deosebiri, precum speciile de peşti, să zicem. Aceştia din urmă au toţi formă de suveică, se mişcă în apă, la diferite adîncimi, au solzi, coadă şi aripioare.

Sînt însă, în acelaşi timp, atît de diferiţi: plaţi sau umflaţi, ascuţiţi ca nişte ace sau planturoşi, masivi şi cenuşii sau delicaţi şi coloraţi ca fluturii, monstruoşi sau serafici, bentonici sau pelagici, fricoşi sau feroci, singuratici sau gregari. Aşa şi snobii.

Diferenţe specifice (cîteva tipuri)

Snobul comun (care îngroaşă snobetul) e un achizitiv. Pare că ştie tot, dar nu asumă nimic. Aleargă în diferitele locuri în care se adună lumea bună. E superdinamic. Trăieşte bezmetic în imperiul efemerului, e ca albina care zboară din floare în floare, voluptuoasă. Practică un fel de donjuanism frenetic al modelor de ultimă oră, cu cît mai noi, cu atît mai seducătoare. Îl abandonează fără regrete pe ultimul idol pentru unul mai puternic, mai scînteietor. Consumă ideile altora, se îmbată cu prezenţa celor mai interesanţi ca el. Un hedonist. Nu are opinii personale. Ceea ce spune nu-l angajează. Poartă cu sine mici fragmente de trofee, aşa cum crabul decorator defilează cărînd în spinare bucăţi dantelate de coral. E influenţabil, capricios, se poate răzgîndi de la o clipă la alta. Cînd îmbătrîneşte, el (snobul) se rigidizează. Ea (snoaba) se încuconează, se transformă într-o cucoană cu multe bijuterii pe ea, tot mai conservatoare, mirosind însă plăcut a pudră. Urmele vechiului snobism, ca şi urmele trecutei frumuseţi, sînt evidente.

Snobul rece. Sobru, sigur pe el, încîntat de sine, practică un jargon intelectual abstrus, un *slang* mesmerizant. Nu are senzualismul de limbaj al creatorului autentic. E făcut să epateze, să intimideze, nu să seducă. Nu are dileme. E profesoral. Nu se bîlbîie, nu ezită. Va deveni obiectul de adoraţie al snobilor de gradul doi, snobii care escortează snobi. E elitist. Din snobism, nu din convingere. Dacă ar şti că nu mai e la modă... Priveşte de sus, peste umăr. Lansează cuvinte care fac carieră şi, aşa cum scria Balzac (în *Des mots à la mode)* despre indivizii care se servesc „de ceva amfiguric şi obscur", asta îi dă o „superioritate subită", ca şi cum ar fi „deţinătorul unei imense puteri". E, prin elocvenţa-i „barbarismică", pentru o vreme, înlocuitorul artistului adevărat. Ar putea fi el însuşi un artist, un scriitor (elitist). Dar nu-l văd în ipostaze în care mi-i imaginez întotdeauna pe marii scriitori: n-ar putea vorbi cu un copil, nici cu un nebun. Nu-l văd jucîndu-se cu vreun animal. E lucrativ. Nu mi-l imaginez lenevind. Îi lipsesc o grămadă de „defecte" ca să fie scriitor.

Snoaba. Doamna X. Toată numai paravane. Puf-puf şi miau-miau intello. Turuie tot timpul. Nu are viaţă personală. Cu ochii pe VIP-uri. Ahtiată de can-can-uri. E un fel de radio de carne, un fel de gazetă vorbitoare. Nu pricepe nimic, aruncă în jurul ei cu nume sonore şi descrie întîlniri mondene. Viaţa e pentru ea un foc de artificii de la care nu trebuie să lipsească. Îşi foloseşte cunoştinţele din lumea bună, culturală, ca pe nişte cocarde. Presară multe franţuzisme şi anglicisme. Într-un fel, idiolectul ei o face agreabilă. Face din snobism aproape o meserie. S-ar putea lua de mînă cu universitara Y, posesoarea ultimelor bibliografii post-structuraliste, deconstrucţioniste, postmoderniste. Amîndouă sînt aprinse tot timpul, dar totodată sugerînd o puternică frigiditate intelectuală. Au în cap redutabile mecanisme de memorat, creiere disciplinate semănînd atît de bine cu personajul din Tecuci despre care scria cîndva un poet ieşean: „Un om din Tecuci avea un motor / Dar nu i-a folosit la nimic". X şi Y se dispreţuiesc reciproc. Snobismele lor diverg.

Snobul soft. E sfios. Se face voluntar umbra celui pe care-l admiră. Acompaniator. Lipsit cu adevărat de personalitate, el e un parazit al idolului său. Îl însoţeşte peste tot (măcar cu gîndul), aşa cum peştele cel mic, împreună cu alţii ca el, îl însoţeşte pe cel mare. În felul lui, e un profitor şi un epicureic. Trăieşte din spectacolele de gesturi şi de cuvinte ale artiştilor adoraţi sau ale „snobilor hard". E un om bun, adesea copilăros. Plin de dăruire. Inteligent şi neambiţios. Degustător, nu producător. Competiţia îi e cu totul străină. Nu vrea să fie văzut. Vrea să vadă. E delicat şi plin de bunsimţ. Se lasă ademenit de tot ce străluceşte. Cultura pentru el e alint. Şi bucurie. Nu divertisment stupid care decerebrează, ci vis perpetuu, feerie. Cine nu-l are în preajmă, să şi-l cumpere!

Snobul hard. Află tot ce mişcă interesant pe lume. Cu asta se ocupă. E specialist în „tot-ce-i-interesant-pe-lume". Deţine o vastă garderobă de idei, posturi intelectuale, limbaje, veşminte. Elegant şi atunci cînd e îmbrăcat în blue-jeans, şi atunci cînd se duce la o soarea. Locul lui ar fi într-un roman precum *Craii de Curtea-Veche*. S-ar înţelege perfect nu cu Pantazi (prea „cumsecade"), nu cu Paşadia (prea întunecat), ci mai degrabă cu Naratorul. Strîmbă din nas adesea la tot felul de lucruri după care se topeşte snobul comun. I se potriveşte. Se autoproclamă snob, ca şi Mateiu Caragiale, de altfel. Ceea ce înseamnă că nu e numai atît. Dacă ar scrie un roman, ar fi cel mai interesant roman românesc al sfîrşitului de secol. E prea snob ca să se încurce cu literatura, ca să se încurce cu orice l-ar obliga să muncească. Îi dispreţuieşte pe „snobii soft". E snobul snobilor. Regele snobilor. Pur şi dur. Dacă n-ar fi şi puţin timid, dacă ar suporta singurătatea, dacă nu ar simpatiza cu atîtea lucruri deodată (cu desenul animat, de pildă), ar putea fi un dandy. Ar putea fi. E posibil, oare, ca unui dandy să-i placă desenele animate?

Snobul social. Practică un conformism al non-conformismului. E plicticos, pisălog şi agresiv. Îţi vinde mereu ideile de ieri, de-alaltăieri, ca şi cum ar fi de azi. Imită perfect mediul în care trăieşte. Manevrează toate retoricile şi gesturile rafinamentului. De fapt, apelează la accesorii care iau ochii. Tot ce spune sună a gol, dacă apucă să vorbească prea mult. N-ar risca niciodată nimic. E ca o cocotă. Îşi foloseşte nurii pentru cuceriri de-o clipă care i-ar putea servi mai tîrziu. Snobismul lui e o formă mai suavă de parvenitism.

Snobii tineri. Chip şi Dale. Snobismul tineresc. Sînt îndrăgostiţi de noutate, de inaccesibil, de necunoscut, de ceea ce nu înţeleg. Aleargă de la o lansare de carte la alta, de la un vernisaj la altul, de la o conferinţă la alta. Citesc, eventual, revista *Dilema*. Nu le place literatura română. Detestă filmele româneşti. Mişună pe la Goethe Institut, British Council şi L'Institut Français. Strîmbă din nas la MTV. Preferă jazz-ul de la Lăptăria Enache. Ultimul clip al islandezei Bjork le atrage atenţia doar cînd e pus în legătură cu o teorie din Deleuze-Guattari. Se dau în vînt şi după Vattimo, Lyotard şi Hassan, o vreme. După ce au aflat cam tot ce e mai important despre postmodernism se plictisesc brusc. Freamătă după altceva. Îi trimiţi la presocratici, la Lucreţiu sau la Mandelbrot. Sau la paginile 212-219 din ediţia românească a *Portretului lui Dorian Gray,* la cîteva capitole din *À rebours*. Pentru că se arată prea serioşi, le vorbeşti despre frivolitate. Te uiţi la ei în timp ce citesc un pasaj precum acesta: „Văzut la Evaluări o colecţie de haine din secolul al XVIII-lea: haine de culoarea prafului de pucioasă, a guşii de porumbel, a ploii de trandafiri, a murdăriei de delfin, şi de culoarea *disperării de opal* şi a *pîntecului de purice hămesit,* toate cu o grămadă de mici reflexe plăcute la vedere, hazlii, cîntătoare, cochete, voioase. De cînd există, lumea n-a fost niciodată nevoită să se îmbrace în negru, să trăiască în doliu. Asta a născocit-o secolul al XIX-lea." Îţi dai seama că toţi trei sînteţi îmbrăcaţi în negru. Brusc îţi vine înaintea ochilor roşul jiletcii lui Théophile Gautier. Chip şi Dale, snobii cei mai drăguţi, snobii tineri. Ce vor deveni ei oare?

Snobismul şi dandysmul

Snobul nu există pentru el însuşi, ci pentru ceilalţi. N-ar putea trăi şi dormi în faţa unei oglinzi. Nu s-ar putea spune despre el că face parte dintre acei „androgini ai istoriei" cu „sex intelectual indecis", a căror graţie devine forţă, iar forţa se regăseşte în graţie. Nu e „opoziţionist şi revoltat". Nu e decadent, pentru că, de fapt, e foarte sănătos, robust (!). Nu se aseamănă „soarelui la asfinţit". Nu s-ar putea spune despre snobism ceva de felul: „asemenea astrului ce pogoară, el este superb, fără căldură şi plin de melancolie". Nu e extravagant ca Des Esseintes. E mai degrabă prudent. Nu s-ar sinucide ca Vaché. Nici în maniera lui Rigaut. În general, din snobism, nu s-ar sinucide. N-ar purta mănuşi roz ca Baudelaire. Şi nici n-ar începe să povestească ceva despre sine astfel: „În anul în care l-am ucis pe bietul meu tată..." E prea convenţional. Dacă nu cumva şi lipsit de simţul umorului. N-ar putea trăi fără să iasă în lume. Un dandy ajunge în mijlocul unei adunări, face impresie şi pleacă. Snobul se eternizează. Un dandy e rece şi impenetrabil. Pe snob îl încălzeşte bîrfuliţa. Faţă de dandy, snobul nu e independent şi nici conştient de insularitatea sa. Are nevoie de un mic consens, cel al „lumii bune" (şi pestriţe). Un dandy epatează „lumea bună", pe snobi. Snobul – pe micul burghez. Un snob nu are etică, principii, disciplină existenţială. Se lasă dus de ape, de curenţi. Parazitează pe estetica altora. Un snob ar putea fi lesne luat drept un dandy. Şi invers. Diferenţa cea mai mare dintre ei: un dandy e un creator, face artă din propria lui viaţă. Nu se joacă.

Snobul şi artistul

Snobul e, uneori din lene, doar purtător de forme fără fond. Un furnizor de forme pe care un scriitor afin cu el le-ar putea umple. Adesea, scriitorul şi snobul pot forma o foarte interesantă combinaţie simbiotică. Snobul e o imitaţie a artistului. E ca o floare de plastic pe lîngă una naturală. De la distanţă, cea dintîi poate să pară chiar mai frumoasă decît cea adevărată, mai colorată! Spre deosebire de snob, însă, creatorul e democrat, copilăros, anxios. Un snob cu vocaţie nu e niciodată frămîntat de sentimentul ratării, nu se lasă pradă melancoliei sau altor tulburări „de adîncime". El e doar un voyeurist al suprafeţelor. Scriitorul e „elegant şi neglijent, ia cînd haină de lucrător, cînd fracul purtat de omul la modă", pentru el „moda („la fashion") trebuie să fie fără forţă" (tot Balzac, în *Traité de la vie élegante)*. Snobul e elitist, e elegant, e fermecător. Insuportabil *à la longue*...

Criză de snobi în literatura română

„Craii de Curtea-Veche e, întîi de toate, prin raportare la autor, un monument de snobism", scria Şerban Cioculescu în 1929. Ce păcat că pe plaiurile mioritice ale literaturii române, grase în păşunisme, invadate de monumente ale specificului naţional, nu vedem mai multe „monumente de snobism". Într-un articol din 1933, Călinescu se întreba cum ar putea un popor „nou şi sănătos" ca al nostru să simtă, „cu mîna bătătorită de sapă", „fiorurile epidermei mişcate pe sidef". Îmi vine în minte o scenă amuzantă, povestită undeva de o mătuşă a lui Mateiu Caragiale. Acesta reuşea, se pare, să-şi enerveze îngrozitor tatăl, lăsat în faţa uşii pe viforniţă şi viscol, întîrziind de fiecare dată să deschidă pentru că trebuia să-şi pună mai întîi mănuşile de Suedia, declarînd că „nu suportă fierul rece pe mînă". Am fi avut poate mai multă nevoie de scriitori cu „epidermă sensibilă", de scriitori care, măcar de dragul contradicţiei, în loc să facă scene cu mase, în jurul vreunui învolburat eveniment istoric, să scrie, de pildă, spre stupoarea profesoraşilor din toate timpurile: „În Moldova e revoluţie, dar ştiu că asta nu te interesează, dar se poate să fie lată rău. [...] Ţăranii organizaţi în bande de huligani au prădat un orăşel întreg sub comanda unui popă lipovean care se numeşte Vavilon şi au bătut chiar pe soldaţi. E ceva fin". Sau care, în loc de descrieri nesărate de natură ori psihologii răsuflate, să se dedea „frivolităţilor" (de care e plină literatura altor mari culturi) de genul: „Alaltăieri, la «Capşa» pe terasă, s-a aşezat Cuştică Paciurică lîngă mine, avea o pălărie fină de paie ca a mea (un Delion de 18.000 frsc), era în frac sub pardessus şi cu nişte escarpins ca o damă, foarte fini cu fundă mică". Sau care, în jurnalele lor, în loc să consemneze sobre cuvinte pentru posteritate, care să-i fixeze în nemuritoare efigii, să adune lucruri a căror întîlnire pe aceeaşi pagină ne-ar putea aminti de celebra întîlnire dintre o umbrelă şi o maşină de cusut pe o masă de disecţie: de pildă, un „belşug de violete înflorite" urmat de „50 de ouă oferite lui Francis Lebrun".

CARTE POŞTALĂ

14 septembrie 1990

Dragii mei,

Săptămîna trecută au fost la Montreux (de unde şi ilustrata „tip") pe urmele lui Byron (ce şi-a scrijelit numele pe unul din stîlpii castelului Chillon – imaginea din centru – după care i-a tras o odă lui Bonnivard) şi ale lui Nabokov (nu, căci aici doar a murit) dar n-am văzut nici un fluture. În orice caz fluturii noştri fac mult mai mult decît toate Rolls-urile, Jaguarurile şi cîinii cu broşă cu ametiste şi briliante pe care le-am văzut „mişcîndu-se" pe aici. Dar, nu, tot românul spune: La ei să fie! Of, pauvre Vallachie, quand auras-tu du repos, vorba lui Ion Ghica...

Vă îmbrăţişez pe amîndoi cu tot dragul şi dorul, M.

H.-R. PATAPIEVICI
scriitor

Tradiţie; modă: sau invers?

Cred că moda este un fenomen de consens. Nu este însă singurul. Tradiţia este (sau a fost) un altul. Prima întrebare este: moda, ca fenomen social imposibil de ignorat, apare odată cu declinul tradiţiei; *este moda succesorul secularizat al tradiţiei?* Dacă da, atunci frivolitatea, realităţile „puţin adînci" (shallow), efemerul, succesiunea rapidă şi repetiţia sînt atributele care au fost chemate să le înlocuiască pe cele „tari", ale tradiţiei, aşa cum au fost acestea repertoriate de Parmenide în fragmentul B8. A doua întrebare importantă îmi pare a fi următoarea: moda este o formă de consens care funcţionează după modelul epidemiei (există un centru, din care emană agentul patogen, iar răspîndirea se face prin contaminare epidemică); *poate supravieţui moda într-o epocă în care filozofiile cele mai* en vogue *(relativism radical, multiculturalism, corectitudine politică etc.) caută să elimine raporturile de tip „centru / margine" din orice abordare a realităţii?* Sînt două posibilităţi: fie centrul va continua să existe, într-o manieră ipocrită (declarînd că nu e centru, dar comportîndu-se ca un centru, adică dînd ordine periferiei), caz în care principiul modei de mîine va continua să semene cu cel de azi; fie centrul cu adevărat va dispărea, caz în care lumea va recădea în localismul pestriţ al particularismului militant: moda va dispărea, deoarece lumea va cunoaşte o nouă epocă a „regatelor combatante" (prin aluzia la istoria Chinei, sper că am reuşit să-mi fac auzit tonul distant-ironic). Care va fi raportul dintre filozofia românească şi modă? Ca întotdeauna, reflecţia filozofică din România nu a fost românească, ci periferic europeană. Ea a funcţionat după criteriul „spune-mi unde ai făcut studiile şi cu ce profesor ca să îţi spun cum îţi vei scrie cărţile". Mirarea lui Mircea Florian că poate depăşi cadrele de gîndire ale profesorului său Rehmke *(Recesivitatea ca structură a lumii*, vol. I, 1983, p. 42) epitomizează această situaţie. Universitatea românească, ca periferie conştientă, va emula cu centrul, îl va copia, îi va ilustra mai degrabă scăderile decît vîrfurile. Cît timp va exista centru, iar România va fi periferie, toate şcolile filozofice româneşti vor fi cu un picior dincolo (piciorul mai mare) şi cu celălalt (cel mic) aici. Principiul modei, ca substitut al tradiţiei, condamnă toate manifestările intelectuale româneşti la o existenţă claudicantă. Contrariul poate fi ilustrat prin tradiţia comentariilor aristotelice impusă în Academiile Domneşti de lucrările lui Teofil Corydaleu. Tradiţia este platoniciană: ierarhică (Ideile sînt superioare copiilor) şi omogenă (centrul se află oriunde ceva participă la Idee). Moda este neoplatonică: emanentistă (din centru, care e Unul, emană totul) şi polarizată (periferia este periferie în mod esenţial şi ireversibil). Noi, firește, trăim într-o epocă a modei, deci toată problema modei în filozofia românească nu este a competenţei sau a profesionalismului, ci a preeminenţei raportului „centru/periferie" asupra oricărei manifestări intelectuale.

Augustin IOAN
arhitect

Arhitectura snobiliară

Snobismul a fost, este şi fi-va mai departe agentul privilegiat de propagare a arhitecturii de prestigiu. Această afirmaţie nu spune nimic despre calitatea modelului, dar trebuie precizat dintru bun început că, în principiu, snobismul „polenizator" are un rol pozitiv în devenirea arhitecturii. Adeseori, din raţiuni explicate mai bine de semioticieni – la noi a făcut-o exemplar profesorul Cezar Radu în a sa *Artă şi convenţie* (1989) – această însuşire de valori prestigioase (prin sine sau prin indivizii şi grupurile care le promovează) are drept consecinţă inevitabilă kitsch-ul. Cu toate acestea, circulaţiei modelelor de prestigiu îi datorăm propagarea unui curent dintr-o artă şi dintr-un anume loc în toate artele din mult mai multe ţări. Snobismul – promovat de cei care doresc să fie acceptaţi de (sau să fie percepuţi ca aparţinînd unui) grup social superior – face să circule noile tehnici, materialele deosebite, noile moduri de a locui sau de a utiliza un spaţiu; el este cel care schimbă arhitectura la faţă.

Fiind conştient că, în proces, voi dilata oarecum limitele termenului de snobism, avansez cîteva exemple (dintre care nu toate, o ştiu, demonstrează caracterul pozitiv al acestuia). Circulaţiei modelelor din arhitectura urbană către cea rurală îi datorăm „forme fără fond" de felul celor patru turnuri mici dimprejurul turlei unor biserici de lemn: în cetăţile de unde a fost copiată, însemna dreptul de judecată al acelui burg, în vreme ce, transplantat la ţară, nu mai însemna decît un element decorativ. Eclectismul francez bucureştean este un exemplu (şi) de snobism, prin care elita românească dorea să semnaleze apartenenţa la un anumit model cultural (ajuns la noi pe filiera rusă şi abia apoi prin „ai noştri tineri"). Arhitectura gigantescă a oşenilor, a noilor îmbogăţiţi, a Casei Poporului, a băncilor româneşti de după 1989 – toate acestea sînt expresii – care suportabile, care îngrozitoare – ale snobismului comanditarilor. A avea un Versailles al nostru fu, se spune, motor „noului centru civic"; ba, încă, arhitecta Anca Petrescu se amăgea într-un interviu că făcuse, ca şi Speer, pactul cu diavolul; este, mă tem, unica asemănare dintre domnia sa şi „cel mai celebru arhitect al secolului XX", cum l-a numit Leon Krier. De fapt, ce s-a întîmplat este că mahalaua, care odinioară se inspira din modele situate în centru, l-a luat pe acesta din urmă în stăpînire, înlocuindu-l.

În timp ce şcoala de arhitectură interbelică adăsta în din ce în ce mai baroce versiuni ale neoromânescului, „piaţa" devenea modernă, deşi nu e lipsit de interes să arătăm că infuzia modernă s-a petrecut exclusiv la nivelul unor minorităţi: mai întîi etnice, apoi sociale; în fapt, modernitatea nu a fost asimilată la scară socială nici măcar după asocierea sa cu proiectul comunist: de îndată ce s-a putut, casele nou apărute după 1989 au implodat într-un limbaj eclectic –atît ca diversitate a surselor, cît şi ca vîrstă a acestora. La Timişoara, exorbitantele vile gitante sînt – cele mai reuşite dintre ele – edificate după cataloage ale eclectismului francez, după care lucrase probabil şi Gottereau. Nimic modern nu s-a păstrat – în afara retardatului beton armat pus în operă exact aşa ca acum o sută de ani; dimpotrivă, fuga de modern se produce fie în pompierism, fie în – neconsumate la noi – postmodernism sau deconstrucţie, ambele, ca întotdeauna, reduse la anvelopantă şi fără substanţă critică în profunzime. Am întîlnit la Suceava o bancă ale cărei faţade erau citate explicite: care din Richard Meier, care din Ricardo Bofill (pentru cei ce nu ştiu operele celor doi: nu este cu putinţă un divorţ mai radical ca acela dintre ele!). O asemenea schizofrenie nu poate să rămînă fără efect în natura mediului edificat: incorporate în materiale paupere sau prost puse în operă, sau inadecvate arhitecturii dezirate, faţadele cele noi îmbătrînesc fără speranţă; aţi observat, de bună seamă, că arhitectura modernă românească este într-o stare jalnică, iar, în interiorul ei, blocurile din anii optzeci sînt infinit mai bătrîne celor din şaizeci.

Snobismul chiar asta presupune: o preluare exterioară, adeseori neasumată, a unor modele. Putem astăzi să ne fălim că avem şi noi faliţii noştri, deşi, în raport cu fenomenele respective – eclectism, modernism cu toate „aripile" cunoscute – sîntem nişte marginali. Am importat practic totul, contribuţia fiind redusă la transferul din mediul urban în cel rural, la scară, la jocul cu sursele. La Horezu, templul „stilului" brâncovenesc şi, mai apoi, al neoromânescului, sursele pot fi citite cu repeziciune, ca şi bemolul pus acestora – estompă transformată de timp în pitoresc. Foişorul lui Dionisie, citat ca atare în arhitectura Cotrocenilor, dă şi el seama de ecouri succesive, printre care şi de coloanele răsucite – aici, mai puţin dramatic, pentru că mai inabil – ale berninianului adaos din Catedrala San Pietro. Un joc al importurilor, al undelor remanente care-şi răspund una alteia cu ultima vibraţie de dinaintea stingerii.

Nu am mai întîlnit un asemenea dramatism al modelelor care vin să se stingă pe plaje străine, la periferii, decît în arhitectura sacră rusă. Şi acolo privim ca într-un caleidoscop ceea ce va fi fost, la origine, distinct: iată barocul, resorbit însă în cărămidă şi culori tari; iată şi goticul, supravieţuind în ancadramente stîngace, ca în Moldova; neoclasicul însuşi, domesticit, şade alături de arcul otoman sau de cupola indiană: cer invers, cu stelele pe dinafară. Ne amintim astfel că, pus pe modernizare, Petru cel Mare a importat (prin Trezzini) chiar pentru arhitectura pravoslavnică ceea ce oferea mai monumental – fără a fi cumva francez – arhitectura Occidentului: cupola bursei din Amsterdam.

Şi de ce nu? Preluînd, snobul uită adeseori regula interioară de alcătuire a stilului sau a modelului respectiv, „discursul său de escortă", cum am numit altundeva povestea casei – de la discursul politic despre ea la micile istorii însoţitoare, care o explică. Aşa se face că, multiplu amnezică – schimbînd clasa socială, destinaţia, scara, materialele şi geografia – arhitectura palladiană va fi făcut cariera sa majoră în Statele Unite, cutare palat german va deveni emblema Disneyland-urilor, piramida lui Keops adăposteşte, trasă în sticlă, meciuri de baseball la Memphis, Tennessee, iar Parthenonul va supravieţui – intact dar tras în stuc – la Nashville. Unele din operele tîrzii ale lui Le Corbusier (oraşul Chandigarh din India, un exemplu tipic de snobism dat de Nehru, sau biserica din Ronchamp) vor fi extrem de influente, două decenii mai tîrziu, în arhitectura centrelor civice româneşti. Modelele circulă astfel, purtate de ghilde de meşteri şi de snobismul noilor comanditari, dilatîndu-se sau, dimpotrivă, reducîndu-şi scara, întrupîndu-se în marmură sau în stuc. Nimic nu ne împiedică astfel să „vedem", cu aceeaşi îndreptăţire a analogiei, ba pagode, ba silueta grupului de corturi în felul de a croi acoperişuri pe care îl propun casele rromilor cuprinşi.

Din această slabă asumare a modelelor vine şi repedea lor pieire, de îndată ce vremurile se schimbă: un mediu trăit, sedimentat în timp, este mai greu de abandonat decît un decor de mucava: densitatea de fiinţă a primului nu îngăduie dispariţia fără rest. Abia mai apoi se inventează înaintaşi – un pedigree identitar – cînd fiinţa genuină a unui loc, geniul său, s-a stins. Veţi putea afla de la fătuţele care ghidează străini prin Casa Poporului că-i construită în stil brâncovenesc; nu trebuie să rîdeţi de discursul lor prost: el le fu inoculat de mai ma(hă)rii stabilimentului. Pe aceştia i-am auzit *live* la televizor precum că, departe de a fi un accident, casa poporană reprezintă împlinirea cu asupra de măsură a curţii arse a lui Ipsilanti, dar şi a master-planului pentru Bucureşti din 1935; reprezintă, aşadar, o apariţie „obiectivă" în oraş, după cum obiectiv prezent era şi Ceauşescu în mandorlă de dintre voievozi.

Există şi căi de împotrivire la snobismul prost! Una – originară şi radicală – este luarea scării, care îi lasă pe meşteri pre coperişuri, pradă corbilor. Versiunea modernă şi mai puţin dureroasă pentru autori este contractul de exclusivitate.

O altă cale este cea a educaţiei, pe care însă fascinaţia puterii dindărătul unui model o va depăşi oricînd. Californizarea culturii de masă nu este doar un import de chiftele, sucuri caramelizate şi pantaloni de văcari, ci şi, mai cu seamă, împărtăşirea poporului de la modelul de succes al vieţii americane, pre care-l celebrează cu ardoare filmele adiacente. Educaţia ajută, dar nu va putea niciodată sugruma avîntul parvenirii, care-l motivează pe snob. O educaţie artistică susţinută, barem la gimnaziu şi la liceu, ar reduce, desigur, din distanţa model-snob, ar centra atenţia pe modele reale şi, prin urmare, ar reduce spaţiul de apariţie al kitsch-ului. Cu alte cuvinte, snobismul ar putea fi canalizat de la boarfele şi tinichelele turceşti spre casele de modă recunoscute şi designerii autohtoni. În loc de mobila stil sculptată, snobul ar putea fi trimis la mobilierul Ikea, cel care, fără a fi o capodoperă, asigură un nivel convenabil de decenţă interioarelor. În loc de zgîrie nori, rămaşi de interes doar în suferinda Asie, de la snobul nostru, ajuns investitor strategic, s-ar putea spera conversii ale clădirilor istorice, sau clădiri care, desigur, spun ceva despre comanditar – întotdeauna o fac – dar ceva flatant.

Uniunea Arhitecţilor şi eu însumi am susţinut în presă şi la Ministerul Educaţiei introducerea studiului mediului construit înlăuntrul unei discipline de istoria artelor, disperat de necesară la noi. Italia, care are un asemenea program şi manuale de gimnaziu superioare vizual chiar celor din facultăţile de specialitate de la noi, poate trage nădejde că monumentele îi vor fi în mîini bune; noi mai avem de aşteptat, dar pînă cînd?

Andreea RAIANU
redactor-şef TVR, redacţia Film

Fără fasoane

În televiziune aproape că snobismul e o alintare şi un rău fără colţi. Bătălia pentru supravieţuire e atît de fioroasă încît nu mai e timp pentru fasoane. Snobismul e o prostie de salon, care nu poate răzbi în lumea televiziunii, unde zilnic dai piept cu masele, cu audienţele şi cu cotele de piaţă. În faţa crîncenelor sondaje, snobismul e ceva palid şi neserios.

Cînd însă vine vorba de artă şi cultură, sectoare mai rafinate, snobismul se lăfăie nestingherit. Dar într-o lume restrînsă, care nu se adresează unui public larg. S-au cam dus vremurile în care ziarele scriau serios despre filme, în care polemicile despre premiere erau puse la suflet. Acum altele sînt polemicile care înflăcărează condeiele jurnaliştilor şi minţile cititorilor. S-au dus deci şi vremurile în care snobismul se manifesta în proporţie de masă.

Dumitru SOLOMON
scriitor

Ce ţie nu-ţi place

Bineînţeles că titlul nu are nici o legătură cu vechiul precept, dar are o vagă legătură cu precizările pe care mă grăbesc să le fac. Snobul nu este un degustător de artă căruia nu-i place nimic, aşa cum cred unii „vorbitori", ci un degustător (mai curînd de modă) căruia nu-i place exact ce le place altora, dar, fireşte, îi place matematic ceea ce nu place restului lumii.

Teatrul fiind prin excelenţă o artă democratică (singura care s-a născut din dialog), aici degustătorii snobi sînt mai rari şi mai reţinuţi decît în poezie sau în pictură. În ceea ce-i priveşte pe făcătorii de teatru snobi, şi ei sînt mai rari, întrucît teatrul e treabă de grup şi, mai ales, **costă**. Un pictor snob îşi poate vinde tablourile unor colecţionari snobi, în timp ce un regizor snob nu-şi prea poate vinde marfa decît la cîteva săli pline de snobi, ideal practic irealizabil.

Snobii nu sînt în general personaje negative (decît în calitate de critici profesionişti, care îi pot păpăci pe oameni). Ei exprimă un gust (sau dezgust) personal, fără vigoare publică, iar uneori fac chiar operă de pionierat, descoperind noul mai devreme decît ceilalţi. Eugen Ionescu a fost mai întîi descoperit de o minoritate snoabă, pentru ca, mai tîrziu, cînd a devenit autor popular şi academician, să fie abandonat de descoperitorii incapabili să se alinieze gustului comun. Ei îi abandonează, rînd pe rînd, pe Vişniec, pe Andrei Şerban, îl vor abandona probabil şi pe Măniuţiu, căci snobii nu pot fi consecvenţi, cu atît mai puţin fanatici, tocmai fiindcă refuză înregimentarea.

Snobul este, cred eu, opoziţionist, rezistent, refuznic, el nu agrea „Cîntarea României", bunăoară, pentru că era o „chestie" (parcă şi aud cuvîntul, însoţit de o grimasă dispreţuitoare) trivială, ideologică, diversionistă (ceea ce, de altfel, şi era), dar cade în capcana artistico-filosofardă a vreunei puştoaice cu pretenţii renascentiste, de Leonardo da Vinci, care însă nu are nici barba aceluia, nici altele.

Mărturisesc, simt şi eu din cînd în cînd dorinţa de a fi puţin snob, de a mă îndepărta de gustul plebei, dar cînd văd pe cîte un X care nu e în stare să producă o biată apreciere de valoare că dă sentinţe cu privire la ce e bun, genial sau execrabil, mi se stinge dorinţa şi decid să rămîn în cetatea bunului-simţ. Prefer să conversez cu un snob decît cu un prost. Snobismul se mai şi vindecă.

Răzvan EXARHU
realizator programe, radio PRO FM

Ce frumos e, parcă doarme, săracu'!

Ce frumos e, parcă doarme! este, de fapt, un citat din atitudinea românului în faţa morţii. O vorbă proastă rostită în faţa catafalcului, fie din indiferenţa faţă de repauzat, fie dintr-o bănuială cum că omul e frumos cînd (a)doarme şi că e mai şic să spui ceva drăguţ în loc să asculţi îndemnul stomacului şi să fugi cu batista la nas.

În definitiv, de ce nu ar putea fi asta o introducere pentru descrierea unei triste forme de snobism, doamnelor şi domnilor, jazzul românesc. Poate cuvîntul snobism e cam tare dacă luăm în calcul starea morbidă a subiectului (fără a mai socoti şi excepţiile, vai de ele), dar cum vorbim despre fapte şi întîmplări care deşi par că sînt, nu există, ne putem permite această licenţă.

Snobismul părăseşte în cazul nostru nuanţa de Bon Ton şi atinge înţelesuri mai bine făcute, din lipsa de bucurie şi, pardon de expresie, de cultură. Bucuria le lipseşte de cele mai multe ori celor care cîntă fără să transpire; cultura – celor care ascultă şi cred că jazz-ul se compune ca Turnavitu, din pian, contrabas, saxofon, baterie, respectiv prietenii sau invitaţii maestrului muzicant, solouri prelungi, discuţii animate la mese şi, la final, aplauze, ce te costă?

Ar mai fi de observat ciudăţenia sintagmei Jazz Românesc sau a alteia, mult mai stridente, Muzică de jazz. Mai clar, lipseşte jazz-ul. Asta pentru că nişte cetăţeni, altfel bine intenţionaţi, se prefac discret dar prost că ar cînta jazz şi că se simt bine unii cu alţii, deşi pe toţi cîrciumile nu mai pot să-i mai încapă iar jam session e o frază de dînşii inventată. Pe de altă parte există alţi cetăţeni care cred că jazz-ul este şi va fi Armstrong sau Garbarek, ori nu va fi deloc, care îşi întrerup conversaţia cel mult la solo-ul de baterie, care merg în locuri unde se practică forme supramuzicale de sado masochism cu şvung dar fără swing, deci (în sfîrşit, un deci!!) nu înţeleg şi nu simt că deşi regretatul doarme COOL, duhneşte cam HOT.

Aşadar se pot pune Straight la putinica, să fie de veşnică pomenire, extensii noi şi patologice pentru snobismul din zona deloc erogenă a jazz-ului românesc, pentru că altfel nu-l putem numi (cu toată stima pentru excepţiile disperate dar încă tinere): prima s-ar numi mortul flămînd şi cea de-a doua, dansatorul fără corp. Dar cum alegoria strică omenia, ca şi teoria, cum zice poetul, să sperăm că nu va trebui să emigrăm ca să ascultăm jazz live şi, mai ales, că există viaţă după viaţă în România.

Şi înainte de a mai spune „ce frumos e, parcă doarme, săracu'", dacă moartea pe dinăuntru a sufletului, a creierului – poate deveni prin forţare o formă de snobism, să ţinem minte o vorbă de năduf, rostită acum trei ani în faţa Sălii Palatului, pe vremea cînd venea Sam Rivers pe la noi, Ionele dragă, de un poliţist prevăzut cu un cîine şi cu răcan, exasperat de forfoteala amatorilor de jazz: Tu-i Jazzu' măsii!

Mihai CHIRILOV
critic de film

Snob-cadre

În materie de cinema, există o redută a snobismului, practic invincibilă, reprezentată de cele două biblii lunare ale criticii de film franceze – *Cahiers du Cinéma* şi *Positif*. Rivalitatea (inerentă) dintre ele se traduce într-un fascinant, pentru unii, jalnic, pentru alţii, ritual de snobare. De parcă s-ar vorbi înainte, există situaţii în care *CdC* adoră / demolează sistematic ceea ce *P* demolează / adoră (v. **Welcome to Sarajevo**), încît stai şi te-ntrebi dacă această snobare reciprocă nu aduce de la sine şi o subminare reciprocă a credibilităţii fiecăreia în parte. Mai ales că, de cele mai multe ori, interesele paracinematografice sau ranchiunele personale sunt cum nu se poate mai transparente.

La fel de bine există situaţii în care publicaţiile cu pricina cad de acord asupra unui film (v. **Titanic**; în fapt, atît *CdC*, cît şi *P.* au devenit brusc interesate de cinematograful american de acţiune, căruia îi dedică dosare) sau a unui curent (v. filmul hongkonghez). Dar şi mai comic e atunci cînd simţi că şi celălalt ar vrea să considere cutare film eveniment, dar rivalitatea (şi implicit snobismul) nu-l lasă, făcîndu-l să-şi strecoare pana printre litote şi să decreteze – oximoronic – că respectiva peliculă e un *eşec fascinant*. (v. **Fear and Loathing in Las Vegas**).

Nu întîmplător am făcut nominalizările de mai sus: la noi, o mică parte a criticii de film (numiţi-o snoabă, dacă vă face plăcere) a salutat superproducţia **Titanic** şi ofensiva cinematografului hongkonghez. Cealaltă, în snobismul ei obosit, a preferat să doarmă pe partea cu **Pe aripile vîntului** şi să cerşească critic de la Jackie Chan sau John Woo profunzime psihologică, verosimilitate şi consistenţă narativă, refuzînd să admită o convenţie.

Pe undeva e de înţeles această reacţie de respingere. Critica noastră de cinema pare în continuare teleghidată de criterii şablonarde, ridicate la rang de lege şi transmisibile de la o generaţie la alta: filmul european e, evident, superior celui american sau originalul e, evident, superior oricărui remake, respectiv sequel sau fondul e, evident, superior formei! Aşadar, francezul **Nikita** e mult mai profund decît americanul **The Long Kiss Goodnight**, **Batman**-ii lui Tim Burton nici nu se compară cu cei ai lui Joel Schumacher, **Dosarele X – Filmul** e mai slab decît serialul etc. Mai mult, critica se lasă uşor cucerită de produsele cu pronunţat iz psihologic, în care privirile îndelung-mirate ţin loc de poveste (a cărei precaritate, brusc, nu-i mai deranjează) şi de aşa-numitele „făcături". Pentru conformitate, îşi „dă măsura talentului", făcînd teoria chibritului critic pe materiale „nepotrivite" – o animaţie Disney, de pildă. Atunci cînd recenziile interne cataloghează un film drept eşec, ei au întotdeauna formula-salvatoare, „snobatoare-lingvistic", însă nici pe departe „fascinantă": „Vai, dar e o delicioasă comedie involuntară!". (v. **Independence Day** sau **Armageddon**). Şi nu în ultimul rînd, nu uită să pună întrebarea fatală: „Da' mesajul?"

Aceasta din urmă este şi o boală a cineastului român. Cum tot o boală e, se ştie, dependenţa lui de drogul Tarkovski. Boală grea, fără leac, transmisă şi ea din generaţie în generaţie. Nici n-ar trebui să mai insist. Cineaştii noştri şi nu puţini dintre iluştrii lor discipoli sunt încă nostalgici după şi călăuziţi de Tarkovski. Domnul fie cu ei!

În fine, publicul. Şi revenind la **Titanic**. Publicul nostru larg s-a considerat prea sofisticat pentru a intra într-o aventură cum a fost **Titanic**. Nu contează că filmul lui Cameron a umplut la refuz sălile de pretutindeni, că specialiştii s-au întrecut în a-l scoate la suprafaţă şi a-l ridica în slăvi. Publicul românesc e născut să snobeze. De ce, nici el nu ştie. Ceva în firea lui mioritică îi spune că nu, domne', nu trebuie să cadă în admiraţie. Ce altuia îi place, lui trebuie să-i pută. Cu alte cuvinte, românul se pricepe la cinema. Nimeni nu trebuie să-i spună la ce şi de ce trebuie să meargă. El decide. Tot din această suficienţă vine, probabil, şi dispreţul lui pentru părerea majorităţii mondiale. Românul democrat a hotărît să pună piciorul în prag şi să-şi exercite libertatea de a fi altfel (cu riscul de a fi ridicol) taman în cinema. **Welcome to Sarajevo**, filmul britanicului Michael Winterbottom, a trecut prin raza de acţiune bucureşteană ca un puf de păpădie; vîntul a suflat prin săli, şi-a luat cu el şi filmul. Aproape că ştiam la ce să mă aştept. Aproape că ştiam cine era publicul-ţintă. Aş! Intelectualii noştri, preocupaţi de probleme grave, cei care analizează – de la distanţă – în pagini peste pagini în publicaţii peste publicaţii (citite?) războiul din Sarajevo – au snobat filmul cu desăvîrşire. Poate pentru că era făcut de un englez (un *outsider* carevasăzică)? Poate pentru că nu era (şi nici nu avea cum să fie) **Underground?** (Asta neînsemnînd automat că ar fi văzut filmul lui Kusturica). Ei nu pot conferi legitimitate unui subiect atît de grav trecut printr-o artă mult prea frivolă, căreia nu îi recunosc meritul cultural, ci doar pe acela de a fi o pilulă reconfortantă. Şi-atunci, pentru o atare ignoranţă, merită să-i ridicăm la nobilul rang de snob?

Între bonbon şi bonton

Ştiu că este un procedeu extrem de facil să începi un articol pe o anumită temă citînd definiţia pe care o oferă dicţionarul pentru tema respectivă. Cu toate acestea, voi reproduce fără remuşcări definiţia care se află în **Dicţionarul de neologisme** în dreptul cuvintelor *snob* / *snobism* (îmi propun, totuşi, să nu fac paradă de *rigoare ştiinţifică*, aşa că nu voi scrie după **Dicţionarul de neologisme** un DN în paranteză, nu voi da, comparativ, definiţii din alte dicţionare româneşti şi nu voi face apel la celebrităţile engleze sau franceze ale lumii dicţionarelor). Iată ce ne spune dicţionarul nostru: „snob" = „persoană care admiră fără rezervă tot ceea ce este la modă" şi, respectiv, „snobism" = „atitudine, conduită de snob; admiraţie nefirească şi fără discernămînt pentru tot ceea ce este la modă".

Cum eu nu sînt o persoană care admiră nefiresc şi fără discernămînt dicţionarul, îmi voi permite să-mi exprim „anumite rezerve" faţă de formulările de mai sus. Căci, oare numai atît să însemne cuvîntul snob? Apoi – chiar luînd definiţia ca atare – ce înseamnă „la modă"? (Să înţelegem că, dacă în *mediul sătesc* sînt la modă unghia mare de la degetul mic, treningul tip Truţulescu, geaca cu „Chicago Bulls", şosetele albe flauşate şi pantofii negri cu ciucuraşi, un individ îmbrăcat astfel este de-a dreptul snob?)

În realitate, în domeniul modei, nu prea există un „la modă" generalizat. Ce este la modă la Bucureşti nu este la modă şi la New York. Ce este la modă la periferia Bucureştiului nu este la fel şi în centrul lui. Ce este la modă pentru adolescenţii din centrul Bucureştiului nu este valabil şi pentru parlamentarii cazaţi tot în centru, la Hotel Bucureşti. Nu mai vorbim de faptul că, dacă ai în vedere creaţiile marilor designeri de modă, nu vei şti niciodată ce este, de fapt, la modă. Nu vei putea, prin urmare, să răspunzi la întrebări candide de tipul „ce culoare se poartă în această toamnă?" sau „se poartă fusta mini sau cea lungă?".

Aceasta nu înseamnă, însă, că moda nu ar avea de-a face cu snobismul. Snobismul se află şi aici, ca peste tot (greşit este doar să defineşti snobismul prin modă sau moda prin snobism). Pentru a ilustra acest lucru, nu avem decît să aruncăm o privire în ograda modei autohtone.

În cazul designerilor de modă de la noi, există două mari axe pe care se dispune snobismului creator. În primul rînd, este vorba de designerii care provin din modele. Soarta modelelor este, în general, destul de crudă. Îşi încep cariera destul de devreme, din adolescenţă, ceea ce le împiedică să-şi desăvîrşească studiile. O bună perioadă de timp, tinerele devenite manechine nu vor mai fi interesate decît de produse cosmetice, haine şi metode de menţinere a siluetei. Aceasta timp de vreo zece ani, atîta cît durează cariera unui model obişnuit. După încheierea acestui *stagiu*, sărmanele fete (şi băieţi, cînd este cazul) se află în situaţia că nu ştiu, de fapt, să facă nimic. Şi, fiindcă au trăit atîta vreme în interiorul modei, se agaţă, pentru a-şi omorî plictisul, de aceasta. Pur şi simplu, au impresia că, dacă au prezentat moda, vor fi în stare, fără probleme, să o şi creeze. Astfel s-au născut mai toţi designerii de modă de la noi. Animaţi de o formă specială de snobism, care poartă numele de bovarism. Designeri care, deşi fac figură de mari creatori, nu ştiu, în realitate, să deseneze nici măcar un crochiu (şi care sînt datori, desigur, vechii „instituţii" a negrişorilor). Aceasta în ceea ce le priveşte pe cele mai mediatizate figuri de creatori de modă autohtonă.

Cît despre cei foarte puţini mediatizaţi, adică absolvenţii secţiei de Design vestimentar din cadrul Academiei de Arte din Bucureşti, lucrurile stau încă şi mai rău. Dacă celebrii lor colegi mimau statutul de creator de modă, aceştia îl trăiesc la o intensitate ce nu poate decît să-i proiecteze pe tărîmul *pur* al artei. Desigur, în cazul lor, arta trebuie scrisă cu majusculă, iar rostirea acestui cuvînt se cere făcută în aşa fel încît auditoriul să se înfioare în faţa măreţiei. De pe băncile facultăţii, designerii noştri învaţă să dispreţuiască meşteşugul şi materialele folosite de obicei la croirea hainelor. Dacă ceilalţi nu ştiau să deseneze, aceştia nu ştiu deloc să croiască; cu desenul, însă, stau foarte bine – numai tuşe nervoase peste tuşe nervoase. Cît priveşte materialele, ei nu vor folosi niciodată pînză sau stofă, ci materiale reciclabile, deşeuri sau chiar alimente. Acest lucru îi face pe ceilalţi să considere că ei nu fac modă (ci, eventual, doar artă pentru artă sau, în cel mai bun caz, scenografie), iar pe ei înşişi să se considere neînţeleşi, ca orice artist care se respectă. În cazul lor, snobismul capătă o nuanţă care, de data aceasta, se numeşte provincialism.

Iată cum creaţia de modă de la noi se află sfîşiată între a fi jucăreaua copiilor bătrîni şi cu dare de mînă, care sînt designerii-vedetă, şi pasienţele inutile ale îmbătrînitilor prematuri de la Academia de Artă. Şi iată cum realitatea – complexă precum o ştim – depăşeşte întotdeauna imaginaţia alcătuitorilor de dicţionare.

Cezar PAUL-BĂDESCU

Z. ORNEA

Snobenie

Dicţionarele definesc snobul drept o persoană care admiră şi adoptă fără discernămînt şi cu orice preţ tot ceea ce este la modă, snobismul fiind, în consecinţă, conduita specifică a snobului. E, aş spune, o maladie care instalează personajul care o practică în plin ridicol. Dar acesta n-are niciodată sentimentul că e „bolnav", continuînd să practice, cu superbă aroganţă, obiceiurile sale, fiind chiar mîndru şi simţindu-se superior că e în pas cu vremea, compătimindu-i sau bătîndu-şi joc de cei ce nu ştiu obiceiurile, comportamentul înnoitor, în rînd cu lumea „bună". Voi reveni la acest comportament şi la această tipologie. Deocamdată aş vrea să notez precizarea că a te comporta după regulile timpului nu e deloc o manifestare a snobismului. Să amintesc un caz care fixează, cred lămuritor, fenomenul. De pildă în ultimul pătrar al secolului trecut şi, binişor, în primele două decenii ale secolului nostru regula de civilitate în societatea suspusă presupunea că două persoane care nu se cunoşteau şi voiau, totuşi, să convorbească era ca cel interesat să procedeze prin a depune celuilalt, acasă, o carte de vizită. Cel vizitat era dator să-i întoarcă gestul, firește tot prin intermediul cărţii de vizită, şi să-l caute acasă, intrînd, astfel, în relaţii. Ba chiar, prin extensie, regula vremii prescria ca de sărbători, în zilele aniversare ale cuiva, ceilalţi, chiar cunoscuţi, să depună o carte de vizită, semn de atenţie şi consideraţie. Pilduitoare mi se pare a fi, în acest sens, atitudinea lui Titu Maiorescu în 1916. Cum se ştie, la 23 noiembrie 1916, premierul Ion I.C. Brătianu, ultimii miniştri şi Curtea Regală părăsesc Bucureştiul. De îndată au intrat în Bucureşti armatele inamice de ocupaţie, în frunte cu mareşalul german Mackensen. Acesta a voit să aibă o conversaţie cu T. Maiorescu, fostul prim-ministru al României pînă în ianuarie 1914 şi cunoscut ca potrivnic intrării ţării în război alături de puterile Antantei, rămas în Bucureştiul ocupat. După o tentativă eşuată, la o lună de la ocuparea Capitalei, primind dezlegări de la Berlin, Mackensen i-a trimis lui Maiorescu un emisar, în persoana lui M. Brociner, fost în serviciul de protocol al regelui Carol I şi secretar particular al fostei regine Elisabeta – Carmen-Sylva. (Acest Brociner a murit tocmai – i-am descoperit recent piatra de mormînt – în 1946). Să transcriu memorabila scenă după jurnalul lui Titu Maiorescu: „La 5 ore seara col. Brociner la mine din partea mareşalului Mackensen, care ar vrea să aibă o convorbire cu mine. Ar vrea să se întîlnească şi cu Carp şi Marghiloman (care însă e bolnav în pat de pleurezie): I-am răspuns că eu şed în str. Lustrului 7 şi mareşalul n-are decît să depuie o cartă de vizită la mine şi eu mă voi crede obligat să-i răspund vizita şi atunci putem vorbi. A plecat Brociner (care mi-a părut foarte puţin îndemînatic) şi a venit peste o oră cu răspunsul că Mackensen nu e hotărît şi că va vedea el însuşi, mîine, dacă poate primi acest mod de intrare în relaţii. I-am răspuns că altfel nu primesc eu. Eu sunt supusul credincios al regelui nostru Ferdinand, cîtă vreme este rege, şi nu pot merge la altă autoritate parcă ar fi ea stăpîna de drept a ţării. Mackensen trebuie să păzească cu mine regulile sociale, nu autoritative... El mă poate aresta, dar nu mă poate schimba în credinţa mea de cetăţean român". Impresionant, va recunoaşte oricine, act de demnitate al unui bătrîn om de stat şi de lume, care i-a servit înfumuratului mareşal german o lecţie de civism patriotic şi de comportare civilizată. Maiorescu s-a apărat, deci, prin regulile de civilitate prescrise lumii înalte. Şi asta într-un caz limită, cînd era invitat (ca să nu spun chemat) de comandantul trupelor de ocupaţie ale Bucureştiului cotropit de inamic. De la litera şi spiritul protocolului de civilitate Maiorescu a înţeles să nu se abată, nici chiar în această situaţie limită. N-aş spune, întorcîndu-mă mult în timp, că trebuie consideraţi snobi tinerii care, de prin 1830 pînă prin 1850, reîntorşi în ţară din străinătate, se îmbrăcau „nemţeşte", după obiceiul apusean. Boierii mai în vîrstă, îmbrăcaţi cu haine orientale, îi judecau pe cei tineri cu asprime, considerîndu-i snobi pentru că, cu îmbrăcăminte după moda Apusului, ar fi surpat bunele şi tradiţionalele obiceiuri. Saloanele vremii aveau o înfăţişare pestriţă, işlicele şi giubelele întîlnindu-se, dizarmonic, cu hainele apusene. Tinerii, care ştiau bine franţuzeşte, erau porecliţi „bonjurişti" şi, repet, rău priviţi de bătrîni şi, în general, de lumea simandicoasă pentru că, prin îmbrăcăminte şi comportare, năruie tradiţionalele obiceiuri. Adevărul era că dreptatea era de partea tinerilor, de prin 1860, poate şi mai înainte, comportamentul şi îmbrăcămintea lor „nemţească" generalizîndu-se. Dar chiar printre aceşti tineri şi, în general, printre cei care făceau eforturi să se adapteze rapid puteau fi detectaţi şi destui snobi, care maimuţăreau noile rînduieli, neasimilîndu-le firesc şi original. Personajele lui Alecsandri, din *Coana Chiriţa* (personajul omonim şi odraslele sale) sînt exemple edificatoare.

Mai tîrziu, snob era, desigur, Alexandru Marghiloman care se îmbrăca ultraelegant, strict după moda englezească, avizaţii ştiind că, pentru a se păstra în ton, şi-ar fi trimis lenjeria – procurată numai din străinătate – să-i fie spălată la Londra. Era înscris la Jockey-Club, unde îşi lua, după-amiezile, cu regularitate ceaiul şi făcea partida zilnică de whist. Avea, desigur, în proprietate, cai englezeşti pur sînge, unii luînd parte la alergări de trap sau galop, prilej de etalare, de către frecventatori, a toaletelor la modă. Marghiloman avea chiar o herghelie de cai englezeşti la moşia sa de lîngă Buzău şi un grajd vestit pentru aceşti „pur sînge", la Bucureşti, cam pe locul unde e, acum, cinematograful „Patria". Ţinuta, comportamentul, obiceiurile lui Marghiloman erau, mereu, ţipătoare, după moda strict englezească, de care nu înţelegea să se depărteze. A fost, repet, incontestabil, un snob al timpului său, altfel remarcat om politic şi distins orator. Un snob, negreşit, a fost şi Duiliu Zamfirescu. Scriitorul, fiu şi nepot de arendaşi, îşi închipuise chiar, la un moment dat, o descendenţă imperială, pretinzînd că se trage dintr-un inventat Lascaris dintr-o familie domnitoare bizantină. Bine, avantajos căsătorit la Roma cu o domnişoară Alievi, a adunat o frumoasă avere, cu care, reîntors, în 1906, în ţară, după o îndelungată carieră diplomatică, afişa o ţinută scorţoasă, de om din cea mai înaltă societate avînd, firește, în proprietate, şi cai englezeşti pur sînge. Se purta, încă înainte de reîntoarcerea definitivă în ţară, mereu ţanţos, îmbrăcat după ultima revistă a modei, totdeauna arogant şi „distins". Repudia boema literară, nu frecventa cafenelele sau bodegile, ci numai Capşa şi saloanele simandicoase, mereu voind să se ştie că e un aristocrat autentic. Numai Caragiale l-a debutonat pe arogantul personaj, apelîndu-l, odată, scurt şi balcanic, cu un „ce faci, măi Duilă", lăsîndu-l fără replică. Avea, vorba lui Călinescu, şi o „distinsă" teorie în sfera ideologiei literare, socotind că adevărata lume pur românească o aflăm nu în mediul ţărănesc ci numai în boierime, mai ales în cea care îşi cultivă singură moşiile, fără a recurge la intermediarul arendaş. A sa concepţie în materie de ideologie literară o aflăm în romanele din ciclul Comăneştenilor în care eroii preferaţi şi idealizaţi sînt Saşa Comăneşteanu, şi Matei Damian. Îşi preţuia, neplăcut superior, literatura deasupra, în valoare, celei a lui Caragiale şi Slavici (protestînd public cînd Academia a premiat o carte a lui Slavici, în loc de una a sa) şi asemuindu-şi, tot în valoare, romanul său *În război* cu *Război şi pace* al lui Tolstoi. De altfel, această ideologie literară îi va aduce, în 1909, la primirea în Academia Română, cu discursul de recepţie împotriva poeziei poporane o aspră lecţie, prin discursul răspuns al lui Titu Maiorescu. Toată presa literară (nu numai!) i-a condamnat opiniile (fără a i se reproduce, de fapt, discursul) numai pe baza răspunsului bătrînului fost prieten Titu Maiorescu. Asta deşi aici se aflau interesante şi viabile puncte de vedere despre poezia modernă. Dar prea era omul arogant, nesimpatic, displăcînd – prin scorţoşenie – afişată, vizibil de împrumut, vădit, neplăcut de snoabă. Sau, mai bine, snobenie. Snob a fost, în sfîrşit, Victor Eftimiu care, în interbelic, preciza, în interviuri, că nu-şi poate scrie piesele de teatru decît la Paris, unde, numai aici, găsea ambianţa favorabilă creaţiei. Se purta ca om de lume, trăia ca un sibarit şi dispreţuia pe mai toţi condeierii, avînd despre ruinatele sale scrieri cele mai înalte aprecieri. Snobismul duce totdeauna la caricatură.

Adrian MIHALACHE
profesor universitar

Femeia goală

Cea mai remarcabilă însuşire a unui snob este capacitatea de a învăţa. El învaţă repede ce şi cum să spună, să gîndească, să arate, să simtă. Faptul că procedează deseori prin imitaţie nu este nepărat blamabil, în fond imitaţia face parte din metodele demult omologate ale învăţării. De altfel, urmărind scopul nobil şi ambiţios al construcţiei de sine, snobul va folosi perseverent şi alte mijloace, printre ele lectura şi frecventarea artelor. Plecînd la drum de la o stare de spontaneitate nesofisticată, prima etapă la care ajunge este, ca în orice proces de învăţare, una inferioară, aceea de afectare frustă care, nepericuloasă pentru alţii, îl supune doar unei deriziuni binevoitoare din partea lor. Strîngînd din dinţi, acumulînd rapid cunoştinţe şi deprinderi, el îşi va depăşi această stare, trecînd în alta, extrem de antipatică, a afectatului cultivat. Începe să fie sigur de sine, de aceea şi săgeţile celorlalţi devin mai otrăvite. Dacă le supravieţuieşte, are toate şansele să ajungă în starea ţintită de la început, aceea de sofisticărie rafinată, atît de bine controlată încît pare spontană. Este momentul cînd obţine, de regulă, şi acceptarea comunităţii în care a rîvnit să pătrundă. Uneori, foarte rar, cînd se obişnuieşte cu succesul, apare un fenomen de depăşire a condiţiei de snob, el ajungînd să-şi reasume naturaleţea de la început şi să se dezbare ca de nişte mobile devenite inutile de reflexele culturale dificil dobîndite. Interesant este că abia în acest moment, cînd traiectoria urmată se închide într-o aparentă circularitate, demersul său îşi găseşte o superioară justificare. Starea finală coincide doar aparent cu cea iniţială, naturaleţea nesofisticată fiind încărcată de toată amintirea drumului parcurs.

Un test eficace pentru a verifica depăşirea diverselor etape ale acestui drum este reacţia la vederea femeii goale, aşa cum a fost ea reprezentată în artele plastice, de la Renaştere pînă la postmodernitate. Stilizarea artistică face ca între frumosul care trezeşte simţurile şi cel care satisface contemplaţia să apară o fisură, care devine nu o dată prăpastie. Nudul artei este aproape totdeauna nerealist, iar expresivitatea construcţiei sale învinge farmecul sexual. Invers, femeia dezirabilă, reprezentată ca atare, produce efecte kitsch. De aceea, reacţia spontanului nesofisticat, atît în faţa lui Venus de Giorgione cît şi a uneia dintre femeile angulare ale lui Pallady, va fi de a exclama truculent: „Tare-aş mai dori să ştiu dacă pictorul ăsta a văzut în viaţa lui o femeie goală!" sau „Aşa o monstruozitate să fie în patul celui care a pictat-o!". Confuzia dintre natură şi cultură îşi spune aici cuvîntul, prima încercare la care snobul este supus fiind tocmai aceea de a face distincţia dintre ele. Dacă reuşeşte, el devine un afectat nesofisticat, care va trece cu aer mohorît prin faţa acestor femei care nu-i plac, mut şi respectuos, avînd grijă, înainte de orice, să nu se compromită. Cultivîndu-se şi ajungînd la starea de afectat avizat, el se obişnuieşte să vadă în femeile goale vai, atît de neatrăgătoare, doar nişte biete opere de artă despre care poate oricînd să spună ceva inteligent, chiar dacă – dar acesta e secretul lui – pe el îl lasă insensibil. Frustrarea îi va trece complet abia atunci cînd interiorizează comandamentul estetic şi accede la starea de spontaneitate sofisticată în care pînă şi percepţiile naturale sînt supuse codului cultural. Acum îi plac numai femeile goale din muzee şi suferă că realitatea este imperfectă, dezamăgitoare faţă de idealul artistic pe care-l simte, în sfîrşit, al său. Privirile caută cu înfrigurare pe stradă femei stilizate, cu arhitectură de nimfă rubensiană sau, dimpotrivă, cu elongaţii botticelliene. Instinctele îi sînt atît de supuse gustului estetic încît l-ar excita la culme o femeie deconstruită de Picasso, cu ochii în planuri diferite şi cu sexul ascuns după ureche. Unde să o găseşti însă?

Pentru cei puţini care reuşesc să treacă de la rafinamentul interiorizat la naturaleţea care-şi uită de sofisticare, femeia reală, cu vibraţia ei inconstantă, cu geometria ei variabilă şi cu savoarea ei dulce-amară devine din nou dezirabilă. Natura, îndelung subjugată de arcanele culturale, îşi recîştigă puţin cîte puţin toate drepturile, dintre care cel dintîi este dreptul la imperfecţiune. Cercul traiectoriei snobului se închide, dar nu este acelaşi lucru a-l fi parcurs pînă la capăt sau a nu fi pornit deloc la drum. Dacă, pentru naturalul frust natura e totul şi cultura nu există, iar pentru snobul desăvîrşit natura este total subordonată culturii, cel care a parcurs cercul evolutiv integrează cultura în natură fără sforţări şi fără crispări. Monica Lovinescu povesteşte în memoriile ei că profesorul George Oprescu, comentînd savant la un curs tabloul „Les grandes baigneuses" de Cézanne, îşi permitea afirmaţia finală: „În fond, sînt doar nişte femei goale care, mie personal, nici nu-mi plac"*. Dezinvoltura candidă a acestei aprecieri sugerează că regăsirea percepţiei naturale după un lung excurs cultural este dovada posibilităţii unei reintegrări benefice după o lungă serie de necesare disocieri.

** El nu ştia pe atunci că Cézanne, după toate probabilităţile, avusese drept model un grup de soldăţei, transformaţi în femei din raţiuni (pure) de sexual correctness.*

Răspunsul Fundaţiei Noua Europă la afirmaţiile apărute în ziarul *Ziua* din 19 octombrie 1998

În ziarul **Ziua** din data de 19 octombrie 1998 se publică, sub semnăturile George Roncea şi Adrian Artene, un grupaj privind Fundaţia şi Colegiul Noua Europă care conţine inexactităţi şi insinuări privind modul de funcţionare al acestei instituţii. Ele fac necesare cîteva precizări – transmise de noi, ca drept la replică, ziarului **Ziua** – pe care vă rugăm să aveţi amabilitatea să le publicaţi.

Se cuvine să reamintim felul în care a luat fiinţă ***Colegiul Noua Europă***, ca o structură aparţinînd ***Fundaţiei Noua Europă***. În 1993, d-l Andrei Pleşu, profesor de filosofia religiilor la Universitatea Bucureşti şi, la acea dată, bursier al ***Wissenschaftskolleg zu Berlin***, a primit, din partea unui număr de institute de studii avansate din Europa şi SUA, premiul „Noua Europă". Acest premiu în valoare de 75 000 DM, acordat unor personalităţi din Europa Centrală şi de Est pentru iniţiative cu caracter inovator în domeniul cercetării şi învăţămîntului superior, avea o destinaţie precisă: aceea de a permite înfiinţarea unui centru de excelenţă în România – unicul de acest fel în ţara noastră – ai cărui beneficiari să fie tineri şi mai puţin tineri cercetători şi universitari români din domeniul disciplinelor umaniste şi sociale. Premiul a fost utilizat de d-l Andrei Pleşu, în integralitatea sa, pentru înfiinţarea ***Fundaţiei*** şi ***Colegiului Noua Europă*** şi finanţarea burselor primei promoţii de bursieri ai Colegiului. Cîteva generaţii de bursieri s-au succedat de atunci încoace în ***Colegiul Noua Europă***, formînd în jurul său o comunitate numeroasă, care cuprinde, între membrii săi, unele din cele mai distinse personalităţi ale culturii române. De la înfiinţare şi pînă în prezent, ***Colegiul Noua Europă*** a primit finanţări de la un număr de fundaţii germane şi elveţiene, între care ***Fundaţia Volkswagen***. Aceste fundaţii continuă să finanţeze ***Colegiul*** şi astăzi şi sînt menţionate în această calitate în toate materialele informative cu circulaţie publică ale ***Colegiului***. Sugestia unei subite prosperităţi a ***Colegiului*** coincizînd, în mod ocult, cu numirea d-lui Andrei Pleşu în postul de Ministru de Externe al României este, drept urmare, lipsită de obiect. Sînt de făcut, în acest punct, două precizări suplimentare:

1. Ca urmare a numirii sale în postul de Ministru de Externe, la data de 29 decembrie 1997, d-l Andrei Pleşu a adresat Consiliului Ştiinţific şi Consiliului Administrativ al ***Fundaţiei Noua Europă*** o scrisoare datată 1 ianuarie 1998, prin care renunţă la prerogativele sale în cadrul ***Colegiului*** şi ***Fundaţiei Noua Europă***. Această scrisoare a suspendat, cu efect imediat, toate prevederile din Statut privind funcţiile deţinute de d-l Andrei Pleşu în cadrul ***Fundaţiei*** şi ***Colegiului Noua Europă***. Din acel moment d-l Andrei Pleşu nu a mai fost implicat în activităţile ***Colegiului*** şi nu a reprezentat ***Colegiul*** în nici o circumstanţă. Cele două Consilii reunite au decis, conform Statutului, numirea unui Comitet Director format din trei persoane, care se ocupă de toate aspectele administrative şi ştiinţifice ale existenţei şi activităţii ***Fundaţiei*** şi ***Colegiului Noua Europă***.

D-l Andrei Pleşu este (şi fireşte rămîne) fondatorul ***Colegiului***, titlu care nu e susceptibil de anulare, oricare sînt sau vor fi posturile ocupate de domnia-sa.

2. Milionul de mărci pomenit de ziarul **Ziua** a fost acordat de Fundaţia germană ***Volkswagen*** unei alte fundaţii, şi anume Fundaţia elveţiană ***Wissenschafts- und Kulturzentrum NEC Bukarest – Zug/Schweiz***, în vederea construirii în Bucureşti, pe un teren care este proprietatea statului elveţian, a unei clădiri – proprietate, la rîndul ei, a Fundaţiei elveţiene – care urmează să găzduiască activităţile ***Colegiului Noua Europă***. Această facilitate se adaugă unor finanţări acordate de ***Zuger Kulturstiftung Landis und Gyr*** şi de ***Cantonul Zug***. Construcţia acestei clădiri a fost decisă de organismele care sprijină ***Colegiul***, ca urmare a faptului că „Din nefericire, autorităţile române nu au pus la dispoziţie un spaţiu adecvat [...] Deşi membrii ***Colegiului Noua Europă*** au făcut numeroase demersuri pentru obţinerea legală a unui sediu, aceştia nu au primit nici un răspuns." (ziarul **Ziua**, 5 octombrie 1996). Acest fapt (fără îndoială regretabil) explică împrejurarea că în Statutul ***Fundaţiei***, elaborat într-un moment în care ea nu avea încă un sediu (fie el şi unul inadecvat), adresa acesteia este adresa personală a d-lui Pleşu. În acest moment ***Fundaţia*** şi ***Colegiul*** funcţionează – aşa cum autorii materialelor în discuţie au avut amabilitatea să menţioneze – în strada Matei Voievod nr. 18. Discuţiile privind acordarea de către ***Fundaţia Volkswagen*** a unei finanţări destinate construcţiei unui sediu au fost iniţiate în 1996 şi finanţarea a fost aprobată în 1997, antedatînd, aşadar, numirea d-lui Andrei Pleşu în postul de Ministru de Externe.

Bilanţurile ***Fundaţiei Noua Europă*** au fost depuse, în condiţiile legii, la Administraţia Financiară, organul competent în această privinţă în România. Auditarea activităţii contabile a ***Fundaţiei Noua Europă*** s-a realizat de firma Arthur Andersen prin reprezentanţa sa în România, iar ca obiect de drept fiscal ***Fundaţia Noua Europă*** a fost controlată cu regularitate de organele financiare competente, care nu au constatat nici o abatere de la dispoziţiile legale. De altfel, ***Fundaţia Noua Europă*** s-a conformat pe tot parcursul existenţei sale dispoziţiilor legale şi uzanţelor aplicabile persoanelor juridice cu caracter non-profit.

PROTEST

Noi, bursierii şi membrii alumni ai *Colegiului Noua Europă*, am citit cu uimire şi dezaprobare grupajul de informaţii, inexactităţi, speculaţii şi insinuări apărut în ziarul *Ziua* (nr. 1318 / luni 19 octombrie 1998) sub titlul „Fundaţia ministrului Pleşu a primit un milion de mărci". Faţă de teza grupajului dezinformativ – potrivit căreia *Colegiul Noua Europă* ar fi un soi de interfaţă a politicii externe germane în Europa de Est, manevrată de obedienţele vinovate ale ministrului Andrei Pleşu – ; dorim să afirmăm în mod tranşant următoarele:

● Activitatea publică a omului de cultură, prestaţia intelectuală a scriitorului şi arhitectura sufletească a omului Andrei Pleşu descalifică fără rest insinuările grupajului dezinformativ menţionat. Noi l-am cunoscut pe rectorul *Colegiului Noua Europă* ca pe un om dezinteresat, intelectualmente fascinant şi, fapt mai puţin evident într-o lume în care patriotismul este cântărit numai după gesticulaţie, ca pe un om dedicat unui ideal de patriotism cultural orientat spre crearea de instituţii durabile. Instituţia *Colegiului Noua Europă* este un astfel de exemplu de patriotism al faptei.

● Obiectivele şi activităţile *Colegiului Noua Europă* sunt pur academice. La fel, toate acţiunile pe care le-am desfăşurat în cadrul *Colegiului Noua Europă* sub îndrumarea rectorului său au fost de natură pur academică. Trebuie imediat adăugat că forţele mobilizate de rector şi de personalul administrativ pentru a servi grupele de studiu au fost cu adevărat impresionante. *Colegiul* a fost înzestrat cu o bibliotecă de peste 5000 de volume, alcătuită în cea mai mare parte din lucrări de referinţă, instrument de lucru inestimabil într-o ţară săracă în surse bibliografice la zi, unele colecţii fiind unice în ţară. Accesul la informaţie, recuzita de birotică, facilităţile de studiu sunt fără pereche în peisajul instituţional de la noi. La *Colegiu* se poate studia cu toată liniştea pe care precaritatea economică a României, vai, nu o permite *încă*. În acest sens, *Colegiul Noua Europă* pregăteşte deja condiţiile intelectuale ale unei Românii a viitorului. În numai cinci ani de funcţionare, *Colegiul Noua Europă* a reuşit să atragă, în jurul celor optzeci de bursieri români care au lucrat până acum în cadrul *Colegiului*, şaizeci de conferenţiari din România şi străinătate, nume de referinţă ale disciplinelor umaniste din lumea întreagă. Această performanţă este datorată *şi* prestigiului intelectual de care se bucură în mediile academice occidentale d-l Andrei Pleşu.

Gândul că această instituţie de cultură a putut fi considerată, cum se sugerează în ziarul *Ziua*, avanpostul politicii de dezmembrare a României, ne umple de indignare şi dezgust. Este de datoria *Fundaţiei Noua Europă* să înlăture inexactităţile răuvoitoare care s-au făcut pe seama gestiunii ei şi să lămurească opinia publică despre netemeinicia sugestiei că *ministrul* Andrei Pleşu ar avea vreo legătură cu donaţia sumei de un milion de mărci, destinată construcţiei unui sediu pentru *Colegiul Noua Europă*.

În ce ne priveşte pe noi, bursierii şi membrii alumni ai *Colegiului Noua Europă*, resimţim ca pe o datorie de onoare să apărăm demnitatea academică a instituţiei *Colegiului* şi a rectorului ei. Dorim să ne facem publice respectul şi încrederea pe care d-l Andrei Pleşu ni le-a inspirat ca rector: o facem în mod cât se poate de ferm, acum, sub forma solidarităţii pe care o resimţim cu domnia-sa *împotriva* acuzaţiilor scandaloase care i-au fost aduse.

Dr. Vlad ALEXANDRESCU, Lector univ. la Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Catedra de Franceză, Univ. Bucureşti, Radu BERCEA, Directorul Institutului de Studii Orientale „Al. George", Bucureşti, Ştefan BORBELY, Lector univ. la Facultatea de Litere, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, Dr. Ioana BOTH, Lector univ. la Facultatea de Litere, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, Dr. Magda CÂRNECI, Cercetător la Institutul de Istoria Artei, Bucureşti, Mircea CĂRTĂRESCU, Lector univ. la Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti, Dr. Virgil CIOCÂLTAN, Cercetător principal la Institutul de Istorie „N. Iorga", Bucureşti, Dr. Virgil CIOMOŞ, Lector univ. la Facultatea de Istorie şi Filozofie, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, Dr. Horia CIUGUDEAN, Directorul Muzeului Naţional al Unirii din Alba-Iulia, Dr. Andreea DECIU, Asistent univ. la Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti, Dr. Dan DEDIU, Lector univ. la Academia de Muzică Bucureşti, Dr. Mircea DUMITRU, Lector univ. la Facultatea de Filozofie, Universitatea Bucureşti, Dakmara-Ana GEORGESCU, Consilier al Ministrului Educaţiei Naţionale, Prof. Dr. Adrian-Paul ILIESCU, Şeful Catedrei de Filozofie Politică şi Morală, Universitatea Bucureşti, Dr. Marian Augustin IOAN, Lector univ. la Institutul de Arhitectură „Ion Mincu", Bucureşti, Dr. Mihaela IRIMIA, Conferenţiar la Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Daniela-Rodica JALOBEANU, Redactor la Radio CONTACT, filiala Cluj-Napoca, Ion MANOLESCU, Asistent univ. la Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti, Prof. Dr. Mircea MICLEA, Seful Catedrei de Psihologie, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca,Prof. Dr. Mihaela MIROIU, Decan, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative, Bucureşti, Georgian-Tiberiu MUSTAŢĂ, Asistent univ. la Universitatea de Medicină şi Farmacie „Gr. T. Popa", Iaşi, Ioana PÂRVULESCU, Asistent univ. la Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti, Horia-Roman PATAPIEVICI, Scriitor şi filosof, Dr. Cristian PREDA, Asistent univ. la Facultatea de Ştiinţe Politice şi Administrative, Universitatea Bucureşti, Dr. Monica SPIRIDON, Conferenţiar univ. la Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti, Luana Irina STOICA, Actriţă la Teatrul Evreiesc de Stat Bucureşti, Dr. Dorel ŞANDOR, Directorul Centrului pentru Studii Politice şi Analiză Comparativă, Bucureşti, Florin ŢURCANU, Asistent univ. la Facultatea de Ştiinţe Politice şi Administrative, Universitatea Bucureşti *Au fost incluşi în lista de semnatari cei care au putut fi contactaţi personal. Ne cerem scuze faţă de aceia dintre bursieri care ar fi dorit, fără îndoială, să figureze pe această listă, dar pe care nu ne-am permis să-i includem din oficiu.*

Obsesia dezvăluirii

Într-un articol recent din *Le Monde*, Olivier Clément, teolog ortodox francez, vorbea despre suprimarea de către oficialităţile ecleziastice ruse a tuturor iniţiativelor reformatoare din Biserică sub presiunea cercurilor naţionaliste. „Mediile de extremă dreaptă, mediile naţionaliste, antisemite, neo-comuniste (care, în Rusia de azi, sînt mai ales naţionaliste şi antisemite) dezvoltă o viziune cvasi-autistă a istoriei ruse: complot iudeo-masonic, alianţa catolicismului şi a islamului pentru a distruge ortodoxia, demonizarea reformatorilor, denunţarea lor ca spioni în serviciul Occidentului..."

Obsesia complotului împotriva valorilor naţionale (şi construirea lui fantasmatică, în consecinţă) nu este absent, o ştiam, nici în spaţiul public românesc. Orice iniţiativă poate fi citită în această cheie, în ciuda faptelor, a unei elementare logici şi onestităţi. Ziarul „Ziua" nu face în fond nici o dezvăluire. Documentele reproduse (anunţul de finanţare al Fundaţiei Volkswagen şi nota de presă a Ambasadei germane) nu sînt documente secrete şi, ca atare, nu au nevoie de curajoase dezvăluiri. În rest, „dezvăluirile" se reduc la titluri şi afirmaţii încriminatorii nebuloase, alăturate unor fapte clare ce le contrazic. „Complotul" e ţesut de gazetari prin împletirea, în spaţiul paginii, a celor două genuri de elemente. „Fundaţia ministrului Pleşu": o primă afirmaţie incorectă, mai precis neonestă. Fundaţia „Noua Europă" care suţine Institutul de studii avansate cu acelaşi nume a fost înfiinţată în 1994 de prof. Andrei Pleşu ca fundaţie privată, supusă legilor României, pentru a crea un cadru instituţional în care cercetători români din domeniul ştiinţelor omului, de excelentă competenţă, să poată studia în condiţii occidentale, să aibă un normal contact cu mediile şi literatura de specialitate. Consiliile de conducere, ştiinţific şi administrativ, sînt formate din personalităţi ale culturii din România, Germania şi Elveţia. Andrei Pleşu nu mai îndeplineşte, pe perioada ministeriatului său, rolul de rector al Institutului, fiind suplinit de un coleg şi un consiliu de conducere. Fondul acordat de Volkswagen Stiftung – date fiind excelentele rezultate ale Institutului, răsplătite cu premiul Hannah Arendt – e destinat construirii unui sediu pentru Institut şi Fundaţie.

Gazetarii „Zilei" agravează rău-voitorul amestec între funcţia de demnitar şi cea de rector al New Europe College prin avertismentul calomnios: „demnitarii români pot primi fără grijă bani şi cadouri, direct, indirect sau mascat". Deşi lucrurile sînt limpezi ca lumina zilei, gazetarii „Zilei" persistă, pe de o parte, să invente maşinaţii oculte; pe de altă parte, să arunce asupra unei pesonalităţi de cultură şi a unui demnitar român acuza de găinărie.

În mod psihanalizabil, găinăria se cuplează în mintea lor cu un – iarăşi ocult – complot internaţional prin care Germania va întinde graniţa Mitteleuropei (un stat?) pînă pe crestele Carpaţilor. Finanţarea Fundaţiei Volkswagen ar fi – evident – o piesă de rezistenţă în acest proiect care agită, brusc, problema federalizării. O foarte selectă instituţie ştiinţifică, apreciată în mediile culturale din străinătate ca un partener de marcă, devine aşadar pentru „Ziua" filiala unei conjuraţii reunind potlogăria cu trădarea de ţară. Rămîne doar întrebarea dacă această paranoia interpretativă e involuntară ori condusă.

Ar mai fi de precizat că finanţarea Fundaţiei Volkswagen a fost necesară dată fiind poziţia oficialităţilor române faţă de Institutul de Studii avansate „Noua Europă". Spre deosebire de gazetarii „Zilei", acestea l-au tratat cu o binevoitoare indiferenţă. Timp de patru ani, Andrei Pleşu a solicitat sprijinul lor, fie şi redus la acordarea unui sediu (fundaţiile germane nu contribuie la acest tip de proiecte decît în cazul în care statul gazdă îşi dovedeşte interesul pentru proiect. Numai excelentele realizări ale Institutului şi prestigiul fondatorului său le-au decis să facă o excepţie). Or, singura ofertă ceva mai concretă în privinţa sediului a venit din partea unui primar bucureştean, condiţionată însă de obligaţia ca rectorul să se ocupe şi de activitatea culturală din sector. Dacă ar fi preluat munca în sector, el ar fi fost poate prea ocupat pentru a accepta ministeriatul; „Noua Europă" ar fi fost cazată într-un bloc şi planul ocult al Mitteleuropei şi-ar fi pierdut un pion important. (Guvernul ungar a oferit Institutului omolog din Budapesta o fostă clădire a primăriei municipale, un mic palat: încă un semn, dacă mai era nevoie, al „complotului").

Anca MANOLESCU

Irealitatea imediată

Strada

Odată, cînd eram la stop, mi s-a ivit în faţă o femeie bătrînă, cu ochii creionaţi şi de un albastru strălucitor. Mă privea fix, aveam senzaţia că în aer sînt doar doi ochi de nebună care se aţintesc asupra mea. Cînd m-a depăşit, m-am întors brusc şi am încercat s-o zăresc dar parcă se evaporase, se dizolvase în mulţime, numai ochii rămăseseră suspendaţi în aer privindu-mă în continuare.

Un joc amuzant. Ochii mei observau o groază de lucruri străine celorlalţi privitori mai ales în tramvai. De exemplu, dacă poliţiştii poartă verighetă. Majoritatea poartă.

Cînd vreau să cercetez un caz deosebit, mă apropii de persoana sau persoanele respective. În tramvai stau la uşa principală şi văd un bărbat şi o femeie vorbind prin semne; m-am apropiat mai mult ca să-i pot urmări mai bine. Nici un sunet, numai semne spre ochi, spre urechi şi mimica feţei. Limbajul surdo-muţilor. O discuţie aprinsă în tăcere.

Dar există cazuri cînd o persoană mă ia prin surprindere. De exemplu, am urcat în tramvai şi pentru că erau şi locuri libere m-am aşezat. În spatele meu erau scaune ocupate de femei care pălăvrăgeau. Am auzit o babă care povestea o întîmplare foarte lungă, de la care trecu la o dispută politică. Mă miram că nu auzeam şi vocea adversarului. Deodată, vocea femeii se opri, apoi un fior rece mă pătrunse căci un ţipăt înfiorător străbătu tramvaiul. Speriată, m-am întors încet şi cînd am privit în spatele meu, ce văd? Nu erau mai multe bătrîne ci una singură, cu bereta pe cap şi cu o rană însîngerată pe faţă, care vorbea singură... Vocea care interpreta diversele personaje, vocea nebunei, era dincolo de limitele posibilului. Cînd vorbea sau ţipa, cînd tăcea...

Nu mai puteam sta locului, mă întrebam ce caută această bătrînă nebună, oare unde se ducea. M-am aşezat temătoare în spatele ei pentru a o observa mai bine. Suprinzător, din spate părea o tînără doamnă cu păr lung negru, desigur o perucă, cu bereta aşezată şic pe o parte, iar o vulpe argintie superbă împodobea gulerul hainei. Vocea se transforma într-un cîntec duios de leagăn... A coborît la cimitirul Reînvierea.

Iris SPIRIDON (12 ani)

Bazar

Shopping

Donna din *Beverly Hills* este un personaj destul de anost. Un lucru mi-a rămas în minte despre ea: era specialistă în *shopping*. La un moment dat, chiar se angajase ca „însărcinată într-ale cumpărăturilor" la o doamnă bogată şi ocupată. Pe vremea primelor episoade din *Beverly Hills* mă întrebam cum o fi să faci *shopping*. Ce satisfacţie leneşă, risipitoare şi gratuită poţi avea dintr-o atare ocupaţie. În *shopping*-ul adevărat, nu achiziţia contează, ci hălăduirea prin magazine în sine. Împătimitul într-ale cumpăratului e un rafinat cu plăcerea risipei. Ca să-şi împlinească plăcerea devenită îndatorire, *shopperul* trebuie să fie un avizat, un specialist în domeniu. Cunoscător al nivelului şi profilului magazinelor, *shopperul* iniţiat are *know-how*-ul propriu: ştie cum să abordeze vînzătoarele, cum să ceară multe obiecte fără să trezească resentimente, cum să obţină lucrurile ţinute mai la popreală, cum să cumpere ceva într-adevăr de calitate...

În magazinele scumpe şi dichisite, decorate într-un stil uşor pompos, cumpărătorul avizat trebuie să-şi ia o atitudine superioară, quasi nemulţumită. Numai aşa le poate domina pe vînzătoare. De asemenea, după un serios antrenament psihologic, trebuie să nu clipească la preţurile piperate pe care vînzătoarele ţin să le sublinieze. Şi să reziste, cu tărie, superiorităţii de *look* a vînzătoarei.

La dughene, *shopperul* trebuie să fie la fel de bine documentat. Doar aparent e mai simplu: vînzătoarea de aici nu te dă gata cu aparenţele, ci cu familiaritatea. Înfofolită pentru a rezista vremilor schimbătoare, ea te convinge, printr-o agresivitate colocvială, că orice-ţi vinde îţi vine şi că marfa e trainică, în ciuda aparenţelor.

Situaţia cea mai patetică e în magazinele universale. Acolo tranziţia e mult mai vizibilă, prin amestecul de lucruri tip dugheană cu cele gen magazin de lux. Amalgamul face din pasionatul cumpărăturilor un căutător de produse mereu cu ochii-n patru. Interesantă este relaţia acestuia cu vînzătoarea de magazin universal: se creează un „fluid" aproape afectiv, în care ambele părţi ba au izbucniri temeperamentale, ba se scuză înduioşător. Finalurile cele mai melodramatice sînt atunci cînd, uitîndu-şi toate principiile ofensive, clientul cumpără doar pentru a nu o jigni pe vînzătoare, în timp ce aceasta din urmă îl sfătuieşte, sincer, să nu arunce banii pe cutare produs.

Iaromira POPOVICI

O insuficienţă mai mult decît hepatică

Dintre sentimentele consistente, prea puţin stranii, care înfloresc în România – straniu, după opinia ziarelor, ar fi că în timp ce PIB-ul scade, românii beau mai multă bere! – cel mai puternic se afirmă cultul propriei persoane, după peste 50 de ani de cult al personalităţii, fie ea Antonescu, Codreanu, Dej sau Ceauşescu. Lăsînd deoparte teoriile, principiile, Istoria („voi, dascălii, cînd auziţi de istorie..."), să admitem că un cult al persoanei foloseşte mai puţine silabe decît al personalităţii. Per-soa-na are trei silabe, per-so-na-li-ta-tea, dublu. Pentru cei reci la acest argument, de atîtea ori decisiv, al comodităţii umane – e bine să adăugăm că şi cultul persoanei are în România o tradiţie, o putere, o continuitate la fel de intense ca obsesiile unei „mîini de fier", ale unui „despot luminat", ale „unei tiranii ca în Rusia".

Cultul persoanei la „întîia singular" are în Ţările româneşti o expresie clasică, unică, bătută în piatră, mult mai rezistentă decît inscripţia care ne-a luminat multora copilăria, văruită pe calcanul tuturor caselor cu maidan alături: „murdăria pedepsită cu bătaia". Expresia aceea a fost, este şi, indiscutabil, va fi: „ştii cine sînt eu?" Cine n-a auzit-o, sub orice regim, de cînd s-a născut euforic şi pînă în anii ambigui ai pensiei, nu ştie româna, nu-i cunoaşte inflexiunile, tainele, grozăviile. În '45, cînd ultimul român de geniu, Eugen Ionescu, a rămas la Paris, el şi-a motivat hotărîrea în ultima sa scrisoare către „Viaţa Românească", declarînd că s-a săturat să mai audă această întrebare sacramentală: „ştii cine sînt eu?".

Această permanenţă a locului s-a rafinat, s-a intensificat şi insisificat mulţumită unei scule extraordinare – televizorul care, de nenumărate ori pe parcursul unei singure zile, apare ca o întruchipare a unuia din cele mai frumoase versuri ale poeziei populare, care-l fascina şi pe Arghezi: „cine te-a făcut pe tine, parcă m-a întrebat pe mine". Poate că şi în Islanda, Rwanda sau Ţara de Foc e tot aşa, mă rog, nu ştiu – dar mă hazardez să scriu că nicăieri ca la TVR şi consurorile ei, omul nu trăieşte mai plin, mai sincer, mai expresiv cultul persoanei sale şi, simultan, criza ei, căci nu există român deştept care să nu fie în criză: de bani, de administraţie, de încredere, de autoritate, de imagine, de importanţă, de etc.

Siguranţa importanţei sale şi neliniştea crescîndă pentru amploarea ei se armonizează în noile evoluţii ale ancestralei întrebări. Tot ce mişcă în ţara asta – rîul, ramul, cursul leului, rotativele, trenurile, pamfletele, partidele – are la bază o energie uriaşă, aceea a persoanei obsedate de importanţa ei. Şi reciproca: nimica mişcă şi fandacsia e gata – atunci cînd această importanţă dă semn că ar fi în scădere sau, şi mai cumplit, că ar tinde spre zero. Angoasa asta nu-şi găseşte chip şi nădejde de dezlegare decît în studiourile TV – că doar nu în bibliotecă sau la masa de scris. Insuficienţa importanţei – mai gravă decît aceea de calciu sau magneziu – acolo se tratează şi nu scapă acestei legi organice (în sensul că problema vine din măruntaie...) mai nimeni, de la dreapta la stînga, de la intelectualul pur şi fin la omul politic obligatoriu responsabil, de la eseistul cel mai elegant la pamfletarul cel mai grosolan (scapă doar cîţiva, automarginalizaţi, socotiţi idioţi, care scriu conştienţi că n-au nici o importanţă/consecinţă, şi nici n-o rîvnesc, liniştea unei baze morale fiindu-le garantată de oroarea lor faţă de tot ce e TelePutere)

În această mişcare generală au loc, Anaximene, şi unele fenomene pe cît de grave pe atît de humoristice, însoţindu-se mînă în mînă, cum e firesc în ţara lu' „ştii cine sînt eu?". Astfel, cei mai agreabili sînt aceia, puţini, precum cei doi preşedinţi ai celor mai venerabile partide, care se mişcă şi se exprimă vizibil convinşi că nu pun prea mare preţ pe importanţa lor venită, oricum, de la natură; plictisesc din ce în ce mai apăsat cei care ştiind că-s importanţi prin sfînta Constituţiune au o grijă crispată ca să nu se dea şi mai şi, măsurîndu-şi stîngaci cuvintele, evitînd să întrebe pe şleau „ştii cine sînt eu?", dar lăsîndu-se astfel învăluiţi de un căscat naţional: „cum să nu ştiu?" Cei mai ambetanţi sînt neimportanţii autentici care nu fac însă nici un secret din ţelul lor de a deveni cei mai interesanţi. Ei sînt „mîncaţi" şi măcinaţi pe faţă, ca de o boală reală. Ei sînt expresivi ca radiografiile reuşite – posaci, înăcriţi, gravi, capabili să surîdă cît un cuţit băgat pînă-n prăsele, încărcaţi de o energie antipatică, a adevărului, fireşte, dar şi de o volubilitate enormă, inadecvată, adevărul cerînd, în primul rînd, concizie. E ultima lor grijă – laconismul. Imaginaţia lor e însă pe măsura importanţei la care tind – adică mare şi înaltă. Unul dintre aceştia – om cu multă carte dar care, probabil, nu-i ajunge... – exasperat de tăcerea cu care primul-ministru a răspuns sesizărilor sale cu privire la existenţa unor spioni în guvern, a venit pe un post TVşi le-a făcut publice, inventînd un joc de societate, dîndu-le alura nostimă a unei ghicitori lansate la o clacă naţională: el a numit patru miniştri-spioni precizînd că „adevăraţi" sînt numai doi! Care-s ăia? Primul-ministru e dator să-i găsească! De ce n-a numit jumate sau întreg guvernul pentru a-i prinde pe cei trei, Luca şi Matei...? Aşa – a sosit răspunsul – poate că aşa primul-ministru n-o să-şi mai permită a-i dispreţui revelaţiile! În epopeea luptelor pentru a fi „primul în ţara asta de gogomani" recunosc că acest personaj – nici persoană, nici personalitate – se înscrie la loc de frunte; mă îndoiesc că va fi ultimul. Epopeea n-are sfîrşit, problema e irezolvabilă, boala n-are leac, orice bibliografie – de la Ecleziast la „Moartea lui Ivan Ilici" – se dovedeşte fără spor, totuşi, ca să fim drepţi, nimeni n-a murit din asta...

Radu COSAŞU

Oul de ciocolată

Invitaţie la visare

La Editura Cununa de Lauri din Slatina a apărut avum vreo doi ani un volumaş de povestiri semnat V. Contantin şi intitulat esopic **Doamna.** Patru „întîmplări adevărate", amintiri ale unui fost inspector şcolar judeţean din „Epoca de aur" avînd drept personaj tutelar o eroină locală de tristă amintire, prezentă însă efectiv doar într-una din aceste istorisiri „rupte din viaţă".

Bizarul volum se deschide cu un motto auctorial înşelător: *„Nume, fapte, acţiune,/ Aici totu-i ficţiune./ Orişice asemănare/ Este pur întîmplătoare..."* iar „Cuvîntul înainte" mărturiseşte despre o eternă problemă personală a scrisului, printr-o întrebare candid-retorică: **De ce-am scris eu?** Dar hîtrul şi sfătosul *Autor* continuă, explicitînd: „Este întrebarea pe care mi-am pus-o ori de cîte ori am simţit nevoia să scriu şi am luat creionul în mînă. În definitiv şi la urma urmei, eu sînt inginer şi înclinaţii literare nu ştiu să fi avut..." Falsă modestie, întrucît, mai departe, auctorele (care dintr-o „personalitate de primă mărime la nivel de judeţ" a ajuns vitimă a regimului, „destinul cu totul deosebit" dîndu-i posibilitatea să cunoască „fapte şi întîmplări care au schimbat soarta multor semeni") avertizează că disponibilităţile sale textualiceşti pot oferi oarece surprize „Bunului Cititor": „Dintre cele patru povestiri care alcătuiesc această încercare literară, trei au acelaşi stil şi cam aceeaşi tematică, dar povestirea „Ana" poate trezi – pe drept cuvînt – indignarea prin stilul şi tematica total deosebită". Să vedem însă de ce: „Ea constituie o invitaţie la visare şi nostalgie în această viaţă trepidantă, stresantă şi prozaică... fiind scrisă sub influenţa acelei povestiri de dragoste «Love story», şi a filmului tinereţelor mele, «Domnului profesor, cu dragoste»..." Iată şi morala volumului: „Iar dacă, pentru cîteva clipe, voi reuşi să te fac pe tine, Bunule Cititor, să uiţi grijile şi necazurile de zi cu zi, să te amuz şi, în final, să te conving ca nicicînd să nu mai accepţi ca soarta a mii şi mii de semeni să depindă de un singur om, să împiedici deci totalitarismul sub orice formă ar apărea el, atunci neliniştile, incertitudinile, insomniile şi eventualele riscuri care au însoţit naşterea acestei lucrări au avut un sens. Atunci, numai atunci, voi găsi răspuns la întrebarea care mă chinuieşte şi acum în miez de noapte: De ce am scris eu?".

În orice caz, acest raisonneur al provinciei pedagogice e un suflet de poet, după cum dovedeşte, cu asupra de măsură, finalul duioasei istorisiri mai sus menţionate, în care un june şi timid profesor la un liceu seral încearcă fără succes să se căsătorească, printr-o farsă naiv înscenată, cu o studentă pe care nici măcar nu o cunoaşte: «Din cînd în cînd, în momentele de mare singurătate şi de angoasă, lui Lazăr îi apare în faţa ochilor chipul unei fetiţe visătoare, iar amintirile îi şoptesc tainic: „Dar timpul a trecut, aşa e scris,/ Afară-i frig şi plouă-ntruna./ O, voi, eroi ai unei cărţi ce nu s-a scris,/ De ce nu-i spuneţi c-o aştept şi-acuma?"»

Paul CERNAT

Catastrofa în surdină

„Adevărul va fi aflat / numai la cinema!“ Este ceea ce promite promo-ul **Dosarelor X – Filmul**: odată cu dezlegarea enigmei, „topirea“ finală în lumina Revelaţiei... După *Sturm,* ceva *Drang.* După televizor, marele ecran. Producătorii hollywoodieni au avut intuiţia – onorantă dar pe care, sincer, nu le-o mai acordam – faptului că el, Adevărul, nu poate fi revelat oricum şi, mai ales, oriunde, ci doar în format cinemascop şi în sălile de cinema! *„The truth is out there“,* repetaseră episoadele serialului-cult, pînă cînd formula a devenit o parolă, un drog; „adevărul e dincolo de noi“... Parolă pioasă, drog ce creează dependenţă, substanţă halucinogenă din care-s făcute visele de celuloid: privesc, deci voi privi – la nesfîrşit, pînă la capătul lumii şi a celuloidului care-o înfăşoară...

La capătul **X – Filmului,** (totuşi) stupoare: nu vom fi aflat mai nimic! Misterul continuă, „X“-ul rămîne; adevărul era, într-adevăr, dincolo de noi? – exact, adică în sala de cinema... Imposibil să nu vedem în acest banc promoţional o ironie pe care doar credinţa noastră profundă în mistica Cinematografului a ocultat-o. **Dosarele X – Filmul** este exemplul schizoid al unui cinema care, ademenind spectatorul în capcana revelaţiei şi trecîndu-i „adevărul“ pe sub nas, îi spune, în final: mai ai de aşteptat...

Este o frustrare fecundă. Opunînd dispozitivelor paranoice de tip **Armageddon, Deep Impact** ş. cl. răsucirea aceluiaşi imaginar saturat de apocalipse, conspiraţii şi fobii/euforii extraterestre, **Dosarele X – Filmul** amorsează un *dubito* care, oricît de „neatrăgător“ din punct de vedere afectiv, este totuşi superior din punct de vedere estetic şi intelectual. „Conceptul“ este simplu, dar implicaţiile sale trec „dincolo“ de dispozitiv: există mereu un *„va urma“!* Realitatea, raţionalitatea conţin dubiul – semn că povestea nu se va sfîrşi prea curînd. Între rezolvarea „imediată“ (cam două ore şi ceva) a Apocalipsului şi postularea unei Revelaţii indefinite, cea de a doua este „artistic corectă“: ca orişice artă, Cinematograful nu este chemat să dea răspunsuri, ci să pună întrebări.

Într-un excelent articol publicat recent în *Adevărul literar şi artistic,* Magda Mihăilescu observa un lucru extrem de fin legat de filmele-catastrofă: „Cum să mai intri în sperieţi? Hitchcock folosise un singur mic artificiu în **Suspiciune**: fixase un bec în paharul cu lapte otrăvit pentru că, explica el, voia ca privirea să se concentreze numai şi numai pe acea lumină. Cînd Cary Grant urca scările cu paharul în mînă, ne treceau sudorile numărînd treptele ce-l despărţeau de femeia pe care o aştepta moartea.Vîjîiala nici unui asteroid «as big as Texas» nu va putea să ne ţină, vreodată, tot atît de cinstit, cu sufletul la gură.“

Dosarele X – Filmul nu este, *stricto senso,* un film-catastrofă, dar se împărtăşeşte de la aceeaşi obsesie milenaristă; diferenţa nu e însă doar una de concepţie, ci şi de „detaliu“! Nu întîmplător, cele mai bune momente ale sale sînt tocmai acelea care „reciclează“ mizanscena hitchcockiană (şi, prin extensie, spielbergiană) din filme precum **La nord prin nord-vest, Păsările, Întîlniri de gradul trei** sau **E.T.**; este vorba de găsirea unei forme (inevitabil, cinefilice...) pentru a figura spaima. Concentrînd privirea asupra acesteia (vezi trecerea cisternelor în noapte, pe calea ferată, arhitectura onirică frapantă a „bazei“ şi atacul albinelor, urmărirea prin lanul de porumb), un regizor „meseriaş“, chit că fără geniu, precum Rob Bowman reuşeşte ceea ce aproape trei ore de dezastru haotic (în **Armageddon**) nu izbutesc să facă: să „ne bage în sperieţi“! Scriind despre acesta din urmă în *Le Monde,* Samuel Blumenfeld remarca influenţele unei „estetici“ publicitare (spoturile pentru Gillette sau Manpower), vinovate, în parte, pentru un *visuel tapageur et vulgaire...* Paradoxal, „maşinăria vizuală“ din **Armageddon** este redevabilă televiziunii, în vreme ce influenţele formale ale unui film ca **Dosarele X** (inclusiv în variantă televizivă!) sînt mai degrabă cinematografice! Nu doar minimalismul afişat, ci şi conceptul personajelor principale (amestec „cool“ de *film noir* anii '40 şi bandă desenată), „reciclarea genurilor“ etc. Iarăşi paradoxal, imaginarul paranoic al producţiilor de tip **Armageddon**, atît în latura sa ridicolă (localizări gen carte poştală), cît şi în aceea patetică (inflaţia de explozii, supralicitarea „momentelor forte“) duc înspre o *dispariţie a imaginii:* nu mai avem de-a face cu o „Imaginaţie a dezastrului“ (titlul eseului lui Susan Sontag), ci cu un dezastru al imaginii! Numerizată, „tehnologizată“ pînă dincolo de limita reprezentabilului, ea se pierde în propria ei entropie... Filmul-catastrofă actual este ritualul sinucigaş al pulverizării Imaginii – purificare prin foc (probabil, inconştientă) a unei anume forme de reprezentare. O reprezentare clasică, dar eficientă, înlocuită de „reprezentarea“ efectelor speciale în pura lor instrumentalitate... Mai mult decît o „imagerie infernală, religioasă, dantescă“ (cum spune Yannick Dahan, în *Positif*/439) – o ridicare mistică a efectelor la statutul de idolatrie; în locul Adevărului, realitatea instrumentelor ce devin, prin simpla lor prezenţă, „adevăr“.

Dincolo de diferenţele formale şi de concepţie dintre filmele care pot fi subsumate tendinţei paranoice (majoritară la Hollywood) şi cele care ar putea fi incluse într-o tendinţă mai curînd schizoidă (**Contact, Dosarele X – Filmul**...), mai există una – care ţine, în parte, de imaginarul colectiv, în parte de „rezolvarea“ lui estetică. **Armageddon, Deep Impact** etc. – în trena lui **Independence Day** – figurează Apocalipsul sub „forma“ (bombastică) a Exploziei/exploziilor: pentru a se apăra, Pămîntul trebuie să „călătorească“ în spaţiul extraterestru – prin intermediul unei echipe bune/rele –, anticipînd (sau măcar restrîngînd) dezastrul... Este tendinţa „propagandistică“, patriotic-puritană, care proclamă: „SUA este salvarea Omenirii“! Cealaltă tendinţă figurează acelaşi Apocalips sub forma (minimalistă) a Imploziei: răul este (deja) în noi – ca virus –, trebuie împiedicată declanşarea lui. Chiar dacă priveşte întreaga populaţie, amînarea sfîrşitului este mai curînd „problema personală“ a unui cuplu de specialişti – sau a unui individ – care împărtăşesc o anamneză comună. În plus, pămîntenii nici măcar nu trebuie să afle (conspiraţia secretului!)... Acolo unde filmul paranoic antrenează o lume întreagă în aşteptarea Apocalipsului, filmul „schizo“ face din această revelaţie un conflict psihologic, „Împărtăşit“, fireşte, în sala de cinema! Metafizica în 35 mm.

Alex. Leo ŞERBAN

Gillian Anderson şi David Duchovny într-o scenă din film

HUMANITAS
Cartea care dăinuie
PROCESUL COMUNISMULUI
ARKADI VAKSBERG
HOTEL LUX
PARTIDELE FRĂŢEŞTI ÎN SLUJBA INTERNAŢIONALEI COMUNISTE
Cartea săptămînii
Precedenta apariţie a colecţiei
PROCESUL COMUNISMULUI
DENNIS DELETANT Ceauşescu şi Securitatea

Imaginarul publicitar

Soacra şi supraeul (2)

În „Eul şi sinele“, Freud definea noţiunea de supraeu ca însumînd funcţiile de interdicţie şi ideal al eului. Despre interdicţie şi rolul ei în publicitate am vorbit în articolul precedent, încercînd o extrapolare a instanţei psihice amintite. Despre idealul eului – recurent în unele spoturi TV – îmi propun să discut în rîndurile care urmează. Vă întrebaţi, desigur, ce legătură are una cu alta, dacă n-aş fi putut la fel de bine (sau mai degrabă) descoperi un sentiment de vinovăţie ascuns şi autopedepsitor în spatele monumentalelor eşecuri naţionale sau măcar un complex de inferioritate sau cel puţin o desăvîrşită discordanţă între adevăratele dorinţe şi pretinsele obiective ale naţiei, uşor de citit în actele noastre politice perfect ratate. Şi dacă tot veni vorba de idealul eului naţionale, de ce nu mă duce gîndul la cestiuni arzătoare cum ar fi intrarea României în NATO, în Uniunea Europeană şi în tot ce se poate sau, mai precis, nu se poate? Pentru că prea se vede cu ochiul liber. Şi pentru că prea nu se-ntîmplă.

Aşadar, despre patrie numai de bine! Dar familia ce vă face? De cînd nu v-aţi mai văzut soacra? Oricît de mult ar fi trecut, nu-i veţi mai simţi lipsa dacă urmăriţi conştiincios reclamele de la televizor.

Soacra, ideal al eului tuturor gospodinelor! Cam asta e învăţătura pe care o tragem din cel puţin patru spoturi publicitare destul de vechi. Unul se referă la abilitatea teribilă a personajului în ale gătitului, fixată bine în amintirile din copilărie care bîntuie fiul la maturitate şi îi timorează nevasta. Soacra-supraeu tronează necruţător şi greoi în tabloul din bucătărie, ca un indicator de traseu pe un copac bătrîn. Ea nu poate fi determinată să zîmbească aprobator decît la omologarea mîncării în termeni de expert: „Ai făcut-o ca mama!“ sau cam aşa ceva. Produsul, a cărui denumire îmi scapă şi ea, (să fie tot *Gallina Blanca?*) e mai degrabă o regresie la fericirea primară a bărbaţilor dependenţi de mămici. Dacă în cazul sexului tare, formarea supraeului înseamnă o depăşire a complexului oedipian, cu siguranţă că atunci cînd a afirmat că pentru femei lucrurile nu stau chiar aşa, Freud nu a avut în vedere rolul formativ al complexului oedipian masculin în edificarea supraeului nevestei şi nici supa amniotică *Gallina Blanca.* Cu toate acestea, de ce n-am lua în calcul toate posibilităţile?

Soacra şi *Gallina Blanca* sînt o combinaţie pe care o regăsim şi în reclama cu vizita părinţilor *lui* la masă. Ea nu aduce nimic nou faţă de ceea ce tocmai am comentat, cu excepţia variaţiunii pe aceeaşi temă. O altă temă, însă, şi anume aceea a curăţeniei obsesive, ne-o aduc celelalte două spoturi cu soacra: „Cînd n-ajută nimic, te-ajută Cilit“ să faci o curăţenie de ochii soacrei. Şi, aici e interesant de văzut ce se va impune în cele din urmă: vorba din popor sau reclama TV... Pentru a dezamorsa venirea 'mneaei în inspecţie, două obiective strategice ale căminului trebuie apărate şi bine spălate: baia şi aşternuturile. Cel de-al patrulea spot publicitar tratează problema acestora din urmă. Cu Perlan Bonux, ele devin o delectare pentru nasul fin al maestrei, dintr-odată bănuitoare: „E un detergent scump, nu-i aşa?“ Doamne fereşte, cum ar putea cădea nora într-un asemenea păcat! Odată şocaţi cu proba incontestabilă a realităţii, neuronii de gardă ai soacrei trec pe loc repaos şi întregul dispozitiv de supraveghere care este ea însăşi pare dezactivat: „O să visăm frumos la noapte!“ informează mam' mare tînăra generaţie.

Cum spuneam, soacra-standard interiorizat al tuturor nevestelor! Cine n-are (soacră), să-şi cumpere televizor!

Alice POPESCU

În spaţiul presei culturale, o nouă apariţie: „Domnul Goe“ („presă culturală“, fiindcă ce altceva dacă nu un act de cultură să fie, spre exemplu, publicarea unei benzi desenate cu Bart Simpson – personaj atît de îndrăgit şi de „cei mici“, şi de „cei mari“). Astfel stînd lucrurile, salutăm concurenţa.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

CETĂŢEANUL FAŢĂ CU GHIŞEUL

Telefonînd în lumea nimănui

Ca persoană particulară, este foarte greu să obţii informaţii prin telefon de la instituţiile publice. Fie că eşti trimis de la un interior la altul fără să ţi se spună nimic, fie că eşti respins de voci plictisite şi agresive, primul contact cu funcţionarii ministerelor – oameni puşi acolo pentru a fi în serviciul publicului – *te face de cele mai multe ori să te laşi păgubaş.*

„Alo!" sau „Da!" – două cuvinte, rostite de o voce feminină (în cele mai multe cazuri) sau de o voce masculină, dar de fiecare dată pe un ton rece, neprietenos, chiar războinic. Acesta este primul contact telefonic cu aproape orice minister al Guvernului României. Cu alte cuvinte, simţi încă de la început că ai intrat într-un labirint unde nu erai invitat şi unde nimeni nu are chef de întrebările tale.

Senzaţia că te afli într-un spaţiu necunoscut şi neprimitor nu este dată doar de forma agresivă a comunicării, ci şi de lipsa de informaţii. Cele două aspecte se îmbină încă de la început, cînd, după acel „da!" agresiv, nu ţi se confirmă niciodată numele instituţiei unde ai telefonat, aşa cum se obişnuieşte în mod normal. O tînără care a lucrat un an ca telefonistă la filiala din Bucureşti a unei bănci olandeze spune că „a răspunde cu numele instituţiei este o chestiune de identitate, de imagine. În plus, e vorba de viteză: oamenii nu mai sînt obligaţi să piardă timp întrebînd dacă au nimerit bine. Ei dau telefon tocmai pentru a nu mai pierde timp cu deplasarea, deci trebuie să încerci să le rezolvi problema cât mai repede".

În cazul ministerelor româneşti, însă, pe lîngă totala lipsă de profesionalism, avem de a face şi cu lipsa de respect pe care o arată instituţia, prin funcţionarii săi, faţă de public. Persoanele însărcinate să răspundă la telefon nu par a fi formate pentru acest lucru. Mai mult, nici nu sînt în stare să îţi ofere informaţiile de care ai nevoie. De exemplu, la Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale, pornind de la o întrebare aparent simplă – „aş dori să obţin o audienţă pentru o problemă legată de dreptul muncii" –, ai o „convorbire" care durează aproape cinci minute, dar nu afli ce te interesează. În schimb, eşti lăsat să aştepţi secunde bune fără să ţi se spună nimic (nici măcar: „aşteptaţi un moment"), auzi pe fundal dialoguri de genul: „Ce vrea ăla?" – „Ceva cu dreptul muncii", eşti plimbat de la un interior la altul, pentru ca, în final, să ţi se închidă telefonul, după ce ţi se dă un alt număr de interior, fără să ţi se facă însă legătura. Peste tot, fie că este vorba de Ministerul Muncii, fie de Ministerul Afacerilor Externe, aceleaşi voci plictisite şi dispreţuitoare, care nu pridesc să îţi arate că le deranjezi.

Lucrurile se schimbă, chiar dacă nu radical, în trei cazuri: dacă suni pe cale oficială, dacă eşti ziarist sau dacă te prezinţi ca avînd o funcţie. Este de ajuns să spui: „Bună ziua, doctorul X la telefon" şi imediat simţi o altă nuanţă în glasul interlocutorului. Chiar dacă obţinerea de informaţii continuă să fie dificilă – de unde se vede lipsa de profesionalism a funcţionarilor din ministere –, cel puţin ai sentimentul că se încearcă ceva. Dar aceasta arată încă o dată că respectul celor din ministere pentru omul normal este nul.

Octavian GABOR

Audienţe, aşteptări

Am stat de vorbă cu oameni obişnuiţi despre experienţele lor în relaţiile cu instituţiile şi autorităţile statului.

● Am făcut nişte demersuri în urmă cu doi ani, la Primărie, în legătură cu moşternirea unui teren. După ce m-au plimbat de colo pînă colo, am cerut o audienţă la primar. Dacă am reuşit să intru repede în audienţă? Da, pentru că, sincer să fiu, mi-am folosit nişte relaţii pe care le aveam. Ce vreţi? Vechile „pile" sînt noile „pile"! Mi-am expus problema, am plecat şi am început să aştept. Şi în ziua de azi mai aştept. S-a mai mişcat cîte ceva, însă nu suficient. (ingineră, 51 de ani)

● Dacă în Occident durează cîteva ore să-ţi faci o firmă, la noi îţi trebuie un an. Am lucrat ceva timp pentru un avocat comercial. După părerea mea, nucleul birocraţiei româneşti este Registrul Comerţului. Ei au şi oameni care se pot ocupa de problemele tale. Le laşi dosarul şi rezolvă ei tot, dar te costă aproape dublu. Dacă te înhami la treburile astea de unul singur, te trimit de cel puţin două, treî ori acasă să le mai aduci şi alte acte. După alegerile din '96 s-a mai schimbat cîte ceva, dar foarte puţin. Funcţionarii sînt sub orice critică. Tot timpul nervoşi, tot timpul ţipă la tine, te tratează de pe o poziţie superioară în loc să fie la dispoziţia ta. Plus că nu ştiu unii de ceilalţi. Să zicem, unul te trimite după un act, îl aduci şi dai peste un altul care încearcă să te convingă urlînd că nu este actul de care au nevoie. Nici nu mai ştii cum să le dai şpaga, clasice pachete de ţigări, cafea, cutii de bomboane etc. Dacă le-o pui pe birou, te văd cei de la coadă şi protestează. Eventual le promiţi că dacă-ţi rezolvă treaba vor avea o recompensă. (23 de ani, studentă la Drept)

● Am avut probleme cu telefonul de la firmă, era „mort" de cîteva săptămîni, şi-am mers într-o audienţă la unul dintre directorii de la ROMTELECOM. M-am programat, am primit un bon de ordine şi am aşteptat vreo 2 luni. Apoi directorul a fost foarte amabil şi problema mi s-a rezolvat într-o săptămînă. (60 de ani, patron)

● M-am tot lovit de birocraţia asta la Primărie, la Direcţia Generală a Finanţelor Publice şi Controlul Financiar de Stat, unde am avut nişte treburi acum cîteva luni. Erau nişte cozi interminabile şi funcţionare plictisite care ar fi trebuit să fi ieşit de mult la pensie. Pauzele lor de masă se prelungeau ore întregi, îşi făceau una alteia cafele. Odată m-am enervat într-un aşa hal, încît nu m-am putut abţine şi am dat foc la nişte acte în faţa Primăriei, în semn de protest. Noroc că nu erau originalurile... (32 de ani, economist)

● Birocraţie e peste tot, cred că a ajuns o modă. Nu-i legală doar de Instituţiile de Stat. Uite, eu sînt la o Universitate particulară şi n-am văzut un haos mai mare ca la noi la rectorat, la început de an. Dacă vrei să-ţi plăteşti taxa, stai la coadă şi cînd îţi vine rîndul te trimit la decanul facultăţii colegilor tăi, cu o zi în urmă, nu li se ceruse nimic. Dacă n-ai bani şi vrei să plăteşti doar o parte din taxă, vii la prima oră şi aştepţi într-o mulţime dezorganizată să depui o cerere. De fapt cererea în sine nu contează, n-o citeşte nimeni, ea este doar calea prin care să ajungi la rector într-o audienţă. Nu ştiu cum are răbdare omul ăla să primească mii de studenţi. Eşti programat, intri şi-ţi expui motivele care de cele mai multe ori sînt penibile. După aceea îţi caută cererea şi ţi-o aprobă. Mă gîndesc că poate îmi fac nervi degeaba... cine ştie dacă nu cumva rectorul are intenţia de a cunoaşte personalitatea fiecărui student în parte? (20 de ani, studentă)

A consemnat Adina POPESCU

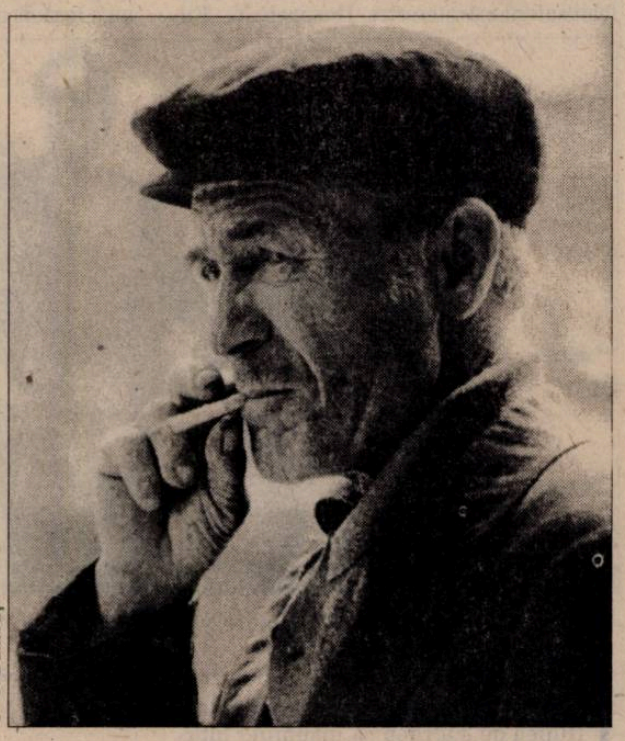

© C. Bumbuţ

Guvernul şi Alimentara

Pe gardul exterior al Palatului Parlamentului scrie cu litere de-o şchioapă: *şedinţele Camerei Deputaţilor sînt publice*. La fel ca în Constituţie. Nu ştiu cîţi cetăţeni simpli au uzat de dreptul de a-şi asculta în direct reprezentanţii dezbătînd legile ţării. Ştiu însă modul de acces în această instituţie al ziariştilor cu sau fără acreditare. Pentru o acreditare e nevoie de poze, de datele din buletin, de o scrisoare de recomandare (vă rugăm să binevoiţi...etc.) din partea redacţiei şi de aprobarea funcţionarilor de pe lîngă Camera Deputaţilor, însărcinaţi cu astfel de răspunderi. Fără acreditare, e necesară o invitaţie sau o confirmare telefonică din partea biroului de presă. Se trece pe la un oficiu unde se întocmesc bonuri de intrare, bonuri ce trebuie apoi vizate la şeful biroului de presă, pentru ca la sfîrşitul vizitei, pe baza lor, ziaristul să-şi poată recupera buletinul pe care l-a lăsat la poartă. La toate acestea se adaugă filtrele de percheziţie, aparate cu raze X, detectoare piuitoare de obiecte metalice. Urmează enormul labirint de scări, săli, culoare, lifturi şi etaje numerotate ca-n filme ştiinţifico-fantastice, S1, SM, S2, P, P1, PM..., labirint prin care chiar şi *obişnuiţii Casei* se descurcă greu. Şi poate nu atît barierele fizice şi birocratice sînt supărătoare, cît atmosfera cu iz poliţienesc. E bineînţeles o enormă diferenţă faţă de spiritul represiv care bîntuia prin jurul instituţiilor statului comunist, dar şi o foarte mare distanţă faţă de libertatea şi degajarea ce domină spaţiul instituţiilor democratice occidentale. Dar, Camera Deputaţilor sau Senatul nu sînt nici pe departe instituţiile cele mai birocratice şi greu accesibile din România. Bunăoară, în sediul guvernului nu se intră (prin efectul unor misterioase dispoziţii şi regulamente interioare) decît cu acreditare. Acreditare ce se obţine prin aceleaşi proceduri ca la Parlament. Briefingurile guvernamentale, deşi menite să informeze periodic opinia publică, prin intermediul presei, asupra activităţii executivului, sînt transformate într-un fel de şedinţe pentru cîţiva iniţiaţi. Se spune că orice ziarist poate obţine acreditare. Atunci, de ce nu poate intra orice ziarist şi fără acreditare, pe baza legitimaţiei şi eventual a bulentinului de identitate. Cine insistă cu această logică pe lîngă funcţionarii guvernamentali care se ocupă de problemă, riscă să primească replici de tipul: „Ce, la Casa Albă poţi intra aşa, cum vrei şi cînd vrei?" sau „Ce, noi sîntem alimentară?". Sînt chiar texte auzite de la o măruntă funcţionară responsabilă cu presa în actualul guvern democratic, funcţionară cu nume identic cu al unui ministru, despre care gurile rele spun că i-ar fi unchi. Nepoata unchiului lucrează aşadar la Guvern şi nu la Alimentara, iar Guvernul, evident, nu poate fi la fel de accesibil şi transparent ca Alimentara. Asta deşi cetăţeanul e acelaşi care plăteşte şi produsele de la alimentară (pe care le vede) şi serviciile guvernului (pe care nu le vede). Cît despre întrarea la Casa Albă, la Congresul SUA şi la alte asemenea instituţii din ţări civilizate, ar trebui să se ştie o dată pentru totdeauna: se poate face şi cu paşaport românesc. Nu mai vorbim de Parlamentul Marii Britanii unde pe lîngă faptul că dintr-o lojă specială şi foarte elegantă poţi asista o zi întreagă la şedinţe, ca simplu turist (fără să ai măcar cetăţenie britanică), eşti primit de venerabili domni în frac care te întîmpină cu glume şi te ajută să-ţi scoţi paltonul la garderobă. S-ar putea spune că sînt trucuri menite să atragă turiştii. Doar că Parlamentul Britanic sau Congresul American nu lucrează numai pentru turişti.

Revenind însă la instituţiile noastre şi coborînd de la cele mai importante către cele mai mărunte, constatăm o tot mai deasă birocraţie şi un acces la informaţii din ce în ce mai puţin posibil. La Parchet, de exemplu, există chiar şi o dispoziţie (celebrul ordin 48/1996) care îngrădeşte relaţiile dintre ziarişti şi procurori, şi care n-a fost încă abrogată, în ciuda promisiunilor noului procuror general. Se consideră aşadar, în principiu, că un procuror nu are destul discernămînt atunci cînd stă de vorbă cu un jurnalist, putînd să-i furnizeze acestuia informaţii care să pericliteze mersul unei anchete. La Poliţie, birourile de presă ce la Inspectoratului General sau de la Poliţia Capitalei sînt destul de eficiente, furnizînd informaţii multe şi precise. Mergînd însă la secţii şi la posturi locale, ca ziarist, rişti să te loveşti de o opacitate totală, dacă nu chiar de atitudini ostile. Cît priveşte vizitarea unei fabrici sau întreprinderi de stat de către un ziarist care vrea să scrie un reportaj, ea se transformă de obicei într-un adevărat circ. Nu se poate remarca decît că mania secretelor, a hîrtiilor ştampilate şi a barierelor precum şi lipsa obişnuinţei de a vorbi deschis, fără ocolişuri şi inhibiţii persistă la mai toate nivelurile, cazurile contrare fiind adevărate surprize.

Andrei MANOLESCU

Îl cunosc pe...

Ion Manole, vînzător de mături

Reporter: Dacă ar fi să vedeţi în perspectivă, ce-aţi vrea să vă faceţi?

Ion Manole: Nici pasăre, nici animal. Bec.

De ce?

E simplu! Cît trăieşti? O oră-două, trei sute. Tremuri cu filament cu tot că dacă s-o strica, dacă nu s-o strica. N-ai pic de siguranţă. Poţi nimeri într-un filet anormal, ars. Poţi intra într-o casă de oameni.

Dar cum ar fi să fiţi bec de frigider?

Bec de frigider? Acolo ar fi de bîrfit... acolo se vede ce are şi n-are omu-n casă. Ce vitamine... ce otrăvuri. Eu am fost într-o vizită în Bucureşti, acum vreo 3-4 ani. M-a invitat un consătean, că eu sînt din Slobozia de loc, şi zicea că „hai, bă, la mine" şi am stat la el vreo două zile şi ăla n-avea nimic în frigider. O bucată de caşcaval mai mică şi un dop de şampanie. Vă daţi seama? Şi-a bătut joc de mine. Că mie mi-era foame. Dop nu puteam mînca, caşcaval, nu. Ce puteam să fac? Îl aşteptam să vină de la servici şi mi se făcea o foame grozavă, eu, amărît, n-aveam bani decît de întors. Dacă îi cheltuiam pe ăia, de la ăsta nu puteam lua că n-avea nici el. M-am pus şi-am fiert puţină mobilă, şireturi şi nasturi şi mi-a trecut foamea... Ce dracu? – zicea becu' lui de la frigider.

Se aprindea?

Uite, asta-mi amintesc! Mergea strună, mă şi scotea din sărite.

Pe atunci vindeaţi mături?

Nu, pe atunci eram cu iepurii de căciulă. Da' nu mi-a mers prea mult. Se ducea dracu' prafu' de la iepure! Mă enervam şi am ales să colind oraşul cu mături.

Vindeţi?

Relativ. Îmi iese de o sută lebăr şi o pîine.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

VIAGRESIVITATE

● Săptămîna trecută, introducerea în farmacii a medicamentului Viagra a fost ştire de prima pagină prin gazete şi prilej de conversaţie. Un soi de pudoare, probabil, îi făcea pe cei mai mulţi să încheie discuţia despre pastila albastră cu un panseu macabru de tipul: „Situaţia o să fie albastră, dom'le... Să vezi cîţi o să moară, acuma, de la Viagra asta... Pe capete o să moară!". Pronosticul ăsta cu muritul (cu Thanatos înainte de Eros, cum ar veni) eu l-am auzit în: taxi, autobuz, parc, birouri ministeriale (Ministerul Sănătăţii). (**D. V.-R.**)

● Am constatat existenţa unui alt tip de cerşit – cerşitul agresiv. Cum se procedează: persoana în cauză se postează într-un loc aglomerat (de preferinţă undeva pe unde să treacă femei sau copii, spre exemplu la o gură de metrou) şi întinde mîna, însoţindu-şi gestul cu priviri crîncene, gesturi de intimidare sau cuvinte obscene. Chiar şi eventualei dărnicii a trecătorului i se răspunde cu „urări" de mamă, de neam sau cu un singur cuvînt din limba turcă. (**C. M.**)

GHERMMMmmmAN, FAINĂ POZĂ

● Caragialian vorbind, cazul dlui Sabin Gherman – cel care a făcut un manifest: „M-am săturat de România!", dintr-un articol doar foarte nervos – e simplu; în schiţa aceea formidabilă, „10 Mai", e descris un ardelean care, pe la 1900, trece munţii pînă la Bucureşti, ca să-l aclame pe Rege, de 10 Mai, să simtă şi el că e român adevărat; după ce trece cortegiul regal, ardeleanul, epuizat de uralele sale, constată că, în timpul cît a fost entuziasmat, i s-a furat portofelul! Dl S. Gherman e un clujean care nu mai vrea să fie furat la şi de Bucureşti. Două ore, la „Tucă-Show", el asta a spus, cu citate din Blaga şi din el însuşi, invocînd cu gaia maţu' democraţia pentru dreptul la aiureala lui, neînduplecat de logica patetică şi seriozitatea prea mare a interlocutorilor săi, aflaţi în situaţia nostimă de a-l reţine pe unul să arunce un bolovan într-o baltă. Ca bucureştean şi cetăţean român, cu armata făcută la Cluj şi Oradea, am elaborat un manifest cît un haiku: „La urma urmei, m-am săturat şi de dl Sabin Gherman!". (**R. C.**)

● Pe unul dintre afişele electorale ale candidatului CDR la funcţia de primar al Capitalei stă scris: „Viorel Lis – primarul mileniului III". Să sperăm că viitoarea legislatură nu va dura chiar o mie de ani. Altminteri, aşteptăm provincia! (**M. V.**)

● Revista *Liceenii* are, ca orice publicaţie care se respectă, o poştă a redacţiei (intitulată „Poşta sentimentală"). Redactorul care se ocupă de această rubrică face eforturi disperate să fie în ton cu generaţia căreia i se adresează şi abuzează de interjecţii, argou puştesc şi poante răsuflate: „Teodora-Flavia, Constanţa. Oaaah, ce biscuit baban! La mulţi ani, la mulţi bani, baftă şi tot ce-ţi doreşti îţi urează, in corpore, toţi «Liceenii»! Nichita Stănescu avea o vorbă: «Ce mai faci bre? / De unde vrei (**să** – presupunem, *n.n.*) ştiu?». Cam aşa şi eu. Ascult Sting de sting. Vreau şi poză şi veşti; aştept." Uneori, însă, alăturarea de prenume, localitate şi interjecţia de rigoare dă naştere la situaţii ambigue: „Iuliana, Pucioasa. MMMmmm, fainâ poză.". (**C. P.-B.**)

AFINITĂŢI GUSTATIVE LA McNICOREŞTI

● Adrian Vilău, „mare specialist în prepararea mîncărurilor chinezeşti", a făcut o pasiune pentru hrana exotică fiindcă a citit în copilărie cărţile lui Mircea Eliade (*Libertatea*, 2492). „Unul dm modelele mele, ca mod de viaţă, a fost Eliade. De la el am prins gustul pentru orientalistică". Necunoscînd alte influenţe exercitate de ilustrul orientalist asupra vechiului său admirator, subliniem deocamdată numai „afinităţile (lor) gustative". (**T. C.**)

● Mănînc la McDonald's, ades, deşi am senzaţia că înghit pilule de hrană, ca-n S.F.-uri. Nostim e că, mai nou, McDonald's şi-a lansat un nou slogan: *„Bogăţia naturii în produsele noastre"* – cu niscaiva legume în coş şi-o sticlă de lapte pe fundal. Impresia naturistă e, însă, umbrită de calupul de brînză, din pachet, tăiată în bucăţi pătrate, perfect aliniate. (**I. P.**)

● La un restaurant din Bucureşti („Nicoreşti"), întîmplarea a făcut ca un tînăr neamţ, înalt şi cu ochelari, să se aşeze la masă lîngă grupul nostru. A scos din buzunar o hîrtie pe care scria *cotlet de porc şi cartofi prăjiţi*, pe care a arătat-o chelneriţei. A cerut şi bere fără alcool (multe sticle). După o mulţime de semne şi cu ajutorul unui dicţionar german-român pe care-l avea asupră-i, ne-a făcut să înţelegem că, pînă la venirea ruşilor, familia lui a locuit în Bucureşti, că un unchi de-al său a avut o fabrică de cherestea lîngă Bacău... Părea o poveste ca-n filme. *După cincizeci de ani.* La un moment dat, ne-a arătat o poză de-a bunicului său îmbrăcat în uniformă SS. Ne-a explicat că în război orice SS-ist făcea cît 20 de ruşi. Apoi, printre altele, ne-a întrebat *cam cîţi ţigani sînt în Bucureşti. Dar evrei?* (**A. M.**)

A PATRA PUTERE ÎN STAT: GOANA DUPĂ AUR

● În rubrica sa din *România literară* – care a împlinit, de curînd, trei decenii de apariţie: La mulţi ani! –, Cristian Teodorescu atinge o problemă delicată: discernămîntul unor ziarişti: „Forţa ziaristului ţine şi de capacitatea sa de a nu da curs prostiilor sau teribilismelor sau pur şi simplu tembelismelor cu care are de-a face. Asta, fireşte, în măsura în care ziaristul vrea să fie cea de-a patra putere în stat. Destui sînt însă cei care vor să aibă şi beneficiile de tiraj ale presei de scandal, dar şi aerul că lucrează pentru întărirea puterii statului, prin dezvăluiri, chipurile, necesare." În acelaşi număr (41), o foarte binevenită punere la punct a Piei Brânzeu – în chestiunea „Multiculturalismului", despre care apar, în ultimul timp, multe prostii... (**a.l.ş.**)

● Nebunia cîştigurilor de orice fel şi cu orice ocazie a atins paroxismul: *Dosia* chiar îşi intitulează reclama: *„Goana după aur"*. Aurul constă în, printre altele, niscaiva cruciuliţe pe care le poţi găsi scurmînd prin detergent. (**I. P.**)

AUTOAPĂRAREA ARE CUVÎNTUL

● *PROTEJAŢI-VĂ DE UN ATAC / OPRIŢI AGRESORUL DIN FAŞĂ / Cu un singur „foc" de* ***„DEFIANCE"!*** */ ÎMPOTRIVA BEŢIVILOR – OBSEDAŢILOR SEXUAL – PSIHOPAŢILOR – HOŢILOR – CHIAR ŞI A CÎINILOR VAGABONZI! / CEL MAI PUTERNIC SPRAY DEFENSIV PENTRU PROTECŢIE PERSONALĂ /* ***DEFIANCE*** *conţine* oleorsin capsicum *sub presiune / GARANTAT SĂ SECERE LA PĂMÎNT UN BĂRBAT DE 2 METRI, 150 KG ÎN GENUNCHI CU OCHII ÎN LACRIMI... în timp ce vă retrageţi în siguranţă! / STRICT NECESAR PENTRU ŞOFERI... MAME CU COPII MICI... PAZNICI DE NOAPTE... FEMEI CARE SE ÎNTORC SINGURE DE LA SERVICI... BICICLIŞTI... OAMENI CARE UMBLĂ CU BANI... / NUMAI 99700 Lei / CADOU GRATUIT: agăţătoare pentru buzunar + lanţ pentru pus la chei.*

...Noapte de catran, întunecată ca tranziţia. Luminile de la capătul tunelului s-au stins de mult şi România zace cufundată în beznă, visînd elicoptere de atac la persoană. O femeie singură, cu doi copii mici în braţe şi cu o mare sumă de bani asupra ei, se întoarce pe bicicletă acasă. Este agresată de un cîine vagabond beat şi obsedat sexual, înalt de 2 metri şi cîntărind 150 kg, care în genunchi cu ochii în lacrimi latră la Luna Curăţeniei. Femeia coboară de pe bicicletă, pune jos copiii şi suma de bani, scoate de undeva un spray ***Defiance*** şi opreşte agresorul din faşă cu un jet de *oleorsin capsicum*. Dar cînd să se retragă în siguranţă, ia copiii şi banii de unde nu-s... Bieţii copilaşi au murit între timp pentru că o Moaşa Cloanţa din judeţul Suceava le-a administrat un vaccin fără să se spele pe gheare după ce a mers la closet, iar bieţii bani, agresaţi de noul regim de taxe şi impozite, au căzut pradă agăţătoarei pentru buzunar a finanţelor statului. (**D. S.**)

Televedenii

Femeia arde, ţara se piaptănă

Femeia care şi-a dat foc în faţa primăriei din Piteşti a oferit televiziunilor, tuturor televiziunilor româneşti, un subiect fierbinte de actualităţi; de fapt, nu un subiect, ci mai degrabă un *obiect*. Lentila camerei de filmat a înregistrat rece, imperturbabilă ca şi operatorul însuşi (în sfîrşit avem profesionişti care îşi văd de treabă indiferent ce se întîmplă în jurul lor!), cum un om se pregăteşte să se sinucidă într-un mod barbar sub ochii indiferenţi sau neîncrezători ai trecătorilor, cum în sfîrşit îşi dă foc, focul urcă pe mîneca hainei, omul e cuprins de flăcări, se prăbuşeşte, şi abia atunci doi-trei dintre cei prezenţi îşi scot hainele de pe ei să stingă focul. Mai departe, vedem primarul şi soţul – puncte de vedere diametral opuse, puse faţă în faţă cu rigoare profesionistă, rece, fără nici un comentariu suplimentar, de reporterii evenimentului – care invariabil îşi încheie *„materialul"* cu informaţiile medicilor despre acest *caz*: un buletin neutru ca starea vremii. Ce omit, tot invariabil, reportajele să precizeze, este *ce a rămas din* ***omul*** devenit *caz* medical, *material* de reportaj, *obiect* de ştire: o halcă diformă, mută şi nemişcată (oricît de multă durere ascunde în ea), pe un pat (oricît de bine îngrijit) de spital.

Pentru a creşte valoarea prezentărilor lor, unii reporteri au încercat cu tot dinadinsul, în buna tradiţie a şcolii socialiste de jurnalism, să ... găsească vinovatul. Mai exact, să insinueze vinovăţia unuia sau altuia dintre cei implicaţi fie direct, cum e cazul soţului, fie indirect, cum e cazul primarului.

Au fost declanşate anchete, s-a scris în ziare, încercarea de sinucidere a devenit serial difuzat la ore de maximă audienţă în buletinele de ştiri ale tuturor canalelor de televiziune. Adică s-a întîmplat exact ceea ce urmăreşte un om dornic să atragă atenţia asupra *cazului* lui: ieşirea din anonimat. Cu ce preţ însă, nici una dintre emisiunile dedicate *evenimentului* nu a spus limpede, şi nu a arătat mostruoasa realitate palpabilă, tragică indiferent dacă există sau nu un vinovat, zguduitoare indiferent dacă sinucigaşa a fost sau nu conştientă de ceea ce face – cu atît mai înspăimîntătoare dacă cumva, ceea ce nu e deloc exclus, femeia nu a fost conştientă pe deplin de urmările gestului ei.

Astfel încît, una peste alta, cazul femeii din Piteşti a avut, aşa cum a fost prezentat la televiziune, nu consecinţe umane, ci *mediatice*; nu un rezultat tragic, ci unul *senzaţional*; nu valoare de semnal de alarmă, ci (înfiorător) *valoarea unei soluţii*. Privind relatările reci, impersonale, indiferente, preocupate de problema minoră a vinovăţiei soţului sau a promptitudinii primăriei, fără nici măcar o singură întrebare a unui reporter către un doctor despre chinurile îngrozitoare prin care *omul* acela va fi trecut şi poate încă trece, – orice fire labilă, avînd înclinaţii maniacale, cu o mică problemă personală, poate deduce logic, într-un moment de naivitate sau depresie, că acesta este exemplul de urmat pentru a-şi rezolva oful. Ca şi cînd, cu sau fără casă, rămăşiţa chinuită de dureri de acum ar fi rezolvat ceva pentru omul care a fost.

Se ascunde aici o monstruoasă educaţie cu sînge rece a cruzimii, pe de o parte greu de bănuit la oameni atît de tineri ca cei care formează majoritatea în echipele de ştiri, şi pe de altă parte periculoasă social. Fiindcă logic ar fi (deşi sper să nu am dreptate) ca în România anului 1998 cu opt posturi de televiziune, exemplul din Piteşti să fie curînd urmat de alte evenimente similare, ca o consecinţă directă a felului cum a fost cazul prezentat prin cel mai influent canal de informare – televiziunea – şi a inconştienţei unora dintre ziarişti, care fac din goana după senzaţional un scop în sine.

Nici o încruntare a spîncenei, nici un rid pe frunte, nici o schimbare a vocii simpaticilor, frumoşilor, imperturbabililor prezentatori de ştiri. Ca şi cînd nu ar fi fost de ajuns, într-una din seri, cînd reportajul se încheia cu imaginea de departe a unei mumii inerte pe patul de spital, prezentatoarea *Antenei 1* tocmai îşi aranja, cochetă, o şuviţă rebelă de păr.

Cipriana PETRE

Jacques de RICAUMONT*

Elogiul snobismului

Descartes s-a înşelat: nu bunul-simţ este „la chose du monde la mieux partagée“, ci snobismul. Fenomen din toate timpurile, din toate ţările şi din toate clasele, este unul din resorturile elementare ale sufletului omenesc: nimeni nu este scutit. „Dacă snobismul ar fi un păcat de moarte, îi repetam adesea cu plăcere unui prelat dintre cunoscuţii mei, care el însuşi îl practica – chit că numai lăcomia va fi fiind singura greşală (venială) pe care oamenii în sutană acceptă să o mărturisească –, atunci am arde cu toţii în infern.“ Dar nu toţi snobii riscă focul etern şi o anume formă de snobism este chiar contrariul unui defect.

Cel mai rău dintre snobisme este antisnobismul, acest refuz al snobismului fiind asemănător refuzului laudelor căruia La Rochefoucauld i-a dezvăluit mobilul ascuns. În vreme ce snobismul este un sentiment inconştient, pentru că e instinctiv, antisnobismul presupune conştientizarea unei realităţi împotriva căreia lupţi negînd-o. Nimic mai concertat şi deci mai puţin inocent. Respingerea a tot ce riscă să dea impresia snobismului este cel mai adesea ostentativă. Această teamă de a fi acuzaţi de snobism duce la zeflemea: ridiculizăm şi stigmatizăm la altul ceea ce am descoperit în noi şi-ncercăm să refulăm. Pe scurt, dacă toţi sîntem snobi, puţini sînt aceia care au curajul să o mărturisească. Dar snobismul este un zeu maliţios care se amuză provocînd malentenduuri. Se întîmplă ca absenţa snobismului să ia aparenţele contrariului său. Cutare pare snob deşi nu e decît exact. Un tînăr descendent al unei familii înrudite cu numeroase familii ducale răspunse foarte inocent întrebării unui camarad de liceu care voia să ştie cum trebuie să i te adresezi unui duce, „Domnule duce“ sau doar „Domnule“? „Nu prea ştiu, celor mai mulţi, eu le spun: «Unchiule»!“

Pe scurt, dacă fiecare din noi sîntem snobi, nu toţi sîntem în aceeaşi măsură. Aşa cum există îngeri buni şi îngeri răi, există bunul snobism şi snobismul rău.

Acestuia din urmă doar i s-ar cuveni epitetul: snobismului care înseamnă grija maladivă de a fi în vîrful tuturor modelor, copiind servil pe cei care au reputaţia, falsă adesea, de a le fi lansat. Răul snob este, aşa cum l-a definit Littré, „un om care admiră în mod plat lucruri vulgare“. Acesta ridică în slăvi pe acel muzician, scriitor sau pictor pe care trebuie, crede el, să-l ridici în slăvi în acel moment, şi, intoxicat de admiraţia contagioasă a arbitrilor gustului, ajunge să se convingă că-l apreciază el însuşi. Se îmbracă, nu după preferinţele sale, ci după regulile emise de cei pe care o presă monotonă i-a decretat regii eleganţei. El nu are nici măcar nevoie să simtă ceea ce este „şic“; e suficient să afle ce este considerat ca atare într-un moment sau altul. În mod similar, arde de nerăbdare să fie în preajma oamenilor bine văzuţi mai curînd decît a oamenilor de valoare. El împrumută părerile pe care trebuie să le ai, şi nu doar le adoptă ci le şi proclamă. Nici măcar nu-i dă prin cap că rafinamentul suprem este de a descoperi şi a lansa un autor sau un stilist necunoscut – de a crea moda în loc de a o urma.

Răul snob proliferează în straturile joase ale societăţii. Între bunul snob şi el, există o diferenţă de natură şi nu de grad. Din nefericire, oprobriul pe care l-ar merita unul trece şi asupra celuilalt. S-a reuşit a i se inocula acestuia un asemenea complex de inferioritate încît nu are onestitatea de a-şi asuma natura. Şi o prejudecată, spune Einstein, este mai greu de zdrobit chiar şi decît atomul.

O persoană de bună condiţie, care are simţul ierarhiei din instinct şi căreia nu-i este ruşine să-şi recunoască superiori prin naştere, ştie că mediul său natural se compune, ca şi pămîntul, din straturi suprapuse. Bunul snob aspiră să frecventeze ce e mai bun din clasa sa: visul său ar fi, la limită, de a reuni la el acasă invitaţi atît de prestigioşi încît, dacă n-ar fi gazdă, nici n-ar putea asista la recepţie.

Snobismul ia forme diverse: există snobismul celebrităţii, cel al bogăţiei, al puterii, al spiritului, al situaţiei mondene. Acesta din urmă, deşi ascuns, mi se pare cel mai răspîndit. Dacă snobul are parte de mulţumiri, el are deopotrivă parte şi de constrîngeri. În primul rînd, aceea de a ieşi în lume. Cînd, din mizantropie sau suficienţă – considerînd că nimeni nu merită să-i acapareze timpul –, nu vede pe nimeni, gentilomul cel mai bine înzestrat de soartă este iute uitat. Izolarea sa nu face să-i crească prestigiul, cum se întîmpla cu împăratul Chinei: dimpotrivă, absenţa ameninţă o poziţie care nu se întăreşte decît prin constanţa atenţiilor care-i sînt acordate.

Cel care practică lumea cu inteligenţă poate trage profituri mari. Mondenitatea este o şcoală, dacă nu a tuturor calităţilor, atunci măcar a cîtorva dintre ele. Ea nu dezvoltă doar bunele maniere, ci dezvoltă caracterul, în vreme ce, izolat, spiritul se acreşte sau se umflă peste poate. În vreme ce aplecarea asupra sieşi favorizează orgoliul şi egoismul, comerţul cu ceilalţi incită la indulgenţă şi la o stimă exactă a propriei valori. Pe scurt, climatul lumii este salubru, fără îndoială chiar salutar.

Terapeutică morală, mondenitatea este, pentru scriitor, un exerciţiu de igienă intelectuală. Pentru a ajunge la acea uşurinţă care este culmea perfecţiunii şi care pare adesea un efect al graţiei divine, el are nevoie mai mult ca oricare altul, de meniul împărţirii timpului zilnic într-o perioadă de reflecţie şi una de relaş. După o dimineaţă consacrată creaţiei şi o după-amiază consacrată lecturii, nu există nimic mai necesar decît divertismentul.

Muzica şi spectacolele, deşi îl odihnesc, îi solicită atenţia. Doar mondenitatea îi oferă delăsarea absolută căci ea lasă gesturile să fie făcute şi cuvintele pronunţate fără intervenţia acesteia. Cu condiţia de a nu introduce nici un gînd în remarcile sale, nu există contragreutate mai eficace pentru concentrarea spiritului. Valéry însuşi a sucombat, fără remuşcări aparente, vertijului acestui vid.

Rafinamentul suprem este de a descoperi şi a lansa un autor sau un stilist necunoscut – de a crea moda şi nu de a o urma.

Dacă nu accezi la serenitate decît prin starea de graţie, nu te sustragi disperării decît prin frivolitate. Nici o armură nu protejează mai bine; celelalte sînt, ca şi sfinţenia, impenetrabile dar prea grele, sau, aidoma gloriei, au mai mult strălucire decît soliditate.

Fără doar şi poate, mondenitatea nu izbuteşte întotdeauna să îndepărteze excesele inimii şi nici atingerile vieţii, dar ea le supune deopotrivă unei operaţiuni de rafinare care temperează exagerările, răceşte ardorile, îndulceşte suferinţele şi atenuează pînă şi dezastrele. Grijile dispar; subiectele care ar putea să-l rănească pe monden şi sentimentele care l-ar putea agita nu păstrează, primele din importanţa lor, celelalte din forţa lor, decît ceea ce nu riscă să rupă convenienţele. El nu ridică niciodată glasul. Din instinct, el practică litota, şi conversaţia sa nu e decît un melanj de eufemisme şi de complimente. Niciodată nu renunţă la bontonul care este opusul prostului gust. De aici, reproşul de ipocrizie care i se aduce, chit că i se întîmplă uneori să şi gîndească ceea ce spune. Această disimulare este însă necesară. Dacă mondenul i-ar dezvălui fiecăruia sentimentele pe care i le trezeşte, viaţa de societate nu ar mai fi posibilă. Urbanitatea este lubrifiantul relaţiilor mondene.

Ceea ce practica lumii poate avea mecanic şi, la limită, chiar inuman, este astăzi respins de către tineri. Aceştia se preocupă mai puţin să menţină cît să progreseze, adică să cîştige cît mai iute şi prin toate mijloacele posibile cît mai mulţi bani. Pentru ei, cea dintîi artă este aceea pe care, cu un termen puţintel pedant (şi care desigur nu aparţine vocabularului lor), se numeşte crematistica. Cînd găsesc timp să se distreze, ei refuză orice constrîngere, preferînd barurile saloanelor şi neconsimţind să apară pînă şi-aici decît cu condiţia să fie siguri c-or să se-amuze.

Pentru snob, dificultatea este de a concilia două exigenţe aparent contradictorii: trebuie să cunoască multă lume; trebuie să vadă puţină lume. El trebuie, pentru a compensa golurile create prin plecări, îmbolnăviri, decese, să-şi mărească cercul cunoştinţelor; dar, deloc mulţumit

cu completarea listelor, el trebuie să lucreze fără pauză să le amelioreze echilibrînd persoanele „bine“, de care era satisfăcut la început, cu un număr măcar egal de persoane „şi mai bine“. Proust, care a spus tot despre acest subiect, considera că „piatra unghiulară“ a unui salon e „sacrificiul“. Constrîns la excluziuni adesea sfîşietoare, snobul nu trebuie să fie niciodată complezent. O reuniune este mai puţin elegantă prin cei prezenţi cît prin cei excluşi. Poţi avea simpatie pentru un pompier sau pentru un poliţist (măcar pentru depeizarea unui asemenea comerţ), dar nu-i poţi număra printre relaţiile tale. Trebuie să-i primeşti şi pe unii, şi pe alţii – dar nu în aceeaşi zi. Altminteri, inteligenţa şi cultura prietenilor sînt gustate mai bine în intimitate decît la grămadă.

În ce priveşte alegerea relaţiilor, trebuie rezistat prestigiului banului, al puterii sau al renumelui legat de posesie, şi aşadar precar; e preferabil să lăsaţi venerarea acestora altor clase. Mai ales celebritatea unui star sau a unui campion exercită o atracţie căreia masele nu-i rezistă. Dar este contrar raţiunii să vă lăsaţi impresionaţi de bogăţie, căci este ştiut că cei mai avuţi sînt adesea şi cei mai puţin generoşi. Dacă sîntem întotdeauna curioşi să cunoaştem acei oameni despre care se vorbeşte, chit că este, potrivit lui Balzac, un semn de slăbiciune, ca atunci cînd, sub Carol al X-lea, lumea alerga la grădina zoologică să vadă girafa, puterea fascinează cel mai mult. Or, cei care valorează prin ceea ce fac şi nu prin ceea ce sînt, care nu-şi datorează importanţa decît funcţiei lor provizorii, merită să fie deplînşi şi nu invidiaţi.

Măreţia aristocratului ţine în mare parte de efasarea individului în raport cu ideea de reprezentant al unei ascendenţe. A dori să adaugi strălucirii originilor pe aceea a puterii şi bogăţiei este o pretenţie stridentă, naşterea fiind deja un privilegiu care trebuie meritat.

O doamnă din lumea cea mai bună m-a salutat odată, cînd i-am fost prezentat, cu un deferent „Domnule ambasador“; i-am răspuns că nu aparţineam carierei diplomatice. La întîlnirea următoare, m-a întîmpinat cu un prietenesc „Domnule preşedinte“. I-am mărturisit că, spre viul meu regret – şi fără îndoială, mai ales al său –, nu eram mai preşedinte decît ambasador. „E curios, exclamă ea, la vîrsta dvs. eşti fie una, fie alta.“ Am fost la un pas de a-i răspunde că mă mulţumesc încercînd să fiu ceea ce sînt, dar m-am abţinut, nedorind să tulbur şi mai mult o concepţie despre existenţă în care funcţia are mai multă importanţă decît starea. Şi totuşi, în forul meu interior, mi-am adus aminte de vorba profundă evocată de contesa de Boigne: cînd ducele de Doudeauville a fost numit ministru al Poştelor într-un guvern, un membru din anturajul său a găsit cu cale să întrebe – „Şi cine, mă rog, va fi ducele de Doudeauville?“

(Mercure de France, MCMXCIII)

* Scriitor francez, decedat în 1996; a fost preşedinte al „Clubului Henry de Montherlant“. A scris, special pentru *Dilema,* un text – tradus de H.-R. Patapievici –, care a apărut în nr. 27/1993.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ-RADU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 299 ● 23 - 29 octombrie 1998 ●

Anul VI
nr. 300
30 oct. - 5 nov. 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

NUMĂRUL 300

Noi și-ai noștri

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

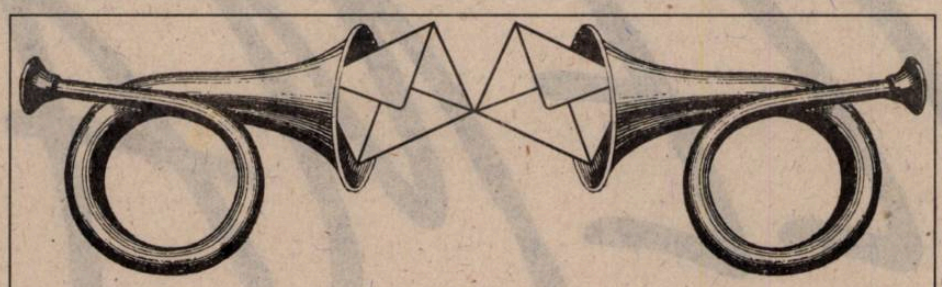

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 293: Pedăgog de şcoală nouă

Orgoliosul nu e fericit nici în rai

Cîndva mă aflam într-o dispoziţie destul de inadecvată unui, pe atunci, student. Nu sufeream revistele. Ziarele nici atît. Socialul îmi părea sufocat de o mîzgă faptică de care nici măcar critic nu mă puteam lipi. Preferam cărţile. Pentru unitatea de subiect, de stil, pentru ideile lor coagulate, pentru idealismul lor tonic. Colegii mei cei mai apropiaţi, prietenii, puţinii pe care-i aveam, degustau savoarea *Dilemei* pe cînd eu abia de o adulmecam. Treptat însă, revista Dvs. mi s-a impus prin unitatea de subiect, întîi, căci acesta era fixul meu punctiform. Apoi, prin aceeaşi revistă m-am vindecat şi de obsesia monotonală pe care o căutam în prestanţa auctorială. Inteligenţa revistei mi se pare centrată tocmai în pluralitatea şi diversitatea opiniilor. Socialul este circumscris cu pertinenţă şi graţie de intelectuali grei, de stilişti rafinaţi care ne invită la trezire civică. Somnolenţa mea civică s-a scuturat acum, spaima de schizoidie în faţa pluralităţii (dualităţii) s-a retras. Acum aştept cu un fior pe care ţi-l dă doar sărbătorescul, numărul viitor al *Dilemei*. M-am hotărît să vă scriu de tot atîtea ori de cîte m-am şi sfiit. Pentru că ultimele numere se ocupă de o realitate care mă conţine, şi pentru că am devenit o dilematică perseverentă, îndrăznesc totuşi să mă prind într-un joc de mici observaţii. Sînt profesoară. Licenţiată în chimie şi filosofie.

Primul duh care te întîmpină într-o cancelarie sau te pîndeşte de prin bănci, este duhul rutinei. Numai cu viclenie îl răpui. Altfel, e cleios, gelatinos. Eu nu-mi pot aroga dreptul de biruitor asupra balaurului, dar pot vorbi despre experienţa luptei. Există o anume poftă de autoritate sîrmoasă, îndeajuns de contagioasă, cît s-o iei de prin cancelarii, la puţin timp de la instalare, chiar. Eu mi-am dizolvat-o cu aburul nutritiv al altei studenţii. Inevitabil, studenţia s-a terminat. Simt însă prospeţimea primilor ani căci disciplinele pe care le predau sînt altele. La noi, litera manualului devine un calcar care se depune pe mintea profesorului. Dacă s-ar schimba an de an manualele, atunci textul lor ar tremura oarecum în memoria celor ce-l consultă. Atunci aceştia ar fi dispuşi în mai mare măsură să fie ei înşişi creativi, să plămădească ei înşişi substanţa lecţiei, să schimbe accentul de pe memorie pe gîndire, pe interpretare. Şi apoi, cum se concepeau examenele de admitere, erai condamnat la exclusivă memorizare... Fără memorie, ştiu, nu există învăţare dar numai cu memorie nu există progres.

Alt duh rău cuibărit prin cotloane de cancelarii este duhul mîndriei, al slavei deşarte, cum ar spune anahoretul. «Dacă valoarea mea o întrece pe cea a colegului meu, cum se face c-avem acelaşi regim?» Priviri cînd dispreţuitoare, cînd piezişe se pot oricînd abate asupra ta. La asta ai şi o posibilă explicaţie, orgoliosul nu-i fericit nici în rai căci e muncit de gîndul că nu-i primul. Cu atît mai mult cu cît în învăţămînt e greu să te simţi în rai... De-abia de poţi rupe din puţinul ce-l ai pentru o carte pe lună. Cînd îţi cumperi două, devii spiritul cel mai inspirat să produci o definiţie perfectă, austerităţii.

Deasupra ta ca profesor mai pîndesc şi dilemele. Acerbe! La discreţia cui să pui cele cincizeci de minute pe săptămînă, la discreţia celor deja atinşi de fermentul pasiunii pentru carte sau să le foloseşti în intenţia de a-i disloca pe nepăsători din caustica lor plictiseală?

Să te ţii de litera manualului cum vor făcătorii de bareme, sau să-ţi porţi auditoriul şi prin alte pajişti mai însorite şi mai înflorite? Să pretinzi definiţii cu pretenţie de valabilitate universală sau să compari pe cele date de diferite surse?

Să intri în limbajul strict al disciplinei pe care-o slujeşti sau să ţi-l nuanţezi pînă la policromie?

Şi apoi mai sînt şi micile dar îndesatele controverse privind motivaţia profesorului. Cea extrinsecă, de vreme ce nu există, trebuie retezată cu nădejde, sînt de acord chiar „idealiştii irecuperabili“ ca dilematica Pompilia Gîrlea. Atunci trăiască motivaţia intrinsecă! Ce să mai zici?!

Imaginea modestiei învăţătorimii n-are nimic înjositor, sînt de acord, dar nu credeţi că tot dînd şi neprimind nimic în schimb, stimată Pompilia Gîrlea, vă paşte pericolul sleirii?

Sub înfăţişarea cenuşie se poate ascunde o feerie cromatică, nu neg. Vezi discul lui Newton, dar ar trebui să poţi alege cenuşiul, nu să ţi se impună. Cînd munca ta e evaluată la un preţ de nimic, îţi poate trece prin minte că e zadarnică. Şi o muncă zadarnică e absurdă.

Valeria GHEORGHIU
Rovinari

Nr. 298: Paranormal

Ceasul rău – pisica – treişpe

Culturile arhaice izgonesc din viaţa lor tot ceea ce este nou sau neobişnuit: gemenii, copiii diformi, animalele cu un comportament ciudat etc. Toate aceste culturi au în comun respectarea tabuului. Acesta reprezintă orice obiect, fiinţă sau manifestare care se opune ordinii obişnuite, regulilor în interiorul cărora un grup înţelege să-şi organizeze existenţa. Încălcarea, voită sau nu, a tabuurilor riscă să dinamiteze atît siguranţa grupului, cît şi pe cea a indivizilor care îl compun.

Tabuurile pot fi însă încălcate în mod voit de către anumiţi indivizi care vor să-şi demonstreze superioritatea faţă de membrii grupului şi să arate că pot forţa bunăvoinţa forţelor supranaturale care guvernează orice fiinţă sau obiect. Acest tip de acţiuni, bazate pe constrîngerea numinosului, poartă numele generic de magie.

În societatea contemporană nu se mai întîlnesc tabuuri, dar magia supravieţuieşte, concurînd de multe ori religia oficială. Pe lîngă ceea ce ne-am obişnuit să denumim magie, ca şi pe lîngă tabuurile de mult dispărute, s-ar zice, mai există însă şi un alt fel de magie sau tabu: superstiţia. Aceasta porneşte şi ea de la ideea că există norme care nu trebuie încălcate, cei care le transgresează atrăgînd asupra lor pedeapsa forţelor sacre. Însă, cum magie, aşa cum am spus, există şi în lumea contemporană, echivalarea pe care am făcut-o între ea şi superstiţie cere anumite lămuriri. Cel care practică riturile magice urmăreşte cu bună ştiinţă să determine forţele numinoase să acţioneze potrivit voinţei sale. Cel care se supune unei superstiţii de tip magic (pe care o vom numi superstiţie pozitivă) urmăreşte acelaşi lucru, dar în mod inconştient. În plus magia poate fi practicată în folosul sau în dauna altor persoane, pe cînd superstiţia nu acţionează decît în folosul persoanei care o respectă.

Se poate, deci, defini superstiţia ca o formă de tabu sau de magie practicată în lumea contemporană, într-un cadru neconsacrat, de orice persoană care doreşte să aibă integritate fizică şi psihică, pe de o parte, şi succes în acţiunile întreprinse, pe de altă parte. Diferenţa faţă de tabuurile şi formele de magie din societăţile arhaice e că, dacă acestea sînt practicate de grupuri întregi, în civilizaţia contemporană superstiţiile, chiar dacă unele comune mai multor indivizi, sînt totuşi strict individuale, în nici un caz nu sînt fapte de grup (decît în situaţii absolut extraordinare).

După cum se raportează la tabu sau la magie, superstiţiile pot fi pozitive sau negative. Superstiţiile pe care le-am numit negative ţin de tabu pentru că urmăresc menţinerea individului înăuntrul anumitor norme şi, în cazul în care se poate, anularea posibilelor efecte negative ale unor transgresări, inconştiente sau întîmplătoare, ale regulilor. În seria acestor superstiţii se înscriu cele care recomandă mersul trei paşi înapoi dacă îţi taie calea o pisică neagră, abţinerea de la acţiuni importante în zilele cu „ceasuri rele“ (cum ar fi marţea şi sîmbăta), ciocănirea în lemn dacă se doreşte evitarea unei acţiuni pe care o gîndim ca posibilă sau anularea efectelor întîlnirii pe stradă (considerată de rău augur) cu un preot prin întîlnirea cu un ofiţer.

Superstiţiilor negative li se opun cele pozitive, care nu urmăresc doar conservarea individului în anumiţi parametri, ci, mai mult, vor să-i amelioreze starea fizică, psihică şi socială. Dintre ele pot fi amintite programarea acţiunilor în funcţie de anumite numere faste, purtarea anumitor haine aducătoare de noroc sau a unor obiecte considerate benefice (adică un fel de talismane). Toate acestea se raportează la magie, dar, ca şi în cazul superstiţiilor de tip tabu, e vorba de o magie fără conştiinţa propriei puteri şi, mai ales, practicată de un individ în exclusivitate în propriul scop.

După cum rezultă din această enumerare, superstiţiile sînt autoreferenţiale. Şi mai e ceva ce le deosebeşte de magie sau de instituţia pură a tabuului: orice individ are propriul lui set de superstiţii selectate din multitudinea de posibilităţi „omologate“ de tradiţie, dar el poate, la fel de bine, să-şi creeze singur altele, care pot deveni uneori mai puternice decît cele selectate din fondul general tocmai pentru că, fiind individuale, se pliază mai bine pe personalitatea celui care le foloseşte.

Nefiind o activitate de grup, nu se poate vorbi de un timp consacrat în care acţionează superstiţia. Însă pentru fiecare individ pot apărea situaţii în care înconjurarea de astfel de mijloace de protecţie este cea mai bună apărare împotriva forţelor ostile şi cel mai bun mijloc de implorare a ajutorului lor. Aceste momente pot fi unele de slăbiciune fizică sau psihică, şi în acest caz cel mai bine acţionează superstiţiile negative (care urmăresc conformarea la norme), sau pot fi de aşteptare a unei întîmplări benefice pentru individ, caz în care acţionează mai degrabă superstiţiile pozitive. Bineînţeles, o anumită situaţie nu impune în exclusivitate folosirea unui anumit tip de superstiţie sau a altuia. În realitate ele se întrepătrund, însă predomină una sau alta dintre ele.

Civilizaţia noastră respinge, în numele raţiunii, recursul la superstiţii. Cei care le au sînt priviţi cu un amestec de milă şi dispreţ, ca şi cum ar avea o boală ruşinoasă. Mai mult chiar, li se spune că au dat în mintea copiilor sau a bătrînilor. Denigratorii enunţă astfel, chiar dacă inconştient, un adevăr despre superstiţii. Ele sînt, într-adevăr, apanajul copiilor şi al bătrînilor, ca şi al femeilor, adică a acelor categorii de vîrstă şi de sex mai dezavantajate din punct de vedere fizic şi psihic, înarmate cu mai puţine mijloace de rezistenţă şi adaptare la lume. Femeile, mai puţin puternice din punct de vedere fizic decît bărbaţii (să mă ierte feministele), încearcă să se protejeze de un univers potenţial ostil cu ajutorul acestor jaloane, mai ales negative, dar şi pozitive (ca să dăm un exemplu „şcolăresc“, procentul de eleve sau studente care merg la examene însoţite de talismanul favorit: păpuşă, stilou sau, mai nou, căţel este cu mult mai mare decît al elevilor sau studenţilor care au – sau declară că au – acest fel de obiceiuri). Copiii, la rîndul lor, încă nu cunosc lumea în care se mişcă şi atunci încearcă să o ia în stăpînire impunîndu-i propriile lor norme, exprimate mai ales prin superstiţii de tip negativ. În sfîrşit, bătrînii, fragili din punct de vedere fizic şi uneori şi psihic, încearcă să ia în stăpînire lumea cîndva cunoscută, dar acum redevenită ostilă cu ei. Acest lucru îl pot realiza, iarăşi, mai ales cu ajutorul superstiţiilor negative, care le reordonează universul, înscriindu-l pe nişte coordonate între care totul e stabil şi sigur şi din care ei nu mai ies. Ceilalţi, adică adulţii şi bărbaţii, se înconjoară de superstiţii mai ales în situaţiile de criză, dar prea rar recunosc acest fapt.

Superstiţia este, deci, un mijloc de a îmblînzi şi de a lua lumea în stăpînire, de a o ordona potrivit propriei voinţe. Ea este caracteristică lumii contemporane şi încearcă să suplinească o religie din ce în ce mai puţin prezentă în viaţa grupului. În lipsă de certitudini de grup, individul încearcă să-şi creeze certitudini individuale, care să-i permită să-şi jaloneze existenţa în hotare de el stabilite. Prin urmare, superstiţiile pot fi considerate un sistem inconştient care ajută la atribuirea de sens existenţei, un fel de rituri de trecere care, deşi neconsacrate, am spune chiar vulgarizate, nu au mai puţină importanţă pentru existenţa individului.

Am scris acest eseu într-o zi de marţi, 13, în care a plouat aproape tot timpul. Nu m-am conformat, prin urmare, superstiţiilor, ceea ce ar trebui să-mi atragă o pedeapsă din partea instanţei imanente pe care am nesocotit-o. M-am comportat ca un american care vrea cu orice preţ să locuiască la etajul 13, deşi, din cîte ştiu, în S.U.A. nu există etajul 13 (supremă recunoaştere a dreptului de cetate pe care ar trebui să-l aibă superstiţia, nu?). Totuşi, nesupunerea la superstiţii de care am dat dovadă poate fi citită şi ca un act magic, de demonstrare a puterii mele aupra forţelor numinoase. Ce poate fi mai relevant despre forţa pe care pot să o aibă transgresările voite ale cutumelor? Oricum, dacă o pisică neagră îmi va tăia calea, nu voi pregeta să fac trei paşi înapoi. Încălcarea normelor nu se poate face, totuşi, la nesfîrşit, aşa că puţină precauţie nu strică.

Florenţa POPESCU
etnolog

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Interdicţii şi tabuuri**
- **Cine mai moare de ridicol**
- **Cît de publică e televiziunea publică**
- **Anii '30 sau „vîrsta de aur“**

Permisul de conducere

Un argument neaşteptat a fost folosit de un ministru bulgar pentru a justifica legea prin care foştilor demnitari comunişti li se interzice accesul în funcţii publice de conducere vreme de cinci ani.

Această lege, de curînd adoptată de parlamentul bulgar, nu a fost încă promulgată: Partidul Socialist (ex-comunistii) a contestat-o la Curtea Constituţională şi se aşteaptă decizia acestei instituţii. Opinia publică din Bulgaria, se relatează în presa occidentală, este însă mai degrabă indiferentă faţă de această lege, pare-se şi din pricina caracterului său tardiv. După nouă ani de la căderea regimului comunist, mulţi dintre foştii conducători comunişti bulgari sînt retraşi din viaţa politică, fie din cauza vîrstei, fie pentru că s-au reorientat spre lumea afacerilor; şi, oricum, accesul la dosarele miniştrilor şi ale parlamentarilor fusese posibil şi înainte de adoptarea noii legi. Purificarea, „lustraţia" pe care ar urma să o instituie noua lege ar avea mai curînd un caracter simbolic, simbolică (=principială!) fiind şi împotrivirea Partidului Socialist, pentru care legea ar încălca drepturile cetăţeneşti.

Admiţîndu-i caracterul simbolic, un ministru bulgar a comparat-o însă cu acea prevedere din codul rutier prin care, în anumite cazuri, şoferilor li se suspendă permisul de conducere pe o durată oarecare de timp. De vreme ce foştii dregători comunişti au condus ţara „la dezastru", a spus acest ministru, e cît se poate de natural ca pentru un timp ei să nu mai aibă posibilitatea de a se afla la volan.

Intenţie de dedramatizare, intenţie de depolitizare? Probabil şi una, şi alta; însă acest raţionament ingenios poate fi dus mai departe.

Paralelismul dinre „permisul de conducere" pentru şoferi şi „permisul de conducere" pentru politicieni nu este totuşi, măcar pentru mine, o noutate. În mediile literare din România acest paralelism era evocat, prin anii '70, cu oarecare insistenţă ironică şi ţintă nenumită, dar străvezie, de Norman Manea; încă nu se exilase şi încă nu scrisese eseul „despre clovni: dictatorul şi artistul"; cum nu avea permis de conducere, dar avea un Trabant, pe care îl conducea soţia lui, presupun că ideea îi va fi venit şi de la vreo încercare ratată de a-l obţine. Îl fascina, însă, „clovnul naţional", al cărui **permis de conducere** a ţării spre un dezastru nu doar previzibil, ci prezent, perceptibil, în continuă extensie, nu era contestat ori suspendat de nimeni, ci părea să fi fost – atribuit?! înşfăcat?! obţinut pe căi şi cu mijloace îndoielnice?! – **pe viaţă.** (Aşa a şi fost).

Să fie oare, în democraţie, alegerile o formă, o posibilitate de retragere a **permisului de conducere** pentru politicienii care, dintr-un motiv sau altul, se dovedesc inapţi (sau inepţi)? Ideea pare atrăgătoare; dar în vreme ce şoferii sînt obligaţi să aibă permis pentru a putea conduce, politicienii nu-şi dezvăluie aptitudinile (sau incapacitatea) decît aflîndu-se „la volan".

Şi, apoi, ei fac legea...

Mircea IORGULESCU

P.S. Această rubrică va fi reluată la 20 noiembrie.

Alegeri locale şi interes naţional

Soarta, istoria, întîmplarea sau alte asemenea mărete cauze au făcut ca, la interval de numai o săptămînă, actualitatea politică să fie dominată de două probleme care, în principiu, sînt construite pe opoziţia între „naţional" şi „local": participarea României la o eventuală intervenţie militară în Kosovo şi alegerile din Bucureşti. Între timp, problemele s-au „rezolvat". Dar rumorile şi comentariile iscate în jurul lor rămîn interesante, pentru că spun multe despre cultura noastră democratică.

Absenteism şi administraţie

Pentru că bucureştenii n-au binevoit a se prezenta la vot, primul tur al alegerilor a fost invalidat. După o campanie electorală în care candidaţii n-au reuşit să trezească prea mult interes în dezbaterea publică, doar o treime din cetăţenii Capitalei a considerat că merită să-şi exercite dreptul democratic fundamental de a vota. Nici nu se comunicaseră bine rezultatele şi explicaţiile au început să curgă (căci cine ne întrece în ştiinţa de a explica eşecul, în arta de a îmbrăca în vorbe frumoase şi savante orice bîlbîială?). Analiştii de profesie au atras atenţia asupra *originii* politice a absenteismului (demisia lui Victor Ciorbea atît din funcţia de premier, în care fusese *numit*, cît şi din funcţia de primar, în care fusese *ales*; aceasta după ce mai mult de un an le cumulase, dat fiind că reglementările în această privinţă nu sînt deloc clare). Dar motivaţiile imediate ale neprezentării la vot, au atras atenţia aceiaşi analişti, sînt multiple: neîncrederea în capacităţile administraţiei locale de a rezolva eficient problemele curente, perceperea primarului ca o instanţă lipsită de puteri, o campanie electorală plată, lipsa unei mize reale etc. Politicienii şi ziariştii însă s-au repezit către alte presupuse explicaţii, într-un limbaj mai puţin analitic: neîncrederea în clasa politică, pe care bucureştenii au decis să o sancţioneze cu un „vot de blam". Această expresie din vechiul arsenal al sancţiunilor de partid n-a fost rostită de politicienii români cu vreo urmă de autocritică ori cu angajamentul (căci la partid aşa era, cel sancţionat trebuia să-şi ia un angajament) că se va schimba ceva. Nu. Seninătatea analitică i-a cuprins brusc pe liderii politici, preşedintele PNL declarînd chiar că „vina" aparţine exclusiv bucureştenilor: trebuiau, domnule, mă-nţelegi, să vină să voteze, avînd ei sfînta datorie de a-şi exercita dreptul de vot... Între explicaţii de suprafaţă şi pulsiuni catastrofice (o „cădere" a întregii clase politice!... ş.a.m.d.), politicienii uită s-o ia pe rînd, bătrîneşte: legea alegerilor locale e veche, dinainte de adoptarea Constituţiei, şi poate că ar mai trebui modificată, pe ici, pe colo, în punctele esenţiale; legislaţia care să-i asigure administraţiei locale mai multă eficienţă este încă departe de a fi adoptată, pentru că parlamentarii noştri au o teamă endemică (şi demagogică) de expresia *autonomie locală*; situaţia primarului Capitalei a fost multă vreme neclară, pierdută între hăţişurile algoritmului politic şi dorinţa d-lui Victor Ciorbea de a nu renunţa la această funcţie; chestiuni curente precum starea drumurilor, construcţia de locuinţe, transportul în comun, căldura din apartamente au fost veşnic subiect de discursuri inflamate şi foarte rar obiect al unor măsuri *administrative* reale. Neîncrederea în clasa politică există, dar absenţa bucureştenilor de la vot arată în primul rînd neîncrederea lor în administraţie, în capacitatea celor aleşi de a răspunde la nevoi concrete altfel decît cu discursuri excesiv politizate. Politicienii români ar trebui să înţeleagă de aici că modesta lor cultură democratică nu reuşeşte să integreze, în inventarul de probleme de interes naţional, dorinţa legitimă a cetăţenilor de a trăi mai bine în oraşul lor.

O viaţă normală e în interes naţional?

La interesul naţional se face apel foarte des, dar numai în chestiuni mari, strategice, euroregionale şi transatlantice: Ardealul, NATO, Europa, Basarabia, relaţiile cu vecinii, stabilitatea macroeconomică, acordurile cu FMI, petrolul caspic şi altele asemenea. Ca multe alte noţiuni preluate de politicienii noştri din mers şi bănuite a fi fundamentale, expresia „interesul naţional" e privită mai degrabă în încărcătura ei naţional-patriotică şi din perspectivă istorică; aspectul civic este uitat aproape cu desăvîrşire. Spectacolul intervenţiilor publice în chestiuni arzătoare şi potenţial riscante (intervenţia în Kosovo, de pildă) este mai comod şi mai profitabil pentru politicieni decît înhămarea la elaborarea şi adoptarea unei legislaţii eficiente în domenii precum administraţia locală, protecţia mediului şi altele. Poate părea populist, dar viaţa de toate zilele a cetăţeanului intră şi ea în sfera interesului naţional. Reglementările existenţei cotidiene (de la curăţenia oraşelor la construcţia de locuinţe şi de şcoli, de la garantarea proprietăţii la calitatea serviciilor sanitare), adică acele prevederi care chiar îi dau omului obişnuit sentimentul că poate duce o viaţă normală şi se poate gîndi liniştit la viitor ţin de regimul minimal de siguranţă a naţiei fără de care orice strategie devine simplă vorbă în vînt. Toate aceste probleme care cer eficienţă legislativă şi voinţă executivă sînt, de nouă ani, subiecte de veşnică şi sterilă dispută, obiect de infinite pertractări (uneori, culmea, tocmai în numele „interesului naţional"). Ca să dăm un singur exemplu, legea caselor naţionalizate se rediscută şi se împiedică în vicii de procedură, un parlamentar din opoziţie motivînd respingerea legii prin faptul că „ar fi extrem de periculos să aruncăm acum ţara într-un haos din punctul de vedere al proprietăţii". De fapt, ţara chiar se află, din 1948 încoace, într-un haos al reglementărilor privind proprietatea. Dar siguranţa cu care politicienii noştri vorbesc despre felul cum reuşesc să evite, chipurile, tot felul de pericole, dovedeşte că neîncrederea cetăţenilor în clasa politică este dublată de o nejustificat de mare încredere a clasei politice în ea însăşi.

Mircea VASILESCU

Dezvoltarea locală (II)

Spuneam în numărul anterior, într-o formulă învăluită în mister, că „dezvoltarea locală" ar trebui să fie dreptul diversităţii de a se împlini. E atît de simplu! – mai comentam eu, optimist. Şi, într-un fel, chiar ar fi simplu, căci nu presupune decît perceperea, acceptarea şi spijinirea diversităţii. Ce mare lucru? În fapt însă, se dovedeşte a fi al dracului de complicat.

Perceperea diversităţii. Să vezi adică, făcînd ochii roată, că „ţara e plină de ţări", că există diferenţe între o zonă şi alta, ba chiar între un sat şi altul, că ceea ce e valabil aici, nu este valabil dincolo şi aşa mai departe. Mă mişc însă de la o vreme încoace între „teren" şi „borduri" şi simt cum mă paşte un soi de schizoidie. Ce se vorbeşte aici nu are aproape nici o legătură cu ce se vede acolo. Vrînd să fiu şi colo, şi colo, am început să am impresia că sunt călare pe o prăpastie. „Localul" există în mintea planificatorilor sub forma unor hărţi cu pete de culoare diferite, topografiind diferenţele vizibile pe calculator; este măsurat prin chestionare aplicate pe eşantioane naţionale şi decupat prin aplicarea unor metodologii internaţionale. Şi asta cînd nu este decis pur şi simplu printr-un argument empatic de genul „ştiu eu, că părinţii mei sunt de la ţară!". Cîteodată, aceşti oameni au revelaţii, ca în cazul unui eminent sociolog care, pe ulţele unui sat al cărui profil statistic îl cunoştea pe dinafara, a realizat brusc că „jumătate din indicatorii mei nu au nici o relevanţă". Sau în cel al unui entuziast politolog, căzut în admiraţia necondiţionată faţă de nişte „oameni de teren", care „cunosc realitatea" pentru că „au vorbit cu oamenii" (ceea ce, între noi fie vorba, revine la a cădea din lac în puţ, căci „a vorbi cu oamenii" nu este, în sine, o garanţie mai mare de cunoaştere a diversităţii decît „a vorbi cu datele").

Concluzia este iarăşi una de o banalitate înduioşătoare: ca să „vezi" diversitatea, trebuie să te uiţi la ea. Dar asta presupune timp, ori cine mai are astăzi timp, mai ales pentru alţii? Şi, nu în ultimul rînd, de ce ar pierde acest timp, dacă proiectele se pot face (şi plăti !) şi independent de realitate ?

Acceptarea diversităţii. Aici lucrurile ar fi, teoretic, chiar şi mai simple. Ce te costă să accepţi că Merghindeal e diferit de Polovragi ? Păi te costă, căci oamenilor li se poate sui atunci la cap şi să nu mai vrea să fie dependenţi de tine. Şi uite aşa, fandacsia-i gata. Politic, ea se cheamă autonomie.

De fapt, lucrurile nu stau de loc aşa, ba chiar aş zice că exact invers. A accepta diversitatea ca *fapt social* nu înseamnă cîtuşi de puţin a promova autonomia ca *statut politic*. Mai mult, a permite diversităţii sociale să se împlinească după posibilităţile şi nevoile sale, face, teoretic cel puţin, inutilă orice revendicare de autonomie. Nu acceptarea diversităţii duce la pericolul autonomiei ci mai degrabă îngrădirea ei naşte vise răzbunătoare de autonomie.

În sfîrşit, **sprijinirea diversităţii**. Aici lucrurile se complică de-a binelea, căci, în esenţă, aceasta presupune, dacă nu altă politică a „tranziţiei", în orice caz o dimensiune complementară, în mare măsură diferită de cea practicată în mod curent. În locul unor strategii ale reformei „de sus în jos", ar trebui promovate (şi) strategiile „de jos în sus". Dar acestea nu trebuie să se reducă la în-zestrarea paternalistă de la centru a periferiilor, aşa cum se întîmplă prea adesea acum (atunci cînd se întîmplă !), ci promovarea activismului propriu al acestor „periferii". Ceea ce, într-un prim pas cel puţin, nu ar reclama nici măcar *sprijinirea* diversităţii de către centru, ci doar *neîngrădirea* ei. Avantajul imediat ar fi acela că, astfel, s-ar obţine o bază mult mai largă a eforturilor de reformă şi, implicit, şanse sporite de reuşită. Poate „o a doua şansă" a reformei noastre nu tocmai izbutite...

Cînd a gîndit „tranziţia" timpului său, Gusti a optat în mod categoric pentru un astfel de model, aşezînd „unităţile sociale" locale la baza întregului sistem de „ştiinţă şi reformă socială". A rezultat una dintre cele mai puternice mişcări sociologice din lume, la acea vreme. Dacă nu ne-am rezuma la a ne cita clasicii şi ne-am strădui să-i şi citim, din cînd în cînd, poate că am avea de învăţat cîte ceva.

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Un proces politic?

Baltasar Garzon face parte din noua generaţie de judecători de instrucţie spanioli. Este faimos în Spania pentru anchetele sale îndreptate împotriva corupţiei, pentru implicarea sa în lupta împotriva terorismului basc şi pentru izbînzile sale în direcţia combaterii traficului şi consumului de droguri. Presa spaniolă a speculat imediat dorinţa de publicitate a magistratului Garzon – unul din editorialiştii bine cunoscutului *El Pais* declara în *International Herald Tribune* din 23 oct.: „He loves to be in the limelight. Whenever there is a cause *célèbre*, he is always there". Nimeni nu contestă, însă, solida pregătire profesională şi competenţele sale.

Baltasar Garzon a emis un mandat de arestare împotriva fostului preşedinte al Republicii Chile, Augusto Pinochet, pentru săvîrşirea unor infracţiuni deosebit de grave: genocid, terorism şi tortură. Imediat emiterii mandatului de arestare a urmat demararea procedurii de extrădare a bătrînului general, aflat pentru un tratament medical în Marea Britanie. Deşi acţiunea lui Garzon are un real sprijin din partea societăţii civile spaniole şi din partea tuturor militanţilor pentru drepturile omului, procurorul general al Spaniei, Eduardo Fungarino, a înaintat o moţiune celei mai înalte instanţe penale spaniole menită să paralizeze demersul lui Garzon. Fungarino crede că magistratul Garzon nu are jurisdicţie asupra presupuselor infracţiuni pentru că ele nu au fost comise în Spania şi pentru că printre victimele la care se referă judecătorul de instrucţie nu se află nici un spaniol. De partea cealaltă, Baltasar Garzon susţine că Pinochet, în calitatea pe care a avut-o între 1973 şi 1990, a fost, de fapt, conducătorul unei organizaţii menite conceperii, dezvoltării şi executării unui plan sistematic care cuprindea arestări ilegale, torturi, deportări, asasinate şi/sau dispariţii a numeroase persoane de cetăţenii diferite, inclusiv spaniolă. Fungarino mai vorbeşte despre un vid legislativ în această materie; Garzon susţine, dimpotrivă, că pentru acest caz legea este cît se poate de clară. În orice caz, un complet de nouă judecători se va pronunţa asupra moţiunii lui Fungarino cît de curînd.*

Interesantă este, pentru noi, poziţia prim-ministrului spaniol. Deşi încărcătura politică a cererii de extrădare este uşor sesizabilă, deşi companiile spaniole sînt cel mai important investitor străin în Chile, deşi simpatiile socialiste ale judecătorului de instrucţie sînt cunoscute de toată lumea, Jose Maria Aznar, şef al unui cabinet de centru-dreapta, a declarat că priveşte acest caz ca pe o problemă pur juridică şi că va urma deciziile judecătoreşti.

În acelaşi sens, dincolo de Canalul Mînecii, s-a pronunţat prim-ministrul Tony Blair. Zilele trecute, Lady Margaret Thatcher a adresat prim-ministrului o scrisoare publică prin care solicita refuzul autorităţilor britanice de a-l extrăda pe Pinochet precum şi ridicarea arestului la care generalul, acum în vîrstă de 82 de ani, este supus la Londra. Fostul prim-ministru britanic argumentează politic (Pinochet a împiedicat ascensiunea comunismului în Chile) şi moral (prin atitudinea pe care fostul dictator a avut-o în cursul războiului din Malvine, au fost cruţate multe vieţi ale militarilor britanici angajaţi, atunci, în războiul cu Argentina). Apelului doamnei Thatcher, care l-a primit pe Pinochet la ceai cu două săptămîni în urmă, primul-ministru Blair a răspuns arătînd că sîntem în faţa unei afaceri judiciare şi nu politice.

Poziţiile celor doi prim-miniştri mi se par fireşti în contextul democraţiei vest-europene şi, tocmai de aceea, socotesc necesar a fi subliniate ca atare în România, o ţară în care ni se pare normal ca orice problemă să fie, înainte de toate, una politică.

Sever VOINESCU

* Acest text a fost predat redacţiei luni, 26 octombrie.

SPAŢIUL

PUBLIC

Politic *vs.* public

I

A trebuit să nu vină, în prealabil, mai nimeni dintre bucureşteni la vot pentru ca, scuzaţi, campania electorală pentru primăria generală a Bucureştiului să dea semne că începe – aşa cum ne obişnuiserăm în vremuri, vai, totuşi glorioase. Să înceapă, adică să devină, vag, neplăcută: atacuri la persoană, îndemnuri negative şi, ceea ce pe mine mă irită acum cel mai mult, plimbări prin pieţe, printre bieţi concetăţeni, îmbrăţişări duioase şi apariţii cu copii în braţe. Dar poate că nu este vorba decît de un efect de interes din partea mea; poate abia acum, curios după absenteismul de duminica trecută, am devenit atent, mă uit. Cert este că avem parte de un moment privilegiat, de care ar trebui să profităm: o denudare a ceea ce se cheamă „campanie electorală", luptă electorală, cursă pentru putere. Căci ştim, acum, cam ce produce puterea la noi: nimic în cel mai bun caz, cînd nu corupţie, favoritism, dispreţ faţă de lege. Avem parte de un grad zero al politicului, care s-a auto-pus între paranteze, reducîndu-se, aproape fenomenologic, pînă la esenţă: politicul ca minciună, ca vorbă, ca formă fără fond, ca acţiune de esenţă sofistică.

Căci Bucureştiul poate fi considerat drept spaţiul public fizic prin excelenţă al ţării. Spaţiu public cu un trecut apropiat glorios, în care s-a făcut, public, istorie. În care s-au consumat revanşe ale publicului faţă de secretul politic. Un Bucureşti care încearcă să redevină cetate, dar care pare a-şi reproduce propria filogeneză, cu cercurile lui concentrice, medievale, de curăţenie, iluminat, supraveghere etc.

II

Recentele demisii ale Alinei Mungiu-Pippidi şi Ancăi Toader din posturile de conducere ale Departamentului Emisiunilor Informative al TVR nu vor rezolva nimic. În special motivaţiile acestor demisii spun multe, şi într-un mod ciudat, confirmînd, dacă mai era nevoie, evidenţe deja îmbătrînite: că Televiziunea Română nu va avea şansa de a deveni *publică* decît dacă va fi lăsată să fie *independentă*, nu doar „echidistantă". Numai că, pentru a fi fost cu adevărat eficiente, pentru a fi iscat scandalul care, poate, să fi separat, în sfîrşit, TVR-ul de politic, aceste demisii ar fi trebuit să aibă loc cu mult mai înainte, şi aparent din senin – să nu fi fost, ca acum, provocate, forţate public, devenite inevitabile. Ceea ce declară fosta directoare a DEI era de bănuit şi, astfel, arhicunoscut: presiunile diferitelor forţe politice asupra redacţiilor de actualităţi. Dar cum să nu fie aşa în condiţiile, dictate de lege, în care reprezentanţii poporului, adică parlamentul, se văd reprezentaţi, la rîndul lor, în interiorul şi la vîrful TVR de un consiliu de administraţie politic? TVR nu trebuie, ca instituţie, exonerată de răspunderi, dar legea ar trebui să asigure condiţiile de posibilitate ale independenţei, ale definiţiei de bază a presei, nu să le interzică. Prin TVR, *politicul* intră, curios, în conflict cu *publicul*. E un exemplu limită, dar de care e, totuşi, bine că avem parte. Măcar ca lecţie. Ca istorie.

Bogdan GHIU

Economie

Indicatorii statistici nu sînt comestibili

Delegaţia fondului Monetar Internaţional, sosită deja în România, şi-a început analizele. Speranţa: un nou acord standby. Desigur, însoţit de cîteva tranşe de împrumut.

Negociatorii FMI au ţinte precise. Ochii le sînt îndreptaţi spre cifre. Îi interesează cît vor fi, în PIB, deficitul bugetar, deficitul balanţei de plăţi, cum funcţionează piaţa valutară şi monetară, ce se face pentru a fi reduse pierderile din economie. Dacă cifrele îi vor convinge, vor face un raport favorabil încheierii unui nou acord.

Aceste cifre, însă, oricît de bine ar putea să arate ele în cele din urmă, nu-i vor încălzi pe cei mai mulţi dintre români. Fiindcă pentru populaţie nu prezintă un interes deosebit nici PIB-ul, nici echilibrarea balanţei comerciale, nici reducerea deficitului bugetar şi nici măcar stabilizarea pieţei valutare. Cea mai mare parte a populaţiei nici nu e preocupată de descifrarea acestor indicatori. Ştie doar că nu sînt comestibili.

Necazul este că un program de însănătoşire economică nu începe, ci se sfîrşeşte cu soluţionarea singurei probleme de care e interesată populaţia: un cost al vieţii suportabil. Guvernul e între ciocan şi nicovală. Pe de o parte, trebuie să pună mai întîi în funcţiune motoarele ce asigură bunăstare. Şi asta cere timp. Pe de altă parte, populaţia şi-a pierdut răbdarea.

Încă un program de redresare? Au fost destule, pînă acum, fără ca să rezolve lucrurile. Dar asta pentru că tratamentele aplicate economiei au avut în vedere mai mult ţinerea bolnavului „în picioare" şi mai puţin însănătoşirea. Iar atunci cînd au fost vindecate unele răni vechi, au fost provocate altele noi. La ce ne putem aştepta acum? O creştere a producţiei industriale nu este posibilă în acest an. Privatizarea, deşi a fost în centrul preocupărilor, n-a atins punctele nevralgice ale industriei naţionale. În acelaşi timp, puterea de cumpărare a românilor rămîne scăzută, din cauza stagnării procesului investiţional.

Numai relansarea investiţiilor ar fi o garanţie că se vor naşte noi locuri de muncă în sectoarele rentabile, cu deosebire în servicii, care să absoarbă măcar o parte din personalul ce va fi disponibilizat. Dar investiţiile scad, în loc să crească, din cauza restrîngerii resurselor. Nici salariile în plus, primite în compensaţie de zecile de mii de salariaţi ce vor fi disponibilizaţi, nu vor constitui decît în cazuri excepţionale o sursă suplimentară de investiţii. Climatul investiţional, deteriorat an de an, nu a fost încă restaurat. Reduceri drastice a cunoscut şi activitatea în construcţii. Şi cum în construcţii atît producţia cît şi prestările de servicii sînt descurajate de preţuri, e greu de crezut că vor fi ridicate spaţii noi pentru mici afaceri.

În plan teoretic, promisa accelerare a reformei a primit adeziunea celei mai mari părţi a societăţii româneşti. Practic, însă, lucrurile nu sînt chiar atît de simple. Complicaţiile vin, cu deosebire, dinspre întreprinderile de stat, nevoite să facă faţă unei degradări brutale a fluxurilor financiare. În mai toate aceste întreprinderi, în absenţa unor rigori privind disciplina financiară, întregul sistem de plăţi a fost violent viciat. Fabricaţia s-a extins fără ca produsele să aibă pieţe asigurate. Şi cum, în nenumărate cazuri, nu au fost găsiţi cumpărători, mari cantităţi de fabricate, încorporînd materii prime şi resurse energetice scumpe, muncă şi bani, au pornit-o pe drumul binecunoscut al magaziilor. Statisticile continuă să consemneze umflarea stocurilor de produse finite nevîndute. Sau, mai grav, nevandabile. Neputinţa multor agenţi economici de stat de a realiza produse competitive, care să fie căutate pe piaţa internă sau la export, a fost şi mai este o piedică în calea redresării economiei.

Avem o singură şansă: dezvoltarea unui climat investiţional, propriu economiei de piaţă, aşa încît întreprinderile să nu mai poată supravieţui decît prin organizare modernă, prin atragerea unor buni specialişti şi prin propulsarea unui management performant. Într-o astfel de competiţie, medaliile sînt profiturile care-i răsplătesc pe cei ce investesc, pe cei competenţi, pe cei ce-şi asumă riscuri.

Marea bătălie pentru economie de piaţă abia acum se va da, prin trecerea la reforma întreprinderilor. Este etapa cea mai dură şi cea mai grea. Dacă nu vom da această bătălie, în primul rînd dacă nu se va pune semnul egal nu pur şi simplu între salarii şi muncă, raport adeseori nesemnificativ, ci între salarii şi recunoaşterea muncii de către piaţă, redresarea economiei noastre va continua să fie doar un vis.

Adrian VASILESCU

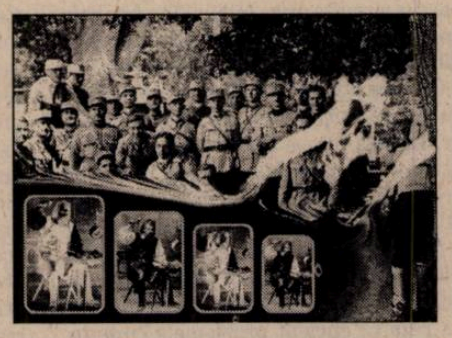

Nr. 294: Spune-mi cu cine te însoţeşti – breasla şi casta

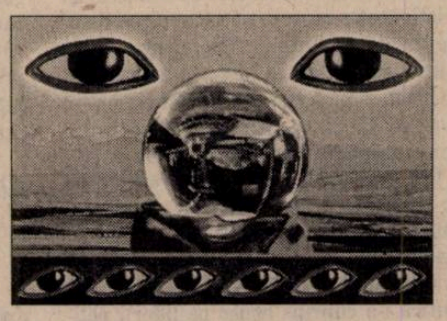

Nr. 298: Paranormal

Povești suprapuse

Istoricii și sinucigașii aceleiași zile

În acea zi frumoasă de toamnă, urma să ne adunăm la Muzeul Cotroceni pentru a ne aduce aminte de cei 60 de ani scurși de la moartea reginei Maria. Acesta este avantajul istoriei ca știință: chiar dacă orice aniversare are, în sine, o doză de indecență – și cu atît mai mult aniversarea unei morți! –, este suficient să chemi istoricii la parastas pentru ca lucrurile să capete, ca prin vrajă, alt contur. Pentru ca totul să pară o chestie serioasă. Nu știu dacă istoria-i cea mai ipocrită știință, cum spune un personaj onest al lui Kafka, dar și dacă este, și mai ales dacă este chemată cu finețe în ajutor, atunci reușește să fie fermecătoare în ipocrizia ei. Din acest motiv, indiferent de regim, aniversările vor prinde întotdeauna.

Să mai spun că nu era nimic intempestiv. Sesiunea era plănuită din primăvară, cu participanți, lucrări și teme. Iar în materie de teme, imaginația istoricilor nu este depășită decît tot de imaginația istoricilor – pentru că este de la sine înțeles că unii au mai multă imaginație decît alții. Acest lucru se putea observa lesne chiar și după felul în care invitații pășeau agale pe aleea pietruită ce leagă intrarea de la șosea de aripa din Palatul Cotroceni unde este muzeul. *Ai auzit ce vrea căpiatul ăla* – spune domnul din fața mea, istoric cunoscut, numind un președinte de partid, viitor candidat la președinție –, *vrea să facă iar palatul pionierilor din palat!* Celălalt domn din fața mea, și el istoric, rîde scurt și zice: *Dă-l mă'n... cu pionierii lui* (regret să v-o spun: în caz de forță majoră și istoricii înjură). *Vezi, mai bine, că ne înregistrează ăștia.* Adevărat: la capătul de sus al aleii, ceea ce pare a fi o cameră pusă pe un trepied înregistrează, probabil, mișcările și tăcăne, din cînd în cînd, mărunt.

La intrarea în clădire, două domnișoare din echipa muzeului dau invitaților ecusoanele, mapele și pixul de rigoare – ultimele două de un roz călduț, culoare de bun augur pentru întîlnire de acest gen. *Las', că nici Maria n-avea cine știe ce gust. Nu vezi ce talmeș-balmeș avea în dormitor?* – îmi spune cineva, arătîndu-mi cu un deget cu unghia mîncată pînă-n carne posterul expoziției (regret să v-o spun: istoricii își cam rod unghiile).

Cînd am intrat în albul Salon Cerchez, discuțiile sesiunii de după amiază începuseră și aveau să dureze, astfel, pînă seara. În acea frumoasă zi de toamnă, nu puteam să nu admir costumele istoricilor. Ai mereu impresia că sînt costume de miri – și, este adevărat, unele din ele poate chiar că păstrează în urzeală amintirea vreunei nunți. Oricum, dincolo de toate ironiile pe care mi le-aș putea imagina, țin să spun că se întîmplă ca unele sesiuni istorice să-ți dea totuși, în cele din urmă, un sentiment într-adevăr reconfortant, un sentiment vag dar real de încredere. În caietul lunguiеț cu programul întîlnirii găseai, în ședințele simultane ale celor două zile, peste 80 de nume. Mai cunoscute sau mai puțin cunoscute dar, în orice caz, unele trimițînd la minți suficient de luminate pentru a-ți spune că încă nu e cazul să-ți pui șireangul la gît sau destinul în pașaport.

Și finalul monden a fost frumos, în acea seară frumoasă de toamnă, în jurul micilor gustări și a paharelor cu răcoritoare. *Ultima dată am mîncat Sibiu tot la un colocviu, la Casa Armatei,* spune cineva (regret să vă spun că istoricii sînt zgîrciți, și mai regret să vă pot spune că majoritatea au și motive), spune cineva spre buna dispoziție a doamnei director general al muzeului, doamna cu nume de soție de președinte american și cu o veșnică bunăvoință calmă pe figură (ați remarcat, fără să v-o spun, că istoricii rămîn niște cavaleri).

Da. Numai că, în acea frumoasă seară de toamnă, am plonjat cu toții acasă în coșmarul televizat al unui trup de femeie arzînd – și puțin a trebuit pentru ca de toată reveria diurnă, ca și de jacheta de plastic a Ilenei Voican, să se aleagă praful, pulberea și scrumul.

Adrian CIOROIANU

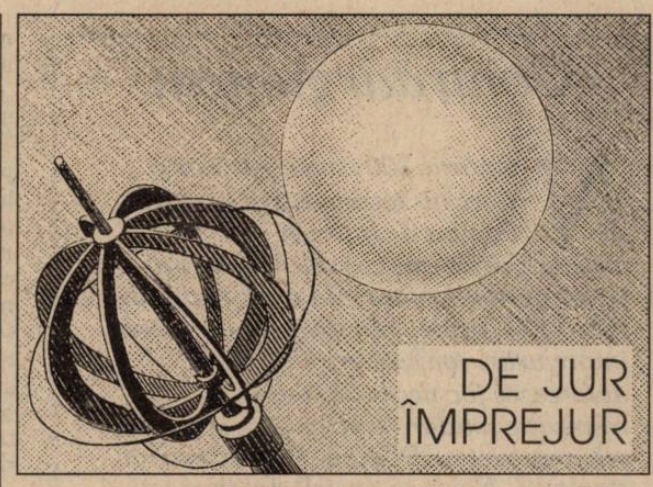

Poze

Negocierile de la plantația Wye, un alt loc discret din SUA, s-au desfășurat într-o atmosferă ostilă și de neîncredere. Cînd, în cele din urmă, prim-ministrul israelian Netanyahu și președintele autorității palestiniene Arafat și-au dat mîna, gestul nu mai avea nimic din solemnitatea și dramatismul celui din 1993. La cinci ani după semnarea acordurilor de la Oslo, „dinamica păcii" din Orientul Mijlociu este ... foarte statică. Cu gîndul la modul în care vor fi receptate concesiile reciproce de către radicalii din ambele tabere, cei doi lideri au pozat pentru fotografi și pentru eternitate, știind mai bine decît tutorele lor american că problemele de fond au fost încă o dată amînate de dragul unei solemnități formale.

Politica de înființare a noilor colonii, dusă de guvernul de dreapta israelian, mizează pe logica faptului împlinit. În aceeași logică, la ultima sesiune ONU, Arafat își anunțase intenția de a proclama statul palestinian independent. Așa cum arată acum pe hartă, teritoriile în care guvernarea palestiniană se exercită total sau parțial sînt niște enclave fără legături între ele. Independența nu ar fi putut însemna altceva decît un război, determinat de realitățile teritoriale. Nu sînt puțini acei care, în ambele tabere, consideră conflictul armat inevitabil. Cînd președintele Clinton a stăruit pe lîngă Arafat să renunțe la declarație, în fond un gest, în felul său, disperat, el s-a angajat să obțină de la israelieni concesiile necesare evoluției procesului de pace. La Wye, negociatorii israelieni au acceptat să-și retragă armata, lăsînd liber încă 13% din teritoriul Cisiordaniei, în schimbul unor noi promisiuni de securitate, garantate acum și de CIA.

O stranie senzație de tunel al timpului a însoțit aceste tratative prelungite: cînd totul părea încheiat, negociatorii israelieni au solicitat palestinienilor să elimine din carta Organizației pentru eliberarea Palestinei articolele care cer distrugerea statului Israel. Or, declarația din 1993, prin care palestinienii recunoșteau explicit existența statului Israel, făcea aceste articole – după o celebră expresie a lui Arafat –"caduce". În 1996, Consiliul național palestinian, printr-un vot de 504 pentru, 54 contra și 14 abțineri, a eliminat articolele cu pricina. Rezoluția prevedea elaborarea unui nou text, care nu a fost redactat nici pînă astăzi. Netanyahu consideră că vechile formulări sînt încă valabile. Și e foarte posibil ca acum, după toate piedicile puse în calea procesului de pace, Arafat să nu mai poată obține majoritatea din urmă cu doi ani. Americanilor prezenți la negocieri, această permanentă revenire la trecut, pretențiile din ultimul moment de eliberare a unui spion israelian, deținut în Statele Unite, li s-au părut tot atîtea dovezi de rea credință. Și pentru prima oară în tratativele de acest fel, Arafat a apărut ca omul cu care partea americană se poate înțelege, în timp ce israelienii erau pe poziții ilogice și nerealiste. Domnul Netanyahu se bucură în Statele Unite de un larg sprijin din partea liderilor republicani și n-avea nici un interes – dincolo de realele sale probleme cu privire la securitatea internă – să-i facă pe plac democratului Clinton. Prim-ministrul israelian s-a întors acasă după ce și-a confirmat reputația de negociator dur; a provocat însă și o sensibilă deteriorare a relațiilor israeliano-americane, în afara cărora orice discuție despre securitatea statului Israel e vorbă-n vînt.

Sondajele arată că trei din patru cetățeni ai Israelului doresc pacea și acceptă concesiile pe care aceasta le implică. Sfertul rămas – în special colonii din teritoriile puse în discuție – nu este sensibil la nici un fel de argument. De acești coloni ține seama, în special, mîndrul guvern de dreapta. Sondajele nu înregistrează, de această dată, nehotărîți sau oameni care nu știu. Or, tocmai în aceste spații intermediare se nasc stările de spirit care înlocuiesc „dinamica păcii" cu o pace adevărată. Deocamdată, cei implicați, dar și spectatorii trebuie să se mulțumească doar cu fotografii. Realitatea oferă cadavre, stare de urgență, manifestații de protest: o evidentă dinamică a conflictului.

Se spune că nu Hume, liderul catolic din Irlanda de Nord, ar fi trebuit să fie anul acesta laureatul premiului Nobel pentru pace, ci Jerry Adams, ale cărui demersuri au fost hotărîtoare pentru normalizarea situației. Dar liderul protestant, Trimble, n-ar fi acceptat niciodată să-i strîngă mîna lui Adams și nu s-ar fi putut face fotografia. Cînd în urmă, cînd în avans față de realitate, pozele exprimă statica păcii și nu dinamica ei, care ține loc de război.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Democrați: de stînga și creștini

Numirea, în Italia, la conducerea Consiliului de Miniștri, a lui Massimo D'Alema a fost pentru mulți o surpriză și a dat naștere multor dispute, nu doar în Peninsulă: este primul politician comunist ajuns la conducerea unui guvern dintr-o țară occidentală. Partidul Popular, Uniunea Democrată pentru Republică și Rinnovamento Italiano, aliații la guvernare ai ex-comuniștilor s-au ridicat pe ruinele fostului Partid Democrat-Creștin, sprijinit de Vatican încă de la primele alegeri de după război (cîștigate atunci „la mustață" în fața comuniștilor). Și tocmai aici este problema pe care și-au pus-o, după ce și-au revenit din șoc, comentatorii: dincolo de faptul în sine că o țară din NATO și UE are un premier ex-comunist, inedita alianță dintre vechii dușmani își are, și ea, tîlcurile ei.

Semne de apropiere între comuniști și democrația-creștină au mai existat în anii '70, pe vremea lui Enrico Berlinguer și Aldo Moro, după cum reamintește cotidianul **La Repubblica**: „În intențiile lui Moro și Berlinguer, compromisul istoric ar fi trebuit să consfințească un armistițiu, un acord temporar de nonbeligeranță, pentru a-i acredita definitiv pe comuniștii italieni pe plan democratic și pentru a favoriza, în perspectivă, alternanța la putere". A existat chiar și un guvern „de uniune națională", în 1976, realizat de liderul democrat-creștin Giulio Andreotti împreună cu Partidul Comunist. Poate fi astăzi vorba, prin guvernul susținut de democrații de stînga aliați cu aripa comunistă moderată și cu Uniunea Democrată pentru Republică a fostului președinte Francesco Cossiga, de o reeditare a compromisului istoric? **La Repubblica:** „Democrația Creștină și Partidul Comunist din 1976 erau două mari puteri: amîndouă ieșeau învingătoare din alegeri, se înfruntau de la egal la egal, reprezentînd împreună circa 70% din electorat. Față de acele partide istorice, Democrații de Stînga și UDR sînt două formațiuni produse în urma unor procese de săpături și demolare: una s-a format după un respectabil travaliu și un proces de sciziune în interiorul stîngii; cealaltă a ieșit dintr-o controversată manevră de reașezare parlamentară sau, în cuvinte mai simple, de transformism (*aluzie la faptul că UDR s-a constituit prin „preluarea" unor parlamentari din alte partide, n. r.*). Împreună, după ultimele estimări, nu exprimă nici măcar un sfert din electorat și cu aliații din noua majoritate abia ating 40%". Indro Montanelli, decanul de vîrstă și de prestigiu al ziariștilor italieni, om cu idei de centru-dreapta, editorialist la **Corriere della Sera,** admiră felul în care „tovarășii" au știut să meargă la Palatul Quirinale (sediul Președintelui Republicii) pentru a primi însărcinarea de a forma guvernul: fără să umple piețele cu steaguri roșii și lozinci, fără triumfalisme inutile. Bătrînul ziarist e însă și dezamăgit de această alianță care ilustrează noua dimensiune pragmatică a ex-comuniștilor – o alianță ca toate celelalte, prin care „democrația italiană va continua să trăiască, dacă nu și să prospere, și sub gestiunea «tovarășilor». Și ei, ca toți predecesorii lor, conduc nava nu pentru a naviga, ci pentru a pluti". Comuniștii, așadar, „s-au dat pe brazdă", au intrat în vîrtejul facerii și desfacerii coalițiilor, în spiritul atît de agitatei vieți politice italiene. „Desigur, se poate spune că acest lucru depinde de dimensiunea oportunistă a politicii, de neeliminat, aceea care face din dușmanul de ieri aliatul de astăzi" – consideră un analist, Angelo Panebianco, în editorialul *Spălătoria istoriei*, publicat de același **Corriere**. „Dar dezinvoltura cu care PDS pune, în mașina de spălat, rufe (considerate) murdare pentru a le scoate mai albe decît albul este o moștenire a PCI, probabil punctul în care găsim cea mai mare continuitate față de tradiția comunistă". Pentru că, pe vremea partidelor comuniste, „bunul comunist putea și trebuia să se alieze cu oricine, chiar și cu diavolul, dacă acest lucru slujea cauza Revoluției. Iar cel cu care se alia devenea, automat, un «adevărat democrat», spre deosebire de «așazișii» democrați. În bancuri, ca și în realitate, funcționa principiul: la loc comanda, tovarășii. Așa, a fost stupefiantă alianța (*în guvernul Prodi, n. r.*) cu Lamberto Dini, fost ministru de finanțe al lui Berlusconi, arătat pe atunci în piețe ca un suflet damnat care voia să-i masacreze pe pensionari. S-a ajuns la alianța cu Francesco Cossiga, definit acum *super partes*, același Cossiga care pînă acum cîteva luni era considerat un om periculos și «îngrijorător»". Între atîtea stupefacții și semne de întrebare, ideea că Massimo D'Alema este un fost comunist rămîne undeva la rubrica de fapt divers a istoriei. **(M. V.)**

Contraargument

Numărul 300 ne găseşte într-o stare nu tocmai sărbătorească. Pagina de Internet, neactualizată, este considerată de un cotidian diurn mai reală decît realitatea. Am fi fost, poate, mai discreţi, dar aceste împrejurări confuze (care nu ni se datorează) fac necesară, totuşi, o respiraţie solidară a celor care scriu şi a celor care citesc Dilema. *Regretăm că în grupajul „Noi şi-ai noştri" nu apar toţi redactorii şi colaboratorii permanenţi, foşti şi actuali, pe care i-am invitat să scrie „300 de cuvinte la numărul 300". Unii lipsesc motivat. În pofida situaţiunii care, ca de obicei, este excelentă, fără a fi disperată, anunţăm că o ducem bine. Mulţumim pentru atenţie.*

Ca nuca-n perete

Un distins intelectual care examinează cu un ochi foarte critic revista *Dilema* mi-a propus într-o zi tema „Ca nuca-n perete". Nu mi s-a părut bizar şi cu sinceră candoare l-am întrebat dacă nu vrea să colaboreze. Din sticlirea mînioasă a ochelarilor mi-am dat seama că de fapt omul îşi exprimase dispreţul pentru felul nostru uşuratic de a fi, pentru gravitatea cu care vorbim despre fleacuri, superficialitatea cu care abordăm problemele serioase. Dar cînd peretele este alcătuit din materiale atît de heteroclite, şi zugrăveala atît de bălţată, pe alocuri cu totul coşcovită, nu e oare poziţia nucii corectă şi legitimă?

Fără program, fără ideologie, fără idei preconcepute, *Dilema* este o surpriză săptămînală, în primul rînd pentru propriii ei redactori. Singurul lucru pe care toţi l-am luat în serios este libertatea presei, cu toate responsabilităţile implicate în acest drept. Îi citim pe toţi oamenii serioşi din presa română, eu îi citesc şi pe unii din presa mondială, şi nici unul nu reuşeşte să-mi clatine convingerea că o publicaţie calmă, uneori în răspăr cu fluxul realităţii, îşi are un loc care nu ar trebui să deranjeze pe nimeni. Aşa simte, probabil, nuca din perete.

Viaţa la revistă nu este o idilă, deşi se dovedeşte că strădania unui comportament civilizat poate ţine locul unui comportament civilizat. Peretele nu este defel confortabil: difuzarea merge prost, colaborările se plătesc mizerabil, despre salarii este indecent să vorbim, aparatele se strică, dar în jurul mesei viaţa pare plăcută, oamenii frumoşi şi dilemele suportabile. Deşi de la numărul 200 încoace s-au schimbat atîtea, încercăm să ne păstrăm cumpătul şi să menţinem amintirea farmecului primilor ani. Nu este întotdeauna uşor.

Nu înţeleg de ce un articol care trebuia să fie la persoana întîi singular a ieşit la persoana întîi plural. Solidaritatea nucilor din perete.

Magdalena BOIANGIU

Portret (neconvenţional) de grup

Sigur de sine şi singur ştiutor de adevăr, omul prevenit are o întrebare de mult pregătită, pe care ţi-o pune imediat ce află că lucrezi la *Dilema* „Şi dvs. ce dilemă aveţi?". Orice răspuns i se pare insuficient dacă nu-i este convenabil lui, aşa că te alegi din parte-i cu un epitet mai curînd minimalizator decît flatant. Eşti „dilematic", adică nici pragmatic nici lunatic: cum e mai rău într-o vreme de opţiuni rapide şi fără rost. Trataţi ca „dilematicii de la *Dilema*", e drept că uneori putem trece şi drept simpatici, specie cam minoritară într-o lume saturată de antipatii. După 300 de numere, poate că avem şi un oarecare merit, dacă am reuşit să reactivăm un adjectiv aţipit vreo 50 de ani, interval în care „dilematice" n-aveam dreptul să fie decît personajele de ficţiune, nu nişte persoane reale din societatea românească. Dar cine se recunoaşte dilematic riscă să pară, văzut superficial, că se află mereu deasupra problemelor, nehotărît, căutînd la infinit nuanţe în evidenţe, ca alţii noduri în papură. Dimpotrivă: temele revistei supuse dialogului mi-au revelat, fie şi numai din pagina a 16-a, o lume variată, de interlocutori cu percepţie vie, cu echilibru şi cuviinţă. Să-ţi recapeţi speranţa în normalitate tocmai datorită *Dilemei* este o experienţă ce merită asumată: contează cît o certitudine. Echipa redacţională descoperă acest secret împreună, cu surpriza celor abia trecuţi de 20 de ani şi cu luciditatea celor ce-au depăşit 60 şi. A te simţi bine cu atîţia cu care nu semeni (diferenţe de temperament, de lecturi, de opţiuni politice) este un exerciţiu pe care încercăm să-l executăm cu o relativă graţie. Din fericire, în redacţia noastră, foarte tinerii nu ştiu totul iar foştii (cîndva) tineri n-au uitat totul. Curiozitatea proaspătă şi memoria onestă creează o solidaritate cordială cu care ne străduim a face faţă dilemelor proprii, necesare şi inevitabile. Slavă Domnului, nefiind exemplari, sperăm că sîntem măcar ameliorabili. Am avut norocul de trei ursitoare favorabile, care-au vegheat naşterea revistei: buna dispoziţie, grija faţă de păstrarea unui anumit stil accesibil şi ziua de apariţie. Vinerea ne vine mănuşă: cu ea începe week-end-ul, deci lumea are timp să ne citească în linişte, să fie de acord cu noi sau să se enerveze, dar şi să-şi revină la sentimente mai bune pînă marţi, cînd orice vizită sau apel telefonic ne găseşte pe toţi la aceeaşi masă pregătind un număr nou al *Dilemei*.

Ce dilemă vom fi mai avînd iarăşi?

Tita CHIPER

Atunci cînd am scos din minţi prostia

Omeneşte vorbind, nu e multă plăcere şi nici chiar atîta haz în proliferarea prostiei pe pămînt. Dar nu e nimic masochist în bucuria, voluptoasă, care se naşte în clipa cînd prostia – excitată la maximum de ura care-i bate în piept – îşi pierde minţile şi, congestionată, emite enormităţi, autodemascîndu-se cu o vigoare sumbră şi – de este permis – reconfortantă. Nu e un spectacol de fiecare zi, ordinar. Prostia, aşa, în general, are deşteptăciunile, ipocrizia şi prudenţele ei, populismele ei cotidiene, însă, fiind vitală, atinge şi momente extraordinare, cînd intră în panică, pierzîndu-şi controlul, scandalizată de ceea ce propun – calm şi discutabil – inteligenţele normale care n-au dispărut încă din România. În istoria celor 300 de numere ale *Dilemei*, am trăit un asemenea moment privilegiat, cînd pot scrie că am văzut – cu o linişte nu lipsită de voioşie şi ferocitate – cum am scos din minţi prostia.

Era o frumoasă dimineaţă de primăvară a anului 1998 – la vreo cîteva săptămîni după apariţia acelui număr consacrat lui Eminescu, contestat aprig de unii, apărat dîrz de alţii, ca să mă exprim simplu, cu firesc democratic; numărîndu-se printre noi oameni care au puterea să citească atent ziare abjecte (nu-s dintre aceştia, n-am deschis în viaţa mea „Atac la persoană"), unul dintre confraţi mi-a arătat finalul unui articol „de acolo", rezumîndu-mi-l ca extrem de revoltat împotriva acestui „Eminescu al *Dilemei*". La lumina soarelui mîndru de pe cer, acest final suna aşa: „...dar cei de la *Dilema* să nu-şi facă griji, în curînd tribunalele morale vor avea plutoane de execuţie. Şalom!".

Cînd provoci ura ca să-i dea prin gînd şi pe faţă o asemenea frază de o incultură ticăloasă,

s-o trimită la lumina soarelui, dar, mai ales, a tiparului,

cînd sileşti prostia să apeleze la tot întunericul ei şi să mobilizeze perfect toate energiile asasine ale imbecilităţii antisemite,

simţi cumva că trăieşti, şi anume: nu degeaba.

Radu COSAŞU

Tranziţia în Dileme

La aniversarea 300, *Dilema* vrea, în cuvinte numărate, să nu fie lăudată prea tare. Cum era de aşteptat, o revistă ca *Dilema* a avut şi are susţinători, prieteni, admiratori, cititori constanţi, dar a şi avut şi încă mai are adversari, critici acerbi, nemulţumiţi, nesatisfăcuţi şi decis supăraţi. Vorbind odată cu cineva, mi-a spus că nu are nici o îndoială, nu va citi *Dilema* niciodată. „De ce?", l-am întrebat. „Nu-mi place. Face joc dublu. Nu s-a decis...". „Ai citit vreun număr?", am insistat. „Nu." „Atunci?" „Ştiu eu ce...."

Avantajul *Dilemei* este, cred, că n-a ştiut, că încă nu ştie. Programul ei editorial au fost punerea în discuţie a unei teme, a unei idei, dezbaterea şi dialogul, exerciţiul pro şi contra, aşezarea faţă în faţă de opinii şi comentatori şi nu partizanat, prejudecăţi, verdicte. Este adevărat că cei care sînt cei mai convinşi adversari ai *Dilemei* sînt cei care nu o citesc sau cei care caută în ea, sporadic, doar subiecte generatoare de polemici... Ceea ce înseamnă că este nu doar o publicaţie interesantă, ci şi „provocatoare", în sensul pe care americanii îl dau mersului înainte, creativităţii, descoperirii, performanţei pe diverse scene. Aflîndu-mă de cîteva luni la New York, am încercat nu doar să înţeleg felul de a gîndi şi de a trăi al americanilor, dar am învăţat enorm, în fiecare zi, din mentalitatea şi modul lor de raportare la societate, la eveniment, la conflict sau surpriză. Americanii sînt şi ei nişte dilematici, în sensul păstrării candorii şi bunăvoinţei în relaţie cu societatea şi universul, a bucuriei descoperirii şi comunicării. Noi am fost obişnuiţi, datorită rezistenţei într-un sistem care ne-a alienat suficient pentru a nu ne mai recunoaşte chiar, să vînăm erorile, slăbiciunile, să bănuim şi să fim apoi imediat siguri de bănuiala noastră, să ne imaginăm scenarii şi capcane acolo unde lucrurile sînt limpezi, să complicăm ce e clar şi să simplificăm nepermis complexitatea. Aşa se face că judecînd acelaşi obiect, un american va căuta ce este „pozitiv" şi profitabil, iar un coleg de-al nostru român va sta la pîndă încercînd să demonstreze ce îşi imaginează el că ar fi obiectul, ignorînd cu bună ştiinţă realitatea dacă nu îi serveşte în discursul prefabricat. De obicei sigur pe el şi morocănos. O revistă ca *Dilema* este încă mai gustată de un public străin deschis la aventura intelectuală şi socială a Estului, decît de mulţi cei cărora le este adresată. *Dilema* încearcă o privire detaşată, relaxată şi modernă într-o lume care îşi caută rosturile. Tranziţia din România poate fi numărată şi în *Dileme*. Deocamdată 300.

Carmen FIRAN

Nr. 209: Demagogie şi demagogi

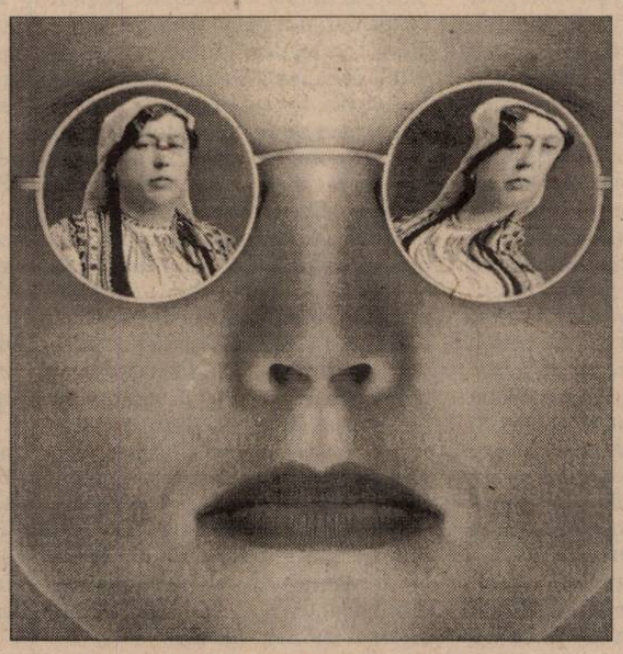

Nr. 211: Imaginea României

Nr. 223: Timpul şi timpurile

Miercurea dimineaţa

A intra în dilemă, în dilematic, înseamnă a intra în dimensiunea reală a realităţii. A, cum se spunea, conştientiza realitatea: lumea în – şi nu doar pe – care trăieşti. Aşa am crezut şi aşa cred. A-ţi fi greu, dar a fi obligat, condamnat să alegi; a alege fără să excluzi, fără să elimini. Clipă de clipă. A alege neuitînd să faci să figureze toate posibilităţile existente. A descrie/parcurge „sistemul realităţii".

Din dilemă se cade uşor. Imediat. Tot timpul. Din dilemă se fuge, fugim. E greu, extraordinar de greu să te menţii în dilemă, la nivelul „dilematicităţii" realităţii. Să nu afectezi „dilematicitatea" intrinsecă, structurală, dată.

Eşti în dilemă, şi trebuie să ieşi. Aceasta e acţiunea. A fi în dilemă şi a o transa constituie însuşi „principiul realităţii". Totul e să nu rămîi cu totul pe dinafară, să nu uiţi că există *(il y a, es gibt)* dilemă. Şi, totodată, a nu banaliza, dezamorsa dilema: căutînd-o peste tot, chiar şi acolo unde nu e. Probă a realităţii: eşti în realitate (abia) cînd eşti în dilemă. În dilemă, adică acolo unde nu poţi să rămîi, unde nu se poate rămîne. Dilema e filtrul.

În mod firesc, noi nu sîntem prea des în dilemă. Ştim ce vrem, şi chiar dacă nu ştim ce „ştim că vrem", asta facem. A programa „dilematicitatea" a părut unora un exerciţiu insidios, un ornament împovărător, inutil într-o perioadă cînd nu se poate să nu „ştim ce vrem". Căci, nu-i aşa, „ştim"... Sau ştiam. Nu ştiu cîţi mai ştiu. Dar a fi hotărît fără să fi trecut prin momentul esenţial de dilemă mi se pare, cu un cuvînt care văd că-mi vine tot mai des sub degete, bovin. „Tot înainte" fără îndoieli, fără curiozitatea de a vedea ce anume „ştiu ce vor" ceilalţi. Atîta hotărîre şi fermitate ne-au dus, iată, unde sîntem. Adică aproape nicăieri. Aproape dincoace de dilemă, unde nu mai e aproape nimic de aflat, de dezbătut, de cîntărit, de ales. Unde „ştiinţa" noastră a decis deja – pustiul.

Am scris aproape totul pentru *Dilema* miercurea dimineaţa, în ultimul moment, în chiar ziua – cu un ceas, două înainte – cînd se face revista. Nimeni, nici chiar venerabilul nostru director fondator nu mi-a cerut să mă citească înainte.

Încredere totală. Libertate totală. Independenţă absolută. Unde mai găseşti aşa ceva în presa românească?

Cel mai greu e să te întorci în *Dilema*.

Bogdan GHIU

Dilema lu' Peşte

Înaintea votului din Parlament prin care se decidea dacă ne băgăm sau nu în afacerea Kosovo, un deputat mai haios s-a decis să nu stea în sală cînd se votează pentru că nu ştia ce să facă, cum să voteze. „Nu ştiu cum o fi mai bine", mărturisea el în faţa unei cafele la bufet. „Să nu ne stricăm cu americanii pe chestia că pînă la urmă ne iau în NATO numai ca să scape de gura noastră sau să nu uităm că sîrbii sînt vecinii noştri care nu ne-au sărit niciodată în spate cînd alţii ne încolţeau? Da' ce-mi pun eu întrebarea asta acum, că de cînd sînt în Parlament numai aşa o duc, ba aş putea spune că de cînd eram copil nu înţelegeam de ce pentru oamenii mari, oamenii mari români, nu-i nici albă nici neagră niciodată. Ba că Ceauşescu şi comuniştii sînt nişte ticăloşi şi proşti, ba că asta-i situaţia şi nu e treaba noastră, să nu care cumva să scăpăm ceva pe la şcoală, dacă vrei să faci ceva în viaţă învaţă serios, deşi tot mai bine ajung cei care fură sau au pile, sînt mai anticomunişti cei cu revoluţia sîngeroasă sau cei care au făcut una de catifea, Iliescu e sărac şi cinstit sau doar prost, care au fost mai deştepţi în '90, cei care au stat în Piaţa Universităţii sau cei care au profitat că graniţele erau deschise şi fără vamă şi şi-au strîns capital baban, era Constantinescu omul cel mai potrivit să fie crescut să-l înlocuiască pe Iliescu, cei care au cîştigat alegerile în '96 sînt diletanţi sau doar nişte hoţi mai proşti ca cei de dinainte, pe cine dracu mai votează românii în 2000, pe Vadim?, ne descurcăm mai bine sub dictatură decît în democraţie, sîntem un neam neguvernabil, neînstare să ducem ceva la capăt, netrebnicie românească cum zice Noica sau şi mai rău, cum ne vede Cioran? Sîntem un popor ales sau cules, că normali nu părem în nici un caz? Nu ştiu. De aia nu mă duc în sală, nici nu vreau să mă abţin legal, pentru că nu ştiu nici dacă asta e ceva bine."

La toată lamentaţia asta aşa-zis dilematică, un coleg de partid i-a tăiat-o scurt. „Dilema lu' peşte, bă, sîntem ce ne-a făcut mama". „Da' mama?" a mai aruncat cineva o vorbă.

Petru IONESCU

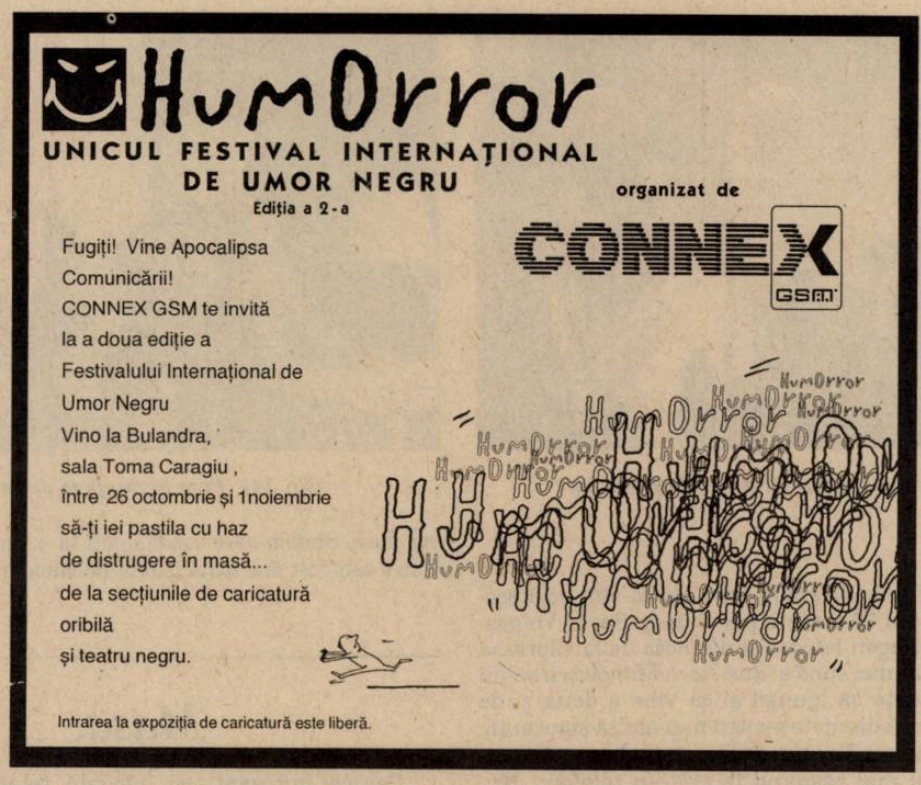

„...caraghioşii ăştia"

La una din primele şedinţe de redacţie la care am participat (prin 1993), mi s-a propus să fac o anchetă printre cîteva personalităţi culturale. Trebuia să le pun o întrebare (pe o anume temă). Pe vremea aceea nu ştiam aproape nimic despre incompatibilităţile, concurenţele şi idiosincraziile din lumea culturală. Ştiam doar cîteva numere de telefon ale unor scriitori, editori etc. Şi am început să-i sun, fără a-mi lua minima precauţie de a mă informa dinainte asupra pomenitelor relaţii. Şocurile au venit unul după altul. Era şi vremea indignărilor. Primul refuz l-am încasat de la conducătoarea unei reviste care vede în *Dilema* o potenţială concurenţă. Refuz politicos dar cu o argumentare vehementă. Cu al doilea telefon am nimerit la fel de prost. Era tot o doamnă, care făcea o politică hotărîtă şi pentru care, la acea vreme, *Dilema* era ceva suspect. La un al treilea telefon, m-am izbit de refuzul soţiei celui pe care doream să-l chestionez, soţie care juca şi rolul de secretară. Un cerber de care – am aflat mai tîrziu – cu foarte mare greutate se putea trece.

În cele din urmă am primit şi cîteva răspunsuri pozitive. Nume cunoscute, oameni simpatici şi cooperanţi. Cu misiunea încheiată m-am întors la redacţie. Am fost întîmpinat cu replica:

„Pe caraghioşii ăştia de unde i-ai găsit?"

Formula se referea la jumătate din cei intervievaţi. Uimit, am devenit mai atent la asemenea lucruri. Şi, treptat, am descoperit că există şi personalităţi dificile sau chiar imposibile, şi nume uzate, şi nume create artificial, în spatele cărora nu e mare lucru, şi chiar persoane cu aură de oameni mari, dar care în fond, aşa cum mi s-a spus, nu sînt decît nişte caraghioşi. Am început să înţeleg totodată şi incompatibilităţile dintre aceste nume.

Iar ceea ce mi s-a întîmplat cu acea ocazie, a fost prima lecţie de relativitate pe care mi-a oferit-o *Dilema*.

Andrei MANOLESCU

Reportaj

„Ce e rău la o revistă", cum spune dna Boiangiu, „e că după ce se termină un număr începe mereu altul." La *Dilema,* prima zi a săptămînii este vineri iar primul lucru pe care îl facem cu toţii de cum intrăm în redacţie este să ne luăm din teancul de lîngă fereastră cîteva reviste mirosind proaspăt a cerneală şi să vedem „cum ne-a ieşit". Asta repede, pînă nu dispar toate, luate de diferite persoane aflate „din întîmplare" în trecere pe la noi. Ne aşezăm apoi la masa cea mare din redacţie şi pînă pe la 12 trecute fix citim corespondenţa, răsfoim ziarele, dl Cosaşu comentează *Le Monde*-ul (în timpul Cupei Mondiale dl Cosaşu ne-a ţinut un curs intensiv de teoria fotbalului şi de fotbal comparat), dna Boiangiu se mîndreşte cu P.C.-ul personal cumpărat de curînd, Iaromira ne îmbie cu cartofi prăjiţi de la McDonald's, dl Ornea îşi corectează articolul, dna Chiper iniţiază o chetă pentru Cola, Leo vorbeşte despre **arte**, Mircea Vasilescu mai dă cîte o fugă pe la editură şi de cîte ori se întoarce mă întreabă „Ce faci şefu'?", Dan Stanciu bea Sprite, telefonul sună încontinuu, apare şi Andrei Manolescu în aplauzele tuturor, Delia Verdeş-Radu reface din temelii tot felul de articole, Vali mă strigă de sus de la calculatoare tocmai cînd Cezar vrea să îmi predea materialele pentru pag. 12-13. Cum spuneam, pe la 12 trecute fix începe şedinţa şi punem la cale *Dilema* următoare. Între timp vine discheta de la Vintilă Mihăilescu şi plicul cu reclama de la Humanitas, Adrian Cioroianu îşi aduce articolul din pag. 5, strîng materialele pentru pag. 2, 14 şi pe cele „la temă", le pun pe toate într-un plic uriaş pe care îl las Deliei Donen la cules, ne urăm week-end plăcut unul altuia şi plec să mă întîlnesc cu Ana-Maria.

Luni vin mai devreme la redacţie ca să citesc şi să fac o primă corectură pe toate materialele. (O dată nu le-am

*Nr. 224: **Ghicitori, profeţi, futurologi***

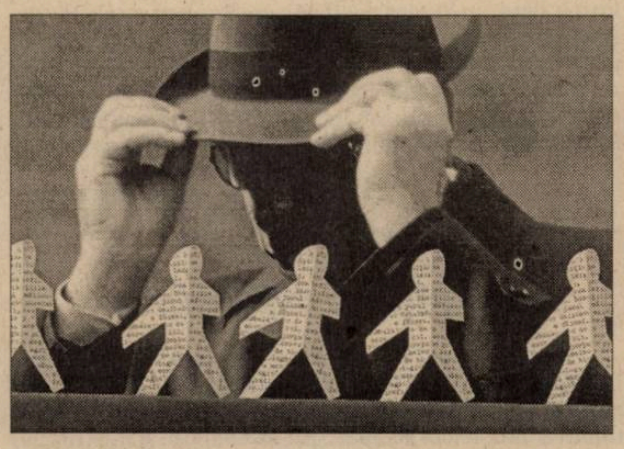

*Nr. 233: **Servicii secrete – dosare vechi, politică nouă***

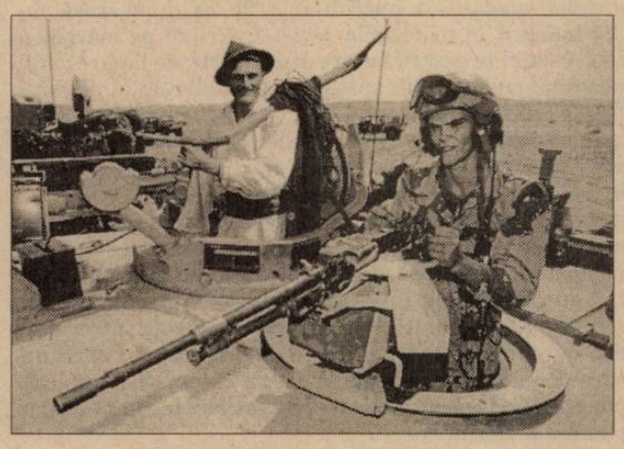

*Nr. 235: **Iarăşi NATO!***

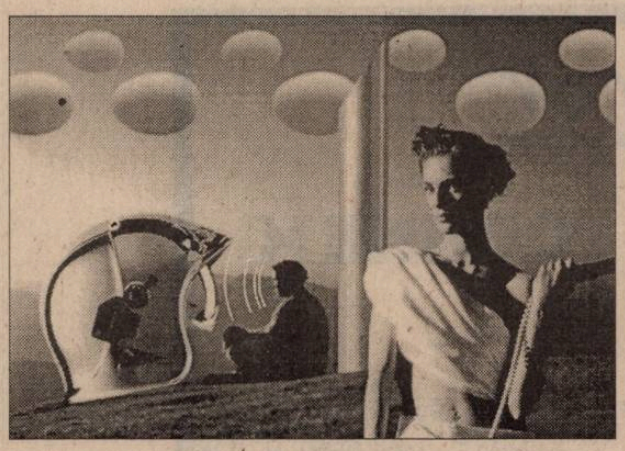

Nr. 238: ***Informaţia: cît de publică este ea?***

Nr. 241: ***Prea tîrziu, prea devreme***

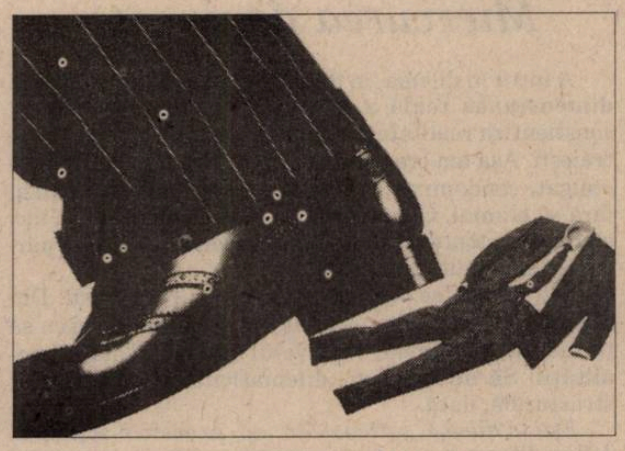

Nr. 246: ***Drepturi cotidiene***

citit pe toate şi dna Boiangiu mi-a zis că sînt criptocomunist.) Pe la ora 10 soseşte plicul de la Sever Voinescu, faxul de la Eugen Istodor şi discheta de la Cipriana Petre. Cam tot atunci sună şi dna Anca Manolescu să-mi spună că nu poate să ajungă şi că vine a doua zi de dimineaţă cu două dischete pentru mai multă siguranţă. Între timp Marian Burtea face comanda pentru tipografie, iar eu mai răspund la cîte un telefon: „Nu, domnule, nu rulează nici un film săptămîna aceasta la *Dilema*." După-amiază dl Adrian Vasilescu trimite faxul pe care Vali îl va culege a doua zi.

Marţi este o zi plină: dl Mircea Iorgulescu ne scrie din Praga, dl Pruteanu din Dealul Mitropoliei, Dan Stanciu şi dl Cosaşu fac ordine în harababura care o exasperează pe Vali şi care se numeşte simplu „treişipaişpe". După ce a venit Ela şi responsabilul de număr şi-a scris *Argumentul*, se face paginarea şi, mai apoi, dna Maşek şi cîinele Tuş încep corectura. Imediat, intră şi dna Pruteanu. În drum spre metrou, dna Boiangiu îmi povesteşte despre trotuarele încălzite din Canada iar eu încerc să o conving că la revoluţie aveam 13 ani. Nu reuşesc.

Miercuri e o zi şi mai plină: îşi aduc articolele Mircea Vasilescu şi Bogdan Ghiu (un fel de „om in*vizibil*" care, paradoxal!, se ocupă de domeniul tele*vizibil*), sînt „cap limpede", „fac Internetul" şi duc *Dilema* la tipografie.

Joi sînt liber, aşa că mai trec şi pe la facultate, mai ales că dna Boiangiu mi-a promis că dacă nu rămîn repetent şi anul acesta mă duce la Bucureşti.

Cristian MUNTEANU

La început şi acum

Nu pot evita banalitatea „Cum trece timpul!". De necrezut, dar *Dilema* a ajuns tocmai la nr. 300. Îmi aduc aminte pertractările preliminare, cu tatonările pentru găsirea unei formule particularizante, specifice, care, totuşi, s-a creat din mers, cu acea bine-fericit găsită idee cu numerele tematice. Şi eu, care toată viaţa mea literară m-am ferit de publicistică, m-am abandonat ei, chiar cu plăcere, totuşi discretă, gîndindu-mă mereu dacă fac bine, răpindu-mi din timpul dedicat exclusiv istoriei literare. Mărturisesc că începutul l-am făcut, aici, cu o... comandă. Dl Andrei Pleşu, directorul preţuit al revistei, m-a rugat să scriu un serial despre alegerile interbelice. Propunerea mi s-a părut ispititoare. M-am afundat, în Biblioteca Academiei, la alt segment al bibliografiei mele, consultînd, din nou, presa vremii şi *Dezbaterile Adunării Deputaţilor*. Am scris un serial de 13 articole despre cele... zece consultări electorale interbelice, spulberînd, prin ele, cred, mitul alegerilor considerate libere (n-au fost deloc şi, am arătat cu probe că, cu două-trei excepţii, au fost îngrozitor trucate în rezultate). Apoi, vreun an de zile, am reprodus, în rubrica mea de pe pagina a zecea, cîteva capitole din cartea, scrisă atunci, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, apărută în 1995. Şi, după aceea, m-am integrat în fizionomia revistei, scriind pe marginea temei stabilite pentru fiecare număr. Dar, de fiecare dată, abordînd subiecte din spaţiul istoriei literare şi al vieţii politice româneşti de odinioară. (Un volum în care mi-am adunat o parte din această publicistică, urmînd să apară pînă la sfîrşitul acestui an, se intitulează *Glose despre altădată).* Îmi place să scriu la *Dilema*, deşi nu e uşor să mă racordez, săptămînal, la o temă la care, poate, pînă atunci, nici nu mă gîndisem. Şi, constat, nici nu mă îndepărtez de spaţiul profesiunii mele de istoric literar. Iar, după semnalele (adesea scrise) pe care le primesc, nu scriu deloc în zadar. Cititorii *Dilemei* sînt mulţi, provenind din cercurile intelectualităţii democratice, care nu agreează intoleranţa şi gustă enorm umorul şi ironia, repudiind încrîncenarea. Numerele *Dilemei* le vin în întîmpinarea preferinţelor.

Să-i dorim publicaţiei noastre spor şi putere de rezistenţă intelectuală, în aceste vremuri care, totuşi, nu ştim încotro ne vor duce. Sîntem oare condamnaţi la o perpetuă tranziţie, cum a cam fost mai toată istoria României moderne?

Z. ORNEA

Masa

Cel mai impozant – şi, totodată, cel mai important – lucru din redacţia revistei *Dilema* este o masă. Singura, de altfel. (Dimensiunea ei – este lungă de vreo şapte metri – nu admite concurenţă.)

Putea fi o masă nobiliară, pierdută într-o sufragerie imensă, pe care ultimii doi descendenţi ai unei spiţe aristocrate să ia cina, fiecare stînd în cîte un capăt al ei şi, astfel, fiind nevoit să-i strige celuilalt amabilităţile de dinainte de culcare. Putea fi, de asemenea, o masă de la regionala şi, apoi, judeţeana de partid (acoperită desigur cu un postav şi, apoi, pluş roşu) unde tovarăşu' prim să-şi tragă tovărăşeşte de urechi subordonaţii aliniaţi de o parte şi de alta a ei.

(Poate că masa noastră a trecut prin ambele situaţii: sediul redacţiei se află într-una din fostele case ale lui Malaxa – nu era el nobil, dar avea pretenţii –, care a fost naţionalizată, bineînţeles, la vremea potrivită.)

Fapt este că această masă, dincolo de dimensiunile ei impresionante, este acum lipsită de veleităţi aristocratice sau activist-proletare. Este o umilă masă de tranziţie. O masă la care, în egală măsură, oamenii muncesc, se pierd în discuţii amicale, fac glume, rîd copios, dezbat temele revistei, vorbesc despre politică, comentează un film văzut la televizor sau beau *Coca-Cola*. O masă pe care, în dreptul Magdalenei Boiangiu, se află multe foi, reviste străine şi, din cînd în cînd, o agendă electronică; în dreptul lui Radu Cosaşu, un raft de scrisori, un pachet de tutun de pipă „Clan" şi pipa însăşi, rezemată de o cutie de alune „Felix" folosită pe post de scrumieră; în dreptul Deliei Verdeş-Radu, foi multe, de asemenea, şi un ceas electronic care arată ora din mai toate oraşele lumii; în dreptul Titei Chiper, ziare de toată mîna, o scrumieră de sticlă transparentă şi un pachet de stiks *Croco*. O masă pe care poţi să găseşti, din cînd în cînd, *Eugenii*, reviste străine de cinema de-ale lui Alex. Leo Şerban sau punguţe cu haine de-ale lui Luca, copilaşul Iaromirei Popovici.

În capul mesei, se află cel mai confortabil scaun din redacţie, pe care cineva a lipit o foaie cu următoarea propoziţie: „Scaunul acesta aşteaptă căderea guvernului." După cum spuneam, este o masă de tranziţie.

Cezar PAUL-BĂDESCU

32 de rînduri săptămînale

Dilema 300 este pentru mine *Dilema* 10: sînt recent racolată la categoria „Rubrică fixă". Ce am descoperit cu plăcută surprindere în scurtul răstimp de cînd am preluat *Televedeniile* este că *Dilema* se (poate) scrie la fel cum se citeşte: cu degajare, cu seriozitate, cu atenţie. Chiar mă întreb dacă nu cumva felul în care îmi scriu cele 32 de rînduri săptămînale este determinat, într-o oarecare (mare) măsură, de amintirea recentă a aşteptărilor mele de cititor al *Dilemei*. Sper să nu dezamăgesc şi mai ales să nu plictisesc cititorii şi, întrucît vîrsta fragedă a rubricuţei nu mă îndreptăţeşte la mai mult, mă limitez la 100 de cuvinte.

Cipriana PETRE

Libertatea obsesiilor

La *Dilema* am fost, pentru prima oară, lăsată să-mi împlinesc obsesiile. Cînd m-am angajat, să fie deja cel puţin 5 ani, am propus un număr despre animale. Spre uimirea mea, a fost acceptat. Au fost admise şi ilustraţiile preluate după *Antologia Inocenţei* (coordonată de Iordan Chimet), cu motani şugubeţi şi animale greşite. De atunci, mi-am dat seama că aproape totul se poate. Am putut să fac un număr despre cuplu, un altul despre Moş Crăciun, un al treilea despre poveste...

Mini-trotuarele au fost o altă faţă a *Dilemei*. Ce plictisitor, ar spune (şi mi-au spus-o) mulţi – să întrebi de zeci de ori acelaşi lucru pe stradă. Nu-i aşa. Sigur, a fost şi plictisitor. Dar asemenea discuţii, cu necunoscuţii, în serie, m-au eliberat de timiditate şi mi-au mai diminuat un prea pronunţat sentiment al ridicolului. Vor rămîne „de referinţă" discuţiile cu beţivii de pe la terase ieftine despre bancuri sau cu obişnuiţii Parcului Tineretului despre *Dilema* – o revistă despre care, cam acum 3 ani, nu auziseră mai nimic.

Reportajele pentru *Dilema* au avut darul să mă zdruncine dintr-o comoditate devoratoare. Plecînd, mereu, cu prejudecata de „a face mişto" (măcar într-o oarecare măsură), mi-am pierdut detaşarea ironică pe drum, apropiindu-mă afectiv de subiecţi: nu degeaba am mîncat cîrnaţi la Cantina Săracilor din Ferentari şi am băut cu Bulibaşa din Tîrgu Jiu, în faţa întregului sat.

Sigur că *Dilema* nu înseamnă, pentru mine, doar teren. Rămîn şedinţele de redacţie, prilej plăcut de socializare, informare, planuri şi prietenii. Cu munca de redacţie propriu-zisă făcută discret şi fără surle şi trîmbiţe – printre rînduri. Pigmentată de „arhetipurile" doamnei Chiper – de fapt, simple sticks-uri – şi de cîte-o Coca-Cola uriaşă – leac (tot vorba d-nei Chiper) antideprimare.

La *Dilema* îmi doresc să nu se schimbe. Sau măcar nu în punctele esenţiale. Să nu devenim prea serioşi, prea formalişti sau prea îndîrjiţi.

Iaromira POPOVICI

Dilemamour

Dan STANCIU

Dezîncîntare constructivă

Prima „temă" a *Dilemei* a fost, dacă nu mă-nşel, „Catastrofa la români"... Din raţiuni aniversare m-am uitat, deunăzi, pe acest număr: catastrofă, într-adevăr! Oare

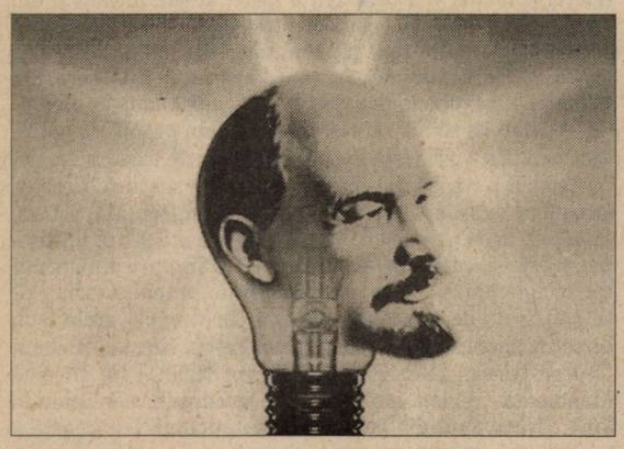

*Nr. 250: **Leninism şi alte -isme***

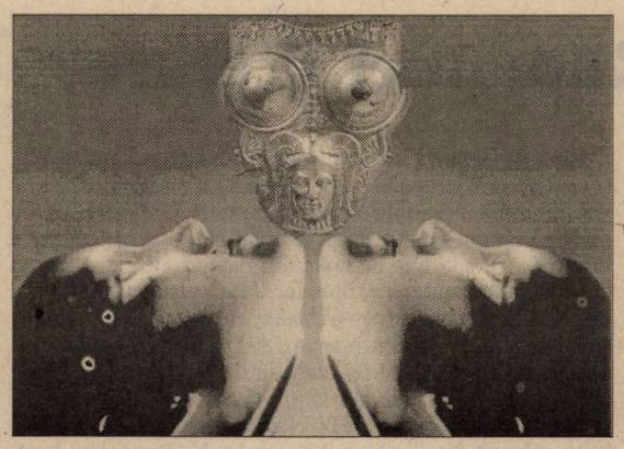

*Nr. 253: **Consecvenţa şi inconsecvenţele ei***

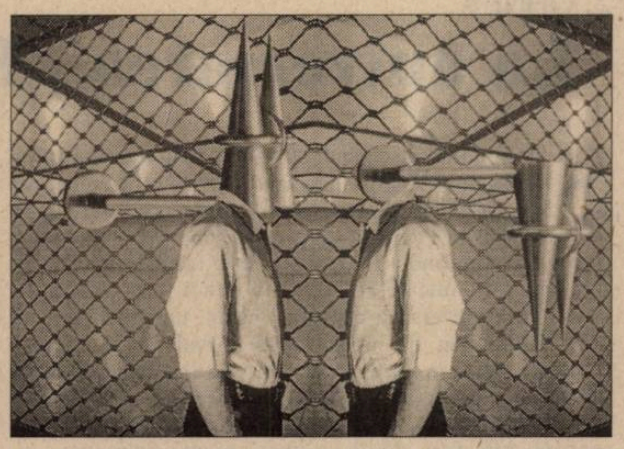

*Nr. 258: **Radicalitate şi proiect***

cum am putut face, cu atîta voioşie, un număr atît de prost!? Pentru că n-aş vrea să se creadă că vorbesc în numele tuturor, mă voi grăbi să precizez că mă refer exclusiv la paginile 12-13 (pe care le bricolam atunci) şi la „numărul" de teribilism cam isteric pe care-l afişam...

În relaţia mea neîntreruptă cu *Dilema* se întîmplă, mai nou, un fenomen bizar. În mod cît se poate de sincer şi de obiectiv, consider că revista e mult mai bună ca la-nceput – şi e sensibil mai bună cam de trei ani încoace; la fel de sincer, dar cît se poate de subiectiv, sînt din ce în ce mai dezîncîntat de ea... *Dezîncîntat* – ăsta e cuvîntul. Sigur că nu sînt atît de naiv să-mi închipui că poţi păstra entuziasmul iniţial după trei sute de numere. „Obişnuinţa ucide pasiunea", spune un cîntec. Cum *Dilema* e mai mult dans, potrivit definiţiei unuia dintre redactori, aş spune că e greu să menţii tempoul unui tango apaş cînd revista cu care dansezi a devenit, din silfidă, o doamnă în toată firea... (Mai nou, după cum ştiţi, are un copil de un an – pe *Vineri* – şi cred, la fel de sincer, că este cel mai reuşit produs al ei, mai ales că are un „fizic" mai agreabil, împachetat în hîrtie de bună calitate...) *Dilema* e astăzi, pentru mine, o formă de căsnicie flotantă, bisăptămînală – adică un lucru de care nu m-aş fi crezut niciodată capabil şi pe care îl refuz din principiu.

Din fericire, există un motiv mai temeinic de a rămîne în această căsnicie decît fidelitatea pentru un obiect de hîrtie (în care nu cred, de altfel, că trebuie investită cine ştie ce „mistică", fie ea şi a efemerului!): sînt cei din redacţie. O redacţie care, fapt destul de rar, nu a suferit plecări masive, ci mai curînd abandonuri punctuale; o redacţie în care nou-veniţii sînt la fel de simpatici ca şi plecaţii („la fel de" fiind, la *Dilema*, un superlativ); cei cu care vorbesc – uneori, pînă seara tîrziu, la telefon – şi pe care i-aş invita oricînd pe o insulă pustie, refăcînd sub palmieri „clubul *Dilemei*"... Club care cuprinde, firește, toţi colaboratorii trecuţi, prezenţi şi viitori; cu ei voi scoate, cel mai probabil la numărul 499, tema: „Naţionalismul virtual". Va fi un număr în întregime interactiv, fără diacritice, fără dileme şi fără naţionalism; un număr multicultural, accesibil de pe orice insulă pustie.

Alex. Leo ŞERBAN

Dilema – *o publicaţie care refuză profitul cu orice preţ*

Trăim într-o lume în care presa e – şi ea! – o piaţă. Iar publicaţiile – mărfuri.

Firește *Dilema* e – şi ea! – un produs destinat pieţei. O marfă. Are chiar şi un preţ. Fără îndoială că nici conducătorii, nici redactorii revistei – şi, prin reflex, nici colaboratorii –, nu uită nici o clipă că această publicaţie EXISTĂ numai în măsura în care este vîndută. EXISTĂ, deci, numai dacă acest produs numit *Dilema* trezeşte interesul cît mai multor consumatori. Şi numai dacă ei vor fi dispuşi să plătească preţul scris pe frontispiciul revistei şi s-o cumpere.

Publicul însă, nu de puţine ori, acceptă să plătească, pe piaţa presei, mai degrabă senzaţionalul decît analiza profundă. Dar şi mai greu se vinde mesajul educativ. Ei bine, *Dilema* refuză categoric orice fel de artificii comerciale. Mai mult, se „încăpăţînează" să-şi asume responsabilitatea de a participa la rolul de educator naţional, ce-i revine presei: în literatură, în artă, în politică, în economie.

...Am citit, cîndva, o foarte interesantă carte apărută în 1910, în România: *Civilizaţia engleză*, de I. Botez. Autorul, un cunoscut sociolog, prezintă civilizaţia engleză în paralel cu alte două „surori" ale sale din vremea respectivă: cea franceză şi cea germană. La un moment dat, în carte, sînt redate cuvintele unui japonez: „Cînd vrem să-i facem pe copiii noştri savanţi, îi trimitem să înveţe în Germania; dacă însă vrem să-i facem oameni, îi trimitem să înveţe în Anglia". Afirmaţia este însoţită de argumente. Aflăm că în Germania începutului de secol tînărului i se asigura, din primele clase de şcoală şi pînă la universitate, un vast orizont de cunoştinţe. În Anglia, în schimb, se contura o concepţie nouă despre şcoală şi despre învăţătură. Aici era gîndit şi pus în aplicare principiul potrivit căruia o şcoală bună nu va încărca memoria elevului cu o mare cantitate de cunoştinţe, ci îi va dezvolta o mare forţă de a învăţa singur. Adică îi va forma setea de cunoaştere, capacitatea de a face active cunoştinţele acumulate. Autorul mai nota că, în sistemul civilizaţiei engleze, tinerii nu sînt niciodată „dădăciţi". La majorat, ei „iau viaţa în spinare" şi pornesc la drum... spre viitor.

Citind *Dilema*, am mereu senzaţia că, în paginile revistei, se realizează o sinteză a celor două concepţii care dominau începutul de secol european: cea engleză şi cea germană. Revista nu-şi propune să adune în capetele cititorilor o grămadă de cunoştinţe. Scopul este de a forma puterea şi voinţa de a afla continuu, de a-şi făuri o cultură activă.

Acesta este drumul! Şi aş îndrăzni să urez tuturor celor care fac *Dilema* să nu-l părăsească niciodată.

Adrian VASILESCU

Între 299 şi 301

Acum mai bine de 300 de săptămîni, pe cînd *Dilema* începea să fie croită, altele erau în mintea şi-n sufletul poporului român. Tocmai avuseseră loc alegerile parlamentare şi prezidenţiale, cîştigate de FDSN şi de dl. Ion Iliescu, lumea era încă otrăvită, chestiunea caselor naţionalizate nu fusese rezolvată, România încă nu era membră în Consiliul Europei, Convenţia Democratică nici nu voia să audă de criptocomuniştii din FSN (actualmente PD), nu exista bursă de valori (dar, ce-i drept, nici de nonvalori), moşierii încă mai ameninţau pe la colţuri că-şi vor moşiile înapoi, nu apăruse nici un McDonald's în Bucureşti, de ProTV ce să mai vorbim, mulţi republicani sadea de astăzi erau pe faţă monarhişti, dl. Petre Mihai Băcanu cerea insistent o întîlnire în direct, la televiziune, cu dl Virgil Măgureanu (dar numai la o oră de maximă audienţă), Alianţa Civică tocmai îşi făcuse partid, Europa era a „celor 12", în Austria puteai să mergi fără viză, iar un cotidian costa 20-25 de lei. Asta aşa, ca să avem cîteva repere.

...Şi am apărut „noi". Aşa cum FPS-ul, conform legii, trebuie să privatizeze tot şi apoi să dispară, ţinta noastră de *săptămînal de tranziţie* era să parcurgem cît mai repede respectiva tranziţie şi să devenim, în sfîrşit, o gazetă normală. Să depăşim tranziţia n-am fost în stare, deocamdată, dar nu din cauza noastră, ci chiar a dumneaei, a tranziţiei. Să fim o gazetă normală însă cred că am reuşit. Şi cînd spun asta mă bazez pe cîteva argumente: 1) mulţi dintre cei care ne priveau la început cu suspiciune pe motiv că „facem joc dublu", că „nu e clar ai cui sîntem", ne-au devenit prieteni tocmai pentru că sîntem „ai nimănui"; 2) duşmanii înverşunaţi de acum 300 de săptămîni sînt cam aceiaşi şi astăzi, ceea ce e bine şi pentru ei, şi pentru noi; li s-au alăturat între timp alţii, dar nu atît de înverşunaţi; şi (mai ales) 3) primim scrisori excepţionale; avem cititori „cel puţin la fel de dilematici ca şi noi" (ca să-i parafrazăm pe amicii de la *Academia Caţavencu*), dispuşi să ne însoţească de-a lungul tranziţiei, oricît de „originală" ar fi ea. Aşa încît nu-mi rămîne decît să anunţ şi pe această cale că săptămîna viitoare, cu voia RODIPET-ului şi a difuzorilor de presă, veţi găsi la locul ştiut numărul 301, cu tema *Interdicţii şi tabu-uri*...

Mircea VASILESCU

Să fii fericit la serviciu

„Ce nume bun pentru o revistă!" îmi spun întotdeauna interlocutorii de prin ţări străine. În patrie, în schimb, se face, de regulă, acest banc: „Ee, şi aveţi multe dileme pe-acolo?". Şi eu, şi colegii de redacţie ne-am obişnuit cu întrebarea asta; am auzit-o de sute de ori din partea unor interlocutori de cele mai diverse profesii şi calibre. Deşi e, evident, o poantă, hai s-o iau în serios un minut.

Un lucru în afara oricărei dileme la „Dilema": *dorinţa de a scrie bine*. (Asta e plăcerea, ăsta e pariul şi asta e obligaţia profesională aici; şi, uneori, ăsta e motivul pentru care ni se trimit spre publicare texte cu ciorchini de epitete şi neologisme zăpăcitoare!)

Oricum: la *Dilema* nu lucrezi – scrii. În plus, scrii lucruri pe care nu le poţi scrie în altă parte: ai dreptul la curiozitate intelectuală şi la abolirea graniţelor dintre temele „majore" şi temele „minore". În afara oricărei dileme rămîne şi libertatea de a te ocupa, într-o săptămînă, de rap-ul românesc pentru ca, în săptămîna următoare, să treci în revistă tensiunile din coaliţia guvernamentală.

Perpelirea dilematică începe odată ce ţi-ai ales tema şi ai de făcut un număr special. Ţi-ai decupat subiectul. Te bucuri de privilegiul de a-l întoarce pe toate părţile într-o deplină linişte epistemologică. Imens privilegiu: presa de azi nu-ţi lasă răgaz şi te condamnă la fragmentarism. Totuşi, liniştea asta e dublată de nelinişte. Discuţi cu colegii (vorbim mult unii cu alţii, e nemaipomenit). Îţi vin idei – le vin idei. Sîntem suficient de asemănători şi suficient de diferiţi pentru ca ideile şi perpelitul dilematic în echipă să aibă, cel mai adesea, rezultate spectaculoase. Aduni piesele dosarului tematic, termini numărul... Dar – din fericire – nu încetezi să pui şi să reformulezi întrebări.

Asta e! Sigur că uneori sîntem obosiţi şi poate că facem mecanic toate astea. Dar nu e neapărat rău: e o mecanică bună şi ea te obligă, într-un fel, te poartă către lucrul *bine făcut*. Dacă el e, uneori, sclipitor, eşti fericit, odată cu cititorul tău. Să fii fericit „la serviciu", din cînd în cînd, e mare lucru.

Delia VERDEŞ-RADU

Ce aş putea spune, în 300 de cuvinte, despre Dilema?

Aş putea evoca bucuria care m-a cuprins, acum vreo 4 ani, cînd m-am văzut publicat pentru prima oară în această revistă. Trimisesem un text despre funcţionarii români. Textul a apărut la rubrica „Aduse cu poşta"...

Aş putea povesti prima vizită pe care am făcut-o la redacţie. Mi se publicaseră, deja, şapte sau opt texte trimise cu poşta şi am crezut că e momentul să mă prezint. Nu cunoşteam pe nimeni personal. Eram, însă, un cititor fidel şi un admirator definitiv al lui Andrei Pleşu. N-am să uit acea după-amiază tomnatică şi nici discuţia avută atunci cu primul membru al redacţiei *Dilema* pe care l-am cunoscut: doamna Tita Chiper...

Aş putea arăta felul în care *Dilema* mi-a schimbat viaţa. Nu e nimic metaforic în afirmaţia asta. Pur şi simplu datorită *Dilemei* cariera mea profesională s-a construit altfel decît se vădea cînd *Dilema* nu exista. Acum, cînd scriu aceste rînduri, privesc în jur şi-mi dau seama că tot ceea ce este în viaţa mea are legătură cu *Dilema*. Aparţin *Dilemei* cam în acelaşi fel în care-mi aparţin mie însumi...

Aş putea vorbi despre rubrica pe care o semnez săptămînal de mai bine de doi ani. Încerc să practic un comentariu juridic larg, accesibil, comprehensibil. Vreau să conving pe toată lumea că Dreptul, în conceptele sale şi în fenomenologia sa, este un moment cultural. Reflecţia juridică nu poate lipsi din gîndirea asupra lumii. Pentru mine, această rubrică este un lucru cu totul excepţional. Credeţi-mă, niciodată în viaţă nu am fost atît de consecvent. Orice s-ar întîmpla, de doi ani încoace, o dată pe săptămînă, neapărat, transmit redacţiei textul pentru „Statul de drept". *Dilema* este, în acest sens, metronomul existenţei mele cotidiene...

Aş putea...

Sever VOINESCU

Z. ORNEA

La aniversarea „României literare“

S-au împlinit, de curînd, 30 de ani de la apariţia revistei *România literară*. De fapt, ea este continuatoarea mai vîrstnicei *Gazeta literară*, încît aniversării acesteia ar trebui să i se mai adauge alţi vreo paisprezece ani. Dar şi aşa, limitîndu-ne numai la cele trei decenii aniversate acum, trebuie observat că e o vîrstă respectabilă. La festivitatea aniversară din sala Odeon, unii redactori (dl Alex Ştefănescu, doamnele Ioana Pârvulescu şi Andreea Deciu) au glosat în jurul temei balzaciene cu femeia la 30 de ani, june, pempantă şi cu experienţă. Glosele au fost amuzante foarte şi, pe drept, mult gustate. De fapt însă, pentru o publicaţie, vîrsta de 30 de ani nu e deloc una a juveneţei. La trei decenii o revistă e chiar bine trecută de maturitate, înclinînd pe versantul celălalt, aproape de bătrîneţe. Şi, în fapt, puţine publicaţii româneşti au avut parte de vîrste atît de înaintate. Majoritatea au capotat la cîţiva ani, dacă nu şi mai repede. Asta nu înseamnă că unele n-au fost importante, marcînd chiar o epocă, *Dacia literară* din 1840, cu cele trei numere ale sale, a deschis, practic, poarta literaturii române moderne. *Semănătorul* a apărut în 1901, dar numai din 1903, de cînd Iorga a devenit conducătorul ei efectiv, schimbîndu-i titlul în *Sămănătorul* („o vocabulă barbară în plus“, cum apreciase mult mai tîrziu Arghezi), revista a fost creatoarea unui întreg curent literar şi de idei în spiritul nostru public, cu o influenţă şi cu consecinţe extraordinare. Şi tot acest curent literar şi de idei s-a impus în trei-patru ani, N. Iorga părăsit, supărat, conducerea revistei şi revista în octombrie 1906. Iar tirajul ei (oricîtă mirare ar trezi faptul) nu depăşea 500 de exemplare. Revista, ce-i drept, a continuat să mai apară trei ani, sub conducerea nepotrivită a lui Ioan Scurtu sau Aurel C. Popovici, sucombînd definitiv în iunie 1910. Deci, zece ani, atît a trăit *Sămănătorul*, lăsînd, totuşi, urme adînci în harta evoluţiei noastre literare. Dar, ca să mă păstrez aproape, antecesoarele revistei azi tridecenale, *România literară* a lui Alecsandri şi, apoi, cea interbelică, întemeiată şi condusă de Rebreanu, cîtă vreme au existat? Cea dintîi a durat un an, de la 1 ianuarie la 3 decembrie 1855 iar cea de a doua din 20 februarie 1931 pînă la 6 ianuarie 1934. Dar *Sburătorul* lui E. Lovinescu de cîţi ani a avut parte în cele două serii ale sale? Prima serie a durat din 19 aprilie 1919 pînă la 8 mai 1921. Iar cea de a doua din martie 1926 pînă în iunie 1927. Şi, totuşi, importanţa revistei *Sburătorul* e indiscutabilă pentru modernitatea înnoitoare a literelor româneşti. Lipsa fondurilor i-a secerat apariţia în amîndouă seriile (cea de a doua contribuind bine la falimentarea, peste cîţiva ani, a editurii „Ancora“-Benvenisti). Dar, repet, revista lui Lovinescu a rămas ca un moment cu totul semnificativ în evoluţia spre înnoire a literelor româneşti.

Se cuvine invocate şi excepţiile. Ele sînt două la număr şi amîndouă au depăşit mult, în durată, *România literară*. Prima este, desigur, *Convorbiri literare*. Apărută, sub o zodie fericită, în martie 1867, a existat neîntrerupt (cu excepţia anilor primului război mondial) pînă în martie 1944, adică, Dumnezeule!, timp de 77 de ani. Sigur, într-o existenţă atît de îndelungată, revista a trecut prin diferite stadii sub raportul însemnătăţii. Una e perioada de pînă la 1885, cînd redacţia se mută la Bucureşti (odată cu Iacob Negruzzi, redactorul ei unic). Acum, mai ales în anii de început ai acestei perioade, revista publică marile studii şi eseuri ale lui Maiorescu şi producţia literară a marilor clasici (Alecsandri, Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale, Duiliu Zamfirescu), comediile lui Caragiale apar, din 1880 pînă în 1884, în revista Junimii, fiecare în anul reprezentării ei. Revista se impune, din capul locului, drept cea mai importantă publicaţie literară a timpului şi de opinia ei depindeau mai toate în lumea, mereu agitată, a literelor. Maiorescu veghea atent, mai ales la sfîrşitul acestei perioade, ca revista să-şi menţină ştacheta. De aceea, din martie 1893, aduce în redacţie pe unii dintre tinerii de el selectaţi dintre studenţii săi, care îl ajută pe Negruzzi. Iar din ianuarie 1895, revista trece cu totul din mîinile obosite ale lui Negruzzi sub redacţia comitetului compus din Teohari Antonescu, N. Basilescu, I. Al. Brătescu-Voineşti, M. Dragomirescu, D. Evolceanu, I. S. Floru, P. P. Negulescu, I. Al. Rădulescu-Pogoneanu, Fr. Robin. Apoi, din 1900-1901, comitetul se lărgeşte pentru ca din 1902 în 1906, să apară ca director (ajutat de un prea larg comitet) istoricul Ioan Bogdan. *Convorbirile* nu mai sînt, acum, ceea ce fuseseră odată, adaptîndu-se chiar, cu acordul lui Maiorescu, sămănătorismului. A mai fost o şansă, în 1907, cînd s-a operat o modificare în conducerea revistei, ca principiul autonomiei esteticului să-şi reintre, aici, în drepturi. Şansa era ca în fruntea revistei să fie adus Mihail Dragomirescu, singurul critic literar autentic din acel prea cuprinzător comitet de redacţie şi singurul adevărat apărător al primatului esteticului în actul de evaluare. Dar, mirare, Maiorescu (care îl antipatiza pe Dragomirescu) decide în favoarea lui S. Mehedinţi. Profesorul de geografie şi sămănătoristul prin formaţie S. Mehedinţi devine, la sugestia expresă a lui Maiorescu, director al *Convorbirilor literare* pînă tocmai în 1923. Revista îşi prelungeşte o existenţă letargică pentru că, din 1907, a ieşit practic din atenţia publicului, pierzîndu-şi interesul pentru viaţa literară. Celelalte două serii (din 1924 pînă în 1939, sub conducerea lui Al. Tzigara-Samurcaş, şi din 1939 pînă în 1944, sub direcţia lui I. E. Torouţiu) nu mai prezintă, de fapt, nici un interes (nu numai literar). Nici un scriitor important nu mai publică la *Convorbiri*. Şi, totuşi, să adaug acest fapt, în 1919-1920, colecţia *Convorbirilor literare* e adusă, de delegaţia română la Conferinţa de pace de la Paris, pentru a demonstra importanţa şi valoarea culturii româneşti. Cealaltă revistă longevivă este, desigur, *Viaţa Românească*. Apărută tot la Iaşi, dar în martie (fastă lună pentru literele româneşti!) 1906, revista era condusă de C. Stere şi G. Ibrăileanu. Şi chiar dacă Ibrăileanu nu este menţionat decît ca secretar de redacţie, sufletul ei „în sens anatomic“ a fost, totuşi, el. Apariţia ei este neîntreruptă pînă în august 1916. Reapare în martie 1920 şi pînă în 1932 e vegheată, cu toată boala lui incurabilă de nervi, de G. Ibrăileanu. În 1930, revista e mutată la Bucureşti iar, din 1933, conducerea e preluată de Mihai Ralea şi G. Călinescu (acesta din urmă pentru puţină vreme), continuînd să apară pînă în 1940, adică timp de 31 de ani. Se impunea observaţia că *Viaţa Românească* a fost de la început şi în toată perioada interbelică nu o revistă importantă ci cea mai importantă din peisajul literar al timpului. E un exemplu fericit nu numai de longevitate ci şi de semnificaţie. Celelalte serii din 1944 şi, mai ales, din 1948 încoace nu sînt de luat în seamă iar continuitatea ei denominativă în timp, pînă astăzi, are prea puţin (ca să nu spun deloc) de-a face cu revista lui Ibrăileanu şi Ralea (deşi un timp, după 1944, Ralea mai figurează, de formă, în conducerea publicaţiei). Aş mai aminti ca reviste longevive: *Adevărul literar şi artistic* (cu o serie, nesemnificativă, din 1888 pînă în 1897, şi a doua şi a treia serie din 1920 pînă în 1939), *Gîndirea* din 1921 pînă în iulie 1944 (adică 23 de ani) şi *Revista Fundaţiilor Regale*, care a apărut, în două serii, din ianuarie 1994 pînă în decembrie 1947, adică timp de 13 ani.

Aşadar, ca să mă reîntorc de unde am pornit, să notez, încă o dată, că o revistă la treizeci de ani de existenţă e departe de a fi tînără, fie chiar şi o tinereţe matură. Ceea ce se trebuie spus, apăsat şi cu bucurie reconfortantă, este că *România literară* a fost de la început, s-a menţinut tot timpul şi este şi astăzi nava amiral a vieţii literare din ultimii treizeci de ani. Ceea ce e un record nu numai de longevitate ci şi de performanţă estetică. În timpuri grele (sub direcţia, succesivă, a lui Geo Dumitrescu, Nicolae Breban, George Ivaşcu, D. R. Popescu şi, din 1990, a lui Nicolae Manolescu), revista a ştiut să apere valorile, evaluîndu-le aproape constant din perspectiva esteticului. La aceasta a contribuit o echipă de critici literari remarcabili (Lucian Raicu, Eugen Simion, Gabriel Dimisianu, Valeriu Cristea, Mircea Iorgulescu şi, din 1971, Nicolae Manolescu) care a aplicat, cu curaj, criteriile esteticului în sens modern. Nu se poate spune că revista nu a făcut pînă în decembrie 1989 concesii ideologiei timpului. Dar paginile care plăteau tribut politicii oficiale erau umplute de condeieri fără har, encomiastici de serviciu care fie nu erau scriitori (ci un fel de istorici), fie nu contau în viaţa literară. Altfel, scriitorii care îşi meritau numele nu-şi îngenuncheau condeiul. Fără *România literară* fizionomia vieţii noastre literare, în acei ani grei, ar fi fost alta sau, e posibil, n-ar fi fost deloc. Aici, în această cetăţuie a rezistenţei prin cultură, s-au apărat valorile, s-au veştejit nonvalorile şi s-a luat atitudine, cu curaj care nu va putea fi niciodată îndeajuns omagiat, faţă de pornirile grobian naţionaliste promovate de revistele înfeudate *Săptămîna* şi *Luceafărul*. Şi cum aş putea uita rubricile fixe (semnate de Geo Bogza, Şerban Cioculescu, Nicolae Manolescu, Ana Blandiana, Radu Cosaşu, Romulus Rusan, Laurenţiu Ulici, a mea o menţionez la urmă), mult citite, aşteptate şi apreciate. Stăpînirea privea cu ochi răi aceste rubrici fixe, voind să le desfiinţeze. Şi cum George Ivaşcu s-a opus, le-a spaţiat unora apariţia (mie, de pildă, cîţiva ani cadenţa bilunară mi-a fost prorogată la o dată la trei săptămîni). Să nu comitem eroarea de a diminua din importanţă actul rezistenţei prin cultură a scriitorilor (nu numai, desigur, ei) în anii înnegurati ai ceauşismului, cum procedează, azi, unii radicali iviţi după 1990. Această rezistenţă a însemnat, atunci, imens şi a fost o formă eficientă de refuz militant a ceauşismului naţionalist. Asta a dat curaj şi celor temători, organizînd nesupunerea. Cine citeşte astăzi acele pagini rezistente (şi estetic) din acele vremuri realizează, instantaneu, curajul şi tăria de care au fost animaţi scriitorii români din jurul *României literare*. Şi, sînt convins, ca istoric literar ce sînt, că bunii mei colegi de meserie de peste ani vor aprecia la fel *România literară* din 1968 pînă în 1998. Din fericire, *România literară*, care şi-a prăzmuit 30 de ani de existenţă, continuă să fiinţeze, neobosită şi sagace, în noua atmosferă a peisajului literar-cultural actual. Continuă să fie, din fericire, cea mai importantă publicaţie literară a ţării. Şi apariţia ei miraculoasă n-ar fi fost posibilă fără sponsori generoşi (amintesc în mod special Fundaţia pentru o Societate Deschisă) care o subvenţionează.

Să sperăm că aşa matură, din fericire, cum este, *România literară* îşi va continua multă vreme existenţa, supravieţuind generaţiei mele scriitoriceşti care, astăzi, e cernută mereu de Doamna cu Coasa.

Teme 200-300

MAGDALENA BOIANGIU: **207** *„Istoria ne cheamă la fapte“* ● **219** *Intrarea în NATO – prezumţii şi certitudini* ● **228** *Conformism şi educaţie* ● **235** *Iarăşi NATO!* ● **250** *Leninism şi alte -isme* ● **261** *Istoria şi geografia* ● **277** *Democratizare şi democraţie* ● **286** *Elitele şi clasa politică* ● **296** *La ce servesc pildele istoriei*

TITA CHIPER: **206** *Universitate şi universitari* ● **216** *Feţele intoleranţei* ● **227** *Cazul Carol al II-lea* ● **240** *Neam şi rude* ● **246** *Drepturi cotidiene* ● **258** *Radicalitate şi proiect* ● **267** *Cazul Argetoianu* ● **275** *Egoismul şi interesul* ● **283** *Austeritate, cîrpeală şi risipă* ● **292** *Transparenţă şi autoritate*

ILIEŞ CÂMPEANU: **210** *Conservatorism şi / sau schimbare* ● **224** *Ghicitori, profeţi, futurologi* ● **237** *Turismul în vreme de ploaie* ● **247** *Starea Capitalei*

RADU COSAŞU: **212** *Hyde Park* ● **236** *Hyde Park* ● **285** *Hyde Park*

BOGDAN GHIU: **205** *Prejudecăţi, false evidenţe, idei primite de-a gata* ● **217** *Diplomaţi şi diplomaţie (I)* ● **218** *Diplomaţi şi diplomaţie (II)* ● **238** *Informaţia: cît de publică este ea?* ● **248** *Catedrala Mîntuirii Neamului – argumente pro şi contra* ● **259** *Străinii în România* ● **268** *Beţia de cuvinte, azi – anchetă despre vag* ● **276** *Mai '68 (după treizeci de ani)* ● **280** *Roşu şi negru – cărţile comunismului*

ANCA MANOLESCU: **284** *Statul şi biserica* (în colaborare cu Alex. Leo Şerban) ● **295** *Întîlnirea religiilor*

ANDREI MANOLESCU: **201** *Cultul personalităţii* ● **209** *Demagogie şi demagogi* ● **222** *Corupţia creşte odată cu ţara?* ● **230** *La dispoziţia dvs. – cine şi la ce preţ* ● **241** *Prea tîrziu, prea devreme* ● **251** *Instituţia prezidenţială* ● **262** *Puterea presei, puterea politicului* ● **270** *Decalogul presei* ● **278** *Lucruri grave luate în derîdere* ● **287** *Vacanţe şi concedii* ● **297** *Coaliţia: conflict, confruntare, consens*

CRISTIAN MUNTEANU: **294** *Spune-mi cu cine te însoţeşti – breasla şi casta*

CEZAR PAUL-BĂDESCU: **202** *Slavă Domnului, ne descurcăm* ● **213** *Reziduuri romantice* ● **225** *Ratare şi eşec* ● **232** *Starea presei culturale* ● **244** *C-aşa-i românu'* ● **254** *Adolescenţa* ● **265** *Eminescu* ● **273** *Dreptul anonimilor la opinie* ● **281** *Politici culturale* (în colaborare cu Mircea Vasilescu) ● **290** *Vedete şi vedetism*

ANDREI PLEŞU: **255** *Noica după zece ani (I)* ● **256** *Noica după zece ani (II)*

IAROMIRA POPOVICI: **208** *Idealuri, aspiraţii, dorinţe* ● **220** *Gospodari şi gospodine* ● **229** *Oameni de milioane* ● **239** *Muzeul, o instituţie uitată?* ● **249** *A face carieră* ● **263** *Secretele secretarelor* ● **271** *Bărbatitudini* ● **279** *Singurătate, singurătăţi* ● **288** Look / *Imagine* ● **298** *Paranormal*

ALEX. LEO ŞERBAN: **200** *Numărul 200* ● **214** *Natură & tehnologie* ● **223** *Timpul şi timpurile* ● **231** *Arta & comerţul* ● **243** *Şlagărele timpului* ● **253** *Consecvenţa şi inconsecvenţele ei* ● **264** *Plăcerea (epicureism, hedonism, plezirism)* ● **272** *INTERNETionala (Hyde Park la lupta cea mare, web cu web să ne unim)* ● **284** *Statul şi biserica* (în colaborare cu Anca Manolescu) ● **289** *Amor şi sex* ● **299** *Snobismul*

ELENA ŞTEFOI: **206** *Societatea deschisă* ● **211** *Imaginea României* ● **221** *Balcani, balcanism* ● **233** *Servicii secrete – dosare vechi, politică nouă* ● **242** *Mentalităţile şi schimbarea lor* ● **252** *Spiritul de echipă* ● **260** *Tîrgul de Carte de la Leipzig*

MIRCEA VASILESCU: **281** *Politici culturale* (în colaborare cu Cezar Paul-Bădescu) ● **293** *Pedagog de şcoală nouă* (în colaborare cu Delia Verdeş-Radu)

DELIA VERDEŞ-RADU: **203** *Starea criticii literare* ● **215** *Bolile sistemului medical* ● **226** *Tipuri, arhetipuri, stereotipuri feminine* ● **234** *Despre dans* ● **245** *Valori sub semnul întrebării – bătălia canonică* ● **257** Talk-show-*ul ne seduce cu vorba* ● **266** *Căsuţa noastră, cuibuşor identitar* ● **274** *Joacă, jocuri, jucării* ● **282** *Prinţ şi cercetător?* ● **291** *Relaţii de serviciu* ● **293** *Pedagog de şcoală nouă* (în colaborare cu Mircea Vasilescu)

● Anul VI ● Nr. 300 ● 30 octombrie - 5 noiembrie 1998 ●

Jacques JULLIARD

POLITICĂ ŞI RELIGIOS ÎN SOCIETĂŢILE CONTEMPORANE (I)

Prof. Jacques Julliard, istoric, director de studii la Şcoala de Înalte Studii în Ştiinţele Sociale – Paris, de lungă vreme în conducerea revistei „Le Nouvel Observateur", al cărei director delegat e şi astăzi, are ca domenii predilecte de cercetare sindicalismul revoluţionar francez, culturile politice în Franţa contemporană, precum şi condiţia intelectualului actual, în angajamentul său civic şi politic. Printre lucrări: Contre la politique professionnelle *(1978), masivul* Dictionnaire des intellectuels français *(1996), prezentat deja în* Dilema, Pour la Bosnie *(1996). Jacques Julliard dirijează la EHESS un grup de cercetare a vieţii intelectuale contemporane, conducînd în colaborare revista „L'an 1900", care a dedicat unul din numerele sale (1995) istoriei intelectualilor catolici din Franţa.*

În 22 octombrie 1998, el a susţinut la Colegiul „Noua Europă" o conferinţă cu titlul „Politică şi religios", unde investiga în ce măsură legătura socială mai poate fi considerată, în lumea de astăzi, una de natură „religioasă". Cu acceptul său, pentru care îi mulţumim, reproducem, în două numere succesive, textul conferinţei. Subtitlurile ne aparţin.

Viziuni antagoniste

Două cărţi apărute la Gallimard, una în 1986 (Marcel Gauchet, *Le desenchantement du monde),* cealaltă în 1981 (Régis Debray, *La critique de la raison politique)* ajung, în ce priveşte tema pe care aş vrea să o discut împreună cu dumneavoastră, la concluzii diametral opuse.

Prima, cu un subtitlu evident weberian – „o istorie politică a religiei" – descrie „sfîrşitul sacrului" în societăţile noastre actuale. M. Gauchet arată cum, spre deosebire de religiile primitive, creştinismul (ar trebui spus poate iudeo-creştinismul) a favorizat dezvoltarea Statului, a unui religios plasat *în lăuntrul* sferei temporale. Reluînd tezele lui Kantorowicz despre „dublul corp al lui Christos", el urmăreşte constituirea Statului ca instanţă „separată" de spiritual, instanţă înzestrată totuşi cu vocaţie transcendentă. Există, prin urmare – spune M. Gauchet – o „istorie politică a religiei", în speţă a creştinismului care, în opinia sa, se întrerupe către 1700 o dată cu apariţia a ceea ce el numeşte „subiectul uman", ce se substituie „subiectului divin", pentru ca, într-un al doilea moment, care e al prezentului, să asistăm, în termeni iarăşi weberieni, la o dezvrăjire progresivă a lumii. Se naşte, în societăţile noastre, o legitimitate care nu mai e de origine transcendentă, ci pur raţională pentru a nu spune pur tehnocratică. Concluzia lui Gauchet s-ar putea rezuma astfel: democraţia în care trăim nu este altceva decît societatea structurată *în afara* religiosului şi *independent* de el.

Consecinţa imediată nu ar fi însă că ne aflăm în prezenţa unei substituiri a religiei divinului printr-o religie a umanităţii, cum s-a pretins de atîtea ori. Gauchet susţine un lucru ce mi s-a părut foarte just şi profund: „moartea lui Dumnezeu" nu implică o divinizare a omului, nu implică reaproprierea într-un alt mod a ceea ce el începuse prin a respinge. Dimpotrivă, tocmai atunci cînd divinul sfîrşeşte prin a se eclipsa, omul e silit să abandoneze visul propriei sale divinităţi. Retragerea divinului nu antrenează un soi de preeminenţă a umanului, ci, poate, o similară retragere; în orice caz o transformare a umanului, căci omul trebuie să renunţe definitiv la a se considera un soi de dumnezeu pentru sine. Teză profund individualistă, marcată de individualismul contemporan, vorbind despre secularizarea absolută a universului, inclusiv a celui politic, are consecinţe pe care le vom examina aici.

Régis Debray susţine, în tradiţie durckheimiană, exact contrariul: existenţa unei societăţi presupune cu necesitate o legătură între indivizii ce o alcătuiesc, ei nepuţînd fi alăturaţi, după formula lui Marx, ca nişte simpli cartofi într-un sac. Or, această legătură nu poate fi decît religioasă; ea e situată în surplombă, depăşind societatea pe care o constituie. Dumneavoastră aveţi îndeajuns experienţa regimului comunist, a unui soi de religie seculară, pentru a folosi expresia lui R. Aron, cu al său cult al personalităţii, cu gustul pentru procesiuni, pentru o istorie mitizată... Régis Debray ajunge să descrie un fel de „inconştient politic", care ar avea afinităţi naturale cu universul magic; el susţine existenţa unei filiaţii continue între magic şi religios, religios şi ideologie, pînă la politicul propriu-zis. Concluzia sa ar fi că nu există putere decît prin delegare şi că efortul de a regăsi paradisul pierdut e pînă la urmă mai mic decît invenţia unuia nou; Statul ar fi forma modernă a acestui paradis pierdut şi, prin urmare, a religiosului actual.

Interiorizare şi secularizare a legăturii sociale în concepţia lui Marcel Gauchet; menţinere a exteriorităţii şi, aş spune, a heterogeneităţii ei în cazul lui Régis Debray. Primul – care ne spune că societatea noastră e una post-religioasă – este un fost seminarist; al doilea – care susţine că trăim într-o societate religioasă – e un fost marxist, apropiat al lui Fidel Castro şi al lui Che Guevara. Menţionez în trecere acest fapt la care cred că ar fi interesant de meditat.

Public şi privat

Cine are dreptate? Nu aş dori să arbîtrez, în mod naiv, controversa; îmi propun doar să cercetez un caz concret din punctul de vedere al interogaţiei fundamentale pentru care am citat aici două viziuni antagoniste. E vorba despre moartea lui François Mitterrand, la 8 ianuarie 1996, eveniment care a stîrnit o serie de manifestări stranii, în orice caz interesante. François Mitterrand şi-a părăsit funcţia în mai 1995, iar boala sa, deja cunoscută pe atunci, nu a încetat să se agraveze. Or, în această perioadă, s-a putut observa o acumulare de semne religioase, survenite într-o manieră care a consternat Franţa republicană. Prea fascinată pentru a-şi contesta şeful, ea a fost totuşi suficient de uluită pentru a nu-l aproba.

În ultimul său discurs de Anul Nou adresat francezilor (1994), Mitterrand a rostit cuvinte surprinzătoare. „Cred în forţele spiritului" – ceea ce nu e extraordinar, mulţi dintre noi o declară. Însă el a adăugat: „Nu vă voi părăsi". Mesaj uimitor, presupunînd un fel de transcendenţă ori, cel puţin, o legătură supranaturală. Modul cum a spus-o denota că nu e vorba despre o metaforă curentă, acceptată, de tipul „sper ca opera mea să rămînă vie printre voi". „Nu vă voi părăsi" – cuvînt christic prin excelenţă, stupefiant din partea unui vechi preşedinte de stînga, ce-şi afirmase nu o dată opţiunea laică, agnosticismul... Ar fi, apoi, preocuparea pentru alegerea locului de înmormîntare. Mitterrand ezitase iniţial între două amplasamente. Primul, situat în Morvan, circumscripţia sa electorală, e un binecunoscut vîrf, loc de reunire a galilor. Opţiunea avea o anume tonalitate religioasă păgînă; nu era doar gustul romantic, un pic à la Chateaubriand, să-şi aibă mormîntul acolo unde nimeni nu-l are, într-un loc cu desăvîrşire solitar; alegerea avea în mod evident o semnificaţie stranie, care a stîrnit de altfel proteste destul de serioase, aşa încît a fost abandonată. Mitterrand s-a decis pentru biserica şi cimitirul satului său natal, Jarnac. Simbolica păgînă lăsa locul celei creştine, mai clasică.

Boala sa, în sfîrşit, a dat naştere unor cărţi unde e descrisă aproape ca o „patimă", înrudită cu patimile christice. Apar acolo scene neobişnuite, unele trimiţînd transparent către „cina" din urmă: ultimul revelion al lui Mitterrand e descris, de pildă, într-o manieră evident religioasă. Însingurarea în care şi-a petrecut ultimele luni din viaţă a contribuit şi ea la această atmosferă. Nu mai accepta în preajmă pe nimeni, cu excepţia unui medic care îl ajuta să suporte o durere extrem de violentă. Cînd acesta îl întreabă „aveţi nevoie de ceva", primeşte iarăşi un răspuns uluitor. Mitterrand spune: „Nu mai am nevoie de nimic. Totul s-a împlinit", formulă a lui Christos pe cruce. Pe vremea cînd era preşedinte, ziarele satirice îl numeau „dumnezeu" fiindcă se afla în vîrful puterii; însă una e să te crezi dumnezeu şi cu totul altceva să te crezi Christos.

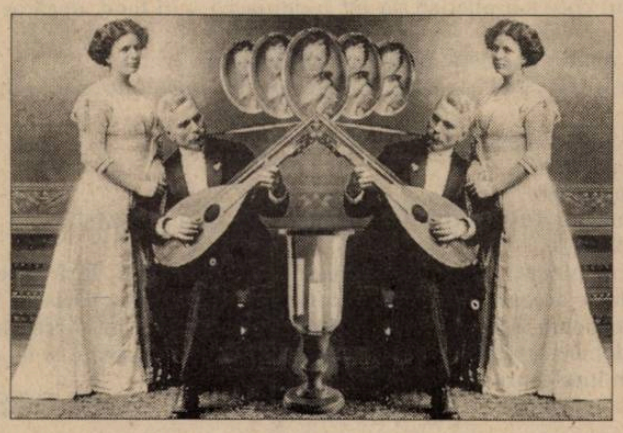

Nr. 243: Şlagărele timpului

Deşi solitar, el a îngăduit în ultima perioadă cîteva vizite ce păreau că trebuie să aibă valoare de mărturii: era un soi de „expunere" a trupului său suferind. În sfîrşit, la moartea sa, cînd testamentul i-a fost deschis, acesta conţinea o formulă neaşteptată şi ambiguă: „O missă e cu putinţă". Mitterrand jucase întotdeauna pe ambiguităţi. Cum trebuia interpretată declaraţia? „Se poate accepta o missă"? „Este de dorit o missă"? „O missă poate fi luată în considerare"? Oricum ar fi, pe urmele unei tradiţii inaugurate de generalul De Gaulle, i s-au făcut duble funeralii şi s-a oficiat o dublă missă. La Notre Dame, ceremonia naţională, publică, politică, reunind personalităţi de vîrf din toată lumea, ceremonie prezidată de arhiepiscopul Parisului la dispariţia unui preşedinte al stîngii laice. Iar apoi, înmormîntarea privată la Jarnac care, ca şi în cazul lui De Gaulle, avea o valoare pur populară. Ea însăşi ceremonie stranie pentru că reunea tradiţionalismul şi scandalul. Pe de o parte, opţiunea pentru oficiul religios din partea cuiva care îşi declarase adeseori agnosticismul. Pe de altă parte, prezenţa, pentru prima oară dezvăluită public, a dublului său menaj. Alăturarea celor două femei, a fiilor din căsătoria legitimă şi a fiicei lui Mitterrand a surprins destul ierarhia catolică, ca şi pe americani. Franţa a acceptat-o, am putea spune, destul de uşor. Din acest moment, Jarnac a devenit locul unui fel de cult, cu obişnuitele sale elemente: pelerinaje, cărţi, obiecte-amintiri. Faptul că fata lui Mitterrand şi mama ei au devenit după moartea lui personaje publice indică, de asemenea, constituirea aceea ce ar trebui să numim un soi de legitimitate dinastică.

În ce priveşte stînga, Franţa republicană, în sfîrşit partidul al cărei şef era totuşi Mitterrand, ei l-au omagiat printr-o strictă ceremonie laică în faţa naţiunii: s-au cîntat cîntece republicane în prezenţa unui număr oarecare de demnitari cunoscuţi. Am spune că grupul său politic, stînga în ansamblu, s-a delimitat de această introducere progresivă a sacrului.

Religie personală

Am acumulat un anumit număr de semne (la care pot fi adăugate multe altele) ce ţin de o religie personală a lui François Mitterrand. Or, interesant în acest caz e faptul că ea reflectă în fond religia francezilor, e imaginea fidelă a acestei religii. Ceea ce explică acordul naţional – dincolo de divergenţele politice – manifestat la moartea lui Mitterrand. Dovada cea mai vie fiind discursul, am spune mai curînd elogiul funebru rostit la televiziune de succesorul său: elogiu necondiţionat, fără nici o rezervă din partea unui reprezentant al dreptei. (Mitterrand n-ar fi făcut-o niciodată.)

Mai semnificativă încă, mai stupefiantă e reacţia la acest discurs. S-a spus în acel moment: „în sfîrşit, dl Chirac este cu adevărat preşedintele Republicii". Altminteri spus, Mitterrand viu, indiferent că în ultimele şase luni dusese o viaţă privată, nu îngăduia deplinei legitimităţi a lui Jacques Chirac să se ilustreze. Ne-am putea referi aici la simbolismul medieval, conform căruia efigia regelui nu poate figura simultan cu personajul real. Fiul regelui nu urma cortegiul funerar al tatălui său pentru că Franţa nu poate avea decît un singur rege şi, atîta vreme cît regele nu este mort – şi îngropat –, celălalt, fiul, moştenitorul legitim nu îi poate prelua funcţia. Din ziua în care Chirac a rostit acel discurs, toţi jurnaliştii au scris „în sfîrşit, dl Chirac este cu adevărat preşedintele Republicii". Eu credeam că era preşedinte de şase luni, datorită unui vot majoritar al poporului francez. Se pare că mă înşelam.

* * *

În fond, toată viaţa Mitterrand va spune: „sacrul: da; credinţa: nu; viaţa după moarte: poate". Ei bine, această atitudine e foarte apropiată stării generale de religiozitate a francezilor; cea mai mare parte din ei nu mai aderă la o religie bine definită, dar nici nu profesează un ateism afirmat. Lui Elie Wiesel, care i-a fost în cîteva rînduri confident, Mitterrand îi va spune: „Mă îndoiesc. Mă aflu în pustie (iarăşi un cuvînt foarte christic). Dumnezeu e absent. Nu încetez totuşi să-l servesc..." Uimitor! Altă dată: „Există ceva. Aş vrea mult să ştiu ce este acest ceva..." Altminteri spus, religiozitatea mărturisită de el, ca şi cea a majorităţii francezilor, este de ordinul vagului.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Bunicuţa publicitară

Talismanul fericirii Inel misterios

Sporind, prin radioactivitatea sa, dinamismul uman.

Descoperire ştiinţifică; Centru atractiv; Forţă magnetică

NOROC, SĂNĂTATE, FERICIRE

totul se obţine prin influenţa personală. Orice persoană care se îngrijeşte de viitorul său trebuie să posede inelul misterios şi ştiinţific „ATOTPUTERNIC", ultima creaţie a studiilor magnetice şi hipnotice, dînd, în mod matematic, PUTEREA PERSONALĂ care te face SĂ REUŞEŞTI în TOT.

Succes sigur, surprinzător, dar natural.

Doamnelor, toate dorinţele dumneavoastră vor fi satisfăcute şi visele vi se vor realiza.

Domnilor, toate proiectele dumneavoastră, toate ambiţiile dumneavoastră vor reuşi dincolo de aşteptări.

Gratis – broşura de lux care vă învaţă modul de obţinere a **Puterii subtile**; cereţi-o *Profesorului D'Arianis, 21, Vila Violetelor, Le Raincy, în apropierea Parisului.*

Circumvoluţiuni

Brune sau blonde?

„Pentru ce unii bărbaţi preferă *brunetele?*
Pentru ce alţi bărbaţi preferă *blondele?*

Răspuns: pentru că şi bărbaţii sînt de două feluri. La unii *simţurile* cer senzaţii mai mult decît le poate imaginaţia construi. Aceşti bărbaţi preferă brunetele care bombardează retina cu senzaţii tari, străpungătoare şi incendiare. La alţi bărbaţi imaginaţia are aşa amplitudine şi are aşa constructivitate încît marea lor necesitate este *o icoană de adorat* fiind perfecţiunea şi sublimul. Aceşti bărbaţi preferă blondele care trec de ochii capului pentru a-ţi deschide ochii minţii şi îţi deschid ochii minţii pentru a te face să călătoreşti adică să visezi în infinit şi în eternitate.

Cam acelaşi fenomen are loc în raport cu animalele intime cu noi oamenii. Persoanele care apreciază sinceritatea, devotamentul şi prietenia dau *preferinţă cîinilor*, iar persoanele care au nevoie să li se joace imaginaţia în jocuri fără scop şi în visuri fără urmare dau *preferinţă pisicilor* şi pe aceeaşi direcţie adoră baletul.

La cele de mai sus intervin condiţii puse de *simţul măsurii.*

Nu orice brunetă e acceptată. Cele prea închise la culoare au un luciu care dă impresia de unsoare deci de murdărie sau cel puţin de nespălare. Blondul pare galben, dar în realitate este o claritate care naşte lumină şi care dăruieşte iluminare. Pielea absolut albă nu poate fi privită prea îndelung întrucît «face rău la ochi» aşa cum nimeni nu poate privi prea îndelung nesfîrşitul zăpezii aşternută."

(din volumul *Ce e nou în femeie?* al dr. Milcoveanu Şerban, Bucureşti, 1995)

Amendament laic la dreptul sfînt de a huidui

O întîmplare topografică mă face să fiu, după 1990, şi un extremist care locuieşte propriu-zis în centru. Am avut astfel avantajul de a fi prezent, chiar făcînd duş în baie, la toate mitingurile antiiliesciene, ca şi la acelea, nu mai puţin vibrante, în care (la 1992 fix) opoziţia de atunci clama, emoţionată de iminentul ei triumf, că e organizatoarea ultimelor manifestaţii antiguvernamentale. N-am huiduit, am zîmbit: o opoziţie democratică visînd că ajunsă la putere nu va avea de suportat mitinguri împotriva ei, e „dulce". Mulţumită toposului meu, sînt azi participant auditiv la toate mitingurile antiguvernamentale şi antiprezidenţiale organizate aici, la emblematica răscruce dintre fostul C.C. şi fostul palat regal; s-a huiduit recent cu o putere decibelică nu mai mică decît pe vremea lui „Jos Iliescu!" Un lider sindical a urlat împotriva lui Berceanu cu o furie de nebun, atingînd o acută prin care a recunoscut că „da, sînt nebun de foame!". Mi-am permis să zîmbesc, fără să-mi fie frică de vreo privire care m-ar înfiera; aşa cum zîmbesc de cîte ori aud că Iliescu a fost şi Constantinescu este un dictator. N-am dreptul să zîmbesc? Nu sîntem într-o democraţie a pamfletului? Surîsul sau muţenia mea de ce n-ar fi pamflete? Totul devine pamflet în România.

Întrebare serioasă: dar dacă la dreptul sfînt şi fascinant de a huidui s-ar adăuga, la fel de democratic şi explicit, dreptul laic de a nu huidui atunci cînd nu eşti de acord? Ce avantaje ar reieşi? Acela care n-ar huidui în mijlocul mulţimilor dezlănţuite – la meci, în piaţa cu p mic şi în Piaţa cu P mare – poate că n-ar mai fi privit

ca un laş,
ca un securist ascuns,
ca un proguvernamental ordinar,
ca un cinic,
ca un profitor al regimului Constantinescu,
ca un miliardar de carton al regimului Iliescu,
ca un antiromân,
ca un nesimţit la mizeria cu zece de „a": mizeriaaa,
un mizerabil, adică,
ca un apolitic de care trebuie să te fereşti,
ca un homosexual,
ca o curvă (dacă e femeie tăcută)
ca un oportunist ca toţi oportuniştii,
ca un inconştient, un porc, un bou,
ca un măgar care face pe elveţianul,
ca un ungur, probabil,
ca un ovrei, cu siguranţă, gata să plece definitiv,
ca un sereist, cu tat-su la protocol,
ca un impotent la cap, mai dă-l dracu',
„eu i-aş închide pe toţi ăştia din majoritatea tăcută".

Acordîndu-se legal, explicit şi pleonastic dreptul subtil de a nu huidui cînd nu eşti de acord, s-ar produce o modificare de limbaj, în primul rînd şi cel puţin; mai trebuie să credem – cu ultimele rezerve de energie – în puterea legii. Tăcutul ar avea parte de un alt vocabular al dispreţului, fie mai confuz, fie mai ipocrit, ceea ce nu s-a dovedit numai şi numai păgubos în menţinerea păcii sociale şi internaţionale. Ca şi discriminarea, confuzia poate fi pozitivă sau negativă, avînd şi ea, ca Gore Pirgu, părţile ei. Încît n-ar fi exclus ca acel care nu huiduie la meci – să rămînem măcar la acest exemplu cuprinzător – să fie acceptat

ca un timid,
ca un om politicos,
ca un antipatic,
ca unul care s-a plictisit să tot huiduiască – în fond, dacă are dreptate? ,
ca un apatic – „există, dom'le, şi de ăştia, e o boală!",
ca un intelectual – „ăştia, totuşi, au dat bacalaureatul sub Ceauşescu!",
ca un ieşit din spital,
ca un poet,
ca o fată mare,
ca o curvuliţă simpatică – „am văzut una, ieri, s-o mînînci!",
ca o excepţie,
ca un nemîncat, ca mine, ca dumneata... da' săracu', fără putere.

Contez pe această ultimă caracterizare pentru a mă proiecta în acea clipă de armonie între cei care huiduie şi cei care nu, toţi acceptînd că-s la fel de democraţi în exprimarea indignării. Nemîncarea e la fel de productivă în înţelesuri ca nemunca.

Radu COSAŞU

Bazar

Revista *Mireasa*

Revista ***Mireasa***, pusă la loc de cinste pe tarabe, e mai scumpă decît **Elle, Avantaje** sau **Exces**. De ce? Probabil pentru că reprezintă publicaţia aspiraţiilor Femeii de toate felurile, întreţinută de tradiţia familială, comunitară şi siropos-literară (într-un interviu mai vechi, Barbara Cartland, autoare de best-seller-uri romanţioase, afirma că, pentru o femeie, cariera este o căsătorie reuşită). Cea mai frumoasă zi din viaţa unei femei trebuie să fie ziua nunţii ei (pentru bărbat – nu se precizează explicit). Toate serialele de gen **Tînăr şi neliniştit** trebuie să includă măcar un episod nupţial, cam la două luni odată. Nunta este scopul final, reuşita absolută a personajelor feminine. Revista ***Mireasa*** speculează acelaşi tip de „arivism" al sexului slab, frumos etc. Salonul **Gabriela** propune rochii lungi şi bufante în partea de jos, dantelate şi mulate sus, cu văluri lungi. Mireasa trebuie să-şi păstreze vaporosul şi fastuosul în ţinută. Sloganul salonului **Gabriela** este **„Pentru cel mai frumos Da!"**. Editorialul, semnat **Nagy Proţa Gabriela**, este scris pe roz şi se termină cu **„Să aveţi o vară plină de soare şi dragoste!"**. Totul este deschis, afirmativ, doritor. Ni se prezintă verighete alambicate, cu modele geometrice, florale sau incrustaţii, pe care nu le-am văzut (încă) pe mîinile nimănui; buchete „de vis" pentru diverse tipuri de mirese: **„scunde", „vesele", „tinere şi romantice", „visătoare", „pline de viaţă şi îndrăzneţe", „amatoare de palpitant"**; ţinute şic pentru cununia civilă, coafuri, invitaţii de toate felurile, chiar cu motănaşi sau ursuleţi amorezaţi, pantoful Cenuşăresei, dileme de-ale mirilor: între cravată sau papion?; ţinute convenţionale de-ale mamelor şi soacrelor; torturi. Finalul revistei ne oferă, involuntar, o alternativă: **„vine barza..."** sau **„voiajul de nuntă"**? De reţinut că problema apariţiei unui bebeluş este menţionată, în revistă, înainte de cea a plecării în luna de miere. Voiajul de nuntă îţi oferă o Tunisie al cărei romantism de la sine înţeles este uşor estompat de formularile de gen ghid sec: **„De reţinut! Este interzisă fotografierea funcţionarilor în uniformă, a obiectelor ce aparţin poliţiei sau a altor organe de stat!"** Tonul idilic al revistei este, poate, inoportunat de îndoiala strecurată de testul psihologic, cu bumbi, **„Aveţi o relaţie viabilă?"**; de reducerea bărbaţilor la patru-cinci tipuri din care nu prea ai ce alege (**ocrotitor, romantic, entuziast, businessman, gigolo**); şi de povestirea unor căsătorii cu happy-end: Charles şi Diana, Liz Taylor şi ai ei opt soţi...

În rest, revista oferă oricum alternative nupţiale mai fericite şi mai decente decît paietele, voalul gen perdea, darurile-n plic şi mirosul de băutură ieftină cu care ne-am obişnuit.

Iaromira POPOVICI

O prăjitură pentru numărul 100

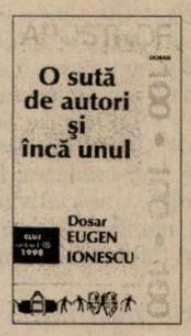

Nu ştiu cum mai pot atinge publicaţiile culturale, în ziua de azi, vîrste onorabile, însă iată că revista *Apostrof* a ajuns la numărul 100. Şi cum cel mai sigur şi mai sănătos este ca, de ziua ta, să-ţi faci singur cădouri, redacţia a elaborat un număr aniversar în deja consacrata tradiţie a dosarelor „apostrofice". Cărticica-dosar ne lasă să tragem cu ochiul în culisele revistei. Ea cuprinde scrisori trimise *Apostrof*-ului de nenumăraţi colaboratori, scriitori dintre cei mai diferiţi, plus un dosar Eugen Ionescu conţinînd fragmente inedite, un fel de exerciţii de stil anticipînd textele consacrate ale dramaturgului.

Să mai spunem că, dacă-ţi oferi de ziua ta o prăjitură, ai s-o alegi pe cea mai arătoasă sau pe cea care-ţi evocă, prin eficientele mecanisme proustiene, amintirile cele mai plăcute, eventual, cele mai măgulitoare. În consecinţă, numărul 100 al revistei cuprinde o serie întreagă de referinţe excelente privitoare la această apariţie culturală. Altfel spus, toată lumea scrie numai de bine, desigur, pe drept cuvînt. În topul succeselor *Apostrof*-ului vor rămîne fără îndoială celebrele anchete, dintre care, cea mai recentă, cea despre *Mioriţa* şi *Meşterul Manole*, a făcut să clocotească, după cum se ştie, simţămintele patriotice de-a lungul şi de-a latul ţării, în sufletele profesorilor anonimi, dar şi în cele ale parlamentarilor.

Reîntorcîndu-ne la colecţia de scrisori din numărul 100, să spunem că, făcînd un slalom printre laudele şi elogiile necontenite aduse revistei, Martei Petreu şi din cînd în cînd lui Ion Vartic, putem observa o galerie întreagă de personaje, fiecare cu tabieturile şi entuziasmele sale. La capitolul celor mai înduioşătoare şi mai autoironice scrisori, le-aş trece, fără ezitare, pe cele ale lui Ion Negoiţescu şi ale lui Arşavir Acterian. Pentru că *Apostrof*-ul a vrut să arate în numărul 100, în mod declarat, cît de civilizate, de armonioase şi de bine intenţionate sînt mediile literare de pe la noi, avem în acest dosar imaginea unei lumi cu scriitori cuminţi şi la locul lor, uneori chiar prea cuminţi. Nici o sămînţă de scandal sau de polemică, aşa cum însăşi Marta Petreu afirmă în cuvîntul de deschidere al *Dosarului:* „Da, recunosc, numărul 100 al *Apostrof*-ului ar fi fost infinit mai interesant dacă publicam arhiva noastră de scrisori injurioase şi frustrate; şi dacă le comentam pe măsură. Cum însă nu scandalurile şi violenţa lipsesc din viaţa literară românească, (...) am preferat să nu măresc, prin numărul 100, cantitatea de ură şi venin din microuniversul literar".

Svetlana CÂRSTEAN

Peisaje post-apocaliptice

● În *Cronica,* nr. 9/sept. 1998, citim un excelent interviu cu Ştefan Berbély, realizat de Cristina Cîrstea. Criticului echinoxist i se pune, de la început, obişnuita întrebare cu *criza valorilor din literatura română*. Ştefan Berbély, după

CRONICA revistă de cultură

Trecerea prin reviste

ce afirmă că nu se poate vorbi de o criză a valorilor ci, mai degrabă, de o *criză de exuberanţă,* schiţează un halucinant portret al scriitorului de tranziţie: „Solicitat de imperativul gălăgios al pieţei, al foiletonului cotidian (foarte bine remunerat), al rolului public şi al freneziei de a alerga de la un post de televiziune la altul, pentru a fi prezent şi la emisiunea lui Manolescu, dar şi la aceea a lui Cătălin Ţîrlea, şi – dacă mai e timp – la altele, scriitorul român de azi trăieşte trepidant, locvace, colocvial, superficial, şi scrie, ca o notă medie, aşijderea. Fondează ONG-uri, brucanizează tenebros, îşi sapă colegii, cară febril cărămizi la propriu-i soclu, jurizează simultan în cinci concursuri, traversează săptămînal, nevrotic, ţara de la Botoşani la Tg. Jiu, şi înapoi la Piatra Neamţ, palpează patern spatele bronzat al tinerelor talente, antologhează, dă note, înjură trecutul, clasicii, reclădeşte, verbal, istoria literară, pare mai puţin atent la coregrafia ancestrală a parvenirii, şi vorbeşte tare. Cît se poate de tare: apodictic, inflexibil, exclusivist."

Criticul clujean observă că această stare de agregare a scriitorului este în deplină concordanţă cu vremurile în care trăim: „Partea tristă e că această exteriorizare emfatică, nervoasă, zgomotoasă reprezintă reflexul isteric, alexandrinizat, al crizei catastrofale, suicidare în care se află societatea românească."

● Vasile Dan, în editorialul revistei arădene *Arca* (aflată şi ea la moment aniversar – numărul 100), descrie infernul editării unei reviste culturale: „Nu vom exagera deloc dacă vom spune că fiecare apariţie (ediţie) a fost o aventură, nu doar intelectuală, profesională (porneam, practic, de la zero, într-un oraş căruia i-a fost mai întîi răpit, apoi interzis dreptul la o astfel de instituţie – revista de cultură – peste cinci decenii), dar, mai ales, financiară (ne-am născut în cel mai nepotrivit moment istoric: al isteriilor şi nevrozelor politice, al disoluţiilor structurilor şi instituţiilor existente, inclusiv culturale, al confiscării, patologice, a interesului public pentru politică, fără tipografii şi echipamente de culegere şi imprimare elementare, respinşi cu dispreţ ori ironie, de reţelele de difuzare a presei ce au supravieţuit cutremurului din decembrie 1989, iar, peste toate, într-un haos de nedescris în administraţia şi gestiunea bugetelor judeţene şi locale). (...) Achitarea fiecărei facturi tipografice ne crea emoţiuni puternice, deloc poetice. Stări care nu ne ocolesc, întru totul, nici la numărul 100." *No comment.* **(C. P.-B.)**

Teorii/Confesiuni

Revista braşoveană *Interval*, ajunsă la nr. 4/1998, are ca temă „Formarea personalităţii", subiect abordat – ni se spune în editorial – „dintr-o perspectivă teoretică: sociologică şi de mentalitate." Astfel se face că problema pusă direct (sau indirect, dar tot atît de presant) în mai toate eseurile este cea a modului în care societatea comunistă a (de)format personalităţile. Singurii care alunecă spre confesiune sînt Simona Popescu (singura doamnă găzduită în acest număr al *Intervalului*), care pune sub lupă identitatea scriitorului ajunsă „obiect" de studiu şi Gheorghe Crăciun, care constată (surprins?) independenţa propriei retorici. Andrei Bodiu vorbeşte despre „nostalgia pentru anii dictaturii lui Ceauşescu" şi despre ignoranţa postrevoluţionară a tinerilor în ce priveşte istoria recentă, Ştefan Ungurean despre necesitatea reorientării întregului sistem de învăţămînt spre elev, iar Gheorghe Onuţ despre handicapul celor formaţi într-o epocă în care „opţiunea şi provocarea erau quasi-inexistente." Şi Mihai Ignat cedează tentaţiei de a se confesa, mărturisind-o însă înainte de a-şi evoca biblioteca personală şi jocul „de-a curentul literar". Ciprian Şiulea „priveşte înapoi cu derută" şi ne prezintă calea pe care a ales-o, „la început instinctiv, apoi conştient", înainte şi după Revoluţie: evitarea „formelor" şi instituţiilor de orice fel. Iacob Alexandrescu, un optimist declarat, scrie totuşi despre „moşteniri, foste reflexe condiţionate", Cezar Paul-Bădescu îşi rememorează anii de formare, iar Sorin Matei aduce în discuţie unele prejudecăţi culturale româneşti şi unele „idei ultra-radicale intelectuale care caracterizează cultura americană contemporană". Ultimul text „la temă" îi aparţine lui Romulus Bucur.

Ce ar mai fi de citit în acest *Interval*? Un interviu cu Mircea Nedelciu, poezii de Mihai Vaculovschi, „Zona liberă" („Bunul gust în materie de relativism") a lui Caius Dobrescu, „Documentul" („Viaţa şi faptele tovarăşului Dinică") lui Marius Oprea şi „Unda de şoc" („Trunghiul Vicios: autonomia discursului, stagnarea intelectuală şi involuţia culturii") semnată Mircea Boari. Nu uitaţi nici „Biblioteca Interval": William Carlos Williams şi Daniil Harms.

Profesioniştii dosarelor

● Revista *Pro Cinema,* din ce în ce mai profesionist făcută (ceea ce nu exclude, ci, dimpotrivă, implică şi spiritul ludic), excelează de cîteva numere prin ceea ce am putea numi *dosare.*

În numărul 37 /septembrie 1998 am putut întîlni un astfel de dosar, intitulat „Mondo Bond" şi alcătuit de Anca Grădinariu. Cea mai mare parte a grupajului este ocupată de o catagrafie a femeilor-Bond, cu nume, personajul jucat în film, dialog memorabil, data naşterii, viaţa înainte... şi după Bond, cel mai jos nivel al carierei şi ultima apariţie (de unde putem vedea că, cu cîteva excepţii, pentru toate actriţele experienţa 007 este aducătoare de ghinion în planul carierei). Dosarul mai conţine liste cu „cele mai formidabile gadgeturi", „moduri de a muri «frumos»", „cele mai uimitoare vehicule Bond" sau „răi dintre cei mai răi". Cîteva exemple, *pour la bonne bouche*. „Dialog memorabil": „Pussy: «Mă numesc Pussy (în *slang,* cuvîntul defineşte o anumită parte anatomică feminină) Galore (în engleza colocvială: din belşug)» Bond: «Cred că visez...»" Gadget: „Inelul lui Bond din *The Living Daylight* deschide 90% din zăvoarele lumii şi emite gaz letal cînd se fredonează «Rule, Britannia»." „Moduri de a muri frumos": „Kananga este lovit de un glonţ cu aer comprimat şi explodează ca un balon uriaş. «Întotdeauna a avut o imagine umflată despre propria-i persoană», conchide Bond." Vehicule Bond: „Little Nellie – Un elicopter în miniatură pentru un singur om, care, desfăcut în bucăţi, încape în patru valize de piele. Se dă la pachet cu puşcă automată, lansatoare de rachete, mine de suprafaţă şi detector de căldură."

Numărul 38/octombrie 1998 se întrece pe sine: oferă un dosar al dosarelor. Al *Dosarelor X* (aşa cum ne anunţă şi coperta revistei, care reproduce o fotografie „paranormală" a lui Scully şi are lipită, într-un colţ, o hologramă în care Mulder schimbă feţe-feţe cu un *alien).* Grupajul, alcătuit de Mihai Chirilov şi Cristian Lăzărescu, conţine un articol în care se analizează stilistica succesului unui astfel de film (care „încalcă toate convenţiile unui serial de televiziune cu audienţă de masă"), o listă completă a episoadelor, o alta cu filme care au pregătit apariţia serialului sau cu altele care i-au urmat, o listă cu experţii din film, precum şi cîte un interviu cu David Duchovny (Fox Mulder) şi Gillian Anderson (Dona Katherine Scully). Iată ce aflăm din *chapeau*-ul interviului cu Gillian Anderson: „Văzînd-o acum, în serialul care a consacrat-o, aţi crede că în şcoală a fost votată drept «clovnul clasei», «cea mai ciudată tipă din şcoală»? Pe bună dreptate: la acea vreme, părea o combinaţie între Madonna şi Cindy Lauper. Cînta chiar într-o trupă punk. A fost arestată pentru că a încercat să lipească cu super-glue uşa şcolii." Avem aici o filă de dosar, „demascatoare", pentru care serviciile secrete nu pot fi decît invidioase. **(C. P.-B.)**

Apariţii la EDITURA „HASEFER"

1. Thomas Mann – „Despre problema evreiască"
2. Maurice-Ruben Hayoun – „O istorie intelectuală a iudaismului"
3. Iosif Sava – „Harpiştii regelui David"
4. S. Dubnov – „Istoria Hasidismului"

„Noul Cinema" şi premiile europene

Academia Europeană de Film, cu sediul la Londra, a lansat din nou concursul Premiilor europene, pe 1998, pentru cel mai bun regizor, actor, actriţă.

Pe lîngă cele cinci milioane de buletine de concurs pe care le-a lansat Academia, forul filmului european a solicitat sprijinul mai multor fundaţii europene şi a solicitat celor mai importante reviste de specialitate din 19 ţări europene să includă în paginile lor aceleaşi buletine de vot. Printre acestea „Noul Cinema" de la noi figurează alături de „Première" (Franţa), „Ciak" (Italia), „Fotogramas" (Spania), „Skip" (Austria), „Filmgastinet" (Germania), „Preview" (Olanda), „Cinema" (Cehia) etc.

Astfel, pentru prima dată cititorii revistei din România au putut participa la desemnarea laureaţilor pe baza completării buletinului de vot.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Altfel de ajutoare pentru copiii străzii

Copiii străzii au constituit un subiect tipic românesc; chiar deveniseră, la un moment dat, emblema României postrevoluţionare. Presa i-a tratat în toate felurile, critic sau melodramatic, în general – cu exagerare. Asociaţiile caritabile le-au mai întins cîte un ciolan, lăsînd lucrurile la fel în punctele esenţiale. După aproape 10 ani de tranziţie, organizaţiile nonguvernamentale au început să înţeleagă că, pentru copiii străzii, trebuie făcut ceva mai mult: nu simple ajutoare, ci proiecte de durată, în care „aurolacii" să fie trataţi nu doar ca beneficiari, ci ca persoane responsabile de binele propriu.

Centrul Social pentru Copii Sf. Dimitrie este una din organizaţiile nonguvernamentale care-şi propune să se ocupe altfel de copiii străzii. Acesta a luat naştere din colaborarea ecumenică dintre organizaţia *Concordia*, catolică (patronată de *Caritas Internationalis* din Austria) şi *Fundaţia Stavropoleos*, ortodoxă. *Sf. Dimitrie* reprezintă unul dintre puţinele proiecte sociale din România întemeiate pe o asemenea cooperare. Fondat la 19 martie 1998, centrul se concentrează pe recuperarea şi reintegrarea socială a categoriilor defavorizate de copii. *Doamna Elena Reta Avramescu, directoare*, insistă asupra evitării denumirii de „copiii străzii", pentru că acest termen este prea ambiguu: se referă atît la copii aflaţi temporar pe stradă, din lipsă de supraveghere, copii victime ale abuzurilor, plecaţi din familii dezorganizate, cît şi la adolescenţi deja „eternizaţi" în canale. Copiii de care se ocupă centrul *Sf. Dimitrie* fac parte din cea dintîi categorie (pentru cea de-a doua este nevoie de programe mult mai complexe, care să presupună o colaborare între stat, poliţie şi organizaţiile nonguvernamentale).

Prima etapă a activităţii centrului o reprezintă *munca pe stradă*. Principalul actor este, în acest caz, *asistentul social*. Acesta merge pe stradă, identifică grupul de copii, selectează un anumit copil şi încearcă să stabilească cu el o relaţie de încredere şi prietenie. După cîteva vizite la locul respectiv, asistentul social poate obţine consimţămîntul copilului de a veni la centru (totul se bazează pe respectarea libertăţii individului).

Odată obţinut consimţămîntul, se trece la o altă etapă, la fel de complicată: alcătuirea unui dosar al copilului, care să conţină datele de identificare şi întreaga lui istorie pînă la momentul respectiv. Nu este uşor să-i identifici familia, pentru că mulţi dintre copii nu au acte şi, de asemenea, refuză să-şi asume trecutul, trăind doar în prezent. Întocmirea unui dosar complet este cu atît mai necesară pentru că centrul nu este rezidenţial: copiii stau acolo pînă la 5 sau 6 după-amiaza, după care se întorc în familie. Noutatea aşezămîntului patronat de biserică tocmai în aceasta constă: *în păstrarea legăturii cu familia*. Copiii nu sînt separaţi de familii şi încartiruiţi într-o instituţie-mamut. Centrul le închiriază locuinţe în care să trăiască, în condiţii decente, împreună cu familiile. Scopul este să-i reintegreze pe copii în ce a mai rămas din familiile lor: acestea sînt, de multe ori, alcătuite doar din mamă. Munca cea mai grea angajaţii Fundaţiei o au de dus cu părinţii: e mult mai greu să înveţi nişte oameni în toată firea să se întoarcă la normalitate, să redevină nişte persoane cît de cît civilizate.

În privinţa educaţiei, copiii au pierdut, în general, legătura cu şcoala chiar din primul an (clasa I). Mulţi dintre ei nu au mai fost integraţi într-un sistem de învăţămînt. De aceea, e greu să se adapteze la sistemul de stat de şcolarizare. Fundaţia canadiană *Back to School* a semnat un protocol cu centrul *Sf. Dimitrie:* de la 9 la 5 se fac cursuri de clasa a V-a cu profesorii de la *Back to School*, acreditaţi de Ministerul Învăţămîntului. Cu ceilalţi, din clasele I-IV, fac ore educatorii centrului care, din cînd în cînd, dau nişte teste de acreditare.

Pe lîngă materiile propriu-zise, copiii beneficiază şi de alte activităţi educative menite să-i readucă la normalitate: ludoterapia, arterapia, psihodrama, mişcarea. Parţicipă la cursuri de croitorie şi lucru manual, tapiserie, karate, calculator. Cel mai mare succes îl are cursul de teatru, deoarece, ne explică dna Avramescu, arta disimulării le-a fost un mijloc de existenţă.

„Dacă vezi că nimeni nu te vrea şi toţi te alungă, începi să ai o părere tot mai proastă despre tine"

Afirmaţia de mai sus se referă, evident, la copiii străzii şi îi aparţine *asistentului social coordonator, Claudiu State*. Lipsiţi de afecţiune în familiile lor dezmembrate, ameninţaţi de către părinţi de multe ori chiar cu vînzarea, copiii îşi pierd respectul de sine. De aceea poţi vedea mulţi aurolaci tăiaţi pe mîini, automutilaţi. Interesant este, ne explică *dl State*, că, în general, copiii nu dau vina pe părinţi pentru situaţia lor, ci pe ei înşişi. Ajung, astfel, să aibă serioase probleme de identitate, precum în cazul unei adolescente din custodia centrului: aceasta refuza să se considere fată. Ea spunea că este băiat, şi era bătăuşul grupului. Motivaţia e simplă: în mediul ei, femeia era foarte oropsită, iar modelul matern greu de acceptat. Fetiţa refuza să vorbească despre mama ei: singura calitate pe care i-o menţiona era că *„avea palma grea"*.

Într-adevăr, după ce a cunoscut-o pe mamă, *Claudiu* a fost de acord cu fetiţa. Protejata de acum a centrului aparţine unei familii monoparentale cu 7 copii (tatăl a murit de ciroză). Familia respectivă a trăit într-un ghetou din Ferentari: un fost cămin de nefamilişti, fără uşi, fără ferestre, fără încălzire şi lumină, unde trăiesc multe alte familii asemeni lor. Tatăl o trimitea pe fetiţă la cerşit; ea se ducea şi, la întoarcere, din banii cîştigaţi, îi aducea sticla de votcă. După ce a murit tatăl, cei din ghetou au năpăstuit familia rămasă fără apărător, luîndu-le orice primeau de mîncare şi agresîndu-i. Fetiţa respectivă a devenit băieţoasă şi pentru că a vrut să-şi apere familia.

Multele experienţe sinistre prin care a trecut au făcut-o să fie, cînd Claudiu a găsit-o, foarte sălbatică: *„Deşi atunci era destul de mică, nu se dădea înapoi de la băuturi alcoolice. Ţipa, era foarte violentă. Nu putea trece pe lîngă o persoană fără să-i tragă o palmă. Nu se spăla niciodată. De altfel, la ei în familie, erau purtate hainele primite de la ajutoare, pînă ajungeau în ultimul hal, apoi erau aruncate. În ghetou nu exista cişmea"*.

Comportamentul adolescentei de acum se explică prin respingerea de către părinţi. Imediat după Revoluţie, aceştia şi-au „vîndut" doi copii în Olanda şi Canada, au încercat să o dea şi pe adolescenta de acum, împreună cu o soră de-a ei. Le-au dus pe la nişte hoteluri unde ele au încercat să fie cît mai rele, încît să nu le „cumpere" nimeni; în viziunea fetiţelor, să fii rău însemna să mănînci cît mai mult. Protejata de azi a centrului a mai fost dată unor ţigani, care au legat-o în căruţă şi au dus-o departe; ea a fugit, însă, înapoi acasă.

În aceste condiţii, recuperarea ei a fost dificilă. Dar fetiţa s-a dovedit receptivă. Victoria a fost atunci cînd a luat hotărîrea să-şi lase părul să crească şi să fie din nou, declarat, fată. La o săptămînă după această hotărîre, povesteşte *Claudiu*, fetiţa venea şi se plîngea că au lovit-o cei mai slabi din grup: se mîndrea cu slăbiciunea ei feminină. La învăţătură merge destul de bine. Părinţii o duseseră la o şcoală ajutătoare nu pentru că ar fi avut vreun handicap, ci fiindcă aşa beneficiau de oarecari avantaje materiale. Cînd a venit la centru, fetiţa nu ştia decît adunarea şi, vag, scăderea. În două luni a învăţat înmulţirea, împărţirea, asociativitatea, comutativitatea. Teama de şcoală, manifestată prin ideea fixă că nu poate învăţa, şi oarecari tulburări de limbaj, au fost depăşite.

„Una din cele mai mari probleme este dependenţa de aurolac"

Copiii aflaţi în custodia centrului, în număr de 24, au fost, şi, unii, au rămas, aurolaci. Nu am vrut să-i numim aşa, pentru că e un termen mult prea uzat, şi peiorativ. Mulţi dintre copii nu pot renunţa atît de uşor la viaţa de canal şi punga de aurolac. Fetiţa de care am vorbit mai devreme a reuşit să se lase nu doar de *„drog"* (cum îi spun ei), ci chiar de ţigări. A mai reuşit să se lase şi o altă fetiţă din grija centrului, care acum e înscrisă la o şcoală normală şi anul trecut a luat menţiune. Nu toţi sînt atît de fericiţi. Unii nu se pot despărţi de canal. Pentru ei, canalul înseamnă *„singurul loc în care sînt acceptaţi"*, ne spune *Claudiu*. *„Acolo nimeni nu-i învinovăţeşte de nimic. Sau, oricum, nu de lucruri îndeajuns de grave încît ei să nu le suporte"*. Viaţa în canal este foarte dură: violul şi bătaia sînt lucruri obişnuite. Există şi la centru o fată care a fost violată de opt băieţi acum cîteva luni. *„Cu fetele se întîmplă un lucru interesant: respinse de părinţi, în special de taţii lor, ele caută protecţia la cîte un băiat. Băieţii înţeleg greşit acest lucru, totul sfîrşindu-se cu un viol. După întîmplări de felul acesta, fetele nu rămîn traumatizate; ele continuă să caute „protecţie"şi „dragoste masculină"*, explică asistentul social. *„Ele ajung să confunde relaţia sexuală cu dragostea unui băiat. Dar la ei e normal ca femeia să fie bătută. Nu se întîmplă ca în filme, cînd băiatul aduce o floare etc."* Punga de aurolac este pretextul prin care-şi justifică atît băieţii violenţa sau violurile, cît şi fetele faptul că se prostituează.

Copiii mai mici au mai multe şanse de recuperare. Există o fetiţă de 8 ani, dintr-o familie de romi, care merge cel mai bine la învăţătură. Familia ei nu a respectat niciodată regulile societăţii noastre: fetiţa respectivă nu a avut niciodată certificat de naştere; abia acum centrul încearcă să-i facă. *„Pînă nu am vorbit mai clar, mama ei nici nu ştia care este numele de familie al copilului"*, povesteşte *Claudiu*. Spre deosebire de alţi copii, această fetiţă are amîndoi părinţii; tatăl, alcoolic, cară cărbuni cu căruţa. Fetiţa are avantajul de a nu fi tras niciodată din pungă, de a nu fi fumat; chiar are o teorie a ei, în care spune ce rele sînt toate aceste lucruri şi că ea nu le va face niciodată. Spre deosebire de „cea mică", o soră mai mare, de 13 ani, a tras din pungă, a fumat şi n-a fost, pînă la această vîrstă, niciodată într-o şcoală: o singură dată a sărit geamul înăuntru, să vadă şi ea cum e...

Copiii visează să fie bebeluşi

Dacă cei mai mici din protejaţii centrului au şanse mai mari de recuperare, veteranii canalelor şi ai pungii sînt mult mai greu de adus la normalitate. Este aici un băiat de 20 de ani, veteran al Gării de Nord, ale cărui cunoştinţe sînt la nivelul clasei a doua. În curte, după ore, băiatul respectiv se joacă cu aceeaşi patimă ca şi cei mult mai mici: cu mingea, dînd cu şutul sau cu capul în ea. Nu-i dai douăzeci de ani. Cei mai mici (dar nu foarte mici, ci de la 7 ani în sus) se joacă sărind pe nişte baloane de cauciuc speciale pentru aşa ceva, dar destinat celor de 3-4 ani... Asistentul social ne vorbeşte despre un fenomen de regresie: mulţi dintre ei îşi mai sug încă degetul sau stîlcesc cuvintele. *„Aşa arată că tind să se întoarcă acolo unde, poate, erau mai protejaţi". (Claudiu)* Nevoia lor principală este de afecţiune, chiar fizică: de aceea, ne spune *dna Avramescu*, se lipesc, la propriu, de asistenţii sociali. *„Jocul îi face să se elibereze de violenţă, să-şi conştientizeze acţiunile, şi să ţină cont, cu timpul, şi de ceilalţi". „Copiii încep, astfel, să se simtă parte din grup, să se simtă integraţi, favorizaţi. În timp, fiecare în parte îşi dă seama că e bun la ceva şi-şi formează deprinderile sociale." (Claudiu).* Părinţii rămîn, în general, destul de nepăsători şi interesaţi cel mai mult de avantajele materiale. Totuşi, accesul la condiţii decente de trai trezeşte în ei instincte şi responsabilităţi de mult apuse: mama celor 7 copii a învăţat să spele rufe, să-şi îngrijească familia...

Iaromira POPOVICI

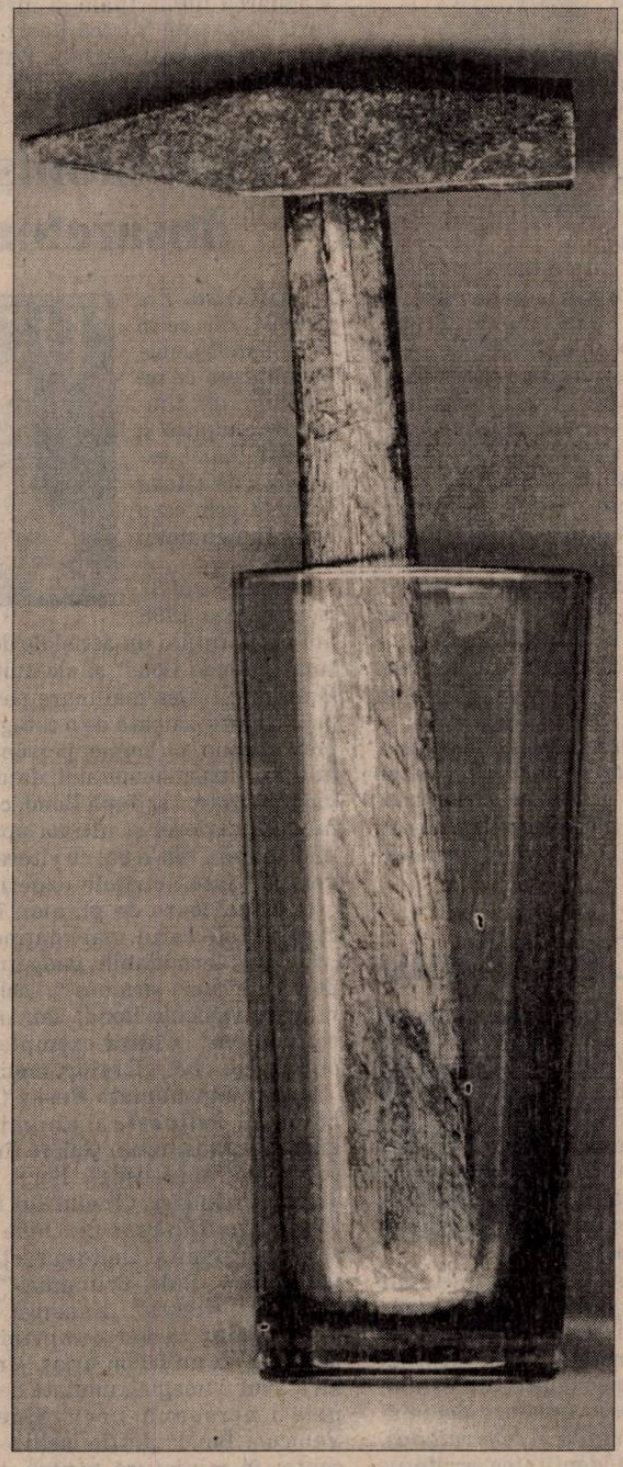

*Nr. 292: **Transparenţă şi autoritate***

Îl cunosc pe...

Şerban Condrea, vînzător de papagali

Şerban Condrea: Scrieţi clar: vînzător. Mi-a interzis nevasta să cresc papagali în casă fiindcă e simţitoare. Am avut trei peruşi. Unul l-am luat de la Obor, stătea la cîrlig şi era abătut şi nevasta a zis să nu-l ocolesc, că e un suflet. Şi după două luni, i s-a făcut milă şi a luat şi o femelă. Şi am avut doi. El venea dimineaţa cînd mă bărbieream şi stătea pe cap şi se privea serios în oglindă. Apoi, ea ce a făcut? A murit. Dar ştiţi cum? E poveste... se zice că nu-i adevărat, dar uite că e. A venit o vară de-a doua de-a nevestei şi ea, femela, nu intra în vorbă cu oricine şi acum stătea cu codiţa la vară şi ea a momit-o cu ciocolată şi femela n-a vrut. După două zile a murit. Dar a murit rău. Şi cred că a fost blestem, se zice că nu-i adevărat, dar asta cred. Şi am luat un pui. Mînca din farfuria mea. Morcov, cartof, ce-aveam. Şi ce credeţi? O dată stătea deschisă o carte, ceva, şi eu din nebăgare de seamă am călcat pe ea. Puiul stătea strivit între pagini. Era făcut terci. Şi, de atunci, n-am mai luat peruşi. Cel care îl mai aveam a murit de bătrîneţe. Fără pic de pană. Ştiţi cum era? Ca un ghemotoc de hîrtie.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

TELELOVELE

● Emir Kusturica, regizor, într-o emisiune pe „Arte" consacrată publicităţii de la A la Z: „Dacă Michelangelo ar trăi astăzi, ar face reclama de la *Nike*". Şi ar semna-o, desigur, Nikelangelo... (**a.l.ş.**)

● Enunţ sec şi suficient: de multă vreme nu mi-a mai fost dat să văd o emisiune de un prost gust şi o mitocănie mai cumplite decît *Rendez-vous la Tele 7*. (**C. M.**)

● Reclamele televizate, deşi au deja o tradiţie, continuă s-o dea în bară în diverse feluri. Întîi, cu traducerile defectuoase: *Nurofen – Ţinta lui este durerea!* Apoi, cu exagerarea semnificaţiilor contextului: *Afroso,* aromatizor pentru toalete îţi aduce *„Primăvara în casa ta!"*. Şi, în cele din urmă, cu lipsa de logică a jocurilor stilistice: *„Holland – Cînd ţi-e poftă de sănătate!"* (de parcă sănătatea e un produs printre multe altele de care îţi poţi permite să ţi se facă, la o adică, lehamite...) (**I. P.**)

● „O intelectuală din Deva a cîştigat *concursul de telenovele*", ne informează *PRO TV Magazin:* dumneaei se numeşte Cornelia *Boşorogan*. (**a.l.ş.**)

VITA BREVIS, ARS PANTALONGA

● La TVR 1, la emisiunea „Cu ochii-n 4", un reportaj despre femeia care şi-a dat foc la Piteşti. După ce dă cîteva declaraţii ale martorilor oculari despre faptul că soţul victimei stătea cu mîinile-n sîn; în timp ce alţi oameni săriseră cu hainele să stingă focul, reportera îl întreabă direct pe acesta de ce n-a intervenit. El răspunde că a aşteptat ca cineva din primărie să iasă. Reportera insistă: „Dar, pînă să vină cineva din primărie, nu eraţi dvs. mai aproape?" Şi el, imperturbabil: „Da' ce, trebuia s-o scuip, ca s-o sting?" (**C. P.-B.**)

● Cînd nu sînt şăgalnici, unii dintre redactorii emisiunii de Actualităţi de la Radio România sînt ispitiţi de profunzimi insondabile de gîndire: „Un glonţ tras într-un om echivalează cu un proiectil tras împotriva Universului." (27 oct., ora 6^{40}) Un efect mic pentru Univers, un efect catastrofal pentru om, cam aşa ar sta lucrurile. (**T. C.**)

● O ştire din *Evenimentul zilei* de luni, 26 octombrie, ne informează că industria europeană a pantalonilor e dominată de producţia cîtorva fabrici din judeţul Covasna. Din punct de vedere economic, e bine. Din punct de vedere politic, ca să fie bine ar trebui ca pantalonii să fie bilingvi. (**M. V.**)

DE BINE

● Pasionant, inteligent, mişcîndu-se cu o dezinvoltură demnă de cei mai buni reporteri ai presei occidentale – serialul dlui Radu Ciobotaru, în *Evenimentul zilei*, trimis de la Kosovo, este tot ce a dat mai consistent presa „de Bucureşti" în această ultimă săptămînă. Tot de la Kosovo, trimişii *Adevărului*, Monica Pepel şi Adrian Cercelescu, semnează o corespondenţă încărcată de aceeaşi electricitate intensă a oximoronului, singura care ne poate lumina situaţia „imposibilă" din zonă: „Două rafale scurte, una răsuna dinspre est, cealaltă de undeva din sudul oraşului. Nimeni nu tresare, nimeni nu se opreşte să ciulească urechile. Dintr-un bar cochet din centrul Priştinei, vocea lui Elton John se revarsă din boxe de 200 de waţi: «Like a candel in the wind». Poliţiştii sîrbi patrulează cu pistoalele-mitralieră sub braţ. Fetele, majoritatea cu trăsături musulmane, arată trăsnet". Nimic schematic, nimic caricatural, nimic stupid. Reporterii români trebuie să plece peste hotare pentru a scrie şi a observa bine, scăpaţi de sub blestemul pamfletului de uz intern? (**R. C.**)

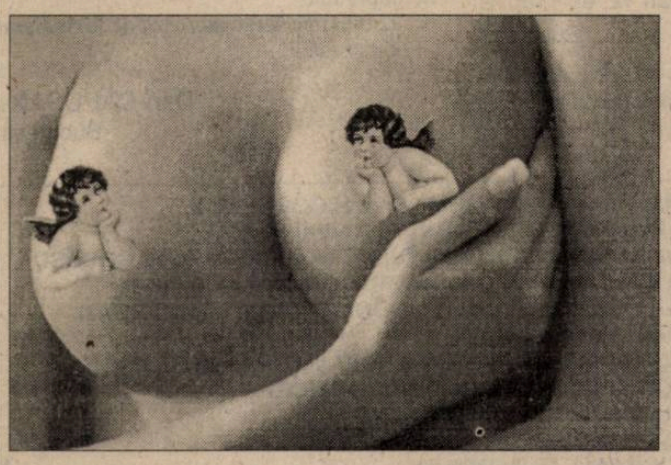

*Nr. 289: **Amor şi sex***

ŢĂRANIMALEGĂTORI

● De la emisiunea de duminică dimineaţa de la Radio Actualităţi dedicată satelor am aflat că fundaţia „Nişte ţărani", al cărei director este, evident, Dinu Săraru, luptă pentru *reţărănizarea ţării*. (**A. M.**)

● Pe o Dacie papuc nouă cu cîteva cuşti amenajate în remorcă scria: „Primăria Municipiului Bucureşti, Departamentul pentru Protecţia Animalelor". Într-una din cuştile sclipitoare era transportat prin Bucureşti un căţel jigărit. Afară ploua. Maşina era de fapt a hingherilor. (**A. M.**)

● Din opiniile taximetriştilor (oameni cu „şcoala vieţii") despre actualii candidaţi: „N-avem pe cine alege, dar mai curînd pe Lis, sau Pădure, că şi unul, şi altul şi-au făcut deja plinul". (**I. P.**)

CELULE ŞI CELULARE

● Din cei 52.000 de deţinuţi aflaţi în clipa de faţă în puşcăriile din ţară, femeile reprezintă numai 3% *(Monitorul de Duminică*, nr. 16). Cele mai multe dintre ele, închise în penitenciarul Tîrgşor, sînt condamnate pentru furturi şi crime. „Infracţiunea cea mai rară pentru care sînt aduse femeile aici este corupţia". Nimic nou: din păcate, la noi – indiferent de sex – corupţia se tratează foarte rar cu puşcăria. (**T. C.**)

● Telefonul celular în atenţia sociologilor francezi: unii găsesc că el a făcut să evolueze raporturile umane dîndu-le autonomie, favorizînd nomadismul, accentuînd sentimentul urgenţei şi nevoia de securitate. Alţii descoperă în folosirea lui expresia „tensiunii eterne între Cain şi Abel, între spiritul nomad şi cultura sedentară". Un „solitar neizolat" circulă printre noi cu receptorul la ureche: nu ştim dacă e Cain sau Abel, ceea ce ar fi totuşi important pentru solitarii izolaţi. (**M. B.**)

MEG ŞI HUO

● Teatrul „Ion Creangă" are nostalgia vremurilor de glorie a aluziilor. Nu contează că publicul e alcătuit din copii. Piesa *Peripeţiile vrăjitoarei Meg* lansează obositoare discuţii despre bani şi preţuri, din care copiii oricum nu pricep nimic, iar pe părinţi îi indispun. (**I. P.**)

● Zilele trecute, în faţa Guvernului erau adunaţi vreo două sute de oameni. Aveau nişte pancarte pe care scria „Nu distrugeţi industria navală!" etc. Sindicaliştii aveau fiecare cîte un fluier. Şi toţi două sute fluierau guvernul, cu fluiere. Începem să devenim o ţară nostimă. (**A. M.**)

PLIMBAREA LIMBII PRIN GURĂ

● O bîlbîială expresivă a crainicului de la ştirile dimineţii (27 oct., *România Actualităţi*, ora 7) ne informează despre activitatea desfăşurată de „Camora Deputaţilor". Omul se corectează imediat, spune „Camera Deputaţilor", dar i-a pierit tot hazul... (**T. C.**)

● Miercuri, 21 octombrie a.c., la „Marius Tucă Show", o grăitoare împleticire a limbii s-a produs în gura căpitanului (în rezervă) Bucur, fost ofiţer al Serviciului Român de Informaţii şi fost ofiţer de Securitate, înainte de 1989: „eu nu sînt om de afaceri, nu trăiesc din disidende..." (**D. S.**)

Televedenii

Profit

Tentaţia comentariului este fără doar şi poate foarte mare. A îţi da cu părerea este totdeauna mult mai plăcut, şi pînă la urmă mult mai facil decît a da informaţii. Implicarea celor mai mulţi jurnalişti români în evenimentele sau faptele pe care le fac cunoscute este atît de plenară încît rareori mai este loc pentru informaţia ca atare în noianul părerilor personale. Excepţie fac, firește, buletinele de ştiri, dar nici acestea totdeauna, şi în nici un caz la toate posturile de televiziune. Emisiunile pur informative sînt în România atît de rare, încît atunci cînd apare una, cu greu ar putea să nu fie remarcată.

Profit, rubrica zilnică de informaţii economice a PRO TV-ului, este o astfel de emisiune: sobră, cu un destinatar bine definit, atît de alertă încît nu ai timp să te plictiseşti chiar dacă nu eşti direct interesat în cifrele, datele exacte, statisticile, indicii RASDAQ, fluctuaţiile, graficele evoluţiei economice – pe scurt, o emisiune profesionistă.

Sigur, ea împrumută look-ul emisiunilor americane de profil, dar nu e nimic rău în a prelua un model care şi-a dovedit deja eficienţa. *Profit* are meritul permanentei actualizări a informaţiilor (ceea ce, din nou, este atipic pentru peisajul TV românesc), păstrînd stabilă structura prezentării, astfel încît cel interesat poate cu uşurinţă identifica informaţia dorită, deşi pe ecran rulează simultan imagini video şi informaţii scrise, dublate de informaţii verbale. Această rapidă trecere în revistă este urmată de o extrem de succintă explicaţie a evoluţiei generale a zilei, de către un lucrător al principalei instituţii vizate.

Personal, mărturisesc că privesc emisiunea Gabrielei Iliescu cu respectul şi fascinaţia profanului. Nu pot decît să regret că – deşi reuşeşte o performanţă demnă de toată lauda – ea este un exemplu singular pe harta programelor TV. Sper că exemplul ei va fi curînd urmat de emisiuni similare dedicate altor domenii, cît mai multor domenii, pentru că asemenea emisiuni, departe de a fi un privilegiu (cum par acum), sînt de fapt un simplu act de normalitate, de pe urma căruia ar avea de profitat atît televiziunile, cît şi telespectatorul.

Cipriana PETRE

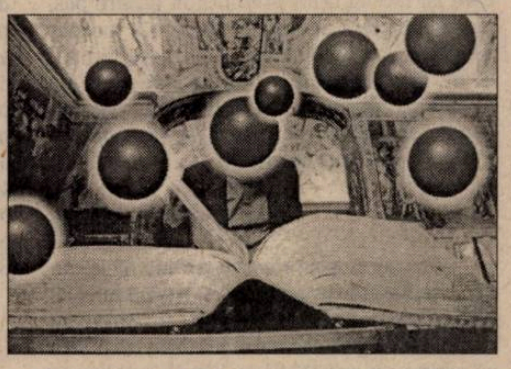

*Nr. 281: **Politici culturale***

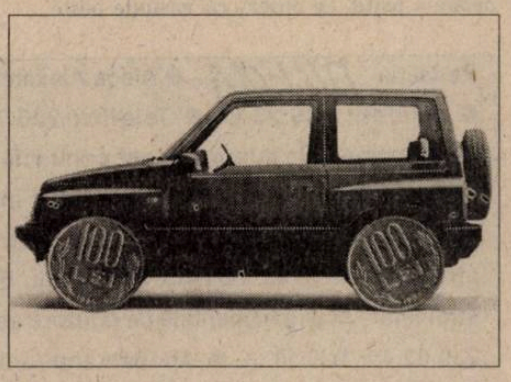

*Nr. 283: **Austeritate, cîrpeală şi risipă***

Cîteva din cele mai neaşteptate scrisori primite la *Dilema*

Din Guangzhou

Citesc pe nerăsuflate (şi în rarele momente de linişte, pe răsuflate) toate numerele *Dilemei* delectîndu-mă, amărîndu-mă, dar mulţumită că, bune ori rele, am totuşi veşti proaspete din ţară.

Ca mulţi alţi români, mă aflu şi eu „în străinătate" la lucru. Mai precis în China. Experienţa s-a dovedit dură. Nu ştiu alţii cum sînt, dar eu... abia acum înţeleg cum e să te simţi al nimănui. Străinii aici rămîn străini şi nu există loc de negociere pe tema aceasta. Bariera lingvistică este şi ea o problemă spinoasă, căci engleza nu este nici pe departe o limbă de circulaţie în ceea ce îi priveşte, sau, oricum, pe foarte departe... Altfel, sînt primitori, zîmbesc şi te ajută la nevoie. Ştiu mulţi, tineri şi mai puţin tineri, care ar vrea să aibă şansa de a pleca din ţară ca „să cîştige nişte bani". Şi este trist, domnii mei, foarte trist. Şi tocmai în astfel de momente îmi vine foarte greu să înăbuş furia şi revolta care mă cuprind împotriva situaţiei din ţară.

Recunosc – nu am soluţii, nu sînt politician şi nici economist, sînt un cetăţean de rînd ameţit de schimbări, de tulburările care au loc în aproape toate planurile societăţii româneşti. Sînt sătulă de discuţii, de dezbateri, de dat cu părerea *in abstracto*... (înainte să plec din ţară, la televizor, pe orice canal, la orice oră din zi şi din noapte puteai vedea politicieni de toate culorile vorbind; pînă am ajuns să îmi pun problema la modul cel mai serios: dacă toţi politicienii stau tolăniţi în faţa camerelor, cînd, Doamne iartă-mă, mai au timp să şi pună în practică toate teoriile pe care ni le vîră pe gît?). Să nu mai vorbim că iau pîinea de la gura politologilor...

Simplist? Poate că da..., dar eu am început să cred că nouă, românilor, ne place uneori să ne complicăm mai mult decît e cazul şi să ne rătăcim printre lucruri neesenţiale.

Aş vrea ca într-o zi, aprinzînd televizorul, să văd o figură politică spunînd răspicat şi în mare grabă: **„Cetăţeni, locuitori ai aceleaşi cetăţi, nu căscaţi gura la mine cînd vorbesc, mai bine puneţi osul la treabă şi ajutaţi-mă să fac ceva, că aşa nu se mai poate!"**

Laura IONIŢĂ
China – Guangzhou

P.S.: Poate că nu am reuşit să fac să străbată pînă la suprafaţă dilemele care mă macină, dar vă pot asigura că ele sînt multe... Şi poate că nici nu m-aş fi hotărît să vă scriu dacă nu mi-ar fi ajuns cuţitul la os, cum se spune pe la noi. Căci această corupţie care îşi face simţită prezenţa la fiecare pas, această beţie a cuvintelor în care a început să ne placă să ne bălăcim, ne răpeşte timpul şi ne seacă puterile pentru adevăratele dileme pe care ar trebui să le avem, cele profunde, ce ţin de individual şi care ne pot ajuta să creştem interior.

Din Constanţa

Dacă vă inoportunez cu textele mele, nu le citiţi. Există coşul de hîrtii. Nu-mi purtaţi pică pentru asta! Însă nu rezist invitaţiei de a vă scrie despre animalul preferat, mai ales că acesta nu există. Şi nu există, pentru că sînt o mare iubitoare de animale. Îmi plac la nebunie toate. Le observ cu pasiune peste tot. În copilărie am crescut într-o bucătărie de bloc trei puişori care s-au făcut trei găini, un iepuraş, iar în cameră doi papagali şi un canar. Le ştiam fiecare pană! Nu vreau să vă spun acum povestea lor. Dar cu aceste animale, copilăria mea a fost mai frumoasă. Mai încoace mi-am dorit în secret să fie la televizor un film cu animale, care să ţină toată ziua. Şi mi s-a îndeplinit dorinţa. Mă uitam, de cîte ori puteam, la Animal Planet. Acum, de la o vreme, nu mai există canalul. Dar a fost una dintre dorinţele mele pe care nici n-am exprimat-o şi s-a şi îndeplinit.

De două ori pînă acum am găsit pe stradă pui de pescăruşi căzuţi din cuib. Pe amîndoi i-am crescut cu greu în balcon, i-am hrănit cu peşte, i-am scos din nevoi pînă au ajuns mari şi au zburat la neamurile lor. Mă mîngîi cu gîndul că sînt şi ei pe aici, pe undeva, pe sus şi sper că au ajuns să-şi pescuiască singuri. Povestea lor e mult mai lungă. A fost printre cele mai interesante lucruri din viaţa mea, să-i observ.

Deci, nu vă pot spune că am un animal preferat. Dacă s-a ivit ocazia, am preferat pescăruşii, deşi să ştiţi că cei din Constanţa nu-i iubesc. Există chiar părerea – o fi influenţa filmului lui Hitchcock? – că ar fi agresivi şi s-ar repezi la ochi. Nu-i adevărat. Sînt sălbatici, alerţi, nu suportă să-i atingi, nu se împrietenesc cu omul, dar agresivi nu sînt.

Dar vă pot spune că în vara asta îmi plac mult buburuzele. Cele numite „Coccinella septempunctata" sînt peste tot, şi la plajă, şi pe legumele din piaţă, şi pe gardul viu. Atîta doar, că nu au toate şapte puncte, unele au mai puţine, am găsit una chiar cu două puncte dispuse simetric pe aripile ei lucioase şi aşa de perfect îmbinate, încît par una, de te miri cînd şi le desface să zboare. Şi nu sînt toate roşii. Unele sînt oranj, ocru, muştar. Unele sînt mai mari, altele mici de tot, încît mi-ar trebui ochelari ca să „citesc" buburuza. Toate sînt lucioase şi bombate ca un sîmbure de măr, toate au picioruşe de aţă neagră, şi toate par că ştiu încotro merg, că au ajuns apoi la capătul drumului, pe care deodată îl părăsesc, spre a alege un altul prin văzduh, de asemenea bine cunoscut. Am examinat una care stătea pe degetul meu şi se spăla. Are un mic cap triunghiular pe care îl peria bine cu amîndouă picioruşele din faţă. Apoi se înclina binişor pe o parte, cam ca o maşină pe care o sui pe cric şi îşi freca în aer cele două picioruşe. După care îşi ridica partea cealaltă, făcînd la fel. Şi iar îşi lua capul la pieptănat. Era soare şi stăteam să văd cum se spală buburuza, şi ne era bine şi mie şi ei. Şi mi-am adus aminte că, demult, în copilăria mea, se purtau la un moment dat nişte fuste creţe, foarte înfoiate, foarte scrobite, cu un jupon de dantelă, de asemenea scrobit, pe dedesubt, iar în faldurile acestor fuste se purta ascunsă o mică buburuză de lemn kitsch, aidoma celor aievea, mai mică ori mai mare, care se prindea cu un ac subţire lipit cu clei pe burtă, de parcă ar fi fost vie şi ar fi aterizat din întîmplare pe fustă, spre a ilustra înfrăţirea omului cu natura. Aceste buburuze de lemn se puteau cumpăra de la tarabele de la mare. Am purtat şi eu una, pe o rochie galbenă înfoiată. Buburuza de lemn mi se părea extraordinară.

Michaela ROŞIORU
str. Dumitru Marinescu 17, Bl. IV 44 A, sc. B, ap. 35
Constanţa

Un „salamalecu" din Blănari 12

Într-o aproximativă traducere un proverb arăbesc spune: De ce să te enervezi dacă un lucru merge prost? Nervos fiind oricum nu vei găsi soluţia. De la soţia mea Maria (ne-am căsătorit în octombrie 1991, eu fiind iraqian) am reţinut „cu răbdarea treci şi marea". M-am hotărît să vă scriu cînd un vecin de-al meu, prieten român, a reformulat: „Răbdarea e pentru laşi, iar cei ce nu o au sînt săraci". Dacă legea 21/1991 spune că cetăţenii străini care se căsătoresc în România vor obţine cetăţenia şi odată cu aceasta drepturile constituţionale la 3 ani de la căsătorie, eu cîtă răbdare să mai am pînă cînd concetăţenii mei să-mi răspundă la motivele pentru care nu mi se acordă cetăţenia pe care legea o permite? Mi-am văzut şi îmi văd în continuare de treabă. Am învăţat limba română singur prin dicţionarele englez-român. La 48 de ani, cu un frate în America şi altul la Bagdad, şi noi ortodocşi ca şi majoritatea cetăţenilor României, cred că între om şi Dumnezeu nu mai e loc decît pentru dragoste. Pentru ce merită să trăieşti? Pentru ce merită să mori? Ce este viaţa? Iată un mănunchi de întrebări la care eu cred că nu e decît un singur răspuns: dragostea. Şi Dumnezeu mi-e martor că scriu cu durere şi smerenie întrebînd: Cîţi ani din viaţă îi trebuie unui străin pentru a intra în normalitatea ţării dumneavoastră? Nu pot spune deocamdată ţara noastră, eu neobţinînd încă cetăţenia. Oricum, pentru mine, patria mea este suma oamenilor la care ţin, pe care-i respect şi care mă respectă. Să fie refuzul indirect, neexplicat de statul unitar român, un refuz al ideii de încropire a minorităţii arabe sau un refuz al familiilor mixte? Are dragostea graniţe? Se măsoară cumva dragostea în milioane de dolari investiţi în România? Dar eu mulţumesc lui Dumnezeu că mai am zile de trăit şi nu înţeleg sensul vorbelor doamnei de la Ministerul de Justiţie, Cioplea Ileana, care, în prezenţa mea şi a soţiei mele, ne explica refuzul: „Nu vi se acordă cetăţenia pentru că nu ajutaţi statul român". Ce fel de ajutor eu nu înţeleg!? Să mă apuc de afaceri gen Scandarani? Să fac mai mulţi copii al căror tată să rămînă în acte apatrid? Sau poate să mă apuc de spionaj? De ce nu mi se spune cum anume pot ajuta eu România? Şi România cum mă ajută pe mine să ne terminăm casa de tencuit? Eu mă ajut pe mine şi familia mea, iar dacă Dumnezeu îmi dă puteri mai ajut şi prietenii mei care vin şi îmi spun în faţă: „Khalid, ajută-mă cu următoarea problemă..." şi eu răspund: asta pot, asta nu-i în puterile mele. Eu trebuie să ghicesc ce are în cap funcţionarul român? Şi legea pentru cine mai este bună dacă nu o respectăm? Dar nu te enerva Khalid! Nervos fiind, oricum nu vei găsi soluţia. Mai bine să vă scriu să-mi spuneţi dacă am învăţat bine româna şi, aşa cum gîndesc, dacă aş obţine bacalaureatul în ţara dumneavoastră.

„Cu răbdarea treci şi marea", „Răbdarea-i pentru laşi iar cei ce nu o au sînt săraci". Cine o avea dreptate? Nevasta mea sau vecinul meu? Ei români – dumneavoastră arbitri români. Aştept răspunsul.

Cu dragoste, Khalid YOUSSIF
str. Blănari 12, et. 1, ap. 2
Bucureşti

N. red.: După ce am citit şi grămada de acte cu care aţi însoţit scrisoarea (certificat de căsătorie, caziér judiciar etc.) vă putem răspunde şi la întrebarea D-voastră: atît cît ne pricepem, aţi învăţat bine româna, ajungînd – dacă nu să luaţi bacalaureatul – la tot ce are ea mai adînc: hazul şi duioşia, la fel de încîntătoare şi dureroase.

Din New-Jersey

Completare la articolul TURISM din Nr. 288 descriind turistul înconjurat de natura **intactă** – mesajul pliantelor turistice poate fi clar, dar este puţin credibil în zilele noastre. Din toate călătoriile mele (începute ca ghid ONT, călăuză, escort în Europa, director de tur, agent de voiaj şi sfîrşind ca proprietar de firmă) cuprinzînd peste 25 de ani pe 7 continente, singura destinaţie neîntinată a fost Antartica. Dar pentru cît timp?

Iată însă că s-a deschis o nouă frontieră – spaţiul cosmic! Azi există destinaţia, mijloacele de a o atinge şi mai ales, există clientela, acel *demand* (lac să fie, că broaşte...) la auzul căruia salivează toţi managerii de marketing.

În Statele Unite au apărut companii de turism care oferă „space related tours" – de la pasiva vizită a lui Kennedy Space Center din Cape Canaveral, Florida, la activa participare în zboruri extraterestre.

Pentru numai 90.000 $ de persoană, poţi rezerva (prin Terrestrial Tours) un program de antrenament pentru astronauţi, incluzînd 6 zile de antrenament şi culminînd cu un zbor la 100 km altitudine, pe aceeaşi traiectorie suborbitală folosită de Alan Sheperd în anii '60. Dar – grăbiţi-vă – cu toate că performanţa e programată pentru anul 2002, deja s-au vîndut 45 de locuri din 50.

Dacă ai o săptămînă de concediu începînd din 1 decembrie 2001 poţi rezerva (prin Quark Expeditions) 7 zile de antrenament culminînd cu un zbor de 2,5 ore în timpul căruia poţi experimenta aceleaşi senzaţii ca astronauţii – imponderabilitate etc. Preţ: 98.000 $. Aici nu e nici o grabă, programul va opera de două ori pe săptămînă.

Vă aşteptăm,

Nick LERESCU
Director „Advantage Tours International"
New Jersey SUA

Protest

Am citit azi, după „Internet", scabrosul text răspîndit în Statele Unite şi în lumea întreagă – de nespus de independentul anchetator al scandalului sexual de la Casa Albă.

Doresc, din toată inima, să exprim simpatia mea doamnei Clinton şi tinerei fiice a familiei Preşedintelui. Ceea ce s-a făcut împotriva lor, de către oameni avizi de reclamă, bani şi putere – este **un josnic act de neomenie**.

Nu ai dreptul să ucizi moral un om – şi familia lui – mai înainte de a fi judecat! Domnişoara care a povestit, cu detalii de film porno, aventurile ei sexuale – nu este o biată femeie, ci o unealtă a patimilor murdare ale unor obsedaţi de publicitate, „voyeuri" ordinari.

Nici un partener al domniei-sale **nu ar fi avut dreptul** (dacă are un pic de onoare) să povestească aceste intimităţi – care s-au petrecut între doi oameni care **consimţeau** să fie împreună.

Este jalnic acest exerciţiu de **fariseism**.

Cu stimă,

Dan CĂPUŞAN,
Bucureşti

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ-RADU
RESPONSABILI DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU şi Mircea VASILESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 300 ● 30 octombrie - 5 noiembrie 1998 ●

Anul VI
nr. 301
6-12 noiembrie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

Interdicție și tabu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Roxana CĂLINESCU, Alfred DUMITRESCU, Dakmara GEORGESCU, Ion Bogdan LEFTER, Valeriu NEGRU, Irina NICOLAU, Andrei OIȘTEANU, Cristian PREDA

– Interviu cu Aurelia MARINESCU –

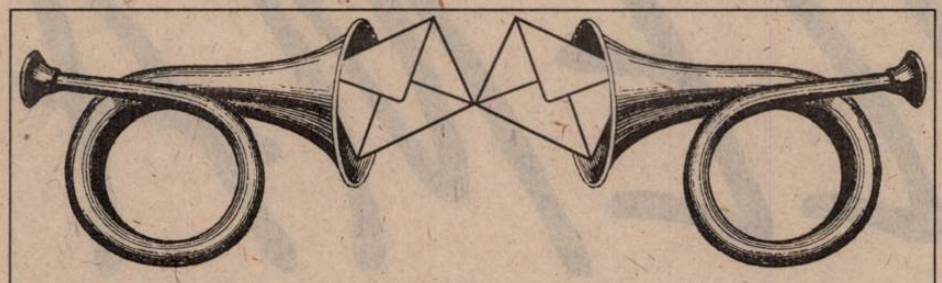

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 299: Articolul „Guvernul şi Alimentara“

Stimată redacţie,

Am citit – mărturisim, nu fără interes – artţcolul din ultimul număr al revistei *Dilema* – „Guvernul şi Alimentara“, semnat de dl Andrei Manolescu – şi nu ne-a venit să credem. Nu ne-am imaginat vreodată că, într-o publicaţie de ţinuta intelectuală a *Dilemei,* îşi poate găsi loc o relatare cu atîtea inexactităţi şi dezinformări.

Rîndurile dlui Manolescu n-ar fi generat din partea noastră nici o reacţie – în definitiv, nu e prima dată cînd constatăm, în diverse publicaţii, existenţa unor articole total nefondate la adresa Camerei Deputaţilor –, dar acum ne-a surprins tonul acestora, răutăcios şi profund jignitor, ca şi concluziile aberante.

Să o luăm metodic. Se constată, în primele rînduri, că: *„Pentru o acreditare e nevoie de poze, de date din buletin, de o scrisoare de recomandare... şi de aprobarea funcţionarilor“*. Are dreptate, dl Manolescu, dar aşa se întîmplă peste tot. În absolut toate parlamentele lumii, inclusiv în Anglia, un ziarist are nevoie de o acreditare pentru a putea asista la lucrări. Nu e nimic ciudat în această reglementare, vă asigurăm că acreditarea se obţine – la Camera Deputaţilor – foarte repede, cu un minimum de efort din partea jurnalistului.

Supărarea autorului e îndreptată, însă, împotriva *„mărunţilor funcţionari“* care îi fac viaţa amară. Datoria noastră este să vă spunem că „funcţionarul“ care aprobă cererile de acreditare este Secretarul general al Camerei, aşa cum se întîmplă şi în Canada, Grecia, Italia, Finlanda, Franţa, Norvegia, Germania, ca să dăm doar cîteva exemple.

Inclusiv în SUA, la Congres, un ziarist are neapărată nevoie de o acreditare. Aceasta se eliberează, la începutul fiecărei sesiuni, de către Comisia pentru Regulament şi Administraţie, la recomandarea Comisiei permanente a Galeriei presei. Din acest punct de vedere, la Parlamentul Marii Britanii, lucrurile sînt aproape identice.

„Fericirea“ pe care a resimţit-o dl Manolescu în *„loja specială şi foarte elegantă“* din Parlamentul Marii Britanii i-ar fi stat la îndemînă şi la Bucureşti. Spre informarea sa, precizăm că ziariştilor acreditaţi la Camera Deputaţilor le sînt rezervate şase loji, în timp ce simpli cetăţeni pot urmări, din alte loji, la fel de elegante şi de frumoase, dezbaterile parlamentare.

Atitudinea dlui Manolescu – *„de ce nu poate întra orice ziarist fără acreditare?“* – trădează, din păcate, şi o poziţie periculoasă, de frondă, împotriva unor reguli, norme şi legi. Noi rămînem la convingerea că o democraţie reală, autentică, se bazează, în primul rînd, pe respectul cetăţeanului faţă de lege. Exact ceea ce contestă dl Manolescu, care nu cunoaşte regimul ziariştilor acreditaţi, faptul că aceştia se bucură de numeroase facilităţi, că au acces neîngrădit la toate structurile Camerei, că li se pun la dispoziţie, zilnic, zeci de materiale informative care să le uşureze activitatea.

Cu ce ocazie a constatat dl Andrei Manolescu *„o deasă birocraţie şi un acces la informaţii din ce în ce mai puţin posibil“* la Camera Deputaţilor? Dacă timpul îi permite, îi sugerăm redactorului dvs. lecturarea a trei articole despre atmosfera de lucru de la Centrul de Presă al Camerei Deputaţilor, apărute în *Adevărul* (3 februarie 1998), *Jurnalul naţional* (13 iunie 1998) şi *România liberă* (8 iulie 1998). Poate în felul acesta va reveni la sentimente mai bune.

Pentru a epuiza problema acreditării, vă încunoştiinţăm că dl Manolescu are la îndemînă şi posibilitatea unei acreditări temporare, în eventualitatea faptului că nu doreşte să petreacă prea mult timp în preajma *„mărunţilor funcţionari“*.

Ne pare rău, dar fără o acreditare permanentă ori temporară, redactorul dvs. NU VA PUTEA ASISTA, în nici un caz, la lucrările Camerei, în calitate de ziarist.

Ar mai fi multe de spus despre articolul dlui Andrei Manolescu şi despre ceea ce pare a fi convingerea sa cum că lumea se află la picioarele jurnalistului. Aroganţa domniei sale, inexplicabilă, generează un ton ultimativ – *„ar trebui.să se ştie o dată pentru totdeauna“* – şi, mai grav, sintagme de genul: *„...instituţii din ţări civilizate“* (să înţelegem că Parlamentul de la Bucureşti e o instituţie?). Prin asemenea atitudine dl Manolescu nu va *„civiliza“* pe nimeni şi nici nu va putea fi un formator de opinie. Dlui Manolescu îi lipsesc informaţia pertinentă, gîndirea coerentă şi bunul-simţ gazetăresc.

Vă asigurăm că noi, cei de la Direcţia pentru presă şi imagine a Camerei Deputaţilor, nu sîntem tributari *„secretelor şi hîrtiilor ştampilate“* şi nici nu ne este greu *„să vorbim deschis, fără ocolişuri“*. O facem zilnic, cu prietenii noştri şi chiar acum, prin aceste rînduri, cu dvs. Sîntem adepţii argumentelor şi continuăm să credem că, atunci cînd argumentele sînt puternice, ele învinge „forţa“ cuvîntului strîmb.

În încheiere, dorim să precizăm că nu stă în obişnuinţa noastră să răspundem atît de amplu unor gafe jurnalistice. Nu am fi făcut-o nici de data aceasta dacă nu am fi crezut în ţinuta morală ireproşabilă a fondatorilor şi promotorilor revistei dvs. Spiritul ei ne este aproape amintindu-ne că, atîta timp cît mai există „Dileme“, căutările îşi mai au rostul.

Cu sinceritate,
Nadia IONESCU
Directorul Direcţiei pentru Presă şi Imagine a Parlamentului României

Răspunsul lui Andrei Manolescu

Am citit şi eu cu interes reacţia celor de la Direcţia pentru Presă şi Imagine a Camerei Deputaţilor. Şi, la rîndul meu, nu mi-a venit să cred. Textul meu conţinea doar 11 fraze despre accesul şi labirintul din această instituţie (două treimi din articol se refereau la cu totul alte instituţii, neparlamentare). În a 12 frază spuneam că Senatul şi Camera Deputaţilor nu sînt nici pe departe cele mai birocratice şi greu accesibile instituţii din România. Cred însă, şi asta voia a spune textul meu, că nu sînt nici exemplul de deschidere pe care ar trebui-să-l'ofere **un Parlament**. Funcţionarii responsabili cu imaginea se simt jigniţi. Nu pot decît să le promit că voi avea mai multă grijă cu observaţiile mele la viitoarele vizite la Palatul Parlamentului.

Nr. 299: Articolul „Mizilicul identitar“

Răspunsul lui Adrian Cioroianu

Stimate d-le Nick Lerescu

Că dumneavoastră preferaţi *abţibild* în loc de *autocolant* este, evident, treaba dumneavoastră şi yeţi fi de acord, sper, că *fermecarea* pe care v-o provoacă acest ultim cuvînt vă priveşte. Ceea ce mă priveşte este altceva: în primul rînd, apreciez calmul blînd cu care-mi explicaţi că *e 50* de stele pe drapelul american, dar această explicaţie mi-e inutilă: din păcate, în textul meu era *stars & stripes,* ceea ce nu se regăseşte în pagină din motive independente de dvs. sau de mine (ţin să vă spun că este o greşeală de culegere minoră, pe lîngă altele, oricînd posibile). În al doilea rînd, vreau să vă mulţumesc pentru atenţia acordată articolului meu din numărul 289, atenţie oricînd onorantă, dar am unele reţineri în a o face atîta vreme cît îmi atribuiţi lucruri pe care nu le-am scris: unu – nu am spus că tricolorul românesc ar trebui produs în America de Nord (unde evident că cererea e mică), ci în România; spuneam, în schimb, că este inadmisibil ca un canadian (sau american, dacă vreţi) de origine română să nu poată obţine, de la un consulat al României, acest *mizilic identitar;* doi – eu spuneam că familia P. este din oraşul Québec, iar dvs., citîndu-mă, spuneţi că este din Montréal. Dacă şi *Montréal* vă farmecă mai mult decît *Québec,* iarăşi nu mă priveşte, deci să rămînă cum vreţi dumneavoastră. În fine, cît de *curioasă* este familia P. vă puteţi convinge singur, trimiţîndu-le autocolantul (pardon: abţibildul) pe adresa: Sorin Pescăruş, 682 Route de la Suete, Ste. Foy, GIX 2R1, Québec, Canada. Vă asigur că le veţi face o surpriză plăcută.

Cu aceeaşi stimă
Adrian CIOROIANU

P. S. Mă bucur să aflu (asta da noutate!) că *în NY se găseşte orice.* Sper că şi simţul umorului.

La o aniversară

● La 300 de numere, la 300 de teme propuse (şi parţial rezolvate...), la 300 de nelinişti, la 300 de apariţii pe piaţă un singur gînd al unui cititor fidel: fie ca mereu să avem cu toţii puterea de a trăi cu dileme. Căci – şi o ştiţi prea bine – nu e deloc uşor...

LA MULŢI ŞI LA FRUMOŞI ANI!

Cu respect, al dvs.,

Alin POPESCU
str. L. Pătrăşcanu 13, Bl. G1, ap. 67
Bucureşti

● Ce înseamnă „numărul trei sute“? Ce înseamnă, în definitiv, *Dilema?* Rădăcinile pe care le-a prins în cadrul presei româneşti şi minţile cititorilor, faptul că permanent se caţără, caută să se depăşească, poziţia pe care şi-a cîştigat-o, spun mult.

Dilema nu e o simplă revistă; ea reprezintă lungul drum al individului către conştiinţa şi bunul-simţ al gîndirii. Fiecare număr al ei, fiecare idee ce o împinge pînă şi dincolo de propria limită, fiecare focar al opiniilor demonstrează nivelul de unde pot începe exerciţiile intelectuale.

Dilema n-a arătat numai că, într-o societate ahtiată după senzaţional şi bîrfă, se poate face (şi bine!) jurnalismul de idei, ci şi că poartă un neîntrerupt război împotriva non-valorii, ignoranţei, precarităţii morale, un război ce cultivă puterea şi calitatea descătuşării minţii, posibilitatea analizării clare a fenomenelor culturale, sociale, politice.

Asta este *Dilema.* Şi asta înseamnă „numărul 300“. Neabdicarea de la tot ce este spirit.

Alexandra CRĂCIUNESCU
Bucureşti

Nr. 297: Articolul „Ora armatei“

„Pro Patria“ între onestitate şi credibilitate

Să fii menţionat într-o cronică TV de trei ori în termeni laudativi, referitor la prestaţia ta jurnalistică, este desigur măgulitor, chiar dacă singularizarea respectivului exemplu pozitiv poartă cu sine o oarecare senzaţie de disconfort. Este cazul semnatarului acestor rînduri, care a simţit nevoia să completeze imaginea, pe ansamblu pozitivă, de care emisiunea „Pro Patria“ s-a bucurat în „Televedeniile“ din 9-15 octombrie 1998.

Aşadar, primul lucru care trebuie spus este acela că emisiunea „Pro Patria“ chiar dacă apare pe spaţiul de emisie al TVR, este produsă de Grupul Audiovizual al Armatei – o unitate militară din structura MApN. Este poate lipsa noastră faptul de a nu ne fi asumat în clar identitatea pe genericul emisiunii. Independenţa „Pro Patriei“ de TVR a permis, printre altele, ca, înainte de noiembrie 1996, să fie transmise în emisiunea noastră interviuri cu domnii Gabriel Liiceanu, Alexandru Paleologu sau Emil Constantinescu.

Fiind singurul organ de presă al armatei cu acces direct şi nelimitat la marele public, „Pro Patria“ trebuie să găsească un permanent echilibru între obligaţia de onestitate jurnalistică şi nevoia de credibilitate a imaginii privind instituţia armatei. Altfel spus, dacă un jurnalist militar zice ceva de bine despre armată, aproape inevitabil el devine susceptibil de propagandă executată la ordin. Dacă acelaşi ziarist militar zice ceva de rău despre un soldat sau un general, atunci sigur că realitatea se presupune a fi şi mai înspăimîntătoare. În plus, constituţionala obligaţie de echidistanţă politică, la care se adaugă şi proverbiala sobrietate militară, vin să complice şi mai mult travaliul ziaristului în uniformă. „Din această dilemă nu putem ieşi. Am zis!“, spunea un celebru personaj caragialesc.

Cu toate acestea, cred că „Pro Patria“ a reuşit de cele mai multe ori această delicată performanţă, prin bunul-simţ, profesionalismul şi buna credinţă a realizatorilor săi. Din păcate, de un an şi jumătate încoace, puţini mai sînt telespectatorii care pot confirma sau nu aceste aserţiuni, din simplul motiv că la ora la care a fost surghiunită emisiunea – miercurea, ora 15,30 – majoritatea sînt undeva între casă şi serviciu. Cred că românul are dreptul să decidă singur dacă merită sau nu să urmărească la televiziunea naţională ce se mai întîmplă în armata ţării sale, pentru care tot el dă banul la buget.

Maior Călin HENTEA
redactor realizator în cadrul emisiunii „Pro Patria“

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Cine mai moare de ridicol**
- **Cît de publică e televiziunea publică**
- **Anii '30 sau „vîrsta de aur“**

Dragi (foşti?) colegi,

Cu cîteva luni în urmă, unul din voi mi-a spus, la telefon, că mă percepe ca pe un *străin*. Interlocutorul dădea glas – dincolo de o iritare circumstanţială – unui amestec de amărăciune, reproş, dezamăgire şi amor colegial rănit. Am fost afectat. Aveam nevoie – am avut nevoie în tot acest an – de prieteni care să consimtă, fără explicaţii, la intempestiva mea angajare publică. În definitiv, nimeni n-avea mai mult de pierdut din angajarea aceasta, decît eu însumi.

Mai tîrziu, mi-am dat, totuşi, seama că spusa interlocutorului meu atingea, în treacăt, fără s-o fi vrut în mod expres, un important fragment de adevăr despre destinul *Dilemei*. Cîndva, vom avea, poate, răgazul de a diseca acest adevăr. Deocamdată, mă mulţumesc cu două observaţii:

1. *Dilema* nu s-a constituit ca tribună a unui grup omogen, cu afinităţi, ideologii şi programe pre-stabilite. Cînd ne-am adunat laolaltă, toţi ne eram mai mult sau mai puţin străini. Profilul distinct al publicaţiei pe care am produs-o, „marca", parfumul ei, – s-au alcătuit în timp, fără directive şi scremete. Ne-am *descoperit* afinităţile, în efortul comun – şi discret – de a construi. N-am stat sub un jurămînt, sub o strategie: am stat sub firescul unei asocieri libere, în care fiecare îşi păstra identitatea, „străinătatea" sa. Nu ne legau „fraţii", fatalităţi de „familie", interese solidare. Ne legau doar un fel de graţie, un fel de umor, bucuria de a risca, săptămînal, o piruetă.

2. Îndrăznesc să spun că, în încercarea ei de a nu fi partizană şi isterică, de a nu se dizolva în accident local şi dispută pasageră, *Dilema* a fost – şi este – în peisajul publicisticii româneşti, un fecund „corp străin". De aici, nervozităţile pe care le-a stîrnit adesea, aspectul ei „ne-situabil" („cine sînt, de fapt, ăştia?", „ce urmăresc?", sau, mai rău, „cine-i plăteşte?"). A fi dilematic înseamnă, în fond, a-ţi lua distanţă faţă de evidenţele gata-făcute, a te simţi neîncetat suficient de străin pentru a nu te grăbi să judeci, adică să impui ordinea ta altora. N-am fost mai puţin români. Am mers chiar pînă la a fi imens şi intens bucureşteni. Dar am crezut că poţi fi român şi *altfel* decît cu steagul purtat între dinţi, ca un cuţit. În accepţiunea aceasta, Eminescu a fost „străin" („...ca şi cînd n-ar fi viaţa-mi...") şi Caragiale a fost străin (şi a vrut să moară străin). „Străin" nu înseamnă indiferent. Străinului nimic nu-i e străin. Cum nici *Dilemei* nimic nu i-a fost străin vreme de 300 de numere...

Aşadar, cînd unul din voi m-a simţit ca pe un „străin", el a recunoscut în mine ceea ce avem în comun cu toţii: inapetenţa pentru *instalare*, refuzul de a deveni „subînţeleşi", dreptul de a lăsa, oricînd, scaunul gol...

Andrei PLEŞU

Retragerea ca pas înainte

Alegerile pentru primăria Capitalei, în care vîrfurile politice văd o bătălie semnificativă, au mai trecut de o etapă (repetarea primului tur de scrutin) în aceeaşi apatie ca şi săptămîna trecută. Bucureştenii n-au acordat cursei pentru ocuparea postului de primar importanţa pe care i-o conferă politicienii şi, din nou, s-au prezentat la vot în număr foarte mic. Între timp însă s-au anunţat tot felul de retrageri: mai întîi a candidaţilor la funcţia de primar care obţinuseră prea puţine voturi, apoi a Partidului Alternativa României din CDR. Partidul Democrat, ce pare hotărît să fie în continuare protagonistul vieţii politice româneşti, a anunţat şi el două retrageri: una „de uz intern" (luîndu-i lui Adrian Severin şefia Comisiei OSCE), cealaltă din coaliţia majoritară, dacă în şase luni guvernul nu va realiza o reformă structurală profundă. Retragerea, de orice fel ar fi ea, pare să devină în România o condiţie a progresului.

Spre dreapta...

Distanţa uriaşă dintre felul cum sînt percepute alegerile din Bucureşti de către clasa politică şi de către alegători dovedeşte închiderea politicienilor într-un circuit dominat de iluzii, manevre, calcule politicianiste, dar rupt, în esenţă, de ceea ce se întîmplă în baza electorală. Acest lucru se datorează, în bună parte, faptului că partidele politice sînt în continuare organizate şi conduse în funcţie de interesele de grup şi de orgoliile liderilor. Instabilitatea politică este provocată de tendinţa permanentă a partidelor de a-şi fura unul altuia electoratul prin discursuri populiste şi lovituri de faţadă, bune pentru imagine, dar ineficiente politic. De aici şi incapacitatea lor de a face o reformă adevărată: cum să închizi zeci de fabrici cînd gîndul te abate către alegerile din 2000, iar baza electorală îţi este, încă, o mare necunoscută? Cum să instiui reguli economice clare, cum să „pui bazele" capitalismului, cînd vrei în acelaşi timp şi stimularea întreprinzătorilor, şi protecţie socială, şi scăderea inflaţiei, şi reducerea şomajului, şi scăderea impozitelor, şi austeritate bugetară?

În acest context – care este semnul cel mai evident că tranziţia mai are încă zile multe în România – retragerea PAR din Convenţia Democratică pare un act de curaj şi o asumare a destinului, un pas spre confruntarea cu sine şi cu electoratul. După ce a încercat să creeze un pol de dreapta şi n-a reuşit în interiorul CDR, partidul domnului Vosganian îşi riscă viitorul în numele ideii de a constitui, cu orice preţ, o formaţiune consecventă principiilor liberale. E greu de crezut că va reuşi, nu numai pentru că va avea un adversar îndîrjit în PNL, dar şi pentru că baza electorală potenţială a unui asemenea partid (adică întreprinzătorii privaţi şi clasa de mijloc) este împărţită între mai toate partidele. Multe afaceri s-au făcut şi au crescut, la noi, nu pentru că iniţiatorii lor au fost stimulaţi prin măsuri fiscale sau de alt tip, ci pentru că erau în relaţii bune cu puterea, centrală sau locală, indiferent de culoarea ei politică. Fiecare partid, de la dreapta la stînga, îşi are „întreprinzătorii lui", clientela sa economică. Preluarea puterii politice înseamnă, în accepţia mai tuturor partidelor, un pas necesar pentru favorizarea propriilor clienţi, deci pentru stimularea unor întreprinzători în dauna altora, şi nu a *categoriei* antreprenoriale în ansamblu. Micul şi singuraticul, acum, partid al domnului Vosganian se declară un adept al stimulării capitalismului autohton. E greu de crezut că întreprinzătorii vor vota, compact, cu un asemenea partid care le-ar putea proteja interesele prin măsuri legislative adecvate, cînd se ştie că la noi calea cea mai sigură de a face o afacere de succes este să dai în stînga şi în dreapta, la diverse niveluri, şi să fii în relaţii bune cu puternicii zilei.

...şi spre viitor

Deocamdată, PAR şi-a atras reacţiile ofuscate ale unor reprezentanţi ai CDR. Dar aceştia uită – sau se prefac că uită – că PAR s-a retras dintr-o structură care a încetat de mult să mai joace un rol politic, rămînîndu-i, eventual, doar unul simbolic, bun pentru nostalgicii care clamau în pieţe, pe vremea „regimului Iliescu", unitatea Opoziţiei. Opoziţia a ajuns acum la putere şi unitatea s-a spulberat. Fie că vor sau nu, un proces asemănător celui pe care şi l-a asumat PAR îi aşteaptă şi pe ţărănişti, şi pe liberali: mai devreme sau mai tîrziu (dar nu mai tîrziu de începutul anului 2000, an electoral), PNŢCD şi PNL vor trebui să-şi definească limpede identitatea politică şi electoratul. Umbrela CDR a devenit inutilă şi imposibil de menţinut. Dacă toate partidele componente ar fi căzut de acord, cu un ceas mai devreme, asupra acestei realităţi, poate că retragerea PAR n-ar fi avut loc.

Mai abil, Partidul Democrat foloseşte din nou tactica ameninţării cu retragerea din executiv, care i-a reuşit atît de bine în timpul guvernului condus de Victor Ciorbea. E greu de spus acum dacă ameninţarea chiar va fi pusă în practică, dar PD se gîndeşte consecvent la pregătirea imaginii sale în vederea viitoarelor alegeri. În acelaşi scop, îşi continuă punerea în practică a disciplinei de partid, marginalizîndu-l pe Adrian Severin. Ceea ce înseamnă că tulburările (atît în PD, cît şi în coaliţie) vor continua. Dacă adăugăm faptul că neliniştile UDMR legate de universitatea maghiară n-au încetat, că diferendele privind restituirea proprietăţilor continuă, că anunţata închidere a întreprinderilor cu pierderi va crea nu doar noi conflicte în coaliţia majoritară, dar şi (eventual) proteste sindicale, executivului nu-i rămîne prea mult spaţiu de manevră pentru a adopta, în următoarele luni, măsurile obligatorii de redresare economică. Faţă de ce-i aşteaptă, retragerea PAR din CDR ar trebui să le pară partenerilor de coaliţie un incident minor.

Mircea VASILESCU

Dezvoltarea locală (III)

Spuneam în numărul anterior că „dezvoltarea locală" ar trebui să fie dreptul diversităţii de a se împlini. Şi mai spuneam că, pe de altă parte, aceasta ar garanta posibilitatea unităţii de a se întregi. Un fel de *unitate în diversitate*, dacă vă mai aduceţi aminte de aceste frumoase vorbe.

Frumoase vorbe, într-adevăr. Practica însă ne omoară! Căci în practică, de îndată ce dezvoltarea comunitară înseamnă şi resurse (adică bani!), dreptul la diversitate devine legitimare a egocentrismului: *vrem dezvoltare, dar nu pentru căţei!* – vorba poetului. Sau, vorba unui banc ireverenţios pus pe seama lui Ştefan cel Mare: *Moldova nu este a voastră, nu este a moşilor şi strămoşilor voştri, e a mea, a mea, a mea!*

La nivelul „proiectanţilor", a celor care gîndesc şi fundamentează proiectele de dezvoltare comunitară, începe imediat competiţia. Ceea ce, în sine, nu este rău. Doar că aici competiţie nu înseamnă selectare liberă a celui mai bun, ci concurenţă permanentă între toţi care au acces la „resurse". Şi cum, pentru moment, se pare că există ceva resurse, există şi ceva profitori. Ei îşi fac proiectele lor, pe resursele lor, pentru o ţară care nu mai este a noastră, ci tot a lor. Ce dacă astfel acelaşi lucru se face de zeci de ori, aceleaşi expertize, hărţi şi principii sînt date în lucru la multipli executanţi, fără aproape nici o comunicare şi coordonare a eforturilor? Doar nu cheltuim din banii noştri; risipim doar banii altora.

La nivelul „beneficiarilor", perspectiva unităţii nu este mai roză. În cîte cazuri nu s-au pierdut finanţări importante pentru simplul motiv că, într-un sat de o mie de oameni, nu s-au putut găsi zece care să gestioneze împreună, în numele comunităţii, aceşti bani? Dincolo de aceste meschinării „naturale", există însă şi obstacole „culturale" în calea unităţii. În primul rînd, s-ar părea că vorba din bătrîni, că *unde-s doi, puterea creşte*, nu mai convinge pe nimeni. Fiecare e pentru sine, chiar dacă aceasta înseamnă a cîştiga mai puţin sau chiar a pierde tot. Or, o dezvoltare comunitară redusă la a *în-zestra* un singur sat este o dezvoltare păguboasă. Profitul poate veni doar din colaborarea locală sau zonală a unor comunităţi cu potenţiale şi resurse convergente.

În acest sens, într-o reverie metodologică, Institutul pentru Ştiinţă şi Reformă Socială a propus, ca „principiu strategic" al dezvoltării comunitare, realizarea unor parteneriate între comunităţi locale, de natură să potenţeze reciproc resursele fiecărei comunităţi în parte. Este frumos dacă se înfrăţesc Cucii din Deal cu Les Coucous din Franţa, dar este mai util, poate, ca aceiaşi Cuci din Deal să se ajute cu Cucii din Vale!

„Lumina de la capătul tunelului" a devenit o sintagmă populară. Ea ar trebui corectată însă, se pare, prin prisma unui alt banc vechi, cu Bulă care se minuna văzînd cele două echipe de lucrători ce săpau la un tunel de pe cele două versante ale muntelui: *Şi ce faceţi dacă nu vă întîlniţi la mijloc?* – întreabă Bulă. *Săpăm două tunele* – a venit prompt răspunsul lucrătorilor.

Din această perspectivă, constatarea lui Conea că *ţara e plină de ţări*, cu care am început articolul, ar trebui corectată şi ea, printr-o exclamare mai puţin admirativă: **am o ţară ca un schweizer!**

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Palatul de Justiţie

Am primit, prin amabilitatea dlui Gavril Iosif Chiuzbaian, cîteva numere ale revistei *Palatul de Justiţie,* editată de Uniunea Juriştilor din România şi de Societatea „Titu Maiorescu". Revistă interesantă, dinamică, *Palatul de Justiţie* găzduieşte în paginile sale semnături prestigioase şi puncte de vedere incitante. Interviuri cu personalităţi ale vieţii noastre juridice, comentarii de specialitate, reportaje, dezbateri, memorialistică – aceasta este substanţa revistei care nu se adresează doar juriştilor, ci tuturor celor interesaţi de Dreptul românesc, parte a vieţii cetăţii noastre.

Am răsfoit cu interes numerele 4-10/1998 ale revistei şi am citit cu plăcere cîteva texte despre care vreau să spun acum cîteva cuvinte. În numărul 4/1998 al *Palatului de Justiţie,* de pildă, citesc un articol despre rolul grefierilor în administrarea justiţiei. Recunosc că nu am prea auzit dezbateri pe tema statutului profesional al grefierilor, piesă extrem de importantă în desfăşurarea procesului judiciar, şi-mi propun să atac subiectul într-o *Dilemă* viitoare. Reţin, acum, doar titlul inspirat al articolului din *Palatul de Justiţie:* „Cri, cri, cri, robă gri...". Tot în acest număr, un articol din pagina a patra ne reaminteşte că s-a scurs exact un secol de la publicarea celebrului text al lui Emile Zola intitulat, incendiar, „Acuz!". Ar fi interesant, cred, să reevaluăm, avînd perspectiva secolului, ce şi cît a schimbat afacerea Dreyfus în justiţia europeană. N-a fost doar, ştim bine, o simplă eroare judiciară.

Din numărul 5 reţin evocarea personalităţii lui Andrei Rădulescu. Academicianul Andrei Rădulescu, cunoscut istoric al dreptului românesc, ar trebui evocat cu mai multă putere tinerilor jurişti şi istorici, nu doar pentru că formalizase în Academia Română o structură interdisciplinară cu mulţi ani înainte ca interdisciplinaritatea să devină o modă intelectuală. Reţin, de asemenea, o informaţie pe care nu o deţineam: în România există, încă de la jumătatea anilor '70, o Asociaţie de Istorie Comparativă a Instituţiilor şi Dreptului. Discretă, Asociaţia are o solidă activitate ştiinţifică, membrii importanţi şi program riguros.

Numărul 6 dezbate cazul Ilaşcu şi cuprinde un interviu cu academicianul Tudor Popescu. Legendă vie a dreptului românesc, contestat şi adulat cu frenezie, venerabilul profesor a rămas aceeaşi personalitate vie, incitantă, nepredictibilă...

Şi celelalte numere dezvăluie sumare la fel de interesante, provocatoare chiar. Fără să ştiu prea multe despre *Palatul de Justiţie,* mărturisesc că îmi place această revistă. Sigur, nu mă simt aproape de *toate* punctele de vedere exprimate aici, dar simt spiritul normalităţii civilizate ca fundament al revistei. Nu pot, însă, să nu mă întreb asupra publicului acestei reviste. Cine şi cîţi citesc *Palatul de Justiţie?* Într-o epocă a isteriei şi agresivităţii, cîţi neprofesionişti ai Dreptului mai au întrebări şi curiozităţi asupra aspectului juridic al existenţei lor? Formaţi la o şcoală accentuat pozitivistă şi profesînd într-un mediu excesiv pragmatic, cîţi jurişti mai sînt capabili să perceapă respirarea amplă, tonică, a Dreptului trăind?

Pentru că este unică şi, de aceea, necesară, pentru că e vie pînă la policromie, pentru că se exprimă demn şi pentru că încearcă să exprime ceva din farmecul seducător al Dreptului, *Palatul de Justiţie* merită să fie cumpărat, citit, urmărit.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

„Salutare, naţiune! Eşti în aer!"

Cam aşa ar putea arăta mesajul cel mai lapidar, cel mai esenţializat al politicienilor români către poporul-domnitor care i-a ales.

În realitate însă, acest salut, acest mesaj liminar a devenit, de cîţiva ani încoace, una dintre emblemele vocale ale unei tot-mai-bine-cunoscute vedete media: Andrei Gheorghe.

Aşa cum se întîmplă în multe cazuri, A. G. a existat cu mult timp înainte de a fi descoperit, de a se impune şi de a fi recunoscut. Cititorii acestui colţ de pagină îşi amintesc, probabil, de pe vremea cînd respectivul colţ se numea „TV (totul de vînzare)", că am fost primul care am scris despre acest extraordinar *comunicator* (aşa l-am numit încă de la început şi aşa îl numesc şi acum).

Pe A. G. l-am descoperit la Constanţa, în vacanţa de vară, în urmă cu cîţiva ani. (Ce repede trece timpul! Cum spunea cineva: zilele trec mai greu, anii trec repede. Ce repede trece, într-adevăr, timpul, cînd e (făcut) istorie!) Sînt ani puţini de cînd am nimerit, din întîmplare, peste vocea şi stilul, inconfundabile, ale lui A. G. Anii aceştia au fost însă lungi pentru cel numit, care a trebuit să treacă printr-o destul de lungă, de prelungită carantină, la Bucureşti, pentru a fi lăsat să zburde pe unde. Acum, el este director executiv al radioului Pro FM. Recent, A. G. şi-a omagiat nebunia şi plăcerea de a comunica prin întreruperi (atunci cînd nu ai nimic a spune) cu ascultătorii printr-un maraton radiofonic de douăzeci şi patru de ore. Brava!

O vreme, vedetele media au fost, (şi) la noi, oamenii politici. Unii dintre ei. Cîţiva. Clasa politică: lansai, ca politician, ca om (ajuns, nimerit în) politic(ă) o declaraţie care să frizeze, oricît de puţin, iresponsabilitatea, şi gata: media te făcea om, adică celebru. Prima pagină asigurată în toate cotidianele, discuţii televizate, comentarii nesfîrşite etc.

Treptat, dar de fapt foarte repede, din pricina excesului, vedetizarea politicienilor prin media a obosit, a început să se uzeze, să funcţioneze în gol. Prin exces spuneam, dar şi prin vacuitate. Excesul de suprafaţă mediatică, de publicitate, s-a însoţit tot mai masiv cu o lipsă de volum, de profunzime, de credibilitate, de ecou public. Acum, se poate spune despre vedetele politico-mediatice că sînt, în sfîrşit, goale. Aşa cum fuseseră de la bun început. Numai că acum, în sfîrşit, vidul a devenit patent. Au existat rînduri-rînduri de alegeri, de campanii electorale şi adevărate Sahare de discurs *electoralist*. Şi vedetele politico-mediatice, deşi continuă să insiste, au început să moară, să pălească, să se estompeze. Să nu mai fie frecventate, să funcţioneze în gol.

Vedetele politico-mediatice sînt preluate de către media, ele provenind dintr-un domeniu exterior. Aşa se întîmplă şi cu sportul, cu muzica şi, mai rar, cu cultura.

Încep, însă, să apară, tot mai masiv, vedetele propriu-zis media. Vedetele care nu fac altceva decît tocmai presă, *entertainment* (întreţinere a publicului), comunicare. Vedetele care nu provin din alte domenii şi nu au a se teme de *aplatizarea* (lărgire a suprafeţei, pierdere a volumului) impusă de media. Vedetele fără consistenţă proprie, ci fabricată. Suprafeţele de contact. Interfeţele în locul chipurilor. Apare, şi la noi, *star-system*-ul.

De cele mai multe ori, vedetele pur media sînt fabricate şi folosite, lor (ca persoane umane) nerevenindu-le decît datoria de a se supune şi de a rezista asaltului artefactualităţii şi al funcţionalităţii pure. Păşim în plin structuralism realizat!

Este A. G. o astfel de vedetă? Deşi continuă să spună: „Salutare, naţiune! Eşti în aer!", nu cred că ar mai putea să spună, ca acum cîţiva ani, la Constanţa: „Sînt Andrei Gheorghe şi (pardon!) o fac cu gura", adică în formă radio, verbală.

Ajungem, şi noi, la vedetele pure. Căci dacă media(tizare) = vedetizare, vedetele media sînt, nu-i aşa, vedetele prin excelenţă: minimum de volum, maximum de suprafaţă. Profunzimea, în cazul lor, este una care transcende ecranul, pagina de ziar sau difuzorul aparatului de radio. Nu dincolo de aceste bariere/interfeţe, ci dincoace, în noi, receptorii lor. Noi, publicul, dăm volum vedetelor. În noi se construieşte identitatea lor – de către media în general. Aici, oamenii politici au pierdut. Într-un sistem în care vedeta este sistemul media însuşi, de care oamenii politici au crezut că pot să profite nepedepsiţi, şi care i-a sancţionat specific. Oamenii politici români trebuie să uite că există ziare, radio, televiziune. Acestea au, acum, vedetele lor. De care publicul pare mult mai încîntat şi mai atras.

Bogdan GHIU

Despre adevăratele vedete

Economie

Bani şi muncă

Pentru cei mai mulţi dintre români, unitatea cu care îşi măsoară sărăcia ori bogăţia o constituie banii. De ce trăim rău? Fiindcă în buzunarele noastre nu intră mai mulţi bani; în magazine nu intră mărfuri mai multe şi mai bune; în buget nu intră mai multe venituri. Şi toate astea mai cu seamă pentru că în economia reală nu intră mai multe investiţii.

Nu vom avea, însă, mai mulţi bani pînă cînd nu vom avea pieţe libere, concurenţă, costuri adevărate. Şi, mai ales, pînă cînd nu vom avea o puternică piaţă de capital.

Forţarea trecerii la adevărul preţurilor, al cursurilor acţiunilor şi banilor, al dobînzilor, în februarie 1997, a însemnat un mare pas înainte. Din nefericire, însă, cu efecte minime în economia reală. Pentru că nu s-a trecut şi la o puternică impulsionare a investiţiilor.

Un model economic eficient este acela care poate să pună în mişcare un sistem complex de mijloace aducătoare de profit. Totul fiind subscris uneia dintre cele mai simple ecuaţii: CE RESURSE INTRĂ şi CE SE OBŢINE?

Punctul de plecare va fi întotdeauna o intrare într-o investiţie de capital. Desigur, stimulată de o cerere existentă, exprimată pe piaţă. Sau de o cerere viitoare, ce ar putea fi provocată de interesul stîrnit de noul produs.

Punctul final va fi o ieşire – vînzare profitabilă a produsului realizat: un bun corporal – o pîine, un strung, un televizor, un computer; sau un serviciu – reparaţii de automobile, de rîşniţe de cafea, studii de piaţă, consultanţă financiară. Toate laolaltă, constituie producţie!

În vechile cărţi se promova teza falsă că numai producerea unui bun material ar fi aducătoare de venit naţional, în timp ce un serviciu (turismul bunăoară) nu ar face altceva decît să redistribuie venit naţional. Şi pentru că la noi această teză „a prins", am ajuns în coada Europei la capitolul servicii. Consecinţa? Reducerea drastică a PRODUSULUI INTERN BRUT.

Decenii la rînd am cîntărit oţelul ce se aduna pe cap de locuitor. Şi ne mîndream. Numai că, în realitate, produsul intern brut (indicator ce arată bogăţia reală a unei ţări, exprimînd suma valorilor adăugate) creşte nu numai dacă se fabrică strunguri sau oţel, ci şi dacă se construiesc spitale, şcoli, cinematografe, hoteluri, piscine sau săli de jocuri mecanice.

Sigur, investiţia în industrie sau în agricultură este absolut necesară. Dar la fel de necesare sînt investiţiile pentru deschideri de noi afaceri în comerţ, în turism, în toate domeniile.

Fără îndoială că România are nevoie de creştere economică. Dar nu de o creştere bolnavă, cum am mai avut, ci de o creştere sănătoasă. Numai o creştere sănătoasă ne-ar asigura prosperitatea rîvnită.

Pentru a putea ajunge la o astfel de creştere, important este să existe voinţa necesară, înţelegerea socială. Şi, în fine, forţele care să asigure creşterea.

Va fi nevoie de mai mulţi investitori străini, pe care i-am putea atrage prin legi bune şi stabile, printr-un climat economic intern şi prin sisteme optime de valorificare a investiţiilor. Nimic nu-i va atrage, însă, într-o mai mare măsură, decît un bun climat investiţional, asigurat prin valorificarea capitalului naţional. Pentru că investitorul străin se va feri să-şi arunce banii pe un sol în care capitalul naţional nu se simte încurajat să investească. Şi nu investeşte.

Orice activitate economică presupune o succesiune de alegeri: ce se produce, pentru cine, cît, cum, totul subordonat profitului. În întregul sistem economic, de la menaje şi întreprinderi la servicii. Şi totul începînd de la capitalul investit.

Orice investitor român (ca şi cel străin) îşi va evalua „ieşirea": profitul scontat. Şi va socoti cît capital poate să avanseze în acest scop.

Se cuvine însă a fi luat în calcul şi „obiceiul pămîntului". Fiindcă investitorului român privat îi este foarte greu să pornească o afacere. Totul este construit parcă în aşa fel încît să-l descurajeze. Începînd de la dificultatea obţinerii informaţiilor, trecînd prin confuziile sau omisiunile legislative şi ajungînd la trinomul birocraţie-inerţie-corupţie.

Lucrul cel mai grav este că o mare parte a societăţii nu înţelege că de la capitalul de stat nu mai avem ce să aşteptăm. E epuizat. Statul român a pierdut cursa investiţiilor în 1980.

Numai investiţiile private mai pot salva economia naţională. Dar cine (şi cum) îi sprijină pe investitorii interni? Pentru că nu se va rezolva nimic cu măsuri parţiale, cum ar fi relaxarea fiscală. Se va închide o rană şi se vor deschide altele. Aşadar, e nevoie de un pachet de măsuri.

Adrian VASILESCU

Poveşti suprapuse

Într-adevăr, democraţia costă

Tot căutam un motiv pentru a aminti că s-au împlinit, în octombrie, într-o indiferenţă meritată, 80 de ani fix de cînd Lenin a creat *Vsesoiuznîi Komunisticeski Soiuz Molodioji* (Komsomolul, adică), organizaţia de tineri prea mari pentru a fi pionieri şi prea mici pentru a fi comunişti de-adevăratelea. Ar fi multe de spus despre komsomolişti, despre ziarul *Komsomolskaia Pravda*, cu un tiraj de peste 10 milioane la un moment dat – ziar în care, în anii dezgheţului, redactorul şef Adjubei (ginerele lui Hrusciov) a băgat, alături de propaganda pură, nişte chestii nonconformiste şi proconsumiste de a îngheţat Biroul Politic – sau despre oraşul Komsomolsk creat pe fluviul Amur de şi pentru komsomolişti în 1932, după ideea lui Stalin, pe locul anonimului sat Pîrskoie, oraş care avea, în anii '80, populaţia Craiovei noastre de azi.

Acum pot spune deschis: dedic aceste rînduri uneia dintre marile vestigii komsomoliste aflate în viaţă, sărită din amorţeala istoriei direct în cursa pentru primăria Bucureştiului. Am avantajul, binevenit, că pot scrie azi despre ea, deşi, ca atare, campania electorală e în curs; avantajul constă în cele cîteva zile care despart data scrierii poveştii de data publicării ei. Spun *avantajul* pentru că nu-mi pot nici măcar imagina că personajul despre care vorbesc va putea vreodată să acceadă în finala electorală. Simt, mai curînd, că pentru diagnosticarea şanselor sale ar trebui inventat un fel de microscop electoral, un instrument atît de puternic încît să mărească nimicnicia de vreun milion de ori.

Da, recunosc, acest personaj teribil de rizibil a ajuns să mă fascineze. Sînt, cu totul, 6 ani de cînd l-am văzut pentru prima dată pe micul ecran; atunci candida, dacă reţin, pentru Parlament şi spunea ce (fapte bune) ar face el ca prim-ministru. L-am reţinut datorită privirii halucinate şi, nu la urmă, datorită accesoriilor sale electorale: chipul unui domn român şi, ca imn al partidului, un cîntec istoric (însuşiri de repere pe care cred că legea electorală ar face bine să le interzică, măcar din respect pentru trecut). Candoarea personajului e imensă, la fel şi năucirea din privirea şi din vorba lui. Primă impresie e că raţiunea de a exista a acestui om şi realul său scop politic este de a se vedea, fie şi din doi în doi ani, la televizor; altfel, suferă. Nu, nu cred că este vorba despre un socialisto-ortodoxo-fundamentalist, ci pur şi simplu despre o clonă de komsomolist întors pe dos: programul său electoral are la bază Biblia, după el Isus a fost primul membru al partidului său de azi iar altruismul omului merge pînă acolo încît spune că el, ca primar, s-ar mulţumi doar ca bucureştenii să-i ureze sănătate aprinzîndu-i o lumînare. Omul are răspunsuri dar nu-l întreabă nimeni, pune întrebări şi răspunde singur, atacă oţărît şi se apără furibund. Clipul său electoral din acest an este bestial; el ar trebui inclus ca materie de studiu în facultăţi, ca dovadă excepţională a imensului haos ce poate exista într-o minte umană: individul (îmbăţoşat ca un naş în starea de ebrietate a sfîrşitului nunţii) apare în poze comic-mondene alături de cîţiva oameni politici europeni, dintre care unii îl iau pe după umeri iar alţii îl ignoră. Această legitimare frauduloasă devine nulă însă prin delirantul text citit din *off* (vocea soţiei?), ditiramb de un penibil suprem.

Totuşi, această candidatură nu este, într-un regim liber, o gaură în cer. Drama e alta: omul spune că a fost persecutat în comunism – lucru plauzibil, ştiut fiind că regimul nu prea stătea bine cu simţul umorului. Drept care, azi, privesc această creatură politică şi-mi spun că, într-adevăr, democraţia costă uneori nemeritat de mult. Nu e vorba că exhibarea acestei figuri năuce se face pe banii contribuabilului, ci de faptul că preţul prea mare pe care îl plătim este acela de a constata (cu tristeţe, în cazul meu) că vechiul regim mai avea, uneori, şi dreptate.

Adrian CIOROIANU

© S. Gheţie

Presa despre...

Arestarea lui Pinochet

În vîltoarea anului 1990, cînd se prăbuşea sistemul comunist, părăsirea puterii de către dictatorul chilian Augusto Pinochet nu a fost un eveniment de proporţii. Pentru cei din Chile a fost totuşi ceva important. Numit comandant şef al armatei, în august 1973, de către Salvador Allende – liderul socialist ales din Chile –, Pinochet participă – după numai trei săptămîni – la lovitura de stat dată de armată. Allende se sinucide, Pinochet, după o scurtă şi sîngeroasă represiune, se instalează la putere pentru următorii 17 ani. Apoi şi-a nimicit duşmanii mai selectiv, contînd pe spaima instalată din primul moment. Împreună cu colegii săi, alţi dictatori din America Latină, a organizat operaţiunea „Condor" de lichidare a tuturor adversarilor. Îşi alcătuieşte o Constituţie pe măsură şi, graţie ei, este ales preşedinte în 1980. Sigur de sine, în 1988, organizează un referendum prin care propune prelungirea mandatului cu încă opt ani. Spre marea sa surpriză poporul îl refuză şi după doi ani părăseşte puterea, nu înainte de a-şi fi asigurat imunitatea pe viaţă. Numărul victimelor regimului său se ridică la peste trei mii de oameni. Admirat de doamna Thatcher şi de generalul Lebed, dar nu numai, generalul Pinochet s-a dus la Londra pentru o operaţie şi în spital l-a găsit mandatul de arestare al unui judecător spaniol care cere extrădarea sa şi judecarea lui pentru genocid. Labirintul juridic declanşat de acest gest e lung de explicat, dar există în această poveste despre un om bătrîn şi bolnav care nu s-a purtat tocmai frumos în trecut şi cîteva semnificaţii generale.

„Generalul chilian Augusto Pinochet declara revistei **New Yorker** că Anglia este un loc ideal de trăit, pentru că aici sînt într-adevăr respectate regulile şi civilizaţia. Uneori aceste caracteristici nu pot acţiona simultan. Nu a fost prea civilizat din partea Marii Britanii să-l aresteze pe fragilul său oaspete, aflat într-un salon de spital, la cererea unui judecător spaniol, dar procedînd aşa s-a supus regulilor din legea internaţională. De asemeni, a avut dreptate şi din punct de vedere moral. Generalul Pinochet nu este doar un bătrîn pe care îl doare spatele. El a fost un dictator şi mîinile lui sînt murdare de sînge nevinovat. Deci, dacă legea permite – ceea ce tribunalele urmează să decidă – el va trebui să dea socoteală pentru aceste crime". (**The Economist** – 30 octombrie) Revista britanică nu-i simpatizează pe judecătorii socialişti din Spania – se ştie –, dar nici pe dictatorii din America Latină.

Mario Vargas Llosa – celebrul scriitor peruan – constată că opinia publică ţine cu judecătorul spaniol, dar „de-a lungul anilor în care am scris împotriva regimurilor autoritare, am ajuns la amara concluzie că doar o minoritate are aceeaşi reacţie de respingere faţă de toate dictaturile, fără excepţie. Dimpotrivă, pentru mulţi oameni, există dictaturi bune şi dictaturi rele, în funcţie de ideologia de la care se reclamă. Pinochet este un dictator rău. Fidel Castro este un dictator bun, crimele lui pot fi iertate, nu doar de partizanii săi, ci şi de adversarii care preferă să se uite în altă parte". (**Le Monde** – 28 octombrie)

În Chile, reacţia a fost bizară: firească, partizanii săi au protestat; e normal ca aprecierea faţă de un om să nu se modifice de îndată ce acesta pierde puterea. Dar nici adversarii lui n-au fost mulţumiţi. „Redeschizînd dosarul Pinochet, judecătorii fragilizează reînnoirea democratică din Chile. Aceasta se sprijinea pe un pact: democraţie în schimbul uitării; democraţie în schimbul iertării călăilor; democraţie în schimbul unei pagini albe de istorie, din care au dispărut atrocităţile erei Pinochet". (**Le Monde** – 29 octombrie)

Cît despre Castro, el era în Portugalia, la o conferinţă de presă, cînd a aflat vestea arestării lui Pinochet: „E adevărat ? – a întrebat liderul cubanez în vîrstă de 72 de ani. Sînt foarte interesat de problemă". (**Newsweek** – 2 noiembrie)

Dacă dictatorilor nu li se garantează imunitatea, vor mai părăsi ei vreodată paşnic puterea? Este prima întrebare la lecţia cu arestarea lui Pinochet. A doua contestă calificarea unor judecători şi a unor instanţe străine de a-i judeca pe cetăţenii sau demnitarii unei ţări suverane. (**M. B.**)

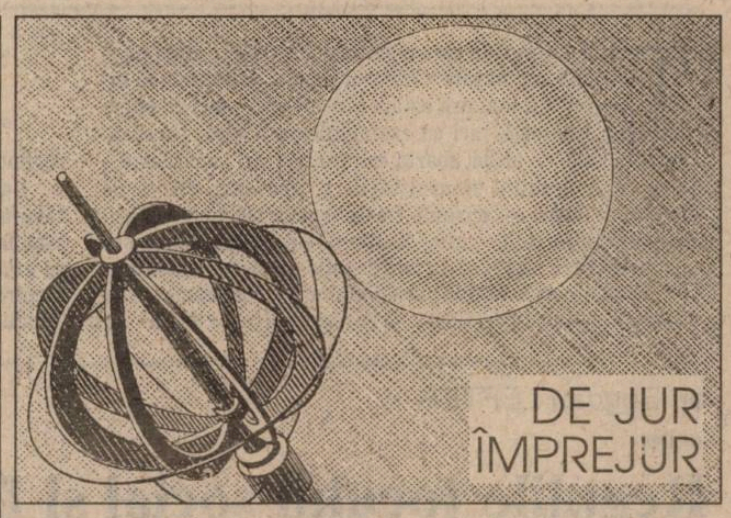

Stînga victorioasă

Nu doar acţiunea locală a principiului alternanţei a făcut ca treisprezece din cele cincisprezece ţări ale Europei occidentale să-şi ofere guverne de stînga, care guvernează singure sau în diverse alianţe. Numai că harta roz spre roşu a continentului nu exprimă decît o oarecare omogenitate a denumirilor şi este foarte departe de proiectul comun al schimbării lumii elaborat acum peste un secol de către Internaţionala I. Fostul comunist italian Massimo D'Alema şi noul laburist britanic Tony Blair, socialistul grec Papandreu şi social-democratul german Schröder nu sînt doar reprezentanţii unei tipologii umane diferite ci şi purtătorii unor mesaje politice de o mare diversitate. Celor care susţin că falimentul prin criză al culturii ultraliberale a dus la victoria stîngii, li se poate răspunde că falimentul prin prăbuşire al comunismului a determinat modificări de substanţă, că, la putere fiind, stînga a devenit de dreapta. Bugetele de austeritate, stimularea competitivităţii, relansarea economică sînt obiective prioritare care trec înaintea fidelităţilor ideologice.

„Da economiei de piaţă, nu societăţii de piaţă" spune socialistul francez Lionel Jospin, încercînd astfel să-şi exprime diferenţa specifică faţă de predecesorii săi de dreapta. Schröder afirmă că „programele trebuie corectate în funcţie de realităţi". Se spun cu un aer grav banalităţi, evidenţe, dar traducerea în practică, adică în legi şi măsuri concrete, a acestor banalităţi evidente e plină de pericole. Recenta criză guvernamentală din Italia o dovedeşte. Din cînd în cînd, liderii europeni se întîlnesc şi încearcă să găsească dacă nu o teorie, măcar o denumire pentru un eventual program politic comun aplicabil în ţările lor bogate, unde şomajul s-a transformat dintr-o problemă marginală într-una centrală şi revoltele nu ţin seama de vechile clişee ale luptei de clasă. În Franţa, cel mai mare partid al clasei muncitoare este Frontul Naţional al lui Le Pen, formaţiune politică de extremă dreaptă; loviţi de şomaj, muncitorii cred că prin izgonirea străinilor îşi vor redobîndi locurile de muncă. Valorile stîngii în lumea nou creată de brutalitatea politicilor de tip Reagan-Thatcher se cer redefinite pentru ca intervenţia statului să nu intre în contradicţie cu necesităţile economiei reale. Criza „fundamentalismului de piaţă" nu implică desfiinţarea economiei de piaţă şi nici un partid, oricît de socialist, nu-şi mai propune naţionalizări, controlul mişcărilor de capital, măsuri protecţioniste şi planificare centralizată. Redistribuirea bogăţiei aşa cum a fost ea practicată de creştin-democraţii de dreapta din Germania a provocat stagnarea economică pe care trebuie s-o rezolve cumva acum social-democraţii şi verzii. Toţi liderii europeni ştiu că orice privire înapoi le poate fi fatală: ei trebuie să stimuleze economiile naţionale în condiţiile globalizării, ale concurenţei şi cînd se adună la un loc socialiştii europeni nu discută despre cum să mărească impozitarea celor bogaţi ca să poată da mai multe ajutoare de şomaj (deşi nu se dau în lături cînd e posibil şi profitabil propagandistic), ci despre combaterea şomajului prin îmbunătăţirea învăţămîntului, despre reciclare şi formare permanentă. Marele proiect socialist de schimbare a lumii se traduce acum prin măsuri care privesc categorii eterogene de vîrstă şi de poziţie socială. Este de observat că, asociaţi sau nu la guvernare, comuniştii occidentali nu opun alt proiect, ci alte soluţii. Stînga a obţinut victoria tocmai sau pentru că a renunţat la marea revoluţie, acceptînd să contribuie prin soluţii specifice la evoluţia sistemului.

Oferă victoria stîngii occidentale vreun model pentru partidele care îşi asumă această orientare în ţările fost comuniste? Puţin probabil. Oricît s-ar deosebi între ei, socialiştii din Occident trăiesc în ţări care funcţionează şi discuţiile despre a treia cale se duc pe o şosea bine asfaltată, în timp ce gropile fatale care au făcut cea de a doua cale impracticabilă au devenit subiect de cercetare istorică. Cînd vorbesc despre intervenţia statului, politicienii occidentali se referă la o structură desigur mai puţin eficientă decît cea privată, dar funcţionînd conform unor reguli implicînd responsabilitate şi transparenţă. Ex-comunistul D'Alema moşteneşte cu totul altă experienţă politică decît fostul comunist Primakov. Cînd vorbesc despre rolul statului în economie, ei se referă la lucruri cu totul diferite, iar cînd evocă necesitatea protecţiei sociale au în minte realităţi incomparabile. Stînga din estul Europei, din Rusia, dar şi din alte ţări în care perspectiva colapsului economic este după uşă, ar avea nevoie de un proiect într-adevăr revoluţionar: să asigure supravieţuirea decentă a unor popoare greu încercate de experimentul la care au fost supuse în condiţiile acumulării de capital şi ale unei competiţii lipsite de sentimente, dar nu şi de reguli.

În Occident se vorbeşte despre partide fără proiect şi proiecte fără partide, pentru că realităţile lumii moderne impun soluţii radicale, în afara grupărilor ideologice tradiţionale.

În situaţii de înec, potenţialele victime nu prea se întreabă dacă salvatorii sînt de dreapta sau de stînga. Cei mai periculoşi sînt salvatorii care nu ştiu să înoate.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Trăim vremuri în care entuziasmele 68-iste şi-au pierdut din actualitate. Celebrul slogan „E interzis să interzici“ nu mai are astăzi nici un haz – nici ca efigie a revoltei tinereşti, nici ca exemplificare a unui paradox. (Aceasta este, de altfel, soarta oricărei porniri iconoclaste – chiar cînd zguduie mentalităţile şi provoacă efecte de durată, ea însăşi se consumă foarte repede.) Nimeni, astăzi, nu mai tînjeşte după o lume lipsită de interdicţii, şi aceasta poate şi pentru faptul că au fost destule perioade, multe dintre ele aflate sub semnul atitudinilor revoluţionare, cînd absenţa constrîngerilor a făcut tot atîtea victime ca regimurile totalitare.

Lucrurile se schimbă, însă, atunci cînd este vorba de tabu-uri. Dacă interdicţia poate fi discutată, analizată şi, pînă la urmă, chiar negociată (vezi legile unui stat), tabu-ul se află mai întîi de toate sub semnul tăcerii. Simpla pomenire a unui tabu atrage după sine blamarea publică a individului, exilarea sau, în societăţile arhaice, moartea.

Mai întîi de toate, tabu-ul suspendă limbajul. Or, noi trăim într-o perioadă de apoteoză a limbajului – una aflată sub semnul lui, şi care-l pune, în acelaşi timp, în discuţie. Pentru gîndirea postmodernă, nu există tabu, aşa cum nu există margini. Altfel spus, nu există subiect indiscutabil sau poziţie imuabilă. Această concepţie este exact baza „ideologică“ a revistei *Dilema* (de unde şi titlul ei). Prin urmare, nu este nici o surpriză că, iată, printr-un număr dedicat tabu-urilor, punem în discuţie chiar punctul de pornire al oricărui fundamentalism, chiar fundamentele suprimării oricărei discuţii. **(C. P.-B.)**

Ion Bogdan LEFTER
scriitor

Regulile jocului social şi fantomele trecutului

Fără reguli nu se poate

Multe, mult mai multe decît ne închipuim sînt lucrurile pe care n-avem voie să le facem. Sau pe care nu le facem pentru că ştim că n-ar fi bine. Sau pentru care sîntem pedepsiţi dacă îndrăznim să le facem. Astăzi ca şi-ntotdeauna. Scăpaţi relativ de curînd de comunism, sîntem înclinaţi să credem că interdicţiile sînt specifice dictaturilor, regimurilor opresive şi represive, care-şi impun regulile împotriva voinţei celor guvernaţi. Că asta era – în linii mari – imaginea comună despre ce e voie şi ce nu e voie s-a văzut atunci cînd a venit libertatea. Pentru o vreme, din fericire nu foarte îndelungată, fiecare a făcut ce a vrut. Nici o restricţie n-a mai fost acceptată. Automobilizaţi, cetăţenii au preluat iniţiativa: s-au înarmat, s-au bulucit în studiourile televiziunii, au început să dea dispoziţii, să facă guverne paralele, să percheziţioneze automobile etc. etc. Toate regulile au fost aruncate într-o veselie la coş. De pildă, cele de circulaţie: miliţienii n-au mai îndrăznit să vegheze la aplicarea lor. Şi bine au făcut! Altfel, ar fi fost linşaţi. Oamenii credeau sincer că, odată cu comunismul, interdicţiile dispăruseră. Libertatea era sinonimă cu lipsa oricărei reglementări. Cu anomia, adică.

De fapt, interdicţiile, restricţiile, tabu-urile şi orice alt fel de repere inhibitorii ne putem imagina intră în compoziţia jocului social. Ele sînt reversul „negativ“ şi indispensabil al „pozitivităţii“ tuturor regulilor. Acestea din urmă nu pot fi funcţionale fără stabilirea limitelor lor de relevanţă. Dincolo de ele, penalizările se impun. Şi lucrurile pe care avem voie, şi cele pe care n-avem voie să le facem trebuie cu necesitate codificate. Apoi, legile rezultate trebuie asumate de fiecare individ ca obligaţie comunitară. Fără sistemele sofisticate de reglementări care se obţin pe această cale, doar în aparenţă simplă, societăţile n-ar putea funcţiona.

Pot apărea – însă – şi excese legislative. În acest punct, povestea se complică. Înseamnă că regulile nu trebuie doar acceptate şi aplicate, ci şi supravegheate sau – eventual – combătute, atît cît e necesar pentru ca ele să revină la o „normalitate“ nu tocmai uşor de definit. Să convenim aici, provizoriu, că nici măcar ea, „normalitatea“ legilor, nu e fixă, ci istorică: sistemele de reglementare evoluează în timp, se perfecţionează, se rafinează şi, uneori, se înregistrează chiar şi răsturnări de criterii, în funcţie de valorile noi şi filozofiile noi care se întîmplă să ajungă la un moment dat să fie împărtăşite de întreaga comunitate.

Povestea se mai complică încă o dată dacă ţinem cont că există nu numai legi scrise, ci şi legi nescrise. Dacă pe primele le avem la dispoziţie, le putem consulta şi respecta în cunoştinţă de cauză, celelalte, chiar şi atunci cînd sînt foarte precise şi severe, îşi păstrează zone de umbră, de incertitudine, de incontrolabil. Nu poţi fi sigur că le ştii cum se cuvine niciodată. În nici un caz pe toate, din moment ce nu ai de unde să afli tot ce ar intra în repertoarele lor complete, dacă am putea consulta aşa ceva. Or, ceea ce trebuie să respecţi fără să cunoşti foarte bine poate fi – şi, dacă nu este deja, devine curînd – înspăimîntător pe de o parte, abuziv pe de alta. În timp ce regulile nescrise aflate în zona banalităţii rămîn benigne, tabu-urile alunecă spre această zonă tensionată, pîndită de malignităţi. Ele ne pot strivi personalitatea sau ne pot face să scoatem la suprafaţă monştrii care zac în subconştientul fiecăruia dintre noi.

Eroziunea încrederii în principii

Încerc în continuare să arăt în ce fel mi se pare că şi regulile clare, scrise, şi cele umbroase, nescrise sînt influenţate în societatea românească de astăzi de predecesoarele lor din anii comunismului. Dacă ipoteza mea este corectă, înseamnă că se verifică şi la acest capitol faptul că trăim într-o epocă „de tranziţie“ între două sisteme stabile. Cel dintîi, dispărut deja, izbuteşte post mortem să încurce construcţia celui de-al doilea, s-o distorsioneze, să-i încetinească ritmurile aşa-zicînd „naturale“.

Să vedem – mai întîi – situaţia regulilor scrise. Legislaţia comunistă a fost treptat înlocuită. Statul de drept a luat locul celui totalitar. Problema este că destul de mulţi dintre compatrioţii noştri şi dintre contemporanii trăitori în ţările din jur privesc suspicioşi către legile noi sau le ignoră pur şi simplu, le ocolesc, le încalcă. În numele... libertăţii, vezi bine! Lăsînd gluma la o parte, cred că putem identifica aici o „moştenire“ a vechiului regim. Nu toate legile de atunci au fost rele, opresive şi represive. Principiile generale nu erau bune: sistem centralizat, monopartit, cu proprietate colectivă şi economie etatistă. Dar, în această ramă largă, multe alte reguli erau foarte onorabile, statuînd dreptatea, corectitudinea, respectul reciproc al cetăţenilor, accesul tuturor la asistenţa socială şi medicală ş.a.m.d. Nenorocirea este că regimul comunist a mai fost şi demagogic: în spatele discursului legalist al conducătorilor, ei au fost primii care au făcut ce au vrut, încălcînd toate regulile. Treptat, pentru a o duce mai bine sau pur şi simplu pentru a supravieţui, din ce în ce mai mulţi cetăţeni au făcut şi ei ce au putut, la limita fraudei sau dincolo de ea, pînă cînd încrederea în principiile codificate juridic s-a erodat grav.

Acum, în locul vechilor legi care uneori erau bune dar nu se aplicau, au apărut alte legi bune dar pe care nu le putem urma decît dacă avem şi dacă suportăm o anume rigoare, o anume disciplină socială şi comunitară. Lucrurile vor merge din ce în ce mai bine pe măsură ce vom înţelege că trebuie să ieşim din schizoidia dintre ce se spune că trebuie să facem şi ce facem efectiv.

Fantomele regulilor nescrise de ieri

Nu mai puţin încurcată e situaţia legilor nescrise, a tabu-urilor de toate felurile. Într-o lume nouă, totul pare să fie nou: noul mediu socio-politic face ca între oameni să apară raporturi noi şi, în funcţie de noile situaţiile care apar, se creează ori sînt induse noi instincte, noi mentalităţi, noi stereotipuri comportamentale. Ei bine, în fapt, pînă să dispară cu totul, rămîn active şi multe din cele vechi.

În aceiaşi termeni generali ca şi pînă aici, m-aş mai referi la o categorie aparte de tabu-uri actuale influenţate de vechiul regim şi pe care le găsesc mai rele, mai insidioase, mai perverse decît pe cele mai larg sociale: tabu-urile culturale, ale lumii intelectuale şi artistice. Prelungirile lor pătrund şi în alte zone, în special în cea a politicii. Mulţi dintre actorii care populează aceste scene au fost activi şi înainte de 1989. Regulile scrise ale jocului erau atunci date, decise sus, de către conducerea comunistă a statului. Dar pe cele nescrise ei, actorii culturali le controlau. Ei au impus idei, teme, mituri, reputaţii, ierarhii care au constituit mijloacele de construcţie şi de reglare internă a cîmpului intelectual, asigurîndu-i un remarcabil grad de autonomie faţă de regimul politic. Deşi n-a fost decît o luptă de-a şoarecele şi pisica, „rezistenţa“ glorioasă a comunităţii culturale faţă de presiunile şi represiunile statului comunist a infuzat un prestigiu enorm tuturor acelor tabu-uri „intelocratice“ din epocă.

Dar astăzi? Astăzi multe dintre ideile, temele, miturile, reputaţiile şi ierarhiile de ieri s-au fanat. Utile şi merituoase atunci, sînt acum depăşite. Cîndva „progresiste“, au devenit între timp „retrograde“. Şi totuşi, continuă să fie active, continuă să fie tabu-uri. Mai nimeni nu îndrăzneşte să spună cu voce tare adevărul în ce le priveşte, să strige că regele e gol. Nici eu însumi nu le încalc aici, de vreme ce vorbesc despre ele la modul generic, fără să dau exemple efective. Nu mi-am propus s-o fac şi de astă-dată. De cîte ori le-am dat, „represaliile“ n-au întîrziat, fie ele imediate şi brutale, fie mai subtile şi cu efecte îndelungate. Jalnic e că unii dintre beneficiarii noilor-vechi tabu-uri sînt din ce în ce mai departe de a-şi justifica intangibilele prestigii. Maniheismul regimului comunist îi ajutase să se orienteze bine, să se aşeze de partea moralmente onorabilă a baricadei. O societate liberă, diversă, pluralistă pune – însă – mult mai grele probleme de orientare şi lasă cîmp larg deschis pentru confuzii, pentru greşeli, pentru prostie. Odată comise, erorile nu sînt nici reclamate şi – adeseori – nici măcar percepute ca atare. Vreau să spun că o cohortă de stafii cu solemne reputaţii bîntuie astăzi prin viaţa noastră artistică, intelectuală, academică, uneori şi prin cea politică, profitînd de perpetuarea tabu-urilor de altădată.

Partea bună a lucrurilor este că situaţia e în schimbare. Regulile vieţii democratice – şi cele scrise, şi cele nescrise – se învaţă. Procesul de re-reglementare socio-politică e în curs. Guvernanţii şi guvernaţii vor descoperi că trebuie să se respecte reciproc. Iar stafiile culturale se vor topi şi ele la lumina zilei de mîine, care, odată cu noile mentalităţi în formare, a şi sosit, parcă...

Alfred DUMITRESCU
psiholog, psihanalist

Jos tabu-urile! Jos tabu-urile?

Pentru cei cărora anii '60-'70 le-au furnizat reperele culturale şi ideologice nimic nu pare mai justificat decît inscripţia „JOS TABU-URILE!“ zugrăvită, de preferinţă, pe zidurile unui „simbol al autorităţii“ (şcoală, minister, biserică etc.).

Mişcările violente sau pacifiste ale tineretului occidental din acea perioadă au făcut din atacarea tabu-urilor (relative la sexualitate, la relaţiile dintre părinţi şi copii, la simbolurile autorităţii şi cîte altele) modalitatea de elecţie pentru contestarea ordinii stabilite.

Se prefigura astfel o nouă eră a libertăţii de expresie în care singurul cuvînt interzis era... „tabu“ (vezi faimosul „Interdit d'interdire“ al studenţilor parizieni din mai '68).

Semnificînd o interdicţie sacră legată de o persoană sau lucru şi a cărei încălcare antrena pedeapsa cu moartea, cuvîntul „tabu“ a fost importat din Polinezia de către căpitanul Cook la finele secolului 18.

S. Freud îl introduce în psihanaliză în lucrarea „Totem şi Tabu“ (1913), un eseu pe care îl doreşte o aplicare a teoriei psihanalitice la „unele probleme nelămurite ale psihologiei popoarelor“. Plecînd de la ipoteza că totemismul constituie modelul comun tuturor religiilor, Freud considera că cele două tabu-uri fondatoare ale acestuia (interdicţia uciderii tatălui-totem şi interdicţia incestului) îşi găsesc expresia în cele două tendinţe refulate proprii complexului Oedip (în acel moment descoperirea fundamentală a psihanalizei). Acest raţionament era, bineînţeles, menit să susţină universalitatea complexului Oedip şi, implicit, a abordării psihanalitice a psihismului.

Lucrarea a fost şi este încă criticată de antropologi în baza multor argumente, unele cu siguranţă valide. Elaborarea teoretică a lui Freud ţine mai mult de ştiinţa de cabinet a secolului trecut decît de antropologia de teren modernă şi probabil că nici nu trebuie judecată doar prin raportare la datele oferite de aceasta din urmă.

Oricum scopul acestui articol nu este de a face consideraţii antropologice ci de a releva evoluţia paradoxală a conotaţiilor cuvîntului „tabu“.

Ideea originală a lui Freud a fost de a vedea în tabu inscripţia fondatoare a libertăţii în înţelesul pe care acest cuvînt îl poate avea într-o democraţie: dreptul de a trăi între egali în condiţiile unor reguli acceptate şi respectate de toţi. Paricidul şi incestul nu sînt în mod natural imposibile sau repulsive; doar sentimentul de vinovăţie (ulterior uciderii tatălui despotic) şi „reînvierea“ lui simbolică prin interiorizarea interdicţiei (regulii) paterne fac posibilă instaurarea unei colectivităţi a „fiilor“ (a egalilor) guvernate de legi.

Tabu-ul ar aduce astfel posibilitatea unei societăţi diferite atît de despotismul patriarhatului cît şi de anarhia libertăţii-fără-de-lege. Fricii de tatăl real îi ia locul teama de tatăl simbolic (totemul, divinitatea, instituţia, morala); ceea ce numim „civilizaţie“ este rezultatul unui proces continuu (chiar dacă nu neapărat liniar) de internalizare a regulilor.

Şi atunci sînt tabu-urile duşmanii sau garanţii libertăţii?

„Interdicţia de a interzice“ nu a supravieţuit anilor '70. Absenţa tabu-urilor – în măsura în care este imaginabilă – creează mai multă anxietate decît putem suporta. Avem încă nevoie de „sperietori“ (totemuri) aşezate în curte pentru a ţine la distanţă demonii dinăuntrul nostru, altminteri nesiguranţa nu poate decît să genereze violenţă.

Tabu-ul este însă o formă primitivă de interdicţie în măsura în care se sprijină pe fantasmele noastre cele mai arhaice (dorinţa de distrugere/pedeapsă prin anihilare). Libertatea pe care o cauţionează este mai degrabă infantilizantă.

Şi atunci, din nou „Jos tabu-urile!“? Nu cred. Ceea ce am vrea să dărîmăm astfel în afara noastră ar reveni cu şi mai multă forţă din interiorul nostru. O interogare asupra semnificaţiei şi naturii interdicţiilor care ne guvernează, asupra limitelor indispensabile asigurării libertăţilor reale ar fi probabil mai utilă şi mai civilizatoare decît provocările încheiate în nesiguranţă şi dezamăgire.

Aşadar, de ce nu „Interdicţia de a interzice fără a ne întreba de ce?“.

Cristian PREDA
lector dr. la Facultatea de Ştiinţe Politice

Reformă morală prin cenzură financiară

„E interzis să interzici", sloganul revoluţionarilor parizieni din mai '68, a căpătat în România o consistenţă nebănuită, probabil, în decembrie '89, de revoluţionarii autohtoni. Presa scrisă sau audiovizuală reprezintă cea mai bună ilustrare a acestei implantări a anarhiei absolute a opiniei.

E vorba aici despre anarhie, şi nu despre libertate, pentru că, în presa de la noi, responsabilitatea lipseşte aproape cu desăvîrşire. Dintre nenumăratele exemple care atestă prezenţa anarhiei, merită amintit refuzul sistematic al adoptării unei legi a presei: înţeleasă doar sub semnul constrîngerii, nu şi al responsabilităţii, o asemenea lege a fost blocată de mai multe ori, în primul rînd de protestul vehement al ziariştilor, care au acceptat să îi protejeze astfel pe toţi colegii lor iresponsabili; unei legi a presei i-a fost preferat un cod al celor care lucrează în presă; e vorba, de fapt, despre constituirea unui monopol care îşi exercită presiunea nestingherit de vreun control din partea societăţii sau a autorităţilor publice. Cînd anarhia are şi instituţii care o apără, situaţia devine inacceptabilă.

Efectele acestei anarhii se văd cu ochiul liber. Cantităţi impresionante de prostie, minciună şi imoralitate sînt depuse zilnic în tipăriturile adresate cititorilor de gazete. În ciuda acestui fapt, tirajele nu scad, probabil pentru că nevoia de informare a societăţii este mai mare decît dezgustul încercat în faţa calităţii informaţiei propuse. Cu rare excepţii, reacţia „din interior", adică a jurnaliştilor, faţă de iresponsabilitatea devenită publică prin presă e derizorie. Cum justiţia nu îndrăzneşte nici ea să se pronunţe în cauzele cu adevărat grave, preferînd în schimb să dea sentinţe defavorabile ziariştilor care anchetează ilegalităţi ale oficialităţilor de ieri şi de azi, societatea se vede expusă la un exerciţiu cotidian în care o parte a ei produce, fără vreo reţinere, insanităţi de care orice ins normal constituit ar trebui să se ferească.

Cei care vorbesc, prin presă, în numele societăţii practică, de pildă, indecenţa pornografică, apelul la violenţă sau minciuna sfruntată. Cîteva exemple: *Ziua*, gazetă devenită, pentru o zi din săptămînă, standardul ortodoxiei politice, a publicat deunăzi, fără jenă, articole în care o parte a intelectualităţii democratice era înfăţişată ca purtătoarea idealurilor pe care Germania nazistă le-a împrumutat de la Friedrich Ratzel! *România mare*, săptămînal condus de un personaj implicat, de ani buni, în procese de calomnie, continuă seria elucubraţiilor şi a chemării la violenţă care sapă însăşi temelia democraţiei (cea care i-a îngăduit altfel şefului partidului cu acelaşi nume să intre în Parlament). *România liberă*, campioana reformei morale, nu se sfieşte să publice în paginile sale afişe pornografice. Celelalte gazete le imită pe cele „mari". În ceea ce priveşte televiziunea, să ne limităm la un singur caz: departamentul de informaţii al TVR a fost pînă de curînd dominat de o echipă care, în numele occidentalizării, a ignorat cvasi-complet adversarii actualei puteri sau a folosit tehnica manipulării imaginii pentru a răzbuna interese de clan. Peisajul moral creat de anarhia opiniei e dezolant.

Situaţia sumar prezentată aici suportă, desigur, numeroase nuanţe, mai ales dacă avem în vedere soluţii practice pentru limitarea efectelor nefaste pe care presa le are asupra societăţii. Prostia şi minciuna nu pot fi înlăturate de la o zi la alta; optimiştilor le rămîne totuşi speranţa că, prin selecţie naturală (a se citi: prin concurenţă), prostia şi minciuna vor fi diminuate; apariţia unor gazete sobre sau a unor posturi de televiziune neutre din punct de vedere politic reprezintă semne bune ale unei transformări absolut necesare. În schimb, chemarea la ură (de orice fel) trebuie sancţionată drastic prin justiţie, la fiecare apariţie; căci nu există un adversar al democraţiei mai nociv decît discursul care face din violenţă trama relaţiilor sociale. În fine, cazul cel mai interesant, cel al vulgarităţii, pornografiei şi imoralităţii are, cred, o soluţie practică. Toate acestea ar trebui să fie sever limitate, şi anume prin cenzură financiară. Cu alte cuvinte: cine vrea să aibă acces la vulgaritate, pornografie şi imoralitate va trebui să plătească din greu. O asemenea decizie nu poate veni însă decît de la guvernanţi: dacă ei înţeleg că au şi un rol moral, trebuind dacă nu să educe societatea, cel puţin să limiteze impactul barbariei care o asaltează zilnic, atunci ei trebuie să decidă taxarea aspră a pornografiei, a vulgarităţii şi a imoralităţii. Într-o lume fără interdicţii, sporirea costurilor pentru efectele ei nefaste e singura barieră în calea barbariei, adică unicul mijloc pentru reforma morală.

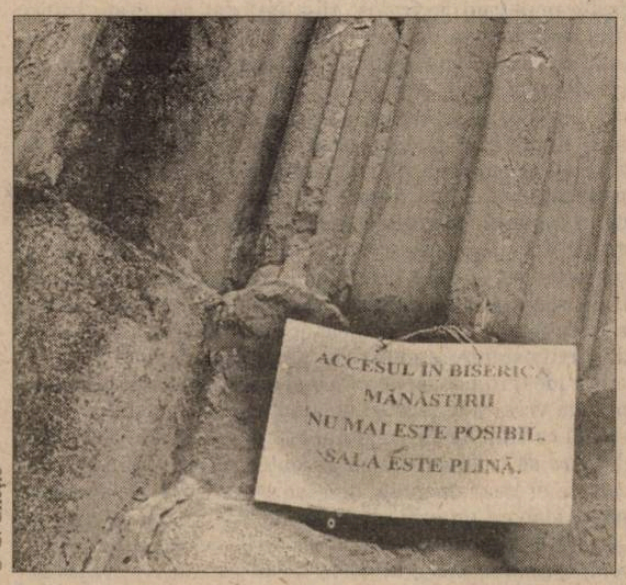

© S. Gheţie

O femeie adevărată

Interdicţiile fetelor sînt legate, în general, de feminitatea lor. Aceasta este un „ce" atît de preţios, încît orice zdruncinătură mai zdravănă îl spulberă cît ai zice „peşte". În adolescenţă, înveţi de la o mamă grijulie cum stau lucrurile cu băieţii: ei sînt cei însărcinaţi cu iniţiativa şi atacul în cadrul speciei umane. Femeii îi este rezervat rolul de aşteptare şi, eventual, manipulare indirectă şi atît de subtilă încît, de multe ori, trece neobservată. O mamă cu experienţă îşi va învăţa mereu fiica să fie cu ochii-n patru după semne din partea sexului opus. În cazul semnelor, interdicţia nu stă în a le percepe, ci în a le acorda prea multă atenţie. Fata învaţă, încă de la primele tresăriri de idile, să perceapă nuanţele, să fie mai complicată şi mai culpabilă: dacă greşeşte, ea e de vină, nu a găsit tonul potrivit, măsura...

Dacă, la 14-15 ani, îţi place un băiat, nu se face să-l tragi de mînecă şi să-i spui că-ţi place. Dacă gestul susmenţionat nu vine de la el la tine, înseamnă că băiatul respectiv „nu ţi-a fost sortit". Ca fată, ai dreptul să alegi, dar numai dintre cei ce te-au ales în prealabil. La o petrecere, nu poţi invita tu la dans (decît aşa, o dată, în glumă). Nu-i poţi face tu cadouri celui mult rîvnit...

Adică, poţi să faci toate astea, dar cu conştiinţa veşnic încărcată a celui ce a trecut pe roşu, a furat din borcanul cu dulceaţă de pe raftul de sus sau a mîncat din mărul interzis. O incertă şi fără haz senzaţie de culpabilitate te va tot însoţi, cobind eşecul. În adolescenţă am călcat, cu revoltă, de cîteva ori tabu-urile sus-menţionate. În ciuda sfaturilor înţelepte. În nici un caz nu a ieşit „bine"; nu s-a terminat cu happy-end. E drept că niciodată nu am avut curajul să-mi duc gesturile de „atac" pînă la capăt, iar ezitarea şi-a spus cuvîntul... Ţin minte că atunci cînd mi-am pus telefon pentru prima dată, prin clasa a VII-a, am închis de nu ştiu cîte ori pînă să-l sun pe unul de-a opta, un blond „feroce", dintr-o tabără... Cînd am reuşit, într-un final, să vorbesc cu el, n-am mai avut ce... Consumul emotiv înecase orice alt mesaj.

Gesturile mele „masculine" n-au prea dus la izbînzi (termenii războinici îşi au rostul, reflectă fidel realitatea: în limbajul de „specialitate" chiar se spunea „trebuie să-l cuceresc pe..."). Prieteni de-o viaţă mi-au rămas exact băieţii cu care am respectat tradiţia şi nu i-am luat cu asalt niciodată.

Cînd eram mai mare, spre sfîrşit de liceu (dar, evident, tot adolescentă), auzisem deja despre neplăcerile femeii prea expansive, prea agresive şi lipsite de mister... Nu era interzis, dar nu era bine să faci paradă de spirit cu partenerul, sau să-l iei peste picior... „Mitul" femeii tăcute şi pierdute nu m-a ţinut decît vreo trei zile, la mare, într-o vacanţă, cînd alesul de acolo mi-a vorbit, la propriu, de stele şi constelaţii...

Interdicţiile feminine au continuat. Cea mai „tare" dintre toate, peste care nu aveai cum să treci, căci însemna să te iei la trîntă cu natura, era înălţimea. Trebuia să fii mai mică decît băiatul care-ţi plăcea. Ori asta... O singură dată am avut tupeul să calc acest grozav tabu: cînd am ieşit, la cofetăria „Dunărea", cu un soi de bufon al liceului, băiat frumuşel, dar de 1,60...

Niciodată tabu-urile legate de feminitate nu au fost atît de sensibile ca-n adolescenţă. Atunci eşti convins că ai ratat iubirea cea mare, din lipsă de tact...

Treptat, interdicţiile adiacente caracteristicilor tale sexuale devin tot mai concrete şi mai lipsite de profunzime. Dacă vrei să faci faţă standardelor impuse de reviste gen *Elle*, trebuie să nu uiţi, ai n-ai chef, că eşti o femeie vizibilă... Hainele lălîi şi incolore, în care-ţi poţi masca vreo depresie mediocră, sînt tabu. La fel lipsa de tact în relaţiile cu bărbaţii, cărora e interzis să le spui totul verde-n faţă. Tabu este şi neasumarea rolului de manager al casei, responsabil cu detalii plicticoase precum naftalina sau detergentul pentru mochete.

Dacă, la un moment dat, te revolţi, lucrurile îşi ies din făgaş. Sau par a fi ieşit, din cauza sentimentelor tale de culpabilitate. Întreţinut de reviste şi broşuri de popularizare ce ţin, cu tot dinadinsul, să te facă „femeie adevărată", după-toate regulile şi toate tabu-urile. Soluţia? Să-ţi asumi interdicţiile şi tabu-urile „sexului frumos", revoltîndu-te pe şest şi mai îndulcindu-le, treptat, duritatea sau să te revolţi pe faţă, cu surle şi trîmbiţe, mai pierzîndu-ţi, probabil, pe parcurs din „atracţia fatală". Riscurile te privesc.

Iaromira POPOVICI

© V. Dorolţ

Irina NICOLAU
etnolog

Magia pedepsei şi a iertării

Într-o ordine oarecum diferită de idei

Etnologul operează în mod obişnuit cu variante. Ele rezultă din multiplele atestări ale unui fenomen. Aşa am procedat şi eu mult timp. Acum mă simt atrasă de faptele atestate o singură dată şi de cele despre care se ştie foarte puţin. Am o colecţie de astfel de fişe. Una se referă la un ritual practicat de aromâni. Atunci cînd un ins făcea o greşeală gravă, dar foarte gravă, comunitatea îl condamna la moarte în felul următor. În timpul nopţii, nişte oameni mergeau la o răspîntie sau la fîntînă. Acolo ridicau o movilă din pietre. Movila trebuia să aibă înălţimea celui vizat. În vîrful „momîntului" înfigeau un băţ pe care lipeau o hîrtie unde era scrisă vina celui pedepsit. Textul se încheia cu un blestem şi cu precizarea că omul acela nu mai are ce să caute printre cei vii. Efectul se făcea simţit treptat, la început omul cădea la pat, carnea i se cojea de pe corp şi murea. În cazul în care el se căia în mod convingător şi prin purtările sale obţinea iertarea celor care îi deciseseră moartea, oamenii care participaseră la „construcţie" erau trimişi s-o distrugă şi omul, imediat, se însănătoşea.

Printr-o conexiune pe care eu însămi o urmăresc cu greu, mi-am amintit de acest ritual ascultînd cum vorbeau doi dintre cei care au luptat în rezistenţa anticomunistă din munţi. Erau trişti. La nouă ani după revoluţie, statutul lor de „bandiţi" a rămas neschimbat. Ocupată să vorbească despre lupta lor eroică, societatea nu şi-a găsit timp să le facă dreptate. Este ca şi cînd cineva ar fi declarat sentinţele comuniştilor tabu, să nu vă atingeţi de ele!!! Dacă vor „să-şi dreagă dosarul", bătrînii să-şi petreacă restul zilelor pe la uşile tribunalelor!!!

După '89, am văzut oameni ieşind pe stradă din diverse motive, care să ceară libertate, care avantaje şi bani. Nu-mi amintesc să fi auzit de un grup care să strige **ne este ruşine**, cei ale căror nume ar trebui să existe în manualele şcolare poartă încă stigmatul de bandiţi.

Revin la ritualul aromân. Acolo situaţia era foarte clară, o comunitate decidea pedeapsa sau iertarea unuia dintre ai săi. Condamnările comuniste au fost date de o mînă de trădători şi au atins pe cei mai valoroşi membri ai comunităţii. Nici astăzi comunitatea nu şi-a revenit suficient cît să se autosesizeze şi să facă dreptate. Tot de la aromâni ştiu că pe Lumea Cealaltă îi purtăm atîrnaţi de gît pe cei pe care i-am nedreptăţit. Socotind că fiecare membru al societăţii ar avea un cuvînt de spus, noi toţi cei contemporani cu epoca de tranziţie ne vom recunoaşte Dincolo după „colier".

Mă întreb, totuşi, cine ar trebui să încalce tabu-ul şi să obţină reabilitarea celor nevinovaţi?! Am o idee! O datorez unei emisiuni în care Marius Tucă vorbea cu doi invitaţi despre securitate. Atunci mi-am zis, ce-ar fi dacă foştii securişti ar porni o campanie eficace pentru anularea condamnărilor politice la care au participat atît de direct? Ar fi un gest de căinţă pe care l-aş socoti convingător. Oricum, ar valora mai mult decît dacă şi-ar cere iertare, gest pe care şi-aşa nu se prea grăbesc să-l facă.

Revenind la cestiune

În sensul propriu al noţiunii, nu putem vorbi despre tabu în cultura tradiţională românească. Chiar interdicţia, formulată răspicat, apare foarte rar. Din snoave, legende şi povestiri poţi să afli ce a păţit unul care a făcut ce nu trebuia să facă. M-am gîndit mult înainte de a scrie ceea ce urmează să scriu, nu cred că românul vechi are vocaţia lucrurilor clare. Revenind pentru ultima dată la ritualul pedepsei şi al iertării, el dovedeşte că în situaţii speciale românul vechi era, totuşi, apt să decidă dacă-i laie sau bălaie.

Dakmara GEORGESCU
consilier al ministrului Educaţiei Naţionale

Interdicţiile au murit, trăiască tabu-urile!

Cei familiarizaţi cît de cît cu mediul şcolar şi universitar ar putea da unele exemple tari în sprijinul părerii că după 1989 multe interdicţii „tradiţionale" au dispărut sau că au fost mult îndulcite. Cel mai la îndemînă exemplu este, de obicei, cel al eliminării din regulamentul şcolar a obligativităţii de a purta uniforma. Astăzi, elevii pot veni la şcoală îmbrăcaţi cum doresc – în afara celor mici din ciclul primar, care nu-i aşa, pot fi struniţi mai uşor decît liceenii negativişti. Desigur, au rămas valabile unele interdicţii sănătoase, cum ar fi cele referitoare la fumatul în incinta şcolii (doar pentru elevi, nu şi pentru profesori!), la consumul de alcool etc. Unii chiar se scandalizează de atîta libertate periculoasă şi cer reintroducerea sub o formă sau alta a cît mai multor oprelişti în calea degradării tineretului. Din fericire pentru ei, regulamentul şcolar încă în vigoare arată exact ca o culegere-cadru de enunţuri referitoare la restricţii şi interdicţii, pe osatura căreia şcolile nu au decît să mai planteze cîte ceva folositor pentru educaţia tinerei generaţii. Portretul-robot al elevului este cel al unui (potenţial mic) infractor, căruia trebuie neapărat să i se înşire din capul locului toate posibilele culpe de care ar fi capabil, dacă cineva care îl iubeşte nu i-ar atrage atenţia la orice pas că nu are voie să... că nu poate să... că nu e îndreptăţit să... etc. Deşi s-au făcut eforturi de schimbare a regulamentului şcolar în ultimii ani, treaba nu este deloc uşoară, pentru că noul, în esenţă, ar trebui să însemne schimbarea spiritului şi nu a literei normelor. Regulamentul şcolar păcătuieşte prin aceeaşi lipsă de încredere în capacitatea de acţiune raţională a elevilor pe care o vădesc îndeobşte legile la noi. Sfera permisivităţilor e apróape nulă, în timp ce aceea a restricţiilor, a opreliştilor şi a pedepselor e mai mult decît generoasă.

Desigur, dincolo de interdicţiile comportamentale, au existat înainte de 1989 alte interdicţii (explicite sau implicite) mult mai grave, care au atentat cu consecvenţă la libertatea intelectuală şi spirituală a şcolii, ca instituţie, şi a celor care alcătuiau comunitatea educaţională, ca persoane particulare. Era mai ales interzis să ai păreri personale, eventual contrare discursului oficial într-o chestiune sau alta, era interzis să-ţi plasezi interesele personale mai presus de binele colectiv, orice ar fi însemnat acesta etc. Lucruri cunoscute. Ce s-a schimbat în şcoală după 1989? Paradoxal, nu mare lucru. Interdicţiile tari de altă dată sunt la fel de puternice, doar că funcţionează mai subtil: ele au devenit tabu-uri. Sacralitatea tabu-urilor e consimţită; de ele nu te atingi, pentru că pînă şi orice gînd de atac la adresa sacralităţii nu poate fi decît inhibitoriu. Asistenţe recente la ore diferite, în şcoli diferite din capitală, mi-au întărit în mod neplăcut constatarea că, deşi formal multe interdicţii au dispărut, ele sunt mai puternice ca oricînd sub masca tabu-urilor şcolare. De pildă, *tabu-ul calităţii academice* a şcolii româneşti a fost tot timpul prezent într-o lecţie de fizică despre temperatură, desfăşurată într-un liceu în care elevii se pregătesc, teoretic, pentru o viaţă cît se poate de „practică". Profesoara nu numai că a vorbît singură o oră încheiată, în timp ce elevii notau conştiincioşi, dar nu a adus vorba nici măcar în treacăt că temperatura este o stare şi o mărime cu care avem de-a face în atîtea situaţii concrete, de la buletinul meteo la buletinul medical etc. Elevilor li s-au desenat pe tablă cîteva scale de măsurare a temperaturii, fără să li se spună măcar că în timp ce în Europa se foloseşte scala Celsius, americanii sînt mai năbădăioşi şi folosesc scala Fahrenheit. (Lasă că atunci cînd vor fi în Statele Unite şi vor vrea să se îmbrace în funcţie de starea vremii vor trebui să o ia de la capăt cu calculele de transformare, fiindcă în şcoală le-au învăţat doar aşa, ca să fie.) Elevii nu au fost stimulaţi să pună vreo întrebare, darămite să discute în contradictoriu sau să experimenteze şi să investigheze – în locul lor am îndrăznit să mă întreb în gînd dacă şi lecţiile trecute şi viitoare dau aceeaşi măsură a academismului atît de preţuit la noi, definit cam aşa: un nivel înalt al cunoştinţelor în programă şi manual, un profesor care nu se încurcă la tablă şi elevii din ce în ce mai plictisiţi şi mai blazaţi, deşi acum nimeni nu le mai interzice să fie ei înşişi, proaspeţi, ingenioşi şi personali. Un tabu de alt tip, poate mult mai periculos, mi-a fost dat să observ într-o altă oră, de astă dată de limba şi literatura română: *se evită cu consecvenţă* situaţiile în care marile culpe ale perioadei comuniste ar putea fi judecate de elevi. Timp de o oră profesoara perorează despre Vasile Voiculescu. Pînă aici, nimic rău. Numai că de-abia la sfîrşitul orei, în treacăt, le spune elevilor că bietul de el nu a fost o vreme publicat. Atît. Nimic despre tragedie, nimic despre faptul că în regimul (sperăm) trecut Voiculescu a fost uitat cu graţie din programa şcolară, timp de decenii. De altfel, regăsim aceeaşi jenă timidă şi în manualele de istorie; în timp ce crimele de „dreapta" sînt descrise pe larg şi înfierate cu textele ştiute, crimele de stînga parcă beneficiază de circumstanţe atenunante: doar s-au făcut în numele atîtor idealuri nobile, pe care omenirea, nerecunoscătoare, nu mai vrea să le ia la socoteală. Sigur că elevii nu vin la şcoală ca să înfiereze regimul comunist. Şcoala este însă datoare să le furnizeze cu decenţă informaţiile factuale corecte şi instrumentele de gîndire pe baza cărora să-şi poată elabora propriile judecăţi de valoare, cu referire la situaţii extrem de diferite. *Tabu-urile de atitudine şi/sau comportament merg mînă în mînă cu cele de conţinut.* Subiectele controversate se evită programatic, chiar şi în situaţiile cînd o discuţie bine condusă ar putea deveni în mod evident o *situaţie de învăţare*. Lucrurile de care avem cea mai mare nevoie în viaţă se încăpăţînează să evite şcoala, chiar şi în situaţiile în care între viaţă şi şcoală nu mai este nici măcar distanţa timp. Ar putea o elevă din clasa a XII-a, zi, să se căsătorească fără să fie exmatriculată? Iată o întrebare la care nu a răspuns nici legiuitorul, pentru că, nu-i aşa, aceasta nu poate fi o problemă serioasă a regulamentului şcolar. Mi-e frică să mă gîndesc la cîţi ani vor trebui să mai treacă, nu pentru a găsi o soluţie rezonabilă într-un astfel de caz, ci pentru a începe să avem curajul unei discuţii rezonabile despre...

Roxana CĂLINESCU
jurnalist

Nu ai voie, măi copile!

În copilărie, interdicţiile joacă un rol aproape traumatizant. Cu cîteva zile în urmă, aşteptam să iau unul din cele două lifturi dintr-un bloc. Alături, o mamă cu un copil de 6 ani. Întîmplarea a făcut că ambele lifturi au sosit în acelaşi timp. Băieţelul, văzînd că mama se îndreaptă spre cel din stînga a întrebat, cuminte: „De ce nu-l luăm pe cel din dreapta?", „Uite de-aia!", i-a răspuns afectuos mamiţica. Copil fiind, ţi se taie elanul, deja timid, de a face ceva, fără cea mai mică explicaţie.

Mămicile de ieri şi de azi continuă să decoreze pletele fetiţelor cu funde mari plasticoase – trista influenţă a Cîntării României.

O copilă adorabilă – nu avea nevoie de nici o decoraţie suplimentară – tot trăgea de elasticul cu fundă care-i strîngea părul prea tare. I s-a dat tandru peste mînă, „Nu ţi-am spus că nu trebuie s-o scoţi. Las-o acolo, cînd îţi spun!".

Interdicţiile dictate de părinţi inflexibili reprezintă una din formele cele mai periculoase ale despotismului. Un părinte nervos, lipsit de imaginaţie şi înţelegere, e fericit că, neputînd ordona la serviciu, îşi pune la punct măcar copilul.

Tot mai îngrijorată de acest fenomen, m-am gîndit la publicarea unui ghid cu titlul „Cînd şi cum să interzici unui copil să facă un anume lucru".

Apoi, am realizat ineficienţa proiectului: oare o mamă cu nervii în gît şi glasul în ovare mai are timp să consulte manualul cînd are urgent ceva de cenzurat cu voce tare?

Eminescu şi şcoala

În numărul 265 din acest an al revistei *Dilema* este abordat un „subiect delicat", care a făcut să curgă multă cerneală cu foarte multă patimă. Subiectul în sine n-ar fi deloc delicat, dacă n-ar fi legat de o anumită sensibilitate, uşor inflamabilă, a unei elite culturale cu înclinaţii către o gîndire totalitară. După cum se vede din titlul articolului, tema respectivului număr al revistei a fost Eminescu. Colaboratorii, mai tineri sau mai bătrîni, mai talentaţi sau mai puţin talentaţi, mai cunoscuţi sau anonimi, au avut tupeul, unii dintre ei, să afirme că nu le place Eminescu sau că, în anumite privinţe, personalitatea şi opera poetului sînt discutabile (de exemplu, scrierile politice). Acest lucru a fost de ajuns pentru a se isca un val de proteste, puneri la zid, care, aproape toate, îşi întemeiau argumentarea pe idei de acest tip: Eminescu exprimă perfecţiunea poetică şi nici un muritor nu poate să atenteze la imaginea sa perfectă, deoarece devine automat un exclus, un damnat, un handicapat; cine aduce critici „poetului naţional" este evident că se află în slujba unor interese străine şi, prin aceasta, se situează de bunăvoie în afara propriului popor; cei care critică n-au nici autoritatea, nici vîrsta necesare pentru a face acest lucru etc. Nu voi încerca aici să arăt cît de false sînt aceste argumente, deoarece acest lucru a mai fost făcut şi nu face obiectul preocupărilor noastre aici. Aş vrea însă să sintetizez cele două poziţii exprimate în felul următor: unii cred că se poate critica orice operă sau scriitor (mai larg spus – orice produs cultural), fără ca acest lucru să fie considerat drept trădare, iar ceilalţi afirmă, prin propria lor atitudine, că există produse culturale care nu pot fi puse în discuţie, pentru că sînt perfecte, exprimă spiritul naţional etc. Aceste două atitudini pot fi regăsite cu mare uşurinţă şi în cadrul sistemului educativ, cu amendamentul că cea de-a doua este, evident, preponderentă în rîndul profesorilor care predau literatura română. În discuţia despre cum ne raportăm la valorile culturale (literare, în cazul de faţă) nu se poate face abstracţie de contribuţia decisivă a şcolii. Într-adevăr, instituţia şcolară este cea care pune bazele unor reprezentări de ordin cultural şi a unor modalităţi de gîndire şi raportare la valorile culturale. Cîteodată, contribuţia şcolii în această privinţă rămîne unică de-a lungul vieţii unor oameni şi, de aceea, efortul şcolii trebuie privit ca un efort fundamental pentru înţelegerea atitudinilor exprimate în polemici ca cea prezentată mai sus. Faptul că cea de-a doua atitudine este mai des întîlnită – nu sînt admise critici în anumite privinţe! – este o realitate pe care am putut-o constata cu ocazia unei cercetări care privea o problemă mai largă. În cadrul respectivei cercetări am elaborat un chestionar în care una dintre întrebări suna astfel: „Există în disciplina pe care o predaţi anumite idei pe care elevii să le creadă adevărate fără să le pună nici o clipă la îndoială (exemplu: Eminescu este cel mai mare poet român)?". Cei care au răspuns la chestionar au fost profesori de literatura română sau de istorie, de liceu şi de gimnaziu, atît din Bucureşti, cît şi din provincie. Majoritatea răspunsurilor (70%) au fost afirmative, ceea ce aproape că face inutil orice comentariu. Prin urmare, profesori care predau discipline în care este foarte greu de vorbit despre un adevăr ştiinţific sînt înclinaţi să considere că ştiinţa pe care o deţin conţine nişte tabu-uri a căror punere în discuţie constituie un sacrilegiu. Bineînţeles, această stare de spirit are toate şansele să se transmită elevilor, care vor deveni, la rîndul lor, preluînd modelul profesorilor, nişte depozitari de adevăruri absolute. Acest lucru se poate observa şi dintr-o altă întrebare a chestionarului, care este, poate, şi mai lămuritoare: „Se poate realiza o prezentare obiectivă (în sensul adevărului istoric sau literar) a cunoştinţelor presupuse de disciplina pe care o predaţi?". Aici răspunsurile exprimă o încredere incontestabilă a cadrelor didactice în cunoştinţe care aparţin unor discipline a căror esenţă este tocmai interpretarea, adică posibilitatea pluralităţii părerilor şi soluţiilor (peste 90% au răspuns afirmativ). S-ar putea spune că, prin aceasta, este trădat spiritul respectivelor discipline. Elevii sînt frustraţi de o altă manieră de cunoaştere, diferită de cea specifică unor discipline cum ar fi: matematica, fizica, chimia etc. Problema poate fi rezumată foarte simplu în felul următor: dorim să oferim elevilor răspunsuri indubitabile, cu ajutorul cărora să construiască facil argumentări care nu folosesc nimănui sau, din contră, îi învăţăm să-şi pună întrebări, care pot fi incomode, dar cu siguranţă fertile pentru dezvoltarea unei gîndiri independente şi flexibile. Cazul lui Eminescu este poate cel mai reprezentativ pentru această situaţie. Şcoala a făcut din el un fel de zeu intangibil, iar comentariile şcolare seamănă prea adesea cu nişte incantaţii ce rămîn neînţelese pînă şi pentru preoţii care le murmură. Dar nu numai şcoala este de vină pentru această situaţie, dacă ţinem cont de faptul că profesorii sînt formaţi în mediul universitar, care nu are numai o dimensiune didactică, de transmitere a cunoaşterii, ci şi una de cercetare, de producere a acestei cunoaşteri şi, deci, de formare a unui mediu cultural, prin filtrul căruia sînt receptate şi interpretate produsele culturale. La urma urmei, cu privire la această problemă avem de-a face cu neîncetat evocata sintagmă a schimbării mentalităţilor, care, în cazul profesorilor de literatură sau de istorie, se confundă cu o anumită onestitate ştiinţifică şi didactică, în lipsa căreia niciodată nu vom putea determina o schimbare a mentalităţilor la nivelul societăţii. Şi poate că, în urma acestei schimbări, nu vom mai întîlni în presa culturală polemici cu privire la dreptul sau nu să criticăm un anumit scriitor, oricare ar fi el, fapt pe care putem să-l considerăm absurd.

Florin ROŞU
profesor Lic. Pedagogic – Focşani

Andrei OIŞTEANU
scriitor

Evreul tabu

În ultimul timp, am strîns material pentru elaborarea unui studiu comparativ de *imagologie etnică*, avînd ca subiect ***Imaginea evreului în cultura tradiţională românească***. Printre dificultăţile de documentare cu care m-am confruntat a fost una la care, parţial, m-am aşteptat, dar căreia nu i-am bănuit amploarea. Este vorba de rănile de nevindecat pe care cenzura comunistă le-a provocat în corpusul literaturii ştiinţelor sociale.

În marea majoritate a cărţilor, publicaţiilor şi studiilor de folclor şi etnologie apărute după război nu se vorbeşte aproape deloc despre evreu, pentru că acest *nomen ethnicum* şi tot ce era legat de el a devenit oarecum tabu. După un exces de popularitate (negativă, este drept), în perioada dintre războaie, cînd evreul devenise protagonistul fără voie al prea multor cărţi, studii şi articole antisemite, după 1945, odată cu instaurarea regimului comunist în România, evreul a fost obiectul unui alt exces: nu s-a mai scris aproape nimic despre el, de ca şi cum nu ar fi existat (conform principiului regimurilor totalitare: „Despre cine nu se vorbeşte, nu există"). Un exces de zgomot a fost înlocuit cu un exces de tăcere.

Această „pudoare" nu a ocolit nici autorităţile cele mai înalte, fie ele româneşti sau evreieşti. Iniţial, pentru a face discursul oficial „corect politic", Ceauşescu folosea celebra formulă „fără deosebire de naţionalitate: români, maghiari, germani, evrei". De pe la mijlocul anilor '70, evreii au început să fie excluşi din discursul puterii, fiind înghesuiţi în mai aseptica expresie „şi de alte naţionalităţi" (ţiganii, în schimb, nu au fost niciodată menţionaţi în discursul oficial). Unele dintre autorităţile comunităţii evreieşti nu s-au lăsat nici ele mai prejos. După părerea mea, rabinul şef Moses Rosen – el însuşi o persoană cu comportament autoritar – a greşit atunci cînd a militat, pe la mijlocul anilor '80, pentru interzicerea editării publicisticii socio-politice a lui Mihai Eminescu, cea referitoare la evrei. Cred că ar fi trebuit să-şi folosească energiile pentru o cauză mai bună; şi anume, să reclame includerea în volumul respectiv a unui studiu adecvat, care să explice nuanţat şi să pună corect în context discursul antisemit eminescian.

În volume de folclor şi etnologie – altfel meritorii –, în colecţii sau tipologii de colinde, de balade, de legende, de snoave, de teatru popular etc. – elaborate de autori, altfel respectabili –, textele sau menţiunile referitoare la evrei au fost cu grijă cenzurate şi, în cea mai bună situaţie, înlocuite cu puncte de suspensie. În acest din urmă caz, măcar era semnalată omisiunea, iar cercetătorul putea să caute şi, cu ceva noroc, să găsească textul original integral. Motivele care justificau acest fenomen politic au fost de-a lungul deceniilor diferite, cîteodată antagoniste: la început, în perioada „comunismului internaţionalist", din cauza unei eronate înţelegeri a luptei împotriva antisemitismului (în acest caz, probabil că activiştii evrei au avut şi ei un cuvînt de spus); ulterior, în perioada „naţional-comunismului", din cauza unui exces de naţionalism sau chiar din antisemitism. Comentînd, de exemplu, o monografie-album din anii '80 despre municipiul Iaşi – în care nu se vorbeşte nimic despre istoria vechii şi numeroasei comunităţi a evreilor aşkenazi din oraş (51% din populaţie înainte de al doilea război mondial) şi nici despre importantele ei realizări economice şi culturale – unii cercetători au numit acest fenomen „evacuarea evreilor din cultura romnă".

Mă grăbesc să adaug faptul că fenomenul în discuţie nu este nici specific românesc, nici specific regimurilor comuniste. El se naşte şi se dezvoltă, de regulă, în regimuri cu trăsături naţionaliste, în care se practică o perspectivă culturală etnocentrică sau etnocrată, dacă nu chiar etno-exclusivistă. Grecia de azi este un bun exemplu în acest sens, cu a sa declarată „omogenitate etnică şi religioasă a populaţiei greceşti" (chipurile, 98%) şi cu refuzul oficialităţilor de a accepta existenţa (în prezent şi în trecut) a minorităţilor naţionale. Iată ce declara, cu cîţiva ani în urmă, o intelectuală evreică din Salonic despre situaţia culturală actuală din acest oraş, în care, în 1913, peste 50% dintre locuitori făceau parte din comunitatea evreilor sefarzi: „Astăzi [= octombrie 1990], la Universitatea din Salonic nu există vreo catedră, vreun curs sau ceva de genul acesta despre evrei – sau despre turci sau alte comunităţi etnice [din oraş]. Nu este nimic în acest sens nici în institutele de istorie. Nu e nimic nici în muzeele oraşului. Cu greu găseşti o carte [pe acest subiect] în librăriile greceşti. Nimic. De ca şi cum noi [= evreii] n-am fi fost aici niciodată" (cf. Robert D. Kaplan, ***Balkan Ghosts***, New York, 1993).

Revenind la România postbelică, voi da cîteva exemple de cenzurare a subiectelor evreieşti din spaţiul editorial. Iată, de pildă, cum au fost abordate două cărţi străine importante. În toate ediţiile româneşti ale ***Povestirilor din Canterbury***, de Geoffrey Chaucer, anume ***Povestirea stareţei*** (scrisă în 1387), referitoare la „blestemaţii de evrei" (acuzaţi de infanticid ritual), a fost fie redusă la un incipient fragment nerelevant, fie înlocuită de un succint rezumat neutru. Nici chiar foarte recenta ediţie a ***Povestirilor***... (Ed. Polirom, Iaşi, 1998) nu remediază această situaţie. Pe de altă parte, semnatara prefeţei la cartea lui Elias Canetti, ***Limba salvată*** (Ed. Dacia, Cluj, 1984) – roman autobiografic care descrie copilăria autorului în cadrul comunităţii evreieşti din Rusciuc – reuşeşte dificila performanţă de a nu pomeni nici măcar o dată etnonimul (*horribile dictu*!) „evreu", iar cînd nu-l poate evita îl înlocuieşte cu cel de „sefard": „alături de bulgari trăiau [în oraş] atîtea alte naţionalităţi: sefarzi, turci, români, armeni, ruşi".

În 1985 s-a publicat un volum de miniaturi şi texte „izvodite" prin 1840 de crîsnicul Picu Pătruţ din Săliştea Sibiului. „Jidovii" din *Legenda Sf. Ioan cel Nou* au fost scoşi din text, cu toate că erau personaje principale: conform tradiţiei, ei au fost cei care l-au decapitat pe sfînt. Am fost nevoit să caut şi să consult manuscrisul pentru a umple golul lăsat de foarfecă. Într-o antologie de studii referitoare la *Legenda meşterului Manole* (Ed. Eminescu, 1980), un studiu al lui Lazăr Şăineanu din 1896 a fost cenzurat în acelaşi sens: menţiunea „un turc sau un ovrei" a fost înlocuită cu puncte de suspensie. Într-un studiu monografic din 1964, privind un alt motiv esenţial al mitologiei populare româneşti, *Mioriţa*, Adrian Fochi enumeră pe „armean", pe „ţigan" şi chiar pe „austrian" printre ciobanii străini care apar în diversele variante ale baladei populare, dar nu şi pe „jîdan", dintr-o versiune culeasă în ţinutul Vrancei şi publicată în 1930: „Iată, vine-n cale / Trei turme de oi, / Cu trei mîndri feciori: / Unu-i ungurean, / Unu-i moldovean / Şi unu-i jîdan". Comentînd astăzi această regretabilă lipsă, lingvistul Stelian Dumistrăcel aminteşe cititorului mai tînăr de „pudoarea politică" (e folosit un eufemism ironic) „ce caracteriza momentul redactării monografiei citate".

În fine, cel mai flagrant caz este cel referitor la încercarea de publicare, în 1972, a volumului ***Descolindatul în orientul şi sud-estul Europei***, semnat de etnologul Petru Caraman. Editura Minerva i-a condiţionat autorului apariţia cărţii de eliminarea capitolelor referitoare la evrei şi la ţigani. Cererea editurii apare astăzi cu atî mai ciudată, cu cît etniile respective erau prezentate cu simpatie şi umor. Etnologul ieşean nu a fost de acord cu compromisul cerut de editură şi cartea nu a mai apărut. Ea a fost editată abia de curînd, în 1997, după 25 de ani. „Studiul n-a putut să apară [n 1972] la Editura Minerva – explică editorul Iordan Datcu – pentru că se înăsprise cenzura, ştiut fiind că în anul 1971 avusese loc o faimoasă, prin consecinţele ei anticulturale, plenară ideologică a partidului unic".

După cum se vede, în epocă, şi ţiganii erau supuşi aceluiaşi regim de interdicţie. Interesant este faptul că, după 1990, ţiganii înşişi au cerut interzicerea folosirii acestui etnonim, ca fiind încărcat cu semnificaţii depreciative. Revenind la epoca naţional-comunistă, îmi aduc aminte că, în 1979, Romulus Vulcănescu mi se plîngea că cenzura i-a exclus întregul articol referitor la „ţiganologie" din ***Dicţionarul de etnologie*** pe care îl pregătea la Editura Albatros. Autorul a schimbat termenul amintit cu cel de „gipsologie" şi textul articolului a putut să apară în carte. Este o poveste ridicolă, dar simptomatică. Ea demonstrează că degradarea generală a societăţii comuniste a atins chiar şi activitatea de cenzură, care a ajuns să fie minată de un formalism inept. Un instrument al degradării s-a degradat el însuşi. Astfel, organele cenzurii ceauşiste ajunseseră să fie speriate mai degrabă de termeni, decît de idei. Iar în nomenclatorul de termeni-tabu (o listă pe cît de lungă pe atît de stupidă) intrau de bună seamă şi unele etnonime, precum – *nomina odiosa* – „evreu" şi „ţigan".

Am insistat asupra acestei probleme nu doar pentru a sublinia dificultăţile de documentare pe care le-am întîmpinat pentru configurarea „imaginii evreului («străinului») în cultura română", ci şi pentru că acest fenomen cultural-politic este el însuşi un aspect care completează această imagine.

Pentru conformitate

Sîntem o naţiune de sinucigaşi, dar numai un mic procent dintre ei se sinucid într-adevăr; ceea ce se petrece în această ţară şi cu aceşti oameni este gîndul la sinucidere, oriunde, în marile oraşe, în tîrguri, la sate...

Poate exista guvernare în care nu majorităţile să decidă ce e bine şi ce e rău, ci conştiinţa? Trebuie oare ca cetăţeanul să-şi delege conştiinţa legislatorului? Atunci de ce mai avem conştiinţă? Cred că trebuie să fim mai întîi oameni, şi doar apoi cetăţeni. Nu respectul pentru lege e de dorit, ci respectul pentru ce e just. Singura obligaţie pe care am dreptul să mi-o asum este aceea de a face, în orice moment, ceea ce eu consider că este drept.

N-am să slujesc ceva în care nu mai cred – fie că se cheamă căminul meu, patria mea sau biserica mea – şi-am să încerc să mă exprim cît de liber voi putea, folosind în apărarea mea singurele arme pe care îmi îngădui să le folosesc: tăcerea, exilul şi viclenia...

Alex. Leo ŞERBAN

Valeriu NEGRU
jurnalist

Cuvintele, mereu cuvintele

Orice interdicţie se sprijină pe temeiul unei bune intenţii, aceea de a ne proteja de posibile rele sau nenorociri. În trenul care aleargă, nu scoatem capul pe fereastră, căci s-ar putea să-l pierdem. Nu aprindem focul în pădure, fiindcă sîntem primejduiţi de un pojar, nu trecem pe roşu pentru că... etc., etc. Interdicţiile sînt îndeobşte explicite, semnalate grafic şi de cele mai multe ori ne păzesc de pericole previzibile şi imediate. Tabu-urile sînt interdicţii de un tip deosebit. Încercînd o definiţie, aş zice că tabu-ul este interdicţia de a ofensa o entitate sacră sau lucrarea, opera ei. Aici intrăm într-un teritoriu umbrit şi mai greu de pătruns. Ne întîlnim cu misterul şi incertitudinea, iar nesiguranţa ne împinge adesea în greşeli fatale. Pedeapsa pentru încălcarea unui tabu este cumplită şi cu o ulterioritate prelungită. Blestemele îl urmăresc pe făptaş toată viaţa, adesea şi pe urmaşii urmaşilor lui. Învăţătura ar fi că respectarea tabu-urilor ne fereşte de primejdii grave, oculte şi greu de prevăzut.

Dintr-o lectură de tinereţe, am aflat că membrii unui trib de canibali din Angola devorau toate organele victimei sacrificate, dar se fereau de limbă, socotită veninoasă, răufăcătoare ba chiar aducătoare de moarte. Limba era arsă, cenuşa îngropată, iar locul lovit de afurisenie. De limbă şi de cuvinte nu s-au temut doar canibalii angolezi. În epoca modernă vorbele par să fie încărcate cu o forţă malefică mai puternică decît oricînd. Nu-i de mirare că s-au luat şi se iau încă măsuri de protecţie a populaţiei. Prin anii '80, în redacţiile de actualităţi ale Radioului şi Televiziunii a apărut, din înălţimi, o listă de cuvinte interzise, a căror folosire ar fi putut sminti capetele oamenilor cumsecade, încurcîndu-le ideile bine aşezate, clarificate şi clasificate. Lista conţinea un şir de nume proprii, cele ale personalităţilor din exil, ca şi cele ale rebelilor din ţară (printre alţii Ana Blandiana şi Mircea Dinescu). La acestea se adăugau denumiri geografice, sintagme uzuale, adjective şi substantive cu sonorităţi bizare sau cu înţelesuri, pentru unii cetăţeni, opace. Cei ce lucram atunci în redacţiile amintite nu puteam folosi cuvinte dubioase ca **maximal, maximalist, inexpugnabil** şi altele. Deseori cuvintele tabu veneau însoţite de aspre reproşuri şi mustrări. Mai marele ţării ne învinuia de proasta cunoaşterea a limbii materne, lămurindu-ne că **fertil** se foloseşte doar în agricultură, **contingent** doar la armată, iar **lansarea la apă** este o zicere fără noimă, căci unde ar putea avea loc o lansare, decît în apă. Cît despre **Cîmpia Română** (toponim pomenit în buletinele meteo), aici ne învecinam cu trădarea naţională, inducînd ideea că numai cîmpia aceea este română. Celelalte cîmpii ale ţării nu erau române? Ce fel de cîmpii erau? Ale cui? Lista cuvintelor damnate se lungea întruna. În cuprinsul ei apăreau alte şi alte vorbe, care de care mai suspecte şi mai încărcate de vinovăţii ascunse. În decembrie '89, lista a dispărut odată cu autorii ei. De atunci am intrat într-o eră, cum spune Jana Gheorghiu, fără interdicţii, fără ipocrizii, fără prejudecăţi, fără tabu-uri. Şi fără o mulţime de alte lucruri, zic eu. Iată însă că în zbenguiala generală, apar din nou prigonirile de vorbe. Domnul ministru Gavril Dejeu îl trage în judecată pe domnul Cristian Tudor Popescu, domnul deputat Vasile Lupu îl cheamă în tribunal pe domnul Silviu Brucan, la Iaşi doi gazetari sînt condamnaţi la închisoare, iar într-un talk-show televizat un distins invitat îl somează pe partenerul de discuţie: „Îţi interzic să mai vorbeşti, îţi interzic!".

În şaptezeci de ani de viaţă, am asistat de cîteva ori la facerea lumii şi, de fiecare dată, la început a fost cuvîntul. Ordonarea haosului a pornit mereu de la strunirea, cătănirea şi disciplinarea cuvintelor. De data asta n-ar fi trebuit să fie aşa, dar probabil că pentru a avea o altă lume ne trebuie o altă geneză, cu alte începuturi, cu alte păcate originare.

Z. ORNEA

Interdicţie în viaţa literară

Deciziile tabuizante au avut o mare putere circulatorie în viaţa literară. Nu erau consecinţa unor regulamente sau statute scrise. Dar ele funcţionau, drept cutume, cu strășnicie, nimeni neîndrăznind să le încalce. La Junimea, de pildă, funcţiona o regulă. Şi anume că autorul, vorbind prin operă, n-avea voie să participe şi la discutarea ei în cenaclu, fie şi prin scurte precizări. După lectură (de obicei lectorul era Titu Maiorescu sau, mai tîrziu, Eminescu), cenacliştii erau invitaţi să comunice impresiile şi opiniile. Cînd bucata citită era slăbuţă, autorul abia izbutea să adauge, ca o rezervă relativizantă, propoziţia, abia auzită: „e un fragment dintr-un ciclu", voind să lase a se înţelege că trebuie judecat, cînd va veni vremea, întreg ansamblul. Junimiştii, neîndurători, furioşi că s-a încălcat o regulă sacrosanctă, vociferau şi făceau bucata fărămiţe, trecînd de la judecăţi la ironii, mai apelînd şi la anecdotă care, la Junimea, cum se ştie, întotdeauna avea preeminenţă. („anecdota primează"). Bietul om care se hazardase să ofere spre lectură o scriere (de obicei poezie), ieşea, după „operaţie" stors şi micşorat, gîndind că niciodată nu va mai recidiva. Şi, totuşi, o făcea, supunîndu-se aceluiaşi calvar posibil. De obicei păţitul, printre cei obişnuiţi aici, era Samson Bodnărescu, cu poemele sale greoi filosofarde. Citeodată intervenea, doctoral, Maiorescu, atrăgînd atenţia Junimii că e, totuşi, vorba de o poemă filosofică. O vreme, iureşul polemic se potolea, pentru ca, apoi, să pornească iarăşi. O păţea, la fel şi căpitanul Theodor Şerbănescu, poet, citindu-i-se poeziile făcute praf pe versuri, pe strofe întregi, sau pentru rime nefericite. Eminescu a fost supus, şi el, aceloraşi patimi, iar cînd poezia era prezentată drept cantabilă, unii junimişti se grăbeau să-i propună o melodie, pe care o şi intonau. Eminescu, era unul dintre cei refractari la astfel de „procesiuni", blamîndu-le ferm şi scîrbit. Uneori se oprea din lectură şi continua, apoi, după multe insistenţe. Alteori renunţa cu totul. S-a păstrat o scrisoare a sa către Negruzzi în care îi comunica faptul că n-a mai încredinţat nimic Junimii spre lectură (poetul se afla, atunci, la Bucureşti) pentru că societatea, cu aerul ei hazliu, l-a lecuit chiar a mai scrie poezie. Dar, cum se ştie, vocaţia era mai presus de aceste nefericite întîmplări, şi poetul a continuat să-şi dureze opera. O singură excepţie, menţionează Iacob Negruzzi în amintirile sale despre Junimea, cunoştea această regulă nescrisă. Şi ea privea, la începutul Junimii, faimoasele studii polemice maioresciene. Ele erau ascultate cu mare interes, iscînd substanţiale discuţii de principiu, la care luau parte Carp, Th. Rosetti, Pogor, coagulînd ideologic celebra societate literară. „Şi, adaugă Negruzzi, fiindcă în scriere în proză principiul că *autorul a vorbit* nu se putea aplica, de vreme ce părerile sale trebuiau susţinute pe baza unor principii generale, Maiorescu expunea, tocmai cu ocaziunea lecturei vreunei scrieri a sale, teorii întregi care dădeau loc la alte teorii contrare. Adesea se încingeau atunci lupte de principii foarte instructive pe care tinerii ce se introduceau succesiv în «Junimea» le ascultau cu mare plăcere şi cu mare folos". Dar nici Maiorescu, chiar el, nu a scăpat de chelfăneala Junimii, cînd citea aforisme, denumite de junimişti „anaforale". Discuţiile erau, atunci, atît de neînfrînate, că Maiorescu, supărat foarte, ricana protestatar. Odată, răzbit, a exclamat: „Ei, rău fac că mă opresc atîta şi vă ascult; trei-patru înţeleg, pe cînd alţii nouă". Atîta a fost necesar, încît pe loc societatea şi-a definit o grupare „a celor nouă", care nu înţeleg filosofia sau, de fapt, nu înţeleg nimic, prezident fiind desemnat Nicolae Gane.

Se ştie că *Viaţa Românească*, întemeiată de Stere şi Ibrăileanu în martie 1906, nu avea cenaclu. Rar, cînd venea la Iaşi cu o nuvelă Sadoveanu sau – prilej fericit – Caragiale, „vieţiştii" se adunau la un restaurant şi ascultau, emoţionaţi, lectura. Discuţii nu mai aveau loc cu aceste prilejuri cu totul faste, ele putîndu-se încinge, cu vreo ocazie oarecare, în redacţie. Cum se ştie, *Viaţa Românească* a fundat ideologia poporanistă şi curentul ei de idei (despre care, în 1972, am publicat o compactă monografie), creatorul ei, sub aspect sociologic, fiind Stere, iar sub raportul ideologiei literare G. Ibrăileanu. Acest curent de idei care, în ordinea sociologică, propunea reformarea structurilor româneşti în favoarea ţărănimii iar, în planul ideologiei literare, dezvolta ideea specificului naţional în literatură, a iscat multe controverse, reproşîndu-i-se, pe nedrept, că sacrificînd primatul esteticului, Ibrăileanu cerea scriitorilor să respecte un singur principiu: în scrierile lor să nu batjocorească ţăranul, şi aşa destul de oropsit. Dar acest principiu tabuizat a fost considerat o „ţărănizare" a literaturii şi, desigur, un atac la supremaţia esteticului. Cît de departe era idilismul ţărănist al sămănătorismului de realismul estetic poporanist e inutil să insistăm aici. Ibrăileanu s-a explicat de mai multe ori, ca aici în 1912: „Poporanismul, încă şi încă o dată, nu e o teorie, e un sentiment, e sentimentul de recunoştinţă, de simpatie şi de datorie faţă cu ţărănimea. În politică, acest sentiment va îndemna pe cineva să lupte pentru revendicări politice şi economice. În chestii culturale, îl va îndemna să se jertfească pentru cultivarea ţărănimii. *În literatură, «poporanismul» va însemna atitudinea de simpatie a scriitorului faţă cu clasa ţărănească, atîta tot*". Şi în 1909 preciza tot despre acest principiu tabuizant: „Din punct de vedere *etic* (poporanismul) e – dacă nu *simpatia pentru ţăran, atunci cînd e vorba de dînsul – cel puţin lipsa de antipatie*. Şi atîta tot". Iar în 1911: „... Un dispreţuitor al poporului va zugrăvi întotdeauna falş pe ţărani. S-a înţeles că, adversari ai oricăror falşificări a vieţii ţărăneşti, nu noi am fi aceia să propunem *înfrumuseţarea* în artă a vieţii şi a sufletului ţărănesc. Aceasta ar fi o caracterizare şi, deci, o ofensă şi, dacă voiţi, ar fi un act antipoporanist. Ţăranul trebuie arătat în toată goliciunea inferiorităţii, sălbăticiei şi barbariei lui – dacă e inferior, sălbatic şi barbar. Să nu i se cruţe nici o apucătură rea, nici un viciu. Să fie însă zăugrăvit *complect*, aşa cum zugrăvesc cei mai mari romancieri, cum zugrăveşte Tolstoi pe Ana Karenina, cu toate *contingenţele explicatoare*, cu faptele luminate de cauzele lor, şi atunci imaginea ţărănimii, fiind adevărat şi just luminată, cu cît va fi mai respingătoare, cu atît va fi o *protestare* mai vie împotriva soartei care i s-a creat şi de care este răspunzătoare istoria şi *sfetnicii* ei, pe cît poate fi vorba de răspundere în acele lucruri în care «bietul om e sub vremi». Înseamnă toate acestea că sîntem excluzivişti, că nu recunoaştem decît un fel de literatură? Colaboratorii noştri, prozatorii şi poeţii, ei fac parte din şcoli, fără să vrea. Unii sînt romantici, alţii realişti, alţii simbolişti, toţi mai mult sau mai puţin poporanişti, pentru că au sufletul românesc şi pentru că, atunci cînd vorbesc de ţărani, nu-şi arată caninii, rînjind de ură şi de dispreţ". Cu toate aceste explicaţii, rămîne faptul că poporanismul în literatură propunea, totuşi, o teză (era, deci, tendenţionist) împietînd suveranitatea esteticului. Şi stabilea incontestabil, o interdicţie, chiar dacă abundent explicitată. Ar fi putut apărea, oare în *Viaţa Românească* parodia lui Caragiale *Cum se înţeleg ţăranii* de n-ar fi apărut, mai înainte, în *Vatra* din 1894, nesemnată de autor? Îndrăznesc a crede că nu. Şi, totuşi, această parodie, împreună cu *Căldură mare* face parte din legatul prozei absurde a marelui comediograf, bine utilizat, apoi, de Eugen Ionescu în creaţiile sale dramatice pariziene.

Pentru că mi-am ales exemplele din viaţa curentelor noastre literare şi de idei mă opresc şi asupra unei interdicţii din spaţiul sămănătorimsului. E vorba de manifestările organizate de Iorga pentru a cere interdicţia unui spectacol în limba franceză programat să se producă în două seri (13 şi 15) ale lui martie 1906. Sămănătorismul lui Iorga descrescuse din interes şi era nevoie, pentru relansare, de un eveniment care să-l impună. Spectacole în limba franceză pe scena Naţionalului mai avuseseră loc. În septembrie 1904, veniţi în ţară cu o trupă de actori francezi, De Max şi Marioara Ventura au dat spectacole francofone. Iorga a protestat şi atunci, cerînd boicotarea spectacolelor. Dar n-a organizat, atunci, manifestaţii publice. Apoi, în februarie 1905, a declanşat o furibundă campanie de boicotare a piesei *Manasse* de Ronetti-Roman, considerată de M. Dragomirescu drept cea mai puternică dramă românească. Această chemare la interdicţie era doar un episod al antisemitismului (autorul era evreu) cultivat în spiritul public. Firește, presa de obedienţă sămănătoristă a obţinut ceea ce ceruse: spectacolele cu această piesă (mult preţuită de Caragiale) au fost întrerupte pe scena Naţionalului bucureştean. De astă dată, în martie 1906, era vorba de o piesă bulevardieră în franţuzeşte a lui Robert de Flers pregătită de o societate („Obolul") a Highe life-ului bucureştean prezidată de dna Scarlat Pherekide, sora lui Al. Marghiloman, care, de regulă, desconsidera scrisul românesc. La spectacole, date în scopuri de binefacere, (şi la care urmau să participe şi principele Ferdinand cu principesa Maria, viitorii suverani ai României) biletele au fost plasate, cu preţuri considerabile, aproape exclusiv în mediile foarte avute. Cu o regie binegîndită, N. Iorga, ajutat de prietenii săi, a publicat un articol protestatar în *Epoca*, în care lansa un apel: „Dar rugăm prin mine unul dintre cei mulţi, roagă trecutul şi viitorul unui neam, care nu e doar menit unei umilinţe şi unei batjocori pentru toate veacurile – rugăm pe oricine simte că are o ţară, pe oricine aude glasul poruncitor al sîngelui său, pe oricine se poate gîndi la moşii, la strămoşii săi, trăiţi cinstit în ţara românească, cu grai românesc, cu suflet românesc, rugăm pe oricine nu vrea să-şi arunce copiii în vălmăşagul neamurilor, fără să ştie în ce limbă îi vor pomeni, aceia care vor veni după dînşii, îi rugăm, cu o căldură ce nu se poate coborî în cuvinte, *să nu vie la Teatrul Naţional în seara de 13 martie şi în seara de 15 martie 1906*". Cu o zi înainte de spectacol, în 12 martie 1906, Iorga adună studenţii pe culoarele facultăţii şi ţine o lecţie ad-hoc *Despre drepturile limbii naţionale în statul modern*, cu adresă precisă. Cu acest prilej, şi pe alte căi, Iorga anunţă o adunare cetăţenească, pentru scara zilei de 13 martie, într-o sală de pe strada Sf. Ionică, din imediata apropiere a Teatrului Naţional. Protipendada „Obolului" îl roagă pe Iorga să suspende anunţata adunare. Profesorul universitar de istorie refuză. Adunarea a avut loc, cu participarea aproape exclusivă a studenţimii, Iorga cerîndu-i să se aşeze în faţa Teatrului Naţional şi, pașnic, să intoneze marşul *Deşteaptă-te române*. Ceea ce s-a şi întîmplat, studenţimea, gălăgioasă şi iritată, postîndu-se în faţa Teatrului, înainte de desfăşurarea spectacolului. Alarmată, protipendada îi cere lui Iorga, prin Marghiloman care avea şi asentimentul lui Maiorescu, să suspende măcar adunarea de protest, angajîndu-se formal, că nu vor mai fi organizate astfel de spectacole. Iorga se menţine, dîrz, în refuzul său. A venit ora din preajma spectacolului. Echipajele luxoase nu aveau unde opri, în faţa Naţionalului, de vreme ce întreg spaţiul era ocupat de studenţi care intonau cîntrece patriotice. Jandarmii călări trimişi la faţa locului, de o decizie inabilă a prefectului poliţiei Capitalei, au încercat de trei ori să-i evacueze pe studenţi. Studenţimea, iritată, a răsturnat tramvaiele şi, la adăpostul lor, zvîrleau cu pietre şi cărămizi. Busculada era inevitabilă: geamuri şi capete sparte, persoane însîngerate adăpostindu-se în holul teatrului, poliţişti şi studenţi loviţi. Unul dintre fii primului-ministru (premier era Gh. Cantacuzino-Nababul) a chemat, urgent, un batalion de soldaţi, al căror comandat a fost somat să ordone salve împotriva mulţimii. Numai prezenta de spirit a ofiţerului a salvat o nenorocire care se şi profila clar. A doua zi Iorga (care a plecat acasă imediat după adunarea din Str. Sf. Ionică), convocat la parchet, a fost interogat şi eliberat numai pentru a nu i se mări o popularitate, pe care, oricum, o cucerise deplin. Vestea manifestaţiei din Piaţa Teatrului s-a răspîndit fulgerător, trezind indignare şi solidaritate. Chiar a doua zi, la iniţiativa lui Vlahuţă, un mare grup de scriitori şi profesori se întîlnesc şi redactează manifestul *Chemare*, publicat, firește, în *Sămănătorul*. Şi chemarea se solidarizează cu manifestanţii care au dovedit „adînca iubire a limbii strămoşeşti şi credinţa nestrămutată în continuitatea istorică a neamului". Chemarea a fost semnată printre alţii, de Coşbuc, Sadoveanu, St. O. Iosif, E. Lovinescu, D. Anghel, Emil Gîrleanu, Aurel C. Popovici, Panait Cerna, Bogdan-Duică, I. Bacalbassa, I. O. Basarabescu, pictorii Luchian şi Kimon Loghi, actorul Petre Liciu. Apoi chemarea a fost semnată, telegrafic, şi de Hasdeu. S-a asociat chemării şi grupul de scriitori de la *Viaţa Românească*, tot printr-o telegramă către Iorga, în care vestea că adeziunea „priveşte scopurile pur culturale ale mişcării". La 20 martie Vlahuţă a organizat, la Bucureşti, în sala Dacia, o mare adunare de protest a intelectualilor. Numai Ovid. Densusianu, profesor universitar de lingvistică şi directorul revistei simboliste *Viaţa nouă* a protestat împotriva manifestaţiei, socotind-o exagerată şi ineficientă. Şi, totuşi, mişcarea sămănătoristă, în frunte cu conducătorul ei N. Iorga, recoltase un mare succes de stimă şi popularitate. Interdicţia, din păcate, se transformase în triumf.

Cînd bunul simţ e un paradox

„Să nu furi, să nu ucizi... Astea sînt lucrurile care nu trebuie făcute, că altfel ne ducem cu totul de rîpă". Femeia, cam la 60 de ani, rosteşte cuvintele cu năduf, apoi îşi ia nepotul de mînă şi porneşte mai departe. Nu face însă mai mult de zece paşi şi puştiul aruncă pe jos o pungă de la nişte bomboane. Bunica nu îl observă. Sau poate nu i se pare că băieţelul ar fi încălcat o regulă.

Cînd este vorba despre interdicţii, mulţi oameni, dacă nu cumva au un moment de ezitare, se gîndesc la religie: cele zece porunci, de exemplu. Următorul gînd se îndreaptă spre dorinţele imposibile. „Nu pot să plec în străinătate că nu mi se dă viză", se plînge o tînără la vreo 25 de ani; „aş vrea să-mi iau o maşină, dar nu am bani", aruncă un bărbat de vreo 30. „Interdicţii subtile", cum le numeşte zîmbind o doamnă, oarecum indirecte, venite din imposibilitatea – de moment, cel puţin – împlinirii unor visuri. De-abia după toate aceste tatonări apare ideea nerespectării unei legi sau a unui consemn stabilite de societate. De altfel, oamenii par a încălca regulile fără măcar să-şi dea seama de acest lucru, la fel ca femeia cu băiatul de mai sus.

Alţii, însă, recunosc franc: „nu mi-a plăcut niciodată să urmez legile impuse de alţii şi am o mare plăcere în a le încălca". În timp ce rosteşte aceste cuvinte, tînărul conduce în forţă o maşină. Se apropie de intersecţie şi trece pe linia de tramvai ca să evite şirul de la semafor. „Pentru asta mi se pare că se ia carnetul, dar n-am de gînd să stau minute în şir la coadă". Şi-apoi adaugă: „doar nu-s atît de fraier încît să fiu singurul şofer din Bucureşti care respectă regulile de circulaţie".

Regula trebuie încălcată atîta timp cît contravine interesului personal, fie el şi de moment. Aşa sună, se pare, ideea de ordine, mai ales la tineri. Sătui, probabil, de orice cuvînt ce conţine radicalul „comun", oamenii nu se mai gîndesc la răul provocat celorlalţi prin gestul lor, ca, de exemplu, simpla parcare pe trotuar. Nu răul social este important, ci eventuala pedeapsă. „Dacă am nevoie să parchez, o fac", spune un bărbat la vreo 50 de ani. „Ştiu că pot să iau amendă, dar, dacă-mi permit, îmi asum riscul". Şi tot el descrie parcă o întreagă societate: „Legea e ca o barieră. Dulăii sar peste ea, căţeii trec pe dedesubt, iar boii se opresc în faţa ei".

Octavian GABOR

Jacques JULLIARD

POLITICĂ ŞI RELIGIOS ÎN SOCIETĂŢILE CONTEMPORANE (II)

Cele două corpuri ale regelui

Voi reaminti rapid teza lui Kantorowicz despre cele „două corpuri ale regelui" pentru a arăta că, după ce am fost tentat să citesc semnele de religiozitate acumulate în jurul figurii lui Mitterrand conform acestei teorii, ele pot primi finalmente o interpretare eu totul contrară.

Urmărind perioadele monarhiei medievale franceze şi mai ales engleze, Kantorowicz identifică trei figuri succesive: regele-Christos, regele-lege şi, în sfîrşit, regele-corp politic sau regele-stat. Regele-Christos, imagine binecunoscută, derivă strîns din dogma creştină a dublei naturi şi a unei singure persoane prezente în Verbul întrupat. Ca şi el, regele medieval reuneşte într-o singură persoană două naturi: una umană, fizică, muritoare, cealaltă divină. Regele e totodată om şi reprezentantul direct al lui Dumnezeu în lume – teză care a iscat conflictul cu Papalitatea şi „Cearta învestiturilor". Monarhul deţine aceste puteri „divine" prin simpla sa condiţie de suveran temporal sau, dimpotrivă, are nevoie de mijlocirea Bisericii, de ungerea pe care ea i-o acordă, pentru ca natura lui „divină" să ajungă operantă? A doua figură, al cărei personaj istoric emblematic e pentru Kantorowicz Frederic al II-lea, se leagă de apariţia unei religiozităţi statale – nu spun a unei religii de Stat – alături de religiozitatea propriu zis medievală a regelui-Christ. În această a doua postură, regele e totodată sursa legii şi întruparea ei, aşa cum, în raportul său faţă de Biserică, Christos este capul Bisericii şi Biserica întreagă. În spatele acestei imagini a regelui – sursă şi întrupare a legii – începe să se contureze în filigran noţiunea însăşi de imperiu, de regat; regele are tendinţa să se identifice cu posesiunile sale. Progresiv, simbolismul acesta înregistrează un soi de răsturnare: regele „nemuritor" dăinuie prin descendentul său, dar – mai ales – prin Statul însuşi care poate fi considerat drept forma noncorporală, „mistică" şi în acelaşi timp *totală* a monarhiei, ca să nu spunem forma ei totalitară. Discipolii lui Kantorowicz au analizat fenomenul de ştergere progresivă a învelişului trupesc al regelui în beneficiul regalităţii eterne, proces în care efigia regală are un rol important: ea îl face prezent pe monarh şi, în acelaşi timp, îl abstractizează, îl *reprezintă* în absenţa persoanei sale fizice. Aspectul temporal se atenuează în faţa celui „spiritual", transformat curînd în aspect statal şi politic.

Or, în cazul lui Mitterrand, lucrurile se petrec tocmai invers: asistăm la ştergerea progresivă a figurii politice în beneficiul figurii private. Ar fi de remarcat în acest sens faptul că dispariţia sa nu a prilejuit bilanţuri politice. Cel pe care l-am riscat eu însumi a fost considerat un act necuvenit. A judeca, în acel moment, în funcţie de criterii politice transgresa limitele epurei după care era citit evenimentul, una de contur strict privat. Semnele de religiozitate acumulate în jurul lui Mitterrand nu pot fi aşadar subsumate unei religii a statului, a naţiunii; avem de a face cu o religie a personajului în sine.

Ar fi de precizat că dublul corp al regelui este o construcţie simbolică ce ia sfîrşit o dată cu Evul Mediu. Kantorowicz face observaţia că ea nu mai funcţionează în perioada clasică. În acea perioadă asistăm nu la *disocierea* celor două „corpuri", a celor două aspecte, ci, dimpotrivă, la *confuzia* lor. Cînd Ludovic al XIV-lea declară – ori se pretinde că declară – „statul sînt eu", cuvintele acestea nu mai sînt ale unui suveran medieval. Reprezentat de rege, statul devine o realitate independentă de el, „transcendentă" în raport cu regele. Spre deosebire şi în opoziţie cu teocraţia medievală, monarhia absolută a perioadei clasice operează un soi de identificare, de resorbţie a celor două puteri pînă atunci distincte, separate. Persoana concretă a regelui este, prin urmare, deposedată într-un fel de prestigiul ei.

Construcţia personajului charismatic

Revenind la cazul de care ne ocupăm, s-ar zice că identificarea privat-public se petrece de astă dată nu în beneficiul aspectului public, ci al celui privat. Din momentul în care cultul prinţului, al conducătorului nu se mai face în funcţie de Statul abstract, are loc o încercare de eroizare a personajului particular. În ce îl priveşte pe Mitterrand, cărţile ce i-au fost dedicate – nu neapărat de către partizani ai săi – au fost, toate, încercări de eroizare, de creare a unei charisme, de construcţie a unei figuri de mare om. Ceea ce, dacă ne referim la categoriile lui Max Weber, reprezintă tocmai contrariul tradiţiei stabilite de monarhia ereditară. Regele – ca descendent al liniei regale – nu are nevoie de charismă. În lipsa acestei învestituri, personajul privat trebuie să se construiască ca un personaj excepţional. Am putea fi tentaţi să spunem, într-un prim moment, că exigenţa charismei personale e străină de viziunea modernă asupra omului politic. Însă, de vreme ce se admite în mod curent că funcţia politică nu e doar o funcţie de execuţie, de guvernare, ci şi una de reprezentare – în sensul tare al cuvîntului –, pentru ce nu ar îngloba, în epoca noastră, funcţia de rege ori de preşedinte şi un fel de gestiune a imaginarului? E ceea ce explică, poate, cazul Mitterrand.

Asistăm oare astfel la naşterea, la renaşterea mai bine zis, a unei religii civice? Este ultima chestiune pe care îmi propun să o investighez aici. „Religie civică" – iată o expresie ambiguă în cadrul societăţilor noastre moderne. În cazul Statelor Unite, ea nu este altceva decît „naţionalizarea" religiei propriu zise. Nu avem de a face cu o „laicizare", aşa cum apare ea în societatea franceză. Preşedintele ce depune jurămîntul pe Biblie, dolarii purtînd deviza „In God we trust" – iată fenomene inimaginabile într-o societate construită pe laicitate, cum e cea franceză. În Marea Britanie, Parlamentul şi ritualul monarhic ţin loc de „religie civică". În Franţa, Statul a îndeplinit multă vreme acest rol: pornind de la religia creştină, urmînd etapele unei secularizări la care m-am referit rapid în cursul expozeului meu, se ajunge la cristalizarea Statului francez, al cărui caracter uimeşte şi intrigă adesea pe străini. Statul, în Franţa, nu e doar o instituţie politică; dacă nu ţine, desigur, de supranatural (să nu exagerăm), el nu se lasă totuşi redus la o simplă instituţie configurabilă de către profesori de drept constituţional; statul e situat cumva în surplombă în raport cu societatea; e o instanţă care „veghează" asupra societăţii: ceea ce se numeşte „puterea tutelară a statului".

Or, putem constata că aceste „religii civice" sînt în criză. Ceea ce nu înseamnă că au sucombat. Dacă raportul francezilor faţă de putere e astăzi lipsit de caracter religios, el nu e reductibil totuşi exclusiv la democraţie şi la exercitarea votului. Alături de legitimitatea democratică, funcţionează, am văzut, o legitimitate charismatică, uneori frapantă. Legat de ea, generalul De Gaulle a putut rosti, la un moment dat, cuvinte stupefiante: „această legitimitate pe care o întruchipez de o mie de ani". Era un mod de identificare cu legitimitatea tradiţională a regilor Franţei, iar propria lui persoană nu era doar întruparea acestei legitimităţi, ci şi veriga moştenirii ei milenare. Noţiunea de putere, aşa cum e concepută ea de francezi, are nevoie deci de o legitimitate care să o depăşească pe cea de tip strict democratic.

Una dintre metodele prin care ea se poate obţine este, în Franţa, asocierea politicii cu arta. S-a spus insistent despre Mitterrand că ar fi un „artist al politicii". Artistul în politică, iată un mod de a fi mai mult decît un simplu ales prin sufragiul universal. Dl Clinton nu e un artist; nici dl Kohl. S-ar părea că atît americanii cît şi nemţii se mulţumesc cu o legitimitate democratică. Francezii nu; ei au nevoie de un artist. De Gaulle era, evident, şi el un artist al politicii. Am putea adăuga aici rolul uimitor jucat de literatură: în Franţa, legitimitatea politică deplină nu e obţinută decît de cel care, într-un anumit fel, e şi scriitor. De Gaulle era un om de litere; Mitterrand pretindea că este; Pompidou e autorul unei antologii a poeziei franceze, cita în discursurile sale versuri; Giscard a eşuat deoarece n-a reuşit să-i convingă pe francezi că ar fi un Guy de Maupassant. M. Rocard şi-a ratat cariera de personaj charismatic din pricina lipsei de pasiune pentru literatură: „cine e tipul ăsta care nu-i nici măcar Victor Hugo?" s-au întrebat francezii. Prestigiul literaturii în politică demonstrează necesitatea resimţită de francezi a unui „dincolo" de sufragiul universal, a unei anumite forme de sacru în politică. Însă această nevoie de religie civică e însoţită – şi aceasta e criza – de incapacitatea politicului de a oferi o atare religie.

Desacralizarea politicii şi eşecul religiei civice

Într-un recent şi viguros eseu – *La religion dans la démocratie* –, M. Gauchet arată că politica şi-a pierdut prestigiul de îndată ce a încetat să se confrunte cu religia. El spune că atîta vreme cît politica – cea mai laică, mai banală, mai trivială – şi-a luat drept duşman sacrul (precum Republica franceză în lupta sa anticlericală), ceva din calitatea acestui sacru s-a răsfrînt asupră-i. Or, această politică, politica laicizării şi-a dus pînă la capăt rolul. Separarea Statului şi a Bisericii este în Franţa, azi, definitivă. Statul a cîştigat lupta, dar victoria l-a diminuat. Cu atît mai mult cu cît valorile pe care se sprijinea în luptă sînt, ele însele, astăzi în criză: raţiunea, progresul, naţiunea, morala, republica, toate acestea, pe drept ori pe nedrept, nu mai spun mare lucru oamenilor şi nu le mai orientează existenţa. Eşecul unei religii civice se mai datorează, după Gauchet, faptului că religiile de substituţie – arta modernă, cu precădere – îşi proclamă voinţa de desacralizare. Asistăm la o autodenunţare, la o autodistrugere a religiilor de substituţie. În sfîrşit, cauza cea mai importantă a acestui eşec ar fi, după mine, triumful individualismului.

S-ar spune că cea mai verosimilă religie de substituţie ar oferi-o astăzi drepturile omului. Dar ce religie stranie! Drepturile acestea nu mai au nimic de a face cu cele pe care revoluţionarii de la 1789 le-au definit ca drepturile omului şi, să nu uităm, ale cetăţeanului. Acelea se întemeiau pe universalism, pe convingerea că oamenii sînt egali, că asemănarea prevalează asupra diferenţelor. Democraţia nu însemna, în viziunea lor, altceva decît participare la universal. E ceea ce au încercat, pătrunşi de spirit antic, să întemeieze: democraţia-participare. Astăzi, dimpotrivă, drepturile omului nu se mai definesc prin universalism, ci prin diferenţă. În numele drepturilor omului, sînt reclamate drepturile femeii, ale minorităţilor sexuale, etnice... Nu mai este vorba despre un drept la asemănare, ci la diferenţă. Ceea ce schimbă totul. În plus, ele nu mai sînt nişte drepturi ale cetăţeanului; nu urmăresc dreptul la participare, ci la non-participare, dreptul ca fiecare să-şi vadă de propriile afaceri: triumf al individualului, prezent în toate sferele vieţii actuale. Drepturile omului nu au aşadar şanse să ofere o religie civică, ci una individualistă. Or, din punctul de vedere al *legăturii sociale*, acest tip de sacru e categoric insuficient. Religiosul modern nu mai e cel ce adună, e cel care distinge. Nici nu se mai vorbeşte, de altfel, astăzi despre religie, ci despre culturi... Departe de a merge în sensul unei afirmări a legăturii sociale, ceea ce s-a numit „revenirea religiosului" îi accentuează criza. În sfîrşit, s-ar putea vorbi despre o „privatizare" a eschatologiei. Înainte, tot ceea ce ţinea de scopurile ultime ale omului ţinea şi de stat, de religia civică, comună. Astăzi, una din revendicările omului modern este ca discursul asupra scopurilor ultime, asupra sensului, asupra aventurii umane să revină exclusiv individului. Concepţia însăşi despre om nu-i mai poate uni pe oameni.

Ne situăm aşadar într-o societate de indivizi, o colecţie de individualităţi al cărei liant e profund problematic. Legătura socială mai e oare posibilă într-o societate „desvrăjită", pentru a relua expresia lui Gauchet? Trebuie să ne punem, în această situaţie, problema unei politici fără societate, a unei societăţi lipsite de legătură socială? Ceea ce ar fi, evident, contradictoriu. Nu e oare aceasta spaima fundamentală a societăţilor actuale? Nu e oare acesta traumatismul lor esenţial? Traumatism atît de grav încît politicul însuşi ajunge să oscileze între pragmatismul pur – religia economicului e poate cea mai viguroasă religie modernă – şi valorizările simbolice la care m-am referit în cursul expunerii. Concluzia mea ar fi că, desacralizînd lumea, politica s-a desacralizat pe sine însăşi, lăsînd indivizii liberi, faţă în faţă cu propriile destine. Însă sentimentul acesta de certă libertate e însoţit de sentimentul unui abandon profund, al unei radicale pierderi. În momentul cînd posibilităţile de fericire materială ating niveluri necunoscute înainte, oamenii au, în mod bizar, sentimentul că nu au fost niciodată atît de nefericiţi.

N. n. „Este oare posibilă o societate fără legătură socială, fără «religie civică»?" se întreabă Jacques Julliard. Dar este oare funcţională o religie concepută preponderent ca legătură socială, ca valoare colectivă? Între regii medievali şi monarhia absolută, prelungită de religia civică a societăţilor moderne, ea însăşi minată de explozia individualismului, nu asistăm oare la substituirea unei transcendenţe a *alterităţii* cu transcendenţa platâ a *aceluiaşi*. P. Brown arăta ce rol esenţial juca „omul sfînt" al antichităţii tîrzii (inclusiv în politica Imperiului bizantin) tocmai datorită non-apartenenţei sale la societate, datorită faptului că nu datora nimic societăţii, că era întruparea *alterităţii* ce depăşeşte instituţiile, fie ele şi ecleziastice, printr-un dialog *actual*, printr-o legătură verticală cu divinul. În concepţia medievală, spune J. Le Goff, spaţiul se împărţea între universul oamenilor solitari şi universul oamenilor în grup. Primul – teritoriu al eremiţilor – era locul unde regii veneau să caute o învestitură pe care nici o instituţie instalată în social nu o putea acorda. Regalitatea însăşi păstra şi confirma astfel conştiinţa unei instanţe ce depăşeşte abrupt orice legătură socială. Statul monarhiei absolute ori al republicii franceze pot fi „în surplombă" faţă de societate, dar ele nu sînt mai puţin proiecţia *abstractă*, idealizată a comunităţii. H. Corbin a vorbit insistent în lucrările sale despre cezura, despre blocajul pe care gîndirea apuseană le instalează în ierarhia nivelurilor lumii atunci cînd ajunge să considere categoriile *abstracte* echivalente celor spirituale ori chiar „mistice", iar spiritualul îşi pierde astfel „trupul" dat de o efectivă realizare.

Eşecul religiei civice poate fi neliniştitor, dureros, dar el dă şansa unei clarificări a termenilor. La fel cum contribuie la eliberarea religiei propriu-zise de prestigioasa povară, de respectabila datorie a „legăturii sociale". E poate unul din avantajele pe care modernitatea le oferă religiei: de a redeveni legătură verticală, iar nu doar o simplă formă de solidaritate.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Album

Circumvoluţiuni

Ce e nou în femeie?

„Poli-andria. Este situaţia femeii simultan cu mai mulţi bărbaţi. În trecut din cauza stării de sărăcie şi în prezent prin decizie de femeie vicioasă.

Poli-Gamia. Este situaţia bărbatului simultan cu mai multe femei. În trecut prin statutul femeilor de proprietate a Puterii şi în prezent prin dorinţa de variaţie a bărbatului.

Religia creştină interzice poliandria şi combate poligamia. (...)

La care femei *sărutul duce la iubire* şi la care femei *iubirea aduce sărutul?*

La care femei *iubirea se completează cu erotismul* şi la care femei *erotismul deşteaptă iubirea?*

Practic şi concret în viaţa de toate zilele: care femei merită titlul de *Erotica* şi care femei merită titlul de *Eroica? (...)*

Iată succint, dar concret ce spune teoria Sărutului.

Sărutul e precursorul dragostei.

Acceptîndu-l şi întorcîndu-l, femeia ipso facto a capitulat. Trecerea la actul sexual e problemă de zile sau de ore dacă nu de minute.

Timpul dintre sărutul comun şi la bărbat *posesiunea,* iar la femeie *juisarea* e cerut deci obligat de Societate şi anume formalităţile de menţinere a independenţii şi de salvare a liber-arbitrului.

Cînd se sărută în semn de sinceritate şi prietenie, cei doi bărbaţi îşi păstrează *ochii deschişi.* Cînd se sărută ca dovadă de loialitate şi solidaritate, cele două femei idem îşi păstrează *ochii deschişi.* Cînd un bărbat şi o femeie se sărută, iubirea există la cel care *închide ochii* şi lipseşte la cel care îşi ţine *ochii deschişi.* Cînd atît bărbatul cît şi femeia se sărută păstrîndu-şi *ochii deschişi,* înseamnă că la amîndoi Iubirea a dispărut şi că sărutul a devenit gest mecanic de obişnuinţă dacă nu e de rutină. (...)

Trebuie un test pentru a stabili diagnosticul pozitiv al respectivei femei luată în analiză psihologică intimă.

Testul constă în a o ruga să-şi exprime *preferinţa,* deci ataşamentul personal dacă se poate intim: pentru Afrodita sau pentru Eros? pentru Venus sau pentru Amor? şi care îi e opinia intimă personală despre *voluptate* întîi ca dorinţă şi apoi ca juisare?

Testul e mai greu cu cele avînd prenumele *Venera* întru-cît de la naştere sînt obligate la comportamentul corespunzător destinului."

(fragmente din volumul *Ce e nou în femeie?* al dr. Milcoveanu Şerban, Bucureşti, 1995)

Din vieaţa unui extremist de centru...

„Boborul" şi „nepotul lui Dăscălescu"

Cel mai zglobiu episod din campania electorală pentru Primăria Capitalei a fost scris şi realizat de reporterul „Naţionalului", autonumitul Tache, pur şi simplu Tache, pe care am pus ochiul de la debutul lui, anunţîndu-l ca cel mai bun al momentului într-un gen la care nu se mai uită nimeni de cînd pamfletul asigură dezvoltarea fastuoasă şi unilaterală a gazetarului român. Tache acesta a avut următoarea idee, zicîndu-şi din capul locului că va fi o glumă: să se dea drept candidat în alegerile pentru Primărie sub numele de Gabriel Andrei Negoescu în calitate de preşedinte al Partidului Comunist Ceauşescu şi să străbată astfel Capitala, însoţit de un staff electoral în care pe lîngă directori de imagine şi şoferi nu lipseau doi bodyguarzi, unul campion de jiu-jitsu, altul de grecoromane; ca tipărituri, echipa PCC-ului deţinea cîteva sute de fluturaşi cu: „Votaţi Gabriel Andrei Negoescu, omul care va continua ce a făcut Ceauşescu!... Votaţi pentru case, mîncare şi linişte pe străzi!" plus un act de cea mai mare importanţă aflat în buzunarul reporterului, la caz că gluma s-ar îngroşa şi ar fi luat mai strîns: legitimaţia de ziarist la „Naţional" cu care să explice că el e în reportaj şi nu în pamflet.

Omul o ia, deci, din Piaţa Romană, intră la ASE, salutat discret de poliţiştii locului, începe să-şi facă numărul de propagit şi culege aplauzele cîtorva studenţi şi studente care-l asigură că „ASE-ul e roşu" şi „n-avem cămine, n-avem burse... pe cinstea noastră că te votăm!". Pe Tache îl trece o angoasă, dar ca reporterul bun ce crede în steaua sa, merge mai departe şi ajunge la „Unic". Aici, scenele ţin de neorealismul italian, de „Miracol la Bucureşti": auzind „că au venit comuniştii", un bătrînel sărăntoc îngenunchiază şi îi sărută mîna, consacrîndu-l „copil al lui Ceauşescu"; un alt nespălat refuză o pomană de 10.000 de lei, cerîndu-i în schimb „să-şi facă pomană şi să ia puterea ca să împuşte toate jigodiile!", doamne elegante „din centru" îl sărută şi i se plîng că nu găsesc lapte şi nu pot ieşi, singure, noaptea, pe stradă, vînzătoarele încetează lucrul, oamenii din „bobor" îi urează sănătate lui şi tuturor tinerilor „ca să ne îngrijiţi pe cei bătrîni", cei mai avizaţi şi cu cultura ştirilor externe lămurindu-l că „tinereţea e un atu, în Franţa, Italia, oameni ca tine, tovarăşul Negoescu, da?, fac carieră!".

Tache şi echipa lui merg şi mai departe, pînă în Piaţa Progresul (ora 11,50) unde-i luat imediat drept „toarăşu' Gabi, nepotul lui Dăscălescu", purtat pe sus de la o tarabă la alta, mitraliat cu toate lipsurile din lume, pînă la gogoşarii imposibil de cumpărat măcar un kil, îmbrăţişat, pupat, asigurat că „Bercenii sînt cu voi!" O doamnă respectabilă urlă împotriva „mafiei gunoaielor" şi simultan – ca în miracole – 7 salariaţi REBU pun mîna pe mătură, muncind în draci. E momentul de înalt humor pe care trebuie să-l încerce orice dramaturg bun cînd îi merge şi îi iese totul: frica. Tache nu o ratează: „stafful electoral se retrage în disperare de cauză pe trotuarul celălalt, oamenii se ţin după noi ca după urs, o luăm pe Verigei, sperînd ca barem la Rocar să ni se înfunde!". Aiurea, nu li se înfundă! E chiar apogeul – deşi conducerea întreprinderii acceptînd uşor vizita, „pe noi nu ne deranjează", i-a asigurat că n-o să-i bage nimeni în seamă, „oamenilor nu le pasă de politică". Pe dracu' – jumate de oră Secţia de montaj e paralizată, Tache răguşind în explicaţii şi promisiuni mirobolante: va introduce pedeapsa cu moartea, va băga legea ilicitului şi salamul de soia, le va da, dacă nu apă caldă, măcar un loc de muncă sigur. Toţi uită că pauza e pe sfîrşite şi-l potopesc cu „dacă" – dacă o să ieftinească pîinea, dacă o să dea înapoi muncitorilor hotelurile de la munte, „dacă poţi să-mi spui ce să fac cu fetele mele care au terminat liceul... să le trimit să fure?" – toate culminînd în cel mai spontan gest al patetismului român: „Uitaţi banii de cotizaţie, cît costă?".

Inteligent, Tache se declară „buimăcit" – „nu ne vine să credem că nici la opt ani după ce am ieşit pe străzi strigînd că «vom muri, dar vom fi liberi», un oarecare comunist Negoescu poate pune pe jăratic o întreagă fabrică" – dar nu e gata, mai e intersecţia de la Baba Novac, unde Tache Negoescu e recunoscut din două vorbe şi imediat un bătrîn (aproape) orb îi sărută mîna şi îi zice că „n-are 7 mii pentru medicamente", imediat un tînăr îi dă 50 de mii nenorocitului şi la fel de rapid, patronul restaurantului „Apropo" se afirmă cu o donaţie pentru PCC sub forma unui peşte, „să faceţi o saramură la partidul ăsta al vostru!", lui, ca patron, fiindu-i indiferent că „eşti comunist sau legionar, dacă ai avut curajul să ieşi pe străzi, ceea ce nu face nimeni în ţara asta". Băieţii de la o Vulcanizare le umflă roţile maşinilor pe gratis şi cortegiul se pierde însoţit de întrebarea escatologică: „Da' băutura o ieftiniţi?".

Dacă trecem cu bine de pitoresc, dacă lăsăm de-a dreapta şi de-a stînga gramatica melodramei populiste, două observaţii se impun „punctual", cum se zice azi chestiilor esenţiale: absolut nimeni nu l-a legitimat pe Tache, să-l ia din scurt şi să-i pună întrebarea din veac, de la Titircă-Inimă-rea citire: „Cine eşti dumneata, musiu?" În al doilea rînd, nimeni nu l-a huiduit, nimeni nu l-a agresat, nimeni nu l-a gonit din cetate, cu excepţia cîtorva studenţi de la ASE care „într-un amestec uluitor de engleză, română şi italiană i-au explicat că „nu bun Ceauşescu, tu eşti KGB ţi nu frumos minţeşti studenţii". Ei erau greci.

Radu COSAŞU

Bazar

„Frumoasă, dar săracă..."

Cine spune că *Mica publicitate* din paginile unui cotidian e lectură facultativă, se înşeală. Din anunţurile de toate felurile poţi afla mult mai multe despre starea şi schimbările unei societăţi decît dintr-un editorial bine ferchezuit.

Matrimonialele, de pildă erau, cîndva (cam anul trecut), împînzite de „ingineri liniştiţi", al cărui „rege" era Herşcovici. Acum, piaţa a suferit vizibile transformări: s-a profesionalizat şi vulgarizat. În loc de bărbaţi serioşi, sînt fete care-şi oferă serviciile: *Două tinere foarte frumoase, dar sărace, Aura 23/1,75/58 şi Loredana 19/1,72/52 vor să comunice cu bărbaţi generoşi şi curajoşi. Au multe de spus la... oricînd".* (*Ziua,* 26 oct.). Dintre efectele tragice ale tranziţiei, *sărăcia* devine un atribut sexy: necesită protecţie, cavalerism şi, evident, bani. E evident că Aurele şi Loredanele sînt altceva decît adevăratele matrimoniale. Nu sînt doar ele, există şi Roxana, *„nu prea frumoasă",* dar norocoasă: *„recent am cîştigat la Loto";* sau *Gabriela,* care *„şi-a pierdut, din păcate saxofonul".* sau *Manuela, „maseuză" (Evenimentul zilei).* Anunţurile pedalează pe miturile tranziţiei: cîştigul la Loto e varianta capitalist-sălbatică a salariului sigur de la întreprinderea lui Herşcovici şi aspiraţia oricărui român respectabil. Masajul şi saxofonul, pe de altă parte, intră în stereotipurile sexuale din vestul versat.

Ofertele de suflet şi de viaţă lungă pălesc tot mai mult în faţa pragmaticelor „contracte" sentimentale: *„Tînără superbă ofer companie unui domn generos" (România liberă);* sau *„Tînără atrăgătoare ofer companie oamenilor de afaceri"* (România liberă). Nu doar fetele vor companii generoase. Există şi reversul: *„3 tineri, 1,97/80 kg/20 ani; 1,76/68 kg/21 ani; 1,70/57 kg/26 ani oferim companie doamnelor între 25-35 ani pentru petrecerea timpului liber. Rugăm seriozitate". (România liberă).* Văduvă, de 59 ani, *„pensie militară, fără obligaţii, apartament 3 camere proprietate personală"* ce doreşte *„un suflet sărac"* nu e nici ea departe de suflul pragmatic: *„am tot necesarul să stea la mine şi să aibă maşină, carnet auto".*

În dragostea publicistică nu mai e ca-n oracole şi ca-n felicitările post-eminesciene: totul se vinde şi se cumpără. Epitetele devin oferte. Mitul Cenuşăresei („frumoasă dar săracă") e scos la mezat. Mai rămîn, totuşi, cîţiva naivi care caută altceva: *„Încă te mai aştept iubito! Ştiu că undeva tu exişti doar pentru mine! Dacă îţi place Noica, Petrarca, Scorpions, Prodigy, Santana; dacă eşti romantică şi îţi place să priveşti răsăritul de soare pe malul mării; dacă îţi place schiul nautic şi pe zăpadă; dacă îţi place să te bucuri de fiecare clipă a vieţii tale; dacă ai bun gust, bun simţ; eşti frumoasă, atrăgătoare, suplă cu părul lung, cîrlionţat, şaten, blond sau roşcat; dacă ai max 25 de ani şi 1,65 înălţime; dacă eşti studentă sau ai terminat recent ASE-ul; dacă crezi în şansa ta; atunci scrie-mi sau caută-mă, sper să putem descoperi împreună parfumul şi savoarea fericirii în doi..."*

Iaromira POPOVICI

Eveniment

Un omagiu picioarelor

Unde te pot duce picioarele? Departe. Ele te pot duce, timp de o săptămînă, la Festivalul Internaţional de Marionete, în sălile teatrelor de păpuşi, în pieţe cu păpuşi care se agită şi respiră şi ele în aer liber, printre copii care arată cu degetul la spectacolele de pe scenă, fără ca nimeni să îi certe.

Picioarele te duc, într-o seară ca oricare alta a festivalului, şi la spectacolul **Acolo unde te duc picioarele**, un *one man show* susţinut de Laura Kibel din Italia. Aici, picioarele încep cu adevărat să-şi facă de cap. O femeie robustă, stăpînă a şapte valize care ne arată şi ele că mergem departe, urcă pe scenă şi, în chiţcăielile copiilor, face nişte mişcări despre care nimeni nu ştie încă unde vor să bată. Aşezată pe jos, ea începe să-şi înzorzoneze picioarele cu rochii şi costume, îşi pictează genunchii, îşi ridică în sus tălpile. Tălpile capătă pe rînd expresia unor feţe care se privesc în oglindă, îşi aranjează freza, se scobesc în nas, se bat peste frunte, îţi arată obrazul şi altele asemenea. Spectacolul e o mişcare continuă, o foială de fuste dantelate, de rochii şi de gesturi pe care tuturor ne place să le identificăm. Primul picior devine un personaj trist sau vesel, care cîntă la tot felul de instrumente, devine înger care se luptă cu diavolul sau bărbat care simte nevoia să inventeze pe cineva alături de el. Atunci, celălalt picior se grăbeşte să se transforme la rîndul lui în diavol, sau în mireasă, sau în violoncel.

Recitalul Laurei Kibel nu a fost atît o performanţă fizică, aşa cum ar putea să pară la prima vedere. A fost mai întîi de toate un spectacol uluitor, plin de inocenţă, metafizic, cînd tragic, cînd comic. Fiecare valiză conţinea totul: haine, nasuri, peruci, accesorii, creioane pentru desenat ochii, obiecte felurite, ai fi zis nişte nimicuri. Nasul va sta strîmb, lăsat pe o parte, ochii la fel, gura va fi schiţată în grabă, totul ca-n desenele copiilor unde nu contururile perfecte contează, nici reflectarea desăvîrşită a realităţii, ci expresiile şi senzaţia continuă de verosimilitate. După ce toată lumea asta adormită era scoasă succesiv din fiecare valiză, venea rîndul picioarelor. Despre ele numai de bine. Mîinile erau mîini, ca-n viaţa de toate zilele. Însă picioarele, spre uimirea tuturor, erau orice altceva decît sînt ele de obicei.

După ce copiii au „şoptit" destul de tare încît să se audă: „mai este una", adică o valiză, adică o poveste, după ce şi povestea aceasta s-a sfîrşit, muzica s-a oprit, iar spectatorii s-au pus pe aplaudat pînă cînd li s-au înroşit palmele. Au chemat-o apoi din nou pe Laura Kibel, iar ea le-a „spus" încă o dată povestea cea mai cuprinzătoare şi mai lungă, cea cu *piciorul-înger* şi cu *piciorul-diavol*.

Şi cred că nu puţini au fost aceia care şi-au dorit în sufletul lor să vadă încă o săptămînă, două, o dată pe zi, cum învie măcar o valiză de-a Laurei Kibel.

În rest, picioarele sînt nişte creaturi minunate.

Svetlana CÂRSTEAN

În numărul trecut, pagina 13 s-a supărat pe numele unora dintre noi. Astfel, criticul clujean Ştefan Borbély a apărut în mod constant cu numele Ştefan Berbély. Cît despre numele lui Cristian Munteanu, care figura ca semnătură la articolul ce prezenta revista Interval, *acesta a dispărut definitiv. Oare ce surprize o să ne mai rezerve năbădăioasa pagină 13 pe viitor?*

Bustuf Thaliei

...Şi pe scenă-i numai fum

Ştefăniţă Vodă din „Viforul" lui Delavrancea este Domnul Goe ajuns şef de stat. Răsfăţat în exces de o altă tanti Miţa, aici Oana, fiica lui Ştefan cel Mare, eroul este crescut în cultul marelui bunic cu care, matur, vrea să emuleze. Situaţia politică este însă schimbată, vremea gesturilor politice decisive a trecut. În contextul internaţional mereu instabil, boierii recomandă expectativa, jocul abil între puteri, „şi cu turcii, şi cu leşii", anticipînd formula „şi cu NATO, şi cu Miloşevici". Dimpotrivă, tînărul domnitor este dornic de autoafirmare, vrea să repete prădarea Pocuţiei şi bătălia de la Codrii Cosminului. Ştefăniţă are, din cauza răsfăţului, o prea bună imagine despre sine, contrazisă permanent de comparaţia cu gloria înaintaşului, comparaţie din care iese, nu numai ca nume, diminutivat. Împiedicat de calculul politic de la orice acţiune pozitivă care i-ar putea ameliora imaginea de sine, domnitorul începe să-şi imite bunicul în cele rele, lăsîndu-se pradă umorilor temperamentale şi *omorînd fără giudeţu*. Eroicul fiindu-i interzis, se refugiază în erotic alături de ambigua poloneză travestită, exasperîndu-şi astfel soţia. Aceasta, frustrată, nu va pregeta să se răzbune, sub pretextul onorabil al grijii de ţară.

Alexandru Darie promisese să dezvăluie dimensiuni nebănuite ale acestei drame uitate. Nu le-am observat. Piesa nu este decît o galerie de tablouri istorice, din care nu lipseşte aproape nici un personaj consacrat: regele dezechilibrat, bătrîna nebună, bufonul grotesc, intrigantul viclean, victima nobilă, aventuriera fatală şi regina insultată. Punerea în scenă este somptuoasă şi îngrijită, dar nu are ambiţii mai mari decît un *Romantic Revival* calofil, cu grijă pentru efectul audiovizual. Ingenioasa iluminare, care trimite la *Orfanul Zhao,* are incontestabile virtuţi dramatice, iar muzica sofisticată, cu aluzii tibetane ne aminteşte că, pentru noi, Ceahlăul este înzestrat cu semnificaţiile sacre ale Himalayei. Regizorul scoate în evidenţă, poate cu excesivă ostentaţie, unele scene realmente reuşite, emoţionante, dramatice, cum ar fi confruntarea lui Luca Arbore cu cadavrul fiului său, scena erotică dintre Ştefăniţă şi falsul conte Irmsky lîngă trupul doborît de băutură al bufonului, acuzarea lui Arbore de trădare şi mai sînt destule altele. Spectacolul curge însă molcom şi, parcă, obosit, insinuînd mereu prin încetiniri şi oftaturi înăbuşite că ceea ce vedem are mai multă importanţă decît ni se pare. Degeaba pîrcălabii şi spătarii se tot apelează mitocăneşte cu „bă" şi „mă" şi se tot caută febril unii pe alţii prin fumul abundent de pe scenă! Degeaba zburătoare în rochii albe se zbînţuie din cînd în cînd! Totul înaintează lent către un sfîrşit previzibil. Prestaţia actoricească este în general onorabilă şi vetustă, ca pe vremea lui Nottara, mai puţin dicţia de atunci. Desigur, Mircea Albulescu este admirabil, în stilul său autoritar prin care pare mereu că ne atrage atenţia: „luaţi aminte la ce fac acum!". Dana Dogaru în Oana s-a decis pentru modelul Ioana Bulcă, ceea ce nici nu e rău. Clara Vodă este interesantă şi atrăgătoare în rolul contelui Irmsky, iar pentru Cristina Toma rolul Tanei poate fi un pas spre cel al Mariei Stuart. Ceilalţi fac cam tot ceea ce se aşteaptă lumea de la bufoni, oşteni, domniţe şi pîrcălabi. Toţi, cu excepţia lui Stelian Nistor.

Stelian Nistor este elementul cel mai surprinzător şi mai interesant al spectacolului. Concepţia despre rol este modernă, clară, bine articulată într-un repertoriu de gesturi şi posturi judicios alcătuit. Nu are nimic din figura uzată a monarhului iresponsabil, nu trimite la tot felul de dictatori. Este un personaj original, din familia lui Caligula şi a lui Hamlet, dar cu particularităţi locale care ţin de lumea lui Caragiale. Nu ambiţia metafizică a dobîndirii „Lunii" îl duce la nevroză, ca în cazul lui Caligula, ci umbra strivitoare a bunicului care-l împiedică să se accepte aşa cum e. Stelian Nistor joacă excelent infantilismul personajului, structura lui nevrotică, asemănătoare cu a lui Hamlet, şi acela obsedat de umbra unui tată excesiv de puternic. Cea mai frumoasă replică din piesă spune că Ştefăniţă n-are suflet, ci abur, iar fumul de pe scenă pare să materializeze această imagine. Raportarea piesei la modele notorii este vizibilă şi frustrantă: constatăm stînjeniţi în final că, din păcate, Ştefăniţă nu are totuşi anvergura lui Richard al III-lea., Delavrancea nu e Shakespeare, nici Ducu Darie, Peter Brook.

Adrian MIHALACHE

Drept la replică

Dragă Cezar Paul-Bădescu,

Întrucît nimeni dintre cei avizaţi în articolul „Maestrul", semnat cu pseudonimul Sanda Coman în numărul 298 al *Dilemei,* nu răspunde, îngăduie-mi mie cîteva precizări; pentru că sînt lector la Institutul de Arhitectură „Ion Mincu" şi am fost martor la întîmplarea descrisă în pamfletul respectiv, mă simt la rîndul meu obligat să replic.

„Curajoasa" autoare spune în esenţă trei lucruri, legate de acordarea titlului de doctor Honoris Causa celebrului arhitect Mario Botta pe 3 iunie curent: că au apărut în *gowns* (togă şi toate celelalte însemne ale funcţiei academice) conducătorii facultăţii şi lucrul acesta era ridicol, nu în ultimul rînd pentru că au citit *laudatio* în română, oaspetele neînţelegînd o iotă. De altfel, rectorul, prorectorul, decanul şi secretarul ştiinţific ar „suna a gol" în ce priveşte opera, fiind foşti sindicalişti (?).

Să iau pe rînd argumentele. Sigur, toţi am fost iniţial amuzaţi de apariţia şefilor noştri în togi: îi vedeam astfel pentru întîia oară! Costumaţia însă, de un desăvîrşit bun gust (asigurat de autoarea lor, arhitecta scenografă Andreea Hasnaş), nu diferă prin nimic de orice alta purtată în astfel de ocazii. La Oxford mergeam la cursuri şi la mese festive în *gown*. Făcea parte din atmosfera locului, fără a mai vorbi despre aerul riguros, chiar dacă uşor desuet, pe care îl dă masa pe ranguri didactice, la lumina luminărilor, într-o sală construită cam pe cînd descălecau Dragoş & cătęaua Molda, după ce s-a citit Crezul în latină. Că s-a reinstituit acest detaliu al vieţii academice firești este de rîs? Eu cred că nu, după cum gestul în sine, al recunoaşterii valorii şi ajutorului dat de personalităţi ale breslei are, pe lîngă aerul festiv, şi folosul conferinţelor pe care, în carne şi oase, aceste nume ale domeniului le rostesc pentru studenţii noştri. Într-un deceniu, cel trecut, a conferenţiat la Mincu doar Kisho Kurokawa; după 1989, au fost în şcoală atîţia monştri sacri – de la Kenneth Frampton la amintitul Mario Botta – şi mai sînt atîţia în plan, încît parcă înţeleg, fără a aproba, faptul că uneori sala este pe jumătate goală: se mai satură omul şi cu binele. Aşa că, desigur, am zîmbit cînd profesorii noştri au intrat cu togi, iar zburlitul Botta – fără; dar dacă acesta este preţul pentru a reînvia o tradiţie a şcolii şi a-i vedea pe cei despre care doar citeam că există, fie! Tot aici, să adaug că maestrul Botta avea dinainte-i *laudatio* în franceză; prorectorul s-a adresat publicului în românește. Unde este problema? Sigur, ar fi fost mai bine ca totul să se petreacă în latină, dar în nici un caz oaspetele nu a fost ofensat.

Şi, nu i s-au arătat doar bisericile din nordul Moldovei *în loc de* – inexistentă – arhitectura românească. Aici intrăm într-un domeniu sensibil, al arhitecturii postbelice; desigur, lucrurile nu pot fi evaluate nici într-un pamflet, nici într-un drept la replică. Dar, cu toate că tocmai rectorul nostru, profesorul Alexandru Sandu, a estimat într-un text remarcabil din *Miturile comunismului românesc* (Editura Universităţii Bucureşti, 1995, sub redacţia profesorului Lucian Boia) că nu s-a produs nici un fapt cultural în arhitectura românească a ultimului sfert de secol, excepţii de certă calitate au existat şi autorii unora dintre aceste excepţii se aflau pe scenă. Semnatara pamfletului contestă – sînt convins, de pe poziţiile unei opere monumentale, exprimată în edificii sau cărţi – că aceştia nu au operă. Cine anume?

Profesorul Sandu, care este un intelectual de clasă, urbanist şi – *rara avis* – teoretician? Mă străduiesc să obţin de la domnia sa studiile în chestiunea specificului; dacă reuşesc să le republic în volum, după aproape două decenii de la apariţia în *Arhitectura,* împreună cu alte texte, ar stîrni, sînt convins, un interes deosebit într-un domeniu unde încă judecăm după umori. Nu are rost să mai înşirui comitetele şi comiţiile unde e prezident sau doar membru, dar trebuie să spun că domniei-sale şi fostului decan, profesorului Marius Smigelschi, li se datorează demararea reformei în institut şi majoritatea contactelor prin care mulţi colegi şi studenţi au ajuns în vest, pentru schimburi de experienţă.

Profesorul Emil Barbu („Mac") Popescu? Pe scurt, este un personaj care se confundă cu soarta recentă a şcolii. A înfiinţat *Clubul A,* al cărui spirit *underground* ar merita, poate, un studiu mai atent, devreme ce aici (adeseori doar aici) au apărut sau au făcut carieră nume celebre din pop-cultura autohtonă, cîtă a fost. Ca şef de proiect şi coordonator al unor echipe faimoase, a făcut posibile multe dintre excepţiile de la regulă în ce priveşte arhitectura ultimelor două decenii şi a crescut cîteva generaţii de „tineri furioşi", între care se prenumără nume importante ale arhitecturii noastre contemporane. În fine, de cînd este decan şi apoi prorector, Mac Popescu pare să fi apăsat pînă la fund pedala schimbării la faţă a şcolii, atît curricular, cît şi administrativ.

În fine, poate profesorii Radu Tănăsoiu şi Ion Lucăcel? Decanul şi echipa sa au destule edificii şi proiecte în lucru, între care şi Catedrala din Braşov, spre a nu merita acuzaţia. În ce-l priveşte pe secretarul ştiinţific, fost secretar de stat MLPAT pînă nu de mult, domnia-sa este un intelectual rafinat, dedat la ale teoriei: traducător al lui Venturi, primul studiu de sinteză despre postmodernism în arhitectură îi aparţine, publicat în celebrul număr din *Caiete Critice* de acum doisprezece ani. Nu sînt de acord cu poziţia dumisale recentă în privinţa legii arhitecturii, dar asta o pun în seama ministrului, nu a profesorului şi, de altfel, nu mă împiedică să-i recunosc acestuia din urmă valoarea. Aşa încît, dragă Cezar Paul-Bădescu, mă tem că autoarea noastră trebuia să-şi fi luat cîteva minime precauţii atunci cînd i-a judecat cu o nemeritată asprime pe cei de mai sus. Sînt în şcoală destui oameni cu adevărat fără operă – nu doar bătrîni - depăşiţi de eveniment, fără instinct didactic sau cu doctorate subţiri, pentru ca un autor viteaz să aibă front de lucru ani buni. Dar trebuie să îţi asumi „tăria opiniunilor", altfel eşti doar un biet laş, ca autoarea „Sanda Coman".

Or, exact aici şade problema textului, în pseudonimul ales: Sanda Coman este fosta secretară şefă a şcolii noastre timp de decenii, care nu s-a întors încă deplin în ţărîna din care a fost alcătuită. Nu discutăm aici activitatea răposatei; dar a semna un articol nedrept, meschin, de „demascare" stalinistă cu numele unui mort – şi anume al unuia semnificativ în mediul despre care scrii – denotă, mă tem, mai mult decît prost gust. Pe un asemenea autor, „curajos" pe seama morţilor, îl abhori, nu îi răspunzi. Dar am considerat necesar, dintr-o minimă solidaritate profesională cu cei despre care a scris cu atîta curaj brînzovenesc, să explic raţiunile pentru care acest articol este unul infam şi îţi mulţumesc că mi-ai oferit această şansă.

Augustin IOAN

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Ordonanţa cabinetelor medicale – privatizare „ca la noi“

Pe măsură ce actele normative şi ordonanţele se aculumează în *Monitorul Oficial,* ne apropiem tot mai mult de momentul punerii în aplicare a Legii asigurărilor sociale de sănătate, 1 ianuarie 1999. *Ordonanţa guvernamentală privind organizarea şi funcţionarea cabinetelor medicale* se referă, printre altele, la privatizarea în medicina ambulatorie, prilej de dispute în interiorul corpului medical. Cît de departe sîntem, de fapt, de adevărata reformă sanitară, vom vedea în continuare, folosind informaţiile preluate de la dl doctor Dan Pereţianu, preşedintele Camerei Federative a Medicilor, secretar al Consiliului Municipal al Colegiului Medicilor din Bucureşti.

Privatizarea în sănătate este deosebită de cea din sfera economică, datorită specificului neproductiv (în ceea ce priveşte bunurile materiale) cît şi prin caracterul public al serviciilor medicale. Practic, privatizarea sistemului sanitar s-ar face la trei nivele. Primul se referă la însăşi practica medicală, în sensul eliberării medicului de sub tutela statului, fapt care ar asigura, în opinia unora, calitatea superioară a actului medical. Aici intervine procesul de despărţire a furnizorului de servicii de sănătate de plătitor, ducînd la scoaterea medicilor de sub „oblăduirea“ direcţiilor sanitare. Cel de-al doilea nivel se referă la libertatea anumitor categorii de furnizori de servicii de sănătate de a-şi controla veniturile şi cheltuielile. Al treilea nivel corespunde schimbării proprietarului bunurilor mobile şi imobile aferente, trecerea lor de la stat în proprietate privată. Chiar în interiorul conducerii Colegiului Medicilor există păreri divergente cu privire la spinoasa problemă a privatizării. Domnul doctor Dan Pereţianu prezintă un punct de vedere discordant faţă de ordonanţa privind organizarea şi funcţionarea cabinetelor medicale. Aceasta stipulează ca în termen de şase luni de la publicare, actualele dispensare şi policlinici ca şi bunurile mobile şi imobile aflate în proprietatea statului sau a administraţiei locale să fie închiriate, concesionate sau vîndute medicilor care deja lucrează în ele. După părerea dr. Pereţianu, preocuparea pentru acest al treilea nivel al privatizării înainte de a vedea dacă primele două funcţionează este artificială, nefăcînd decît să deturneze reforma de la scopul final: „Al treilea nivel contează prea puţin pentru funcţionarea sistemului de sănătate. Important este ca unitatea medicală, cabinetul, să aibă într-adevăr libertatea şi independenţa finanţării, deziderate care nu au fost exprimate în contractul-cadru elaborat de minister.“

Totuşi, cred eu, definitorie pentru privatizare în general nu este atît proprietatea asupra muncii depuse cît mai ales cea asupra mijloacelor fixe şi mobile aferente. De aceea, este puţin probabil ca privatizarea în sănătate să nu depindă în primul rînd de acestea din urmă. Se ştie cît de importantă este dotarea tehnică medicală, cît de greu se obţine un spaţiu adecvat (cîte aprobări sînt necesare) şi nu în ultimul rînd, cît de anevoios se cîştigă o clientelă care ştie deja drumul spre dispensarul de cartier sau spre policlinică. În această atmosferă de grabă programată, concesionarea rapidă a dispensarelor şi policliniicilor către cei ce lurează în ele creează concurenţă neloială celor care au renunţat la reţeaua de stat pentru a-şi înfiinţa un cabinet privat. La ora actuală, fiinţează în ţară 4000 de cabinete particulare, 2000 dintre acestea găsindu-se în Bucureşti. Dotarea tehnică şi spaţiile aferente ale acestora au fost obţinute prin finanţare proprie, altfel spus, din propriul buzunar, fără nici un fel de facilitate fiscală, ţinînd piept concurenţei reţelei de stat. De fapt, măsura stipulată de ordonanţă pare o atestare „pe post“, practică criticată de mai marii administraţiei sanitare ca fiind contraproductivă şi favorizînd lipsa de pregătire şi ineficienţa. Practic, singurul merit al celor care beneficiază de acest cadou acordat de ordonanţă este de a se fi găsit la locul şi momentul potrivit. Cum va creşte calitatea actului medical, scop de prim rang al reformei, în aceste condiţii, rămîne de văzut. A propos de gradul de pregătire, dacă ne aducem aminte de sistemul de reacreditare periodică a medicilor din Bucureşti (emanaţie de succes a Colegiului Medicilor), mă întreb, oare ce se va întîmpla dacă un medic care nu este în stare să capete reacreditarea este proprietarul dispensarului cu toate cîte sînt în el?

În opinia dr. Pereţianu există o corelaţie matematică între numărul de medici şi tipul de practică medicală: cu cît acesta este mai liberal, numărul de medici este mai mic, iar cu cît cota de centralizare statală este mai ridicată, numărul de medici este mai mare. La ora actuală, în România sînt 1,8 medici la mia de locuitori, în timp ce în Bucureşti proporţia este de 4,2 la mie. La tipul de practică din ţara noastră, se estimează că proporţia optimă de medici la mia de locuitori ar fi 3,2, număr ce nu poate fi susţinut material de populaţia ţării. Practica independentă ar fi unica soluţie pentru repartizarea unui număr optim de medici la populaţia dată.

Pe de altă parte, tinerii medici, angrenaţi după voia Ministerului Sănătăţii într-un proces de învăţămînt postuniversitar maraton care se întinde pe o perioadă de patru pînă la şapte ani după terminarea facultăţii, sînt lăsaţi pe dinafară şi de această dată. Ei nu beneficiază de nici o facilitate la sfîrşitul lungului rezidenţiat, riscînd să devină şomeri sau să ocupe poziţii subordonate şi prost plătite, locurile „bune“ fiind ocupate conform ordonanţei cu pricina. Ei nu vor avea bani să-şi închirieze spaţii adecvate, să-şi doteze cabinetul corespunzător, fiind condamnaţi la o condiţie de paria ai societăţii medicale.

Colegiul Medicilor ar trebui să se preocupe de acordarea unor credite preferenţiale pentru dotarea şi închirierea de cabinete fără asemenea discriminări, aşa cum se face în alte ţări. În condiţiile prefigurate de actuala ordonanţă, medicii tineri sînt defavorizaţi, avînd unica vină de a se fi născut prea tîrziu pentru a mai participa la împărţirea unui ciolan extrem de consistent şi de promiţător.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

Sănătate bolnavă

Sumele alocate în România pentru sănătate sînt de cinci ori mai mici decît în Ungaria şi de şase ori mai mici decît în Cehia. La o populaţie mai mult decît dublă. Unui român îi revin anual 60 de dolari pentru asistenţă medicală, adică de aproximativ 15 ori mai puţin decît în ţările occidentale.

Leafa unui medic nu depăşeşte modestul salariu mediu pe economie. În august, lefurile doctorilor s-au plătit cu o întîrziere de două săptămîni. Nu sînt bani la buget. Asta în vreme ce Sidex Galaţi e restant cu 50 de miliarde la plata asigurărilor de sănătate. O întreprindere cu angajaţi sănătoşi şi cu lefuri întregi.

Speranţa de viaţă în România este cea mai mică din Europa; mortalitatea e cea mai crescută; cazurile de SIDA la copii, cele mai numeroase. Un sfert dintre spitalele din ţară funcţionează fără autorizaţie sanitară.

© S. Gheţie

Durata medie de internare este de două ori mai mare decît în spitalele din ţări dezvoltate iar numărul de paturi la mia de locuitori este mult mai mare. Oamenii stau în spital pur şi simplu. Pentru că nu le-a venit rîndul la operaţie, pentru că rezultatele analizelor întîrzie, pentru că li se tergiversează tratamentul, pentru că nu au unde să se ducă. Preşedintele Colegiului Medicilor din Bucureşti consideră că numele cel mai potrivit pentru o bună parte din unităţile spitaliceşti este acela de „depozite de bolnavi“. Unele din aceste „depozite“ de bolnavi se renovează şi se modernizează perpetuu. Abia s-a încheiat o renovare că se constată necesitatea uneia noi. Municipalul şi Fundeniul au stat zeci de ani în schele. La fel şi Colţea. Spitale bolnave.

RENEL mai dă din cînd în cînd o mînă de ajutor reformei unităţilor spitaliceşti. Spitalul Colţea, Policlinica Vitan şi Spitalul Alexandru Obregia au rămas zilele trecute fără curent electric. La Colţea bezna i-a luat prin surprindere pe chirurgii din blocul operator. Unui pacient i-a fost amînată operaţia. Altuia i s-a continuat intervenţia chirurgicală deja începută. Chirurgul avea lanternă. A operat la lumina ei. Pacientul a scăpat.

Sălile de operaţie au în dotare, în mod obligatoriu, lanterne. Înainte de '89 aveau felinare. Aceste obiecte de iluminat sînt mult mai ieftine decît grupurile electrogene independente. Acelea costă miliarde. Aşa a costat şi la Colţea dar nu funcţionează.

La Policlinica Vitan s-a aflat din timp despre oprirea curentului. Pacienţii de la stomatologie, radiologie şi fizioterapie au fost reprogramaţi în altă zi. Laboratoarele de analize şi-au încetat activitatea. Apa s-a oprit. O întrerupere de curent asemănătoare se mai produsese cu zece zile înainte.

La Spitalul Obregia a încetat funcţionarea spălătoriei şi a bucătăriei. Psihopaţii şi nevroticii au primit mîncare la pachet pregătită de cu noaptea. Cei de la dezalcolizare au băut ceai rece. Sănătate curată.

© S. Gheţie

Andrei MANOLESCU

Îl cunosc pe...

Marius Oprea, sondor

Reporter: De cînd ai orbit?

Marius Oprea: 15 ianuarie 1982. Şi ştii ce am văzut ultima oară? Un gogoşar murat cu seminţele scoase. Era pe o farfurie şi taică-meu făcuse cîrnaţi de ţară, plini de grăsime. Mama era plecată, că era pe moarte bunicul meu. Şi taică-meu în fiecare zi punea pe tigaie cîrnaţi şi ăia umpleau casa de grăsime şi fum gros. Şi, ţin minte, tot atunci tocmai ne inundaseră ţiganii de deasupra. Nu trăiam cu lumină. Noaptea treceam prin sufragerie, prin umezeli şi prin frig şi mergeam în dormitor. Dormeam îmbrăcaţi şi toată casa se umpluse de rău. M-am dus de dimineaţă la serviciu şi unul din colegi se urca pe schelă sus şi scuipa de acolo. M-a scuipat ăla la fel, iar altul a urcat sus şi a aruncat cu rămăşiţele de la ardei iute. M-a ţintit drept în ochi. La început m-a usturat, m-am frecat şi ochii făcuseră broboane, ca strugurii. Şi-ncet i-am pierdut.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

POST-DECEMBRISTE, IUBITO...

● Cotidianul *Naţional* intră explicit în clubul exploratorilor de kitsch. Articolul *Supermaneao, eşti beton!* (din pagina 5) este o analiză bine structurată şi pigmentată cu citate a genului lăutăresc numit *„manea“*. Salutăm iniţiativa, aşteptăm şi altele şi citîm din Vali Vijelie: *„Mari, dragă, eşti beton / Şi te plimbi c-un avion“*. (**I. P.**)

● În cartierul în care locuiesc a apărut de curînd un personaj nou, poreclit de toţi foarte repede „Moşu' „. Moşu' revendică o felie din spaţiul verde din faţa blocului meu, locul unde crede el că i se afla casa dărîmată de Ceauşescu. Şi-a îngrădit simbolic (şi inutil, din cauza puştilor de pe scară) proprietatea cu 2-3 beţe înfipte în pămînt şi legate cu aţă de cusut. Omul stă cîteva ore pe zi de pază în parcare, purtînd o plăcuţă pe care scrie „Teren de vînzare“. (**C. M.**)

● După ce a fost violată, o fată de 18 ani din Iaşi s-a sinucis, aruncîndu-se de la etajul 10. Motivîndu-şi gestul, ea a lăsat familiei un bilet în care-şi exprimă o ultimă dorinţă: „Ştiu că sîntem săraci, de aceea lăsaţi-mă la morgă, nu mă înmormîntaţi“. *(Adevărul,* 2 noiembrie) Disperare, realism, viziune macabră: stil post-decembrist. (**T. C.**)

NUMERE, NU PRUNE

● „Pitagora spunea, probabil ca să se – şi ca să ne – amuze, că «lumea e condusă de numere»“. *(Curentul*, 30 octombrie). Cel puţin această afirmaţie a lui nu şi-a atins presupusul scop ludic: în general, lumea îl cam ia în serios şi cam de mult. (**T. C.**)

● Pe un autocolant care făcea reclamă la alunele *Felix* într-un maxi-taxi era scris: „Viaţa fără alune e ca ţuica fără prune.“ Aşa de tragic să fie? Eu ştiu că, de exemplu, ţuica de pere este delicioasă. Cît despre viaţa fără (de) alune – ce să mai vorbim? (**C. P.-B.**)

TABLOIDE, OVOIDE, *AB HRUŞCIOVO*

● Extraordinar moment de televiziune la „Arrêt sur images“: invitată de Daniel Schneiderman, Christiane Amanpour – reporteră celebră de la CNN, specialistă a „directurilor“ din punctele cele mai sensibile ale globului – răspunde, într-o franceză aproximativă, întrebărilor legate de profesie... La un moment dat, D.S. aduce în discuţie cazul Matt Drudge *(drudge* = salahor), cel care a dat drumul pe Internet „informaţiilor“ infamante despre Bill Clinton; devenit vedetă, Drudge prezintă – pe canalul Fox – o emisiune de bîrfe „fără lacăt la gură“ în care se poate spune orice despre oricine, fără grija de a mai verifica ceva!

Amanpour se opinteşte o clipă, îşi caută cuvintele, după care cere permisiunea lui Schneiderman de a vorbi în engleză. Ceea ce urmează este una dintre cele mai argumentate filipice la adresa „jurnalismului tabloid“ din cîte s-au auzit la televiziune, o dare de seamă – din interiorul meseriei – despre pericolele care pîndesc jurnalismul corect în momentul în care posturile cedează puţin cîte puţin, cu ochii la *ratings:* „Teama de concurenţa care nu se dă în lături să recurgă la «modelul» tabloid – spune Amanpour – face ca şi cele mai respectabile canale să se gîndească la acest tip de gazetărie, dar eu cred că e greşit: telespectatorii nu pot fi duşi de nas, ei îşi vor da seama că e mai uşor şi mai ieftin să faci jurnalism tabloid decît emisiuni de calitate la standarde decente!“ (**a.l.ş.**)

● Afiş la o tarabă unde se vînd ouă, într-o piaţă bucureşteană: „OUĂ SUPER-PROASPETE. MESERIAŞE“. De unde se vede că expresivitatea limbii române se poate îmbogăţi *ab ovo.* (**M. V.**)

● Cînd la ONU, Nikita Hruşciov a bătut cu pantoful în pupitru, n-a fost vorba despre o boală psihică, ci de proastă creştere. Aşa au fost interpretate şi multe dintre extravaganţele lui Elţin. Mai nou, relele obiceiuri au devenit simptome ale „discordanţei“. După ce enumeră toate situaţiile bizare care se potrivesc acestui diagnostic, Mihail Vinogradov, expert-psihiatru, scrie în *Nezavisimaia Gazeta:* „A devenit o obişnuinţă ca Preşedintele să aprecieze în public pe cineva, jurînd că este mulţumit, că respectivul este un excelent specialist, cel mai bun prieten al său... pentru ca a doua zi să-l dea afară cu mare scandal. După cîtva timp, slujbaşii statului, victime ale acestei hotărîri, revin la fel de brusc în postul pierdut sau în altul de aceeaşi importanţă“. La Hruşciov a luat atitudine Comitetul Central. La Brejnev a intervenit, într-un tîrziu, moartea. Acum *Obşceaia gazeta* le cere soţiei şi fiicei preşedintelui să acţioneze. Procedura de destituire este irealizabilă, nimeni din anturaj nu are curajul să-i ceară lui Elţin să plece. Şi totuşi cine este bolnav psihic? Elţin sau anturajul? (**M. B.**)

CELE MAI TARI

● Sîntem cîţiva care socotim că cea mai tare ştire externă a săptămînii trecute – inutil să fie căutată pe prima pagină a ziarelor româneşti – este aceea transmisă de Reuter care avea în vedere ultima hotărîre a Uniunii Patronilor de Hoteluri şi Restaurante din Bulgaria: angajaţii care îndrăznesc (auzi expresie!) să se încrunte şi să nu zîmbească să fie amendaţi cu sume pînă la 185 de dolari, echivalentul salariului pe două luni; de asemenea, se propune amendarea sau ridicarea licenţei pentru hotelurile sau restaurantele ai căror angajaţi sînt nepoliticoşi cu clienţii. Aceste decizii se înscriu într-un „război declarat împotriva chipurilor mohorîte“; devine, în sfîrşit, clar ce va căuta şi va găsi neamţul în Bulgaria. (**R. C.**)

● Pe plan intern, cea mai viguroasă ştire – descoperită pe prima pagină doar în *Ziua* – este aceea cu pompierul din Vrancea care şi-a dat foc (arsuri de gradul 3 şi 4 pe 30% din suprafaţa pielii) în ziua cînd Primăria l-a anunţat că i s-a repartizat o garsonieră, lui şi soţiei sale; omul a declarat că şi-a dat foc fiindcă nu doreşte casă, vrea să divorţeze şi să plece din comuna sa. (**R. C.**)

DE LA **A**(RISTOTEL) LA **Z**(EWA)

● Dulciu Mateescu a publicat în editura Paideia, seria Enciclopedica, un dicţionar cu titlul: „Personalităţi din alte ţări despre România“. O scurtă consemnare *(Naţional*, nr. 421) ne informează că volumul „conţine o întreagă pleiadă de personalităţi celebre care au avut legături cu ţara noastră.“ Urmează, în ordine alfabetică, o înşiruire din care selectăm, cu indescriptibilă mîndrie şi neascunsă uimire, numele lui Aristotel, Platon, Tasso. Toţi mari şi toţi despre ţara noastră! Iar doi dintre ei s-ar părea că ştiau despre *România* înainte de era noastră... (**T. C.**)

● Ministrul Telecomunicaţiilor, Sorin Pantiş, la emisiunea *Audienţă Naţională* de la PRO TV: „Mă fac din nou avocatul diavolului, care mi-e tare drag.“ ...Era o figură de stil, în care diavolul era Romtelecom-ul. (**C. P.-B.**)

● Cîţiva copii (între 11 şi 13 ani) au mers în prima zi la recentul Festival al Teatrelor de Marionete; au stat ei ce-au stat după care, strîmbînd lung din nas, au plecat. „Pe noi ne-a plictisit, e ceva mai mult pentru copii...“ (**a.l.ş.**)

● Alegerile locale nu au reuşit să anime Bucureştiul. (Singura iniţiativă a avut-o o doamnă bonomă, cu pălăria pe ochi – în imaginea de la PRO TV –, ce i-a servit pe primii alegători de la secţia ei cu gogoşi şi alte trufandale). *Halloween-ul,* însă, a avut mai mult succes: pe lîngă balul „Dracula“ de la Hilton, pe străzi puteau fi văzuţi circulînd în alai părinţi Fantomas şi copii-spiriduşi (îndreptîndu-se, probabil, spre serbările grădiniţelor particulare americanofile). (**I. P.**)

● Aflăm din *Libertatea* că ministrul Educaţiei Naţionale a vrut să pună la punct clădirea Ministerului: zugrăvit, schimbat mobile, iluminat etc. Totul s-a lovit însă de calitatea funcţionarilor care ţineau dosarele în devălmăşie şi înfundau chiuvetele cu zaţul de la cafea. Aşa s-a înfundat şi reforma românească. La fel ca toaletele şi chiuvetele. Căci de dosare, nu mai vorbim. (**A. M.**)

● După ce reclamele la tampoane ne-au făcut să ne încredem în noi (femeile) într-un mod ştiinţific, hîrtia igienică *Zewa* ne explică *diferenţa.* Şi plăcerea: atingerea *Zewei* e ca un fulg pe pielea ta, femeie poetică în orice situaţie... (**I. P.**)

FACĂ-SE ÎNTUNERIC

● La premiera uneia dintre cele mai proaspete piese ale dramaturgiei româneşti – „O noapte furtunoasă“ de I.L. Caragiale –, cu cîteva clipe înainte de ridicarea cortinei, s-a făcut următorul anunţ, la difuzor, curat post-modernist: „Vă rugăm ca, în timpul spectacolului, să închideţi telefoanele celulare; dacă n-aţi făcut-o încă, vi se oferă acum oportunitatea“. (**M. B.**)

● Vineri, 30 octombrie a.c., am aflat din *Ştirile PRO TV* că o femeie din judeţul Bacău şi-a torturat bestial cele două fiice minore (după spusele ei, pentru că le-ar fi prins fumînd şi bînd băuturi alcoolice, iar după spusele uneia dintre ele, pentru că n-ar fi vrut să meargă noaptea în pădure, unde le trimisese mama lor). Ochiul setos de orori al camerei de luat vederi a stăruit îndelung asupra urmelor lăsate pe trupul copilelor de un bici matern şi de un vătrai înroşit în foc *(le-am fript eu un pic, pe urmă s-a apucat şi soţu').* Femeia se numeşte (cum nu se poate mai nimerit) Gabriela Beznă. (**D. S.**)

Televedenii

Alegeri sepia

Alegerile locale ale Bucureştiului, bunerele cum au fost cele două tururi de scrutin de pînă acum, au oferit un minunat prilej de spectacol TV, mai bine sau mai prost realizat – după priceperea producătorilor şi, totodată, după bugetul postului. Oferta a fost largă, de la emisiuni sobre, cu moderatori surprinzător de neutri, cum au fost în această campanie cele ale *Televiziunii naţionale*, trecînd prin clipurile publicitare ale fiecărui candidat, şi ele realizate cu doze extrem de variabile de diletantism (după valoarea departamentelor de imagine), cele mai multe neprofesionist realizate (deopotrivă conceptual şi tehnic), pînă la scheciuri de prost gust în decorul unor panouri cu svastici stilizate – pe posturi al căror nume nici nu vreau să apară tipărit în *Dilema* (ar fi o reclamă nemeritată!); de la comentariile în studio ale dlui Stelian Tănase pe marginea ştirilor de ultimă oră, în cadrul *Observatorului* Antenei 1, la năstruşnicul covrig de aur al lui Florin Călinescu; de la îndemnul Antenei 1 (de neînţeles pentru noi, la doi ani de cînd ne place să credem că am învăţat, simpli cetăţeni şi ziarişti, să ne purtăm „la alegeri“), prin dl Octavian Andronic, în chiar timpul desfăşurării alegerilor, *Votaţi un independent!*, la spotul PRO TV-ului, mizînd pe puterea exemplului a două dintre „vedetele“ PRO: *Votează! Oraşul tău are nevoie de tine!.*

Emisiuni de tot felul, pentru tot omul, pentru tot gustul, muzici, fanfare, steaguri... comedie mare, domnule. Dl Tatulici, în buna tradiţie a momentelor sale de demnitate, declamă răspicat, mimînd (prost) jignirea, cînd dl Pădure îl compară cu dl Viorel Lis: „Domnule, nu aveţi motive intelectuale să mă comparaţi sau să mă asimilaţi cu personajul acesta“, operatorul nu are bunăvoinţa să ne arate măcar reacţia dlui Lis, pe care oricum neutrul Tatulici nu are nici cea mai mică intenţie să-l lase să răspundă, dl Pădure rîde, publicul reacţionează, dar nu îţi poţi da seama (sonor prost, imagine din spate) dacă aprobă sau dezaprobă gluma proastă a realizatorului, numită, în termeni tehnici, echidistanţă.

PRO TV nu scapă prilejul de a-şi face reclamă speculînd inteligent identitatea primarului celebru, iubit şi respectat, care se întîmplă să fi dat numele bulevardului unde are sediul postul: întreaga zi de duminică a fost dedicată aparent alegerilor, de fapt propriului post, sub semnul covrigului (cîinele care să umble cu el în coadă lipsea), al bragăi, al imaginii sepia ... Lumea care s-a obosit să voteze s-a înghesuit să ia covrigul şi aurul. Lumea care nu s-a obosit, a stat cuminte la televizor şi s-a bucurat de ... *Pache şi prietenie.*

Una peste alta, alegerile în Bucureşti sînt tratate drept o chestiune de interes naţional, deşi cetăţeanul din Buhuşi, şi el plătitor de taxe diverselor televiziuni, nu este afectat (şi prin urmare, nici interesat) de rezultatul alegerilor din alt oraş (fie el chiar capitala). Se vede treaba, bucureşteanul este *mai egal* decît locuitorii altor oraşe, care nu au şansa, cînd alegeri locale anticipate se întîmplă pe la ei, să îşi aleagă primarul ascultînd-văzîndu-l la televizor. Astfel, majoritatea telespectatorilor (vrînd nevrînd, sînt mai mulţi telespectatori în afara capitalei) se află în faţa unui spectacol electoral lipsit de miză... electorală, avîndu-i ca actori pe candidaţi şi ca regizor pe moderator. Importanţa acestuia din urmă devine extrem de mare în economia showului, tocmai pentru că spectacolul, pentru nebucureştean, nu are nici un mesaj de interes – şi atunci *altceva* (glumiţe, critici, impoliteţi ale moderatorului) trebuie să ia locul conţinutului discursului candidaţilor. Discursul electoral devine, în acest fel, *obiect de contemplaţie*, nu de informaţie. Urmează turul trei de scrutin. Sperăm ultimul. Vizionare plăcută.

Cipriana PETRE

O colecţie de limite

– de vorbă cu profesoara Aurelia MARINESCU –

Nu există nici o interdicţie dacă vrei să-ţi furi singur căciula: la urma urmei e o chestiune de autopăcălire care te priveşte. Dar de căciula vecinului n-ai voie să te atingi. Te poţi minţi singur şi cît te lasă inima, rămînînd unicul păgubaş al situaţiei în care te-ai pus de bunăvoie; abia cînd îi minţi pe ceilalţi ajungi de neiertat. Spiritul de conservare ne face, însă, nici să nu ne păcălim singuri prea des şi deliberat, nici să nu ne mintim pe noi înşine mai mult decît e nevoie. S-ar spune că ştim destul de bine ce să facem cu libertatea noastră. Numai cînd e vorba să respectăm libertatea altuia avem nevoie să ţinem seama de interdicţii, de tabu-uri şi limite. Să reprezinte interdicţiile un fel de cod de comunicare între noi şi cei din jur, să avem nevoie de o colecţie de limite pentru a ne asigura, de fapt, libertatea şi plenitudinea propriei persoane? Stăm de vorbă despre această gingaşă temă cu dna profesoară Aurelia Marinescu, autoarea unei cărţi apărute la editura Humanitas, 1995, din care s-au vîndut 100.000 de exemplare, cifră aproape de neimaginat acum. Volumul se intitulează: „Codul bunelor maniere astăzi".

Cine o fi fost primul om manierat?

Stimată doamnă Aurelia Marinescu, este încurajator că, după '89, cînd aproape toată lumea a descoperit libertatea parcă numai ca răsfăţ deplin, cartea dvs de maniere elegante se bucură de atît succes. De ce credeţi că o „colecţie de limite" a devenit best seller?

Am să încep cu o mărturisire: cînd dau autografe întreb persoanele care-mi cer o dedicaţie „pentru cine?". Şi aflu: „pentru o nepoată", „pentru fiul unei prietene", „pentru copiii mei" ş.a. Rar îmi cere cineva un autograf pentru sine. Cartea se cumpără, dar mereu pentru alţii, aproape nimeni n-o ia ca să o folosească el însuşi. Faţă de bunele maniere, românii de azi au trei feluri de reacţii. În primul rînd admiră fără rezerve pe un om drăguţ şi manierat, deşi o fac rar. Apoi se declară revoltaţi de bădărănia celor din jur – persoanele foarte incriminate sînt, de regulă, tinerii care vorbesc urît, se îmbracă indecent, nu respectă bătrînii, nu cunosc norme de politeţe elementare etc. (Dar cine i-a educat prost, nu tot noi?) În fine, au o opacitate totală sau o îngăduinţă exagerată faţă de propriile defecte. În general, lumea pare conştientă că ne purtăm prost şi că avem o reclamă negativă şi în străinătate pe care nu ne-au făcut-o exclusiv cerşetorii sau hoţii care operează pe acolo. Cînd ajung peste graniţă românii se poartă prost, nu sînt parolişti, vorbesc tare, indecent, invitaţi fiind pentru o săptămînă rămîn să stea o lună pe capul gazdelor etc. Am citit un sondaj, publicat în occident cu răspunsuri la întrebarea „care vi se pare cea mai antipatică ţară dintre toate ţările estice?". Ştiţi care era aceasta? România. Nu-i îngrijorător, mai mult decît sîntem dispuşi să recunoaştem?

Omul manierat credeţi că s-a născut cu necesitate în vest?

Eu bănuiesc că întîiul om „manierat" a fost primitivul din grotă care s-a oprit din strigătul prin care anunţa găsirea hranei pentru că a observat lîngă el o femeie cu un copil care dormeau şi n-a vrut să-i trezească! Bune maniere găsim peste tot unde cineva îşi impune o interdicţie pentru a nu jigni pe celălalt, îşi trasează, prin educaţie, o limită între ceea ce se face şi ce nu se face cu nici un preţ. Găsesc în memoriile reginei Maria – care era, după cum ştim, nepoata reginei Victoria a Angliei şi a ţarului Rusiei – următorul dialog privitor la felul cum trebuie să se comporte o persoană invitată la masă. Augusta sa mamă o sfătuieşte să nu refuze nici unul din felurile care i se vor pune în faţă. „Dar dacă nu sînt bune, mamă?" „Faci exact ca şi cînd ar fi bune". „Dar dacă te fac să-ţi fie rău?" „Atunci lasă să-ţi fie rău, draga mea, dar aşteaptă pînă ajungi acasă. Ar fi o mare ofensă să-ţi fie rău chiar acolo"!

Putem spune că manierele elegante cuprind şi tabu-uri?

Au ceva comun, desigur, ideea de interdicţie. Deşi tabu-ul a fost confundat multă vreme cu sacrul, privit ca fenomen inexplicabil, nu s-ar putea spune aceleaşi lucruri despre bunele maniere. Ele nu vin de undeva dintr-o zonă obscură, nu ţin de superstiţie, iar nerespectarea lor nu duce la o pedeapsă imediată şi foarte gravă. Un zîmbet ironic, apoi evitarea celui ce nesocoteşte codul bunelor maniere, ridiculizarea, izolarea sa, cam acestea sînt sancţiunile foarte dure în fond, condamnînd pe cineva în ultimă instanţă la singurătate. Bineînţeles, bunele maniere evoluează şi ne putem trezi că la un moment dat un gest, cîndva elegant, capătă o semnificaţie contrară. De ce, de exemplu, a ridica degetul mic, ţinîndu-l departe de celelalte, atunci cînd bei cafeaua este considerat astăzi ceva deplasat? Într-o carte franţuzească am citit că, dimpotrivă, este un gest elegant. Cum a ajuns să fie privit ca probă de lipsă de maniere? Încerc să aflu. După cum încerc să şi aflu de ce atunci cînd ţi se serveşte într-o casă coniac, – la noi, din prima clipă, nu la sfîrşit, cum se cuvine – se spune că este de bun gust să încălzeşti cupa între palme înainte de a bea. Gestul e greşit, nu se face; înseamnă că vrei, probabil, să plusezi calitatea intrinsecă a unei băuturi fine şi, în acest, fel jigneşti gazda. Asta îmi închipui că ar fi explicaţia. Oricum, n-aş asocia aceste interdicţii cu tabu-urile.

Restricţii şi judecăţi proprii

E de imaginat o persoană care ar respecta în literă toate interdicţiile codurilor recunoscute de societate, nu doar cel al bunelor maniere?

Referindu-mă doar la codul manierelor elegante, un cunoscător al tuturor regulilor şi care să acţioneze în orice împrejurare numai ca la carte ar fi un robot. Fără spirit selectiv, ar fi predispus la gafe sau la ridicol. Codul manierelor elegante prevede, spre exemplu, că atunci cînd o doamnă stă în picioare, domnul sau domnii din preajma sa nu pot rămîne pe scaun, trebuie să se ridice, automat, în semn de politeţe. E o recomandare care suportă amendamente. Imaginaţi-vă ce scenă ne-ar apărea în faţa ochilor, dacă atunci cînd o doamnă ţine o conferinţă în picioare la pupitrul unei adunări, toţi domnii din prezidiu s-ar ridica şi ei. La fel, la birou, cînd o colegă se scoală de pe scaun să dea un telefon ori să se uite pe geam sau cînd iese din cameră, bărbaţii din jur doar n-o să se ridice tot timpul pentru a proba perfecta însuşire a deprinderilor civilizate, de respect faţă de ceilalţi.

În viaţa universitară americană a apărut o tendinţă – „corectitudinea politică" – mult comentată. În numele deschiderii intelectuale şi din dorinţa de a nu ofensa pe ceilalţi, ea stabileşte o seamă de interdicţii care afectează chiar bunele maniere: a fi curtenitor înseamnă, de pildă, că practici o atitudine „condescendentă" faţă de femeie, subliniindu-i astfel o presupusă inferioritate, a spune unei doamne că e fermecătoare înseamnă s-o hărţuieşti etc. Cum comentaţi aceste „nuanţe la nuanţe"?

Ca pe o exagerare ce n-are de-a face cu politeţea şi comportarea celuilalt, ci, mai curînd, cu un fel de gîndire bizară, care supune persoana la eforturi inutile, de ipocrizie, aş adăuga. Cînd eram mai tînără îmi propuneam tot timpul să-l înţeleg pe „celălalt", să-l ocrotesc, să-i fie bine, să fiu atentă numai la sensibilitatea şi susceptibilităţile altora. Cei din jur mă sfătuiau: „întîi să-ţi fie bine ţie, apoi o să vezi cum rezolvi şi cu ceilalţi". M-am convins cu vremea că nici principiul meu, nici cel al sfătuitorilor din jur nu sînt integral bune cînd e să le aplici strict în literă, în viaţa reală. Codurile încearcă să stabilească *simţul măsurii*, al normalităţii armonioase lăsînd fiecăruia libertatea de judecată proprie în funcţie de împrejurare şi moment. Ca să fii manierat e nevoie mereu de două persoane: micile „interdicţii" reprezintă un cod asupra cărora ne punem împreună de acord. Dar nu toţi îl cunosc la fel, mulţi plusează, din necunoaştere sau snobism. Să ne oprim numai la plicul care, transmis destinatarului prin bunăvoinţa unei persoane, se predă deschis: dovedim încredere în perfecta sa bună cuviinţă, sîntem siguri că nu va fi indiscret citind o scrisoare ce nu i se adresează. În faţa noastră, cel care a primit plicul îl va lipi, fără nici un comentariu: a înţeles semnalul nostru, ne transmite la rîndul său un semnal de politeţe. Dar ce rost are să practici acest stil faţă de cineva care nu ştie că trebuie închis sau să dai un plic deschis liftierului pe care abia l-ai văzut ori unei femei de serviciu foarte curioase, numai ca să te conformezi unei norme?

Contrarietăţi

Stimată doamnă, am putea număra cîteva contrarietăţi întîmpinate de un neofit care vrea să-şi însuşească bunele maniere cu zel?

Copilul aude acasă că nu trebuie să mănînce totul din farfurie să nu pară nemîncat; dar codul spune, dimpotrivă, că trebuie să mănînci totul, rugînd însă să ţi se pună puţin. E aici o alegere între două atitudini: a nu te face tu de rîs sau a menaja gazda, nejignind-o. Există apoi o dispută privind respectul datorat casei în care ai intrat: te descalţi sau nu? În nici un caz: ajunge să te ştergi bine pe picioare. Ştim toţi că flori cu soţ se duc numai la mort; la sărbătoare, în vizită se aduc fără soţ, sugerînd că gazda reprezintă floarea care împlineşte buchetul întreg. Această diferenţă se face numai la noi. Românii, dacă se întîlnesc, în alte ţări, duc flori cu soţ. Iată că, într-un fel, şi noi sîntem undeva mai sensibili, mai delicaţi, mai nuanţaţi. Încurajator!

Evoluţii, convenienţe, adecvări

Mai repede decît manierele pare că evoluează şi se transformă vocabularul. Credeţi că mai există expresii tabu?

Dacă mergem la ţară şi stăm de vorbă cu gospodina casei, n-o să ne mire că foloseşte expresii fruste, de neocolit: dacă am auzi-o pomenind de „urina boului", de exemplu, am bufni în rîs. Ea foloseşte cuvintele normale în împrejurări fireşti, nu dovedeşte lipsă de bună creştere. Lipsă de maniere, înjosire de sine şi dispreţ faţă de ceilalţi dovedeşte în schimb intelectuala care aflată într-o vizită, anunţă, nonşalantă, că se duce la toaletă şi spune şi anume ce are de gînd să facă acolo. Grosolănia i se pare şic, un maximum de autenticitate, un semn libertate interioară. Total fals. Ştiu, se spune că pe unele femei le „prinde" un stil mai „piperat": vulgaritatea afişată nu „le prinde" pe niciuna. Mai ales pentru o doamnă trebuie să existe şi expresii tabu.

Aţi călătorit mult, v-aţi informat: cum stăm noi faţă de altă lume, în ce priveşte tendinţa generală de „sălbăticire", de depăşire a tuturor interdicţiilor?

Mă gîndesc la Germania, pe care aş spune că o cunosc mai bine. Nemţii sînt foarte amabili, binevoitori, săritori, sînt gata să te conducă la un muzeu, la un birou unde ai treabă, sînt punctuali la întîlniri, nu uită ziua şi locul unde au stabilit o întîlnire, îţi dau un telefon să se intereseze cum te simţi etc. Dar acasă nu te invită. Şi, curios, odată închisă uşa casei sale, neamţul nu mai ia în seamă pe nimeni din jur: poate să bricoleze, tăind faianţa din baie cu zgomot, exact în orele presupuse de odihnă, ascultă muzică la intensitatea care-i place etc. O amabilitate cuceritoare se îmbină cu o singurătate sălbatecă. În general, nu se stă cu bătrînii, aceştia sînt izolaţi, trăindu-şi amărăciunea vîrstei în singurătate. Noi încă trăim cu părinţii, nu-i scoatem din viaţa noastră. E încurajator, putem spune. Dar păstrăm – din cei 45 de ani de comunism, poate – şi un gust al îngrămădirii, al aglomeraţiei pe care nu-l amendează nici o interdicţie. Stai la coadă la un ghişeu de voiaj şi simţi respiraţia celui din spate în ceafa ta: oricum nu poate cumpăra biletul în acelaş timp cu tine, oricum trebuie să-şi aştepte rîndul, dar te agresează cu răsuflarea sa grea, deşi există spaţiu suficient pentru toţi. La nemţi e o disciplină perfectă, orice „rînd" e aerisit, e corect. Pînă acum 5 ani şi la ei fusese la fel ca la noi: s-a stabilit însă că la ghişee se păstrează o distanţă rezonabilă faţă de cel care cumpără biletul şi toţi o respectă. Odată o interdicţie explicată şi impusă este însuşită disciplinat, pentru mai binele tuturor.

O lume plină de butoane, de aparate sofisticate, o posibilitate de comunicare rapidă nu-i „robotizează" lipsindu-i de sensibilitatea bunelor maniere, în favoarea strictei eficienţe?

Confortul nu robotizează, ci împlineşte, potenţează calităţile unei persoane, aş spune. Nemţii au trăit şi ei descoperirea telefonului mobil, dar acum tratează aparatul ca pe un mecanism util, nu ca pe un însemn al suficienţei şi împăunării. Există chiar o campanie de limitare a folosirii lui Das Handy Terror peste tot sub sloganul: „numai servitorii pot fi chemaţi oricînd." La noi nu ştiu cum s-ar privi asemenea campanie. Am un prieten, foarte bine crescut, om de afaceri care duce rafinamentul pînă la a-şi asorta ţinuta la maşină; dacă umblă cu jeep-ul poartă costum de blugi, dacă vine cu limuzina poartă un costum impecabil cu o cravată atît de frumoasă încît îţi taie respiraţia, se ţine de cuvînt cînd promite ceva, e punctual, dă telefon cînd e nevoit să întîrzie 5 minute, vine cu flori etc. Dar cînd sună mobilul, răspunde imediat. (În vizită se intră cu telemobilul închis, sau se cere voie gazdei – cu scuzele de rigoare cînd este ceva foarte important.) Ai zice că a explodat o instalaţie la întreprinderea lui: de unde!... Îl sună mama ca să-i ceară să cumpere mălai, el se interesează dacă are şi usturoi şi peşte, iar eu devin martoră, fără să vreau, la amănuntele prepararării unei saramure... Nu există nici o interdicţie *scrisă* în vreun cod de la noi, deocamdată, să foloseşti cînd vrei „mobilul", dar nu cumva asta înseamnă că trebuie să te mai orientezi şi după împrejurări, respectînd un vechi comandament: a nu-i deranja pe cei din jur?

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef), Delia VERDEŞ-RADU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 302
13-19 noiembrie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

CINE MAI MOARE DE RIDICOL

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Dan Ioan BUCUR, Cătălin DIEAC, Alexandru PALEOLOGU,
Cristian PREDA, Răzvan RĂDULESCU, Ciprian TANUL,
Laurenţiu ULICI, Eugen VASILIU
– Interviu cu Valeria GUŢU-ROMALO –

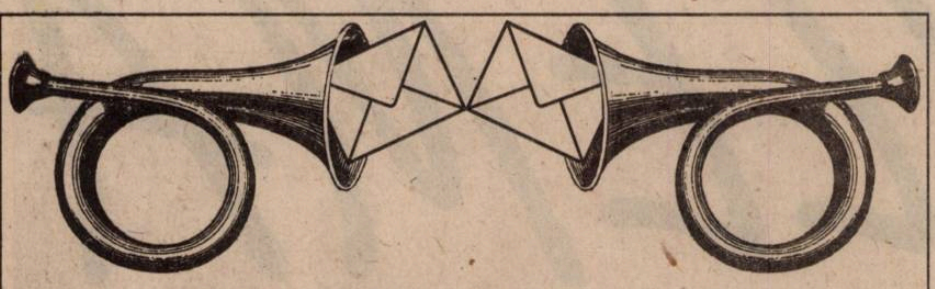

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 297: Coaliţia: conflict, confruntare, consens

Cîtă utopie, cît calcul rece?

...Unei coaliţii ce se vrea responsabilă în faţa alegătorilor ei, străine să-i fie şi consensul imbecil şi autismul politic, iară preocuparea principală să fie cultivarea unui cadru adecvat dialogului şi care să ofere siguranţă ideii politice. Nu de o coaliţie „unită în cuget şi simţiri“ are nevoie ţara românească, de un loc de adunare al oamenilor cu aceleaşi crezuri, idealuri sau scopuri politice. În schimbul acestui mutant socio-politic este de preferat discuţia vie şi eliberată de prejudecăţile şi frustrările specifice colţului de stradă şi periferiei cetăţii.

Sentinţa de „electorat ce-şi merită conducătorii“, gnomici şi lipsiţi de suflu, ascunde în spatele cortinei o anumită doză de fatalism, emergent, mai ales, în perioadele de criză a valorii şi de mişcare în contratimp a politicienilor, în raport cu oamenii care i-au desemnat să le reprezinte interesele. (...)

O teoretizare a conceptului de coaliţie poate deveni extrem de nocivă în cazul în care este raportată la activitatea omului politic şi în final contraproductivă la nivelul rezultatelor, imediate sau de mai mare anvergură. De aceea ea trebuie să rămînă în sfera discursului de specialitate, a studiului de caz (politologic sau sociologic).

Ideea de coaliţie poate impune în momentul unei analize superficiale. O imagine dominată de o anumită lipsă de responsabilitate a factorilor de decizie. În numele mulţimii de capete luminate şi pe fondul unei „inflaţii“, mai mult sau mai puţin reale, de specialişti relativ politizaţi, este uşor de simulat responsabilitatea în asumarea gestului politic. Cel mai adesea se întîmplă ca politicienii noştri să creadă că este de datoria lor să despice firul seriozităţii şi maturităţii colegilor lor de coaliţie în patru, pierzîndu-se astfel în discuţii sterile şi de o valoare cel puţin îndoielnică. Urmînd această cale, reproşurile ajung politică de stat iar principiile devin Cenuşărese cu pantoful pierdut pentru totdeauna.

Singura în măsură să amendeze comportamentul iresponsabil al unora dintre vîrfurile coaliţiei este societatea civilă (de preferinţă neinfestată de ambiţii politice) prin intermediul structurilor sale, puse la adăpost de cutume ale politicianismului precum disciplina de partid sau protocoalele secrete.

Puţină idealizare a coaliţiei nu strică niciodată şi în plus ajută oamenii politici să-şi reamintească, din cînd în cînd, că au pornit împreună pe acest drum, avînd idealuri diferite ca formă, adaptate nevoilor fiecăruia, dar atît de apropiate în fond.

Cît este utopie şi cît este calcul rece în funcţionarea coerentă a unei coaliţii este o problemă care lasă loc liber discutării şi eventual contestării, dacă opinia este luată în considerare şi, de ce nu, o modalitate lejeră de a încheia aici, fără a vă mai plictisi.

Gabriel BUIA
Tulcea

N. red. Nu ne-aţi plictisit, dar faptul că şi Dvoastră aţi simţit o anumită senzaţie de saţ punînd pe hîrtie aceste idei ne pune de acord: evidenţele n-au consecinţe în viaţa noastră politică.

Rupte din viaţă

La adunat de prune

Nu avem noi cine ştie ce pruni, dar destui cît să ne strice cheful: cîţiva în deal la Mazîlu (dintre care unul în coastă şi restul în mărăcini), cîţiva sub pisc (dintre care doi galbeni) şi doi-trei în capu' grădinii. Anu' ăsta eram siguri că scăpăm de adunat dar bunicămea, şmecheră, ne-a păcălit. De cum am văzut noi (eu, frati-miu, mătuşi-mea) că începe lumea să scuture pe deal, i-am spus fiecare în parte bunicii ceva în genul *„Sper că n-ai de gînd să ne trimiţi la adunat de prune! „Nu vă trimit, mamă, lasă că le dau la cineva să le-adune şi să ne dea şi nouă ce ne-o da“.* Ne-a liniştit şi la modul concret: *„Le adună Mărioara, Meluţ le scutură, vine şi noru-sa de la Severin“.* Au trecut cîteva zile, de la Severin n-a venit nimeni, Mărioara nu-şi făcea vorbă să se ducă în deal, *„Mamă – a zis bunică-mea – n-o putem lăsa pe Mărioara să le-adune singură, e şi ea bătrînă, vă duceţi şi voi să ajutaţi“* (**noi** o ajutam, nu **ea** pe noi); ca pînă la urmă să le adunăm singuri. La Mazîlu a pornit o echipă mai mare: trei dintre noi patru şi tanti Mărioara, cu găleţile zdrăngănind, cu căruţ, saci şi păleţuici. Era înnorat bine, speram să se pună o ploaie de-o zi, dar nici vorbă. Ne-am mai luminat cînd am văzut-o urcînd pe tanti Măriuca. Adunătorii de prune sînt de două categorii: vrednici – care, frînţi din şale, adună rapid, cu amîndouă mîinile, (exemplu: t. Mărioara, t. Măriuca) şi leneşi – care, adună în silă, cîteva prune, cu o singură mînă, sau chiar o singură prună (exemplu: eu, frati-miu şi mătuşi-mea). I-am zis din nou lu' bunică-mea: *„Le-adunarăm pe astea, dar în deal să ştii că nu ne mai ducem!“* şi din nou *„Lasă, mamă, că în deal nu vă duceţi voi“* ca, după cîteva zile: *„Numai prunii noştri au rămas nescuturaţi, odată ne trezim fără prune, ia duceţi-vă voi...“ „Fi-ţi-ar prunele...“* am zis noi în gînd. Aşa că într-o dimineaţă de sîmbătă am luat din nou drumul prunelor. Ne făcuse bunică-mea cafea, ba ne dăduse şi prăjitură (porţii cam mici şi din capătul mai prost). Frati-miu a urcat pe drum, cu căruţul şi cotăriţa, eu şi mătuşi-mea prin porumb, cu găleţile. Frati-miu, care ajunsese primul şi luase o pauză, a constatat că aveam nişte mutre scîrbite. Cînd am ajuns, ne-am pus jos să ne odihnim. Soarele pripea. În locul ăsta mai adunaserăm, după o furtună. Că nici măcar nu le scuturăm naiba pe toate odată, să ne scăpăm. Aşa face bunică-mea la corcoduşe: după ce adunăm o porţiune, vine şi ea şi mai zbiceşte, ca s-o luăm de la-nceput. Ne-am apucat de lucru, în silă. N-a venit nici dracu să ne-ajute. Ne văicăream întruna: că noi nu scăpăm în nici un an de adunat (deşi în ultimii ani le-am dat la alţii să le-adune); că celelalte rude de ce nu vin să adune; că bunică-mea ne-a dus cu vorba, că mîine iar o s-o auzim: *„Mai sînt doi pruni pe pisc, să vă duceţi să vedeţi dacă au prune.“* Mătuşi-mea: *„Mă copii, asta-i soarta noastră“* şi *„Din nefericire, anul ăsta s-au făcut prune.“* Pe fiecare începuse să ne doară cîte ceva: pe mine spatele, pe mătuşi-mea ochii, pe frati-miu îl durea capul şi nu-l ţineau picioarele. Era cald şi mirosea a găinaţ de curcă. La un moment dat, ni s-a părut că auzim vocea lu' bunică-mea. Ca la un semn, ne-am ridicat toţi din poziţia ghemuit şi am ţopăit pînă la marginea platoului, de unde se vedea curtea noastră. Ni se părea că auzim voci, roata fîntînii, dar nu vedeam nimic. Frati-miu zice: *„Uite-acolo ceva alb, or fi venit ai noştri.“* Ne-am tot uitat, nu ni se-alegea ce e. Tot frati-miu zice: *„Mă, ăla e molozul pe care l-am cărat de la casă.“* Pe jumătate desumflaţi, am început totuşi să strigăm la bunică-mea: *„Bobo! Mami!“* Nimic. Frati-miu zicea: *„Să ştii că se face că nu ne-aude. Ce zice – lasă-i acolo, la prune... Sigur se dădură în tindă, beau ness rece...“* Dar, totuşi, dacă ar fi ai noştri, sigur s-ar auzi glasul lu' maică-mea. Amărîţi, am continuat să adunăm. După vreun sfert de oră, s-a auzit clar glasul lu' maică-mea. Frati-miu a strigat: *„Mami!“* Răspunsul a venit imediat: *„Ce-i?“* Atunci nu m-am mai putut abţine şi am urlat: *„Veniţi să ne-ajutaţi! Să vină tata! Trimite-l!“* Taicămiu tocmai pornise pe drum, aşa că, uşuraţi, ne-am întins la umbră.

S. IRINA
Turnu-Severin

Din Rîşnov

Dacă ar trebui să denumesc mentalitatea care domină la noi, aş spune că e aceea a pensionarului: statul în aşteptare (banii, serialul, plecatul la băi, moartea). Care nu ţine de vîrstă. Unii se nasc pensionari. Aşa după cum alţii, deşi bine munciţi, nu vor şi nu pot să-şi iasă din ritm. Cedatul locului este, însă, o altă poveste!

Tatăl meu este un **pensionat**. Şi-a pregătit oameni care să nu-l facă de neînlocuit, s-a retras dar, economist fiind, este încă asaltat de oferte. Lucrează cu aceeaşi mare plăcere cu care citeşte sau se plimbă. El **nu aşteaptă**. Aşa încît, l-am înţeles total cînd mi-a explicat, cu un exemplu, de ce nu are plăcerea „povestitului“ (pierdutului de vreme) cu cei de vîrsta lui. Tocmai îşi întîlnise un coleg de fabrică, foarte bun meseriaş, care se plîngea de pensia mică, de multele biruri, se plîngea, ce mai. Ştiindu-l în formă, i-a propus cîteva ore la o întreprindere particulară. Explozie de încîntare! Dar, după o clipă numai, a venit fatala întrebare: „Cînd se lucrează?“ Se lucra, cu cei pensionaţi, în schimbul al doilea. „A, nu, nu pot! E tocmai în timpul serialului meu preferat!“

Alina IORDACHE
Rîşnov

La o aniversară

● Dragii mei, de ceva vreme (multă vreme!), DILEMA e unul dintre deliciile începutului de sfîrşit de săptămînă. Totul a început mai mult din joacă, din dorinţa de a fi „ca Janos“ (cultul, educatul, interesantul meu „boyfriend“ de pe atunci), care citea DILEMA pe rupte. Apoi, DILEMA a devenit şi pentru mine o adevărată pasiune. Aşa că, acum, la numărul 300, vă urez LA MULŢI ANI şi încă de un milion de ori atîtea numere!

Cu multă dragoste,

Tonyia SZEDLACSEK

● Dragi prieteni, la mulţi ani! M-aş bucura mult să fiu printre voi, dar cum ubicuitatea nu-mi e hărăzită, mă resemnez şi vă urez de departe multe numere viitoare şi multe izbînzi,

Sanda GOLOPENŢIA

● Nr. 210 al *Dilemei* – ăsta a fost începutul. Nu mai ţin minte cum am aflat de revistă, dar cea mai plauzibilă explicaţie la care mă gîndesc e aceasta: m-a atras faima fondatorului ei – **Andrei Pleşu**. Cum am ajuns la Pleşu? Prin Noica – *Jurnalul de la Păltiniş*. Cum am ajuns la Noica? E o poveste lungă pe care n-o voi relata aici. Important e faptul împlinit. **Andrei Pleşu** a transmis reputaţia sa revistei pe care a întemeiat-o. Avînd în minte dorinţa mentorului său de a deveni antrenor cultural, Andrei Pleşu este, iată, întemeietor de şcoală, pune în act visul filozofului de la Păltiniş, devine un antrenor cultural (deşi, mai nou, este (şi) şeful diplomaţiei române). Un act al „antrenorului“ Pleşu este şi **Dilema**. Ce mă atrage la această revistă este, printre altele, faptul de a propune o temă pentru fiecare număr; e un lucru foarte important – nu discut nici calitatea celor invitaţi să analizeze tema, de obicei e bună. Provocarea lansată de fiece număr e, după mine, punctul ochit – punctul ţintit al revistei. Singularitatea hebdomadarului în mass-media românească e evidentă. Despre ceea ce mă tulbură, poate altă dată (inclusiv „plecările“ lui Andrei Pleşu şi George Pruteanu); acum e momentul encomiasmelor: la mulţi ani fondatorului şi celor pe care i-a strîns în jurul său – colaboratori permanenţi sau ocazionali – şi la mai multe şi incitante *Dileme*. Să nu uit: viaţă lungă şi lui *Vineri!* Să ajungă cel puţin ca revista-mamă.

Cu admiraţie,

prof. Daniel COMAN
str. Crişan nr. 15, Blaj

N. red.: Mulţumim – cu o precizare severă: nu suportăm nici un moment encomiastic!

Am zîmbit la...

De la 1935 citire

Notele de călătorie în Africa ale lui Mihai Tican Rumano, publicate în noiembrie 1935 sub titlul „Abisinia“, pot fi o lectură utilă şi pentru guvernanţii României. Următoarele două fragmente ne vor arăta de ce:

„...O dată cu intrarea Etiopiei în Societatea Naţiunilor, această ţară şi-a luat obligaţia de a desfiinţa (sclavia). Împăratul a asigurat puterile europene că în cîţiva ani va desfiinţa cu totul sclavia şi, după cît se vede, s-a ţinut de cuvînt. Ce e drept, aceasta nu s-a făcut fără oarecari greutăţi. A libera dintr-o dată cîteva milioane de sclavi ar fi însemnat, sub pretextul umanităţii, să se condamne atîţia oameni la mizeria cea mai cumplită. Şi cum nu toţi şi-ar fi găsit de lucru, în faţa spectrului foamei mulţi ar fi fost gata să fure sau chiar să omoare spre a-şi salva viaţa. Fără îndoială că în scurt timp închisorile n-ar mai fi putut să-i încapă.“

„Legaţia franceză primise din partea împăratului Menelik patruzeci de sclavi. Li se construise un sat chiar în parcul ce înconjura legaţia, unde duceau o existenţă lină şi sigură. Nici unul nu se plîngea. Dar, într-o zi, guvernul francez, animat de lozinca „libertate, egalitate, fraternitate“ se gîndi că legaţia Franţei nu trebuie să patroneze oarecum o astfel de situaţie incompatibilă cu demnitatea omenească. Şi făcînd să se voteze prin Parlament un credit de patruzeci de mii de franci, trimise suma ministrului Franţei cu ordinul de a elibera imediat pe cei asupriţi. Fiecare sclav primi o sumă şi i se deschiseseră porţile legaţiei. Nu trecu însă mult – atît cît trebui fiecăruia să cheltuiască suma căpătată – şi cei patruzeci de sclavi, deveniţi oameni liberi, se înapoiară umiliţi rugînd în genunchi pe ministru să-i reprimească şi să le dea să muncească.“

Corneliu PÎSLARU
Şugag, Alba

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Cît de publică e televiziunea publică**
- **Anii '30 sau „vîrsta de aur“**
- **Generaţia Pro şi Contra**

În polemica declanşată de cuplul Ion Coja – cotidianul Ziua *s-au lansat acuzaţii şi s-au dat verdicte fără nici o preocupare pentru adevăr. În înverşunarea împotriva persoanelor şi în ţesătura de jocuri şi interese sînt atacate instituţii cu prezent şi, în orice caz, cu viitor, sînt blocate iniţiative serioase. Istoricul Florin Ţurcanu reia discuţia de unde a pornit şi aduce cîteva argumente în afara oricărei dileme.*

Ziua, Colegiul „Noua Europă“ şi „interesele“ Germaniei

Campania dusă în ultimele săptămîni în ziarul *Ziua* contra ministrului de Externe Andrei Pleşu nu a dezvăluit altceva decît deficienţele morale şi intelectuale ale iniţiatorilor ei. De fapt, întreaga „filosofie“ a acestei campanii se exprimă, pe de o parte, într-o grosieră şi suspectă frenezie moralizatoare care vizează persoana d-lui Andrei Pleşu, şi, pe de altă parte, într-o viziune cu pretenţii de seriozitate asupra planurilor oculte ale Germaniei în Europa de est.

Condamnabilelor acuzaţii aduse de *Ziua*, dl Andrei Pleşu le-a răspuns cerînd o anchetă a SRI, SIE, Parchetului şi Gărzii Financiare. Cum rămîne, însă, cu interesele oculte ale Germaniei care se exprimă în ajutorul financiar acordat Colegiului „Noua Europă“ de către „Volkswagenstiftung“ pentru construirea unui nou sediu?

Dl Roncea, care pare cel mai interesat de această problemă, ne invită să judecăm lucrurile într-o perspectivă istorică, fapt lăudabil, în principiu, la un jurnalist. Invocarea pripită şi cu totul superficială a ambiţiilor geopoliticii germane de acum o sută de ani şi pomenirea numelui lui Ratzel nu fac însă dovada culturii istorice sau a inteligenţei domnului Roncea. Nu toate analogiile istorice sînt permise. Unele dintre ele pot fi chiar delirante. Domnul Roncea pomeneşte şi de o înţelegere confidenţială sovieto-germană care „s-ar fi încheiat“ în septembrie 1990 la Geneva cu privire la modificarea frontierelor în estul Europei. Nu se simte însă obligat să verifice sursele pe care îşi bazează afirmaţiile şi să le citeze cu acribie. Se mulţumeşte să-l invoce pe „cunoscutul autor american“ Hall Lindsey care ar fi semnalat existenţa documentului respectiv. De ce l-am crede pe dl Roncea că Lindsey este o autoritate în materie de geopolitică, cu atît mai mult cu cît jurnalistul de la *Ziua* nu pomeneşte titlul nici unei lucrări scrise de acesta şi nu ne informează asupra gradului de recunoaştere intelectuală de care se bucură „cunoscutul autor“?

Şi, la urma urmei, de ce este atît de pornit dl Roncea împotriva geopoliticii germane dinainte de 1945 despre care pretinde că ar inspira şi azi politica externă a Germaniei? Dacă nu mă înşel, domniasa afişa, pînă nu de mult, simpatii clare pentru Garda de Fier, al cărei „Căpitan“ cerea, în 1937, o alianţă imediată cu Germania nazistă şi o integrare a României în „noua ordine europeană“ preconizată de Hitler.

Ce află cititorul obişnuit despre activitatea Fundaţiei şi a Colegiului „Noua Europă“ din articolele publicate în *Ziua* de dl Roncea şi colegii săi? Nimic concret, aşadar nimic pozitiv. Mai mult decît atît, dl Sorin Roşca Stănescu îşi permite să scrie că „timp de patru ani Fundaţia «Noua Europă» (care a dat naştere „Colegiului“, *n. n.)* a stat, în general, în amorţire“ *(Ziua* din 23 oct.). Pe jurnaliştii de la *Ziua* nu îi interesează faptul că sediul Colegiului este un loc de sociabilitate intelectuală şi un centru de studiu dotat cu o excelentă bibliotecă ce se îmbogăţeşte într-un ritm rapid. Nu îi interesează că, în fiecare an, sute de profesori, cercetători şi studenţi asistă la conferinţele şi mesele rotunde organizate de Colegiu, găsind aici un nivel al dezbaterii intelectuale şi o ospitalitate pe care nu le mai poţi întîlni în majoritatea instituţiilor culturale româneşti. Nu le pasă că zecile de burse pe care Colegiul le acordă cercetătorilor şi profesorilor români contribuie la ridicarea nivelului cercetării şi învăţămîntului în institute şi universităţi (amintesc numai faptul că fiecare dintre bursierii incluşi în programul *relink* are *obligaţia* de a dona bibliotecilor unor facultăţi şi institute româneşti cea mai mare parte din zecile de cărţi pe care le primeşte. Numărul actual al bursierilor *relink* este de 25 şi el va creşte anul viitor la 30). În sfîrşit, domnilor Roşca-Stănescu, Roncea şi celorlalţi nu le pasă nici de faptul că bursierii prezintă colegilor lor din universităţile europene şi americane o altă imagine a ţării decît cea pe care o dau tagma corupţilor şi incapabililor ori bandele de hoţi şi cerşetori. Domnii jurnalişti sugerează, în schimb, cu iresponsabilitate şi meschinărie, că activitatea Fundaţiei şi a Colegiului „Noua Europă“ este aceea a unor instrumente în serviciul intereselor ascunse ale Germaniei în România.

În aceste condiţii, dl Răsvan Moldoveanu „aştepta“ o „dezbatere asupra spinoasei chestiuni lansate de ziarul *Ziua* cu bursierii Colegiului şi cu toţi intelectualii legaţi de Fundaţia Culturală Română şi săptămînalele *Dilema* şi *22*“ (v. *Ziua* din 29 oct. a.c.). El şi colegii domniei-sale au anulat, însă, de la bun început, premisele unei dezbateri pe care nu au dorit-o, de fapt, niciodată. Ca să înveţe ce este o dezbatere şi ce grad de civilizaţie presupune ea, dl Răsvan Moldoveanu ar fi trebuit să calce din cînd în cînd pragul Colegiului Noua Europă şi să asiste la activităţile sale. Ar fi fost bine primit.

Florin ŢURCANU

Vorbe naţionale, reguli europene

În România, evenimentele se precipită. Să le recapitulăm: Capitala are, în sfîrşit, primar ales; Uniunea Europeană ne-a spus un „deocamdată, nu“; nici cu NATO lucrurile nu par să stea mai bine; negocierile cu FMI vor fi reluate în ianuarie; preşedintele ţării a recunoscut că ne aflăm într-o situaţie de criză economică foarte gravă; agenţia Moody's ne-a mărit din nou riscul de ţară; guvernul se restructurează, cu acordul liderilor coaliţiei; problema universităţii în limba maghiară revine în prim plan; premierul a pregătit măsurile dure pentru următoarele luni; inflaţia a crescut; Romtelecom se privatizează; studenţii au ieşit în stradă; vine iarna.

Capra capitalistă şi varza postcomunistă

Privind în urmă, constatăm că n-a trecut săptămînă fără să fie anunţată, cu toată gravitatea, iminenta relansare a reformei şi fără să fie combătută, cu toată fermitatea, ideea că ne-am afla în criză. Ceea ce uneşte evenimentele pe care le-am enumerat mai sus, într-o ordine întîmplătoare, este tocmai faptul că s-a vorbit mult, exagerat de mult despre ele (poate mai puţin despre studenţi şi despre iarnă...). Pierduţi în comentarii şi seduşi de propriile opinii, eminenţi prezicători de catastrofe imediate şi vajnici specialişti în strategii pe termen lung, predispuşi natural la polemică şi meticuloşi numărători de steaguri (după algoritm!), ne-am trezit în ceasul al doisprezecelea şi am constatat că Europa îşi deschide porţile mai degrabă pentru cei care tac şi fac. „Ne-am trezit“ e un fel de a spune: vor urma acele măsuri radicale anunţate, a căror aplicare nu se datorează atît curajului politic şi responsabilităţii celor care ne conduc, cît faptului că nu mai există nici o posibilitate de amînare, nici o soluţie călduţă, care să împace, ca pînă acum, şi capra capitalist-europeană, şi varza postcomunistă. Clasa noastră politică este inepuizabilă în a vorbi despre sine cu o voluptate pe care, pînă mai ieri, o egala doar plăcerea publicului de a urmări la nesfîrşit spectacolul certurilor politice. Faptul că aproape două treimi din populaţia bucureşteană nu s-a prezentat la vot poate fi un semn de dezorientare, dar şi de lehamite faţă de *talk-show*-ul generalizat al politicii româneşti. Nicicum nu-i bine.

Moody's şi „duşmanii ascunşi“

Politicienii au vorbit însă, în comentarea alegerilor, despre treimea de bucureşteni care a votat. Obsedaţi de „îmbunătăţirea imaginii“, reprezentanţii celor două tabere s-au întrecut în a se declara „adevăraţii învingători“, uitînd că *majoritatea n-a votat*, ceea ce înseamnă o înfrîngere pentru ambii candidaţi şi pentru forţele politice care i-au susţinut. Apoi, disproporţia vorbelor şi fixarea lor în cîteva marote care ar trebui să ţină definitiv de trecut (acuzaţiile de fraudă electorală, ameninţarea cu sesizarea organismelor internaţionale şi altele asemenea) dovedesc limpede că schimbarea de roluri între putere şi opoziţie n-a dus şi la schimbarea reflexelor şi a tipului de reacţii, comune ambelor tabere.

Disproporţionat şi în bună parte neadecvat s-a reacţionat şi la aflarea datelor din raportul UE care ne plasa în urma Bulgariei, şi după modificarea rating-ului de ţară de către agenţia Moody's. N-a lipsit, de exemplu, fluturarea tradiţionalelor insinuări despre „duşmanii ascunşi“: Moody's ar reprezenta, după unii, interesele unor cercuri de afaceri străine care vor să ne cumpere fabricile şi băncile pe nimic. Felul încruntat-patriotic şi insidios în care se vorbeşte încă la noi despre „cercurile de afaceri străine“ este o altă dovadă clară a incompatibilităţii noastre cu lumea la ale cărei porţi batem. Edificiul european (care e departe de a fi perfect) se sprijină pe *reguli*. Concurenţa (care implică adesea şi lovituri discrete sub centură) face parte dintre aceste reguli. A intra în Europa înseamnă a le accepta ca atare (cu toate nedreptăţile şi riscurile lor), a le gestiona în mod profitabil şi a lupta de la egal la egal cu ceilalţi competitori. Fără văicăreli inutile şi fără să aşteptăm tot timpul „să ni se dea“ ceea ce credem că meritam. Altminteri, cu politicieni seduşi de propria imagine şi cu cetăţeni care aşteaptă la nesfîrşit să fie bine conduşi, dar nu merg la vot, în curînd n-o să ne mai merităm decît soarta.

Mircea VASILESCU

Dezvoltarea locală (IV)

Să presupunem că toate problemele de parcurs ale dezvoltării locale nu ar exista sau că, optimişti fiind, am considera că ele vor dispărea în viitorul apropiat. Ar mai rămîne atunci să ne întrebăm asupra premiselor tacite ale oricărui proiect de dezvoltare locală care se ia în serios. Iar acestea sunt: cel care face dezvoltare locală **are dreptul, ştie** şi **poate** să o facă. Dar oare chiar aşa să fie?

Are dreptul să facă dezvoltare locală. Adică „să dezvolte“ comunitatea. Adică să intervină în viaţa ei şi să o schimbe după un plan. *Nu este cumva o urmă de suficienţă colonială în această atitudine?* – s-ar putea întreba unii. *Nici vorbă!* – ar replica imediat dezvoltatorii. *Noi putem şi trebuie să discutăm în prealabil cu băştinaşii şi doar după aceasta şi în funcţie de aceasta vom decide ce este de făcut.* Dar ce te faci cînd aceşti băştinaşi sînt mulţumiţi cu localitatea lor aşa cum este sau nu îşi doresc decît o reparaţie de gospodar, pe ici, pe colo? *Înseamnă că nivelul lor de dezvoltare este foarte scăzut, ceea ce antrenează, după cum se ştie, un nivel al aşteptărilor pe măsură. În acest caz trebuie să-i ajuţi să-şi cunoască propriile interese* – ţi-ar explica, fără să clipească, dezvoltatorii. Şi iată-ne întorşi de unde am plecat: am dreptul să intervin pentru că eu ştiu ceea ce ei nu ştiu.

Ce ***ştiu*** deci dezvoltatorii? Două lucruri esenţiale: ei ştiu ce este „dezvoltarea“ şi că aceasta este „bună“. Un sociolog avizat (dar nu numai acesta) ar putea identifica aici „permanenţa unui model linear de dezvoltare“, care a constituit una dintre iluziile fondatoare ale teoriilor clasice ale modernizării şi un motiv esenţial de critică drastică a acestora. Şi iată că ceea ce am alungat, conştient, pe uşă, revine, inconştient, pe fereastră.

Să iau însă alt exemplu pentru a fi, poate, mai clar. În anii '40, Rădulescu-Motru a întreprins un vast studiu de analiză a inteligenţei la români. Aplicînd un test standard de inteligenţă pe zeci de mii de indivizi din toate zonele patriei, a ajuns, printre altele, şi la următoarea concluzie statistică: inteligenţa creşte o dată cu altitudinea, adică, mai exact, românii erau cu atît mai inteligenţi cu cît locuiau mai sus, spre munte. Explicaţia acestui fapt surprinzător am avut-o cînd, aplicînd la rîndul meu nişte probe de inteligenţă pe gorjeni, mai de la vale, şi pe ungureni, mai de la munte, am constatat, tot statistic, că, după standardele psihologiei, primii gîndesc cam la nivelul unui copil de şapte ani. Am mai constatat însă că, dacă insistai, gorjenii puteau da şi ei răspunsuri de acelaşi gen ca şi ungurenii, doar că ei preferau să vorbească în limba colorată a blestemelor lui Arghezi, să gîndească în exemple concrete etc. Din punctul de vedere al psihologului, care ştie ce este dezvoltarea intelectuală şi că aceasta conduce în mod legic spre o gîndire conceptual-abstractă, gorjenii (ca şi românii mai de vale ai lui Rădulescu-Motru) apăreau ca oarecum inferiori intelectual. De fapt, ei erau doar oarecum diferiţi.

Dezvoltatorii gîndesc similar. Pentru ei există o „structură“ a modernităţii, care este universală şi dezirabilă, precum stadiul final al dezvoltării intelectuale în viziunea psihologiei. Aceasta poate fi operaţionalizată printr-un set de indicatori universali şi reprezentativi. Cu cît mai multe dintre aceste atribute ale modernităţii se vor regăsi în realitatea socială, cu atît aceasta va fi considerată mai modernă. **Ştiind** acest lucru, ei **pot** să decidă care localităţi sînt „dezvoltate“ şi **au dreptul** să intervină în cele sub-dezvoltate, pentru a le ajuta.

Dar ce te faci cu „gorjenii“? – îmi trece mie prin cap. *Păi trebuie să faci ceva, doar n-o să-i laşi în plata Domnului* – îmi răsună în urechi răspunsul dezvoltatorilor.

Argumentul este irefutabil: noi muncim, nu gîndim!...

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Alegeri tomnatice

Fragila prezenţă a electorilor la alegerile pentru funcţia de primar general al Bucureştiului a fost comentată în fel şi chip. Apoliticii au acuzat clasa politică, puterea a acuzat opoziţia, opoziţia a acuzat puterea. Toate aceste acuze conţin fragmente de adevăr. E adevărat că spectacolul jalnic oferit de politicienii noştri ucide orice speranţă. E adevărat că a cere imperios alegeri pentru un mandat de numai un an şi jumătate, după ce s-a acceptat formula improvizată a primarului general interimar vreme de doi ani şi jumătate, sună mai degrabă a şicană. E adevărat că demisia dlui Victor Ciorbea din funcţia de primar general a fost un gest excesiv şi, politiceşte, imatur. Dar, să recunoaştem, nu acestea sînt cauzele pentru care bucureştenii nu au venit, trei duminici la rînd, la urne.

Un motiv ar putea fi desprins ca urmare a analizei dreptului la vot, din punctul de vedere al teoriei dreptului. Dreptul la vot este principala posibilitate pe care legea o conferă cetăţeanului de a participa la conducerea cetăţii sale. Dacă admitem că, în contextul democraţiei europene contemporane, calitatea de cetăţean implică şi alte obligaţii decît cele specifice unui anume tip de legătură juridică cu statul, şi anume obligaţiile ce decurg din calitatea de membru al societăţii civile, atunci vom admite că neexercitarea anumitor drepturi constituţional recunoscute, mai ales în anumite momente ale istoriei cetăţii, înseamnă neonorarea calităţii de membru al societăţii civile. Sigur că, sub aspect juridic, un drept poate fi exercitat sau nu. Din punctul de vedere al legii, este egal dacă Ionescu votează duminică sau nu. Dar din punctul de vedere al societăţii civile, absenţa lui Ionescu contează. Vreau să spun că, spre binele cetăţii, trebuie să înţelegem anumite drepturi ca fiind, scuzaţi paradoxul, obligatoriu de exercitat. Obligaţia este, însă, una civică.

Ce înseamnă neprezentarea la vot? De ce majoritatea bucureştenilor nu au exercitat dreptul lor la vot?

Dreptul la vot, adică posibilitatea juridicească conferită de a vota, este o construcţie complexă care se fundamentează pe ideea că cetăţenii au interesul să voteze. Acest interes este atît de puternic şi atît de important pentru societate, încît el a trebuit să fie consacrat constituţional. De aceea dreptul la vot este considerat un drept fundamental al cetăţeanului şi nu un drept oarecare. Dacă interesul, prezumat de legiuitor, dispare, atunci şi dreptul de vot ar trebui să fie tot mai puţin pregnant din punct de vedere legislativ. Sînt curios, dacă mîine li s-ar spune celor care nu au votat, deci celor care nu au avut interes să voteze, că li s-ar suprima dreptul la vot pentru că absenţa lor de la urne spulberă însăşi fundamentele calităţii de elector, ce reacţie ar avea? Poate că ar exprima aceeaşi nepăsare tristă.

Unul dintre cei mai importanţi juristi germani, Jellinek (despre care Mircea Djuvara scria ca despre „una din minţile cele mai limpezi şi mai profunde"), susţinea că dimensiunea intelectuală este determinantă pentru existenţa unui drept subiectiv, aşa cum este dreptul la vot, de pildă. Acel vector cultural care direcţionează voinţa şi care, în cele din urmă, forţează opţiunea, este elementul esenţial al dreptului exercitat. În lipsa elementului intelectual nu se poate concepe existenţa socială a nici unui drept. Dar elementul intelectual, care să provoace înţelegerea dreptului la vot ca pe o obligaţie, este produsul unei distilări superioare care presupune îndelungul exerciţiu democratic.

Bucureştenii s-au comportat ca şi cum nu ar fi avut drept la vot. Eu cred că greşesc cei care vor cu tot dinadinsul să citească în acest absenteism o opţiune. Opţiunea, în orice sistem electoral democratic, nu există decît la urne. Tot ceea ce e în afara secţiei de votare este vid electoral. Realitatea este aceea că bucureştenii privesc superficial exerciţiul electoral şi nu îi înţeleg rostul profund. Dar acest lucru nu trebuie să ne mire, pentru că el se produce în sînul unei comunităţi tot mai atomizate, tot mai anomice, tot mai deprimante. Bucureştenii nu au venit la urne nu pentru că erau într-un dubiu electoral imposibil de depăşit şi nici pentru că erau fără speranţă, ci pur şi simplu pentru că nu îi interesează procesul electoral ca atare.

Sper să mă înşel. Altminteri, aproape că nu mai este nimic de făcut.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL

PUBLIC

Cutia neagră

Bucureştiul are primar! Ca şi cum pînă acum nu ar fi avut. Şi ca şi cum de acum înainte va avea (mai mult sau altfel decît pînă acum). Cu greu, după trei tururi chinuite de scrutin, scaunul de la Cişmigiu s-a reuşit a fi ocupat cu acte în regulă. Greu, foarte greu să te mai faci plebiscitat astăzi, în România.

Spaţiul public românesc este asemenea unei cutii negre. Secretul a devenit public.

Personal, ţin foarte mult la cuvîntul „public". La el şi la familia lui. „Public", „a face public", adică „a publica" şi „a publicita". La noi, dar nu numai la noi, „a face public" este echivalat cu „a publicita", adică „a face reclamă la" ceva. „A mediatiza" ar trebui să însemne mai degrabă „a publica" decît „a publicita". La noi se face reclamă lucrurilor publice.

Teoretic, ceea ce este public, ceea ce ţine de „domeniul public" aparţine statului. Deşi, ştim, de-acum, bine, statul se întemeiază în primul rînd pe secret. „A publica", cu sensul de „a face public" înseamnă „a divulga", a smulge secretului. Se poate, prin urmare, vorbi de un *secret public*. Numai aparent, formal, superficial paradoxală, contradictorie, formula aceasta vine în contact cu sfera a ceea ce se mai numeşte şi „secret de stat". „Domeniul public" este domeniul ne-secretului şi domeniul ne-apropriabilului, al ne-privat-izabilului. Domeniul a ceea ce nu poate fi nici ascuns, trecut sub tăcere, nici însuşit şi folosit. În România, dar, evident, nu numai, caracterul public, *republica* constituie baza şi sfera de exercitare a celor mai numeroase şi mai neaşteptate *monarhisme* particulare. Atunci cînd domeniul publicului nu este *simbolizat* de o persoană, cu drepturi mai largi sau mai restrînse, mai strict sau mai lax definite, atunci cînd el se abstractizează contractual, se întîmplă aproape de la sine, conform unei legi, să-i spunem, natural-sociale, ca el să devină ţinta unor aproprieri, a unor intenţii de captare personale. De-personalizarea proprietăţii publice se plăteşte cu o imensă tensiune a „privatizării" nepermise. Monarhia lasă loc monarhismelor. „Monoteismul" statal devine „politeism" al ilegalităţii. „Biserica" se sparge în „secte".

Am spus că ceea ce este public aparţine statului, ceea ce este greşit: aparţine comunităţii, tuturor, în indiviziune, şi, pentru ca acest lucru – caracterul public – să fie garantat, statul veghează, este mandatat cu asigurarea şi menţinerea caracterului public al lucrurilor publice.

Lucrul cel mai dificil de controlat de către oamenii publici români este limbajul, exprimarea publică. Vrînd, cel mai adesea, să se *publiciteze* în loc, doar, să *facă* (ceva, ceea ce trebuie să fie astfel) *public*, persoanele publice nu *comunică*, ci (îşi) fac *reclamă*. Eterna, continua, permanenta *campanie electorală* care este, la noi, privită din acest unghi, viaţa politică şi viaţa publică în general, a ucis, aproape, aşa cum s-a putut constata la recentele alegeri pentru primăria Capitalei, ideea de *alegeri*. Vrînd să te faci, tot timpul, plebiscitat mediatic, ajungi să nu mai fii ales. Electoralismul ucide electoralul. Sondajele înăbuşă alegerile. Presa, televiziunea în primul rînd, face şi comandă jocul. *Interactivitatea* mijloacelor moderne de comunicare, care au nevoie de *feed-back* permanent pentru a-şi raţionaliza pînă aproape de absolut activitatea, care este una în primul rînd economică, întreţine iluzia realizării utopiei aşa-numitei *democraţii directe*. Şi iată „jocul" democratic gripat.

Nu putem, din păcate, alege „în timp real", adică tot timpul, prin televizor sau computer. Domeniul public trebuie să existe nu doar fizic, în spaţiu, şi abstract-juridic, ci şi în timp. O legislatură defineşte un anumit spaţiu public, mai precis pe cei mandataţi cu asigurarea caracterului public al lucrurilor publice. Iar mandatarea politică nu este totuna cu cotaţia bursieră.

Bogdan GHIU

Economie

Vine timpul schimbării?

Din '98 mai avem şase săptămîni. Ne gîndim deja la '99. Deocamdată se fac prognoze: cît va fi PIB-ul, unde se va opri inflaţia, pînă unde vor urca rata de schimb şi dobînzile. Dincolo de aceste cifre, importante mai mult pentru analişti şi mai puţin pentru populaţie, dominante sînt o întrebare dramatică şi un răspuns nu mai puţin dramatic. Oamenii întreabă cînd vor simţi o schimbare, care să le aducă un trai bun. Răspunsul oficial e limpede: în 1999!

O chestiune esenţială, ce-i frămîntă pe producători, consumatori, liber-profesionişti, gospodine şi aşa mai departe. O mulţime ce speră, fără să ştie însă cum s-ar putea produce această mult-dorită schimbare.

Asta ar însemna o nouă stare, cu bani mai mulţi, cu o putere de cumpărare mai mare, cu locuri de muncă sigure etc., etc. Din nefericire, prea puţini se întreabă: unde sîntem şi ce avem de făcut pentru a cîştiga cursa bunăstării în acest final de secol? Numai că de această dorită bunăstare ne despart încă ziduri înalte: eficienţă economică, productivitatea muncii, calitatea produselor. Fără să ne apropiem cît de cît de aceste redute nu ne vom schimba nici standardul de viaţă.

Am trăit şi în '98 cu iluzia unui alt mod de existenţă, a unui alt nivel de consum, mai apropiate de cotele civilizaţiei contemporane. Dar visul nu s-a adeverit.

Şocul l-au resimţit şi întreprinderile de stat, nevoite să facă faţă unei degradări brutale a fluxurilor financiare. S-a văzut mai bine, în '98, că aceste întreprinderi nu sînt antrenate să producă fără subvenţii, fără stocuri şi, îndeosebi, fără obligativitatea partenerilor interni de a le prelua produsele chiar dacă nu sînt corespunzătoare din punct de vedere calitativ. Şi tot în întreprinderile de stat, în absenţa unor rigori privind disciplina financiară, întregul sistem de plăţi a fost violent viciat. Întreprinderile au continuat să producă fără să aibă pieţe asigurate. Şi cum, în nenumărate cazuri, nu au fost găsiţi cumpărători, mari cantităţi de fabricate, încorporînd materii prime şi resurse energetice scumpe, muncă şi bani, au pornit-o pe drumul binecunoscut al magaziilor. Statisticile au continuat să consemneze umflarea stocurilor de produse finite nevîndute. Sau, mai grav, nevandabile. Pe acest fond s-a amplificat un tip „original" de comerţ: să vinzi fără să încasezi ori să cumperi fără să plăteşti. În multe împrejurări, acest „model" de tranzacţii comerciale „pe credit", un credit sălbatic, care să fie plătite cînd o vrea Dumnezeu, nu a fost altceva decît un imens paravan după care şi în '98 s-au ascuns încă multe dintre întreprinderile nerentabile. Neputinţa multor agenţi economici de stat de a realiza produse competitive, căutate pe piaţa internă sau la export, a fost şi mai este suplinită de înţelegeri oculte privind „vînzări" cu plata amînată la nesfîrşit către parteneri interni, tot de stat. În acest fel, a fost întreţinută ideea falsă că întreprinderile în cauză... au piaţă. Prin urmare, în condiţiile agravării blocajului financiar, acest fals a devenit justificarea ca aceste întreprinderi să producă: aşadar să-şi menţină personalul, să-şi păstreze schemele manageriale hipertrofiate, să primească credite şi... să dea impresie că reformele mai pot fi amînate.

Din nefericire, răul s-a dovedit a fi molipsitor. Numeroase întreprinderi private au căzut şi ele în plasa somnolenţei, întinsă de întreprinderile de stat. Şi a mai trecut un an.

Dar nici populaţia, nici economia, aflate încă în poziţie de aşteptare, acum, la sfîrşitul lui '98, nu mai pot întîrzia în faţa marilor semne de întrebare. Cine să le spună cum va fi viaţa lor, cum vor trăi, cît vor cîştiga şi ce vor reuşi să cumpere? Sau cînd se vor bucura de salarii mai mari, de o monedă sănătoasă, cînd întreprinderile în care lucrează vor avea mai mult profit şi cînd ţara va fi prosperă? Toate astea nu pot să cadă din cer. Va fi nevoie de sacrificii, pentru a fi pusă în mişcare spirala expansiunii economice. Va fi nevoie de mai multă muncă şi de mai mult şomaj. Şi, mai ales, va fi nevoie de mai mult spirit întreprinzător, de liberă iniţiativă. Starea de aşteptare a ajuns în punctul final. Ea nu mai poate continua.

În '99, nu vom avea decît şansa de a declara război acestei stări de aşteptare, pentru a ataca frontal schimbarea. Un război ce nu poate fi însă imaginat ca o succesiune de strălucite bătălii eroice, urmate de victorii răsunătoare. Pentru că nu va fi decît un şir nesfîrşit de marşuri epuizante, dominate de tot felul de dificultăţi, de nenumărate neplăceri, mai mici sau mai mari. Acesta va fi războiul nostru pentru bunăstare. Dacă nu-l vom declanşa şi, mai cu seamă, dacă nu-l vom cîştiga, tărăgănarea reformelor va continua să aducă sărăcie, să ucidă procese de producţie şi să lovească atît de mult în stimulentele muncii, încît eficienţa să rămînă un simplu vis.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Prea toleranta țară de viitori bunici

Fantazez. Bunicul meu tocmai împlinise 33 de ani în momentul în care, într-o dimineaţă de primăvară însorită şi prăfoasă (o *dimineaţă de provincie,* să-i spun aşa), deschidea cu gesturi largi ziarul de şase pagini pe care doar ce-l cumpărase din mîna înnegrită de tuş tipografic a unui puşti, de la colţul unei străzi oarecare. Îmi voi permite să cred că băieţandrul vînzător de ziare de la colţ de stradă avea vreo zece ani şi mai avea pe deasupra şi trăsăturile unui Gheorghe Apostol tînăr. De mă veţi întreba de ce tocmai Gheorghe Apostol, vă voi oferi două motive, ambele la fel de şubrede: în primul rînd, pentru că e fantazarea mea şi răspund de distribuţia ei; în al doilea rînd, întîmplarea face ca tocmai memoriile lui *Ghe.* Apostol să le citesc acum (prescurtarea numelui îi aparţine, dar o merită pe deplin) şi, credeţi-mă, a fost primul nume şi primul chip care mi-au venit în minte în acest exerciţiu impresionist de retorică.

În măsura în care aţi depăşit primul paragraf, veţi afla că bunicul în cauză (al meu sau al dumneavoastră, în scurt timp deja nu va mai conta prea mult despre al cui bunic este vorba) putea vedea pe manşeta ziarului data de 3 martie 1940. Şi mai vedea, în interiorul ziarului, vestea că un ziar german din Hamburg semnala, spre satisfacţia primăriei bucureştene (satisfacţie plătită sau nu de guvernul român, treaba lui), că în capitala României bravul prefect de poliţie Modreanu a pus capăt *cerşetoriei, caselor de toleranţă* (neautorizate, nota mea), *activităţii ţiganilor ambulanţi şi altor mizerii sociale ale Bucureştiului.* Asta spunea ştirea, ştire care judeca lumea fără să o descrie. Ce Dumnezeu a făcut bunicul meu (sau al dumneavoastră) cu ştirea asta, e o altă poveste.

Altă poveste: da şi nu. Parcă mai mult nu.

Pentru că ceva se întîmplă şi nimeni nu poate spune ce. Indolenţă. Lehamite. Teamă. O teamă atît de surdă încît, practic, nu are nume. Ceva ni se prelinge printre degete şi nu ştim ce. Plictis. Blazare. Pestilenţă. Îngăduinţă. Toleranţă. Paradoxal, prea marea toleranţă a presupuşilor intoleranţi. Toleranţă pentru marasmul plin şi intoleranţă pentru detalii. Pentru că cel mai grav nu este că trăim urît, ci că traiul în urîciune tinde să devină normă. Cîini în magazine, adulmecînd vitrine cu salam. Creaturi monstruoase în vagonul de metrou, exhibîndu-şi răni inimaginabile. Tăcere. Complacere. Odată şi odată, nimic nu ne va mai permită să ne victimizăm, unanim şi cotidian. Nu vom mai putea arunca blamul anestezic pe trecutul recent şi, puţin mai încolo, pe nici un trecut. Ar fi pe deplin profilactic, pentru tonusul vital al naţiei, ca vinovatul să fie, cumva, identificabil. Să-l putem arăta cu degetul şi să ne lepădăm de el ca de Satana. Să-l scuipăm în timp ce ne facem cruce. El, comunistul de alaltăieri; el, neocomunistul de ieri; el, capitalistul spurcat de astăzi. Cu alte cuvinte, ar fi bine ca vreuna dintre toate făpturile nevrozelor noastre *să poarte vina,* indubitabil şi iremediabil. Oricare: Ceauşescu, Iliescu, Constantinescu, Alina Mungiu, Smaranda Enache, nepoţii lui Diaconescu, băiatul Zoei Petre, ţiganul generic, evreul generic. Sau Laszlo Tökes.

Ar fi bine. Dar care-i scăparea dacă într-adevăr vinovat nu este nici unul dintre aceştia? Şi care poate fi salvarea dintr-un marasm de culpă comună depus peste noi precum mîlul? Şi cum va putea arăta dimineaţa în care, dezgustat fiind fiecare de toţi ceilalţi, vom citi în ziar o biată veste bună şi nu vom mai fi în stare s-o pricepem?

Adrian CIOROIANU

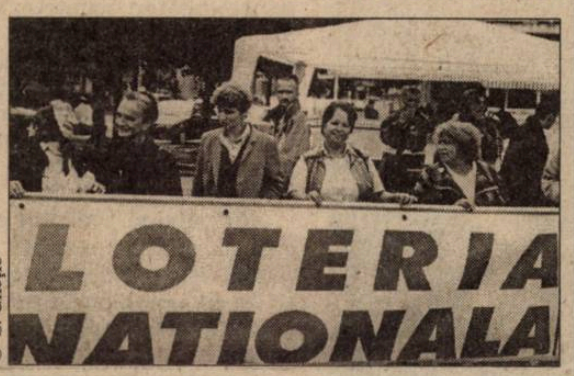

© S. Gheţie

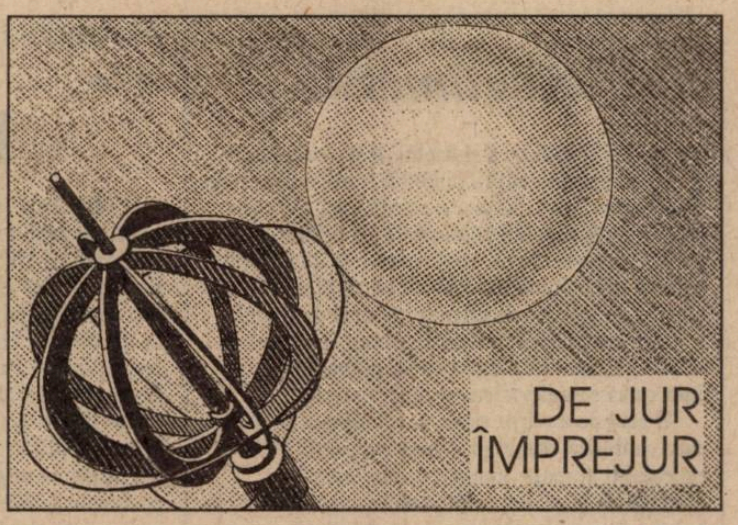

Un personaj de serial

Nu e pentru cine se pregăteşte, ar putea spune Preşedintele Statelor Unite, după demisia liderului republican din Camera reprezentanţilor, Newt Gingrich, nu e nici pentru cine se nimereşte, e pentru cine sapă groapa altuia. „Rezultatele decepţionante" pentru Partidul Republican, obţinute la alegerile de la jumătatea termenului, sunt expresia unei tactici greşite, a înverşunării politicianiste, a aroganţei şi a prezumţiei de desăvîrşire cu care s-a tot împodobit majoritatea morală din Congres. În termeni reali, republicanii nu au pierdut mare lucru: cinci locuri în Senat şi două posturi de guvernator. Camera Reprezentanţilor a rămas la fel. Dar în termenii formulaţi de ei înşişi, alegerile ar fi trebuit să fie un referendum decisiv pentru procedura de demitere a lui Bill Clinton. Rezultatele nu dovedesc că presa şi politicienii ostili Preşedintelui i-ar fi convins pe cei care s-au ostenit să voteze. Minciuna în afacerea Lewinski nu este considerată de natură a umbri prestaţia locatarului din Biroul Oval, şi deşi ea este elocventă în legătură cu caracterul omului, alegătorii au considerat-o irelevantă pentru prestaţia politicianului. Economia americană merge bine, rezistă deocamdată scuturăturilor administrate de şocurile crizei mondiale, şomajul rămîne constant scăzut, în politica externă este menţinut echilibrul între statura de mare putere şi reticenţele faţă de o intervenţie în care interesele SUA nu sînt direct implicate. De ce să i se ceară alegătorului american să provoace o criză politică de durată, cu urmări imprevizibile atît pentru el, cît şi pentru restul lumii? Pentru a-i face dreptate domnişoarei Lewinski? Dar ea însăşi a minţit înainte de a obţine, din partea intransigentului procuror Starr, imunitatea care îi asigură dreptul de a reveni asupra propriilor declaraţii, fără a fi judecată pentru sperjur. Nimeni nu e mai presus de lege, dar cine colaborează cu justiţia, ajutînd-o să-i înfunde pe cei consideraţi vinovaţi de către un magistrat independent, – aceştia, da, nu au a se teme de lege, oricare ar fi fost delictele lor. Nu e vorba neapărat de turbulenta fostă stagiară, o biată fată care nu ştie să-şi aleagă prietenii şi confidenţii, ci despre criminalii şi complicii la crime, care demascîndu-şi tovarăşii obţin fie pedepse mai uşoare, fie iertarea. Dreptatea nu mai coincide cu adevărul nu doar în cărţile bune, ci şi în viaţă; poate că majoritatea morală în numele căreia Gingrich a încheiat acum patru ani Contractul cu America ar fi trebuit să înceapă acţiunea de asanare prin moralizarea justiţiei şi nu a preşedintelui. Ar fi avut atunci la îndemînă un instrument mai puţin suspect pentru impunerea principiilor pe care le tot afirmă. În situaţia creată de alegeri va acţiona principiul dintotdeauna al vieţii politice din Statele Unite: compromisul. Schumer, noul senator de New York, membru în comisia juridică, care l-a bătut în alegeri pe D'Amato, unul dintre cei mai înverşunaţi adversari ai Preşedintelui, doreşte o anchetă imparţială şi rapidă: „sper să încheiem în ianuarie sau februarie, nu prin *impeachment*, ci printr-o sancţiune mai puţin severă". Primejdia cu Clinton e să nu o ia razna, să nu creadă că e liber de orice sancţiune: imaginea lui minţind cum nu se poate mai sincer toată America poate deveni din nou dovada că nu e încă destul de matur pentru funcţia pe care o ocupă.

Paradoxal, această victorie a compromisului a fost obţinută prin prezenţa la vot a celor mai radicali dintre alegătorii americani. Printre cei 37% prezenţi la vot au fost cei care vroiau să-l vadă pe Clinton plecat de la Casa Albă şi cei care vroiau să-l ştie rămas acolo pînă la sfîrşitul mandatului. Votul negru şi hispanic a fost decisiv pentru soarta acestui „referendum": ei au văzut în Clinton pe unul de-ai lor, un băiat sărac care a ajuns sus prin propriile merite şi pe care acum albii bogaţi şi conservatori vor să-l înfunde, făcînd din ţînţar armăsar, agitînd un păcat minor. Publicul a văzut în Clinton un personaj de serial şi nu i-a pretins să fie un erou naţional.

De altfel şi victoria în alegerile pentru importantele posturi de guvernator a fost obţinută nu de persoanele înregimentate într-o ideologie de partid, ci de moderaţii şi pragmaticii ambelor tabere. Alegătorii americani nu au nici un profit de pe urma ideologiilor: ei vor ca impozitele să fie mici şi străzile sigure: ce combinaţie legislativă se foloseşte pentru a atinge aceste scopuri e mai puţin important, esenţial este ca lucrurile să fie făcute. Au cîştigat republicanii preocupaţi de eficienţa serviciilor sociale şi democraţii care au izbutit să reducă impozitele locale. Ceea ce nu înseamnă că se întrevede vreo şansă pentru candidaţii care afişează eticheta de independent. „Nu există prînzuri pe gratis" – spune bunul simţ american bănuind că independenţii reprezintă de fapt interesele unor lobby-uri şi o finanţare secretă e mult mai periculoasă decît una discretă.

Serialul nu s-a terminat, personajele cunoscute vor acţiona conform puţinelor trăsături de caracter alocate de necesităţile unei intrigi pe înţelesul tuturor, dar o să apară şi figuri noi întreţinînd interesul pentru o poveste a cărei durată depăşeşte termenul mandatelor prezidenţiale.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Puterea la Moscova

În septembrie, nici un comentator politic nu bănuia că Evgheni Primakov va fi numit de Elţîn în postul de prim-ministru. Acum, din revista **Economist** aflăm că sondajele care evaluează şansele candidaţilor la preşedinţie în anul 2000 îl dau pe locul doi: după Ziuganov (liderul comunist), şi înaintea lui Lujkov (primarul Moscovei) şi a generalului Lebed (actual guvernator al regiunii Krasnoiarsk).

Încă o dată moştenitorii politicii de cadre a răposatului PCUS şi-au dovedit capacitatea de a scoate asul din mînecă, propunînd o persoană care, cel puţin pe termen scurt, să poată fi acceptată de toată lumea: de virtualii candidaţi la preşedinţie, de comuniştii retrogrizi şi de liberalii progresişti. După o carieră în aparatul comunist în care a fost şi şeful spionajului, şi savant, şi diplomat, şi gazetar, dar mai presus de toate un soldat devotat conducătorilor partidului, Primakov este trăsătura de unire între KGB, aparatul de partid şi diplomaţia occidentală, care îl consideră un negociator redutabil. Alexander Adler îi face un portret lui Primakov, actualul prim minsitru al Rusiei, fost general KGB, trimisul lui Andropov în labirinturile oculte ale politicii arabe a fostei URSS, „proconsul" în Afganistan şi, în 1991, mediator pe lîngă Saddam Hussein: „Primakov nu poate fi identificat cu personajul trădătorului, pe care el se amuză să-l joace, chiar dacă statura sa morală nu se aseamănă cu cea a lui Gorbaciov sau Iakovlev, ultimii săi protectori. Prim-ministru de tranziţie, el trebuie să concentreze rapid şi să facă să funcţioneze amalgamul politic între centru-dreapta şi centru-stînga, între gestionării comunişti moderaţi şi tehnocraţii liberali moderaţi. Cel de al doilea obiectiv este o negocierea strînsă: în schimbul moderaţiei în politica externă – moratoriul datoriei externe".(**Le Monde** – 5 noiembrie)

Contracandidaţii lui nu îl consideră încă un adversar: „Primakov are 69 de ani (e mai bătrîn decît Elţîn), şi spune că nu este interesat de postul de Preşedinte. Nu toată lumea îl crede, dar Primakov ştie mai bine decît oricine ce belele ar moşteni. Pînă acum, a obţinut cîteva puncte acasă şi în străinătate, în special pentru că nu a făcut nimic, lăsînd criza să evolueze lent, fără să o accelereze prin hotărîri politice riscante". (**Newsweek** – 9 noiembrie) Dar nu lipsesc presimţirile: „Prim-ministrul a devenit un fel de preşedinte ad interim, el decide în toate problemele. Presa, conform vechiului obicei, nu-i critică pe deţinătorii de la vîrf ai puterii. Dar guvernul său nu beneficiază de aceeaşi bunăvoinţă. Noua echipă a moştenit o situaţie catastrofală şi, după căderea rublei din 17 august, nu se grăbeşte să formuleze un program. Comentatorii îşi manifestă nerăbdarea şi sînt tot mai frecvente speculaţiile în legătură cu divergenţele între miniştrii care aparţin diverselor formaţiuni politice. Cei mai înverşunaţi afirmă că această coaliţie este de fapt comunistă şi că ea pregăteşte în secret restaurarea fostului regim sovietic. În fiecare zi cîte un «tînăr reformator», dintre aceia care au fost înlăturaţi de la putere, se dă în spectacol prin pronosticuri pesimiste. Ei anunţă reîntoarcerea grabnică a vechii birocraţii care va înăbuşi orice iniţiativă individuală, va scufunda ţara în hiperinflaţie şi vor reapărea cozile în faţa magazinelor... Primakov pare să ignore aceste critici: n-a acordat încă nici un interviu televiziunii şi a refuzat participarea la o foarte populară emisiune a unui canal privat TV. Braţul său drept, ţarul economiei, Iuri Masliukov, nu a apărut decît o dată, la o oră foarte tîrzie, pentru a dezminţi zvonurile care prevesteau că în curînd va fi interzisă libera circulaţie a dolarului".(**Le Nouvel Observateur** – 5-11 noiembrie).

Rusia a intrat în perioada – scurtă probabil – în care un om politic are succes pentru că nu face nimic şi dezminte zvonurile – întotdeauna credibile într-o situaţie de criză – care spun că va fi şi mai rău. (**M. B.**)

Argument

Cînd se spune că ridicolul ucide, nimeni nu dă detalii asupra modului în care se petrece acest lucru. Este o sentinţă capitală ce se poate executa imediat sau poate fi amînată cine ştie cît? Cineva supus unei asemenea ameninţări pare că n-ar mai avea altă soluţie decît să intre în pămînt, la fel cum se intră în pămînt de ruşine.

Aici stă diferenţa: cine ar trebui să moară de ridicol nu intră în pămînt ca să-şi dea duhul, ci doar ca să se adăpostească pînă una-alta.

Riscul de a stîrni rîsul, de a fi expus batjocurii pare să devină din zi în zi mai mic; datorită ridicolului aproape nimeni nu mai este condamnat la moarte, dimpotrivă, are şansa de se bucura de o existenţă longevivă şi înfloritoare.

În mod ciudat, asta nu se întîmplă într-o vreme în care pofta de a rîde de ceilalţi să se fi potolit cumva. Nicidecum: toată lumea e gata astăzi să-şi exercite sarcasmul asupra tuturor, să sesizeze imediat ridicolul şi să-l condamne drastic, fără drept de apel. Atunci, de ce nu aflăm despre decese spectaculoase ori măcar despre agonii dramatice, în stare să ne înfioare? Fiindcă ridicolul nu mai are criterii în funcţie de care să execute sentinţa capitală: nemaifiind în primejdie, cei care ar trebui să moară de jenă şi copleşiţi de penibil o duc bine mersi. S-ar putea spune chiar că ei stabilesc nişte recorduri de invidiat în acest domeniu.

În 1990, cineva a anunţat în presă că intră în greva foamei şi nu va înceta acest protest exemplar pînă ce România nu-şi recapătă teritoriile pierdute datorită pactului Ribbentrop-Molotov. N-am citit nicăieri că ar fi renunţat cumva la gestul său, deşi motivele care au dus la acest dramatic demers sînt încă în vigoare: să fi rămas acel om în greva foamei vreme de opt ani? Un parlamentar a fost chemat la Parchet să dea cîteva detalii asupra unor încurcate chestiuni băneşti: el a fost însoţit în acea scurtă călătorie pe jos de zeci de colegi de partid, care au defilat cu importanţă sub ochii camerelor de luat vederi. Să fi fost vorba de gluma dinainte de '89, cînd nişte pionieri ajutau o bătrînă să treacă strada – tocmai fiindcă ea nu voia să treacă strada – care căpăta astfel un aer de realitate solemnă? O lege care trebuia să primească neapărat aprobarea aleşilor noştri a fost amînată din lipsă de „cvorum": ca să nu participe la promulgarea ei, parlamentarii s-au ascuns în W.C.-uri. Presa a comentat cu tot sarcasmul împrejurarea, dar cei care s-ar fi cuvenit să intre în pămînt de jenă au continuat să aleagă alt loc de adăpostire cînd a fost cazul să participe la luarea unor decizii. Anul trecut s-au înregistrat două evenimente, care ar fi putut oferi nişte prilejuri de meditaţie asupra cauzelor de deces ce ne ameninţă.

Dovedind grave carenţe ale sistemului sanitar, un echipaj de Salvare a lăsat un om pe stradă să moară cu perfuziile în venă. Nu peste multă vreme de la acest fapt cutremurător, ministrul Sănătăţii, alertat de alte priorităţi ale domeniului său de activitate, a propus Parlamentului – şi s-a votat cu mare grabă – legea împotriva clonării fiinţelor umane. După cîte se pare, am fost a doua ţară din lume, după SUA, care a adoptat această lege. Nişte aleşi ai naţiunii care tremură de grija discutării de urgenţă a unui document împotriva clonării, exact în vremea cînd Salvarea lasă oamenii să moară pe stradă, ar fi trebuit să se simtă în pericol de deces iminent din cauza ridicolului care ucide. Departe de asta, exact contrariul. Dintr-un punct de vedere, reacţia poate fi înţeleasă: dar dacă, neadoptînd o asemenea lege, am fi fost în primejdie de a avea un număr cel puţin dublu de politicieni vorbăreţi, de corupţi imaculaţi, de grevişti pentru indiferent ce cauză, de kaghebişti nedovediţi ş.a.m.d? Trebuia, deci, luată o măsură de precauţie. Ajunşi aici, ar trebui să ne întrebăm: totuşi, nimeni nu mai este în pericol de a muri de ridicol astăzi la noi? Primejdia continuă să existe, numai că ea pîndeşte acum cu totul alte persoane decît cele care păreau expuse morţii prin penibil. Sînt gata-gata să-şi dea duhul doar cei care iau lucrurile în serios. Mulţi, dar proşti, după cîte se pare. În numărul de faţă, colaboratorii *Dilemei* propun cititorilor revistei o alternativă: dacă criteriul de deces este ridicolul, cît de expuşi sîntem morţii şi cît nemuririi, în ziua de azi? Urmează să aflăm şi să optăm pentru o soluţie în funcţie de realitatea zilei şi de comandamentele sale. (**T. C.**)

Alexandru PALEOLOGU
scriitor

Despre ridicul şi despre penibil

(Mai întîi ţin foarte mult să-mi exprim preferinţa pentru varianta cu ***u****, în scris şi pronunţie, a celui de al doilea cuvînt din titlul de mai sus. În latină e* ridiculus; *în franceză* ridicule; *în spaniolă* ridiculo; *în engleză* ridiculous. *Numai în italiană e* ridicolo. *Deşi iubesc mult Italia şi pe italieni, nu mai puţin limba şi literatura lor, nu sînt un adept al italienismului heliadesc, care, cel puţin în ce priveşte cuvîntul acesta, văd că are destui partizani la noi. Constat că în unele din textele mele tipărite, fie că am fost neglijent, fie că nu am avut corectura, sau că nu am avut destulă putere de convingere, a apărut prin grija tehnoredactorilor varianta cu* ***o****. Fac aici, cu această ocazie şi cu totul platonic, cuvenita rectificare.)*

Se spune că ridicolul ucide, dar nu e adevărat. Mai curînd aş zice că ridicolul consacră. Mai mult decît atîta, celor astfel consacraţi li se mai şi atribuie atitudini, gesturi sau vorbe de un ridicol memorabil dar mai mult sau mai puţin apocrife. Un exemplu faimos la noi a fost politicianul D. R. Ioaniţescu.

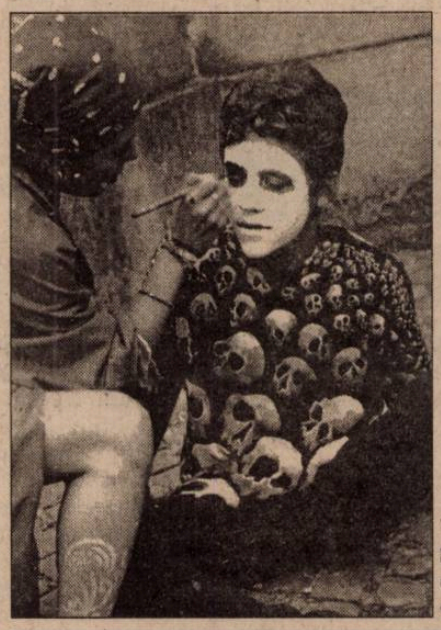

© S. Gheţie

E foarte bine că ridicolul nu ucide. Cel mai adesea e inocent şi simpatic. (Zicînd acestea nu sînt dezinteresat: nu o dată m-am aflat în situaţii ridicule, de care mi-am dat seama pe loc sau mai pe urmă, cîteodată amuzîndu-mă şi eu, alteori însă fireşte că nu. Dar de cîte ori nu voi fi fost ridicul fără să-mi dau seama?) Nu vrea să zic cîtuşi de puţin că m-aş crede simpatic; unora poate le sînt, altora desigur nu, celor mai mulţi fără îndoială indiferent. Dar veţi vedea imediat că nu am conştiinţa atît de uşoară.

Păstorel Teodoreanu spunea despre nu mai ştiu cine că e ridicul fără haz. Aceasta încape mai degrabă în categoria penibilului. Sigur, poate exista şi penibil cu haz, dacă e relatat de un martor maliţios, dar nicidecum cu girul celui în cauză. Penibilul e rareori iocent şi niciodată simpatic. (Trebuie să mărturisesc că m-am aflat de cîtevă ori şi în situaţii perfect penibile: cînd îmi amintesc mă sufocă o ruşine insuportabilă şi mă detest.)

Poate că elementele definitorii ale penibilului să fie cam aceleaşi cu ale ridicululului: inoportunitate, inadecvare, incongruenţă etc. Dar nu sînt niciodată inocente, au totdeauna ceva inavuabil, compromiţător. Vanitate, trufie, invidie, bravadă prostească, nesimţire, ipocrizie, minciună... nu rareori şi cu conotaţii delictuale. (Mărturisirea mea la acest capitol nu înseamnă şi recunoaşterea tuturor acestor defecte, ci numai a primelor două, a celui de al treilea, plus uneori mînia.)

Ridicului şi penibilul pot să coincidă, în diferite proporţii. Cînd precumpăneşte ridicului, onoarea e, totuşi, cît de cît salvată; cînd precumpăneşte penibilul totul e pierdut, mai ales onoarea.

Se pot ivi cazuri de macro-penibil, la nivel statal: bunăoară cazul decorării lui Vasile Ciolpan. Sînt de acord că această indelebilă gafă nu i se poate imputa şefului Statului, dar el trebuia numaidecît să sancţionezela maximum de drastic pe autorii acestei monstruoase infamii, la originea căreia stă, evident şi deliberat, impostura legalizată numită „Asociaţia veteranilor de război" *. Şi în definitiv ce păzeşte liota de consilieri prezidenţiali, camarilă instituţionalizată, sustrasă controlului parlamentar? (Un singur consilier prezidenţial a fost destituit acum aproape un an, pentru o simplă, comparată cu acest caz, floare la ureche.)

Dacă de la sublim pînă la ridicul nu e decît un pas, tot atît e şi de la sublim la penibil. Dar dacă în primul caz ridicului păstrează ceva din onorabilitatea originară, în celălalt o compromite şi pe aceasta prin abjecţia la care ajunge. Aşa se întîmplă cu falsul patriotism şi cu naţionalismul gălăgios şi şantajist care urăşte mai ales marile valori naţionale (chiar şi cînd, spre pildă, înhaţă stindardul eminescian), cum infailibil s-a putut vedea cu privire la Caragiale, Brâncuşi, Eugen Ionescu, Cioran, Eliade iar acum se poate vedea cu privire la Andrei Pleşu.

În schimb şi de la ridicul pînă la sublim e numai un pas şi chiar nici atît: Don Quijote. Don Quijote asumă în mod eroic (şi conştient, cum se simte dacă citim atent cartea) ridicului, pentru, vorba ceea, o „idee mare" (cu adevărat mare). Este ridicul, dar cu ce forţă, cu ce autoritate, cu ce nobleţe! Şi ce derizorii rămîn toţi ceilalţi care îl iau „la vale"!

Teama de ridicul e inhibitorie şi poate înăbuşi multe elanuri, unele chiar salvatoare (există şi elanuri stupide, e adevărat, dar acestea sînt rareori inhibate de vreo teamă). Un prieten bun şi mult admirat de mine, dar care e mereu stînjenit de această teamă de ridicul, a cărei sursă e un exces de autocritică, a scris acum şase ani un text memorabil şi desăvîrşit, intitulat **De ce regi?**, pentru care a fost persiflat sub eticheta „delir monarhic". De atunci m-a tot întrebat, cu îngrijorare, „spuneţi-mi sincer, vă rog, nu am fost ridicul?" De fiece dată i-am răspuns: „admiţînd că ai fost, ce dacă? cu atît mai bine!"

* împotriva căreia, la vremea respectivă, în legislatura trecută, am luat cuvîntul în Senat şi am votat.

Dan Ioan BUCUR
student la Facultatea de Filozofie, U. B.

Exigenţa şi nedesăvîrşirea

Prin excelenţă, simţul ridicolului trimite la o exigenţă născută dintr-o elevare de tip spiritual. Devenind mai mult decît noi înşine, sporiţi de cărţile, făpturile şi destinele noastre, nu mai putem aproba afectiv anumite manifestări, reacţii sau soluţii. Şi atunci adoptăm o atitudine menită să anuleze, cel puţin la nivelul intenţiei, ceea ce nu corespunde stadiului în care ne situăm la acel moment. Căci ceea ce e ridicol aparţine unei stări degradate a lucrurilor, care nu poate fi desfiinţată decît prin rîs ori printr-o reprobare crispată.

În genere, ridicolul se integrează perfect în impersonalul vieţii. Atunci cînd nu întrupezi o esenţă, o individualitate, un „ce" ultim, unic şi ireductibil, rămîi o entitate fără chip dispusă să acţioneze mecanic sau gregar. Ridicolul nu poate fi resimţit decît de individualităţi devenite sau în devenire. În ridicol ne întîlnim toţi cu rătăcirea de la adevărata noastră natură, cu bîjbîielile şi tatonările noastre evazive, ezitante, cu prăbuşirea noastră într-o stare fără de chip, fără de contur. În ridicol, nedesăîrşirea e ţipătoare, acută, abruptă. Şi de aici pînă la pierderea definitivă nu e decît un pas. Nimeni şi nimic nu ne poate feri de el în viaţă, în vise, în gînduri. Sîntem datori însă să-l întrezărim, să-l resimţim de fiecare dată cînd adie prin preajma noastră, şi să-l suspendăm atît cît ne stă în puteri. Odată intrat în carnea noastră, el devine fatal şi uneori chiar nefast pentru rostul nostru din această lume.

Putem însă să concedem că ridicolul nu este atît de nociv pe cît pare. Dacă se iveşte din orizontul altuia, el trebuie relativizat pentru că e resimţit de vagul unei subiectivităţi. Dacă însă se naşte din trecutul sau prezentul nostru, el nu trebuie ignorat, deoarece ne asigură că sîntem pe cale. Pe calea către noi înşine, către zeul nostru.

Lumea lipsită de ridicol e o lume mîntuită.

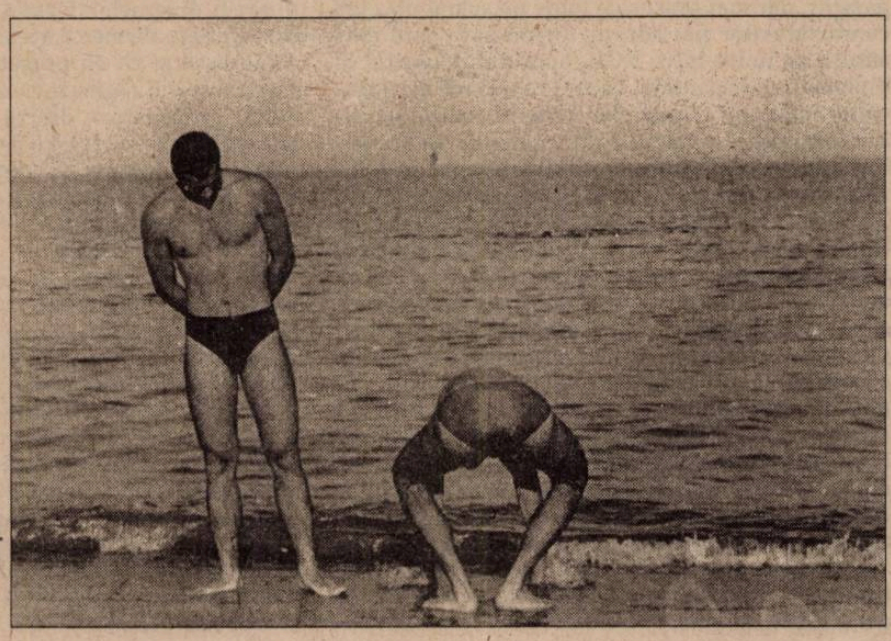

© S. Gheţie

Cristian PREDA
lector dr. la Facultatea de Ştiinţe Politice

Variante româneşti de inadecvare

Dezbaterile publice din ultimele luni despre Universitatea maghiară se învîrt (destul de încet, de altfel) în jurul multiculturalismului. Termenul, lansat de ministrul Andrei Marga chiar în perioada în care postul pe care îl ocupa era ameninţat de remaniere, a făcut o carieră impresionantă. Pe urmele Ministerului Educaţiei Naţionale, toţi cei care pînă atunci refuzaseră, sub felurite formule, ideea înfiinţării unei Universităţi în maghiară şi-au definit cauza sub semnul multiculturalismului. Expresia nu e creaţia filosofului Marga: domnia sa a împrumutat-o din jargonul dezbaterilor care au loc în America, atît în spaţiul academic, cît şi în cel politic. Dar sensul cu care termenul a fost pus în circulaţie la noi e exact contrariul celui american: dacă dincolo de Ocean, multiculturalismul defineşte, în primul rînd, voinţa de afirmare a unei identităţi culturale distincte, în România, multiculturalismul descrie tocmai mecanismul destinat să blocheze dorinţa maghiarilor de a fi recunoscuţi, inclusiv la nivel instituţional, ca un grup cultural deosebit de cel majoritar. Cine va argumenta că adoptarea soluţiei multiculturale (în varianta Marga) în privinţa Universităţii maghiare se află în acord cu evoluţia democraţiilor contemporane va greşi: e pe dos! De altfel, implantarea termenului e un exemplu tipic de inadecvare. Faptele sînt relevante; iată două exemple.

(a) În Statele Unite, exigenţa multiculturalismului s-a afirmat ca o replică la dominaţia unui model cultural, calificat cu dispreţ ca fiind produs exclusiv de „bărbaţii albi, iluştri şi morţi". Tradiţia culturii europene şi nord-americane este pusă astfel sub semnul întrebării şi influenţa ei e sever limitată în Universităţi (prin redefinirea programelor de studii, prin introducerea unor criterii rasiale şi de gen în selecţia populaţiei universitare) tocmai plecînd de la exigenţa reprezentării unor experienţe culturale radical diferite: dînd acest înţeles cauzei multiculturalismului, afro-americanii sau feministele, de pildă, au dobîndit poziţii importante în spaţiul cultural american. Nu există nici o legătură între aceste schimbări (a căror legitimitate e încă obiect de aprigă dispută în SUA) şi ceea ce se petrece în România: pe de o parte, maghiarii care doresc o Universitate proprie nu pun nicidecum sub semnul întrebării valoarea excepţională a culturii europene sau nord-americane; pe de altă parte, soluţia multiculturală în varianta Marga e doar un nume alternativ pentru bilingvism (sau trilingvism), care ar trebui însă să menţină un control instituţional deplin al etnicilor români asupra oricărei structuri de învăţămînt.

(b) În Canada, o lege din 1988, intitulată chiar Legea protejării multiculturalismului, îi obligă pe cetăţenii de origine franceză să îşi trimită copiii exclusiv la şcoli francofone. Dacă în România multiculturalismul ar păstra acest sens, atunci maghiarii ar fi obligaţi să-şi trimită copiii exclusiv în şcoli maghiare. Nici măcar reprezentanţii politici radicali ai maghiarimii nu au cerut vreodată aşa ceva! Soluţia multiculturală propusă de ministrul Marga are, de fapt, în vedere administraţia, nu cultura. Ea e expresia unei voinţe birocratice (în sensul neutru al termenului), şi nicidecum al unei imaginaţii culturale.

Cazul acesta nu e singular: există mulţi alţi termeni din vocabularul politic care circulă cu sensul contrar celui acreditat în regimurile liberal-democratice. Asemenea accidente blochează în mod evident comunicarea cu lumea exterioară spaţiului românesc. E ca şi cum, vorbind despre zăpadă, ai descrie canicula...

Nu e de mirare atunci că străinii ne privesc deseori cu un aer încurcat. De ce se produc asemenea deturnări de sens? Să fie de vină doar ignoranţa? Să fie vorba, dimpotrivă, de o încercare de a înşela buna credinţă a partenerilor politici, din exteriorul ţării, presupuşi a fi atît de superficiali încît ar putea lua limbajul drept o expresie fidelă a realităţii? Greu de dat un răspuns tranşant la aceste întrebări. O posibilă explicaţie ar trebui să ia în seamă felul în care e construit spiritul public românesc. Superficialitatea şi fragilitatea sînt notele dominante ale acestei construcţii. Două exemple, deloc străine de discuţia despre muticulturalism:

(a') Una din tezele cele mai des răspîndite în spaţiul nostru public susţine unitatea absolută a culturii române şi determinarea ei absolut originală; în ultima vreme, ortodoxia joacă rolul de valoare indubitabilă a acestei elaborări, aşa cum Eminescu rămîne poetul naţional de neatins. O asemenea judecată e superficială: fervoarea unor declaraţii sau manipularea datelor sociologice nu pot ţine loc de demonstraţie. În ciuda acestui fapt, o parte a publicului trăieşte cu impresia că existenţa autentic românească începe şi se termină cu ortodoxia sau că punerea sub semnul întrebării a unor valori din imaginarul Pantheon cultural românesc e ori semnul unei ignoranţe, ori preludiul unei trădări politice de proporţii. Ideea unei culturi plurale, a unei elaborări dialogale a identităţii culturale e (încă) o erezie. Patrioţii autodeclaraţi intervin, de altfel, cu promptitudine în apărarea propriei superficialităţi.

(b') Spiritul public e fragil şi datorită unora dintre cei care apără alternativa „eretică". Mulţi dintre cei care se afirmă ca apărători ai valorilor occidentale o fac în spiritul în care ministrul Marga vorbeşte despre multiculturalism: aşa se întîmplă cu unii dintre apărătorii drepturilor omului, care, avînd legături fragile cu filosofia politică modernă care a condus la consacrarea acestor drepturi ca nucleu al unei politici liberal-democratice, devin un soi de copie a propagandiştilor de dinainte de 1989; tot aşa, feministe entuziaste, inspirate de lecturi grăbite, fac din denunţarea stereotipurilor o ţintă principală a acţiunii lor, uitînd că realitatea condiţiei femeii în societatea noastră e cea care ar trebui luată, mai întîi de toate, în seamă.

Superficialitatea care se revendică de la unitatea culturii române şi fragilitatea cu care se confruntă uneori această prejudecată îngăduie, în combinaţii de fiecare dată inedite, acreditarea unor discursuri ridicole. Cazul multiculturalismului e doar un exemplu.

Dan OPRESCU
doctor în filosofie

Prostia doare, iar ridicolul ucide

Tare mă tem că, după două divorţuri, sînt pe deplin în măsură să afirm şi să susţin fraza aleasă drept titlu al acestor însemnări. Evident, am mai beneficiat şi de înţelepciunea pe care ţi-o asigură acele conserve de experienţă de viaţă care sînt cărţile mari ale lumii. Pînă acum – şi a trecut ceva vreme de cînd am deschis ochii – nu mi s-a întîmplat să remarc vreo neconcordanţă între ceea ce îmi dă viaţa şi ceea ce îmi dau acele cărţi mari.

Dacă prostia pare să fie unul dintre cele mai durabile fenomene ale istoriei omeneşti, întîlnindu-se cu prisosinţă în toate timpurile şi peste tot, ridicolul este o categorie social-ontologică pentru a cărei existenţă sînt necesare cîteva condiţii prealabile: întîi de orice, o societate puternic încorsetată de reguli, iar apoi o internalizare a acestor reguli de către indivizi. Dacă aceste două condiţii minimale nu fiinţează, acea societate va fi lipsită de ridicol – cu excepţia ridicolului în calitate de categorie artistică. Aşadar, funcţionarea ridicolului în istoria reală se desfăşoară între doi piloni: pe de o parte, o societate „multilateral regulată" (cum ar fi cea pastoral-agrară tradiţională, cea bizantină, cea feudal-cavalerească sau cea comunist-stalinistă), iar pe de altă parte o aşezare centrală a mofturilor individuale (aici, perioadele romantice sînt cele mai expuse). Atunci cînd regulile se relaxează în plan social, dispare însăşi categoria onoarei, iar fără onoare – adică fără resimţirea lăuntrică a prezenţei unei asemenea reglementări – nu mai este posibil ridicolul.

La noi, pe măsură ce ne-am îndepărtat temporal de vremurile propriu-zis romantice, a dispărut şi ridicolul, după o scurtă perioadă de tranziţie cînd onoarea era doar invocată, fără a impune însă şi consecinţele sale faptice. Probabil că I. L. Caragiale a surprins cel mai bine, în schiţe şi în piese de teatru, această tranziţie spre contemporaneitate (spune foarte bine Trahanache: „A, ce coruptă soţietate!... Nu mai e moral, nu mai sînt prinţipuri, nu mai e nimic: enteresul şi iar enteresul..."). Sechelele romantice ale respectabilităţii burgheze mai erau folosite numai ca mijloc de şantaj (sentimental), aşa cum procedează un Caţavencu: „Venerabile domn, în interesul onoarii d-voastre de cetăţean şi de tată de familie..."

Ridicolul este o ruşine pe care o păţeşte individul social atunci cînd el are onoare. În acest sens, ridicolul poate fi poarta prin care intră în lume tragicul (Antigona este, în fond, ridicolă – şi tragică). Să nu se creadă că actualmente, peste tot în lume, am asista la estomparea şi dispariţia ridicolului; mai există societăţi unde onoarea e privită drept ceva ce se poate deteriora şi pierde, iar individul se cuvine atunci să se comporte potrivit celor mai rigide comandamente internalizate. Am avut un cumnat (japonez), computerist de *soft* la o mare firmă din Tokyo, care s-a spînzurat pentru o chestiune pe care el o percepea drept de onoare – şi a lăsat în urmă trei fetiţe, o nevastă şi echivalentul a un milion de dolari. Din cîte cunosc, situaţii asemănătoare – adică gesturi fatale fără o componentă patologică evidentă – se mai petrec şi în alte părţi ale Extremului Orient. Deci, chiar în sensul cel restrîns, fizic, se poate spune pe bună dreptate că ridicolul încă mai ucide.

Însă ridicolul ucide şi într-alt sens, mai degrabă moral decît fizic. Expus ridicolului – sau doar la o situaţie pe care individul o percepe drept ridicolă – se prea poate ca unul sau altul să se schimbe în comparaţie cu cel care era pînă atunci, să se înţelepţească (deci să moară ca „om vechi" şi să renască în calitate de „om nou"). Experienţa arată că această şansă este rareori valorificată, iar eventualul „om nou" astfel apărut nu va fi unul de durată (cf. păţaniile lui Hans Castorp, care nu-l înţelepţesc în final şi care nu-l pot opri să nu ajungă să se tăvălească prin glodul primului război mondial). Regula pare să fie că şansa este ratată. Şi trebuie să fie ratată pentru că efortul intelectual (şi social) de a sesiza ridicolul – mai ales cînd este vorba de tine însuţi – este considerabil, şi prea adesea, peste puterile bietului om.

Modesta mea experienţă de viaţă, după două divorţuri şi atîtea alte întîmplări, îmi spune că se poate muri de ridicol – dar nu pentru multă vreme; şi mai îmi spune că prostia doare, dar nu cine ştie ce.

Laurenţiu ULICI
critic literar

O ipostază „soft"

Oare cine stă sub semnul ridicolului: o parte, vai, bogată numeric a clasei noastre politice de astăzi care cultivă într-o veselie bălăcăreala, incoerenţă, imoralitatea, incompetenţă, impertinenţa, ineficienţa, indiferenţa, inconsistenţa etc. etc. sau, de pildă, dl Octavian Paler care nu ostoieşte să se ridice, în dreapta cu suliţa principiului moral, în stînga cu cartea bunului-simţ, împotriva politicianismului de mahala şi a purtătorilor sus înşiratelor „calităţi"? Grea întrebare! Legată de o şi mai grea moştenire pe care, dreptu-i, vremea din urmă, parcă dinadins, o sporeşte. E vorba de lustruita noastră înclinaţie spre facerea de rîs prin simpla suspendare a bunei-cuviinţe. Cu cîtă inventivitate şi tenacitate am pus în această operă de stricare a rostului, fiindcă asta înseamnă abolirea bunului-simţ, am fi putut construi chiar o ţară. Tot pe asta, dar altfel. Acolo unde bunul-simţ face legea, teama de ridicol e şi vie şi folositoare, funcţionînd ca un garant al normalităţii. Dacă nerușinarea e ipostaza „hard" a abandonării normelor bunului-simţ, ridicolul este ipostaza ei „soft". Cea dintîi provoacă, de regulă, dezgust şi revoltă, cel de-al doilea provoacă rîsul, iar, cînd tinde să fie mai mult decît un accident, chiar rîsu-plînsu. Se subînţelege că ridicolul nu omoară pe nimeni, nu e, ca să zic aşa, criminal – spre deosebire de nerușinare –, în schimb poate fi, dacă împînzeşte comunitatea socială, mai mult decît o crimă, o eroare (ca să parafrazez o sintagmă celebră) şi anume una de natura mutaţiilor genetice. La noi, cum spuneam, povestea invaziei ridicolului e veche, iar rădăcinile ei trebuie căutate în epoca primelor întîlniri dintre bunul-simţ ţărănesc, de factură creştină central-europeană, şi cutumele comportamentului tîrgoveţ, balcanic-oriental. Pe măsură ce ţăranul român s-a rarefiat în peisaj a crescut influenţa tîrgoveţului răsăritean care avea să se reverse mai apoi în albia nouă a citadinismului românesc. Cu toate acestea, bunul-simţ n-a putut fi cu totul revocat în mediul urban dar, într-o desfăşurare oarecum ciclică, el a renăscut de cîteva ori în istoria noastră modernă după ce a fost aproape strivit sub apăsarea tranzacţionismului oriental cu normele şi principiile morale. În fiecare din momentele de vîrf ale acestei apăsări strivitoare (la mijloc şi la sfîrşit/început de veac) teama de ridicol n-a mai funcţionat, ridicolul s-a instalat dezinvolt în aşa măsură încît, precum în ziua de azi, îi face să cadă în el şi să se simtă ridicoli nu pe cei care l-au promovat ci pe cei care continuă să cultive teama de ridicol, adică pe cei care se înverşunează să respire sub raza bunului-simţ. De aici întrebarea cu care am început aceste consideraţii. Cum însă orice învăţ are şi dezvăţ şi cum, pe de altă parte, istoria ne spune că atît nerușinarea cît şi ridicolul n-au izbutit, deşi l-au învins de atîtea ori, să determine bunul-simţ să se predea, n-ar fi o speranţă deşartă resurecţia acestuia din urmă. Sceptic fiind eu, nu mă aştept (deşi tare aş vrea) ca resurecţia bunului-simţ şi, implicit, a fricii de ridicol să se petreacă – precum zice o anecdotă miezoasă – în timpul „mandatului" nostru, dar cu siguranţă se va petrece în timpul „mandatului" lui Dumnezeu. Care însă, cum se ştie, nu-ţi bagă în traistă. Va trebui deci, ca noi, cei care ne temem de ridicol, să ne înhămăm la carul bunului-simţ şi să-l tragem cu încăpăţînare de catîr prin mlaştina obiceiurilor balcano-orientale, chiar cu riscul de a cădea, vremelnic, noi înşine, în ridicol. Un risc inevitabil Speranţei în zilele noastre, căci, şi în zilele noastre, ca şi în cele ale Poetului, dacă „ai cumva iluzii eşti pierdut şi eşti ridicul".

Eugen VASILIU
senator

O fiară îmblînzită

Muşcătura RIDICOLULUI era cîndva mortală.

Animal feroce, mereu la pîndă, nemilos cu cei care făceau sau spuneau orice îi aţîţa instinctul ucigaş, RIDICOLUL omora numai din plăcere, cu o eleganţă sîngeroasă, pentru frumuseţea execuţiei.

De aceea, se poate afirma că RIDICOLUL ucidea totdeauna *pentru un public ales,* care gusta spectacolul atroce al sucombării victimei sub o cascadă de rîsete. Lupta cu ridicolul, căci unii se luptau totuşi, era în fond o luptă de gladiator condamnat dinainte. În faţa unui public avizat, curajul de a înfrunta RIDICOLUL era curată sinucidere şi nu micşora, ci sporea dorinţa spectatorilor de a vedea măcelul dus pînă la capăt.

Astăzi însă, expresia „RIDICOLUL ucide" a rămas lipsită de conţinut, ca un fel de moft nostalgic pe care nimeni nu-l mai poate înţelege.

S-a ajuns aici printr-o evoluţie ciudată, în două etape care au produs o răsturnare spectaculoasă.

Prima etapă a fost transformarea RIDICOLULUI, dintr-o fiară ucigaşă, într-un animal domestic.

Voyerismul presei a domesticit RIDICOLUL. Presa a adus RIDICOLUL prea aproape de public şi l-a descompus în segmente care, luate separat, nu mai aveau aceeaşi semnificaţie. Îmblînzindu-l, presa l-a făcut să crească pe lîngă casa omului fără să şocheze vecinii. L-a făcut să ne mănînce din palmă, obişnuind şi publicul cu ideea că există un fel de *RIDICOLUL CASEI,* care nu trebuie să provoace teamă, pentru că îl putem mîngîia şi chiar îl putem *creşte mare.* Ce rîsete ucigaşe mai pot fi acelea pe care victima aproape că le-a cultivat, şi le-a acompaniat cu rîsetele ei, creîndu-şi, ei şi publicului, o adevărată imunitate!

Cînd *RIDICOLUL n-a mai muşcat din carne vie, atunci n-a mai muşcat deloc.* Şi asta pentru că, graţie presei, publicul căruia îi era destinat spectacolul aristocratic al unui deces anunţat, devenise acum un alt public.

Presa avea teoretic toate condiţiile să facă din RIDICOL un balaur, dar l-a manipulat greşit şi l-a transformat într-un peştişor de acvariu.

Odată domesticită fiara, a urmat etapa a doua, şi mai stupefiantă: *dresura de RIDICOL.*

După ce presa l-a îmblînzit, *clasa politică a descoperit că RIDICOLUL poate fi dresat.* În fond dacă publicul s-a obişnuit cu ideea că RIDICOLUL nu mai are dinţi, trebuia încercat ceva pentru a se scoate un profit din această nouă situaţie.

RIDICOLUL sălbatic ucidea, RIDICOLUL dresat aduce voturi.

Cu un mic efort de adaptare la gusturile publicului, omul politic aflat în permanenţă pe scenă, a observat că alegătorul se proiectează în personajul de sub reflectoare şi deci poate fi convins să-şi dea votul pentru cel ridiculizat.

Aşa se face că, astăzi, poţi fi tîmpiţel şi simpatic, poţi fi prins cu pantalonii în vine şi considerat mascul feroce, sau poţi fi băgat la închisoare ca escroc şi scos de acolo ca martir.

Mecanismul, bine pus la punct, funcţionează excelent deoarece, nici victima, nici publicul nu mai aparţin acelei elite care lua RIDICOLUL în serios.

Cu alte cuvinte, astăzi RIDICOLUL nu mai ucide pentru că victima şi publicul au pierdut deopotrivă ceva: IDEEA DE ONOARE.

Cătălin DIEAC
avocat

Ciprian TANUL
consilier juridic

Pericol numai în extrasezon

Te iau în braţe, tu strigi:
– Inghibarov a murit. A murit azi dimineaţă, pe strada Gorki. A avut o criză cardiacă, nimeni nu l-a ajutat, oamenii credeau că e beat. Hohotele tale sporesc.
– A murit ca un cîine, singur pe trotuar.
(Marina Vlady – *Vladimir sau zborul întrerupt)*

Nici unul dintre noi nu s-a aplecat asupra tipului care dormea (?!) pe „pajişte", cu faţa în sus, cu mîna sub cap, în Grozăveşti. Am aruncat o privire, am dedus că e beat şi am plecat la autobuz. La fel ca noi treceau, grăbiţi şi indiferenţi, zeci de tineri cetăţeni, probabil studenţi. Telefoanele publice erau la doi paşi, poliţiştii nu erau nici ei departe. Şi ce dacă? Tipul era beat. Oare?!

TEZA 1 – Să fim cinici

De undeva, din Drumul Taberei, cu un Pogues cîntînd liniştit la ureche, putem învinui în mod calm toată societatea românească, în dulce stil C. T. Popescu, pentru tot ce s-a întîmplat şi nu s-a întîmplat la Piteşti. Lucru care s-a făcut şi se face, în direct şi în reluare, în editoriale şi pe metri pătraţi de hîrtie de ziar. Putem învinui societatea, putem da vina pe traziţie, pe criză, pe efectul de seră, dar ar fi prea facil pentru minţile noastre dibace. Complicat este să găseşti explicaţia cea mai simplă: Cazul Ileana Voican se înscrie în seria cîştigurilor PRO TV – Rişti şi cîştigi.

Ileana Voican a riscat, după care nu a mai reuşit să stingă flacăra. Exact ca la **Roata Norocului** sau la **Preţul corect** cînd ultimul concurent, finalistul, pierde tot ce a agonisit timp de 30 de minute, pe o simpă învîrtire de roată. Din toată mulţimea adunată, ea a fost singura care nu şi-a dat seama ce se întîmplă. Am putea-o blama pentru pasivitatea ei întrucît nu e o atitudine civică demnă de urmat.

Dar va avea ocazia să ne explice. Va apărea la televizor şi va spune că societatea indiferentă a împins-o la acest gest disperat. Va spune că interese oculte s-au opus interesului ei onest. Primarul? Un criminal. Imaginea cu perdelele primăriei degajînd nepăsare? Zguduitoare. Va spune ce va trebui să spună, astfel încît marii analişti ai momentului să nu fie contrazişi: „...societatea e putredă, noi am devenit animale. Apropo, ziarul meu conţine cele mai clare fotografii, cele mai înflăcărate. Nu uitaţi să-l cumpăraţi."

Dincolo de sentinţe rămîne doar un protest scăpat de sub control. O scăpare de moment a PRO TV-ului care putea rezolva problema.

E adevărat, societatea e bolnavă. E bolnavă de nevoia de a se oripila şi a comenta indignată. Ca orice altă societate civilizată.

Contraatac la teza I

Ileana Voican nu se înscrie în seria cîştigurilor PRO TV. Ileana Voican probabil că nu ne va mai explica nimic, niciodată. **Alea jacta est**. A făcut-o, în locul ei, soţul blamat: „Eu am serviciu. Dacă se întîmpla ceva, soţia şi copilul rămîneau fără sprijin".

Culmea! Ileana Voican chiar şi-a dat foc. S-a ţinut de cuvînt. Nu ştiu care era cota pariurilor interioare fiecăruia dar, la mustaţă, la potou, au cîştigat cei care au mizat pe **hotărîre**.

Dar...

...un om de afaceri grec s-a oferit să achite chiria unui apartament, pe o perioadă de doi ani, pentru familia Voican. Telefoanele au sunat la ora de maximă audienţă, iar cetăţenii şocaţi s-au oferit să doneze sînge pentru Ileana Voican. Societatea reacţionează, oamenii sînt solidari, nimeni nu este singur.

„Însingurarea-i un examen/ de care nimeni n-o să scape/ de nu vom fi cu toţii oameni,/ de nu ne vom simţi aproape,/ mereu aproape,/ mai aproape." (A. Păunescu – Antena 1).

Intermezzo 1 „Nu vă supăraţi, acum dorm. Eu am nevoie de odihnă, am o altfel de viaţă faţă de cea a presei. Nu vă supăraţi." (om politic marcant)

Nu ne supărăm, domnule senator, vă înţelegem perfect. În fond, nimeni din cei prezenţi nu avea obligaţia juridică de „a face", adică de „a se băga". A fost anunţată Poliţie, n-a venit, a fost chemată Salvarea, soţul făcea scandal. Nimeni nu poate fi tras la răspundere. „Şi-a făcut-o cu mînuţa ei."

Aţi văzut imaginea în care un vajnic cetăţean stingea flăcările cu piciorul? N-a avut omul un extinctor. Şi mai bine că n-a avut.

După Ileana Voican ar trebui, cred, să nu mai fim aceiaşi. Să luăm în serios măcar disperarea. Dar nu pot pune pariu că mîine vom fi mai atenţi. Sau mai cinici.

TEZA II – Intervenţia spectatorului

„În situaţii de urgenţă, tendinţa indivizilor este de a interveni mai mult cînd sînt singuri decît atunci cînd se află în prezenţa altor indivizi.

Această inhibiţie socială în acordarea ajutorului, decurge dintr-o inhibiţie faţă de un auditoriu, din ignoranţa pluralistă şi din difuziunea resposabilităţii.

A existat un eveniment care a constituit ocazia unei cercetări asupra intervenţiei unui spectator în situaţii de urgenţă. Într-o noapte din martie 1964, Catherine Genovese a fost bătută cu brutalitate de un psihopat, pe cînd revenea la domiciliu într-un cartier rezidenţial liniştit din New York, după serviciu. Timp de o jumătate de oră, ea a reuşit să se apere cerînd milă şi strigînd după ajutor. În timpul acestei jumătăţi de oră, nu mai puţin de 38 de vecini priveau de la fereastră, în timp ce ea striga. Timp de o jumătate de oră, nimeni nu i-a venit în ajutor, nici nu a telefonat la poliţie, iar ea a fost asasinată. Incidentul a devenit curînd un eveniment mediatic, cînd ziariştii şi comentatorii de televiziune au vorbit despre new-yorkezi şi locuitorii marilor oraşe americane ca despre persoane apatice şi insensibile din punct de vedere moral. Această relaţie i-a surprins pe doi universitari, B. Latané, de la Universitatea Columbia, şi J. Darley, de la Universitatea din New York, în mod deosebit uimit de faptul că nu a existat doar unul, ci 38 de martori ce au rămas inerţi. Ei au emis atunci o ipoteză: cu cît sînt mai numeroşi oamenii care asistă la un accident, cu atît există mai puţine şanse ca cineva să intervină. Ei şi-au susţinut această teorie avansînd importanţa pericolului, absenţa recompensei pentru cel ce intervine, lipsa de experienţă a celor mai mulţi oameni, raritatea acestui tip de fapte. Latura neaşteptată, beneficiul redus pe care poţi să-l speri din partea unei organizaţii, aspectul urgent şi imposibilitatea de a iniţia o oarecare acţiune trebuie, de asemenea, luate în calcul. Martorii nu trebuie doar să remarce urgenţa unei situaţii, ei mai trebuie să o şi interpreteze, să îşi dea seama că responsabilitatea unei acţiuni le va reveni şi că, în sfîrşit, trebuie să aleagă un mod de acţiune. Pentru fiecare dintre aceste puncte, costurile şi beneficiile relative influenţează hotărîrea spectatorului şi, pentru fiecare dintre aceste puncte, prezenţa altor persoane poate afecta costurile şi beneficiile.

B. Latané şi J. Darley au descoperit că la originea inhibiţiei sociale se află două procese: **inhibiţia auditorului** (o persoană nu vrea să pară idioată în faţa altora) şi **ignoranţa împărtăşită** (atîta timp cît nimeni nu acţionează, fiecare nu vede în ceilalţi decît nişte iresponsabili şi consideră că este inutil să acţioneze). Inhibiţia socială a spectatorului nu înseamnă în mod necesar că vom veni mai puţin în ajutorul cuiva în clipa în care ne vom afla în prezenţa unui grup. Faptul că există mai multe persoane poate să sporească şansele ca mai mult de o persoană să acţioneze. Aceasta înseamnă de fapt că vor fi mai puţine şanse pentru ca un individ să acţioneze faţă de o situaţie în care s-ar afla singur. Acest efect este adesea atît de puternic încît el diminuează în mod real şansele de a fi ajutat." (Dicţionar de psihosociologie – Bucureşti 1998 – pag. 137-139)

Întrebarea esenţială:
De ce a fost lăsată Ileana Voican să-şi dea foc?

Răspunsul esenţial:
De ce nu?

Intermezzo 2:
„Michael ridică din umeri.
– Eu cred în familia mea, răspunse el. Cred în tine şi familia pe care am putea să ne-o facem împreună. Nu mă bazez pe ideea că societatea ne va proteja şi n-am de gînd să-mi pun soarta în mîinile unor oameni a căror singură calitate e aceea că au reuşit să păcălească o parte a populaţiei, ca să-i voteze. Dar asta pentru moment. Timpul tatălui meu a trecut. Lucrurile pe care le făcea el nu pot fi repetate decît cu mari riscuri. Fie că ne place sau nu, familia Corleone trebuie să intre în această societate. Totuşi, cînd se va întîmpla acest lucru, aş vrea să ne facem intrarea deţinînd deja o mare putere, adică bani, proprietăţi şi alte valori. Aş vrea ca fiii mei să aibă asigurată o protecţie cît mai solidă, înainte de a împărtăşi destinul colectiv." (Mario Puzo, Naşul, Editura RAO, 1997 pag. 469-470)

TEZA III (şi ultima) – Cine mai moare de ridicol?

În piaţa publică nu se mai iese decît de sărbători: de Paşti, de Crăciun sau de 1 Decembrie, ziua de naştere a PRO TV. Atunci e bine să plîngi, să îţi verşi amarul primului ieşit în cale, cine ştie, poate face o campanie promoţională la ceva, te ajută cu 10 milioane sau chiar cu o casă, cazuri s-au mai văzut. Atunci e lumea mai cu dare de mînă, nu chiar toată lumea, fireşte, ci doar cei care au interesul să fie mai cu dare de mînă. Dacă ai noroc, îţi sună băieţii cu televizorul, frigiderul sau maşina de spălat cu bule de aer la uşă, te întreabă cît e ceasul şi cum te cheamă, te lasă să te uiţi în buletin, îţi fac o poză şi pleacă avînd conştiinţa datoriei împlinite.

Altfel, în extrasezon, mori de ridicol.

BOIERI, OŞTENI, POPOR...

Răspuns la trei întrebări

1. Ce-aş avea de spus dacă m-ar întreba cineva ce cred eu despre ridicol?

Esenţa ridicolului este surprinsă exact în zicala românească „Prostul, pînă nu-i fudul, nu-i prost destul". Ridicolul implică un aspect social, iar fudulia este, prin definiţie, o manifestare în societate. Prostia poate provoca rîsul fără a fi neapărat ridicolă: personajele din „Prostia omenească" de Ion Creangă provocată rîsul fără a fi ridicole, căci nu sînt fudule. Ridicolul presupune fudulirea, scorţoşenia, morga, poza, autoritatea. Ridiculizarea constă tocmai în punerea în evidenţă a imposturii şi, prin aceasta, contestarea autorităţii. În bancurile dinainte de '89, Bulă este prost, dar nu ridicol, ridicol era Ceauşescu.

În prezent, tot ce putem spune este că tradiţia continuă să se manifeste puternic, cei nouă ani parcurşi din '90 încoace fiind cu totul insuficienţi pentru asimilarea ideii de meritocraţie. Nu pentru că opinia publică (în special presa!!!) nu ar semnala prompt ridicolul din societatea în care trăim, ci pentru că elita, clasa politică, autoritatea, nu şi-a asumat în nici un fel obligaţiile morale ce ar putea decurge din poziţia privilegiată în societate. S-a spus că de la sublim pînă la ridicol nu e decît un pas. Însă cînd un parlamentar român declară, pentru a justifica efortul bugetar presupus de o mărire a salariilor aleşilor neamului că „nu ne-am născut toţi în acelaşi fel", ridicolul e la el acasă, dar sublimul lipseşte cu desăvîrşire. De la ridicol la sublim distanţa este infinită, cînd sublimul nu există.

Iar sublimul nu poate fi impus: clasa de sus şi-l înscrie sau nu în obligaţii, după calitatea ei. Deocamdată, analizînd vulnerabilitatea la ridicol a elitei (elitelor) noastre, ajungem la rîsu-plînsu.

2. Cînd v-aţi simţit ridicoli?

Eu?! Niciodată!

Pentru că nu am decît 16 ani. Autoritatea mea e nulă. Eu pot fi proastă, impertinentă, frivolă, caraghioasă, stridentă, incomodă, pot fi oricum, dar ridicolă nu pot fi, pentru că nu am cum fi fudulă. Da, mă pot fuduli cu o rochie care nu-mi stă bine, dar tot nu voi fi ridicolă 100%, pentru că adolescenţii au dreptul şi tentaţia experienţelor de tot felul şi abia reacţia unor adulţi autoritari la aceste experimente adolescentine poate fi ridicolă.

Pe mine mă pot lua la mişto colegii, amicii, oamenii din jur, dar ridicolă nu sînt, abia dacă reuşesc să fiu cu adevărat caraghioasă. Căci adolescentul e mereu în căutare, deci nu se prea ia pe sine în serios. Dacă mă iau la mişto nişte colegi, răspund cu vîrf şi îndesat şi rîdem cu toţii.

Mda, m-am simţit şi eu ridicolă în faţa a două făpturi, singurele asupra cărora exercit o autoritate şi care, deştepte foc, nu ezită deloc să-mi conteste autoritatea ridiculizîndu-mă: căţelul meu Night şi pisicuţa Lizi. Dar vă asigur că eu am codurile mele ale onoarei şi bunei cuviinţe faţă de „supuşii" mei, aşa că viaţa mea nu e simplă cu ei: s-au prins, şmecherii, că de la sublim la ridicol nu e decît un pas!

3. Este ridicolul o problemă a societăţii noastre?

Nu cred, ci, mai degrabă, o problemă devine calitatea ridicolului. Orice autoritate este vulnerabilă la ridiculizare, dar totul depinde de calitatea autorităţii. Într-un orăşel moldav, un gunoier era nemulţumit de nu ştiu ce făcuse o gospodină. Aceasta era nemulţumită de gunoier. S-au luat la ceartă şi, văzînd că nu o scoate la capăt, gunoierul a exclamat: „Te joci cu otoritatea, leliţă?!", „otoritatea" fiind el, gunoierul, angajatul şi reprezentantul statului. Desigur, e un exemplu de ridicol. Dar tot ridicol poate fi şi pasul greşit, unul singur, prin care un reprezentant al autorităţii depăşeşte perimetrul sublimului. Care sublim şi care perimetru a fost depăşit de parlamentarul român care a spus că „nu ne naştem toţi în acelaşi fel?" Care perimetru şi care sublim a fost depăşit de gunoierul moldav? Desigur, impostura poate fi ridiculizată la diverse nivele de rafinament. Dar problema rămîne a calităţii ridicolului. Căci, dacă de la sublim la ridicol nu e decît un pas, imediat sancţionat de societate printr-un hohot de rîs, de la ridicol la sublim e o cale-atît de lungă, că... te apucă rîsu-plînsu.

Ruxandra PAUL, clasa a X-a U3
Liceul „George Coşbuc" – Bucureşti

La 16 ani, la McDonald's

Ridicolul, în anumite limite, constituie o unitate de bun-simţ... Teama de ridicol, în cantităţi mari, duce la timiditate şi apoi la închiderea în sine. Abia în acest caz se poate spune că ridicolul este o problemă, a cărei rezolvare nu poate fi găsită decît de persoana respectivă sau poate fi bazată pe o cultură generală solidă. Astfel se va putea evita ridicolul de situaţie care constituie subiectul multor comedii de astăzi, care ne reflectă indirect pe noi. Cred că ridicolul în societatea de astăzi este reprezentat de dialogurile interminabile ale politicienilor şi de experimentalele încercări de reformă, de exemplu existenţa sintagmei „generaţia de sacrificiu", care a ajuns o scuză, şi reforma din învăţămînt.

Nu pot să spun o întîmplare exactă în care m-am simţit ridicol, dar am considerat-o pe colega mea ridicolă cînd la cei 16 ani ai săi a cerut un steguleţ de la McDonald's.

Daniela PECIE
Liceul Economic nr. 1 „Virgil Madgearu"

La vie n'est pas du cinéma

Astăzi, ridicolul nu mai distruge şi nu mai omoară pe nimeni, ca în Franţa Vechiului Regim. Astăzi, ridicol e numai celălalt: eventual, *toţi* ceilalţi. Ca să te simţi tu însuţi ridicol trebuie, nu-i aşa, să ai simţul ridicolului. Or, ăsta pare să fie pe cale de extincţie, odată cu simţul măsurii, relegat unui bon ton caduc, şi cu simţul onoarei, relegat şi el unei etici caduce. Printre pragmaticienii de azi, ridicolul nu mai face moarte de om. „Dacă tu te crezi frumos, eşti frumos", zicea cineva, cîndva. Am avut tot timpul să verific. Sîntem năpădiţi, de multă vreme deja, eu de cînd mă ştiu, de oameni care se cred frumoşi şi trec drept frumoşi, de oameni care se cred deştepţi şi trec drept deştepţi, care se cred culţi şi trec drept culţi, competenţi şi trec drept competenţi, chiar cinstiţi şi trec drept äia. Păcălesc atîta lume, încît îţi vine să crezi că-i toată. Nimeni nu-i ridiculizează, nimeni nu le pune oglinda în faţă, nimeni nu zice-n gura mare că împăratul e în pielea goală. De aici, prosperitatea imposturii, care e prea puternică pentru a fi ridicolă. Şi nici prin cap nu-i trece să sucombe sau să se predea, nici de ridicol şi nici din vreo altă pricină. E o constantă de formă piramidală care, chiar dacă se mai surpă pe la poale, nu pierde din măreţie pentru că nu-i lipsesc niciodată cătărătorii. Mişună ca furnicile în muşuroi, nestingheriţi de vreo tentativă de ridiculizare, operaţiune de igienizare de la care a demisionat aproape toată lumea. Vigilenţi, academicienii de la Caţavencu mai dau cu flit, dar andrisanţii sînt imuni. N-am auzit ca vreunul din cei ridiculizaţi de ei, temeinic şi asiduu, violent uneori, să se sinucidă, să-şi dea demisia, să se ducă la locul lui. Mulţimea de nerozi şi neruşinaţi care ne surplombează e intactă. Şi aşa va rămîne, pentru că această rasă de supravieţuitori, de învingători, de atotputernici s-a vindecat de mult de simţul ridicolului, al măsurii, al onoarei. Îşi păstrează cu grijă simţul de orientare şi viteza de reacţie. Prind momentul, îl încalecă şi fac ce face tot omul cînd e călare: îi scuipă-n cap pe pedeştri. Aşa că, domnilor, noi äştia bătuciţi sub copîte sîntem cei ridicoli. Şi, cum nu ne lăsăm vaccinaţi, s-ar putea să şi murim pînă la urmă.

A. LUCA

Caraghioslîcul ce defineşte omul

„Eram într-a şasea şi recitam la Cîntarea României «Moartea căprioarei»", îşi începe povestea despre propriul moment ridicol o tînără de 25 de ani. Pare genul sensibil şi foarte atent la ce gîndesc oamenii despre ea. „Eram pe cea mai mare scenă a oraşului. Sala plină, elevi, profesori. Şi uit poezia la mijlocul ei. Mi s-a pus un negru pe creier şi nu mi-am mai amintit nimic. A urmat o tăcere cumplită. Apoi toată sala a început să se mişte, a intervenit cineva din juriu... A fost cel mai penibil moment din viaţă, m-a marcat."

De obicei, oamenii nu îşi aduc aminte de ultimul moment în care s-au simţit ridicoli, ci preferă să povestească un lucru care le-a rămas puternic în memorie. Iar acesta îi defineşte în bună măsură. O tînără foarte atentă la îmbrăcăminte şi care nu se sfieşte să le dea celorlalţi sfaturi despre cum să se îmbrace îşi aduce aminte o poveste despre aşa ceva. „Mi-am văzut o fotografie de cînd eram mică. Eram tare caraghios îmbrăcată. M-am simţit ridicolă." Un profesor universitar povesteşte un moment legat de imagine şi de prestigiu social. „Aveam 19 ani şi eram la un colocviu studenţesc. La intrare, era un profesor care m-a luat cu «domnul X în sus», «domnul X în jos». Aveam o problemă: cum să-i spun să nu mi se adreseze cu domnul fără să îl jignesc? Dacă îi spuneam să-mi zică Mihai, mi se părea că-i cer o intimitate prea mare, şi tot aşa. La un moment dat, din cămin iese un profesor impunător, iar cel cu care vorbeam îl opreşte: «Daţi-mi voie să vă prezint un tînăr student de perspectivă». El întinde mîna şi îşi spune numele, eu i-o strîng şi spun «domnul X». Atunci am simţit că aş intra într-o gaură de şarpe."

Un tînăr de 25 de ani, student la filozofie, despre care colegii nu prea ştiu să fi avut prietene, spune imediat: „cele mai ridicole momente au fost cu fetele, că nu ştiu să le abordez. În liceu, cînd colegii vorbeau de fete şi mă băgam şi eu, rîdeau de mine: «pleacă, Coşane, că tu nu le ai cu femeile!»." Preferă să se oprească aici. Trece însă repede la altceva. „Eram la grădiniţă şi am făcut pe mine. Mi-am umplut ştrampii. Eram cu un coleg şi, după ce mă ştergeam, mă tot aplecam să vadă dacă mai eram murdar. M-a văzut cineva de-acolo şi m-a schimbat. Cînd a venit tata să mă ia, aveam nişte pantaloni mari direct pe piele, o cămaşă de pe-acolo şi bocancii în picioarele goale."

Poveştile care implică parteneri de sex opus sînt cele mai dese. „Cu băieţii m-am simţit de cele mai multe ori ridicolă", spune o tînără de vreo 30 de ani. „Mai întotdeauna fac cîte ceva la o întîlnire. Sau, odată, eram la baie, îmi schimbam cămaşa, şi intră un bărbat cînd eram doar în sutien. Am ţipat ca proasta, deşi îmi era coleg şi baia era comună."

O altă tînără, înaltă, blondă, povesteşte şi ea: „eram la baie, făceam un duş şi mi-am amintit ceva. Dar nu pot să spun ce. Şi pleacă de aici, nu vezi că eşti ridicol?"

Cînd aud de ridicol, mulţi preferă însă să zîmbească doar şi să plece mai departe.

Octavian GABOR

Răzvan RĂDULESCU
scriitor

La ce servesc defilările de modă

Una din marile consternări ale unei anumite generaţii în faţa defilărilor de modă s-ar putea exprima aşa: Ce ridicul! Cine poartă asemenea haine pe stradă? Mă şi vezi îmbrăcată cu trei fire şi o pălărie în cap. Ce corp trebuie să ai ca să porţi aşa ceva? Celor care au asemenea păreri şi caută cu tot dinadinsul partea funcţională a şedinţelor de catwalk, creatorii de modă le explică: Nu, spun ei, niciodată nu ne-a trecut prin cap (stimate gospodine, mame de familie, femei grase, crăcănate, cu sîni plaţi sau ca balcoanele, complexate, trecute de cincizeci de ani, tipicare, acre) să avem pretenţia ca aceste creaţii să fie purtate pe stradă. Nici măcar colecţiile noastre de prêt à porter, în ciuda numelui, nu sînt făcute pentru aşa ceva. Ceea ce vedeţi aici pe podium reprezintă tendinţa, mai mult decît atît esenţa tendinţei: vă invităm să extrageţi, din zecile de modele care vi se preumblă prin faţa ochilor, din muzica pe care defilează aceste minunate fete (aşa vorbesc întotdeauna creatorii despre fetele care defilează), starea de spirit, linia în care ar trebui să vă îmbrăcaţi în sezonul următor. Să deduceţi din recurenţa unor detalii că în iarna asta se poartă imitaţia de blană şi accesoriile din piele artificală – curele late şi cizme cu toc înalt şi arici – că dresurile ar fi bine cînd vi le cumpăraţi, să vi le cumpăraţi lucitoare, că se umblă cu capul descoperit, că puloverele miţoase s-au demodat de acum un an, iar ghetele cu talpa groasă – de doi, că reverele mantourilor (lungi şi nu altfel) trebuie să fie întoarse şi dintr-un material cu lucire diferită. În rest, puteţi să puneţi pe voi ce vreţi, sau chiar puteţi să puneţi pe voi ce vreţi din cap pînă în picioare, fără să ţineţi seama de nici una din sugestiile noastre.

Adevărul nu este la mijloc, între cele două poziţii, ci, aşa cum ne-au învăţat Dosarele X, acolo afară. Adevărul e că prezentările de colecţie nu au nicidecum ca scop să convingă lumea că acele obiecte vestimentare în particular trebuie purtate pe stradă şi nici că aerul general al prezentării, o anumită ambianţă sonoră sau cromatică, o dominantă de linie vestimentară fac trend-ul. Adevărul este că, de vreo două sau trei decenii, într-un sfîrşit de secol în care Evul mediu şi barocul sînt în reviriment deplin defilările de modă înlocuiesc două nevoi rituale:

1. subsumarea unei atitudini individuale unui pol mistic de putere (situaţia similară celei în care supuşii, indiferent de rang, se prosternează la propriu în faţa deciziilor, arbitrare sau nu, ale suveranului).
2. spectaculosul, în formele lui strălucitoare şi nelegate de nici o realitate materială (mă refer la acele călătorii în care trăsura suveranului trece printre două rînduri de oameni care aclamă, în vreme ce un lacheu plasat la spatele vehiculului, cu o livrea uluitor de bogată, bagă mîinile pînă la cot într-o ladă şi aruncă cu monede. Şi atunci, peste supuşii înşiraţi de o parte şi de alta a drumului se revarsă o ploaie de aur a cărei valoare nu este cuantificabilă şi a cărei cuantificare nu are importanţă, atîta vreme cît ea e menită să exprime fabulosul, opulenţa fără margini, un timp paradisiac, lucitor şi fără griji, comprimat în ţechini, ducaţi, coroane sau ludovici sunători şi rotitori prin aer).

Z. ORNEA

Ridicolul n-a ucis şi nu ucide

La Junimea hazul şi ironia erau la mare cinste. Tot adunîndu-se în fiecare vinerea seara (de unde a rămas vorba că Junimea slujeşte cultul Venerei), apoi sîmbăta, să asculte scrieri literare (nu numai) şi să le discute, junimiştii, printre care anecdota avea întotdeauna preeminenţă, şi-au făcut, de la un moment dat, obiceiul de a alege piese cu haz din presa vremii şi chiar din cărţi. Trebuia mult umor pentru ca piesa culeasă a fi prezentată să întrunească aprobarea Junimii. Şi, de aceea, caracuda şi „cei nouă" capotau mai întotdeauna, cînd îndrăznea să citească, la începutul şedinţei, piese socotite antologice. Iar respingerea se făcea cu mare huiet şi veselie, făcîndu-l de rîs pe aducător. Rar mai îndrăznea să recidiveze. Piesele socotite demne de atenţie mai erau citite o dată, în întregime sau pe fragmente, şi, apoi, venea decizia: „La Dosar". Acest „dosar" al Junimii era un terfelog (registru) în care erau lipite eşantioanele socotite reprezentative. Acest moment final al ceremonialului aducea mari satisfacţii celui ce culesese perla din presa timpului. Altfel zicînd, „dosarul Junimii" era un perlier din presa vremii, cu piese adunate cu haz, de la discursuri, articole la anunţuri publicitare. (Este, aşadar, o colecţie de perle de felul celor care se publică la rubrica „Cu ochii-n 3,14" alcătuită, azi, la *Dilema.)* Şi dosarul era păstrat – de cine altul? de Vasile Pogor, omul de mare haz. După zece ani, primul volum al Dosarului, declarat închis, a fost legat în toată regula şi Pogor a inaugurat cel de al doilea volum. Şi deşi şedinţele Junimii continuau să înceapă cu lectura şi antologarea pieselor pentru dosar, ca în toate ce întreprindea, Pogor s-a plictisit, încît al doilea volum a rămas de izbelişte. Aşa cum erau, mai tîrziu, dosarele au fost luate în stăpînire de Iacob Negruzzi, secretarul perpetuu al Junimii, citînd, din el, mostre reprezentative, în ale sale *amintiri din „Junimea"*. Voi decupa, de aici, ceea ce şi-a păstrat, şi azi, hazul, pentru a demonstra, printre altele, că ridicolul nu ucidea nici pe vremea cît a funcţionat Junimea ieşeană.

O piesă de mare rezistenţă în dosarul Junimii era, incontestabil, celebra proclamaţie a lui Dimitrie Brătianu, primarul Bucureştiului, din 3 martie 1866, la urcarea pe tronul principatelor Unite, apărută în ziarul *Românul:* „Români! În mai puţin de două luni aţi trăit mai mult de doi secoli: voi, născuţi de ieri la viaţa libertăţii, aţi devenit *învăţătorii lumii civilizate*, libertăţii ce se cuvine popoarelor; şi voi acum i-aţi arătat că numai libertatea deplină, întreagă, poate da ordinea, tăria şi fecunditatea unui popor. Frumoasa voastră revoluţiune (e vorba, desigur, de actul abdicării silite din 11 februarie 1866, a domnitorului Alex. Ioan Cuza, *n.m.)*, patriotismul vostrŭ, a *suspans cursul lucrărilor sale, şi aşteaptă tot de la voi, de la voi singuri, astăzi poporul ales al întregii omeniri* gemînde de durere şi palpitînde de speranţă. Români! Toată Europa are încredere nemărginită în ursita voastră... Şi ce!... voi, voi numai, făptuitorii acestei ursite, o să lipsiţi de încredere într-însa astăzi tocmai cînd ea are să rostească ultimul său *verb*. Nu simţiţi fraţilor, nu simţiţi că *Dumnezeu furnică în toată fiinţa voastră,* nu vedeţi pe trimisul lui Dumnezeu? Membrii Locotenenţei domneşti şi miniştrii lor, aclamaţi de voi, v-au făcut chemare pentru această mare zi. De vă îndoiţi de glasul lor, puneţi urechea pe ale voastre piepturi, ascultaţi, auziţi ce răsună în adîncul inimilor voastre... este glasul lui Dumnezeu!... Domnitorul românilor nu putea fi alesul cîtorva oameni: el trebuie să fie ales de voi toţi, căci glasul poporului şi numai glasul poporului este glasul lui Dumnezeu. Vi s-a dat şase zile ca să încoronaţi edificiul nepieritor al raţionalităţii noastre, marea frăţie română... faceţi-o în şase ore, români!... voi mai cu seamă bucureşteni, arătaţi-vă ceea ce sunteţi, *înainte mergători ai poporului, iniţiatorul popoarelor!* voi, cari prin a voastră unanimitate aţi uimit Europa, voi, cari prin credinţa voastră *aţi deschis bolţile cerului, nu îngăduiţi ca soarele să apuie înainte de a fi săvîrşit opera voastră, devansaţi astăzi pasurile sale,* şi soarele libertăţii în veci nu va mai apune pe pămîntul României. Nu pierdeţi un minut, concetăţeni, ardicaţi-vă ca un singur om; şi voi toţi, poporul, astăzi *marele pontefice* al bisericii viue a României, săvîrşiţi *înaintea omenirii* întregi şi înaintea Dumnezeirii *Sfintelor Taine a acestei mare zile, daţi botezul inimilor voastre, ungeţi cu mirul credinţei Voastre* pe Domnitorul românilor şi unsul Vostru va fi unsul lui Dumnezeu, va fi eroul României viitoare...". Şi, vorba lui Maiorescu din 1902, nimeni, din membrii familiei Brătianu, nu a cerut punerea sub interdicţie a semnatarului acestei proclamaţii din care şi criticul a citat un mic fragment în eseul său *Oratori, retori şi limbuţi.*

Şi, iată, reprodus, după revista *Adunarea Naţională,* celebrul articol al lui V.A. Urechia, în care Iancu Văcărescu era proclamat, prin analiză comparată, superior lui Goethe: „Văcărescu se inspira de aceste naive, simple şi delicioase versuri şi cîntă:

Într-o grădină
lîng-o tulpină
Să află-o floare
Ca o lumină
S-o tai? – Se strică!,
S-o las? – Mie frică
Că vine altul
Şi mi-o ridică!

Suntem oare pretenţioşi *proclamînd superioritatea poesiei lui Văcărescu?* În ea se simte şi dilema nerezolută ce face poetul cu floarea, să o taie sau să o lase, satisface, încîntă inima... La Goethe e germanul practic, el dezleagă dilema *ca un grădinar de la Erfurt.* Scoate floarea cu rădăcină cu totul şi o răspîndeşte în grădina frumoasei sale case... Bravo omul practic!... Bravo grădinarul ales!... Dar sublim este:

„S-o tai? – Se strică!
S-o las? – Mi-e frică!
Că vine altul
Şi mi-o ridică!..."

Merită reprodus, apoi, un fragment dintr-un articol al grandilocventului Gr. H. Grandea („fleacul de Grandea" spusese, odată, despre el, Maiorescu), pe atunci considerat mare erudit, apărut în ziarul *Perseverenţa* din 30 iulie 1867. Aici, să menţionez înainte de a cita, el îi găseşte lui Kant o eroare „pe care nu i-o vom putea ierta". Să citez însă paragraful cu pricina: „... Suntem datori a face însă o observaţie. Autorilor moderni de estetică: limitele în care au închis această ştiinţă nu răspunde la necesităţile stării actuale a omenirii. Estetica trebuie a merge de mînă cu morala, precum *Socrat a dat să înţelegem.* În adevăr, a lăsa artele să ţintească, a reproduce sau a exprima numai ceea ce este frumos sau sublim este a lăsa cultura omului pe mîna sirenelor perfide, şi nu aceasta trebuie a fi misia Esteticei. Preferăm a vedea Estetica uzurpînd obiectul moralei, deci a-l trece cu vederea. Titlul scrierii dlui Victor Cousin: *Adevăr, Frumos şi Bine,* trebuie să fie triada oricărui artist care înţelege înalta misiune a artelor. *Este o scăpare din vedere a lui Kant pe care nu putem a i-o ierta.* Combătînd scepticismul lui Hume, care începuse a creşte ca pirul în Germania, Germania şi lumea întreagă îi datoresc recunoştinţă. Dar limitînd estetica în ceea ce concerne obiectul moralei, Kant a deschis poarta cea mare a senzualismului". Să fac loc, alături, unui fragment ilustrativ, din discursul rostit în Senat la 12/24 aprilie 1867, de dr. Scarlat Vîrnav: „Dlor senatori, scoateţi ghimpele discordiei din Milcov, turnaţi aiasma fraţiei în el, daţi Milcovul în Dîmboviţa, Dîmboviţa în Olt şi atunci veţi avea o Românie". Senatorii de astăzi nu au, deci, a se ruşina. În materie de grandilocvenţa stupidă şi ridicol absolut au, se vede bine, străluciţi antecesori.

În sfîrşit, să reproduc, din dosarul Junimii, cîteva anunţuri publicitare. Iată unul, cules din *Curierul de Iaşi,* unde, apoi, a argăţit Eminescu drept redactor unic: „Butuci de vie roditoare de cea mai excelentă poamă franţuzească «Chassellas» sunt de vînzare la via dlui Vespianschi la Socola, *vis-à-vis de stîlpul telegrafic 1164".* O alta din *Curierul de Galaţi:* „...La revizia ce am făcut azi la tăietoare, am dovedit că s-au tăiat 40 de boi, împreună cu sub comisarul respectiv". Şi un nenolog: „Săftica Vrânceanu născută Pleşescu, *socie* iubită nu numai de *sociul* ei, Vasile Vrânceanu".

Mă opresc aici. Nu înainte însă de a observa că ridicolul era o stare de fapt în presa secolului trecut (nu numai în presă!) şi, apoi, mai încolo, pînă astăzi. Niciodată, de la începuturile României moderne, ca şi astăzi, nimeni nu murea din cauza ridicolului, în care cu ţîfnă trăia destulă lume, bine, confortabil instalată. Prostul, ştie oricine, e întotdeauna fudul, cufundîndu-se, repede, în plin ridicol. De pe urma zicerilor lui, rîdem noi. El se simte perfect şi chiar superior de glosele sale. Ridicolul n-a ucis şi nu ucide pe nimeni. Chiar dacă, mulţi, ceilalţi se amuză, compătimindu-l pe cel căzut, fatal, în păcat.

Amintiri din copilărie

Cred că nu greşesc dacă spun că, în timpul regimului comunist, cozile formate la orice, de la jucării chinezeşti cu cheie pînă la măsline verzi import Grecia, benzină sau brînză telemea autohtonă, erau un prilej de socializare, de comunicare (codată şi totuşi transparentă; existau simultan un cod comun şi autocenzura care funcţiona; toţi ştiau cine e Bulă) şi aveau, prin aceasta, savoarea lor. Exista chiar, pentru unii, **plăcerea** de a sta la coadă, o plăcere învecinată cu patologia. Aşteptarea era un mijloc de hrănire convenit (impus şi acceptat). Unicul. În comunism funcţiona regula „Noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc."

© S. Gheţie

O ştiu de la tata, care o respecta cu stricteţe; era felul lui de a sabota regimul. Existenţa cotidiană nu era condiţionată de cîştigarea prin muncă a unor bani; de fapt, erai obligat să te angajezi şi **să primeşti** astfel un salariu justificat **formal**. Supravieţuirea depindea în realitate de **abilitatea** în procurarea alimentelor şi a bunurilor elementare, adică de perseverenţa şi rezistenţa în aşteptarea maşinii cu marfă.

Coada **instituţionalizată**, devenită **necesitate** şi **obişnuinţă**, era un spectacol dureros. Dar de un **ridicol trist**, vecin cu grotescul, mi se pare faptul că stăteam la coadă **pe névé:** ţin minte zilele în care aşteptam la rînd la carne, spre exemplu, şi nu ştiam ce avea „să se primească" – picioare de găină congelate, căpăţînă de porc sau pipote.

Exista şi un **ridicol benign**: într-o zi ni s-a spus să venim la şcoală îmbrăcaţi în pionier pentru că urma să ieşim pe stradă să îl întîmpinăm pe tovarăşul secretar general al P.C.R. care avea să facă o vizită de lucru la o fabrică din apropiere. Am fost aşezaţi frumos pe trotuare, urmînd să aruncăm cu flori la trecerea convoiului prezidenţial. Nu îmi aduc aminte exact cîte ore am aşteptat în picioare, încolonaţi, sosirea lui Ceauşescu. Ştiu doar că spre seară ni s-a anunţat că vizita fusese anulată şi am fost trimişi acasă. Mărturisesc că am fost dezamăgit. M-am simţit nu ridicol, ci înşelat.

Dacă stau să mă gîndesc, comunismul a însemnat pentru mine lunga aşteptare a unei maşini: cu carne sau cu Ceauşescu. Mă revăd noaptea, lîngă o anvelopă aprinsă (ca un *homeless* din filme), la coadă la butelii sau, şi mai rău, pur şi simplu la o coadă „la ce-o veni"; mă regăsesc pe un trotuar, mîndru pionier comandant de grupă sau de detaşament, cu flori în mînă, aşteptîndu-l pe Big Brother; dar **nu** îmi amintesc să mă fi simţit ridicol. Ce făcea, în anii aceia, ridicolul suportabil?

Cristian MUNTEANU

Anca MANOLESCU

NOUTATEA VECHIMII

Un om credincios ştie cît de des calificativul acesta e, în ce îl priveşte, inadecvat, neacoperit realmente, cît de des e el suplinit (sau adumbrit) prin rutină şi convenţie. În măsura în care e atent la sine, un asemenea om ştie ce rare şi imprevizibile sînt clipele de credinţă autentică, ce dificilă e întîlnirea cu realitatea spre care se orientează credinţa sa. Îngroşînd conturele, o metaforă sufită declară, de pildă, că cel ce spune „laptele pe care l-am băut aseară mi-a făcut rău" e un necredincios, mai precis un „asociaţionist" – adică unul care e tentat să alăture unităţii divine şi alte cauze eficiente; un om incapabil să-şi gîndească gestul de fiecare zi cu referinţă la Ultim. Astfel considerate, credinţa – şi tradiţia în care ea e trăită – devin un teren unde nimic nu poate fi socotit achiziţie definitivă, unde nu au curs nici răspunsurile, nici soluţiile gata făcute. În acest domeniu, mai cu seamă, suficienţa, siguranţa de sine, apelul retoric şi mecanic la autoritatea tradiţiei sînt neconvingătoare, inconsistente. Iov e tot atît de dramatic pe cît de ridicoli sînt prietenii săi care încearcă să-i calmeze setea nestăpînită după divin printr-un aşezat discurs dogmatic; un discurs gata să găsească justificări pentru orice carenţe, pentru orice „scandal", dar incapabil să se deschidă (şi să deschidă) către Cel despre care vorbeşte.

A refuza să-ţi trăieşti tradiţia ca pe un dat neproblematic, definitiv stabilit, ca pe o sursă de respectabile certitudini la îndemînă – iată, cred, ce te poate feri de ridicol în domeniul credinţei. Iar reuşita se măsoară, poate, prin felul cum adevărul atemporal pe care se întemeiază credinţa devine „actual" şi nou în prezentul imediat.

* * *

Mulţi din reprezentanţii Ortodoxiei s-au complăcut adesea în a-i trasa un portret imuabil, rezistent la orice înnoire, portretul unei tradiţii ce s-a păstrat neschimbată în ciuda trecerii vremilor şi a agitaţiei lor. Însă portretul acesta nu este, evident, nici realist, nici dezirabil. Nu este realist pentru că – sub girul *imutabilităţii* – ortodoxia a consimţit totuşi să-şi adapteze din plin prestaţia la exigenţele istoriei recente: la proiectul naţional de tip modern, de pildă, în prima parte a sec. XX. Azi, există voci ce ar dori să o amestece direct în viaţa politică sau să facă din ea o ideologie care să ocupe locul gol lăsat de totalitarism. Nu lipsa de maleabilitate caracterizează Ortodoxia în această privinţă, ci mai degrabă tendinţa de a se insera rapid şi *formal* în proiectele de societate cu care se confruntă, fie el al României mari interbelice, al epocii comuniste ori al democraţiei de azi. O inserţie care nu răspunde însă cu adevărat „provocării" vremilor; răspuns critic, eventual, dar realist, rostit cu responsabilitatea adevărului pe care Ortodoxia îl poartă cu sine.

* * *

În ce priveşte perpetuarea vie a tradiţiei, ea are cu atît mai puţin de cîştigat prin cramponarea de forme pretins imuabile şi prin refuzul în bloc al noutăţii. Alexander Men, una din vocile cele mai clare şi mai ascultate în Rusia contemporană, a pledat pentru o trăire personală, înnoitoare a creştinismului. Şi şi-a însoţit pledoaria tocmai cu încercarea de a utiliza creator datele modernităţii. O zi înainte de a fi asasinat, la 8 septembrie 1990, el a ţinut o prelegere la inaugurarea „Universităţii pravoslavnice din Moscova". Insistenţa cu care refuză să trateze creştinismul drept valoare configurată o dată pentru totdeauna de instanţe, oricît de venerabile, ale trecutului demonstrează cît de tenace e conservatorismul pe care încearcă să-l disloce, acea pasivitate comodă ce îşi arogă legitimitate pe seama efortului înaintaşilor. „Numai nişte miopi pot să-şi imagineze creştinismul drept ceva complet alcătuit – fie în sec. al VIII-lea, fie deja în al IV-lea sau în alte vremuri. Creştinismul făcea atunci, mai curînd, abia primii paşi sfioşi în istoria neamului omenesc. Multe din spusele lui Hristos sînt pînă astăzi pentru noi de nepătruns deoarece, din punct de vedere spiritual şi moral, noi n-am depăşit prea mult stadiul omului de Neanderthal; dar mai ales pentru că săgeata evanghelică este îndreptată spre eternitate, iar istoria creştinismului abia începe; ceea ce a fost denumit istorie a creştinismului se rezumă în fond la nişte încercări de a-l înfăptui, nu întotdeauna reuşite şi iscusite" (trad. şi prezentare Irina Mirea, în *Viaţa Românească*, nov.-dec. 1996). Polemic aproape, Alexander Man mută accentul de pe realizările deja acumulate ale tradiţiei către „posibilul" ei, pe care Logosul ni-l propune spre actualizare.

A trăi credinţa cu apetitul pentru noutatea ei încă nesavurată, pentru aventura unor noi descoperiri şi formulări – ce se vor desăvîrşi dincolo de istorie, dar pentru care fiece moment istoric poate fi prilej mobilizator, poate fi metaforă – constituie o temă recurentă a marii literaturi religioase. John Donne, unul din „poeţii metafizici" ai Angliei lui Carol I Stuart, vorbea într-una din predicile sale, la catedrala Sf. Paul, despre o hartă vizionară a cerului, împărţită în emisfera bucuriei şi emisfera slavei. Bucuria celestă, spunea el, poate fi cunoscută încă din această viaţă, tot aşa cum „lumea veche" era cunoscută înainte de descoperirea Americii. Însă la fel cum Dumnezeu a păstrat comorile Americii drept „o descoperire mai tîrzie", putem socoti, prin extensie, sfera slavei cereşti ca deschizîndu-se ochilor noştri în momentul morţii şi învierii.

Astăzi comparaţia ne apare, poate, manieristă ori forţată; dar ea dovedeşte cu cîtă ardoare poate fi resimţită, în domeniul spiritual, tema descoperirii, a noutăţii; dovedeşte cît de semnificativ poate fi evenimentul revoluţionar – istoric ori cultural – privit ca metaforă a drumului spiritual. Două superbe filme ale lui Hiroshi Teshigahara, *Rikyu* şi *Prinţesa Goh* (1989 şi 1992), difuzate de curînd pe canalul Arte, puneau cu extremă simplitate în scenă tradiţia capabilă de înnoire. Vocabularul acestei demonstraţii era instrumentarul ceremoniei ceaiului.

Într-o vreme cînd lupta pentru putere a shogunilor se asociază cu înclinaţia lor pentru fastul explicit, masiv, revărsat, maestrul Rikyu şi asistentul său fac experienţa anevoioasă a schimbării formelor de tradiţie sub presiunea gustului epocii. Ustensilele ceremoniale trebuie să-şi modifice culoarea şi substanţa. Negrul lutului ars – alăturînd „umilitatea" substanţei elementare şi non-culoarea principiului – nu mai e înţeles în calitatea lui de simbol metafizic. Pentru participanţii princiari la ceremonia ceaiului, el nu mai sugerează extrema despuiere, nu mai stimulează disciplina interioară, nu mai e resimţit ca suport al tehnicii spirituale ce duce spre ştergerea şi depăşirea de sine. Oamenii puterii războinice îi preferă strălucirea evidentă, expansivă a aurului. Într-un prim moment, această schimbare impusă va fi citită de cei doi oficianţi ca o lecţie despre relativa indiferenţă a formelor de tradiţie în raport cu adevărul pe care îl fac operant. Dar ei fac totodată experienţa limitei dincolo de care spiritul însuşi al tradiţiei este nesocotit, violentat prin instrumentarea ceremoniei în beneficul puterii seculare; amîndoi vor dispărea – cu serenitate – din lumea brutală a shogunilor şi a ustensilelor lor de aur. Într-un moment imediat posterior, cînd puterea militară se stabilizează triumfător, libertatea de spirit pe care ceremonia ceaiului o face cu putinţă intră în clandestinitate şi exil. Or, tocmai în acest moment, urmaşul maestrului Rikyu se interesează cu pasiune de forme noi, de inovaţie, de creativitate în ce priveşte recuzita ceremonială. O tradiţie nu se perpetuează autentic, pare să ne spună el, decît dacă e în stare să rămînă productivă, să îndrăznească formulări non-repetitive, dacă e capabilă să contracareze violenţa opresivă, „coagulantă" a vremurilor, prin libertatea creativităţii ei interne. Iar criteriul de valabilitate pentru acest efort, dovada că este consistent ar fi ca, în forme cu totul noi, el să atingă vechimea, actul originant prin care a fost instituită tradiţia. E experienţa pe care o face filosoful fondator de cetate în *Legile* lui Platon.

Marcel DETIENNE

CETATEA LUI PLATON

În deschiderea volumului colectiv Tracés de fondation *(Paris, 1990), unde istorici, antropologi şi etnologi studiază întemeierea şi „teritorializarea" în diverse societăţi tradiţionale, Marcel Detienne încearcă să propună o minimă grilă ordonatoare pentru un material „a cărui violenţă euristică nu pemite comparaţia". „Pentru a schiţa rapid harta acestor «trasee ale întemeierii», trei termeni ni s-au părut operanţi:* Acelaşi, Deja-prezentul, Celălalt: *semi-noţiuni, semi-categorii între simţul comun şi jocul filosofic. Toate trei, e adevărat, reactualizate de Platon şi de bătrînul său ce desenează colonia ideală în pămînt cretan." Autohtonul pe de o parte, solidar cu predispoziţiile şi virtualităţile peisajului, cu tradiţia conţinută şi perpetuată de acest suport. Străinul, pe de altă parte, alteritatea ce pare să nu ţină seama de trecutul şi depozitul locului, impunîndu-i un proiect cu totul nou. După ce ilustrează jocul acestor categorii prin cazurile studiate în volum, M. Detienne alege drept concluzie a expunerii sale modelul aceleiaşi cetăţi din dialogul platonician, un model în care construcţia utopică, individuală, autoritară, inaugurală sfîrşeşte, surprinzător, prin a regăsi vechimea, semnul tradiţiei ascuns în peisaj. (A. M.)*

„Modelul cetăţii coloniale greceşti – implantată într-un pămînt neocupat, gol – face să se nască bănuiala, şi curînd, certitudinea că o întemeiere ascunde mereu, în temeliile sale, o alta. Trei bătrîni se apucă într-o bună zi să reflecteze, preumblîndu-se, la cea mai bună dintre constituţii *(Legile*, IV, 702 d 1-2, 704 a 4-6 şi c 6; VIII, 848 d; IX 860 e; XI, 919 d). Ei vor să descopere legile cele mai adecvate pentru colonia pe care se pregătesc să o întemeieze cetăţile cretane. O cetate ideală pe un pămînt fără semne: «ca şi cum am întemeia în origini». Într-un peisaj pustiu, nelocuit din vremuri nesfîrşite. Pămînturi bune de împărţit, de decupat, de porţionat asemenea cărnii de către măcelar. Însă cînd apare problema numelui viitoarei cetăţi, se iveşte o primă ezitare: poate actul însuşi al întemeierii va sugera acest nume, ori poate un loc (topos) ori adevăratul nume al unui rîu, al unui izvor, dacă nu cumva zeii înşişi ai locului îşi vor oferi eponimia noii cetăţi. Prima presimţire: zeii locali. Ea se întăreşte, se precizează puţin mai tîrziu în momentul cînd trebuie aleşi zeii aşezărilor: vor fi sau «întemeieri ale zeilor vechi, a căror memorie s-a păstrat», sau divinităţi locale. Însă, de această dată, apare un nume: cel al magneţilor. Nume supus de altfel revizuirii, înlocuit cu un altul – mai bun şi mai adevărat – pe care un zeu va consimţi să-l enunţe, zeul pe care tradiţia magneţilor, evocată în *Legi*, îl desemnează drept stăpînul şi maestrul lor: Apollo din Delfi, Archegetul care, odinioară, i-a condus în Creta înainte de a-i aşeza pe malurile Meandrului. Ultimul act: colonia atît de îndrăzneţ desenată în pămînt virgin se dovedeşte mai mult decît un teritoriu locuit de amintirea vechilor întemeieri locale; ea este chiar cetatea magneţilor pe care zeul vine să o «reînalţe şi să o întemeieze din nou»... În proiectul filosofic al lui Platon, Apollo devine zeul chezaş pentru faptul că întemeierea cea mai radical «alta» poate să consune cu un mod de locuire anterior, că orice traseu de întemeiere, altar ori cetate, poate trezi memoria locului..."

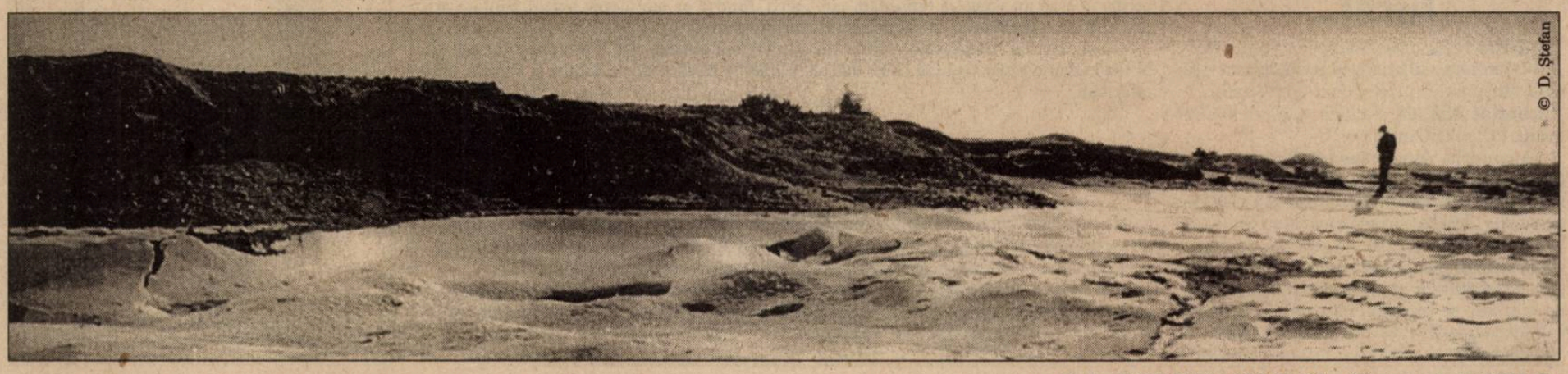

Cuvente den copii

Fragment de jurnal

10 noiembrie 1994

Bună, pentru prieteni (amici, colegi) şi Bună ziua pentru persoanele mai în vîrstă care citesc acest jurnal al meu, deşi nu o să îl dau la mulţi. Mă numesc Druţu = Ha, ha, ha! Nostim nume! Grozav, nu vi se pare? Mie îmi place la nebunie!, Andreea = numele de botez provenit din imaginaţia bogată a naşii mele şi Claudia = imaginaţia mamii.

M-am născut pe data de 21 iulie 1983, din cîte mi s-a spus. Nu sînt sigură, dar cred că e adevărat. Dacă e să mă fi păcălit părinţii, vă păcălesc şi eu pe voi, dragii mei cititori.

Dar să vă spun locul. Spitalul Bucur din oraşul Bucureşti şi din cîte ştiu eu din România. Am intrat în lumea asta besmetică într-o zi călduroasă de vară, „luna lui cuptor", după-amiaza. Şi ca orice copil am început să plîng întruna. Dar pînă la urmă m-am potolit, neavînd de ales. Mai zice nu ştiu cine că în viaţă toate lucrurile au alternative, în afară de moarte. Să mai te încrezi în scriitorii ăştia!

Bunicuţa publicitară

Regenerator al părului

Prezenta se adresează tuturor persoanelor de ambe sexe, care, încercînd numeroase remedii împotriva calviţiei şi altor afecţiuni ale pielii capului, n-au obţinut nici un rezultat satisfăcător. „Hair grower" este forţa concentrată ce fertilizează părul. Aplicată pe pielea capului, ea penetrează în pori, reconstituie, în starea lor normală, firele de păr şi face să crească un păr abundent, îngrijit şi lucios, admirat de toată lumea şi considerat o marcă evidentă a frumuseţii şi a forţei fizice. „Hair grower" este alimentul natural care hrăneşte rădăcina părului; nu conţine nici otravă, nici tinctură; este absolut inofensiv şi poate fi folosit în deplină securitate.

O cutie de-ncercare

Pentru a putea să faceţi experienţa pe dvs. înşivă, vă voi trimite, dacă o cereţi, o cutie de-ncercare cu veritabilul meu „Hair grower" pentru 50 de centime. Veţi putea repede să probaţi, în cunoştinţă de cauză, dacă aserţiunea mea că „face să crească părul" este adevărată sau nu. Am fost chel şi „Hair grower" m-a vindecat, cum a vindecat şi alte persoane. Vi se va trimite franco, o dată cu primirea cererii dvs. în care veţi menţiona numele acestui almanah.

(din *Almanahul Hachette, 1910*)

Bazar

Rapid, ieftin, titrat...

„**Ieftin** repar maşini de spălat, frigidere...", „Avocat înfiinţez **ultrarapid** societăţi, fundaţii, acte adiţionale, profesional convenabil...", „**Licenţiat** ASE '98, italiană, engleză + nivel mediu PC, solicit angajare...".

Anunţurile de mai sus pot fi găsite în cotidiane la rubricile **„Cereri/Oferte de serviciu"**. Dacă matrimonialele reglează relaţiile personale (deşi lucrurile nu mai stau chiar aşa, pentru că unele dintre ele sînt servicii mascate), cererile-ofertele de slujbe ne oferă o imagine a raporturilor profesionale. Din anunţurile de mai sus se constată că există o serie de calităţi ce-ţi facilitează angajarea; primează adverbele **ieftin** şi **rapid** (cu varianta disperată **ultrarapid**). Sigur, există şi alte calităţi cerute pe piaţa afacerilor: „Dacă ai **putere de convingere, putere de muncă,** eşti **perseverent(ă), prezentabil(ă), vîrsta maximă 30 de ani...**" *(Ziua,* 26 oct.) sau: „O meserie a oamenilor **tineri, energici, plini de vitalitate.** Doar pentru cei îndrăzneţi COBRA SECURITY oferă **siguranţa** şi avantajele unui loc de muncă **stabil**..." *(Naţional,* 26 oct.).

Pe lîngă eficienţă şi preţ redus, aspiranţilor pentru un post sau altul li se cer calităţi dinamice, putere, energie... Potenţialii angajaţi trebuie să fie un soi de supermani de serie, fără ambiţii de a „deturna" istoria lumii, ci doar de a-şi impresiona clienţii.

Majoritatea anunţurilor nu narează aceste calităţi. Ele sînt, cumva, subînţelese, chiar în meserii precum **„finisori textile", „frezori universali", „cusători feţe".** Cei care caută astfel de meseriaşi (cu sufixul de agent în coadă) consideră că e sub demnitatea lor să mai ofere alte informaţii pe lîngă dorinţa în sine. Poate, pentru cititori, acest gen de anunţuri seci şi impersonale inspiră mai multă încredere: **„Carmexim SA angajează un frezor universal".**

Misterioasele meserii în „or" sînt un prim nivel al anunţurilor. Urmează apoi ofertele mai transparente de meserii mai vădit reprezentative pentru schimbările sociale. Ele caută **vînzători, şoferi, „agenţi distribuitori produse"** sau **agenţi imobiliari**. Deja se conturează o lume în mişcare, care, precum anunţurile, oferă şi primeşte. Dacă dinamismului i se adaugă riscul, ajungem la meserii precum: **bodyguard, detectiv particular,** sau, de ce nu, **scafandru: „Vă oferim şansa unui salariu de 2000 $/lună în străinătate, plus un sport nobil şi aventură... Şcoala americană de scafandri Padi organizează în România cursuri pentru amatori şi profesionişti..."** *(Anunţul telefonic,* 26 oct.)

Riscul, în afaceri, se traduce în surpriză. Anunţurile ce se pregătesc să-ţi schimbe viitorul sună cam aşa: **„Vreţi să cîştigaţi bani? Fiţi isteţi şi sunaţi la..."** sau **„Acceptaţi schimbarea! Capital mic, cîştiguri bune, instruire gratuită, program flexibil..."** *(Anunţul telefonic,* 26 oct.)

Riscul împletit cu esteticul duce la anunţuri de tipul: **„Milion Art: impresariază dansatoare, acrobate şi cîntăreţe pentru baruri de noapte şi restaurante de lux. Fete între 17-26 ani cu fizic plăcut, în urma cursurilor de coregrafie pot susţine orice contract în ţară şi străinătate".** *(Anunţul telefonic,* 26 oct.)

Lista de meserii noi ar putea continua cu altele mai puţin spectaculoase, gen **„îngrijire bătrîni", „baby-sitter", „menajeră"**. Tradiţia se face şi ea simţită în anunţuri, prin veşnica persistenţă a unor formule clasice precum: **„Profesori autorizaţi soţ-soţie meditäm matematică, română, capacitate-bac-facultate."**

Iaromira POPOVICI

Din vieaţa unui extremist de centru...

Ei bine, nu sîntem singurii!

Ce se putea citi – da' cine citeşte? – pe 23 a zecea, în „Evenimentul zilei"? Citez:

„Preşedintele... (ei, care? – *n. mea)* a promulgat o lege care permite scoaterea la lumină a dosarelor Securităţii, permiţînd (neplăcuta repetare a verbului nu-mi aparţine – *n. mea)* ca relaţiile oficialilor cu poliţia secretă în perioada comunistă să fie făcute publice. Noua lege este prima încercare concretă de a îi da în vileag pe toţi aceia care s-au compromis în cei 40 de ani de totalitarism... Legea cere tuturor înalţilor funcţionari ai statului, parlamentarilor, miniştrilor, judecătorilor şi reprezentanţilor canalelor de presă publice să declare dacă au colaborat cu fosta Securitate. Cei care vor recunoaşte nu vor fi suspendaţi din funcţii, dar toate declaraţiile lor vor fi făcute publice. Cei care vor da declaraţii false vor fi amendaţi şi împiedicaţi să ocupe funcţii de conducere în următorii 10 ani..." Închei, cu calm precar, citatul. Deschid imediat un altul, citind, tot acolo, două rînduri mai jos:

„...anul viitor se va pune în practică *mult amînatul (subl. mea)* proiect de restituire a proprietăţilor şi clădirilor abuziv confiscate de autorităţile comuniste după cel de-al doilea război mondial. «La opt ani de la prăbuşirea comunismului... (sîntem) probabil singura ţară excomunistă care nu a votat legea restituţiei şi este timpul ca acest act de dreptate să fie pus în practică», a declarat adjunctul ministrului de finanţe... (finanţe, finanţist, mult amînata restituire, e clar! – *n. mea)* Guvernul estimează că valoarea totală a posesiunilor care fac obiectul cererilor de restituţie ale foştilor proprietari se va ridica la 30-36 miliarde de dolari. Oficialii sînt de părere că numai o treime din aceste cereri pot fi rezolvate (parcă nu mai e aşa clar unde se petrece povestea – *n. mea),* iar în celelalte cazuri vor fi oferite proprietăţi alternative sau cupoane speciale „de reprivatizare". Proiectul legii restituţiei care va fi trimis parlamentului în cursul lunii viitoare prevede că persoanele particulare nu-şi vor pierde posesiunile întrucît numai proprietăţile de stat şi municipale vor fi distribuite, în timp ce chiriaşii sau cumpărătorii caselor naţionalizate nu vor fi evacuaţi".

Nu mai e clar deloc unde ne aflăm, pun punct, sînt purtat de un sentiment necunoscut, dar puternic, care-mi rupe vîrful creionului; mi-l ascut şi precizez:

aceste două ştiri nu vin din România;

aceste două ştiri sînt transmise din Polonia!

Acolo, în Polonia, abia în octombrie 1998, preşedintele Kwasniewski promulgă legea accesului la dosare.

Acolo, în Polonia, se va pune în practică, abia la anul, „mult amînata" *restitutio in integrum* care nu va fi *in integrum,* dacă încă mai ştim să citim şi n-am uitat cu toţii că o dreptate înfăptuită tîrziu provoacă nedreptăţi la fel de mari ca acelea pe care vrea să le spulbere.

Acolo, în Polonia – fostă ţară frăţească, azi vecină, dar mîndră şi premiantă în toate cele – un adjunct la finanţe se poate exprima, în 1998, că „probabil sîntem singura ţară excomunistă care nu a votat legea restituirii". Să nu fi ştiut de noi? Cum, adică, „probabil"? La noi, nu e loc de nici un „probabil"! La noi e unanimitate: săptămînile trecute a venit pe post un fost ministru al Reformei care ne-a spus-o clar: sîntem ultima şi singura la *restitutio in integrum.* Să nu fi ştiut de Polonia?

De 8 ani de zile mi se bate capul de aceiaşi oameni, fie că-s în opoziţie, fie că-s la putere, că sîntem ultima şi singura la dosare şi restituţii. Uite că nu sîntem! De 8 ani de zile, toţi băieţii şi bărbaţii bine informaţi, plus fetele şi femeile în contact cu sursele şi bursele cele mai prestigioase, mă toacă mărunt că nu-intrăm în NATO şi UE fiindcă n-avem legi anticomuniste cu casele şi mapele, fără de care nu putem face reforma morală de care atîrnă nivelul de trai şi depandă prestigiul nostru în lume. Uite că nici pînă azi Polonia n-a dat legile fundamentale ale reformei morale şi e premianta clasei la „nivel de trai", gata de NATO şi UE! Se poate ridica nivelul de trai, pot creşte investiţiile străine fără reformă morală, adică fără a da casele înapoi şi dosarele la liber? E zguduitor, dar se poate!* De ce nu mi se spune că se poate? Noi de ce nu sîntem informaţi cum de se poate, lăsîndu-ne să murim proşti, ca proştii clasei, repetenţii şi întîrziaţii mental ai Europei? N-am nimic împotriva Poloniei** – Doamne fereşte! –, ţin la ea etern şi „la zi", pentru Wajda şi Mrozek, pentru Michnik şi Geremek, cel care a putut să spună odată această frază de neînţeles în româna actuală: „am intrat cinstit în partidul comunist şi l-am părăsit la fel de cinstit". Eu am ce am cu mine şi cu ai mei; mă simt copleşit de un sentiment proaspăt, riguros şi precis: de a fi şi de a gîndi dezinformat. Nimeni – nici Puterea dintîi, nici Puterea a doua, ba nici a patra, aceea dotată cu „arma devastatoare a pamfletului" – nu pare a-l cunoaşte şi a se chinui din cauza lui, lăsîndu-ne pe culmile şi în prăpăstiile unei disperări la care nu vrem să renunţăm nici morţi, fiindcă ne-am pierde abisul. Sîntem primii în lume – probabil! – la capitolul autodezinformare!

...hai, hai, fără patetisme – chiar nu ştiu ce m-a apucat, il y a des jours comme ça, Mitică! Cînd nu mai vrei „să mori, dar să fii liber" – ci să trăieşti, impur şi simplu, bine informat.

Radu COSAŞU

* A se citi şi suplimentul „Polonia" din „Le Monde" datat 31 oct., unde de la un cap la altul nu se discută decît despre starea unei economii în plină expansiune şi absolut nimic despre obsedanta reformă morală! Să „meargă" excelent economicul, fără etic?

** A se vedea şi în ultimul „Lettre internationale", capitolul substanţial despre Polonia în care străluceşte o povestire a lui Pawel Huelle din care se înţelege cel mai bine de ce „ei" stau, într-adevăr, mult mai bine decît „noi".

retro CINEMA scop

Deportări, debarcări etc.

Train de vie de Radu Mihăileanu este istoria peripeţiilor unei comunităţi de evrei care decide să se „deporteze“ cu trenul în Palestina dintr-o Europă de Est ameninţată de nazism; dincolo de meritele tehnice (un montaj excelent, un decupaj precis şi o coloană sonoră impecabilă), ceea ce entuziasmează este forţa unei idei de scenariu absolut originale şi dezinvoltura regizorului-scenarist de a o pune în imagini fără fasoane. Este genul de comedie populară care, fără a aduce mari „revelaţii“ în planul expresiei, convinge în primul rînd că o formulă mai curînd tradiţională este eficientă şi astăzi. Story-ul e lucrul cel mai bun din tot filmul: o poveste aparent „nebunească“, plină de verva idiş a dialogurilor şi de întorsături de situaţie nu o dată burleşti. Sîntem – finalul filmului ne divulgă „realitatea“ cu o ultimă imagine de neuitat – în visul unui nebun, al „nebunului satului“, Schlomo; din această perspectivă, totul se leagă, imposibila Istorie mare se face mică şi posibilă, cît să încapă în istoria povestită a bietului Schlomo, în trenul deportaţilor zburînd în ritmul muzicii lui Goran Bregovici spre libertate... Acestui concept (umanist sau dulceag, după dispoziţia fiecăruia) îi sînt subordonate toate celelalte – şi poate că, dacă e de făcut vreun reproş filmului, unul dintre acesta ar fi tocmai faptul că, dincolo de „găselniţa“ iniţială, restul poveştii se complace cam prea mult în ilustrarea ei: dacă „fatalitatea“ situaţiei unor actori români puşi să joace nişte evrei vorbind în franceză poate fi acceptată ca o convenţie, alternarea scenelor de un comic feroce cu scene duioase într-un mod destul de artificial este o scădere a filmului (cu atît mai mult cu cît aceste scene nu reuşesc să emoţioneze!). Există, apoi – dar aici, este vorba mai degrabă de o chestiune de gust –, o latură cam apăsat „folclorică“ şi puţin demonstrativă, care culminează cu scena întrecerii cîmpeneşti între orchestra evreilor şi cea a ţiganilor: dacă necesitatea unei asemenea „dezlănţuiri“ muzicale este de înţeles, din raţiuni de ritm, nu este mai puţin adevărat că această „pigmentare“ pare mai curînd impusă, exterioară filmului – care dă impresia, în astfel de momente, că e făcut „pentru galerie“...

Cu aceste rezerve, **Train de vie** trebuie privit însă ca un posibil model pentru cinematograful românesc rămas de căruţă, incapabil să dea la iveală *filme*, şi nu „eseuri“! Faptul că pelicula lui Mihăileanu a cunoscut un viu succes la Festivalul de la Veneţia din acest an (unde a primit, de altfel, şi premiul FIPRESCI) şi că el s-a aflat, la un moment dat, într-un top săptămînal al primelor zece filme în box-office-ul francez demonstrează că a fi regizor român nu este neapărat incompatibil cu a face un cinema viabil. Cu o condiţie: a nu considera cinema-ul o artă înainte de-a fi artizanat! Modestia meşteşugului este un lucru care, din păcate, a cam dispărut din cinematografia românească...

Alex. Leo ŞERBAN

**** **Pasiune periculoasă** (r. Steven Soderbergh, cu George Clooney, Jennifer Lopez) – Atenţie la scurtele apariţii ale unor actori cunoscuţi care nu sînt menţionaţi pe generic! Bazat pe un roman de Elmore Leonard, **Out of Sight** (titlul original) este mai mult o şaradă amuzantă şi inteligentă, voios postmodernă, cu o cronologie à la **Pulp Fiction**, culminînd cu o scenă finală (jaful diamantelor) absolut antologică: violentă şi hilară totodată!

*** **Salvaţi soldatul Ryan** (r. Steven Spielberg, cu Tom Hanks, Matt Damon) – Cu cea mai copleşitoare scenă de luptă din cîte s-au văzut într-un film de război, Spielberg „rescrie“ gramatica genului. Un măcel fizic, filmat din toate unghiurile posibile (secvenţele sub apă sînt poate cele mai surprinzătoare) şi un măcel metafizic: ceea ce reuşeşte Spielberg este, într-un mod definitiv, „invadarea“ imaginarului cinefil cu brutalitatea unei priviri asupra războiului care este, totodată, meditaţie asupra lui. Epopee patriotică plină de bune sentimente care pune în centrul acţiunii dilemele aparente (a salva o viaţă cu preţul altora), S. s. R. rămîne, de fapt, un divertisment pios.

*** **Ochi de şarpe** (r. Brian De Palma, cu Nicolas Cage, Gary Sinise) – Meserie, meserie, meserie... De Palma nu se dezminte: există momente de mare virtuozitate în acest ultim film al său, dar toate aceste frînturi de bravură tehnică (vezi impresionantul plan-secvenţă de la-nceput!) nu pot ascunde esenţialul: „împăratul e gol“. Dacă ce e mai bun în film este „din Hitchcock“ (urmărirea în lift, deznodămîntul calchiat pe modelul **39 de trepte...**), rămînem doar cu o poveste sărăcuţă cusută cu aţă albă, cu un Nicolas Cage cam schizoid şi cu muzica lui Ryuichi Sakamoto! (**a. l. ş.**)

**** = nu rataţi; *** = filmul merită văzut; ** = dacă aveţi chef; * = a se ocoli!

Radioul – efemer şi durabil

Sunetul care pleacă în eter, cuvîntul care zboară pe unde hertziene nu sînt premisele tocmai ideale pentru a celebra în posteritate isprăvile unei instituţii ca Radioul. Aparent fără dovezi palpabile şi cu o firavă recunoaştere a valorilor lui documentare, Radioul trebuie crezut pe cuvînt. Pe de altă parte, postura de mediator propagandistic între polul de comandă şi un public tot mai suspicios, pe care a avut-o în cea mai mare parte a istoriei sale, nu i-a dat Radiodifuziunii române întotdeauna motive de satisfacţie.

Ce a sărbătorit atunci Radio-România la 1 noiembrie? Faptul că datorită introducerii acestei invenţii îi mai putem auzi astăzi pe Iorga sau Călinescu? Mîndria de a-şi fi intersectat drumurile cu ale unor cărturari iluştri care i-au stat vremelnic la cîrmă lăsîndu-i moştenire un model prea repede uitat?

Calitatea de „martor“ al atîtor evenimente, de la rebeliunea legionară, la cutremurul din '77 la revoluţia din '89? În fine, vîrsta unui instrument mediatic de mare eficienţă sau partiturile pe care şi-a exersat virtuozitatea? Ca descoperire epocală legată la noi în ţară de clădirea din strada numită cînd Popov, cînd Nuferilor, acum Berthelot şi niciodată Marconi, radiofonia este o valoare de netăgăduit.

Dar Radioul este el însuşi creator de cultură, de istorie. Şi asta nu numai pentru că a stocat şi a făcut să circule un patrimoniu cultural de voci şi opere, ci şi pentru că a produs el însuşi un material original de creaţie radiofonică a cărui evaluare abia acum începe. Acest capitol mereu umbrit de nevoia de a se legitima prin opera altora conţine de fapt manifestarea independentă şi autonomă a ceea ce s-ar putea numi artă radiofonică, gen specific jurnalistic şi literar. Aici s-ar putea afla dovezile perenităţii unei activităţi altfel subminate de condiţia ei trecătoare. Benzile de magnetofon stochează energia din clipa comunicării o muncă adesea anonimă, şi tot adesea făptuitoare a unui inedit cîmp de inducţie cu efecte prielnice spiritului uman asemeni citirii unei cărţi sau privirii unui tablou.

Cu ocazia sărbătoririi celor 70 de ani de radiofonie în România s-a umblat mult prin fonoteca din strada Berthelot, ba chiar şi în aceea din Jilava unde e depozitat mai cu seamă trecutul compromiţător. Sînt acolo mii de benzi elaborate, trudite cu gînd şi dorinţă de a învinge timpul. Putem descoperi şi sublima rezistenţă la propagandă sau mistificare, şi zelul obedient. Acolo în rafturile tăcute ale arhivei este marcat pragul dintre epoci, mentalităţi, conştiinţe, acolo în ultimă instanţă poate fi observată şi istoria a ceea ce numeam artă a radiofoniei, atîta cîtă e.

Despre toate acestea s-a vorbit însă prea puţin. Şi totuşi, „conservele“ căzute azi în desuetudine sînt adevărata zestre a radioului permiţîndu-i să-şi evalueze obiectiv trecutul şi oamenii lui. Aplecîndu-se binevoitori şi nu doar trufaşi şi atotştiutori asupra acestei moşteniri am afla motivele să apreciem încotro se apleacă balaţa. Altfel, sentimentul strivitor al clipei care se duce odată cu prezenţa pe unde va face din Radio instrumentul preferat al cronofagilor iar în studiourile sale ne vom întîlni doar pentru a zgîria vremelnic eterul.

Pentru cei care ştiu să folosească strict ca pe un instrument posibilităţile de transmitere în mase (mass-media) ale radioului chestiunea nu se pune. Însă acelora care spun că şi-au făcut din Radio casa sufletului nu le poate fi indiferent dacă le sînt cămările pline sau goale.

Cu atît mai mult la aniversări.

Doina PAPP

Imaginarul publicitar

Simboluri şi detergenţi

Sînt lucruri pe care le căutam o viaţă întreagă sau, cel puţin, care provoacă în noi căutarea şi sînt locuri unde căutăm. La fel de bine sînt locuri unde nu căutăm. Şi-a imaginat cineva că într-o bună zi ar putea găsi (Doamne iartă-mă!) Graalul în cutia de *Ariel* verde automatic sau un scarabeu de aur în *Bona Prima*? Cineva s-a gîndit, totuşi, la ceva cînd a botezat detergenţii cu nume ca *Omo*, *Ariel* sau *Rex*. Onomastică şi liposistem. Sau măcar sistem. Care şi funcţionează! „Există un sistem şi funcţionează!“ Trebuia precizat, altfel l-am fi putut confunda cu sistemul economic, social, sau de învăţămînt şi ar fi fost regretabil. Vastul domeniu al detergenţilor predispune la hermeneutică...

Pînă la urmă, de ce nu am căuta şi în detergenţi? Sînt un topos la fel de onorabil ca oricare altul. Mai ales cauza pentru care au fost daţi umanităţii este lăudabilă. Ar fi superficial să credem că detergenţii doar spală, cînd, de fapt, ei trebuie să facă mai mult într-o societate care respiră ori praf, ori tutun. După atenţia care i se acordă (aproape un sfert din spoturile publicitare îi sînt destinate), îmi dau seama că detergentul reclamă o semnificaţie. El arată o preocupare intensă pentru purificarea spaţiilor vitale, posibil de interpretat ca substitut profan al ritualurilor de altădată sau, după Brune, ca expresie a unui sentiment de vinovăţie al societăţii moderne. Oricum ar fi, producătorii conotează la nesfîrşit marea temă a detergenţilor, încît încep să cred că ea există de-a binelea.

De curînd, *Dosia* ne invită la „goana după aur“, o altă mare aventură a umanităţii. Trebuie să recunosc că e o invitaţie abilă, deşi cam hazardată. Dacă o cumpărăm pe *Dosia*, s-ar putea să avem surpriza de a descoperi în cutie o pereche de cercei şi o cruciuliţă de aur. Sîntem siguri, însă, că o cruciuliţă de aur e ceea ce am vrea să găsim în detergent? Dincolo de imensa încărcătură creştină şi precreştină a simbolului, nu doresc să se înţeleagă aici că divinul n-ar putea fi regăsit chiar şi în derizoriu. Pentru că e departe de mine o asemenea teză. Chiar astăzi, cînd scriu articolul, am văzut din autobuz o inscripţie cu creta pe zidul unei case din centru. Cineva, sătul de a mai ridica şi coborî din slăvi politicieni relativi şi muritori, a scris pur şi simplu: „Trăiască Dumnezeu!“.

Prin urmare, cred că ar trebui să reformulez: După ce găsim cruciuliţa în cutia de detergent putem considera goana după aur satisfăcută?

Alice POPESCU

Noi apariţii la Editura Trei

Paul Ricœur
Despre interpretare
Eseu asupra lui Freud

Ion Ianoşi
Vârstele omului

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Lume, lume!

Alese din alegeri:

Alexandru Sassu

Ştiu că mulţi dintre noi, bătînd oraşul la pas, au obiceiul să contemple firmele prăvăliilor şi localurilor. Ştiu că, pentru astfel de observatori, materialul cu pricina, deşi altminteri de o importanţă restrînsă, delimitată în spaţiu, poate de multe ori să dezvăluie sensuri ale unor fenomene culturale mai ample. Că revelaţiile ţin cît un „bumb" haios pentru *trei-paişpe* sau cît un important studiu de ştiinţe sociale – aplecarea iniţială către tainele mesajului merceologic este, în linii mari, cam aceeaşi. Mai apoi, de fiecare depinde ce şi cît poate desprinde – mărunta distracţie sau un plus de semnificaţie...

Bucureştenii cu atari deprinderi îşi amintesc probabil de unele denumiri de magazine foarte în vogă la începutul anilor '90, ce păreau să simbolizeze cu o oarecare naivitate avîntul către mica privatizare buticărească, pe atunci încă în faşă: „Succes comercial", „Prosper", „Om bogat, om sărac" etc. Ce anume voiau să-i comunice cumpărătorului proprietarii stabilimentelor în cauză, prin atari mesaje inscripţionate la intrare? Nu mare lucru... Căci nu cu eventualul muşteriu aveau ei de gînd să comunice de fapt: pe acesta nici nu-l interesează dacă negustorul e „prosper" sau a dobîndit „succesul comercial"; ba, dimpotrivă, i-ar plăcea chiar să ştie că negustorul vinde în pierdere, numai şi numai spre beneficiul lui, al clientului. Nu prosperitatea celui de dincolo de tejghea îl preocupă pe cetăţean (deh, „om sărac!"), ci profitul propriu... Dar celălalt, „omul bogat", e prea zelos să-şi etaleze statutul de patron, ca să se mai preocupe de comunicarea cu publicul cumpărător. E clar că acei onomaturgi din zorii privatizării aveau alţi interlocutori decît bătrîneii cu sacoşe ori ţîncii cu cheia la gît: ei comunicau cu soarta, cu viitorul, cu divinitatea... Nume de firme precum acestea, prin excelenţă augurale şi apotropaice, atestă că la noi gîndirea magică substituie intenţia dialogică. Ce s-a întîmplat cu acele firme? Unde sînt acele magazinaşe? Le-au înghiţit pesemne alte SRL-uri, mai puţin superstiţioase, dar mai dibace în arta seducţiei mercantile...

La fel se explică şi falimentul acelui candidat la funcţia de primar care s-a gîndit să-şi înscrie pe afişul electoral nu atît un mesaj convingător pentru cetăţeni, cît mai cu seamă procentele pe care tînjeşte să le obţină. E vorba – aţi ghicit – de candidatul PD-ului, Alexandru Sassu, şi de acel 52% ce se întrevedea pe fundalul afişelor şi panourilor cu „profesionistul nostru". Ce trebuia să înţelegem? Că sîntem convocaţi să-l votăm în proporţie de cincizeci şi două de procente? Sau, mai degrabă, nu trebuia să înţelegem nimic. Nu nouă ni se adresa „rezolvitorul de impasuri"; ci unei instanţe superioare, nevăzute, unui soi de divinitate a politicienilor, căreia i se cerea să-i asigure majoritate suficientă... Dar zeul protector al PD-iştilor s-a dovedit plăpînd, iar „profesionistul" (în ce domeniu?) n-a repurtat nici a zecea parte din ce-şi propusese în acel blazon afişat. Căci este mai degrabă un blazon de tip feudal acel mesaj care alătură portretului candidatului o deviză ideală şi răsunătoare („profesionistul nostru...") şi un simbol numeric cu caracter pur augural (procentajul de pe fundal), şi una şi alta indiferente maselor, „supuşilor", prostimii de pe „fief". Asemeni acelei clase a supuşilor din vechime, electoratului i se cere să dea fuga sub arme la chemarea sibilinică a „prinţişorului". Dar, deh, mojicii s-au învăţat să fie băgaţi în seamă, flataţi să participe emotiv la campanie şi solicitaţi (chiar!) să gîndească; au prins năravul de a-i pretinde politicianului să-i bage în seamă pe ei, cei mulţi şi mărunţi, cu problemele lor.

În ultima campanie, candidaţii au repetat pînă la refuz placa evitării promisiunilor. Dar cînd această eschivă frizează lipsa de comunicare, argumentarea devine vicioasă. Orice discurs electoral conţine o promisiune subînţeleasă. De asemenea, oricine zice „m-am săturat de făgăduieli" subînţelege „făgăduieli deşarte". Oamenii tînjesc după promisiuni: după promisiuni adevărate.

Florin DUMITRESCU

DU-MĂ-ACASĂ, MĂI TAXI

O lume dură

© S. Gheţie

Dacă mergi cu taxiul în Bucureşti, suma minimă coboară rareori sub 20.000 de lei. Cu alte cuvinte, un drum între Piaţa Romană şi Gara de Nord (aproximativ 2 km) costă... 14 bilete pentru transportul în comun. La Braşov, pentru un drum din centru pînă la gară patru persoane plătesc aceeaşi sumă pe care ar da-o dacă ar merge cu autobuzul. Preţul mare din capitală nu este, însă, datorat unor servicii mai bune, ci lipsei unei reglementări precise în domeniu şi chiar unei „structuri de tip mafiot", cum recunosc şoferii înşişi.

Lupta pentru spaţiu

Întreg teritoriul Bucureştiului este deja împărţit, „la fel cum fac şmenarii pe autobuze", spune un independent ce-şi face veacul în Piaţa Romană. *„Zona asta o am eu, şi tu n-ai ce căuta în ea, la fel cum nici eu nu vin peste tine".*

De la această împărţire pleacă totul. Lumea şoferilor de taxi este una dură, violentă chiar, formată din diferite grupuri, stăpîne fiecare pe diferite poziţii strategice. Dacă un intrus şi-ar parca taxiul în zona arvunită deja de alţii, el poate să se aştepte la orice, de la simplul sfat de *„a o şterge cît mai repede şi de la banalele cauciucuri sparte"*, spune acelaşi taximetrist, pînă la bătăi în toată regula, cu bîte şi cuţite.

Lupta pentru spaţiu pare a fi o luptă pentru supravieţuire. Tocmai de aceea independenţii sînt cei mai violenţi. *„Şi-au format nişte parcări ale lor şi ne alungă pe cei de la firmă spunînd că noi putem lucra prin staţie"*, explică *Ion Ristea*, şofer la *Valentino*. Independenţii spun că au plătit la Primărie pentru acel loc şi numai ei au voie să stea, lucru neadevărat sau, cel puţin, ilegal, pentru că *„în staţie se stă în ordinea venirii"*, explică *Nicolae Truşcă*, director tehnic la *Cobălcescu*.

Nu trebuie înţeles că există o luptă între şoferii independenţi şi cei de la firme. Odată intraţi într-un anumit spaţiu, şi cei de la firmă se comportă la fel, nelăsîndu-i pe ceilalţi să-şi caute clienţi pe „proprietatea" lor. Oricum, staţiile de taxi hotărîte de Primărie sînt supraaglomerate, depăşindu-se cu mult numărul de maşini admis. De aici şi parcările în locuri interzise şi încurcarea traficului rutier. Poliţia, însă, *„este foarte înţelegătoare"*, cum recunoaşte *Nicolae Truşcă*.

Şoferii şi pantofii

Pe şoferii de taxi îi poţi clasifica nu după firmă, ci după pantofi. Dacă sînt lustruiţi, eleganţi, asortaţi cu restul îmbrăcăminţii, e puţin probabil să fiţi păcăliţi. Dacă pantofii sînt ponosiţi, neîngrijiţi, prăfuiţi sau sînt negri, fără şireturi şi se „asortează" cu şosete albe, aproape fără excepţie vor avea loc negocieri în urma cărora veţi auzi un preţ piperat.

Primii lucrează pentru diverse firme. Aceasta nu înseamnă că toţi şoferii angajaţi sînt la fel. Oricum, îi veţi găsi cu greu în locuri precum Gara de Nord. De cele mai multe ori stau singuri, în funcţie de locul unde au lăsat un client. Nu par prea tentaţi să intre în vorbă cu ceilalţi şi nu îi vezi participînd la glumele, deseori vulgare, ale celorlalţi „pantofi". *Ion Ristea*, un om la vreo 45 de ani, îmbrăcat elegant, dar simplu, vorbeşte calm şi natural. *„Eu am eliminat negocierile, pentru că este şi în interesul meu, şi al firmei. Dacă mergi fără aparat şi clientul îşi dă seama că i-ai luat mai mulţi bani, a doua oară nu mai vine la tine".*

De fapt, mulţi taximetrişti încearcă să-şi fidelizeze clienţii. *„Am cîţiva clienţi ai casei care mă solicită în fiecare zi"*, spune *Silviu Tănase*, de la *OK*. *„Altfel, la colţul străzii, nu ştiu dacă aş rezista. Lumea nu mai are bani şi abia primesc două-trei comenzi pe zi. Majoritatea clienţilor merg cu un singur taximetrist."*

Tănase face şi el parte din categoria primilor „pantofi". Totuşi, el recunoaşte că, deşi tariful e de 2.500 de lei pe kilometru, uneori nu pune aparatul. *„Unii clienţi preferă să întrebe cît îi costă şi de multe ori ei oferă mai mult."* De altfel, aceasta este o tehnică a taximetriştilor: preferă să nu spună preţul şi să îl lase pe client să facă o primă estimare. Apoi se arată nemulţumiţi şi îl urcă. *„De cele mai multe ori"*, spune un şofer independent, *„clientul oferă în jur de 4.000 de lei/km."*

Deşi şoferii dau vina pe clienţi pentru că nu merg cu ceasul, adică nu rezistă ofertei mai mari a acestuia, oamenii spun contrariul. *„Nu îşi mai pun ceasul nici dacă îi chemi prin staţie"*, se plînge o doamnă de vreo 50 de ani. *„Îţi spun că li s-a stricat aparatul sau îţi aruncă în faţă că nimeni nu îl mai pune în ziua de azi."* Dacă îl pun, te trezeşti că nu faci nici doi kilometri şi s-au taxat deja 20.000 de lei. O soluţie ar fi *reclamaţia*. Directorul de la *Cobălcescu* spune că în urma acesteia şoferul e sancţionat cu 10% din cîştig pe 90 de zile, iar la a doua abatere i se desface contractul de muncă. El afirmă că, în ultimul timp, reclamaţiile au scăzut, fiind acum în număr de aproximativ 10 pe lună.

Oricum, cînd aveţi nevoie să mergeţi cu un taximetru, uitaţi-vă pe parbriz, unde fiecare maşină trebuie să aibă afişat tariful. Dacă nu e, aproape sigur nu vi se va pune aparatul.

Sicilia taximetriştilor

Gara de Nord, la coloane. Maşini cu inscripţia „Taxi" stau aproape bară la bară, astfel încît unui călător cu bagaje voluminoase îi e greu să se strecoare pînă la staţia de autobuz. Poate e chiar o stratagemă: omul este asaltat imediat de doi şoferi şi invitat să ia loc pe bancheta din spate.

O lume pestriţă. Taximetrişti ponosiţi, alţii – puţini – bine îmbrăcaţi, dar cu opulenţa infractorilor. De multe ori stau în grupuri şi vorbesc zgomotos, înjurînd orice le vine la gură. Aproape toţi sînt independenţi. Maşinile de la firme nu au ce căuta la coloane, chiar la ieşirea din gară, unde e vadul cel mai bun. Ele parchează lateral, pe la colţuri. La coloane, e spaţiul *„mafiei"*.

„E o mafie aici, mînă-n mînă cu poliţia. Toţi se cunosc. Mafia ţigănească". Taximetristul vorbeşte încet şi îşi roteşte permanent ochii să vadă cine îl ascultă. Văzîndu-l că stă mai mult timp de vorbă cu un necunoscut, priviri cel puţin ciudate se îndreaptă spre el. Cînd se apropie unul cu faţa mai tuciurie, face un *„şt"* din vîrful buzelor şi trece la altceva. *„E unul dintre cei mai ticăloşi"*, explică el. *„Dacă se aude că a ciripit cineva, se află imediat şi am încurcat-o"*. Apoi arată către o Dacie albă break, aflată chiar în mijloc, la ieşirea din gară. *„Şeful. Dacă el zice că de mîine nu mai ai ce căuta aici, trebuie să dispari"*.

Multor şoferi le e teamă să vorbească tocmai din acest motiv. Nu vor să păţească ceva sau, cel puţin, să-şi piardă dreptul de a-şi căuta clienţi în Gara de Nord. Chiar şi aşa, nu au voie să stea oriunde, pentru că locurile din faţa Daciei break mai sus pomenite sînt ale mafiei ţigăneşti, spun ei. Oricum, şoferii sînt de părere că nu se poate face nimic, atît timp cît poliţia *„ştie tot, dar e cumpărată"*.

Chiar şi ceilalţi taximetrişti, care nu au de-a face cu gara, o văd ca pe un spaţiu periculos. *„E dezastru!"*, spune un independent. *„Nici nu te poţi apropia, că imediat eşti luat la întrebări, dacă nu ţi se întîmplă lucruri mai rele. E unul care face taximetrie ilegală dinainte de '89, şi el e tartorul acolo"*.

În orice caz, şoferii din gară par lipsiţi de orice fel de scrupule sau de teamă faţă de lege. Deşi nu au voie să intre pe peron decît plătind o taxă de acces, ca oricine, ei trec pe lîngă cei de la poartă fără nici un fel de problemă. Apoi, de obicei doi cîte doi, formează filtre. Unii ajung chiar la uşa trenului, mai ales la vagoanele de clasa I, şi, binevoitori, umili, aplecaţi de spate, te îmbie mieroşi: *„un taxi, domnule... Domnişoară... taxi ieftin, de stat"*. Probabil că *„stat"* este cuvîntul magic care atrage clienţii, dar nici unul nu are de-a face cu statul. Nici măcar cu statul ca autoritate. Cei care sînt puşi să păzească buna orînduire în Gara de Nord, par să aibă ei nevoie de pază. Figuri impertinente, dar destul de firavi, pe de altă parte, ei nu fac decît să se plimbe cu mîinile în buzunare, aplecaţi de spate şi cu mers de golani, fluierînd după fete sau mestecînd seminţe. Cu alte cuvinte, nu fac decît să polueze.

Octavian GABOR

Pagină realizată de
Iaromira POPOVICI

O cunosc pe...

Marcela Mitrofan, meşteşugar de prăştii

Ce este o praştie?

O jucărie de contact între ce vrei şi ce vrei să loveşti. Este un obiect indispensabil în luptele de supremaţie ale copiilor pe terenul de nisip. Noi vindem în tîrgurile de peste an, iar produsul nostru e foarte apreciat de doritori.

Aţi tras cu praştia?

Sincer? Nu. Eu pun zgîrciul, crăcanele, eu montez praştia, da' să trag – nu. Nu suport cruzimile de nici un fel, la mine găinile mor de bătrîneţe în curte.

Aţi asistat vreodată la o crimă? Dar la o tăiere de porc?

Staţi aşa... la mine, la ţară, astea se petrec destul de frecvent. Şi de unele şi de altele. E dintr-o inconştienţă a oamenilor. Nu ştiu dacă mă înţelegeţi... Să fiu explicită: în '92, pe toamnă, Mihaela, din strămoşi Fiţa, i-a strigat lu' bărba-su: „hai, bre, la casă, că stai la crîşmă toată ziulica şi eu cu ce mă aleg?". Şi era lîngă ăsta a lu' Fiţa un bolovan de om, a lu' Fănel Mălină. Şi spumega ăsta şi a luat o sticlă de vodcă şi a „curentat-o" de masă şi i-a luat gîtul lu' Mihaela. Într-o fracţiune de secundă. Ce contează că ăla a luat puşcăria de coadă!? Şi am mai auzit una: se certau la biblioteca satului şi l-a lovit pe şeful fermei cu o carte uriaşă în cap, că ăla pe loc a căzut.

Praştia ar putea da asemenea crime oribile?

Vedeţi, eu cred că nu. De asta şi încerc să le fac un uşor defect, adică să nu fie foarte flexibile, ci chiar rigide, ca să dea pietrei o platformă mai mică de acţiune. Viaţa unui om e a unui om.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

PRIMA E LONDRA? AI VREA D-TA...

● Bărbaţii bătrîni mărşăluiau cu smoching şi joben, decoraţiile de pe hainele lor elegante erau mai mult decît o pată de culoare. În spatele micului lor grup, veneau cei în cărucioare, şi ei decoraţi. Se aniversau 80 de ani de la încheierea armistiţiului din 1918 şi, la Londra, veteranii, supravieţuitori ai războiului, dar şi victorioşi în lupta cu bolile sau pur şi simplu cu destinul răspundeau prezent la chemarea fanfarei militare. În loc de arme îşi purtau umbrelele lungi în poziţie de defilare. Acest detaliu atît de paşnic nu le altera demnitatea de învingători. În satele din Kosovo, bărbaţii tineri ţineau armele adevărate în poziţie de tragere. Nu cînta nici o fanfară. Peste 80 de ani o să fie mai demn şi mai frumos. (**M. B.**).

● „It's the season to be tango'd" („E vremea tangourilor") spun literele atîrnate de-a curmezişul lui Regent Street, aici la Londra. Realitatea e alta: luni dimineaţa sînt cozi interminabile la ghişeele metroului, pentru: 1. reînnoirea abonamentelor săptămînale (cozile mai lungi); 2. bilete (cozile mai scurte), existînd şi posibilitatea ca una din cozi să se blocheze fără speranţă pentru că cineva – agitînd o hîrtie cu antetul London Film Festival – aşteaptă o confirmare...

Odată ieşit din metrou, altă coadă – de astă dată, la lifturi; aştepţi sperînd să faci parte din primul transport dar, cînd vezi anunţul: „Stand clear of the doors", („Atenţie! se închid uşile!"), ştii că uşile se vor închide chiar în nasul tău! Tango pe loc. (**a.l.ş.**)

PAUL, CHICK, GORAN

● Paul Misraki? Cine a fost Paul Misraki? N-am auzit de Paul Misraki! Dar de peste 60 de ani, una din cele mai celebre melodii „uşoare" ale timpului, *„Tout va très bien, madame la marquise"*, a fost a lui; a compus-o la 1934 şi tot ce s-a întîmplat în lume de atunci – şi s-au întîmplat! – a fost însoţit în toate montajele şi mixajele de Actualităţi şi eternităţi, de acest *„Tout va très bien"*... şi chiar că „mergea". Puţine şlagăre lejere şi vesele au căpătat o asemenea dimensiune sarcastică şi dură ca „Totul e în ordine, doamnă marchiză!". Se poate spune că a fost imnul ironiei mondiale. Paul Misraki avea 90 de ani – aproape cît veacul lui – cînd a închis ochii la Paris, în ultima zi de octombrie. (**R. C.**)

● Concertul de luni seară al lui Chick Corea a trebuit să se întrerupă în primele zece minute. Jazz-man-ul american s-a ridicat în picioare, a spus că pianul este stricat şi a chemat pe cineva să-l repare. După aceea, a părăsit scena. Moment de suspans, completat de forfoteala cîtorva oameni pe lîngă şi pe sub pian. S-a ivit o şurubelniţă şi apoi un ciocan. Cîteva bocănituri şi oamenii respectivi s-au retras în culise, purtînd ceva preţios. După cîteva minute bune, a apărut Chick Corea, fluturînd deasupra capului un obiect de metal galben, dar care se îndoia cu uşurinţă. Era pedala, bat-o vina! La începutul spectacolului, invitatul se mirase de cît de mare este sala (Sala Palatului, desigur). Bine ai venit în România, Chick! (**C. P.-B.**)

● La conferinţa de presă de dinaintea concertului, lui Goran Bregovic i se pune întrebarea dacă ştie ceva despre filmul românesc şi despre actorii români. Goran Bregovic răspunde că nu ştie mare lucru despre filmul românesc, dar că a urmărit cu mare interes un serial sexy pe canalul de televiziune *M6*. Şi a aflat, ulterior, că foarte mulţi dintre actorii care au evoluat acolo erau români. (**C. P.-B.**)

ÎN SÎNGE

● Într-o declaraţie de dragoste *(Naţional*, nr. 435), Prinţesa din Saba îl anunţă pe Don Quijote că „din floarea ta de bostan a răsărit o lubeniţă mare care te iubeşte". Paşnic, deocamdată. Nu acelaşi lucru s-ar putea spune despre Georgiana care nutreşte la adresa lui Lucifer sentimente de vampir(ă): „Tu eşti sîngele pe care vreau să-l beau în fiecare dimineaţă cînd mă trezesc". Printre atîtea măşti culturale, este reconfortant să se mai găsească şi cîte un „Pisi de Buşteni" ce transmite un mesaj tandru către „Gabi din Belia ce lucrează la Hîrtia". (**T. C.**)

● Din *Curentul* – 10 noiembrie: „Mulţi sînt români numai pentru că s-au născut aici şi vorbesc româneşte. Unii dintre ei se nasc cu simţul abjurării în sînge. De-a lungul timpului, paradoxal, din ultima categorie au fost *aleşi* (s.n.) conducători ai României." De către cine – dacă îndrăznim să-ntrebăm? (**T. C.**)

OTRA MUJER: TELECOMANDA

● „Sufletul femeii române s-a teleportat în el televisor. Vine a casa obosită, stăpînită de o stare de nervozidad.." – aşa începe „Hasta la vista, Cornele!", un articol scurt, foarte cuprinzător, plin de nerv şi humor, semnat de Oana Iuraşcu în *Adevărul* din 6.11.'98. E o parodie – dusă pînă în ţesătura lingvistică – a vieţii desfăşurate *Acasă*, răvăşite de telenovelele spaniolesti. Efectul obţinut prin amestecarea logicii autohtone cu vocabularul iberic duce la o „Coana Chiriţa" hispanică, valabilă şi ea: „Acum nu mai e Ancuţa din Ploieşti care a venit acasă, în strada Mercurului, la Cornel al ei. Ella es una otra mujer, una mujer conştientă, su corazon îi dă fuerza...". Ce mai, e posibil, ţine!... (**R. C.**)

● Reclamele nu se lasă, continuă să ne uimească. *„Ştiţi care e diferenţa dintre telecomandă şi nevastă-mea? Amîndouă stau toată ziua în faţa televizorului. Din păcate, doar telecomanda se mai opreşte!"*. Cam aşa de misogin sună reclama, de pe *Radio Contact*, la bateriile Sunlight. (**I. P.**)

226, 781

● Într-o staţie de autobuz, un tînăr fuma şmechereşte. Opreşte maşina 226. Un bătrînel vine în fugă şi ezită să se urce. Îl întreabă pe tînăr: „Nu vă supăraţi, ce maşină este?". Tînărul, calm, mai trage o dată din ţigară, păstrează o vreme fumul în piept, apoi îl expiră cu putere într-o parte şi îl priveşte pe bătrîn printre gene. „Ikarus", răspunde. (**C. M.**)

● Deunăzi, pe cînd mergeam spre casă cu autobuzul 781, un pasager mi-a atras atenţia. Părea a fi un membru al etniei rromilor. Era curat îmbrăcat, avea asupra sa un telefon mobil, iar în comportamentul lui se puteau citi primele semne ale unei mutaţii profunde: spărgea în dinţi seminţe de floarea-soarelui, dar nu scuipa cojile pe jos, ci le punea cu grijă, atent să nu-i scape vreuna, în buzunarul de la piept al cămăşii. (**D. S.**)

DARURI (DE LA GRECI ŞI MOŞ CRĂCIUN)

● Un şofer de taxi povestea că a lucrat cîţiva ani la un grec ce avea o firmă care aducea în România portocale. Şoferul era un om bun la toate. De Crăciun primea din partea patronului, pe lîngă salariu, o sacoşă cu trei portocale „pentru copii". Efectul zgîrceniei grecului a fost că şoferul s-a gîndit să-şi oprească periodic pentru sine cîteva lădiţe de portocale pe lîngă cele pe care le dădea drept ciubuc vameşilor. „N-aveam ce face cu atîtea portocale, fiindcă se stricau. Şi atunci le dădeam copiilor mei să le împartă prietenilor lor de joacă din cartier. Mama lui de grec!". (**A. M.**)

● Industria de Crăciun debutează, şi la noi, de timpuriu. Cel puţin în cazul cărţilor pentru copii: există povestea lui Moş Nicolae, a ursuleţului Padington în magazinul universal, a lui Moş Crăciun ce nu-şi mai găseşte tichia, a Omuleţului, Ciorăpelului şi Hărnicuţei. Limbajul devine tot mai cifrat: campania de promovare a lui Moş Crăciun e, în sfîrşit, după (aproape) toate regulile jocului, accesibilă chiar şi părinţilor lipsiţi de imaginaţie. (**I. P.**)

POZE

● Pe strada Rotundă din cartierul Titan s-a înfiinţat o cîrciumă de tablă cu geamuri. Lungă ca un vagon şi plină de drojdieri. Înăuntrul vagonului pe un perete sînt expuse două imagini înrămate: o icoană reprodusă fotografic şi poza lui Ceauşescu (15/20 cm). (**A. M.**)

● Conform proiectului de lege privind hărţuirea sexuală, vor fi interzise anunţurile publicitare de angajare în care se fac discriminări în funcţie de sex sau de aspectul fizic. Cum va arăta, în acest caz, un anunţ pentru angajarea unei secretare? Că de agenţiile care recrutează manechine nu sîntem îngrijoraţi: *top model* nu are, în româneşte, gen, şi nici nu-i trebuie precizări suplimentare despre aspectul fizic. (**M. V.**)

● Ţigările *Carpaţi* au fost unul din miturile epocii de tristă... Cozile faimoase de atunci au fost, acum, înlocuite cu panouri uriaşe, reprezentînd munţi verzi, nori albi şi cer albastru. *„Recunoşti numele / Descoperă-i calităţile"* – sună sloganul tutunului neaoş. Nostalgie comunitară cu *look* „de piaţă". (**I. P.**)

Televedenii

Cea mai proastă

Sub semnul unei voioase seninătăţi a inculturii stă emisiunea *Alo, Generaţia Pro*, o emisiune cu şi pentru adolescenţi, născută, probabil, din constatarea relativ recentă a vreunui studiu de cercetare a pieţei (salutăm justeţea observaţiei), anume aceea că există o categorie semnificativă numeric de telespectatori căreia nici un post de televiziune nu i se adresează în cadrul unei emisiuni specifice: adolescenţii. PRO TV-ul a fost primul (şi pînă acum singurul, din păcate) care a observat absenţa formei de adresare, şi primul care a lansat oferta menită, probabil, să umple golul; cum umpli, însă, *golul formei* cu *vidul conţinutului* este, fără doar şi poate, o demonstraţie demnă de laudă, pe care vă recomand să n-o rataţi: urmăriţi orice episod din *Alo, Generaţia Pro* şi veţi înţelege, ba mint, nu e nimic de înţeles – veţi vedea.

Veţi vedea în primul rînd multe culori (legendă: culorile generaţiei) – culori cu adevărat tinere şi îndrăzneţe, potrivite vîrstei, de altfel cam singurul element distinctiv al celor care pretind că aparţin unei generaţii *altfel*; veţi vedea o agitaţie necontenită, neobosită, fără cauză, fără scop şi fără explicaţie, o mişcare browniană a indivizilor-celulă în sînul generaţiei-mumă; veţi vedea, dacă suportaţi flashurile şi bruştele schimbări de imagine, doi prezentatori, Gianina şi George (care, spre deosebire de persoanele-decor-mişcător, se exprimă şi prin cuvinte, nu numai prin chiuituri) şi patru ajutoare (foste vedetuţe *Abracadabra*, emisiune care ştia să le pună în evidenţă calităţile, înainte ca *alo-generaţia* să le transforme gingăşia în vulgaritate şi zîmbetul în rînjet). Ei toţi mişună de colo-colo, se întorc, strigă... Şi toate astea pentru că lipsa de idei trebuie suplinită măcar prin nivelul sonorului şi ritmul zbenguielii.

Emisiunea este, practic, un concurs în ale cărui reguli chiar organizatorii lui se cam încurcă, dar cu un premiu tentant pentru orice adolescent: un weekend la munte sau la mare (în funcţie de sezon), împreună cu ... nu se ştie cine... – oricum de sex opus.

Tristă privelişte goliciunea capetelor de pe trupurile frumos colorate. Dar dacă la George, prezentatorul echilibrat, perfect potrivit cu clima şi ambientul, goliciunea este programatică şi doar pe suprafaţa capului, concurenţii par a fi aleşi pe criteriul golului din creiere. Şi mult mai trist decît faptul că tinerii pe care PRO TV-ul ni-i prezintă ca fiind emblematici pentru o „generaţie" (care de altfel nu e în stare să-şi formuleze nici genul proxim, nici diferenţele specifice) nu au auzit de Dostoievski, mult mai tristă şi mai gravă în acelaşi timp decît incultura concurenţilor este incultura nerusinată a producătorilor emisiunii. Pentru că a echivala „cultura generală" care le este „verificată" participanţilor cu a şti *„de la ce post local PRO TV vine actualul prezentator al ştirilor meteo"* (întrebare furată probabil de vreun editor în criză de timp de la *Te uiţi şi cîştigi*), şi a-l mai şi premia pentru cultură pe cel care răspunde (asta da, tinerii protevişti ştiu, *de la Oradea*) este o gravă eroare, pe care nişte realizatori cu adevărat *pro*-fesionişti nu au dreptul să o facă, mai cu seamă cînd publicul lor este unul atît de predispus (prin vîrstă) la preluarea necondiţionată a modelelor, şi cu atît mai mult cu cît adolescenţii nu au altă alternativă de model Tv. Diletantismul realizatorilor răzbate cu evidenţă din chiar formularea întrebărilor: *„Ce roman al* ***celebrului*** *Dostoievski este considerat* ***pe plan internaţional*** *o capodoperă?"* – ca şi cînd literatura universală ar fi un fel de *American Top 40*, singura ierarhie a celebrităţii care pare a fi cunoscută de echipa *Generaţiei Pro*. Nu-i nimic că nu ştii, o consolează Gianina Corondan pe concurenta care de altfel nu dădea semne că s-ar sfii de neştiinţa ei, nu-i nimic, parcă te-ajută la ceva să ştii pe dinafară titluri de romane?

Alo, generaţia pro este singura emisiune pentru adolescenţi din România. Cea mai proastă.

Cipriana PETRE

Evoluţii paralele

– convorbire cu prof. dr. Valeria GUŢU-ROMALO –

Ridicolul ucide, s-a spus adesea. Acelaşi efect l-ar provoca sublimele astre dacă s-ar năpusti asupra noastră. Cum nu se prea cunosc cazuri de pietoni omoriţi de meteoriţi, şi probabilitatea de a muri de ridicol este destul de redusă. Expresii de mult intrate în limbă admit alte cauze de deces: se moare de foame ori se moare de rîs – uneori la modul foarte propriu – la fel cum se moare de dor sau de urît. În unele cazuri se moare chiar de ruşine (numai dacă în prealabil îţi crapă obrazul). Dar ridicolul e privit ca o maladie de genul celor cu care omul poate s-o ducă, de bine de rău, şi pînă la 100 de ani. Într-o oarecare măsură seamănă cu o incertă perioadă de tranziţie, cînd portul nu se potriveşte vorbei, nici vorba n-are vreo legătură cu portul. De ce sîntem mai sensibili la ridicolul de limbaj decît la ridicolul faptelor, al comportării, al manierelor? În această chestiune, am cerut părerea dnei Valeria Guţu-Romalo, profesoară la Facultatea de Litere a Universităţii Bucureşti.

Vorbele care ne trădează

Stimată doamnă Valeria Guţu-Romalo, de ce rîdem mai mult de vorbele care arată ridicolul cuiva decît de faptele sale, ce-ar merita poate acelaşi calificativ?

Dacă ne referim la concept, ridicolul se situează într-un cîmp semantic destul de larg şi alunecos, în sensul că acest concept se leagă de comic, de caraghios, de absurd, cum bine se ştie. Toate ţin de ceea ce stîrneşte rîsul, iar în unele cazuri provoacă chiar dispreţul celui care receptează sau vede o anumită situaţie, un anumit fenomen sau un personaj rizibil. Fapte extrem de variate, situaţii, elemente de modă, de comportament sau de limbaj pot primi acest calificativ, anume că sînt ridicole. Limbajul este, poate, forma de manifestare cea mai evidentă, unde ridicolul e mai uşor detectabil. De aceea este şi forma de ridicol cel mai des utilizată literar. Foarte frecvent, pentru caracterizarea personajelor, pentru situarea într-o categorie socială se recurge la la utilizarea unor expresii neadecvate, incorecte gramatical ş.a.

V-aş relata o împrejurare în care, ridicolul de situaţie se îmbină cu un neaşteptat comic de limbaj. În toamna '81, în chiar ziua deschiderii celui de al XII-lea Congres al P.C.R., o femeie, foarte bucuroasă de achiziţia făcută, ieşea cu două cartoane de ouă dintr-un magazin. Se „dădeau" în cinstea „marelui eveniment". Grăbită, se împiedică de prag, cade, cumpărăturile se fac praf. Ce zice ea cînd se ridică, plină de gălbenuş pe faţă şi cu coji de ouă pe haine? „Fi-v-ar congresul al dracului!". Replica ei sintetiza toate cauzele care favorizaseră accidentul: raritatea alimentelor, emoţia de a le găsi, graba de-a cumpăra, tensiunea cozilor, oboseala etc. De ce credeţi că lumea din jur a găsit ridicolă expresia, nu situaţia propriu-zisă?

Uneori contrastul dintre realitate şi verbalizarea ei naşte aproape automat ridicolul. Să ne amintim că într-o iarnă foarte grea, cînd toată lumea tremura îngrozitor, presiunea gazelor era scăzută, iar în case se gătea numai noaptea, ni se recomanda să remediem asprimea gerului prin îmbrăcarea unui pulover în plus. Era o verbalizare a situaţiei pe care toată lumea o simţea ridicolă şi sfidătoare, nu numai contrariantă. Faţă de starea de fapt, soluţia era cu totul modestă. Adesea, ridicolul se apropie de „caraghios". Dar ridicolul implică întotdeauna o gravitate mai mare decît cea pe care o suportă termenul „caraghios". Spunem bunăoară cu amuzament, cu o notă de duioşie despre un copilaş care abia încearcă să meargă, nesigur, că e caraghios. Ridicolul are o coloratură negativă, de dezaprobare, ce precumpăneşte faţă de sensurile, să le numim mai blînde, cuprinse în calificativul de caraghios.

„Chiriţele" lui Alecsandri sînt doar caraghioase sau deplin ridicole?

Situaţia e în acest caz mai complicată. Ridicolul de limbaj, realizînd de fapt comicul, reliefează un aspect social binefăcător.

Aspiraţii, îngheţ, involuţie

Eroina de comedie din veacul trecut, care se bucură şi-acum de-o bună sănătate, cred că trăia, totuşi, un „ridicol de aspiraţie", ceva care o ridica. De ce n-am putea considera buclucaşul „furculision" , privit cu bunăvoinţă, ca pe un argument pentru francofonia noastră de care sîntem astăzi mîndri?

În modul în care o prezintă Alecsandri intră şi o doză de exagerare, dar, în sine, Coana Chiriţa ca personaj sau ca persoană a societăţii româneşti reprezenta o tendinţă către mai departe, către civilizare, o aspiraţie spre modernizare, în opoziţie cu „tombaterele", cu „ruginiţii" de tip Sandu Napoilă, caracterizaţi printr-un limbaj arhaizant care-i individualizează. Luate în rîs au fost şi exagerările italienizante ale lui Heliade Rădulescu, nu mai puţin cele ale lui Aron Pumnul, ca şi latinismul dus la exces. Ridicolul nu condamnă însă un fenomen în esenţa lui; la rigoare îl scoate în evidenţă. Dorinţa de a vorbi franţuzeşte spre a fi la modă, de care e stăpînită eroina lui Alecsandri, chiar chinuind cuvintele, ca şi eforturile serioase şi aplicate ale celor ce construiau o limbă capabilă să exprime „toate ale minţii şi inimii" – vezi Heliade Rădulescu – au determinat sensul dezvoltării limbii în ipostaza ei modernă.

Contribuţiile acestora au avut o importanţă enormă în evoluţia noastră lingvistică şi în constituirea limbii literare care astăzi e mai romanică decît era înainte de secolul XIX.

Credeţi că figurile publice, sînt mai supuse ridicolului decît alţi membri ai societăţii?

E destul de firesc să fie aşa. Pe măsură ce expunerea cuiva în public este mai frecventă, orice acţiune şi formulare a sa devin mai spontane, mai nesupravegheate, aşa încît pot să apară cu mare probabilitate fenomene de inadecvare, generatoare de ridicol, comentate şi transmise de public cu deliciu. Multe dinte ele au făcut epocă; cine nu ştie că a existat un parlamentar român între cele două războaie căruia îi aparţine neuitata formulă: „Domnilor, vă răspund în două cuvinte: ex-clus!" Expresia a rămas.

Ca şi „bonjur popor, mersi că m-aţi ales" sau cererea formulată în Parlamentul interbelic, de editare urgentă a unui „dicţionar helveţo-român". Ele relevau un fel de ridicol bonom, o aspiraţie de instruire şi circulau, suportau luarea publică în rîs. Dar de la Marea Adunare Naţională – vreme de mai bine de 40 de ani – nu ne-a parvenit nici o expresie de ridicol memorabil. Sesizarea lui credeţi că ţine de libertate?

Nu puteai să semnalezi nişte inadvertenţe verbale, nişte formulări ridicole, în cazul unui discurs sacrosanct. În cel mai bun caz observaţia n-ar fi trecut, ca să nu mai vorbim şi de consecinţe mai grave. De acest aspect de „îngheţare", de „încremenire" se pot lega şi alte lucruri pe care le-am trăit cu toţii. De pildă, interdicţiile de vocabular care, în ultima perioadă se concretizau în liste de cuvinte ce nu puteau fi folosite: biserică, crûce, mînăstire – dar şi rîie, păduchi ş.a. O lume despre care se pretindea că a ajuns „pe cele mai înalte culmi de progres şi civilizaţie" era incompatibilă cu rîia. Evitarea cuvintelor părea că rezolvă, de la sine, mizeria din realitate.

Cum comentaţi o formulă ca „eroism cotidian"? Nu se recunoştea implicit că zilnic eram într-o situaţie de criză, în dezacord ridicol cu acele „culmi de progres"?

Să supravieţuieşti era totuşi un mic eroism. Dar, privind altfel lucrurile, această observaţie scoate în evidenţă o particularitate a limbii de lemn care în general este trecută cu vederea. Limba de lemn reprezintă nu numai o stereotipie de exprimare ci şi un mesaj mincinos. Discursul aşa-zis ideologic persuasiv încearcă să convingă printr-o prezentare atrăgătoare a lucrurilor, să mascheze adevărul. Limba de lemn înseamnă, de fapt, mult mai mult decît ne-am învăţat să înţelegem: că e sărăcăcioasă, ternă, lipsită de expresivitate, incapabilă să treacă dincolo de formulele stabilite. Ea fixează nişte ambiguităţi, ceea ce mi se pare că e mult mai grav. Fiindcă, totuşi, chiar rămînînd numai la exemplul discutat, eroismul ţine de voluntariat, nu de ceva impus din afară, şi este, la urma urmei, o stare de exaltare, greu de asumat chiar cotidian.

Vă propun să încercăm să citim un ziar postdecembrist, puţin importă titlul: în pagina I se deplînge amînarea intrării noastre în Europa, în pagina a III-a – în ştiri, reportaje sau comentarii – se vorbeşte despre ţigani, dispreţuind etnia, iar în pagina a IV-a ni se propune un material băşcălios, plin de „parai", „naşpa", „mişto", „haleu", „caralii" etc. Nu cumva trecem acum printr-un „ridicol de involuţie", să-l numim aşa?

Gazetăria din ultimii ani poate să fie slabă, nu chiar ridicolă, din pricina unei prea mari libertăţi înţelese în sensul populismului. Folosirea expresiilor frapante, de argou, foarte populare şi care sînt hazoase, e considerată ceva aproape obligatoriu. Ridicolul nu mai contează. Foarte frecvent mă opresc la titlurile care încearcă să fie de senzaţie şi care au un caracter extrem de coborît ca modalitate de expresie. Am o colecţie întreagă de asemenea mostre. În presa de azi, fiecare înţelege diferit rolul limbajului care – după caz – devine pentru unii un model de exprimare, pentru alţii un mod de a atrage cît mai mulţi cititori – care provin din toate categoriile –, ca şi o posibilitate de a fi pitoreşti, nostimi, amuzanţi cu orice preţ.

Nu vi se pare ridicol să protestăm faţă de degradarea vieţii noastre într-un limbaj degradat, răspîndindu-l?

Adeseori, da. Straniu: pe de o parte tendinţa critică, pe de altă parte o formă de populism. Sau, poate, pur şi simplu, cel care foloseşte expresiile respective nu simte în ce categorie se încadrează el faţă de limbajul expresiv, civilizat totuşi. Dar să fim drepţi: e o tendinţă destul de răspîndită în lume, în presa de un anumit profil, nu în ziarele de ţinută.

„Nu ştiu": o cale de ieşire spre firesc

Cît din ridicolul pe care-l răspîndim prin limbaj sau care se exercită asupra noastră pe această cale se datorează profesorilor de limba română?

Greu de evaluat. În general, profesorii de limba română se preocupă în cel mai bun caz de corectitudinea gramaticală, lexicală a exprimării elevului/studentului. Mai puţin se arată interesaţi de corelarea dintre forma lingvistică şi conţinutul pe care îl îmbracă. Aici s-ar putea pune şi chestiunea formulelor fixate, al căror abuz irită şi naşte reacţii de contestare. Unele din aceste formule au fost la origine nişte metafore, expresii poetice izbitoare. Dar orice formulă poetică, prin repetare exagerată, îşi anulează noutatea, cade în stereotipie, pierzîndu-şi savoarea, aura afectivă, de efect, devine monedă calpă. De regulă, formulele fixate nu sînt gîndite critic. Ridicolul – dacă s-a instalat pe această cale – se perpetuează, nu sucombă. De altfel, credeţi că a murit vreodată cineva de ridicol? E şi aceasta o formulă hiperbolică, frapantă, foarte incitantă.

Care este cea mai recentă expresie ridicolă pe care aţi auzit-o?

Pe stradă, de curînd: *„Nu mă duc să votez, lasă că primarul o să se-aleagă el. N-o să rămînă capitala fără".* În general, în zilele noastre oamenii nu-şi dau seama de consecinţe, se amuză pe moment şi apoi repetă aceleaşi erori de care au rîs sesizînd greşelile altora.

Ridicolul se naşte din tendinţa de a ne pronunţa despre orice, cu grabă şi aplomb.

N-ar fi mai simplu să spunem, cînd e cazul, „nu ştiu"?

Se pare că nu.

Să recunoaştem, totuşi, că nu-i oricînd posibil să avem curajul şi onestitatea de a ieşi dintr-o situaţie jenantă printr-un enunţ atît de la îndemînă. Un ministru, de pildă, n-ar părea ridicol dacă la o întrebare pusă de gazetari ar răspunde „nu ştiu"? El consideră că are anumite datorii faţă de imaginea sa ori faţă de categoria din care face parte, se teme să nu se facă de rîs.

De ce? El poate să nu ştie anumite lucruri, mai ales dacă e vorba despre ceva dintr-un domeniu de care nu răspunde. Nu-i nici o ruşine să spui „asta nu ştiu". Mai ridicol e să dai răspunsuri inadecvate, pornind de la pretenţia că trebuie să ştii totul. Nu se poate şti „totul". După părerea mea, o asemenea afirmaţie tocmai că l-ar feri de ridicol. De ce ar ezita s-o rostească? Ea face parte din limba română, face parte din gîndirea omenească, în general, şi exprimă ceva extrem de important în viaţă: să ştii ce – şi cît – ştii.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 302 ● 13 - 19 noiembrie 1998 ●

Anul VI
nr. 303
20-26 noiembrie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

CÎT DE PUBLICĂ POATE FI TELEVIZIUNEA PUBLICĂ

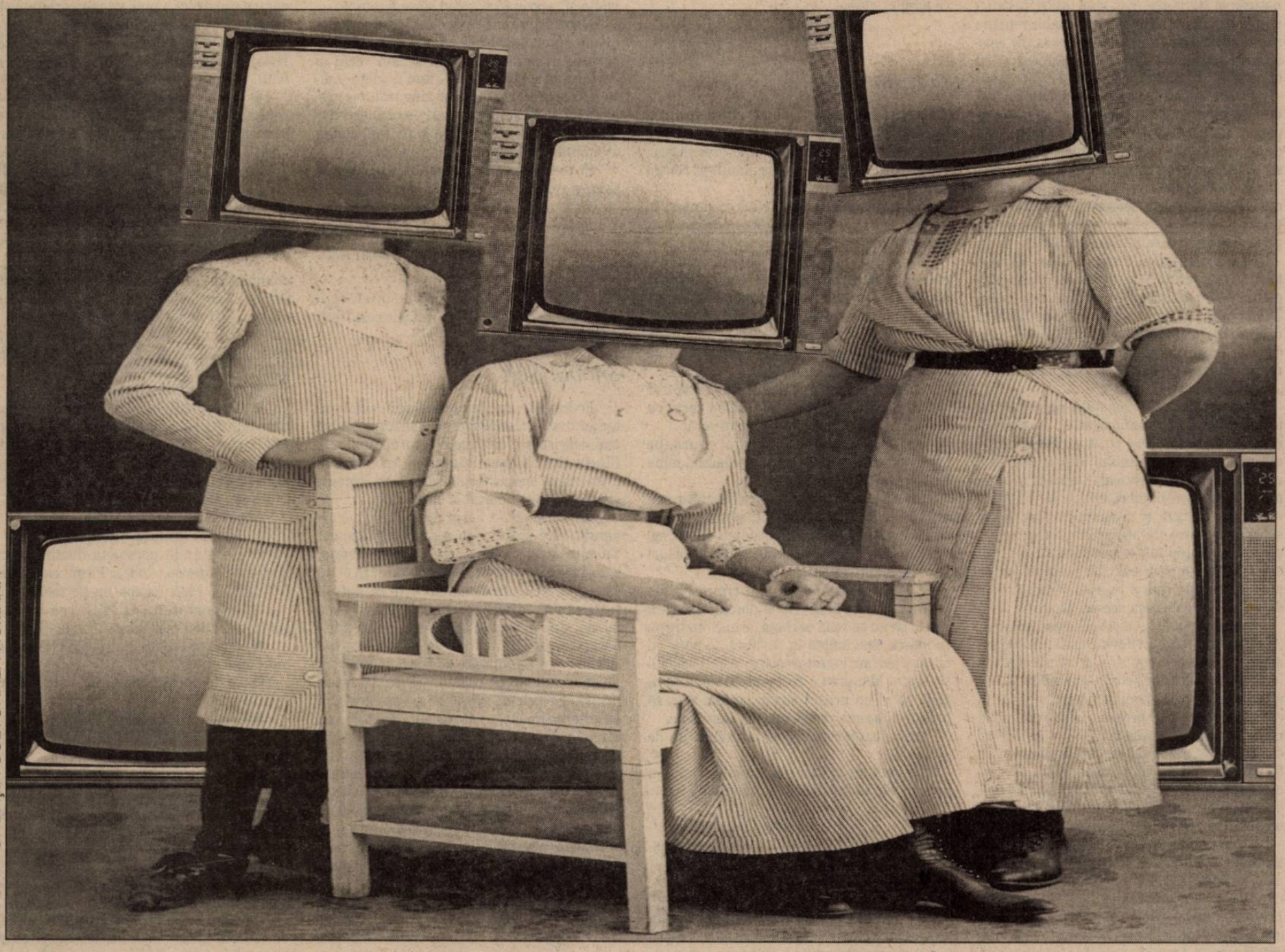

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Radu DOBRESCU, Ioan DRĂGAN, Valentina MARINESCU, Nicolae PERPELEA, Ştefana STERIADE, Cecilia VOICULESCU

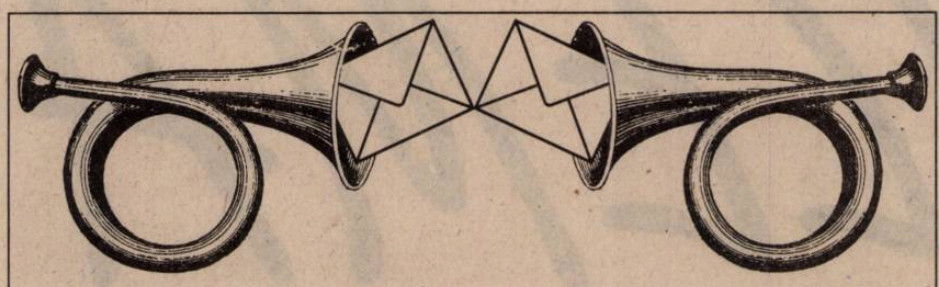

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 299: Snobismul

Snobismul – viciu sau virtute?

La cursul de Snobism am lipsit. N-a mai încăput în bugetul meu de timp. Sau, mai precis, avînd de ales, l-am preferat pe cel cu Media Ethica. Neinspirat. Oarecare familiarizare cu publicistica românească actuală îmi provoacă bănuiala că primul era mai degrabă obligatoriu iar cel de-al doilea facultativ.

Şi totuşi cred că am fost toată viaţa un snob – într-o privinţă sau alta: snobismul fiind, după părerea mea, un dat natural al omului: ingredient esenţial al caracterului său de fiinţă socială şi al mecanismelor învăţării. Copilul care-i maimuţăreşte pe cei mari este primul exemplu de snob care ne iese-n cale.

Cîteva referinţe lexicografice sînt de natură să deruteze, dar sînt totuşi instructive. Dicţionarul explicativ al limbii române ne învaţă că snob este o „(persoană) care admiră şi adoptă fără discernămînt şi cu orice preţ tot ce este la modă“.

Pentru englezi, conform dicţionarului Oxford, snob este o „persoană care acordă un respect exagerat poziţiei sociale şi bogăţiei, sau care dispreţuieşte persoanele aflate pe o poziţie socială inferioară“. Şi numai în al doilea rînd „persoană care simte că are gusturi, cunoştinţe etc., superioare“. Cu deosebiri de nuanţe dicţionarul Webster defineşte cuvîntul „snob“, pentru americani, cam în acelaşi sens.

Singurul element comun acestor definiţii pare a fi nuanţa peiorativă atribuită termenului – mai apăsat în DEX-ul românesc. Diferenţa majoră de sens dintre DEX şi dicţionarele anglofone menţionate marchează, cred, discret, şi la acest nivel, diferenţa enormă de optică, de mentalităţi, de „imaginar colectiv“, cum se zice.

Împotriva acestor conotaţii negative şi a deosebirilor de sens semnalate, eu susţin snobismul ca pe o valoare pozitivă. Pentru că – afirm – esenţa snobismului, duhul său, este aspiraţia sinceră a persoanei umane şi a comunităţilor – ori după ce criterii le vom defini – către cultură şi civilizaţie, către valori superioare, către elevaţie spirituală, către împlinirea potenţialităţilor **pozitive** existente în om. Iar snobismul ca exerciţiu personal sau ca practică socială este o treaptă obligatorie în devenirea şi realizarea acestei aspiraţii.

Omul nu se naşte nici socializat, nici cultivat, nici civilizat. El devine astfel. Şi devine astfel pe cale de adoptare, de admiraţie, de imitare a valorilor, comportamentelor şi modelelor pe care mediul, timpul şi locul în care evoluează i le propun. Discernămîntul nu este o calitate înnăscută – el se dobîndeşte – şi de aceea mi se pare impropriu să fie aplicat comportamentului snob. Discernămînt trebuie să aibă cei care au depăşit deja faza de snobism şi sînt în poziţia de a propune valorile şi modelele de urmat.

Snobismul – ca fenomen social sau comportament individual – este pîndit de două mari primejdii care-l pot compromite (dacă nu cumva l-au compromis deja) iremediabil: 1) adoptarea, ca obiective, a unor pseudo-valori şi 2) cantonarea în faza imitaţiei servile, exterioare, a formei – adică plafonarea la stadiul de mitocan sau ţoapă (v. studiile lui H.-R. Patapievici pe aceste teme).

Pentru ca snobismul să-şi actualizeze vocaţia pozitivă cu care-l creditez, el trebuie să tindă să-şi asume, să-şi aproprie, să-şi interiorizeze valorile-ţintă. În acest sens s-a spus despre cultură că este ceea ce rămîne după ce-ai uitat tot ce-ai citit. Numai astfel forma emulată poate crea fond – în sens lovinescian – şi se poate valida axiologic.

Iar în evitarea celor două primejdii semnalate sarcina majoră revine elitelor intelectuale. Ele sînt singurele care pot propune – şi impune – valori autentice sau false valori. Şi ele sînt cele care pot orienta şi împinge ucenicii, dezorientaţii, poporul să facă acel pas decisiv de la imitaţia servilă, exterioară, la asumarea lăuntrică a acelor valori. În exercitarea acestor funcţii constă pentru mine esenţa însăşi a naţiunii de elită intelectuală. Restul – studii, simpozioane, doctorate, cărţi – ţine de cariera fiecăruia, nu de apartenenţa la o elită.

În încheiere aş observa că prea mulţi intelectuali, dintre cei socotiţi de elită, fac dovada unui snobism de tipul celui consemnat în dicţionare. Dumnealor „admiră şi adoptă fără discernămînt şi cu orice preţ tot ce e la modă“, potrivit DEX, ca buni români, şi dispreţuiesc „persoanele aflate pe o poziţie socială inferioară“ (Oxford), ca pro-occidentalişti obedienţi. Din categoria persoanelor aflate pe o poziţie socială inferioară făcînd parte cam tot poporul român care nu admiră ce admiră elita.

Tudor ANDRONACHE
Constanţa

O lipsă totală de atitudine

Snobismul este, printre altele, o lipsă totală de atitudine.

Devii uşor snob atunci cînd vrei să pari altceva decît eşti sau cînd te manifeşti contra impulsurilor tale naturale.

Eşti obositor de snob cînd comentezi la modul logoreic o piesă de teatru din care n-ai înţeles nimic.

Tendinţa bovarică de a-ţi depăşi condiţia este, în fapt, cel mai frecvent act de snobism. De ce oare atîtea fete vor, la insistenţele părinţilor, să se mărite bine, să aibă nume?

La fel, şi visul milioanelor de puştoaice, injectate cu virusul vedetă, devine o formă tot mai frecventă de snobism.

Impactul audiovizualului a dezvoltat ambiţii patologice ale indivizilor care, cu orice preţ, vor să ajungă pe micul ecran.

Astăzi, pe Calea Victoriei, aproape oricine are frisoane de mîndrie cînd dă mîna cu o vedetă PRO TV.

Snobismul de altădată avea ambiţii mai intelectuale; era mai inocent, avea tabieturi: ceaiuri, gesturi lente, deşi studiate îndelung, toalete croite meticulos la Paris, coafuri „croşetate“ ore în şir...

Astăzi devii snob în doi timpi şi trei mişcări. Îţi tragi blugii Levis, dar, atenţie, fără curea, să nu se vadă eticheta, arunci un tricou cu marca bine înfiptă în ţesătură, te pufăi cu ultimul parfum lansat pe piaţă, înşfaci mobilul şi... gata. Mai greu e cu tonul. Trebuie să ai grijă să ai un accent străin, şi mai ales să povesteşti despre rudele tale din Germania.

Întotdeauna am visat la vremurile de altădată.

Ce mult mi-aş dori şi eu să-mi permit, nu doar în vis, să fiu snoaba de acum un secol.

Roxana CĂLINESCU
Bucureşti

Pentru un monument modest?

(...) Se spune că un vizitator aflat în faţa unei pînze complet negre l-a întrebat pe pictor ce reprezintă tabloul. O luptă, a răspuns maestrul, o luptă dramatică: trei negri se bat într-un tunel de metrou. Cu gîndul la această anecdotă cu tîlc, mă întreb ce s-ar fi ales din simpaticii impostori ai artei moderne fără aportul decisiv al snobilor de tot felul, de la neofitul care se află-n treabă pînă la unii critici în vogă. Praful şi pulberea anonimatului, o binemeritată viaţă anostă, cenuşie. De-a dreptul jalnică, prin comparaţie cu gloria – fie ea şi efemeră – a şarlatanului cu veleităţi de artist.

Dar, aşa cum sugeram la început, nu se poate face absolut nimic, chiar dacă ar exista o totală bună credinţă la cele mai înalte niveluri. Pentru că, la urma urmei, ce vină are ciobanul dacă oile sînt aşa cum le ştim şi se iau aiurea una după alta? Şi totuşi, ceva s-ar putea face. Dacă recunoştinţa nu ar fi floare rarisimă, ar trebui să pună mînă de la mînă toţi artiştii, pentru că snobii îi aplaudă la fel de zgomotos pe impostori, ca şi pe cei autentici. Cu fondurile adunate, s-ar putea construi un monument modest închinat snob(ism)ului, amplasat într-o piaţetă cochetă şi înconjurat de bănci pe care snobii aflaţi la începutul carierei să poată visa liniştiţi la clipa cînd compozitorul X* le va adresa un zîmbet, ca răsplată pentru (dez)interesata lor adeziune.

Lăsînd gluma cu lacrimi la o parte, să recunoaştem că instituţia snobismului are şi un mic rol pozitiv: formele decadente diversifică evantaiul artistic şi au un rol formator, prin ricoşeu. Citind cîteva pagini din scriitorii Y* sau Z*, un tînăr talentat poate să înţeleagă cam ce anume transformă o idee interesantă într-o peltea plicticoasă şi de ce ispite şi capcane va trebui să se ferească.

Dacă admitem că scopul artei e nobil, ne-am putea întreba ce anume lipseşte surogatului. Revenim astfel la sensul vechi al cuvîntului: *sine nobilitas* – fără nobleţe. Adică fără acel amalgam între singurătatea creatorului şi febra premierelor şi a lansărilor de carte, fără fiorul exaltat şi profund uman al manifestărilor artistice autentice.

Şi totuşi, strălucirea lor se răsfrînge şi asupra venerabilei instituţii a snobisului.

Horia POPESCU
Bucureşti

* Discreţia e mama prudenţei: veleitarii sînt mult mai vanitoşi şi ranchiunoşi decît artiştii autentici!

Snobul Soft

Foarte interesante consideraţiile colaboratorilor dvs. la numărul despre snobism (parcă mai consistente cele ale colaboratoarelor...). Bineînţeles că m-am căutat cu frebilitate în prezentarea speciei făcute de Simona Popescu şi mi-am găsit „tiparul“ la snobul soft.

Am încercat să desprind o atitudine generală: este pozitiv sau negativ să fii snob? Balanţa înclină parcă spre un uşor dispreţ, dar şi spre acel (pe scurt) „dar nici fără ei nu este bine“. Ce am remarcat este că autorii textelor sînt porniţi pe snobii din breaslă sau pe cei agresivi (prin prezenţă, opinii etc.) deoarece eu, deşi m-am identificat cu snobul soft, nu sînt mînuitoare de fraze de meserie, nu inoportunez pe nimeni, adică nu mi-aş însuşi epitetele de „parazit“ şi „profitor“ din descrierea respectivă. Acestea chiar m-au întristat. Mai departe am găsit explicaţia unuia din ele (parazit?) că s-ar referi la parazitare pe idei. Aici m-am auto-examinat şi am văzut că la mine e vorba de aderenţa la idei, sau recunoaşterea lor în formulări, şi nu despre trăitul/afirmatul prin ele.

Acum mă simt liniştită, clasificată; ca un fluture cu un ac de gămălie înfipt în spate... Care a apucat să se mărturisească.

Mai senină cu o dilemă, a dvs.

Olea PASCU
Bucureşti

Prin fax

Vrem capul lui Moţoc – Pleşu

O veche şi binecunoscută strategie stalinian zicea şi practica: dezbină ca să domini. (N. red.: parcă-i mai veche...)

Dacă ai ghinionul sau fericirea de-a întîlni români pe lungul şi latul acestei planete, te apucă nebunia. Parţial mă ştiam vaccinată trăind în România pînă la treizeci şi unu de ani. Rîd şi plîng, copleşită fiind de imaginaţia românilor. Apoi, dintr-o dată amuţesc, încremenită fiind de GRAVITATEA FAPTELOR. (Cu siguranţă nu este nebunie, ci numai o nevroză.)

Iată scenariul „piesei“ cu titlul de mai sus.

Actul I: Năucă întorcîndu-mă „parţial“ din America, unde n-am cutreierat muzeele şi bibliotecile, cum mi-aş fi dorit, telefonez la o bună prietenă, doctoriţă. Zice prietena mea într-o suflare: „Pleşu e securist.“ Aşa, nici una, nici două, „S-a dat la televizor, cu probe scrise“. Apoi, cunoscîndu-mi marfa mi-am zis: visează, săraca. Trecutul, trecutul...

● În America aceleaşi zvonuri, toate temeinice, toate cu probe şi auzite de la persoane... sus puse.

● Dacă te duci la Paris afli alta, tot aşa de boacănă, precum că Blandiana este legionară.

● La Düsseldorf, auzi că Mircea Dinescu a delapidat o tipografie, însuşindu-şi mărcile pentru construcţia unei vile (proprietate personală). Ce să facă un poet... cu o vilă!?

● La Washington am auzit că Lucia Hossu-Longin a trucat durerea... *Memorialului.* Că totul este fals!

● Te freci la ochi şi-ţi spui că sîntem un popor mare. După ce ai văzut în toate ziarele occidentale, pe toate posturile de televiziune (urăsc TV-ul) „ororile revoluţiei din România“, ei bine, îţi zici că se poate totul truca. OARE?

Cert este că începi, ca „occidental român“ ce te afli, să fii circumspect. De necrezut ce arată doamna Longin în „Memorialul durerii“... Şi totuşi o credem, şi încă cum.

Actul II: Ieri vorbesc la telefon cu un domn, mare sportiv, mare-mare om de afaceri elveţian, român de viţă nobilă. Zice domnia-sa: „Păi ce-au făcut de cînd au venit la putere, nimic. Unde-i privatizarea, unde-s promisiunile făcute electoratului? SIGUR PIERDEM ALEGERILE.“

● Năucă, nu înţelegeam nimic.

● Cine pierde alegerile? Care alegeri? Cum adicătelea „pierdem“, căci eu ştiam perfect cu cine a votat sus-numitul în '96. Şi ştiu perfect CU CINE face domnia-sa afaceri. Sigur, nu cu Patapievici. Da, puţintică dreptate avea: unde-s **promisiunile făcute**? (...)

Actul III – CONCLUZIA

1. Un atac la Guvernul României.

2. Un atac la persoana domnului ministru de Externe, Andrei Pleşu, este o GOGOMĂNIE. Pleşu ocupă un portofoliu „minat“, un portofoliu CHEIE, pe măsura gabaritului domniei-sale.

● Cine vrea capul lui Andrei Pleşu, domnilor dilematici?

● Ce zic colegii domnului ministru Andrei Pleşu?

● Ce zice PREŞEDINTELE?

3. Atenţie MOŢOCI, VI-S VIZATE CAPETELE!

Gabriela BAICU CERKEZ
medic, Zürich

P.S. GOGORIŢE

– ne mănîncă bozgorii.

– ne mănîncă ruşii, evreii, nemţii (mai de curînd), masonii.

– şi dacă ne mîncăm simplu noi înşine?

N. red.: Încă o dată ne convingem că „românul din afară“ e la fel ca ăla dinăuntru. Să ne urăm sănătate, doamnă doctor!

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

● **Anii '30 sau „vîrsta de aur“**

● **Generaţia Pro şi Contra**

Monica Lovinescu: teze şi antiteze

Cînd spiritul critic amorţeşte, mai bine o contestaţie nedreaptă decît un elogiu deviat. Monica Lovinescu a avut însă parte – şi nu doar acum, în circumstanţe inevitabil sărbătoreşti, cînd împlineşte 75 de ani (s-a născut la 19 noiembrie 1923) – şi de unele, şi de altele. Cu asupra de măsură.

De îndată ce s-a putut scrie liber despre ea în România, adică după decembrie '89, elogiile deviate şi contestaţiile nedrepte s-au împletit într-un tulbure şuvoi aluvionar, cînd torenţial şi cînd apatic, întotdeauna însă cu aceleaşi consecinţe nefaste: substituirea esenţialului prin secundar, sacrificarea nuanţelor, instrumentalizarea detaliilor abuziv exacerbate, fetişizarea deformantă şi canibalizarea dezlănţuită.

Cel mai influent, cel mai *ascultat* (şi nu doar la propriu) critic literar român vreme de aproximativ trei decenii, a fost prefăcut într-un soi de anost şi rigid combatant politic travestit în literat sau chiar – ce oroare! – în jurnalist. Căci, se ştie, pentru *adevăraţii intelectuali,* „jurnalist" echivalează cu o injurie subînţeleasă.

Această reducţie odată operată, calea era deschisă pentru golirea de sens şi de conţinut, pentru evacuarea în conjunctural, pentru scoaterea din literatură şi din cultură. Admiratori şi denigratori, deopotrivă, s-au unit, desigur că fără intenţie, în a face din Monica Lovinescu un vestigiu, pentru unii sacru, pentru alţii derizoriu, al militantismului anti-comunist. Militantism a cărui raţiunea de a fi s-a tot subţiat, însă; nu numai prin căderea regimurilor comuniste, dar, poate în primul rînd, prin preluarea lui oportunistă şi demagogică, dar în proporţii de masă, de către inşi pentru care anti-comunismul nu e decît o altă uniformă sau un alt carnet de partid sau pur şi simplu o modă profitabilă.

Ceea ce nu a fost însă niciodată pentru Monica Lovinescu.

Izbutind să plece din România cînd încă nu împlinise 24 de ani, în toamna anului 1947, cerînd azil politic în Franţa la începutul anului următor, cînd la Bucureşti se proclamase „Republica Populară Română", fiica lui E. Lovinescu avea să devină, printr-un extraordinar hazard, criticul literar şi jurnalistul care, în împrejurări istorice şi personale radical diferite, a preluat şi a menţinut vie, timp de decenii, făclia spiritului critic purtată de părintele ei. O făclie ce a luminat tot ce are mai democratic şi mai european cultura română interbelică, o făclie ce nu putea supravieţui, după instaurarea beznei comuniste în România, decît în exil. Şi încă: într-un exil ce a găsit, ce a avut, prin existenţa posturilor de radio occidentale cu emisiuni în româneşte, a *Europei Libere* în primul rînd, posibilitatea de a se exprima. Cele şase volume selective în care Monica Lovinescu şi-a adunat doar o parte din imensa ei operă de critic literar şi jurnalist poartă de altfel un supratitlu grăitor: *Unde scurte.* De la seria de *Critice* de E. Lovinescu la seria de *Unde scurte* de Monica Lovinescu: o întreagă istorie simbolică, nu numai literară şi culturală, a României secolului 20 este conţinută în această succesiune. E. Lovinescu a făcut *şi* operă de sociolog, Monica Lovinescu a făcut *şi* operă de jurnalist politic, iar valorile şi principiile democratice şi europene în numele cărora E. Lovinescu a fost un militant pentru „modernism" şi „sincronism" s-au convertit la Monica Lovinescu în militantism anti-totalitar şi anti-comunist. Dar nu prin confuzia, premeditată ori involuntară, a criteriilor, ci prin stabilirea, în funcţie de istorie, a priorităţilor. Avînd, cum o şi mărturiseşte, o singură „obsesie: soarta literaturii române", Monica Lovinescu a socotit „inevitabil", dar „fără a-l confunda însă o singură clipă cu un criteriu estetic", *un popas pe pragul etic.* Un „popas" ce nu se transformă însă în prilej de judecată inchizitorială, de verdict sau anatemă, ci îngăduie scrutarea angajării libertare. Sau a dezangajării...

A fost un noroc pentru cultura şi literatura română, a fost un destin asumat pentru Monica Lovinescu. Şi va veni, poate, cîndva timpul senin al evaluărilor lucide şi al revizuirilor neîmpovărate de balastul dezgustător al vechilor şi noilor cameleonisme, cînd opera ei va fi citită şi înţeleasă din aceeaşi perspectivă ca şi opera lui E. Lovinescu: a „faclei de lumină îndrumătoare". De care a fost tot atîta nevoie pînă în decembrie '89 pe cîtă este şi astăzi.

Mircea IORGULESCU

Lumi paralele

Ultimele zile au adus ceea ce jurnaliştii se grăbesc de obicei să numească „un val de proteste": studenţii au făcut grevă, şoferii au blocat circulaţia în Bucureşti, muncitorii de la Braşov au transformat comemorarea mişcărilor din 1987 într-o manifestaţie împotriva guvernului, în diverse locuri din ţară salariaţi ai unor întreprinderi de stat au blocat drumurile pentru a-şi primi salariile. Punctul culminant (măcar în ordine simbolică) l-a constituit manifestaţia desfăşurată la Timişoara, unde actuala majoritate şi preşedintele Constantinescu înregistraseră, cu doi ani în urmă, un adevărat triumf electoral.

Tineretul

Studenţii nu mai protestaseră de multă vreme, în orice caz nu la nivel naţional. Situaţia învăţămîntului este într-adevăr critică, iar menţinerea în această stare înseamnă asumarea unor efecte negative pe termen lung: dacă economia îşi poate reveni prin investiţii serioase şi o gestiune eficientă, într-un interval de timp relativ scurt, un învăţămînt de proastă calitate se răsfrînge asupra întregii societăţi abia peste cîţiva ani, cînd elevii şi studenţii de astăzi vor intra în viaţa activă. În plus, în cazul studenţilor efectele sînt şi mai grave pentru că ei reprezintă elitele intelectuale de mîine: nişte universităţi prost dotate, excesiv birocratizate, cu profesori plătiţi mizerabil, fără fonduri pentru cercetare, nu pot crea elite compatibile cu cele ale societăţilor occidentale spre care pretindem că ne îndreptăm. Aşa încît, cerînd condiţii mai bune de studiu, studenţii s-au situat în linia reformei promovate de ministrul Andrei Marga. Mai puţin reformişti s-au dovedit studenţii în revendicările de ordin social (gratuităţi pe transport, scutiri de taxe şi altele asemenea). Universităţile de stat din Uniunea Europeană percep taxe de studii, locurile în cămin sînt, în general, foarte puţine (şi costă!), iar mentalitatea generală este aceea că studiile universitare înseamnă lansarea unui tînăr în competiţie: la facultate intră cine vrea şi iese cine poate. Studenţii români însă nu pot fi, se pare, altfel decît este, acum, societatea. Iar societatea este săracă şi dezorientată. Aşa încît cer asistenţă şi sprijin pentru a traversa un prezent tot mai cenuşiu, fără să se gîndească de fapt că ceea ce trebuie să-i intereseze în cel mai înalt grad este viitorul. Din acest punct de vedere, între a cheltui bani pentru a asigura gratuitatea transportului şi a dota, cu aceiaşi bani, laboratoarele şi bibliotecile facultăţilor, în avantajul studenţilor este, fără nici un dubiu, a doua variantă. Dacă se gîndesc cu adevărat la viitor.

Clasa muncitoare

Muncitorii, în schimb, par să-şi fi regăsit glasul, constrînşi de neplata salariilor şi de anunţatele măsuri de reformă radicală, care vor duce inevitabil şi la desfiinţarea unor locuri de muncă. Mai importante, ca semnificaţie, sînt manifestaţiile „mici" şi spontane desfăşurate în diverse locuri, uneori cu blocarea drumurilor: sînt efecte ale disperării şi dezorientării, dar care se pot coagula în demonstraţii de mari proporţii. La Timişoara, unde cele patru mari centrale sindicale au fost pentru prima dată împreună (mitingul fiind altminteri bine organizat), liderii sindicali au încercat să pară, prin discursuri virulente, „ecouri" ale stării de spirit existente în mase, dar n-au reuşit să facă uitată distanţa dintre vîrfuri şi bază care se manifestă în sindicalismul românesc. Iar baza, din cauza întîrzierii reformei, şi-a pierdut încrederea în actuala guvernare şi tinde să nu-şi mai dorească altceva decît siguranţa zilei de azi. Unul dintre liderii sindicali cerea, în discursul de la Timişoara, programe de protecţie socială, cerea să nu fie închise fabricile, şi totodată se declara un adevărat reformist. E imposibil.

Clasa politică

Cei în mîinile cărora stă soarta reformei, politicienii, au însă alte preocupări. Pe de o parte, premierul a cedat în faţa şoferilor, reducînd amenzile (în timp ce codul rutier zace în Parlament de şase ani) şi a găsit o soluţie pentru susţinerea în continuare a uzinei Tractorul. Măsurile dure promise acum cîtva timp încă n-au fost anunţate. Nu s-au făcut progrese nici în adoptarea legilor privind restituirea proprietăţilor, nici în legea accesului la dosare, iar problema universităţii în limba maghiară va ajunge, ca să-şi realizeze ciclul parlamentar complet, la comisia de mediere între cele două camere. Pe de altă parte însă PNL s-a hotărît să ia conducerea în CDR, a propus nu mai puţin de 20 de măsuri liberale şi îşi caută un candidat care să cîştige alegerile prezidenţiale din anul 2004. Ceea ce este, fără îndoială, minunat pentru viitorul patriei, numai că noi stăm foarte prost cu prezentul. Cît despre problema proprietăţii (liberală şi ea, săraca...), e pusă strîmb dintr-un îndepărtat trecut, de la naţionalizarea din '48...

Mircea VASILESCU

Closetul sau tractorul?

lui T. A.

Vorbind zilele trecute cu un antropolog american, care îşi face terenul în România, l-am întrebat, ca tot omu', ce părere are despre români. *Toate ar fi bune* – mi-a răspuns el prompt, într-o românească aproape perfectă, *dar nu înţeleg de ce la voi toată lumea ţine fie cu Steaua, fie cu Dinamo!?*

Formularea mi s-a părut extrem de plastică şi de profundă. Mă întrebasem şi eu de nenumărate ori nu atît de ce oamenii la noi se împart în tabere opuse, căci asta e o poveste veche de cînd lumea, ci de ce intelectuali subţiri nu reuşesc să gîndească altfel decît în categorii opuse, impunînd cu ferocitate principiul terţului exclus unei realităţi care, neşcolită fiind, îşi permite fantezia de a exista în nuanţe, ba chiar şi contradictoriu. Înţeleg, desigur, utilitatea principială de a împărţi populaţia României în naţionalişti şi antinaţionalişti, în liberali şi duşmanii lor, în reformatori şi conservatori şi aşa mai departe, dar cînd merg prin ţară şi vorbesc cu românii văd oameni şi nu idei. Şi nu mă pot împiedica să gîndesc că „viaţa e în altă parte"...

Pentru a fi însă mai puţin abstract, vă invit să facem împreună un experiment mental. Să ne gîndim, de pildă, la o „pagodă", una din acele faimoase case ţigăneşti pe care le întîlnim tot mai frecvent în localităţile patriei. Este mare, solidă, are baie, telefon şi televizor etc. Are deci, indiferent de *gustibus*, toate apanajele „modernităţii". Cînd însă în camera din spate ne întîmpină un cal, ceva ne duce cu gîndul la „tradiţionalitatea" ţiganilor. Şi atunci, oamenii care trăiesc în această casă sunt ei *moderni* sau *tradiţionali?*

Să-i lăsăm însă pe ţigani în pace şi să ne gîndim la o casă echivalentă din Mărginimea Sibiului, de pildă, la fel de mare şi de făloasă. La fel de „modernă", de asemenea. În care însă cele 6 camere stau goale, familia înghesuindu-se în bucătăria de vară, la o mămăligă făcută la focul de lemne al cuptorului. Şi să ne mai gîndim, la extrema cealaltă, la o casă modestă de ţară, cu un closet dărăpănat de scînduri în fundul curţii, unde ţăranul îţi mai şi explică, eventual, (cum mi s-a întîmplat mie) că *asta ar mai lipsi, să mă mai şi c... în casă.* Dar unde, în curte, se odihneşte un tractor ultimul tip. Ce ne facem în aceste cazuri cu voinţa noastră de clasificare netă în *tradiţional* şi *modern?* Ce alegem, în ultimul caz, closetul sau tractorul?

Dilema este însă doar în capul nostru. Pentru „actorii sociali" cu pricina totul se leagă, contrastele din mintea noastră se topesc într-o **semnificaţie** unitară. Căci nu morfologia locuinţei contează, ci semnificaţia acesteia pentru cei care o locuiesc, nu structura, ci cultura – ca să spunem oarecum precum bătrînul Max Weber – este definitorie în aceste cazuri. Dar ca să înţelegi această semnificaţie, această cultură, trebuie să vorbeşti cu **oamenii**, mulţi şi diferiţi, în timp ce intelectualii noştri preferă să vadă **idei**, aşezate, uniform, în dihotomii.

Ceea ce vroia să spună americanul poate fi reformulat, astfel, în felul următor: chiar şi atunci cînd pe teren joacă Rapidul, ai noştri comentatori continuă să strige fie *hai Dinamo!* fie *haide Steaua!...*

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

O prostie

Statul de drept trebuie înţeles, înainte de toate, ca un model. Din perspectiva ştiinţei dreptului el este un concept, iar din perspectivă socială, un ideal. Realizarea statului de drept este efortul pe care îl facem pentru re-modelarea realităţii din jurul nostru în conformitate cu exigenţele modelului.

Textul art. 1 alin. 3 din Constituţie *(„România este un stat de drept...")* trebuie citit în sensul *„Statul român îşi asumă ca model tipul de organizare şi funcţionare cunoscut în practica şi teoria contemporană sub numele stat de drept"*. Numai neaveniţii sau rău-intenţionaţii citesc acest text în sensul *„Începînd cu data intrării în vigoare a Constituţiei, în România s-a instalat deplin statul de drept"*, pentru ca apoi să arate cu degetul realităţi româneşti contrare dispoziţiei constituţionale. Nu sînt un mare admirator al Costituţiei din 1991 şi sînt mai degrabă nemulţumit de felul în care arată ţara mea, dar cred că nu trebuie să atribuim legii noastre fundamentale mai mult decît şi-a propus. Statul de drept este, deci, un construct teoretic, bine conturat şi precis în determinaţiile sale. Statele vest-europene, de pildă, s-au reconstruit după acest model. E un truism să spui că nici acolo statul de drept nu este perfect realizat, că şi acolo sînt necesare schimbări şi evoluţii, dacă nu direct reforme, că şi acolo există nedreptate, abuz, discriminare. Toate aceste disfuncţiuni nu sînt, însă, puse pe seama modelului. Nu poţi culpabiliza idealul pentru greşelile inerente oricărei căutări. E un truism, într-adevăr, dar un truism care trebuie, pare-se, repetat, din moment ce găsesc într-o carte intitulată „Introducere în teoria generală a dreptului", apărută în 1993, un paragraf stupefiant. Autorii (pe care prefer să nu-i amintesc aici, deoarece nu cu dînşii polemizez, ci cu ideile lor) scriu negru pe alb:

„Înscriindu-se în dezvoltarea istoriei ca o formă superioară de organizare politico-socială validată ca atare de experienţa istorică el (statul de drept, adică – n.m.) prezintă, aşa cum s-a relevat în literatura juridică, o serie de aspecte vulnerabile ca:

– posibilitatea inflaţiei legislative

– a întîrzierii edictării normelor juridice în raport cu dinamica vieţii sociale

– rezistenţa administraţiei la transpunerea în viaţă a actelor normative

– faptul că organele judiciare nu pot stăpîni uneori fenomenul criminalităţii, existenţa erorilor judiciare

– exercitarea puterii judecătoreşti poate conduce la o dictatură juristocratică (în care independenţa judecătorilor este folosită abuziv – n. aut.) etc."

A spune că inflaţia legislativă, întîrzierile cauzate de procedura de legiferare, conservatorismul administraţiei ori existenţa criminalităţii sînt „aspecte vulnerabile" ale statului de drept este ca şi cum ai spune că minciuna, ticăloşia şi trădarea sînt „aspecte vulnerabile" ale creştinismului. Chiar să nu înţeleagă autorii cărţii că „aspectele vulnerabile" nu sînt ale statului de drept ci ale momentului actual al construcţiei statului de drept şi că aspectele vulnerabile menţionate sînt reale tocmai pentru că statul de drept nu este încă edificat? Sîntem aici în prezenţa aceluiaşi tip de logică primitivă după care starea jalnică a economiei româneşti actuale se datorează reformei şi capitalismului, cînd este atît de limpede că colapsul economic a fost generat tocmai de lipsa reformelor şi debilitatea capitalismului autohton.

Valoarea principală şi proiectivă a textului constituţional citat de mine la începutul articolului nu poate fi discutată. Art.1 alin.3 din Constituţie legitimează toate eforturile viitoare pentru a face din România *„un stat de drept, democratic şi social, în care demnitatea omului, drepturile omului, drepturile şi libertăţile cetăţenilor, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sînt garantate"*. În pandant, orice acţiune care poate duce la edificarea unui alt tip de stat este neconstituţională.

Nu pot citi această normă constituţională decît ca pe o linie directoare a unei dinamici pe care trebuie să fim în stare să o urmăm şi nu ca pe o descripţie a unei fotografii care redă un peisaj împietrit. Statul de drept este, în fond, un proiect de ordonare a lumii, iar demersul realizării sale este, cel puţin pînă acum, realitatea sa. Trebuie să ştim, însă, că este o realitate precară, o realitate care conţine mai mult latenţe decît împliniri. De aceea, a aborda critic România din perspectiva împlinirii criteriilor statului de drept este o greşeală. Să criticăm România pentru ceea ce merită, adică pentru întîrzierile ei inadmisibile şi pentru ezitările ei catastrofale.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL

PUBLIC

Timpul public

Vorbim despre spaţiul public, şi îl observăm în fizicalitatea lui perisabilă, fragilă, permanent ameninţată şi tot timpul (ca şi) pierdută, din punctul de vedere al suportului de garantare a spaţiului (de exprimare) public(ă), dar spaţiul zis public există uneori, poate cel mai adesea, în primul rînd ca timp. Timp, să-i spunem prin paralelism, public. Timpul public este cel care scandează istoria unei societăţi.

Există în dosarul numărului de faţă al *Dilemei*, dosar consacrat posibilităţii de existenţă a unei televiziuni publice, la noi şi în general, un articol (nu vă voi spune care: descoperiţi-l, citiţi-l!) care leagă posibilitatea (de conţinut) a unei televiziuni publice de structura (formală) de „televiziune lentă" (demonstrînd că TVR este, într-adevăr, formal, o televiziune lentă – spre deosebire de tipul „tactil", absorbtiv de televiziune pe care îl figurează un PRO TV, de pildă –, ratînd însă şansa „publicului").

Toţi analiştii, mai vechi sau mai recenţi, ai fenomenului media – şi mă gîndesc în primul rînd la un P. Bourdieu sau la un J. Derrida, filosof interesat de media – critică viteza şi ritmul infernal al presei cotidiene şi mai cu seamă al televiziunii tocmai pentru că fac imposibilă *reflecţia*, *dezbaterea*, privilegiind *reacţia* (emoţională, instinctuală – iraţională). Timpul prin excelenţă, ideal public, înţeles ca spaţiu de dezbatere, ar fi, prin urmare, timpul ne-grăbit. Viteza, am spus-o şi cu alte ocazii, distruge proximitatea, spaţialitatea, virtualizînd prezenţa şi anulînd distanţele. Distruge fizicul, concretul, realul: de- şi irealizează, hiper-realizînd.

Pentru a fi cu adevărat public, timpul se cuvine, cu o vorbă celebră a lui Marin Preda, să „aibă răbdare". De cele mai multe ori însă, actualitatea, cea care face, la suprafaţă, în imediat cel puţin, istoria, oficiu de istorie, care se propune ca istorie, nu are timp. Public, prin urmare, nu există timp. Paradoxal, evenimentele nu par nici măcar a se mai desfăşura, a mai avea nevoie să se temporalizeze/temporizeze (spaţializîndu-se ca *différance*) pentru a (se) face istorie. Timpul s-a resorbit, a dispărut, a devenit, dintr-o coordonată esenţială (chiar şi „doar" apriorică), una accesorie.

Intrăm, aici, într-o analiză de tip Baudrillard sau Virilio. „Războiul din Golf nu a avut loc", spunea, cu cîţiva ani în urmă, Baudrillard. Războiul din Golf avusese, totuşi, efectiv, loc. Profeţia negativă a lui Baudrillard s-a împlinit, totuşi, de-atunci. Căci cu cîte războaie din Golf care „n-au avut loc" n-am avut, deja, de-a face? Unul, chiar zilele trecute. Războaiele nu mai trebuie să se întîmple efectiv pentru a avea loc sau, mai exact, pentru a crea o situaţie de război şi pentru a avea urmările unor războie efective. Trăim într-o stare de război efectiv care, amănunt neimportant, nici nu mai trebuie să aibă efectiv loc. Loc, adică spaţiu, adică desfăşurare în timp.

Dispariţia timpului, supremaţia „timpului real", a *live*-ului, a „în direct"-ului hipertrofiază „pe viu"-ul, anulînd spaţiul şi spaţialitatea acestuia. Viul nu se mai spaţializează. Istoria devine punctiformă, instantanee. Se întîmplă electronic, catodic.

Media au distrus spaţiul şi timpul publice. Şi tot ele le restaurează, altfel. Din fericire, pieţele din faţa guvernelor mai pot fi ocupate de camioane. Inserţia spaţială a prezenţei umane nu este foarte lesne eliminabilă. Ea e reductibilă, poate fi marginalizată, uitată, dar nu şi pierdută. Orice revanşă a fizicului, a concretului trebuie percepută (şi) ca o speranţă de restituire a publicului – ca spaţiu şi timp al cetăţii, al cetăţenescului.

Bogdan GHIU

Economie

Indexările: ce se dă cu o mînă se ia cu alta

Reforma structurală nu poate să cadă în spatele bugetului. Guvernul nu poate risca, acum, o comprimare severă a cheltuielilor specifice poziţiilor bugetare în favoarea susţinerii unor programe de restructurare.

Sursele bugetare au fost stoarse ani la rînd de politicieni dispuşi să se prefacă a oferi „protecţie" şi de o populaţie obişnuită să privească statul ca pe un sac fără fund. Industria a primit subvenţii cu toptanul, în timp ce forţei de muncă i s-au asigurat indexări fără nici o legătură cu productivitatea muncii.

Astăzi ştim bine că avem o singură şansă pentru restructurare: sistemul integrat de pieţe libere, care începe să se pună pe picioare. Mulţi dintre cei care, cu reală sau cu falsă îngrijorare, ţipă că reformele stau în loc, reproşează guvernului că întîrzie restructurările. Dar nu-i treaba guvernului să facă restructurări. Guvernul trebuie să se ocupe de pieţe. Şi să le facă să funcţioneze. Mai departe, de restructurări se vor ocupa pieţele.

Scenariul e previzibil. În prima fază, pieţele ar urma să le transmită întreprinderile mesajele lor de îngrijorare: că au consumuri prea mari, că personalul este supraponderal, că risipesc resurse. În cea de-a doua fază, potrivit obişnuinţei, întreprinderile avertizate vor da fuga la guvern şi vor cere să li se suplimenteze raţia socială. Dacă guvernul va rezista – şi dacă societatea va înţelege importanţa unui atare tip de comportament – în faza a treia întreprinderile vor porni să caute soluţii. Dacă vor găsi, viitorul va fi al lor. Dacă nu... vor ieşi singure din arenă.

Constituţia ţării spune limpede: „Economia României este economie de piaţă". Şi mai departe se arată că statul are obligaţia să asigure: 1. libertatea comerţului: 2. protecţia concurenţei loiale: 3. crearea cadrului favorabil pentru valorificarea tuturor factorilor de producţie. Ordinea acceptată de Constituţie fiind cea firească: istoria dezvoltării societăţii omeneşti a probat că motoarele bunăstării sînt piaţa, preţul şi concurenţa.

Sigur: libera iniţiativă duce deseori la o concurenţă feroce. La războaie economice chiar, între ţări ori pe pieţe interne. În această arenă concurenţială, pînă şi egalitatea şanselor – atît de mult invocată de doctrina liberalismului economic – se dovedeşte a fi limitată sau incertă. Şomerul poate să poarte în „raniţă" (alături de ajutorul social) bastonul de patron, dar el nu va avea decît teoretic aceleaşi şanse cu patronul care l-a disponibilizat. Practic, va avea această şansă numai dacă va crede în ea şi se va zbate s-o valorifice.

Dacă piaţa şi umanismul nu fac împreună casă bună, de ce vrem noi economie de piaţă? Şi de ce legea noastră fundamentală o stipulează ca unică formă a economiei româneşti? Pentru că lumea, pînă în prezent, nu cunoaşte un model mai eficient! Alte modele, oricît de umaniste s-au proclamat, au adus ineficienţă, risipă de resurse, sărăcie.

Umanismul colectivist a preamărit munca în sine. Un adevăr spus pe jumătate. Pentru că munca e „oarbă": merge într-acolo unde o duc împrejurările. Dacă e înţelept organizată şi, pe deasupra, sprijinită de tehnologii ce-i ridică productivitatea şi eficienţa, ea produce valori adăugate de care oamenii, piaţa au nevoie. Iată condiţia ca munca să aducă bunăstare! Altfel, dacă e organizată anapoda, în contrasens cu mersul lumii, cu nevoile pieţelor, ea risipeşte doar resurse. Şi în loc de belşug aduce sărăcie.

Munca în sine nu are valoare. Cui i-ar folosi cîţiva munţi de produse, rod al unei munci îndîrjite, dacă aceste produse nu şi-ar găsi, pe piaţă, nevoi certe şi preţuri bune?! Mai mult chiar: dacă pe piaţă nu s-ar ivi atît de mulţi cumpărători, care să poată plăti aceste preţuri bune, aşa încît treaba în cauză să fie rentabilă, la ce bun atîta muncă şi atîta consum de resurse? Nu pot fi ignorate cîteva aspecte: productivitatea muncii, costurile lor de fabricaţie, preţurile de distribuţie. De altfel, în întreaga economie e nevoie de productivitate: mai multe produse realizate într-o unitate de timp. Şi de eficienţă: efecte maxime în procesul de producţie, obţinute cu cheltuieli minime. Dacă salariile cresc fără a fi însoţite de mai multă productivitate şi de mai multă eficienţă, nu se mai poate obţine profit decît prin explozia preţurilor. Prin inflaţie, deci. Numai că, pe o astfel de cale degeaba se măresc salariile. Degeaba se fac indexări. Pentru că salariatul ce va primi în plus de la casierie va cheltui în piaţă şi nu se va alege cu nimic.

Din 1990 încoace, nici o indexare nu s-a regăsit în creşterea puterii de cumpărare a populaţiei. Pentru că, în toţi aceşti ani, nu au fost asigurate, la nivelul economiei, condiţiile necesare ca sumele plătite în plus să fie absorbite de creşteri corespunzătoare de productivitate şi de eficienţă. Nefiind puse în funcţiune astfel de pompe de absorbţie, nici în regii şi nici în societăţi comerciale, indexările au absorbit o bună parte din potenţialul de profit. Fapt ce a avut ca deznodămînt creşterea neîncetată a inflaţiei.

Adrian VASILESCU

Poveşti suprapuse

Studentul român, ca o umbrelă

Ciudat dialog. Doream să ies, tocmai îmi desfăceam umbrela în micul hol de la intrarea în facultate cînd, dintr-o dată, mi-a apărut în faţă, aproape în cadrul uşii, adresîndu-mi-se elegant şi plin de bună cuviinţă (era un domn înalt şi subţiratec, pe care-mi fac datoria de a-l saluta acum, nefăcînd-o, cred, în momentul pe care vi-l povestesc): *Studenţii în grevă spun ceva despre pensionari?* – mă întreabă, cu capul aplecat puţin pe umărul drept, privindu-mă, aş spune, cu speranţă. *Nu ştiu* – răspund, spre aparenta lui mirare. *Dar despre Bucovina zic ceva?* – persevereză omul. *Poftiţi?* – răspund neclarificat, surprins în gîndu-mi de petele de rugină pe care le observ pe spiţele noii mele umbrele chinezeşti. *Adică despre tratatul cu Ucraina, spun studenţii ceva?* – mă lămureşte domnul cu răbdare, permiţînd cu deferenţă unei domnişoare studente să intre. *Nici asta nu ştiu, dar puteţi intra şi vorbiţi chiar cu studenţii* – mă arăt eu amabil. *Aa* – zice subţiratecul domn –, *dumneavoastră nu sînteţi student... Din păcate* – îi răspund şi imediat am impresia că împărtăşim amîndoi acelaşi regret. După o clipă de ezitare, domnul mă salută, se întoarce şi iese din facultate. Ies şi eu, şi-l mai văd apoi, în urmă, cum citeşte manifestele studenţeşti lipite cu aracet direct pe zidul intrării.

Şi cum Dumnezeu este al nemulţumiţilor, cred că s-a edificat.

Şi cum frigul mi-a pătruns în oase din primul minut al drumului spre metrou, am putut constata la rece cu cîtă nonşalanţă se suprapun poveştile.

În trecut şi *obsedatul* deceniu, într-o seară de ianuarie căzută friguros peste Iaşi, cîteva studente şiau părăsit cu paltoanele pe umeri camerele-peşteri şi s-au întîlnit în faţa unui cămin universitar, blestemînd mîna care le întrerupea curentul electric, în fiecare după-amiază spre orele şase, în tot complexul. Şi-au aprins cîte o ţigară şi, de la aceeaşi brichetă din plastic, au aprins şi un mic foc, dintr-un carton şi două beţe. *Hai să-i luăm şi pe băieţi* – a zis una dintre ele; şi, din cîte-mi spune dra lector Violeta Zonte din Timişoara, cam aşa a luat naştere protestul studenţesc ieşean din iarna lui 1986. Cu băieţii alături, grupuşorul de protestatari înghesuiţi şi cu talpa cizmei umedă a luat-o la vale (sau la deal, ţinînd seama de colinele Iaşului) şi, mai lărgindu-se pe parcurs, se îndrepta spre complexul studenţesc Tudor, spre solidarizare cu toţi amărîţii de viitori intelectuali ai ţării, cu toţi cei care, în amfiteatre, ţineau pixul în mîna înmănuşată, cu toţi cei care, la cantină, primeau maxim trei felii de pîine, din grija regimului pentru siluetele lor de top-modele lihnite.

Nu mai lungesc povestea acestui marş al disperării, pentru că deja coloana, între timp, a ieşit din poveste şi a intrat, cu cizme ude cu tot, în istoria măruntei – acum – dar senzaţionalei – atunci – disidenţe româneşti. Dar un detaliu nu-mi dă pace, o replică pe care nu mă sfiesc de a o numi *istorică* – pentru că ea arată, în sinteză, maniera în care, mai că *de la paşopt* încoace, societatea românească s-a oglindit în subţirea ei pătură studenţească. Şi nu vă sfiiţi nici dumneavoastră de a o numi astfel, pentru că sfiala, îndeobşte, se plăteşte. Cum traversa coloana Piaţa Unirii, sub privirile atente şi fotografice ale unor indivizi apăruţi din spatele scenei regimului, strigătul studenţilor prindea ecou şi volum în geamurile blocurilor – geamuri din spatele cărora locatarii priveau curioşi, cu lumina stinsă. Refrenul mîniei studenţeşti era, spre confirmarea bănuielilor noastre şi spre gloria limbii române, rimat: *Vrem lumină să-nvăţăm şi apă să ne spălăm!* Ei bine, atunci, de la un etaj oarecare, o băbuţă a deschis fereastra şi a strigat firav, gîtuită de o emoţie ce rima doar cu frica: *Ziceţi şi de gaz, maică, ziceţi şi de gaz!* După care a închis repede fereastra, ratînd astfel la mustaţă intrarea în istoria contestaţiei anticomuniste.

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

Proba practică

Negocierile în legătură cu extinderea Uniunii Europene au avut ca prim efect amînarea termenului care conta mult pentru cei invitaţi în „primul val": integrarea ţărilor acceptate pentru tratative în prima rundă nu va avea loc mai devreme de 2005-2006. Înainte de a analiza gradul de pregătire al solicitanţilor se pune în discuţie capacitatea Uniunii Europene de a face faţă, fără daune, problemelor pe care le va pune extinderea. Ţările din ceea ce se numeşte primul val adaugă 63 de milioane de locuitori, adică 17 procente în plus, iar partea de bogăţie anual adăugată este doar de 225 de miliarde de dolari, adică doar 3 procente în plus la produsul total brut anual al Uniunii Europene.

Gerhard Schröder a şi declarat înainte să înceapă conferinţa de la Bruxelles că „negocierile de aderiune trebuie duse cu măsură pentru a nu crea false iluzii printre ţările candidate". Ziarul **Le Monde** (10 noiembrie) constată că „germanii au destule motive să nu se grăbească. Le e frică de sosirea masivă a unui val de muncitori polonezi sau cehi, atraşi de salariile ridicate, iar pe de altă parte ei ştiu că Uniunea Europeană nu va fi în stare să impună perioade de tranziţie suficient de lungi pentru a proteja piaţa". Nici Franţa, dependentă de politica agricolă comună, nici Spania, Grecia, Portugalia sau Irlanda, pînă acum beneficiarele unor procente însemnate din bugetul comunitar, nu simt nevoia să transforme discursurile prieteneşti şi promisiunile de susţinere în voturi.

Politicienii britanici al căror devotament comunitar este foarte scăzut (chiar şi la acei consideraţi „eurofili") îşi permit să fie sinceri: Extinderea nu este o urgenţă; se impune o modificare a structurilor comunitare înainte de acceptarea unui mare lot de nou-veniţi care vor modifica prin însăşi prezenţa lor echilibrul dobîndit. Cuvintele de ordine par a fi „ încet şi pe rînd." Dar, aşa cum observă revista britanică **The Economist,** întîrzierea cu care se respectă promisiunile provoacă nemulţumiri. Ca să nu mai vorbim despre agitaţia celor „amînaţi": Bulgaria, Letonia, Lituania, România şi Slovacia. „Acestor ţări li s-a spus că trebuie să-şi aducă economiile – în cazul Slovaciei politicile – cît mai aproape de standardele europene, pentru ca tratativele să merite osteneala. Letonia s-a simţit deosebit de jignită şi a început un lobby intens pentru a fi promovată. Comisia Europeană a făcut cunoscute rapoartele privitoare la situaţia tuturor solicitanţilor: a muştruluit două membre ale primului val, Republica Cehă şi Slovenia, pentru rămînerile în urmă, dar a singularizat prin laude Letonia. S-a confirmat astfel opinia generală că această ţară, puternic susţinută de membrele nordice ale UE , va fi invitată, pe la sfîrşitul lui 1999, să se înscrie în procedura rapidă. S-ar putea ca după aceea să urmeze Lituania, în special pentru că admiterea tuturor ţărilor baltice ar fi o bună soluţie, atît politic cît şi geografic. Şi Malta poate deveni candidată: noul guvern, ales în septembrie, a revăzut cererea formulată prima oară în 1993. Astfel Slovacia, Bulgaria şi România vor rămîne ultimele – deşi Slovacia cere şi ea o revizuire. În septembrie, electoratul a înlăturat guvernul autoritar al lui Vladimir Meciar, atît de criticat de Uniunea Europeană, şi a ales o coaliţie centristă cu înclinaţii europene. S-ar putea ca, peste un an-doi, UE să-şi schimbe opiniile despre Slovacia. Dar atunci România şi Bulgaria vor arăta destul de jalnic, lăsate singure pe o pistă mărginaşă. E greu să imaginezi o mai potrivită strategie de descurajare. Aşa că, probabil, Uniunea Europeană va începe negocierile cu toate ţările solicitante deodată, aşa cum unii membri, cum ar fi Spania, au propus de la început". E o situaţie a cărei ambiguitate nemulţumeşte pe toată lumea, dar, scrie mai încolo revista britanică, „ţările candidate pot fi uimite, dezamăgite, dar rămîn politicoase. Oricum nu au unde să se ducă. Alternativa este, cum spunea Michael Emerson, fost ambasador UE la Moscova, arcul de instabilitate, care se întinde pe flancul european din Rusia pînă în Ucraina, cuprinzînd Balcanii şi Turcia la sudul şi la estul Mediteranei. Aici, spune dl Emerson, în prezent, cel mai tare jucător pare a fi haosul. În comparaţie cu această alternativă, puţină incoerenţă din partea UE poate părea un inconvenient minor".

Nici ţările din Uniunea Europeană nu au unde să se ducă, iar experienţa arată că haosul are o viteză de contaminare extrem de mare. **(M. B.)**

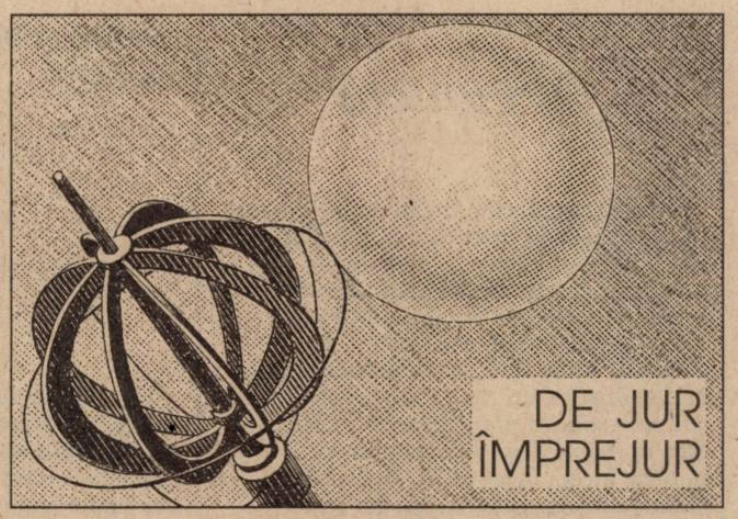

Dumas fiul

Doamna Deviers-Joncourt nu seamănă deloc cu Monica Lewinsky. E o persoană discretă, eficientă, cu gusturi rafinate. A fost la un moment dat „consilier special" la compania Elf-Aquitaine, cu un salariu de sute de mii de franci pe an. Era în acelaşi timp prietenă, ba chiar mai mult decît atît, cu Roland Dumas, ministru de Externe al preşedintelui Mitterrand. Din aprilie doamna Deviers-Joncourt este în puşcărie, iar acum domnului Dumas, devenit între timp preşedinte al Consiliului Constituţional, i se cere, mai mult sau mai puţin discret, demisia. Doamna a publicat recent o carte cu un titlu provocator, „Tîrfa republicii", în care ridică vălul de pe relaţiile ei cu fostul ministru: a fost angajată la Elf, cu o retribuţie exorbitantă, tocmai datorită relaţiilor ei speciale cu ministrul Dumas, ca să obţină sprijinul oficialităţilor pentru afacerile companiei din lumea largă. Şi acestea nu erau nici puţine nici neînsemnate; din cauza modalităţilor neortodoxe de încheiere a contractelor, foştii şefi de la Elf şi consiliera lor sînt acum la închisoare. Dumas a fost interogat în legătură cu afacerea fregatelor pentru Taiwan. Ea a fost condamnată pentru altele. La vremea respectivă, Dumas s-a opus acestui contract, în calitatea sa de ministru de Externe, responsabil pentru bunele relaţii cu China. Apoi ar fi renunţat la principii în schimbul unui comision de 45 de milioane de franci. Nimic nu e dovedit indubitabil, dar în perioada respectivă conturile domnului Dumas au fost aprovizionate din belşug cu sume mari de bani lichizi. Cele două judecătoare care anchetează dosarul par a fi convinse că în relaţia dintre doamna consilier şi domnul ministru sentimentele şi banii s-au condiţionat reciproc, spre folosul ambelor părţi. Pînă la apariţia cărţii, dl Dumas a negat cu hotărîre orice implicaţie financiară în relaţia cu doamna. În cartea ei de mărturisiri doamna dă numeroase exemple despre intervenţiile ei pe lîngă ministrul care avea, la rîndul lui, o relaţie privilegiată cu preşedintele Mitterrand.

Dumas nu a fost şi nu este un politician oarecare, cu slăbiciuni pentru bani şi femei. Tatăl său a fost un membru marcant al rezistenţei antifasciste, împuşcat de germani. După 44, fiul a ştiut să-şi valorifice propriul statut de luptător în rezistenţă. Bărbat fermecător şi cu mare succes la femei, ziarist, apoi avocat, el a devenit celebru prin procesele spectaculoase în care a pledat: l-a apărat pe Mitterrand cînd, ca fost ministru de Interne, a avut probleme cu justiţia, a fost fulminant în afacerea Ben Barka (un lider al rezistenţei marocane, răpit şi ucis la Paris), l-a reprezentat pe scriitorul Jean Genet, a fost prieten cu Picasso şi Giacometti şi a administrat succesiunea lor, a fost prezent în procesul diamantelor care a legat numele fostului preşedinte Giscard d'Estaing de cel al tiranului Bokassa. Aşa că nu e surprinzător că Giscard a fost unul dintre primii politicieni care i-a cerut demisia.

În calitatea sa de preşedinte al Consiliului Constituţional, Dumas este – prin grija răposatului său prieten Mitterrand – al cincilea om în stat. În Franţa, Consiliul Constituţional este o autoritate independentă care cenzurează executivul şi legislativul, apreciind constituţionalitatea legilor. Nu sînt puţini acei care consideră că autoritatea acestei instanţe este diminuată de faptul că preşedintele ei se află în anchetă. Alţii (printre care şi împricinatul însuşi) cred în prezumţia de nevinovăţie.

Ceea ce spune, dar mai ales prin ceea ce lasă să se înţeleagă doamna Joncourt, nu e de natură să-l dezvinovăţească: iubirea nu e mai puternică decît impulsul de a-l distruge şi pe celălalt. Numai mafioţii se apără prin tăcere unul pe altul, ştiind că nu vor sta veşnic în puşcărie. Politicienii nu prea stăpînesc articulaţia dintre iubire şi lăcomie, ultima e mai puternică şi urmările asupra imaginii publice sînt dezastruoase. Ca şi în Italia sau în Statele Unite, clasa politică e sfîşiată între dorinţa tuturor de a se debarasa de „oaia rîioasă" şi teama fiecăruia de a nu se trezi în vizorul presei sau al justiţiei. Oamenii care trăiesc din salariu rămîn cu psihicul blocat cînd află cît se plăteşte un da sau un nu în sferele puterii. Micii patroni înţeleg cît de puţine şanse au să devină mari. Marii patroni, ţintă preferată a judecătorilor, dornici şi ei de popularitate, încearcă să-şi protejeze partea discretă a afacerilor care asigură nu doar lor o viaţă de lux, ci şi bunăstarea ţării: locuri de muncă, balanţa excedentară, sporuri importante la produsul intern brut. Corupţia devine un fel de factor favorizant al prosperităţii. Tot aşa cum în ţările sărace corupţia este un factor favorizant al penuriei. Firea omului este peste tot aceeaşi şi legile se aseamănă. Ce rămîne după ce se fură este factorul care deosebeşte o ţară bogată de una săracă.

Oricum se va termina ancheta, despre Roland Dumas nu se va spune că a fost unul dintre artizanii eficienţi ai unificării Germaniei (ceea ce a fost), ci că a primit mulţi bani de la amanta lui. Va fi preţul – achitat tîrziu – pe care îl cere memoria opiniei publice.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Iniţial, tema numărului de faţă fusese anunţată în următoarea formulare: „Cît de publică e televiziunea publică?". După recoltarea materialelor comandate, mi-am dat însă seama că o astfel de întrebare, aşa pusă, e pur retorică, vană, fără răspuns necesar sau, mai precis, cu un răspuns previzibil: *la noi, televiziunea publică (recte TVR) nu este (aproape) deloc publică.* Servicii publice încep, încet încet, să presteze, culmea, întreprinderile media pur comerciale, adică posturile de televiziune private (PRO TV, Antena 1... şi le-aş cita şi pe celelalte, existente cu numele, cu sigle şi generice mai mult sau mai puţin frumos desenate, dar cu activitate mai mult sau mai puţin inerţială, de formă, săracă în iniţiative). „Cît de publică este, la noi, televiziunea publică (TVR)" nu ar putea face obiectul unui dosar de revistă. Pentru simplul şi banalul motiv că răspunsul este evident şi nu ar mai trebui demonstrat – am prăpădi biata hîrtie de ziar degeaba! TVR nu numai că nu este o televiziune publică, dar nu este nici măcar o televiziune în adevăratul înţeles al cuvîntului. Şi aceasta din motive atît endogene, plasate în interiorul instituţiei cu pricina (mentalităţi, trecut-arheologie de instituţie de propagandă, mod de organizare vetust şi greoi etc.), cît şi, mai ales, exogene, active în amontele legislativ al instituţiei: modul de alegere şi alcătuire a consiliului de administraţie (eminamente politic), contractul colectiv de muncă şi neodictatura sindicală a proletariatului (faptul că incompetenţii şi nedisciplinaţii nu pot fi daţi afară şi nici măcar atenţionaţi, avertizaţi, mustraţi, supăraţi, deranjaţi...) etc. Despre toate acestea, presa cotidiană nu a încetat să scrie în lung şi-n lat, cu prilejul repetatelor ieşiri la rampa publică a vedetei de scandal care e TVR ca instituţie. Am spus-o şi o repet: TVR e nereformabilă. Dar problema serviciului public de televiziune este una de interes şi de dezbatere internaţională: nu numai la noi se discută despre cum trebuie să arate o televiziune publică. Iată de ce mi-am spus că mai nimerit ar fi să ne întrebăm „Cît de publică *poate fi* televiziunea publică?" Personal, înclin să cred următoarele: că o televiziune publică este, la noi cel puţin, şi în momentul de faţă cel puţin, imposibilă. Monopolizarea a ceea ce numim „serviciu public de televiziune" într-o singură instituţie nu duce la nimic, cel mult la fundături. Drept pentru care îndrăznesc să avansez următoarea propunere: **„desfacerea" serviciului public într-un pachet de „servicii publice", definirea şi pluralizarea, deci, a acestora, şi obligarea, prin lege, a tuturor televiziunilor prezente şi viitoare, private evident, să şi le asume în schimbul licenţei. Nu o televiziune *de stat* cu pretenţii de serviciu public, ci un pachet de servicii publice licitabile de către posturi private, singurele în stare să se conceapă ca televiziune**. Sînt convins că numai aşa vom ajunge să avem instituţii care să fie şi televiziuni, şi publice, adică independente de politic şi cu putere financiară. Nu propun o absurditate. Nu fac decît să generalizez, constructiv, cum le place politicienilor să spună, o constatare „de teren". Căci servicii publice, îmi place să repet acest lucru, nu fac, acum (parţial, fireşte), decît televiziunile particulare. Iar această situaţie ar trebui legiferată. TVR nu există. Şi nici nu trebuie să existe. „TVR" sînt – ar trebui să fie – toate televiziunile române. (**B. G.**)

Valentina MARINESCU
cercetător

Modele culturale ale consumului de televiziune. Fişă de proiect

(fragmente)

Analiza relaţiei dintre comunicarea de masă şi societate – mai precis, forma în care aceasta apare ca mulţime a influenţelor exercitate de mass-media asupra publicului lor – a constituit „esenţa" proiectului de cercetare realizat în lunile mai-octombrie ale acestui an de Laboratorul de Studii Media şi Comunicare (Institutul de Sociologie al Academiei Române). Premisele teoretico-empirice au fost furnizate de analiza rezultatelor unei anchete panel cu privire la efectele comunicării de masă şi interpersonale asupra electoratului român în cadrul campaniei pentru alegerile parlamentare şi prezidenţiale din 1996. Studiul cantitativ de acum doi ani a evidenţiat existenţa unui consum mediatic „activ" al publicului românesc, în care motivaţiile şi interesele de natură psiho-socială au condiţionat gradul de utilizare a mesajelor media de către diferite sub-segmente ale „corpului social" total. Proiectul din 1998 a fost, astfel, centrat pe delimitarea şi caracterizarea „mecanismelor de filtrare" prin care funcţionează comunicarea de masă la nivel individual. De aici, ipoteza „cadru" specifică proiectului: „Modelele individuale de consum ale mesajelor mass-media sînt influenţate atît de tipul şi dinamica relaţiilor interpersonale, cît şi de o serie de opinii, atitudini şi nevoi/trebuinţe derivate din utilizările particulare ale comunicării de masă". În plan empiric, confirmarea acestei ipoteze a presupus o analiză la două niveluri societale: (1) Social-general – „societatea" în sens larg; (2) Micro-grupul – „grupurile" primare din care individul face parte. Direct dependente de acest cadru conceptual general, au fost utilizate două tipuri de metode sociologice distincte, dar complementare: analiza cantitativă – ancheta pe bază de chestionar (aplicat unui eşantion cu un volum de 720 de subiecţi, atît din mediul urban cît şi din cel rural, repartizat în 9 regiuni din România; analiza calitativă – care a cuprins, la rîndul ei (în funcţie de „formalizarea" instrumentului de lucru), două tipuri de eşantioane: eşantionul „familiilor" – care au fost investigate prin intermediul observaţiei participative (25 de familii din 6 regiuni ale ţării, atît de la sat cît şi de la oraş), şi eşantionul tip „lanţ", prin care s-au realizat 75 de interviuri semi-structurate în 5 regiuni ale României:

Analiza datelor anchetei pe bază de chestionar a relevat „locul" deţinut de televiziunea publică în ierarhia preferinţelor publicului românesc, cît şi reperele unei posibile tipologii a sub-grupului din public care „consumă" mesajele TVR. Între posturile de televiziune care emit la ora actuală în România, PRO TV se situează pe primul loc ca „preferinţă" acordată – cu 39,9% –, urmat de TVR – cu 31,7% din totalul răspunsurilor. „Decalajul" se menţine şi în ceea ce priveşte anumite tipuri de emisiuni, PRO TV fiind postul pe care sînt urmărite cel mai frecvent serialele (31,8% dintre subiecţi indicînd acest post, faţă de 27,5% care urmăresc frecvent serialele la TVR) şi, în mare măsură, dezbaterile cu invitaţi („talk-show"-urile) – 23,8% (faţă de 25,4% – TVR).

Tipologia publicurilor diferitelor posturi TV din România relevă diferenţieri interesante. Astfel, televiziunea publică (TVR) este urmărită într-o mai mare măsură de locuitorii din mediul rural (52,1% dintre aceştia urmărind zilnic programele TVR), de ţărani şi muncitori (57,1% şi, respectiv, 60% din totalul acestor categorii socio-ocupaţionale vizionînd zilnic TVR), de bărbaţi (49,2% faţă de 42,7% femei). PRO TV are, în schimb, un public preponderent urban (71,6% dintre subiecţii care locuiesc la oraşe urmărindu-l zilnic, faţă de 27,9% dintre cei din mediul rural), cu pregătire medie şi superioară (62,1% – funcţionari medii şi superiori, 60,4% intelectuali), relativ feminizat (53,4% dintre femei îl vizionează în fiecare zi, faţă de 48,3% dintre bărbaţii anchetaţi). Antena 1 este relativ apropiată, din punctul de vedere al audienţei sale, de PRO TV, fiind urmărită de locuitorii din mediul urban (54,6%), funcţionari (48,4%) şi intelectuali (45,8%). Structurarea audienţei celor două tipuri de televiziune din România a avut loc şi în plan spaţial-geografic:

	Audienţa zilnică a:		
	TVR (%)	**PRO TV** (%)	**Antena 1**(%)
Zona geografică			
Transilvania de Nord-Vest şi Vest	49,6	42,6	32,3
Transilvania de Sud-Vest şi Centrală	50	75,6	54,4
Transilvania de Sud-Est	27,3	31,8	27,3
Moldova	43,9	20,7	17,1
Muntenia	55,1	57,1	49
Oltenia	46,5	59,3	26,7
Dobrogea	47,2	52,8	25
Bucureşti	31,7	76,8	57,3

„Polii" audienţei maxime zilnice a TVR sînt, astfel, uşor identificabili: Muntenia, Nordul Ţării (Maramureş) şi regiunile din vest (Bihor, Arad), plus Moldova. În schimb, posturile particulare TV au reuşit să „pătrundă" în aşa-numitele regiuni „modernizate" ale României: centrul şi sud-vestul Transilvaniei (Sibiu, Cluj, Mureş), Dobrogea şi, bineînţeles, Bucureştiul.

Schimbările intervenite în „politica editorială" a postului public de televiziune sînt percepute diferit de variatele subsegmente din audienţa totală.

Astfel, cei care apreciază că aceste transformări au condus la „programe mai bune" sînt în general subiecţii din mediul urban (55% faţă de 40% cei din mediul rural care au apreciat acest lucru), indivizi cu o pregătire medie (muncitori – 52,9% şi funcţionari medii plus superiori – 60%).

„Care ar trebui să fie rolul televiziunii în societatea românească actuală?" a fost o întrebare care a evidenţiat noi „clivaje". Majoritatea răspunsurilor – 54% – au indicat un rol „de informare", un procent de patru ori mai mare în raport cu cel al „rolului cultural-educativ" (13,7%) şi de peste zece ori în raport cu cel de „recreare-distracţie" (4,2%). Televiziunea cu un rol „educativ-cultural" a fost percepută, astfel, mai mult de către persoanele cu studii superioare (intelectuali), subiecţii din mediul rural localizaţi în zona de vest a ţării (Transilvania centrală, de sud-vest şi sud-est). (...)

Cecilia VOICULESCU
translator

TVR – o vitrină transparentă?

Din perspectivă formală (şi care este, în fond, esenţa televiziunii dacă nu forma?), un conformism, şi uneori un mimetism ridicol faţă de diferitele trenduri de imagine caracterizează producătorii, realizatorii şi prezentatorii din TVR. Astfel, realizatorii nu se mai jenează că nu au imaginaţie sau că nu au răbdarea sau tehnica de a-şi organiza o emisiune. Această stîngăcie se observă în lipsa de unitate dintre părţile unei emisiuni, în confuziile între genurile de programe de televiziune, în erori de filmare sau de montaj. Ei sînt emulii şi, inevitabil, adversarii altor creatori de imagine şi de opinie.

Originalitatea rar li se alătură, şi cînd o face, e trecut de miezul nopţii. Legea copyright-ului însăşi e adesea încălcată, şi TVR nu se sfieşte să acopere sigla unui post străin cu o „floricică" sau cu propria-i siglă. Chiar şi telespectatorii obişnuiţi observă de-acum ridicolele şi nepermisele greşeli ale realizatorilor şi tehnicienilor deopotrivă, pe lîngă calitatea neprofesională a imaginii.

Pe de altă parte, contrar celor afirmate de multe ori în presă, cum că din punct de vedere al dotării ar fi depăşită, TVR are în realitate echipamente de filmare, procesare video şi emisie de ultimă generaţie, în valoare de milioane de dolari. Unele sînt chiar mai performante decît ale unor televiziuni româneşti mai de succes. Fapt e că exploatarea acestor aparate nu se ridică nici pe departe la valoarea lor intrinsecă.

Televiziunea Română e în acest moment o vitrină de orgolii, maşinaţiuni şi coduri profesionale îngheţate sau încă nescrise pentru angajaţii televiziunii. Astfel, transparenţă există în TVR în sensul că nimeni nu pare a-şi mai da silinţa să acopere o tristă simbioză de circumstanţă între un profesionalism neresponsabil şi un diletantism ineficient.

Riscînd o metaforă, TVR e ca o floare ale cărei petale par naturale, dar la o privire mai atentă, puţini mai pot fi păcăliţi de esenţa ei de hîrtie creponată.

Radu DOBRESCU
cercetător

Televiziunea publică: o abordare strict formală

Televiziuni rapide / televiziuni lente

Televiziunea vehiculează imagini-mesaje într-un flux continuu care se supune unor condiţionări formale. Astfel, formele *a priori* media – „ramă, cadru, serialitate" (B. Ghiu) –, precum şi exigenţele legate de ritm – animaţie, frecvenţă, viteză – se impun ca tot atîtea predeterminări formale, care dau formă, in-formează materialul televizual, îi impun restricţii şi limite specifice. Din intersecţia formelor *a priori* cu exigenţele de ritm, adică a unor modalităţi strict formale, se naşte deja un spaţiu de oscilaţie purtînd, din combinarea cadrajului şi a vitezei relative, a serialităţii şi a frecvenţei fluxului de imagini-mesaje, asupra conţinutului: se deschide astfel un întreg spectru în care televiziunea străbate distanţa de la investirea punctiformă a obiectului televizat la oferirea unei perspective cît de cît globale subiectului tele-spectator şi, corelativ, dar oarecum transversal, de la o secvenţialitate accelerată, pulsatilă, la una lentă, dulce, *en douceur*. Televiziunea se află deci la intersecţia a două axe: una avînd ca poli tactilitatea şi respectiv perspectivarea, cealaltă accelerarea şi respectiv decelerarea. Cum, încă un principiu strict formal, pragul dincolo de care teleparticulele se înscriu în formaţiuni perceptive articulate este, în cazul mesajului, mai mare decît în cel al imaginii, cum, aşadar, sensul necesită o durată proprie de coagulare, vom putea degaja din aceste încrucişări strict formale condiţii pentru articularea sensului (în sens forte...) televizual. La un pol al spectrului se situează deci televiziunile rapide (în primul rînd cele „fragmentare", cum ar spune Wolton) ca MTV, de exemplu, care, prin caracterul accelerat, pulsatil al imaginii (secvenţialitate şi frecvenţă mari) şi prin hiperventilaţia teleparticulelor (viteză) obligă privirea la pierdere de sine în obiect (televiziuni, pleonasmatic, inclusive). Telespectatorul unei astfel de televiziuni se află mai aproape de ecran, distanţa de focalizare a imaginii este mai mică („linge cu privirea") şi, prin aceasta, privirea se tactilizează: imaginea pulsează direct în creier, fără mediere, dinamismul ei „tastează" (*taste it...*) pe clavierul senzorial alternative combinaţii de succes sinestezic, şi, dimpreună cu mesajul auditiv propriu-zis – muzica, în acest caz – induce o anumită febrilitate motorie, adresîndu-se, cum spunea Nietzsche despre muzica lui Wagner, mai degrabă picioarelor. Televiziunile rapide amplifică sculpturalitatea şi mozaicalitatea mediului televizual prin aceea că absorb tele-spectatorul, incluzîndu-l în ecran, obligîndu-l „să se dea mai aproape" şi transmiţîndu-i o „stare de spirit" (formula aparţine unui realizator PRO TV). Animaţie pur formală.

La celălalt capăt, ca limită a (im)posibilului, se găsesc televiziunile care mai pot încă salva coordonatele „tradiţionale" ale privirii şi ale unui subiect critic (figuri gemene ale unui acelaşi proiect al reprezentării), în chiar mijlocul mozaicalităţii şi tactilităţii televizive, televiziuni prin excelenţă lente tocmai fiindcă punerea în perspectivă, articularea de sens necesită o încetinire a fluxului televizual, în pauzele căruia să se poată înfiripa măcar un timp reflexiv al „urechii".

Există deci, peratologic, *speed televisions* (emisie în curent continuu, ritm accelerat, dinamism formal, hiperventilaţie tele) care tind să eludeze, prin însăşi frecvenţa la care sînt rulate secvenţele de imagini-mesaje, minima distanţă necesară privitului; imaginea tinde la o modulare optimă a tabloului de bord neuronal (pînă la un punct, la noi, este cazul PRO TV-ului). Există, la celălalt pol, *slow televisions*, în special cele generaliste publice care, trebuind să facă să circule o cantitate importantă de sens, de politic, de social, de cultural, de serios, sînt obligate să temporizeze electrocardiograma programelor, pulsul şi suflul lor.

PRO TV / TVR

PRO TV şi TVR sînt, în cazul românesc, materializările acestor *ideal-tipuri*, obiectivările lor isterice. Ca tot atîtea exagerări euristice, inconştient-pedagogice, cele două televiziuni ocupă polii extremi ai spectrului televizual românesc; figurînd monstruosul, ele delimitează, *a contrario*, o zonă a normalului inexistent, centrul vacant, mijlocul care nu poate fi ţintit decît prin migrarea înspre opus (PRO TVR: TVR imitînd furibund PRO TV-ul, PRO TV-ul asumîndu-şi, de nevoie, sarcinile televiziunii generaliste publice). Pe scurt: anormalul. Dar dacă PRO TV dă deja semne de încetinire (oboseală?), de aşezare (faza de platou?), de ascensiune pe „orizontală", oarecum forţată de moţăiala serviciului public, TVR alunecă tot mai mult în somn: dacă se mai trezeşte din cînd în cînd (vezi promo-urile zgomotoase gen: „Numai la TVR"), nu o face decît pentru a imita mecanic, maşinal, buimac, concurenţa cu care nu ar trebui, ca serviciu public, să concureze şi, evident, pentru a adormi la loc. Mai bine. Mai temeinic. Mai aşezat. În rezumat, PRO TV, ca formă alertă (!) de *speed television* inervează şi este echivalentul televizual pentru *fast-food*; TVR, ca formă „lentă, prea lentă" de *slow television*, cel mai adesea enervează şi este, pentru a păstra comparaţia, echivalentul unui prînz servit pe îndelete (lungit, prelungit), alungit; de o parte: informaţii scurte şi calde, prezentate într-un ritm pneumatologic alert, *infotainment;* de cealaltă parte, tihna unor evenimente sleite, reîncălzite printr-un plus de comentariu şi analiză; la un capăt: parkinsonism imagistic, febrilitate a montajului, galvanizare prin electro-tele-şocuri; la celălalt: lălăială vizuală, pasteurizare a imaginii care tinde să facă tablou; la un pol, la limită, euristic: lubrifiere ludic-spectaculară a sensului care alunecă astfel tranşat, scurtat, mai uşor, animaţie pur formală, ea însăşi spectaculară; la celălalt pol: frînare, încetinire a acceleraţiei teleparticulelor – televiziune grea de sens, strivită sub propria-i misie.

Televiziune privată / televiziune publică

Or, aceste consideraţii strict formale (cadru-ramă-serialitate / ritm-animaţie-frecvenţă / (*speed-*) (*slow*)*televisions* / tactilitate-punere în perspectivă) deschid un alt spectru de oscilaţie, o a treia axă, suprapunîndu-se, pînă la un punct pe diferenţa „televiziune publică-televiziune privată": sens-spectacular. Astfel, televiziunea publică este una preponderent a mesajului prin ritmul *a fortiori* lent în care funcţionează (şi invers), în timp ce televiziunea privată este cel mai adesea, pentru a se supune principiului rentabilităţii, preponderent a masajului.

Dacă televiziunea „donne à voir plus qu'à penser" (G. Balandier), atunci televiziunea publică se comportă ca şi cum ar vrea să contrazică acest principiu, facilitînd sau obligînd chiar la un timp critic-digestiv prin însăşi lentoarea în care funcţionează, la o distanţare cognitiv-critică a telespectatorului, distanţare care, dacă nu ar cădea în hipercriticism şi hiperpliciteală (mă refer la TVR), ar reuşi, la limită, să dea mai mult de gîndit decît de privit. În linii mari, pentru a defini mai bine raporturile dintre ideal-tipurile *speed-* şi *slow-televisions*, să avansăm că dinamismul formal şi producerea de sens articulat se află într-un raport de inversă proporţionalitate: sensul are nevoie de un timp propriu, specific, de coagulare – principiul aristocratic, pe cînd spectacularul nu – principiul democratic. Mai mult, este recomandabil ca spectacularul în conţinut să fie susţinut şi întărit de spectacularul formal – ventilaţie, rapiditate, animaţie pur formală.

Se poate deci reduce triada televizivă – info, divertisment, educaţie – la diada – spectacular, sens – dublată, în mare parte generată, de opoziţia dintre ideal-tipurile televiziuni rapide şi televiziuni lente. Ritmul fluxului de imagini-mesaje este determinat de şi determină, la rîndu-i, gradul de articulare a sensului. Cu cît este mai rapid, cu atît balanţa înclină înspre spectacular (fie şi numai formal), sensul fiind fragmentat, tranşat, miniaturizat şi lubrificat prin spectacular. Cu cît este mai lent, cu atît şansele de producere a sensului cresc, iar spectacularul (în primul rînd formal) tinde să dispară.

Opoziţia spectacular-sens intersectează cuplul imagine-mesaj: spectacularul este preponderent imagistic, sensul nu se poate articula decît prin mesaj, fie el în mare parte asumat de imagine în pedagogia, semiologia şi retorica imaginii (vezi „No comment" de la Euronews).

Ceea ce au specific ideal-tipurile descrise mai sus este că ocupă, fiecare, trei poli simultan. În realitate, televiziunile decupează triunghiuri mobile, ale căror unghiuri cresc sau se alungesc în funcţie de punctele mişcătoare de pe cele trei axe. Ceea ce face specificul acestor trei spectre, gradaţii, continuum-uri intersectare aici este că mediul televizual se defineşte mai degrabă la polii tactilităţii, acceleraţiei (animaţie pur formală – noţiunea însăşi de animator este în acest sens revelatoare) şi spectacularului în conţinut. De aceea, o formă pură de *speed television* există – televiziunile muzicale, de pildă –, în timp ce ideal-tipul *slow-television* nu (mai) are reprezentare materială. Toate televiziunile tind, prin aceea că sînt televiziuni, spre polii imaginii, spre masajul imagistic. Deplasarea înspre „roşul" imagistic trece printr-o reajustare sacrificială a mesajului.

Tripla criză de situare

În acest sens, se poate vorbi despre TVR ca despre o, pînă la un punct, anti-televiziune: strivită sub propria-i misiune de serviciu public, avînd ca unic motor al mişcării forţa inerţială proprie, TVR tinde în permanenţă să iasă din „grafic", să fugă, pe fiecare din cele trei axe, prin şi dincolo de polii mesajului care o definesc ca *slow-television*; trece de limita suportabilului televizual, cade în afara ei înseşi ca televiziune, devine altceva decît televiziune; invers, încercînd să recupereze, pe anumite segmente, handicapul televizual constitutiv, glisează vertiginos înspre polii imaginii, copiind copios reţete ale succesului televizual privat şi căzînd astfel, simetric, în afara ei înseşi ca serviciu public. Triplă criză de situare (pe fiecare din cele trei axe) care face ca mijlocul să nu poată fi niciodată găsit sau ţintit, adică de lipsă de „stil" propriu. Căci numai un stil propriu ar putea să anuleze schizoidia, să recupereze unitatea, frînînd dubla (periculoasa) alunecare în afara ei însăşi ca televiziune şi ca televiziune publică.

Lentoarea structurală, lălăiala formală o împing pur şi simplu la şi dincolo de capătul extrem al axei vitezei regimului de funcţionare, pe care nu reintră, cînd şi cînd, decît imitînd zgomotos isteria televiziunii comerciale (mă refer la PRO TV, în primul rînd), apărînd astfel la polul opus celui prin care, de obicei, se autoevacuează televizual; vrînd să compenseze acest deficit de acceleraţie, de animaţie, de viaţă, se resuscitează spasmodic prin tehnologia (împrumutată) a electro-tele-şocurilor private care îi accentuează, întăresc şi definitivează „stilul" (adică lipsa de stil) şi o descalifică pur şi simplu ca televiziune publică sustrasă, în principiu, cercului concurenţei televiziunilor comerciale, în esenţă rapide. Inervare? Enervare! Sau, în cel mai bun dintre cazuri: ritm fără conţinut, formă fără fond, tonus fără muşchi. Minuscul orgasm formal (clip)... şi atît.

La fel stau lucrurile şi pe axa sens-spectacular: lipsa de stil împinge şi aici TVR-ul la excese mimetice: pentru a contrabalansa seriosul impus, scremut, forţat, stresat, în tot cazul prea greu, nedigerabil televizual, TVR alunecă vertiginos la polul spectacularului pur, gol, ieftin, formal, de contact, fatic; prea greu, dintr-un punct de vedere strict televizual, sensul nu se leagă, nu se prinde, iar spectacularul ne lasă încă visători; avînd de ales între imensa-i forţă inerţială şi supleţea sterilă a unei forme pure (de împrumut), TVR alege mereu, alternativ-dialectic, alternativa.

În fine, pe axa tactilitate-perspectivare, TVR se comportă în acelaşi mod: ori măreşte prea mult perspectiva prin care încearcă să furnizeze un principiu de inteligibilitate al fluxului informaţional nomad (desedentarizat astfel), un cadru pe cît posibil mai general de interpretare, ori cade, punctiform, partizan, neproblemizant (sau mărunt, infinitezimal problematizant) înspre polul tactilităţii, micşorînd prea mult perspectiva, cadrul, (tele)vizorul: analiză mai tactilă chiar decît informaţia pe care ar trebui s-o adune, organizeze şi „perspectiveze", situaţie în care mesajul tinde pe bună dreptate să devină masaj spectacular – succedaneu de seară al „tactil, prea tactilului" duş informaţional de peste zi.

Triplă schizoidie deci. TVR „rămîne", chiar şi sub aspect formal (ce zic: în primul rînd formal!), „de reinventat" (B. Ghiu). Cum ar trebui ea să arate pentru a corespunde exigenţelor unei bune situări, pe cele trei axe, ca televiziune şi ca televiziune publică? Fiţi cu „ochii-n patru"...

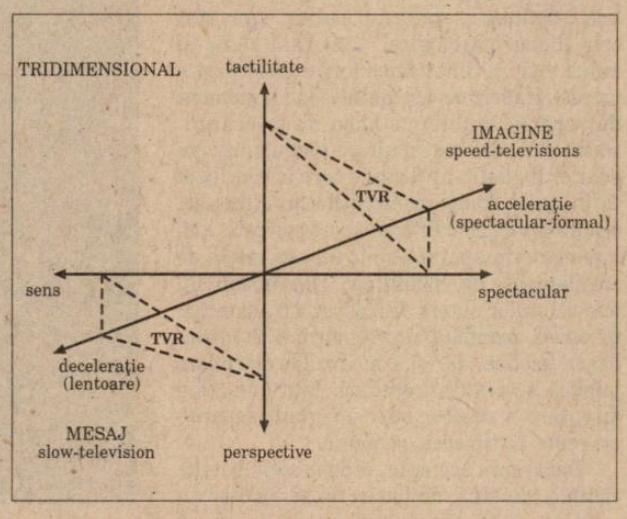

Nicolae PERPELEA
sociolog

Sociosemiotică şi arcan public

Înţeleg prin cît de publică este televiziunea publică o problemă de mod (cum, în ce fel), nu de cantitate (audienţa cumulată, „cît de des se uită“ etc). Ultimul aspect este evident interesant pentru „contribuabil“ (la ce să dau bani, la ceva la care nu mă uit?). Pentru investitor (cui, cîţi bani şi ce fel de soi de reclamă) şi pentru personalul politic (prăbuşirea audienţei poate fi prezentată ca rezultat doar al „matrapazlîcurilor“ ideologice). Din acest punct de vedere scandalul este universal şi nu va dispărea decît înspre sfîrşitul televiziunii virtuale sau pe la începutul celei telepatice. Pe de altă parte, cîtă vreme vor exista cupluri de soiul tv.publică – privată, va exista şi interesul celor „private“ să exagereze argumentul cantitativist pentru a inculca unui „public general“ (mai bine zis audienţei adverse) sentimentul de a fi taxat şi pentru coşurile care nu fumegă. Ca exemplu: înclinaţia mea este să cred că trebuie să plătim impozite (sînt legate de birocraţia înţeleasă à la Max Weber – legalitate, proceduri universale), căci taxele trimit la aspectul hilar al dominaţiei tradiţionale: se „taxează“ fenomenul apărut sau văzut, se prinde cu arcanul la armată (abonamentul, dacă ai apucat să ţi se facă). Şi de ce o armată poate invoca pretenţia la legitimitate (forma „substanţială“ a legalităţii)? Pentru că doar ea poate prinde cu arcanul. Iată un frumos şi util cerc vicios.

O cale de mascare a acestor interese este sublinierea, în cadrul diferitelor soiuri de discursuri în care este convocată „opinia publică“, contradicţiei între taxă (impozit) – tendinţa (tentaţia) egalizării cantităţii de reclame de la canalele private („comerciale“) – scăderea calităţii programelor – oblicizarea informaţiilor şi cadrelor interpretative oferite publicului semnificativ din punctul de vedere al menţinerii unor interese scenice „pluraliştice“ (cel care are mijloace valorice şi de reactivitate pentru impunerea de obiecte publice şi/sau proceduri universale de acces la mecanismele de decizie). Apare însă un soi de paradox căci acest mijloc de a bate şaua să priceapă iapa (mai pe ...şleau: televiziunile particulare pot să primească unele „comenzi de stat“) se bazează în realitate pe invocarea unui merit de calitate şi formă.

O altă cauză care ocultează adevărata dovadă folosită de aceste discursuri este invazia aşa-ziselor „monitorizări“ care din punct de vedere politic pot fi uşor folosite tactic (cînd cuiva nu-i convine ceva sau cineva, îl monitorizează prin tot soiul de numărări şi măsurări de „apariţii“ şi „părţi“, ritual „ştiinţific“ care seamănă tare mult cu magia împungerii unei păpuşi reprezentîndu-l pe duşman). Probabil că nu te simţi prea bine cînd cineva te scobeşte cu metrul, aşa că-i poţi răspunde cu aceeaşi armă ş.a.m.d. Efectele se răsfrîng şi asupra cercetării teoretice prin sărăcirea modelelor de analiză utilizabile. În cele din urmă – la cele mai „importante“ dezbateri „pe teme de televiziune“ – se emit doar enervante şi banale rotocoale de ceaţă teoretică pentru a da un caracter absurd zăngănitului ideologic sau financiar.

Există desigur şi o vinovăţie pur teoretică : definiţiile spaţiului public (cum sînt cele „habermasologice“) sînt cam sleite şi induc viziuni dihotomice (ori e public ori e privat). Habermas asemuieşte la un moment dat spaţiul public cu casa de toleranţă. Dacă ar fi stat mai mult pe gînduri, iar nu doar ar fi gîndit, ar fi ajuns oare la concluzia că în acest domeniu lucrurile nu stau aşa, ori alb ori negru? În ceea ce ne priveşte vom înţelege prin spaţiu public un ansamblu de aranjamente de vizibilitate. Din ansamblul televiziunilor putem deci decupa transversal un obiect asamblat al procedurilor de vizibilizare publică, dar şi a modurilor de redare publică a acestor proceduri. Iată mai jos o discutare a acestor supoziţii pe baza unor concepte de tip socio-semiotic.

Dacă, spre exemplu, vedem tipul de televiziune (de ştiri, de loisir, de servicii şi co-

© S. Ghetie

merţ, relaţională etc) ca pe un soi de pact (F. Casetti) sau contract, atunci trebuie identificată şi descrisă reciproc pretenţia că el este un acord graţie căruia emiţătorul şi receptorul recunosc faptul că se află în situaţii de comunicare, prin co-tematizare şi din raţiuni împărtăşite. Termenul „pretenţie“ ne sugerează că într-un contract există pîrghii prin care promisiunea este identificabilă cu garanţia (care acţionează prin regula disuasiunii: angoasa faţă de scăderea extensiei, intensităţii sau seriozităţii atenţiei spectatoriale). Cum se întemeiază validitatea acestei pretenţii? Prin discursurile televiziunilor despre ele însele (reviste cu programe, afirmaţii ale persoanelor publice, agregări de emoţii si opinii particulare, „proiecţii“ ale institutelor de sondare etc.) şi prin aşa-numitele genuri televizuale, un soi de „esenţe“, titluri sau etichete care-mi permit să-mi „cam“ dau seama despre ce este vorba. De pildă, promisiunea de autenticitate are drept criteriu de identificare generică existenţa emisiunilor de tip reality show sau docu-dramă – întrucît spectacolul lumii este cel al unei „mediatizări zero“ (R. Barthes, F. Jost), adică o mediatizare cvasi-identică mişcărilor şi cadrajelor ochiului de cameră ca realitate prelungită a punctului de vedere uman. Validarea pretenţiei se face pe baza convenţiei (universale?) că decupajul ocular menţine o lizibilitate crudă asupra fenomenelor. Sesizabilitatea lor pe viu (live) ar favoriza astfel un soi de „contact cognitiv“ (ce prăpăd epistemic!) cu interioritatea situaţiilor şi persoanelor reale. Tot aşa cumva, promisiunea de direct sugerează o concomitenţă între eveniment şi recepţie – genurile reportaj sau actualitate fiind prin cantitatea şi calitatea lor o garanţie de inteligibilitate asupra fluviului lumii vieţii trăite. Acest fluviu real este transmutat prin iconi (indici de contact) în „fluxul televizual“ în măsura credinţei telespectatoriale (care presupune şi ea diferite soiuri de competenţă) că „dacă se întîmplă ceva, precis n-or s-o scape ei“. Nu trebuie să mă zgîiesc toată ziua, ajunge să ştiu că am puterea – prin zapping – de a şti cum, anume „în cazul în care“. Mie îmi este chiar suficient să ştiu că este un canal sau o oră unde (cînd) pot să aflu „că nu s-a mai întîmplat nimic“.

Cum se regăsesc aceste distincţii, evident minimale, în disputa public-privat? Mai întîi trebuie să presupunem două, să le zicem cu preţiozitate, meta-promisiuni : (a) de seriozitate normativă („că te învaţă ceva“, „că se vor aduce explicaţii“, „experţi“, „mafalde“, „profeţi“) şi (b) de prezenţă a Celuilalt („mă uit la tv. ca să ştiu cu cine mă uit şi nu mă uit“). Unii cercetători (D. Wolton) susţin că totul este în funcţie de diferenţa de ton preferată : către promisiunile „parţiale“ (tv. private), către meta-promisiuni cea publică şi canalele „generaliste“ (înţelese şi ca agregări virtuale de emisii „tematice“). Părerea pe care o susţin aici este însă că lucrurile ţin foarte mult de orientarea pretenţiei de a avea un anume referenţial colectiv (audienţă, public ţintă etc.). Enunţul standard al celei private trebuie să evoce un a fi împreună cu ceilalţi în faţa lumii aşa cum este ea, în timp ce televiziunile publice presupun ca regulă constitutivă a fluxului unitatea unui public naţional (unit în faţa aceluiaşi spectacol). Cei atenţi din punct de vedere filosofic pot observa aici un bun subiect gen „cearta universaliilor“, „individualism metodologic – holism“ etc. Cei atenţi din punct de vedere politic vor purcede cu siguranţă la o abilă vizibilizare a existenţei sau nonexistenţei unui „public universal“ (şi a proceduralizării „corecte“ a emisiunilor cu „caracter politic pluralist“), în funcţie de jocurile de putere ale personalului politic.

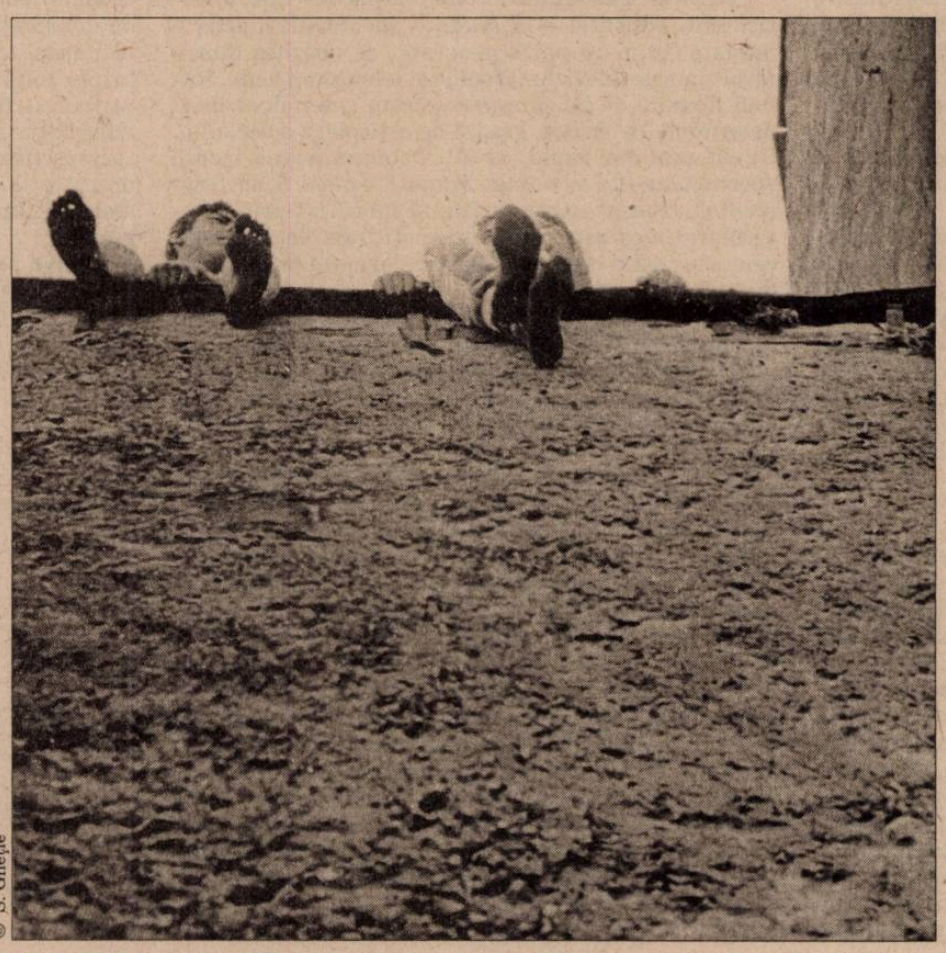

© S. Ghetie

Să revenim la definiţia dată spaţiului public. Concepţia procedurală (aranjamente de vizibilitate) estompează distincţia dintre cele două pretenţii şi opţiuni de înţelegere a referenţialului colectiv în favoarea semnificaţiei: varietatea formelor (dispozitive scenice) şi puterea de a realiza ceea ce unii sociologi numesc pur şi simplu „legătură socială“. Aşa vom putea măsura cu aceeaşi unitate triluri diferite, căci legătura socială poate fi definită în termeni precişi de aşteptare, cum ar fi aşteptarea unui invitat la o reuniune. Vizibilă sau nu, reuniunea există prin ratificarea cognitivă („uite ăştia nu au dat şi...“), dar în special emoţională a absenţei invitatului – percepută ca o ofensă (de „inversul“ ei îţi dai mai greu seama) şi un abuz în cadrul contractului de autenticitate şi/sau de direct.

Uneori, ca indici pentru existenţa acestor aranjamente de vizibilizare publică a reuniunilor publice virtuale, sînt folosite rămăşiţele folosinţei („uzajul de televizual“). Eu sînt interesat să susţin că de fapt noi nu trebuie să fim taxaţi nici măcar pentru fumuri, ci pentru cer. Adică pentru văzduh – ca să ne eliberăm de alte conotaţii şi să ne apropiem ideea de orizont accesibil doar ca semnificaţie şi sens oricui, dar „tabu“ în privinţa încălcării sale corporale. Asemenea locului înalt – metaforizare păgînă a ceea ce este un îndreptar sacru pentru omul religios pe care (respectiv, la care) nu te poţi duce decît cu toţi ceilalţi (sau împreună cu sufletul altuia). Celălalt trebuie să vină la această reuniune publică invizibilă, cum a fost numită televiziunea, cu faţa lui, iar nu cu izul şi ifosele încarnate în fel şi chip (bat la o recentă dezbatere televizuală care punea problema savantă dacă nu cumva „luptele“ de la televiziunea publică sînt doar chestiuni legate de „nepotrivirile moral-psihice“).

Se poate încheia acest eseu cu o întrebare calchiată după o vulgată politologică: dar oare nu cumva au cetăţenii televiziunea publică pe care o merită? Cam aşa ni se întîmplă dacă nu ascultăm şi în privinţa „aşteptării televizuale“ de cele zise de Brecht în privinţa nevoii de a proceda în spectacol ca şi în viaţă, căci „nu trăim pentru a avea emoţii, ci trăim şi avem emoţii“. Dar unele spaţii publice televizuale ne învaţă doar cum să mergem pe o stradă străină mimînd naturaleţea sau stilul turistic sau privirea „automată“ a ceasului. O străbatem pentru a avea emoţia familiarităţii cu partea publică a părţii noastre private. Şi tocmai atunci se dă pe-acolo şi cu arcanul pentru cei care vor să fie văzuţi (şi să se vadă) că se află în treabă. Dar acesta nu-i decît un răspuns în legătură cu ce se întîmplă atunci cînd ne decidem raţional să fim iraţionali (mimînd clişeul iraţionalului) parcă neajungîndu-ne varianta indigenă de iraţional.

prof. dr. Ioan DRĂGAN
Universitatea Bucureşti – Sociologia comunicării

Mai poate fi televiziunea publică un „pedagog naţional“?

© C. Bumbuţ

„Paleoteleviziunea“

În perioada de început a televiziunilor europene (anii 50), acestea erau un monopol de stat, spre deosebire de SUA, unde cele trei mari „reţele“ TV erau şi sînt canale private, comerciale. Statutul şi misiunea televiziunilor europene din anii '50-'60 erau definite, în principal, prin trei sintagme: televiziune de masă sau „de societate“; televiziunea ca liant naţional al societăţii (împreună cu statul naţional şi sistemul educaţiei naţionale); pedagog cultural naţional avînd o triplă misiune – a informa, a educa şi a distra. Chiar şi această ierarhie funcţională spunea totul despre televiziunea concepută atunci ca un mijloc masiv de comunicare modulat după o ideologie preponderent paternalistă, integratoare, populară şi chiar etatistă. Această viziune comunicaţională asupra rosturilor televiziunii ca voce a statului garant al societăţii naţionale şi ca expresie a culturii proprii în primul rînd, coincidea pe planul studiilor despre comunicare cu preeminenţa abordărilor funcţionaliste care atribuiau mass-media funcţii preponderent integratoare şi de legitimare a sistemului social. Mai tîrziu, prin cuvintele lui Umberto Eco, această televiziune tradiţională a fost numită „paleoteleviziune“. Era în Franţa, de pildă, după o vocabulă evident ironică, „televiziunea-balcon“, adică un fel de loc public din care periodic oficia solemn generalul De Gaulle, în calitate de preşedinte al Franţei (în paranteză fie spus, şi John Kennedy a exploatat masiv şi inteligent televiziunea pentru a-şi construi şi difuza imaginea de politician carismatic). Să mai spunem că au fost anii de glorie ai televiziunii marilor ceremoniale şi a spectacolelor grandioase, al căror prototip a rămas încoronarea televizată a reginei Elisabeta a II-a (avînd ca replică recentă înmormîntarea televizată a prinţesei Diana), dar şi a proiectelor ambiţioase de cultivare şi educare a marelui public.

Treptat, în televiziunile vest-europene apar simptomele schimbării şi chiar elemente care conduc la restructurări în logica modelului comunicaţional al televiziunii: ideea televiziunii ca „serviciu public“ (prezentă încă de la începuturile televiziunii naţionale în lumea occidentală) devine dominantă în filosofia şi politica televiziunilor vest-europene; de la televiziunea marilor ceremonialuri oficiale se avansează progresiv spre mediatizarea televizuală a scenei vieţii cotidiene, de care se leagă intrarea masivă în universul televizual al „faptului divers“, uneori al derizoriului, „starizarea“ omului de rînd şi recursul la emisiuni interactive, se cristalizează şi devin practici obişnuite cele trei principale reguli profesional-deontologice ale culturii (conduitei) comunicatorilor de televiziune, şi anume: 1) regula „echilibrului“ – accesul echilibrat la TV al tuturor actorilor politici legitimaţi şi norma pluralismului punctelor de vedere; 2) regula „moderaţiei“, constînd în asumarea unei neutralităţi de atitudine, expresie şi limbaj; şi 3) regula „independenţei“, adică a distanţei critice faţă de putere şi faţă de alţi actori sociali şi politici, toate conducînd spre afirmarea principiilor pluralismului, neutralităţii şi independenţei televiziunilor publice, care se şi dotează cu coduri substanţiale în acest sens. În acelaşi proces de schimbare a modelului şi stilului televiziunii se înscriu şi noile ipostaze ale realizatorului jurnalului de actualităţi: de la crainicul care declamă emfatic ştirile la prezentatorul care le comunică şi, în fine, la animatorul ce parcă dialoghează cu noi asupra fiecărei noutăţi; comunicarea unidirecţională începe să ia chipul unei comunicări de proximitate, iar acumularea resurselor comportamentului selectiv (operaţional facilitat de comoda telecomandă) eliberează treptat publicul TV din captivitatea fascinaţiei şi a uniformităţii. În anii '80, televiziunile occidentale păşesc decis în era „neoteleviziunii“ (U. Eco).

„Neoteleviziunea“

Evident că rolul-cheie în translaţia la un nou model de televiziune a revenit demonopolizării şi multiplicării canalelor TV fie prin privatizarea unor canale publice, fie prin înfiinţarea de canale private, fie chiar prin formula unei televiziuni mixte.

Sistemul pieţei televizuale, supus unei concurenţe din ce în ce mai puternice, începe a fi controlat de televiziunile private, fenomen cu multiple consecinţe, dintre care le menţionez pe următoarele trei: imperativul maximizării audienţei (şi a încasărilor publicitare) conduce la tendinţa generalizării, inclusiv în sfera televiziunilor publice, a unui model de comunicare numit consumerist-publicitar, care supravalorizează divertismentul, senzaţionalul şi spectacularul; „dictatura“ audimatului joacă rolul de principal „selector“ şi marcator al programelor TV, ceea ce face ca televiziunea „realizatorilor“ (figura predominantă la început) şi cea a „editorilor“ (intraţi în rol ulterior) să intre sub auspiciile „televiziunii programatorilor“, căci strategiile de programare ajung a fi cheia identificării, a mărcii, a succesului (sau declinului) fiecărei televiziuni; în fine, un nou „stil“ televizual, cel al „neoteleviziunii“, care inversează (simbolic) raporturile şi rolurile comunicator-public schimbînd nu numai aspectul, ci şi fizionomia şi conţinutul programelor şi emisiunilor. La toate acestea se adaugă efectele multiple generate de explozia noilor tehnologii de informare şi comunicare, începînd cu cablul şi sateliţii, şi terminînd cu televiziunea numerică, multimedia şi Internetul.

Televiziunea publică, prin statut mai tradiţională şi mai dinamică, este obligată să-şi redefinească identitatea, răspunzînd unei triple presiuni: cea provenită din pluralitatea canalelor şi competiţia generată de televiziunile comerciale, de canalele tematice, reţelele cablate clasice etc. – element contextual care aseamănă piaţa televizuală cu un supermaket în care o televiziune sau alta trebuie să-şi definească uşor „marca“ prin care este căutată şi receptată de public; cea a trecerii de la o televiziune „de stat“ la o televiziune de „serviciu public“, în condiţiile în care televiziunile private îşi extind oferta de „servicii“ către populaţie; şi, în fine, cea legată de translaţia de la „paleoteleviziune“ la stilul comunicaţional al „neoteleviziunii“, fără a-şi abandona însă vocaţia originară şi originalitatea.

Situaţia în România

Televiziunea este, deci, confruntată – iar în România, într-un mod extrem de acut – cu eliberarea de un triplu sindrom: cel al „etatismului“ şi politizării, al trecerii de la „politic“ la „public“ şi civic; cel al paternalismului, adică al „pedagogului“ naţional (de modă veche) şi,în fine, cel al revendicării arogante, dar uşor inconştiente, a unui statut de canal naţional care nu poate fi clintit uşor de pe soclul său (în ciuda studiilor de audienţă care arată pierderi serioase de popularitate şi de credibilitate).

În noul context, marcat totodată de globalizarea comunicării şi expansiunea industriilor culturale ale consumerismului, trei par a fi direcţiile principale de schimbare şi autoidentificare a televiziunii publice.

Mai întîi, valorizarea în strategiile de programare a binomului *informaţie-cultură*, faţă de televiziunile comerciale axate pe binomul *divertisment-ficţiune* (telefilme, seriale, telenovelas, soap-opera, sitcom-uri). Sub acest aspect, pentru a face faţă concurenţei, tentaţia televiziunilor publice (iar la noi şi mai accentuat în ultimii doi ani) a fost aceea de a adopta, cu mici adaptări, modelul de programare al televiziunilor comerciale, intrînd deci în jocul concurenţial dominat de acestea (reducînd informaţia, şi mai ales spaţiul emisiunilor culturale, făcînd contraprogramare şi antiprogramare, adică plasînd la orele de maximă audienţă emisiunile care stau sub semnul consumerismului facil), cu riscul de a-şi distorsiona identitatea specifică de televiziune publică şi de a pierde treptat din audienţă. Această derivă provine dintr-o triplă confuzie: divertismentul ar reduce nevoia de informaţie; or, statisticile arată, de pildă, că creşterea masivă a programelor de divertisment şi de ficţiune în structura „televiziunii oferite“ (difuzate) nu s-a reflectat decît în mică măsură în structura „televiziunii receptate“. Astfel, studiile de audienţă (făcute în Occident, ca şi ale noastre) ne spun că în condiţiile scăderii ponderii informaţiei în programare, audienţa efectivă a informaţiei a rămas constantă şi, paradoxal, chiar a crescut nevoia de informare. Potrivit studiului efectuat în acest an de Laboratorul „Media, comunicare şi cultură“ din cadrul Institutului de Sociologie al Academiei Române, pe primul plan al aşteptărilor publicului faţă de televiziune se află *informaţia* (pentru 59% din eşantionul studiat). Este o altă problemă aceea a *ce fel de informaţie* aşteaptă publicul, pentru că în ierarhia insatisfacţiilor rangul I este ocupat de „dependenţa politică“ a TVR, de unde şi scorul mai mic de credibilitate al acesteia. Măsurătorile de audienţă arată, în genere, că TVR deţine totuşi primul loc în structura audienţei tocmai în zona celor două principale emisiuni informative („Telejurnalul“ de seară şi „Ediţie specială“, beneficiind cu siguranţă şi de atuul tehnic de a putea acoperi întreaga ţară şi de fidelitatea publicului rural, mai puţin atras în jocul concurenţial).

A doua confuzie se referă la *cultură* şi ţine de ceea ce este mai mult o prejudecată: emisiunile culturale ar avea un public special, format în genere din segmente cultivate ale populaţiei, chiar din intelectuali. Cercetările lui M. Souchon (Franţa) arată că publicul emisiunilor culturale este constituit, în proporţii apropiate, din oameni aparţinînd tuturor categoriilor sociale. În genere, în materie de consum televizual sînt mai mari diferenţele dintre indivizii situaţi socialmente în interiorul aceluiaşi strat/grup (lucrători industriali, funcţionari, straturi mai instruite, tineri, femei) decît distanţele dintre grupurile sociale, care sînt, neaşteptat, foarte apropiate între ele ca durate ale televizionării şi ca tipuri de programe şi de emisiuni vizionate.

A treia confuzie se referă, în general, la audienţă. Practic, cea mai „adevărată“ segmentare a publicului nu este cea dintre „marii“ şi „micii“ consumatori de TV: în genere, cam o treime a publicului realizează două treimi din durata de televizionare.

Revenind la cultură, problema nu este aceea a publicului, ci a caracterului emisiunilor: întrucît publicul programelor culturale de televiziune provine din toate straturile sociale, emisiunile trebuie concepute în această viziune, să fie adică destinate (prin conţinut, formulă, stil, adresabilitate) publicului larg.

În al doilea rînd, este vorba de o nouă filosofie a *informaţiei* (dincolo de vechea problemă a dependenţei acesteia de politică), bazată pe: deplasarea accentului de la vizualizarea informaţională a actorilor instituţionalizaţi ai politicului la mediatizarea politicului ca spaţiu public al civismului, ca scenă a societăţii, aleşilor şi alegătorilor, deci într-un nou echilibru între ceea ce se numeşte înformaţia „instituţionalizată“ (referitoare la parlament, guvern, preşedinţie, partide, alte instituţii ale statului, tot ceea ce se numesc „curţile puterii“) şi mediatizarea ariei largi a politicului ca spaţiu al civismului, al reacţiei, aşteptărilor, comportamentului politic, economic, social al indivizilor, grupurilor, organizaţiilor, al politicii împărtăşite şi trăite de cetăţeni, adică a nivelelor şi ambianţelor în care se produce construcţia socială – de jos – a realităţii politice, ca spaţiu public.

În fine, în al treilea rînd, şansa televiziunii publice stă în profilul său de canal *generalist*, fapt relevabil mai ales prin valorile semnificative ale indicatorului *audienţei cumulate* (cei care televizionează şi parţial o televiziune în decursul unei săptămîni, de pildă un prag de vizionare continuă de minimum 15 minute într-o săptămînă). Utilitatea şi viabilitatea televiziunii publice sînt legitimate, între altele, de rata mare a „audienţei cumulate“. Acest indicator ne arată că este foarte mică proporţia celor care, în decursul unei săptămîni, nu găsesc nimic de văzut la televiziunea publică, ceea ce dovedeşte, în plus, identitatea acesteia ca televiziune generalistă, aptă să răspundă întregului spectru al aşteptărilor comunicaţionale ale publicului în ansamblul său.

Între ideologia verticală a paternalismului propriu televiziunii naţionale tradiţionale (publicul ca formă de sublimare colectivă, ritualizarea consumului) şi ideologia consumeristă a televiziunilor comerciale (supuse constrîngerii şi voluptăţii imperativului maximizării audienţei cu orice preţ), televiziunea publică îşi poate asigura un drum propriu, cu condiţia renovării continue, a evitării capcanelor concurenţei care uniformizează, intrînd firesc în fluxul, ritmul şi desfăşurările vieţii cotidiene şi conectate noului orizont de aşteptări ale individului supus tensiunilor modernizări.

Z. ORNEA

Televiziunea publică nu e publică

De obicei rubrica mea comentează tema numărului din *Dilema* pusă în discuţie din perspectiva istoriei literare, astfel, trebuind să abordez pieptiş tema acestui număr. Aşadar, într-adevăr, cît de publică este televiziunea publică? Sînt ispitit să răspund direct, din capul locului, nu este, din păcate, aproape deloc. Televiziunea naţională, cu cele două posturi ale sale, este de prea multă vreme în derivă pentru ca faptul să nu izbească instantaneu. În afara scorţoşeniei, nimic nu o deosebeşte, de fapt, de televiziunile comerciale. Negăsindu-şi o fizionomie proprie, care să o deosebească fericit, televiziunea publică e într-o permanentă concurenţă cu televiziunile comerciale, în aşa fel încît, practic, se aseamănă cu ele pînă la a se confunda. Ceea ce nu este nici scopul, nici rostul televiziunii publice. Să spun, mai întîi, că a rămas aici obiceiul nefast al aservirii televiziunii publice partidului (partidelor) aflat(e) la putere. E o sechelă gravă moştenită încă din vremea comunismului. Regimul Iliescu a preluat cutuma, aservindu-şi televiziunea. Lozinca aceea amar şugubeaţă „cu televizorul aţi minţit poporul" confirma o stare de fapt. Noua putere de după noiembrie 1996 a preluat cutuma, aservindu-şi, şi ea, televiziunea. Faptul era prea evident ca să nu fie şi supărător. În orice emisiune politică, exponentul opoziţiei, dacă era invitat, avea de înfruntat doi adversari, cel al puterii şi moderatorul. Iar telejurnalul e atît de manipulat, încît obiectivitatea e, practic atît de suspendată, încît telespectatorul care voieşte să se informeze corect şi complet trebuie să apeleze şi la serviciile unui alt post de televiziune. Cu prilejul recentelor demisii ale celor două diriguitoare ale Departamentului emisiunilor informative, ele au mărturisit acuzator că au avut parte de presiunea partidelor la putere. Tardivă deconspirare a unei realităţi care se vedea cu ochiul liber. Şi, ceea ce este cu totul regretabil, nu există nici o şansă pentru remedierea acestei păcătoase stări de fapt. Aşa cum e alcătuită legea audiovizualului, cu reprezentanţi ai partidelor politice în Consiliul de administraţie al Televiziunii şi cu alegerea, de către Comisiile de cultură ale celor două Camere parlamentare, apoi în plenul parlamentului, a preşedintelui (director al televiziunii), totul depinde de ansamblul parlamentar majoritar. Oricîte vorbe frumoase despre echidistanţă s-ar rosti, prin aceste reglementări s-a validat, de fapt, în continuare aservirea televiziunii publice. Partidele politice aflate la putere nu pot, se vede bine, renunţa la capacitatea mediatică de influenţare a opiniei publice prin televiziune. Prea e tentant faptul că televiziunea publică avînd o rază atotcuprinzătoare a teritoriului ţării încît să se renunţe la aservirea ei. Normal ar fi fost să se fi găsit o personalitate de prestigiu din afara zonelor politicului care, împreună cu alte cîteva personalităţi cunoscute prin pregătirea în domeniu, să-şi asume responsabilitatea conducerii televiziunii publice. Dorita echidistanţă (atît cît e omeneşte cu putinţă) ar fi asigurată, aşa cum se întîmplă, fericit, la Radiodifuziunea publică. Dar cum legea audiovizualului a instalat televiziunea publică în subordinea majorităţilor parlamentare nimic, aici, nu e de sperat să se modifice sub raportul obiectivităţii. Acum, ca şi în viitor. Pentru că mîine, dacă jocurile democraţiei parlamentare aduc altă majoritate, televiziunea va avea alt director general şi noua majoritate îşi va aservi, de astă dată ea, televiziunea publică. Din capul locului, astfel, calitatea de televiziune publică e instalată sub semnul îndoielii şi chiar al nulităţii. Eroare gravă. Nu plătesc taxa de televiziune, în egală măsură, toţi cetăţenii încît să aibă dreptul la o televiziune cu adevărat echidistantă?

Cu acest statut fals şi falsificat prin amestecul factorilor de putere în funcţionarea ei, televiziunea publică, repet, nu şi-a găsit (dar o caută?) de prea multă vreme o formulă specifică şi deosebitoare. Totul e, aici, inerţial. Ba chiar, aş observa, din anumite puncte de vedere e mai rău decît acum un an. Vechea conducere a Televiziunii a dispus anul trecut renunţarea, cu totul, la emisiunile de cultură. Am protestat în revista *Dilema*, cum au procedat atîţia alţii în altă parte, atrăgîndu-mi excomunicarea din emisiunile televiziunii publice. La toate aceste critici îndreptăţite s-a răspuns că factorii de decizie sînt în căutarea unei alte formule, care va fi regăsită în noua grilă de program. Anul a trecut şi noua grilă n-a apărut, semn sigur că, aici, deriva şi bîjbîiala sînt atotstăpînitoare. Cîte un redactor de la redacţia culturală, mai răzbătător, a izbutit să-şi impună cîte o emisiune, programată la ore soporifice şi, de obicei, pe programul doi. Ceilalţi şomează în aşteptarea noii grile, care nu va veni, probabil, niciodată. Pînă una alta e evidentă lipsa de coordonare al unui ansamblu tematic. Se tot repetă, pînă la saţietate, că emisiunile culturale sînt în carenţă de audienţă, probîndu-se cu îndoielnice sondaje. Mai întîi că nu cred în adevărul acestor sondaje. Apoi rostul unei televiziuni publice (plătită de contribuabil şi de stat) este să facă acte de cultură, educînd, astfel, publicul. Înainte, între războaie şi mai tîrziu, cronica literară de întîmpinare se făcea în presa cotidiană şi, dacă cronicarul avea har (cum s-a întîmplat cu Şerban Cioculescu la ziarul *Adevărul* sau cu Perpessicius la *Cuvîntul)* cronica sa devenea moment de referinţă în actele de evaluare. Televiziunea are, astăzi, un impact hotărîtor, depăşind mult pe cel al presei (inclusiv cea literar-culturală). De ce nu se caută, aici, o competenţă care, într-o emisiune bine gîndită, să cearnă valorile prin instrumentul adoptat al cronicii de întîmpinare. Sigur, nu e uşor de găsit un Bernard Pivot sau un Reich-Ranitzki (care îşi reia, apoi, cronica în *Der Spiegel).* Dar e necesar efortul găsirii unui astfel de personaj (eventual prin schimbarea lui, în funcţie de eficienţă, pînă a-l descoperi pe cel investit, cu adevărat, cu darurile necesare). Odată găsit acest personaj devenit personalitate va fi factorul cel mai asemenea cultat în actele evaluative, spaima scriitorilor, editorilor şi librarilor sau, dimpotrivă, ajutorul lor de nădejde care va determina, poate, sporirea tirajelor, azi în grea suferinţă. De ce nu se introduc, apoi, alte emisiuni adecvate? E bine că e programată (evident pe al doilea program) o emisiune numită Teatrul Naţional la Televiziune, care face loc şi dramaturgiei româneşti, prin transmiterea unor spectacole de referinţă. E însă puţin pentru rostul educativ al unei televiziuni publice. Acelaşi lucru se poate face cu artele, cu literatura (emisiuni despre opere sau autori de referinţă), cu cultura în general, de la istoriografie la alte zone ale ştiinţelor. Nu ignor faptul că e greu de găsit acele emisiuni care, împreună, să fixeze fizionomia unei televiziuni publice. Şi sînt edificatoare, în acest sens, dezbaterile din presa franceză pe marginea căutărilor programului doi al televiziunii franceze, transformat în post public. Dar, aici, unele rezultate s-au şi văzut şi se caută în continuare. La noi, nonculturalitatea redactorilor de la secţia programe nu ştie să caute şi să găsească. Şi, de aceea, tot efortul acestor redactori este investit în concurenţa cu osturile comerciale de televiziune, de parcă idealul lor ar fi să transforme televiziunea publică în una comercială. Şi nu e greu de observat că posturile comerciale de televiziune programează (precum PRO TV) cîteva bune şi foarte bune emisiuni culturale, ţinzînd să înfiinţeze şi despărţăminte educative. Ce va mai face, în acest caz, televiziunea publică, ajunsă, în materie de audienţă, pe locul al treilea (după PRO TV şi Antena 1). Întîlnim aici, ca şi pe posturile comerciale, aceleaşi reclame stupide, repetitive şi iritante, care fragmentează chiar şi un film de cinematecă. Reclamele sînt inevitabile pe ecranul unui post comercial (care din asta se întreţine). Sînt ele justificate şi la televiziunea publică, unde mijloacele de întreţinere vin pe alte căi, publice?

Deocamdată televiziunea publică nu e publică ci tot, din păcate, comercială (şi, din acest punct de vedere, în urma, mult, a televiziunilor comerciale cu care vrea musai să se asemene). Totul, aici, trebuie luat de la început, alcătuindu-se o grilă de program care să-i confere o fizionomie particularizatoare, capabilă să o transforme, şi în fapt, într-o efectivă televiziune publică.

© O. David

Case şi circ

În ultima vreme a devenit ceva firesc ca la diversele emisiuni tv variaţiuni la tema „lumea domestică" (bucătăria, dormitorul, duminica în familie) oamenii să fie scoşi din case şi aduşi „pe micul ecran". Cînd mutarea aceasta nu îmbracă forme violente, realizatorii de emisiuni se mulţumesc să intre în direct cu telespectatorii şi iată create, justificate, umplute şi „salvate" minute întregi de transmisie cu ce s-o nimeri. Cei care intră în joc sînt răsplătiţi cu premii mai mici sau mai mari, oferite de firme sau de diverşi particulari mai înstăriţi cărora li se face publicitate etc. Mărturisesc că şi eu am zîmbit uneori privind astfel de emisiuni, uneori prea obosită sau prea plictisită să mai pot suporta altceva decît mici glumiţe şi întotdeauna mirată că există oameni care parcă vor cu tot dinadinsul să fie ironizaţi de către prea rafinaţii realizatori tv.

Nu ar fi rău dacă s-ar rămîne la nivelul ironiei – din păcate, şi aceasta este grosieră şi jignitoare în multe cazuri –, dar există tendinţa de a violenta viaţa privată a telespectatorilor invitaţi în studio, intraţi în spaţiul public bidimensional. Violenţa ca lipsă de menajare a oaspetelui, violenţa ca indiscreţie, ca discreditare, ca ironizare maliţioasă (gradual agravată pînă la bădărănie), ca ridiculizare. Violenţa instrumentului televiziune ca lezare a intimităţii prin mediatizare; ca lezare a demnităţii prin premiere, prin remunerare.

Un exemplu: faza finală a concursului *Mirii anului 1998*, difuzată de Antena 1 în emisiunea *Duminica în familie*. Un „spectacol" stînjenior, avînd ca premiu un apartament de două camere pentru care „concurau" perechi de tineri foarte reuşiţi. Pe feţele lor însă se citea crisparea şi încordarea, plictiseala şi stîngăcia cu care „prestau" ceea ce li se impunea în „concurs". Din partea concurenţilor nici urmă de plăcere, doar acceptarea grotescului în speranţa cîştigului; de partea cealaltă a camerei de filmat nici urmă de intenţie de *entertainment* (nu se urmărea satisfacerea publicului telespectator ci doar cea a clienţilor/sponsori), doar exploatarea în scop comercial a nevoii de o casă a unor oameni tineri şi disperaţi. „Probele" păreau copiate din concursurile de miss de la balurile bobocilor de liceu: el trebuia „să demonstreze" cum a sedus-o pe ea sau să îşi dovedească dragostea spunînd ce număr poartă ea la sutien; sau să înfeşe un bebeluş din plastic în scutece ultraabsorbante. Am avut un sentiment amar, aproape o durere fizică în toată fiinţa mea ca atunci cînd am văzut *Şi caii se împuşcă, nu-i aşa.*

În cele din urmă, juriul, alcătuit din Mădălina Manole (cu soţul) – preşedinte, Fugaru cu soţia, C. V. Tudor cu soţia, Viorel Lis cu soţia şi alţii, a decis cîştigătorii oferind şi casa după circ.

Ana-Maria POPESCU

Anca MANOLESCU

CUVÎNTUL EFICACE ŞI TĂCEREA

„În cursul secolului al VI-lea înaintea erei noastre, Aletheia-*Adevărul face parte dintre apropiaţii Zeiţei care-l întîmpină pe Parmenides şi-l călăuzeşte pînă la «Inima de neclintit a Adevărului circular»".*

© S. Gheţie

Intonarea adevărului

Pe direcţia de studiu deschisă de Jean-Pierre Vernant în *Originile gîndirii greceşti*, Marcel Detienne a publicat în 1967 un volum intitulat *Stăpînitorii de adevăr în Grecia arhaică* (trad. rom. A. Niculescu, ed. Symposion, 1996), din care face parte citatul de mai sus.

„Stăpînitorul de adevăr" – întrupat de regele-judecător, de prezicător ori de poetul inspirat de muze ai lumii vechi greceşti, precedînd democraţiile cetăţilor elene – e un personaj care nu are doar simpla capacitate de a enunţa, de a evoca un adevăr perpetuat prin tradiţie şi memorie. Cuvîntul lui este *solidar* cu adevărul în sensul că îl *actualizează*, îl aduce în prezenţă prin însuşi actul rostirii inspirate. Recunoscuţi ca atare în economia societăţii, stăpînitorii de adevăr ne arată ce era *aletheia* pentru vechii greci: o realitate atemporală şi sintetică, răsfrîntă – printr-o ţesătură de afinităţi simbolice – în domeniul ritual şi juridic, în administrarea regatului şi în forţa cosmică ce perpetuează ritmul lumii. Rugăciunea incantatorie, ca şi poemul intonat de aezi stabileau un contact direct cu acel domeniu atemporal, unde muzele „spun ceea ce este, ceea ce va fi, ceea ce a fost" (Hesiod, *Theogonia*); oficiantul ca şi poetul puteau colabora astfel la actul periodic al suveranului ce reinfuza, asemenea zeilor, ordinea într-o lume uzată ciclic, istovită progresiv de haos.

Aletheia se înrudeşte, în această concepţie, mai degrabă cu indo-iranianul *Rta*, spune J.-P. Vernant. H. Zimmer a arătat, în *Filozofiile Indiei*, ce important era rolul sacerdoţiului pentru exercitarea funcţiei regale şi, mai ales, în ce măsură el era acela care realiza – în sine însuşi – o cunoaştere *eficace* şi o trăire personală a principiului, transformîndu-se în cîmp de emergenţă a forţei lui ascunse. „Brahman – putere cosmică, în accepţiunea supremă a termenului – constituie esenţa a tot ceea ce sîntem şi cunoaştem... Toate lucrurile îl fac să se manifeste – dar numai înţelepciunea sacră a înţeleptului-magician competent îi merită numele, deoarece acest înţelept este singura fiinţă din univers menită să facă în el însuşi *conştient* şi în mod *conştient* manifestat în acţiune ceea ce în toţi ceilalţi rămîne adînc ascuns. El este cunoscătorul puternic şi plăsmuitorul oricărui tip de semn şi instrument ţinînd de înţelepciunea sacră: farmece, imnuri şi rituri, precum şi interpretări şi elucidări exegetice. În el, apele ţîşnind nesecat din izvorul ascuns (care este puterea divină din noi toţi) curg liber, îmbelşugat şi cu o forţă neistovită. A capta aceste ape şi a trăi din ele, hrănit de forţa lor inepuizabilă constituie alfa şi omega rolului său sacerdotal" (trad. rom. Sorin Mărculescu, Humanitas, 1997, p. 61).

Frapează, în ambele cazuri, caracterul anglobant, unificator al înţelepciunii şi adevărului, capacitatea lor de a face activ Unu în domenii şi activităţi pe care, cel puţin astăzi, le resimţim ca profund eterogene. „Stăpînitorul de adevăr" grec ori înţeleptul indian întreţin omogenitatea lumii, mai precis referinţa tuturor aspectelor ei la o axă verticală şi nevăzută. Pentru vechii greci, dreptatea, *Dike* – figurată prin verticala inflexibilă a balanţei – e „cea care cunoaşte *în tăcere* (s.n.) ceea ce se va întîmpla şi ceea ce s-a petrecut". Efortul unificator presupune un trafic reuşit între profuziunea pestriţă a vizibilului şi plenitudinea inaparentă, ascunsă, „tăcută", non-manifestată a divinului; presupune „captarea" acestei plenitudini spre a o face operantă în imediat şi, pe de altă parte, transmutarea lucrurilor şi evenimentelor către realitatea lor ascunsă, sintetică, axială.

Frapează iarăşi faptul că efortul acesta e unul *personal*, că fiecare din personajele citate se realizează pe sine ca loc al traficului şi al unificării – ce vor fi, apoi, eficace din punct de vedere comunitar. „Poetul accede nemijlocit, *într-o viziune personală* (s.n.) la evenimentele pe care le evocă şi are privilegiul de a intra în contact cu lumea cealaltă. Memoria îi permite să «desluşească nevăzutul»", spune M. Detienne; „de fapt, cuvîntul cîntat, rostit de un poet înzestrat cu darul clarviziunii, este un cuvînt eficace; el instituie prin propriile sale virtuţi o lume simbolico-religioasă care este însuşi realul" (p. 57 în ed. rom.).

Cuvîntul cîntat, intonat după o anume cadenţă – iată tehnica ce poate aduce în prezenţă adevărul-*aletheia*. Muza care prezidează arta poetului are drept corespondent substantivul comun *mousa*, cu semnificaţia de „cuvînt cîntat, cuvînt ritmat, cuvînt de laudă". Clarviziunea poetului, capacitatea lui de a scruta nevăzutul presupune realizarea unei comune vibraţii a celor două lumi, văzută şi trans-vizibilă, imediată şi ascunsă. Prin ritmul adecvat al recitării sale, el devine un poet *veridic*, un poet care situează lucrurile în „cîmpia adevărului", care le *exaltă* prin laudă pînă în acest domeniu.

Psalmodia, rugăciunea ori recitarea incantatorie sînt tehnici contemplative ce nu lipsesc în nici un spaţiu spiritual. Pentru musulmani, *Coranul* însuşi are sensul de „recitare" ritmată; îngerul Gabriel care comunică profetului cuvîntul divin îi indică şi felul cum trebuie transmis, anume drept text recitat. A face operant acest cuvînt – atît lăuntric cît şi în lume – înseamnă să-i dai viaţă prin intonare ritmată, refăcînd astfel, în sens invers, lanţul descendent al comunicării sale, reactualizînd acordul, vibraţia unificatoare între cuvîntul uman şi cel divin.

Jean Biès, filolog şi elenist, consemnează impresia similară pe care o resimte la Athos în cursul unei slujbe nocturne oficiate într- un paraclis pe jumătate surpat: „cîntări cavernoase, superbe, alcătuite în primele secole, a căror melodie a devenit prin simplificare o unică frază, presărată însă de izbucniri ale vocii ce urcă ori coboară cu bruscheţe... Am ascultat ore în şir aceste imne, aceste rugi psalmodiate şi, pe măsură ce timpul trecea, intram într-o stare alcătuită din stupoare şi emoţie. În marea noapte uraniană, spaţiul devenise un nucleu de lumină; iar forţa acelor voci ce păreau să vorbească lui Dumnezeu ca de la egal la egal, intensitatea lor erau atît de mari încît te sileau să te înconvoi cîteodată ca sub efectul unei deflagraţii" (*Voyage à la Sainte Montagne*, 1980). Biès relatează convingerea călugărilor că în momentul în care invocă prin imnul lor de laudă ierarhiile angelice, ei se află în comunicare reală cu aceste ierarhii, le „realizează" într-un anume sens – o performanţă comună cu cea a poetului *competent* din lumea greacă veche.

O cale spre tăcere

Cuvîntul ritmat care – atunci cînd e eficace – stîrneşte comunicarea între lumi abrupt diferite tinde însă dincolo de sine: «Inima de neclintit a Adevărului circular»" ori ascunsul ultim al divinului este „de negrăit", este tăcere şi cere o contemplaţie în tăcere. Or, veritabila performanţă a cuvîntului incantatoriu e să pregătească, să facă sensibilă fiinţa pentru această întîlnire ultimă; el este linia sonoră adecvată care – curmîndu-se – face audibilă tăcerea nelimitată şi densă din care a izbucnit cuvîntul. Cineva spunea că revărsarea cîntului liturgic creează spaţiul în care se poate insera calitatea acestei tăceri; că momentele de cezură ale cîntului trebuie percepute drept „întrupările" ei instantanee. Iar dacă, în condiţia noastră curentă, noi nu putem auzi decît frînturi, acorduri singulare ale acestei tăceri, contemplativul încearcă să realizeze o perspectivă complementară: vocaţia sa e să devină „tăcere", asemenea partenerului său divin. „Fugi, taci, statorniceşte-te în linişte" – iată reţeta existenţială pe care o primeşte Arsenie, unul dintre părinţii deşertului. El trebuie să obţină calmul unit cu vigilenţa intelectului, cu *trezvia* de dincolo de cuvînt şi de construcţia mentală; el trebuie să devină integral disponibil pentru indicibil.

M. M. Davy menţiona, în *Encyclopédie des mystiques*, importanţa pe care, de la înţelepţii egipteni şi pitagoreici, pînă la contemplativii creştini – răsăriteni ori apuseni –, o are „doctrina tăcerii interioare". Stabon amintea adesea, spune ea, fraza lui Apolodor din Atena: „tăcerea mistică îi cinsteşte pe zei imitîndu-le natura". Cuvîntul ritmat al poetului ori al psaltului poate fi solidar cu *expresia* divinului, cu rostirile muzelor; însă asemănarea de *natură*, consubstanţialitatea, fuziunea celor doi se obţine printr-un dialog al tăcerilor lor concentrate. Din această perspectivă, dezvoltarea doctrinară, poetica mistică ori ruga nu sînt decît aproximări, încercări niciodată deplin reuşite de a rosti ceva despre savoarea acestui dialog, de a ne pune pe urmele lui, de a sugera nesfîrşirea în care se consumă.

„Discursul teologic nu se susţine decît ca fragment, ca insulă de discurs pe apa fără margini a tăcerii dumnezeieşti" (Andrei Pleşu, *Jurnalul de la Tescani*).

În volumul citat, M. M. Davy consemna totuşi o chestiune ce poate intriga pe cei familiari cu literatura mistică: e vorba despre profuziunea, uneori apăsător de stufoasă, a relatărilor; despre clişeele, despre tonul ştiutor-convenţional, despre lipsa de structură ce domină adesea povestea aventurilor lăuntrice, trăsături cu atît mai stranii cu cît se presupune că experienţa pe care încearcă să o articuleze acest tip de literatură este una profund personală, resimţită cu acuitatea şi precizia lucrului nemijlocit parcurs. „Cum s-ar putea explica faptul că oameni pasionaţi de tăcere şi dăruiţi ei pot fi atît de logoreici în tratatele lor, atît de prolicşi în scrieri? Pe de altă parte, aceşti călugări-scriitori repetă neistovit aceleaşi teme, se comentează şi se copiază unii pe alţii, de unde caracterul aproape fastidios, cîteodată, al literaturii spirituale."

Autoarea propune cîteva linii de interpretare. În primul rînd, literatura spirituală este, în cea mai mare parte, nu consemnare a unei aventuri deja împlinite – gest inutil pentru protagonist, necesar numai în măsura în care poate asista pe alţii, porniţi pe aceeaşi cale; literatura aceasta este, în cea mai mare parte, vehicul, adjuvant, suport pentru ordonarea lăuntrică, e un exerciţiu febril de deprindere a tăcerii. „În mănăstiri se scrie intens pentru că nu se vorbeşte, se scrie pentru a nu vorbi", spune Jean Leclercq, autor ce a studiat monahismul medieval apusean. Ea este apoi o formă de comunicare, de mutuală asistenţă a celor legaţi prin acelaşi efort spiritual, un soi de colocviu şi de comuniune a celor tăcuţi. Dacă temele şi tratările sînt comune e pentru că toţi aceşti oameni au o aceeaşi problematică şi un acelaşi vocabular, pentru că nu originalitatea „operei" îi preocupă, ci realizarea de sine. În sfîrşit, scrisul în tăcere e o tehnică de a interioriza doctrina, de a fixa şi adînci achiziţiile experienţelor spirituale, de a te transforma. Dincolo de marea masă repetitivă a acestor tatonări, dincolo de „şantierul" încîlcit şi greoi al încercărilor, se aude vocea clară – murmurul clar – al celor ce au auzit tăcerea şi izbutesc să ne comunice cîteva frînturi din savoarea ei.

Album

Firescul de ieri

Sezonul nunţilor a trecut, dar cereri în căsătorie se pot face oricînd. De aceea, vă oferim cîteva modele preluate dintr-un Cod al manierelor elegante *de la începutul veacului.*

„– Ţi-am spus de multe ori, dragă Emilio, cât de sincer, cât de nespus de mult te iubesc, dar d-ta ai luat totdeauna declaraţia mea drept o glumă şi nu ca ceva serios. Ei bine, acum îţi repet în modul cel mai solemn, că te iubesc mai mult de cât viaţa mea. Îţi jur că viaţa nu mai îmi este de cât un chin, fără d-ta! Fă deci din mine omul cel mai fericit şi dă'mi mâna d-tale în faţa altarului!

Sau: – Scumpă Eleno! Mă laşi să sper... Dar dece oare te temi de amor, când toate câte sunt pe pământ sunt puse sub stăpânirea lui? Lasă dar la o parte frica de care eşti cuprinsă, fiindcă eu te ador şi sunt însufleţit de cele mai bune intenţiuni. Dece vrei să'ţi petreci anii tinereţei, ce aparţin plăcerilor amorului, – de ce, zic, vrei să'ţi petreci anii frumoşi într'o indiferenţă aşa de strictă şi severă? Totul trece ca un vis; profită prin urmare de timp şi împrăştie pe calea vieţei noastre florile amorului, pentru a nu ne expune la regrete amare în anii de bătrâneţe!

Sau: – Domnişoară, vă este deja cunoscut poate că afacerile mele îmi produc un venit destul de însemnat; totuş îmi lipseşte în menajul meu cineva care să se ocupe de el. Mult am căutat în zadar printre frumuseţile oraşului, până te găsii însfârşit pe d-ta. Te întreb dar dacă vrei să devii consoarta vieţei mele şi să împărtăşeşti cu mine bucuria şi suferinţa pe acest pământ?

Sau: – De un timp încoace ai devenit mai scumpă inimei mele, şi simt că de ar fi să trăiesc departe de tine a'şi pierde pentru totdeauna mulţumirea şi liniştea sufletului meu. De aceea te rog să nu respingi amorul meu şi să'mi dai mâna şi inima d-tale. Toate aspiraţiunile mele sunt concentrate numai asupra acestui punct: să fiu soţul d-tale prea iubit.

Sau: – Nu respinge amorul meu! toată speranţa mea atârnă de voinţa şi hotărârea d-tale. Însă la întâia mea vizită făcută părintelui d-tale te-am văzut fără a fi zărit de d-ta; puritatea simţimintelor şi distincţiunea spiritului ce te caracterizează n'au putut trece neobservate şi neadmirate de mine. În pieptul meu nu arde pasiunea unui amor necugetat care consumă şi nimiceşte, nu! ci o flacără curată şi sfântă care'mi încălzeşte sufletul şi'mi luminează spiritul. Simţ că numai unit cu d-ta voiu putea să ajung la fericirea supremă pe acest pământ. De aceea renunţ la tot ce mi-a fost drag pe lume până în acest moment, ca să mă consacrez numai dumitale!

Sau: – Eleno, primeşte de a fi o mamă copilaşilor mei şi însoţeşte-mă ca o scumpă consoartă pe calea vieţei. De şi nu sunt bogat şi nu'ţi pot oferi o soartă strălucită, totuşi ne va fi de ajuns produsul activităţei mele, iar capitalul cel mare – obiceiurile d-tale de menageră simplă şi econoamă – acest capital ce mi'l aduci ne vor da fructe destul de satisfăcătoare. Eternul Dumnezeu este martor în acest minut suprem când îţi jur, iubita mea, credinţă şi devotament până la moarte.

Sau: – Aibi încredere în mine, Mario dragă; şi odată având încrederea ta, sunt sigur că în cele din urmă vei putea să mă iubeşti. Îţi cer mâna ta, şi fii sigură că, făcând aceasta, ştiu că datoria şi misiunea mea pe acest pământ nu mai pot fi decât de a lucra din răsputeri pentru a te face fericită. Te iubesc de multă vreme şi mă simt capabil şi demn de a te avea de soţie. – Acum răspunde'mi, scumpa mea: primeşti ori nu? Lacrămile din ochii mei pot fi o probă vădită despre amorul meu cel sincer şi despre intenţiunile mele curate şi oneste."

De la maniac la maniac, de la depresiv la depresiv

...da' aşa, de o Frăţie a Maniacilor Depresivi, ca în Anglia, n-aveţi chef în România?

Nu vă daţi ipocriţi, lebede în lighean – cum naiba să nu vă placă o Frăţie a Maniacilor Depresivi români, înregistrată la tribunal, cu putere legală de ocrotire a membrilor ei, cu drept de a da în judecată pe cei care-i agresează şi persecută membrii şi membranele?

Nu vă excită nimic auzind de acest William Miller, om aproape de 50, consilier pe problemele mediului la Trustul pentru ocrotirea animalelor sălbatice, membru în Frăţie, pus pe liber de şeful său pentru că „oricît vă înţeleg şi vă compătimesc, prezenţa dvoastră este perturbatoare"?

Nu vă cheamă la nimic imaginea acestui Miller care, aşa maniaco-depresiv cum e, dă Trustul în judecată pentru ca să obţină o compensaţie materială, în virtutea legii privitoare la discriminarea handicapaţilor? A, n-avem Trust de ăsta, n-avem animale sălbatice!? Ei, nu! Dar avem – celebrul „da, mai avem!" – maniaco-depresivi, ceea ce e esenţialul!

Nu fiţi defetişti, leneşi, nu inventaţi justificări pentru a sta cu mîinile în sîn – guvernul ne-ar susţine! Parlamentul – idem! Preşedenţia ar fi cu noi, sindicatele... dacă nici sindicatele nu ne vor înţelege, atunci cine? N-am avea sponsori? Există vreun om cu bani, la noi, să nu fie maniaco-depresiv? Ar însemna că nu e miliardar! După cum n-ar mai fi ministru, dacă s-ar declara nemaniaco-depresiv! Toţi, judecaţi cu un minim de sensibilitate, sînt pe faţă sau pe dos, bine predispuşi pentru un asemenea diagnostic. Nu-i nici un secret de stat, nu trebuie ajuns pînă la doctorul Freud: incapacitatea guvernanţilor noştri de a se sacrifica – ei, înaintea noastră... – pentru binele întregului popor, această neputinţă în împlinirea unor promisiuni, profund resimţită, fără îndoială, oricît haz ieftin se face pe seama ei, duce la depresiune; le dau acest credit de bună credinţă: ei suferă fiindcă nu se pot sacrifica, precum au promis. Iar dacă această suferinţă e, pentru cei mai discreţi, inavuabilă – că aşa-i românul: nu-i place la psihiatru, el merge pe ce-i precis la inimă, la ficat, nu la cap – atunci abia că ea se adînceşte şi dă nu chiar în fandacsie, ci în manie (exact la o literă distanţă de „mînie"): mania de a te şti depresiv şi a nu te recunoaşte. Oricum o dăm, cotită sau nu, maniaco-depresivul e mult mai popular, mai real, mai raţional decît animalele sălbatice. Pe orice ziar punem mîna şi-l deschidem oriunde, pe fiecare mic ecran se exprimă, zilnic, unul sau mai mulţi maniaco-depresivi. Că nu-i numim aşa, că-i facem de mîrlani, de proşti, de măgari, e vina vocabularului nostru, şi redus şi rapid, care nu e dedat cu bolile astea noi de care sufereau şi Oedip şi Hamlet, ca să nu ajung la Ibrăileanu. Dar de existat, ei există. La noi, maniaco-depresivul – nu ştiu cum e în Anglia – e la îndemîna întregului popor. Un bun al lui. Un nebun pe neînţelesul tutulor. Şi cînd scriu „tutulor" ştiu ce scriu.

Ultimul grup expresiv în acest sens mi s-a părut acela format din 46 de pensionari băcăuani care au comandat unui sculptor o statuie a lui Ceauşescu, în mărime naturală, turnată în bronz, montată pe un soclu de 3 metri, placat cu granit roşu; comanda îl vedea mergînd, salutînd cu dreapta deasupra capului, cum îl ştim de o viaţă, numele şi anii între care a trăit – cine era mai obsedat de el însuşi, maniacul energic al propriei sale vieţi? – vor fi bătute în aur de 18 carate. Totul urma să fie dotat – pentru a fi depresiv pînă la capăt – cu un „sistem de alarmă foarte sofisticat" (relata în „Ziua" corespondentul cu un nume, ca de obicei, predestinat: Claudiu Tîrziu). Această ultimă precizare nu numai că m-a maniaco-depresivizat, dar mi-a dat şi cu ceva în cap: adică proiectul prevede posibilitatea unui atac? Şi ce se va întîmpla la declanşarea sistemului sofisticat de alarmă? Vor sări pensionarii din pat în apărarea monumentului? Vor avea loc lupte de stradă într-un Bacău care n-a suferit de 13 etape nici un eşec în campionatul naţional de fotbal? N-ar fi păcat? În „schimb", dacă am avea o filială a Frăţiei noastre, acolo, ne-am putea înţelege ca de la maniac la maniac şi depresiv la depresiv, spunînd lucrurilor pe nume: „Frăţia noastră consideră, oricît vă compătimim, că statuia asta ne face rău, ne indispune şi ne perturbă; n-are rost să mergem la tribunal; fiţi serioşi, lăsaţi prostiile, nu staţi pe gînduri, intraţi în rîndurile noastre – dacă mai ştiţi cîntecul acela – fiţi ceea ce sînteţi, nu mai mult, maniaci autentici, depresivi autentici... Decît să tot ridicăm statui, hai să luptăm pentru medicamente compensate şi ocrotire legală! E o pîine de mîncat, fraţilor!"...

Nu ştiu dacă am avea succes – te pui cu ăştia! – dar ar fi formidabil să mutăm politicul în domeniul psihicului; ne-am putea înţelege mult mai bine ca bolnavi ai aceluiaşi spital, ai aceleiaşi clinici, ai aceluiaşi salon şi, seara, ne-am uita altfel la show-urile domnilor Tucă, Paler, Păunescu, la olteanul din Cluj care visează să scape de epitropia Bucureştilor, la poeta de peste Prut care nu poate trăi fără un brîu al energiei cosmice, la istoricul care, posedat de Nostradamus şi Neagoe Basarab, ne anunţă declanşarea complotului mondial împotriva României. Am stinge, tîrziu, lumina în salon şi le-am murmura Oda bucuriei dintr-a „noua"...

O spun sincer: eu numai cînd mă gîndesc la o Frăţie a Maniacilor Depresivi români simt că mă înzdrăvenesc.

Radu COSAŞU

Bazar

Vremea

Am învăţat dintotdeauna la şcoală că, în cazul englezilor, conversaţia valabilă în orice situaţie este cea despre vreme. Dar ce vorbim noi despre englezi, cînd în propria noastră ogradă *Vremea* stă pe un piedestal. Pe vremea răposatului, Buletinul Meteo era poate singura emisiune aproape nepolitizată (căci timpul urît era prezent cu scuzele de rigoare). După '89, mitul prezentatorilor meteo-vedete ne-a absorbit şi pe noi. Posturile private de televiziune au început să se întreacă în soluţii meteo neconvenţionale. A apărut „fenomenul Geanina", despre care cunoscuţii spuneau că este un personaj controversat, pe care ori îl iubeşti, ori îl urăşti. În urma lansării meteorologice, Geanina a avansat ca simbol al generaţiei Pro la PRO TV, în locul ei, a apărut Cristian Tabără, care a fost imediat integrat unui concept: s-a spus că „dă greutate" vremii. Dacă, pe vremea Geaninei, vremea era lucru de şagă, Cristian a schimbat registrele: timpul probabil trebuie să ne inspire respect. Şi, de ce nu, chiar teamă. Pentru că, în ultimul timp, vremea a devenit nu doar subiect acut de discuţie, ci chiar sperietoare. Timpul schimbător ne influenţează acţiunile, deciziile, viaţa. La 40° nu-ţi puteai permite o ieşire cu prietenii, în jurul prînzului. Cînd dimineaţa e foarte frig şi la prînz aproape tőrid, toaleta îţi poate rămîne elegantă, dar nu şi adecvată. De toate aceste frustrări te poţi elibera doar vorbind. Conversînd, cu revoltă, despre vreme. *„Ce ne facem, domnule? E sfîrşitul lumii!"*. Chiar dacă plasezi replica de mai sus, în glumă, într-o conversaţie, ceva din sonoritatea catastrofică se păstrează. Dacă vremea, cîndva o prietenă fidelă (atunci cînd vara era vară şi iarna-iarnă etc), a devenit o fiţă capricioasă, ce să mai vorbim de restul: relaţii umane, promovări la locul de muncă...

Vremea va rămîne mereu o cauză şi o scuză pentru frustrările şi dilemele noastre. Filmul *Răzbunătorii* cu Uma Thurman şi Sean Connery, de curînd pe ecrane, vede timpul probabil ca pe o posibilă armă fatală a omenirii. Şi ca pe un produs de masă: după chef, poţi să-ţi cumperi niscaiva vreme de iarnă, să zicem pentru sufragerie, şi o adiere de primăvară pentru baie...

Iaromira POPOVICI

Jurnal de cinefil

Un ochi plînge, celălalt aşijderea

19 octombrie 1998

Pe măsură ce cresc, lumea se micşorează, claritatea ei se pierde (acea claritate înşelătoare a privirii adolescenţei, perioadă în care binele şi răul erau separate), iar comediile nu mă mai fac să rîd. Cred că ultima consecinţă a „maturizării" (a deformării, ar spune Gombrowicz) este şi cea mai gravă: nici cele mai bune comedii nu-mi mai provoacă rîsul – mă refer la hohotele de rîs în care izbucneam la vederea lui Stan şi Bran, la vizionarea „Avarului" lui Louis de Funès, a „Marelui Blond cu o gheată neagră" al lui Pierre Richard, a inegalabilei „Unora le place jazz-ul" al lui Wilder. Zîmbesc, mă destind, urmăresc cu plăcere imaginile, replicile, mimica, dar atît. Am Nostalgia rîsului şi aş pleca în Căutarea Rîsului Pierdut, însă nu ştiu în care direcţie, pe ce drum. E festa cea mai urîtă pe care ţi-o joacă anii: revăzute, re- şi re-văzute, filmele îşi pierd „inocenţa". Nici o vizionare nu se compară cu prima. A doua mai merge, mai ales dacă a trecut ceva vreme de la cea dintîi, dar a treia, a patra, a... zecea reprezintă deja experienţe sterile, cu – eventual – scopuri pur „tehnice". Şi asta se întîmplă, evident, nu doar cu comediile, ci cu orice gen de film.

Şi încă ceva, apropo de comedii: nu pricep hazul provocăt de acele comedii (vorba vine!) americane din ultimii ani, în care vechiul gag este înlocuit de ceea ce aş numi „poantele fiziologice" (sună grotesc, dar exact). Cînd îi văd pe Jim Carrey şi Jeff Daniels făcînd glume vomitive (într-un filmuleţ pe care am refuzat să-l urmăresc pînă la capăt, părîndu-mi-se realmente de prost gust), nu înţeleg cum, în loc să-şi simtă stomacurile întoarse pe dos, *milioanele* de spectatori americani (şi nu numai) izbucnesc în acea „manifestare a veseliei exprimată printr-o mişcare caracteristică a gurii, însoţită de un sunet specific, nearticulat" (DLRM, 1958, DEX, 1975), adică în rîs. A ajuns şi rîsul de rîsul lumii!

20 octombrie 1998

Scriam la un moment dat în acest jurnal că ritmul accelerat al filmelor americane a devenit, pentru mine, un drog, şi că, drept urmare, nu mai am răbdarea de a vedea un film lent ca montaj şi fără o minimă „acţiune". Lucrurile sînt, de fapt, ceva mai complicate (sau mai simple?): sînt intoxicat nu numai cu ritmul-de-dincolo-de-Atlantic, ci pur şi simplu cu imagini. Sînt dependent de imaginea cinematografică; dacă nu-mi iau raţia zilnică de „audio-vizual" nu mă simt în apele mele. Într-un număr mai vechi al revistei „Noul Cinema", am citit că în urmă cu vreo 25 de ani o estimare realizată de specialişti ajungea la concluzia că americanul mediu petrece cam 3.000 de zile din viaţă în faţa televizorului, asta însemnînd peste opt ani. Pentru un împătimit al filmului cei 8 ani ar reprezenta, poate, nici jumătate din totalul timpului acordat vizionării. În ce mă priveşte, dacă nu-mi reduc doza de similistupefiant, voi depăşi negreşit cele 3.000 de zile, incluzînd aici, bineînţeles, şi orele de cinematograf. Problema mea este aceea a unui viciu. Fac zilnic zapping (asta sună că „fac zilnic jogging"), căutînd un film care să merite a fi văzut. Dacă o zi sau două nu mă ating de telecomandă, a treia zi sigur „recuperez", butonînd de dimineaţă pînă seara (atunci cînd am ocazia, evident). Ceea ce am cîştigat la o mînă, pierd la cealaltă. De ce văd aceste zapping-uri ca pe o pierdere? Pentru că în mod frecvent înghit *imagini* pur şi simplu, iar nu filme. Un puzzle imposibil de reconstituit ia locul unui construct vizual, al unei desfăşurări coerente. Pe termen lung, senzaţia ar fi aceea a unui condamnat care e pus să facă un lucru fără sens, adică aceea a unei angoase, dacă nu ar exista, din fericire, întîlnirile cu aceste mai mult sau mai puţin reuşite, dar „închegate" alcătuiri de imagini numite filme. Deşi multe sînt de o calitate îndoielnică, totuşi, iată, în ultima vreme am putut vedea pe micul ecran excelentele „Aguirre, mînia zeilor" şi „Fitzcarraldo" (Werner Herzog), „Short Cuts" (Robert Altman) sau, la unul din posturile locale, atît de *italianul* „Sud" al lui Gabriele Salvatores.

Mihai IGNAT

Nu rataţi

Concert extraordinar de jazz, sîmbătă 21 noiembrie, ora 18, la sediul ARCUB (str. Batiştei, nr. 14). Invitaţi: Gildas Scouarnec şi Jean Luc Roumier (Franţa), *Interzone* (un proiect comun al pianistului Mircea Tiberian şi al percuţionistului Maurice de Martin) şi *State Youth Jazz Orchestra* din Hessen (Germania).

Zilele Filmului Britanic la Bucureşti

Evenimentul, organizat de Consiliul Britanic şi Uniunea Cineaştilor din România, va avea loc la Cinema Studio, între 23 şi 27 noiembrie. Vor fi proiectate filme britanice din producţia ultimilor doi ani – ecranizări ale literaturii clasice, moderne şi contemporane, precum şi filme cu scenariu original. De exemplu, va fi prezentată versiunea integrală a filmului **Hamlet**, în regia lui Kenneth Branagh (în cadrul spectacolului de gală, luni 23 noiembrie, ora 17,30), dar şi filmul **Two Deaths**, care îl are printre interpreţi pe Ion Caramitru şi care se desfăşoară pe un fundal românesc, în decembrie 1989.

Programul festivalului este următorul:

Luni, 23 noiembrie

9,30 – GALLIVANT (1996), r: Andrew Kotting *(Premiul Channel Four al tînărului regizor, Edinburgh Film Festival, 1996)*

17,30 – HAMLET, r: Kenneth Branagh *(Nominalizări la premiile Oscar pentru: scenografie – Tim Harvey –, costume – Alexandra Byrne –, muzică – Patrick Doyle –, scenariu bazat pe o operă literară – Kenneth Branagh)*

Marţi, 24 noiembrie

9,30 – STELLA DOES TRICKS (1996), r: Coky Giedrye

19,30 – REGENERATION (1997), r: Gillieş MacKinnon *(Nominalizat la premiul BAFTA pentru cel mai bun film britanic, 1998)*

Miercuri, 25 noiembrie

9,30 – THE JAMES GANG (1997), r: Mike Burker *(Nominalizat pentru Grand Prix des Amériques, Montreal, 1997)*

19,30 – THE WOODLANDERS (1997), r: Phil Agland

Joi, 26 noiembrie

9,30 – THE TRIBE (1998), r: Stephen Poliakoff

19,30 – TWO DEATHS (1995), r: Nicolas Roeg

Vineri, 27 noiembrie

9,30 – THE TANGO LESSON (1997), r: Sally Potter *(Nominalizat la premiul BAFTA pentru cel mai bun film într-o limbă străină, 1998)*

19,30 – FACE (1997), r: Antonia Bird

Noi apariţii la Editura Nemira

Cristian Preda
Modernitatea politică şi românismul

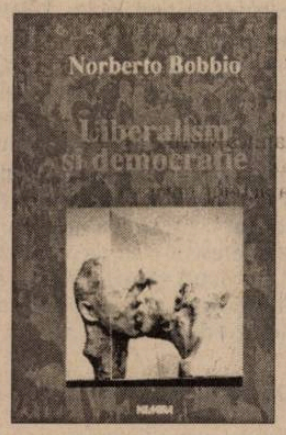

Norberto Bobbio
Liberalism şi democraţie

Oul de ciocolată

Ciocolata e a lui

Nu mică mi-a fost mirarea cînd la cîteva săptămîni de la semnalarea, în cadrul acestei rubrici, a existenţei bizarei revistuţe intitulate *Radical din cap pătrat,* am primit chiar din mîna tăcutului ei părinte, autor şi difuzor unic (student la Litere), un nou exemplar al *Radicalului,* proaspăt retrogradat în Serie C *(ANU' DOI NR.11 SERIA C, 13 Oct. '98)* ale cărui coperţi aveau imprimate, tot la fotocopiator, „recenzia" mea despre el. Am fost la rîndul meu măgulit. Dar şi intrigat: reproducerea cronicii cu pricina era nu numai „cu susul în jos", ci avea notată dedesubt (în afară de sigla „revistei") doar deviza „Liber să aberezi" şi o menţiune specială: „foiţă care apare cînd are ecou în presă". Lecturînd „editorialul" semnat, majestuos, „NOI", am constatat apoi, umilit, că *Radicalul...,* apărut pentru întîiaşi dată la 1 aprilie '97 fusese „îngheţat" prin decembrie trecut, astfel încît jubileul pe care credeam că i-l dedicasem cu ocazia numărului 10 fusese, de fapt, mai mult decît o „aberaţie" – aproape un parastas... Drept pentru care am decis să mă revanşez şi să îi răspund la ecou printr-un... alt ecou – tot pe această cale – simpaticului radical unicat. Vorba lui: „Iar ne stai pe cap, Radicalule!".

Într-un puseu de „radicală" ostentaţie (dar pe un fond parşiv de consecvenţă cu sine însuşi), *Radical din cap pătrat* se autodefineşte drept „o revistă nulă": „Nu ştiu ce înţelegeţi voi cei care o găsiţi cu uşurinţă prin coşurile de gunoi ale facultăţii (aproape să cadă pe jos, dar nu e vina noastră că n-are un loc mai stabil), dar noi înţelegem chiar nul". Minirevista scrisă de mînă şi xeroxată (3 pag. A4/2) are acum şi o ilustraţie – o fişie de pictură naiv-abstractă pe plexiglas, lipită cu schotch şi capsată (aşa a ieşit la fotocopiator...). O „atracţie" specială o constituie însă – între altele – ciclul „Tipul numărului", dedicat „poietului Anemona Marfă" în cadrul capitolului „Poeţii blocului turn H" (sic!): „Destul de departe de tematica clasică (beciul, liftul, cutia poştală, gheena), Anemona a avut destulă priză la locatari..." precum şi „Concursul" cu tema „Care este poietul de azi: 1. Anemona Marfă. 2. Anemona Marfă. 3. Anemona Marfă: 3 variante, doar una corectă!". Partea poetică e cel mai bine reprezentată, aici Anemona Marfă *ot Radical* dovedindu-se un parodiator năstruşnic al unor deja celebri tineri poeţi de pe la Litere dar şi un bun ascultător al formaţiilor *Genius* şi *Sarmalele reci* (mai mult: poemele *Ploua* şi *Debilă+/* – dovedesc că tînărul Anemona a conspectat volumul *Marfă* – Ed. *Salut,* 1997). Hit-ul „Ciocolata" al trioului tehno *Genius* se regăseşte, intertextual, în acest „mare hit al iernii ce vine": „E iarnă / Iarnă e / După toamnă e iarnă / O dată pe an / O mie de ori pe mileniu / E iarna mea / Şi n-o dau la nimenea / Iarna e a mea / Iarna e iarnă".

Radicalul... mai are şi o... editură, la care scoate opuscule capsate, imprimate tot la fotocopiator – un fel de „bilete de papagal" ceva mai mari decît un carnet de note, cu poezii (unele chiar interesante) ale unor amici de-ai săi însoţite de recomandările unor profi cumsecade. În orice caz, cine n-are *Radical...* să nu-şi cumpere. E pe gratis.

Paul CERNAT

La Galeria Halelor,
despre veghea în cultură,
boieri, pohte şi soroace,
în
Recitind literatura română veche
(vol. II)
dimpreună cu
prof. univ. ***Dan Horia Mazilu***
dziua 24 de brumar,
la ceasurile 5 pe-nserat
str. Halelor 3
(P-ţa Unirii,
vizavi de Banca Internaţională a Religiilor)

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Despărţirea, dincolo de faptul divers

Mentalitatea socială înregistrează de-a lungul timpului o lentă dar constantă dedramatizare în ceea ce priveşte „ruptura“ cuplului. Desigur, o ruptură, fie ea voită sau impusă (de celălalt, de împrejurări), e dureroasă. Statisticile germane plasează despărţirea în cuplu pe locul doi ca indice de stress, după moartea rudelor foarte apropiate. Timpul de recuperare ar corespunde – susţin psihologii – perioadei de doliu – un an.

Ce se întîmplă în România şi în lume, în materie de divorţuri?

Episodul unu: O viaţă, mai multe vieţi

Maternitatea Filantropia. Iulie, caniculă. O femeie măruntă şi slabă împinge spre acea uşă, de care vizitatorii nu au voie să treacă, o fată în capot. Fata îşi susţine cu ambele mîini pîntecul voluminos şi îşi tîrîie papucii; are obrazul palid, umflat, fraged, nu-i dai mai mult de 17 ani. „I-ai spus, mamă, că nasc, i-ai spus?“ Femeia ridică din umeri, supărată. Apare o asistentă, ia gravida de mînă, dispar amîndouă pe culoarul din dreapta. Rămasă singură, femeia izbucneşte în plîns şi se ascunde undeva, lîngă uşa de acces. După o vreme intrăm în vorbă: „Aţi văzut-o?, e fata mea; are 19 ani. Lucra ca vînzătoare la o consignaţie. El aducea marfă, avea maşină, telefon mobil – şi o garsonieră. I-am spus fetei: fii atentă, nu are cine să te apere, nu ai avere... Cînd a văzut-o aşa de cuminte, a luat-o de nevastă. Eu sînt văduvă, am 48 de ani. A, arăt de 60. Muncă, necazuri... Le-am dat un dulap, un covor, mobilă de bucătărie, plăpumi şi perne. La nici o săptămînă de la nuntă a umflat-o în pumni. O vreme s-a ascuns de mine, pe urmă, într-o seară, a dat buzna acasă, bătută măr. A venit după ea cu nişte pîrlite de flori, cu reproşuri către mine, cu promisiuni către ea. Şi iar bătaie şi iar fugă, pînă cînd nu i-am mai dat voie să se întoarcă la el; suferea, dar m-a ascultat. Divorţul a mers foarte repede; nu am cerut nimic înapoi din ce dădusem. După cîteva săptămîni însă – nenorocire mare, şi-a dat seama că e gravidă. I-am zis, nu-i nimic, faci copilul, îl cresc eu, dar la el nu te întorci. Asta-i.“ Femeia îşi şterge lacrimile şi dă să mai spună ceva, dar un tînăr, de vreo 25 de ani o apucă de braţ: „Mamă, ce-i cu Laura?“ Fac doi paşi mai încolo şi trag cu urechea. Bărbatul spune că-i pare rău, că a iubit-o pe Laura, că o să-i plătească pensia alimentară şi o să-i dea şi bani în plus; că Laura nu era însă bună de nevastă, nu ştia să gătească o tocană, să calce o cămaşă. Femeia ridică vocea: Beţivule! Stricatule! El protestează: „De cînd sînt cu Mioara n-am mai băut, matale eşti vinovată, că ai crescut-o ca pe o cucoană. Şi ai îndemnat-o la divorţ!“ Bărbatul pleacă, femeia se pune iar pe plîns. E cald. Cineva ţipă că avortează, cineva cere apă, cineva strigă ascuţit după doctor.

Episodul doi: Statistici comparative

România nu se arată prea interesată de „patologia“ cuplului. Dacă străinătatea dedică subiectului numeroase studii întreprinse de filozofi, psihologi şi psihiatri, sociologi şi medici de diferite specialităţi, larg difuzate de mass-media, la noi întîlnim îndeobşte o pleiadă de articole de senzaţie despre crime sadice sau pasionale, violenţa în familie, cupluri sordide şi cîte o sinucidere jalnică dacă nu suspectă.

E adevărat că rata divorţului (1,56 la 1.000 de locuitori, în 1997) nu situează România printre ţările din top, dar nici pe ultimul loc nu ne găsim. Datele furnizate de Comisia Naţională pentru Statistică ne dau un reper orientativ:

Austria: 2,2; Belgia: 2,8; Bulgaria: 1,2; Rep. Cehă: 3,2; Elveţia: 2,3; Estonia: 3,9; Finlanda: 2,7; Germania: 1,7; Grecia: 0,9; Italia: 0,5; Moldova: 3,1; Polonia: 1,0; România: 1,56; Rusia: 3,8; Suedia: 2,4; Ungaria: 2,2. Precizăm că indicii sînt calculaţi la 1.000 de locuitori şi că este vorba de o statistică din anul 1996 (ultimii doi ani nu au adus modificări esenţiale, afirmă C.N.S.).

Nu este însă de neglijat faptul că în România rata divorţului este în creştere constantă, în vreme ce rata căsătoriilor e în descreştere. În acelaşi timp, în ţări precum Rusia (aflată în topul de mai sus, rata este în scădere, ea înregistrînd un indice de 4,0 în 1985 şi de 3,8 în 1996). Cît despre indicii scăzut ai Italiei şi ai Poloniei, ei reflectă intransigenţa Bisericii catolice faţă de divorţ; în Grecia, familia e foarte puternică, C.N.S. ne-a furnizat şi date statistice româneşti pe o perioadă de mai bine de jumătate de secol: 1930: 0,45 (6.338 de divorţuri pe întreg cuprinsul României); 1965: 1,94 (36.914 divorţuri); 1968: 0,20 (4. 023 divorţuri); 1980-1989: 1,54 (34.000-36.000 divorţuri); 1997: 1,56. În primul semestru din 1998 s-au înregistrat cu 4.032 mai multe divorţuri faţă de aceeaşi perioadă a anului 1997 (o rată de 1,93 faţă de 1,56). Recent, Consiliului Europei a publicat broşura „Date demografice în Europa“. Conform acestora, numai în 1997, în România, **numărul copiilor minori rămaşi din căsătoria desfăcută** este de 26.900. Divorţurile s-au înmulţit atît în mediul urban, cît şi în cel rural, dar sînt de 2 ori mai multe în oraşe şi municipii decît la sate. Între judeţe, locul I îl ocupă Hunedoara, cu o rată a divorţurilor de 3,58/1.000 locuitori, locul al II-lea, judeţul Sibiu cu 3,14/1.000 locuitori, locul al III-lea judeţul Bacău, cu 3,22. Ilfovul şi Bihorul se evidenţiază pentru ratele lor scăzute – sub 1,0/1.000 locuitori, precizează C.N.S.

Iată cum se prezintă comparativ, în România, rata căsătoriilor: 1930: 9,4/1.000 locuitori; 1965: 8,6; 1967: 8,0; 1980: 8,2; 1989: 7,7; 1994: 6,8; 1997: 6,5.

Episodul trei: Îngrijorări

Modificarea procedurii de divorţ, prin Legea 59/1993 a fost una din cauzele creşterii indicilor. **Mihaela Dinu**, avocat, sintetizează astfel: „Procedura de divorţ s-a simplificat mult, în cazul că sînt îndeplinite cumulativ trei condiţii: 1. Să existe consimţămîntul ambilor soţi; 2. Să fi trecut cel puţin un an de la încheierea căsătoriei; 3. Să nu existe copii minori. În cazul acesta, părţile se prezintă în faţa instanţei; judecătorul nu face decît să ia act de acordul ambelor părţi şi să declare desfăcută căsătoria. Nici acţiunea, nici hotărîrea judecătorească nu se motivează într-o astfel de situaţie iar hotărîrea este irevocabilă. Consider că Legea 59/1993 prezintă acest mare avantaj: elimină tergiversările, amînarea la nesfîrşit a proceselor. E de necontestat că divorţurile s-au înmulţit în ultimii ani. Ceea ce îmi dă însă de gîndit este lipsa de motivaţii serioase a cuplurilor care se despart. Motivele clasice – alcoolismul, violenţa, trădările sentimentale – sînt înlocuite tot mai des cu probleme sau interese materiale. Adeseori, nici măcar cu acestea; se divorţează aşa, pur şi simplu. Aş sublinia o derută a cuplului şi o imaturitate a acestuia. E îngrijorător.“

Episodul patru: Sfaturi pentru iubirea perfectă

În pofida indicilor mohorîţi şi a ratelor descurajante, nu e mai puţin adevărat că visul iubirii perfecte continuă să bîntuie imaginaţia unui public hrănit cu filme comerciale.

Şi tot atît de adevărat e că există cupluri care se urăsc, dar rămîn împreună; ele dezvoltă o boală numită „folie à deux“. Altele se despart, apoi se caută cu disperare şi se împacă. România nu dispune, din păcate, de cabinete de terapie maritală cum există în toate ţările civilizate. La un astfel de cabinet, cuplul se duce şi îşi prezintă relaţia „bolnavă“, aşa cum te duci la doctor cu o electrocardiogramă sau o radiografie a unui organ suferind. Specialistul este cel mai în măsură să găsească soluţii pentru cuplul în derivă. Rolul lui este jucat, la noi, de colegi, prieteni, familie, care se întrec în a da sfaturi (de multe ori nepotrivite) sau chiar îşi impun punctul de vedere. A caracteriza un atare comportament ca „specific balcanic“ nu e satisfăcător; cred că trebuie subliniată şi lipsa de maturitate a majorităţii cuplurilor care, în motivaţia separării nu sînt capabile să discearnă o ruptură necesară, dictată de motive severe de una infantilă, uşor de evitat. Statisticile de specialitate confirmă că după 40 de ani de căsătorie, soţii se ceartă pe aceleaşi teme ca în anii tinereţii; chiar şi după ce soacra a murit, umbra ei continuă se semene discordie. Cînd conflictul se cronicizează fractura se poate oricînd produce; o astfel de situaţie poate fi evitată, ne asigură experţii în domeniu. „Să protestăm e uşor – ne facem iluzia că este şi util, însă greşim, afirmă M. Lowman, psiholog terapeut în San Francisco. Să acoperi cu reproşuri e o caracteristică a femeilor – dar şi a bărbaţilor. Soţiile reproşează partenerului că nu fac ceea ce trebuie să facă; soţii au tendinţa să protesteze pentru lucruri deja făcute.“ Se pare că a ne pune de acord nu e chiar atît de greu. În relaţia de cuplu, ca şi în viaţa socială, prima condiţie este francheţea şi claritatea discursului. „Vorbiţi la obiect, insistă M. Lowman. Începeţi prin a spune: am o problemă. În felul acesta soţul dumneavoastră va şti că nu doriţi să-l criticaţi pe el. Monologul plicticos trebuie evitat.“

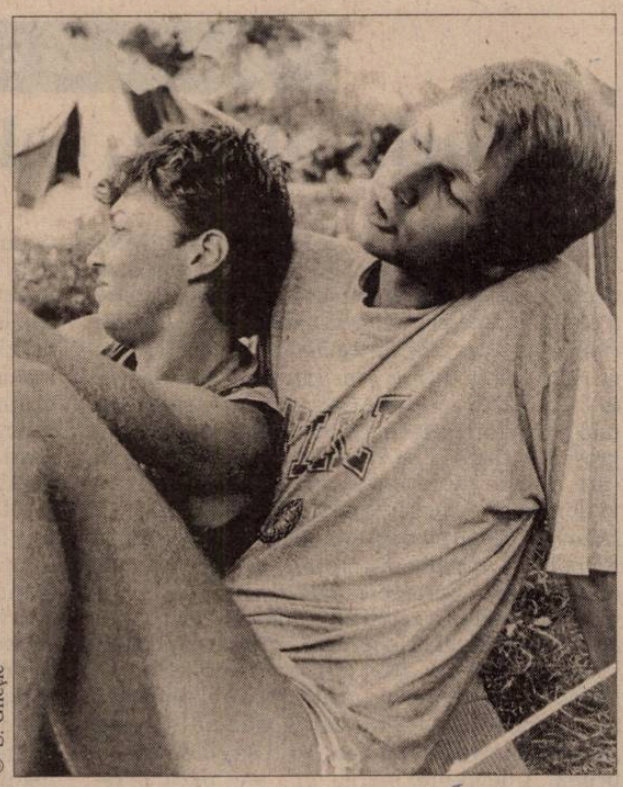

© S. Gheţie

Episodul cinci: Leac pentru infarct

Greutăţile economice, maternitatea, copiii, agresivitatea, dar şi sordidul, nimicurile, sînt capcane care pîndesc cuplul. Iată ce ne declara M.C., medic:

„M-am hotărît să-mi schimb viaţa cînd am început să am dureri în piept. Nu aţi citit, probabil, cartea lui Alexander Lowen „Love, Sex and your Heart“. Un studiu efectuat pe 100 de femei aflate în tratament post-infarct, a constatat că 65 din ele aveau o viaţă nesatisfăcătoare sexual înainte de accident. Un alt studiu, axat pe 131 de bărbaţi a evidenţiat că 2/3 din ei avuseseră felurite probleme sexuale. Înţelegeţi acum? Ţineam la soţia mea, dar de cînd s-au născut copiii îi spuneam „mamă“ şi cam aşa o vedeam, ca pe o cloşcă protectoare, se rotea mereu în jurul nostru – renunţase şi la serviciu, în ultimii ani. M-am lăsat antrenat într-o relaţie de pasiune intensă cu altă femeie, acasă devenisem apatic, pretenţios, răutăcios. Ea era tot mai geloasă, mai posesivă şi sîcîitoare. Am plecat doar cu o valiză în mînă, ca în poezia aceea: rămîi sănătoasă cucoană... Rezultatul: nu mai am dureri în piept, iar prietena mea nu mai răceşte din te miri ce. Vedeţi, sexul are şi calitatea aceasta: creşte randamentul sistemului imunitar. Consideraţi că sînt cinic. Aflăm că soţia părăsită de dragul statisticilor şi-a reluat serviciul, îşi pregăteşte fiul pentru facultate, iar fata a reuşit la bacalaureat. Ţine contabilitatea la două firme particulare, meditaţiile costă, viaţa e tot mai scumpă. Are un început de ulcer, tensiune oscilantă – şi în general nu are timp să se gîndească la ea însăşi.

Maternitatea nu constituie întotdeauna un liant pentru cuplu. Alăptatul, biberoanele, pampers-ii şi nopţile de veghe îi pot descuraja şi mai mult pe parteneri. Doctoriţa Martha Gross, şefa clinicii psihiatrice de pe lîngă Universitatea din Washington observa, într-un studiu: „Pentru mulţi bărbaţi, maternitatea şi erosul se exclud reciproc.

Connie Moore, profesoară de psihiatrie la Baylor College of Medicine din Huston, sfătuieşte: „Măcar o dată pe lună mergeţi împreună, singuri, la o conferinţă, un spectacol, la cinema sau la restaurant. Departe de sîncetele bebeluşului chinuit de colici, idila cam obosită ar putea să se reînfiripe, dacă e ajutată.

Diana TURCONI

Un proces

Faţă de obişnuitele modalităţi de protest, acţiunea sindicală a Camerei Federative a Medicilor din România, anunţată săptămîna trecută, dă dovadă de originalitate: în condiţiile unei hotărîri de guvern care ar leza grav atît medicii cît şi pacienţii, liderii sindicali s-au hotărît nici mai mult, nici mai puţin, decît să dea în judecată guvernul. Este vorba de H.G. 697 privind condiţiile acordării asistenţei medicale în cadrul sistemului asigurărilor sociale de sănătate pe anul 1998. Fără a avea cunoştinţele necesare evaluării laturii juridice a problemei, mă întreb, totuşi, cum ar suna capetele de acuzare într-un astfel de proces. Totodată, faptul că anii scurşi de la începuturile zămislirii Legii asigurărilor sociale de sănătate s-au dovedit destul de palizi din punct de vedere al protestelor sindicale, singura manifestare notabilă fiind greva din februarie 1998, ridică unele semne de întrebare. Oare nu se ştia dinainte cum va arăta acest „Contract-cadru“? După afimaţiile liderilor sindicali, Hotărîrea 697 a apărut în Monitorul Oficial fără să fie în prealabil discutată cu membrii CFMR, unicul organism solicitat de minister la masa discuţiilor fiind Colegiul Medicilor. Trist dar adevărat, o astfel de lege, împănată de inadvertenţe, contradicţii de termeni, trădînd, sper, doar lipsa de măiestrie a legiuitorului şi nu reaua voinţă, reprezintă o pradă uşoară pentru o opoziţie flămîndă. Nu este necesară o abilitate deosebită în a pescui într-o mare de greşeli, mai ales dacă ele sînt arătate cu degetul de un sindicat atît de binevoitor. (L. I. C.)

Pagină realizată de
Andrei Manolescu

Îl cunosc pe...

Gogu Naste, încărcător de brichete

Reporter: Gazul este miraculos?

Gogu Naste: Deloc, deloc. Cu ce este el miraculos? Că ştiţi de unde vine el?

Din pămînt.

Nu, dom'le. De la en-gros. Nu are nici cel mai mic miracol cu el. Miroase şi astfel sînt eu luat în colimatoriu de către cetăţeni. Asta puteţi spune, că eu sînt găsit după ceva miraculos: mirosul. Nu miros ca o bestie, nici ca un beţiv. Miros şi dimineaţa, cred că sînt prieten cu toată benzina şi că-mi pot da oricînd foc ca femeile astea, dar eu sînt tare, mă abţin. Poate că mizeria cea mai rea să mă împingă într-acolo... dar eu n-am nici o colecţie de brichete, nici ceva care să las tezaur după mine. N-am nimic. De ce m-oi fi băgat eu în meseria asta?

Aveţi calorifer electric, fier de călcat, foehn, maşină de spălat?

Ce să fac cu ele?

Să trăiţi civilizat.

N-am nevoie eu. Cîte cămăşi am? Una, mai multe bluze. Cîţi pantaloni? Una, mai mulţi treningi. Cîte batiste? Nici una.

Dar lucraţi cu publicul, aveţi nevoie de o faţadă, de o respectabilitate.

Ştiţi ceva? Uite, dacă vin la mine cu brichetele e de-ajuns. Cînd nu vor mai veni, mă voi apuca de vîndut tăiţei.

De ce tăiţei?

Aveam şi eu o femeie, prin Pajura, şi ea mi-a dat ideea. Tăiţeii ce au ei? Sînt o clisă. Păi, asta îţi astîmpără stomacul. Dă-i cu sare, cu o ceapă. Nu-ţi trebuie carne, iar pîinea e inclusă.

Şi dacă nu se mai caută nici tăiţeii?

Stau la intersecţie şi schimb macazul la tramvaie.

Dar, de fapt, ce aţi lucrat dvs., de tînăr?

Eu? Ingineria. Dar nu se mai caută.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

NICU ŞI NEA NICU

● Se vorbeşte mult despre cît de profunde sau de criptice sînt grafitti-urile. Cel scris pe peretele unui bloc de pe Str. Paharnicului (zona 1 Mai) sună strict aşa: *„Nicu este un bou!"*. (**I. P.**)

● În Piaţa Unirii, la poalele Dealului Mitropoliei, în staţia tramvaiului 32, există un cîntar deasupra căruia stă scris, pe o tablă:

„CÂNTAR SFINŢIT
Pentru sănătatea fericirea şi prosperitatea clienţilor mei cinstiţi
Cântăriţi-vă la Nea Nicu
– AUTOSERVIRE – Taxa 300 lei
Mulţumesc"

Este un alt fel de-a spune „Te cîntăreşti şi cîştigi". Diferenţa-i doar stilistică (şi nu dogmatică). (**C. P.-B.**)

TV.C. PUBLIC

● *„La Antena 1,* Decepţiile *îţi poartă noroc"* – susţine o voce care te îndeamnă să suni la un număr cu 89. Să fie oare un mod prin care postul respectiv vrea să îndulcească efectele pe care le provoacă în rîndul telespectatorilor săi? (**C. P.-B.**)

● Există cîteva reclame ce distrug tot farmecul unei relaţii: cea la *Colgate,* în care sărutul e mai atractiv pentru că protagoniştii s-au spălat cu *Colgate;* cea la *Perwoll,* în care Ea se-ntîlneşte cu El şi, drept răspuns la complimentul lui la adresa puloverului Ei, îi spune că l-a spălat cu *Perwoll...* (**I. P.**)

● La *Duminica în familie,* de pe *Antena 1,* s-au ales *Mirii Anului 1998.* Din amănuntele picante: în juriu s-a numărat şi senatorul Vadim Tudor, printre vedete ale muzicii uşoare şi electorale precum Mădălina Manole, Cornel Fugaru şi Viorel Lis; pe la mijlocul emisiunii a apărut senatorul Adrian Păunescu, despre care Octavian Vintilă a spus că se bucură că a venit, deşi n-a fost invitat; fiica Ana Maria şi nepotul dlui Păunescu, tot Adrian Păunescu, au cîntat în duet pe versurile tatălui şi bunicului, secondaţi de vocea acestuia inconfundabilă; mirii anului au ieşit doi studenţi la Conservator, dar cele mai multe premii speciale le-a primit singura pereche cu nevasta gravidă; printre altele, 10 milioane de la *Fundaţia România Mare.* (**I. P.**)

CHILIENE, ENGLEZEŞTI, INDIENE, RUSEŞTI

● Un cititor din Santiago de Chile al cotidianului britanic *Financial Times* a anunţat redacţia ziarului că renunţă la abonament pentru a protesta împotriva „conspiraţiei comuniste" care a convins guvernul Marii Britanii să-l „sechestreze" pe generalul Pinochet. El a renunţat deja la cîteva „articole de strictă necesitate (de provenienţă britanică, *n.m.*) cum ar fi petrolul Shell, whisky-ul şi ginul"... Paradoxal sau nu, cititorul se numeşte Jorge Izquierdo (=în spaniolă, „stîngul")! (**a.l.ş.**)

● Reclama unui serviciu Internet într-un metrou londonez: *brain@size.pea,* adică: *creier@dimensiune. mazăre,* ideea fiind că „nu trebuie să fii un geniu ca să-l foloseşti... oricine poate. E ca şi cum ai scoate mazărea din păstăi, doar că mai uşor." (**a.l.ş.**)

● Să sperăm că nu vom fi acuzaţi de incorectitudine politică, nici puşi la stîlpul infamiei pentru antifeminism, dacă, făcîndu-ne doar datoria de informatori ai opiniei publice, vom anunţa că bărbaţii din tribul Khasi, în nordul Indiei, sătui să mai „facă baby-sitter" lîngă copilaşii lor, au cerut, ca membri ai unei mişcări pentru drepturile masculine, egalitatea sexelor. În tribul Khasi, viaţa e organizată după legile matriarhatului. (**R. C.**)

● În Piaţa Sudului, o vînzătoare ambulantă îşi striga marfa: *Pile de unghii diamantate... Pile de unghii diamantate...* Şi, pentru a risipi ezitările eventualului cumpărător, adăuga (ca un suprem certificat de calitate): *Sînt ruseşti!* (**D. S.**)

DIN AUZITE

● Trei poliţişti care discutau în troleibuzul 96 au coborît la staţia Eroilor. Din discuţia lor am reţinut că pe unul îl chema Semaca, pe altul Căpăţînă şi pe al treilea Octavian. Toţi vorbeau despre C.D.-uri şi înjurau de mamă. (**C. M.**)

● Mi-a ajuns la urechi discuţia a doi domni rotunjori şi bine îmbrăcaţi de la o masă alăturată celei la care şedeam, într-o cofetărie. Cu ochii strălucind a bere şi extaz, cei doi îşi descriau unul altuia cu gesturi elocvente minuni ale tehnicii de care auziseră în materie de aranjare a caselor: „Vreau să-mi fac în mijlocul sufrageriei, pe parchet, o stea albastră cu raze din *target.* E super, e marfă extraordinară, am văzut eu la cineva".

„Eu o să-mi iau un şemineu electric cu casetă audio. Au făcut ăştia acum nişte chestii... Şemineul are două boxe încorporate la care se aude trosnetul lemnelor arzînd. Caseta durează trei ore. Îţi dai seama, stai şi asculţi focul..." (**A. M.**)

CRANŢ-CRANŢ

● Într-un tren personal Bucureşti-Piteşti, o femeie cu păr permanent părea că sparge seminţe în dinţi. Cranţ-cranţ, zgomotul seminţelor desfăcute. În realitate, ea îşi dezghioca oja de pe unghii. Cojile roşii erau apoi scuipate, cu grijă, în palmă. (Săptămîna trecută, Dan Stanciu ne povestea o altă practică interesantă în privinţa consumului de seminţe. Ce să-i faci? Sîntem o ţară seminceră – aşa cum altele sînt ţări bananiere). (**C. P.-B.**)

● După ce a ratat înscrierea partidului său în registrul cuvenit, Gh. Funar, primar al municipiului Cluj-Napoca şi fost candidat la preşedinţie, a acceptat funcţia de secretar general al Partidului România Mare. Cu această ocazie, liderul PRM a ameninţat că „dacă lui Gh. Funar i se va întîmpla ceva", el va „ocupa" Palatul Cotroceni şi Gh. Funar va deveni prim-ministru. Dar dacă Gh. Funar va dori să fie invers, profitînd de faptul că nu are o apartenenţă politică certă, cum este el voiajor printre partide? (**M. B.**)

● În textul unui fluturaş lipit pe zidurile pasajului de la Universitate, o eroare de culegere dilată nostim sfera alterităţii: „ASOCIAŢIA FAMILIILOR PENTRU PACEA LUMII ŞI UNIFICARE vă invită să audiaţi conferinţa cu tema *CUM PUTEM CREA **REALŢII** MAI BUNE CU CEILALŢI".* (**D. S.**)

Televedenii

Prezentatorul de weekend

Weekendul la români, într-un cuvînt şi fără liniuţă, este o invenţie relativ recentă, una din binefacerile statului constituţional postdecembrist. Sigur, sîmbete şi duminici am tot avut şi înainte de '89, dar acum ele au căpătat, pentru posturile de televiziune, o pronunţată valoare *self*-promoţională, speculată mai mult sau mai puţin inspirat, prin etalarea a tot ce consideră ele că au mai atractiv: picioare foarte lungi, horroruri, prezentatori de weekend.

Prezentatorul de weekend este un personaj aparte: mult mai relaxat (zîmbeşte mai larg şi are urări mai consistente) decît prezentatorii de zi cu zi, rolul lui este să tîrască telespectatorul în vîrtejul a ceea ce îşi propune a fi un maraton al divertismentului – de bună sau de proastă calitate, asta pare neesenţial; dacă vioi sau lălăit, iarăşi este secundar – important e doar să fie lung. Portretul prezentatorului de weekend variază de la un post la altul.

Televiziunea naţională adoptă *modelul elitist* (crede ea), în fapt *diletant*, al prezentatorilor improvizaţi din actori sau cîntăreţi mai mult sau mai puţin celebri, mizînd strict pe capitalul de simpatie de care respectivul se bucură oricum în rîndul telespectatorilor. De ce producătorii TVR trebuie neapărat să presupună că un excelent bucătar este şi un grădinar măcar acceptabil, este pentru mine de neînţeles; şi dacă lui Florin Piersic nici prin gînd nu-i trece că interminabilele memorii ale vieţii lui, poate interesante pentru vreun editor, nu sînt subiect de interes naţional, şi că un simplu *privitor*, cum bine numeşte el telespectatorul, nu are de ce să rezoneze cu bucuria lui (altminteri sinceră) de gazdă, în direct la TVR, a amicilor proprii, cineva din culise ar trebui să-l tragă de mînecă şi să-i şoptească că se face de rîs vorbind atît de mult şi fără rost; omul nu are nici o vină că are logoree– vinovat e cine îi dă pe mînă o emisiune a postului naţional. Corina Chiriac, la rîndul ei, nu e vinovată pentru debandada care domneşte în emisia *Video magazinului*, unde prezentatoarea mărturiseşte că nu ştie ce premii au concursurile, şi îi trimite pe concurenţi să-şi „ridice" premiile pe care aceştia le-au primit deja; nu o putem acuza nici că nu ştie cît de obositor este pentru un spectator să-şi piardă timpul liber tot ascultînd chestiuni de organizare internă a emisiunii – e normal să nu ştie, a cînta bine nu înseamnă că şi ştii să vorbeşti. Cît despre *Supergolşou*, el este varianta „de stat", sora mai săracă a unui *Şut şi cîştigi* particular. În platou animaţie multă, dar prezentatorii, vai, prezentatorii...

Tele7abc nu propune nimic deosebit – este la fel de plictisitor ca în orice altă zi a săptămînii, cu adaosul unor concursuri răsuflate, tot aşa cum *Prima* este la fel de portocalie.

La *Antena 1*, *Duminica în familie* nu este, cum ar putea crede un naiv, o emisiune pentru familia telespectatorului, ci o duminică într-o adunătură pestriţă de familii ale diverşilor invitaţi: unii de formă, cărora nu li se prea dă ocazia să vorbească, cum ar fi dl Lis, alţii prezenţi din motive de simpatie politică a postului, cum este cazul d-lui Adrian Păunescu, care (aflăm din conversatia prezentatorului cu prietenul Vadim Tudor plus copiii lui) „nu a fost invitat dar a venit" (gafă? maliţiozitate?), şi încă nu singur, ci cu nepotul Adrian şi fata Ana Maria, care au interpretat o melodie compusă de băiatul Andrei pe versurile tatălui-bunic Adrian. Copiii nu au, fireşte, nici o vină, sînt frumoşi ca orice copii, şi tocmai gingăşia lor pune şi mai clar în lumină, prin contrast, ridicolul absolut al stilului patriotard, cîntăreţo-recitativ *Flacăra*, reînviat în linişte de Antena 1, în 1998, duminica la o oră de maximă audienţă, în prezenţa imperturbală a Mihaelei Rădulescu – căci aceasta este, în weekend, propunerea *Antenei 1: frumoasa prezentatoare.*

PRO TV-ul îşi propune să populeze ecranul, în weekend, cu *vedetele* cele mai populare din timpul săptămînii; încercare uneori reuşită, alteori dezastruoasă: transferul Gianinei Corondan de la *Vreme* la *Generaţia Pro* este un asemenea eşec, o mutare neinspirată şi nestrategică, o dublă greşală: PRO TV-ul a pierdut o excelentă emisiune de starea vremii, în schimb n-a cîştigat decît o prezentatoare ştearsă (pierdută în foiala generală), cu glumiţe silite (faţă de umorul de bună calitate, datorat, încep să cred, producătorului din... vremea ei bună), plictisită de ce face (tocmai pentru că nu are nimic de făcut în această emisiune) şi, de aceea, la rîndul ei plictisitoare. Incontestabilul farmec de cinci minute al Gianinei, intuiţia şi capacitatea ei (dovedită) de a da marcă unei emisiuni s-au risipit fără urmă de îndată ce a fost aruncată din mica şi nevinovata hartă a continentului în mijlocul unui vast platou populat cu sîni zbînţuitori şi picioare vibratoare. Gianina Corondan este, fără îndoială, o tînără şarmantă şi spontană, care *poate* face carieră de televiziune. Cu condiţia să nu fie aşezată unde nu-i este locul.

Cipriana PETRE

Ştefana STERIADE
sociolog

Trasee către o televiziune publică

– note pentru o geografie economică a televiziunii publice –

După rază de acţiune, resurse, status legal şi structuri ale programelor, lumea actuală a televiziunii cuprinde mai multe specii: televiziunea publică, televiziunea comercială, posturile naţionale de stat (formale, informale), internaţionale, locale şi regionale.

Relaţiile dintre posturile de televiziune sînt reglate de concurenţă, al cărui criteriu absolut este amploarea publicului. De aici, obsesia cotelor de audienţă şi a repartizărilor lor între ofertele existente. Rezultatul general continuă să arate că audienţa posturilor comerciale este mai largă decît a celor publice, diferenţa fiind uneori spectaculoasă. Într-o ţară ca SUA, cu 950 de staţii şi reţele de televiziune în funcţiune, dintre care 700 sînt proprietate privată, TV publică este nevoită să se mulţumească cu 5% din audienţă, în timp ce 95% dintre telespectatori urmăresc televiziunile comerciale[1]. Concurenţa există, ea este pe alocuri acerbă, dar angajează mai curînd posturile comerciale şi mai cu seamă programele de divertisment.

Televiziunea prin cablu este un alt concurent al TV publice. În Belgia, în 1991, 91% din cămine dispuneau de cablu (reţeaua cea mai densă din lume). În România, în 1994, cînd a fost fondată, *Asociaţia Profesională Română de Comunicaţii prin Cablu* (*APRCC*) număra 11 societăţi cu 300.000 de abonaţi. Acum (1998), *Asociaţia* grupează 57 de societăţi, cu 2,8 milioane de abonaţi, dintre care 85-90% locuiesc în mediul urban. Deşi într-un ritm mai lent, cablul pătrunde şi la sate[2].

Dacă în SUA preferinţa pentru posturile comerciale a devenit o tradiţie, într-o ţară ca Balgia emergenţa televiziunii comerciale s-a produs o dată cu introducerea cablului. Pe această cale, au pătruns televiziunile străine (în primul rînd cea olandeză şi cea a RT Luxemburg), care au cucerit o bună parte a audienţei în dauna TV publice belgiene[3].

Problema concurenţei este privită din numeroase unghiuri şi are numeroase reglementări. Acolo unde competiţia este mai intensă, de exemplu în SUA, se solicită o anumită ţinută, respectarea unor cerinţe democratice, un nivel admisibil al programelor. *The Federal Communications Comission* (*FCC*) pretinde ca toate televiziunile să servească interesul public, chiar dacă aceasta ar duce la o scădere a popularităţii programelor. Iar *The Fairness Doctrine* pune următoarele condiţii: să existe imparţialitate în problemele controversate, fiecărui candidat pentru oficii publice să i se asigure oportunităţi echivalente de a apărea pe post, să se consulte cu regularitate publicul, să se măsoare satisfacţiile şi insatisfacţiile audienţei faţă de programele transmise etc. Păstrarea licenţei de emisie depinde de respectarea acestor exigenţe.

Totodată, televiziunii americane i se fixează prin lege anumite direcţii generale: să nu fie paternalistă, să ţină viu spiritul de competiţie între staţii, să transmită divertisment şi, înainte de orice, să fie democratică. Legislaţia impune să fie respectate atît principiile aferente, cît şi drepturile proprietarilor de posturi private. Aceştia au obligaţii, beneficiind însă şi de garanţii care să-i apere de intervenţiile prea active ale guvernului, politicienilor şi chiar ale publicului. Dar mai presus de toate reglementările stă asigurarea profilului: televiziunea comercială este un *business*.

Televiziunea publică îi preocupă mai mult pe europeni, care urmăresc problema rivalităţii dintre cele două tipuri de staţii. Ca şi peste Ocean, tendinţa generală a publicului este de vizionare prioritară a posturilor comerciale, valabile prin posibilităţile consistente de finanţare.

Ce se aşteaptă, în această situaţie, pe vechiul continent, din partea unui post public? Una dintre cerinţele cel mai frecvent menţionate vizează programele de ştiri, care ar părea să reprezinte un centru de atracţie pentru audienţa lor. În ţări ca Belgia şi România, ştirile televiziunii publice, sau presupus publice, sînt preferate celor ale posturilor comerciale. Dar marile reuşite în acest sens sînt programele informative ale *BBC*. Discuţiile asupra acestui punct sensibil abordează, evident, problema pluralismului. Există opinii care susţin că televiziunea publică, beneficiind de prestigiu şi influenţă, este chemată să întruchipeze pluralismul, să servească mai cuprinzător şi mai variat interesul obştesc. Alte opinii susţin că adevăratul pluralism este asigurat tocmai de existenţa numeroaselor canale private, cu condiţia ca acestea să ofere o reală diversitate de opţiuni. Dar, ţinînd seama de apetitul enorm al spectatorului mediu pentru ficţiune şi divertisment, canalele private tind să satisfacă îndeosebi această dorinţă generală care nu solicită diversitate. Pluralismul autentic ar presupune o varietate de interese care nu se limitează la sfera divertismentului. Aici apare *rolul compensator* al televiziunii publice: accent pe informaţie, cultură, educaţie, emisiuni pentru minorităţi, un succes posibil al programului care nu e şi un succes comparabil de audienţă. Există, de altfel, manageri ai posturilor publice care susţin deschis că nu îi interesează popularitatea. Ei vor să păstreze prestigiul şi ţinuta postului public pentru audienţa, fie ea şi mai redusă, care le este fidelă. Această atitudine ar respinge dominaţia concurenţei, constituind un argument în favoarea pluralismului ca principiu.

În ţara noastră, televiziunea a fost înfiinţată ca instrument al puterii staliniste, ceea ce i-a permis să fie indiferentă atît faţă de problemele bugetare, cît şi, mai ales, faţă de aşteptările audienţei.

Spre deosebire de România, unde comunicarea audiovizuală a avut forma unui monopol de stat, în Belgia ea a constituit monopolul comun al celor două televiziuni publice: valonă şi flamandă.

Începînd din 1989, după 45 de ani, acest monopol începe să se confrunte atît cu televiziunea prin cablu, cît şi cu cea privată. Concurenţii nu au însă puteri egale. Televiziunea comercială demarează în forţă, pe cînd cea publică se luptă mereu cu lipsa de fonduri. La început, firesc, succesul TV comerciale a stîrnit oarecare panică, dar şi aici reacţia canalelor publice a fost aceeaşi: să dea mai mult divertisment. Nu întotdeauna însă această reţetă are succes; de multe ori, divertismentul preferat rămîne cel al canalelor comerciale. Totuşi, fără să reducă numărul programelor „serioase“, TV belgiană le-a schimbat deseori locul în schemă: ele au fost programate mai devreme sau la ore mai tîrzii, emisiunile de divertisment fiind plasate în spaţiile de vizionare maximă. Totodată, canalul I a introdus mai mult divertisment şi ficţiune, iar canalul II, mai multe programe culturale şi educative. O altă măsură a constituit-o programarea emisiunilor culturale între două emisiuni de mare popularitate, între *quiz show* şi *Dallas*, de pildă.

În Germania s-a înfiinţat un sistem dual în care sînt cuprinse şi posturile publice, şi cele private. *Curtea Constituţională Federală* a preconizat o formulă presupus echilibrată, în care staţiile publice asigură audienţei o ofertă fundamentală, cele private adăugînd o ofertă suplimentară, de completare. Astfel, accentul cade pe o televiziune publică bazată pe diversitate, inclusiv programe de divertisment şi publicitate (redusă, însă, la 20 de minute zilnic, programată pînă la ora 20,00, limite care nu sînt prescrise staţiilor private). Totuşi, problema resurselor financiare este departe de a fi rezolvată. În timp ce printre patronii televiziunilor comerciale se află companii precum *Springer*, *Berlusconi* sau *RT Luxemburg*, televiziunile publice nu îi atrag pe investitori, devenind mai curînd obiect al unor dispute politice[4].

Confruntarea dintre televiziunea publică şi cea privată pare să conducă, pînă la urmă, mai curînd spre omogenizarea programelor decît spre diferenţierea lor. Televiziunea publică tinde să sacrifice dezvoltarea unei strategii proprii, preluînd unele formule care şi-au dovedit eficacitatea. În plus, în unele ţări scade interesul pentru programele politice şi creşte atracţia pentru divertisment, o cauză principală a acestei asimetrii fiind precaritatea resurselor de finanţare.

Austeritatea acestor resurse îşi caută o compensaţie în restrîngerea cheltuielilor (inclusiv a celor necesare pentru producţii proprii), realizată îndeosebi prin „americanizarea“ programelor. Expedientul „dallasificării“, cum îi spune Elsa de Bens, a stîrnit numeroase proteste, cele mai vehemente în Franţa, unde s-au luat şi măsuri de protejare a programelor autohtone. Francezii şi italienii transmit insistent o serie de producţii proprii, filme, concursuri, concerte. Dar piaţa televizuală internaţională rămîne sub dominaţia SUA, căci o oră de ficţiune americană costă de 3-5 ori mai puţin decît una belgiană, de exemplu, preţul copiilor fiind şi el sensibil mai avantajos.

Economia de piaţă pare să reprezinte un context social care stimulează mult mai activ nevoia televiziunii publice decît mijloacele de a o realiza şi de a o menţine. Dificultăţile sînt, însă, şi mai greu surmontabile acolo unde televiziunea publică nu ar urma să se nască în economia de piaţă, ci o dată cu ea. Atît strategia proprie, cît şi critica din exterior a acestei strategii nu pot să nu ţină seama de rezistenţele atît de anevoie controlabile pe care le suscită tranziţia spre o astfel de economie şi spre democraţie în general.

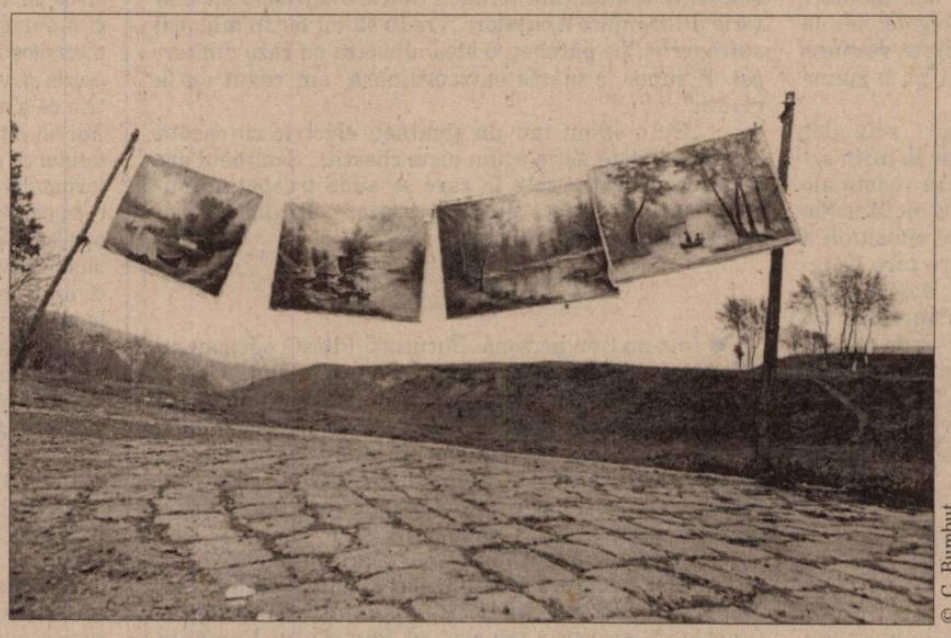

© C. Bumbuţ

1. George Comstock, *Television in America, Sage Commtext Series*, 1980.
2. *Adevărul*, 11 septembrie, nr. 2577, 1998.
3. Elsa de Bens, *Flanders in the Spell of Commercial Television*, *European Journal of Communication*, vol. 6, number 2, June 1991.
4. Christina Holtz-Bacha, *From Public Monopoly to a Dual Broad-Casting System in Germany*, 1991.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 303 ● 20 - 26 noiembrie 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 304
27 nov. - 3 dec. 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

VÎRSTA DE AUR DINTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Andrei BODIU, Paul CERNAT, Cristian GHINEA,
Ştefan IUREŞ, Ion Bogdan LEFTER, Irina NICOLAU, Cristian PREDA,
Teodor SUGÁR, Ioana VLAŞIN
– Interviu cu Ioan COMŞA –

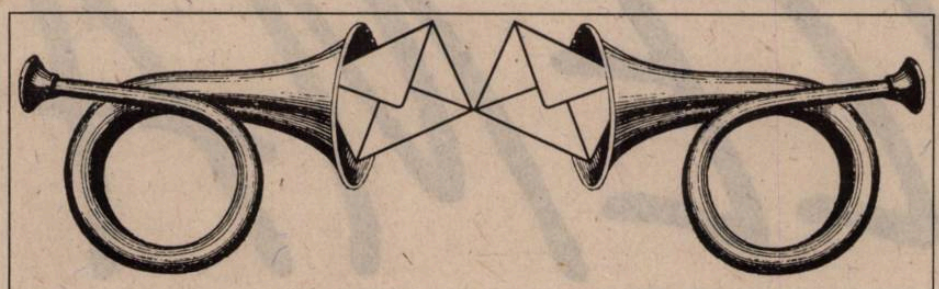

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 301: „Interdicţie şi tabu“

Victorianism şi bizantinism

Cartea cea mai bună despre subiect rămîne tot cea a lui Norbert Elias (**Civilizaţia moravurilor**) despre originile civilizaţiei europene. Din ea se poate afla cînd au început europenii să mănînce cu furculiţa, cînd au început să se izoleze ca să-şi facă nevoile, şi alte istorii hăzoase ca acestea. Cu toate acestea, autorul surprinde şi un alt nivel, pe lîngă acela al formării interdicţiilor: formarea **tabu-urilor**. Ediţiile de la începutul secolului XVIII ale manualului de purtări elegante al abatelui de la Salle vorbesc despre băşini şi urinat, cele de la sfîrşitul secolului trec aceste subiecte sub tăcere. **Interdicţia** se referă la urinatul în public, să zicem. **Tabu-ul**, la discutarea acestui subiect. Interdicţia (am putea distinge noi) priveşte ceea ce nu se poate FACE, tabu-ul – ceea ce nu se poate spune.

O societate are nevoie de interdicţii, categoric, pentru a nu aluneca în haos. De tabu-uri n-are nevoie. Putem fi oameni morali şi fără tabu-uri. Epoca cea mai neurotică din istoria europeană a fost perioada victoriană, cînd se drapau pînă şi picioarele scaunelor, fiindcă ideea de „picior“ în sine era considerată excitantă. E epoca celor mai multe isterii, şi a fost nevoie ca Freud să vină pentru a le spulbera contemporanilor lui teama de a exprima un sentiment sau altul. El a numit această tăcere stînjenită „refulare în subconştient“, dar tot tăcere este. Pentru asta a avut nevoie să coboare în cea mai sănătoasă civiliaţie de care-şi aducea el aminte, anume cea greacă clasică.

De acolo a scos mitul lui Oedip. Grecii urau, ca şi noi, paricidul, matricidul, incestul şi uciderea copiilor, dar nu se temeau să vorbească de ele. A vorbi de o spaimă înseamnă a învinge. Echilibrul grecilor li se trage tocmai de la faptul că îşi priveau coşmarele în faţă.

Vălurile cu care talibanii din Afganistan şi-au acoperit femeile ne spun un lucru limpede despre mentalitatea lor. Pentru ei, faţa femeii, prin simpla ei prezenţă, provoacă excitaţie sexuală. Căreia nici un bărbat, cît de cast, nu-i poate rezista. Purtarea lor nu ne smulge decît un sîmbet de europeană superioritate: „cum poate crede cineva asemenea prostii, domne!“ De fapt, chipul femeii nu e nici excitant, nici neexcitant, ci cultura determină simbolic ce anume este astfel. Kenneth Clarck (**The Nude**) observă că în stampele erotice japoneze femeia nu e reprezentată goală, fiindcă nuditatea corpului uman nu e exictantă pentru japonezi. Cu ani în urmă, primii ambasadori occidentali la Tokio au fost oripilaţi de devălmăşia nudă în care bărbaţi şi femei făceau baie la malul mării.

Cultura noastră are şi ea tabu-urile ei. Cel mai important e cel al banilor şi al homosexualităţii. Despre ele nu se discută. Homosexualul e îmbrăcat într-o conspiraţie a tăcerii, „sancţiunea difuză“ de care vorbea Jankélewicz. Homofobia ambiantă şi generală se hrăneşte – paradoxal – din ideea că homosexualitatea e molipsitoare, că e un morb ce corupe. Celebrul sondaj al lui A. Kinsey din 1948 arată că 37% din bărbaţi avuseseră o experienţă homosexuală, dar doar 4% se considerau homosexuali. Un alt studiu (G. D. Tudose et colab.) arată că din acest eşantion de homosexuali, (4% din populaţie), 11% deveniseră astfel în urma unui contact sexual cu un bărbat. 11% din 4% sînt 0,4% din populaţie, homosexuali „corupţi de alţii“. Ceea ce e neglijabil de puţin faţă de cei 37% bărbaţi care au avut (măcar o dată în viaţă) o experienţă de acest fel.

Românii au păstrat de la timpurile fanariote o teamă viscerală faţă de sinceritatea directă. Francheţea e virtutea francilor, dar cu siguranţă nu a românilor. Din acest punct de vedere, trăim într-o societate tipic victoriană. Evitarea înfruntării directe acumulează conflictele dintre oameni şi contribuie la mărirea disconfortului colectiv ambiant. Simplitatea pe care le-o găsim americanilor nu e altceva decît curajul adult de a discuta direct orice subiect, fie politic, fie personal sau afectiv.

Românul e victorian în pudibonderia sa sexuală şi bizantin ca om politic. Tăcerea sexuală şi tăcerea politică, jena personală şi stînjeneala publică sînt amîndouă complementare. Amîndouă sînt semnele unui grav disconfort şi al neîncrederii în sine. Sinceritatea, politică şi sexuală, e apanajul şefilor. Românul obişnuit n-are exerciţiul sincerităţii senine, ci al bombănitului.

Sergiu PROSALENDIS
student, Facultatea de Litere şi Filosofie
Str. Salcîmilor 39, Timişoara

N. red.: O singură obiecţie: „românul e victorian în pudibonderia sa sexuală“...? Poate la Timişoara, deloc în toată ţara!...

Discreţie şi superdiscreţie

Noi, românii, facem parte din specia simpatică de est-europeni care, la nivelul relaţiilor interumane, trecem cu multă uşurinţă, ba chiar cu naturaleţe, pragul dintre familiaritate şi formalitate. Sau mai degrabă invers. Pentru noi, observ, nu e nicicînd o problemă a intra direct, uneori chiar de la bun început, în aerul intim al interlocutorului. Prin „aer intim“ înţeleg: gîndurile neexprimate şi credinţele proprii, gesturile, privirile, felul de a vorbi, de a te îmbrăca, rudele apropiate, casa, mobilierul etc. Astfel noi avem darul de a ne simţi bine în compania cuiva cu care abia ne cunoaştem, indiferent de locul în care se petrece aceasta. Privit mai atent, românului abia ieşit din chingile şi rigorile conduitei socialiste, îi lipsesc intrumentele de comunicare convenţională, acel farmec degajat şi relaxarea studiată în comunicare a occidentalilor. Odată trecută o anumită barieră „la intrare“, el întrece toate aşteptările în a se simţi ca la el acasă cu cineva. Rigiditatea comportamentului, a mişcărilor şi a exprimării, izvorîte fie din nesiguranţă, neîncredere în sine sau pur şi simplu din timiditate sau lipsa prezenţei de spirit – nu sînt trăsături întîlnite la mulţi dintre maturii din jurul nostru, şi nici măcar la mulţi dintre tinerii care abia descifrează comunicarea şi comportamentul în societate. Şi n-aş spune că e puţin lucru. Dar apoi, dacă prin „discreţie“ se înţelege capacitatea de a face judecăţi înţelepte, adaptate momentului, abilitatea de a te face că nu observi situaţii jenante sau defecte intime, te trezeşti nu de puţine ori călcat în propria demnitate, în pofida oricărei reguli a discreţiei, fie că ţi se discută vestimentaţia, fie prietenii. Ei bine nu, faţă de tabuurile morale ce trebuie subînţelese din limbaj şi metalimbaj, legate de cele mai multe ori de detalii personale, românul nu are mare stimă. Dimpotrivă, el trece peste ele cu o inocenţă gravă care te poate duce la exasperare. Românii sînt sfătoşi, lor le place să-ţi cunoască bine viaţa pentru a-ţi împărtăşi din a lor, şi a te convinge prin asta să le urmezi pilda. Preceptul „trăieşte şi lasă şi pe ceilalţi să trăiască“ nu le stă la inimă. Nimic din ce ţine de viaţa vecinilor nu le e străin, tot aşa cum nimic nu trebuie să se abată de la regula comunităţii; doar o altă regulă de aur a marii familii visată de socialişti... Dacă încerci să te abaţi de la ea, eşti atenţionat că nu te adaptezi în colectiv. Pentru aceşti „visători“ nu există tabuuri, nu există subiecte ce nu pot fi discutate pe scara blocului sau pe coridoarele instituţiei, la o şuetă.

Pe de altă parte, în situaţii de importanţă socială, familială ori profesională, am putut observa nu o dată domnia unei *superdiscreţii* interesant de analizat. Proiectele de serviciu, sarcinile profesionale, luarea de decizii, asumarea responsabilităţi – toate sînt evenimente ce trebuie evaluate conform unor norme de eficienţă şi a unor principii critice, cu alte cuvinte just apreciate de către toţi cei implicaţi. Detaliile raţionamentelor care duc la fiecare din aceste aprecieri n-ar trebui să fie un secret. Dar nu, a discuta chestiuni profesionale cotidiene face parte dintr-o listă indigenă de tabuuri, mai degrabă un fel de „interdicţii de serviciu“. Ca şi în viaţa personală, multora le place să creadă că deţin fie adevărul absolut, fie o pricepere quasi-totală în orice. Lipsa specializării e evidentă oriunde în instituţiile statului, de pildă. A dezbate pe teme de serviciu e un tabu, dacă prin „dezbatere“ înţelegem o discuţie raţională, rece, cu argumente pro şi contra, pe criterii logice, fără divagări, fără constrîngeri de timp, deci care nu poate fi întreruptă la mijlocul ei de simple pretexte. De asemenea, rare sînt situaţiile în care cineva să-şi decline competenţa, „competenţă“ însăşi fiind un cuvînt perimat de larga distribuţie a lui „priceput-la-toate“.

Dezordinea în comunicare este astfel un bumerang care, în societatea în care trăim, constă din: dezinvoltura cu care e trecută bariera discreţiei inter-personale, şi din închistarea cu care ne oprim la bariera invizibilă a comunicării logice. Punctul de răscruce este prăpastia tabuurilor prost-înţelese.

Cecilia VOICULESCU – translator
Bd. Nicolae Titulescu 92, bloc 13, scara B, ap. 152, Bucureşti 1

O rubrică nouă: de bine!

Stimată redacţie,

Ţin în primul rînd să vă felicit pentru împlinirea celor 300 de numere, sperînd că numărul 500, sau, de ce nu, chiar 1000, să ne găsească tot alături, dar într-o Românie mai bună, scăpată de tranziţie, eliberată de prejudecăţi şi mult mai deschisă noului.

Vă scriu pentru a vă vorbi (?) despre un **act** radiofonic petrecut la începutul lunii acesteia. E vorba de maratonul „live“ de la Pro FM al lui Andrei Gheorghe, proaspătul director al instituţiei respective. Emisiunea de 24 de ore, începută duminică, la ora 11 p.m. şi terminată a doua zi, la aceeaşi oră, s-a vrut un experiment, un fapt inedit, un act de curaj. Ascultătorii de pînă atunci ai „Midnight Killer“-ului aflau că emisiunea lor favorită se termina, „testamentul“ radio conţinînd, însă, o clauză de revenire: primirea a 100.000 de scrisori ar fi avut puterea readucerii „în aer“ a talk-show-ului. Snobism, grandomanie? Ar putea fi considerat şi aşa, dincolo de posibilitatea reală şi oarecum imediată de verificare a rating-ului. Realizatorul, Andrei Gheorghe, lăuda emisiunea ca fiind cea mai veche (5 ani) din peisajul radiofoniei particulare româneşti. Informaţie greu verificabilă, însă cu mîndrie vehiculată de toţi fanii emisiunii. Ce a avut special „M. K.“ faţă de alte emisiuni de acest fel (talk-show-uri) de la alte posturi de radio? În primul rînd, non-conformismul. Emisiunea s-a născut la Constanţa, ca parodie la „Midnight Caller“, „genul fals de talk-show: «tu mă suni şi eu îţi spun ce vrei s-auzi»“ (rev. „Salut“) Şi n-ar exista definire mai bună a realizatorului decît cea dată de el însuşi: „Eu nu gîndesc. Eu vorbesc. Sînt A. G. şi asta fac“ („M. K.“-16.08.1998). Emisiunea este (mă rog, era) bazată pe anarhism şi pe declararea făţişă a acestuia: A. G. avea **puterea**. Ce putere, care putere? Nu se ştie, dar, pe lîngă că „dădea bine“ pe post, ascultătorii mai tineri (dintre care fac şi eu parte) găseau o modalitate să scape de banalul, plicticosul cotidian, să devină, pentru trei ore, oamenii cei mai importanţi dintr-un regat utopic – „M. K.“, să răstoarne guverne, să combată – măcar verbal – persoanele şi ideile nesuferite, chiar şi să înjure pe post, A. G. fiind foarte răbdător cu aceştia din urmă şi chiar făcînd haz pe seama lor. Ceea ce surprindea într-adevăr (sau chiar şoca) era violenţa limbajului. Cuvintele de ordine erau „idiot“ şi „prost“. Şi asta venind din partea „regelui“, auto-intitulatului „dictator de la miezul nopţii“. Uneori enervant, mai tot timpul binedispus, adeseori repetîndu-se (dovada faptului că avea, totuşi, o limită de originalitate), megaloman şi nesuferit, Andrei Gheorghe a făcut, pentru mulţi, deliciul nopţilor de duminică. În fond, emisiunea era adresată oamenilor inteligenţi care voiau să facă haz, împreună cu Andrei, pe seama „idioţilor“, a şmecheraşilor de cartier, a piraţilor „aerului“ bucureştean, a celor închistaţi – moral sau cultural – în nişte limite ridicol de apropiate.

În timpul maratonului, o fată a fost rugată să salute o carte. Dialogul a decurs în modul următor:

„Ascultătoare: Pot să-i salut şi eu pe stelişti?

A. G.: Pe stelişti???

A.: Dacă mai sînt treji la ora asta. (rîsete) (notă: dialogul avea loc pe la ora 3 am)

A. G.: Da' ce, sînteţi în gaşcă acolo?

(...) Alt ascultător, cu pretenţii de medic generalist, vorbea de „sinuoase“ (sinapse) şi aproba teoria cum că serotonina ar fi secretată de hipotalamus, şi că joacă un rol major în definirea inteligenţei umane. Asculţi şi rîzi. Şi înveţi. Cauţi în dicţionare. Şi nu dai telefon fiindcă ştii că o să fii combătut de un om care face asta zi de zi, obişnuit să reacţioneze verbal mult mai repede şi mai bine decît majoritatea oamenilor. Idolatrie? Fanatism? Iată două cuvinte pe care A. G. le detestă, şi nu fiindcă nu e destul de orgolios ca să nu-i placă să fie ridicat în slăvi, ci fiindcă ştie că orice statuie are un soclu destul de fragil, că atunci cînd cazi de sus te loveşti cel mai rău.

Pledoarie pentru o emisiune? Să fie aceasta una dintre cele 100.000 de scrisori? Adevărul este că nici eu nu sînt sigură. Voiam, pur şi simplu, să aduc în faţa dumneavoastră un **om** (care, de altfel, am înţeles că vă citeşte constant), un idol pentru mulţi tineri, un exemplu mult mai sănătos şi mai firesc, aş spune eu, decît cine ştie ce cîntăreţ sau actor. M. K. a murit, trăiască M. K.!!!

Cu sinceritate,

Anamaria PARFENI
19 ani, studentă
Bd. Iuliu Maniu 69 Bl. 5 Sc. 8, Ap. 283, Sector 6, Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Generaţia Pro şi Contra**
- **Cultura vinului**

Afacerea Pleşu

Atacat într-un chip josnic de o gazetă, prin manipularea şi trucarea unor date reale folosite pentru a se crea impresia de copleşitoare culpabilitate plauzibilă, Andrei Pleşu a fost apărat public de mai mulţi intelectuali, semnatari ai unei „scrisori de solidaritate în numele GDS". Cu acelaşi prilej, doi dintre ei, Gabriel Liiceanu şi Horia-Roman Patapievici, au demontat mecanismul mistificării, făcîndu-l evident pentru orice ins de bună credinţă şi mediu dezvoltat ca intelect: articolele lor, ca şi „scrisoarea de solidaritate", au fost publicate în revista *22* (nr. 44, 3-9 nov. 1998).

Această acţiune, de „apărare a lui Andrei Pleşu", are totuşi un aspect deprimant şi lasă un gust amar. Este de înţeles, fiind în sine un gest admirabil, solidarizarea cu el; dar este o solidarizare avînd ca punct de sprijin personalitatea intelectuală a lui Andrei Pleşu şi a fost provocată exclusiv de contrastul, de distanţa, de prăpastia dintre „excelenţa" (Gabriel Liiceanu) acestei personalităţi şi nimicnicia agresorilor.

A fost apărat Andrei Pleşu, dar a fost apărat în calitatea lui, altminteri incontestabilă, de *excepţie*. Andrei Pleşu, scria inspirat Gabriel Liiceanu, „pur şi simplu este, aşa cum sînt stele, cerbi şi flori exotice. Noi ne uităm la ele, şi faptul că le avem şi le putem privi ne trece o parte din frumuseţea lor".

Cu alte cuvinte, dacă Andrei Pleşu nu ar fi fost ... extraordinara personalitate Andrei Pleşu, ci un ins oarecare – un, să zicem, obscur „căpitan Dreyfus" –, nu i s-ar fi făcut onoarea de a fi apărat de intelectuali. Nu atît „mîrşăvia" (Gabriel Liiceanu) a trezit protestul şi solidarizarea, cît *calitatea* de excepţie a celui care i-a căzut victimă. De aceea, probabil, se şi spune în „scrisoarea de solidaritate" că *„avem sentimentul că, dacă un om de ţinuta lui Andrei Pleşu a putut fi ţinta unor atacuri de felul celora cărora, credem, ziarul* Ziua *mai degrabă le este intermediar decît sursă, atunci totul este posibil: orice se va putea spune, la momentul potrivit, despre oricine"*. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, te întrebi, oare de aproape nouă ani încoace nu tocmai asta se face: se spune orice, „la momentul potrivit", despre oricine?! Şi de către oricine?! Oare de-abia de-acum încolo, după trecerea „pragului Pleşu", se va atinge această culme a abjecţiei, *de a se putea spune orice, despre oricine?!* În ce ţară, pe ce lume vor fi trăit semnatarii acestei scrisori din 1990 şi pînă acum?!

În al doilea rînd, s-ar fi cuvenit observat că Andrei Pleşu a fost atacat în calitate de ministru, nicidecum în calitate de intelectual. Nu valoarea intelectuală ori caracterul ei excepţional i-au fost contestate, ci adecvarea la funcţia de ministru de Externe: „dosarul" mincinos ce i-a fost întocmit şi publicat în ziarul *Ziua* îl acuza, practic, de trădarea, pe bani, a intereselor ţării în favoarea unui stat străin. Impecabilă, autopsia măsluirilor făcută de Gabriel Liiceanu şi de Horia-Roman Patapievici demonstrează nu doar enormitatea acestei acuzaţii, ci, poate în primul rînd, deşi oarecum indirect, caracterul ei premeditat, de înscenare perfect orientată, cu dublă ţintă – dovedirea existenţei unor „spioni" sau „agenţi" infiltraţi la cele mai înalte niveluri ale puterii din România şi eliminarea lui Andrei Pleşu din viaţa politică românească. Analizelor făcute de Liiceanu şi Patapievici li s-ar mai putea adăuga încă un detaliu, ilustrativ nu atît pentru „reaua credinţă" sau „prostia" celor care au fabricat *dosarul*, cît pentru capacitatea lor de a produce, cu bună ştiinţă şi perfect sînge rece, falsuri caracterizate. Anume, că pentru a se putea susţine că Andrei Pleşu şi Elena Ştefoi sînt în continuare salariaţi ai *Dilemei*, autorii înscenării din *Ziua* au reprodus caseta tehnică a revistei după o învechită informaţie existentă pe Internet, nicidecum după revista însăşi: or, de la nr. 259 (16-22 ianuarie 1998) Andrei Pleşu apare doar ca „director fondator", nu ca „director", iar Elena Ştefoi nu mai figurează deloc, de la nr. 285 (17-23 iulie 1998), acolo unde fusese prezentă pînă atunci ca „redactor-şef": cum acuzaţiile din *Ziua* au apărut în octombrie, este uşor de înţeles de ce, totuşi, s-au folosit desuetele informaţii de pe Internet: pentru a se „proba", cu *documente*, incompatibilitatea menţinerii lui Andrei Pleşu şi a Elenei Ştefoi în funcţiile lor de la Ministerul de Externe. Iar trucarea documentelor nu ţine, oricît ar fi de nobilă şi frumoasă ideea, de resentimentele tulburi ale „mediocrităţii jignite", ci de profesionalismul calificat al specialiştilor în diversiuni şi înscenări.

Surprinde, apoi, lipsa de reacţie a partidului care l-a propus (şi, în principiu, îl susţine) pe Andrei Pleşu în funcţia de ministru de Externe, după cum surprinde, în egală măsură, şi lipsa de reacţie a Guvernului din care el face parte. Nu atît intelectualii ar fi trebuit să se implice public în „afacerea Pleşu", „afacere" ce-l priveşte pe *ministrul Pleşu*, nicidecum pe *intelectualul Pleşu*, cît politicienii din partidul pe care, fără a-i aparţine, totuşi îl reprezintă, şi, de asemenea, colegii săi de cabinet. Toţi aceştia, însă, *au tăcut!*

Şi, cred, abia această *tăcere* ar putea face obiectul unor eseuri şi analize ale intelectualilor despre solidarizare/solidaritate, „timp al mediocrităţii" bucuroase de eliminarea excelenţelor etc., etc.

Mircea IORGULESCU

Să fim optimişti!

Ai devenit şi tu serios şi pesimist, nu mai ai nici un haz! – mă admonesta zilele trecute un prieten, cititor al rubricuţei mele. N-am zis nimic, pentru că ăsta era şi sentimentul meu. Nu atît că am devenit „serios", cît că m-a furat şi pe mine pesimismul general, tonul grav şi oţărît, obsesia politicului şi celelalte tare cotidiene ale românului de tranziţie. Tocmai mă bătea gîndul să mă retrag, mic şi trist, ca tot intelectualul care are totdeauna ceva mai bun de făcut în altă parte decît acolo unde tocmai se află, cînd soarta mi-a scos în cale un reprezentant al Puterii, care, într-o lungă noapte de discuţii, mi-a dat o „lecţie de optimism" greu de uitat.

Dovadă clară a democraţiei în care trăim, zilele trecute mi-a fost dat să stau faţă în faţă, aşa, de la egal la egal, cu un ales al poporului (ce-i drept, mai de rangul doi) şi să pot vărsa asupra lui toate frustrările neamului din care cu onoare fac parte. La toate acestea, răspunsul, reformulat în zeci de variante, era unul singur, clar şi precis: *nu e nimic de făcut în ţara asta!* L-am întrebat dacă asta înseamnă că e de acord cu sentinţa lui Brucan, aia faimoasă cu „stupid people"? *Brucan e un mic copil!* – mi-a replicat el prompt. *Sîntem un popor de imbecili. Care au fost mai răsăriţi, au şters-o. Ascultă-mă pe mine, că ştiu ce spun, nu se poate face nimic, n-ai cu cine. Eu nu mai am nici o speranţă !* Şi tot aşa pînă la dimineaţă, cînd m-am dus să mă culc.

De vină este, deci, poporul. Cauza eşecurilor politice nu se află în politic, ci în afara lui. O spusese şi Ceauşescu, la vremea lui, cînd se supărase pe ţară că nu-i înţelege geniul. A spus-o şi Constantinescu, de curînd, cînd a „explicat" de ce sîntem codaşii Europei. O spun toţi, mai explicit, mai voalat, după cum le-o cer interesele. Interlocutorul meu o spunea doar mai sincer şi mai direct decît alţii, că, vorba aia, eram la un pahar între prieteni.

Deformările mele profesionale m-au dus destul de repede cu gîndul la nişte teorii şi experimente din psihologia socială, unde aşa numita „teorie a atribuirii" se ocupă de modul în care oamenii atribuie explicaţii pentru comportamentele lor şi ale celor din jur, de mecanismele prin care sînt imaginate cauzele succeselor şi eşecurilor personale, etc. Şi mi-am adus aminte de un experiment vechi dar foarte sugestiv în contextul de faţă: două grupuri de subiecţi, de la copii la maturi, unul din Statele Unite, celălalt din India, au fost puse să-şi povestească viaţa şi să explice cauzele presupuse ale eşecurilor înregistrate în toată această vreme. Dacă la vîrstele mici nu apăreau diferenţe între cele două grupuri, de pe la 11 ani, americanii începeau să atribuie eşecurile lor statistic semnificativ mai mult unor cauze interne, personale, în timp ce indienii atribuiau cauzele eşecurilor lor din viaţă în proporţii substanţial mai mari unor cauze externe.

Acum mai depinde şi care sînt aceste „cauze externe", căci una e să te gîndeşti că viaţa omului se află în mîinile lui Dumnezeu (o cauză externă şi El), şi alta e să dai vina pe popor. Din acest punct de vedere, soluţia indiană, în varianta ei românească îmbunătăţită, este de o simplitate şi eficienţă cutremurătoare: dacă tot nu e nimic de făcut, barem să ne trăim viaţa! Dacă tot nu se poate face nimic, nu noi purtăm vina eşecurilor noastre prezente şi viitoare, deci putem să dormim liniştiţi şi să ne vedem de treabă.

Revelaţia acestui pesimism oportunist şi hedonist, cauză menită să explice tot şi să justifice orice, m-a trezit din somn plin de entuziasm şi determinare: nu, domnule, poate **eu** nu pot să fac mai nimic, dar se mai poate face încă orice în ţara asta! Aşa că sînt optimist, optimist, optimist...

Vintilă MIHĂILESCU

Care putere, care opoziţie?

Pe fondul unui început de iarnă care, conform tradiţiei, ne prinde tot nepregătiţi, două dintre partidele politice aflate la putere încearcă (sau sînt obligate) să-şi facă ordine: Partidul Democrat a exclus doi membri, pînă mai ieri, marcanţi, iar în PNŢCD contradicţiile între diversele curente de opinie par să fi ajuns în punctul critic. De cealaltă parte a baricadei, opoziţia a declarat „grevă parlamentară" (dar cu semnarea condicii şi cu prezenţa în comisii) şi se cer alegeri anticipate. Între timp, din cele „3-7 luni decisive pentru viitorul ţării" anunţate de premier, una a şi trecut, fără să se întrevadă vreo măsură fundamentală pentru pregătirea acestui viitor.

Excluderi

Partidul Democrat este cel mai avansat în pregătirea viitoare campanii electorale. I-a exclus într-un mod spectaculos pe disidenţi şi a adoptat un program de protecţie socială, dîndu-şi seama la timp că nu mai poate cîştiga în imagine dacă mizează exclusiv pe cartea reformei. Calculul e, în principiu, abil, reorientarea se face din mers: democraţii sînt oameni ai oportunităţilor şi au învăţat să-şi gîndească atent mişcările. Dar riscurile nu lipsesc. Adrian Severin, care s-a dovedit pînă acum un politician inteligent şi bătăios, nu este omul care să se lase aşa de uşor „pensionat" din activitatea politică. Pe alt plan, propunerile de protecţie socială pe care le are în vedere PD îl împing oarecum să fie în opoziţie chiar cu miniştrii săi (cu Guvernul, cu premierul sau cu partenerii de coaliţie a mai fost), deoarece deţine portofolii economice de primă importanţă, pîndite de măsurile radicale anunţate (şi inevitabile) pentru viitorul apropiat. Dacă discursul pro-reformist va fi preluat de liberali (care vor profita şi de faptul că Industriile şi Transporturile nu sînt ministerele lor), culoarul „protecţiei sociale" este ocupat cu îndîrjire de PDSR. Democraţii riscă să nu mai poată juca, de data aceasta, „şi pe stînga, şi pe dreapta".

Cu ţărăniştii, lucrurile sînt mai complicate. Ceea ce li se întîmplă acum (şi, din păcate pentru unitatea şi coerenţa partidului, nu li s-a întîmplat mai demult) a avut deja loc, într-o formă sau alta, în toate celelalte partide importante. Conflicte între generaţii (sau între „talibani" şi „reformişti") s-au petrecut şi în PNL (rezultînd „aripa tînără"), şi în vechiul FSN (care s-a şi scindat din această cauză), iar clarificările ideologice făcute cu întîrziere şi neduse pînă la capăt au minat, acum cîţiva ani, Partidul Alianţei Civice. Unit şi coerent pe cînd era în opoziţie, mînat de-un singur ideal, acela de a cîştiga lupta cu „neocomuniştii", PNŢCD s-a văzut învingător şi n-a ştiut să-şi gestioneze victoria; a fost cel mai important partid din convenţie şi n-a putut să evite disoluţia ei; a avut (împreună cu aliaţii săi) un substanţial sprijin popular pentru reformă şi l-a pierdut într-un an. PNŢCD se dovedeşte tot mai mult un rezervor de tensiuni care nu se vor calma nici cu o excludere sau două, nici cu o „clarificare ideologică" de suprafaţă. O ieşire de la guvernare ar fi însă, prin dezamăgirea şi prin dezavantajele de ordin practic provocate clientelei politice, începutul sfîrşitului.

Cu gîndul la revanşă

Pe cînd partidele din coaliţia majoritară au probleme interne (să adăugăm tendinţa PNL de a prelua conducerea CDR şi faptul că UDMR poate reveni oricînd – şi o va face – asupra chestiunii nerezolvate a universităţii în limba maghiară), nu se întîmplă nimic semnificativ care să-i dea cetăţeanului cu drept de vot senzaţia că în România, totuşi, cineva deţine puterea. Totul se degradează, spre satisfacţia cinică a opoziţiei, care afişează o mască plină de gravitate şi pune eşecul reformei pe seama proastei guvernări din ultimii doi ani, nu şi pe seama guvernărilor deloc mai bune dinainte de 1996. Opoziţia refuză să mai participe la şedinţele în plen ale Parlamentului. Spectacolul e asigurat: sala pe jumătate goală se poate vedea la televizor şi poate face, eventual, impresie. Dar despre ce fel de opoziţie este vorba? Mai degrabă despre una care are, pur şi simplu, nostalgia anilor cînd era la putere. Privind în viitor, e de neimaginat că PDSR va mai putea realiza o coaliţie de guvernămînt cu partidele naţionaliste. Este suficient ca liderii PDSR să fi luat aminte la aberaţiile intolerante şi demagogice care s-au rostit la mitingul organizat de PRM la Cluj pentru a-şi da seama că nu pot conta pe asemenea aliaţi, dacă vor să aibă un viitor politic decent şi dacă speră ca România să devină, totuşi, o ţară normală. Deocamdată, mai e mult pînă acolo.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Raportul Comisiei Europene

E clar, România va mai avea de aşteptat la porţile Uniunii Europene. Un cinic cu ceva umor ar putea spune că şi reciproca este valabilă: şi Uniunea Europeană va mai avea de aşteptat după România. Nu m-ar mira să aud în piaţă un astfel de discurs, pentru că nu de cinism ducem lipsă. Şi nici de umor, slavă Domnului!

Raportul Comisiei Europene privind evaluarea progreselor înregistrate de România în direcţia îndeplinirii criteriilor de aderare la UE este, acum, cunoscut. Raportul se referă la perioada iulie 1997 – august 1998 şi a fost întocmit ca urmare a deciziilor luate la Luxemburg, în decembrie 1997. El va constitui, fără îndoială, temeiul deciziei care se va adopta în legătură cu România la apropiatul Consiliu European de la Viena. Nu este prea dificil să înţelegem că între România şi Uniunea Europeană este, încă, o distanţă apreciabilă.

Din alt punct de vedere, se poate spune că acest raport este chintesenţa imaginii României în mediile europene informate în legătură cu ţara noastră. Cam aşa ne apreciază un ochi european avizat. Dar ca să vedem, concret, cum ne văd europenii prin prisma criteriilor pe bază cărora este construită Uniunea Europeană, permiteţi-mi să citez din concluziile generale ale raportului:

„Romania meets the Copenhagen political criteria. *Much remains to be done* in rooting out corruption, improving the working of the courts and protecting individual liberties and the rights of the Roma. Priority should also be given to reform of the public administration.

Romania has made *very little progress* in the creation of a market economy and its capacity to cope with competitive pressure and market forces has worsened.

Despite progress made in transposition of key parts of the acquis, Romania *has a long way to go* in terms of additional legislative transposition, implementation and enforcement before the country will be able to assume the obligations of membership."

Sublinierile îmi aparţin şi au fost făcute pentru a accentua distanţa care ne separă de UE. Nimic nou, veţi spune cu tristeţe. E adevărat, numai că împietrirea în acest nimic nou trebuie să ne alarmeze. Reforma este pură retorică, lupta împotriva corupţiei este dezamăgitoare, europenismul contemporan pare de neatins în detaliile lui concrete şi fundamentale. De altfel, raportul exprimă această nemişcare; sintagme ca „no notable progress has been reported", „there is a lack of progress" ori „negligible progress has been achieved" fiind frecvente în legătură cu multe aspecte ale vieţii economico-juridice româneşti. Îndrăznesc să spun că mesajul cel mai important al acestui raport este: *„România a încremenit"*

Imaginea, în linii generale, mi se pare corectă, iar raportul Comisiei mi se pare obiectiv şi, oricum, mai aproape de realitate decît Avizul Comisiei care a însoţit candidatura noastră anul trecut la Luxemburg.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

„Maidanul cu dragoste"

Am îndrăznit să lansez, în „Argumentul" dosarului tematic de săptămîna trecută (dedicat serviciului public de televiziune), o idee care, de fapt, pluteşte în aer şi care mie, unuia, îmi frigea de mai multă vreme degetele. O idee care merita, cred eu, a fi lansată, în primul rînd pentru a fi discutată, supusă dezbaterii – publice. Mă îndoiesc, însă, că acest lucru – discutarea publică a acestei *idei* – va avea efectiv loc. Iată de ce revin asupra ei, şi o lansez, o propun încă o dată: dezbaterii, cum spuneam. Cei care cred că au ceva de spus cu privire la ea sînt rugaţi, prin urmare, explicit, să scrie pe adresa revistei noastre.

Care era ideea, propunerea? Ideea era că, în România cel puţin, serviciul public (de televiziune) nu poate fi asigurat, se află în criză de identitate, de formulare teoretică şi, prin urmare, de instituţionalizare coerentă, de asumare practică. Revenind, acum, ţin să adaug că problema e, aşa cum am încercat deja să sugerez, dublă: şi a serviciului public de televiziune, în particular, dar şi a serviciului (serviciilor) public(e), a ceea ce, cu altă ocazie, am numit „asigurarea caracterului public al lucrurilor publice", în general. Poate statul să asigure un serviciu public? În ce măsură? De ce calitate? Cu ce costuri? Sau monopolul statului asupra serviciului public nu este decît o iluzie costisitoare, (aproape) irealizabilă? Nu s-ar putea imagina desfacerea, pluralizantă, a serviciului public (de televiziune sau altul) în *pachete de servicii publice* şi obligarea privaţilor dornici să opereze în diferitele domenii publice cu asigurarea respectivelor servicii publice, ca sarcină? Statului revenindu-i, în acest caz, nu obligaţia de a asigura, direct, serviciile publice, ci (doar) aceea de a veghea la asigurarea acestora de către privaţii care şi le-au asumat?

Din efectiv şi executiv (în sfera serviciilor publice), statul ar urma să devină (doar) garant – un fel de paznic, de supraveghetor. Şi aceasta pentru că, s-a dovedit şi se dovedeşte, zi de zi şi ceas de ceas („iarna ca calamitate, sau opera de transformare a unui anotimp într-o stihie" voiam să se intituleze, cacofonic, articolul de săptămîna aceasta, iar cacofonia, voită, din titlu să fie dedicată, explicit, celor aflaţi la diferitele cîrme, mai mari sau mai mici, ale României actuale...), că este incapabil să pună în operă (scuzaţi barbarismul) obligaţiile care-i revin, pe care singur (prin tradiţie) şi le-a asumat şi pe care, gelos, nu le-ar ceda cu nici un preţ.

La noi, statul este prea *politic* şi prea puţin *administrativ*. „Politicul", în acest caz, devine propria lui deriziune: un fel de privatizare politică nedeclarată, căci ilegală şi imorală. Astfel conceput, „politicul" nu are cum să fie eficient. Este calamitatea însăşi. Calamitează tot ce atinge (inclusiv, cum spuneam, blînda, neutra, „tradiţionala" natură). Şi aceasta pentru simplul motiv că puterea este privită ca o *posesiune* şi nu ca o *funcţie*, ca o responsabilitate, ca o misiune: substanţial-ilegal, nu funcţional-moral. Ideea de moralitate publică aproape că nici nu atinge, de altfel, frunţile înceţoşate ale îm-puterniciţilor, indiferent de unde provin ei. Moralitate publică înţeleasă ca principiu practic, de eficienţă şi funcţionabilitate...

Mai eficientă pare, în acest caz, logica economică. Asupra căreia statul ar trebui, doar, să vegheze, nu, ca pînă acum, pretinzînd că o exercită, pur formal şi ca scut şi paravan pentru ilegalităţi sau pentru simpla vacuitate. *Interesul public* ar primi ca suport *interesul economic*. Şi pentru ca economicul să nu funcţioneze, în cazul serviciilor publice (dar ce nu este, de fapt – alt lucru asupra căruia s-ar cuveni meditat –, serviciu şi lucru public?...), de unul singur, statul s-ar propune ca garant.

Caracterul *public* poate fi asigurat mai curînd de către resortul *economic* sau de către cel *politic*? Aceasta este, pînă la urmă, întrebarea, cu, evident, complicaţiile pe care am încercat să le sugerez mai sus. La această întrebare, cei cu simţul, cît de cît, al răspunderii sînt invitaţi, cum spuneam la începutul articolului, să răspundă. Aştept.

Bogdan GHIU

Economie

Se trăieşte în România mai rău ca înainte?

Mulţi dintre români, în legătură cu viaţa lor, cu traiul lor de zi cu zi, cu tot ceea ce li se întîmplă în aceşti ani de tranziţie, gîndesc că ... e mai rău decît înainte! În minţile şi sufletele acestor oameni necăjiţi, nu atît din vina lor, cît din cauza confuziei din economie şi din societate, privatizarea înseamnă vînzarea ţării, economia de piaţă un sistem în care speculanţii se îmbogăţesc iar muncitorii sărăcesc, în timp ce democraţia nu-i decît climatul în care proliferează corupţia şi multe fărădelegi.

Dar cum era „înainte"? Au trecut deja nouă ani. Mulţi, cei mai mulţi au uitat. au uitat cozile umilitoare pentru hrana zilnică. Sau raţia de 200 de grame de salam cu soia, vîndut în felii, ca nu cumva „hîrciogii" să-şi facă depozite. Au uitat frigul din apartamente, zilele fără apă caldă, zilele fără apă rece.

Au trecut deja nouă ani! Ei ţin minte ce li s-a întîmpşlat luna trecută. Sau în această lună. Ţin minte că au fost ieri sau azi în piaţă şi n-au cumpărat mai nimic, pentru că preţurile sînt mari iar salariile mici. Şi conchid: „E mai rău ca înainte!"...

Dintr-un anumit punct de vedere chiar au dreptate. De altfel, îi confirmă o instituţie subordonată guvernului: Comisia Naţională de Statistică. La 1 noiembrie 1990 au fost liberalizate preţurile. Viaţa a început să se scumpească: în decembrie '90 cu 37,7 la sută; în decembrie '91 de 3 ori; în decembrie '92 de 13 ori; în decembrie '93 de 52 de ori; în noiembrie anul acesta de 550 de ori. În tot acest timp, salariul nominal (suma înscrisă în statul de plată) s-a mişcat mai încet decît inflaţia. Şi chiar dacă, în momentele în care a fost calmat galopul preţurilor, salariul a trecut în faţă, înregistrînd o creştere mai rapidă în termeni nominali, lucrurile s-au schimbat prea puţin în termeni reali. Pentru că faţă de octombrie 1990, puterea de cumpărare a salariului mediu abia că trece de 60 la sută. Pe baza acestor cifre, s-ar putea spune că salariaţii trăiesc mai rău ca înainte...

Este reală, însă, o astfel de judecată bazată numai pe cifre ce exprimă puterea de cumpărare a salariului? Pentru a răspunde la întrebare vom apela tot la statistici. Populaţia României a intrat în anul 1990 avînd în buzunare 300 de miliarde lei. Dacă înmulţim aceşti bani cu 550 (pentru că în medie de 550 de ori au crescut preţurile) va rezulta o sumă imensă: 165.000 de miliarde. Mai mult decît totalul blocajului financiar. Dar aceşti bani zăceau în buzunare din cauză că oamenii nu aveau ce să cumpere: fie că unele produse erau raţionalizate, fie că mărfurile de strictă necesitate lipseau din magazine. Prima cerinţă era absorbirea acestui surplus de masă monetară. Existau două căi: creşterea ofertei de mărfuri sau inflaţia. Cum oferta de mărfuri a scăzut şi mai mult, a rămas inflaţia.

O analiză făcută în 1990, în publicaţia franceză de specialitate „LE FIGECO", cuprindea şi prognoza că în perioada de tranziţie la economia de piaţă situaţia se va schimba: „Magazinele vor fi pline cu mărfuri, dar lumea va avea tot timpul impresia că nu are destui bani în buzunare". Prognoză corectă. Mai departe, însă, normal ar fi fost să gîndim cum să facem rost de bani, muncind pentru un salariu bun sau i nţiind afaceri. Un „amănunt" i-a scăpat însă din vedere analistului francez: că pe măsură ce vor trece anii se vor înmulţii arieratele, pierderile din întreprinderi, stocurile de produse finite. Nu a fost luat în calcul faptul că, din cauza unor vicii de raţionament în politica economică, oamenii nu numai că vor avea impresia că n-au bani, dar chiar nu vor avea. Şi atunci, cu ce să cumpere mărfurile care se fabrică? De aici cercul vicios: fabricile nu vînd pentru că oamenii nu au cu ce cumpăra. Iar oamenii n-au bani fiindcă fabricile n-au cu ce să-i plătească bine în condiţiile în care nu-şi vînd produsele.

Încercările de salvare a industriei de stat au ucis piaţa de consum. Dar ineficienţa unor giganţi nu poate fi acoperită decît pe termen foarte scurt. Şi nici politica de a lua de la cei care tac şi a da la cei care fac gălăgie şi ameninţă „stabilitatea" nu poate fi de lungă durată. Toate astea – şi multe altele – întreţin impresia că trăim mai rău ca înainte. Asta fiindcă am uitat cum a fost înainte.

Sigur, speram ca după nouă ani să trăim altfel. Şi am fi putut să trăim altfel dacă în acest timp nu ne-am fi furat singuri căciula. Pentru că am refuzat medicamentele amare de care bolile economiei noastre avea nevoie.

Acum trebuie să punem punct. Fiindcă nu mai e timp de tărăgănări.

Adrian VASILESCU

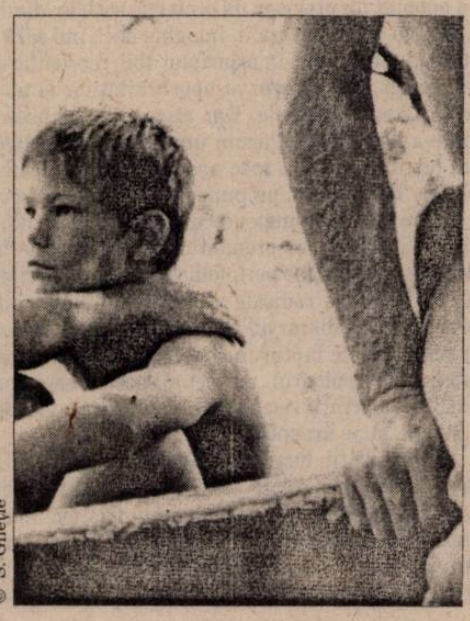

© S. Gheţie

Povești suprapuse

Clona și clonul

Îmi spune cineva că România ar fi fost cea de-a doua țară europeană care a semnat, deschis și fără menajamente, declarația internațională împotriva clonării. N-am verificat acest lucru (și sincer spun că nici nu am de gînd s-o fac) pentru că ideea în sine mi se pare atît de cuceritoare încît mi-a fost și teamă să văd că n-ar fi adevărată. Pentru că nu-mi pot nici măcar imagina o tichie de mărgăritar mai măreață. Într-o țară în care Salvarea aruncă muribundul pe trotuar ca și cum ar zvîrli un muc de țigară pe geamul întredeschis al mașinii, într-o țară în care auto-*autodafé*-ul a devenit moda de toamnă-iarnă '98, e clar că tocmai clonarea mai lipsea pentru ca românimea să părăsească liniștită istoria în favoarea unui *science-fiction* pentru liniștea noastră – adică delirant de hazos-apocaliptic.

Uneori mi se pare că întrevăd și explicația acestei grabe. Ca într-un roman pe care l-ar fi putut scrie Philip K. Dick, un ceva al naibii de sîcîitor mă face să cred că în România chiar clonele au interzis clonarea, dintr-un egoism a cărui explicație o las la înțelegerea fiecăruia. Și, înaripat, gîndul îmi zboară aiurea, oferindu-mi noi și noi argumente pentru imposibila adaptare a clonei de laborator în țara *clonului* de senator (pentru că, nedorind să par sexist, m-am gîndit să dezleg clona, iată, de singurătatea apăsătoare a genului ei feminin). Se vor face în curînd cinci ani de cînd, într-o bună zi, cîțiva istoriciucenici nevrăjitori am fost chemați în clădirea fostă a CC-ului și rămasă, nu tocmai orfană, Senatului României. Care din Universitate, care de prin institute de istorie, ne-am arătat punctuali la întîlnirea cu un domn senator implicat pe atunci în elucidarea definitivă a secretelor revoluției. Dincolo de ușa grea a instituției, ne-am lăsat legitimați, scanați și, finalmente, salutați moale de impunătoarea noastră gazdă. Cum-necum, ajunsese domnia-sa la concluzia că numai niște tineri, puri și dezinteresați, pot să ducă la capăt o așa sarcină măreață. De ce tocmai istorici? – pentru că domnul senator, la cinci minute după salamalecuri, ne-a prevenit că munți de documente vor fi aduși în fața ochilor noștri vigilenți, o întreagă arhivă din care noi să stoarcem mustul adevărului ultim. *Ați fost membri de partid?* – ne-a întrebat la un moment dat senatorul. *Nuu!* – am răspuns noi în cor. *Dar acum sînteți?* – zice demnitarul. *Nuu!* – îi dăm replica. *Foarte bine* – a spus omul, *în cîteva zile vă sunăm noi și treceți la treabă.*

Cei mai copți cititori au înțeles deja că senatorul nu ne-a sunat nici în ziua de azi, pierzîndu-și astfel reputația de parolist nu atît în fața noastră, cît în fața unor venerabili directori de institut pe care-i pusese pe jar cu graba cercetărilor sale.

Dar drama este alta: întîlnindu-ne cu senatorul, l-am cunoscut și pe secretarul său. Oița Dolly nu era nici în proiect în momentul în care destinul ne puse înaintea ochilor imaginea celei mai desăvîrșite clone cu putință – sau, cum propuneam mai sus, un *clon*, pentru că secretarul era un tînăr de puțin peste 20 de ani, student la acea vreme. Oglindă să fi fost și copia nu era mai fidelă. Tonul senatorului era și al lui; la fel și gestica, la fel și încetineala din mișcări, la fel privirea, la fel și strînsura anemică a mîinii. La fel și pînza din batistă aș spune, dar poate că aș exagera un pic.

Nu e nici o surpriză, îmi va spune altcineva; precum secretarul, la fel și asistentul este copia profesorului, la fel și avocatul stagiar este copia maestrului, la fel și caporalul este copia locotenentului. Și, precum la noi, la fel este în toată lumea asta mare. Dar poate din această cauză alții nu s-au grăbit atît de mult, lăsîndu-ne pe noi să blamăm *clona* din eprubeta altora, în timp ce binecuvîntăm *clonul* ce ne ciugulește vesel din palmă.

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

O scurtă pauză

În numărul său din 12 octombrie, revista **Newsweek** prefața eventualele atacuri NATO împotriva Serbiei cu un reportaj din Kosovo, relatînd cu precauție numărul morților, cu mai multă precizie pe cel al refugiaților. Situația din Belgrad nu este nici ea fericită: indicatorii economici sînt la pămînt, producția industrială reprezintă 35% din producția de acum zece ani, sancțiunile favorizează economia la negru, corupția. În numele solidarității naționale unii devin mult mai bogați decât alții. Dar situația este acceptată de populație nu în ultimul rînd și pentru că oamenii politici care s-au afirmat în trecut ca adversari ai lui Miloșevici nu sînt și adversarii politicii sale față de popoarele fostei Iugoslavii. Corespondentul pentru Balcani al revistei, Cirjakovic, originar din Belgrad își permite însă o intervenție în nume propriu, despre felul cum este privit în străinătate: sîrbii au devenit „amasadorii diavolului", greșită reprezentare care n-ar fi în sine o nenorocire: cei de „dincolo" – fie ei oocidentali sau arabi, catolici sau musulmani – înțeleg greu subtilitățile regiunii. Dar e greu și acasă: „Mă simt străin în propria mea țară. Din păcate, Miloșevici i-a convins pe cei mi mulți dintre noi, că dacă nu ești naționalist ești în mod necesar trădător. Așa sînt considerat eu. Cînd intru în vreo cafenea din Belgrad, vechile cunoștințe mă salută dezamăgite: Ah, mai trăiești? Din cauza asta mă grăbesc spre graniță. În străinătate măcar înțeleg de ce sînt considerat un paria".

Atacul NATO s-a contramandat, pentru că, în ultimul moment, Miloșevici a declarat că acceptă unele dintre condițiile Vestului. Ceea ce i-a atras criticile aspre ale radicalilor din propria tabără. „Fostul erou a fost acuzat de trădare (..) și în aceste condiții președintele Muntenegrului, Milo Djukanovic, cel mai decis adversar al lui Miloșevici declară că izolarea Serbiei împinge mica sa republică pe drumul secesiunii" (**Economist** – 14 noiembrie). Dragoljub Zarkovici, redactor șef al ziarului independent **Vreme** din Belgrad, încearcă să explice dilema sîrbă. Articolul „Kosovo îl transcende pe Miloșevici" este publicat în revista **Transitions** (noiembrie 1998). „În principiu, sârbii au dreptate în privința regiunii Kosovo. Nu e vorba despre distrugerea mitului leagănului națiunii și a inspirației poetice legate de el, invocate de capetele fierbinți cînd interpretează realitatea în detrimentul Serbiei. Este vorba despre o posibilă pierdere teritorială, a respectului față de propria națiune și a reputației unei țări care trebuie păstrată pentru generațiile viitoare. Așa cum stau lucrurile, orice acțiune militară a NATO ar fi complet nejustificată, sau cel puțin la fel de nejustificată ca intervenția Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia, în vara anului 1968.(...) Cineva spunea odată că îl urîște pe Hitler pentru că din cauza lui nu poate susține cauza germană. Desigur, Miloșevici nu este Hitler și sîrbii nu sînt „acei germani", dar dimensiunile dramei nu îi scutesc pe sîrbi de responsabilitatea pentru ceea ce au făcut în unele locuri, nu îi scutesc de responsabilitatea de a fi corecți și de a respecta corectitudinea. Eu n-aș avea încredere în Miloșevici nici să-l las să-mi plimbe cîinele așa cum nici un om în deplina posesie a facultăților sale mintale nu-și va pune banii într-o bancă a lui Miloșevici; înțeleg de ce etnicii albanezi refuză să aibă de-a face cu Serbia. Dar albanezii din Kosovo și comunitatea internațională trebuie să înțeleagă că Serbia este pe deasupra conflictelor pe care acum le provoacă, Miloșevici este un fenomen tranzitoriu, care trebuie măsurat nu în termenii duratei mandatului său politic sau chiar ai unei vieți omenești, ci în funcție de principiile pe care se bazează funcționarea comunității internaționale: inviolabilitatea frontierelor naționale și lupta împotriva terorismului". (**M. B.**)

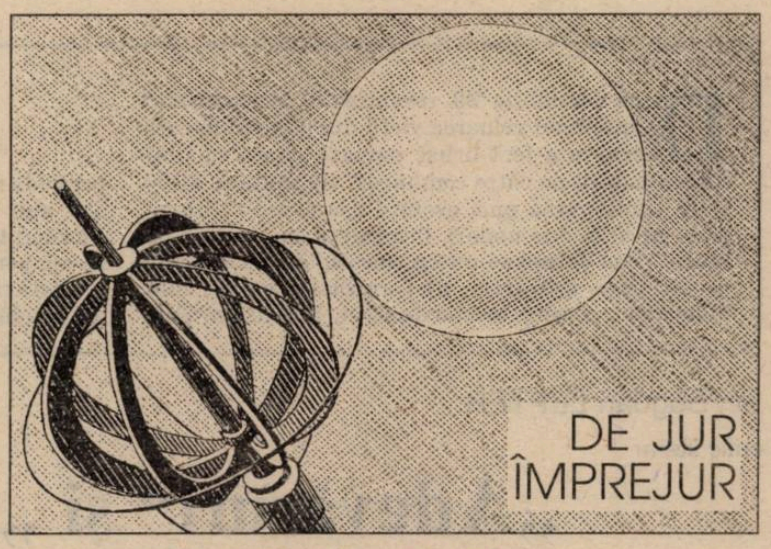

Gafa lui Gore

Înființat cu zece ani în urmă, forumul economic Asia-Pacific este una dintre acele organizații internaționale care trăiește din întîlniri la nivel înalt, terminate cu declarații de intenții confirmînd că există posibilități de cooperare voluntară, indiferente la deosebirile și decalajele economice sau politice. Anul acesta întîlnirea a căzut cum nu se poate mai prost: chiar locul adunării – capitala Malaieziei, Kuala Lumpur – este de cîtva timp un spațiu al tulburărilor. Confruntat cu urmările crizei, prim-ministrul Mahatir Mohamad a anulat măsurile de austeritate decise de Ibrahim Anwar, vice prim-ministru și pînă atunci protejatul său, dînd vina pe conspirația iudeo-americană (Soros) el a impus măsuri de protejare a pieței și capitalului național. Și întrucît situația nu s-a îmbunătățit deloc, ba chiar dimpotrivă, Anwar Ibrahim a fost arestat și dat în judecată pentru corupție și delicte sexuale. Probele adunate de anchetatori sînt contestate de martori care susțin că au dat declarații sub amenințare. Pe stradă, manifestanții cer eliberarea lui Anwar și reformă. În Indonezia, străzile sînt cotropite de studenți cerînd demisia președintelui Habibie, anchetarea fostului președinte Suharto, redefinirea rolului armatei și a generalilor săi în viața publică. Toate aceste revendicări au devenit urgente din cauza crizei economice; pentru un spectator este uimitor de observat cît de repede dispare bogăția și în special speranța bogăției după decenii de trudnică acumulare. Și ceilalți foști tigri se zbat în încercări de stabilizare economică, de restructurare, de reformă. Chiar asta și strigă studenții din Djakarta și demonstranții de la Kuala Lumpur. Acesta este contextul în care a răsunat gafa vicepreședintelui SUA, Al Gore, venit la Forum să-i țină locul lui Clinton, reținut la Washington de capriciile crizei irakiene: „Dinspre națiunile care suferă din cauza crizei economice se aud mereu apeluri la democrație, în toate limbile: «Puterea poporului», «Doi moi», «Reformasi». Le auzim chiar și aici, acum, de la oamenii curajoși din Malaiezia". Și mai departe, despre autocrați: „Ei se agață de credința conform căreia un regim autoritar favorizează respectarea disciplinei fiscale și ajută la impunerea sacrificiilor necesare pentru a contracara turbulențele economice și a relansa creșterea". Că Mahatir, gazdă a reuniunii nu a apreciat situarea vicepreședintelui Gore de partea străzii este de înțeles. Ministrul său de Finanțe a declarat că nu a auzit în viața lui un discurs „mai dezgustător". Că și ceilalți șefi de stat vizați s-au închis într-o tăcere dușmănoasă este iarăși firesc. Oarecum curioasă a fost atitudinea liderilor unor țări democratice, cum sînt Australia și Noua Zeelandă, care s-au desolidarizat rapid, considerînd intervenția lui Gore o gafă diplomatică: „Nu este stilul nostru să facem diplomație la megafon" a declarat doamna Jenny Shipley, prim-ministru în Noua Zeelandă.

De obicei Statelor Unite li se impută pragmatismul în urmărirea propriilor interese și a devenit un loc comun găsirea unui substrat meschin pentru orice intervenție din partea lor. Cînd lasă deoparte solidaritatea conducătorilor și îi încurajează pe partizanii democrației, vicepreședintele Gore este privit cu superioară înțelepciune și pus în genunchi pe coji de nucă. Nu pot fi neglijate argumentele celor care susțin că o intervenție din partea Statelor Unite nu va face decît să strîngă coeziunea poporului în jurul conducătorului, fie el dictator sau nu. Toți conducătorii de acest tip își întemeiază popularitatea pe apărarea intereselor reale sau imaginare ale celor de un neam cu el împotriva planurilor de distrugere elaborate de celelalte neamuri. Jignit în public, dictatorul va lua măsuri dure împotriva opoziției, în așa fel încît, după discursul jeffersonian al vicepreședintelui american, cei în cauză o să o ducă mai rău ca înainte: vor fi arestați, torturați și în cele din urmă lichidați. Prevalează ideea că susținerea opozanților e mai eficientă în umbra cabinetelor, prin negocieri discrete, decît prin sfidarea publică a dictatorului: se obține o soartă mai bună pentru unul sau altul, dar mișcarea și țelurile ei rămîn necunoscute. Poporul, transformat în electorat prin niște alegeri formale rămîne cu ideea că activitatea izolată a partizanilor democrației nu este decît o manevră a politicienilor străini care vor să obțină și pe această cale avantaje economice. Pe de altă parte nimic nu e mai puțin sigur decît că după ce vor obține demisia dorită, mișcările de stradă vor încuraja o evoluție democratică. Dinamica vieții publice în țările intrate în circuitul economiei globale este supusă unor presiuni tradiționale, străine de Declarația drepturilor omului. Cînd vorbesc despre valorile asiatice, conducătorii din aceste țări nu se referă la globalizarea economiei din care s-a tras fosta lor bogăție, actuala lor sărăcie, dar și viitoarea redresare. Valorile asiatice sînt un bun paravan pentru direcționarea avantajelor globalizării acolo unde vrea puterea politică. Al Gore nu a făcut decît să le reamintească liderilor că toate deciziile „tehnice" au rost doar dacă asigură libertatea cetățeanului. Confiscarea ei în numele asigurării bunăstării așa cum au făcut autocrații asiatici se dovedește, pe termen lung, contraproductivă: criza, inevitabilă, anulează rapid avantajele datorate disciplinei sociale. Dictatori peste o țară bogată există doar în basme și gafa lui Gore constă în enunțarea acestei convingeri.

Magdalena BOIANGIU

Argument

După decembrie ‘89, revenirea la „normalitate“ a însemnat reluarea vieţii din punctul în care aceasta a fost brusc deviată odată cu preluarea puterii de către comuniştii? Să căutăm, altfel spus, continuarea unei evoluţii aşa-numite „fireşti“ (care ne-ar fi dus unde?), întreruptă cîndva în mod brutal? Sau dorind să uităm trecutul recent, cu care nu ne prea mîndrim, ni-l amintim pe cel mai îndepărtat, pe care, tocmai de aceea, îl idilizăm? Este perioada interbelică – poate nu în întregime, dar mai ales anii ’30 – o „vîrstă de aur“ sau un interval de „normalitate“ (asta însemnînd că peste 40 de ani ne-am permis luxul de a fi „anormali“)?

Astăzi, cînd sînt redescoperite instituţiile şi cutumele anilor dintre marile războaie, cînd au reapărut partidele „istorice“, cînd elitele culturale şi politice se revendică de la doctrine şi personaje cenzurate timp de peste patru decenii, *Dilema* pe care v-o propun încearcă să răspundă, direct sau indirect, la aceste întrebări şi la altele, fără a pretinde să despartă pămîntul de ape. (**C. M.**)

Ion Bogdan LEFTER

critic literar

„Adevăruri“ şi „imagini“

De-a lungul anilor ’90, două prejudecăţi au deformat din direcţii opuse noile *imagini* dominante ale perioadei interbelice. Pentru că despre *imagini* vorbim, despre felul în care istoria e percepută la nivelul mentalităţilor colective: într-un fel ieri, altfel astăzi, cine-ştie-cum mîine. Din acest punct de vedere, primul deceniu postcomunist a înregistrat mutaţii de interpretare foarte spectaculoase, favorizate prin contrast de utilizarea pînă în 1989 a prefabricatelor ideologizate cunoscute. Şi ele – nişte *imagini*. Nu înseamnă neapărat că locul lor a fost între timp luat de *adevărurile* pînă acum ocultate/ parţiale/ amputate/ distorsionate. Într-o anumită măsură, se poate spune – desigur – că *adevărurile* istoriei nici nu există ca atare. Nu există decît *imaginile* lor succesive. Să acceptăm – totuşi – că ele au grade diferite de „legitimitate“: unele sînt mai apropiate, altele mai îndepărtate de parametrii „obiectivi“, factuali („factologici“) ai *adevărurilor* pe care – altfel – n-avem cum să le recuperăm integral.

Vasăzică, nu *adevărul* despre perioada noastră interbelică a ieşit la iveală în aceşti ani, ci *imagini* ale acelei epoci: rezultate ale unor operaţiuni distribuite între arheologie şi fantazare, producătoare de exactităţi şi erori, de *adevăruri* şi mistificări. Au contribuit la constituirea noilor *imagini* ale interbelicului zone socio-politice, culturale şi economice diverse: partide, parlament şi venerabili supravieţuitori ai scenei publice de dinainte de comunism, vechi autori recirculaţi sau proaspăt descoperiţi, istorici, sociologi, politologi, filozofi, literaţi, alţi intelectuali speculativi, studenţi, elevi, mult popor, în genere. Teme, toposuri, nume (într-o scurtă selecţie): România Mare, provincii, administraţie centrală, monarhie constituţională, Brătieni, Maniu, alegeri, jocuri de culise, politicianism, progres economic, industrie, agricultură, bănci, specific naţional, minorităţi, extremisme, antisemitism, legionari, Antonescu, Nae Ionescu, Eliade-Cioran-Noica etc. etc. Ce *imagini* vor fi ieşit din amestecul acestora şi al altora asemenea (sau... diferite!)?

Vorbeam despre două prejudecăţi care au produs două deformări în sensuri opuse. Iată-le:

Prima prejudecată e pozitivă. Ea exagerează în bine: înfrumuseţează, idilizează, idealizează, împingînd *imaginea* perioadei interbelice către perfecţiune. „Maximalistă“, absolutizează valorile epocii în cauză, creînd o utopie retrospectivă. Atunci a fost minunat, a fost democraţie, a fost capitalism, România şi-a avut aristocraţia ei franţuzită, ofiţerimea nobilă şi educată, politicienii patrioţi, elite intelectuale, presă, cultură, de toate, aici, în „Belgia Orientului“ şi în „Parisul Estului“. Voga postcomunistă a „tinerei generaţii“ a anilor ’30 (Eliade & co.) a transformat-o într-un etalon al excepţionalităţii intelectuale, ceea ce explică ascensiunea ei într-o poziţie centrală în sistemul cultural al epocii, aşa cum tinde el să fie reconstruit în anii ’90.[1] Chiar dacă puţintel contradictorie, jumătate democratică, jumătate naţionalistă, România acestei prime prejudecăţi e etalată nu doar ca o mîndrie istorică, ci şi ca un deziderat: să ne modelăm viitorul cu ochii aţintiţi spre ea, spre trecut!; să mergem înainte spre a o regăsi!

A doua prejudecată e negativă. Ea exagerează în rău: urîţeşte, demonizează, împingînd *imaginea* aceleiaşi perioade către mizerabilism. „Minimalistă“, îi reduce meritele către zero. Nimic n-a fost atunci cum ar fi trebuit, cum ar fi fost bine să fie: capitalismul nostru era de mucava, România rămînînd o ţară „eminamente agrară“, democraţia din epocă a fost caricaturală, demagogică, fragilă, alegerile – trucate, politicianismul a făcut legea, au domnit bizantinismul, lichelismul, corupţia, franţuzismele au fost ridicole, patrioţii – patrihoţi, elitele noastre intelectuale au rămas naive, provinciale. Tabloul epocii devine astfel o panoramă a deşertăciunilor în versiune românească, considerată ilustrativă pentru felul nostru inconsistent de a fi şi – în consecinţă – o sursă a păcatelor prezentului, un fel de viciu originar, pentru care am plăti şi astăzi.

Din aceste exagerări în bine şi în rău rezultă *imaginile* contradictorii ale unei lumi a incompatibilităţilor însumate. Sînt *imagini* compuse din diagnostice grăbite şi opuse, din superficialităţi concurente. Fireşte că o parte dintre trăsăturile bune şi o parte din cele rele sînt *adevărate*. Altele nu. Idealizînd lucrurile, nu facem decît să alimentăm nostalgii, adică – altfel spus – conservatorisme. Într-un mod pervers, aparent „anticomunist“, grandomania istorizantă a vechiului regim se vede perpetuată într-un nou val de celebrări şi evocări pioase, simpozioane, busturi, parastase. Pe de altă parte, deprecierea exagerată e la fel de nocivă. *Adevărurile* pe care le putem reconstitui şi proba ne spun că, da, România interbelică era o societate încă retardată economic, dar angajată pe drumul modernizării rapide; ţara „predominant agrară“, da, dar renumele de „grînar al Europei“ dovedeşte că producţia şi exportul de cereale erau mai mult decît stimabile; între timp, industriile creşteau, se constituise un solid sistem bancar, leul era monedă puternică, recunoscută ca atare oriunde pe Continent; democraţia românească era, da, imperfectă, dar era democraţie; cu tot cu bizantinisme şi corupţii, clasa politică avea substanţă şi avea ţinută; Constituţia de la 1923 a fost efectiv una dintre cele mai democratice din Europa epocii; elitele româneşti nu erau doar franţuzite, ci şi integrate firesc în circulaţia continentală a oamenilor şi a valorilor; şi aşa mai departe.

Ambele variante, şi cea idilizantă, şi cea mizerabilistă, trebuie – deci – temperate. Dar *nu pentru a alege media, nu pentru a face un compromis între ele două*. Simetric opuse, distorsiunile despre care am vorbit provin din erori diferite de perspectivă, care se cuvin tratate separat. Ambele trag concluzii din comparaţii inadecvate. Prima decurge din raportarea României interbelice la cea de azi. Or, faţă de ţara secătuită de comunism care-şi reface acum cu greu şi cu bîjbîieli ţesuturile socio-economice şi morale, cea de acum 60-70 de ani pare un paradis pierdut. N-a fost aşa. La rîndul lor, viziunile exagerat de negative greşesc interpretînd societatea românească dintre cele două războaie mondiale cu concepte şi instrumente de analiză constituite în democraţiile din jumătatea a doua a secolului XX. Or, fără corecţiile istorice necesare, ce-a fost pe vremuri la noi pare jalnic şi ridicol. Dar statele occidentale de azi, cu sistemele lor politice şi electorale echilibrate, cu accent pe protecţia drepturilor omului şi ale minorităţilor, gata să sancţioneze devierile naţionaliste şi şovine, prospere economic, cu pieţe libere şi dinamice, sînt rezultatul unei evoluţii în care ultimii 50 de ani au fost esenţiali. Eroarea de perspectivă, asemănătoare celei din pictura naivă, în care distanţa dintre planurile apropiate şi cele îndepărtate e abolită, îi face pe mulţi dintre contemporanii noştri să proiecteze instinctiv trăsăturile lumii occidentale de la sfîrşitul secolului XX asupra României interbelice, cu consecinţele minimalizatoare respective. În realitate, democraţiile vest-europene şi-au avut şi ele imperfecţiunile lor în epocă; au fost şi ele atinse de politicianism, de pertractări pe care le putem numi „bizantine“ sau oricum altfel (duse la înalte rafinamente în cancelariile franceze ori britanice, spre a nu mai vorbi despre Vatican, bunăoară); s-au confruntat şi ele cu valul de naţionalism şi de antisemitism al perioadei; s-au industrializat şi ele treptat, unele abia după război; şi – iarăşi – aşa mai departe.

Va trebui – atunci – să revenim asupra noilor *imagini* ale României interbelice spre a tempera pe rînd cele două categorii de excese în funcţie de reperele adecvate fiecărei perspective de analiză. Paradisul n-a fost chiar atît de paradisiac, ridicolul n-a fost chiar atît de ridicol. Plusurile trebuie evaluate corect, reduse la dimensiunile lor reale, iar minusurile se cuvin înţelese înainte de a fi transformate în clişee rizibile. Drept pentru care – de pildă – cred că a sosit momentul ca admiraţia extatică provocată în ultimii ani de redescoperireă eseismului pe teme naţionale şi spirituale, cultivat de „tînăra generaţie“ a anilor ’30, să lase loc evidenţei că România interbelică a avut în centrul sistemului ei cultural orientări cu alte profiluri: liberale, moderniste, sincroniste. Emblematică rămîne figura lui Lovinescu şi nu cea a lui Nae Ionescu ori a lui Mircea Eliade. Aşezînd lucrurile într-o perspectivă cuprinzătoare, se vede foarte bine că o Românie realmente „europeană“ se construia atunci în prelungirea paşoptismului şi a modernizării accelerate pe care o patronase Carol I. Nu o utopie spiritualistă prindea corp la noi ca prin farmec, şi nici o caricatură grotescă, ci o societate normală, aliniată la evoluţia europeană a perioadei: o Românie imperfectă şi dinamică, să zicem...

---

1. Să notez aici o curiozitate, şi anume răspîndirea denominaţiei „generaţia 27“ pentru Mircea Eliade şi ceilalţi. Dacă nu greşesc, „vina“ îi aparţine lui Dan C. Mihăilescu, care a lansat-o şi a folosit-o constant, încă din deceniul trecut. Pasionat de „criterionişti“, el a ales anul 1927 pentru că atunci şi-a publicat Eliade ciclul de articole intitulat *Itinerariu spiritual*. Colegul nostru îl consideră un fel de „program“ al generaţiei. Las la o parte aici faptul că e un text naiv, confuz, excesiv de patetic. (În paranteză fie spus, recunosc cinstit că pe la mijlocul anilor ’80, cînd lucram la o carte despre generaţia noastră literară, l-am fişat şi eu îndeajuns de compătimitor.) Dar autorul *Itinerariului* avea doar douăzeci de ani (şi jumătate)! Precocitatea lui excepţională îl făcuse să publice foarte tînăr, însă colegii lui au „irupt“ pe scena publică abia în deceniul următor. Dacă e să căutăm o dată „reprezentativă“ pentru întregul grup, probabil că ar trebui să alegem anul 1934: atunci au debutat editorial Cioran şi Noica, atunci – mai ales – s-a înfiinţat gruparea „Criterion“ şi a apărut revista omonimă. „Generaţia 34“, aşadar, sau – cel mai potrivit, probabil – „generaţia «Criterion»/«criterionistă»“. În orice caz, denumirea despre care spuneam că se răspîndeşte e limpede inadecvată. După acelaşi criteriu, ar însemna ca, ţinînd cont că mica istorie a afirmării valului nostru literar a început în anii 1977-’78-’79 (înfiinţarea Cenaclului de Luni, primele discuţii despre o „nouă generaţie“, grupaje în reviste, primele debuturi în volum), să vorbim despre noi înşine ca despre „generaţia ’70“! Sau – privind către alt secol – să nu ne mai referim la „generaţia paşoptistă“, ci la o „generaţie ’29“ (anul de apariţie a *Curierului* lui Heliade Rădulescu şi a *Albinei* lui Asachi) sau – eventual – la o „generaţie ’30“ (cu trimitere la deceniul afirmării celor în cauză)...

© D. Perşinaru

Andrei BODIU
scriitor

Lecţie de libertate

În deceniul '80 eram fascinat de perioada interbelică. Dogmatismul accelerat al ultimei etape a ceauşismului nu a făcut decît să adîncească senzaţia că epoca dintre cele două războaie mondiale a fost una paradisiacă. Nu eram atras atît de modelul cultural major pe care l-a oferit respectiva perioadă, cît de libertatea românilor, a scriitorului român. Mă fascina deci libertatea, posibilitatea de a spune cu voce tare ceea ce gîndeşti, de a fi tu însuţi pînă la capăt. Născut şi crescut în comunism, într-o societate ipocrită, duplicitară, priveam spre anii interbelici ca spre un model imposibil de atins. Mai presus de toate puneam libertatea, esenţa tare a paradisului pierdut. Cu atît mai acută devenea senzaţia libertăţii pierdute cu cît îmi luasem gîndul să-mi văd poemele tipărite într-o carte. Priveam cu jind spre trecut, nevăzînd în viitor decît un mers orbecăit. Priveam spre trecut deşi aveam numai 20 de ani, cei mai frumoşi.

După Revoluţie, după ce ne-am cîştigat libertatea n-am mai trăit aceeaşi fascinaţie adolescentină şi juvenilă. Ca scriitor am început să fac analogii, de-acum posibile, între soarta scriitorului român de astăzi şi a celui care a trăit în epoca interbelică. Asemănări şi diferenţe. Asemănare: nici atunci nu exista, nici acum nu există un interes mai mare pentru literatura română decît pentru literaturile străine. Cu excepţiile de rigoare, cărţile scriitorilor români apăreau în tiraje mici. Astăzi ele au, aproape fără excepţie, aceeaşi soartă. De aceea cred că discuţiile privind criza literaturii de azi sînt sterile. Libertatea a adus şi posibilitatea esenţială a omului de a alege, dintr-o mulţime de variante, ce fel de literatură să citească. Pe o gospodină cititoare de Sandra Brown n-o poţi face să citească Luca Piţu, nici dacă-i dai pe gratis **Naveta esenţială** şi o însoţeşti şi de o punguţă de detergent sau de cuburi Maggi.

Ce îl deosebeşte pe scriitorul român de azi de scriitorul din perioada interbelică? În primul rînd mentalitatea cu care e privit rodul inteligenţei şi talentului artistic. A vorbi încă astăzi despre drepturi de autor e ca şi cum ai vorbi o limbă uitată. În perioada interbelică un scriitor ca Mihail Sebastian, de exemplu, îşi permitea să trăiască, fie şi modest, din diversele colaborări pe care le avea la ziare şi reviste. Astăzi acest lucru e imposibil, indiferent de „greutatea“ numelui celui care semnează un text. Sigur, sînt publicaţii care plătesc mai bine dar sînt şi reviste care, conformîndu-se unor hotărîri guvernamentale, plătesc un eseu, la maxim, cu suma de 6.000 mii lei. Mă întreb dacă din respectiva sumă un scriitor român poate să mai pună şi deoparte, să mai facă şi o călătorie la Paris, de exemplu, asemeni amintitului Mihail Sebastian. Comunismul a adus cu sine dispreţul pentru intelectual şi pentru munca lui. Scriitorii s-au obişnuit să trăiască asemeni milogilor, cu tot felul de firimituri care cad de la mesele şefilor, inclusiv ale şefilor lor. Ei au uitat să-şi negocieze, să-şi vîndă munca aşa cum făceau predecesorii lor interbelici. S-au obişnuit să fie dădăciţi, mîngîiaţi şi apostrofaţi precum copilaşii cei neascultători. Din acest punct de vedere scriitorul român nu şi-a asumat încă bunul cel mai de preţ, libertatea. E drept unii au devenit atît de dependenţi de „vremea“ comunistă încît n-o pot depăşi, ba o mai şi regretă pe deasupra. Într-o societate în care cea mai preţuită trăsătură de caracter a devenit tupeul, scriitorul român ar trebui să se adapteze. Nu de alta, dar „brînza-i pe bani“. Cu asta ar trebui obişnuiţi inclusiv mai marii zilei, guvernanţi şi oameni de afaceri, dar cu propriul statut, cu noul statut, cel apropiat de normalitate trebuie să se obişnuiască, mai întîi şi întîi, scriitorul român. Modelul interbelicilor e exemplar şi din acest punct de vedere.

De la Păstorel Teodoreanu la Nietzsche

Răspunsurile de mai jos la întrebarea „Ce perioadă literară vi se pare foarte semnificativă pentru literatura română, aşa cum se vede ea azi?“ *au fost date de cîţiva studenţi ai Facultăţii de Litere din U. B. Nu vreau să comentez în nici un fel rezultatele acestei mici anchete pentru care îi mulţumesc colegei mele Ioana Vlaşin. Cititorii vor hotărî pe baza statisticii persoanele dacă, într-adevăr, viitorii specialişti într-ale umanioarelor identifică în istoria literaturii române o „vîrstă de aur“ şi care este aceea.* (**C. M.**)

Alexandra Olivoto, anul I: Ştiu că sînt subiectivă, dar din punct de vedere valoric aş merge pe **avangardă**. Cei care nu ştiu foarte multe despre asta nu-şi dau seama ce pierd, mai ales dacă n-au trecut nici prin antologia lui Marin Mincu despre avangarda literară românească. Oricum îţi trebuie o viziune de ansamblu ca să vezi în nuanţe mai precise fiecare părticică de literatură. Astfel, consider că în perioada interbelică sînt scriitori foarte buni neglijaţi complet. O parte din ei nici măcar nu sînt incluşi în canon, ba mai mult am aflat că nu se studiază nici în facultate...

Daniela Bercu, anul I: Mie îmi plac **„marii clasici“**. În fond clasic înseamnă un punct de plecare în orice curent sau domeniu cultural. Clasicii nu numai că au construit modele pentru literatura ulterioară, dar au scris cărţi care încă mai sînt viabile, încă mai pot să placă. Grupul de la Junimea a fost favorizat atît de contextul socio-politic cît şi de formaţia lor culturală.

Maria Bucur, anul IV: Eu chiar studiez **perioada interbelică** şi găsesc că e foarte productivă sub aspectul ei literar. Sînt evidente contribuţiile aduse de scriitorii anilor '30, aşa că nu voi aminti decît de proporţiile pe care le-a căpătat romanul prin comparaţie cu cel antebelic, precum şi de peisajul critic care, prin G. Călinescu, se schimbă complet.

Loredana Mihalache, anul IV: Fără îndoială că e vorba de **perioada interbelică**. Spun asta pentru că eu cred că cei mai mari autori români de literatură au publicat atunci. A fost un grup puternic, favorizat poate şi de liberalizarea indiscutabilă a epocii. La capitolul scriitorilor favoriţi pe primul loc l-aş pune pe Ionel Teodoreanu. L-am găsit într-o vacanţă şi starea de vacanţă pe care o degajă cărţile lui mi-a făcut atît de bine încît nu l-am mai lăsat din mînă. Acum mă gîndesc să-mi fac şi lucrarea de licenţă pe el şi îmi pare rău că în facultate nu i se acordă prea mare importanţă.

Adina Diniţoiu, anul II: Nu ştiu, e foarte greu de spus... Pe mine acum mă preocupă cel mai mult **literatura contemporană**, cea care se scrie azi şi care e atît de controversată. Nimeni nu poate să spună cu exactitate ce se întîmplă acum şi în asta stă tot farmecul. Desigur că sînt scriitori valoroşi şi în alte perioade, cum ar fi cea **interbelică**. Ei au fost cei care au realizat sincronizarea cu literatura europeană; au renunţat la naţionalismele de tot felul şi s-au privit critic. Era necesar să se intre în consonanţă cu ceea ce se scria în restul centrelor culturale europene. Iar faptul că se rediscută permanent valorile, dezvăluindu-li-se şi acestor autori din cînd în cînd cîte o parte proastă mi se pare firesc... Nimic nu rămîne pe loc...

Florin Stanca, anul II: Pentru că sînt dintre cei care au prins vag perioada comunistă mi se pare firesc să consider că ce se întîmplă **din '89 încoace** este mult mai valoros pe plan literar. Valoros nu în sensul de valoare clasicizată, ci în cel de valoare potenţială. Frumuseţea literaturii actuale constă tocmai în acest amestec, în această nedecelare a lucrurilor bune de cele rele. Canonul impus în ultimii cincizeci de ani mi se pare compromis. Într-un context socio-politic opresiv literatura nu putea să evolueze normal, apela la mijloace ascunse de exprimare. Majoritatea autorilor îşi scriau cărţile avînd în vedere multiple variante de lectură. Or, un tînăr de acum nu mai are cum să vadă interferenţa de niveluri pentru că nu a trăit timpurile acelea. Şi nu se mai simte legat de „capodoperele“ trecutului. Eventual pot să-i mai placă **optzeciştii**, dar nu ca grup, ci ca individualităţi. De altfel grupul nici nu mai există de ceva vreme. Şi asta nu e rău, căci despărţirile acestea sînt semnul diversităţii postmoderne.

Urecheatu Băcilărian, anul III: Mie îmi place **perioada paşoptistă**. Întotdeauna am optat şi optez pentru inovatori şi perfecţionişti atît în literatură cît şi în muzică. Oamenii adevăraţi sînt cei care aduc o tuşă proprie în ceea ce fac. Dar totuşi cele mai bune cărţi s-au scris în 1960. Ce se scrie acum e exact spuma mării. Eu de exemplu sînt fan Dostoievski. Dar dacă mă gîndesc la români, în **anii '60** au făcut cea mai bună treabă. Începînd cu G. Călinescu şi terminînd cu o adaptare la „Aşa grăit-a Zarathustra“ a lui Nietzsche făcută de Păstorel Teodoreanu – care ştim foarte bine că îşi păştea gîtul la Capşa pe unde trecea Miţa Biciclista cu... bicicleta – totul e O.K. Din literatura noastră îmi mai place şi Bacovia. Să recunoaştem că „Plumb“ înseamnă totuşi mult, mai ales că eu sînt student şi la Geografie... şi fac şi muzică.

Marius Ianuş, anul III: Vreau să spun că eu, Marius Ianuş, scriitor român, un scriitor român, nu ştiu dacă bun sau doar onorabil, sînt distrus de sistem... Nu sînt înscris în facultate în anul trei deşi am citit toate cărţile cerute... Vreau să se ştie că lumea mă sinucide... Tovarăşi, nu vreau să mă sinucid! Asta vreau să se ştie despre mine!... Iar din literatura română... ce-mi place din literatura română e **perioada interbelică, anii '40**, Dimitrie Stelaru şi Geo Bogza sînt cei mai mari poeţi români. Ăştia nu sînt avangardişti... sînt doar POEŢI. Din proză nu mă interesează decît „Nostalgia“ lui Cărtărescu şi un roman pe care îl va scrie George Gorcea şi care se numeşte „Colivia“...

Anchetă realizată de Ioana VLAŞIN

O „vîrstă de aur“ a crizei şi a criticii

Magia anilor '30 – marele *boom* al modernizării noastre culturale – se „întunecă“ treptat, odată cu degradarea climatului politic din epocă. În fapt, se crease deja un evident numitor comun între contextul nostru intern şi cel european; „sincronizarea“ devenise evidentă şi deplină – din nefericire – şi în privinţa „crizei parlamentarismului“ (ceea ce presupunea, oricum, existenţa lui ca fundal, oricît de fragil), dublată de proliferarea şi radicalizarea mişcărilor extremiste antidemocratice şi antiburgheze, în special a celor naţionaliste. Pe de altă parte, perioada 1920-1930 (*les années folles* – anii zvăpăiaţi) fusese la noi o perioadă de maturizare instituţională, de expansiune şi exuberanţă aurorală, constructivă, a modernităţii estetice şi liberale. Punctul de maxim al graficului acestei curbe ascendente este atins în jurul anului 1933, momentul de maximă acutizare a crizei economice şi, mai ales, politice europene (care va reverbera imediat şi pe plan intern). Una dintre consecinţele cele mai semnificative ale acestui fenomen mi se pare a fi încercarea de suplinire *ofensivă* a carenţelor politicului de către cultural şi – avînd în vedere puternica noastră tradiţie literaturocentrică – de către literar. Realitatea „din teren“ a dovedit însă idealismul utopic şi handicaparea eticopolitică de diferite grade a majorităţii apostolilor culturalului, adepţi ai filosofiei post-eminesciene. Un fenomen de suplinire *defensivă* şi, de fapt, profund perversă, apare la noi în anii '70, cînd naţionalismul este „recuperat“ (de) la vîrf sub forma protocronismului şi prin contaminarea cu lirismul cultic neomodernist – după ce, mai bine de un deceniu, argumentul colaborării cu extrema dreaptă fusese instrumentalizat abuziv de către „internaţionalismul proletar“ în vederea distrugerii integrale a modelului liberal interbelic. Diferenţa esenţială este ea însăşi de natură politică şi instituţională. Mistica purităţii (naţionaliste şi/sau culturale) vine, însă, din acelaşi filon romantic iraţionalist şi cultic. Cît despre moda recuperărilor entuziaste şi necritice de după 1989 – perfect normală, de altfel, pînă la un punct – ea trădează, adeseori, o reacţie nostalgică autoritaristă şi o atracţie tulbure, nu întotdeauna ingenuă, mai degrabă faţă de vulgatele spiritualiste ale perioadei în cauză. E drept, pe fondul unor dezorientări teribil de actuale.

Dominanta noilor mişcări literare din România anilor '30, fie că vorbim de „tînăra generaţie“ criterionistă sau de freudo-marxismul avangardei suprarealiste, era una „nocturnă“, abisală şi mesianică, avînd ca port-drapel radicalismul programatic, tentaţia limitei, căutarea autenticităţii în identificarea dramatică dintre artă şi „trăirea“ cît mai intensă. Obsesia sexualităţii şi a morţii, angoasele existenţialiste şi „disperările“ metafizice îşi făcuseră o zgomotoasă intrare în scenă. „Tinerii furioşi“ ai generaţiei lui Eliade, Cioran & co. nu erau însă (doar) nişte victime frenetice ale unor turmentări juvenile sau, după caz, ale fascinaţiei unui guru filozofic, mesmerian şi cabotin precum Nae Ionescu, ci şi personalităţi extrem de diverse, de formaţie universitară solidă, apte de „performanţă culturală“ la nivel internaţional, spirite erudite energetice şi dezabuzate. Unii dintre ei, ca Mihail Sebastian sau Petru Comarnescu, s-au ţinut departe de rătăcirile colegilor lor, iar Eugen Ionescu (un spirit critic radical, ludic şi tragic în acelaşi timp) a rămas, pînă la sfîrşit, un adversar al totalitarismelor de orice nuanţă. Fascinaţia „modelului“ Nae Ionescu ţine, în bună măsură, de magia (neagră) a unui climat ideologic fanatizat de iluzia soluţiilor extreme şi de cultul „eroic“ al forţei autorităţii şi barbariei „virile“, – în fapt, de propriile pulsiuni (auto)distructive, colective şi individuale. Vina tragică stă în incapacitatea de a accepta o condiţie umană „slabă“ (etică) şi de a depăşi alternativa – iresponsabilă – nihilism vs. masificare. Consecinţele nu puteau fi decît dezastruoase.

Dincolo de toate aceste fenomene radicale de esenţă totalitară, nu trebuie uitat însă modernismul liberal al „centrului“, faptul că anii '30 au însemnat – poate, în primul rînd – o „vîrstă de aur“ a criticii şi eseisticii noastre literare. Dar şi o perioadă de maximă înflorire a şcolii filozofice şi sociologice româneşti, precum şi a romanului. O perioadă de efervescenţă a dezbaterilor literare şi filosofice fără precedent în cultura română, în care scriitori importanţi se dovedeau a fi, nu o dată, la fel de buni teoreticieni (şi viceversa), iar spiritul critic şi civilitatea constituiau, încă, regula în eteroclitele noastre medii culturale. Însuşi prestigiul „radicalilor“ noştri se datorează, în bună măsură, atît de imperfectului, „meschinului“ fundal „burghez“ în raport cu care au încercat, cu insolenţa agresivă a tinereţii, să se autodefinească. De fapt, „vîrsta de aur“ din România anilor '30 este tocmai această relativă normalitate şi maturitate a instituţiilor culturale, pe ultima sută de metri înaintea totalitarismelor.

Paul CERNAT

Cristian PREDA
lector dr. la FSPA-UB

Tranziţia către totalitarism

În ultimii ani, epoca interbelică este prezentată într-o lumină strălucitoare, ca o vreme de excelenţă în ordine intelectuală şi politică, ca o perioadă stabilă, ca un timp istoric autonom, dominat de fericirea vieţii şi de europenism etc. etc. Această imagine cvasi-idilică este, de fapt, doar o reacţie faţă de felul în care era înfăţişată epoca interbelică în propaganda regimului comunist: cum acest regim încerca să se justifice ca unul absolut nou, rupt de întreaga istorie, referinţa la ceea ce l-a precedat în chip nemijlocit era, inevitabil, dominată de culori sumbre. Dar, ca şi imaginea pe care o înlocuieşte, transformarea perioadei dintre războaie într-o „vîrstă de aur“ nu este nici ea urmarea unei veritabile analize critice, a unei priviri lucide, ci doar manifestarea unei intenţii derizorii, care caută o legitimitate pentru prezent într-un trecut de data aceasta idealizat, iar nu discreditat. Căci, chiar şi în urma unui examen superficial, descoperim că, dacă între războaie lucrurile ar fi stat aşa cum ne sînt ele prezentate azi, atunci România interbelică ar fi fost o lume absolut originală în raport cu cea europeană, şi nicidecum în acord cu aceasta! Într-adevăr, toate istoriile serioase recunosc în epoca despre care e vorba o decădere tragică a spiritului democratic şi liberal pe continentul european; doar România ar fi atunci o excepţie, reuşind să atingă culmile democraţiei şi ale liberalismului atunci cînd mediul politic înconjurător le abandonează. De altfel, epoca nu pare a fi deloc închisă în limitele unei autonomii absolute, care ar separa-o de tot ceea ce este *înainte* şi de tot ceea ce vine *după*: în nici unul dintre sensuri, răsturnarea nu e totală. Interbelicul este o epocă de tranziţie. Întrebarea pe care trebuie să ne-o punem este: cum anume se ajunge de la România Mare la totalitarism?

Una dintre explicaţiile posibile e de natură politică. În rîndurile următoare, vom încerca să arătăm că tranziţia către totalitarism e pregătită de un consens intelectual neluat de obicei în seamă. Ipoteza noastră se sprijină pe două presupoziţii nete: prima e credinţa în forţa ideilor, întotdeauna responsabilă pentru chipul pe care-l capătă realitatea; cea de-a doua este distincţia dintre ordinea pur factuală şi cea intelectuală.

Vom începe cu a doua presupoziţie. Dacă realitatea românească păstrează în epoca interbelică caracteristici ale unei vieţi democratice (chiar şi aflată în declin), în ordinea ideilor situaţia e cu totul alta: adversitatea faţă de spiritul democratic-liberal se exprimă în forme variate, dar întotdeauna „tari“. În plus, ea nu e „cazată“ exclusiv în sînul acelor mişcări politice extremiste, analizate de mulţi cu grijă, în primul rînd pentru că ele i-au atras pe intelectualii în vogă ai momentului (Noica, Eliade sau Cioran) ori pe cîţiva fanatici din minusculul partid comunist. În epoca interbelică, spiritul totalitar îşi găseşte adăpost în minţile celor care participă formal la jocul democratic, care trag profit din formele (fie ele şi degenerate) ale vieţii politice româneşti. O ilustrare a acestui fapt poate fi descoperită în doctrinele elaborate de cele mai sistematice minţi din familiile liberală, respectiv ţărănistă din această epocă. Îi avem în vedere aici pe Ştefan Zeletin şi pe C. Rădulescu-Motru.

Cei doi autori sînt separaţi în multe privinţe: interpretările pe care ei le dau secolului 19 românesc, importanţa acordată, de pildă, momentului revoluţionar de la 1848 sau tratatului de la Adrianopol din 1829, sensul şi valoarea atribuite ideologiei, observaţiile lor despre progres şi reacţiune etc. etc. sînt foarte diferite. Retoricile politice pe care le asumă pot fi distinse, la rîndul lor, în chip formal: în vreme ce Zeletin utilizează retorica progresului neoliberal (care e, în opinia sa, un alt nume pentru socialism), Rădulescu-Motru preferă retorica revoluţiei conservatoare (o formulă paradoxală care îmbina o viziune organicistă şi credinţa în înnoirea spirituală, prin readucerea la lumină a profunzimilor unui presupus suflet românesc). Concluziile pe care trebuiau să le pună în valoare aceste retorici erau însă în mod fundamental identice: pentru Zeletin, ca şi pentru Motru, pentru liberalul cel mai sistematic, ca şi pentru ţărănistul cel mai creator, piaţa e o invenţie occidentală depăşită, iar democraţia, un regim prea slab. E nevoie, scriau cei doi doctrinari, de distrugerea pieţei şi de instalarea unui regim de mînă forte, a unei dictaturi, soluţii menite să depăşească degradarea democratică a vieţii româneşti. Porniţi din puncte diferite, aflaţi chiar în polemică, liberalul şi ţărănistul cad de acord: totalitarismul îi seduce. Sincronizarea lor intelectuală cu Europa este, de fapt, deplină, dar – trebuie adăugat – ea se face sub semnul degradant al refuzului vieţii libere şi democratice, al dispreţului pentru drepturi individuale şi pentru existenţa decentă a burghezului.

© S. Tétu

Putem trece acum la al doilea aspect. Forţa ideilor nu trebuie subestimată. Zeletin şi Motru n-au fost personaje oarecare: manualele şcolare elaborate de primul sau poziţia de preşedinte al Academiei ocupată de cel de-al doilea le confereau un statut public aparte. Desigur, nimeni nu poate stabili cu precizie influenţa directă şi indirectă pe care ideile lor au exercitat-o asupra minţilor propriilor concetăţeni. Nimeni nu poate deduce însă concluzii liberal-democratice din ceea ce au scris Zeletin sau Motru. Ideile lor au facilitat împămîntenirea totalitarismului în România, pentru că erau deja idei totalitare.

Toate acestea ar trebui să dea de gîndit; şi nu doar celor care se revendică, ignoranţi, de la spiritul politic interbelic, ci şi celor care vor să reflecteze la condiţia prezentului. Drama politică a perioadei interbelice poate fi rezumată după cum urmează: în loc să încerce limitarea neîncrederii în regimul liberal-democratic, în loc să caute – à contre courant – să sprijine intelectual regimul care le îngăduia de altfel expresia liberă sau exercitarea calităţii de proprietar, autori ca Zeletin sau Motru au făcut tot ce le-a stat în putere pentru a spori degenerarea regimului. Instalaţi mai mult sau mai puţin confortabil într-o lume fragilă, ei au ales să îi sape temeliile.

Ştefan IUREŞ
scriitor

Documentar de unică folosinţă

Vîrsta îmi pare un concept paradoxal prin reuşita îmbinării rigid-elastic. Cam în genul şirei spinării: anii sînt vertebre suprapuse, dar ansamblul acestor oase prezintă cîteva iscusite unduiri care, împreună cu ligamentele, asigură „suspensia“ coloanei. În interiorul acestui burlan circulă spiritul, pardon, lucrează măduva. Mă simt în formă? Zadarnic tresar, consternat, de cîte ori întîlnesc **bătrîn** şi/sau **bătrînă** ca substitut de nume pentru oameni de 49 sau chiar 45 de ani; cuvîntul a fost ales la repezeală, i-a convenit colaboratorului rubricii „Infracţiuni“, june aspirant la ziaristică, foarte grăbit să relateze una din cele zece crime ale zilei. Aşadar, dacă sînt născut în A.D. 1931 şi îmi pot aminti ceva din Bucureştiul ultimului deceniu interbelic, eu voi fi fost contemporan cu Noe cel dinainte de potop şi arcă.

Capitala regatului României, aşa cum a cunoscut-o copilăria subsemnatului, trăia un proces de modernizare cu mari accelerări şi flagrante rămîneri în urmă. Scurta stradă Remus, unde am locuit cu familia în primii doi-trei ani după desprinderea de leagănul moldav, era pavată cu pietre de rîu şi mărginită numai de căsuţe fără etaj, umbrite de oţetari şi duzi. Apoi, preotul proprietar şi-a invitat cu afabilitate chiriaşii să revină la aceeaşi adresă de îndată ce blocul („blocşor“ ar fi mai potrivit) pe care şi-l dorea pe acel cam strîmt teren o să fie gata. Ne-am mutat, deci, la cîteva zeci de metri mai încolo, pe o arteră care izbutea să fie perpendiculară şi pe Remus, şi pe Romulus: str. Lucaci. Avea binefacerea asfaltului şi, lesne de numărat pe degetele a două mîini, clădiri cu 1 pînă la 3 caturi, încălzite cu sobe, conform planurilor unor arhitecţi mediocri. Cartierul dintre Călăraşi şi Labirint era departe de a fi central, dar şi prea aproape de Kilometrul 0 ca să fie considerat periferic; şi asta nu e o întorsătură de frază. În anii domniei lui Carol al II-lea, vecinătatea străzilor clasificabile prin „ce aveau pe jos“ – în ordine descrescătoare: covor asfaltic, piatră fasonată („cubică“), piatră de rîu, pămînt bătătorit – demonstra că Bucureştii, la plural, se dezvoltau aleatoriu, nicidecum sistematic. Nu era vorba de cercuri concentrice, doar de spiţele unei aşteptate roţi, multiplicîndu-se alandala. Iată un exemplu de circumstanţă. La celălalt capăt al străzii Remus, colţul cu strada Gîndului (frumos, nu?) unde se afla o vilă spaţioasă, cu gard prevăzut cu gheretă vopsită tricolor, era reşedinţă de demnitar, în diverse guverne deţinător al portofoliului Domeniilor, dacă nu mă înşel. Într-o bună zi, un primar serviabil a ordonat asfaltarea străzii Gîndului, pentru ca maşina domnului ministru să nu rişte pana de cauciuc. Alături, pietrele de rîu aveau să mai dăinuie decenii...

Dar un oraş nu se reduce la fondul de locuinţe. Am mai apucat, la ultimele pîlpîiri dar am mai apucat, zic, poezia aprinderii felinarelor cu gaz. Purtîndu-şi pe umeri ciudata prăjină, lampagiul public trebuie să fi fost pătruns de însemnătatea misiunii sale. Am prins, fireşte,

© S. Ghefie

şi vagonul de clasa a doua a tramvaielor, vagon cu platforme deschise şi cu fosila vechii frîne din dotare, moştenirea reformată a generaţiilor dinainte. Cartierul meu zugrăvea periodic fierul Halei Traian, dar n-avea de gînd a se despărţi, de bunăvoie, de serviciile (deliciile?) negoţului alimentar ambulant; furnizorul, olteanul cu cobiliţa, umblînd fie desculţ, fie încălţat cu opinci, era mereu încins cu un brîu lat, sănătos, din piele, cu numeroase cureluşe strînse peste despărţiturile prevăzătoare. Un mic întreprinzător în acţiune.

Dacă ţineam să-mi petrec nişte ore cu prietenul şi colegul meu de bancă Ocneanu Valeriu, luam două tramvaie ca să mă duc în comuna suburbană Dudeşti-Cioplea, şi, după ce coboram la capătul liniei, treceam nepăsător peste imaşuri, printre bălţi, fără a risca, în această aventură de unul singur, să fiu răpit, căsăpit, cu organele interne oferite spre vînzare străinătăţii. Nesiguranţa exista în epocă, dar nu cu aceste forme.

Cîteodată, o verişoară cu vreo zece ani mai mare îmi acorda calitatea de paj, cînd pleca să schimbe o carte împrumutată pe o alta, la Biblioteca Franceză; încă şi mai rar, mama mă lua cu sine ca să-mi cumpere sandale pe măsură şi, astfel, să n-am nici o scuză de voi mai călca strîmb (la propriu). Atunci zăream centrul oraşului. Ţin minte în special binalele, din cauza cărora trebuia să trecem mereu prin cîte o strungă ocrotită; şi fotografii (nu cei procesînd „la minut“, aceia lucrau în parcuri), pentru că aveau trucul primei poze-instantaneu de sanchi, ca să te aibă client de la a doua, cică; şi vitrina strălucitoare a ceaprăzăriilor, cu firele „de aur“ ale chipiului ofiţeresc, cu cele „de argint“ ale şepcii de licean; şi concurenţa dintre taxiuri şi trăsurile de piaţă, simpatia mea de pieton nevîrstnic înclinînd net către cele din urmă. Atunci notam cu păcătoasă maliţie obrăznicia şi nonşalanţa cu care se uşurau cabalinele în mijlocul celor mai mîndre zone comerciale. Astăzi s-ar cuveni să mă mir de iuţeala de hocus-pocus graţie căreia balega proaspăt lansată dispărea de pe pavaje; pesemne că un băiat de prăvălie de la magazinul proxim era trimis urgent, cu fărăşul şi cu tîrnul, la maculata faţă a locului. Cu alte cuvinte, legătura dintre cifra de afaceri şi calitatea ambientului era luată în considerare de-a binelea.

În mod obiectiv, documentarul meu s-a încheiat odată cu a doua clasă primară. Pentru orice proiecţie ulterioară ilicită, îmi declin orice răspundere. Recunosc doar că factorul emoţional ar trebui semnalat printr-un avertisment, ca şi riscul cancerului pulmonar pe toate cutiile cu ţigarete.

Irina NICOLAU
etnolog

Nici cînd a fost bine, n-a fost bine

Şi să nu mă întrebaţi cum a fost ţăranul interbelic! Habar n-am. Am citit cărţi, am auzit ce zice lumea, am răscolit arhive şi n-am remarcat nimic deosebit. Pur şi simplu, ţăran!

Toată lumea admite că această perioadă a supus satul unor încercări severe: bărbaţi plecaţi pe front de unde revin sau nu, o mulţime de văduve şi de orfani, împroprietărirea, Marea Unire, darurile oraşului năvălind prin toate crăpăturile, politicieni bîntuind după voturi, mecanizarea care cîştigă adepţi, o reţea de asistenţă medicală îmbunătăţită care schimbă relaţia cu boala, şcolile prin care tinerii din sat îşi fac drum spre oraş şi multe asemenea. Toate ating satul mai mult sau mai puţin direct. Acum cred că se produce cea mai importantă despărţire a satului de sat. Aruncînd peste bord o parte din moştenirea de secole şi chiar de milenii, ţăranii interbelici se pregătesc pentru un viitor liberal dar istoria le oferă unul comunist. Malediction! Ţăranul se opreşte din aruncat. Rezistă vreo patruzeci şi cinci de ani de cînd s-a pomenit în tranziţie, începe să se îndoiască de valoarea lucrurilor pe care le-a păstrat.

Revin şi spun că nu ştiu cum a fost ţăranul interbelic. Mă încurcă enorm remarcabila cercetare întreprinsă de Şcoala Sociologică de la Bucureşti. Pare un paradox. Operînd cu instrumente superioare cercetărilor anterioare, Şcoala lui Gusti construieşte o imagine a ţăranului convingătoare care nu te face să surîzi. He, he, he, he, dar nu mă las eu păcălită, tot construcţie este şi imaginea aceasta! Nici nu se poate altfel. Ţăranul adevărat e pe cîmp sau oriunde poftește. Descrierile, analizele, înregistrările audio, fotografiile, filmele sînt fragmentele unui puzzle, adică părţi ale unui ţăran „bidimensional“.

Aşa că fac un efort disperat încercînd să recuperez amintirile mele din prima copilărie. Prin 1950 şi puţin, cînd am avut prima întîlnire cu satul, am văzut ţărani interbelici tocmai trecuţi prin război, turtiţi de cote absurde, ameninţaţi de activişti tîmpiţi, aşteptînd pe americani şi nevrînd în ruptul capului să se dea bătuţi. Îmi amintesc de nişte bărbaţi în toată firea din satul Chirpăr, unde am stat o vară, care veniseră la tata să se sfătuiască. Îşi făcuseră socoteala, mai puteau să reziste un an dînd cotele uriaşe, după care urmau să rămînă săraci lipiţi pămîntului. Opriţi-vă, domnule, le-a zis tata, daţi pămîntul şi ei au răspuns, nu putem, domnu' Pavel. Stalin mai trăia. Şi cred că nu greşesc cu nimic considerînd că aceşti oameni nu aveau nimic deosebit. Pur şi simplu, ţărani! Vreau să spun, ţărani neticăloşiţi, vrednici, ataşaţi de pămînt şi vite, cu frica lui Dumnezeu, capabili, probabil, să facă şi lucruri urîte că doar nu erau îngeri.

Cred că prin '51-'52, perioada la care mă refer, „satul interbelic“ mai putea fi găsit în multe locuri din ţară. Pleoşteala s-a produs după anii '60, cînd a avut loc schimbarea de generaţie. Şi cu trecerea timpului a început să crească tot mai mult distanţa dintre bătrînii de pe băncuţele din faţa caselor şi tinerii cu basca pe cap. Distanţa a crescut, a crescut, pînă cînd firul s-a rupt.

Revin pentru ultima dată asupra ţăranului interbelic ca să avansez ipoteza că a fost ţăranul cel mai amestecat, întîlneai la el lucruri care veneau din neolitic şi elemente din stratul cel mai modern. Diferenţele dintre oameni cred că erau, de aceea, uriaşe; omogenizarea relativă din vechime dispăruse şi nivelarea nu se făcuse încă simţită. Or, despre ceva atît de amestecat cum aş putea să vorbesc?!

Teodor SUGÁR
jurnalist

O punte, dar nu a suspinelor

Orice comparaţie învederează două riscuri. Poate bucura sau poate întrista. Anii '30 sînt anii de naştere ai bunicilor, ori, în unele cazuri ai taţilor noştri. În ţară, ai înzdrăvenirii noii Românii, ai bătăliei dintre pragmatismul ardelenesc şi irosirea de sine muntenească, în lume ai New Deal-ului american, ai prăbuşirii Republicii de la Weimar, ai pregătirii meticuloase a traducerii perceptelor marxiste în pragma autodistructivă a lui Stalin, care şi-a găsit un partener pe măsură în Hitler şi camarila sa. Europa era un imens receptacul de conflicte pregătind pe îndelete al doilea război mondial. Acolada peste vremuri care îndeamnă s-ajungi la anii '90 pune insistent întrebarea dacă, cel puţin în spaţiul desenat pe celebrul şerveţel al lui Churchill, s-a învăţat, totuşi, cîte ceva. Respectiv, dacă drumurile bătute şi care s-au dovedit a fi fundături se ştiu a fi abandonate. Ocolite.

Lăsate în plata Domnului şi în grija vivisecţiei istoricilor. La finele veacului al XX-lea noua provocare se cheamă nu bipolaritate, ci globalizare. Un concept mursecat, folosit 24 de ceasuri din 24, fără a i se releva corect şi în profunzime noutatea. Economia globalizantă este produsul evident al ultimului deceniu, funcţionînd, ca proiect, în mod unitar, impunînd cu puterea indiscutabilă a capitalului, un timp şi un ritm unic planetar, mai agresiv decît era Greenwich. Aduc vorba despre acest meridian, întrucît sunt convins că profesionişti încercaţi ai diversiunii şi ai demagogiei care compun, cu un termen lejer formulat, clasa politică au sesizat, dimpreună şi într-o unanimitate niciodată mărturisită, că ţara se află într-o gravă răscruce, tocmai pentru că dumnealor, aleşii naţiei sînt chemaţi să administreze racordarea la globalizare. De n-o fac ori nu le reuşeşte, generaţii numeroase următoare, pînă la strănepoţi, le vor lăsa mormintele înecate de bălării şi-i vor pomeni numai în afurisenii. Procesul de cuplare este dificil şi contradictoriu, întrucît economia, politica şi cultura au devenit complementare ale reliefului social, dar care se încăpăţînează să nu se îmbuce şi să se şicaneze reciproc, activînd după legităţi proprii. În consecinţă, s-au instaurat mari discrepanţe între nivelurile lor de dezvoltare, ceasurile celor care le mînuiesc prin telecomandă nu mai pot fi potrivite prin raportare la o unitate de timp similară, adoptată prin convenţie. În vreme ce în cîmpul finanţelor există şi funcţionează un sistem global, care se impune dictatorial, îmbrăţişînd cu o mai multă ori mai puţină tandreţe planeta, lipseşte, în continuare, un complex de legi aplicabil la aceeaşi scară, astfel că state nevolnice aşteaptă paralizate de teamă clipa înhăţării. Multă vreme s-a tot bodogănit, proclamat, clamat, invocat – şi nu numai în Europa de Răsărit, unde demonstraţiile, argumentele şi jeluirile erau chiar justificate – că pentru a putea da un răspuns adecvat provocării este nevoie a se ieşi din cuşca etatistă. În plus, mulţi au fost cei care au observat că ieşirea, slobozenia rămîne o vorbă calpă, dacă toboganul sferei politice nu este renovat, măcar. Dacă economia însăşi nu este capabilă de o regularizare isteaţă a pieţei finanţelor mondiale, atunci înseamnă că este mare nevoie de iniţiative politice ingenioase. Uniunea Europeană poate, prin debirocratizare, să suplinească, cel puţin pe bătrînul continent, absenţa unui guvern mondial ori a unui sistem juridic unanim acceptat şi aplicat ca atare. Scopul Uniunii a fost din capul locului plămădirea unui sistem de instituţii politice integrative, a cărui realizare a fost documentată cu succes, cu argumente de sorginte economică. U.E. nu este un sistem politic universal, nefiind în stare să recomande tratamente pentru mutaţiile turbulente ale pieţei financiare mondiale, dar poate oferi cel puţin o pavăză pentru cei care sînt incluşi între zidurile cetăţii imaginare pe care-şi propune s-o constituie. Învăţînd din amintirea gerului solitudinii în care s-a aflat România în anii '30 devine limpede că trebuie să ne folosim de puntea care ni se oferă pentru a pătrunde în pomenita Cetate, pînă cînd ea nu este ridicată. Tacticile şi strategiile oponenţilor sînt vinovate cel puţin de nombrilism, dacă nu de o trufie absurdă. Anii '30 ne învaţă cu prisosinţă că ghetourile comunităţilor mici, care-şi zic că sînt mari, invocînd avantajele situării geopolitice ori ale numărului de locuitori şi ale mărimii suprafeţei, sînt erori de percepţie impardonabile pe lung parcurs.

Cristian GHINEA
student la SNSPA

Mirajul modernităţii

După ce burghezia liberală a preluat conducerea României s-a preocupat mai mult de gestionarea treburilor ţării, lăsînd liber spaţiul de circulaţie al ideilor publice; astfel adversarii de toate culorile ai acestei burghezii imature au dominat şi au orientat acest spaţiu într-o direcţie antiliberală şi, îndeosebi, antiburgheză.

Astfel, pînă în 1925, cînd apare cartea lui Ştefan Zeletin, *Burghezia română*, spaţiul ideilor politice româneşti a fost dominat de teoria „formelor fără fond“; cele mai mari nume din cultura românească, de la Eminescu la Caragiale, deplîngeau schimonosirea „adevăratei“ Românii sub masca şubredă a capitalismului de import.

Aplicînd o metodă materialistă, Zeletin demonstrează că burghezia şi capitalismul din România nu sînt rezultate ale circulaţiei ideilor liberale, ci sînt produse obiective ale circulaţiei capitalului occidental, în special englezesc, care a invadat economia din Principate după cîştigarea libertăţii de a face comerţ ce a urmat tratatului de la Adrianopole (1929).

Aşadar, invazia capitalului asupra unei economii agrare înapoiate a dus la distrugerea vechilor relaţii între ţărani şi moşieri şi a vechiului mod de producţie, forţînd crearea şi organizarea modernă a unui eşafodaj instituţional care să răspundă necesităţilor unei economii în curs de modernizare. Deci, departe de a fi un moft, statul român modern, cu toate instituţiile sale, reprezintă forma prin care noua burghezie poate organiza comerţul şi gestiona o realitate economică nouă. Nu burghezia a adus modernitatea ci modernizarea, sub lovitura capitalului, a forţat crearea unei burghezii (iniţial formată din străini, naţionalizată ulterior).

Zeletin nu neagă faptul că această ruptură cu trecutul, o revoluţie pe care Occidentul a parcurs-o timp de secole şi căreia românii sînt forţaţi să-i ardă etapele, a generat multe neajunsuri şi suferinţe, dar acestea îi erau inerente.

Ce reproşează Zeletin sămănătoriştilor, marxistului Dobrogeanu-Gherea, post mortem junimiştilor şi, totodată, gîndirismului şi extremei drepte, care în 1925 abia se cristalizau, este comparaţia pe care o fac între Occident, care a atins faza de revoluţie industrială, şi România, pe care o privesc static, ci nu în dinamica transformării ei. România este abia în curs de modernizare, iar o comparaţie între rezultatul final (realitatea occidentală) şi o etapă intermediară (realitatea românească) este nedreaptă.

Din păcate vocea lui Zeletin a rămas singulară, iar Nae Ionescu, antiliberal şi antiburghez, a rămas să domine spiritul interbelic după dispariţia lui Titu Maiorescu, un alt antiliberal şi antiburghez care a dominat spiritul antebelic.

Statisticile tind însă să-i dea dreptate lui Zeletin. Dacă în 1905, 91,9% din populaţie trăia la sate, în deceniul trei procentul scăzuse la 78,9%. Unirea cu Transilvania mai urbanizată ar fi putut cauza această scădere a procentului, dar să nu uităm că tot atunci a revenit României şi Basarabia care era mult în urmă în ceea ce priveşte urbanizarea. Astfel, diferenţa de peste zece procente realizată în două decenii trebuie pusă pe seama migraţiei crizei economice din 1929-1933 care a scăzut preţul produselor agricole, iar datoriile contractate au lăsat mulţi ţărani fără loturile de pămînt şi aşa neîndestulătoare. Dezvoltarea constantă a industriei în perioada interbelică, mai ales cea petrolieră, a putut fi realizată tocmai prin atragerea acestei mase de oameni plecaţi de la sate. Reculul din 1929-1933 (în 1932 producţia industrială a scăzut cu 50%, exceptînd-o pe cea petrolieră) a stopat, temporar, această creştere.

Aşadar, România reală, statistic vorbind, se modernizează, greoi dar constant. Între timp, intelectualitatea interbelică deplînge dispariţia unei alte Românii „reale“: cea sătească. Ne-am obişnuit deja cu sintagme de genul: „veşnicia s-a născut la sat“, „leagănul civilizaţiei româneşti“, „România eternă“, toate deplîngînd soarta şi preamărind rolul satului. Continuînd junimismul, gîndirismul şi legionarismul au văzut la sat adevăratul românism, neafectat de cosmopolitism. Pe lîngă antiliberalismul junimist, extrema dreaptă interbelică a adăugat două noi dimensiuni: naţionalismul şi ortodoxismul. Văzînd în sat adevăratul păstrător al simbolurilor identitare naţionale, intelectualul interbelic din această categorie respingea cosmopolitismul urban erijîndu-se în apărător al realităţii rurale cu tot arhaismul ei. Toate acestea în condiţiile în care chiar satul românesc, trezindu-se din eternitate, fusese cuprins de febra modernizării, apăruseră primele maşini agricole moderne, iar ţăranul, departe de disputele intelectuale, adopta tot mai pronunţat o mentalitate mercantilistă.

Departe de a fi „epoca de aur“ a bunăstării, realitatea socio-economică din perioada interbelică ne arată o ţară lansată de cîteva decenii într-un curs de modernizare niciodată încheiat, în ciuda succeselor semnificative. Din epoca Regulamentelor organice pînă în anii treizeci ai secolului nostru, în numai un secol, România a ieşit din zona statelor aflate în afara civilizaţiei de tip apusean şi a adoptat şi adaptat foarte multe dintre trăsăturile unui stat modern (pentru epoca respectivă), păstrînd însă un deficit de modernizare considerabil.

Acceptînd teza domnului Stelian Tănase, potrivit căreia comunismul a fost un experiment ratat de modernizare, observăm că azi, după 50 de ani de la sfîrşitul epocii interbelice, ne aflăm în faţa aceluiaşi decalaj pe care România, profundă sau de suprafaţă, trebuie totuşi să-l recupereze.

Z. ORNEA

O eflorescenţă complicată

Îmi formasem de mai multă vreme opinia că perioada interbelică nu este deloc un bloc omogen, ci segmentat în unităţi distincte. În 1978, afundîndu-mă în lecturi pentru a scrie o carte despre perioada interbelică, opinia mi s-a verificat. Cele două decenii interbelice nu pot şi nu trebuie studiate împreună, ci distinct pentru că le despart multe deosebiri. Şi politice, şi de ideologie literară şi doctrinară şi chiar de natură literară. În consecinţă, am scris o primă carte despre anii douăzeci, intitulată *Tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea*, apărută în 1980. Şi, apoi, m-am oprit. Mi-am dat seama că nu pot trata onest următorul deceniu, anii treizeci, pentru că funesta cenzură şi gruparea tradiţionalist naţionalist ceauşistă, foarte activă în viaţa literar-culturală, mă va împiedica să spun adevărul. Şi aşa cartea despre anii douăzeci a fost supusă unui tir concentric din partea acestei grupări *(Săptămîna, Luceafărul)*, care s-a transformat într-o adevărată campanie. Am întrerupt, deci, lucrul, scriind, în anii optzeci, cele trei biografii despre Gherea, Maiorescu, Stere, creatorii unor ştiute curente de idei pe care le cercetasem, mai înainte, în trei studii monografice sau de sinteză. În 1990 am revenit la tema mea despre perioada interbelică şi, după trei-patru ani de exegeză adîncită, am publicat, în 1995, cartea *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, care a avut parte de două ediţii.

Cunosc, aşadar, destul de bine acest deceniu al anilor treizeci, care nu trebuie nici idealizat, nici denigrat, ci analizat aşa cum a fost, în normalitatea lui contradictorie. Şi presupune o tratare pe secţiuni tematice (viaţa politică, economică, ideologic doctrinară, literatură), totul în relaţie cu complexul european din care făcea, indestructibil, parte, şi care i-a influenţat, adesea hotărîtor, fizionomia. Pe plan politic s-a întîmplat că în chiar anul 1930 (8 iunie), adică în anul care inaugura deceniul, să urce pe tronul României regele Carol al II-lea. Acesta, urîndu-i acut pe liberali şi cam întreaga sistematică a vieţii politice, a revenit în ţară cu gîndul clar de a diminua rolul partidelor şi a instaura o guvernare a puterii personale. Ceea ce însemna o lovire în democratismul pluripartitist, fără de care chiar fiinţa democraţiei ca atare nu era lăsată să funcţioneze. Că aşa stau lucrurile, altminteri ştiute, o demonstrează, printre altele, dezvăluirile din memoriile lui C. Argetoianu. Acesta mărturiseşte că, din chiar momentul urcării pe tron, regele i-a cerut lui Argetoianu să pregătească un proiect lărgit şi la obiect care să aducă la putere un guvern din afara şi deasupra partidelor, în care cinicul Argetoianu (plecat de la Partidul Poporului şi aciuat, provizoriu, în PNL, urînd mult PNŢ) spera să joace rolul de vioara întîi. Proiectul a fost aşezat pe hîrtie, i l-a prezentat suveranului şi urma iminenta lui înfăptuire. Dar regele, de la care venise ideea, întîrzia – spre iritarea lui Argetoianu – să pună proiectul ambiţios în aplicare. Mai întîi, regele îi tot spunea, în semn de scuză, lui Argetoianu că nu poate şi nici nu e bine să dizolve parlamentul care a votat urcarea sa pe tron. Apoi lucrurile s-au complicat şi mai mult. Suveranul a încălcat înţelegerea cu prim-ministrul Iuliu Maniu, refuzînd să-şi refacă a sa căsnicie cu regina Elena, ba chiar aducînd-o în ţară pe metresa lui, Elena Lupescu (din cauza căreia îşi pierduse, în 6 ianuarie 1924, dreptul la succesiunea tronului), în jurul căreia, repede, se formează o Camarilă regală, cu puteri mai mari decît guvernul în funcţiune. Tensiunile dintre suveran şi Iuliu Maniu cresc în intensitate, devenind ireconciliabile. Premierul, exasperat că imoralitatea porneşte în ţară chiar de la Palatul Regal, demisionează în octombrie 1930, PNŢ fiind lăsat să guverneze pînă în aprilie 1937. Dar paharul se umpluse, încît, în aprilie 1931, suveranul ia decizia să pună în aplicare proiectul lui Argetoianu. S-a apelat la serviciile lui N. Titulescu. Dar acesta nu acceptă să devină premier decît înţelegîndu-se, în prealabil, cu marile partide politice şi obţinînd acordul aliaţilor noştri politici europeni tradiţionali. Titulescu eşuează în tentativele sale. Atunci Argetoianu intră ferm în acţiune (mai ales că îşi dăduse seama că Titulescu voia să-l înşele, făcînd un guvern fără el) şi-l propune, ca premier, pe N. Iorga, el rezervîndu-şi posturile cheie de ministru de Finanţe şi – din 7 mai 1931 – şi de Interne. Guvernul, cu titulari din afara partidelor, condus de N. Iorga, devine o prea tristă realitate în 18 aprilie 1931. Dar complicaţiile se anunţă, ameninţătoare, la orizont. Încă în 1929 izbucneşte criza economică mondială şi Argetoianu, deşi juca în rol de salvator al naţiunii, a mărturisit în memorii că nu şi-a dat seama că marele crah economic va lovi şi SUA, agravînd enorm criza economică europeană. Praful s-a ales din secţiunea economică a proiectului lui Argetoianu elaborat cu aproape un an înainte. Criza economică cuprinsese, zdrobitor, organismul economic românesc şi guvernul Iorga nu mai putea face faţă dificultăţilor enorme. Suveranul şi-a dat seama că a eşuat în intenţia sa de a guverna personal. Era prea devreme sau criza economică îl împiedicase să-şi realizeze dezideratul? Oricum, n-a amînat proiectul, la care nu a renunţat. În iunie 1932, deci la doi ani de la urcarea pe tron, renunţă la guvernul N. Iorga (în care, de fapt, dihonia se înstăpînise acut de cîteva luni bune, paralizîndu-i activitatea) şi e readus în fruntea cabinetului de miniştri Al. Vaida-Voevod, deci tot un guvern PNŢ (Regele era încă în cruntă inimiciţie cu PNL, neputîndu-l chema la guvernare). S-au succedat, timp de peste un an jumătate, trei guverne Vaida-Voevod (supus voinţei regale) şi unul Iuliu Maniu, suveranul sperînd că, astfel, îi va îmblînzi intransigenţa şefului PNŢ. Între timp, PNL (condus, acum, de I. G. Duca) se conciliază – prin intermediul Camarilei, unde liberalul Richard Franasovici era membru influent – cu suveranul şi, din toamna lui 1933, se ştia în cercurile politice informate că PNL va veni, în sfîrşit, la guvernare. (Aceasta a trezit iritatea ireconciliabilă a lui Nae Ionescu, pînă acum consilierul politic ascultat al Camarilei care, din această cauză, părăseşte, supărat, Camarila şi se apropie de mişcarea legionară.) La 14 noiembrie 1933 regele îl investeşte pe I. G. Duca în magistratura de premier. Amarnic de scurt i-a fost lui Duca prim-ministeriatul. Mişcarea legionară, în ascensiune deocamdată domoală, era considerată de N. Titulescu (redevenit ministru de Externe) o primejdie la adresa democraţiei româneşti, rău văzută în ţările europene apusene democratice. În consecinţă, i-a cerut prim-ministrului să o interzică, aceasta aducînd cu sine şi excluderea legionarilor din campania electorală. Duca trebuie să accepte dorinţa lui Titulescu (de altfel, nici el nu agrea mişcarea legionară) şi o suspendă, inclusiv de la alegeri, deşi ea apucase să depună liste de candidaţi aproape în întreaga ţară. Alegerile au loc fără participarea legionarilor, care au anunţat crunte represalii. S-a apreciat, apoi, că măsura interdicţiei a fost o eroare, pentru că, lăsată să intre în parlament, cu puţinele mandate recoltate, ar fi făcut o palidă figură, cum s-a întîmplat în parlamentele precedente. Interdicţia, dimpotrivă, martirizîndu-i pe legionari, le-a adus simpatie şi chiar adeziuni. Guvernul Duca, evident, cîştigă confortabil alegerile prin trucajele cunoscute (avea în Camera Deputaţilor 300 de mandate, PNŢ – 26, LANC – 9) şi, la 29 decembrie 1933, seara, pe peronul gării Sinaia, un grup de trei legionari (viitorii nicadori) îl asasinează pe primul ministru.

Acum regele întrevede posibilitatea creării unei sciziuni în PNL, micşorîndu-i, fatal, din forţa politică. După un scurt interimat Const. Angelescu, regele îl numeşte prim-ministru, la 5 ianuarie 1934, pe Gh. Tătărescu (titular la Industrie şi Comerţ în guvernul Duca), spre iritarea bătrînilor liberali în frunte cu Const. (Dinu) Brătianu, care rămîne cu demnitatea formală de preşedinte al PNL. Dar preşedintele partidului şi echipa sa senectută nu aveau nici o influenţă asupra prim-ministrului, care nu asculta decît de dispoziţia suveranului. (Paralel, regele provoacă sciziune şi în PNŢ, prin încurajarea grupării Vaida-Voevod împotriva celei avînd în frunte pe Iuliu Maniu, iar Partidul Poporului, practic, dispăruse de pe scena vieţii politice). Lovitura suveranului, de mult plănuită, împotriva partidelor începea să devină realitate. Destui analişti în ale istoriografiei politice apreciază că perioada guvernării Tătărescu (1934-1937) este cea mai înfloritoare din toată perioada interbelică şi, poate, din istoria României moderne. Aşa este. Numai că aceasta nu a fost meritul lui Tătărescu (deşi acesta a ştiut, negreşit, să adune competenţe tinere în guvernul său), ci, înainte de toate, a faptului că a venit la guvernare în momentul cînd criza economică intrase în fazele finale ale depresiunii, vestindu-se, ferm, revigorarea economică. Încît guvernul Gh. Tătărescu, de fapt, este beneficiarul unei situaţii favorabile din afară (sfîrşitul crizei economice mondiale), pe care, ce-i drept, a ştiut să o folosească extraordinar de abil, girînd progresiv toate domeniile vieţii economice. Dar tot în guvernarea Tătărescu se îmblînzeşte tratamentul aplicat mişcării legionare la sugestia suveranului, care tot spera că şi-o va anexa. Se reiau taberele de muncă legionare, în 1935 e îngăduită înfiinţarea Partidului Totul pentru Ţară, în aprilie 1936 guvernul stipendiază congresul studenţilor legionari de la Tîrgu Mureş, în februarie 1937 îngăduie organizarea funeraliilor naţionale corpurilor neînsufleţite ale lui Moţa şi Marin, considerate de gazetele legionare „marşul învierii şi al intrării în veac“. Prin aceste acte binevoitoare, s-a încurajat, de fapt, gruparea politică menită să lovească în democraţia românească. Şi oricît a protestat PNŢ şi gazetele sale *(Dreptatea, Patria)*, alte cercuri democratice, guvernul Tătărescu a contribuit esenţial la proteguirea mişcării legionare, care a adus mari deservicii (nu numai morale) generaţiei tinere, aservindu-i (datorită şi profesorului Nae Ionescu) elitele intelectuale, care s-au înverzit sau, cu o vorbă a lui Eugen Ionescu, s-au rinocerizat.

Regele Carol al II-lea, cu inteligenţa-i diabolică, urmărea să-şi realizeze dezideratul cu care se urcase pe tron, la 8 iunie 1930. Harta politică europeană se modificase în favoarea puterilor fasciste iar în jurul ţării (Polonia, Iugoslavia, Turcia, nemaivorbind de URSS) se instalaseră regimuri dictatoriale. Încă la sfîrşitul lui 1937 – după ce înşelase în speranţe pe Ion Mihalache, ajuns şef al PNŢ – s-a gîndit că a venit vremea dictaturii personale. Anume, la mijlocul lui noiembrie 1937, l-a numit, din nou, premier pe Gh. Tătărescu, avînd grijă să-l impună ca ministru de Interne pe Richard Franasovici, care, din dispoziţia regelui, a anunţat, cum voia suveranul, că va „face“ alegeri complet libere (a fost, însă, eliminat din guvern, semnificativ, N. Titulescu, deţinătorul, pînă la 17 noiembrie 1937, a portofoliului Externelor). În decembrie 1937 alegerile au avut loc şi la regimul lor relaxat a contribuit, destul de mult, şi marea gafă politică a lui Iuliu Maniu care a încheiat un pact de neagresiune electorală cu mişcarea politică legionară, conferindu-i onorabilitate şi legitimitate. Fapt este că acest ultim guvern Tătărescu este unicul din istoria României care, organizînd alegerile, nu izbuteşte să le şi cîştige (obţine numai 35,92% din totalul voturilor exprimate), regele neîngăduind nici o alianţă pentru guvernare, care nici nu era posibilă, de vreme ce adversarii PNL refuzau cartelarea (PNŢ obţinuse, la alegeri, 20,40% iar legionarii 15,58%, devenind al treilea partid al ţării). Cu jocurile făcute, suveranul, luîndu-şi o clipă de răgaz pentru a-şi definitiva proiectele, aduce la cîrma ţării un guvern al Partidului Naţional Creştin, Octavian Goga devenind premier, deşi nu recoltase decît 9,15% din voturile exprimate la alegeri. Parlamentul nu e convocat, promiţîndu-se vag noi alegeri. După 44 de zile guvernul Goga e demis. Regele numeşte un guvern Miron Cristea, patriarhul României, cu personalităţi din afara partidelor politice şi, în februarie 1938, promulgă noua constituţie, care o abrogă pe cea din 1923, desfiinţîndu-se pluripartitismul, adică democraţia. Regimul dictaturii regale (sau al autorităţii personale a regelui) e instaurat. N-aş spune că din februarie 1938 pînă în 6 septembrie 1940, regimul dictaturii regale a fost integral întunecat. Ultimii doi ani ai deceniului care se grăbea să se încheie au avut unele rezultate bune, încît ideea de a prezenta în culori uniform întunecate dictatura regală mi se pare o soluţie improductivă. Dar vremea se grăbea. Şi în defavoarea ţării. După grelele, fatalele cesiuni teritoriale din iulie-august 1940, la 5 septembrie 1940 i-a venit regelui vremea abdicării. El cedează puterea lui Ion Antonescu, investit drept conducător al statului. Scandaloasa aventură a regelui de zece ani pe tronul României a luat sfîrşit lamentabil, ce-i drept în grele condiţii internaţionale. Cei zece ani de domnie ai regelui Carol al II-lea coincid, cum se vede, cu acel socotit atoateînfloritor deceniu al patrulea, spre care se îndreaptă multe nostalgii şi este prezentat, totuşi, drept model mereu revendicat. Nu-i contest eflorescenţa relativă. Dar nu e bine să înconjurăm acel deceniu numai cu elogii şi iluzii. Realul e totdeauna mai complex şi mai complicat.

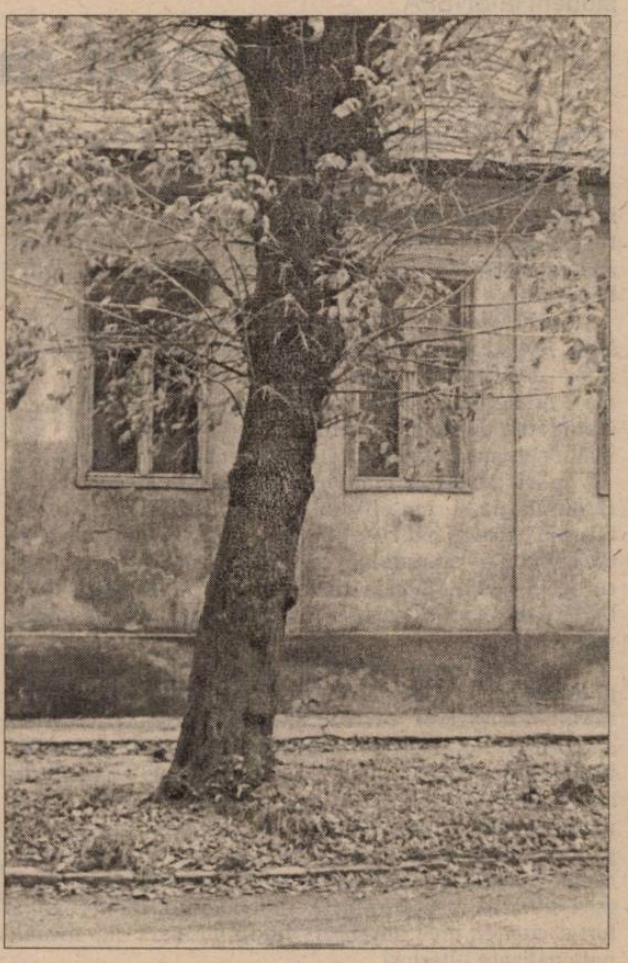

© V. Dorolţi

Anca MANOLESCU

PERSONAJE-LIMITĂ, PERSONAJE ALE ÎNTÎLNIRII

În 11 octombrie 1998, papa Ioan-Paul al II-lea a canonizat în catedrala Sf. Petru o figură aproape contemporană, singulară, care, prin singularitatea ei, propune lumii de astăzi un nou stil de libertate şi de comportament spiritual. E vorba despre Edith Stein, intelectuală evreică (1891-1942) născută la Breslau, astăzi Wroclaw în Polonia, de formaţie filozof, care a optat la douăzeci şi nouă de ani pentru catolicism, intrînd paisprezece ani mai tîrziu în ordinul carmelitelor. Arestată în mănăstirea olandeză unde superiorii săi încercaseră să o pună la adăpost de ameninţarea nazistă, ea a fost deportată la Auschwitz şi asasinată imediat după sosirea în lagăr.

Risc şi creativitate

În discursul rostit la ceremonie, papa a ţinut să insiste asupra *îndrăznelii*, a originalităţii destinului ei, în care calitatea intelectuală a angajamentului hrăneşte curajul spiritual de a încerca pe cont propriu o formulă nouă, o „aventură" personală ce se verifică – în achiziţii, accidente şi relansări – pe măsura trăirii ei. Edith Stein, a spus Ioan-Paul al II-lea, „voia să se bizuie doar pe sine, atentă să-şi întărească libertatea interioară prin fiecare opţiune de viaţă". Un destin în care autenticul fără compromis al opţiunii se îmbină cu o anvergură capabilă să înainteze dincolo de fontiera între tradiţii, spre un *loc al convergenţei* lor fraterne. Cînd, înainte de deportare, i s-a propus evitarea ei, Edith Stein a replicat: „Nu încercaţi o asemenea soluţie. Pentru ce ar trebui ca eu să fiu exclusă? Nu e oare drept şi conform dreptăţii să-mi interzic obţinerea vreunui avantaj ca urmare a botezului? Dacă nu pot participa la soarta fraţilor şi surorilor mele, viaţa mi-e ca şi distrusă."

Cazul singular al Edithei Stein (evreică şi catolică) îşi primeşte o ultimă confirmare printr-o moarte petrecută la intersecţia între apartenenţa etnică şi încadrarea ei religioasă: un spaţiu unde au avut curajul şi generozitatea să păşească, alături de victimele dinainte desemnate, doar puţini clerici şi credincioşi catolici. Însă chiar şi fără această confirmare ultimă, stilul ei de viaţă spirituală e plin de sugestii, e o variantă ce reuşeşte să combine şi să asimileze date pe care prejudecata (cea laică în aceeaşi măsură cu cea religioasă) ne-a obişnuit să le considerăm eterogene, aflate într-o greu de depăşit adversitate.

Edith Stein aparţinea unei familii de evrei practicanţi, de al căror mod de credinţă s-a îndepărtat în adolescenţă. Studiile de filozofie, urmate de o strălucită activitate în domeniu au contribuit la intrarea şi la înaintarea ei în catolicism, hotărînd felul cum se mişca în interiorul problematicii şi al drumului ales. Avem aşadar de a face, iniţial, cu abandonul unei credinţe resimţite preponderent drept cutumă şi ritual, drept gaj al unei identităţi etnice şi, probabil, drept stingheritoare pentru o cercetare intelectuală liberă. Or, degrevată de ceea ce i-a putut apărea drept nepotrivit pentru tipul ei de interes intelectual şi spiritual, Edith Stein şi-a construit un traseu de-a lungul căruia exigenţa filozofiei şi exigenţa credinţei se întîlnesc, se fortifică reciproc, îşi pot confrunta şi stimula căutările, rafinîndu-şi mutual calitatea. (În treacăt fie spus, gestul canonizării ei e, pentru papă, un bun preambul şi un imediat argument pentru enciclica *Fides et Ratio*: publicată cîteva zile mai tîrziu, la 15 octombrie, ea pledează pentru colaborarea credinţei şi filozofiei în scrutarea „temeiului ultim al vieţii umane, personale şi sociale", pentru ca cele două să-şi regăsească, cu o expresie puţin ostenită, „unitatea profundă în respectul autonomiei lor reciproce".)

Cealaltă latură frapantă este, fără îndoială, responsabilitatea liberă cu care Edith Stein s-a mişcat între tradiţii diferite, ori mai degrabă în teritoriul comun al adevărului lor. Trecerea de la mozaism la catolicism nu apare, în cazul ei, drept o părăsire a celui dintîi în beneficiul celui din urmă, ci – mai curînd – drept decizia de a parcurge calea spirituală într-un mod neconvenţional şi creator. Am mai putea adăuga că, trăind într-un mediu intelectual european, ea a putut resimţi drept firească inserţia în tradiţia religioasă general prezentă şi acceptată, formativă pentru acest spaţiu. Papa a insistat de altfel pe calitatea ei de figură-frontieră, de figură-îmbinare între cele două tradiţii, numind-o „fiică eminentă a lui Israel şi fiică plină de credinţă a Bisericii".

Destine stranii

Edith Stein a fost asociată adeseori cu o altă figură greu clasificabilă, şi mai rebelă decît ea la încadrări comun acceptate: Simone Weil. Contemporane, avînd aceeaşi formaţie filozofică şi aceeaşi apartenenţă etnică, ele ne pun în faţă destine spectaculoase întrucîtva complementare. Prima a ales aderarea explicită la catolicism, dar a refuzat să fie exclusă de la tragedia poporului ei de origine. Prin alegerea vieţii şi a morţii sale, ea rămîne în interiorul fiecărei tradiţii şi înaintează – pe cont propriu – pînă într-un spaţiu al întîlnirii lor *trăite*, de dincolo de *formele* instituţionale.

Cu o şi mai mare libertate intelectuală, a doua a dat un nou limbaj orientării spirituale: un limbaj în care *matricea* e cea a creştinismului apusean, dar unde sînt întîlnite, în actualitatea lor vie, formulări ale filozofiei şi ştiinţei antice, experienţe din spaţiile orientale, fapte ale culturii, frumuseţea lumii, în fond tot ce poate fi *simbol*, imagine semnificativă şi consistentă pentru funcţionarea Spiritului. Fascinată de dimensiunea *catolică* a catolicismului şi rănită de lipsa ei de acoperire reală, Simone Weil a încercat pe cont propriu să gîndească *asimilator*, să probeze capacităţile de universalitate ale creştinismului, să-i propună inteligenţa de a nu rămîne opac la nici un efort spiritual autentic. Şi, din acelaşi motiv, a refuzat botezul, temîndu-se de *instalarea* religioasă, cu certitudinile ei de grup, cîteodată brutale, contrariind conştiinţa... „Sentimentele sociale au astăzi o asemenea forţă de posesiune încît îi pot împinge pe oameni pînă la gradul cel mai înalt de eroism în suferinţă şi moarte. De aceea cred potrivit ca în afara turmei christice să rămînă cîteva oi: pentru a dovedi că iubirea de Christos e cu totul altceva... Simt că-mi este necesar, că-mi este poruncit să mă aflu singură, străină şi în exil în raport cu orice fel de mediu uman, fără excepţie" *(Attente de Dieu)*. Simone Weil a decis să rămînă străină, la fel cu toţi cei ce, excluşi ori nerecunoscuţi de forma oficială a unei tradiţii, se află într-o intensă aşteptare a Adevărului.

Două figuri ce se construiesc *dincolo* de rubricile general admise, care nu se lasă uşor situate pentru că au avut îndrăzneala de a-şi crea propria situare, pentru că – refuzînd limitele şi delimitările instituţiilor credinţei – au preferat să adîncească, într-o aventură singulară, exigenţele de universalitate ale celei din urmă.

Recuperări şi reacţii

Decizia de canonizare şi reacţiile pe care ea le-a stîrnit, consemnate în revista *Le Monde*, atrag atenţia asupra distanţei între experienţa solitară şi instrumentarea ei – oricît de lăudabilă, generoasă, benefică –, de către oficialitatea religioasă. Papa Ioan-Paul al II-lea a vrut să facă, prin canonizarea Edithei Stein, un gest exemplar al instituţiei ecleziale: un gest de condamnare a holocaustului şi totodată de recunoaştere, de întîlnire, de reconciliere a celor două religii. Participarea laică la ceremonie – delegaţiile germană şi poloneză, fostul cancelar german Helmut Kohl şi prim-ministrul polonez Jerzy Buzek – a sporit caracterul de spectacol simbolic, prin care organisme oficiale îşi declară, într-o regie persuasivă pentru public, poziţia şi intenţiile.

S-ar putea obiecta însă că Edith Stein nu a murit pentru că aparţinea Bisericii catolice, ci în ciuda acestui fapt. Numeroase autorităţi evreieşti au resimţit de altfel canonizarea ca pe o încercare ambiguă de „recuperare creştină a holocaustului", ca pe „un mod de a spune că Biserica nu are nici o responsabilitate şi nici un rol în această tragedie", ca pe o tentativă de „universalizare a holocaustului".

Fiecare poziţie îşi are legitimitatea sa, dar fiecare poate stîrni nedumeriri. Pe de o parte, gestul catolic de deschidere spre celălalt, de condamnare a oricărui holocaust nu capătă oare o stilistică riscantă, nu adoptă un ton prea grăbit al reconcilierii alegînd drept stindard tocmai victima care aminteşte lipsa de reacţie a instituţiei ecleziale împotriva crimei naziste? Pe de altă parte, memoria holocaustului evreilor nu ar trebui să mărească sensibilitatea faţă de oroarea oricărui holocaust?

Ceea ce frapează mai ales este că două poziţii oficiale, „de grup", îşi dispută un destin care nu aparţine în fond nici uneia din ele, care declină – prin profilul lui singular – chiar şi rolul „figurii de reconciliere" ori de „punte" între comunităţi şi instituţii. Edith Stein, ca şi Simone Weil sugerează mai degrabă cazul acelor străini sensibili la toate formele autentice prin care Adevărul se rosteşte pe sine, forme asimilate ca repere de drum, iar nu suportate drept încadrări identitare.

Străinul, călătorul...

Mistica islamică cunoaşte o figură simbolică care prezidează şi călăuzeşte acest tip de destin: profetul Khezr (Khadir), asimilat cîteodată profetului Ilie; el guvernează dimensiunea polară, „extremul-nord" spiritual. În volumul *Corps spirituel et terre céleste* (Paris, 1979), Henry Corbin face o selecţie şi o prezentare de texte tradiţionale, printre care unul datorat lui 'Abdol-Karîm Gîlî (ob. 1403), cuprins în „Cartea omului desăvîrşit", relatează întîlnirea „străinului" cu Khezr. Care îţi este condiţia? îl întreabă pelerinul. „Sînt firul subţire care aduce aproape realitatea transcendentă... Mă fac reprezentare a fiecărui concept şi manifestare, prezenţă în fiece lăcaş. Mă descopăr în orice formă, fac să apară «semnul» în fiecare *sura* (capitol coranic)... Condiţia mea este să fiu Străinul, călătorul... Sînt cel stabilit la confluenţa celor două mări (domeniul sensibil şi supra-sensibil), cel ce se cufundă în fluviul lui *unde* şi bea din obîrşia obîrşiei lui. Sînt călăuza peştelui în marea divinităţii... Sînt Polul unic ce totalizează. Sînt iluminarea conştiinţelor. Sînt dorinţa celor ce caută... Fiece credinţă dogmatică e o picătură din oceanul meu, o cale printre căile mele".

Islamul, ca ultimă revelaţie monoteistă, e preocupat în mod special de o perspectivă integratoare a celorlalte două tradiţii, are experienţă în a medita asupra întîlnirii religiilor în adevărul lor intern; de aceea, poate, autorii săi contemplativi sînt foarte sensibili la tema convergenţei căilor spirituale, convergenţă tutelată de misterioasa figură a lui Khezr. „Reconcilierea" şi „punţile" între tradiţii capătă sub semnul lui o anvergură *operativă*, realizată de acei călători singuratici atraşi de extremul nord.

© A. Paul

Cuvente den copii

Jurnalul Ilincăi

2 octombrie 1996

Din nou la şcoală! SHIT MAN! spunea o vorbă de-a mea. Adi era în spatele meu dar Irina şi-a dat drumul la gură şi a spus (în gura mare): „fată, uite-l pe puicuţul tău!" M-a dat de gol! Am fost în „Bombonica" cu Lavinia. Apoi „back home". Se spune că voi merge la Azuga cu fam Niţă. O. K.! Mîine cred că o să fie o zi marfă, superbă. Adi – vreau să-i aflu numărul de telefon.

22 octombrie

(amintiri din ziua de 19 oct.)

A fost o seară de vis. Am fost bineânţeles la Azuga. A mai venit şi Cristina S. Şi am fost la discotecă toate trei (şi cu Andra). Repet. A fost o noapte de vis. Era „Party in Transilvania". Am făcut o horă şi era un tip drăguţ, azugean. A spus că sorme-a e foarte drăguţă. La următorul cîntec m-a invitat să dansăm amîndoi pe un cîntec ceva mai rapid. I-am spus că nu ştiu. Dar m-a învăţat el puţin. Apoi m-a invitat şi la bluesuri (de unde spusese că sorme-a e f. drăguţă). Am dansat 6 bluesuri – eu eram bucuroasă căci pînă atunci nu mă mai invitase nimeni la dans acolo. În fine... El mă ţinea aşa lipită de el. Simţeam că mor. Voia să ne sărutăm dar eu n-am vrut*! În fine, mi-a zis că sunt f. f. simpatică. Îl chema Marian. El credea c-am 16 ani. Cînd i-am zis că am 14 a făcut o faţă... De fapt am 13.

Am mai dansat cu un ţărănoi, Ciprian. El mă trăgea mai aproape dar eu îl împingeam delicat (mirosea a transpiraţie).

A fost foarte frumos. N-o să-l uit pe Marian.

---

* Nu puteam să îl trădez pe Adi

19 nov.

Dragă jurnalule,

Acum stau pe pat, în camera mea, şi îţi scriu. Tocmai ascult Backstreet Boys şi melodia „Boys will be boys". Au dreptate într-un fel! Ştii ceva, eu tot mă gândesc la Adi. „Just to be close with you" Cel mai mult îmi place melodia „Every time I close my eyes". Acum tot la EL mă gândesc. Doamne, cât îl iubesc! Pot să spun că îl iubesc cu adevărat, mă crezi? A fost a doua iubire a mea. Primul fiind HCR. Am avut şi poza lui. Vreau să ştiu totul despre Adi. Ich liebe dich Adi!

21 nov.

Dragă jurnalule,

Joi, ca de obicei, mergem în Elegant şi azi e joi. Ne-am întors la 10,55. M-am întîlnit cu Puicuţul meu şi a spus că: dacă vreau să mergă el să mergem mâine. Dar mâine am teză la istorie. În fine, a rămas să mai vorbim. Pe la 2 am fost în Rothmans. Înainte am fost la biserică şi Andreea m-a înjurat în faţa altarului: „Pleacă fira-i a dracului". A venit şi Fabian (prietenul Andreei) la noi: „Cărui fapt datorez prezenţa ta aici?" M-am simţit ca dracu'. Am mâncat şi acum îţi scriu ţie (sunt în baie).

P. S. Am uitat să-ţi spun că eu am intrat cu Luky Strike în buzunar – în biserică.

25 nov.

Am văzut că mă ignoră. Ştii vorba aia „Îl iubeam ca pe ochii din cap" dacă ai simţit vreodată acest sentiment – pentru mine era foarte puternic şi încă mai este. „Quit plaing games with my heart." Dar acum se pare că mergem pe alte drumuri. „Boys will be boys" Trebuie să am tăria să merg mai departe. Ştii că în fiecare seară plâng când mă gândesc la EL? Este a treia oară când plâng după băieţi:

1. Serafino – Când am plecat din Italia.
2. HCR – Când a plecat din liceu.
3. Adi – Când îmi face ce-mi face.

Şi a n oară când plâng după EL. În fiecare seară mă întreb de ce n-am avut niciodată noroc la băieţi. „I'm gonna give you all my love." Dar n-am cui.

Bazar

Consumatorul de ieri şi cel de azi

Autoanalizîndu-mă, într-un moment de plictiseală, cu luciditate, am ajuns la concluzia că una din principalele mele calităţi este cea de consumator. A, nu de consumator rafinat, mofturos şi informat, ci de consumator avid ce simte o bucurie netrucată atunci cînd dă pe gît, dintr-o răsuflare, un pahar de cocktail. De aceea, la 30 de ani (vîrsta nici-nici) un bilanţ al propriului consum nu poate fi ignorat. Copilăria şi adolescenţa îmi sînt plasate, se vede cu ochiul liber, pe vremea odiosului... Pe atunci, ieşeam în oraş şi beam cîte un *sirop cu sifon* de 25 de bani sau o *citronadă muştarie* într-un fel de acvariu de plastic, la Romarta copiilor. Acum ies şi beau o Cola de 2.500, sau un Santal de cam 10.000 paharul. La Cofetărie, fie pe Şoseaua Giurgiului sau la Teatrul Ţăndărică, mîncam *joffre* şi *mascotă*, toate prea închise la culoare şi cu prea multă ciocolată, în care vînam fructele plutitoare sau limanul de blat. Acum mănînc, rar, *ciocolată Poiana, iaurturi cu fructe şi frişcă* sau *gogoşi Dunkin Donuts*. Doar gustul gogoşilor îmi mai aminteşte de *tortuleţele roz, verzi sau mov*, pătrate şi generoase – cel puţin patru persoane se puteau înfrupta din blatul lor însiropat. Pe atunci cumpăram *ursuleţi, pisicuţe sau căţeluşi de cauciuc în general gălbui*, ori ca să-mi completez „banda" de jucării, ori ca să le dau cadou la onomastici... Acum iau urşi de blană ce cîntă, dacă-i apeşi pe-o labă, *Old Mac Donald's Has a Farm* sau *Happy Birthday to you* şi jucării muzicale cu cel puţin 30 de butoane ce cîntă Oda Bucuriei sau sunetul unei maşini de Poliţie. De la chioşcurile din Şoseaua Giurgiului luam *Roudoudou* şi *Rikiki*, reviste franţuzeşti pentru copii, cu cîte un gadget-surpriză. Acum cumpăr pentru odrasla mea de 2 ani *cărţi în formă de schelet, vrăjitoare, om de zăpadă* sau *pinguin*. Pe atunci, disponibilităţile de divertisment mi se învîrteau în jurul emisiunilor TV cu *Toma Caragiu, Marin Moraru, Stela Popescu şi Ştefan Bănică senior*. Acum privesc cu stupefacţie *Ceaiul de la ora 5* sau *Duminica în familie*, unde evoluează *Corneliu Vadim Tudor, Adrian Păunescu, Viorel Lis.*

În casă stăteam în *capoate matlasate roz sau bleu, în capoate de finet cu floricele* sau din *cele de spital, verzi sau vişinii*. Pe dedesubt purtam *izmene bărbăteşti chinezeşti*, care se dădeau pe sub mînă. Acum purtăm *treninguri-pijamale din lycra, turceşti* sau, la ocazii familiale, *pijamale de mătase* gen (cîndva) Sue Ellen în scenele conjugale. Pentru atmosferă, foloseam, *lămpi colorate de fondul plastic*, cu forme abstract-teşite şi culori mate. Acum *lumînări parfumate în cutii şi cutiuţe şi aromatizoare de cameră*. O ieşire cu iubitul se întîmpla la *cofetărie (Scala, Casata, Ambasador)* şi, evoluînd cronologic, la *barurile hotelurilor, la o cafea sau un coniac mic*. Apoi *la film, cu o pungă de seminţe în faţă* iar acum, *cu un cornet de floricele*. Locul cofetăriei a fost luat de Fast Food: ieşim la un *cartof prăjit şi la un hamburger... Pizza* se mînca la Trifoiaş sau la Rosetti (actualul McMoni's); acum o poţi comanda acasă, de la *Jerry's*, sau *Pizza Hut* cu *topping* la alegere.

Pentru o ieşire cu intenţii şi pretenţii băiatul îşi punea *costum cu cravată* şi fata *fustă mini de catifea cu bluză albă, cu volane*. Mai ales la petreceri fetele aveau *atît buzele, cît şi obrajii mai roşii*. Acum băieţii s-au dedat la *blugi şi sacouri*, iar fetele la negru-ri şi gri-uri. Feţele sînt mai palide, buzele mai maronii. Pe atunci, să munceşti însemna *să dai meditaţii*. Acum să *speli* parbrize, *să serveşti la Mac Donald's* să fii *„promotor"* (adică să oferi ţigări prin baruri), *model* sau *body-guard*.

Lista ar tot putea continua... Scopul ei nu este nici nostalgic, nici futurist. Nu vreau să arăt ce bine ne era atunci, în simplitatea noastră fără de perspectivă, nici ce grozav ne este acum, cînd ne rătăcim în alternative şi oferte. Am avut, pur şi simplu, revelaţia unei evoluţii a consumului: şi a faptului că generaţia noastră, a celor născuţi la sfîrşitul anilor '60, a devenit deja „istorică". Cu farmecul şi plictiseala amintirilor ei.

Iaromira POPOVICI

Persoana întîi plurală şi naţională

Mai suferim de o boală, insuficient studiată. Ea se manifestă chiar în verbul acestei propoziţiuni: boala persoanei întîi plural. O împărtăşesc cu un întreg popor de publicişti, analişti, editorialişti, directori de gazete, de conştiinţă, de campanie electorală, poate şi cu comandanţi de circă. Toţi aceştia, de nu şi familiile lor, de nu şi duşmanii lor, folosesc şi folosim în tot ce scriu şi scriem, în tot ce rostesc şi rostim, pînă la saturaţie, pronumele personal „noi".

Dacă naţionala de fotbal pierde un meci şi nu se califică în sferturile Mondialului, scriu şi scriem cu „noi" – noi am pierdut calificarea, că doar toţi jucăm fotbal, „singura noastră bucurie". Dacă ni se scade ratingul, dacă ne creşte cota de risc în afacerile mondiale, toţi ne dăm de ceasul morţii la persoana întîi nu plurală, ci naţională. Dacă raportul Comisiei Europene fixează România pe un loc codaş, atunci întreaga presă vuieşte că „sîntem ultimii" şi „intrăm în colaps". Pe vremuri „partidul nostru" era în toate, acum „noi" sîntem peste tot, conjugînd „a fi" şi „a avea" energic şi abuziv:

sîntem mitocani, sîntem un neam de mîrlani, sîntem mitomani, sîntem faliţi, n-avem cultură politică, cumpărăm elicoptere, vindem pe gratis, ne facem de rîs, avem mîndrie, n-avem mîndrie, ne-am dus pînă la Stalingrad, ne-am dus pînă la Budapesta, facem Turcia, Viena şi Polonia, sîntem harnici, cerşim din poartă în poartă, sîntem disperaţi, sîntem geniali, sîntem nişte imbecili, sîntem traşi pe sfoară, sîntem în ochiul ciclonului, sîntem obiectul unui complot mondial –

ce naiba nu sîntem, toţi laolaltă, mai niciodată separat, individual, unul cîte unul, că atunci nu eşti român şi nu ştii ce pîine mîncăm. Cu ceva humor, ne putem şi mă pot întreba dacă acest „noi" nu e pluralul unei majestăţi la care, pervers, tînjeşte fiecare cetăţean al unei Republici în care popolul e suveran.

Serios vorbind, însă: e de bine sau de rău? e o chestie „dulce" sau o nenorocire? O luăm ca pe un irepresibil sentiment patriotic sau ca pe o pierdere a spiritului critic? E o identificare spontană cu neamul sau, dimpotrivă, o depersonalizare a individului numit, uneori, cetăţean? Pe scurt: e o prostie sau nu?

Căci uite ce se întîmplă, neamule: deşi toată ziua bună ziua vorbesc şi vorbim la întîia plural de România noastră dragă, mizerabilă, falimentară, inguvernabilă, o logică simplă care ţine de mintea lui moş Ion Roată constată că nici un editorialist sau publicist, studinte în drept sau stîng, care pune pe hîrtie, pe Internet sau pe micul ecran, cu acea sfîntă şi amară obiectivitate ţîşnită din voluptatea contemplării dezastrului, că „avem o imagine catastrofală şi sîntem la pămînt", nu se gîndeşte o clipă că şi el face parte din această imagine, urmînd să tragă şi unele consecinţe cu privire la deşteptăciunea şi la baza morală a vervei sale. Păi cum, boieri mari? Devastatorul pamfletar nu aparţine acestui „neam prost"? Lucidul analist sau mordantul parlamentar nu se înscrie şi el – odată cu mine, cu dumneata, cu noi – în îngrozitoarea imagine cu care e percepută România în străinătăţuri, încă de pe vremea cînd Caragiale îi scria, tot la întîia plural, lui Missir? Nu avem semne convingătoare că teribilul justiţiar, măreţul tribun, contorsionatul director de conştiinţă, imaculatele editorialiste, caraghioşii extremişti de centru ar fi dispuşi să trăiască, pînă la fund, deficitul de imagine al unei ţări cu care se identifică prin fiecare „noi". Nici unul nu face precizarea de mare şi profundă naivitate, absolut necesară la atîta vehemenţă morală: „sîntem o ţară de gogomani, de nesimţiţi, exact cum o scriu, dar eu, unul, nu!" Se subînţelege? Dacă se subînţelege, atunci, OK, e şi mai rău, fiindcă atunci vine de îl şi ne înghite o altă „imagine insuportabilă a României", stabilită încă de la 1906: totul ţine aici pînă la 1, de la 3 în sus se scrie Mioriţa în care doi pun la cale să-l omoare pe unul şi să-i ia turma.

Decurg de aici cel puţin trei ipoteze pentru a explica frecvenţa acestui „noi" fără de care nu ne-am putea mînca zilele, sufletul şi revelioanele în Grecia:

ori e un simplu şablon lingvistic, într-o ţară unde pînă şi mîrşăvia a ajuns să poată fi caracterizată ca „o simplă mîrşăvie";

ori e un simplu efect stilistic, într-o ţară în care stilul nu mai e omul, ci bufonii ei;

ori e vestita şi prea înfierata duplicitate care a ajuns la perfecţiune în manipularea persoanei la întîia singular şi la întîia plural.

Toate aceste ipoteze cristalizează în forţa cu care se înalţă, se lăţeşte şi se impune această frază internă şi externă, de secret intim şi mare succes popular, de confesiune de la om la om, în tren, la colocvii, la recepţii, în spitale, cofetării şi agenţii de voiaj:

– Mi-e ruşine că-s român!

– La care ştii ce i-am răspuns nenorocitului? (îmi relatează un amic) I-am răspuns ca-n bancul cu Caracalul... Nu-l ştii? Ei, nu-l ştii!... Noaptea, unul întreabă, din tren, pe geam, într-o staţie: „Aici e Caracal?" Răspuns: „Ce e, bă, te dai şmecher?" Aşa i-am răspuns şi m-am dus să cumpăr *Divertis*-ul cu „Vai de no'!" c-am auzit că face rupere...

Radu COSAŞU

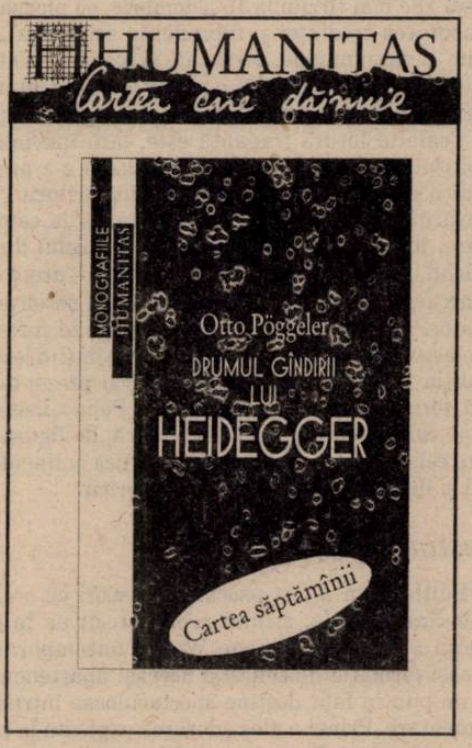

Scrisori din libertate

Adam Michnik este un supravieţuitor nealterat de încetarea războiului rece, de revoluţiile de catifea, violente ori mimate ale Estului, un luptător senin nu doar pentru democraţie, dar şi în interiorul ei, relaxat şi înalt privitor asupra controverselor şi contradicţiilor noilor realităţi care traversează spaţiul politic de azi. Michnik îşi păstrează detaşarea, umorul, dezinvoltura părînd sau lansînd provocări „graţios“ şi raţional, preocupat în special de bazele morale ale societăţilor democratice. A crezut întotdeauna că „o societate perfectă poate fi creată numai într-un lagăr de concentrare“. Dacă ar fi să considerăm doar această teorie a gînditorului Adam Michnik, volumul său **Scrisori din libertate** poate deschide dezbateri dintre cele mai interesante. Prima a avut deja loc la New York, cu ocazia lansării volumului tradus în limba engleză şi publicat recent de University of California Press, avîndu-i ca vorbitori pe Ira Katznelson, profesor de ştiinţe politice şi drept constituţional la Columbia University, autorul **Scrisorilor către Adam Michnik**, publicate de Princeton University Press în 1996, pe Irena Grudzinska Gross, autoarea volumului **The Scar of Revolution** (**Cicatricea Revoluţiei,** apărut în traducere şi în România) şi editoarea celor două volume ale lui Michnik publicate în Statele Unite, **Scrisori din închisoare şi alte eseuri** şi **Scrisori din libertate**, alături de autor, prezenţă puternică şi plăcută, comentînd cu simplitate temele grave ale Europei de Est post-totalitare.

Organizat de Centrul Transregional pentru studii democratice al New School University şi de University of California Press, evenimentul a reunit scriitori, ziarişti şi comentatori politici, editori şi profesori, studenţi şi prieteni ai lui Michnik, printre care fostul prim-ministru al Poloniei, Wlodzimirz Cimoszewicz. Remarcabile au fost afluenţa publicului şi atmosfera destinsă creată de autorităţi în domeniul analizei politice, studiilor democratice şi societăţii civile. Prefaţa cărţii este semnată de Ken Jowitt, profesor la University of California, Berkeley, analist specializat în istoria comunismului, autor a numeroase studii şi volume dedicate Europei Centrale şi de Est în epocile de conflict sau de tranziţie. „Adam Michnik este un partizan“, spune Jowitt, cu o profundă antipatie pentru casta politică, nonconformist, de o tenacitate donquijotescă în a-şi susţine dilemele sau „eroismul obţinut“ civic. Volumul conţine eseuri şi analize cu referiri exprese la naţionalism, antisemitism, catolicism, la paradoxurile Poloniei comuniste şi la „adevărata Polonie“. Dacă în totalitarism Polonia putea fi asemănată cu o grădiniţă de copii în care se manifestau privilegiul şi paternalismul, Polonia democratică este desemnată de adulţi. Într-o societate civilă oamenii nu vor să fie trataţi protector, ei acţionează ca cetăţeni, spune Michnik. În **Scrisori din libertate** sînt publicate interviurile şi conversaţiile lui Michnik cu Czeslaw Milosz, Havel, Jaruzelski, Erica Blair, cu editorii revistei **Politika**, Krzeminski şi Wladyka. La recepţia care a urmat dezbaterilor, Michnik a vorbit cu afecţiune despre prietenii lui de arme români, Andrei Pleşu şi Vladimir Tismăneanu.

Luptîndu-se cu propria lui legendă, atacat în Polonia şi de la stînga şi de la dreapta, cum avea să mărturisească, mai aclamat probabil la New York decît acasă, Adam Michnik ne-a trimis întotdeauna scrisori din libertate, chiar şi atunci cînd erau scrise în închisoare.

Carmen FIRAN

Adam Michnik

LETTERS FROM FREEDOM

POST-COLD WAR REALITIES AND PERSPECTIVES

Edited by Irena Grudzińska Gross

Foreword by Ken Jowitt

Eveniment

Sighişoara 1998

● *„Comunicatul de presă“ redactat la sfîrşit sună aşa: În zilele de 14 şi 15 noiembrie s-a desfăşurat ediţia 1998 a Festivalului de poezie aşezat sub genericul „Poezia în avangardă. Întîlnirile de Sighişoara“. Organizatori: Inspectorul Judeţean pentru Cultură Mureş, Casa Municipală de Cultură Sighişoara, Asociaţia Scriitorilor Profesionişti din România – ASPRO şi Biblioteca Municipală „Zaharia Boiu“ din Sighişoara. În program s-au aflat lecturi de poezie şi prezentări de cărţi noi, dezbateri despre poezie, precum şi un recital de orgă şi flaut în Biserica Mănăstirii de sus, din Cetatea Sighişoarei, şi un spectacol de pantomimă oferit de Centrul de proiecte culturale ale Teatrului din Turn (Turnul fierarilor). Temele dezbaterilor au fost „Nimic despre păduri: a comunica sau a muri“ şi „Poezia în era post-Gutenberg“. O secvenţă a Festivalului a fost consacrată haiku-ului. Au participat poeţii şi criticii Constantin Abăluţă, Vasile Baghiu, Ioan Pop Barassovia, Andrei Bodiu, Dumitru Crudu, Simona Cucuian, Marius Iosif, Nora Iuga, Ion Bogdan Lefter, Dan Lototchi, Petru Maier, Angela Marinescu, Manuela Miga, Ştefania Mihalache, Cornel Moraru, Viorel Mureşan, Gabriel Petric, Virgil Podoabă, Irina Şipeţean, Ciprian Şiulea, Dorin Ştefănescu, Călin Vlasie şi alţii. A fost lansat cu această ocazie un număr special al revistei „Paralela 45“ din Piteşti consacrat ediţiei 1997 a Festivalului de la Sighişoara.*

● Ce nu încape într-un „comunicat de presă“: Vreme ploioasă peste tot în ţară în zilele premergătoare Festivalului, ploioasă şi în dimineaţa de 14 noiembrie, cînd te urci în tren şi trenul urcă în munţi sub un cer cenuşiu, sub o ploaie măruntă, pentru ca brusc, cam pe la Predeal, dintr-o dată aerul să se limpezească, să iasă soarele pe fond albastru intens şi totul să rămînă aşa cale de încă vreo sută de kilometri şi timp de două zile, pînă cînd, după închidere, te îndrepţi spre gara din Sighişoara din nou pe ploaie măruntă, sub un cer cenuşiu, de parcă special pentru Festival norii şi ploaia se suspendaseră.

● Sau: Cetatea Sighişoarei la mijloc de noiembrie, luminoasă şi rece, uscată, desfrunzită (cu frunzele pe jos), populată de siluete rare, cu gulere ridicate, prelinse pe lîngă ziduri, grăbite să intre pe uşi repede închise la loc.

● Sau: Cîteva zeci de persoane îmbrăcate de toamnă-iarnă, cu mănuşi sau cu mîinile în buzunare, aşezate în băncile Catedralei pentru concertul de orgă şi flaut, pe un frig sinistru, fără nici o sursă de încălzire, ascultînd mai bine de o oră muzica revărsată de sus, din balconul de deasupra intrării, unde îl vezi din cînd în cînd pe flautist cum, în timpul pieselor doar pentru orgă, se îmbracă şi-şi pune şi el mănuşi, pentru ca apoi să le dea jos, să rămînă în fracul de concert şi să cînte din nou. La sfîrşit s-a ieşit în tăcere, fără aplauze.

● Dar şi: Sobe fierbinţi, cafele fierbinţi, atmosferă fierbinte în sala din zidul Cetăţii în care se discută despre poezie şi computere. A venit vorba chiar şi despre cel la care s-au compus aceste scurte însemnări. (**I. B. Lefter**)

Nu rataţi

Sînge fierbinte

un film de Pedro Almodovar

Imaginarul publicitar

Corp de femeie

Imaginea femeii se vinde. Pînă la urmă, în societatea contemporană femeia nu este decît imagine. Şi cam atît. În primii ani de după revoluţie, cotidiane de mare tiraj expuneau pe ici, pe colo – între un articol despre ororile comunismului sau abuzurile guvernelor şi altul despre specia aparte de români care se hrăneşte cu lebede de agrement (noblesse oblige!) – cîte o poză-două cu femei goale. Nu am reuşit să duc niciodată ideea pînă la sintezele finale, dar presupun că femeia era de vină.

În Occident, ipostaza erotică a femeii este exploatată la maximum, nu numai în industria entertainmentului dar şi în publicitate. Trupul femeii vinde o mulţime de obiecte: de la cosmetice şi îmbrăcăminte pînă la produse alimentare şi aparatură electronică. S-au scris cărţi despre asta. Şi totuşi, ceva mă nedumereşte: de ce tactica funcţionează, deşi cumpărătorul-ţintă nu este niciodată bărbatul fiindcă bărbaţilor nu le prea place să meargă la cumpărături? Este adevărat că un anume narcisism al femeii face ca, undeva, pe lista ei de cumpărături să se afle, printre deodorante şi săpunuri, şi o doză discretă de sex-appeal pe care magia „shoppingului“ promite să o distribuie odată cu produsele. Şi atunci, imaginea cumpărătoarei se identifică (poate pasional, poate solidar) cu imaginea femeii senzuale de pe ambalaj sau din reclama de la televizor. Totuşi, doar asta să fie? Poate că da, poate că nu. Mai mult, în articolul viitor.

Întrebarea nu e stringentă, fiindcă la noi, prea multe asemenea reclame nu se difuzează, comparativ cu numărul celor din Occident. Dacă sînteţi un fin consumator de publicitate, veţi fi observat, probabil, că există un uşor dezechilibru între marele detaşament de casnice, gospodine, soacre şi mătuşi din publicitatea românească televizată şi mica insulă a femeilor senzuale, de obicei importată şi ea din Tahiti sau din imaginarul stilizat al vreunei mari case de parfumuri. Despre un club al rafinatelor nu poate fi vorba, fiindcă exemplarele (de o anumită vîrstă acum) sînt pe cale de dispariţie. S-a îngrijit comunismul de ele... Îşi mai amintesc, poate, emoţia subversivă trăită în intimitatea ciorapilor de nylon, a unei pudre *Caron* sau a unui rimel *Helena Rubinstein*.

În aproape un sfert de secol de construcţie a societăţii multilateral uniformizate, corpul femeii a suferit o dezerotizare mai mult sau mai puţin traumatică. Să ne bucurăm că, la nouă ani de la revoluţie, nu am căzut în extrema opusă? E semn că ne îndreptăm încet dar sigur spre echilibru sau undeva, în imediata proximitate, umbra noastră tocmai şi-a înnodat baticul sub bărbie şi ne urmează cu paşi legănaţi?

Alice POPESCU

LA GALERIA HALELOR
(CALUL BĂLAN)

despre paradoxuri
în istoria şi cultura românilor,
despre trecutul controversat
şi despre prezent,
despre elite, politică şi modernitate în

PARADOXUL ROMÂNESC
de Sorin Alexandrescu,
profesor la Universitatea din Amsterdam,
într-o întîlnire-dezbatere provocatoare,
la un alt „debut“ românesc, după 30 de ani.

Marţi, 1 decembrie, ora 17,
str. Halelor 3
(P-ţa Unirii,
vizavi de
Banca Internaţională a Religiilor)

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Lume, lume!

Ce s-a ales de alegeri

Analiştii au stabilit că dezinteresul electoratului bucureştean îşi are una din cauze în dezinteresul partidelor şi candidaţilor faţă de accesibilitatea mesajului politic. E ceea ce se poate constata şi din analiza aplicată afişelor electorale. În ultimul articol îmi recoltasem ca probă cazul cel mai flagrant (cel al PD-istului Sassu, în care incomunicabilitatea era de-a dreptul agresivă şi friza dispreţul faţă de alegători).

Cîteva vorbe despre cum s-au „afişat" ceilalţi candidaţi. Campaniile au suferit în mare parte de maladia sensurilor confuze, pe care o diagnosticasem şi în alegerile de acum doi ani, la candidaţi „rău sfătuiţi" precum Nicolae Manolescu. La independentul Tinca, s-a putut constata un nod de semnificaţii greu de desfăcut, în partea din stînga jos a portretului: semnul de circulaţie astupa un deja clasic deget arătător îndreptat către privitor, imediat lîngă ceasul de la mînă – acesta din urmă simplu balast informaţional, la fel ca şi cadrul portierei, care, înainte de a semnifica „eu ştiu ce-s alea gropi", se iţea ca o excrescenţă morbidă în cîrca personajului. Aceeaşi entropie vizuală apărea şi în panourile independentului Pădure, unde ilizibile inscripţii în roşu se suprapuneau unui plan al oraşului în nuanţe roş-portocalii: un adevărat palimpsest... Dar şi ţărănistul Lis a avut parte de un similar talmeş-balmeş în planul expresiei, în panourile-colaj care amestecau maşini edilitare şi ţînci în leagăne, într-o salată vizuală greu digerabilă. PDSR-istul Oprescu a optat, dimpotrivă, pentru un derutant minimalism repetitiv: afişul cu cei patru Opreşti întunecaţi, la fel îmbrăcaţi şi în ipostaze prea asemănătoare ca să semnifice (cum se dorea, probabil) patru calităţi diferite, aminteau mai degrabă de ipochimenii clonaţi din *Dosarele X*...

Dacă încerci să-i explici unui politician cît de importantă este comunicarea cu publicul alegător, cît de mult contează adaptarea la mediul social concret a mesajului său politic (la rîndul său, o codificare în cheie ideologică a unor interese de castă, dar... să trecem!), cît de mult ar cîştiga el însuşi dintr-un minim efort de anticipare a intereselor cetăţeanului – te poţi trezi în faţa unor răspunsuri bizare pentru vremurile noastre: cică partidul (sau candidatul) respectiv n-ar fi un detergent, de care poţi să zici că spală mai alb ca altele; cică nu trebuie să-i copiem în toate pe americani, care fac *show* chiar şi din politică; cică românul ar avea bun-simţ şi nu s-ar lăsa cumpărat cu artificii şi balonaşe... Pe acelaşi politician mîndru de sine şi de virtuţile naţiei îl vei putea auzi, dimpotrivă, reproşîndu-i poporului român lipsa de maturitate, de experienţă politică etc., atunci cînd, ulterior, va fi obţinut un rezultat sub aşteptări la alegeri sau în sondaje... Că imaturitatea şi nepriceperea îi aparţin de fapt lui însuşi – nu va fi capabil să recunoască niciodată. Va fi mai degrabă înclinat să admită că se năruie lumea (cea politică, firește), că mor ideologiile şi se salvează doar mitologiile (cele publicitare, evident), că izbîndesc doar cabotinii şi circarii, că artificiile şi balonaşele au luat locul dezbaterilor serioase, pe teme doctrinare.

Însă o analiză a discursurilor pretinse serioase dezvăluie o confuzie mai mult sau mai puţin conştientă, învăluită în fumigene pseudo-docte (mult mai insidioase decît retorica publicitară, care barem se auto-denunţă...), trădînd ori necunoaştere, ori intenţie manipulatoare (Cristian Preda vorbeşte de „superficialitate"). Iar acest năravfacconsensul absolut al părţilor: că-şi zic de stînga sau de dreapta, politicienii participă deopotrivă la marea convenţie partitocratică şi anti-cetăţenească. Se ştie doar că la noi, ca în orice regim oligarhic, clasa/casta politică este agregată într-un veritabil Partid Transversal, rupt de realitatea cea crudă, de cetăţenii pe care teoretic îi reprezintă.

Florin DUMITRESCU

Comunitari şi prinzători

– reportaj printre acte, cîini şi oameni –

După cîţiva ani de încercări, soluţii şi pseudo-soluţii, „cîinii comunitari" reprezintă încă o problemă est-etică a Bucureştiului. O incursiune în universul lor mi-a dezvăluit feluri de comunitari şi prinzători. Pentru unii s-a ajuns la sterilizare, pentru alţii la sterilitate.

16 Mai 1996. Consiliul local al Municipiului Bucureşti. Şedinţă. Hotărîrea are la bază legea privind administraţia publică locală. Se naşte „cîinele comunitar". De asemenea prestatorul de servicii din cadrul Administraţiei pentru Protecţia Animalelor (A.P.P.A) nu se mai poate numi „hingher". El va fi „prinzător". Animalele prinse vor fi: sterilizate, vaccinate, deparazitate, identificate prin înregistrare. Excepţie fac cele ce vor fi supuse euthanasiei. Reîntoarcerea acestor cîini în teritoriu se face la cererea comunităţilor sociale care îşi asumă astfel răspunderea pentru ei.

15 Septembrie 1997. Primăria Municipiului Bucureşti. Protocol. Partea Română (Viorel Lis) şi Partea Străină („Vier Photen" – organizaţie de protecţie a animalelor, din Austria, reprezentată prin Helmut Dungler, director executiv) s-au întîlnit, avînd un obiectiv comun: strîngerea şi castrarea cîinilor fără stăpîn din Bucureşti.

Partea Română se obligă să pună la dispoziţie 3 hectare amenajate în adăposturi, 15 săli pentru operaţii, 3 maşini şi personalul aferent; înlesneşte şi asigură toate condiţiile necesare cazării personalului străin, asigură publicitatea prin mass-media.

Partea Străină organizează şi conduce acest program, selecţionează şi aduce veterinari austrieci, rezolvă problemele administrative şi financiare (contabile), furnizează medicamente.

Octombrie 1998. Primăria. Sînt informat că această instituţie oficială, împreună cu „Vier Photen" (Patru Lăbuţe) au demarat în urmă cu 5 luni o „intensă acţiune de sterilizare a cîinilor comunitari". „Primăria, spune Romulus Ploscaru – director A.P.P.A. – a înfiinţat în acest sens 3 baze". Însă cele de la Mogoşoaia şi Th. Pallady existau deja, iar una – cea din Berceni – „este în lucru".

Numărul animalelor „ridicate" pe zi a crescut, totuşi, sesizările fiind rezolvate săptămînal. În anii trecuţi se sterilizau foarte puţini cîini – nu exista decît un sigur doctor veterinar ce se ocupa de acest lucru. S-a ajuns la explozia numerică a comunitarilor, pe-atunci simpli cîini vagabonzi: 10-12.000 în fiecare sector. Cei 7 medici de acum sterilizează 30-40 de cătele zilnic, ceea ce înseamnă 250-260 de pui care nu se mai nasc în Bucureşti, într-o zi. Totul se realizează cu bani de la buget, anul acesta fondul fiind de 900 de milioane.

Baza „Th. Pallady"

Într-un peisaj dezolant, de margine de Bucureşti, un en-gros, cîteva case. Ultima este „Baza" Primăriei. Uşor de recunoscut după cîinii ce umblă liberi în preajma ei. Interiorul este civilizat. Aduce puţin a clinică. Afară şi înăuntru un aer greu îţi înfundă nările. Un fel de grajd plin cu zeci de cîini ce pare un animal uriaş care latră şi schelălăie necontenit. Mirosul dinăuntru este insuportabil. Îţi dă o senzaţie de vomă. Aici am aflat cum devine un cîine „comunitar".

În urma cererilor, scrise sau telefonice, prinzătorii se deplasează cu o maşină în locul respectiv, iar cîinii îi aduc la Bază. Mediatizarea acţiunii Primăriei, de sterilizare a comunitarilor, este însă o problemă. Nerezolvarea ei are o influenţă directă asupra prinzătorilor. Cu cîteva săptămîni în urmă, unul dintre ei a fost internat, datorită unei lovituri la cap: un borcan aruncat de un iubitor de animale. Oamenii îi ştiu „hingheri" şi nu „prinzători". Uneori este nevoie de intervenţia Poliţiei pentru a lămuri lucrurile. Din momentul eliberării cîinele devine „comunitar" şi este sub protecţia A.P.P.A.

Transportul, operaţia, carantina înseamnă o sumă de 100.000 de lei pentru fiecare din cei peste 300 de cîini sterilizaţi lunar. Operaţiile se fac în două săli. Una dintre ele a fost dotată de Brigitte Bardot. Aici lucrează doctorii austrieci. Constantin Ibrac, unul dintre medicii acestei Baze este revoltat: „S-a spus atunci (cînd a venit B. Bardot – n.m.) că a adus o tonă de medicamente. Eu nu am văzut nimic! Un medicament nu am văzut! Totul e o hoţie!" Acelaşi doctor spune că medicamente s-au mai adus, dar sînt expirate şi depozitate în Primărie. Despre un tir de ajutoare iarăşi nu se mai ştie nimic.

Amir Khalil, reprezentantul „Vier Photen" în România, organizatorul acestei acţiuni de sterilizare, susţine că, dimpotrivă, donează în special medicamente şi materiale: „La început am dat bani fundaţiilor, dar nu făceau treabă; acum încercăm să controlăm noi situaţia şi de aceea dăm doar materiale. În plus, am reconstruit această bază pentru a arăta ca o clinică". Rolul lui A. Khalil se reduce totuşi la cel de organizator. În ceea ce priveşte soluţia sterilizării, dînsul o consideră optimă – civilizată, eficientă şi cu cheltuieli ce nu depăşesc pe cele ale euthanasierii.

Fundaţiile

Deşi fundaţiile româneşti de protecţie a animalelor sînt numeroase, foarte puţine au o activitate în acest sens. Fiecare dintre fundaţiile mai serioase deţine o arhivă cu filme, fotografii, facsimile, declaraţii etc., privitoare atît la modul în care sînt tratate animalele în România, cît şi la activitatea celorlalte fundaţii. Sînt parcurse cu patimă poliţienească toate „firele" ce ar putea dezvălui cîţi bani, ce donaţii, ce lucruri au fost primite din străinătate de fundaţia X şi dacă le foloseşte în mod corect. Cîteodată, această ocupaţie din complementară devine principală. Începe să se dezvolte „cultura suspiciunii".

Fundaţia „Colţ Alb" a fost înfiinţată de Ruxandra Nicolescu în 1992. Baza chirurgicală a acestei fundaţii a fost transformată în Bază Model (sau Refugiu) de către familia Hurmuzeanu. Aici sînt 100 de locuri pentru cîini ce nu mai pot avea un stăpîn. Sînt cîini orbi, surzi, cu două sau trei picioare, cîini „nevrotici" etc. Dotarea bazei s-a făcut cu ajutorul sponsorilor şi al celor care iubesc animalele: o fundaţie germană a oferit 750 DM lunar şi o maşină, Institutul Pasteur plăteşte întreţinerea, un fost director la Coca-Cola a donat o ladă frigorifică, Corneliu Vadim Tudor un aragaz etc.

În fiecare modul sînt cîte doi cîini cel mult. Modulele sînt ţarcuri, destul de mari, făcute din plasă de sîrmă, betonate, cu scuaruri pe margine, în aer liber. S-a eliminat astfel mirosul sufocant pe care-l descoperisem în Baza „Th. Pallady". Gălăgia este însă aceeaşi. Sînt şi cîini de rasă aici. Stăpîn printre ei se plimbă un uriaş Ciobănesc Mioritic calm şi cu privirea blîndă.

„Mai vin oameni – să le dau un cîine. Îi dau gratis. Dar după două săptămîni mă duc să văd cum se simte. Dacă este ţinut în lanţ îl iau înapoi, nu-l las", îmi explică domnul Hurmuzeanu. În ceea ce priveşte acţiunea Primăriei, fundaţia a propus sterilizarea doar pentru cătele şi înfiinţarea unor centre veterinare în dispensarele de sector dezafectate.

„În umbra omului" nu are un astfel de refugiu. De aceea fundaţia condusă de Angela Anton, în principiu, face lobby pentru protecţia animalelor şi se implică în acţiunea de sterilizare a cîinilor comunitari. Fundaţia deţine o ambulanţă pentru animale, singura din Bucureşti, dar pe care o foloseşte prea puţin sau deloc. A. Anton se află într-un permanent contact cu fundaţiile din străinătate (Austria, Belgia, Franţa etc.). Se realizează un schimb de idei, de experienţă, de programe. Din păcate toate acestea nu sînt împrăştiate şi celorlalte fundaţii româneşti. Fundaţiile româneşti suferă... Raluca Monea („Asociaţia pentru Apărarea Drepturilor Animalelor") priveşte situaţia animalelor din România dintr-o perspectiva tragică: „Este o întreagă mafie!" Îmi vorbeşte despre 150 de cîini care au dispărut din Baza Mogoşoaia – „acum sînt probabil făină de oase" – şi despre alte grozăvii ce ar putea fi adevărate: „Domnul Mihai Lupu şi alte persoane mi-au confirmat că vin camioane din Bucureşti cu cîini: sînt duşi în zonele unde se practică vînătoarea şi vînătorii şi pădurarii îi împuşcă". Are acasă documente incriminatorii „pînă-n tavan". Cu toate acestea nu crede în hîrtii: „în cîinii morţi mai cred eu, nu în hîrtii".

Sterilizare sau euthanasie, exil sau adopţie, contează mai puţin soluţia. Bucureştiul trebuie să înceteze a mai fi o uriaşă stînă. Fără urlete la lună şi lupte de cîini ce-şi împart teritoriul. Un oraş civilizat în care poţi dormi liniştit şi poţi face jogging. Dacă fundaţiile, Primăria şi Comitetul vor colaborare, imaginînd un program comun, cu obligaţii stricte, nominale, problema ar fi rezolvată înaintea unei noi „explozii numerice". Ceea ce se realizează este prea încet sau prea puţin: în doi ani s-au cumpărat trei maşini, s-au refăcut bazele şi a început acţiunea de sterilizare care este prea lentă şi de aceea se face fără rezultat. Există acum şi servicii mortuare: o maşină, cu sigla Primăriei, adună din oraş hoituri. Reclamate sau la vedere. Restul intră în circuitul naturii. Pentru că mediatizarea este o problemă.

Comitetul Internaţional

„Comitetul Internaţional" trebuia înfiinţat la 30 de zile după semnarea Protocolului mai sus amintit. Va primi statut juridic abia în octombrie '98. În tot acest răstimp donaţiile primite de Comitet au fost introduse în ţară cu ajutorul Primăriei.

Amir Khalil este preşedintele acestui „Comitet Internaţional", Liviu Harbuz (şef al Clinicii Ilioara) este vicepreşedinte, iar director executiv, Angela Anton. Singura fundaţie românească din acest „Comitet Internaţional" este „În umbra omului". A. Anton explică situaţia: cu toate că au fost invitate, nici o altă fundaţie nu a dorit să facă parte din Comitet. Fundaţiile româneşti, dimpotrivă, regretă lipsa unei solicitări de colaborare.

Prin acelaşi Comitet, în România vin periodic medici autrieci pentru a steriliza cîini comunitari. Raluca Monea declară că nu sînt decît „studenţi care îşi fac mîna". Ei stau aproximativ două săptămîni, muncesc benevol, au o locuinţă de serviciu acordată de primărie. Pentru a practica medicina într-o ţară este necesar avizul de liberă practică al ţării respective. În România nu există însă o legislaţie care să reglementeze acest lucru. S-a format un Colegiu al Medicilor Veterari. „Din ianuarie, cel mai devreme, nu va profesa nimeni în afară C.M.V. Deocamdată nu se poate face nimic. Nu există o lege", spune doctorul Mihai Burcescu.

Cei ce se ocupă de comunitari ar trebui să se gîndească în primul rînd la zeci de oameni muşcaţi de cîini, mergînd zilnic să-şi facă injecţia în burtă.

Epilog – „din polul opus"

„Ciobănesc german Maxx – Cu Pedigree confiscat de fosta Securitate, cu bunici veterani de război şi părinţi deţinuţi politici; situaţie materială f. bună, caut perechea ideală pentru întemeierea unei familii – 250.44.70.

Excluşi intermediari şi cătele peste 6 ani."

În primărie: „Cîinele are toate calităţile omului, mai puţin defectele lui (minciuna, răutatea, invidia, aroganţa, prostia etc.)."

Cătălin MANOLE

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

O cunosc pe...

Otilia Spătaru, geolog

Ce purtaţi iarna asta?

Da, asta-i problema.

De ce?

Nu prea am, decît un pardesiu şi o blană de nurcă.

Păi, aveţi ce purta.

Nu e. Vă spun eu. Pardesiu' e pe mine. Cît mă vedeţi cu el? O viaţă? E de şase ani. Nu mai sînt femeie. Şase ani de purtat zi de zi, iarna, de dimineaţa pînă seara, pardesiu. Adică, treci şi nu te vede nimeni pe stradă. Or, indiferenţa e tot ce mă macină pe mine.

Desigur, indiferenţa, dar v-aţi gîndit... plouă, ninge, bate vîntul, cine vă bagă-n seamă?

Nu e. Vă spun eu. Se simte. Se poartă altfel omul cu tine. Te lasă bărbatul să cobori, te salută vînzătoarea. Mi-este dor şi mie de astea. S-a lipit pardesiu' ăsta de mine, mi-a intrat în carne. Să-l ia ţiganii, şi acum l-aş da. Uite aici, pe stradă.

Blana?

Nu-mi vorbi de blană. O ard. O ard cu mîna mea, mă-nţelegi?

Nu.

O cred! M-am săturat de ea! Uite aşa! N-o suport, nici s-aud de ea! Am purtat-o peste tot, pe munte, pe cîmpie, peste tot unde mergeam la serviciu. Odată, măsuram dracu' ştie ce prin Dobrogea, şi unu' m-a luat de la distanţă la ochi şi a tras spre mine. Mi-a găurit braţul. Că n-a ştiut, că să vezi, că să dregi... m-a ochit! Că îmi cumpără blăniţă, că mă scaldă în aur. Oricum, ştii ce-i cu blana asta? Uite... De două zile vorbisem cu taică-meu că să trec pe la ei, că am o surpriză. Eram certată cu ei, da' la cuţite, şi m-am dus la vreo săptămînă. Bine, nici nu mă mai căutaseră, că le era ruşine să dea telefon, că-i cunoaşte casieriţa de la Telefoane şi zice că de ce se îngroaşă nota, de unde au ei bani, şi altele ca astea. Pe scurt, zgîrciţi! Şi mă trag în camera mea, fostă, şi acolo îmi arată blana. Am încercat-o, părea bună. Le-am mulţumit, nu, că ei plătesc rate pe ea şi să am grijă de ea. Bine, zic, asta e, o să am grija ei. Şi, după patru-cinci zile, mi se pare mie, ori blana era mică? Era. Era mică, de-abia intram. După un timp, tot purtînd-o şi lărgindu-se, mi-am dat seama că ai mei cumpăraseră şi ei o blană, pe mărimea de acum 7-8 ani, de cînd plecasem de acasă, şi eu am îmbrăcat-o copleşită, făcusem pe mine că, uite, ai mei se gîndiseră la mine... Nu e bună duioşia. Iar blana vreau s-o ard!

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

LUNGIREA NASULUI, SCURTAREA CREŞTIN-DEMOCRAŢIEI

● Reclamele în care femeia e într-o poziţie dezavantajoasă sînt destule: s-o amintim măcar pe cea de la *Peak*, în care stăpîna casei e interogată inchizitorial, de, probabil, stăpînul casei – dacă a făcut curat peste tot; cînd doamna afirmă că „da" (a făcut curat), e prinsă cu minciuna şi i se lungeşte, la propriu, nasul. Există, însă, cîteva spoturi publicitare ce schimbă radical poziţiile de forţă: cel la *Coldrex Nite*, în care femeia îi administrează sus-amintitul remediu bărbatului, în principal pentru că o enervează cu tusea lui... (**I. P.**)

● La emisiunea lui Marius Tucă, Ion Iliescu a afirmat – aşa cum l-am auzit cu toţii – că atunci cînd a spus „cretini-democraţi" în loc de „creştini-democraţi" a făcut o greşeală banală, şi anume a omis, neintenţionat, o literă. Aceasta este o greşeală care se întîlneşte, de fapt, numai în scris şi, prin urmare, Ion Iliescu a vrut să ne transmită că vorbeşte precum scrie. Ceea ce, de obicei, este un fapt lăudabil. (**C. P.-B.**)

LA STEAUA, L-A EVACUAT

● *Ce face cultura din om:* „pensionar, 64, apartament, bibliotecă, liceu, epigramist-amator, idem problemist-şah-matematică, doresc persoană blondă sau şatenă, *tangenţială* (s.n.), nefumătoare, nesuperstiţioasă, tot singură (discutabil); transcrie-mi „La Steaua". *(Matrimoniale – Adevărul* nr. 2638) (**T. C.**)

● *Şi ce face tranziţia:* „Pensionar, fost contabil, cu caracter nobil, 64 ani, doresc *colaborare de viaţă* (s.n.) cu doamnă sufletistă, fără prejudecăţi, avînd vîrsta 60-75 de ani şi locuinţă (întrucît am locuit într-un imobil naţionalizat şi m-a evacuat)." (*Naţional*, nr. 441) (**T. C.**)

INTERNAŢIONALA UNIRII II

● *Internaţionala.* Auzită în plin Soho, la Londra, din gura unei israelience din Los Angeles care a fost la Moscova unde l-a cunoscut pe nepotul filozofului marxist Antonio Gramsci, Antonio Gramsci Jr. Jr., care lucrează pentru Microsoft... Proprietari din toate ţările, uimiţi-vă! (**a.l.ş.**)

● În staţia de metrou Unirii II, un imens panou publicitar spune: „Cine ia metroul, deschide radioul". Rog pe toţi cei care iau metroul să fie atenţi la virgula dintre subiectivă şi principală. Altfel nu merge radioul. (**C. M.**)

PENITENCIARE, FINANCIARE

● Opt deţinuţi din Penitenciarul din Botoşani, ajutaţi de un regizor şi de o actriţă de la teatrul din localitate, au pus în scenă un spectacol cu piesa „O întîmplare din penitenciar", al cărei subiect îl constituie conflictul dintre un deţinut şi un gardian. Acţiunea a fost organizată sub egida Grupului Român pentru Apărarea Drepturilor Omului şi finanţată de către Comunitatea Europeană, Programul PHARE pentru democraţie. „La premieră, deşi au fost invitate, autorităţile locale nu au fost prezente, deţinuţii bucurîndu-se doar de prezenţa rudelor şi a personalului din Penitenciar." (*Naţional*, nr. 436)

Cu totul alt ecou a avut acţiunea celor şapte mici patroni japonezi care „au găsit de cuviinţă să prezinte lumii întregi istoria falimentului lor şi au montat un spectacol de teatru pe această temă." (*Cotidianul*, nr. 163) Piesa „Ziua în care au dispărut băncile" s-a repetat cîteva luni, iar premiera a avut loc într-o sală din Tokyo. „Impactul piesei a depăşit orice previziuni, biletele de spectacol fiind foarte greu de găsit." Poate că şi tema piesei contează: japonezii n-au prea văzut de mulţi ani falimente şi sînt curioşi, pe cînd autorităţile noastre au devenit blazate cînd aud de conflictele dintre deţinuţi şi gardieni şi „nu se bagă", nici ca spectatori. (**T. C.**)

SUSAN CU MIERE, LENE, BĂŞCĂLIE

● Dacă de la americani avem Viagra, de la turci avem ÖZYAVUZ. ÖZYAVUZ costă doar 8.000 de lei şi este delicios. Pe etichetă scrie: „Susan cu miere: dă frumuseţe pielii şi putere sexului." Ce altceva mai mult poate să-şi dorească un amant? (**C. P.-B.**)

● Dintre metodele de combatere a geloziei, publicate în *Naţional* nr. 439, selectăm doar una: „Duceţi o viaţă activă. Faceţi cît mai mult sport (...) sedentarismul (sau chiar lenea) este în proporţie directă cu tendinţa oamenilor de a-şi suspecta partenerul că îi înşeală." Aparent foarte ocupat cu traversarea mărilor, probabil că Othello era, de fapt, un sedentar, iar Desdemona, deşi nu ieşea din casă, pesemne că practica intens gimnastica aerobică: altfel cum de nu era ea deloc geloasă? (**T. C.**)

● La rubrica sa „Prepeleac", dl Constantin Ţoiu retipăreşte, în *R.l.* 46/1998, un mai vechi articol al domniei sale dintr-o *Dilemă* din urmă cu 4 ani, a cărei temă era *Băşcălia la români* (nr. 30). Şi azi ne aducem aminte cu cîtă plăcere l-am lucrat. Articolul sună şi în 1998 impecabil, cu acea idee prea puţin luată în seamă: „Băşcălia, la urma urmei, e o chestie dramatică" pe care doar o superficialitate autointitulată „seriozitate" o bagatelizează şi o blamează. Ce să faci, mai dă şi *Dilema* articole memorabile, antologice. De mult ne bate gîndul să le strîngem într-o carte; ne temem că ar fi prea groasă... (**R. C.**)

PROGRAME: „VREAU SĂ MĂ MĂRIT, SĂ CURĂŢ STRADA DE ZĂPADĂ CU LOPATA, SĂ NU MUNCESC 18 ORE PE ZI, SĂ FIU ANTI-ISTERIC"

● „Vreau să schimb lumea, dar întîi vreau să mă mărit" – spune un simpatic personaj feminin dintr-un serial american mai acătării. Un program revoluţionar care se dispensează de violenţă, de tranziţie, de reformă morală şi economică. Ar putea fi o soluţie, cu condiţia ca măritişul să nu devină obligaţie constituţională.(**M. B.**)

● Există o lege (nr. 10/1982) care interzice primăriei să deszăpezească străzi pe care nu circulă mijloace de transport în comun, străzi care nu duc la un spital, la o creşă, o grădiniţă sau altă instituţie de interes public. Acestea ar trebui curăţate de lopeţile locatarilor. În Bucureşti, lungimea lor totală o depăşeşte considerabil pe aceea a străzilor „de interes public". Iar primăria respectă legea 10 din 1982 cu sfinţenie. Dacă n-ar respecta-o, probabil ar fi deszăpezite şi străzile locuite de demnitari. (**A. M.**)

● Şoferii de taxi au luat-o razna odată cu vremea. Nu numai că cer preţuri tot mai mari, ci sînt din ce în ce mai nostalgici: acum, dacă munceşti 18 ore pe zi abia-ţi astupi „găurile"; pe vremea odiosului, îţi puteai cumpăra o maşină. Libertate? Democraţie? Cui îi ţin de foame? (Doi din domnii de la *Titan* care perorau asemenea „adevăruri" mîncau non-stop, din mers, fie pîine, fie seminţe.) (**I. P.**)

● Circulă insistent zvonul că doi deputaţi clujeni – cîndva în tabăra anti-Tabără, azi în ruptură cu domnii Vadim şi Funar – au elaborat un „Program anti-isterie" pe care ezită a-l da publicităţii. De ce? Dacă România are azi neapărată nevoie de un program, acela nu poate fi decît acesta, anti-isteric. Mergem cu calm mai departe şi zicem că un Partid Anti-Isteric (PAI-ul) ar face toate paralele dacă FMI-ul ar mai da şi el ceva. (**R. C.**)

NEFAST-FOOD

● Precum se ştie, filmul *Călăuza* al lui A. Tarkovski a plecat de la romanul fraţilor A. şi B. Strugaţki *Picnic la marginea drumului*. Un picnic la marginea drumului către o lume nenorocită – din care călăuzele s-au retras, pare-se – mi-a fost dat să văd mai zilele trecute, în scuarul de lîngă catedrala Sf. Iosif. Acolo, un vagabond, un „dezmoştenit al soartei" cum se spunea în urmă cu un secol, se pregătea să mănînce. Aşternuse pe jos o folie de plastic şi pusese pe ea o pîine şi cîteva sticle, tot din plastic, pline cu nişte lichide. Luase de undeva două pietre de caldarîm şi în spaţiul redus dintre ele (fiindcă le potrivise foarte aproape una de alta) încropise un foc (cînd am trecut pe dinaintea lui, abia mai pîlpîia; era un foc mizer, făcut pesemne dintr-o mînă de hîrtii adunate de prin vreo pubelă). Deasupra era aşezată o tigaie în care se găseau cîţiva cartofi şi o bucată de carne. Omul stătea în picioare şi aştepta zgribulit să fie gata mîncarea. Judecînd după frigul de afară şi după cît de tare ardea focul, avea de aşteptat cam 10 ani pînă să-şi potolească foamea. (**D. S.**)

Televedenii

Băileşti Broadcast

Dimineaţa devreme, pe viscol, cînd aştepţi cu înfrigurare într-o gară întunecoasă să-ţi vină trenul a cărui întîrziere afişată a fost de mult depăşită, după ce toate ghişeele au refuzat să-ţi dea informaţii, punîndu-te în situaţia ingrată a telespectatorului silit să înghită orice mesaj venit din partea cealaltă a ecranului de sticlă, convingîndu-te că prin acesta comunicarea bilaterală este imposibilă, nu poţi face nimic altceva decît să te uiţi la... pereţi, şi să te transformi în telespectator al formelor dreptunghiulare pe care le asociezi cu televizorul, pentru că ele îţi furnizează informaţii (nu m-aş fi gîndit niciodată la asta dacă n-aş fi avut norocul să fiu martora unei succinte expuneri a filosofiei de Băileşti): casa de bilete, panoul de afişaj automatizat, ceasul electronic, şi uneori, fără nici o legătură cu nimic, un Kandinsky (sigur, copie) rătăcit pe un perete imens, în unele gări mai norocoase, cum e Craiova, *un oraş aproape de Băileşti*, cum l-a definit domnul din faţa mea la coadă la bilete, înfuriat brusc că un cetăţean rrom a cumpărat bilet fără să stea la coadă: *– Învăţaţi, bă, să staţi la coadă! – Păi pierd trenu'! – Păi şi io-l pierd, stătui aici juma' de oră la coadă şi* ***mă uitai la cuşca asta de sticlă ca la televizor*** *şi te băgaşi tu-n faţă, că te duci tu la podari (?!)... bă, io sînt din Băileşti!"*. Deasupra noastră şi a casei de bilete, negru pe alb, scria impunător: *Craiova Travel*.

Craiova Travel, citesc în semiîntuneric, şi-mi amintesc de interesul cu care urmărisem (*urmării*) în ultimele zile postul teritorial de televiziune, *Terra sat*. Am stat prea puţin la Craiova ca să apuc să văd filme sau măcar buletine de ştiri locale (n-am reuşit să localizez ora de difuzare). De cîte ori mutam pe canalul local, mă întîmpina buletinul informativ scris, nu vorbit (cu texte rulînd pe ecran pe fundalul discret al unei muzici plăcute), ceea ce era foarte relaxant, pentru că în acest fel nu mai preluam mecanic agitaţia şi suflul sacadat din vocea prezentatoarei. E drept, selecţia domeniilor de informare m-a nedumerit, iar gradul importanţei care li se acordă (dacă este cea reflectată în ordinea lor pe ecran) spune mult despre interesul telespectatorului local: în colţul din stînga sus, sigla postului; la acelaşi nivel, în dreapta, horoscopul (42 de secunde pentru fiecare zodie); apoi, la egalitate de nivel, cursul de schimb al principalelor valute (cursul Bancorex) şi temperaturile maxime/minime; urmează indicii Rasdaq, abia apoi data zilei respective; dedesubt ştiri interne şi, simetric, ştiri externe; iar în josul paginii informaţii culturale pentru Craiova. Informaţii bine redactate, dar o combinaţie uşor contrariantă.

Am comutat pe alte posturi. *Antena 1*, pioasă, transmitea slujba ortodoxă, cu facilitatea lăudabilă pentru surdo-muţi, apoi imediat, după îndemnul... *căci mare va fi împărăţia voastră în ceruri*, ecranul este brusc invadat de un cer cenuşiu şi ameninţător, prin care zboară tot soiul de creaturi hidoase (Prinţul morţii, balauri cu două capete şi coarne), într-un program de desene animate cum rar se poate mai urît: pînă şi personajele bune sînt strîmbe, crîmpoţite, şui. Transmisia serviciului religios, în direct sau înregistrat, se dovedeşte astfel a fi o simplă formalitate... promoţională, ea nefiind nicicum integrată unei filosofii clare a postului.

Decît aşa, mai bine horoscopul înaintea ştirilor externe – măcar vezi clar ce gîndeşte omul. Mai bine la Băileşti.

Cipriana PETRE

Fericiţii ani dintre războaie

– convorbire cu Ioan COMŞA,
jurist, traducător, istoric literar, membru al Uniunii Scriitorilor –

Martorii oculari care ne evocă astăzi anii '30 ca pe un scurt răstimp de Românie fericită vorbesc despre tinereţea fermecătoare sau despre copilăria fără griji. De cele mai multe ori, adevărata vîrstă de aur este mai degrabă a povestitorului. Ştiind asta ne-am putea întreba: în ce măsură s-ar schimba cumva părerile noastre asupra anilor '30 dacă – printr-o neaşteptată şansă – mărturisirile directe despre acele vremuri le-am auzi de la cineva care pe-atunci trecuse bine de jumătatea vieţii, ori dădea faliment în afaceri, era chinuit de boală sau de unele nedreptăţi ale sistemului? Probabil că nu s-ar schimba. Proiectîndu-ne într-un timp netrăit, e în firea lucrurilor să ne imaginăm că, pe-atunci, noi am fi făcut neapărat parte dintre cei fericiţi şi biruitori.

Dl Ioan Comşa, jurist, traducător şi istoric literar, a binevoit să ne acorde în exclusivitate un interviu despre anii '30. Domnia-sa face parte dintr-o generaţie care a trebuit să-şi apere amintirile tinereţii pe două fronturi, ca să spunem aşa.

Stimate domnule Comşa, timp de jumătate de veac propaganda totalitară a prezentat anii '30 mai ales în culori negre. Un fel de nostalgie a viitorului îi face pe mulţi dintre contemporanii noştri tineri să vadă acum acea perioadă ca pe una zugrăvită în aur. Cum au fost „anii '30“ ai dvs.?

Tineri, naivi. Amintirile de-atunci – dintre cele mai dragi – sînt ale adolescenţei şi tinereţii. Sînt şi momente care, calendaristic, se petrec ceva mai înainte, dar ţin tot de fascinaţia vîrstei de aur. Mă văd, de pildă, prin '28, trimis cu bunica la Braşov într-o pensiune cochetă, aflată pe strada Nisipului de Jos sau Nisipului de Sus, nu mai ştiu. Pensiunea Păpuşica, înconjurată de o livadă mărginită de un parapet din piatră de rîu. Poposea acolo şi Henriette Yvonne Stahl. Era pur şi simplu tulburătoare. Într-o zi am făcut un gest brusc de independenţă: am părăsit masa familiei – bunica a rămas cu ceilalţi nepoţi – şi m-am instalat decis la masa Henriettei, femeia care a însemnat o răscruce în viaţa mea. Mă aflam atunci în jurul vîrstei de 15 ani. La sfîrşit de săptămînă veneau s-o vadă prieteni şi admiratori, Belu Zilber, Catul Bogdan, Iosif Igiroşianu. Ieşeam la plimbare cu vreunul dintre ei şi cu Henriette, uneori poate că stînjeneam intimitatea lor, dar nu mă dădeam dus. Aveam o fotografie de-atunci, pe parapetul de piatră: Henriette e îmbrăcată în alb cu braţele larg deschise, ca pentru zbor; o încadrează doi tineri – unul eram eu. Mi-a spus cîndva că semăn cu Igiroşianu: „amîndoi sînteţi proşti, nu vă pricepeţi să cîştigaţi bani“. Era un reproş de care îmi amintesc cu plăcere ca de un compliment.

Dvs. cum vă raportaţi atunci la carieră şi la cîştig, mai ales că urmaseţi Dreptul, o „facultate bănoasă“?

Ca un începător cam descumpănit. Prima experienţă am trăit-o prin '35 într-un birou avocatal de prestigiu, condus de Sacha Roman, fost secretar al lui Nicolae Titulescu, care era şi consilierul juridic al legaţiei britanice. La el lucra ca secretar şi Mihail Sebastian. Patronul, Sacha Roman, mi-a dat să verific un proces-verbal de contravenţie la impozitul global dresat societăţii Ford-Româna. Trebuia să vin dimineaţă devreme, să-i raportez ce-am făcut. Lucrasem conştiincios şi foarte atent. Concluzia mea: procesul-verbal era perfect întemeiat. Domnul Roman a fost de acord, m-a lăudat pentru lucrare şi m-a bătut încurajator pe umăr. „Da, ai dreptate, dar facem apel, pentru că judecătorii nu prea ştiu drept“. Trebuia să înţeleg că ei se lasă sperţuiţi şi, dacă e cazul, se prefac neştiutori într-ale meseriei. S-a făcut apel şi s-a cîştigat. Această primă experienţă m-a cam dezgustat, drept să spun.

De profesie sau de stilul firmei la care eraţi angajat?

Cred că eu aveam o anumită viziune asupra realităţii care era mereu amendată de cîte o împrejurare concretă. Cît am fost student am făcut, prin '33, o perioadă de practică în biroul unei firme de comerţ, condusă de nişte rude de-ale mele dinspre tată. Stăteam în birou cu şefii firmei şi vedeam cum vin pe-acolo ziariştii. Mi-l amintesc pe Titu Devechi, printre alţii. Veneau bosumflaţi, dar plecau veseli. Cineva „de-ai casei“ stătea de vorbă cu ei şi le schimba dispoziţia. Era atunci în toi o campanie declanşată de guvernul liberal, împotriva unei afaceri din '26, în timpul guvernului Averescu. Ministrul Sănătăţii de atunci, profesorul Ioan Lupaş, încheiase un contract cu firma germană Siemens, de la care statul cumpărase un număr uriaş de seringi şi forcepsuri, cît să ajungă pînă la sfîrşitul mileniului. La timpul respectiv afacerea trecuse neobservată, dar peste cîţiva ani liberalii o puseseră pe tapet cu mare tam-tam. Gazetarii care erau porniţi s-o foarfece, însă, se domoleau după ce treceau pe la biroul rudelor mele. Mi s-a explicat mai tîrziu că „li se dăduse ceva“. „De unde?“ am întrebat. „Din neplăceri“. Ce-nsemna asta? În contractul iniţial cu firma germană fusese prevăzută de la bun început o sumă respectabilă destinată „pentru neplăceri“.

Cît de des mergeaţi, în tinereţe, la Capşa, restaurantul pe care, în anii '30, se pare că îl frecventa toată lumea?

Mie şi prietenilor mei ne plăcea restaurantul „Modern“ şi ne era drag „Carul cu bere“. Capşa era restaurantul obişnuit pentru alţii. De „Carul cu bere“ este legată o perioadă din viaţa mea care m-a vindecat să urmăresc presa cotidiană cu sufletul la gură şi mi-a deschis gustul pentru periodice. M-am delectat citind *Le canard enchaîné*. Păstrez şi-acum o colecţie a revistei engleze *The Spectator* de mare interes. În ianuarie 1934 făceam armata, în Bucureşti, la regimentul 9 vînători de gardă. După asasinarea prim-ministrului I. G. Duca armata era pusă la tot felul de corvezi: participa la înmormîntări, schimba garda la Palatul Regal, asigura paza la închisoarea Corpului 2 Armată etc. Odată am fost trimis, împreună cu o grupă de 10-12 camarazi să păzim închisoarea. Profesorul Nae Ionescu se afla închis acolo. Eram de noapte şi consemnul meu era: „Dacă deţinutul cere să meargă afară îl însoţeşti la corpul sanitar“. Aşa l-am cunoscut. Ulterior, am revenit la regiment. Într-o bună zi, la instrucţie pe cîmp, pe-un frig muşcător, „teteristul Ioan Comşa“ a fost chemat de urgenţă, prin curier, la comandantul regimentului, colonelul Orăşanu. Acesta m-a trimis la Comenduirea Pieţei, la generalul Mazarini. Şi unul şi celălalt m-au întrebat dacă ştiu englezeşte şi cît de bine. Habar n-aveam ce vor de la mine. În cele din urmă am ajuns la Poşta centrală – azi Muzeul Naţional de Istorie – unde ofiţerul de serviciu al generalului Cătoiu m-a dus într-un birou situat în aripa dinspre biserica Stavropoleos. Un an de zile am lucrat acolo, în civil. Cînd s-a împrimăvărat, deschideam geamurile care dădeau spre „Carul cu bere“, făceam semn şi îndată sosea chelnerul cu halbele reci la fereastră. Era o atmosferă simpatică, bucureşteană sadea.

Dar ce făceaţi acolo, domnule Comşa?

Citeam publicaţiile englezeşti şi americane. Colegii de birou, ostaşi cu termen redus ca şi mine, cunoscători de limbi străine, citeau presa franceză, ziarele germane ori italiene care soseau la Poştă în saci sigilaţi, urmînd apoi să fie difuzate. Un funcţionar de la Siguranţă asista la deschiderea sacilor şi scotea cîte un exemplar din fiecare publicaţie, altcineva de la Cenzură ne comunica directivele şi punctajul „temelor sensibile“, ce trebuiau urmărite în acea zi. Trebuia să reperăm în toată presa care ajungea atunci la Bucureşti prin poştă orice referiri la Zelea Codreanu, la Carol al II-lea şi la Elena Lupescu. După ce noi, primii cititori ai ziarelor, ne încredinţam că nu conţin referiri nepotrivite la temele amintite, publicaţiile străine plecau la chioşcuri şi la abonaţi.

Şi dacă găseaţi ceva împotriva celor trei personaje, ce se întîmpla?

Se returna ziarul sau revista în chestiune.

Ne bucuram atunci noi, românii, de o mai bună cunoaştere în lume, în Marea Britanie, de pildă, a cărei presă o urmăreaţi?

În '34, cît am lucrat la cenzura presei străine, nu-mi amintesc să se fi manifestat un interes deosebit.

În 1938, am fost 3 luni la Londra, unde am urmat cursuri la Pitmann Colege. Cam tot atunci a venit şi dl Sacha Roman, care avea o clientelă preponderent englezească şi fusese distins cu titlul de Commander of the British Empire (C.B.E.). Mîncam aproape zilnic împreună şi eram la curent, în mare, cu una dintre afacerile pe care le punea la cale. Dl Roman era şi consilierul foarte apropiat al lui Nicolae Malaxa. Pe atunci între Max Auschnit şi Malaxa exista o concurenţă înverşunată. Fiecare se străduia să pună mîna pe nişte comenzi cît mai profitabile de la Reşiţa şi chiar pe conducerea Reşiţei. Sacha Roman a reuşit să-i pună de acord şi să-i determine să opereze împreună, întemeind o societate „Centrind“, cu sediul la Monaco. Cînd a aflat de această alianţă, Carol al II-lea a intervenit imediat cu o lege, aşa-numita lege de nominalizare a acţiunilor la societăţile de industrie grea, şi „Centrind“-ul a trebuit înmormîntat rapid.

Cum apărea în ochii unui tînăr român Londra anilor '30 spre sfîrşitul lor?

Era o perioadă tensionată: se ivise, în toamna lui '38, problema Sudeţilor. Se aşteptau evenimente grave, chiar atacuri aeriene. Londonezii primiseră chiar măşti de gaze; şi eu aveam una. Pe stradă, în zilele acelea, manifestau simpatizante ale lui Oswald Mosley, care urlau: „We don't know where Czechoslovakia is“, „We don't want our husbands go and die for Czechoslovakia“. Unui tînăr român, aflat atunci acolo, i se strîngea pur şi simplu inima pentru o Europă în care ţările mici nu erau luate în seamă.

Mircea Eliade spunea că românii cheltuie în politică energii nebănuite; erau şi atunci pasiuni politice ardente, ca azi?

Nu prea. Românii care erau aproape de Mircea Eliade, da, se cheltuiau în ardenţa politică de un anumit tip. Dar în viaţa politică românească mai erau şi liberalii şi naţional ţărăniştii, şi unii social-democraţi cu reputaţie onorabilă. Nu contau numai legionarii.

Respectul faţă de opinia altuia era considerat o atitudine implicită a celor care intrau în dialog?

În afară de experienţa grupării „Criterion“, n-aş putea aduce aici un exemplu încurajator. De altfel şi „Criterion“-ul a durat puţin.

De ce credeţi că lumea, în general cea tînără, se raportează la anii '30 ca la un fragment din istoria Paradisului?

Pentru tineri epoca are toate virtuţile unei realităţi neîntîmplate, dar posibile. În schimb, pentru cei din generaţiile vîrstnice ea rămîne un timp de referinţă. Nu se poate, firesc, imagina profundul contrast care a intervenit între viaţa desfăşurată în anii '30, cumva şi în anii din preajma sau chiar din vremea războiului, şi cele întîmplate între 1947 şi 1989! După '47 totul a devenit atît de diferit şi de ostil, încît orice perioadă de istorie cît de cît liberală – poate nu chiar democratică – aşa cum au fost anii '30, devine o „vîrstă de aur“, o epocă de neuitat. Nemaivorbind de generaţia mea de atunci...

În cercul de relaţii al tinerilor generaţiei dvs., vă ciocneaţi tot timpul ba de Ionescu, ba de Cioran, ba de Eliade, ba de Noica. Altă lume nu mai frecventaţi?

În anii '30 era şi Noica, era şi Eliade. Idolii mei erau Perpessicius şi Pompiliu Constantinescu, care mi-au fost profesori la liceul Matei Basarab. Cercul meu era altul: Ştefan Ciocâlteu, Ionel Kirmaier, Edi Theodoru, Ştefan Popescu, Arşavir Acterian, Sidonia Drăguşanu, Anişoara Odeanu, Iris Barbura. Ciocâlteu îmi era bun prieten: fermecător, dar uneori îl uita Dumnezeu la o masă, cu unchiul lui Vîntilă Ciocâlteu şi cu sculptorul Han, la restaurantul situat la subsolul Cercului Militar. Noaptea tîrziu, nevastă-sa, o remarcabilă balerină şi coregrafă, Iris Barbura, îmi telefona să-l caut şi să-l aduc acasă de pe unde-l găsesc. Pînă ajungeam în Isvor, unde locuiau ei, nu se putea să nu mai poposim în cîteva cîrciumi. Pînă la urmă s-au despărţit. A fost singurul proces de divorţ de care m-am ocupat. Ulterior, Iris Barbura şi-a deschis o şcoală de balet în casa Cuţescu-Storck de pe strada Vasile Alecsandri, unde acompaniamentul la pian l-au susţinut mai întîi Hilda Jerea, iar după ea Sergiu Celibidache. Acolo l-am cunoscut pe Sergiu, înainte să plece în Germania. Împreună cu Iris erau un cuplu fascinant. Cred că ea i-a aranjat plecarea, cu bani daţi de Malaxa: Iris locuia în casa profesorului Popovici-Lupa de la Agronomie, a cărui fiică, Luli, era bună prietenă cu Nae Ionescu. După cîtva timp a plecat şi ea după Sergiu cînd, după război, s-au despărţit Iris a emigrat în SUA unde a întemeiat o şcoală de dans la Cornell University. Actriţei Marieta Anca, o veche prietenă, îi trimitea nişte scrisori lungi, pe care aceasta, de frică, le ardea imediat după lectură: „Iris îmi scrie scrisori aşa de violent anticomuniste încît mă tem să nu mă pască puşcăria“. În vara anului 1968 a venit în Bucureşti. Era sătulă de America, ar fi vrut să rămînă în ţară. „Ce să fac?“ „Iris, ai avut-o cîndva drept elevă pe Zoe Dumitrescu-Buşulenga. S-o căutăm; cred că te-ar ajuta“. Ne-am dat întîlnire a doua zi, în grădina Ateneului. Am aşteptat-o împreună cu distinsul om de cultură Costache Popa, soţul Profirei Sadoveanu, care făcuse şi ceva ani de puşcărie şi-am aşteptat-o în zadar. Iris plecase pe neaşteptate la Arad şi de acolo s-a întors în SUA. Cîteva luni mai tîrziu s-a sinucis aruncîndu-se într-o prăpastie.

Unele din poveştile dvs. din epocă par să prelungească în anii '30 un fel de bonomie bucureşteană, tip Lache şi Mache. Cum s-a încheiat pentru dvs., dle Comşa, acea perioadă?

Am petrecut ultima vacanţă paşnică în '39 în Munţii Apuseni, la Stîna de Vale, cu Mihail Sebastian. Am stat acolo pînă a izbucnit războiul. O întîlnisem acolo pe Beate Fredanov, şi făceam excursii împreună. La Bucureşti, în anii celui de-al doilea război mondial, organizam şedinţe de lectură. Ţin minte că noi patru, Sebastian, fratele său cel mic, Beno, colega noastră de birou, dra Angela Lereanu, şi cu mine ne alegeam cîte un rol dintr-o piesă de Shakespeare şi citeam fiecare cu glas tare replicile respective în limba engleză. Văd scena, aud vocile noastre. Nu mai ţin minte piesele citite, dar nu pot să uit vraja acestor lecturi shakespeariene.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cristian MUNTEANU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 305
4-10 decembrie 1998
16 pagini 2000 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Generația PRO și CONTRA

Fotografii primite de la cititorul nostru Sorin Nicu, din București

...nu știu dacă sîntem „CONTRA", dar nu sîntem „PRO". Doamne ferește!

(un cititor)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

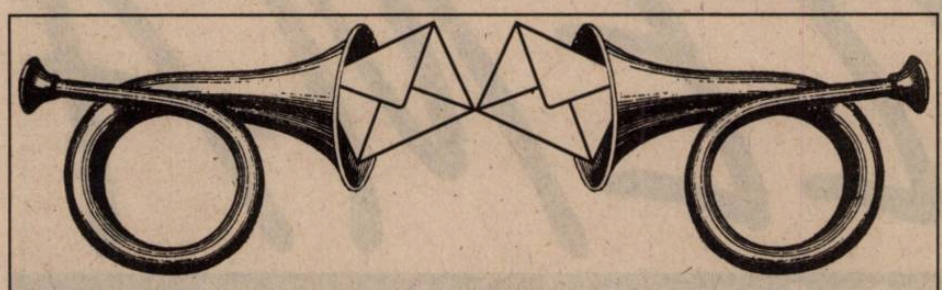

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 298: Articolul „Guma za zvokanje“

Am întîlnit o eroare nefericită...

Dacă articolul „Guma za zvokanje“, asupra căruia am de făcut o măruntă observaţiune, ar fi apărut într-o altă publicaţie decît DILEMA (în oricare alta...), impulsul meu epistolar ar fi sucombat instantaneu la finele lecturii, iar redacţia dvs. ar fi numărat, fără mare pagubă, un corespondent mai puţin. Fiind, însă, vorba de o revistă ce şi-a edificat un meritat prestigiu prin calibrul intelectual, precizia informaţiei şi acurateţea de ansamblu ale demersului său public – virtuţi ce plasează DILEMA în linia întîi a tipăriturilor româneşti post-decembriste – tentaţia eludării, cu omenească indulgenţă, a oricărei inadvertenţe strecurate în paginile sale mi s-ar părea neavenită, dacă nu chiar de-a dreptul ofensatoare. Pentru că, parafrazînd un dicton latin, *quod licet bavi, non licet jovi,* nu-i aşa? Dar să trecem la cestiune...

În articolul menţionat, din pagina a 5-a a numărului 298, tînărul istoric Adrian Cioroianu ne propune evocarea, într-o cromatică plină de farmecul discret al nostalgiei, a anilor '80 („Ce ani!“), operată din perspectiva unui fericit beneficiar al privilegiilor rezervate locuitorilor patriei noastre mioritice – români şi neromâni, dar pământeni, vorba poetului – binecuvîntaţi trăitori în proximitatea graniţei cu (scuzaţi...) Iugoslavia Mare. Frumos şi adevărat grăieşte autorele! La fel povesteşte el şi despre întîlnirea cu cei patru juni colegi de breaslă („doi sloveni, un croat şi un sârb“) care, aflaţi la un congres de istorie undeva, în Occident, „la un moment dat, plictisindu-se de prea previzibilele acuze, au început să-şi aducă aminte. De lucrurile bune. De timpurile bune“ ale, înţelegem noi, convieţuirii lor între hotarele aceleiaşi ţări. Urmează o succintă retrospectivă a cîtorva dintre „lucrurile bune“ care au ilustrat şi conferit substanţă timpurilor cu acelaşi nume.

Între altele, tinerii istorici din fosta Iugoslavie vecină şi – pînă una alta – **încă** prietenă îşi aduc aminte „de regizorul **lor** Kusturica care (cacofonia este doar grafică, nu şi fonetică – nota mea), filmînd ţigani fericiţi, lua premii peste premii...“ În această propoziţie dezvoltată şi adevărată, în mare, se insinuează, perfidă, o mică, dar nu mai puţin regretabilă, confuzie. E drept, Emir Kusturica a filmat şi el ţigani, ca şi Emil Loteanu, de exemplu, şi nu numai. Aşijderea, la fel de drept este şi că a luat „premii peste premii“. Atîta doar că regizorul care a filmat „ţigani fericiţi“ se numeşte, de fapt, Aleksandar Petrovič. El a avut norocul să exclame cinematografic „Am întîlnit ţigani fericiţi!“ primind pentru asta Marele premiu special al juriului şi Premiul internaţional al criticii în 1967, la Cannes, după ce tot el, cu un an înainte, îşi mai adjudecase o distincţie importantă la Festivalul de la Karlovy Vary pentru „Doi“. Kusturica a fost şi el laureat la Cannes (Marele premiu şi Premiu FIPRESCI pentru „Tata pleacă în călătorie de serviciu“), dar evenimentul se întîmpla abia în 1985. Şi chiar dacă mai luase, în 1981, „Leul de aur“ la Veneţia cu „Vă amintiţi de Dolly Bell?“ probînd o precocitate (artistică) remarcabilă, faptul nu l-a ajutat să se nască (biologic) mai devreme, ci tot la vreo 2-3 ani **după** ce Aleksandar Petrovič turnase, deja, filmul care l-a făcut celebru.

Aş mai adăuga că, privită dinspre actuala configuraţie a spaţiului ex-iugoslav, distribuţia mult gustatului, în epocă, „Skupljači perja“ („Am întîlnit ţigani fericiţi“) ar putea fi calificată drept internaţională, ea reunindu-i pe generic pe Bekim Fehmin, Olivera Vuko, Bata Jirojinovič, Gordana Jovanovič etc.

...Nu ştiu dacă memoria le-a jucat o festă interlocutorilor sau l-a trădat pe autorul articolului. Oricare ar fi situaţiunea, buclucaşa împrejurare nu diminuează, evident, meritele publicistice ale lui Adrian Cioroianu, după cum intervenţia mea nu se vrea decît o benignă şi amiabilă corectare a unei nesemnificative erori.

Altfel, rămîn un degustător sincer al savorilor rubricii lui A. C. şi un cititor consecvent al revistei DILEMA pe care – oarecum tardiv, dar cu o voie foarte bună – o felicit pentru cele 300 de excelente numere editate pînă acum. La cît mai multe şi la fel de bune!

Gelu NEGREA
Str. Ardeleni nr. 1, bloc 39A, sc. 1, ap. 1
Bucureşti

Răspunsul dlui Adrian Cioroianu

Domnule Negrea,

Trei lucruri mai apuc a vă spune înainte de a cădea pe spate în faţa realei dumneavoastră culturi cinematografice: unu – eu nu mă refeream la filmul cu *ţigani fericiţi* din 1967 al lui Aleksandar Petrovič („Skupljači perja“), ci la filmul cu *ţigani fericiţi* făcut de Emir Kusturica, cel numit „Vremea ţiganilor“ („Dom za vesanje“, 1988), film care, în ciuda a ceea ce credeţi, a fost premiat la Cannes în acelaşi an (superba coloană sonoră a filmului a fost compusă de Goran Bregovič, cel prezent recent şi în România). Doi – în ciuda faptului că sînt absolventul unui liceu de filologie, nu prea mă convingeţi cu socoteala dvs.: nu văd cum Kusturica s-ar fi născut „la vreo 2-3 ani *după*“ ce Petrovič şi-a turnat filmul, din moment ce „Skupljači perja“ a fost premiat în 1967, iar Kusturica – vreţi, nu vreţi – s-a născut în noiembrie 1954. Trei – permiteţi-mi un sfat, plecat din consideraţiunea *autorelui* către cititorul său puţin neatent: nu se face, ca român şi patriot, să judecaţi chiar *mot à mot* un spuitor de poveşti; altfel, riscaţi să cădeţi, din deziluzie în deziluzie, în iluzia finală – cum că vreun povestitor şi-ar recunoaşte vreodată greşeala.

Toate cele bune,

Adrian CIOROIANU
(sunet surd*)

* redacţia în plen certifică faptul că dl Adrian Cioroianu s-a ţinut de cuvînt şi a căzut pe spate.

Nr. 302: Articolul „La ce servesc defilările de modă“

Hazul lui Hazel Hazel

Dragă Dle Răzvan Rădulescu,

„stimate gospodine, mame de familie, femei grase, crăcănate, cu sîni plaţi sau ca balcoanele, complexate, trecute de 50 de ani, tipicare, acre“, –

asemenea cuvinte nu se scriu, dacă într-adevăr sînteţi un domn... decît dacă, pentru echilibru, adăugaţi aceeaşi cantitate de forţă descriptivă şi pentru „stimaţi gospodari, taţi de familie, bărbaţi graşi, crăcănaţi, cu burdihanele revărsate şi muşchiul flasc, complexaţi, trecuţi de 50 de ani, tipicari, plicticoşi“.

Vă asigur că nu am o bursă în gender studies, ci în inginerie şi că măsurile mele sînt cele normale.

Hazel Hazel@hotmail.com

Răspunsul dlui Răzvan Rădulescu

Vă dau întru totul dreptate şi reformulez:

„(...) Nu, spun ei, (creatorii de modă) niciodată nu ne-a trecut prin cap (stimate gospodine, mame onorabile de familie etc.) să avem pretenţia ca aceste lucruri să fie purtate pe stradă. Nici măcar colecţiile noastre de prêt-à-porter (stimaţi gospodari, taţi de familie, bărbaţi graşi, crăcănaţi, cu burdihanele revărsate şi muşchiul flasc, complexaţi, trecuţi de 50 de ani, tipicari, plicticoşi) nu sunt făcute pentru aşa ceva.“

Consideraţi, vă rog, că aceasta este varianta definitivă a textului meu.

Nr. 300: Articolul „Masa“

De la Coca-Cola!

Stimate Domnule Paul-Bădescu

Suntem onoraţi să ştim că pe MASA dumneavoastră, în viaţa de zi cu zi, **Coca-Cola** îşi are locul ei, între lucrurile care aduc un strop de plăcere.

Sperăm că, împreună cu colegii de redacţie să savuraţi încă o dată gustul (suntem mîndri să o spunem!) unic al **Coca-Cola.**

A dumneavoastră,

Irina IONESCU
External Affairs Manager

N. red.: Şi alţi redactori (Tita Chiper, Iaromira Popovici, Cristian Munteanu, Dan Stanciu) au primit de la „Coca-Cola“ asemenea scrisori de felicitare – diferit redactate! – pentru inconştienţa cu care au făcut în nr. 300 publicitate neplătită, dar sinceră, firmei. Sîntem în grea dilemă: mulţumind ca tot omul politicos pentru gestul curat neobişnuit, nu continuăm să facem reclamă acestei băuturi mai mult decît efervescente? Vom fi demascaţi şi supuşi rigorilor legii, pentru poliţeţe?

Întrebări

A pleca sau a rămîne?

Aceasta e întrebarea:

Să rămîi în ţară, pe un salariu mizer dar lîngă familie şi prieteni (din ce în ce mai puţini şi mai hotărîţi să plece) sau să pleci spre cine ştie ce colţ de lume („aruncă tot şi hai odată în Canada!“), cu un salariu decent şi cu dorul permanent de casă?

Am vrut să scriu despre dilema aceasta în multe rînduri – am vrut să scriu resemnat, ca despre o minune; sau minios, ca despre un şantaj; sau pur şi simplu constatator, ca un articol sec despre fluctuaţiile bursei. Am vrut chiar să scriu un manifest, Manifestul Partidului Emigranţilor. La ce m-ar ajuta?

Pe cine să dai vina? E la modă să blamezi „clasa“ politică – clasa, de parcă are ceva comun în afară de locul unde se află. Mai demult se zicea că românii au politicienii pe care îi merită – de parcă ar fi o pedeapsă. Nu e nici măcar atît: este doar un nivel din România. E aceeaşi mentalitate pe care o întîlneşti şi la serviciu, şi pe stradă, şi în ziare, şi în tren, şi înlăuntrul tău, căci ai crescut în ea. Acelaşi singur scop de supravieţuire individuală (în armată am aflat un sinonim extraordinar de expresiv, „a te combina“), acelaşi orgoliu şi aceeaşi delăsare.

Mă voi întoarce curînd în ţară, după cîteva luni petrecute „afară“, să trăiesc iar din cei 80-90$, poate măriţi prin „plata cu ora“, dar şi banii aceia văzuţi cine ştie cînd şi cum. Să mă supăr pe lipsa de înţelegere pentru învăţămînt şi cercetare? Ce folos? Plîng toţi pe umărul lor în ziare şi la televizor, toate ziarele publică articole şi acordă spaţiu pentru interviuri. Iar cînd e de făcut ceva se taie mii de miliarde din buget iar noi ne revoltăm cu mîinile în sîn aşteptînd să „se înţeleagă odată“ şi să „ne dea“.

Să mă supăr că cercetarea şi învăţămîntul nu sînt apreciate mai departe de rezultatele lor în afară, ca un gîdilat la orgoliu? Cui îi trebuie rezultate, cine are nevoie de cercetare? cînd întreprinzătorul român, de la cel mai mic la cel mai mare, nu cumpără decît de afară – aparatură, know-how, software – într-un efort hei-rup de cîrpire a lipsurilor din propria ogradă, după care îndură o lipsă acută de specialişti, de documentaţie ş.a.m.d. Iar imaginea sa despre cercetarea din ţară (imagine pe care nu încercăm să i-o schimbăm pentru că cere efort, de! să i-o schimbe statul că doar de-aia e acolo!) este o nebuloasă în care se amestecă părerea că nu se cercetează decît abstracţiuni inaplicabile (eufemism, normal!), şocul dotărilor de nivel african şi nemulţumirea că nu găseşte suplinitori pentru ce n-a avut el bani să cumpere.

Şi atunci – vieţi paralele – facem cercetare pentru plăcerea noastră sau – mai rău – pentru cine ştie ce sistem de pontaj pentru articolele din reviste şi cerem bani pentru aceasta. Şi vinovaţi, desigur, sînt cei care nu dau bani din bugetul statului. De parcă banii de la buget ar crea nevoia de cercetare în România – desigur, ei dau orgoliul de a fi un „interes naţional“ care e stupid alterat în dovada necesităţii! Deci orgoliul e dovada necesităţii! (Poate chiar ne caracterizează acest mod de a judeca, culme a absurdului – vezi Bell Helicopters, dar şi toată industrializarea forţată.)

Mă întorc cu dilema plecării/rămînerii. Mă ajută ce am scris aici să o rezolv? Nu – am reuşit doar o banală hamletizare defulîndu-mă, punînd întrebări fără să răspund şi amînînd hotărîrea.

Cătălin DIMA,
Facultatea de Matematică

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Cultura vinului**
- **Nou şi vechi**

Longevitate

De cel dintîi război mondial am auzit prima dată nu la şcoală, ci mai înainte. Am auzit de la bunica mea pe linie maternă: îmi explica de ce nu am şi bunic.

Nu aveam pentru că murise tînăr, la cîţiva ani după acel război, „războiul dintîi", în care fusese rănit şi se „şubrezise" – aşa zicea bunica, „se şubrezise". S-a întors „şubrezit", a mai făcut un copil (mama mea), dar n-a mai apucat să-l vadă, a murit cu cîteva luni înainte de naşterea acestuia. Pe crucea din cimitirul unde e îngropat are o fotografie. În uniformă militară şi cu mustaţă. Bunica era convinsă că i-aş semăna.

Aşa am auzit de primul război mondial.

Bunica mea a trăit 101 ani. Se născuse pe vremea lui Carol I, un pic după ce România devenise regat. A apucat şi căderea lui Ceauşescu.

De la acel *război dintîi* şi pînă astăzi România s-a schimbat politic de mai multe ori şi multe s-au schimbat în România.

Nu s-a schimbat, însă, mai deloc, perspectiva asupra lui: perspectiva românească, deopotrivă cea oficială şi cea istoriografică. Indiferent de regimurile politice care s-au succedat, pentru România oficială din 1920 încoace primul război mondial a rămas un eveniment măreţ, o amintire glorioasă, un moment triumfal. Participarea României la acest război, şi ea, pare să fi fost definitiv, pentru eternitate, *înscrisă în cronica de aur a faptelor vitejeşti ale neamului.*

Această longevitate, această stabilitate de optică şi înţelegere contrastează din ce în ce mai vădit cu optica şi înţelegerea din Occident. Pentru Franţa şi Germania, de exemplu, foste protagoniste ale acelui *război dintîi,* nu a fost – se crede astăzi – decît un gigantic, inutil şi absurd măcel. Învingătoare sau învinse, statele occidentale aflate atunci în conflict îşi celebrează în comun victimele, nu victoria sau înfrîngerea. Atît, *victimele* – indiferent de uniforma pe care au purtat-o şi de stindardul sub care au pierit. Discursul marţial şi triumfalist a fost, în Occident, abandonat, atît de responsabilii politici, cît şi de istoricii de profesie.

Nu şi în România. La Mărăşeşti au murit, în vara anului 1917, aproximativ 60.000 de germani şi aproximativ 27.000 de români; nu-mi amintesc să se fi comemorat vreodată memoria TUTUROR victimelor sau ca la osuariul şi Mausoleul de acolo să se menţioneze, măcar, împăcarea în moarte a foştilor inamici. Dar s-ar putea să mă înşel.

Amănuntul că participarea României a fost, în acel *război dintîi,* cu totul secundară pentru desfăşurarea şi încheierea conflagraţiei, nu pare să impresioneze. Nici că a fost o participare tardivă şi sincopată. Şi chiar, dacă se face abstracţie de rezultatele politice ulterioare, dezastruoasă militar şi economic. E adevărat ca la 1 decembrie 1918 regele Ferdinand intra în Bucureşti călare, în fruntea armatei române, dar această intrare a fost posibilă fiindcă pe la începutul lui noiembrie armata germană, în urma încheierii armistiţiului în Vest, hotărîse să se retragă. În schimb, cu doi ani în urmă, tot la început de decembrie, Capitala fusese ocupată militar, după consecutive înfrîngeri ale slab înzestratei şi slab pregătitei armate române. Participarea efectivă a României la *războiul dintîi* a fost de ordinul lunilor, iar succesivele uniri (a Basarabiei, a Bucovinei, a Transilvaniei) nu pe cîmpul de luptă au fost obţinute şi nu în urma vreunei *victorii militare* româneşti.

Dar *longevitatea* nu e doar a perspectivei marţiale şi triumfaliste. Iată ce scria, în 1923, profesorul Traian Bratu, de la Universitatea din Iaşi: „În vechiul regat ne-am ocupat aproape exclusiv de faţada şi de salonul clădirii Statului nostru şi nu ne-am prea întrebat dacă acestea, luxoase şi cam de parvenit, cum erau, corespundeau cu restul. În salon bogătaşii şi politicienii făceau «politică», aranjau afaceri şi înlesneau trecerea bogăţiilor ţării, mai ales a pădurilor, în mîinile societăţilor străine, în ale căror consilii de administraţie erau; şi în toată ţinuta lor manifestau o ignoranţă într-adevăr uimitoare faţă de problemele ce se puneau ca necesităţi inexorabile. Căci preocuparea lor cea mai de seamă era întărirea, mai ales financiară, a «partidului». Cîte o întîmplare neprevăzută – criza din 1900, mişcarea agrară din 1907 – scutura şi trezea pentru un moment pe guvernanţii din salon, dar îndată ce lucrurile se linişteau se trecea la aceeaşi fabricare de legi menite a rămînea literă moartă, la aceeaşi realizare de progres pe hîrtie şi la continuarea afacerilor" *(Politica naţională faţă de minorităţi,* Ed. Cultura Naţională, Bucureşti, 1923).

Mircea IORGULESCU

Portrete

Tranziţia

Lapoviţă şi frig. Într-o staţie de tramvai, o doamnă tînără şi elegantă. În mîna stîngă are o pungă cu ceapă. În dreapta, un celular. Trece un camion şi ne stropeşte pe toţi din cap pînă în picioare. *Băga-mi-aş...* – zice doamna. *Mai bine iau un taxi.*

Cultura

Am creat o colecţie de „proiecte" – îmi explica mai de mult un amic, directorul unei prestigioase edituri bucureştene. *Idei de o viaţă, dar pentru care nu îţi mai ajunge viaţa să le dai o formă împlinită, finală. Poţi însă, într-o sută de pagini, să laşi în lume urma unui gînd care te-a bîntuit.* Personal, ideea mi se pare minunată. *Am făcut o ofertă şi am trimis-o în vreo mie de exemplare, pe la universităţi, institute, pe unde m-am priceput şi eu* – continuă amicul. *Şi?* – întreb eu, curios. *Nu am primit decît un singur răspuns, de la X: „Nu-ţi dau nimic! Ce, vrei să-mi fure alţii ideile?"*

Între timp, X a murit, Dumnezeu să-l ierte...

Învăţămîntul

La ghişeul de la „primiri" al unei spălătorii, o doamnă distinsă, între două vîrste, refuză să ia rochia ciuruită de sus pînă jos.

– Aşa mi-aţi adus-o! – îi replică sec femeia de la ghişeu.

– Cum era, doamnă, să vă aduc la curăţat o rochie care nu mai poate fi purtată? – se revoltă clienta.

– Las' că vă ştiu eu, profesoarele astea, care vă îmbrăcaţi la molişop (se referea la „second hand") *şi pe urmă vă daţi mari!* – comentează la fel de sec femeia şi îi întoarce spatele.

Auzind discuţia, băiatul care împingea cărucioarele cu rufe intervine şi el.

– Spune-i, dragă, că i-o calc eu în picioare şi îi dau 10.000 pe ea, să tacă din gură!

Televiziunea

Duminică, în faţa unei biserici bucureştene. Un canal de televiziune face un reportaj despre cerşetori. Agitaţie mare. *Ce se întîmplă?* – aruncă în neant un orb de pe treptele bisericii. Îl aud şi-i răspund: *televiziunea, face un reportaj.*

Te uiţi şi cîştigi! – îmi zîmbeşte orbul.

Ţăranul

În sfaturile de viaţă pentru compatrioţii săi, Franklin scria, printre altele: *Cine taie o scroafă, nimiceşte pe toţi urmaşii ei pînă într-a mia generaţie.*

Zilele trecute, întrebam un ţăran căruia tocmai îi fătase vaca: *Şi acum ce faci cu viţelul?* Mi-a răspuns fără să ezite: *Păi ce să fac, îl tai! De ce să-l ţin, dacă o vacă ne ajunge?*

Autoportret de intelectual

Bulă este călcat de hoţi. *Să nu te mişti de aici, că te împuşcăm!* – îl ameninţă ei pe Bulă, desenînd un cerc în jurul scaunului în care stătea acesta. Apoi se duc în camera de alături, o violează pe nevastă-sa, jefuiesc tot ce se putea jefui, dau foc la casă şi pleacă. Într-un tîrziu, după ce se liniştesc lucrurile, nevasta lui Bulă îl vede pe acesta rîzînd cu gura pînă la urechi.

– Cum poţi, măi Bulă, să rîzi după toate cîte am păţit? – se revoltă ea.

– E adevărat că ne-au luat tot, dar şi eu i-am păcălit! – se laudă Bulă.

– Cum aşa? – se miră soţia.

– Păi de trei ori am ieşit din cerc fără să mă prindă!

Vintilă MIHĂILESCU

Între sărbători şi riscuri

Ziua de 1 Decembrie a fost celebrată pe diferite planuri: oficialităţile au organizat, în Bucureşti şi în principalele oraşe ale ţării, parade militare (cea din Capitală fiind chiar cea mai mare de după '89); televiziunile private au realizat programe speciale şi au făcut operă de educaţie civică, fiecare după puteri; Parlamentul a bifat o şedinţă solemnă, cu discursuri previzibile şi cu o prezenţă în sală ca şi la şedinţele obişnuite; în sfîrşit, poporul a ieşit pe stradă să vadă defilarea, a beneficiat, pe ici, pe colo, de concerte pop cu focuri de artificii, a sporit vînzările în baruri şi restaurante sau a stat acasă, la televizor. Peste toate a plutit un aer stînjenitor, de inadecvare şi de „punte" prost articulată între două rînduri de îngrijorări.

Trec batalioanele...

Organizarea unor ample parade militare de ziua naţională este o premieră în România postcomunistă. Din acest punct de vedere, s-ar putea spune că începem să avem un comportament normal, dacă ne gîndim că asemenea manifestări au loc în mai toate ţările cu ocazia sărbătorilor naţionale. Numai că în acest fel iese şi mai mult în evidenţă diferenţa de popularitate între armată şi celelalte instituţii ale statului, în primul rînd cele politice. Ultimul barometru de opinie a consemnat o scădere a încrederii alegătorilor în Parlament şi în partidele politice, în timp ce armata îşi menţine poziţia. Parada militară, cu spiritul ei ordonat şi compact, a apărut din nou, în ochii cetăţeanului care a privit la televizor manifestările dedicate zilei naţionale, în contrast cu spectacolele terne date de politicieni: unii la Alba Iulia, alţii la Bucureşti, executînd blazaţi aceleaşi depuneri de coroane de flori şi neuitînd, în discursuri sau declaraţii, să-şi înţepe adversarii. Încă neintrată pe deplin în conştiinţa cetăţenilor, sărbătoarea naţională nu are cum trezi, deocamdată, nici entuziasme de masă, nici momente de reculegere comunitară. Este doar o ocazie pentru a se organiza solemnităţi, pentru a se pronunţa discursuri (cu sau fără substrat politic), pentru a se oferi spectacole, mai bune sau mai proaste. Iar pentru cetăţeanul obişnuit, o ocazie de a beneficia de o zi liberă în plus. Cît despre semnificaţia zilei de 1 Decembrie şi despre sentimentele pe care le poate trezi, depinde de cîtă istorie adevărată ştie fiecare. Şi de multe altele.

Vine moratoriul?...

Cu doar o zi înainte de sărbătoarea naţională, primul ministru ceruse un moratoriu de şase luni, pentru ca guvernul să poată lucra în linişte. Chiar dacă s-a prezentat la şedinţa solemnă a Parlamentului, opoziţia nu a uitat că are de dus un război cu puterea. A solicitat, aşadar, prin vocea dlui Ion Iliescu, o întrevedere cu premierul pentru a-i cere explicaţii în legătură cu termenii (şi termenele!) moratoriului cerut, mai ales că dl Radu Vasile mai ceruse şase luni „de graţie" şi la instalarea în funcţie. De această dată, PDSR are dreptate să constate că, pînă acum, „graţia" n-a folosit la mare lucru, aşa încît a cere un nou termen şi un nou sprijin pare neserios. Este de sperat că, după multe anunţuri privind iminenţa unor măsuri decisive pentru viitorul ţării, executivul va avea chiar puterea şi voinţa de a le lua. Numai că ele vor apărea după ani de aşteptare, după multe şi complicate improvizaţii, fără o strategie coerentă. Mult anunţatele reforme vor fi făcute în disperare de cauză şi contra cronometru, cu o anume panică la gîndul că ar putea interveni o criză serioasă, prezisă pe la colţuri de unii analişti. Aşa încît s-ar putea ca totul să fie prea tîrziu. În aceste condiţii, greva parlamentară a PDSR nu foloseşte nimănui: e doar un mijloc de presiune asupra majorităţii, fie pentru a obţine nişte avantaje directe, fie pentru a provoca alegeri anticipate. Nici chiar partidul domnului Iliescu nu are mare lucru de cîştigat din această manevră: ea nu e făcută doar în numele unui program alternativ de guvernare (ceea ce ar fi normal), dar şi cu argumente naţionaliste care stîrnesc pasiuni – de exemplu, cu ideea obsesiv repetată că „există riscul dezintegrării României ca stat". Această frază, prezentată fără nici un argument (că „senzaţie" sau „convingere") nu doar de politicieni, dar şi de unii lideri de opinie, nu face decît să aducă voturi către PRM. Ceea ce este într-adevăr un risc. Un risc de care nici PDSR, nici CDR n-au ţinut seamă în atîţia ani de gîlceavă şi de ineficienţă, în care fiecare a fost preocupat de răsplătirea clienţilor politici, şi nu de instaurarea democraţiei în România.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Puterea, opoziţia şi codul

După cum se ştie, principalul partid de opoziţie a declarat că va lipsi de la Parlament pe o perioadă neprecizată, în semn de protest faţă de dictatura sufocantă a puterii. Practic, întreaga opoziţie l-a urmat. N-ar fi o problemă, aritmetica ne arată că cele două Camere se pot reuni şi lucra în plen dacă toţi parlamentarii actualei coaliţii de guvernămînt vor binevoi să ia loc pe confortabilele fotolii din sala Omnia şi de la Palatul Parlamentului. Dificultatea este, însă, reală dacă vorbim despre lucrul în comisiile de specialitate ale celor două Camere. Sînt comisii în care preşedinţia este asigurată de parlamentari ai opoziţiei, greva lor perturbînd serios activitatea şi agenda de lucru a comisiilor respective.

Actuala opoziţie a ajuns la concluzia că nu se poate convieţui cu actuala putere. Privind scurta istorie a parlamentarismului românesc postcomunist, vedem că orice opoziţie ajunge, mai devreme sau mai tîrziu, la concluzia că nu poate convieţui cu puterea. Şi pleacă din Parlament cam în stilul în care nevasta, sătulă de contondenţele soţului, părăseşte domiciliul conjugal: cu scandal. Puterea e violentă şi „n-are manieră". Puterea e coruptă şi arogantă. Puterea e dictatorială şi nesimţită. În fine, puterea e insuportabilă.

Acum, opoziţia se simte ameninţată în însăşi identitatea ei de opoziţie şi cere stabilirea unui fel de „cod" al raporturilor între majoritatea parlamentară şi opoziţie. Ideea nu e rea şi un astfel de „cod" ar prinde bine temperamentalei noastre clase politice, dar sînt sceptic cînd vine vorba despre respectarea unui atare „cod". Citesc într-un cotidian proiectul „codului" bunelor relaţii dintre majoritatea parlamentară şi opoziţie propus de nu se ştie cine (cotidianul tace în privinţa autorului) şi, în ciuda stîngăciilor, sînt consacrate cîteva principii fundamentale pentru jocul democratic. Astfel, opoziţia trebuie să aibă posibilitatea să se exprime politic şi să promoveze spre dezbatere propriile proiecte de acte normative. În plus, opoziţia va renunţa la stilul şicanatoriu şi la şantajul cu nuanţe disperate. La rîndul ei, majoritatea parlamentară are obligaţia de a asculta şi discuta punctele de vedere ale opoziţiei şi trebuie să se abţină de la orice acţiuni care ar periclita opoziţia parlamentară. Acestea sînt principiile care fundamentează o relaţie civilizată, democratică, între majoritatea parlamentară şi opoziţie. Principiile trebuie redactate în variantă imperativă, normativă, sancţiunile pentru nerespectarea lor neputînd fi decît, cel mult, de natură politică.

Cine este, însă, forţa politică românească capabilă să exercite puterea respectînd aceste reguli? Dar în opoziţie aflîndu-se, care partid va putea face figura pe care o fac conservatorii la Londra, de pildă? Mă tem că un astfel de „cod" nu poate fi nici conceput şi nici aplicat într-un moment de criză parlamentară acută şi de evidentă neputinţă de comunicare între cei care sînt acum putere şi opoziţie. Relaţia dintre putere şi opoziţie poate fi codificată numai după acumularea unei solide experienţe parlamentare şi numai după apariţia unor cutume constituţionale în această materie. Pînă atunci, orice „cod" de asemenea natură riscă să rămînă un petec de hîrtie.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL

PUBLIC

Unu', Decembrie (semnat indescifrabil)

În zilele festive, tocmai de aceea aşa numite, inima se umple de sînge nebiologic şi locurile publice de oameni publici.

Locurile publice se umplu, într-adevăr, de oameni publici, dar inimile nu prea se mai umplu de sîngele acela, spiritual-colectiv. Ritualul puterii funcţionează numai pe jumătate. Căci ce sînt zilele naţionale decît nişte ritualuri ale puterii? În astfel de momente, naţia trebuie să-şi arate ei înseşi puterea: scheletul şi muşchii spiritual-colective. Atunci sînt exhibate *forţele* care, altfel, în restul timpului, nu prea se văd, nu se arată, rămîn discrete, autoocultate. Naţia suverană se îmbată de sine, forţa se reconfirmă: prin ritual, ea se autoconvinge pe ea însăşi că există, şi tocmai această autoconfirmare o constituie ca forţă suverană, îi asigură funcţionarea discretă, în regim economic, din restul anului. Fostele faste regale îşi continuă, în felul acesta, drumul prin istorie. Este neeconomic, perdant ca puterea să se arate tot timpul, să se disipeze prin/ca spectacol de sine. Periodic, ciclic, ea trebuie, însă, să(-şi) aducă aminte că există, să se arate.

Mai funcţionează la noi acest mecanism al naţiunii suverane, al republicanismului înarmat? Mă îndoiesc. O paradă militară de ziua naţională nu mai este ceea ce ar trebui să fie. Ziua naţională a devenit un apel fără răspuns. Ne mai simţim noi puternici de ziua noastră naţională? Mai cuminecăm noi, autofagic, ca să prindem (la loc) puteri, din noi înşine, de 1 Decembrie? Într-o măsură oarecare, probabil că mecanismul mai funcţionează. Dar numai într-o oarecare măsură. Zilele de sărbătoare/sărbătorire colectivă sînt, de multă vreme, la noi, simple *zile libere*, zile *vacante* în calendar – zile casnice, zile strict *private*. Ziua cea mai intens *publică* (sau care ar trebui să fie astfel) a devenit ziua cea mai *privată* cu putinţă. Mecanismul puterii spritual-colective nu mai funcţionează, aşadar, decît parţial.

Spaţiul public ar trebui să readucă în memorie o sintagmă de mai veche folosinţă: aceea de *spirit public*. Care mai e, azi, spiritul public românesc? Mai e? Nu prea mai e. Ne-am pierdut spiritul, pe cel public în primul rînd, şi nu încercăm să-l refacem decît, cel mult, în forma lui *spiritualistă*: înălţînd, să spunem, piramide sub formă de Catedrale ale Mîntuirii Neamului în pieţe publice, pe marile terenuri virane ale spaţiului public. Sacrul puterii nu este, însă, neapărat (ba chiar deloc) totuna cu sacrul divin, religios. De sacrul nereligios al puterii o naţie are o nevoie strictă. Pe acesta se cuvine să încercăm a-l reface. Sacrul laic al puterii. Spiritul public, nespiritualist.

Bogdan GHIU

© D. Perşinaru

Economie

Inflaţia: încotro?

Pentru '98, lucrurile par a fi transante. Inflaţia se va cantona în jurul cotei de 45 la sută. Atît cît a fost proiectată.

Ce va fi, însă, în '99? Dacă lucrurile vor merge bine, pe linia scenariului optimist, inflaţia va fi de 25 la sută. În aceste condiţii, leul pe piaţa valutară se va deprecia cu numai 30-31 la sută. Dacă lucrurile vor merge rău (ceea ce va însemna scăparea de sub control a deficitelor bugetului şi balanţei de plăţi externe, plus oprirea finanţării de la instituţiile internaţionale financiare) atunci numai Dumnezeu ştie pînă unde se va duce inflaţia.

Noi măsurăm inflaţia mai puţin în spaţiu şi mai mult în timp. În spaţiu, ne comparăm cu planeta. În timp, însă, ne comparăm cu noi înşine, cei din anii care au trecut.

Acest tip de comparaţie, în timp, e un îndemn de a privi mereu înapoi. De a privi de fapt în jos, unde nu se poate să nu găsim cîteva cifre ceva mai pricăjite, peste care să le aşternem pe cele din prezent, evidenţiind astfel un avantaj comparativ. Concluzia ce se desprinde? Urcăm!

Numai că normal ar fi să mutăm planul comparaţiei de pe verticală pe orizontală. Sigur, este important să cunoaştem starea noastră actuală în comparaţie cu realitatea care a devenit istorie. Dar este şi mai important să ne comparăm cu realitatea din jurul nostru, cu adevărurile lumii în care trăim.

Acum, mai ales, în pragul unui an ce va fi extrem de geu, se cuvine să trecem decisiv la comparaţia în spaţiu. Pentru a puncta continuu cum ne mişcăm noi, în economie cu deosebire, faţă de vecinii noştri şi faţă de ţările ajunse la un grad înalt de dezvoltare.

Deja ne preocupă evoluţia preţurilor în '99. În '98 am văzut ce s-a întîmplat: inflaţia a urcat ceva mai repede la începutul anului; apoi a scăzut lună de lună, ajungînd la cea mai de jos rată lunară a tranziţiei – 0,6 la sută în august; după care şi-a reluat urcuşul. Totul s-a petrecut pe fondul unor noi corecţii de preţuri. Aceste corecţii vor continua şi în '99, pînă în vară. Totuşi, sînt şanse ca în anul viitor inflaţia să fie considerabil calmată.

Să vedem, însă, ce înseamnă a calma inflaţia dacă ne comparăm nu în timp, cu noi înşine, ci în spaţiu, cu lumea.

În ţările dezvoltate, preţurile cresc cu 2-3 procente pe an. Aici, la noi, sperăm ca în '99 să ajungem la aceleaşi cifre. Dar pe lună. Aşadar, comparaţia în spaţiu ne aduce cu picioarele pe pămînt. Vedem mai bine cum aleargă lumea, în acest segment de timp, cum se mişcă ritmurile de creştere ale indicatorilor ce exprimă forţa economică a ţărilor dezvoltate, chiar în condiţiile actualei crize globale. Între aceşti indicatori, rata inflaţiei are o importanţă cardinală, pentru că arată mărirea sau decăderea banilor, puterea lor de cumpărare.

Comparaţia cu lumea nu înseamnă numai o punere la încercare a orgoliilor. Pentru că noi nu ne întrecem cu ţările dezvoltate într-o competiţie de onoare. Noi facem comerţ cu aceste ţări! Şi, importînd sau exportînd, punem în relaţie directă inflaţia noastră cu inflaţia lor. Diferenţa nu poate să rămînă fără urmări. Desigur, în dezavantajul nostru.

Diferenţa de inflaţie dintre noi şi ţările dezvoltate se reflectă pe piaţa noastră internă, sub forma unei presiuni active asupra cursului de schimb valutar. Dacă această diferenţă se va accentua, dolarul va tinde să se scumpească, în timp ce leul va încerca să se deprecieze. Un curs leu-dolar echilibrat nu va fi posibil fără stabilizarea inflaţiei. Desigur, în raport cu două repere: preţurile noastre şi preţurile lor, în anul 1999.

Lucrurile se complică şi mai mult dacă renunţăm la comparaţii şi trecem la analiză. Pentru că vulcanul inflaţionist nu s-a stins. Blocajul financiar continuă să reprezinte un factor de presiune. Ani la rînd s-au vîndut mărfuri fără să se încaseze contravaloarea lor. Şi s-au cumpărat mărfuri fără să fie plătite. Dacă va veni vremea reglării conturilor, debitorii fiind obligaţi să-şi plătească datoriile, sumele respective vor umfla costurile, iar în final se vor regăsi în preţuri.

Iată, deci, că vocile ce se aud în acest sfîrşit de an, exprimînd o nedumerire – şi anume, de ce ne preocupă atît de mult inflaţia, pentru că în istorie multe ţări au forţat cu succes creşterea PIB-ului în climat inflaţionist?! – ne trimit tot înapoi, în timp. Pentru că acum, în spaţiu, la creşteri economice sănătoase se ajunge de regulă în condiţiile stabilizării preţurilor. Să nu înţelegem, noi, românii, că prezentul e mai puternic decît istoria?

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

După 80 de ani (şi cîteva zile)

Deşi aş recomanda oricînd sfînta fereală de bilanţuri festive şi, în general, de tot ceea ce sintetizează prin simplificare, cred că peste aniversarea de acum cîteva zile nu se poate trece, din motive atît de diverse încît fiecare are de unde-şi alege unul pe măsura sa. Ar fi, pe de o parte, mirajul universal al cifrei rotunde; citînd un clasic, se poate spune că în România o cifră rotundă este de două ori mai rotundă decît altundeva. Corigent la orice altceva, românul păstrează, în schimb, memoria aniversărilor, a rotunjimilor cifrice de calendar şi a împlinirilor pe muchie. În 1906, regele României Carol I aniversa, oarecum obligat de concertul curtenilor cu memorie bună, nu numai 40 de ani de la înscăunare (1866), şi nici numai 25 de ani de regat (1881), dar chiar şi 1800 de ani de la cucerirea Daciei de către *imperatorul* Traian! Întrebat ce legătură are el cu Traian, militărosul şi tăcutul rege Carol ar fi săltat, probabil, din umeri şi ar fi clipit nervos din ochii lui albaştri-oţel; noroc cu aghiotanţii săi, care ne-ar fi lămurit repede că lumina salvatoare a românilor pleacă obligatoriu dinspre apus, vine agale pe Dunăre şi adastă o clipă la Turnu Severin înainte de a lua realitatea în piept şi a schimba odată, Dumnezeului, această ţară!

Un al doilea motiv priveşte disputele intelectuale cele mai aprige ale acestui an aniversar, 1998. Sus, printre nouri, catastiful dumnezeiesc nici nu prea are, între noi fie vorba, ce păcate capitale să noteze. În ciuda primei impresii, n-au fost nici prea multe scandaluri şi nici idei scandaloase. Aş putea numi oricînd cinci, fără a dori să jignesc pe acel al şaselea care, iată, chiar că îmi scapă acum: primul fu scandalul referitor la Nicolae Manolescu şi a lui revistă care, privindu-l dubitativ pe Radu Ioanid, înseamnă că neagă pe jumătate Holocaustul; urmează ministrul Marga şi ideea lui de multiculturalitate, scuză valabilă oricînd pentru o criză de guvern; pe locul trei, un coleg de generaţie ce vrea să intre în istorie ca fiind primul ardelean care s-a săturat de România, român fiind el însuşi; imediat după, un alt coleg de generaţie, zgîndărit de oarece *minorităţi imperiale*; în fine, ultimul pe lista crizei – dar numai în ordine cronologică – se înscrise bărbosul ministru de Externe, un ins atît de sprîncenat încît e clar că reprezintă, în această ţară ameţită de jubileu, ceva interese ale Germaniei!

Un om sănătos nu înţelege nimic; iertaţi-mi vorba rea, dar nu văd de ce dracu' nu ne-ar lua pe toţi, să scăpăm odată de atîtea dubii apăsătoare!

Dubii? Cu puţină vreme în urmă am rugat cîţiva reprezentanţi ai generaţiei care ne urmează să-mi creioneze *simbolul* României de azi. Iată cîteva dintre nominalizări: pulpe de pui SUA, Mădălina Manole în declin, sticla de rom la *jumate*, hoţul de buzunare de pe linia 311, telenovelele sud-americane, steagul verde-legionar de pe strada Negruzzi (între Gara de Nord şi Gara Basarab), ziarul „Evenimentul zilei" *perioada Cristoiu*, sticla de plastic de doi litri transformată în sifon, numărul cu Eminescu al *Dilemei* (nominalizarea unei tinere care dorea să mă flateze, priviţi-o ca atare!), snobii de prin Piaţa Universităţii vorbind la celular, revistele porno ungureşti, gîndacii de bucătărie, scaunul gol din Parlament, scaunul din metrou pe care un bărbat citeşte ziarul în faţa femeii cu plase în mîini de la ora patru şi un pic post-meridian, telefonul 89.89...., condensul de pe peretele dinspre exterior al sufrageriei, cariera de profesor de universitate particulară a lui Adrian Păunescu, ruinele *Casei Radio* (legate de ultimul 23 august al lui Ceauşescu), divorţul dintre Bruce Willis şi Demi Moore (!), timbrul fals de pe ţigările de contrabandă, romanciera Sandra Brown, cafeaua Jacobs etc. (*etc.* înseamnă că lista ar ocupa vreo trei numere de revistă). Plus punguţa cu aurolac.

Ei, şi? Şi dacă peste alţi 80 de ani, cu sau fără noi, totul o să fie O.K.?

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

Legături primejdioase

Recent, Republica Cehă a primit un avertisment sever şi concret în legătură cu ritmul reformei economice: dacă nu se iau decizii rapide în privinţa privatizării marilor întreprinderi din industria grea, accesul în Uniunea Europeană care părea ca şi înfăptuit se amînă, capitalul străin se va îndrepta spre locuri mai prielnice profiturilor, iar economia cehă va continua să se zbată în datorii. „E deprimant că asemenea probleme mai sînt puse în discuţie la nouă ani după căderea comunismului – observă în numărul din noiembrie revista **Business Central Europe.** Faptul reflectă un adevăr simplu: cehii sînt încă foarte departe de economia de piaţă. Poate că sună ciudat. Sîntem în ţara arhi-liberalului Vaclav Klaus (fost prim-ministru, autorul planurilor de reformă din Cehia – n.r.). Problema e că realizările domnului Klaus nu au fost niciodată pe potriva vorbelor şi urmele eşecurilor sînt încă vizibile în economia cehă. Este imperios necesar ca industria cehă să renunţe la politicile din trecut, cînd firmele, eliberate de controlul guvernamental prin programul de privatizare cu *vouchers*, au luat-o pe calea dezmăţului prin împrumuturi. Băncile controlate de stat (consiliile lor de administraţie fiind numite în funcţie de devotamentele politice) s-au alăturat şi ele chiolhanului, furnizând fonduri marilor întreprinderi pentru a face din ele campioni industriali apţi să intre în competiţie cu giganţii din străinătate. Rezultatele se văd. (...) Moştenirea trecutului a creat o relaţie parazitară între afaceri şi politică. A rezultat epoca clientelismului ceh, un sistem de relaţii personale şi financiare cu totul nesănătoase legîndu-i între ei pe politicieni, bancheri şi industriaşi. Ele continuă şi în zilele noastre şi se aşteaptă includerea în reţea a noilor aleşi social-democraţi. (...) Ca economist, domnul Zeman (actualul prim-ministru socialist – n.r.) ştie ce pericole îl pîndesc pe această cale. Dar ca politician, ştie că e la fel de periculos să rezişti instinctelor naturale de căpătuire din interiorul partidului. Majoritatea observatorilor consideră că în asemenea ocazii victorios este întotdeauna politicianul. Aşa că nu se poate aştepta o poziţie radicală din partea lui".

În Cehia, guvernării de dreapta care s-a lăudat că a făcut privatizarea i-a succedat una de stînga, care ar vrea şi ea să se laude cu ceva, dar s-a oprit în faţa obstacolului. În Polonia, s-a ajuns la al doilea ciclu electoral. După dreapta, a fost stînga şi acum e la putere o coaliţie de centru-dreapta. Leszek Balcerowicz, viceprim-ministru, la vremea lui autorul „terapiei de şoc", are şi el dificultăţi cu privatizarea şi cu articularea deciziei politice cu cea economică. El nu pune mare preţ pe noţiunea atît de ambiguă de mentalitate: „Succesul tigrilor asiatici a fost atribuit mentalităţii specifice popoarelor din Asia. E de crezut că mentalitatea coreenilor s-a modificat în ultimul an? Evident, nu. Explicaţia reală ţine de calitatea politicii economice. Şi fundamentul ei este politica propriu-zisă: cine ocupă poziţiile de responsabilitate, cine sînt persoanele şi grupurile în măsură să găsească sprijin în societate pentru a aplica reformele necesare". Jan Krauze, care semnează în ziarul **Le Monde** (28 noiembrie) interviul cu demnitarul polonez, observă că în coaliţia de la putere există un consens cu privire la privatizare. „Privatizarea – răspunde Balcerowicz – este o reformă fundamentală, atît economică, cît şi politică Acest aspect este rareori pus în lumină. Privatizarea duce la separarea economicului de politic, la crearea unor reguli de joc clare. Întotdeauna se vor găsi oameni politici preocupaţi de plasarea prietenilor lor în consiliile de administraţie din întreprinderile publice, sau de căutarea unor finanţări oculte. (...) Dacă economia se privatizează e bine şi pentru viaţa politică: oamenii politici nu mai sînt supuşi tentaţiei clientelismului. E bine şi pentru economie: una dintre cauzele majore ale crizei economice o reprezintă legăturile primejdioase dintre o parte a responsabililor politici cu lumea finanţelor, a băncilor, cu restul economiei". (**M. B.**)

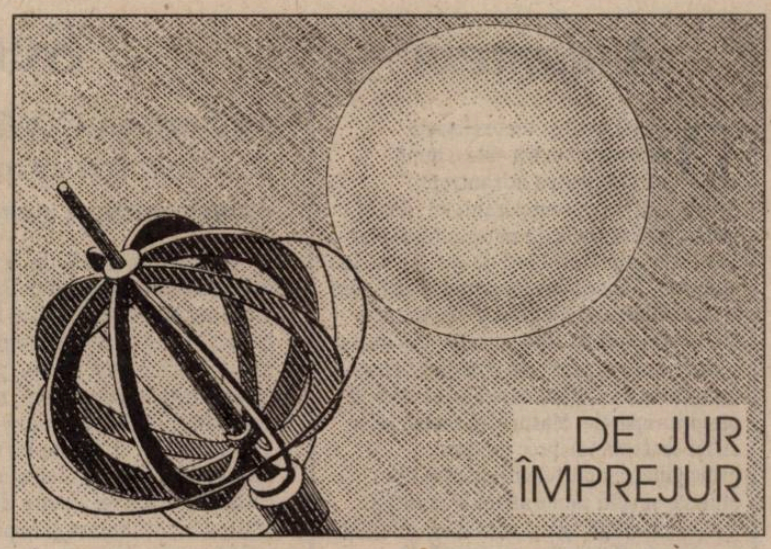

Impunitate

Pe 25 noiembrie, în direct şi – pentru unii – la o oră de vîrf, cei cinci magistraţi ai Camerei Lorzilor din Marea Britanie i-au refuzat imunitatea generalului Pinochet, deschizînd astfel calea pentru procedura de extrădare solicitată de un judecător din Spania. Fostul şef al statului chilian este acuzat de crime împotriva umanităţii, de uciderea şi torturarea membrilor opoziţiei, partizani ai lui Salvador Allende, lider socialist înlăturat de la putere, în 1973, printr-o lovitură de stat. A fost o surpriză pentru că mai nimeni nu aştepta de la cei cinci lorzi o decizie care să contrazică hotărîrea anterioară a Înaltei Curţi prin care se afirma că un şef de stat nu poate fi judecat pentru ceea ce a înfăptuit în timpul cît a ocupat înalta funcţie: imunitatea îi asigură impunitatea. „De-acum înainte, niciodată nici un dictator nu se va mai simţi nicăieri în siguranţă. A venit ora socotelilor" spunea cu optimism, printre lacrimi, directoarea Fundaţiei chiliene pentru ocrotirea victimelor torturii. Optimismul nu e întru totul justificat. În altă piaţă, membrii Fundaţiei Pinochet îşi exprimau indignarea faţă de amestecul străin în problemele lor, lovindu-i pe trimişii speciali ai televiziunilor britanice şi spaniole. Reacţiile la cazul Pinochet reactualizează conflictul ireductibil început odată cu alegerea lui Allende şi ajuns la paroxism în cei doi-trei ani cît a fost la putere. Peste o generaţie, după 17 ani de regim autoritar, în timpul unei tranziţii consimţite de dictator de dragul reconcilierii şi în schimbul tăcerii, al amnistiei, sentimentele sînt de o prospeţime şi acuitate care dovedesc că tot ce a fost ascuns e întreg şi n-a dispărut.

După ce Allende a cîştigat alegerile, la o mică diferenţă faţă de adversarul său, victoria lui a fost serios contestată şi instalarea lui a fost marcată de atentate, de manevrele acum deconspirate ale CIA, de refuzul netrucat al unei mari părţi din populaţie de a accepta o guvernare socialistă. Cei trei ani la putere au însemnat dezbinări în propria tabără: radicalii îi reproşau tentaţia legitimităţii, moderaţii detestau haosul creat de naţionalizarea minelor de cupru, reforma agrară şi naţionalizarea băncilor. Greva şoferilor de camion a potenţat datele crizei şi lovitura de stat militară a fost considerată singura soluţie într-o ţară devenită neguvernabilă. Represiunea cu valoare pedagogică prin care Pinochet şi-a marcat preluarea puterii a făcut, se spune, peste 3.000 de victime. Violenţa a fost apoi sublimată într-un regim autoritar care a forţat modernizarea ţării, favorizîndu-şi susţinătorii, adversarii avînd de ales între închisoare şi exil. Segmentul fără opţiuni se supunea fără resentimente, pentru că de la un punct încolo parametrii vieţii materiale s-au îmbunătăţit.

Acest model care combină sistemul poliţienesc cu neoliberalismul are destui partizani în lume, cel mai zgomotos fiind generalul rus Lebed. Pinochet îi scria acum cîteva luni lui Lebed: „Trebuie găsit un mijloc prin care toată lumea să fie pusă la muncă şi apoi trebuie acordată o atenţie deosebită tineretului şi viitorului său, ca să nu vină momentul cînd şomerii vor fi prea instruiţi". Orice dictator, stăpîn pe mecanismele represiunii, poate instaura un anumit fel de ordine. Succesele economice nu sînt chiar atît de sigure. Nu sînt puţini cei care justifică statul totalitar comunist, stalinismul prin necesitatea modernizării Rusiei. Atunci de ce nu este Rusia o ţară modernă? Industria ei nu este competitivă şi agricultura ei trebuie mereu susţinută prin importuri. Aşa este acum, aşa a fost şi pe vremea dictaturii comuniste. Masivele importuri de grîu au început pe vremea lui Brejnev.

Reformele lui Pinochet au fost formulate de experţii occidentali („gaşca" economiştilor din Chicago, ale cărei competenţe s-au dovedit inutile şi în Rusia şi în ţările Europei de Est unde au fost solicitaţi) şi susţinute de clasa mijlocie. Ceea ce se întîmplă acum în Chile dovedeşte că există oameni sincer devotaţi dictaturii, mult mai uniţi şi mai solidari decît partizanii democraţiei. Pentru ei violenţa lui Pinochet n-a făcut decît să îndepărteze pericolul comunist. Violenţei îndreptate împotriva proprietăţii declanşate de socialistul Allende el i-a răspuns cu violenţa îndreptată împotriva oamenilor. Anticomunismul său ar trebui să-l scutească acum, după crahul acestei practici politice, de orice acuzaţie. Partizanii lui Pinochet cred că aceasta este o evidenţă pe care lorzii de la Londra ar fi trebuit s-o ia în consideraţie. Şi, aşa cum le sugera doamna Thatcher, ar fi trebuit să-l lase în pace pe domnul care a sprijinit-o în timpul războiului din Malvine, „prea bătrîn şi prea fragil" pentru a mai suporta rigorile unei anchete şi emoţiile unui proces. Dincolo de imunitatea asigurată de rang există şi o impunitate obţinută prin schimbarea punctului de vedere: temutul general este în acelaşi timp un om bolnav de care trebuie să se ocupe medicii, nu juriştii.

De fapt, toate deciziile şi manifestaţiile, scrisorile deschise şi închise nu fac decît să exprime dificultăţile bilanţului. Un scriitor chilian, Ariel Dorfman, adversar al dictaturii, susţine că puţin îi pasă ce o să se întîmple cu Pinochet, dar frica pe care regimul său a lăsat-o drept moştenire marchează viaţa celor 15 milioane de chilieni. „Ţara împărţită pe care o împart cu Pinochet mă preocupă cel mai mult" – scrie el. Dictatura nu se termină cu retragerea dictatorului şi nici măcar cu moartea lui. El este istorie, o istorie pe care unii o cinstesc, alţii o detestă, dar care nu poate fi eliminată.

Doar istoria beneficiază de impunitate.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Depozit pentru toate clişeele, generaţia tînără este o bună adresă pentru mizantropii dezamăgiţi de contemporanii lor, dar şi pentru autosatisfacţia mărginită a celor ce se simt mereu trădaţi de ceea ce nu le seamănă. Tinerii din România se definesc şi se lasă definiţi cu greu. E firesc ca într-o perioadă în care valorile trecutului – reale sau mimate – se modifică brusc, integrarea în societatea adulţilor să-şi fi pierdut reperele. Maturii se ceartă între ei, îşi contestă reciproc nu doar principiile, ci apartenenţa la condiţia umană, şi cînd conformismul apariţiei publice îi obligă totuşi să ofere o soluţie li se adresează tinerilor, invitînd-i să înlocuiască repede clasa politică, să înveţe entuziasmul aşa cum era el înţeles în Grecia antică şi să însănătoşească societatea părinţilor lor. Aceste îndemnuri nu par a fi calibrate pentru tinerii care participă la emisiunile *Generaţia PRO;* din cauza zgomotului ei nu se aud nici pe ei înşişi cu atît mai puţin pe încruntaţii lor lăudători de ocazie. Spre deosebire de facilităţile Colegiului PRO, îndemnurile sînt prea generale pentru a exprima o speranţă reală. Ceea ce nu înseamnă că în spaţiul public eliberat prin conflictele maturilor nu se poate instala o forţă politică vehiculînd cîteva lozinci simple şi eficiente, cu conducători care să traducă în acţiune vorbele – deocamdată – de clacă: înlăturaţi, înlocuiţi, voi sînteţi purtătorii de adevăr. Faptul că generaţia tînără este o sursă de optimism e un adevăr valabil în orice societate. Că forţa ei a fost folosită de toate ideologiile totalitare pentru a înfăptui cele mai crude şi inumane obiective este altă realitate care ar trebui luată în consideraţie cînd e vorba de chemări la acţiune.

Tinerii reprezintă şi o bună piaţă de desfacere pentru orice marfă şi marii producători de distracţii au considerat că e păcat să nu fie orientaţi spre ceea ce au ei de vînzare. Aşa a apărut *Generaţia PRO* şi revistele ei, *Generaţia Contra* şi organele ei de publicitate. Oricît ar fi de iritante manifestările lor pentru cei din afara jocului, e de observat că ele nu sînt decît nişte etichete. Cînd se iau în serios, tinerii pretind să fie ascultaţi, iar apoi judecaţi în funcţie de performanţele individuale şi nu în grup. Ei au observat că certitudinile oferite de participarea la viaţa colectivă se plătesc prin imprecizie în definirea propriei personalităţi. Recentele greve studenţeşti, organizaţiile de tineret ale partidelor politice nu prea dau speranţe în privinţa formulării unui mesaj colectiv specific. Din păcate, cînd îşi asumă responsabilităţi individuale, tinerii trăiesc în marginea legii, fie că atentează la viaţa şi avutul concetăţenilor, fie că se ocupă de computere şi sporesc nivelul de informatizare al ţării. Alţii îşi prelungesc peste măsură şcolarizarea: masterate, doctorate în vederea unor aleatorii burse în străinătate, care vor asigura accesul la alte grade ştiinţifice, aşa că într-un viitor previzibil vom avea un număr record de savanţi care să studieze mizeria. Ceea ce se vede, seamănă – cum e şi firesc – cu lumea adulţilor. Nu ar fi prea vesel dacă nu ar exista convingerea că, sub protecţia anonimatului, generaţia îşi fabrică reprezentanţii care o vor defini într-adevăr. O generaţie pentru care valorile democraţiei să nu fie o vopsea care crapă la prima întîlnire cu cei care au alte convingeri sau preferinţe. Tinerii n-au cum să trăiască în altă lume decît adulţii care le servesc drept modele, sau le stîrnesc revolta. Dînd cuvîntul generaţiei convenţional denumite *PRO* şi *Contra* am evitat îndemnurile, analiza speranţelor şi a dezamăgirilor, optînd pentru suma instantaneelor cu tineri şi sinceritatea interogaţiilor celor care erau tineri în 1989. **(M. B.)**

Semnale din viaţă

PRO-mania CONTRA România sau despre cum se compromite o generaţie

Sîntem în 1998, la 9 ani distanţă de căderea comunismului în România. Ca atîţia alţii, am aşteptat mult de la această schimbare şi totuşi, deşi dezamăgit, am înţeles cîteva lucruri importante, pe care nu le-aş fi înţeles nici în comunism, nici în împlinirea Schimbării-la-Faţă pe care o visam. Aceşti 9 ani ar putea fi exemplari pentru ceea ce înseamnă lipsa de identitate a individului, căutările haotice, lipsite de voinţă şi sens, trăirea în întîmplare şi neputinţa schimbării paradigmei personale. Aceşti 9 ani ne izbesc fiinţa cu neîmplinirea şi nedefinirea noastră ca români, ori dimpotrivă, ne definesc prin negaţie – ca neam de ne-(...).

„Generaţia-CONTRA" e formată dintr-o clasă ce se vrea de elită, care e indignată de lipsa de valori şi de promiscuul pe care ni-l propune PRO-România de azi. Această generaţie, ce înregimentează un număr cu mult mai mic de tineri, are aspiraţii reale de cultură şi verticalitate lăuntrică şi este salutar că există şi astfel de persoane. Personal, stimez „generaţia-CONTRA", dar nu o însoţesc în curmezişul atitudinii ei faţă de „generaţia-PRO" şi nici nu cred că salvarea poate veni de aici.

Comunismul furase românului libertatea de fapt, dar lăsase necompromisă ideea de libertate. PRO-România riscă să compromită iremediabil ideea de libertate şi asta este foarte grav. Salvarea este în acest moment individuală, nu de generaţie. Modelul „paternalist" implementat de comunism îi face pe români să aştepte **să facă altcineva** ceea ce ar trebui să urnească singuri. (...)

Alexandru RĂDUCANU
student la Facultatea de Psihologie, U.B.

16 ani: Viaţa între două sîmbete

Ca mai toţi cei de vîrsta mea merg la şcoală, nu cu mare tragere de inimă, dar merg. În fiecare zi, la prima oră, văd în clasă aceleaşi figuri adormite, acelaşi prof de mate care zîmbitor ne recomandă „sportul cu logaritmi", aceeaşi profă de română citind absorbită din „Istorialiteraturiiromânedelaoriginipînăînprezent". Noi stăm în bănci, privim, rîdem şi mai ales ne întîlnim în aşteptări: psihologia, să mergem „la o bilă", istoria, să ne distrăm pe seama lui „Pandele", ultima oră, serialul de la 5,30, întîlnirea cu o tipă de la C, ziua de vineri. Cei mai curajoşi se gîndesc la... vacanţă.

Noi sîntem cei: superficiali, impulsivi, iresponsabili, dezordonaţi, impertinenţi. Pentru unii – prima generaţie cu o viaţă normală „măcar voi o s-o duceţi mai bine", pentru alţii – victime ale democraţiei „prost înţelese": „nişte copii scăpaţi din mînă".

Mai nou din motive necunoscute ni s-a pus eticheta „PRO". Ne-am mirat: „Păi nu eram, frate, noi ăia suciţi?"... A venit repede însă replica „Generaţia CONTRA" şi mai aproape de adevăr „PRO şi CONTRA". Cred că suntem într-adevăr o generaţie a dialogului, cu „dialogul între vîrste" stăm mai prost dar nu e vina noastră. Cum e şi normal, sîntem un pic ieşiţi din rîndul lumii, nu ştiu dacă sîntem „CONTRA", dar nu sîntem „PRO". Doamne, fereşte!

La *Dilema* se pregăteşte o dezbatere al cărei subiect vom fi chiar NOI. Ce putem să facem decît să continuăm cu: blugi, şcoală, coşuri, MTV, SÎMBETE...?

Mihai GHIŢULESCU
Craiova, 1 mai, bl. 32, sc. 2, ap. 4

Inventar

Tinerii se arată prea puţin dispuşi să se lase în voia clişeelor împrospătate cu parfum de tranziţie. Pe măsură ce s-au format personalităţi de grup tot mai eterogene, ei au încetat să mai fie o categorie altfel decît în sensul standardizării sociologice. Ei adoptă modele diverse de comportament, repere noi mergînd pînă la cele scandalos de occidentale – sau occidentale, scandaloase –, îmbrăţişază valori atît de diferite pe cît se deosebesc între ei adolescentul sfidător şi indiferent al *Generaţiei PRO,* tînărul emigrant în Vest, încrezător în forţele sale, tînărul angajat la firme străine, studentul religios înscris în ASCOR, tînărul suburbiei, producător al unei subculturi „bastarde". Mult mai puţin conştienţi că *„ei* construiesc România", trăiesc un soi bizar de „vremuri materialiste" în care interesul personal este încă o ruşine de acoperit cu ipocrizie şi falsă morală.

Ştefan COJOCARU
student

Georgeta GHEBREA
sociolog

Tineretul din România – tranziţie în tranziţie

Nu există o definiţie universal valabilă a tineretului. Putem însă încerca să definim tineretul din România actuală. Ştim că învăţămîntul obligatoriu durează opt clase. Ştim că vîrsta legală de intrare în populaţia activă este 16 ani. Ştim că perioada de şcolarizare se poate prelungi peste vîrsta de 25 de ani. Ştim care este vîrsta medie la prima căsătorie şi vîrsta medie a părinţilor primilor născuţi. Ştim că, datorită contextului social-economic, dependenţa de familia de origine se poate prelungi chiar după ce individul s-a căsătorit şi a obţinut un loc de muncă stabil. Toate acestea ne conduc către identificarea tineretului cu grupul de vîrstă 16-29 de ani, cu două puncte de inflexiune ce împart tineretul în trei subgrupuri cu probleme specifice: grupul 16-19 ani (dominat de populaţia şcolară); grupul 20-24 ani (dominat de problematicul acces la căsătorie şi muncă) şi grupul 25-29 (dominat de „dilema" autonomie-dependenţă: aspiraţia de autonomie este contrazisă de imperativul dependenţei faţă de părinţi).

Dificultatea tranziţiei de la copilărie la maturitate este accentuată în România de faptul că întreaga societate se află, la rîndul ei, într-o tranziţie dureroasă. Ambiguităţile, confuziile, neclarităţile intrinseci statutului tineretului sînt agravate de cele ale întregii societăţi. De aceea, ambele tranziţii capătă un pronunţat caracter de criză (o schimbare dominată de aspecte nevative).

Societatea românească era, înainte de 1989, o societate gerontocratică. Analiza elitelor politico-economice din acea perioadă indică acest fapt cu claritate, în ciuda exaltării „tinereţii" în discursul oficial (exaltare tipică regimurilor totalitare). Mecanismele de mobilitate socială erau blocate, accesul în rîndul elitelor era închis iar tineretul marginalizat. Manifestările deviante, non-conformiste, comportamentele violente ale tineretului s-au accentuat în ultimii ani ai regimului (fapt recunoscut în documentele organelor de represiune), culminînd cu revolta din decembrie 1989. Ceea ce s-a întîmplat ilustrează teoriile sociologice ale escaladării violenţei pe traseul deprivare-frustrare-agresiune.

După 1989, apiraţiile tineretului se aflau la o cotă foarte înaltă dar au fost repede contrazise de realitate. Singura ameliorare recunoscută de tineri în sondajele de opinie se referă la învăţămînt (expansiunea unor specializări, mărirea numărului de locuri la facultăţi). Dezamăgirea tineretului este vizibilă în datele următoare:

	Situaţia percepută 1990	1995
Accesul la forme de învăţămînt dorite		
• foarte slab + slab	31	30
• satisfăcător + ridicat	61	68
Posibilităţi de a obţine un loc de muncă		
• foarte slab + slab	42	78
• satisfăcător + ridicat	55	22
Posibilităţi de afirmare în viaţă		
• foarte slab + slab	37	60
• satisfăcător + ridicat	60	39

Sursa: Bazele de date ale Institutului de cercetare a calităţii vieţii: „Diagnoza '90" şi „Diagnoza '95" *(cifrele reprezintă procente, diferenţele pînă la 100% sînt non-răspunsuri)*

Succesul tranziţiei tineretului la maturitate (integrarea lui socială) depinde de succesul tranziţiei României la o societate deschisă şi prosperă. În prezent, tinerii au dificultăţi în tranziţia la toate cele trei noi roluri care consfinţesc ipostaza de adult:

a) Sfîrşitul studiilor şi debutul activităţii economice (şomajul afectează tinerii într-o proporţie dublă în raport cu adulţii).

b) Întemeierea propriei familii (sărăcia şi criza locuinţelor sînt factori responsabili pentru prăbuşirea ratelor de nupţialitate – de la 8,3 căsătorii/1.000 locuitori în 1990 la 6,5 în 1997 – şi de natalitate – de la 16 născuţi-vii/1.000 locuitori în 1989 la doar 10 în 1997).

c) Asumarea cetăţeniei (reticenţa tinerilor în această privinţă este determinată de percepţia negativă pe care o au asupra mediului social-politic şi asupra relaţiilor cu generaţia adultă).

Tranziţia a accentuat decalajul cultural dintre generaţii. Tinerii se socializează mai rapid în această nouă cultură a schimbării sociale, ceea ce îi face să aibă atitudini şi valori distincte. Prăpastia dintre generaţii este pusă în evidenţă de sondajele de opinie efectuate pe eşantioane de tineret reprezentative la nivel naţional[1]. Astfel, 90% dintre tineri se simt neînţeleşi de către societatea în care trăiesc şi 70% se simt trataţi cu indiferenţă şi ostilitate de către generaţia adultă.

Mediul social-politic este perceput ca nedemn de încredere, corupt, imobil, alienant, dominat de relaţii necinstite şi de ostilitate[2]. Majoritatea tinerilor (74%) consideră că *„oamenii sînt egoişti, mincinoşi şi caută să profite de tine".* De aceea, ei tind să se refugieze în viaţa personală (familie, prietenie, dragoste), refuzînd participarea civică. Strategiile lor de integrare sînt neutre din punct de vedere politic, defensive şi non-participative, primele trei valori apreciate fiind familia, banii şi locuinţa. Prin urmare, critica virulentă nu motivează implicarea, cooperarea şi acţiunea socială, ci pasivitatea şi urmărirea propriului interes. Valorizarea banilor indică o orientare către rezultate imediate şi spectaculoase (satisfacerea dorinţelor, independenţă şi prestigiu), dar şi lipsa unei perspective şi a unui ideal, ca modelator pe termen lung al vieţii personale. Tendinţa dominantă spre evazionism se manifestă nu numai în ceea ce priveşte retragerea în spaţiul privat, în microcosmul social, dar şi prin dorinţa de a emigra, de a evada în Occident. Peste 50% dintre tineri s-au gîndit (şi sînt tentaţi) să emigreze[3].

Şi astăzi, ca şi înainte de 1989, statutul defavorizat îi determină pe tineri să adopte atitudini critice şi, uneori, comportamente alienate, anomice, chiar agresive. Pe ansamblu, însă, răspunsul lor nu este revolta, ci apatia. Evazionismul tineretului este favorizat, în prezent, de prezenţa unor „supape" ca, de exemplu, dreptul de a avea un paşaport, liberalizarea avorturilor şi a comportamentelor sexuale, consumerismul promovat de media etc., supape inexistente înainte de 1990.

1. Gh. Ghebrea (coordonator): *Statutul social al tineretului român,* Raport, final, Academia Română, 1995.

2. *Idem:* cu excepţia bisericii, şcolii şi armatei, toate instituţiile au fost apreciate negativ (cu balanţe între -25% şi -73%) iar corupţia este cea mai importantă nemulţumire, cu excepţia veniturilor reduse.

3. *Ibidem.*

Cristian PREDA
lector dr. la FSPA-UB

Critica socială optimistă

Tonul celor care propun, în gazete sau întruniri publice, critica societăţii româneşti este rareori optimist. A critica înseamnă îndeobşte a fi prost dispus şi a-ţi expune în public umoarea nefericirii; puţini sînt cei care aleg luciditatea şi speranţa. Preferinţa pentru primul tip de atitudine a pătruns atît de adînc în moravuri încît cel care crede că mîine va fi mai bine decît azi e suspect. Nemulţumirea faţă de prezent poate fi totuşi susţinută de încrederea în viitor. Mai mult chiar: critica socială trebuie să fie, măcar în parte, optimistă. Altfel, democraţia ajunge să dizolve totul. Într-adevăr: dacă din tabloul prezentului rezultă că viitorul e cu certitudine negru, atunci ţesutul social se rupe şi, curînd, fiecare va ajunge să trăiască urîndu-i pe ceilalţi.

Cei mai expuşi acestor pericole sînt tinerii. Discursul public pe care îl aud ei are adeseori rezonanţa bocetului şi consistenţa disperării. Reacţia lor naturală este atunci un amestec de confuzie şi superficialitate. Întreg acest mecanism blochează, de fapt, progresul.

Starea actuală a sistemului educaţiei o arată foarte bine: reformele încercate aici, departe de a fi expresia unei contraculturi liberal-democratice, au produs de curînd o revoltă în care ministrul şi studenţii s-au regăsît de aceeaşi parte a baricadei pentru a apăra nu doar un procent din buget, ci şi lipsa de imaginaţie care îi face pe beneficiarii educaţiei întreţinuţi ai unui sistem pe care îl consideră totalmente corupt. Sursa confuziei e, pînă la urmă, imaginea despre societatea politică vehiculată în mod obişnuit. Studenţii protestatari au cerut clasei politice să le acorde un tratament diferenţiat, deşi singura situaţie în care politicienii trebuie criticaţi este tocmai aceea în care, dînd uitării sensul neutru al legii, ei iau decizii discriminatorii. Teza complet eronată a corupţiei generalizate a clasei politice a împins, în acest caz, în plan secund idealul politic fundamental al neutralităţii cu care trebuie trataţi cetăţenii.

Mai trebuie adăugat ceva. Nici o mişcare studenţească nu a înscris pînă acum între obiectivele sale eliminarea din şcolile de toate gradele a profesorilor corupţi, a acelor inşi care, în Universităţi, solicită bani pentru examene sau care, în licee, îşi neglijează datoria de la clasă pentru a avea un public cît mai larg la meditaţii. În locul vinovaţilor cu care au uneori de a face în mod direct, protestatarii i-au denunţat pe politicieni, cu care nu au contact decît indirect, prin imaginea care le este asociată. Iresponsabilităţii vizibile ei i-au preferat o presupusă iresponsabilitate artificial creată de mass-media.

O critică veritabilă a sistemului educaţiei ar trebui să înceapă cu detectarea acelor rele pe care beneficiarii săi direcţi (elevi şi părinţi) le ştiu din experienţă. Manipularea politică, aceea care a făcut ca în ultimele luni singura chestiune educaţională dezbătută să fie cea a Universităţii maghiare, poate înceta de-abia atunci cînd sinceritatea intervine în discuţie. Tinerii de azi ar putea împrumuta idealul sinceităţii chiar de la Revoluţia din 1989. Din păcate, cei care (mai) invocă Revoluţia o fac doar pentru a sugera sensul ei religios: aşa, de pildă, membrii actuali ai Ligii Studenţilor din Universitatea bucureşteană au anunţat trufaşi că „s-au întors" numai atunci cînd s-au opus laicizării învăţămîntului. Schimbarea atmosferei din şcoli, inclusiv din Universitate, e posibilă. Cu condiţia să se spună lucrurilor pe nume. Mizeria e mizerie, şi ea nu poate fi reparată mimînd respectul constituţional pentru a dobîndi avantaje financiare. Tot astfel, onoarea e onoare şi nu o poţi aştepta de la politicieni dacă îi scuteşti pe dascăli de rigorile ei. Exemplele ar putea continua.

Există suficiente motive pentru a crede că educaţia şi, împreună cu ea, societatea vor progresa. Libertatea intelectuală care s-a dezvoltat împotriva unor constrîngeri instituţionale greu de imaginat în decembrie 1989 a adus cu sine generaţii mult mai bine pregătite decît înainte de căderea regimului comunist. Dovada cea mai bună e felul în care s-au adaptat diferitele categorii de vîrstă la sistemul incipient al pieţei. Nu e nevoie de anchete sociologice extinse pentru a proba că tinerii au ştiut să-şi valorifice mult mai eficient talentele pe piaţă, căci faptul acesta se vede cu ochiul liber. Piaţa se va dezvolta însă dacă şi democraţia va fi menţinută. Iar cel mai redutabil adversar al tinerilor nu este presupusa corupţie a politicienilor, ci retorica folosită de cei care cred că „pe vremea lui Ceauşescu era mai bine" şi care repetă că acum totul e pierdut. Dimpotrivă: în vremea aceea era mai rău şi acum totul e de cîştigat.

Daniel POPICA
jurnalist

Tentaţiile politicului

O anume împrejurare mi-a scos în cale pe şeful organizaţiei de sector a tinerilor dintr-un partid a cărui evoluţie în sondaje provoacă frisoane oamenilor care încă mai cred în toleranţă. L-am văzut ca să zic aşa „la lucru" şi, preţ de aproape două ore, m-a uimit eficacitatea cu care a reuşit să-şi transmită mesajele. Mai interesant a fost însă că „ţintele", tineri de vîrste apropiate lui, neînrolaţi politic la momentul acela, au reacţionat ca nişte veritabili bureţi absorbind fără să filtreze fluidul ideologic subtil, persuasiv al personajului în cauză. Rezultatul a fost, pentru mine cel puţin, neaşteptat: o parte însemnată din audienţă a părăsit întîlnirea aproape convinsă că soluţiile nu pot veni decît din direcţia politică sugerată de vorbitor în momente grijuliu alese. Am văzut asta în licărul de satisfacţie din privirea junelui politician care, aveam să aflu mai apoi, îşi selectase oarecum „victimele". De altfel, pe unii dintre participanţi aveam să-i regăsesc mai tîrziu angrenaţi în campania electorală a formaţiunii respective pentru alegerile din Capitală.

Nu este un traseu clasic; e doar un punct de plecare pentru destui tineri care la un moment dat decid că a venit momentul să se implice în politică. Întîmplarea pomenită mai sus mi-a readus în memorie cîteva întrebări. Care sînt reperele pentru ceea ce partidele îndeobşte numesc pepiniera de cadre? Ce modele au tinerii politicieni? Care e scara lor de valori?

Cred că includerea în structura organizatorică de partid a unei organizaţii de tineret este, pentru multe formaţiuni, o chestiune care ţine seama în primul rînd de un calcul matematic şi abia pe urmă de reprezentarea aspiraţiilor unei baze sociale. „Agora" tinerilor politicieni rămîne astfel o formă golită de cele mai multe ori de conţinut. Între campaniile electorale, organizaţia de tineret tinde să devină un accesoriu, pus în valoare, sezonier, prin aşa-numitele „şcoli de vară" la care lideri marcanţi ai partidului împărtăşesc învăţăceilor experienţa luptei politice, uneori chiar în sînul propriului partid. În rest, activism de tip *„entertainment"* şi, din cînd în cînd, seminarii sau *workshop*-uri cu teme generoase dar la care dezbaterea de idei e adesea lipsită de consistenţă.

Cred că un reper important este cel doctrinar. Diferenţele de opinii dintre cei care formează baza organizaţiei sînt însă de multe ori de-a dreptul surprinzătoare. Slalomul stînga-dreapta este ameţitor. Cîţiva tineri autodeclaraţi liberali discutau aprins, la o agapă, în provincie, despre chestiunea locuinţelor. Aşteptau casa de la stat şi priveau cu scepticism creditul ipotecar. Pledoaria pentru reforma în economie pălea în faţa perspectivei pierderii locului de muncă. Un altoi de social-democratic şi liberalism în care confuzia era la loc de frunte.

De regulă organizaţia de tineret este păstorită de o persoană cu funcţie la „centru". Care de fapt o tutelează. Tutorele este în acelaşi timp mentorul ideologic. Cînd în partide apar facţiuni, aripi, ori curente rivale organizaţia tinerilor capătă importanţă pentru că înseamnă – şi aici intervine din nou calculul matematic – voturi în partid. Capcana e deschisă şi cum, în organizaţie, lupta se dă mai mult pe funcţii şi mai puţin pe programe, tinerilor politicieni li se dă senzaţia – pentru scurtă vreme – că ei sînt cei care decid. Organizaţia se lasă sedusă şi, astfel, opţiunea nu mai e dedusă ci indusă. Cînd mentorul se schimbă, (a)vîntul este unul nou: ceea ce ieri era moralitate mîine poate deveni pragmatism politic.

Tînărul politician învaţă repede că pentru a ajunge sus, totul este permis. Mimetismul e practica cea mai la îndemînă – discipolii învaţă din mers metehnele politicienilor consacraţi; intrigile de cabinet, retorica demagogică, inconsecvenţa sînt deprinderi care compun în scurtă vreme arsenalul junelui în ascensiune. Utilizarea bagajului de cunoştinţe dobîndit e, apoi, doar o chestiune de exerciţiu.

Generaţia noilor politicieni abia se naşte. Vor mai trece probabil cîţiva ani pînă va deveni o veritabilă clasă politică. Reperele vor fi mai clare, identitatea mai bine definită, modelele mai puţin viciate. Sînt convins de toate acestea pentru că încă mai cred în vocaţie.

Cristian GHINEA
student, SNSPA

Ce-am mai putea desfiinţa?

În epocile obişnuite, în care istoria îşi urmează cursul său lin, copiii sînt socializaţi în valorile părinţilor. Ei îşi internalizează valorile şi simbolurile vechi, nefăcînd altceva decît să perpetueze vechea societate, adaptîndu-se ei şi penetrînd-o în scopul obţinerii aceloraşi poziţii de status şi aceloraşi avantaje pe care părinţii lor le-au avut sau ar fi dorit să le aibă. Prin această socializare visele rămîn aceleaşi, speranţele sînt trecute peste generaţii, toată lumea este mulţumită şi autosatisfăcută.

Însă, în perioadele de schimbare rapidă, de revoluţie a tehnologiilor şi mentalităţilor, tinerii îşi creează propriile valori, propriile speranţe şi resping mai mult sau mai puţin violent, dar în orice caz vehement, ceea ce părinţii şi profesorii încearcă să le bage în cap fără a le explica.

Anul 1968, în foarte multe ţări, a însemnat o asemenea ruptură. Tinerii au dezvoltat mişcări contestatare inedite, de la cele cvasi-muzicale ale hippioţilor americani la cele supraîncărcate de politic ale studenţilor francezi. Astfel, între vechea familie tradiţională, patriarhală şi conformistă şi tinerii care credeau că „este interzis să interzici", citindu-l pe Marcuse care perora despre spiritul uman ce trebuie să se elibereze de barierele sociale, a apărut o prăpastie inevitabilă. Vechea ordine, bazată pe familia patriarhală, nu mai făcea faţă noii epoci informaţionale care se năştea. Individul avea în faţă un orizont mult mai vast, putea afla şi cunoaşte mult mai multe, iar scolastica care i se inocula prin familie şi şcoală era depăşită de celelalte surse de informare. În Occident, societatea a depăşit criza, contestatarii, altfel decît se spune, nu s-au conformat ci mai curînd au supus societatea la ideile lor. Acest lucru este vizibil în saltul pe care societatea occidentală l-a făcut, de atunci, la nivel de reprezentări sociale sau, cu un termen mai uzitat, la nivel de mentalitate. Feminismul, ecologia, sexualitatea, drepturile minorităţilor de orice fel şi alte teme hilare şi marginale în urmă cu cîteva decenii au devenit treptat subiecte de discuţii publice.

Din păcate, în ţările comuniste, datorită blocajului informaţional şi represiunii poliţieneşti, o mişcare a tinerilor în acest sens a fost greu de realizat (primăvara de la Praga a fost cu totul altceva). Spuneam că protestatarii occidentali nu au fost învinşi ci au învins sistemul transformîndu-l, victoria lor este unul din factorii care au dus la diferenţa între Est şi Vest cu privire la temele discursului public. Temele de care pomeneam mai sus sînt încă inedite în încremenitul Est. Revoluţia de mentalitate pe care a parcurs-o Vestul începînd cu 1968, abia urmează să se generalizeze în cealaltă parte a continentului.

Ultima manifestare europeană, cu atît mai frumoasă dar şi mai disperată, a spiritului de la '68 a fost manifestaţia din Piaţa Universităţii din 1990. După decenii de suportare a celei mai barbare dictaturi din Europa (exceptînd Albania), tinerii români, „golanii", au respins tot, prin tot se înţelegea la acea oră comunismul, spunînd „NU" comunismului dominant vreme de decenii, spuneau de fapt „NU" părinţilor, refuzau o socializare ineptă în spiritul unor valori pe care noul val informaţional le făcea caduce.

Din păcate eram prea mic pentru a fi în piaţă. Regret, pentru că a fost o perioadă de emulaţie intelectuală extraordinară, o epocă fericită, în ciuda sfîrşitului. Spun că a fost fericită pentru că acei tineri aveau un ideal, se identificau cu ceva. Cereau, contestau, negau, şi adorau cu aceeaşi vehemenţă, cu aceeaşi convingere, fără îndoială şi fără dileme. Erau fericiţi. Erau realişti, cerînd imposibilul, conform sloganului francez din 1968.

În 1996, fiind observator la alegeri, am fost în aceeaşi secţie de votare cu un tînăr membru PNŢCD care luase parte la evenimente, fusese bătut „cu dărnicie" şi de poliţie în 13 iunie şi de mineri în 14 iunie, timp de şase ani a trăit cu o ură feroce împotriva regimului Iliescu, toată energia sa negativă şi-o canalizase împotriva acestuia. Seara în care Emil Constantinescu a fost ales preşedinte a fost una dintre cele mai frumoase din viaţa lui. Credea şi era fericit.

L-am reîntîlnit în primul tur al alegerilor pentru primărie. Surpriză imensă: revoluţionarul din piaţă era total blazat. Nici urmă de vehemenţa din 1996 care îl făcea să vadă în preşedinţii secţiilor de votare nişte pedeserişti care vor să fure CDR-ul, venise la alegeri pentru diurnă şi îşi luase o meserie „cinstită" de... gardian public. Nu mai credea.

Schimbarea sa poate fi exemplară pentru întreaga generaţie de după 1990. Pe lîngă mişcările rock sau de orice alt gen muzical, în ce mai poate crede un tînăr de după 1990 şi mai ales de după 1996. În liberalism şi social-democraţie? Este încurajator dar neinteresant. Cioran spunea că tînărul are nevoie de febre, de emulaţie, raţionalul îl plictiseşte.

Tinerii cred în adevăruri absolute, dar care trebuie să fie neapărat neverificabile. Şi sînt fericiţi, chiar dacă nu ştiu încă acest lucru, abia mai tîrziu blazarea îi face să conştientizeze fericirea tinereţii.

Piaţa Universităţii a avut un adevăr absolut şi un duşman absolut. Doreau să instaleze adevărul şi să distrugă duşmanul. N-au reuşit dar erau beţi de fericire.

În România anului 1998, totul este o băltoacă liniştită, adevăruri şi duşmani absoluţi nu se văd de nuanţe. Realitatea trebuie luată aşa cum este, nu schimbată radical ci doar comentată, noul nostru Tristan Tzara este Jerry Seinfeld. Totuşi, tare aş mai vrea să instaurez ceva şi să desfiinţez altceva.

Florin DUMITRESCU
preparator universitar, redactor publicitar

O marcă, o marfă

Acum doi ani, într-o vreme în care filmele şi serialele de import invadaseră mai mult ca oricînd programele TV, specialiştii de la CNA reacţionau impunîndu-le televiziunilor anumite restricţii în grila de programe. Exigenţele acestor Catoni ai audiovizualului valah cuprindeau, printre altele, şi programarea unor emisiuni speciale pentru tineret. Această măsură părea justă în teorie, putînd fi privită ca o adaptare „originală" a *dreptului la editorial*, inventat şi „exportat" întregii lumi democratice de către televiziunile americane (în linii mari, acesta e un principiu de reprezentare a minorităţilor în funcţie de interesul comunităţii); dar nu era greu de prevăzut cum aveau să o transpună în practică comozii realizatori de la posturile noastre, statale sau private. Întrebaţi-i pe liceeni cu cîtă lehamite participă, convocaţi de diriginţi şi directori, la întrunirile neo-komsomoliste cu nume „haioase" şi „prietenoase" ce se filmează în acest scop.

Singura televiziune care a ripostat în cu totul alt fel la provocarea CNA-ului a fost – aţi ghicit deja... – PRO TV-ul! Ei bine, da! Acest mare „scandal" naţional numit *Generaţia PRO* n-a apărut pe lume ca încă unul din matrapazlîcurile consumeriste pregătite în retortele alchimiştilor din bulevardul Pache, ci ca un răspuns normal dat de o televiziune comercială normală, care-şi cunoaşte interesele, la o tentativă de reglementare centralistă. Fanii jocurilor de strategie au ce admira la mutarea lui Sârbu & Co. A transforma constrîngerile-n avantaje, a întoarce o situaţie critică în favoarea ta, a te descurca, dar nu cu meschinărie (aşa poate tot românul...), ci cu superbia care rupe gura tîrgului – astea nu-s lucruri uşoare. Totuşi, maeştrii de ceremonii permanente de la PRO TV au acţionat conform rutinei. Era normal într-un fel ca ei, în atari împrejurări şi avînd atari premise, să rezolve problema prin născocirea unei mărci, al unui mesaj comercial adresat tinerilor, capabil în plus să mimeze ideea de curent inovator, de tendinţă la modă, de subcultură tinerească.

Deosebirea faţă de mişcările „clasice" ale tinerilor occidentali, ca alde *punk* sau *grunge* sau deja istoricul *flower power* e netă. Acestea apar ca forme de agregare a subculturilor marginale, pentru ca abia într-un moment ulterior să fie cuprinse în curentul principal, odată cu promovarea pe piaţa oficială a artizanatului tipic fiecăreia (de la accesorii vestimentare la muzică rock, de la tatuaje şi *graffiti*-uri de copiat în *graphic design* pînă la mica filozofie minoră de folosit în sloganuri). Publicul-ţintă din România le receptează abia în această ultimă stare, de tendinţe hibride, la jumătatea drumului dintre folclor şi cultura de masă. Tinerii români, oricît de mimetici şi avizi de noutăţi, sesizează totuşi ceva din conţinutul subversiv originar al acestor mode venite de aiurea, îmblînzite şi normalizate între timp de către mecanismele culturale ale societăţii de consum. Fie că e vorba de simplul non-conformism, utilizat deja ca maximă argumentativă în publicitatea la mărfuri juvenile, fie că e vorba de revolta bine controlată împotriva sistemului, servind ca supapă a nădufului celor mai „impetuoşi" tineri cetăţeni, acestea mai păstrează, odată importate, un oarecare ecou contestatar.

În acest context a apărut *Generaţia PRO:* nu ca o mişcare de jos în sus (ca în cazurile mai sus pomenite), ci ca un produs prin excelenţă comercial, care se oferă, în sens invers, consumului larg. Că această marcă a devenit o marfă – nu e o inovaţie: e cazul unor produse juvenile de succes care izbîndesc pe piaţa concurenţială exclusiv prin strategii de imagine (*Swatch* – altminteri încă un excelent ceas elveţian printre atîtea altele...; ori *Diesel* – la început doar nişte excelenţi blugi veneţieni ca atîţia alţii...). Procesul de definire a imaginii de produs a fost însă, în cazul *Generaţiei*, anevoios, sinuos şi imprevizibil. Marile spectacole de la Keoke şi Costineşti de anul trecut preluau tradiţia marilor sărbători populare (cu intrare pe gratis şi premii impresionante). Continuarea degradată a acestora în emisiunile de sîmbătă după-amiază a impus însă, din evidente motive de economie a eforturilor financiare şi umane, preluarea unor reţete strict televizuale (sursa MTV-istică e lesne detectabilă) ce au la bază jocurile de *suspense* amoros, cu succes asigurat în rîndul adolescenţilor, la rîndul lor adaptări TV ale loteriilor amoroase, dintre care jocul de-a înecatul şi obiceiul întîlnirilor oarbe (*blind dates*) sînt variantele cele mai inocente...

M-am înşelat însă cînd am prevăzut că mesajul *Generaţiei PRO* se va „umple" în timp cu valori ceva mai definite decît simplul hedonism de consum. Mă aşteptam ca, tot din mimetism, *Generaţia PRO* să adopte cauze „generoase" precum ecologia sau toleranţa, foarte *trendy* în Occidentul îmbuibat. Nu e cazul. Sârbu nu e Berlusconi, din păcate (sau din fericire – ar zice politicienii noştri)...

Laura MESINA
asistent, Facultatea de Litere, UB

Tineri de mucava

Pentru Universitate, generaţia PRO e un concept de mucava. Mai precis, universitarii o pot cunoaşte doar prin mass-media, ca manifestare socio-culturală sau reperînd „uniforma" PRO în spaţiile vieţii publice cotidiene. În sălile de curs şi de seminar nu se vede nimic din spiritul croit la comandă, manipulat cu o abilitate de invidiat, nimic din agresivitatea formelor goale, mediatizate cu o risipă uriaşă de energie. Şi dacă totul s-ar reduce la atît; dar tinereţea, deşi „stare tranzitorie", merită mai multă grijă şi în formarea, şi în aprecierea ei.

Nereceptivi la valorile reale, „membrii" *Generaţiei PRO* sînt receptivi doar la mode şi, în cel mai bun caz, la figurile carismatice promovate de acelaşi concern mediatic. Pentru că orice clan îşi are maeştrii săi, idolii ce trebuie veneraţi, cuvintele-cheie, „filosofia", „instrumentarul" şi ritualul specific („dansul macabru" continuu, obsedant, teleghidat, pe ritmuri „super", „marfă!", pe care îl puteţi vedea la emisiunile speciale ale respectivului post de televiziune). Încerc să-mi scot din minte capetele galbene ale deja „iniţiaţilor şamani" (moderatorii), combinaţiile de culori, urletul, acel „Yeeee !" satisfăcut nu ştiu de ce anume, falsele problematizări, stupiditatea jocurilor de societate, dar mai ales balansarea neîntreruptă. Privesc siderată, cu o reală senzaţie de vertij, trupuri care se mişcă ritmic şi atunci cînd vorbesc, şi cînd ascultă pe alţii vorbind, şi cînd participă la concursuri. Pentru că acest lucru, cred, caracterizează imaginea *Generaţiei PRO*: alunecarea pe suprafaţa lucrurilor, stereotipia şi lipsa de logică. Mişcarea sacadată şi absolut inexpresivă (adesea, total incoerentă) la aceşti tineri a devenit un sindrom al plictiselii, al „cinismului" teribilist; maximum de participare se obţine printr-un „cool!", rostit mestecînd gumă şi aruncînd o privire distrugător de ironică înspre un „altul", un „bătrîn", un „ţăran tocilar" sau cine ştie ce altceva. Aparent inofensivi, sînt superficiali cu program, refuzînd formarea prin recursul la valorile culturale reale, prin autoreflexie.

Aspectele etice ale manipulării deghizate sub masca „divertismentului" par să nu ne îngrijoreze prea tare. Nici „spălarea creierului", nici uniformizarea, nici artificiul. Această generaţie (biologică) a strigat, în timpul unei greve naţionale a liceenilor, „Nu sîntem genii !". Era logic, de bunsimţ şi chiar inteligent. Dar se presupunea că sînt tineri normali, ***diferiţi***, curioşi, neliniştiţi căutători de răspunsuri, în felul lor. Au lăsat impresia că au, în primul rînd, spirit, că îşi asumă şi ei răspunderea propriei formări, că deja se pot autoevalua şi îşi pot afirma dreptul la normalitate. Pe *acei tineri* i-am admirat extraordinar cu toţii cînd au răbufnit împotriva unor absurdităţi manageriale ale Ministerului Educaţiei.

Acum, unii dintre ei sînt studenţii anului 1998. E limpede că nu sînt „membri" **PRO**. Să fie oare „membri" **CONTRA** ? I-am aşteptat cu o curiozitate nemaipomenită, cu dorinţa ascunsă de a descoperi la ei ceea ce şi generaţia mea, care a absolvit liceul în 1989, a pierdut la un moment dat: spiritul exigent, scormonitor. Iar ei s-au dovedit mai inerţi chiar decît noi, mai lipsiţi de entuziasm şi de motivaţie. Am scuzat, de-a lungul anilor post-decembrişti, serii de studenţi, pentru că motivele pe care noi le-am invocat, pentru noi, puteau fi valabile, la fel de bine, şi pentru ei. Studenţia „căministă", programele imposibile şi urîţenia unei universităţi sărace ne-au îmbătrînit înainte de vreme. „Greul" dus de toţi l-am dus şi noi, în frigul din sălile de curs şi în biblioteci. Şi nu ne-a consolat cu nimic, aşa cum nu îi consolează nici pe studenţii de acum, spusa celor în vîrstă: „Pe vremea noastră era şi mai greu!". Aş vrea să aud tineri care refuză să mai accepte „sacrificiul", care revendică o atmosferă *normală* de studiu şi care îşi mobilizează profesorii, cerîndu-le vehement să modernizeze programele de învăţămînt, bibliografiile, laboratoarele, discursul, relaţiile cu universităţile străine şi sistemul de *visiting studies*. N-am auzit, din 1995, nici un student clamînd performanţe profesionale; dar ştiu bine că murmură nemulţumiţi. Grabnic, devin însă amorfi, incolori, spectrali. Nici pro, nici contra, nici altcumva, tinerii ajung, în contra firii şi intereselor lor imediate, neutri. Liceeni, au avut curajul să afirme ceva, să formuleze revendicări. Odată intraţi la facultate, par mai sensibili la presiuni politice decît interesaţi de propria formare. Poate e timpul să fie ***contra*** iresponsabilităţii, a materiilor depăşite, a limbajelor ştiinţifice neprofesioniste. Poate e timpul ca noi înşine să fim ***contra*** noastră, aşa cum sîntem acum, suficienţi şi comozi. Universitatea are nevoie, cu siguranţă, şi de manageri, pentru a forma performeri şi profesionişti, pentru a schimba mentalitatea inhibată şi laşă. Ar trebui mai întîi să recunoască impasul în care se află de ani buni, limitele pe care nu reuşeşte încă să le depăşească, necesitatea ***re-formării*** individuale. Atît timp cît sistemul va fi în continuare copleşitor prin birocraţie şi segmentat de interese şi orgolii, conţinutul va rămîne o miză moartă.

Dacă avem norocul ca studenţii să fie altceva decît această zgomotoasă *Generaţie PRO,* cel puţin să nu ne facem responsabili de o altă stricăciune: dezinteresul şi plictisul nostru pot face mult mai rău decît un ritual mediatic. O soluţie de rezistenţă prin cultură o putem da şi noi. Dar pentru asta, trebuie ca noi înşine să renunţăm la complexe şi la cinismul contemplativ. În contra non-valorii, Universitatea ar trebui să mai poarte o luptă, mai întîi, printr-o autoevaluare corectă, apoi printr-un dialog sincer cu studenţii, cu finalitate practică şi reformatoare. De această dată, spiritul ***contra*** nu trebuie să fie o soluţie violent revoluţionară, ci una profundă, sinceră şi decentă.

Altfel, încă un monstru românesc se poate ivi.

Cu prietenii, la chef

Vrînd să mă lămuresc ce e cu Generaţia PRO, *m-am gîndit că n-ar fi rău să stau de vorbă cu nişte tineri ceva mai apropiaţi de această generaţie decît mine (cel puţin ca vîrstă). Am preferat, totuşi, să apelez la tineri care, pe lîngă avantajul vîrstei lor, să aibă şi capacitatea de a se obiectiva şi de a analiza critic fenomenul. Prin urmare, m-am adresat cîtorva membri ai Cenaclului* Litere *din Filologia bucureşteană (pe unii îi cunoaşteţi – au publicat în diferite reviste, chiar şi în* Dilema *–, pe alţii nu). Iar ei au fost foarte receptivi la rugămintea mea. M-au invitat, împreună cu soţia (ca pe un* old boy, *prin urmare), la un chef în căminul studenţesc din Măgurele şi, înainte să înceapă distracţia, mi-au făcut hatîrul. Pe lîngă intervenţiile lor, din care reproduc cîteva fragmente, s-a înregistrat, desigur, şi ceva muzică. Ceea ce mi se pare foarte potrivit cu subiectul abordat.*

Ioana Vlaşin, 24 de ani: „Eu cred că există o *Generaţie PRO*. Ei au reuşit să impună un stil – tinerii se manifestă foarte liber, iar libertatea aceasta e un lucru bun. Au reuşit să instituie o modă, un stil."

Cecilia Ştefănescu, 24 de ani: „Şi eu cred că există o *Generaţie PRO*. Tineri dezinhibaţi, liberi în exprimare, în mişcare, în mentalitate. Această generaţie a fost, bineînţeles, formată, dar aceasta nu înseamnă mai puţin că există. Apariţia ei a fost dictată de anumite interese comerciale, dar eu nu văd nimic rău în aceasta, peste tot există aşa ceva. *Generaţia PRO* este un exerciţiu bun pentru tineri de a avea acces la media, de a se exprima în public, de a comunica – chiar dacă această comunicare e facilă."

Iulian Băicuş, 27 de ani: „Conflictul dintre generaţii este vechi de cînd lumea şi, de exemplu, şi eu am făcut parte dintr-un fel de *Generaţie PRO avant la lettre*, la 18 ani, cînd purtam bocanci şi ascultam *Metallica*. Ca şi noi, atunci, cei din *Generaţia PRO* îşi propun să schimbe valorile părinţilor. Din păcate, însă, ei nu au valori culturale, ci numai valori de imagine. Cred, totuşi, că ei sînt un factor pozitiv, pentru că România este o ţară rămasă mult în urmă şi foarte conservatoare şi aerul de libertate adus de tineret e întotdeauna binevenit. Noi ar trebui să fim puţin şmecheri şi să-i atragem spre valori culturale, folosind valorile lor. Să le explicăm, de exemplu, că valorile materiale sînt importante, dar ele nu fac o societate capitalistă. Că dincolo de societatea capitalistă americană există universităţi americane, profesori americani, literatură americană ş.a.m.d."

Paul Cernat, 26 de ani: „*Generaţia PRO* există ca generaţie, iar PRO TV-ul nu a făcut decît să-i dea un nume. Ea este o generaţie de tineri integraţi social, care se bucură de viaţă în mod hedonist şi nu-şi pun probleme existenţiale. Nu cred că trebuie să dramatizăm, cu atît mai mult să-i demonizăm. Mi se pare un fenomen mai mult decît pozitiv. Nu cred că trebuie să ne punem problema să-i atragem spre valori culturale înalte, în fond este opţiunea lor; cred că în fiecare generaţie sînt tineri mai mult sau mai puţin atraşi de studiu, mai mult sau mai puţin interiorizaţi."

Mihai Grecea, 24 de ani *(care, printre altele, lucrează şi într-o mare agenţie de publicitate):* „Ca şi în publicitate, nimic nu este întîmplător în ceea ce face PRO TV-ul; totul se bazează pe nişte cercetări şi date concrete luate de pe teren. Aici este, de fapt, vorba de industrie. Oricum, fenomenul în sine este foarte interesant şi mie mi se pare un lucru pozitiv. Pe de altă parte, toate emisiunile de la PRO TV sau PRO FM costă foarte mult. Aceste sume mari nu sînt cheltuite degeaba de către investitori – şi astfel intrăm pe tărîmul publicităţii. Pentru un analist al publicităţii româneşti, este foarte interesantă bătălia pentru piaţă dusă între cei doi mari operatori GSM din România (*Connex* şi *Dialog*). *Dialog* co-finanţează emisiunea «Alo, Generaţia PRO», iar publicul-ţintă al *Dialogului* este generaţia pînă în 20 de ani."

Marius Ianuş, 23 de ani: „*Generaţia PRO* este o generaţie foarte superficială şi starea asta de superficialitate este întreţinută de nişte tipi, tipii de la PRO TV care au prins nişte puştani de discotecă şi îi zăpăcesc cu fazele lor. Pe mine mă enervează foarte mult *Generaţia PRO.*"

...După cum se vede, Marius Ianuş a depăşit vîrsta publicului-ţintă al Dialogului. *Oricum, cert este că, după ce cheful s-a încins, ne-am zbînţuit cu toţii, întocmai ca cei din* Generaţia PRO. *Muzica era, într-adevăr, diferită – mai cu pretenţii –, dar rezultatul era acelaşi.*

Cezar PAUL-BĂDESCU

Ioana STANCIU
jurnalist

O despărţire încă imposibilă

Îmi face impresia că limbajul pe care-l folosim în situaţii de criză tinde să alunece către o fază homerică. Este ca şi cum cuvintele ar avea în sine o virtualitate magică. Ca în afirmaţia făcută cu ardoare „Tinerii sînt viitorul ţării": articulăm doar aceste cuvinte şi aşteptăm ca miracolul să se înfăptuiască. Numai că ea este aproape acelaşi tip de afirmaţie ca şi aceea că merii fac mere. Dacă mărul e pădureţ, face, bineînţeles, mere pădureţe.

Mai mult de două generaţii s-au născut şi format în duplicitate. Astfel am putut să supravieţuim, se spune. Roger Caillois are dreptate: de orice fel ar fi puterea, laică, religioasă sau militară, ea nu este decît consecinţa unei consimţiri. O minciună pe jumătate adevăr, afirmă Tennyson, este cea mai rea minciună. Cu atît mai mult este de condamnat cel care vine şi spune că a minţit cu buzele şi nu în cuget. Ar fi o prea lungă listă să le înşir pe toate cîte au strîmbat caracterul timp de cincizeci de ani. Gradul mare de decădere, se spune, determină şi un grad mare de sfinţenie. Aşa o fi. Tinerii unei ţări **sînt** viitorul ei. O afirmaţie pe dos ar fi contrară firii. Dar pentru noi ea continuă să aibă o justificare specială, legată de prezent şi de viitorul imediat: se cere mai mult decît să existe. Ei sînt speranţa noastră, s-a mai spus, o afirmaţie ca un ecou biblic dar şi o declaraţie de neputinţă a unor generaţii obosite. Sub sau în decada a treia a existenţei lor, în număr mare, dintr-o cauză prea cunoscută, pentru a mă opri asupra-i, ei trăiesc şi asimilează mai rapid schimbarea, avantajele şi principiile democraţiei.

Se recunoaşte acum faptul că pregătirea tinerei generaţii este precară, mărturie stînd rezultatele patetice la examenul de bac din vara acestui an. Curicula de învăţămînt nu a urmărit principiul calităţii, ci al cantităţii. Mintea a fost înţesată cu nimicuri, n-a învăţat să discearnă şi să gîndească abstract prin ordonarea inteligenţei. Au fost şi elevi care au avut rezultate bune, ceea ce înseamnă că efortul de durată contează cînd e susţinut de voinţă. Dar lipsa unei educaţii serioase, în şcoală, n-ar fi chiar totul, în lume există milionari care abia ştiu să citească. La ea se adaugă faptul că mulţi tineri nu sînt pregătiţi pentru viaţă, în condiţiile de acum. Ei nu au avut de timpuriu libertatea alegerii. Actul de a face singur alegeri şi de a avea responsabilităţi este un test de verificare şi un proces continuu de lărgire a capacităţii de înţelegere. În societatea capitalistă şi democrată, tînărul, neaflîndu-se strict vorbind sub o tutelă, a statului nici atît, şi-a format pînă la absolvirea studiilor o adevărată ţesătură de relaţii personale utile. Este, se poate spune, pe picioarele lui. A început de mic să cîştige şi bani şi experienţă. Nu avea încă zece ani cînd se scula devreme ca pînă la ora 7 să aducă ziarul la uşa abonaţilor săi. La 13-14 ani aranjează marfa pe rafturi în băcănia din colţ sau supermarket; benzinării, restaurante, curăţătorii, marketing prin *mall*-uri, *baby-sitting*, furnizori de pizza la domiciliu etc. sînt doar cîteva dintr-un număr de locuri şi servicii în care găseşti elevi de liceu. Unii nu mai locuiesc cu părinţii iar dacă locuiesc au un complex de inferioritate, sentimentul că alţii ar putea spune despre ei că n-au curaj să ia decizii pe cont propriu, de fapt, simt o îngrădire a libertăţii lor. Familia se supără, dar îi trece. În casa sau apartamentul închiriat stabilesc reguli de convieţuire, îşi împart sarcini, învaţă, fac boacăne. Lucrează cîteva seri pe săptămînă şi în weekend. Dorm puţin. Cine îşi propune să-şi continue studiile la colegiu sau universitate învaţă cîinește. Ştie că va fi acceptat la universitatea pe care şi-o doreşte numai dacă are un *standing* foarte bun. Taxele şi le plătesc singuri, lucru de care sînt mîndri. Bursa e mică, 15-20% din total, încît aproape nu contează. Nu-i sperie faptul că în fiecare an împrumută bani de la bancă pentru plata lor. Restituirea o vor face în rate, convenabile, pe durata multor ani, după încheierea studiilor. Şi aceasta e o dovadă de responsabilitate. Nu le-ar trece prin cap să bombăne că părinţii nu le dau bani, aceştia putînd spune, ai vrut să fii independent, descurcă-te; primesc ajutor la rigoare, dar le place să arate că se pot descurca. Mănîncă, se îmbracă, îşi pot cumpăra chiar o maşină *second hand* pe banii cîştigaţi de ei. Unii visează la excursii lungi, cum ar fi o vacanţă în Europa, pentru că „our teacher talks so much about Europe". Odată ajunşi aici, călătoresc cu trenul, cu biciclete, mutîndu-se dintr-un loc în altul fără teama de necunoscut. Este totul nou pentru nord american, canadian – să zicem, dar „It's so amazing, and we have lot of fun, don't worry!", îşi anunţă el familia eficient şi transatlantic. Sigur că nu i-ar plăcea să trăiască aici, fiind cam strîmt, dar şi-a împlinit un vis, a fost experienţa vieţii lui, a văzut atîtea lucruri de care habar n-avea. Acum la treabă. În orice caz, pînă la obţinerea unei diplome, mulţi îşi vor fi făcut relaţii profesionale, unii chiar au lucrat temporar, graţie unor programe speciale, în companii ai căror angajaţi ar putea deveni, au învăţat mecanismul funcţionarii lor, al ierarhiei conducerii, ceea ce este şi nu este permis. Alţii vor lucra în afacerea familiei sau vor pune pe picioare una pe cont propriu, folosindu-se de pîrghiile sistemului. Statul şi instituţiile bancare încurajează micul business, care, rămînînd la exemplul Canadei, reprezintă peste 70%.

Noi avem, în mare parte, iluzii. Uităm că societatea şi instituţiile bancare determină comportamentul social. Metabolismul nostru social este bolnav de încetineală, în mîncarea noastră fiind poate vreo substanţă tempofagă, el se face în cicluri antropogonice. Cînd acesta de acum va fi încheiat, numeroasa generaţie în curs de acumulare şi maturizare va fi bătrînă. Puterea va fi gerontocratică, după modelul istoric. Politica va fi negreşit o profesie onestă, politicianul abţinîndu-se de la a face afirmaţii false (pe care le va descoperi cînd îşi va scrie memoriile). Istoricii încă nu vor fi terminat să descurce o istorie a două mii de ani pe care au aiurit-o cei de dinaintea lor. Va fi rezolvată definitiv şi problema dacă prizonierii daci înfăţişaţi pe Columna lui Traian purtau ţări sau izmene. Despre ultimii zece ani mai ales, ai mileniului expirat, psiho-sociologii vor spune că au fost ceva ce nici străinătatea nu putu să-i dea de rost.

Între calculatoare şi gratii

„Sînt foarte patriot, dar plec"

„Vreau să mă perfecţionez ca să plec în Canada". Sînt cuvintele unui tînăr, student în electronică. Ca mulţi alţi colegi de-ai săi, el asamblează de unul singur calculatoare şi le vinde apoi sub preţul pieţei. Unii i-ar considera nişte genii, dar ei explică simplu: „am citit şi am furat de la alţii", sau „am avut două-trei calculatoare pe care am putut să le desfac şi să le refac în voie". Nici nevoia de a face bani şi nici pasiunea pentru informatică nu par a-i împinge spre această „afacere", ci dorinţa de a fi buni „dincolo". „Acolo, revine primul, într-o jumătate de oră poţi să fii sau sus, sau aruncat în stradă, pe cartoane".

Toată afacerea lor este ilicită. Nu plătesc nici un fel de impozit sau TVA. „Nici mie nu-mi place că fac ceva ilegal", recunoaşte unul dintre ei, „dar dacă aş plăti şi impozit nu ar mai veni nimeni să cumpere de la mine". A încercat să se angajeze la o firmă de calculatoare, dar cîştiga mult mai puţin decît acum. Aşa, cu banii pe care îi obţine, îşi permite să-şi cumpere zilnic un pachet de ţigări, o sticlă de coca-cola şi să-şi ia benzină pentru drumurile la munte. Nici el şi nici ceilalţi colegi nu par a o duce rău. Nemulţumirea lor vine însă din sentimentul că nu pot să-şi exploateze pasiunea în mod legal. „Mi-ar plăcea să mi se acorde o facilitate" spune unul dintre ei. „De exemplu, să nu plătesc impozit, mai ales la început. Aşa, poate aş rămîne să-mi fac propria afacere. Dar cum ştiu că nimeni nu-ţi oferă nimic şi cum nici nu vreau să lucrez ilegal toată viaţa, mai bine plec". Apoi, liniştit, mai trage un fum de ţigară şi spune fără să clipească: „Sînt foarte patriot, dar ţara asta n-are viitor. In nici un chip".

Tinerii, mai ales cei care ştiu că pot face ceva „dincolo" cu capacităţile lor, nici nu îşi mai pun problema rămînerii în ţară. Plecarea devine ceva natural, mai mult, o necesitate. „România este o ţară a lipsei de speranţă. Dacă rămîn aici, nu o ajut nici pe ea şi nici pe mine", afirmă unul dintre electronişti. De fapt, tinerii impută societăţii că încearcă să îi reţină prin slogane naţionaliste sau prin mustrări ce acuză lipsa de putere de sacrificiu sau de „dragoste pentru patrie", în loc să le ofere cadrul în care să se dezvolte liber. Nevoiţi să aleagă între patriotismul festiv, pe de o parte, şi drumul individual, pe de alta, ei optează pentru a doua variantă. Cît despre rămînerea în ţară şi încercarea realizării personale aici, varianta aceasta nu o mai vede nimeni şi, implicit, nici nu mai este luată în considerare.

Infracţiunea juvenilă faţă cu reacţiunea

Vocea şoferului se aude dintr-o dată în difuzor: „Domnişoară, vă rog să nu mai mîncaţi seminţe în autobuz. Mulţumesc." Toţi ochii se îndreaptă către o tînără de vreo 17-18 ani cu ochi obraznici, ce are în mînă o pungă cu seminţe. „Bravo!", „Aşa da!", spun unii satisfăcuţi. Fata, aşezată pe scaun, îşi coboară ochii şi pune punga de seminţe în buzunar.

Întîmplarea pare a fi una banală, dar, aşa cum spune locotenent Nicolae Maximilian, de la Institutul pentru Cercetarea şi Prevenirea Criminalităţii, infracţiunile pleacă de la lucrurile care ne deranjează pe toţi, de la lipsa de bun-simţ şi de educaţie. Seminţele mîncate în autobuz, limbajul suburban, agresarea psihică a fetelor pe stradă sînt „micile" probleme cotidiene în faţa cărora nu mai reacţionează nimeni. De aici pînă la agresiunile violente sau furturi nu este decît un pas. Pentru mulţi tineri, a face scandal a devenit aproape o modă şi o metodă de a impresiona. „Cu cît băieţii sînt mai obraznici, cu atît fetele sînt mai încîntate", observă Nicolae Maximilian. El crede că tinerii nu sînt învăţaţi să gîndească pozitiv. „Vor să li se dea totul, dar nu se gîndesc că au şi ei o responsabilitate".

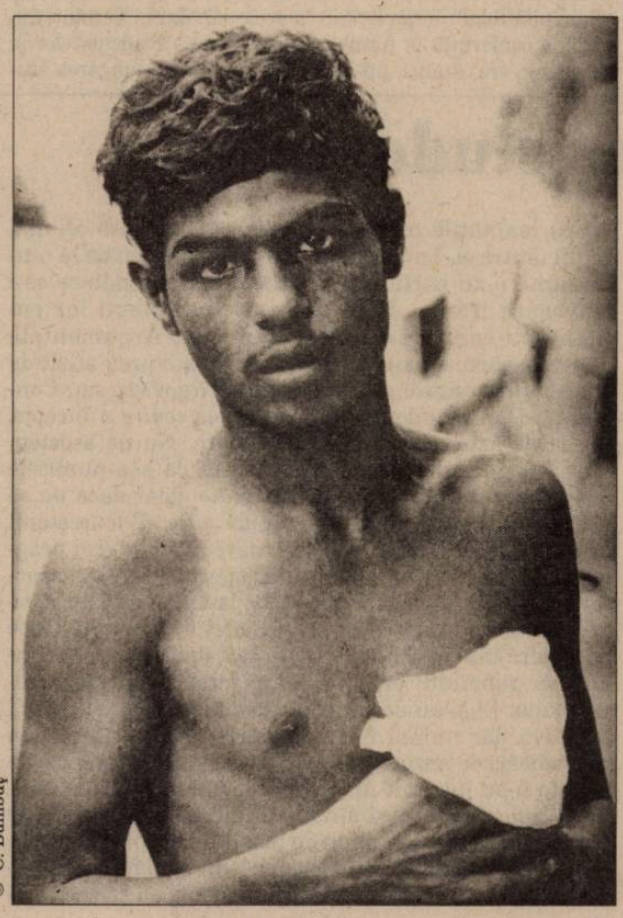

© C. Bumbuţ

Întorcîndu-ne la episodul din autobuz, se poate spune că el surprinde prin ceva, şi anume prin limbajul şi tonul foarte civilizat al şoferului. De cele mai multe ori, în asemenea situaţii iese cu scandal: înjurături reciproce între şofer şi „semînţar". Acum, însă, genul politicos de comunicare a avut efect. De altfel, principala cauză a infracţiunii juvenile pare a fi absenţa comunicării dintre tineri şi generaţia adultă. „Copiii scapă atît de sub autoritatea paternă, cît şi de sub cea a şcolii", spune locotenent Nicolae Maximilian. Astfel, majoritatea infractorilor provin din familii cu părinţi fără antecedente penale, iar nu dintre copiii străzii, aşa cum se crede. Problemele familiale, neînţelegerile între părinţi, starea materială precară, consumul de alcool în familie, toate creează un climat ce favorizează infracţiunile. Însă, aşa cum subliniază Maximilian, una din cauzele esenţiale este că „părinţii nu ştiu sau nu mai au timp să discute cu copiii". Pe aceeaşi „absenţă a comunicării între părinţi şi copii" ca şi pe lipsa modelelor pozitive de comportament accentuează şi căpitan Marina Roman, conducătoarea Serviciului de Prevenire a Criminalităţii din cadrul Institutului. De altfel, unii psihologi spun că adesea copiii comit infracţiuni pentru a atrage atenţia adulţilor asupra lor.

Ofiţerii din Institut explică creşterea infracţiunii juvenile în ultimii ani şi prin scăderea exigenţei societăţii. Oamenii nu mai reacţionează în faţa actelor de vandalism, fie pentru că nu au curaj, fie pentru că se gîndesc că poliţia oricum nu face nimic. Maximilian crede că ei ar trebui să fie exigenţi şi faţă de lucrătorii din poliţie, să îi verifice dacă îşi fac meseria. „Poate că poliţistul de la colţ este cinstit. Nu trebuie să nu îi atragi atenţia asupra unui fapt în ideea că îl va lăsa pe făptaş să plece după ce te îndepărtezi".

În activitatea sa, Institutul accentuează pe ideea că între poliţie şi populaţie trebuie să existe o comunicare. „Rolul poliţistului este să vă ajute cînd aveţi necazuri. El nu este nici stăpînul, nici şeful sectorului; este pus să îi ajute pe oameni", subliniază Maximilian. De altfel, asta încearcă să facă ofiţerii din Institut. Prin întîlniri interactive repetate cu tinerii din şcoli – aceasta făcînd parte dintr-o strategie naţională de prevenire a delincvenţei juvenile cu date precise de realizare –, ei încearcă să îi ajute să îşi găsească singuri răspunsuri la întrebările lor. În fapt, efortul lor se îndreaptă spre construirea unei societăţi civile. „Vrem să informăm şi să educăm minorii pentru a-i învăţa să-şi exercite drepturi şi să-şi asume responsabilităţi într-o societate democratică."

Dacă unii părinţi, profesori sau chiar tineri doresc să comunice cu psihologi sau ofiţeri din poliţie specializaţi pe infracţiunea juvenilă, ei pot telefona la Institutul pentru Cercetarea şi Prevenirea Cirminalităţii, tel. 336.22.09, int. 176, sau pot să meargă la Colegiul Dimitrie Cantemir de pe Bdul Dacia, în fiecare joi unde s-a deschis un birou specializat (tel. 210.64.68).

Octavian GABOR

Z. ORNEA

T. Maiorescu şi N. Iorga potrivnici aservirii politice a studenţimii

A existat la noi (dar, să sperăm, nu mai există) o tristă tradiţie. Aceea a folosirii tineretului, cu deosebire cel studios, în scopuri diversionist politicianiste. La început direct pus la cheremul unor partide politice, dirijate chiar de poliţie. Apoi, mult mai tîrziu, între cele două războaie s-a trecut la organizarea politică a tineretului (inclusiv a celui studenţesc) în structuri de sine stătătoare, cu scopuri tot funeste. O bună parte a mediilor intelectuale democratice au condamnat aceste practici, luînd atitudini curajoase potrivnice. Aş vrea să evoc, aici, două astfel de luări de atitudine, în epoci diferite, datorate lui Titu Maiorescu şi, respectiv, N. Iorga. Şi totul pe baza mărturisirilor lor din jurnal sau, respectiv, memorii.

În 1896-1897 fusese o mare dihonie în structurile interioare ale PNL, adică între aripa sturdzistă (D. A. Sturdza) şi cea drapelistă (după numele ziarului *Drapelul)* condusă de P.S. Aurelian. Drapeliştii s-au folosit abil de gafa impardonabilă a primului-ministru D.A. Sturdza care, cu prilejul unei vizite oficiale a regelui Carol I la Budapesta, a lăsat (dintr-o eroare gravă) să figureze pe lista protocolară de decoraţii – întocmită, potrivit uzanţelor, de guvernul ungar, dar acordate de suveranul României – numele lui Iessensky Sandor. Or, acest Iessensky fusese procurorul în procesul intentat memorandiştilor români ardeleni. Pe dată drapeliştii au declanşat acţiuni de protest, Sturdza fiind denunţat drept trădător al intereselor româneşti. Şi conservatorii (cu excepţia junimiştilor, care au refuzat constant să coboare lupta politică în stradă) s-au alăturat dizidenţilor liberali pentru a provoca debarcarea lui Sturdza ca premier. Pentru a contracara valul de indignare publică, la mijlocul lui noiembrie 1897, guvernul declanşează – diversionist – mişcări antisemite, în urma unui nechibzuit decret al ministrului de Război, care (ca ecou al afacerii Dryfus din Franţa) interzicea evreilor pămînteni dreptul de a-şi satisface serviciul militar. Guvernul a tolerat, şi chiar a instigat manifestaţiile, oblăduind o încăierare a studenţilor care au ajuns pînă pe culoarele Universităţii, sperînd că astfel va contrabalansa ecourile penibilei afaceri Iessensky. În acest moment intră în acţiune Titu Maiorescu, atunci rectorul Universităţii bucureştene. La 20 noiembrie 1897, după-amiaza, venind la cursul său de logică, e informat de intendentul Universităţii că pe culoare e o neobişnuită agitaţie a studenţilor. Cînd, la terminarea cursului, a voit să ancheteze cazul, i s-a comunicat că studenţii au părăsit Universitatea. Şi-a dat seama că rapida risipire a studenţilor adunaţi se datora unei dispoziţii exprese. Cum era rector în funcţiune, a convocat a doua zi comitetele studenţeşti, atrăgîndu-le atenţia asupra gravităţii faptului, observîndu-le că nu e de demnitatea lor să se coboare pînă la acte de vandalism. Patru zile mai tîrziu, în urma unui miting studenţesc, incidentele se repetă, cuprinzînd în raza lor şi redacţia ziarului socialist *Lumea nouă,* care condamnase, într-un articol, devastările comise de studenţi asupra magazinelor evreieşti. V. G. Morţun, pe atunci deputat socialist (apoi, în 1907, va deveni ministru liberal) dezvăluie, în Camera Deputaţilor, conivenţa poliţiei cu manifestanţii. Citind în ziare discursul lui Morţun, rectorul a avut, în sfîrşit, proba faptului că poliţia are în solda ei studenţii pe care îi dirijează după nevoi. Maiorescu scrie în jurnalul său intim: „Mărturisirea aceasta, făcută în plină Cameră, lămuri dintr-odată rectorului care fusese cauza aglomerării şi risipirii studenţilor în joia (ziua cursului de logică n.m.) amintită mai sus. Prefectura poliţiei avea adică în solda sa un număr de studenţi, fie pentru aţîţare, fie pentru potolirea mişcărilor necesare guvernului... Acum însă cînd se dovedea că poliţia îşi înrolase pentru trebile sale chiar studenţi universitari, orice control devenea imposibil. Universitatea înceta a mai fi universitate şi, prin urmare, rectorul, ca protestare, socoate că trebuie să-şi dea demisia." Demisia lui Maiorescu a fost înaintată ministrului Spiru Haret la 27 noiembrie 1897. A treia zi Haret îl vizitează pe Maiorescu, rugîndu-l să renunţe la demisie. E refuzat. La 30 noiembrie ministrul îi comunică, în scris, că nu i se acceptă demisia. Maiorescu răspunde că îşi menţine decizia şi că a şi predat gestiunea rectoratului. A renunţat, demn, la o funcţiune la care ţinea foarte mult şi de care fusese adînc satisfăcut atunci cînd, cu o lună înainte, fusese investit prin alegerea sa de către Senatul universitar. Rectorul a socotit că are datoria morală de a-şi apăra demnitatea sa şi, prin aceasta, a universităţii. Şi le putea apăra numai prin demisia publică în semn de protest. Presa, întreaga opinie publică, au comentat favorabil (cu excepţia, firește, a presei liberale) atitudinea rectorului Titu Maiorescu. Fără îndoială că acest gest impunător i-a adus un imens prestigiu.

Al doilea caz la care m-am gîndit să mă refer este cel al lui N. Iorga. Era în 1922, cînd studenţii s-au ridicat împotriva colegilor evrei, lovindu-i şi interzicîndu-le să frecventeze cursurile. De aici, mişcarea studenţească huliganică a coborît în stradă, provocînd devastări în cartierele evreieşti ale Bucureştiului (ca şi la Iaşi şi la Cluj). N. Iorga fusese în acea vreme în Franţa pentru un ciclu de conferinţe. În cartea sa *O viaţă de om aşa cum a fost* povesteşte: „La una din întoarcerile mele de acolo voi găsi strada în puterea unui tineret gata de bătaie, care credea că serveşte în adevăr şi cariera sa şi interesele ţării şi ale naţiei înlocuind munca şi înţeleapta chibzuire a timpului său cu zadarnice manifestări violente: spargeri de geamuri, atac contra trecătorilor, prin care fără îndoială nu se schimbă întru nimic inferioritatea noastră, dureroasă şi plină de primejdii, faţă de populaţia evreiască, aşa de numeroasă, de activă, de econoamă şi de solidară, în domeniul economic şi, de la o bucată de vreme, nu numai în acesta. Prăvăliile se închiseseră în semn de protestare, după o tentativă de devastare a lor, spectacol ce nu se mai pomenise în viaţa politică a României şi care era o încurajare pentru elementele anarhice, de care sînt pline mahalalele, complect needucate, ale oraşelor noastre de nesupreveghiată adunătură. Am atras în zadar la Cameră, atenţia primului ministru". Nu a primit decît un răspuns formal din partea premierului I.I.C. Brătianu, iar generalul Averescu, în opoziţie, sprijinea vandalismul studenţesc. Apoi „d. A.C. Cuza a primit să devie prizonierul acestor tineri turbulenţi şi, peste capul dsale, şi, de la o vreme contra drepturilor d-sale, atunci vor ridica, începînd prin moarte de om o carieră care îi va procura multe satisfacţii politice", Iorga se referă, aici, la Corneliu Zelea Codreanu care, în 1924, îl va asasina pe prefectul poliţiei Iaşi, Const. Manciu, creînd, în 1927, o grupare politică independentă, din L.A.N.C., denumită „Legiunea Arhanghelului Mihail". Iorga a ţinut în acele săptămîni fierbinţi din 1922, o conferinţă la Ateneu despre Unirea Principatelor şi cum orice era, atunci, un bun pretext pentru alungarea studenţilor evrei din universitate, studenţii români naţionalişti, veniţi în număr foarte mare la conferinţă, n-au mai putut intra în sala Ateneului, s-au masat în curte, vociferînd încît, la ieşirea lui Iorga în faţa Ateneului l-au întîmpinat cu huiduieli, acuzîndu-l pe profesor de filosemitism pentru că acceptase sponsorizarea din partea bancherului evreu Aristide Blank a publicării unor cărţi. „Întors acasă, am declarat în scris ministrului de Instrucţie, colegul dr. Angelescu, că nu înţeleg a mai rămînea profesorul unui astfel de tineret. Preferam să-mi iau pensia şi să adaug cîştigul modest al unor cursuri libere. Am revenit ceva mai tîrziu asupra acestei hotărîri a unui suprem dezgust, numai după stăruinţele ministrului şi mai ales ale adevăraţilor, deşi mai puţinilor miei elevi, opriţi mult timp de la lecţii de frigurile liceenilor rău crescuţi, abia intraţi în Facultate". Şi, apoi, profesorul N. Iorga observa în acea splendidă carte de memorialistică, consecinţele actelor „generaţiei de la '22" pentru universitate şi viaţa publică românească în general, pe care el, savantul, a dezaprobat-o hotărît: „De atunci şcoala n-a fost şcoală, şi în jurul anarhiei şcolare, care atrăgea tineretul şi fiindcă nicăieri nu i se dădea pentru o energie aţîţată de ce văzuse în anii din urmă, s-a alcătuit alta. Cei cari, atîta timp cît erau pe băncile Universităţii, se gîndiseră mai mult a striga «Jos Jidanii», a împărţi ghionturi, a păta rochii cu cerneală, a sfida pe profesori şi a organiza procesiunile sub steaguri cu «crucea bîrligată», aşa-zisa zvastică, importată de la Berlin –, după datini pentru «ziua studenţimii», aceia cînd se produsese prima revoltă, nu puteau să intre de-a dreptul în viaţa normală, ordonată, aşa cum făcuserăm, la vremea noastră, după generaţiile care ne precedaseră, noi. Succesul obţinut cu discursuri fără idei şi fără talent, cu foiţe «studenţeşti» care vădeau o complectă nepregătire în materie de gramatică, ca şi subvenţiile venite din partea unor bieţi negustori români înghesuiţi de jidovimea înconjurătoare, perfect solidară contra lor, toate acestea îi îndemnau a continua în politica ţerii ceea ce făcuseră între zidurile Universităţii, acum fără nici o ordine şi cu aşa de puţin folos în studii. Aceia dintre liberali, dintre prietenii generalului Averescu – ca nesăturatul de putere domn Goga, căruia frumoasa-i literatură de pe vremuri ajungea a-i fi o amintire neplăcută, aproape o insultă –, cari credeau că se vor putea folosi pentru partid din această efervescenţă s-au înşelat: «conducătorii studenţimii» voiau ceva pentru ei înşişi Nu va trece vremea, şi d. Cuza chiar, căruia i-au rămas credincioase satele bucovinene secătuite de evrei, va fi întrecut, şi cu exemple din Germania, pe cale de a se supune ultranaţionalismului războinic al unui Hitler... se vor forma, pentru fericirea naţiei, care se poate căpăta *altfel,* legiunile Gărzii de fier, avînd în frunte pe ucigaşul prefectului de poliţie de la Iaşi. Caragiale era învins... Faţă de asemenea manifestări bolnăvicioase, atitudinea mea va rămînea neschimbată. În faţa neputinţii sau relei voinţi a oficialilor, cari-şi făceau şi mai departe calculele lor greşit şi nu îndrăzneau un gest energic faţă de conspiraţie ca şi faţă de demagogie, acuma singurele forţe vii într-o ţară de politică moleşită şi interesată continuau o dezaprobare făţişă, publică, hotărîtă, care nu putea decît să-mi cîştige uri ce vor fierbe multă vreme în jurul mieu şi pe care le voi despreţui pînă la capăt."

Să adaug că această dezaprobare constantă a lui Iorga faţă de mişcarea legionară şi apărătorii ei, afirmată, aici, în 1934, în cartea *O viaţă de om, aşa cum a fost,* avea să-i aducă, în noaptea de 27 noiembrie 1940, sfîrşitul tragic, la 70 de ani, executat fiind de un comando legionar în pădurea de la Strejnic din apropierea Ploieştiului pe vremea cînd legionarii ajunseseră la guvernare, sub conducerea lui Ion Antonescu, sub aşa-numitul stat naţional legionar. Dar niciodată nu s-a încovoiat în faţa funestei mişcări legionare, dezaprobînd-o îndîrjit. Începuturile ei se plasează în evocatele, de marele cărturar, mişcări studenţeşti din 1922.

Talmeş-balmeş studenţesc

Mişcările studenţeşti izbucnite în urmă cu cîteva săptămîni s-au stins ca prin farmec după numai cîteva ore de discuţii între lideri şi primul-ministru. Singura promisiune fermă (şi aceea doar verbală) făcută de Radu Vasile a fost mărirea bugetului acordat învăţămîntului pînă la 4% din P.I.B. Singura ameninţare (vagă şi aceea) din partea studenţilor, pentru cazul nerespectării promisiunilor, a fost posibilitatea reluării grevei după sesiunea de iarnă. Altminteri, primul-ministru a reuşit să-i atragă de partea sa pe studenţi (cel puţin declarativ) în susţinerea viitoarelor măsuri dure ale reformei (închiderea întreprinderilor de stat cu pierderi etc.)

Explicaţia uşurinţei cu care mişcarea studenţească (dacă mişcare poate fi numită) s-a dizolvat, poate fi găsită probabil şi în prea marea diversitate a ideilor şi a revendicărilor ce au animat-o. Greva şi marşurile au început la Constanţa, Galaţi si Iaşi, printre cereri numărîndu-se, cum bine se ştie *creşterea moralităţii clasei politice* şi *eradicarea corupţiei* . Unele organizaţii cereau în chiar aceeaşi frază abrogarea hotărîrii de înfiinţare a unei universităţi maghiaro-germane pe teritoriul românesc şi înfiinţarea unei universităţi româneşti la Cernăuţi. O bună parte a studenţilor a fost îndepărtată automat prin vehicularea unor asemenea idei, mai mult sau mai puţin coerente şi greu de asimilat cu realităţile concrete cu care se confruntă cei mai mulţi dintre ei. La Timişoara, de exemplu, cei de la universitate n-au participat la grevă, mulţumindu-se să-i privească ironic, de la geamuri, pe colegii lor politehnişti care mărşăluiau prin oraş. Argumentele neparticipării sunau cam aşa: „Noi n-am prea auzit de centre universitare precum Galaţi, Tîrgovişte sau Constanţa. De la studenţii din asemenea *centre* a început mişcarea asta cu revendicări ciudate. Nu ne asociem lor." Un lider din Constanţa spunea că aşa-numitele *revendicări politice,* trebuie exprimate chiar dacă nu se poate spera într-o rezolvare rapidă a lor. Bucureştenii de la A.S.E. şi Politehnică s-au dovedit mult mai pragmatici, păstrînd doar revendicări specifice lor, cu caracter social. Braşovenii au procedat la fel, neasociindu-se nici ei cererilor politice. Studenţii de naţionalitate maghiară din Tg. Mureş au protestat chiar public împotriva punctului privitor la universitatea maghiaro-germană. Ei şi-au declarat disponibilitatea participării la grevă dar numai în cazul renunţării la asemenea revendicări de natură politică. Totuşi, nici revendicările sociale n-au întrunit un acord general din partea multelor ligi, asociaţii şi sindicate din ţară. Aceea care privea considerarea anilor de facultate drept *vechime în muncă* era la rîndu-i controversată în ciudăţenia ei.

În altă ordine de idei, mulţi studenţi ne se prea împăcau cu liderii lor. La universitatea din Bucureşti liderul, Bogdan Aligică, a fost demis în forţă. A izbucnit o întreagă nebunie, cu inflamări mentale şi verbale care ajungeau pînă la ideea că însuşi preşedintele ţării ar fi implicat în această demitere. Unii studenţi de la A.S.E. se întrebau cum au fost aleşi liderii, de unde au răsărit acei oameni care susţineau rezolvarea necazurilor lor, dar şi a unor probleme cu totul străine de ei. O parte a studenţilor n-au participat la nici o votare sau desemnare a liderilor şi nici n-au auzit să fi existat vreodată aşa ceva. În schimb, liderii se plîngeau că unii studenţi ori nu înţeleg ce e aceea o grevă ori nu vor să o ia în serios, arborîndu-şi la piept ecusonul cu inscripţia „sunt în grevă" dar participînd în acelaşi timp, liniştiţi, la cursuri. Şi aşa, pînă la urmă, întreaga mişcare s-a transformat într-un talmeş-balmeş. Singurul numitor comun, intuit şi de primul-ministru, a fost acel 4% din buget, de acordat învăţămîntului. În multe ziare însă, pe perioada grevei au apărut titluri incendiare. Părea că gazetarii ar aştepta un fel de *mai '68* francez. Nu a fost aşa. Firește că studenţii au probleme sociale serioase pentru rezolvarea cărora merită luptat. Parcă, totuşi, unui război al studenţimii unite în jurul vreunui lider încrîncenat, cu sticle incendiare împotriva corupţiei, ca în Coreea de Sud, sau cu idei comuniste ori fasciste, îi sînt preferabile diversitatea de opinii, spiritul universitar şi poate şi naivitatea, chiar dacă ele duc uneori la pierderea negocierilor cu guvernul.

Andrei MANOLESCU

Léon ŞESTOV

QUASI UNA FANTASIA

Léon Şestov (1866-1938), unul dintre cei mai străluciţi şi mai rebeli gînditori religioşi ai diasporei ruse, a studiat matematicile, dreptul şi filozofia la Moscova. În 1920 se stabileşte definitiv la Paris, unde va fi profesor de filozofie la Institutul de Studii Slave; turnee de conferinţe în Germania, Olanda, Elveţia, Palestina. Lucrări: „Ideea Binelui la Tolstoi şi Nietzsche", „Filozofia tragediei" (Dostoievski şi Nietzsche), „La graniţele vieţii" (Apoteoza dezrădăcinării), „Puterea cheilor" – Berlin, 1923, „Kierkegaard şi filozofia existenţială" – Paris, 1939, „Atena şi Ierusalim" – Paris, 1952, „Sola fide" (Luther şi Biserica) – Paris, 1966. Asemenea prietenului său, Nikolai Berdiaev, el are o energie plină de vervă în dinamitarea certitudinilor, a convingerilor sedentarizate, religioase ori filozofice. Are voluptatea de a gîndi în răspăr, de a stîrni „scandaluri" puse teribilist în scenă, de a construi stupori. Am tradus aici trei pasaje din volumul „În balanţa lui Iov" – Paris, 1929, cap. „Cutezanţe şi supuneri", exerciţii alerte şi dezinvolte de contestaţie.

O şcoală de smerenie

Ar fi de folos tuturor – dar mai ales oamenilor prea siguri de sine – să studieze lucrările marilor filozofi. Sau, mai precis, lectura ar fi utilă în măsura în care oamenii ar şti să citească. Orice „mare sistem filozofic", scrutat de aproape şi pe îndelete, ne poate instrui asupra slăbiciunilor noastre. Atîtea întrebări, referitoare la lucruri atît de grave, de importante, de necesare; şi nici un răspuns satisfăcător! În plus, tot soiul de contradicţii la tot pasul. Pe deasupra, autorul se dovedeşte incapabil să părăsească poziţia în care s-a instalat o dată pentru totdeauna. E cazul marilor gînditori, a celor mai mari... Ce este omul de-şi poate socoti raţiunea drept perfectă, divină? N-ar fi mai bine să admită că raţiunea ne e dată ca un embrion, ca germen a ceva ce putem doar voi, începe dar nu desăvîrşi? Exact pe dos de cum gîndeau anticii, nu materia ar exista, deci, potenţial, în virtualitate iar nu în act, ci sufletul: fiecare din noi fiind o anume „posibilitate" ce devine, dar nu a devenit, încă, o realitate.

Quasi una fantasia

Nu ştiu ce mă miră mult: orbirea voluntară a omului ori timiditatea lui naturală. S-ar putea ca una să fie legată de cealaltă. Omul refuză să vadă fiindcă îi e frică. De ce îi este teamă? Nici el nu ştie prea bine. Cel mai teribil i se pare să violeze „legea". Toată lumea e convinsă că există anumite legi eterne şi că lipsa ori transgresarea lor înseamnă moartea. Viziunea noastră spirituală îşi creează un orizont tot atît de strîmt, de limitat ca viziunea noastră fizică.

Omul este măsura tuturor lucrurilor! Maxima lui Protagoras ne înspăimîntă şi astăzi. Cîte eforturi a făcut gîndirea umană pentru a-l suprima pe Protagoras împreună cu doctrina sa! Nimic nu i-a stat în cale; s-a apelat, pare-se, pînă şi la calomnie; cu toate astea, Socrate, Platon, Aristotel erau veridici şi sinceri, voiau să slujească doar adevărului. Dar le era frică: a-l accepta pe Protagoras însemna să devii hulitor de adevăr, altminteri spus să te sinucizi moralmente. Or, n-avea de ce să ţi se facă frică. În primul rînd, maxima lui Protagoras nu ne sileşte cîtuşi de puţin să urîm ori să dispreţuim raţiunea. După cum o dovedesc chiar dialogurile lui Platon, Protagoras nu dispreţuia raţiunea; dimpotrivă, o iubea, o venera, chiar dacă, e adevărat, nu vedea în ea principiul prim, principiul suprem. Pentru el, omul era situat deasupra raţiunii. Atitudinea e însă departe de a fi una dispreţuitoare. Temerile lui Platon şi Aristotel erau aşadar deşarte şi ei au comis poate cea mai mare crimă ascunzînd posterităţii adevăratul sens al doctrinei lui Protagoras. Culmea e că s-au servit de ajutorul unor Melytos şi Anytos, otrăvitorii lui Socrate! Fiindcă lucrarea lui Protagoras despre zei a fost arsă. În ciuda tuturor eforturilor întreprinse de istorici, ne e cu neputinţă să smulgem trecutului şi să-i reînviem gîndirea. Protagoras era un sofist, făcea negoţ cu adevărul; cam atîta ştim despre el. Ghicim totuşi că „judecata istoriei" e nedreaptă, că dacă majoritatea sofiştilor vindeau adevărul, Protagoras urmărea, în ce îl priveşte, înalte scopuri filozofice. Care ar putea fi ele? Trebuie să ne mulţumim cu conjecturi şi, cu riscul de a ne înşela, să inventăm *quasi una fantasia*.

„Omul este măsura tuturor lucrurilor". „Fiecărei afirmaţii i se poate opune o afirmaţie contrară." Iată tot ce ne rămîne de la el în afara primelor fraze din lucrarea despre zei, care nu ne spun însă mare lucru. Cum trebuie înţelese aceste maxime? Pe de o parte, ele sînt absurde, aşa cum au arătat-o Platon şi Aristotel, fiindcă conţin o contradicţie. Pe de altă parte, însăşi absurditatea – atît de *evidentă*, de *provocatoare* – ne obligă să admitem că propoziţiile poartă un sens ascuns, diferit de cel pe care i-l atribuie o interpretare ostilă. Ceva mai binevoitoare decît anticii, critica modernă încearcă să atenueze absurditatea primei maxime interpretînd-o în sensul „relativismului specific": măsura lucrurilor nu este omul particular, individul, ci omul general, ca specie. O atare concepţie pare ceva mai acceptabilă. Însă ea nu elimină contradicţia esenţială, refulată mai adînc, ci o acoperă: într-adevăr, aşa cum a arătat-o Husserl, relativismul specific nu dispune de nici un avantaj în raport cu relativismul individual. Noile interpretări nu invalidează prin urmare judecata istoriei; îi amînă doar execuţia. Protagoras nu mai poate interveni în dezbatere: Platon şi toţi acei Melytos l-au lipsit pentru totdeauna de cuvînt. Însă curiozitatea noastră, nevoia noastră de a şti nu fac decît să crească. Zeii sînt geloşi: nu vor să descopere muritorilor misterele fiinţei. Nu cumva ei au fost cei care au dat ajutor lui Platon şi lui Aristotel pentru a se debarasa de Protagoras, determinîndu-i să se alieze (monstruoasă alianţă) cu asasinii lui Socrate, tocmai pentru că Protagoras întrevăzuse ceva ce oamenii trebuie, după zei, să ignore? Forţa internă a unei idei religioase, spunea A. Harnack (*Dogmengeschichte* II, 272), ca şi cea a unei idei filozofice, nu-i garantează niciodată triumful în lume. Aş merge chiar mai departe: cred că – istoria gîndirii umane o confirmă de altfel – dacă cineva ar reuşi să descopere adevărul suprem, religios ori filozofic, şi l-ar proclama, oamenii ar refuza, din voinţa zeilor, să-l accepte... Zeii au alcătuit astfel lucrurile încît adevărul ultim să fie mereu învăluit de contradicţii inacceptabile, de neîndurat pentru urechile noastre, înfricoşătoare chiar pentru cei mai îndrăzneţi. Ce şuvoi de discursuri şi scrieri pe această temă, de la Heraclit şi eleaţi, pînă la Kant, Hegel, Schopenhauer!

E de notorietate publică faptul că sistemele filozofice cele mai remarcabile nu sînt scutite de contradicţii; ar fi fost de mult timpul, pare-se, să ne obişnuim cu ele şi să le considerăm ca pe un „dar al zeilor"! Şi totuşi oamenii persistă să considere contradicţiile drept agăţîndu-se ilegal de concepţiile noastre şi încearcă mereu să le depăşească sau, dacă nu le e cu putinţă, se fac că nu le observă. Adevărurile filozofice, adevărurile referitoare la „rădăcinile şi obîrşiile întregului" nu sînt de altfel singurele care contrazic, la prima vedere, evidenţa şi se contrazic pe ele însele: lucru straniu, toate marile descoperiri ştiinţifice au început prin a părea absurde; nu o dată, adevărul sesizat şi proclamat a trebuit să aştepte secole întregi înainte de a fi unanim recunoscut. E ceea ce s-a întîmplat cu doctrina pitagoriciană a mişcării pămîntului: era falsă, toată lumea îşi dădea seama de asta şi a refuzat prin urmare s-o admită timp de o mie cinci sute de ani; chiar şi după Copernic a trebuit ca ea să fie ascunsă de privirile perspicace ale apărătorilor tradiţiei şi ai bunului simţ. Marea majoritate a oamenilor nu-l iau în seamă pe Newton: omul „vede" că greutatea, ca şi impenetrabilitatea sînt proprietăţi ale materiei; cum ar putea admite că obiectele nu au, în sine, greutate, că – în vid – o pînză de păianjen cade cu aceeaşi viteză ca un bolovan? În ochii lui Aristotel, o ştim, lucrul reprezenta culmea absurdului. Declaraţia lui Protagoras e evident contrară bunului-simţ.

Omul e măsura tuturor lucrurilor! Altfel spus, nu realitatea obiectivă e cea care ne determină judecăţile; judecăţile noastre determină realitatea obiectivă. Pe deasupra, avem motive să credem că Protagoras nu profesa un relativism specific, ci unul individual; credea deci că fiecare om măsoară lucrurile după sine şi că există, în consecinţă, tot atîtea adevăruri cîţi indivizi. Mai rău: există chiar mai multe adevăruri decît indivizi, pentru că un om gîndeşte într-un fel astăzi şi altminteri mîine. Care ar fi atunci criteriul adevărului? Cum putem distinge adevărul de eroare? Şi cum putem trăi dacă nu reuşim să deosebim adevărul de eroare? Ultima problemă îi tulbură chiar şi pe apărătorii moderni ai lui Protagoras, pe pragmatişti, care se străduie să dovedească faptul că e totuşi cu putinţă să trăieşti, că – adoptînd punctul de vedere al lui Protagoras – putem totuşi obţine un criteriu de adevăr şi-i putem da o bază solidă: e de ajuns pentru aceasta să-i urmezi pe pragmatişti, ţinînd seama exclusiv de util. Am dispune astfel de un criteriu care satisface cele mai severe exigenţe. Raţionamentele pragmatiştilor amintesc perfect pe cele ale nu mai ştiu căror sălbatici: ce susţine pămîntul? – Un elefant. – Şi ce-l ţine pe elefant? – Un melc... Curiozitatea sălbaticului e împăcată: pământul se sprijină pe ceva, are un temei.

Ideea că pămîntul nu are nici o nevoie să fie susţinut, ideea aceasta ar părea sălbaticului, ca şi multor europeni de altfel, complet absurdă, ineptă. Dacă l-ar putea citi pe Aristotel, ar declara: „Sînt lucruri ce pot fi spuse, dar nu şi gîndite". Ideea gravitaţiei s-a încrustat în aşa măsură în inteligenţa umană încît a renunţa la ea pare echivalent cu a renunţa la gîndire. La fel se întîmplă cu doctrina lui Protagoras referitoare la criteriul de adevăr. Omul este măsura tuturor lucrurilor! Nu poţi gîndi astfel decît într-un azil de nebuni, declară Husserl. Poţi spune lucrul acesta, dar nu îl poţi gîndi, afirmă Aristotel. Protagoras nu era totuşi nici smintit, nici mincinos. Dar ghicise, pare-se, că melcul infim e tot atît de incapabil să susţină elefantul uriaş pe cît de neputincios e elefantul să sprijine imensul pămînt. Şi-atunci îi răsare îndrăzneaţa, miraculoasa idee: e oare indispensabil ca adevărul să fie „susţinut"? E oare adevărat că adevărul „cade" dacă nu îl susţii? S-ar putea să nu cadă. S-ar putea ca „universalitatea şi necesitatea" să nu fie nicidecum proprietăţi ale adevărului, aşa cum greutatea nu este o proprietate a corpurilor. În condiţiile existenţei noastre, greutatea este, într-adevăr, „aproape" o proprietate a corpurilor: nimeni nu a ridicat vreun obiect fără să resimtă senzaţia greutăţii lui. Şi nimeni nu a văzut vreodată şi nu poate vedea adevărul dacă acesta nu îndeplineşte în prealabil condiţiile pe care i le impune pricipiul contradicţiei. Însă totul ne face să credem că, formulîndu-şi teza, Protagoras avea în vedere nu adevărul empiric, ci adevărul metafizic, adevărul aşa cum îl poartă în sine zeii nemuritori.

Chiar aici, pe pămînt, putem constata că oamenii nu au toţi aceeaşi atitudine faţă de adevăr. Iată un exemplu: însoţită de doamnele de onoare, o regină intră în loja sa la teatru. Regina se aşează fără a privi înapoi. Doamnele de onoare se întorc, aşezîndu-se abia după ce au constatat că fotoliile se află la locul lor. Regina nu are nevoie să se întoarcă, să se informeze pentru a şti. Ea îşi are „logica" proprie: jilţul e acolo *fiindcă* regina ia loc; oamenii de rînd se aşează numai dacă dispun de un fotoliu. Poate că la asta revine ideea lui Protagoras. În pofida faptului că experienţa cotidiană dovedeşte contrariul, Protagoras vedea ori credea (nu pot să spun cu precizie) că e dat omului să creeze adevărul, că în vinele sale curge un sînge regal. Omul nu e silit să se întoarcă la fiecare pas, să ceară autorizarea adevărului decît în măsura în care el aparţine lumii empirice, unde domnesc legile, normele, regulile, reale ori imaginare, unde toate lucrurile, inclusiv adevărurile sînt grele şi cad dacă nu sînt susţinute. Omul aspiră la libertate; fiinţa sa se avîntă către zei, către divin, cu toate că nu „ştie" nimic despre zei şi despre divin, sau, mai precis, tocmai fiindcă nu ştie nimic despre ei. Nu trebuie „ştiut" nimic despre zei. E de ajuns să-i auzi, să le auzi chemarea spre acele regiuni înalte unde domneşte libertatea, unde domnesc fiinţele libere. Iar primul pas pentru a te alătura zeilor constă în a depăşi, fie şi numai în gîndire, această gravitaţie, atracţia spre centru, spre sol, spre stabil şi permanent, care ne apare drept inerentă naturii însăşi a celor vii. Nu există legi mai presus de om. Totul este pentru el: şi legea, şi sabatul. El e măsura lucrurilor, chemat să legifereze ca monarh absolut, în drept să opună fiecărei afirmaţii afirmaţia contrară.

Întrebări şi răspunsuri

A pune întrebări nu înseamnă încă a întreba. Papagalul e şi el în stare să pună întrebări. Într-un anume sens, nouă zecimi dintre oameni sînt papagali. Vorbesc, nu încetează să vorbească, dar în spatele cuvintelor lor nu e nimic. Dacă cineva întreabă: ce e timpul ori veşnicia, sau moartea? nu trebuie să ne închipuim că omul acela „bate" undeva şi că îi va fi „deschis", dacă e să credem Scripturilor. Nu bate; se mulţumeşte să pronunţe cuvinte. A bate nu e uşor, nu e uşor chiar deloc; „batem" doar în cazuri extrem de rare. Poate de aceea nici nu ni se deschide. Chiar „preafericiţii înţelepţi aflaţi mai aproape de zei" preferau să raţioneze mai degrabă decît să bată. Iar astăzi, cînd dispunem de atîtea cărţi şi fiecare din ele ne oferă sumedenie de idei gata făcute, cine ar mai vrea să caute, să întrebe, asumîndu-şi riscul şi primejdia? Cu atît mai mult cu cît nimeni nu crede în Scriptură. Toată lumea e convinsă că oricît de tare ai bate, nu ţi se va deschide nimic. De altfel, cine ne-ar deschide, de vreme ce acolo nu e nimeni? Aşa că oamenii preferă să combine cu iscusinţă idei vechi în loc să reflecteze şi să caute cu acea tensiune a întregii fiinţe care, singură, poate da naştere unor întrebări demne de răspuns.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Bunicuţa publicitară

Acest bărbat cunoaşte viitorul şi trecutul dvs.

M. A. R. spune: „Pînă astăzi mă îndoiam de ştiinţa dvs. Dar dvs. aţi retrasat întregul meu trecut, cu scenele lui care s-au derulat cu o aşa claritate a detaliilor, încît am rămas uimită şi cred pentru totdeauna în prezicerile dvs.

Badijonaţi uşor cu mină de plumb sau cu cerneală palma mîinii stîngi şi presaţi-o apoi pe o hîrtie. Trimiteţi amprenta împreună cu anul şi data naşterii (şi ora, dacă este posibil). Adăugaţi un plic timbrat cu adresa dvs. şi un mandat de 1,50 fr. pentru a vi se trimite *Harta planetară*. Vă voi trimite, bazat pe această hartă, **un STUDIU GRATUIT** al vieţii dvs.

Profesor M. RADJA,
69, rue Monge, Paris

NOTĂ: Reclama de mai sus este dintr-un almanah parizian de la începutul secolului. Interesant este că, deşi s-a mai rafinat, retorica a rămas, în esenţă, aceeaşi şi astăzi pentru acest tip de reclame sau pentru discursul publicitar în general. Avem aici mărturia unei beneficiare (care la început era mefientă, dar a fost convinsă de rezultatele extraordinare etc.), imaginea care îl reprezintă pe „profesor", încărcat de toate atributele misterului şi exotismului (oriental musulman, cu nume indian) sau seducătorul cuvînt „gratuit" (deşi serviciul respectiv intră şi el în preţ). Nu este de mirare ca, neînsoţind o reclamă ca cea de mai sus de nici o explicaţie, să primim la redacţie – aşa cum s-a întîmplat în cazul altor texte publicate tot la rubrica „Bunicuţa publicitară" – epistole de la unii cititori care să se arate interesaţi de obiectul publicităţii respective. ***(C. P.-B.)***

Circumvoluţiuni

Care este specificul femeii la ceartă şi la bătaie?

Femeia rămîne femeie atît timp cît ea nu părăseşte terenul păcii şi femeia dispare din femeie exact din momentul cînd ea se angajează într-o bătălie. Cu toate că feminitatea se pierde odată cu pumnii şi insultele, totuşi încă se mai poate observa o deosebire între femeie şi bărbat în felul de a lovi şi în vocabularul insultător.

Pasiunea femeii este de a pălmui obrajii aşa precum pasiunea bărbatului este de a lovi fesele. Aceasta este regula atunci cînd femeia violentează un bărbat sau cînd bărbatul violentează o femeie.

Aşa este însă regula şi în bătaia dintre două femei. Şi întrucît profesiunea m-a făcut de mai multe ori martor ocular, îmi permit a expune aici cele observate de mine.

N-am văzut niciodată o femeie izbind în pieptul altei femei. Această abţinere persistă chiar în cele mei înverşunate încăerări şi chiar atunci cînd epuizarea aduce bătălia spre sfîrşitul ei.

Pentru ce o femeie nu loveşte sînii?

Moraliştii ar spune că femeia nu loveşte sînii pentru că în ierarhia ei a valorilor sînii se găsesc pe planul lucrurilor divine şi deasupra pămîntescului din încăerare. Sociologii ar spune că femeia nu loveşte sînii pentru că aceştia sînt factorul comun care solidarizează femeile în raporturile lor cu bărbaţii şi pentru că sînii reprezintă specia înainte de a fi parte din adversară.

Tactica femeii la bătălie este aproape întotdeauna aceeaşi. Cu mîna stîngă trage de păr şi cu mîna dreaptă loveşte la nas.

Orice prefaţă e un Jurnal de Actualităţi*

„Pour la petite histoire" sau pentru „la grande" (même combat!)
al doilea volum cu „Interviuri uitate" apare
într-un decembrie cînd nimeni nu ştie exact
cîte filme româneşti noi au rulat pe ecranele patriei
(unul, două, niciunul?) în anul 1998,
mai nimeni nu ştie – eu, personal, zic că niciunul –,
mai fiecare ridică din umeri, nu-l interesează,
nu se indignează, nu face insomnie, nu înjură,
nu scrie pamflete, nu concepe manifeste
pentru salvarea filmului românesc, nu organizează
mitinguri, colocvii, mese rotunde şi copioase la Neptun,
la marginea mării, nu cheamă lumea în stradă,
la Universitate, la Senat, în Piaţa Revoluţiei –
ar trebui inventată o Piaţă a Involuţiei,
aceştia, din volumul II, lîngă cei din volumul I,
cîţi au rămas, de bună seamă, în viaţă, dar
– în cel mai strict sens al cuvîntului –
avîndu-i în vedere, în orbite, pe pleoape, aproape,
şi pe cei duşi,
aceştia, actorii noştri şi ai Evei din ultimul sfert de veac,
în frunte cu ministrul Culturii, Ion Caramitru,
şi încheind cu cea mai tînără dintre ei, Maia,
ar trebui să găsească locul pentru Piaţa Involuţiei,
în Bucureşti, ei – uite-aşa, de-al dracului,
din incorectitudine politică, din spirit elitist
de dreapta, din nostalgii de stînga,
dar ţinîndu-se cu ambele mîini unii de alţii –
ei ar trebui să găsească locul pentru o
Piaţă a Involuţiei, căci dintre ei a pornit, cîndva,
fantasmagoria că „străzile au amintiri",
şi chiar au, într-un oraş cu strada Pacienţei
şi strada Sapienţei, ar fi loc măcar de strada Involuţiei
şi acolo, „fără violenţă!", doar un pumn
de oameni, cîţi se strîngeau, în Fahrenheit 453,
în pădure, ca să-şi povestească „Muntele magic",
aici, „pe Involuţiei", să-şi zică o scenă, două,
trei, din filmele în care au jucat, rîs, murit
din prea multa lor dragoste de viaţă (filmul acela
superb, mort acum din prea multă politică,
veşnică amintire şi „Duminicii la ora 6",
veşnică amintire tuturor filmelor incomode Gorilei
politice, King Kong-ului dogmatic şi hemiplegic)
iar după ce-şi vor fi încheiat murmurul acela
autobiografic, poate freudian, cineva o să citească
dintr-un „interviu uitat", din urmă cu exact 25 de ani,
al lui George (Consantin), asigurînd, prin două citate,
moment oximoronic de fior şi rîs,
sentimentul măreţ şi mălăieţ al continuităţii la români,
clipa hazotragică din orice vis de monstru uman
şi antikingkong, două fraze din George, la 1973:
„De ce oare n-a mai apărut un Penciulescu, Giurchescu,
Esrig, Pintilie..."
şi (în aceiaşi tăcere a Involuţiei):
„N-am văzut un film românesc scos pe piaţă peste 10 ani, pentru că a fost foarte bun şi se cere revăzut; n-am auzit de fenomenul ăsta; dacă auziţi cumva, spuneţi-mi şi mie"...
„Pour la petite histoire" şi pentru „la grande" (même combat!)
al doilea volum cu „Interviuri uitate" apare
într-un an care, pe plan extern, a cunoscut
două evenimente cinematografice:
spre toamnă, la Veneţia, Pintilie a cucerit
Premiul Special al juriului, iar spre vară,
la celălalt capăt al bazinului mediteranean,
la Tel Aviv, într-o „săptămînă a filmului românesc",
la Cinematecă, în seara deschiderii, cînd Victor
(Rebengiuc) a început să recite: „Şi dacă ramuri bat
în geam şi se cutremur plopii..."
sala de septuagenari israelieni a continuat murmurînd
în română:
„...E ca în minte să te am
Şi-n gînd să mi te apropii".
...Cum altfel să se încheie un Jurnal de Actualităţi ale Istoriei mari şi mici decît cu un „spuneţi-mi şi mie"...?

Radu COSAŞU

* Prefaţă la cel de al doilea volum de „Interviuri uitate" ale Evei Sîrbu, în curs de apariţie la Editura Ara.

Faptul se repetă cu regularitate de matematică. La femeile inculte şi idem la femeile culte. Se pare că numai psihologii au reuşit să găsească explicaţia. Părul este principala podoabă a capului feminin şi smulgerea lui constituie în optica unei femei cea mai înjositoare pedepsire. Se loveşte nasul pentru că de acolo ţîşneşte cel mai uşor şi cel mai abundent sîngele şi pentru că femeia dezlănţuită simte plăcere cînd vede sîngele curgînd gîrlă.

(din Dr. Milcoveanu Şerban, *Ce este nou în femeie? – observaţii raţionate şi eseuri analitice*, Bucureşti, 1995)

Bazar

Regele iubirii

Într-o lume pragmatică, Liviu Mateş, cîntăreţ, se auto-declară „regele iubirii". Pe cînd fraţii Peşte preamăreau celularul şi Cielo-ul, Liviu Mateş e fan romantism. Pe coperta casetei, cantautorul chiar arată ca un rege, dar kitsch: are coroană, hlamidă, dungă aurie pe mijloc. Petele de culoare sînt ciorapii mov, în sandale. Liviu Mateş cîntă un soi de manele cu inflexiuni folk. Bărbăţia lui nu se simte lezată de o doză cantabilă de sentimentalism: *„În război am să mă lupt – Să cîştig dragostea ta (...) – Toată viaţa mea – Eu am să mă lupt – Să cîştig iubirea – Care ţi-ai dori."*

Latura feminină a cîntăreţului este foarte vizibilă în melodia intitulată *Esmeralda*. Da, aceeaşi *Esmeralda* – cea care a sedus inimile şi audienţa telespectatorilor *Antenei 1* şi a pus bazele revistei cu acelaşi nume. Dl Mateş infirmă prejudecăţile ce susţin, sus şi tare, că bărbaţii sînt antitelenovelici. Regele iubirii nu numai că narează tragica poveste a Esmeraldei şi a amorurilor sale, ci ne delectează şi cu propriile sale păreri (a se urmări, cu atenţie, secţiunea legată de mame şi copii). Dar să lăsăm povestea să curgă:

Esmeralda, ce mult ai suferit / De cînd te-ai născut / Doica te-a schimbat / Cu un alt băiat / Şi-ai crescut fată săracă / Că tu n-ai ştiut / Pînă mai tîrziu... / Dacă ai mamă şi tată... / Esmeralda, focul te-a orbit / De n-ai mai văzut / Cine te-a salvat / Şi te-a învăţat / Te-a cerut să-i fii nevastă / Prea mult te-a mînţit / Acum a murit / Da' tu eşti cea mai frumoasă / Esmeralda te-ai îndrăgostit / Şi ai copil mic / De Jose Armando / Care n-a ştiut / Că este copilul lui / Acuma a aflat / Şi îi pare rău / Că prea mult te-a supărat / Esmeralda, ca tine mai sînt / Femei pe pămînt / Care nu va şti / La copiii lor / Cine le poate fi tată / Îi va neglija / Îi va chinui / Dar îi va iubi ca mamă / Esmeralda te vei regăsi / Iubită vei fi / Că ai suflet gol / Inimă curată / Şi prea mult ai suferit / Fericirea ta / E copilul tău / Şi Armando cel iubit.

Iaromira POPOVICI

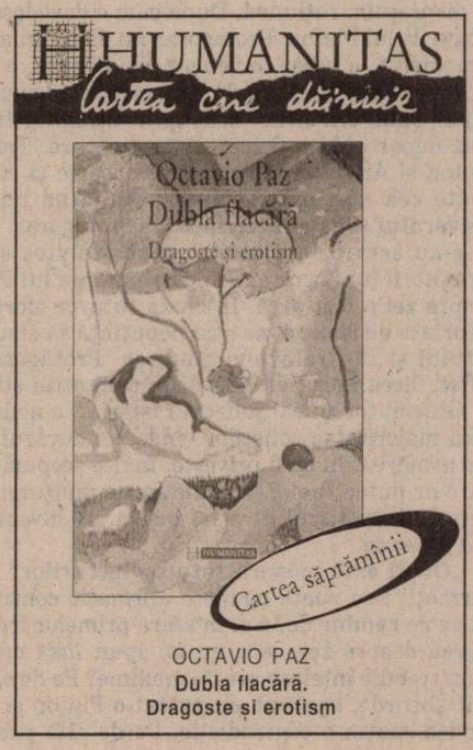

Oameni şi porci

Terminus paradis – filmul lui Lucian Pintilie care a primit Marele Premiu al Juriului la Festivalul de la Veneţia – începe cu o urmărire: un soldat dezertor încearcă să fugă, avînd armata şi elicopterele poliţiei pe urmele sale... Soldatul trece prin apă, se-afundă în marea unui lan de porumb, se ascunde; armata şi poliţia încep să tragă, orbeşte; un colonel cade rănit, apoi dezertorul este ciuruit de gloanţe în aplauzele unor gură-cască civili şi imbecili... Este o scenă care cheamă în memoria cinefililor finalul antologic al **Reconstituirii**, dar şi ante-finalul **Balanţei** şi brambureala armată de pe la mijlocul aceluiaşi film, cînd Maia Morgenstern şi Răzvan Vasilescu se trezeau între tirurile încrucişate ale unei aplicaţii militare.

„Masacrul inocenţilor" este o temă ce revine obsedant în filmografia lui Pintilie. O regăsim în toate filmele sale – toate, cu excepţia lui **Prea tîrziu** (pelicula cea mai puţin decantată, cea mai amorfă); de la **Duminică la ora şase** la **O vară de neuitat** ajungînd, iată, la acest **Terminus paradis**, este aproape o „figură impusă"... Ce s-a schimbat, în opera cinematografică a lui Pintilie, nu este conţinutul, ci forma: o anume precipitare, o anume urgenţă au făcut ca fiecare din filmele regizate de el după revoluţie să piardă, progresiv, din claritatea „liniei" pe măsură ce aglutina mai multă (prea multă!) substanţă. Din acest punct de vedere, **Terminus paradis** înseamnă o revenire – salutară – la *formă*. Nu ştiu dacă Pintilie s-a „cuminţit" (cum afirma, imprudentă, o revistă franceză de cinema), dacă s-a „înseninat" sau dacă ceea ce aduce el, nesperat, în acest ultim film al său se numeşte „lirism" sau „speranţă"... Este cert însă că există mult mai puţină zgură decît în **Prea tîrziu** şi mai puţin declarativism factice decît în **O vară de neuitat**. Absurdul, grotescul, sordidul unei Românii aproape împăcate cu Apocalipsa ei cotidiană au devenit „piese de decor", fatalităţile de care se izbesc, patetic, personajele din **Terminus paradis**; esenţa e de căutat în altă parte.

E de căutat, de pildă, în povestea de amor nebun dintre porcarul Mitu (Costel Caşcaval, cam monocord) şi ospătăriţa Norica (Dorina Chiriac, revelaţia filmului). Pînă spre jumătatea poveştii, iubirea lor „mişcă sori şi stele" – sau, pentru că sîntem în România, REBU-uri şi RENEL-uri... O dragoste mai convingătoare decît cea din **Balanţa**, mai puţin cinică, mai pură în naivitatea ei plină de compromisuri. Urcată pe braţe pînă la ultimul etaj pentru că – firește – ascensorul nu merge, Norica se trezeşte în al nouălea cer, dar îşi păstrează capul pe umeri: amor-amor, dar banii nu vin de la porci! Îl anunţă, aşadar, pe Mitu al ei că nu renunţă la leafa de ospătăriţă şi nici la „atenţiile" patronului... Intervine, atunci, prima răsucire a poveştii: Mitu e-nrolat în armată. Odată ajuns aici, de la „culcat! drepţi!" la batalion disciplinar nu e decît un pas, şi tot aşa pînă la finalul atroce dar previzibil. Din istoria unui amor imposibil, **Terminus paradis** devine istoria unei armate imposibile – cu zbiri care-njură pe americăneşte şi ordine contradictorii, cu bromură în ceai şi masturbări strict supravegheate... „Esenţa" de care aminteam se reduce la o nuntă oficiată stîngaci şi folcloric într-o bisericuţă de carte poştală şi o Norică lăsată în cîmp, cu copilul în braţe – minusculă siluetă îndoliată brăzind cadrul „poetic" pe care se derulează genericul...

Această pierdere a esenţei (inexplicabilă prin altceva decît prin „oferta" contradictorie a celor doi scenarişti!) este problema principală a peliculei – lucrul care face ca **Terminus paradis** să se înfăţişeze,.finalmente, ca un film (din păcate) neîmplinit, sau împlinit pe jumătate: o primă parte plină de promisiuni, o a doua parte minată de (prea multe) episoade paralele! Cît priveşte postura de *raisonneur* a lui Mitu (vezi acele comentarii din off de pe la-nceput, despre asemănările dintre oameni şi porci), aceasta dispare la fel de brusc cum şi apăruse – ca şi cum scenariul ar fi decis, pe neaşteptate, că Mitu nu poate fi un Titi (personajul „filozof" din **Balanţa**!)... Întrebare îndreptăţită: oare ce îl face pe cel mai important regizor de film român să ezite a-şi scrie el însuşi scenariile? Este o ezitare care-l onorează, dar şi o modestie care-l costă...

Alex. Leo ŞERBAN

FIPRESCI la Londra

A 42-a ediţie a Festivalului internaţional de film de la Londra a avut loc între 5 şi 19 noiembrie. Pentru prima oară în istoria festivalului a fost constituit un juriu FIPRESCI (Federaţia internaţională a presei cinematografice), format din: Dan Făinaru, preşedinte (Israel), Ella Taylor (SUA), Ashley Ratnavibhushana (Sri Lanka), Jonathan Romney (Marea Britanie) şi Alex. Leo Şerban (România).

Filmul premiat de juriul FIPRESCI este **Idioterne** („Idioţii") de Lars von Trier, o Menţiune specială revenind şi iranianului Abolfazl Jalili pentru **Dance of Dust**.

Nu rataţi

Festivalul Naţional de Teatru, vineri şi sîmbătă, ora 19, Sala Mare a Teatrului Naţional – *Dom Juan,* de Molière, Théâtre de L'Union, Centre dramatique National du Limousin, regia Silviu Purcărete.

Jerzy Grotowski şi Teatrul Laborator

Teatrul ACT organizează, în parteneriat cu **L'Académie Expérimentale des Théâtres** Paris şi **Editura Unitext**, în colaborare cu Workcentre Jerzy Grotowski – Pontedera, Italia şi cu Centrul Internaţional de Artă Contemporană, şi cu sprijinul Centrului Cultural Român de la Paris, în premieră pentru România, un **workhop** de prezentare a metodei de lucru şi a operei regizorului **Jerzy Grotowski**, figură tutelară a teatrului secolului XX. Sponsor CONNEX GSM.

Programul cuprinde conferinţe, dezbateri, demonstraţii practice şi proiecţii de filme-document, inedite pentru România şi rar văzute în Europa, ale spectacolelor-far grotowskiene din anii '60, spectacole care au influenţat indirect şi evoluţia teatrului românesc.

Informaţii şi înscrieri la telefon (01) 310.31.03, zilnic 10:00-14:00.

CENTRUL INTERNAŢIONAL
PENTRU ARTA CONTEMPORANĂ
anunţă

concurs de proiecte curatoriale pentru Expoziţia Anuală 1999.
Proiectele trebuie să propună o privire neconvenţională asupra artei româneşti contemporane, în contextul internaţional al ultimilor 10 ani.

Data limită de primire a proiectelor: 15 ianuarie 1999.
Pentru informaţii suplimentare, ne puteţi contacta la sediul nostru din Str. Spătarului nr. 52, sector 2

Bucureşti, tel: (210 3070, 210 7777, e-mail: csac@mail.sfos. ro

Bustul Thaliei

Belcanto

– O noapte furtunoasă în regia lui Mihai Măniuţiu –

Cîţiva avizaţi amatori de teatru dintre prietenii mei au respins montarea lui Mihai Măniuţiu cu „O noapte furtunoasă", sub cuvînt că piesa n-ar suporta o tratare în spiritul teatrului de mască, ea fiind prin excelenţă o comedie psihologică. De fapt, Caragiale nu aduce în scenă individualităţi, ci întruchipări ale diverselor forme de putere: forţa brută a constrîngerii – Ipingescu, forţa banului – Jupîn Dumitrache, puterea simbolică a discursului – Rică Venturiano. Cu mult înainte de Alvin Toffler, dramaturgul român observa tranziţia puterii *(Powershift)* de la autoritatea înarmată *(le rouge)* la cea înstărită *(l'or)*, între ele ivindu-se, neaşteptată şi încă fragilă, autoritatea cunoaşterii *(le vert)*. Observaţia pătrunzătoare a lui Caragiale că spada (Ipingescu), simbolul unei aristocraţii scăpătate, mediază alianţa dintre aur (Jupîn Dumitrache) şi condei (Rică) explică asumarea de către intelectuali a sensibilităţii elitare şi, în consecinţă, dezgustul afişat faţă de spiritul burghez.

Mihai Măniuţiu foloseşte, conştient sau instinctiv, procedeele operei bufe pentru a sublinia schema conceptuală a piesei. Relatarea agresiunii lui Ţircădău asupra Ziţei este expusă într-un terţet accelerat ca o *cabaletta*. Personajele ies la rampă, ca pentru a-şi lansa ariile. Se leşină teatral, „ca la operă". Dorina Lazăr în roz, citind scrisoarea lui Rică, pare Arta Florescu cîntînd aria contesei din „Nunta lui Figaro". De altfel, piesa chiar poate fi interpretată ca o altă „Nuntă a lui Figaro", o sută de ani mai tîrziu. Ca şi acolo, o intrigă amoroasă cu *qui-pro-quo*-uri ornează o fină analiză socială. Jupîn Dumitrache este un Almaviva la fel de gelos, la fel de bine susţinut de autoritatea legală, cu încredere excesivă în valeţi puşi pe propăşire (Figaro/Chiriac) şi cu porniri sado-maso faţă de adolescenţi (Spiridon/Cherubino). G. Călinescu spunea că românii merg la piesele lui Caragiale ca italienii la operele lui Verdi, ştiind totul pe dinafară, anticipînd replicile (ariile) cu voluptate şi ciulind urechile pentru a evalua calitatea „acutelor". Ca urmare, Mihai Măniuţiu a fost perfect îndreptăţit să-şi construiască spectacolul din poncifuri operistice, iar rezultatul are mai mult haz decît opera propriu-zisă a lui Paul Constantinescu, excelentă în plan muzical, dar prea „veristă" în stil.

Conceput ca un proiect cultural de anvergură, spectacolul reuneşte doi monştri sacri, patru vedete şi un tînăr de viitor. Delectarea spectatorului este fără margini, observaţiile, oricînd posibile, referindu-se doar la regulile farmaceutice de dozare a ingredientelor interpretării. Astfel, am fi dorit ca Marin Moraru să apese puţin mai mult pe pedala „onorului", să accentueze latura „Don Ruy Gomes de Silva" a lui Jupîn Dumitrache. Scena citirii gazetei, cea mai importantă pentru Ipingescu-Dinică, este puţin cam prea fragmentată prin numeroase schimbări de poziţii şi gesticulaţii. Oana Pelea este irezistibilă, mai ales cînd emite sentinţe „profunde" privind efemeritatea fericirii sau forţa de atracţie a morţii. Marcel Iureş joacă un *macho* pasional care se dezlănţuie „cu metodă", păstrîndu-şi prudenţa mereu trează. Dorina Lazăr şi Marian Râlea întruchipează un credibil cuplu intelectual în devenire, el înclinînd spre analiza politică, ea spre literatura sentimentală. Marius Stănescu compune un foarte bun Spiridon, atîta doar că nu are încă, firește, lejeritatea partenerilor săi.

Decorul, un Răpciune bucureştean melancolic (ce contrast cu decorul uşor expresionist, stil *Nosferratu*, din filmul lui Jean Georgescu!), este elaborat, şi el, în spiritul unei montări de operă. Multă lume s-a întrebat, nedumerită, de unde vine trenul care şuieră din cînd în cînd (se aude probabil de la Filaret, prima gară a capitalei) pentru ca, în final, să năvălească în curtea cherestigeriei. Cu acest tren venise Vronski, cu doi ani înainte de premiera absolută a piesei, să-şi caute alinarea suferinţei şi uitarea vinovăţiei în războiul ruso-româno-turc. Trenul vine, deci, din „Anna Karenina", pentru uzul adulterei autohtone, Veta, în caz că romanţa ei ar lua o întorsătură urîtă. Dar nu suntem în ceţosul St. Petersburg, ci în veselul Platonești, aşa că personajele îi ies trenului în întîmpinare fără aprehensiuni, primindu-l cu veselie, ca pe o emblemă a Modernităţii.

Adrian MIHALACHE

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

O LEGE PENTRU OAMENI SĂNĂTOŞI

O temelie şubredă

Pînă acum, medicina nu a putut fi precis catalogată: de la „ştiinţa“ pînă la „arta“ de a vindeca oamenii, ea a fost etichetată în toate felurile. Şi toate etichetele i se potrivesc şi nu i se potrivesc. Cu toate acestea, este clar faptul că medicinii contemporane i se pot distinge două mari caracteristici: ea este, în acelaşi timp, ştiinţifică şi socială. Medicina nu a putut deveni ştiinţifică – şi nu va putea rămîne astfel – decît inserată în societate şi beneficiind de atenţia susţinută a autorităţilor şi de înţelegerea opiniei publice. Şi dacă cea din urmă a dovedit că este conştientă de importanţa acestei activităţi, nu acelaşi lucru se poate spune despre autorităţi. Cel puţin, nu în România. Dovada cea mai bună o reprezintă subfinanţarea cronică a sistemului sanitar. În timp ce în UE media cheltuielilor pentru sănătate este de 1 500$/locuitor/an – minimum în Portugalia, 500$ – în România se cheltuiesc aproape 60$/locuitor/an. Desigur, se poate începe de aici, problema rentabilităţii sistemelor de sănătate s-a pus şi se pune în toate ţările. Chiar dacă la începuturile medicinii moderne progresul acesteia a părut rentabil, a fost vorba doar de o aparenţă extrem de înşelătoare. Cu atît mai înşelătoare, cu cît acest progres a dus în ultima sută de ani la creşterea longevităţii – văzută cu precădere prin prisma „perioadei utile“ a vieţii omului. Numai că această ameliorare a longevităţii a dus de asemenea la prelungirea vieţii dincolo de „vîrsta productivă“. Cu alte cuvinte, la creşterea numărului persoanelor neproductive şi – implicit – la o sporire a sarcinii fiscale suportate de populaţia activă. Este exact ceea ce au observat de mult timp economiştii. Numai că medicinii nu-i pasă de valoarea economică. Ea este în serviciul vieţii. Nu face nici o diferenţă între bătrînul incapabil de orice fel de muncă şi adultul productiv. În sensul strict al termenului, medicina nu ar putea fi rentabilă decît dacă ar găsi mijloacele prin care să evite orice boală a adultului productiv – sau de a-i vindeca rapid bolile intercurente, pînă în ziua în care, în plină sănătate, dar incapabil de a mai lucra, acesta va fi lovit de o moarte subită. Formula este, oricine poate recunoaşte, de-a dreptul caricaturală. Că se acceptă sau nu, costul îngrijirii sănătăţii va creşte neîncetat pentru că vor fi din ce în ce mai multe persoane în vîrstă, scăpate de boli uşor de îngrijit sau de prevenit de medicina modernă, persoane care vor suferi mult timp, însă, de afecţiuni al căror tratament este lung, dificil şi, din aceste cauze, scump. Pe de altă parte, consumul de tip medical este unul „terminal“. După doctrinele economice moderne, un consum terminal nu se poate justifica. Cu toate acestea, omul modern acceptă uşor intervenţia publicităţii al cărei scop, în ultimă instanţă, este de a promova consumul de tip terminal al unor produse pentru care nu există cerere spontană, născută din nevoia acelor produse. Privind din acest unghi, este greu să se mai judece ca exagerată cererea crescîndă de servicii medicale. Din toate cele mai de sus, o concluzie: medicina – îngrijirea sănătăţii – nu a fost şi nici nu va fi rentabilă. Ea înghite şi va înghiţi bani, fără un profit palpabil. Dar, alături de învăţămînt, sănătatea reprezintă cea mai bună investiţie, pe termen lung, pe care un stat (omenirea în ansamblul ei) poate să o facă.

Desigur, aspectul economic nu poate fi trecut cu vederea. Fără a se încerca transformarea îngrijirii sănătăţii într-o afacere profitabilă în întregul ei – lucru, s-a văzut, imposibil – în nenumărate ţări s-a pus şi se pune problema eficientizării actului medical. Este singura modalitate prin care se pot reduce cheltuielile în domeniu fără ca sănătatea populaţiei să aibă de suferit. Sistemele publice de asigurări de sănătate, destul de bine puse la punct în Europa de Vest (cele mai tinere astfel de sisteme au 40 de ani, cele mai în vîrstă, cel francez, de exemplu, 70 de ani) au demonstrat că dezideratul amintit este posibil. Evident, între anumite limite. Nu-i de mirare că fostele ţări socialiste, printre care şi România, au încercat sau încearcă să pună la punct astfel de sisteme. Lăsînd la o parte indiferenţa criminală cu care regimul lui Ion Iliescu a tratat acest subiect (ceea ce a făcut ca România să se afle abia acum pe drumul creării unui sistem public de asigurări medicale), introducerea sa riscă să fie un eşec dacă nu vor fi corectate, mai întîi, unele aspecte care ţin de vechiul sistem de inspiraţie comunistă. Printre acestea, lipsa unor studii prospective în ceea ce priveşte necesarul de medici, de specialităţi medicale, de numărul optim de paturi de spital pentru fiecare specialitate în parte etc. La acestea se adaugă necesitatea modificării arhitecturii întregului sistem. De foarte multă vreme în ţările dezvoltate s-a pus accentul pe îngrijirea medicală primară. Lucru normal, nu numai pentru că prevenţia se face, de obicei, la acest nivel, dar şi pentru că un sector medical primar bine dezvoltat face o triere severă a bolnavilor înainte ca aceştia să fie încredinţaţi sectorului secundar: adică spitalelor. Rezultatul: scăderea costurilor, realizată prin creşterea eficienţei actului medical. Pentru a se ajunge aici este necesar să fie îndeplinite trei condiţii: existenţa în fiecare dispensar sau cabinet de medicină generală a unei dotări moderne (inclusiv a unui microlaborator pentru analizele uzuale), medici generalişti bine pregătiţi (nu doar în sensul întocmirii de trimiteri spre spitale şi a eliberării de reţete, ci în acela de a face operaţii de mică chirurgie, de a asista naşteri şi de a acţiona, ori de cîte ori este nevoie, ca medici de medicină de urgenţă), precum şi realizarea unui echilibru al arhitecturii sistemului. Acest ultim aspect presupune ca numărul medicilor generalişti să fie aproximativ egal cu cel al specialiştilor şi chiar mai mare. În plus, este necesară aplicarea conceptului de „îngrijire integrată“ a bolnavului, adică o continuitate a îngrijirii acestuia dinspre sectorul primar spre cel secundar şi terţiar şi invers.

Care este situaţia actuală în România anului 1998, an în care se încearcă introducerea sistemului de asigurări de sănătate? Majoritatea dispensarelor sînt utilate ca înainte de război, în timp ce foarte mulţi medici generalişti se rezumă la a fi simpli funcţionari: întocmiri de fişe şi eliberări de reţete compensate. Cît priveşte echilibrul sistemului, la 16 000 de medici angrenaţi în asistenţa medicală primară, corespund 23 000 de medici specialişti din sectoarele secundar şi terţiar. În fine, îngrijirea bolnavului este, cel mai adesea, fragmentată, necreîndu-se, încă, acele reţele permanente de îngrijire, în care să fie implicaţi medicii din teritoriu şi cei din spitale.

Legea asigurărilor de sănătate este binevenită şi salutară, dar construcţia unui astfel de sistem nu se poate face pe această temelie şubredă. Sau, dacă se va face, vom asista rapid la prăbuşirea sa. Un colaps nedorit.

Nae BĂDULESCU

© S. Gheţie

Disputele halatelor albe

Ultimele săptămîni s-au remarcat printr-o agitaţie fără precedent iscată în jurul deja celebrului Contract-cadru*, măr al discordiei dintre Camera Federativă a Medicilor (CFMR) pe de o parte, Colegiul Medicilor (CMR) şi Ministerul Sănătăţii de cealaltă. Conferinţe de presă, apariţii televizate, titluri incendiare, termene limită de începere a ostilităţilor, mănuşi aruncate cu dezinvoltură, culese cu răceala glacială a puterii. Toate acestea pe fondul imaculat al „politicii halatului alb“, declarată în cor de ambele părţi beligerante. Dacă sufletul unui medic ar putea fi mişcat de grija sindicatului pentru drepturile membrilor lui, aprobînd la nivel individual bătăioasa atitudine a liderilor CFMR, raţiunea neinfluenţată de patetism înclină către o atitudine mai nuanţată. De fapt, CFMR nu reprezintă decît cel mult o treime din medicii români. Marea vină a ministeriatelor de pînă acum este, în principal, întîrzierea aplicării Legii asigurărilor sociale de sănătate. Prin punerea în discuţie a legalităţii Hotărîrii de Guvern care stabileşte tocmai cadrul de funcţionare a acestei legi, CFMR nu face decît să participe la această întîrziere. Susţinut de opoziţie, protestul CFMR se doreşte a fi atît o sancţiune a lipsei de profesionalism a legiuitorului, contestînd chiar terminologia utilizată, cît şi o modalitate de apărare a drepturilor medicilor şi pacienţilor. Dacă primul deziderat poate fi doar rodul unui spirit chiţibuşar, cel de-al doilea este urmarea interpretării eronate a unor pasaje destul de clare din HGR respectivă, fapt explicat de preşedintele CMR prof. dr. Mircea Cinteză, în cadrul unei scurte conferinţe de presă menite să demonteze argumentaţia exhaustivă a liderilor sindicali. Astfel, referitor la un subiect de larg interes, medicamentele, sindicatul atrage atenţia asupra unei presupuse limitări a prescrierii acestora care ar leza interesele medicului şi pacientului. De fapt, în HGR este vorba doar de medicamentele compensate, celelalte putînd fi prescrise fără nici o condiţie. Faptul că prescripţiile se fac în limita specialităţii este logic în condiţiile lipsei cronice de bani din sistemul sanitar actual, stare ce se va prelungi şi în anul viitor. Astfel, dacă un hematolog prescrie medicamente pentru leucemie în regim de gratuitate, el va apela la cardiolog pentru prescripţia în regim compensat a eventualelor droguri de uz cardiologic necesare aceluiaşi bolnav. Acest sistem funcţionează încă de la introducerea reţetelor compensate. Mai mult, în acest mod, pacientul poate fi sigur că a primit tratamentul cel mai bun pentru fiecare afecţiune în parte. În acest mod este limitat şi zelul unor medici care, bizuindu-se pe o practică îndelungată, au impresia că pot diagnostica şi trata orice boală, chiar în afara sferei specialităţii lor. Să fii în topul informaţional în propriul domeniu este visul oricărui medic. Este primejdios însă a-ţi imagina că te poţi pricepe la fel de bine în orice specialitate, mai ales astăzi, cînd avalanşa de noi medicamente asaltează chiar memoria medicilor încercaţi şi tehnicile de diagnostic se perfecţionează continuu.

Punerea de acord a celor două instituţii, Ministerul Sănătăţii şi Colegiul Medicilor, este un fapt pozitiv. Totuşi, nu pot să nu-mi amintesc cuvintele lui Stuart Mill din celebrul eseu „Despre libertate“: „Dacă puterea concentrează toate vîrfurile profesionale de partea ei, organizîndu-i pe toţi cei înzestraţi cu experienţa şi priceperea practică într-un singur grup disciplinat destinat cîrmuirii celorlalţi**“, se întăreşte şi mai mult birocraţia, existînd pericolul „pedantocraţiei“. În domeniul sănătăţii, pentru a nu se ajunge la o asemenea situaţie, Colegiul Medicilor ar trebui să se opună hotărît, dacă este cazul, corpului oficial, „supus tentaţiei permanente de a se scufunda într-o rutină leneşă**“, orice tentativă de a politiza deciziile acestui organism fiind sortită eşecului.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

* Contractul-cadru privind condiţiile acordării asistenţei medicale în cadrul sistemului asigurărilor sociale de sănătate pe anul 1998.

** John Stuart Mill, *Despre libertate*.

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

O cunosc pe...

Maria Creţu, taximetristă

De ce v-aţi făcut taximetristă?

În 1975, cînd eram căsătorită şi aveam liceul agricol, soţul meu s-a îmbolnăvit. Aveam carnet de conducere şi am ascultat sfatul unei prietene. M-am îndreptat spre taximetrie, unde în afară de salariu, mai îmi scot ceva bani. Pînă atunci eram la o centrală telefonică. Ce făceam acolo? Toată ziua aceleaşi figuri. Se auzeau şi voci, dar aia era profesia. Aici, trăiam evenimentele cu fiecare om care se urca în maşină. Începi să devii bun psiholog şi, pentru că ai de-a face cu oameni, trebuie să deţii şi un cod al bunelor maniere. Beţivii cad peste tine, oamenii de bunăcuviinţă îşi dau şapca jos în taxi. La unul trebuie să te cobori, la altul să te ridici.

Cine vă erau clienţii?

În special, studenţii străini. Apoi, comerţul: vînzătorii, ospătarii. Acum, ospătarul bea toată ziua şi pleacă în maşina lui. Mai mergeau şi alţii, oameni de rînd, dar aveam nunţi, botezuri, înmormîntări.

Prostituţie exista?

Pe ascuns, nu pe faţă, ca acum. Acum, clientul vine şi-ţi spune: „Du-mă la fetiţe!". I-am dus pe Moşilor, la Palatul Telefoanelor, pe Plevnei, la Gara Basarab, pe Calea Văcăreşti. Clientul îşi alegea pe cineva din „trupă" şi îl duceam acasă. Fetele nu scot un sunet, le e jenă. Mă văd că-s femeie. Nu se mai ascunde nimeni. Altădată auzeau de Poliţie şi fugeau de îi găseau dracii. Miliţia, cînd le prindea pe fetiţe, le punea să mătură bulevardul noaptea, în fustiţe scurte, de la Piaţa Victoriei încoace.

Cu maşina asta, cu care aţi dus prostituate, aţi condus pe la casele lor şi ceva personalităţi?

Au fost Cornel Constantiniu, Stela Popescu, Tamara Buciuceanu, Andrei Pleşu, Dinu Patriciu, Mioara Roman.

Vă povesteau problemele lor?

Noi, românii, aşa sîntem: să ne descărcăm între noi. Eu vorbesc cu plăcere cu clienţii. Aş discuta tot timpul, că, ştiţi, omul învaţă cît e viaţa.

Cum o duceţi azi?

Noi o ducem foarte prost faţă de vremea lui Ceauşescu. Stai cîte două-trei ore pînă-ţi pică un client şi ăla, amărîtu', fortuit, fără bani... De multe ori nu pui aparatul pentru că ţi-o cere de frică să nu-i coste mai mult. Particularii trag de preţ şi noi, cei de la stat, sîntem suspectaţi la grămadă. Apoi, n-ai unde să stai în staţie. Am staţionat o dată la Obor şi au venit toţi particularii de acolo să mă răstoarne cu tot cu maşina. E normal? Ăstă nu e om, e coţobercă.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

ROMÂNIA ASTROLOGICĂ

● Într-un program TV, citim titlurile prin care este recomandată o emisiune de marţi, 1 decembrie, de la TVR 1. Este vorba de o emisiune de divertisment. „13,00 – Tele-magazin: Concert folcloric extraordinar; Ţara de unde vin; Românului îi şade bine cu... râsu'!; De ziua noastră; Ziua naţională la români; Mesaje colegiale; Surprize de la alte posturi de televiziune; În emisie!; Ziua naţională la alţii!; România... astrologică; Mesaje de peste mări şi ţări; Bucuroşi de oaspeţi!" Singura adaptare a realizatorilor de la TVR la vremurile post-revoluţionare este astrologia (şi încă ce adaptare!). În rest, crezi că ai în faţă programul *Albumului duminical* sau mai degrabă al *Revelionlui* de dinainte de '89. Lipseşte *Perinița* de la 5 dimineaţa. (**C. P.-B.**)

● „Eminescu este luna, iar soarele este Adrian Păunescu...", a anunţat „copilul-minune" de opt ani jumate din Piteşti – pianist, poet, recitator etc. –, unde altundeva decît în emisiunea lui Adrian Păunescu de pe *Antena 1?* (**a.l.ş.**)

GEAMURI, NEAMURI

● Pe geamul din spate al unei maşini de şcoală era scris mare, aşa încît să poată vedea toţi şoferii din preajmă: „boul să nu uite că a fost viţel". (**A. M.**)

● Culmea opulenţei: Într-un mijloc de transport în comun, o doamnă în vîrstă îşi bîrfea nora: „Auzi, domnule, stă toată ziua acasă, nu iese decît să se ducă la prietena aia a ei, în Drumul Taberei. Are tot ce îşi doreşte, are mîncare pe 7 zile înainte, da, domnule, pe şap-te-zi-le înainte!" (**C. M.**)

PLAPUMA FORMALĂ

● Un vînzător de la Unirea încerca să convingă un client să cumpere o plapumă. Clientul obiecta asupra lăţimii plapumei care i se părea prea mică. Vînzătorul i-a spus atunci că oricît de lată ar fi plapuma, fie ea şi de zece metri, tot nu va înveli bine două persoane, fiecare încercînd în somn s-o acapareze pe toată. Soluţia, spunea el, ar fi două plăpumi separate: una pentru soţ, alta pentru soţie. (**A. M.**)

● După adjective de mare succes ca „irelevant", „punctual", revine în forţă „formal-formală". Preşedintele ţării socoteşte că în PNŢCD „există o criză formală, generată de ambiţii şi orgolii personale, pînă la un moment dat firești". Ne permitem să observăm că nu poate fi formală o criză bazată pe două dintre cele mai constante sentimente, de fond, care ţin mai mult decît un moment firesc: ambiţia şi orgoliul. Stendhal mergea şi mai departe, văzînd în invidie cel mai serios sentiment al omului. Aşa pusă problema, deloc formal, se poate spune că românii sînt printre cei mai serioşi oameni din lume. (**R. C.**)

SAN(C)TA BARBARA SIMPLICITAS

● Aproximativ 20 de cetăţeni din Moscova au manifestat, marţi 25 noiembrie, în faţa sediului televiziunii publice, după ce aceasta a suspendat difuzarea serialului *Santa Barbara*, strigînd „Daţi-l înapoi poporului!". Creşte conştiinţa civică: în 1968, împotriva invaziei în Cehoslovacia au protestat în Piaţa Roşie şase oameni. N-au strigat, aveau doar o pancartă scrisă de mînă. Printre ei se afla şi Galina Starovoitova, din 1990 deputată democrată în Duma, ucisă acum două săptămâni de nişte telespectatori necunoscuţi. (**M. B.**)

● Materialul promoţional prin care *PRO TV* îşi prezenta programele dedicate zilei de 1 Decembrie se încheia astfel: „Eşti român. Ce-ţi mai trebuie?". Ca profunzime metafizică, această întrebare este egalată doar de o alta, mult mai cunoscută: „Ce căuta neamţu'-n Bulgaria?". La amîndouă, e greu de găsit un răspuns altundeva decît – vorba cuiva – în zona inefabilului. (**M. V.**)

● O bilă albă pentru *PRO TV*, la aniversarea celor 3 ani de funcţionare: sloganul ales este *„Pîine şi PRO TV"* în locul clasicului *„Pîine şi circ";* ceea ce dovedeşte o asumare critică şi de bun-simţ a propriei identităţi. (**I. P.**)

EFECTUL FLORILOR ŞI AL *BIOMED*-ULUI ASUPRA PERSONALITĂŢILOR

● A apărut nu demult un volum de medicină naturistă intitulat „Terapia florală" care, încă de pe copertă, ne dă un sfat preţios: „Înfrumuseţaţi-vă caracterul cu ajutorul plantelor". Ideea că o floricică, un vrej sau o tufă te pot face parolist, sensibil la necazurile altora şi responsabil faţă de afirmaţiile lansate public, ni s-a părut de-a dreptul cuceritoare. Dacă lucrurile stau într-adevăr aşa, oare cîţi reprezentanţi de prim plan ai societăţii româneşti n-ar putea fi „îmbunătăţi" pe bază de vegetale? Din păcate, din informaţiile pe care ni le pune la dispoziţie ecologia, aflăm că pînă şi plantele au început să se „strice" şi să aibă carenţe de caracter. Nu e prea vesel. (**T. C.**)

● Produsele pentru slăbit au marcat, mereu, trecerea din anonimat în „casta aleşilor". *Biomed* o face, cu cea mai puţină delicateţe, la *Teleshopping:* o doamnă supraponderală ratează urcarea într-un autobuz ticsit, în favoarea unei domnişoare silfide. Ceea ce ne uimeşte este faptul că silfida îi dă cu tifla grăsunei şi-o face knock-out cu sloganul Biomed: *„De Biomed 4 foloseai / Acum în autobuz erai!"* Mai grav este că lupta pentru siluetă, amestecată cu cea pentru supravieţuire, scuză aberaţiile lingvistice: *Nu sări! / Biomed 4 folosi!"* (**I. P.**)

● *Naţional* a iniţiat o anchetă foarte interesantă: care sînt cele mai importante 10 personalităţi ce au influenţat România, după '89? Au răspuns mulţi oameni politici, şi mai mulţi muzicieni, rapsozi, cîntăreţi şi chiar humoriști. Lista cea mai surprinzătoare este aceea a Laviniei Coman, profesoară la Universitatea de Muzică; cu o seninătate impasibilă, cu o argumentare întru totul oximoronică, demnă de cerinţa: „Ce e rău şi ce e bine, tu te întreabă şi socoate", „lista Coman" produce un top cu totul straniu: Iliescu, Ilaşcu, Celibidache, Constantinescu, Goma, Stolojan, Brucan, Băianu, Ţiriac, Cozma! După ochiul nostru e o listă mai excitantă decît aceea a lui Severin sau a lui Coja. (**R. C.**)

ORAŞUL ÎNGERILOR VOPSIŢI CU *DYO*

● *Luceafărul* eminescian şi-a găsit o variantă americană cinematografică. În filmul *Oraşul îngerilor,* Nicolas Cage renunţă la nemurirea lui pentru o doctoriţă pămînteancă. Finalul este, însă, cu totul neaşteptat: Cătălina-Maggie nu-l înşeală cu Cătălin-Jordan (în film, un alt doctor), ci moare într-un accident. Cu toate acestea Nicolas-Lucifer nu regretă transformarea în pămîntean, asumîndu-şi condiţia umană şi senzaţiile adiacente. De menţionat că, în *Oraşul îngerilor,* toţi îngerii erau îmbrăcaţi în negru. (**I. P.**)

● Cîteodată, alăturarea a două (sau mai multe) reclame pe spaţiul aceluiaşi panou publicitar poate distorsiona mesajul amîndurora, producînd efecte hilare. De pildă, cu destui ani în urmă, îţi săreau în ochi, aşezate unul lîngă altul deasupra Spitalului „Colţea", două texte: a) „Citiţi *România liberă"* / b) „În caz de incendiu, telefonaţi la 09". Şi un exemplu de azi: a) „Îmi place să vopsesc cu *dyo!"* / b) „Atât de mic, încât îţi schimbă perspectivele". (**D. S.**)

Televedenii

De veghe la colţ de stradă

Eiarnă şi lumea cade pe gheţuş. La colţul străzii, de veghe, operatorul TV pîndeşte cu camera pe umăr şi înregistrează pentru telejurnalul de seară căzăturile cele mai reuşite. Pare un regizor la audiţie, filmînd mereu alţi actori care execută acelaşi exerciţiu, pe scena de gheaţă. M-am oprit fascinată şi am stat minute în şir – spectatoare pe viu a scenei mai largi (pe care ca telespectator o ratezi) în care personajul de referinţă – aparatul de filmat – vizionează scena transformării din victimă cotidiană în erou imortalizat.

Omul cade, zăboveşte o clipă sau mai multe pe jos, apoi se ridică – fiecare cum poate. Cîte unul se loveşte rău, unii înjură, alţii mai norocoşi se dezechilibrează dar reuşesc să evite căderea. În toate cazurile, descoperirea camerei de filmat produce, invariabil, o reacţie mai puternică decît şocul căzăturii.

Cei care nu văd aparatul de filmat se ridică şi pleacă mai departe fără a da prea mare importanţă incidentului, de multe ori chiar fără a se scutura pe haine de zăpadă sau, cel mult, aranjîndu-se din mers, rareori comentînd (şi atunci, mai degrabă bodogănind). Nici unul nu rîde de sine însuşi. Cei care observă aparatul reacţionează complet diferit: după un prim moment de surpriză, prima grijă a tuturor, înainte de a porni la drum, este să îşi aranjeze ţinuta – îşi potrivesc căciulile, sau măcar se îndreaptă de spate, deopotrivă domni şi doamne, tineri şi bătrîni. Dincolo de dorinţa firească de a nu părea ridicol, reacţia indică o conştientizare a statutului de telespectator-comentator pasiv. Toţi, şi cei care înjură căzînd, şi cei care în mod evident s-au lovit, şi cei care răsuflă uşuraţi că au scăpat doar cu o figură de patinaj, toţi îşi schimbă brusc grimasa de durere sau inconfort într-un zîmbet amabil, telegenic, deschid dialogul cu un spectator imaginar, avînd parcă în faţa ochilor proiecţia propriei imagini pe ecran: experienţa personală de telespectator a fiecăruia îşi pune amprenta definitoriu pe comportamentul în public.

Cipriana PETRE

De-ale vieţii valuri...

– o convorbire cu compozitorul Costin CAZABAN –

Gîndurile, cuvintele, mentalităţile muzicanţilor născuţi între hotarele României şi răspîndiţi astăzi prin lume nu prea intră în arena publică, unde se confruntă, la vedere, atîtea destine afirmate în viaţa societăţilor de dincolo care ne rămîn mereu îndepărtate; o altă cortină de fier protejează acum, cu rigori multiplicate, scena închisă. Vedetele da, ele vorbesc mai mult şi mai tare. Costin Cazaban, compozitor, profesor de estetică, muzicolog şi critic muzical trăieşte în Franţa. Pentru multiplele sale activităţi, care au dat seamă, de-a lungul anilor, despre ce se întîmplă la noi pe teritoriile discursului muzical, el a fost invitat şi anul acesta la Bucureşti, pentru a onora funcţia de „Ofiţer de presă" al Festivalului Internaţional „George Enescu". Acest subiect a rămas, însă, izolat de dialogul nostru, pentru că omul din faţa mea îmi putea răspunde la alt fel de întrebări (dilematice sau nu), dar de ordin mai general.

Cum a reuşit să existe, să reziste, în spaţiul cultural francez, un muzician român, care nu este as-*ul nici unui instrument? Oriunde e greu de trăit cu „meseriile" acestea.*

Timpurile s-au stricat cînd am ajuns eu în Franţa, acum 15 ani. Spre deosebire de alte medii creative – arta plastică, de pildă, unde s-au înregistrat cariere notabile –, mediul muzical francez este destul de închis. N-am putut să fac o singură meserie: aş fi preferat să pot să fiu numai compozitor. Dar soarta a decis altfel: aşa că, din 1983 predau estetică la Universitatea Paris I, scriu la revista „Le Monde de la Musique" şi compun, participînd la viaţa muzicală a Occidentului. De aici, plec în Spania, la Festivalul din Alicante, unde mi se cîntă – în primă audiţie – o lucrare compusă în 1998.

Cunosc mai mulţi compozitori români care trăiesc la Paris. Ştiu mult mai multe despre scriitori care se află acolo... Uneori îi regăsesc într-o stare conflictuală, în care se manifestă – totuşi – conştiinţa lor de grup. Există o „conştiinţă de grup" a muzicienilor, a compozitorilor români din Paris?

Nu. Instrumentiştii sînt, fiecare, legaţi de instituţiile cu care colaborează. Compozitorii nu au o conştiinţă de grup, ceea ce mi se pare că se întîmplă astăzi şi în România. Aici, o aveam pe vremuri, cînd exista un inamic comun. Acum această legătură a dispărut. Ciudat este, însă, că francezii constată la români o astfel de conştiinţă de grup. E o simplă observaţie, poate o suspiciune... Mă refer, evident, la relaţii umane şi sociale, dar şi la relaţii stilistice. Acestea din urmă pot fi interpretate în sensul pe care îl propuneţi.

Dintre ofertele artistice ameţitoare ale Parisului l-ai ales, la un moment dat, pe Andrei Şerban. Într-o „Serată muzicală", Iosif Sava ne arăta o carte... „The Magic World. Behind the Curtain". Autorul ei, profesor la Universitatea din Michigan. Despre Andrei Şerban şi toate spectacolele montate de el în America. O impresionantă listă de opere, peste 15 lucrări de teatru muzical, dacă ataşăm seriei şi pe cele montate în Europa.

Am avut o relaţie foarte apropiată cu Andrei Şerban. Era şi o relaţie ideatică. Ceea ce am apreciat în mod deosebit la el, ceea ce am admirat în timpul montării operei „Oedipe", aici, la Bucureşti şi, desigur, în Franţa, unde „Lucia" de Donizetti a fost un spectacol foarte important, deşi critica franceză nu a fost unanimă, departe de aşa ceva, sau mai tîrziu „Italianca în Alger" de Rossini, este deschiderea lui extraordinară către cea mai mică sugestie. Andrei Şerban compune un spectacol teatral aşa cum un compozitor compune o muzică. Există la el un plan, la început, dar în acelaşi timp ascultă propunerea oricărui gest actoricesc, chiar şi sugestiile întîmplării şi ale imprevizibilului. Ca şi un compozitor, care oricît şi-ar face un plan, poate fi atras în cu totul altă direcţie de un amănunt, de un detaliu, de un accent. Această lipsă de dogmatism mi se pare apropiată de principii actuale ale compoziţiei muzicale. Pentru mine, a fost un îndemn să regîndesc relaţia mea cu muzica... şi cu ceea ce se poate numi acum „stilul dominant". În adevăr, am colaborat cu Andrei Şerban. Proiectul nostru, care se arăta stimulant pentru amîndoi – o carte – nu a ajuns la bun sfîrşit. Probabil că relaţia noastră a fost, într-un fel, cenzurată de lipsa mea de competenţă în domeniul teatral.

Nu cumva i-aţi asumat o „autocenzurare" excesivă? Mă feresc să păşesc pe treptele care duc la locuinţa intimă care se găseşte în fiecare dintre noi. Dar... eşti fiul unui mare actor, care a însemnat enorm nu numai pentru generaţia mea: Jules Cazaban.

Tatăl, pe care am avut norocul să îl am şi ghinionul de a-l pierde prea devreme, era şi un muzician. Primele lecţii de muzică de la el le-am luat. Pe de altă parte, experienţa artei scenice m-a influenţat mult. Aproape că m-am născut în teatru, în sensul **concret** al cuvîntului. Cînd eram mic, mergeam la spectacole aproape zilnic. Fără să import direct modelul, am văzut cum se construieşte, progresiv, o evoluţie. De la lectura textului – mama îl ajuta foarte mult, citeau împreună, discutau probleme teoretice legate de piesă, de rol... Am văzut cum întîmplarea, neprevăzutul pot fi încorporate în concepţia iniţială... cum aceasta, rămînînd totuşi importantă, dispare din caracterul ei determinant şi continuă să trăiască sub forma unei osaturi aproape... „volatile", dacă se poate spune aşa!

Ceea ce devenea rolul pe scenă, forma aceasta suplă, în interiorul căreia se afla o structură de rezistenţă, nevăzută, nu însemna, de fapt, marele talent al actorului?

Tata era un tip particular de actor. Lăsa impresia că face, de fiecare dată, o mare improvizaţie. Şi, în adevăr, am putut să-mi dau seama de variaţiile de ton dintre o seară şi alta. Asta depindea de multe lucruri: de starea lui, de publicul care nu reacţionează niciodată la fel. Publicul constituie o oglindă activă pentru actor, o determinare. Dar sînt actori, şi nu neînsemnaţi, care rămîn mai mult sau mai puţin identici cu ei înşişi. Asta e poziţia lor. Asta se întîmplă şi la dirijori sau interpreţi.

Au fost roluri care l-au stimulat în mod special?

În ultima parte a vieţii, cea pe care am cunoscut-o eu mai bine, a avut trei roluri majore. Fusese prieten foarte bun cu Victor Ion Popa, debutase în regia lui; rolul din „Tache, Ianke şi Cadîr" îi venea ca o mănuşă. Era piesa lui, emana din el. Celelalte două mari roluri au constituit un important „defi", în sensul francez al cuvîntului: competiţie cu sine însuşi. În „Moartea unui comis-voiajor" şi rolul pe care l-a avut în ultima piesă în care a jucat: „Vizita bătrînei doamne" de Friedrich Dürenmatt. Au fost roluri de care nu s-a apropiat uşor, ba chiar cu teamă şi cu un soi de presentiment pentru „Vizita...", unde chiar trecea într-un... coşciug la sfîrşitul piesei. A murit după şase luni. Au fost roluri complexe, care cereau o mare forţă, s-a apropiat de ele cu suspiciune, dar şi cu un mare sentiment al responsabilităţii. Nu ştiu dacă ele nu i-au grăbit sfîrşitul. S-a consumat, a ars!

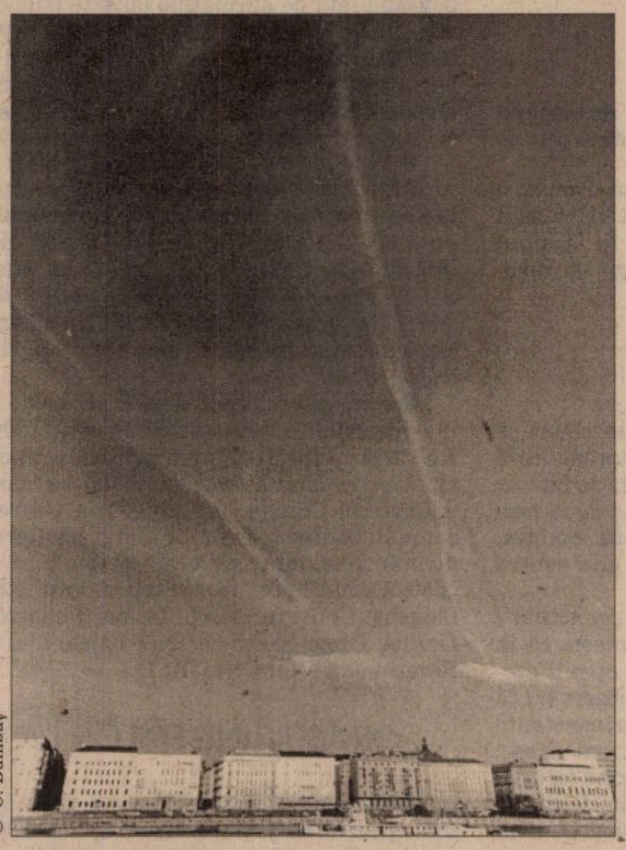

© C. Bumbuţ

Ne uităm cu afecţiune la lumea în care am crescut, dar ne vom trezi mîine a fi oameni ai unui secol încheiat. Eu mai mult, dumneata mai puţin. Eşti profesor la Universitatea Paris I; ea ţine de Sorbona. Dar tocmai în Franţa am înţeles eu că nu toată suflarea tînără trebuie să fugă spre cultură!

Nu spun nimic original: trăim într-o societate a consumismului cultural şi a populismului cultural. Acest sentiment este accentuat din ce în ce mai mult, încît dacă îndrăzneşti să gîndeşti în tine însuţi că te adresezi unui număr mic de oameni, eşti în acelaşi timp obligat să ceri scuze în faţa conştiinţei tale că o faci. Ideea randamentului pentru cultură devine o idee „sine qua non" în conştiinţa creatorilor, a jurnaliştilor. Universitatea franceză nu contribuie prea mult la ameliorarea acestei stări de lucruri. Există în Franţa, din ce în ce mai mult, certitudinea că elevul – în sensul larg al cuvîntului –, discipolul alege ce-l interesează să „înghită". Se face totul „à la carte" în învăţămîntul universitar şi din ce în ce mai mult studentul este plasat într-un fel de relaţie tautologică. El ştie dinainte ce vrea să ştie. Predau estetica muzicală într-o facultate ai cărei studenţi nu sînt muzicieni, ci viitori specialişti în „comunication culturelle". Dar aceşti esteticieni n-au auzit încă, în anul II sau III de facultate, de Kant, de Schopenhauer, dacă le vorbesc despre ei mă întreabă... „Cum se scriu ăştia?". Nu se dă concurs de admitere la facultate. Înainte, sistemul prevedea totuşi nişte contacte cu unii profesori, care puteau să îndrume o opţiune, să-i descopere justificările şi să descurajeze proiectele inutile. Sistemul de înscriere la facultate, exclusiv prin Minitel, aşa cum se practică acum, împiedică orice control al aptitudinilor.

M-ai adus acolo unde simţeam nevoia să ajung. Ce vor da culturii mijloacele tot mai sofisticate ale comunicării, calculatorul la îndemîna oricui ştie să caute pe Internet tot ce-şi doreşte şi învaţă să refuze cartea citită cu tabiet, tabloul contemplat într-o expoziţie, după ce-a făcut coadă la intrare, muzica în concert, cu un Richter sau un Celibidache, încă în viaţă?

Eu sînt un mare fan... Şi cea mai mare parte a timpului meu o consacru perfecţionării lucrului cu calculatorul şi cu Internetul. Deşi asta ar putea să pară în contradicţie cu ce spuneam. Sînt sigur că mi-aş fi terminat teza de doctorat cu doi ani mai devreme dacă aş fi dispus la vremea aceea de un calculator, cel puţin pentru selecţia citatelor şi ordonarea bibliografiei. Părerea mea este că o criză poate fi ameliorată într-o oarecare măsură, nu încercînd să tragi căruţa înapoi, ci dînd bici calului, ca să găseşti ieşirea cea mai bună. Ieşirea e întotdeauna în faţă; niciodată în spate. Deci, accesul uriaş şi comod este un progres imens. Sigur, poţi să găseşti pe Internet şi o excelentă biografie a lui Heidegger şi istoria ultimelor flirturi ale Madonnei. Selecţia – este în răspunderea fiecăruia. Trăim o revoluţie a cărei amploare este, cred, egală cu aceea a inventării tiparului. Şi atunci, va fi fost vreun călugăr care deplîngea valoarea pierdută a manuscriselor care stăteau în chilia lui.

Înzestrarea umană individuală mai poate fi hotărîtoare în faţa acestui senzaţional ecran, un „bric à brac" colosal care ştie totul?

Eu văd istoria civilizaţiei ca pe o istorie a rezistenţei. Pe măsură ce entropia a devenit tot mai puternică, în aceeaşi măsură omul descoperă şi resursele care îl fac să REZISTE.

Interviu realizat de Ada BRUMARU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 305 ● 4 – 10 decembrie 1998 ●

Anul VI
nr. 306
11-17 decembrie 1998
16 pagini 2000 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

CULTURA VINULUI

În acest număr:

Busuioacă de Bohotin,
Galbenă de Odobești,
Grasă de Cotnari,
Kadarka,
Lacrima lui Ovidiu,
Murfatlar,
Muscatol,
Muscat Ottonel,
Saint-Emilion,
Sarica-Niculițel,
Șampanie de coacăze,
Tămîioasă Românească,
Tokay,
Viagra Săracului,
Vin de Măcin,
Vita Roza

„Nu dăinuie poemele scrise de băutorii de apă“
HORAȚIU

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

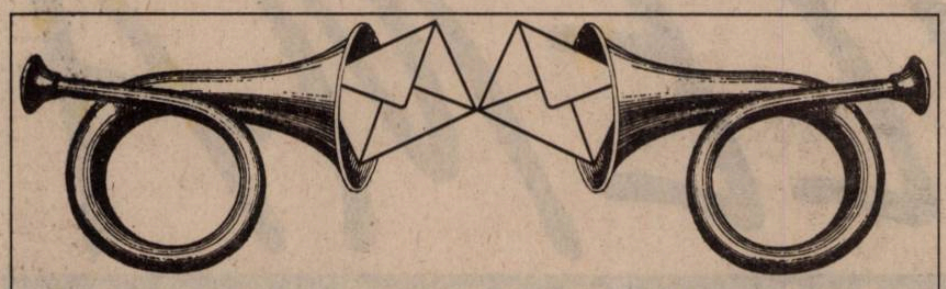

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 302: „Cine mai moare de ridicol“

Viaţa cu nevinovăţie

Eu, nu. Nici nu mă gîndesc. Îmi trăiesc, vorba lui Molière, viaţa cu nevinovăţie. Fac ce-mi vine să fac, pe lîngă toate cele pe care nu-mi vine să le fac, dar le fac. Port două rînduri de mărgele asortate cu ciorapul, fusta ori eşarfa şi între ele, dar nu port trei. Cînt cît mă ţine gura, mă joc, mimez şi joc teatru, dar numai cu copiii. Citesc *Dilema*, dar numai pe coridor, cînd sînt de serviciu, ca să-mi treacă mai uşor şi să nu mai aud hărmălaia. Mi s-a spus că am fost criticată într-o şedinţă că aş citi „ziarul“ în loc să mă implic, dar nu ştiu sigur dacă e adevărat, pentru că eu n-am auzit, deoarece citeam ziarul. Pe scurt, mă feresc de ridicol ca şi de boli, dar nu cine ştie ce. Ce-o vrea Dumnezeu. Însă uneori mai calc în strîchini, ca deunăzi, la o şedinţă, cînd, printr-un comportament ridicol, de care nu pot să mă dezbar, am creat fără să vreau, o situaţie...

La noi, frica păzeşte bostănăria, frica de litera legii, de a nu vedea tot ce ar putea fi nod în papură, frica de brigăzi, de forurile superioare, de obiectul muncii şi de părinţii acestuia, de sugestii şi reclamaţii, de merite care pot trece neobservate, frica de a rămîne ceva neconsemnat în procesul verbal ori de a rămîne acesta nesemnat, şi de multe altele. Aşa că şedinţele sînt periodice şi copioase, ca în timpurile bune de altădată, cînd realităţile obiective au creat dictonul „Şedinţele lungi şi dese, cheia marilor succese!“. Recunosc, am rămas cu o deformare. Îmi iau de lucru la şedinţe. Aşa am făcut şi de data asta. Aveam vreo două rînduri de lucrări de corectat, o scrisoare de scris şi ceva de citit, de-mi era şi teamă că nu termin tot ce am de făcut pînă se termina şedinţa. În treacăt fie spus, mai sînt unii care fac ca mine. Locurile din spate sînt foarte căutate. Înainte chiar se indica din prezidiu, la începutul şedinţei, cu un ton mieros, care pretindea că nu înţelege fenomenul, că tovarăşii din spate să vină mai în faţă. Însă trebuie să ştiţi că am o atenţie distributivă, ceva de speriat. Mai aud şi un sfert din ce se discută, pe lîngă ce lucrez. Asta mi se trage din şcoală. Pauză de pauză, ani de zile, mi-am învăţat şi repetat lecţiile în clasă, în plină hărmălaie. Am antrenament, nu glumă.

Deci, într-un timp, aud că trebuie să votăm Consiliul de administraţie. Sau de conducere? O fi totuna? Ni se distribuie la fiecare cîte o foiţă cu numele a opt persoane şi cu indicaţie de a tăia trei de pe listă. În sală se creează aşa o rumoare. Care mai de care se roagă să fie tăiat. Mă gîndesc bine la care zice numai aşa şi care vrea cu adevărat să dispară de pe listă, cîntăresc eu, iau creionul şi tai, împăturesc totul, îl dau în faţă, şi, cu conştiinţa datoriei împlinite, mă apuc cu şi mai mare zel de treabă, în timp ce se constituie o comisie de numărat voturile, cu ajutorul cretei la tablă, iar restul lumii ia o pauză de fumat, că înainte mult mai este. Şi lucrez. Şi, de data asta, convinsă fiind că nu se mai poate petrece nimic important, merg cu toate motoarele turate din plin şi nu mai aud nimic în jur. Şi se întîmplă ca două din persoanele de pe listă să fie la egalitate. Deci mai trebuie să mai votăm o dată. De data asta ni se dă un bileţel gol, pe care trebuie să-l scriem pe unul din cei doi. Dar eu nu mai aud, nu mai văd, nu văd biletul gol care mi se pune pe colţul băncii. De la o vreme însă, simt aşa că se petrece ceva, că ceva nu e în ordine, că se caută cu înfrigurare ceva, că s-a pierdut ceva... Ridic capul. O comisie – sau tot aceeaşi – numără sau tot mai numără voturile. Mă informez discret în jur ce s-a întîmplat. S-a pierdut un vot! Nu se găseşte un vot! Cineva n-a votat! Dar cine? Şi de ce? Sau, mai rău, în timpul pauzei de fumat, cineva a părăsit şedinţa! Asta e! Se face repede încă o dată prezenţa. Cînd, colegilor mei de birouţă, alături de care şed întotdeauna, le cade fisa şi îmi zic:

– Tu n-ai votat!

– Ba nu, mă apăr eu cu convingere, eu am votat, am tăiat de pe listă...

– Lasă lista, a doua oară ai votat?

Între timp s-a făcut propunerea să mai votăm o dată, pînă ce o voce a bunului simţ din sală a aplanat lucrurile:

– Lăsaţi, dom'le, s-a abţinut cineva!

A trebuit să le promit o bere, să nu mă spună!

Michaela ROŞIORU
str. Dumitru Marinescu 17
bl. IV 44A, sc. B, et. 3, ap. 35, Constanţa

Odă celularului

...cine mai moare de ridicol?

Eu, cînd îmi sună telefonul într-un tramvai hodorogit şi supraaglomerat şi pentru a ajunge la propriul buzunar deranjez cîţiva călători bine lipiţi de mine care mă privesc – sau mi se pare? – ironico-indignato-contrariaţi.

Poate şi colega mea, căreia i-a sunat mobilul la cursul de genetică şi profesorul a admonestat-o blînd: „Închideţi, dom'ne, jucăriile alea“. O astfel de jucărie avea şi dumnealui dar nu a sunat niciodată la curs.

Poate şi ei, cei trei tineri de astă-vară din Costineşti care se fotografiau pe rînd cu un telefon la ureche. Cum le-or fi ieşit pozele?

Nu cred că moare de ridicol băiatul mai negricios care se face că vorbeşte la un telefon, jucărie de-adevăratelea (costă 15.000 lei), cu morga de rigoare, pe o stradă aglomerată.

Ba, mi s-a povestit de un preot care se retrage – discret, e drept – în timpul slujbei, să răspundă apelului f.f. important.

Nu m-am lămurit dacă folosim telefonul mobil ca pe un aparat banal şi neapărat necesar; ca pe o jucărie, cum am văzut la o fată de 14 ani cu role şi pantaloni scurţi, sau ca pe „ceva“ miraculos, foarte preţios menit să ne dea importanţă şi strălucire în ochii altora.

Andra TATU
str. Mărăşti nr. 56, cămin A6
(complex Agronomie), Bucureşti

Nr. 301: „Interdicţie şi tabu“

Cum zîmbim...?

(...) Merg pe stradă. Oamenii sînt trişti. Se privesc parcă cu o căutare impusă de cine ştie ce neplăcere survenită la vreun ghişeu funcţionăresc, tip poştă sau alimentară. Un zîmbet e prea mult, prea intim. Cerşetori pe stradă. Lumea nu le dă bani. În schimb, îi repede; prea multe probleme în fiecare zi ca să le poată măcar zîmbi: acel semn de omenie ce uneori ajută mai mult decît banul de pomană.

Deschiderea pe care o impune şi o include un zîmbet a devenit, la noi, un tabu. Pe stradă nu se zîmbeşte, nu se rîde. Prea atrage atenţia trecătorilor miraţi – „De unde atîta veselie? Ce?! Se cred singuri pe stradă?“ – ce se feresc cu precauţie din faţa celor care zîmbesc molipsitor.

În schimb, în vizite – zîmbetul e înfloritor; unde mai pui că e şi impus. Vrei nu vrei, zîmbeşti. Un comision, un favor – în primul rînd zîmbeşti, altfel nu te ajută nimeni, bineînţeles, acest zîmbet devine substanţial printr-un mic pliculeţ sau vreo sacoşă. A dispărut tabuul? Da de unde! S-a transformat în imposibilitatea de a zice: „Nu pot, îmi pare rău.“, de a nu zîmbi forţat... Interdicţie, tabu şi frică de ceea ce ar trebui să fie normal.

Intimitatea zîmbetului ne face să fim generoşi cu cei care ni-l acordă. Gîndiţi-vă doar ce bucurie vă provoacă o vînzătoare care vă zîmbeşte şi care vă trasformă inconştient ziua într-o bucurie. La rîndul dumneavoastră îi fericiţi pe cei ce vă văd bine dispuşi. Sîntem pe cale de a pierde zîmbetul şi gratuitatea lui; ne închidem în faţa noastră şi a celorlalţi. Nu mai ştim să privim un zîmbet fără suspiciune. Sînt cîteva dintre reacţiile unor oameni pentru care viaţa e trăită doar pentru că le este dată şi nu ca o bucurie pentru ziua prezentă.

Un zîmbet, vă rog...!

Bogdaproste!

Karin GRÜN
Timişoara

Tabuul – Vîrsta

● Într-adevăr orice aniversare are ceva penibil, dar întrucît penibilul face parte din cotidian şi ne ajută mai ales să ne descreţim frunţile – îl accept bucuroasă.

● Într-adevăr mai penibil decît penibilul – aniversarea – aniversarea unei morţi este de-a dreptul lugubră. Asta apropo de articolul domnului Adrian Cioroianu din *Dilema* 300 cu privire (şi ce ochi) la aniversarea morţii reginei Maria, la Cotroceni. Dialogul dintre cei doi istorici redat de domnul Cioroianu este AUTENTIC şi fenomenal. Îmi reamintesc că întorcîndu-mă în România după ani de fugă – mulţi, domnilor, mulţi – nimic nu m-a frapat mai mult decît limba! Efectiv... acasă nu se mai vorbea româneşte. Cînd am ajuns în occident prin '79, tot... fugind, nimic nu m-a BUCURAT mai mult decît MAGAZINELE CU FLORI...

(...) M-au înspăimîntat dintotdeauna ANIVERSĂRILE, căci trecerea anilor am perceput-o prin ceea ce simt: mi se pare imposibil „să îmbătrînesc“ şi cred că pe parcursul vieţii mele a avut loc un accident. Privindu-mă în oglindă, asta după ce-am trecut de treizeci de ani, am realizat că ceea ce văd nu este decît o ILUZIE OPTICĂ. În realitate avem vîrsta sufletelor noastre.

Doresc *Dilemei* ca privindu-se în oglindă, să aibă aceeaşi iluzie optică.

Gabriela CERKEZ
Zürich

P.S. Apropo de TABUURI-INTERDICŢII: în lumea bună sînt trei tabuuri „de discreţie“: Vremea, sexul şi banii!

Fără temă sau teamă

Părinţi şi copii

Stimaţi redactori,

Cum în urmă cu ceva timp aţi consacrat un număr pedagogilor şi profesiei lor şi cum ambii mei părinţi sînt profesori (de şcoli generale), am spicuit cîteva întîmplări din viaţa lor legate mai mult sau mai puţin de această meserie, pe care am să vi le redau, după cum urmează:

– Maică-mea ne povesteşte acasă, despre păţania unui coleg de-al ei care şi-a făcut un elev mai obrăznicuţ „măgar“. Elevul nu se lăsă intimidat şi răspunde calm „Cine spune ăla e!“ Peste urmările unei asemenea neruşinări, tragem, precum M. Twain, cortina.

– Recent, discuţie între părinţi în legătură cu anunţata impozitare a veniturilor provenite din meditaţii: „Cîte ore o să declarăm?... Zece?“ „Nu-s prea puţine?“ „Bine, atunci, hai 20.“ „Nu-s prea multe?“ (De observat că nici nu s-a pus problema plătirii în totalitate a impozitelor, mai ales că nu fusese anunţat procentul de impozitare. De altfel, peste 60% din veniturile părinţilor mei provin din meditaţii.)

– Bunică-mea, certînd-o pe maică-mea, că degeaba învaţă ea pe copii, la şcoală, limbi străine, dacă pe plozii ei nu-i învaţă nici măcar să dea „Bună ziua“ la oameni.

– Mama mea, despre situaţia cea dinainte de '89: „Păi, eu vedeam tot ce se spunea despre producţie, progres, «epocă de aur»“! şi lui taică-miu: „Şi tu ştiai?“. Tatăl meu: „Bineînţeles“. Mama mea: „Şi mie de ce nu mi-ai spus?“ la care tatăl meu răspunde cu un gest sugestiv din umeri ce putea însemna: „Ce, se putea discuta despre asta?“ sau „De parcă ai fi înţeles ceva!“, la alegere.

– La începutul unui an şcolar, cînd maică-mea urma să înceapă să predea la un liceu dintr-un oraş apropiat, am început s-o instruiesc, ca una trecută prin astfel de lucruri, că de-acum trebuie să aibă grijă, căci nu va mai preda unor copilaşi, ci unor tineri adolescenţi în faţa cărora va trebui să se impună printr-o severitate, nu exagerată, dar eficientă. Peste cîteva zile, mama ne povesteşte cum, punînd unui elev o întrebare (cunoscut de la meditaţii drept simpatic, dar cam leneş), acesta a rămas cîtva timp tăcut, zîmbind şmechereşte. Cum începuseră să se audă cîteva hohote în fundal, maică-mea nu s-a putut abţine şi a început şi ea să rîdă, la care toţi elevii şi-au dat frîu liber rîsetelor. Să-i mai ţin maică-mii o prelegere despre subminarea autorităţii prin rîs? Mi-am zis că n-are rost şi am renunţat.

– Tatăl meu a avut de ales în tinereţe, între cariera pe care a şi urmat-o şi cea de securist (căci era băiat bun, deştept şi cuminte, cu origini „sănătoase“). Visele despre avantajele materiale ale maică-mii au fost curmate scurt de un unchi al tatălui meu cu un „Bă, nu fi tîmpit!“. De la Revoluţie, a încetat şi maică-mea să-i mai reproşeze că „a renunţat la o aşa frumoasă carieră“.

– Odată, cineva l-a rugat pe tatăl meu să-i traducă în engleză un raport. Problemele încep încă de la titlu. Cum dînsul nu vede prea bine, sînt rugată eu să caut cuvintele în dicţionar. La cuvîntul „arboret“, iţele se încurcă; nu ştim ce cuvînt să alegem „bush“ sau „stand“. Este chemată soru-mea de prin vecini, iar peste puţin timp, apare şi maică-mea. Se discută cum ar putea fi tradus cuvîntul, ce alte posibilităţi ar mai fi. Într-un tîrziu, taică-miu izbucneşte – că pe el de ce nu-l ajută nimeni?

Acestea fiind zise, vă salut discret.

Laura S.

P.S. Cum de curînd aţi avut o sărbătorire, un sfat mărunt: a nu se lua o aniversară, o revistă, prea în serios. Poate, totuşi, greşesc. La bună revedere!

N. red.: Mulţam pentru sfatul mărunt, dar perfect valabil; la fel de discret vă sugerăm să ne ţineţi la curent cu „impactul“ pe care l-au avut, acasă, revelaţiile d-voastră.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

● **Vechi şi nou în Bucureşti**
● **De Crăciun**

Inflexibilul din Siliştea-Gumeşti

Săptămîna trecută, mai exact la 2 decembrie 1998, deputaţii ruşi au votat cu o mare majoritate (237 pentru, 69 împotrivă) în favoarea restaurării şi reinstalării statuii lui Felix Edmundovici Dzerjinski în piaţa Lubianka din Moscova.

Statuia, aflată acum la Casa artiştilor plastici din capitala rusă, în spatele căreia zace trîntită, a fost demontată de pe soclul ei circular în august 1991, imediat după ciudatul **putsch** eşuat pus la cale împotriva primului şi ultimului preşedinte sovietic, Mihail Gorbaciov. Încîntaţi, foarte excitaţi de înăbuşirea fără violenţă a **putsch**-ului, moscoviţii au dat atunci jos, în chip sărbătoresc, statuia lui Dzerjinski, probabil ca un fel de simbolică eliberare de sub teroarea bolşevică instituţionalizată de „omul de fier". Fiindcă i se potriveşte şi lui Dzerjinski ceea ce Troţki spusese despre Lenin: „o persoană plămădită special pentru era noastră de sînge şi fier".

Supranumit şi „Felix de fier", Dzerjinski este creatorul poliţiei politice secrete bolşevice, înfiinţate din ordinul lui Lenin în decembrie 1917. Se numea Comisia extraordinară pentru combaterea contrarevoluţiei şi sabotajului, pe scurt **Ceka**. Din 1922 s-a numit GPU, ulterior a devenit NKVD, apoi KGB etc. În 1913, Ohrana, poliţia secretă ţaristă avea 13 000 de oameni; în 1921, după trei ani de la înfiinţare, Ceka avea aproape 300 000. În patru ani, din 1918 pînă în 1922, Ceka ar fi executat aproximativ două sute de mii de persoane; între 1861 şi 1917, tribunalele ţariste ar fi condamnat la moarte 14 000 de persoane. Cifre, statistici...

...Şi două reminiscenţe de istorie (şi) literară românească: Ohrana l-a răpit pe C. Dobrogeanu-Gherea din România (unde acesta se exilase fugind din Rusia, cu gîndul de a ajunge în Elveţia, dar s-a îndrăgostit la Iaşi de o tînără venită din Polonia şi n-a mai ajuns să plece: ar fi devenit oare critic literar elveţian?!), în perioada războiului din 1877-1878, iar Panait Istrati a rămas pînă la moarte, chiar şi după ce a scris **Spovedania unui învins,** un admirator necondiţionat al lui Dzerjinski; dar să trecem.

Cîteva luni mai tîrziu după scoaterea statuii lui Dzerjinski din piaţa Lubianka, din faţa sediului central al poliţiei politice secrete, dispărea şi Uniunea Sovietică: **putsch**-ul eşuase, dar ţinta lui avea să fie măcar în parte atinsă, prin eliminarea politică a lui Gorbaciov. La începutul lui decembrie 1991, acesta a rămas fără „obiectul muncii", după ce Boris Elţîn împreună cu preşedintele ucrainian şi cel belorus semnaseră un comunicat comun de dezmembrare a URSS, în urma unei întîlniri discrete, dar torenţial sărbătorită. Cu vodcă.

Acum, iată, după un pic mai mult de şapte ani, deputaţii ruşi votează pentru reînvierea, tot simbolică, a lui Dzerjinski. Unul dintre susţinătorii acestui proiect, şef al unui partid pro-comunist, a explicat, probabil convingător ţinîndu-se seama de rezultatul votului, că „Dzerjinski va fi un simbol al luptei pentru restabilirea ordinii" în societatea rusă, el adăugînd că populaţia trebuie convinsă că „guvernul e hotărît să lupte împotriva crimei". Nu se ştie dacă primarul Moscovei, singurul competent să hotărască eventuala readucere a lui **Felix de fier** pe soclul orfan din piaţa Lubianka, va accepta sau nu decizia Dumei.

Dar nici nu are prea mare importanţă.

După cum nu are importanţă prea mare nici dominanta comunistă a Dumei ruseşti. **Nostalgia violenţei instituţionalizate** nu o au şi nu o întreţin doar comuniştii. Maniacul, posedatul de mistica violenţei care a fost Dzerjinski, nu mai este, probabil, văzut ca un executor nemilos al directivelor politice bolşevice, fiind socotit mai degrabă un fel de „sfînt" al ordinii făcute prin execuţii rapide, fără judecată.

„Cu mitraliera", cum spunea un senator român că ar vrea să conducă ţara dacă va cîştiga viitoarele alegeri prezidenţiale. Căci nasc şi în România nostalgici ai Omului de fier. Şi nu de azi, de ieri. Sînt aproape treizeci de ani de cînd Marin Preda povestea, într-un articol, cum un ţăran din satul lui, fost mărunt activist prin anii '50, apoi dat jos, tot scrîşnea furios din măsele repetînd „ne-ar trebui un Felix Edmundovici Dzerjinski"...

Inflexibilul din Siliştea-Gumeşti: o mai fi trăind el, oare?

În orice caz, avea o certitudine: „ne-ar trebui un Felix Edmundovici Dzerjinski..."

Mircea IORGULESCU

P.S. E curios cum n-a pretins nimeni polonezilor să-şi ceară iertare de la ruşi pentru că atîţia dintre fruntaşii bolşevici au fost de origine poloneză, ca Dzerjinski sau Vîşinski...

Monumentul leuşteanului

Luaţi şi vedeţi în cărţi de bucate mai vechi, cele dintre cele două războaie şi de mai 'nainte: aşa se cheamă, tocana naţională! (...) Naţională, naţională, dar sub ce drapel? Că e şi secuiască un pic, şi „stroganoff" oleacă şi tochitură o ţîră! Las altora răspunsul, rigoarea e a oamenilor de ştiinţă...

Şi dacă tot vorbim de „tocana naţională", înainte de a fi „oameni de ştiinţă", haideţi să mai degustăm şi din alte specialităţi mioritice. Ciorba de burtă, de pildă, *de origine oriental-mijlocie, cel mai probabil arabo-turcească (cinci secole de vasalitate !),* (aceasta) *a devenit bun naţional românesc nu numai prin popularitatea excepţională ci şi prin adaosurile creatoare – smîntîna, gălbenuşul, leuşteanul, zarzavatul de supă, oţetul – care au autohtonizat-o. Oricum, e ceva ciudat cu ciorba asta subtilă, care vorbeşte cam mult despre noi: pute, dar e gustoasă, dacă ajungi să te obişnuieşti cu ea; face rău, e grea, îngraşă, dar prea e bună şi nu ne-o putem refuza; vine de la turci, dar se preface că e de-a noastră; e vulgară, e din chestii pe care alţii le aruncă scîrbiţi dar noi le mîncăm toţi, mai ales elita! E mîncare de vizitii beţi, dar are cea mai savantă şi pretenţioasă pregătire din toată bucătăria română. E deopotrivă acră şi dulce, picantă şi catifelată, grasă şi totuşi delicată, eclectică şi simplă în acelaşi timp! E Mitică!*

Ce s-o mai lungim, *cuvîntul ciorbă ne vine direct din turcă, borş din rusă, supă şi cremă din franceză, deci n-avem nimic al nostru. Dar uite că anumite zemuri numai noi le-ncropim, adăugînd cel mai adesea reţetei cosmopolite ceva de pe lîngă casa noastră, care o face să se schimbe şi să triumfe naţional.*

Despre toate aceste minunate întocmiri ale gastronomiei noastre uitate sau drapate în tricolor puteţi afla din cartea lui Radu Anton Roman intitulată „Bucate, vinuri şi obiceiuri româneşti". Dar de ce vorbesc eu despre toate acestea, cînd rolul meu nu este acela de a face cronici literare ? Deoarece, împătimit de cotidian, nu puteam trece nepăsător pe lîngă această chintesenţă a cotidianului, care este mîncarea, servită de data aceasta pe platou naţional. Şi mai ales, deoarece acest cotidian „trivial" ne învaţă, ca întotdeauna, ceva esenţial: în cazul în speţă ISTORIA ŢĂRII !

Nu trebuie să fii feminist ca să afirmi că la noi, ca pretutindeni, istoria au scris-o bărbaţii. Istoria *noastră* este, de fapt, istoria *lor*. A faptelor bărbăteşti de vitejie, de pierzanie şi de îndoială, a victoriilor şi a înfrîngerilor, a cine pe cine şi de ce. Este istoria războaielor, pribegiilor şi invaziilor, cu partea lor de jertfă şi partea lor de glorie. Dar atît. Or, toate aceste războaie, pribegii şi invazii nu au lăsat în urmă doar morţi şi fanfare, ci şi viaţă la gura cuptorului, acolo unde se pregătesc cele necesare pentru noi războaie şi noi fanfare. Acolo unde stăpînă e femeia. Bucătăria românească a strîns aluviunile istoriei în ceaun şi le-a amestecat cu mîna nevestelor, scriind astfel o altă Istorie. Poate cea adevărată, aşezată şi perenă, lăsînd în plata Domnului învingători şi învinşi, frontiere şi identităţi, pentru a reţine doar ceea ce putea fi strecurat în plăcerea de a trăi, acolo şi atît cît îţi este dat.

Dar iată că bărbaţii au rescris şi această „istorie". Bucătăria „modernă" românească fie şi-a adus mîncărurile direct de la Paris sau Viena, fie a ridicat pe piedestalul specificităţii vreo „tochitură naţională" (aşa cum Căluşul, de pildă, a fost decretat „dans naţional").

Acest fapt cotidian al bucătăriei româneşti păstrează însă în străfundurile sale, pentru cine ştie să le privească, straturile geologice ale trecerii noastre prin timp şi spaţiu. De aceea, o sugestie pierdută în cartea cu pricina mi s-ar părea un gest de pietate naţională cu benefice valenţe reparatorii: *m-aş bucura mai mult să depun o coroană la Statuia Leuşteanului decît la poala cine ştie cărui general, vai, merituos!*

Vintilă MIHĂILESCU

Pasul cel mare

Se apropie sfîrşitul anului şi în politica românească se întîmplă tot mai puţine lucruri noi. De exemplu, după 1 decembrie, timp de o săptămînă guvernul şi coaliţia majoritară au executat un balet pe tema „trebuie sau nu trebuie ca executivul să-şi asume răspunderea pentru programul de redresare pe termen scurt". Opoziţia a revenit, între timp, pe băncile parlamentului, declarînd că o face „temporar şi condiţionat". Liderii sindicali au declarat că vor protecţie socială, alegeri anticipate şi de-abia după aceea reformă; ei au încercat astfel să intre în graţiile maselor, căci la ultimul sondaj majoritatea cetăţenilor şi-a manifestat neîncrederea în activitatea sindicatelor. În aceste atitudini (ezitările coaliţiei, ţîfna de faţadă a opoziţiei, plutirea pe deasupra liderilor sindicali), singura noutate este că ele preced mult anunţatele „măsuri dure".

Tot pe loc...

Asumarea răspunderii este, în principiu, o procedură menită să asigure susţinerea executivului în luarea unor decizii esenţiale şi, totodată, este o modalitate de a demonstra comportamentul unitar şi coerent al unei coaliţii. Asumarea răspunderii poate fi, în cazul coaliţiilor care funcţionează eficient, o bună „maşină de vot". Avem un exemplu relativ recent în Italia, unde guvernul condus de Romano Prodi (şi susţinut de o coaliţie de centru-stînga) a trecut rapid şi fără probleme prin Parlament, cerînd de fiecare dată „votul de încredere" (şi reducînd astfel la minimum procedurile de dezbatere şi votare) mai toate măsurile necesare pentru ca Italia să poată adera de la început la moneda europeană unică. Acuzaţi adesea de comportament nedemocratic dinspre băncile opoziţiei, premierul Prodi şi guvernul său au căzut victimă propriei „metode": la un moment dat, o parte a unuia dintre partide nu a mai fost de acord să voteze „automat" şi executivul a fost nevoit să-şi dea demisia. La noi, o asemenea procedură risca să se termine prost, dată fiind fragilitatea coaliţiei: alianţa CDR-PD-UDMR a dovedit de multe ori că este departe de a funcţiona coerent. Pe de altă parte, însăşi „tema" asumării răspunderii ar fi fost improprie: „programul de redresare pe termen scurt" nu este, în esenţă, diferit de ceea ce a constituit, la instalare, programul de ansamblu al guvernului condus de Radu Vasile; şi n-ar trebui să fie altceva decît programul cu care actuala majoritate a cîştigat alegerile. În plus, asumarea răspunderii nu s-ar fi făcut pe un pachet compact de legi care să aibă nevoie de votul Parlamentului, ci pentru cîteva măsuri care intră oricum în atribuţiile executivului şi ale FPS-ului (închiderea fabricilor cu pierderi, de exemplu). Cu toate acestea, premierul şi liderii politici au dat tîrcoale timp de cîteva zile ideii că guvernul are nevoie de angajarea răspunderii pentru a putea trece la fapte. N-au făcut decît să scoată în evidenţă, încă o dată, ezitările coaliţiei majoritare: eventuala afirmare a sprijinului parlamentar ar fi fost doar o chestiune de imagine care să dea mai multă greutate deciziilor ministeriale, un îndemn la curaj şi la acţiune.

...şi înainte

Aflat în faţa unor importante decizii, amînate de multă vreme, exeçutivul pare a fi victima conflictului între stilul românesc de a face politică (bazat pe imagine) şi necesitatea unei anumite eficienţe din care „să se vadă" ceva. Ezitările şi amînările se datorează în mare măsură temerilor de consecinţele electorale şi „de imagine", temeri comune tuturor partidelor, dincolo de ideologii şi programe. Numai că amînările au ajuns într-un punct de unde nu se mai poate merge decît înainte. Ca mai totdeauna după 1989, paşii importanţi pe calea reformelor se fac sub impulsul instituţiilor internaţionale: aşa cum multe reforme politice au fost adoptate, pe vremea guvernării PDSR, „la îndemnul" Consiliului Europei, acum mobilizarea generală este dictată de necesitatea de a ne prezenta onorabil pe 10 ianuarie, cînd va reveni în România delegaţia FMI. Comportamentul politic al celor care ne conduc este pus pe calea cea bună numai de asemenea situaţii fără ieşire (sau, mai bine zis, cu o singură ieşire).

Problema este că pînă pe 10 ianuarie a mai rămas foarte puţin timp. Executivul ar trebui să aplice măsurile dure (cea mai şocantă, şi datorită încărcăturii sale simbolice, fiind închiderea unor fabrici) chiar în perioada sărbătorilor. Ceea ce seamănă cu mersul pe o muchie de cuţit. Oricum, după ce pasul cel mare va fi făcut (presupunînd că de această dată chiar va fi făcut), vîrtejul tensiunilor şi conflictelor va reîncepe. Iar cele mai mari şi mai păguboase vor fi, din nou, nu cu opoziţia, nici cu liderii sindicali, ci între partidele din coaliţie. De la 1 ianuarie, gîndul liderilor politici va sta tot mai mult la apropierea alegerilor şi tot mai puţin la ce a mai rămas de făcut din programul – lung sau scurt, de criză sau de reformă – pe care şi l-au asumat la alegerile trecute.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Entuziasm ciudat

Undeva, în spatele discuţiilor şi disputelor politice zgomotoase, acaparatoare şi, orice s-ar zice, pasionante pentru toţi românii, se aud crîmpeie ale unei dezbateri care interesează cel puţin acelaşi număr de oameni şi care preocupă cel puţin la fel de acut: chestiunea sancţiunilor prevăzute în noul proiect al Codului rutier. Discuţiile sînt abundente, eseistica este barocă, importanţa este maximă. Întrebări precum *„De unde ştie, dom'le, poliţistu' că am băut o bere şi nu două sau trei?“*, panseuri ca *„e bine să fie amenzi mari că românu' e indisciplinat“* sau cochetării de genul *„m-au nenorocit, dragă, cică nu mai am voie să vorbesc la celular cînd conduc“* se regăsesc în orice discuţie cît de cît responsabilă între doi români de bine. În general, noua lege privitoare la circulaţia pe drumurile publice este prizată ca binevenită. Sînt, nu se putea altfel, puncte serioase de divergenţă în privinţa multora dintre noile reglementări, dar o nuanţă de ordin general a făcut unanimitate şi este susţinută chiar cu o anume fervoare. Toată lumea e de acord cu înăsprirea sancţiunilor. Cu nespusă bucurie românii (automobilişti sau doar frecventatori ai emisiunii tv realizată de dl Vochină) au primit vestea măririi amenzilor pentru diferite contravenţii şi a incriminării unor noi gesturi rutiere.

A existat, vag, o grevă de protest a şoferilor din Bucureşti. Ea nu a avut un efect serios şi din cîte am înţeles din relatările unui amic care a căscat gura la eveniment, nici şoferii nu erau prea convinşi de justeţea şi oportunitatea propriului protest.

De unde această dorinţă a compatrioţilor mei de a fi aspru sancţionaţi cînd săvîrşesc contravenţii rutiere? Aceasta mi se pare a fi în total dezacord cu mentalitatea care adoră anomia, detestă sancţiunea şi repudiază comportamentul punitiv, adică cu mentalitatea timpului meu. Brusc, după ce fiecare contribuie mai mult sau mai puţin conştient la dezordine, toată lumea cere restabilirea radicală a disciplinei. Sînt convins, de pildă, că gestul şoferului care-şi plasează nervos bara din faţă a propriului automobil în bara din spate a automobilului care îl precede şi somează ultimativ cu farurile cerînd neîntîrziat eliberarea şoselei trebuie interzis şi pedepsit. Cred, însă, că suspendarea permisului de conducere pe o perioadă determinată pentru acest gest este o sancţiune exagerată, în condiţiile în care suspendarea permisului de conducere este sancţiunea cea mai aspră în materia contravenţiilor rutiere. La fel, găsesc exagerat cuantumul amenzii pentru oprirea autovehiculului în loc nepermis, atîta vreme cît administraţiile locale nu pot asigura în nici un fel necesarul de parcaje în marile oraşe.

Admit, consideraţiile mele sînt discutabile. Uimirea mea vine, aşa cum am spus, din această dorinţă cumva nefirească a compatrioţilor mei. Şi eu vreau să fie ordine pe şoselele noastre, şi eu vreau să înceteze brambureala aventuristă a circulaţiei în oraşele noastre, şi eu vreau să devenim toţi, automobilişti şi pietoni, mai responsabili. Dar de aici pînă la a primi cu entuziasm înăsprirea sancţiunilor mi se pare o distanţă mare.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

„Adevăratul întemeietor al societăţii civile a fost acela care a renunţat la împrejmuirea unei porţiuni din universul fizic şi care a declarat: acesta este un obiect. Pentru a putea să-şi joace rolul antropologic, obiectul trebuie să treacă din mînă în mînă, de la un subiect la altul, şi să se sustragă însuşirii teritoriale, identificării cu un nume, exclusivităţii şi excluziunii“ (P. Lévy, *Ce este virtualul?*, Paris, La Découverte, 1998, trad. rom. în pregătire la ed. Nemira).

Am mai dat, şi cu alte ocazii, mici citate din cartea unuia dintre noii profeţi ai virtualizării. Spre deosebire de un Paul Virilio sau un Jean Baudrillard, P. Lévy este un optimist. Pentru el, virtualizare = continuare a hominizării, astfel încît mutaţia în curs, profundele transformări tehno-ştiinţifico-socio-psihice (sic!) pe care unii le trăiesc şi la care alţii doar, în cel mai bun caz, asistă, fiindu-le un fel de contemporani *de facto*, dar nu şi *de jure*, nu fac decît să continue, în ce are ea mai profund, evoluţia, nu-i aşa, multimilenară a omului spre (propria-i?) umanitate. Limbajul, tehnica, contractul şi, astăzi, virtualizarea au făcut şi mai fac, aşadar, omul.

Omul se subiectivează, devine persoană, subiect de drept numai în măsura în care îşi dă/constituie obiecte. Privatul nu-i posibil fără public. Citatul de mai sus este, din acest punct de vedere, cît se poate de clar. Societatea nu este posibilă fără obiecte comune, care nu sînt ale cuiva anume, ci ale tuturor: de interes comun. România actuală are nevoie de astfel de adevăruri (antropologice) elementare ca de propriu-i teritoriu. Problema proprietăţii nu-i rezolvată în România, şi nici nu pare a avea prea multe şanse de a fi rezolvată şi (poate chiar în primul rînd) pentru că e pusă şchiop, neelementar-filosofic. Cum să defineşti proprietatea privată, şi s-o mai şi garantezi, cînd n-ai definit nici măcar cu un pas proprietatea publică, bunurile de interes public, comun? Şi cînd proprietatea publică este terenul de jaf al unor „privatizări“ ilicite? Cînd, adică, pare că tocmai de aceea şi domeniul public, şi problematica publicului şi a privatului/privatizabilului sînt lăsate nedesţelenite, maidane fizico-mentale – pentru ca indistincţia şi confuzia să persiste, să dea, sălbatic, „natural“, roade?

Închipuiţi-vă un teritoriu compus numai din spaţii private, din teritorii personale. Un astfel de teritoriu nu ar putea fi, simplu, circulat, traversat, parcurs. Nu ar fi un teritoriu. În genealogia „patriei“ se află, ştim, medievala „moşie“. Dar moşie lîngă moşie nu dau un teritoriu comun, o patrie. Un teritoriu comun are nevoie de porţiuni *extrateritoriale* pentru a se putea constitui şi pentru a putea să funcţioneze. Statul este extrateritoriul societăţii. Partea din afară a societăţii. Tocmai acest extrateritoriu se cuvine să fie spaţiul numit public. Statul nu trebuie să fie în relaţie de propriu-zisă proprietate faţă de acest extra-teritoriu al său. Modelul de proprietate este cel privat. Statul nu posedă nimic: el apără şi garantează. Acestea sînt acţiunile, actele specifice ale „persoanei juridice“ care e statul, un stat, oricare stat. Proprietatea privată, întotdeauna la plural, este de interes public. Teritoriului propriu-zis, de pămînt, trebuie să i se adauge extra-teritoriul, concret-abstract, al legii, al juridicului. Fără lege, nu avem teritoriu. Fără metafizică, pierdem, domnilor, fizica.

România pare a exista intermitent şi fragmentar: virtual. Se actualizează cu greu în conştiinţe şi fapte colective. Recent, ea s-a împărţit în două: de propria ei zi naţională, s-a trezit cu două capitale, una în Transilvania (Alba Iulia), cealaltă în „Vechiul Regat“ (din spirite) (Bucureşti). Halal! De ziua noastră, ne-am sciziparizat.

Bogdan GHIU

Carnet

© A. Paul

Economie

Bătălia cu pierderile: mai bine mai tîrziu decît niciodată

Economia românească nu produce pierderi de azi-de ieri, ci de o jumătate de secol. Tranziţia a moştenit nenumărate întreprinderi antrenate să producă pierderi. Nouă ani nu le-a deranjat nimeni. Acum au început să fie vînate. Mai bine mai tîrziu decît niciodată.

De ce se produc pierderi? În principal, ele sînt cauzate de risipă şi de modul învechit în care a fost şi mai este organizată munca în întreprinderile cu capital de stat. Mai este însă un motiv, de asemenea determinant: inflaţia loveşte în stimulentele muncii şi descurajează performanţele economice.

Sondajele arată că românii continuă să considere explozia preţurilor ca principal motiv de teamă. De inflaţie se tem în primul rînd, cei care au avut ceva economii băneşti şi au constatat cu disperare că şi le-au pierdut la ruleta preţurilor. Mulţi nu s-au ales cu nimic din agoniseala lor de-o viaţă.

Sigur, acest adevăr nu mai este acum actual. A devenit istoric. Realitatea de astăzi e cu totul alta: băncile, prin dobînzile ce urcă din nou, protejează economiile populaţiei. Dar preţurile, în urcare şi ele, îngrijorează şi sperie. Din acest motiv, în primul rînd, o mare temă a anului 1999 va fi ofensiva împotriva inflaţiei.

Care va fi preţul? Întrebarea trezeşte şi ea îngrijorări. Se consideră că domolirea inflaţiei va costa mult. Preţul ar putea fi, în primul rînd, explozia şomajului în anul ce vine.

O idee dominantă la noi, în momentul de faţă, este aceea că inflaţia şi şomajul nu pot fi ţinute în frîu împreună. Numeroşi economişti susţin că dacă vrem să scăpăm de inflaţie vom fi nevoiţi „să dăm drumul la şomaj“. Sau, dacă dimpotrivă, nu dorim să vedem în societatea românească o creştere masivă a şomajului... n-avem decît să suportăm inflaţia. În realitate, însă, şomajul va fi preţul plătit pentru reducerea unei părţi a pierderilor din economie, prin închiderea întreprinderilor neviabile.

E limpede că românii s-au săturat de preţurile cătărătoare. Şi că suportă tot mai greu această cursă, chiar dacă nu se mai aleargă la galop, ci la trap. Milioane de oameni necăjiţi îşi fac socoteli disperate: cît timp trebuie să muncească ei pentru a-şi putea cumpăra un aragaz, o maşină de spălat, un frigider sau un televizor. Automobilul continuă să fie inaccesibil pentru o mare parte a populaţiei, în vreme ce construirea unei case rămîne un vis. În timp ce în lume, în întreprinderile performante, a triumfat conceptul „Să munceşti vesel!“ şi managerii sînt preocupaţi ca salariaţii să-şi îndrepte gîndul numai la munca lor, la noi gîndurile sînt acaparate de necazurile zilnice. Din această cauză, mai exact şi din această cauză, se munceşte prost şi se produc pierderi.

Sigur, va fi greu să scăpăm de pierderi cît se vor menţine, în întreprinderile de stat, incompetenţa unei mari părţi a managerilor, organizarea fabricaţiei şi comercializarea mărfurilor „după ureche“, lucrul de mîntuială, consumurile deşănţate de resurse energetice şi materii prime importate cu valută forte, risipa, furturile, corupţia. Dar la fel de greu vom scăpa de pierderi cît va fi inflaţia mare.

Grăbirea reformelor, forţată acum de guvern, va asigura reglarea raporturilor producţie-consum şi salariu-muncă. Desigur, proba acestei încercări se va face pe piaţa de consum. Acm, nici structural şi nici calitativ (decît cu unele excepţii) piaţa de consum nu asigură oferta care să corespundă nevoilor populaţiei. Şi, mai cu seamă, sîntem încă departe de o piaţă normală, care să fie dominată de consumatori. Piaţa e dominată de marii producători. Şi marii producători au înţeles că pot să dicteze preţurile şi să comande pe piaţă. Ei vor inflaţie, fiindcă numai astfel îşi permit să producă mai puţin, cu costuri mai mari, dar să vîndă mai scump. Şi tot ei sînt cei care – şi în acest sfîrşit de an, cînd marile corecţii de preţuri s-au făcut deja – continuă să sufle în pînzele inflaţiei. Dintr-un motiv clar: inflaţia este un canal prin care ei sînt subvenţionaţi de către populaţie şi de către micile întreprinderi rentabile.

Cît vom avea inflaţie vom avea şi pierderi în economie.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Ca la paradă

Mă gîndesc că cine a avut ideea, a ştiut şi ceea ce urma să vină în coada ideii. La zece zile de la 1 decembrie, gerul uscat de pe platoul parăzii mai muşcă din cîte vreun colţ de ziar, aducîndu-ne aminte exact de ceea ce dorim să uităm. Adică de multele întrebări pe care o astfel de manifestaţie le naşte. Cu aerul că suferă pentru banul public şi pentru degerăturile din bocancii soldăţeşti, cei ce iau peste picior parada invocă aerul de artificialitate grandioasă a evenimentului, de la exerciţiile care au durat nu ştiu cîte zile şi pînă la pasul neuniform al gărzii sau la decorul în care cadenţa soldaţilor îşi găsea ecoul. Ceea ce este, cred, o greşeală; de la facerea lumii, orice paradă – dacă e paradă – este în sine un *prefabricat*. Nostalgicilor ieşirilor spontane în stradă *de altădată* le dedic această poveste, scoasă dintr-o altă notă de subsol a *istoriei serioase*.

Cu maliţiozitatea lui cu atît mai surprinzătoare cu cît toţi cei apropiaţi îl ştiau bolnav de timiditate, regele Ferdinand, regele Reîntregirii, a fost cel care a născit acest eveniment adesea repetat în istoria noastră modernă – adică manifestarea bucuriei colective a românilor –, eveniment ce regelui însuşi i-a fost dat să-l guste de nenumărate ori. Pentru această bucurie îndelung regizată, regele – ajutat, cum se va vedea, de către un poliţist exasperat – a găsit şi termenul potrivit. Şi, ori de cîte ori era cazul, povestea familiei următoarea întîmplare (ajunsă pînă la noi graţie unei file din jurnalul fiului regesc, ajuns el însuşi rege – nenorocosul Carol al II-lea). În anii de după Marea Unire, se întîmpla la Ploieşti (*se înţelege că tocmai în acest oraş trebuia să se întîmple aşa ceva* – spune Carol) inaugurarea unui monument. Poliţia din oraş primise (ştim de la Caragiale mecanismul) ordin să organizeze o manifestaţie de simpatie a populaţiei – s-o organizeze atît de bine încît să pară absolut nepregătită. Totul a mers şnur şi conform schemei orare pînă la discursurile notabilităţilor urbei: din cauză, probabil, că fiecare a vorbit mai mult decît era cazul, programul a suferit o decalare. Şi de aici încolo avea regele ce povesti: la un moment dat, în mijlocul cuvîntărilor înflăcărate, un poliţist transpirat de alergătură s-a apropiat de prefect, raportîndu-i excedat: *Don' Prefect, don' Prefect, a pornit spontaneea şi n-o mai pot opri!* Spre şansa poliţistului, regele, chiar mai mult decît prefectul, avea simţul umorului. Şi aşa a intrat în istoria casei regale *spontaneea* românească.

Cît despre parada noastră de mai ieri, chiar înclin să cred, în ciuda evidenţei însăşi, că era necesară. Nu pentru că ea ar rezolva, de la sine, ceva; sau că ar trebui să sperie pe cineva sau să îmbărbăteze pe alţii. Între noi fie vorba, nici nu ştiu dacă a picat foarte bine – adică exact la începutul afacerii cu zaţul duhnitor din *ceaşca de ceai* a lui Sadam. Ca să nu mai spun că nici cu bomba cea de vodevil de pe malul Dîmboviţei lucrurile nu sînt prea clare. Las la o parte orice semnal pe care organizatorii au dorit a-l trimite (îl las la o parte pentru că tocmai acest semnal mi se pare a fi partea cea mai importantă a întregii afaceri). Dar nu pot lăsa la o parte argumentaţia celor ce-au demontat, cu nemiloşenie, parada. Şi chiar dacă le-am împărtăşit reţinerile, chiar dacă va trebui să fac ceea ce mă pricep cel mai puţin pe lume (adică să scriu despre treburile armatei), chiar cu riscul de a merge în contra curentului şi în contra opiniei cîtorva prieteni, trebuie să spun că nici rezervele nu m-au convins deloc. Mai mult decît parada însăşi, cei ce-au disecat parada mi-au părut mai sălcii. Poate fi o părere, desigur, dar ei par a avea fie nostalgia defilării năuce, blegzîmbitoare şi cu urale din magnetofon care dădea culoare trecerii prin faţa tribunei auguste a lui Ceauşescu (*auguste*, adică de 23 august), fie şmecheria răsuflată a băieţilor descurcăreţi care-şi amînă la nesfîrşit serviciul militar, nutrind rînced mîndria de a fi *fentat armata* încă un an.

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

Politica externă a Rusiei

Dacă Rusia va deveni vreodată o ţară democratică, ziua de 17 august 1989 va fi la fel de importantă în istoria ei ca şi cele „zece zile care au zguduit lumea" în istoria revoluţiei din octombrie 1917. Devalorizarea bruscă a rublei în condiţiile unei paralizii totale a puterii politice a creat un moment al adevărului ale cărui consecinţe nu sînt încă epuizate. Rămîne de văzut dacă ele vor fi fatale pentru restul lumii şi în special pentru vecinii mai mult sau mai puţin apropriaţi. Succesiunea evenimentelor a arătat că sprijinul occidental în bani este inutil şi nu face decît să ofere argumente adversarilor normalizării situaţiei.

Lumea Întîi nu poate privi cu braţele încrucişate cum se prăbuşeşte fosta căpetenie a *Lumii a doua*, pentru că ea îi va trage după sine în prăpastie şi pe mulţi alţii. Foştii kremlinologi, sovietologi, perestroikologi, reciclaţi în elţinologi pregătindu-se să devină primakologi, izbutesc să vadă jumătatea plină a paharului: „Guvernul Primakov a văzut lumina zilei deoarece preşedintele Elţin şi parlamentul au respectat regulile formulate de constituţia post-sovietică, aprobată de un referendum popular. Ca să ne exprimăm delicat, nu acesta era modul în care funcţiona politica sovietică în trecut. Ruşii de toate culorile par a ţine la drepturile şi responsabilităţile lor implicate în votul liber, onest şi frecvent". (Strobe Talbot, adjunct al Secretarului de Stat al SUA – **Economist**, 21 noiembrie) În acelaşi spirit, Martin Malia, istoric american, remarcă: „După ce Serghei Kirienko a fost demis, comuniştii erau în poziţie de forţă şi totuşi nu s-au repezit să pună mîna pe putere pentru că li s-a făcut frică. Nici ei, nici Primakov, nici tinerii reformatori nu ştiau ce trebuie făcut" (**Le Monde**, 1 decembrie.)

Comunişti care nu iau puterea de frică – iată o specie nouă, neinventariată pînă în prezent. Începînd cu funcţionarii FMI şi terminînd cu doctoranzii în economie şi istorie toată lumea e de acord că Rusia trebuie lăsată să se ajute singură. Va fi un proces de durată şi cu riscuri: „Printre vecinii Rusiei, anxietăţile cu privire la viitorul relaţiilor cu marele lor vecin au sporit de cînd elementele naţionaliste din Duma au devenit asociate ale puterii executive. Iată de ce Vestul ar trebui să vegheze la supravieţuirea şi înflorirea noilor state independente din fosta Uniune Sovietică, pentru ca ele să devină vechi state independente". Talbot îl citează şi pe unul dintre consilierii lui Elţin, Emil Pain, care arăta că „periculoase pentru viitorul Rusiei şi pentru integritatea ei ca stat nu sînt presiunile secesioniste ale minorităţilor ei etnice – cecenii, tătarii, iakuţii, calmîcii, ingušii, osetinii, moldovenii (?!) –, ci şovinismul maniacal de mare putere, xenofobia şi stupizenia naţionalistă, caracteristice pentru unele forţe aparţinînd majorităţii: unii ruşi care îşi însuşesc lozincile anexioniste şi expansioniste ale celor de care îi despart acum frontiere internaţionale". Nici profesorul Malin nu crede că o conducere dirijistă şi autoritară (Lujkov sau Lebed) va fi tentată de o aventură externă: „Nu există o forţă militară naţională coerentă capabilă să susţină un stat autoritar. Ei nu vor putea să se facă ascultaţi prin ordine de către un mecanism pe cale de dezintegrare.(...) Nu prevăd un dezastru de tipul Weimar şi cu atît mai puţin o Rusie fascistă. Cu o retorică mai naţionalistă, mai autoritară, mai dirijistă, oricum, pe termen lung, incoerentă în funcţionare, ce poate ea întreprinde în materie de politică externă? Nu poate invada Ucraina sau Polonia. Pînă şi Estonia poziţionată nu departe de periferiile Sankt-Petersburgului îndrăzneşte să spere că va intra în Uniunea Europeană. Ruşii nu reacţionează. Rusia este acum o ţară extrem de săracă, dezorganizată, marcată de evenimentele ultimilor şapte ani şi de epoca sovietică: o populaţie relativ pasivă care nu se gîndeşte decît la supravieţuire, la modalităţile de a se descurca încă şase luni, încă un an".

Poate că istoricii ştiu mai bine, dar cei care suportă istoria, evită, în general, să stea în calea celor care îşi descarcă energia acumulată şi umilinţele adunate în efortul de supravieţuire. (**M. B.**).

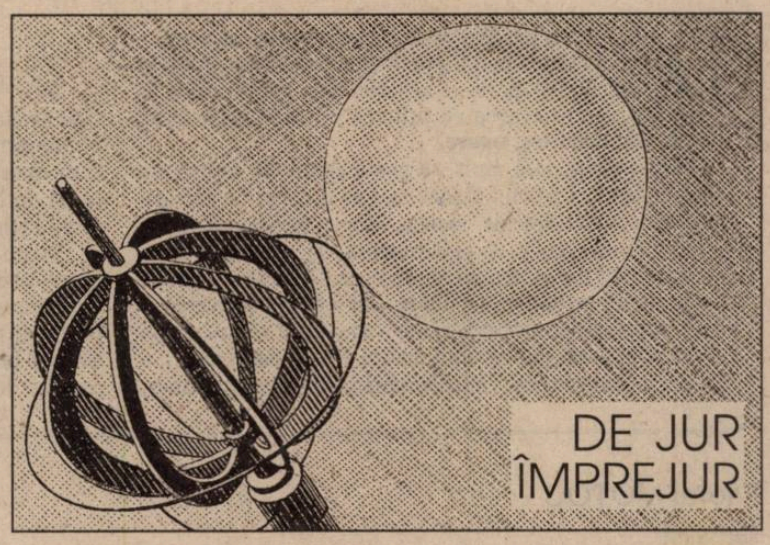

Drepturile omului

Încă nu se vorbea despre globalizare şi mondializare ca duşmani ai suveranităţii naţionale, cînd, acum 50 de ani, Organizaţia Naţiunilor Unite a adoptat Declaraţia Universală a Drepturilor Omului. Universală şi nu internaţională, deoarece în concepţia juristului francez René Cassin, drepturile afirmate nu se referă la cetăţeanul unui stat sau altul, ci la individ ca parte integrantă a umanităţii.

Rezultat al experienţei celui de al doilea război mondial, Declaraţia s-a vrut un instrument de apărare a vulnerabilităţii, fragilităţii umane împotriva opresiunii, legiferate sau nu, exercitate de stat ca deţinător al monopolului violenţei. În discursul său în faţa Adunării Generale ONU, din 9 decembrie 1948, René Cassin afirma: „Crima împotriva drepturilor omului german s-a transformat în crimă împotriva drepturilor omului de altă naţionalitate şi în cele din urmă, crima supremă a războiului universal".

Au trecut cincizeci de ani, dar mecanismul prin care o autoritate internaţională ar putea împiedica sau pedepsi încălcarea drepturilor individului într-un stat suveran şi independent nu a fost încă elaborat. „Recunoscînd demnitatea ca fiind inerentă tuturor membrilor familiei umane, avînd drepturi egale şi inalienabile care constituie fundamentul libertăţii, al justiţiei şi al păcii în lume...", Declaraţia afirmă necesitatea unei concepţii comune despre drepturile politice şi civice ale individului şi a respectului universal pentru ca ele să devină efective. Faptul că o organizaţie a statelor se situează de partea indivizilor în raporturile lor conflictuale cu autoritatea generează cele mai importante obstacole în calea respectării Declaraţiei şi a convenţiilor care decurg din ea. ONU este un conclav al şefilor de stat şi nu al popoarelor, iar şefii de stat afirmă principiul inalienabil al suveranităţii, plasînd demnitatea statului înaintea demnităţii individului. La ora aniversării, comentatorii Declaraţiei contabilizează la capitolul succese prăbuşirea imperiilor coloniale din Africa şi Asia, a comunismului în Europa, a regimurilor dictatoriale din America Latină. Scepticii observă că existenţa Declaraţiei nu a împiedicat nici crimele înfăptuite de aceste regimuri, nici recunoaşterea internaţională a dictatorilor, nici violenţele declanşate după prăbuşirea lor. În timp de război, respectarea demnităţii umane e considerată un moft şi masacrele din Ruanda sau Cecenia nu pot fi oprite sau condamnate pentru că ţin de dreptul statului suveran de a-şi ucide cetăţenii. Reprezentanţii Statelor Unite scot cartea drepturilor omului în relaţiile cu micii dictatori, dar sînt foarte prudenţi cînd tratează cu China, în pofida nenumăratelor dovezi ale absenţei libertăţii în această imensă ţară. Comunitatea internaţională a considerat acceptabilă teoria specificului asiatic, formulată de liderii „micilor tigri": valorile popoarelor din acest continent se pot dispensa de drepturile omului, populaţia acestor ţări este eficientă şi devotată autorităţilor atîta timp cît acestea le oferă perspectiva, ba chiar şi realitatea bunăstării. Cînd se apără de acuzaţiile de încălcare a drepturilor omului regimurile dictatoriale şi autoritare se ascund în spatele unei jumătăţi de adevăr: libertatea nu poate fi folosită dacă nu ai ce mînca, dreptul la libera circulaţie este inutil dacă nu ai bani să călătoreşti, ideile nu ţin de cald. Dreptul la viaţă, la muncă, la odihnă, la asistenţă socială trebuie să treacă înaintea libertăţilor pe care comuniştii le numeau burgheze. În concepţia autorilor Declaraţiei, ca şi a înaintaşilor lor, drepturile nu pot fi clasificate în esenţiale şi secundare, nu pot fi amînate unele de dragul altora. Frămîntările politice, manifestaţiile, reacţiile la represiune – consecinţe ale crizei economice din Indonezia, Singapore sau Coreea de Sud – demonstrează că sub pojghiţa supunerii şi a ascultării se află totuşi aceleaşi „valori", aceleaşi reacţii la durere şi la nedreptate. Pe de altă parte, chiar ţara care se consideră un model pentru dinamica drepturilor omului, Statele Unite, refuză să ratifice actul de înfiinţare a unui Tribunal Penal Internaţional care să funcţioneze permanent pentru pedepsirea crimelor împotriva umanităţii. Autorităţile americane nu vor să-i vadă pe cetăţenii lor – vinovaţi sau nu – în faţa unui tribunal care nu le acordă garanţiile justiţiei americane. Este în acest refuz nu doar conştiinţa superiorităţii de acum ci şi a eternităţii acestui avantaj: orice ar face, ar gîndi sau afirma, ceilalţi nu pot să practice respectul pentru om şi pentru drepturile lui aşa cum se practică în Statele Unite. Reiese că principiul egalităţii şi cel care decurge din el, al nediscriminării, nu funcţionează nici la nivelul statelor suverane; nu este de presupus că într-un viitor previzibil el va fi acceptat de bunăvoie în relaţia dintre stat şi individ.

Ce mai înseamnă libertatea gîndirii în faţa unor oameni înarmaţi? Despre ce demnitate mai poate fi vorba în taberele de refugiaţi de pe toate continentele? La ce foloseşte dreptul la un proces echitabil într-o ţară în care justiţia este dependentă de puterea politică şi dă sentinţele înainte de a începe procesul? Întrebările pot continua, dar alături de ele rămîn faptele: ficţiunea unanimităţii afişată de dictatori este sfîşiată de vocile doar aparent izolate ale celor care cred în demnitate, libertate, într-o justiţie echitabilă, în valorile pe care le afirma Declaraţia acum 50 de ani. S-a dovedit că solidaritatea în jurul acestor valori afişate este mai puternică decît alianţele secrete şi comploturile serviciilor de spionaj.

Magdalena BOIANGIU

Argument

De ce un număr despre vin? Poate pentru că vinul e un fluid (după unii fiinţă) la graniţa dintre virtute şi viciu, dintre glorie şi mizerie, cînd sîngele sfînt al Domnului, cînd licoarea ce tulbură minţile. Căci după adevăr, vinul aduce şi uitare.

Fără a greşi prea mult, se poate spune că sîntem un popor de băutori de vin. Cu tot ceea ce decurge de aici: generozitate, spirit deschis, veselie, talent, inteligenţă, lipsă de încrîncenare dar şi de perseverenţă, uşurinţă în a trece peste greutăţi dar şi în a pierde trenuri. Chiar şi în materie de viţă de vie ne aflăm la o limită, din fericire, de partea ei bună: limita geografică dincolo de care ea nu se mai poate cultiva. Din acest motiv vinul nostru e mai aspru dar..., e totuşi vin. Podgoriile şi vinurile româneşti sînt puţin cunoscute de europeni ca, de altfel, multe alte lucruri cu care noi ne mîndrim. Explicaţia ar putea fi găsită în vorbele unui francez care spunea că românii ar fi buni viticultori dar nu la fel de buni vinificatori. Cu alte cuvinte, nu ducem lucrurile pînă la capăt, acesta putînd fi un alt efect al vinului.

Vechii greci puneau vinul de învechit în amfore smolite iar pe cel destinat consumului imediat în burdufuri din piele de capră sau porc. Noi am început să-l îmbuteliem în recipiente de plastic şi carton. Şi cu atîtea vii în ţară, sîntem în stare să producem şampanie de coacăze. Repet: şampanie de coacăze. Ideea nu poate face parte decît tot dintre efectele negative ale vinului: tulburări mentale, dureri de cap, uitare şi... şampanie de coacăze. Şi încă ar fi bine. Numai că doi dintre colaboratorii noştri remarcă apetenţa clasei muncitoare pentru alcooluri mult mai dubioase, dacă nu de-a dreptul sinistre. Trezia dintr-o prea lungă turmentare naţională nu poate fi decît tot foarte lungă sau chiar imposibilă. Soluţia ar fi, poate, să adoptăm, după ideea unui alt distins colaborator al „Dilemei", un *cod de comportament la beţie,* care să ne facă turmentarea onorabilă şi simpatică. Măcar în vremea sărbătorilor. Noroc. **(A. M.)**

Notă: *Reţetele de vin sînt dintr-un manuscris din epoca brâncovenească editat de Fundaţia Culturală Română, în 1997, sub titlul „O lume într-o carte de bucate".*

Viorel MOŢOC
jurnalist

Aici, la Porţile Ottonelului

Dinspre Septentrion ne vin rachiurile tari şi vodca, aprige trascăuri menite să încălzească sufletele singuratice rătăcite printre zăpezi. Acolo, în Nord, oamenii sînt aspri şi gravi. Iar cînd întrec măsura se prăbuşesc în beţii neguroase, bîntuite de viziuni metafizice ori de porniri subumane. Vezi: ruşii.

La mijloc, pornind din porturi spre inima continentului, se-ntinde patria băutorilor de bere. Un ţinut locuit de oameni calmi, aşezaţi şi, la urma-urmei, cam mediocri. În fond, berea nu te inspiră, nu te înflăcărează. Dacă e să-ţi învîrtoşeze ceva, atunci îţi întăreşte cel mult sentimentul comunitar: după cîteva halbe, ajungi să te simţi şi tu o părticică din societatea civilă care se veseleşte cu măsură la lungile mese de lemn din vasta braserie. Iluminat, dar nu din cale afară, descoperi atunci că spiritul capitalismului e în egală măsură un produs al eticii protestante şi al malţului de hamei. A se vedea, natürlich, nemţii.

Şi cînd abia presimţi boarea învăluitoare a Mediteranei şi mirosurile amestecate ce sosesc din Levant, atunci, deja, te podideşte-n nări aroma vinului. Începi să dai peste inşi repeziţi şi volubili, gata oricînd să intre-n vorbă sau să-ţi sară-n ajutor la nevoie. Ar fi, totuşi, o greşeală să crezi că te poţi încrede în ei oricînd. Dar şi să spui că sînt cu toţii trîndavi şi neserioşi – ar fi nedrept. E muncă serioasă la vie, pînă apuci să-ţi iasă primul must. Pe urmă, da, poţi să te bucuri! Spuneţi-i cum vreţi: hedonism, epicureanism, joie de vivre sau kief – e o stare în care bucuros se cufundă mulţi cetăţeni ai ţărilor unde, într-o veselie, se bea vin. O ţară întinsă pe latitudine de la Marsilia şi Porto, pînă-n Corint şi Focşani.

De acum, gata cu categoriile! Prea m-am lungit, ca la spriţ. Rămîie în sarcina altora, spirite mai aplicate şi mai analitice, să vază ce şi cum. Să cerceteze dacă lungile şi sîngeroasele războaie catolico-protestante n-or fi fost cumva o răfuială între băutorii de vin şi băutorii de bere. Ori să descopere că romanitatea apuseană şi Bizanţul au rămas mereu indisolubil legate prin corzile ce leagă aracii de viţă ai Maderei şi Murfatlarului. În ceea ce mă priveşte, realizez că teoria mea rămîne o construcţie pur imaginativă, o mostră de wishfull thinking, o pledoarie pro domo. Crescut cu vin de Drăgăşani, îmi place să cred că veşnicia s-a născut în vie. Atunci cînd nea Duţu din Orleşti, un moş de vreo 80 de ani care luptase la Cotul Donului şi-n Tatra, plîngea ca un prunc şi povestea cum o prim-secretară zeloasă i-a pus buldozerul pe viţa din bătătură *(De ce mi-o scoase, dom'le, de-abii dădusă pe rod, baremi de mi-o băga la coperativă...),* Doamne, credeam că măcar la ţară, după atîţia ani de comunism, esenţa şi licoarea ni s-au păstrat aproape neatinse. Şi mai tîrziu, cînd am deprins gustul refrenelor de demult (bun e vinul ghiurghiuliu..., Dă-i cu spriţul pîn' la ziuă...) mi-a plăcut să cred că, transplantată în mediu urban, în vesela, bonoma şi paradisiaca lume a Miticilor şi cîrciumioarelor de şosea interbelică, da, stimaţi comeseni, umanitatea şi românitatea noastră s-au regăsit, ameţite numa' cît să le şadă bine, în divina esenţă de struguri. Deci, mă 'nţelegi, pot pentru ca să zic: Dom'le, noi de la Burebista încoace sîntem o naţiune care bea vin!

Dar mi-a fost dat acum cîţiva ani să ies pe la 5 dimineaţa (ba pardon, nu veneam de la nici o paranghelie, lucrasem toată noaptea...) în Piaţa Sudului. În preajma unei dughene de tablă am zărit o coadă cum nu mai văzusem în timpul zilei. Curios, m-am apropiat.

© S. Cheţie

Cetăţenii somnolenţi şi pauperi aşezaţi în lungul şir nu mi-au acordat vreo atenţie. Cereau cîte o sută de vodcă sau de rom, zăboveau cîteva minute lîngă mesele metalice cu un singur picior fixat în ciment, apoi, fără să-şi adreseze un cuvînt, dădeau paharul pe gît şi plecau. Dispăreau unul cîte unul, singuri în crepusculul friguros, înghiţiţi de gura nesătulă a metroului sau înghesuiţi în tramvaiele şi autobuzele ce-i purtau spre varii platforme industriale. Atunci, contemplînd priveliştea matinală, mi-am zis: „Mari nenorociţi au mai fost comuniştii ăştia! I-au luat spriţul şi vinul românului, şi nu i-au mai dat decît vodci falsificate şi romuri contrafăcute." Încercam să zîmbesc a rîde, dar – vorba ceea – nu era rîsul meu. Ar fi totuşi o prostie să-mi pierd speranţa, chiar acum, la nouă ani de la Revoluţie. Ştiu, nu mai e posibil să ne întoarcem înainte de '45 sau de '38. Dar e posibil ca, într-o zi, să ne izbăvim de damful tăriilor ieftine venite de la Răsărit. Atunci vom redeveni ceea ce am fost dintotdeauna: băutori de vin – măcar în spirit, dacă nu şi-n cramă –, pîndari la viile Europei, de veghe pînă-n zori la porţile creştinătăţii, où tout est pris à la légère...

Cultura poşircii

Nu eşti beat atîta timp cît poţi să zaci întins pe parchet, fără să te sprijini.
(Definiţia beţiei, a lui Martin)

Cînd mi-a povestit fratele meu despre ce a văzut într-una din marile fabrici bucureştene (de mult timp falimentară) în care a lucrat o perioadă de timp, la început nu l-am crezut. „Cum adică *ţuică de pufoaică*? Pufoaica nu e o haină groasă de salopetă?" „Ba da, aşa este. Iau o pufoaică, o scufundă în cine-ştie-ce, poate în c..., o lasă la fermentat, o fierb şi fac ţuică din ea.", mi-a răspuns. „Bine, dar cine face asta? Şi cine o bea?", l-am întrebat. „Áia din fabrică şi de pe şantiere, sudorii, frezorii, strungarii, portarii, nu toţi, cei mai săraci şi alcoolici fără speranţă. Ei o fac, ei o beau. Beau toate prostiile: un fel de tărie din cartofi, vin de ţară dubios, rachiu, alcool industrial, nişte vinuri mai ciudate din vişine, corcoduşe, mere, de toate. Tot ce fermentează e dat de la Dumnezeu. Inclusiv pufoaica." „Şi nu se îmbolnăvesc?" „Nu se îmbolnăvesc, au antrenament. Sînt imunizaţi. Cred că s-ar îmbolnăvi dacă nu ar mai bea. Să îi vezi cum se strîng acolo, între dulapurile cu scule, freze şi raboteze şi se întind la o *ghează mică*, barbut adică, sau la şeptică pe bani cu sticla lîngă ei. Unii pierd cîteva salarii înainte şi muncesc cîteva luni degeaba." „Dar muncesc?" „Dacă vin la lucru se cheamă că muncesc. Teoretic muncesc chiar şi în zilele de sărbătoare, asta însemnînd sfinţii importanţi din calendar, cînd nici măcar nu se îmbracă în salopete." „Şi ce altceva mai consumă?" „De toate. Înainte erau unii care beau spirt, carmol şi frecţie. Acum unele nu se mai găsesc pe piaţă sau poate s-a diversificat oferta şi astea nu le mai plac." „Dar vinul?" „Mai ales vinul roşu. Zic ei că face sîngele gros şi e bun la inimă şi la bărbăţie. Despre cel alb spun că e pentru muieri, dar dacă îl au, îl beau cu plăcere. Fiecare se laudă cu cît poate să ducă la beţie. Unitatea de măsură pentru vinul băut e vadra. Se pronunţă *vatră*." „Şi dau banii pe băuturile astea?" „Cumpără mai ales unii de la alţii, din producţie proprie. Mulţi au pămînt şi vie sau livadă la ţară, sau dacă nu au ei au rudele lor şi produc acolo cantităţi industriale de alcool. Sînt şi cei care nu înghit chiar orice şi care plătesc o băutură curată şi mai umană. Mai sînt şi ciubucurile care, toate, se fac pe băutură. În rest, evident că îşi lasă banii pe la cîrciumi, pe votcă, rom, coniac prost şi pe bere, mai ales la halbă. Pe lîngă toate fabricile sînt o mulţime de cîrciumi, baruri şi taverne care dau chiar şi pe credit. Au ele clienţii lor fideli. Bineînţeles, nu sînt toţi creditabili. Dar tot ce îţi spun acum, toate lucrurile astea sînt cunoscute. Ar fi o prostie să speri ca într-o bună zi oamenii să nu mai bea atît de mult. Eu sper doar să îşi permită să bea mai bine, să fie mai selectivi."

Vin doftoresc şi crăesc. *Ia rădăcină de anghelină dram<uri> 16, galanga, cardamomo (kianulea) amomo udagaci, ana dram<uri> 3, coji de lămîie, coji de năramză, sămînţă de coliandru, ana dram <uri> 4, grăunţe de genepro dram<uri> 8, scorţişoară dram<uri> 12, cuişoare dram<uri>2. Toate acéstea le piseză gros şi le pune într-un săculeţ de pânză supţire, rară, şi-l leagă slab la gură. Deci îl spânzură într-un buriu cu must de védre 10 şi-l lasă să stea până în primăvară, când să pritocesc vinurile, şi atuncea să scoţi săculeţul, iară de băut să să bea ca şi alte vinuri noao.*

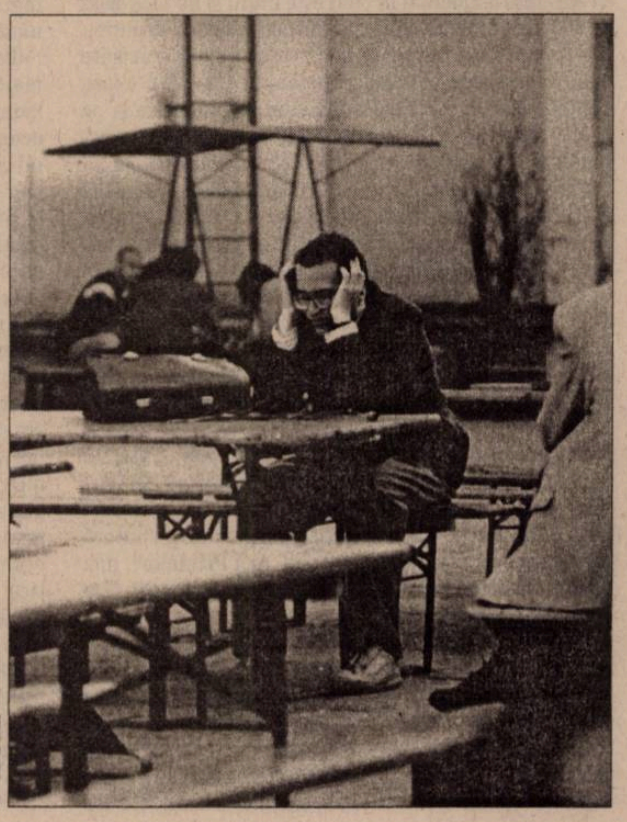
© A. Paul

Cristian MUNTEANU

„Omul trebuie să se îmbete o dată pe lună“

– convorbire cu scriitorul Alexandru PALEOLOGU –

Nu cu mult timp în urmă aţi luat cuvîntul în Senat împotriva unui proiect de lege prin care se dorea stabilirea unui impozit special pe reclamele la alcool şi tutun, pe motiv că aceste produse dăunează sănătăţii.

Nu mai ştiu exact cine a propus legea, dar ştiu că tocmai liberalii o susţineau şi chiar cu destulă energie. După mine era un proiect absolut aberant, de o mentalitate total neliberală, care amintea de legea prohibiţiei alcoolului din Statele Unite, de acum 70 de ani. Iar prohibiţia, cum se ştie, a generat în America gangsterismul de mare anvergură care, de atunci, a şi rămas. Proiectul legii propus la noi pentru prezervarea sănătăţii societăţii prevedea un impozit prohibitiv pentru reclame la tutunuri şi alcooluri. Am luat cuvîntul şi am evocat legea prohibiţiei şi mentalitatea puritană americană (mentalitate care vedem că în ultima vreme duce şi la alte lucruri, cum ar fi privirea pe gaura cheii la viaţa sexuală a demnitarilor, aşa cum s-a întîmplat în cazul Clinton). Puritanii sînt aşadar nişte obsedaţi de viaţa sexuală a altora. Şi, în plus, a pretinde cuiva să spună în mod public adevărul despre relaţiile lui cu o femeie e, pentru un om cu educaţie europeană, o mîrlănie fără pereche. În America, acest lucru este considerat drept virtute, ceea ce îmi dă un semn despre ce înseamnă această lume pe care noi o idealizăm. Iar de acolo vin şi aceste idei cu privire la reclamele pentru alcool şi tutun. Cei care au iniţiat legea la noi doreau probabil să penalizeze consumul de alcool pentru că produce accidente auto, scandaluri şi aşa mai departe. Sigur, aceste lucruri se produc şi ar trebui sancţionate pe loc, ca orice contravenţii la ordinea publică. Pentru asta nu e însă nevoie să penalizezi reclamele. Şi nu e neapărat sigur că alcoolul e cauza unor fapte dăunătoare. Dăunător e excesul de viteză şi faptul că se dau o mulţime de carnete de conducere unor oameni inapţi pentru asta. Mai degrabă aici aş fi foarte sever. Eu mi-aduc aminte din tinereţea mea că (deşi, e adevărat, circulaţia era mai mică şi nu deţineau permise decît unii care aveau darul şi ştiinţa de a conduce) am umblat de nenumărate ori în automobil cu şoferul beat. Eu nu conduceam dar mergeam cu rude şi veri de-ai mei la volan, beţi cuc. Nu s-a întîmplat niciodată nimic. Omul are reflexele şi experienţa lui, nu de aici vin accidentele. În schimb, oboseala, care poate duce la accidente, nu e considerată ca o condiţie care să interzică urcatul la volan.

S-ar putea înţelege de aici că facem apologia beţiei la volan.

Nu, sigur. De altfel mie îmi sînt antipatici beţivii. Nu eşti pe un plan de comunicare adecvat cu ei şi relaţia cu un beţiv îţi creează un sentiment de insecuritate. Într-un grup în care oamenii se îmbată trebuie să te îmbeţi şi tu ca să suporţi. Altfel devii intolerabil, eşti antipatic şi antipatizorul tuturor, iar asta nu e o atitudine omenească şi convenabilă. Eu cred că e înţeleaptă terapeutica hipocratică care prevede că omul trebuie să se îmbete o dată pe lună. Poate e cam des o dată pe lună dar, din cînd în cînd, sigur că trebuie. Mi se pare o experienţă umană necesară a fi asumată. Dar e de văzut şi cum te comporţi la beţie. Trebuie să existe şi o anumită educaţie a comportamentului în stare de beţie. Dacă eşti beat nu înseamnă că îţi este îngăduit orice. Trebuie să fii atent să nu te dai în spectacol în mod penibil, să nu devii insuportabil sau să vomitezi cumva în faţa altora. Ştiu de pildă, un titlu în limba germană dintr-o carte scrisă pentru evreii practicanţi, hasidici, foarte habotnici, titlu care sună aşa: „Despre comportarea la toaletă“. Deci şi acolo trebuie să ai o purtare cuviincioasă, chiar dacă eşti singur şi chiar dacă eşti acolo pentru o acţiune care, prin natura ei, nu e foarte cuviincioasă, deşi e firească. Tot aşa şi beţivul trebuie să aibă un anumit stil de conduită, care să fie onorabil.

De la Horaţiu la toastul prinţului Charles

Se spune că vinul dezleagă inspiraţia artistică şi poetică.

Da şi chiar voiam să mai spun ceva despre această psihoză antialcoolică. Ea ţine de o propagandă imbecilă, preluată necritic sau ipocrit de către oameni şi neglijează lucruri de un preţ incomparabil. Ce ne-am face noi dacă, păstrîndu-ne consecvenţa cu acest punct de vedere antialcoolic, am expulga cultura de poeţi ca Hafiz, Omar Khayyam, Horaţiu, Baudelaire, Verlaine? Sau noi românii am renunţa la Păstorel Teodoreanu, la Mihai Codreanu, la Alexandru Philippide şi la o bună parte din operele lui Sadoveanu, în principal la „Zodia Cancerului“ care, după mine, e capodopera sa numărul unu şi care, începe cu scena unde abatele de Marenne e făcut praf cu vinuri de Cotnari? De altfel, există un

Alt fel. *Anghelică dram<uri> 3, galanga calamoromatico ana dram 1, scorţişoară dram<uri> 4, cubebe, cuişoare, frunzişoară, caculea ana dram pol, coji de naramză, / / coji de lămâie ana dram 1, zahar ocă pol, vin oca 3. Toate acéstea, gros pisându-le, pune-le în vin să stea zile 5-6. Deci stricură-l prin mânica lui Ipocrat, şi de acest vin fă supa diminéaţa şi bea un păhar în loc de cafea, că iaste foarte bun, că întăreşte capul şi stomahul, au dupe mâncare bea un păhar în loc de vutcă.*

vers celebru al lui Horaţiu care spune aşa: *Nu dăinuie poemele scrise de băutorii de apă.*

Se poate vorbi pe de o parte de o cultură făurită în mod serios, ştiinţific, şi pe de altă parte de una legată de intuiţie, de inspiraţie şi, pe undeva, de beţie?

Cultura nu constă numai în ştiinţă şi în teme foarte serioase şi grave. Şi, la urma urmelor, nu se ştie ce e serios şi grav, cîtă gravitate poate fi într-un poem de Verlaine sau de Allan Poe despre beţie sau scris în stare de beţie. Nietzsche spunea că o cultură este întreagă cu tot ce face frumuseţea, agrementul şi voluptatea în existenţă. De aceea, de exemplu, cultura franceză este mai desfăşurată şi mai completă decît altele, pentru că se extinde şi la gastronomie şi la oenologie. Gastronomia şi oenologia franceză, dar şi cele germane şi italiene au un adaos, un spor cultural de egală valoare cu al marilor poeţi, scriitori şi artişti. Lucrul acesta mi-a fost confirmat de un toast al prinţului Charles la Paris în 1992, la un banchet la care lua parte între miniştrii socialişti, toast în care a făcut un elogiu detaliat, suculent şi sugestiv la adresa brînzeturilor franţuzeşti. Era de fapt un act politic din partea prinţului, fiindcă tocmai atunci comisia de la Bruxelles (căci Europa nu e făcută astăzi din secole de cultură şi de devenire istorică şi statală, ci din asemenea structuri şi comisii de tot felul) interzisese importul de brînzeturi franţuzeşti sau le impunea rigori stupide (să fie ambalate în plastic, de exemplu) pentru că sînt neigienice. Se văduvea lumea de un produs de mare fineţe şi rafinament al culturii europene din raţiuni igieniste, eticiste. Intervenţia prinţului a fost, se pare, destul de repede înţeleasă, comisia renunţînd la această stupidă măsură sanitară.

Francezii schimbă vinurile la masă, lucru pe care noi nu l-am preluat odată cu alte elemente ale culturii şi civilizaţiei lor.

Da, fiecare fel de mîncare se potriveşte cu un anume soi de vin. Se ştie de pildă că nu merge vinul roşu la peşte. Ei, eu am luat parte la un dineu oficial, foarte simandicos, la cel mai înalt grad de protocol, unde s-a băut vin roşu la somon grille. Vin bun..., dar roşu. Fireşte asta s-a întîmplat nu în Franţa ci în România. Deşi, poate că acum, ar fi posibil acest lucru şi în Franţa, pentru că şi acolo s-au prostit toţi. A scăzut foarte mult în ultima vreme *autoritatea inteligenţei*, nu numai în Franţa ci în întreaga Europă. Înainte însă, chiar în cele mai mici bistro-uri (care erau totdeauna perfecte) rolul principal îl juca aşa-numitul sommelier, cel care îţi propunea vinul, după ce te întreba ce ai comandat de mîncare. El îţi propunea cîte un vin pentru fiecare fel.

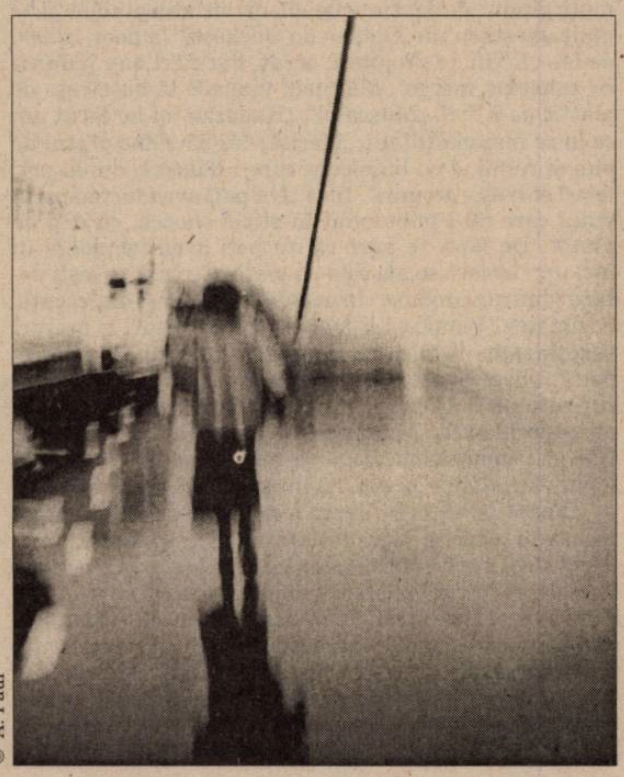

© A. Paul

Ce poţi face atunci cînd ţi se oferă un vin prost sau nepotrivit?

Nu prea ai ce face dar, de obicei, patronul nu-ţi toarnă ce vrea el decît dacă te invită la ceva mai bun, la ceea ce ştie el că e bun. Mi s-a întîmplat cu mulţi ani în urmă, la Bucureşti, să fiu cu Nicu Steinhardt la un foarte bun restaurant unde, în mai multe rînduri, băusem vinuri foarte bune. De astă dată, însă, ni s-a adus un vin pe care, după ce l-a gustat, Nicu Steinhardt a exclamat imediat: „Luaţi-l de aici, nu se poate să ne propuneţi un asemenea vin“. Şi-au cerut scuze dar Nicu Steinhardt a continuat, întrebîndu-i cum se poate să aibă aşa ceva în restaurant, cum e posibil?

Pivniţa şi frica lui Dumnezeu

Este cultura vinului legată în mod special de greci şi de latini?

Nu ştiu dacă se poate face o afirmaţie aşa exclusivă. Evident, sînt ţări care nu beneficiază de putinţa cultivării viţei de vie, din motive geografice. Acestea au alcoolurile lor din cereale, tari şi care, zic eu, sînt mai barbare. Nu pot să spun totuşi că whisky-ul nu e ceva bun. Însă, după gustul nostru, al europenilor, care avem parte de viţă de vie, există ideea (care poate fi o prejudecată) că orice alcool care are la bază viţa de vie e mai bun. Sînt însă şi alte alcooluri, din pere sau alte fructe, care sînt foarte bune.

Pentru unii, a pune sifon în vin e o adevărată blasfemie.

Depinde de vin. Mi-aduc aminte că acum mai bine de 50 de ani, la o recepţie dată de o rudă de-a mea, venise un diplomat (fost ministru plenipotenţiar) care îşi turnase în pahar un foarte bun vin roşu de Bordeaux (Saint-Emilion) şi care mi-a cerut apoi mie să-i pun sifon. I-am spus: „Excelenţă, dar ăsta e Saint-Emilion“. Mi-a răspuns că ştie şi că să-i pun sifon. Punea deci sifonul într-un vin roşu. Făcea evident o greşeală, fiindcă spriţ se face cu vin alb. Dar sigur, şi acele vinuri albe care au o savoare a lor absolut inconfundabilă, seducătoare şi fericitoare pentru băutor, nu trebuie subţiate cu sifon. Sînt anumite vinuri, nu poşîrci dar comune, care se beau vara cînd ţi-e foarte sete, cu sifon. E ceva foarte onorabil, desfătător şi dezalterant. Nu văd de ce această snoabă superstiţie că vinul e batjocorit de sifon. Mi-aduc aminte cu enormă nostalgie de existenţa în Bucureşti a grădinilor de vară cu lăutari unde, pe lîngă mititei, patricieni, fripturi, cîrnaţi, grătare şi alte asemenea lucruri, aveai o baterie cu vin alb la gheaţă şi sifon. Grădinile astea erau dinainte de Anton Pan şi poate şi dinaintea fanarioţilor. Locuri răcoroase, umbroase, cu bolţi de frunze... Beai acolo spriţ şi era excelent.

Nu cumva în jurul şpriţului se crează altă atmosferă, mai apropiată de spiritul nostru uşor balcanic, decît atunci cînd se bea vin simplu? Nu e şpriţul o metodă de a prelungi actul băutului şi, implicit, discuţia din jurul paharului?

Nu cred că şpriţul e neapărat mai stimulent pentru conversaţii şi bancuri decît ar fi vinul sec. Cînd bei vin bun şi sec nu te grăbeşti să-l dai pe gît, aşa cum poţi face cu şpriţul. E un agrement să ţii mai mult în gură un asemenea vin ale cărui arome sînt o încîntare. Şi asta poate prelungi oarecum durata paharului. Nu cred că şpriţul e mai favorabil şuetei. Iar în peninsula balcanică, vinurile cele mai bune sînt cele greceşti, care nu sînt numai dulcege sau grele, cum crede lumea. Se bea şi vin sec şi rece în Grecia, la peşte, cu lămîie. Vinurile spaniole sînt mai dulcege, mai grele, mai licoroase. Acelea sînt băute în alte ocazii, au alt rost, nu se pot bea în timpul mesei sau de sete. Eu nu le preţuiesc dar, evident, sînt vinuri de calitate. Şi sigur, vinurile franţuzeşti sînt cele canonice. În toată Europa vinurile se numesc după denumirea franţuzească. (Uneori şi nemţească, chiar dacă nemţii au o varietate mai mică decît francezii. Există în Germania anumite vinuri formidabile). Mă gîndesc la o nuvelă din prima carte a lui Păstorel Teodoreanu, care se cheamă „Pur sîngele căpitanului“ şi unde este povestită reinstalarea logofătului Toader Zipa la moşia sa de la Iaşi, după ce fusese multă vreme în Franţa. Acolo e o pagină întreagă de o mare euforie, în care sînt doar înşiruiri de nume proprii de vinuri franţuzeşti. Dar, apropo de vinuri franţuzeşti şi de români, mi-aduc aminte de un prieten de-al meu stabilit în Franţa, care vorbea despre alt român stabilit tot în Franţa şi care-şi construise o casă. Amicul meu spunea că acea casă e făcută fără frica lui Dumnezeu. De ce? Fiindcă avea o sală de gimnastică şi n-avea o pivniţă pentru vinuri.

Interviu de
Andrei MANOLESCU

România e la limita culturală a viţei-de-vie

– discuţie cu Vasile BOCANCEA, director tehnic la Vinalcool Bucureşti –

Într-o anchetă a revistei „Capital" din urmă cu cîteva luni se dezvăluia faptul că o mare cantitate de vin de pe piaţa românească este falsă, nu provine de la producătorul înscris pe etichetă. Ce puteţi spune despre acest lucru?

Nu este posibil aşa ceva. Probabil sînt cazuri izolate la cei care vînd vin vărsat, care nu sînt în unităţi şi nu sînt controlaţi. În unităţi mari şi vechi, cu tradiţie, nu se poate întîmpla aşa ceva. Iar pentru a falsifica vinul în drumul său spre magazine ar fi necesare operaţii prea complicate: înlocuirea dopului, tipărirea de etichete... Dacă la vinul care se vinde vărsat se poate pune apă, poate fi diluat sau mai ştiu eu ce, la cel îmbuteliat e practic imposibil.

Sînt mai uşor de falsificat vinurile albe, vinurile dulci?

Şi cele albe şi cele roşii pot fi falsificate, iar în general, la cele dulci se poate *umbla* mai uşor. La vinurile seci, mai greu, calitatea lor stricîndu-se uşor şi neregula purtîndu-se observa mai repede.

Cum poate un consumator să-şi dea seama dacă vinul e original sau nu?

Consumatorul nu poate să-şi dea seama în mod curent. Numai prin analize fizico-chimice sau în urma unor analize organoleptice făcute de un specialist se poate descoperi acest lucru.

Cît de sigur putem fi că vinul vechi care se găseşte pe piaţă are chiar acea vechime înscrisă pe etichetă?

În mod normal ar trebui să fie aşa cum scrie. De exemplu, noi aici la Vinalcool Bucureşti avem circa un milion şi două sute de mii de sticle de vin de vinotecă din diverşi ani, începînd cu 1963 şi ajungînd pînă în 1994.

Cît timp se poate păstra un vin?

Foarte mult, dar în funcţie şi de felul în care a fost tratat înainte de a fi fost tras în sticle. S-au găsit şi vinuri de 150 de ani. În timp, vinul se îmbunătăţeşte. În el se produc o serie de combinaţii fizico-chimice din care rezultă un buchet deosebit şi o plăcere foarte mare pentru cel care-l consumă.

Poate fi adevărată povestea cum că J.I. Cousteau, cercetătorul francez, ar fi găsit într-una din expediţiile sale, pe fundul mării, amfore greceşti în care exista vin perfect conservat?

E posibil. Atîta vreme cît au stat în apă, în acele amfore nu a pătruns aerul şi oxigenul, acesta din urmă avînd cea mai nefastă influenţă asupra calităţii vinului. Aşadar, în apă s-ar fi putut păstra în condiţii bune.

E vreo diferenţă între vinurile actuale şi cele care se făceau în urmă cu cîteva sute de ani?

Este o diferenţă. Acelea erau păstrate şi învechite în condiţii naturale, adică într-o perioadă mai lungă de timp. Cele de astăzi sînt condiţionate, limpezite, filtrate, pleite şi li se grăbeşte sistemul de stabilizare. Dar rezultatele finale sînt foarte asemănătoare, se ajunge cam la aceeaşi situaţie a vinului în momentul consumului.

Ce părere aveţi despre vinul care se face în gospodăriile ţărăneşti?

Să ştiţi că nici un vin de acest fel nu e foarte bun. Sînt oxidate, cu gusturi străine, cu mucegaiuri... Asta pentru că nu se aplică o igienă normală. De obicei, ţăranul nu aplică nici o procedură specială de fermentaţie, de limpezire... Şi, cea mai mare greşeală, se fereşte de tratamentul cu sulf fără de care nu se poate face, la ora actuală, un vin de calitate normală. Ei pretind de regulă că acest procedeu nu-i natural. Practic însă, mai ales în anii cu ploi multe, nu se poate face un vin bun fără un astfel de tratament *normal* cu sulf. Nu e o idee bună să se bea astfel de vin pe motiv că e natural. E oxidat, amar, nelimpezit, are o serie de defecte.

De ce vinurile româneşti au tării alcoolice mai mari decît cele străine?

Cele străine sînt de la 9,5 pînă la maximum 11 grade, pe cîtă vreme ale noastre, roşii şi albe, ajung şi pînă la 13 grade. Explicaţia acestui fenomen este pe lîngă o influenţă a solului, faptul că ne aflăm la *limita culturală a viţei-de-vie*. Adică la limita (dată de atitudine şi latitudine) la care se poate cultiva viţa-de-vie. E un termen tehnic. De aici vine asprimea aceasta a vinului nostru.

Anul acesta a fost o recoltă de struguri mai slabă?

Da, cu vreo 30-40% mai mică decît într-un an normal. S-au obţinut doar vreo 3-3,5 mii de kg de struguri la hectar, iar în unele locuri chiar mai puţin. De obicei, cînd e o producţie mai mică se întîmplă ca ea să fie mai bună calitativ. Dar anul acesta nici de acest lucru nu ne putem bucura. Au fost ploi, iar strugurii au fost atacaţi de o serie întreagă de boli, de făinare, de mană... O să fie o criză mare de vin, în special în lunile mai, iunie, iulie şi august.

Ştiu că sînteţi degustător de vinuri. Aţi participat la concursuri internaţionale. Aveţi un vin preferat?

Da, am fost şi la concursuri, la Liubliana, la Budapesta, la Paris şi în multe alte locuri din Europa. M-am întîlnit şi cu alţi degustători. La concursuri există un juriu format din cinci, şapte sau nouă degustători, nu mai mulţi. Li se prezintă proba şi fiecare notează pe o fişă punctele de penalizare. Bineînţeles, vinul cu mai puţine asemenea puncte e de calitate mai bună. Pentru mine, orice vin sănătos, normal, care are calităţi gustative superioare e bun. Nu vă pot spune unul pe care-l prefer anume, fiindcă în cariera mea foarte multe vinuri m-au impresionat în mod special.

Ce-mi puteţi spune despre vinurile europene?

Franţa are desigur vinuri foarte bune, dar şi Germania şi Spania. Vă pot spune însă că în Italia sînt vinuri mai slabe. Se fac de multe ori din struguri de masă şi, în plus, soarele prea puternic face ca ele să nu fie destul de parfumate.

Basarabia e şi ea destul de cunoscută ca regiune viticolă. Cum sînt vinurile de acolo?

Au vinuri foarte bune, în special cele roşii. Pe vremuri se spunea că regina Angliei bea numai vinuri roşii de la Purcari, din Moldova. Am avut şi eu cîndva ocazia să verific calitatea acestor vinuri de Purcari şi pot să confirm că sînt foarte bune.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Bun îi vinul ghiurghiuliu

Vin ipocratic. *Ia vin roş au alb, védre 12, scorţişoară dram<uri> 20, cuişoare dram<uri> 4, cimbir dram<uri> 3; toate câte s-au zis zdrobéşti-le şi le bagă în vin şi lasă să fiarbă vinul cu iale. Şi după ce să va aşeza de fiert, astupă bine buriul ca să nu răsufle.*

Stînd de vorbă, la un pahar, cu cîţiva prieteni de vîrsta mea, i-am întrebat ce le place să bea. Vinul s-a situat în topul preferinţelor. „Dacă aş avea bani, aş bea numai vin. Este cea mai sinceră şi mai curată băutură." sau „Cîteodată prefer un pahar cu tărie. Cu bani mai puţini, efectul este mai rapid. Totuşi, nici o tărie nu se compară cu un vin bun." etc. Vinul este des pomenit şi în cîntecele îndrăgite din tabere şi din excursii. Unul dinte ele „să bem vin / Să ne matolim / Foaie de pelin / Şi de rozmarin." sau „Înc'-un strop, strop, strop / Pînă n-o mai rămînea deloc / Înc'-o cană, cană, cană / Pînă n-o mai fi nimic în damigeană!". În imnul neoficial al „muntarilor" străinul „de la marginea pantei abrupte" îşi petrece ultimile clipe din viaţă la un han în faţa unei căni cu vin. Se preiau şi cîntece din repertoriul Mariei Tănase şi se urlă cu patos „Mama mea cînd m-o făcut / Mi-o legat sticla de gît!".

© S. Gheţie

Într-o discuţie aprinsă cu prietenii amintiţi s-au comentat soiurile cele mai apreciate: „Grasa de Cotnari", „Tămîioasa Românească", „Busuioaca de Bohotin", „Pinot Noir". Gusturile sînt împărţite: „Prefer vinul roşu. E mai tare, mai sănătos", „Da' de unde! Îţi creşte tensiunea, îţi dă dureri de cap. Un vin alb, bun e mai cinstit". S-a pomenit şi un vin faimos care se bea de obicei la ocazii. „Lacrima lui Ovidiu" vin licoros de Murfatlar. „Este dumnezeiesc dar, din păcate, o sticlă de trei sferturi costă 45.000 de lei". Astfel s-a trecut la preţuri şi concluzia a fost că o sticlă de vin este prea costisitoare pentru buzunarul unui student.

În orice bar bucureştean, o butelie de vin costă minimum 30.000 de lei. „Păi, de 30.000 beau trei beri şi mă simt fericit", afirma cineva. Alternativa luată în calcul: cumperi vinul de la „Alimentară" cu 20.000, îţi chemi prietenii acasă, pui o muzică şi renunţi la ideea de a-ţi pierde timpul prin vreun local. Eventual, îţi muţi gîndul de la vinurile cît de cît acceptabile şi te mulţumeşti cu un „Golden de Odobeşti" la doar 10.000 de lei. „E vin de drojdieri, acruţ, dar fiert sau îndulcit cu zaharină merge". Mai nou, vinurile la butelcuţe de plastic de 2 litri, „Muscatol", „Kadarka" şi-au făcut din ce în ce mai mulţi fani. „Merită, dai 25.000 e destul de bun şi rămîi şi cu butelcuţa care-i haioasă, o mai poţi folosi şi-n alte scopuri". Însă „Nu poţi avea încredere în vinul care nu-i îmbuteliat în sticlă clasică, cu dop de plută". De fapt, se pare că nu poţi avea încredere în nici un vin care se găseşte pe piaţă. Circulă poveşti despre vinurile produse „în cadă" din alcool şi din esenţe. Societatea „Vinalcool-Bucureşti" oferă vinuri la preţuri surprinzător de mici. La început, eşti fericit că ai descoperit o sursă profitabilă, ca mai apoi să constaţi că gustul soiurilor diferite, menţionate pe etichete, este aproape identic. „Am auzit că ăştia cînd se întreabă «Ce mai îmbuteliem azi?» se uită să vadă ce etichete le-au mai rămas. Acum, eu nu ştiu dacă chiar aşa e".

Cineva povesteşte despre o expoziţie de vinuri, organizată în această toamnă la Complexul Expoziţional. „Mi-a făcut o poftă teribilă. Am văzut tot ce se putea vedea în materie de vin produs la noi. Îţi dădeau şi să guşti, pe fundul unui păhărel, însă acolo se înghesuiau toţi moşuleţii, cei ce umplu seara crîşmele. Şi, din obişnuinţă, începeau să-şi povestească necazurile, la un strop de vin. Am descoperit şi ultima invenţie «Viagra săracului», chiar aşa scria pe etichetă şi dedesubt: «vin bărbătesc». Sărac, sărac... dar am înţeles că preţul este cam 60.000.

Visul tuturor rămîne vinul de ţară, curat, nealterat de conservanţi sau de îndulcitori. Însă nu toată lumea posedă o sursă directă. Fiecare se descurcă cum poate „Bunicul meu a avut mai demult vie pe balcon. Venit de la ţară, avea nostalgia vinului făcut de mîna lui. A renunţat însă: nu scotea decît cîţiva litri şi tot blocul rîdea de el."

În Bucureşti există destule depozite de vinuri, însă puţine inspiră încredere. Unul dintre cele mai cunoscute se găseşte lîngă p-ţa Rosetti şi are un nume sugestiv „Vita Roza". Intri şi în afară de butoaie, 3-4 soiuri, vezi şi inscripţii mobilizatoare pe pereţi despre cît de sănătos este un pahar de vin la masă. Sînt prezenţi şi cîţiva băutori din cartier care, înainte de a-şi vedea de treburi, se opresc aici la un pahar, băut în grabă, în picioare. Raportul calitate-preţ este îndeplinit. Cu 7000-8000 de lei îţi cumperi un litru de vin satisfăcător. Condiţia ca să te bucuri de el este să nu te mai întrebi dacă e sau nu îndoit cu apă.

Revenind la discuţia iniţială despre vinuri, ca orice discuţie a căpătat la un moment dat tente filozofice. S-a trecut de la concret la abstract şi s-a vorbit despre celebrul poet persan Omar Khayyam şi despre visul său – întruchipare a fericirii: pocalul cu vin, malul rîului, iubita. S-a constatat că studentul bucureştean, deşi este întru totul de acord cu Khayyam, are slabe speranţe de a-şi îndeplini acest vis. Cu toate că rîu cît de cît avem – Dîmboviţa – şi nici iubita n-ar fi o problemă.

Adina POPESCU

Irina NICOLAU
etnolog

Vin şi gardenii

Nu-mi place vinul! N-am avut cînd să-i învăţ rostul. Tata instaurase în casa noastră respectul pentru apa rece iar eu, cînd am ajuns la vîrsta băutului, am deschis ochii pe votcă. Ulterior m-am ataşat şi de gin. Băuturile tari, îmi plăcea să spun, te feresc de obligaţia de-a bea mult lichid – scurt şi intensiv. De cîteva ori mi s-a întîmplat să mă îndoiesc de opţiunea mea. Studentă fiind am scris o lucrare de seminar dedicată istoriei şpriţului în Antichitate. Am luat şi eu versurile din poezia greacă şi latină care se refereau la vin şi am urmărit ce zice poetul: cît vin şi cîtă apă. Felul în care poeţii „cîntau" vinul m-a pus pe gînduri. Măi, o fi totuşi ceva?! Mi-am revenit însă iute la gîndul că vinul din Antichitatea greacă şi romană era altul decît vinul de Gostat. Acum îmi este indiferent, fac ce făcea tata, beau apă iar la recepţii cînd au, beau tot votcă şi gin. Nu pot să uit însă o experienţă pe care am avut-o acum douăzeci şi şase de ani. Eram în Grecia...

Eram în Grecia, tînără, nedumerită şi decisă să consider că **la noi**, adică la români, totul este mai bine decît **la noi**, adică la greci, mama este grecoaică – pentru că la greci toate s-au americanizat şi toţi sînt mitocani. Cu sufletul zdrobit nu-mi plăcea nimic din ce vedeam în matrida. Într-o zi, mătuşă-mea a spus, astăzi jucăm cărţi la Iion. Iion ţi-a transmis să vii şi tu. M-am strîmbat. „Fetele" erau şase cucoane numărînd fiecare peste cincizeci de roze. Le văzusem cînd fusese rîndul mătuşă-mii să organizeze jocul de cărţi. Plictiseala enormă era depăşită numai de fandoseală. Sufletul meu de proletar s-a răzvrătit, nu mă duc! Lena, mătuşa mea, care era cea mai tînără şi oricum cea mai frumoasă dintre „fete", mi-a zis că să fac cum poftesc dar că habar n-am cum este la Iion şi că ea, în locul meu, n-ar rata aşa ceva. Aşa că pînă la urmă m-am dus, a învins curiozitatea.

Iion era un „băiat" de vreo şaptezeci şi cinci de ani, neînsurat şi foarte bogat căutînd insistent compania cucoanelor. A venit să ne ia cu maşina lui. Înalt şi foarte politicos reuşea să mă fistîcească. Ne-a dus în cartierul în care locuia, cel mai scump, am coborît în faţa unui bloc care îi aparţinea de sus pînă jos. Apoi, ne-a condus în apartamentul lui „mic, de burlac". Trei camere care, deşi superîmbunătăţite, erau un loc unde nu te simţeai prost. Regula cerea să se facă turul casei pentru cel care intra prima oară în ea. Acum eu eram pretextul vizitei. Iion ne-a însoţit dîndu-ne explicaţii pentru fiecare cotlon. Dormitorul era alb feciorelnic, cu un tapet... stai să ne uităm în catalogul de eşantioane să vedem copia cărui tapet este... uite aici, din camera cutare, din cutare castel din Anglia. În salon, mobilă colonială din colonii, dovadă certificatul, sufrageria austriacă, faianţele italieneşti. Covoarele făceau toate paralele şi, după ce aflai ce-i cu ele, nu mai ştiai pe unde să calci.

Iion vorbea ca o fată bătrînă despre fiecare lucruşor, despre fiecare danteluţă. Recunosc că multe dintre ele erau frumoase şi am învăţat mult. Pe urmă el a spus, gata, fetelor, la masă! N-au mai jucat cărţi. Iion pregătise totul cu mîna lui. Ne-am aşezat la masă. Ah, masa! Iion a venit de la bucătărie cu o tăviţă învelită în staniol. Ne-a spus că tocmai a scos-o din frigider. A dezvelit-o. În tăviţă erau şapte gardenii, şase pentru „fete" şi una pentru mine. Ni le-a prins cu mîna lui pe bretele, corsaje, revere, ce avea fiecare. Pe urmă, a adus sufleul, aaa... friptura, iii... îngheţata caramelată, uuu... şi, în fine, vinul de adio. L-a scos dintr-un dulăpior. Moment mut. Ia, să vedem acum ce bem... A scos o cărticică din care reieşea că în 1952, de cînd era vinul, în regiunea de unde venea soarele fusese bun, umiditatea potrivită. Iion abandonase tonul de fată bătrînă şi explica „fetelor" ce înseamnă soarele pentru struguri. Vorbea cu bucurie şi patimă de grec vechi. A gustat, a plescăit şi a zis că e bun, kalo. A turnat cucoanelor. Cînd mi-a turnat şi mie, a zis noroc, le ştia pe toate. Pe urmă s-a uitat la noi cît timp am băut, să vadă cît pricepem.

Mie vinul nu mi-a plăcut. Vinul nu e votcă. Vizita nu pot însă să o uit. A fost un amestec de rutină pseudo-aristocrată şi ritual de iniţiere din care m-am ales cu un singur lucru, nu mai cred că toţi grecii sînt mitocani.

Alt vin ce să zice bozun. Să iai vin védre 1, scorţişoară dram<uri> 20, cimbir dram<uri> 2, acéstea toate pisează-le gros; caculea nepisată dram 1. Pune-le într-un buriu să nu fie plin, ca să să poată zbate în toate ceasurile, şi, astupându-l bine, lasă-l să stea 3 zile. Deci ia miare ocă 2, vin oca pol, fiarbe-o cu vin, de o spumează bine şi, după ce o vei spuma, lasă-o // să să răcească, apoi o pune în buriu şi-l cleatină buriul bine, să să amestece, vreo zi. Deci lasă-l să stea nemişcându-l nimic, şi va fi făcut.

Alexandru MIHALCEA
jurnalist

Dobrogea – între postimpresionism şi oenologie

Vinurile Dobrogei au, într-un anume sens, destinul tablourilor inspirate de spaţiile dobrogene în care, ca izvor de artă, este cuprins şi Balcicul. Am fost la Topalu cu un francez care, venind la Constanţa, auzise de existenţa unui muzeu „rural", o ciudăţenie, legatul unui medic ai cărui părinţi Dinu şi Sevasta Vintilă, fuseseră acolo învăţători cu mult înainte de începutul veacului. Nu mi-aş fi putut închipui, a exclamat străinul, intelectual fin, că există asemenea picturi aici! Familiarizat cu lucrările impresioniştilor, marii meşteri ai luminii, franţuzul a înţeles imediat relaţia dintre vibraţia particulară a aerului, căldura emanînd, ca un dans invizibil, din solul creţos şi acel inefabil aer comun al peisajelor dobrogene pictate de artişti care îşi definesc, fiecare, personalitatea. Omul era uimit să găsească, într-un perimetru marcat de Dunăre, de ruinele castrului roman şi de satul pauper, minunile de pe simeză. Rar le vede cineva, muzeul este dincolo de circuitul turistic, valori extraordinare sînt ignorate. Schimbînd ce e de schimbat, cam acelaşi lucru se petreçe cu vinurile Dobrogei, şi ele, la urma urmei, opera chimismului subtil care uneşte rarele ploi din spaţiul marcat de fluviu şi de mare cu soarele de plumb din timpul coacerii strugurilor şi cu forţele tehnice urcînd în boabe din adîncul de cretă la Murfatlar şi de piatră, la Măcin şi Sarica-Niculiţel. Vinului de Măcin, un Cabernet gros ca tuşul chinezesc şi aproape la fel de negru, chiar aşa i se şi spune: Vin de piatră. Dacă nu ştii să-l bei, te bea. Îţi lasă capul limpede dar nu se îndură să-ţi lase tefere şi picioarele. Poţi dizerta academic dar, după cîteva pahare, nu te mai poţi ridica. Limpezite, licorile de Niculiţel, vinuri albe, seci cu care se umpleau, în secolul al XIX-lea, în fiecare toamnă, cam 700 de mari butoaie pentru Curtea Imperială de la Sankt-Petersburg, sînt, pur şi simplu, dumnezeieşti. Cuvîntul nu e riscat fiindcă, la doi paşi, către Dunăre, se înalţă turlele mănăstirii Saon, lăcaş de sfinţire a vinului de împărtăşanie. Dar vinurile sudului Dobrogei? Murfatlar este un nume. Pentru noi. Pe drumurile internaţionale ale comerţului puţini îl cunosc. Nu are, şi nu din vina extraordinarei licori, „cota" – inteligent promovată, nimic de zis – a vinului de Tokay. Căruia nu are nimic a-i invidia. Dar a reduce harta oenologică a judeţului Constanţa la podgoria ale cărei vinuri i-au încîntat de curînd pe Rege şi pe Regină în popasul lor dobrogean, ar însemna să practicăm o păguboasă discriminare, în defavoarea Mangaliei sau Medgidiei, de pildă. Sau a Oltinei ori Ostrovului. „Nu au cotă". Vizitatorii ocazionali se minunează de vinurile Dobrogei, cînd vin aici, cum se minuna franţuzul meu de pînzele lui Şirato şi Tonitza de la Topalu. Dar numai cînd vin aici fiindcă nimic nu le reaminteşte „dincolo" – şi cine s-o facă dacă nu noi? – de fabuloasele vinuri dobrogene.

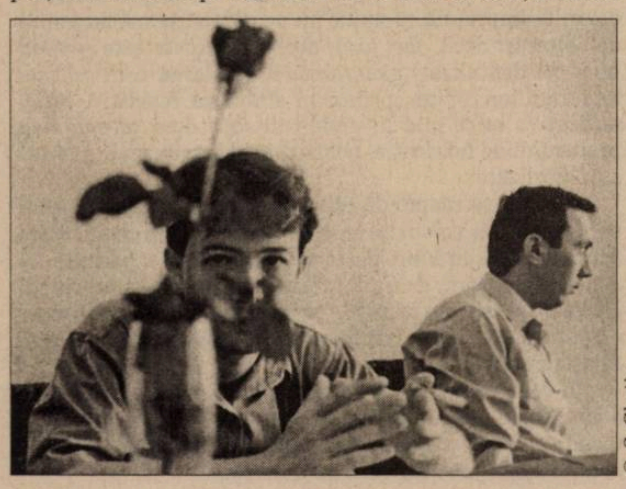

© S. Gheţie

Nae BĂDULESCU
jurnalist

Vinul francez. De ce pe primul loc?

Simplificînd, vinul reprezintă o oarecare băutură alcoolică, pe care beţivii învederaţi o consumă fără a fi în stare să-i guste vreo savoare. Singura lor motivaţie: să bea cît mai mult. În emisiunile de popularizare a ştiinţei, medicii, în special cei internişti, dau vinului o anumită definiţie: prin diverse boli pe care consumul său excesiv le poate produce, vinul este calea directă către iad.

Dincolo de aceste două concepţii relativ simpliste, e vorba de o lume aparte. Lumea unei civilizaţii. Deşi cultura viţei de vie se pierde în negura timpului, civilizaţia vinului îşi are originea în lumea greco-latină. Şi nu doar clima, mediteraneană, are o explicaţie aici. Ci un anumit mod de a vedea produsul final: licoarea. Un anumit mod de a înţelege că vinul reprezintă cu mult mai mult decît o simplă băutură. Reprezintă un mod de trai. Nu cel al simplilor băutori. Acela al connaisseurilor. Probabil de aceea acest cuvînt nu numai că vine dintr-o limbă neolatină, franceza, dar el a fost împrumutat de mai toate limbile moderne. În Franţa, patria actuală a vinurilor, nimic nu este lăsat la voia întîmplării: vinurile sînt clasificate cu o rigurozitate de-a dreptul ştiinţifică: „vinuri de calitate produse într-o anumită regiune" VQPRD – şi „vinuri de masă". Printre acestea din urmă, aşa-numitele „vins de pays", care corespund unei provenienţe bine determinate în ceea ce priveşte ţinutul de origine, provenienţă controlată de Oficiul Naţional al Vinurilor.

Printre vinurile cu amintita abreviere, VQPRD, legislaţia din Hexagon distinge „vinurile cu calitate superioară delimitată" – VDQS –, precum şi „vinurile cu denumire de origine controlată", AQC. Producţia şi comercializarea primului tip de vin este supusă unui strict control din partea puternicului sindicat al viticultorilor şi vinificatorilor. Vinurile QAC primesc această titulatură de „appelation d'origine controlée" ca urmare a decretelor emise de „Institutul naţional al denumirilor de origine a vinurilor". Acesta nu lasă nimic la nivelul hazardului; este precizată aria geografică a fiecărui tip de vin încadrat într-o anumită „denumire controlată", este stabilit randamentul minim al fiecărui hectar cultivat cu un anume soi de viţă de vie pentru vin, precum şi modul de păstrare şi de îmbuteliere a fiecărui tip de vinuri.

Nu aş fi făcut această trecere în revistă, oarecum tehnicistă, a manierei în care este reglementată producţia de vin în Franţa, dacă nu mi-ar fi proaspete în minte afirmaţiile unui oenolog francez care a vizitat multe din podgoriile româneşti: „Buni viticultori mai sînt şi românii. Din păcate, ca vinificatori cam lasă de dorit".

Legenda spune că şi geto-dacii erau cam la fel văzuţi, din acest punct de vedere, de către viitorii lor cuceritori: romanii.

Via şi vinul la români este ultima temă a revistei *Datini* (numărul doi din acest an). Revista conţine descrieri de vechi podgorii româneşti, cîntece de pahar pe note, articole despre snoavele populare dedicate beţiei, despre Sfîntul Trifon, patronul spiritual al viilor sau despre mesajele codificate ale paznicilor de vie din Maramureş. Un ton uşor naiv şi în acelaşi timp uşor ştiinţific se păstrează aproape constant pe parcursul celor 60 de pagini ale publicaţiei. Naive sînt şi ilustraţiile Ioanei Mirodoni.

Z. ORNEA

Legea ţuicii şi căderea guvernului Carp

În 1899, încă pe vremea guvernării liberale condusă de Dimitrie A. Sturdza, în ţară izbucneşte o gravă criză economică. Două recolte foarte proaste – datorită secetei – şi o politică financiară dezamăgitoare, declanşează criza economică, creditul statului slăbind alarmant pe piaţa europeană. Cum era o acută nevoie de fîn, guvernul votează un credit de două milioane lei pentru a-l achiziţiona din Ungaria. De fapt, în ciuda creditului votat, s-a cumpărat mai mult şi, catastrofă, cînd a început să fie adus în ţară, s-a constatat că e mucegăit. S-a reziliat contractul. Dar cum se stabilise – prin contract – că arbitrajul e al autorităţilor ungare, s-a pierdut o bună sumă de bani şi nici nu era fîn pentru caii armatei şi vitele ţăranilor. Guvernul Sturdza cade, înlocuit fiind cu unul conservator, condus de Gh. Gr. Cantacuzino-Nababul. Noul ministru de Finanţe încearcă să obţină un împrumut din străinătate, dar nu reuşeşte din cauza faptului că finanţele europene erau în dificultate datorită războiului anglo-bur. Atunci regele Carol I îl trimite pe incapabilul Ion Kalinderu la Berlin să obţină un împrumut. Îl obţine dar în condiţii dezavantajoase, la care se adaugă şi condiţia expresă ca România nu va mai putea contracta un alt împrumut pînă nu-l va achita pe cel încheiat de Kalinderu. Noul guvern conservator girează alegerile parlamentare pe care, firește, le cîştigă, rezultînd un parlament takist şi cantacuzinist, junimiştii avînd foarte puţine mandate. Guvernul Cantacuzino nu izbuteşte să scoată ţara din impasul crizei economice. Atunci premierul îl solicită insistent pe Petre P. Carp, şeful grupării politice junimiste, să formeze un guvern conservator unificat (patru junimişti şi patru cantacuzini), în care Take Ionescu nu e cooptat, voind, el, prim ministeriatul, regele refuzîndu-i această demnitate. Acesta, în replică, era decis să înfrîngă guvernul în parlament. Carp, a devenit apoi evident, a acceptat, imprudent, să conducă un guvern care n-avea o majoritate parlamentară. A comis această eroare gravă (care curînd îl va costa amarnic), convins fiind că de vreme ce a fost atît de solicitat ca premier, aproape în chip de salvator al naţiunii, parlamentul nu îl va sabota. La 7 iulie 1900, oricum, Carp devine premier şi ministru de Finanţe, Maiorescu căpătînd portofoliul Justiţiei. Carp era considerat a fi avînd mare bosă de finanţist şi, în consecinţă, va scăpa eficient ţara de criza economică în care se zbătea. E drept, avea un proiect financiar. Dar, se va vedea curînd, nu era capabil să scoată ţara din dificultate. România avea nevoie presantă de un împrumut extern de cîteva sute de milioane şi nu-l putea deocamdată obţine datorită condiţiilor admise la contractarea împrumutului încheiat de I. Kalinderu. Prin proiectul său financiar, Carp a folosit o stratagemă inteligentă. Ceda băncii berlineze Disconto Geselschaft (care ne acordase împrumutul Kalinderu) venitul monopolului hîrtiei de ţigarete şi, în consecinţă, aceasta mai acorda ţării un nou, modest, împrumut. Apoi, proiectul financiar al lui Carp mai prevedea concesiunea unor păduri ale statului, vînzarea acţiunilor Băncii Naţionale aparţinînd statului, desfacerea flotei comerciale şi trecerea ei către o societate maritimă mai puternică. Cu asta s-ar fi acoperit, socotea Carp, deficitele bugetare. (Tot bugetul alcătuit de Carp se ridica la cifra, astăzi de neimaginat, de 220 milioane lei.) Pentru a se ajunge la această cifră, Carp mai propunea reducerea drastică a numărului funcţionarilor publici, monopolul cîrciumelor în comunele rurale, ridicarea patentelor la liber profesionişti, sporirea impozitului funciar (ceeea ce lovea în moşieri) tot pe pensii şi la asta voiam să ajung, urcarea impozitului pe producerea ţuicii cu opt bani la fiecare grad. Era un plan financiar rezonabil care, aprobat de parlament putea, poate, scoate ţara din criza economică. Dar nu-l lăsa parlamentul majoritar takist. Chiar în septembrie 1900 Take Ionescu îi incită pe ţuicari, care organizează mari manifestaţii de protest în faţa prefecturilor judeţene (cu deosebire la Rîmnicu Sărat) şi în Bucureşti, adunîndu-se, aproape a revoltă, în faţa guvernului şi a parlamentului. Au fost incitate efectiv revolte ţărăneşti, fără vărsare de sînge dar violente, repede reprimate de guvern. Legea ţuicii va trece foarte greu prin parlament. Era primul semnal că proiectul financiar de redresare economică al lui Carp este vulnerabil, manifestaţiile împotriva legii ţuicii anunţîndu-se ca o modestă uvertură. Maiorescu, chiar el, ministru în guvernul Carp, începe să se îndoiască mult de capacitatea financiară a premierului, care îi era bun prieten. La 28 septembrie 1900, luînd act de revoltele provocate de legea ţuicii, criticul nota alarmat în jurnalul său încă inedit: „Aceasta distruge prestigiul lui Carp (...) N-a fost bine studiată legea şi n-a fost bine instruită, nici explicată prefecţilor. Şi mai încolo, după ce diagnostica, în situaţia creată „o criză morală, dacă nu efectiv politică", nu pregeta să afirme că deocamdată „Carp n-a luat încă destul de în serios ministerul. Mai da pînă acum o săptămînă în toate dimineţile cîte 1 1/2 oră lecţie de latineşte copilului său Grigorie. Apoi guvernul nu e kindergarten".

În decembrie 1900, Carp rosteşte două importante discursuri în Camera Deputaţilor şi în Senat, apărîndu-şi – cu vervă – proiectele financiare, vorbind şi de iminenta posibilitate a contractării unui important împrumut extern. Va face, pentru asta, o călătorie în decembrie 1900, în Germania şi Austria, fiind primit, afabil, de împăratul Wilhelm al Germaniei (care l-a decorat şi i-a oferit un portret cu dedicaţie) şi de cel al Austro-Ungariei. Ba chiar Carp a comis eroarea ca, la Berlin, să rostească opinii critice despre suveranul său în faţa Kaiserului Germaniei. Aceste vorbe critice au ajuns repede la Bucureşti, atrăgîndu-şi dizgraţierea regelui Carol I, care a durat vreo 11 ani. Şi nici n-a izbutit să obţină necesarul împrumut, întorcîndu-se acasă cu mîna goală. Dar regele era, încă înaintea vizitei la Berlin, sceptic faţă de proiectele lui Carp. Maiorescu nota, la 1-14 noiembrie 1900, în jurnalul său, mai apăsat şi parcă definitiv: „insuficienţa lui Carp ca ministru prezident şi ministru de Finanţe slăbeşte resorturile oricărei activităţi". Şi, în sfîrşit, la 16 noiembrie, după ce îl vizitase pe suveran: „Regele vizibil fără încredere în capacitatea finanţiară a lui Carp. Nu e de mirare şi eu am pierdut credinţa în Carp. Cam penibilă situaţie a fiecărui ministru individual, deşi poate eu personal am ieşit mai bine decît alţii. Dar tot junimismul carpist e o mare decepţiune". Cantacuziniştii din guvern dau semne de abandon şi chiar şeful lor recunoscut se gîndea să intervină decisiv. Cauza era aceeaşi: dezamăgitoarea activitate financiară a lui Carp. Iar gafa lui la Berlin, amintită, a pus capac la toate, regele referindu-se la ea ameninţător în faţa premierului şi a lui Maiorescu, amîndoi convocaţi, împreună, într-o audienţă pentru ca regele să aibă un martor la observaţiile sale supărate.

Cu atîtea adversităţi coalizate, soarta guvernului Carp era pecetluită. Guvernul încearcă o conciliere posibilă cu majoritatea parlamentară conservatoare... opoziţionistă, întrucît se prevedea, căzînd guvernul Carp, nu va fi înlocuit cu unul conservator, ci cu unul liberal. Şansele dovedindu-se minime, Carp, la 26 ianuarie 1901, îşi înaintează demisia, care este, deocamdată, respinsă de rege. Carp făcea planuri nebuneşti: datorită gravei crize financiare regele va fi silit să abdice, în favoarea nepotului său Ferdinand, şi cum D. A. Sturdza era rău văzut în cercurile financiare de la Berlin, noul rege îl va rechema pe el, Carp, la guvernare. Maiorescu, ascultîndu-l, nota, scurt, în jurnal: „Carp smintit". Dar, loial, refuză, totuşi, propunerea Nababului de a intra într-un non guvern exclusiv conservator cantacuzinist (cu alţi doi junimişti, dar fără Carp). Regele, care avea nevoie de timp pentru a lua o decizie, respinge şi el propunerea unui guvern Cantacuzino. La 12 februarie 1901 guvernul e invalidat în parlament (de conservatori aliaţi cu liberalii), dîndu-i-se un vot de blam. Rezultatul votului: 75 împotriva guvernului şi 74 favorabile. Dacă ar fi votat şi miniştrii cabinetului Carp, guvernul nu ar fi primit votul de blam. Dar Carp dăduse miniştrilor săi dispoziţia de a se abţine de la vot. Ştia bine că dacă trecea de acest hop, ar fi venit altul şi, oricum, va fi demis de chiar parlamentul conservator. Dezlegat de angajamentele faţă de conservatori, suveranul formează un guvern liberal D. A. Sturdza, răpind conservatorilor peste doi ani de legiuită guvernare. Sturdza, folosindu-se de una dintre propunerile proiectului financiar al guvernului Carp şi, beneficiind şi de doi ani de recoltă bună, a izbutit să scoată, cît de cît, ţara din criza economică. A guvernat ţara de la 14 februarie 1901 la 20 decembrie 1904, cînd i-a succedat un nou guvern Cantacuzino, fără junimişti şi cu Take Ionescu la ministerul de Finanţe. Însă criza economică din 1899-1902 a alarmat, efectiv, ţara, lovind în mai toate categoriile sociale, cu excepţia moşierilor şi a latifundiarilor. „Momentele" lui Caragiale, atunci publicate în *Universul*, sînt pline de referiri la criză, la concedieri („l-a suprimatără") ale funcţionarilor şi chiar la legea ţuicii. Oricum, răscoalele determinate de adoptarea, în septembrie 1900, a legii ţuicii au fost primele semnale ale inevitabilei căderi a guvernului. O lege a majorării taxei asupra ţuicii putea deci, în septembrie 1900, anunţa căderea unui guvern în România mică. Băutura alcooolică era lucru prea serios pentru a putea fi atacată de o lege financiară de sporire a preţului ei.

© A. Paul

Claude KARNOOUH
profesor de filozofie

Arta meselor aristocratice

Prezenţa sau absenţa viţei-de-vie a divizat adeseori civilizaţiile europene: ţări cu vin, ţări fără vin. Ca în orice loc comun, există şi aici o parte de adevăr. De exemplu, este de notorietate publică faptul că în regiunile viticole nu prea întîlneşti alcoolici. De ce? Poate pentru că la început vinurile erau slab alcoolizate şi adeseori erau amestecate cu apă; poate pentru că vinul este asociat cu bucatele alese, altfel decît alcoolul şi băuturile tari, care, oricum, au pătruns mai tîrziu în obiceiurile alimentare ale europenilor, inventatorii procedeului de distilare. Vinul, băutură de masă sau de ritual, a fost întotdeauna asociat cu o beţie veselă. Care nu are nimic în comun cu obrajii apoplectici ai beţivanilor cu burta revărsată ca un burduf sau cu tenul livid marcat de privirea pierdută, aproape de nebunie, al băutorului de absint sau de cine ştie ce tărie. Vinul se potriveşte cu euforia, în timp ce alcoolul rimează cu delirul.

Dacă vinul a fost atît de des asociat cu mîncarea bună şi atît de denunţat odinioară de superiorii ordinelor monastice, motivul stă probabil în faptul că încuraja chiolhanurile călugărilor. Aşa că a vorbi despre cultura vinului înseamnă a vorbi despre legătura cu arta culinară. Cu timpul, pe măsură ce s-a rafinat arta preparării bucatelor, consumul vinului a devenit o artă complexă combinînd vinurile cu felurile de mîncare. Dar pentru ca o asemenea cultură să se dezvolte la nivelul unei ţări întregi a fost nevoie, cum s-a întîmplat în Franţa şi în Italia (cu diversitatea regională cunoscută), să se producă o anumită omogenizare între sat şi oraş, cu toată diversitatea lor socială, să se unifice, pentru ca arta culinară să ajungă la apogeu. Arta meselor aristocratice a trecut prin faza burgheză, apoi a devenit populară, ajungînd în restaurante, aşa cum aflăm de la Balzac, apoi în hanuri, şi în cele din urmă în cîrciumi. E o realitate veche: încă Frederic cel Mare al Prusiei spunea „Să trăieşti ca Dumnezeu în Franţa!" Dar Dumnezeu a murit şi dimensiunea populară a artei culinare este ameninţată. În Franţa (mai mult decît în Italia), prin succesul fulgerător al *fast-food*, în special la generaţia tînără; acolo se pierde gustul pentru diversitatea mîncării. Or, gusturile şi deprinderile se dezvoltă împreună, şi nimic nu ne îndepărtează mai mult de obiceiuri decît *fast-food*; desigur, acesta este semnul unei occidentalizări generalizate, nivelarea prin cel mai mic numitor comun, printr-un standard repetitiv, raţionalizat ca orice marfă, unde contează doar eficacitatea procesului de fabricaţie, pentru satisfacerea unor gusturi standardizate.

O să mi se răspundă că vinul şi-a extins aria de consum odată cu colonizarea întreţinută de europeni. Este acum cultivat în lume peste tot unde clima o permite, în America de Nord, de Sud, în Australia, chiar şi în China! Exportat, a devenit în unele ţări bogate din afara Europei o băutură de lux, pierzîndu-şi astfel caracterul popular şi relaţia cu mîncarea.

În ceea ce mă priveşte, nu sînt niciodată mai fericit decît într-o cîrciumă sau *trattoria* din vreun sat, cu o tocăniţă bine aromată, potrivită de patroană şi agrementată de comentariile care o însoţesc.

Anca MANOLESCU

UN VIN DINAINTE DE CREAREA VIEI

Scurgerea anemică a timpului

O sală de curînd deschisă la Muzeul Ţăranului încearcă să pună în limbaj muzeal calitatea, feţele şi felurile timpului: timpul bine ritmat şi semnificativ al sărbătorilor tradiţionale, încadrînd curgerea vremii între reperele sale certe, un timp „cald", ospitalier, dar înclinat să capete din ce în ce mai mult paloarea ineficace a pitorescului; timpul ambiguu, mereu reconstruit, al istoriei; timpul devorator care macină obiectele şi oamenii; timpul cotidian, aproape insesizabil în obişnuitul lui. Ca o replică la toate aceste timpuri, ca un altceva pus în celălalt taler al balanţei, Irina Nicolau a aşezat într-un colţ obscur al sălii un obiect cu aparenţă de monolitică vechime: e un soi de covată de dimensiuni impresionante, a cărei materie adînc brăzdată pare să reziste cu suverană indiferenţă la trecerea vremii. Covata are aspectul unui vestigiu nefamiliar, ceva dintr-o corabie scandinavă, dintr-un coşciug-arcă. Şanţul de scurgere din capăt arată însă că e vorba despre un recipient pentru călcarea şi strivirea strugurilor. Metafora timpului care uzează, macină, zdrobeşte primeşte astfel un echilibrant răspuns; e menţionată aici o tehnică prin care operaţia de *zdrobire* schimbă de semn, fiind convertită din agent al epuizării în remediul ei. „Vinul e simbolul vieţii ascunse, al tinereţii triumfătoare şi secrete. Sîngele recreat în teasc e semnul unei imense victorii asupra scurgerii anemice a timpului...", declară Gilbert Durand în *Structurile antropologice ale imaginarului.*

Lecţiile vinului

Purtînd timpul în alcătuirea noastră creată, nu ne putem sustrage voracităţii lui, fragmentării, dispersiei, „sfîrtecării" la care ne supune în fiecare clipă. Dar toate marile religii şi spiritualităţi cunosc doctrine şi tehnici prin care fiinţa poate *asimila*, poate metaboliza şi depăşi coaja temporală în care e conţinută; doctrine şi tehnici prin care poate stăpunge această coajă pentru a extrage din lăuntrul ei suflul propriu *unit* cu cel divin. Tema ospăţului de nemurire, a exaltării eliberatoare, a iubirii mistice unitive, toate aceste teme care pun la lucru simbolismul vinului presupun toate, drept condiţie de neocolit, acceptarea unei perpetue zdrobiri a „cojilor", a limitărilor şi blocajelor proprii. În limbaj creştin, vinul ca şi pîinea sînt parabole insistente, active ale unei întîlniri la care se ajunge printr-un atare procedeu. „Aşa cum din aceste boabe risipite pe dealuri, adunate şi zdrobite, se alcătuieşte o singură pîine, aşa şi noi să ne unim unii cu alţii şi toţi cu Christos", spune un text al primului veac creştin. Pîinea şi vinul euharistice nu integrează doar – ritual – pe credincios în viaţa christică. Eucharistia propune o hermeneutică, *un stil de înţelegere* în care „fabricarea „concretă a pîinii şi a vinului devin trama, suportul, modelul unei transformări de sine în vederea unirii.

Ceea ce e cu atît mai preţios şi mai important de observat în cazul vinului pentru că, după o generală linie de interpretare, el reprezintă – în raport cu pîinea – calitatea interioară, esenţială, a unei realităţi, a unei stări, a unei fiinţe. (În faimoasa scenă, din tradiţia hindusă, a „smîntiirii oceanului de lapte", pe care demonii şi zeii îl agită în sens contrar pentru a extrage băutura de nemurire, primii – *asura* – ar fi, după unele interpretări, cei ce nu au consumat vinul – *surâ* –, în timp ce zeii, *deva* ar fi acceptat să-l bea; cf. Jean Chevalier şi Alain Gheerbrandt, *Dictionnaire des symboles.)*

Vinul este faţă de pîine, spunea Clement Alexandrinul, ceea ce sînt viaţa contemplativă şi gnoza faţă de viaţa activă şi de caritate (milostenie). În mod concordant, una dintre marile autorităţi ale sufismului, Ibn Arabî consideră vinul ca simbol al ştiinţei stărilor spirituale, al cunoaşterii esenţiale, secrete; pocedeele gematriei ebraice leagă la rîndul lor vinul *(yain)* de misterul ultim *(sôd),* cele două avînd aceeaşi valoare numerică, 70. Or, această cunoaştere esenţială, acest raport intim cu misterul necesită o prelucrare de sine analoagă obţinerii vinului prin stoarcerea boabelor în teasc. În termeni creştini, am spune că Christos poate fi întîlnit şi „asimilat" în vinul eucharistic – dar mai ales în vinul cunoaşterii unitive – doar dacă omul se oferă el însuşi ca un vin, dacă acceptă să-şi zdrobească marginile, cojile ego-ului, să-şi transgreseze cadrele mentale pentru a-şi elibera şi face disponibilă facultatea contemplativă, pentru a-şi exalta propria savoare intelectuală.

* * *

O altă structură simbolică – întrucîtva complementară celei menţionate – este semnificată, în tradiţiile monoteiste, prin viţa-de-vie. Percepută ca un echivalent al arborelui cosmic, ea apare drept scheletul constitutiv al lumii (ori al unei comunităţi spirituale), dîndu-i totodată norma de creştere, ca în *Isaia* (5, 1-7) unde profetul invocă gestul lui Iahve: „Vreau să cînt pentru prietenul meu cîntecul lui de dragoste pentru via lui. Prietenul meu avea o vie pe o coastă mănoasă. El a săpat-o, a curăţit-o de pietre şi a sădit-o cu viţă de bun soi... Şi avea nădejde că va face struguri dar a făcut aguridă". Lumea echivalată cu viţa arată că ea e concepută, în primul rînd, ca o entitate organică, legată organic de autorul ei. În al doilea rînd, că e o entitate dinamică, orientată, în dezvoltare: un domeniu în care *lucrarea* divinului se confruntă cu *libertatea* omului, iar roadele acestei confruntări decid discriminarea ultimă. Judecata lumii devine astfel o judecată a viei: de o parte, imaginea ioanică a lui Christos ca viţă în care se poate dezvolta o umanitate vivifiată de sîngele şi de suflul divin („Rămîneţi în mine şi eu în voi. Precum mlădiţa nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămîne în viţă, tot aşa nici voi, dacă nu veţi rămînea în mine" – *Ioan,* 15, 4); de cealaltă parte, imaginea apocaliptică (14, 19-20) a unui teribil cules: „Atunci îngerul a aruncat pe pămînt secera lui şi a cules via pămîntului şi ciorchinii i-a aruncat în teascul cel mare al mîniei lui Dumnezeu. Şi teascul a fost călcat afară din cetate".

Viţa christică semnifică o *structură de integrare* în care divinul operează ca principiu anglobant; de coeziune, de susţinere şi, în acelaşi timp, ca principiu intern, ca „sînge" ce poate infuza umanului calitatea propriei Lui vieţi. În măsura în care omul se lasă asimilat de o asemenea structură, el iese din sfera „judecăţii" – caracterizată de contrarii, de opoziţii ireconciliabile, de decizii separative ce menţin dualitatea – şi intră în sfera bucuriei, a intimităţii, a fuziunii, semnificate prin acel vin *(yain)* pe care ştiinţa ebraică a analogiilor numerice îl asociază cu misterul divin *(sôd).* E o stare pe care contemplativi ai fiecărei tradiţii monoteiste o presimt, o aşteaptă, o doresc, o caută cu fervoare: stare a unui nesfîrşit prezent, aflată „dincolo" şi „înaintea" existenţei ce curge o dată cu timpul. *Zoharul* vorbeşte despre un vin păstrat din originile lumii pentru ospăţul celor aleşi. În Islam, poeţi mistici au celebrat o băutură increată şi luminoasa ei beţie. Jalal-od-Dîn Rûmî: „Înainte ca în lumea aceasta să fie o grădină, o vie şi ciorchini, sufletul nostru se îmbătase de vinul nemuritor." Ibn al Faridh (1181-1235), în celebrul *Elogiu al vinului,* tradus de Emile Dermenghem: „Am băut în amintirea Celui Preaiubit un vin de care ne-am îmbătat înainte de crearea viei".

Mahmud Shâbestari îndeamnă pe adeptul sufî în tratatul său, *Grădina de roze a misterului*: „vinul, torţa şi frumuseţea sînt epifaniile lui Dumnezeu. Soarbe prelung din vinul anihilării. Bea vinul: cupa e faţa Prietenului". Ştergerea, golirea de sine transformă omul într-un receptacul şi el devine în stare să întîlnească astfel faţa divină, ea însăşi „cupă", receptacul oferit, plin de vinul unificării.

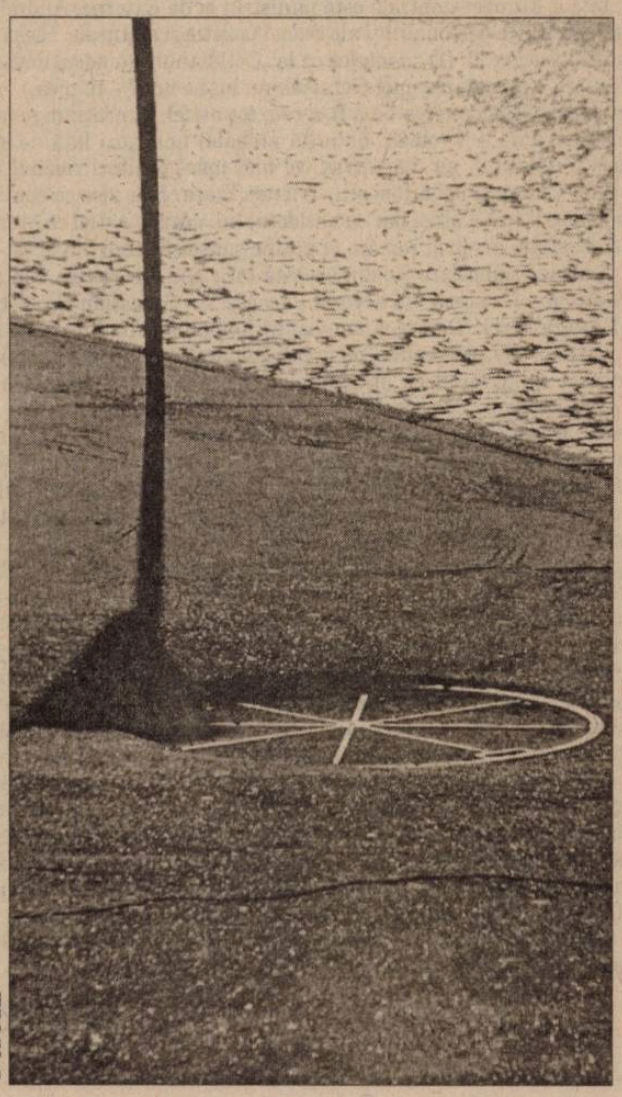

© A. Paul

Beţia lucidă

E o experienţă pe care, în spaţiul creştin, a formulat-o Grigore al Nyssei în hermeneutica sa la *Cîntarea Cîntărilor*, poemul vechi-testamentar al senzualităţii spirituale, al căutării contemplative ardente.

„Mîncaţi, prietenii mei, şi beţi şi vă îmbătaţi, iubiţii mei. Eu dorm, dar inima mea veghează." *(Cîntarea Cîntărilor* – 5, 1-2).

Maestru al paradoxurilor, al identificării şi exploatării lor spectaculoase – din care face o tehnică intelectuală a înaintării pe cale –, Grigore va vorbi, în legătură cu acest verset, despre „beţia dumnezeiască şi trează" de care e cuprins sufletul ce bea vinul Cuvîntului. Extazul, „răpirea" pricinuite de această beţie declanşează o ruptură de nivel, un salt al fiinţei pe o nouă treaptă, salt ce trebuie, într-un al doilea moment, stabilizat; e necesar ca fiinţa să se consolideze în noua sa condiţie, să „digere", în termenii lui Grigore, diferenţa de nivel: „de aceea beţia e urmată de somn, ca, prin digestie, cei ce s-au ospătat să-şi cîştige o nouă vigoare" necesară perpetuării drumului.

Pe nivelul nou atins, beţia schimbă de semn, se radicalizează, trece într-un somn asociat de autor morţii. Producînd iniţial expansiunea, elanul fiinţei, ea îşi modifică aici acţiunea, duce la „împuţinare", la atenuare, ştergere, epuizare: însă toate acestea se aplică elementului „greu" din fiinţă, incluzînd tot ceea ce poate bloca ascensiunea ei: trupul şi simţurile, desigur, dar şi imaginile mentale impregnate de agitaţia conaturală lumii: „minunile ce se văd pe cer, cercul soarelui... tot ceea ce nu rămîne pururea, ci se mişcă şi se întoarce împreună cu trecerea vremii." „Adormit", „mort" în raport cu toate aceste elemente ale temporalităţii, intelectul capătă o intensă şi adecvată luciditate „pentru cele ce sînt mai presus de cuvînt". „Cînd se veseleşte numai prin contemplarea Celui ce este, sufletul nu e treaz pentru nimic din cele ce se lucrează prin simţire spre plăcere temporală. Ci, adormind toată mişcarea trupească, primeşte cu înţelegere curată, prin trezie dumnezeiască, viziunea lui Dumnezeu." (trad. D. Stăniloae).

Vinul despre care vorbesc *Cîntarea Cîntărilor*, Grigore al Nyssei ori poeţii sufişti e un element dinamic, agent activ şi generator al drumului. El nu e numai vinul unificării, ci şi cel care ghidează, stimulează, atrage pe călător pe cale, cel ce îi dă energia şi vectorul ei.

In ordine socio-religioasă, el va fi asociat cu marginalii, cu non-conformiştii religioşi, cu cei ce îndrăznesc să transgreseze limitele: cei aflaţi în mers, cei *altfel* decît majoritatea sedentară a grupului. Hasizii secolului al XVIII-lea, în mediul occidental evereiesc, ori sufiştii în islam ne oferă atare exemple. Pentru ei, vinul şi calea – cu riscurile, cu excesele, cu staţiunile lor singulare – sînt coextensive. „Să zugrăveşti cu vinuri covorul pentru rugă, e-un obicei prin hanuri ce călătorul-l ia. Pe mare e doar beznă şi teamă de furtună, ce n-o cunosc la ţărmuri întinşii pe sofa", va intona Hafez în primul său gazel.

Dincolo de utilizarea lui concretă, vinul ca aliment spiritual, mai precis vinul divin la care se referă aceşti mistici, e antinomic: comentariul lui Grigore al Nyssei ne dovedeşte că vinul unificării posedă capacitatea de a discrimina, de a separa fiinţa de elementele ei „dense", virtutea de a le „ucide" pentru a obţine luciditatea noetică. Mai amplu vorbind, fiind un vin al unificării ultime, el păstrează în sine, sintetizate şi depăşite, toate alternativele, toate marile cupluri din care derivă manifestarea. Traducem, drept ilustrare, cîteva versuri din somptuosul *Elogiu al vinului* al lui Ibn al Faridh:

„Mi se spune: «Descrie-l, tu care te pretinzi cunoscător al calităţilor sale.» – Da, în adevăr, ştiu cum să-l descriu.

E limpezime, dar nu a apei; e fluiditate, dar nu a văzduhului; e o lumină fără foc, un spirit fără trup.

Verbul său (cuvîntul interior al lui Dumnezeu, activ la crearea fiecărui lucru, cf. comentariului lui Nabolosi) preexistă din veşnicie, premerge tuturor lucrurilor, formei şi chipului lor.

Prin el subzistă toate, dar toate îl voalează cu înţelepciune faţă de cel nevrednic să-l înţeleagă.

În el, spiritul mi s-a pierdut în aşa fel încît vin şi spirit s-au amestecat intim....

Înainte ca timpul să fi fost, el era în teasc. Legămîntul părintelui nostru i-a succedat; el e fără de părinte...

Fericiţi oameni ai recluziunii! Cît de mult s-au îmbătat de vinul acesta! Pe care totuşi nu l-au băut, ci au avut doar dorinţa să-l guste.

Bea neamestecat acest vin; nu-l amesteca decît în sărutul celui preaiubit...

De te îmbeţi cu el, fie şi un ceas, timpul îţi va fi rob plecat.

Nu a trăit în lumea aceasta cel ce fără beţie a trăit. Şi nu are minte cel ce nu a murit de beţia lui.

Să plîngă asupră-şi cel care şi-a trecut viaţa fără să-i guste savoarea."

Scrisori întredeschise

Prea stimabilă Domnişoară,

Când avuiu, acum de curând, onoarea de a vă întâlni la bal şi un cotilion îmi procură ocazia de a vă spune cât de mult vă iubesc, şi că numai posesiunea d-voastră ar putea să asigure vieţei mele liniştea şi fericirea terestră, mi-a lipsit curajul ca s'o fac. Da, vă mărturisesc, nu m'am crezut în stare a vă face o declaraţie, pentru că nu mă simţiam cu destulă putere spre a rămânea constant, dacă răspunsul d-voastră ar fi fost de natură a corespunde dorinţelor mele celor mai arzătoare.

Dar nici prelungirea nesiguranţei despre soarta mea n'o mai pot îndura, de oarece gândul la d-ta mă ocupă neîncetat. Imaginea d-tale mă însoţeşte pretutindeni şi întru toate, şi numai speranţa că mai curând sau mai târziu voiu avea fericirea de a vă poseda mai 'mi face suportabilă viaţa.

O privire binevoitoare ce o aruncă asupra mea ochii d-tale mă umple de bucurie şi de fericire, iar zâmbetul d-tale din momentul despărţirei noastre dela bal îmi lumină calea ca o stea dulce şi frumoasă de speranţă şi promisiune, întărindu'mi şi curajul de a'ţi declara eternul meu amor. O, de m'ar favoriza soarta acordându'mi inima şi mâna d-tale, pentruca, unit cu d-ta, dragă Mario, să duc o viaţă din cele mai vrednice de invidiat! Atunci, o, atunci nu mi-s'ar părea pustiă această lume frumoasă, ci m'aşi vedea înconjurat de stele şi de flori. Posesiunea d-tale ar realiza dorinţa mea cea mai arzătoare, şi, condus de d-ta, m'aşi crede în cer.

Înveseleşte-mă cu un răspuns dorit şi gândeşte-te că de răspunsul d-tale atârnă fericirea sau nefericirea vieţei mele.

Al d-tale adorator cel mai devotat şi mai respectuos.

G. P.

Bazar

Voiaj, turism, hălăduială...

Dorul de ducă al românilor nu a fost, cel puţin, în ultimii 25-30 de ani, canalizat spre un făgaş oarecare. Vroiai să-ţi vizitezi ţara? Erai binevenit, dar pe barba ta. Odată poposit într-un oraş cu multe de oferit, precum de pildă, Sighişoara, cu foarte greu găseai un pliant care să-ţi îndrume entuziasmele turistice. Metoda din gură-n gură funcţiona (şi, din păcate, în mare parte, încă funcţionează) la limita curiozităţii. Noroc cu muzeele locale, ce ascundeau (şi ascund) cîte un intelectual neaoş, obosit de monotonie şi dornic să răbufnească-n explicaţii. Farmecul acestui soi de escapade era cel al descoperirii pe cont propriu. Acum au apărut ceva ghiduri şi chiar o revistă de turism intitulată **Voiaj magazin.** Revista, scoasă în bune condiţii grafice, contribuie la micşorarea distanţei dintre aspiraţiile cetăţeanului şi punerea lor în practică. Introducînd, la fiecare prezentare a unui obiectiv turistic şi capitolul **„Ghidul dumneavoastră“**, revista mai surpă din mitul românului călător cu gîndul, precum profesorul din **Steaua fără nume. Voiaj magazin** include, în ghidul de care vorbeam, şi informaţii utile de genul: **Transport, Capacitate de cazare, Rezervări, Ieftin-Scump, Servicii.** Romantismul poeţilor de altădată aspirînd spre exotic este, acum, înlocuit de impresia de realitate. De senzaţia că „se poate“. Deşi locurile descrise arată bine, şi, ca atare, par scumpe, prezentarea lor le face să apară la îndemînă. Unele dintre ele chiar sînt. Este, desigur, vorba de cele din ţară: satul **Bologa**, în care poţi fi cazat în gospodăria unuia sau a altuia din localnici; **Sighişoara; Praid**, unde are loc festivalul sarmalelor; chiar şi **Tîrgovişte** (de fapt, plin de farmec, dar clişeizat de veşnicele excursii cu clasa la cetate...). Toată această înşiruire are rolul de a semnala o nouă modalitate de prezentare a turismului. Comercială (dar în fond rolul de bază al turismului nu este de a scoate bani?). Obiectivele turistice din **Voiaj magazin** sînt descrise din perspectiva plăcerilor şi a senzaţiilor pe care le oferă. Aşa cum, la Edinburg, puteai vizita oraşul noaptea, însoţit de un student mascat în fantomă ce-ţi semnala locurile unde s-au produs, de pildă, execuţii. Sau cum am simţit nevoia, într-un oraş vechi şi cu farmec, precum Cîmpulungul, să văd trăsuri în loc de maxi-taxi-uri.

Printre fiorii pe care obiectivele turistice din **Voiaj magazin** ni le pune la dispoziţie se numără: fiorul **riscului, estetic, istoric** (cu subvariantele **horror** şi **monden**), **religios, festivist** şi, nu în ultimul rînd, **gastronomic**. De fapt, întreaga revistă e făcută astfel încît să-ţi lase gura apă. Simbolul ei cel mai direct ar fi **„mămăliguţa cu brînză şi slăninuţă“**, fel de mîncare din Apuseni, cu multe straturi şi multă grăsime. Nici cele cîteva cuvinte mari din prezentarea oraşului Tîrgovişte (**„Mai bine de jumătate de mileniu Tîrgovişte şi-a consumat existenţa istoric şi eroic“**), nici descrierea gen jurnal a călătoriei la Muntele lui Allah, nici mitologia Boliviei nu fac decît să-ţi întărească senzaţia de apetisant. Salutăm această mai puţin convenţională abordare a turismului. Sperăm ca ea să fie înlocuită şi în practică: camerele stas de hotel cu două paturi ponosite, o lampă chioară şi un ciobănaş post-Grigorescian se vor transforma în încăperi calde, cu şemineu, blană de urs pe jos şi room-service.

Iaromira POPOVICI

Texte rezumate, texte desfigurate

De mult n-am citit în presa occidentală, aceea după care se aleargă şi se citează pe larg numai cînd „ne face praf“, un articol mai frumos, pur şi simplu emoţionant în expresie şi înţelegere, ca acela din „Le Nouvel Observateur“ (19.11.1998), semnat de directorul adjunct al publicaţiei, analistul politic de indiscutabil prestigiu, Jacques Julliard, intitulat „România – cele 100 de flori ale melancoliei“, cu un subtitlu: „Progresele consumului nu au stins gustul pentru tot ce-i al spiritului: această ţară are un suflet“. Trebuie recunoscut că un ziar atît de straniu în opţiunile sale precum „Cotidianul“ a fost cel dintîi care l-a semnalat, prompt şi spectaculos, reproducînd, pe prima sa pagină, titlul şi subtitlul din revista franceză şi rezumîndu-l pe larg în pagina a treia. Pe larg şi – adaug imediat – cu grijă. Cu multă grijă. Cu o grijă de-a dreptul slută şi dezinformantă.

Primul paragraf, informativ şi convenţional, cum se obişnuieşte, conţine deja o ciudăţenie: „Într-un articol dulce-amar intitulat..., apărut în..., publicistul Jacques Julliard se referă, *folosind o manieră cu totul specifică* (? – s. mea), la ţara noastră pe care o consideră „copilul nu prea iubit al Europei Centrale“. Care e acea „manieră cu totul specifică“ prin care un publicist francez scrie, fie şi „dulce-amar“, dar cu har şi exactitate, despre România nu va reieşi din rezumat, deşi s-ar fi cerut măcar pentru curiozitatea cititorului. Dar maniera cu totul specifică prin care ziarista „Cotidianului“ rezumă mai departe devine clară: ea este, în primul rînd, exclusivistă şi tendenţioasă, după cum se vădeşte din al doilea paragraf, cel cu care intrăm „dans le vif du sujet“: „Autorul mărturiseşte că este impresionat de acel *amestec de pesimism şi zeflemea*, de durere şi umor care-i defineşte, după el, pe români şi care face din România *una dintre ţările cele mai melancolice şi mai ataşante*“. Ambele expresii subliniate apar în textul lui Julliard mult mai tîrziu decît ne lasă să credem rezumatul. Ele sînt concluzia fulgerătoare a două paragrafe, total ignorate în „Cotidianul“, deşi, prin fervoarea lor ideologică şi stilistică, ele dau tonul întregului articol, fixîndu-i melodia. Julliard nu începe prin nici o mărturisire a sa, ci a altcuiva. A cui? Îmi face o neascunsă plăcere să traduc integral mai mult de jumătate din prima sa coloană de care rezumatul nu dă cu nimic seamă, de parcă n-ar exista:

„Noi am decepţionat adînc Occidentul mulţumindu-ne cu 1.000 de morţi ai revoluţiei din 1989, atunci cînd o agenţie de presă iugoslavă dădea speranţa a 60.000. Dacă adăugaţi la aceasta, „montajul“ de la Timişoara, mineriada şi spectacolul copiilor de pe străzi care se pare că e singurul subiect interesant pentru televiziunile străine, veţi înţelege o bună parte a situaţiei...“ Cel care îmi răspunde astfel, cu humorul său devastator, la întrebarea mea privitoare la motivele care fac din România, o neiubită a Europei Centrale este ministrul ei de Externe, Andrei Pleşu, una din cele mai puternice personalităţi ale scenei politice şi culturale. Pleşu este cumva un Geremek la Bucureşti. (E de înţeles că la „Cotidianul“ humorul devastator al lui Andrei Pleşu nu e agreat, dar nici Geremek nu mai e bun? – n. mea.)

Aşa cum există nenorocirea de a fi evreu, tot astfel, din raţiuni şi mai obscure, există nenorocirea de a fi român, datorită probabil unei „uri faţă de sine“ despre care, fiecare în felul lui, au mărturisit cei mai mari scriitori români de expresie franceză, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Tristan Tzara. S-ar zice că sentimentul absurdului s-a născut în Valahia, dar cu antidotul lui: poezia. Astfel că atunci cînd eşti ca Mihail Sebastian, evreu şi român, ai puţine şanse să scapi din acest amestec de pesimism şi de deriziune care fac din această ţară una dintre cele mai melancolice şi mai atrăgătoare. De aceea am devorat *Jurnalul* lui Sebastian (1935/1944) recent tradus la Editura Stock. De aceea am vizitat România ţinînd în mînă minunatele „Rapsodii române“ ale prietenului meu Dominique Fernandez. Nimeni de la Paul Morand încoace nu a vorbit cu atîta inteligenţă şi talent de România eternă, de trecători, de mînăstirile, oraşele şi scriitorii ei. O încîntare...“

Din toată această argumentaţie vibrantă, rămîn în rezumat următoarele, în acelaşi paragraf care brutalizează desfăşurarea textului, consecuţia ideilor sale: „S-ar putea spune, notează Jacques Julliard, că sentimentul absurdului s-a născut aici, dar concomitent cu antidotul său, poezia, iubirea de frumos, de cultură (aceste două clişee nu există în textul francez, un rezumat, iată, şi adaugă –n. mea) „Ţara îşi păstrează un suflet propriu, al său“, în pofida oricăror vicisitudini, subliniază autorul. (Acest citat e adus din altă parte a articolului, dintr-un loc unde bogăţia sufletească e pusă în legătură cu progresul consumului, termen dispărut din fraza hăcuită – n. mea). Argumentează prin trimiteri la mari scriitori români de expresie franceză cum sînt Cioran, Ionesco, Tzara, la opera unui Mihail Sebastian al cărui jurnal a fost tradus în limba lui Voltaire (e tot ce a mai rămas din referirea la o carte pe care Julliard a devorat-o! – n. mea), la spiritul etern al României, păstrat şi dus mai departe prin mînăstirile, oraşele şi oamenii ţării.“ Oamenii? Julliard scria fără echivoc în enumerarea celor care păstrează „spiritul României eterne“: les écrivains-scriitorii! Şi ei repugnă la „Cotidianul“ – ca Pleşu, ca Geremek, ca Sebastian...?

În rest, pe cealaltă jumătate a sa, rezumatul, în linii mari, e corect, transformînd căldura textului francez într-o răceală suportabilă care nu-i afectează spiritul critic, observaţiile „dulci-amărui“, ca să mă exprim mai specific. Orice rezumat răceşte şi sărăceşte, desigur, dar, dacă are talent şi ceva suflet nu desfigurează, nu „ucide“ sensuri şi oameni. Să fi venit vremea – a patra putere nu ne-a anunţat-o – unei noi rubrici: „texte rezumate, texte desfigurate“?

Radu COSAŞU

Firescul de ieri

Mic dicţionar: P

PECCATELLU, pl. *-e*, demin. d'in *peccatu*, micu *peccatu*, care se lierta facile: *ea committe multe peccatelle; cine si permite a face peccatetelle, facile cade si in peccate.*

PISCARE, v., a appuca si stringe cu verticele degeteloru si a escita dorere; a impunge pucintellu; a musca: *a pisca cu degetele; nu me pisca, co me dore; ellu are mania de a pisca fetele;* prin analogia: *me pisca puricii; me pisca muscele; tintiarii pisca reu.*

PISSIARE, v., a emitte udulu, a urina, se dice despre omeni si despre animali: *callulu pissia, asinulu pissia si bese; m'a pissiatu copillulu*; si refl. *copillulu se pissia*, fig. *ea si a pissiatu ocli, a plensu, a lecrimatu.*

PISSU, interj. prin care se chiama pissic'a, repetindu syllab'a: *pissu pissu!*

POLLA, s. f., spatiulu d'intre pantece si genunchi candu siede omulu: *mamm'a tine copillulu in polla.*

PORCU, s. m., genu de animali mammifere d'in ordinea pachydermeloru cari se ingrassia tare, si a caroru carne e bona de mancatu.

PREGNANTE, adj., 1. proprie despre animali: *capre pregnanti, vacca pregnante, epe pregnanti*; 2. metaforice, tare plenu, inflatu: *vipera pregnante de venenu; espressioni pregnanti de intellessu.*

PRELINGERE, 1. proprie, a linge inainte, a linge mai inainte; 2. a linge pre d'inainte, in facia, pre de a supr'a; de aci, 3. a attinge usioru in cursulu seu; vorbindu de unu licidu, a curre pre longa, mai vertosu ca refles.: *ap'a se prelinge pe budiele vasului; lenele unde alle riului se prelingu pre ripele asternute cu erba si flori.*

(din *Dictionariulu limbei romane*, elaboratu ca proiectu de A. T. Laurianu si J. C. Massimu, Bucuresci, 1876)

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

FRANCES A.YATES, **Iluminismul rozicrucian**
în colecţia Istoria ideilor

Trecerea prin reviste

Două priviri

În memoriile publicate de Gheorghe Grigurcu în numărul 10 al revistei *Ramuri* este evocat Congresul Uniunii Scriitorilor din 1968. Printre portretele multor personaje, cunoscute sau mai puţin cunoscute, se remarcă cel făcut lui I. Negoiţescu: „Înveşmîntat de astă dată cu mare grijă, haină strînsă pe talie şi tocuri înalte, fruntea amplă, părul lăsat să curgă în voie, «eminescian», nu poate a nu produce o impresie de artificial, întărită de gesturile sale cumva imature, nesigure, consonante cu vocea sa al cărei contur nu poate fi satisfăcător umplut de dicţia precipitată, sincopată, cu timbru subţire. Pare o figură decupată dintr-un album de modă de pe alte meridiane, care încă n-a ajuns la noi. Nu s-ar putea afirma cîtuşi de puţin că e «timid», aşa cum se pretinde, deşi inadaptarea, incongruenţa sa cu mediul, inclusiv cu cel de scriitori şi cărturari, sar în ochi. În pofida alurei sale de gentleman, nu e prea luat în seamă. Nimeni nu se grăbeşte să-i ofere un loc în prezidiul care se primeneşte mereu. Cu toate că – îmi dau seama prea bine – acestui marginal, acestui «original» tratat cu suspiciune îi va reveni cîndva un loc de frunte. Va fi unul din puţinii aleşi ai acestui parter zgomotos şi forfotitor de ambiţii în bună parte vane, de pretenţii ce vor cădea curînd în uitare.“

APOSTROF
revistă a uniunii scriitorilor

În anii optzeci, Virgil Nemoianu îi scria lui Negoiţescu (aşa cum aflăm din epistolarul publicat de revista *Apostrof*, în numărul 10): „Redeschid scrisoarea scrisă azi după masă căci tocmai am primit copiile articolelor tale, le-am început cu suspiciune, dar le-am citit dintr-o suflare, cu cel mai mare entuziasm. Să-ţi explic. Nici nu-ţi pot spune pe deplin plăcerea de a citi *pe românește* ceva bun, frumos, adevărat, inteligent – citesc fie ziare triste infecte din ţară, fie maculatura minoră, bîlbîielile de bancă de Cişmigiu pe care le publică amărîţii de exilaţi, încît am ajuns să şi uit că se poate scrie bine şi cu substanţă pe românește. Parcă s-a deschis o fereastră şi a intrat aer curat şi soare. Nici măcar nu-ţi fac un compliment cînd îţi spun asta, fiindcă spun deocamdată numai că văd în paginile astea o *normalitate*, tonul civilizat al comunicării între oameni de cultură, despre care uitasem că mai există la români. Tu vorbeşti degajat, simplu şi fără prejudecăţi, eşti tu însuţi.“

Este uşor de observat că cele două discursuri, al lui Gh. Grigurcu şi al lui V. Nemoianu, deşi privesc din unghiuri diferite obiectul comun al contemplaţiei, sînt, în mod inevitabil, echivalente. **(C. P.-B.)**

Nu rataţi

The Truman Show
o fabulă postmodernă
semnată de Peter Weir

© A. Paul

100 de români la Washington

În vara lui 1999, pe National Mall din Washington, 100 de români îşi vor trăi viaţa în felul lor de acasă. Ei vor participa la a 33-a ediţie a Festivalului Anual de Tradiţii Populare organizat de Institutul Smithsonian, festival care va prezenta România. Pentru 10 zile, dansurile, mîncărurile tradiţionale, atelierele de meşteşugărit sau poveştile simple, din viaţa de zi cu zi, le vor vorbi celor peste un milion de vizitatori aşteptaţi despre omul din această parte de lume. Festivalul poate fi o ocazie pentru ca România vie, aşa cum este ea, cu lucrurile bune sau rele, să fie cunoscută. Pentru că, aşa cum crede Richard Kurin, directorul departamentului de tradiţii populare şi studii culturale în cadrul Institutului Smithsonian, dacă americanii nu ne cunosc ţara, aceasta nu se întîmplă pentru că nu vor, ci pentru că nu au avut ocazia să afle ceva despre ea.

Ideea Festivalului este de a prezenta România altfel decît prin discursuri prefabricate sau producţii culturale regizate şi lipsite de comunicare. Între 23 iunie şi 4 iulie, la Washington, nu va fi nici România politicienilor, nici a intelectualilor, ci a oamenilor simpli. Oamenii, subliniază Kurin, creează şi recreează cultura în fiecare zi, cînd spun o poveste copilului sau îi cîntă un cîntec de leagăn, cînd stau unii cu alţii, cînd muncesc sau în momentele de sărbătoare. Pe National Mall nu va fi o prezentare fixă, după un anumit tipar, şi nici prezentarea unor obiecte de cultură sub sticlă, ca într-un muzeu. „Este o încercare“, spune Richard Kurin, „de a aduce 100 de români pentru a le spune americanilor ce fac ei“. Un festival care pune accentul pe intimitate, pe acţiune, pe comunicarea umană care poate să şteargă pragul dintre două culturi.

Pe National Mall se va încerca de fapt reconstruirea unei Românii a comunicării, care nu se închide în specificul său, ci se deschide prin acesta către umanitate. Vechiul, tradiţia – o bisericuţă de lemn, de exemplu, va fi asamblată de meşteri români – se va împleti cu noul: la Festival, vizitatorii vor găsi cărţi de sinteză în limba engleză, cd.rom.-uri despre România sau cd-uri cu muzică populară. Oricum, aşa cum subliniază Augustin Buzura, preşedintele Fundaţiei Culturale Române, la Washington „nu va fi prezentă doar civilizaţia rurală, ci şi cea urbană“.

Fundaţia Culturală Română este coordonatoarea programului Festivalului în România, în colaborare cu Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Culturii, Muzeul Ţăranului Român, Muzeul Satului, Muzeul Etnografic al Maramureşului – Sighetu Marmaţiei, Muzeul Etnografic al Transilvaniei – Cluj, Muzeul Civilizaţiei Populare Tradiţionale ASTRA – Sibiu, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu“, Universitatea Bucureşti, „Aid to Artisans“ şi alte organizaţii.

Octavian GABOR

CONCERNUL **NOI**
vă invită
Miercuri, 16 decembrie, ora 18,00
la inaugurarea Galeriei
„Craii de Curtea Veche“
(Str. Covaci, nr. 14, Curtea Veche)
Jumătate de veac în Bucureşti
între „Timpul“ lui M. Eminescu
şi „Craii de Curtea Veche“
de Mateiu Caragiale

CENTRUL INTERNAŢIONAL
PENTRU ARTĂ CONTEMPORANĂ
anunţă

concurs de proiecte curatoriale pentru Expoziţia Anuală 1999.
Proiectele trebuie să propună o privire neconvenţională asupra artei româneşti contemporane, în contextul internaţional al ultimilor 10 ani.

Data limită de primire a proiectelor: 15 ianuarie 1999.
Pentru informaţii suplimentare, ne puteţi contacta la sediul nostru din Str. Spătarului nr. 52, sector 2

Bucureşti, tel: 210 3070, 210 7777, e-mail: csac@mail.sfos. ro

Imaginarul publicitar

O plimbare cu Jean-Claude

Zilele trecute mi-am cumpărat la repezeală o sacoşă de plastic cu care am defilat demn prin jumătate de Bucureşti. Abia la facultate, cînd îmi scoteam cărţile pe catedră, am realizat brusc ce tip musculos e Jean-Claude, ce piele bronzată are el şi cum îi stă dezbrăcat din cap şi pînă unde se termină sacoşa. Noroc că studenţii se jucau cu celularele, activitate profund interactivă în cursul căreia probabilitatea ca butonul *OFF* să fie descoperit creşte.

Trebuie să recunosc, a fost altceva. Mi-a dat încredere în mine. Dacă înainte, de la piaţă şi pînă acasă mi se mai întîmpla să plimb, odată cu plasa, şi cîte o femeie cu pieptul dezvelit (oare de ce?), cu Van Damme, însă, m-am simţit în siguranţă. Am traversat la limită şi m-am strecurat cu tupeu printre cîinii din intersecţie. Puştii de pe stradă m-au privit cu respect.

Cu Jean-Claude am înţeles că, în general, femeile cară sacoşe cu femei după care se uită bărbaţii pe stradă şi cumpără produse din reclamele cu femei pe care le privesc bărbaţii acasă. Şi femeile privesc reclamele de la televizor, dar numai ele cumpără. Şi cumpără uneori pentru că vor să semene cu modelele admirate.

Ar trebui protejate de propria lor imagine? Ar putea fi învăţate să se privească nu numai ca obiect, ci şi ca subiect? Întrebarea asta s-a tot pus şi se pare că şi atunci cînd spui *da*, răspunsul rămîne tot *nu*. Din spoturile de la TV îmi dau seama, însă, că lucrurile nu stau chiar rău. Cel puţin deocamdată. Am văzut în reclama pentru *Protex* că şi bărbaţii pot face duş, dar nu pentru că ar avea nevoie de un săpun care să le catifeleze pielea, ci de unul care să omoare bacteria. Mă amuză teribil mimica disperată a protagonistului din *efectul Axe*, dar am şi revelaţia faptului că reacţia bărbatului la propria imagine este mai promptă şi nu lipsită de pericole (am în minte varianta cu domnul acela solid şi gay). Pînă la urmă, Narcis a fost bărbat, nu femeie. Se teme telespectatorul de nuditatea masculină? Se teme că în actul contemplării să nu fie şi subiect şi obiect? Nu pot să ştiu. Tot ce ştiu e că ideea de femeie-obiect există. Încerc să îmi dau seama care este ideea mea de masculinitate: un pian alb de concert sau un *Rover 600*, dar astea nu sînt obiecte.

Alice POPESCU

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Lume, lume!

Publicitate şi societate civilă

Se dovedesc deseori pripite consideraţiile potrivit cărora publicitatea e pentru noi, românii, un factor civilizator, asemeni instituţiilor democraţiei care, zice-se, trebuie să ne fie impuse cu forţa, de sus în jos. Legăturile dintre tradiţia culturală autohtonă şi publicitatea audiovizuală de ultimă oră, cam plăpînde la prima vedere, dar profunde la nivel psiho-sociologic, au devenit obiect de cercetare nu doar pentru antropologi, ci şi pentru anunţătorii înşişi. Nu din naţionalism protocronic, ci din raţiuni de eficienţă a mesajului, specialiştilor în marketing şi publicitate li se impune de multe ori să se adapteze modelelor culturale împărtăşite de publicul consumator.

Nu se poate contesta totuşi prezenţa, mai ales în reclamele la produse inovatoare, a unei însemnate componente informativ-educative, ca şi a unui aşa-numit factor „aspiraţional", reflectînd tendinţele de emancipare socială ale publicului. Se ştie că multe campanii de publicitate sînt gîndite expres ca stimulenţi ai emancipării socio-culturale. Unii dintre marii producători, pentru a răzbi pe piaţa est-europeană şi, implicit, pe cea românească, îşi trec în strategiile zonale deziderate precum „schimbarea mentalităţilor", taxate de acum drept utopice de *inteligenţia* română, cea care ani de-a rîndul, după '89, a fost bîntuită de atari înalte idealuri. Numai că, se ştie, campaniile publicitare, spre deosebire de cele veleitar-propagandistice ale pionierilor activismului civic de la noi, se bazează nu atît pe apeluri la conştiinţă, cît pe cercetări amănunţite ale tipologiilor psiho-sociale şi pe atente calcule estimative ale intervenţiilor ulterioare. Dacă, de pildă, România reiese din statistici pe un loc codaş la consumul de produse igienice pe cap de locuitor (şi exemplul – vai ! – nu e pur teoretic...), o strategie pe termen lung va preconiza tot soiul de programe de educare igienică, adresate în special tinerilor (mai întîi, fiindcă aceştia reprezintă fişia socială cea mai receptivă; apoi, fiindcă obiceiurile lor le pot influenţa pe cele ale adulţilor; şi, nu în ultimul rînd, fiindcă ei vor fi cumpărătorii fideli de mîine!...).

De ce tentativele de „dialog social" şi de agregare a „societăţii civile" nu au avut succesul promovării uzului de tampoane sau prezervative? Cauzele sînt multiple, extrem de ramificate şi puternic înrădăcinate în trecut.

Ce-ar fi de remarcat înainte de toate? În primul rînd, că publicitatea comercială participă la instaurarea democraţiei: nu doar prin serviciile aduse economiei de piaţă sau prin exaltarea valorilor care fac (în mod justificat sau nu) conotaţia etico-culturală a produselor publicizate; ci mai ales prin educarea publicului cumpărător în spiritul unei etici liberale, al cărei promotor este dialogul şi al cărei chezaş este însăşi posibilitatea de a alege (a se face comparaţia cu propaganda regimurilor totalitare...).

În al doilea rînd – că rolul firmelor multinaţionale cu strategii de modelare pe termen lung a opiniilor este jucat, în planul strict al societăţii civile, de acele organisme, de asemenea multinaţionale, care, cu ajutorul burselor şi al programelor de cercetare promovate (şi) la noi, reuşesc să-i coaguleze în jurul unor problematici actuale pe intelectualii români, majoritatea încă prea obsedaţi de propria afirmare, prea reticenţi la implicarea în viaţa cetăţii şi, de aceea, inconştienţi (ori indiferenţi) faţă de finalitatea socială a propriilor studii.

Florin DUMITRESCU

Banii şi meseria în lumea de aici

Odată terminată şcoala, primul pas al tinerilor, de multe ori înainte de gîndul plecării în străinătate, este căutarea unui loc de muncă. De aici încep problemele: şcoala nu este considerată experienţă, ţi se cere să uiţi tot şi să înveţi de la ceilalţi. Adică, să intri în sistem, şi să-l perpetuezi. La toate anunţurile de mică publicitate limita de vîrstă pentru cei care doresc un anume loc de muncă este de cel mult 35 de ani, dar dorinţa lor de a înnoi, de a-şi valorifica potenţialul, este astfel retezată din faşă. Mulţi gîndesc ca nişte profesionişti, şi răbdarea lor e pe cale de a se epuiza. Şi apare dorinţa plecării, din sentimentul că sînt prea buni pentru o societate care nu-i merită.

Mobilitatea pare să fie cuvîntul care caracterizează pe mulţi tineri din ziua de azi. Mobilitate mai ales în felul de a gîndi. „E o generaţie total diferită faţă de cele de pînă acum", recunoaşte R. D., o profesoară de liceu. „Unii, e adevărat, pot fi consideraţi recalcitranţi", continuă ea. „Dar dacă reuşeşti să intri în comunicare cu ei şi să pui fiecăruia în valoare felul său propriu de a fi, vei descoperi atunci oameni cu păreri, care nu rămîn indiferenţi la ceea ce trece pe lîngă ei şi care găsesc întotdeauna cîte o soluţie surprinzătoare".

Pe tineri îi recunoşti mai ales după privire. Ochii li se mişcă permanent, emană siguranţă şi spun întotdeauna ceva. Dacă Bucureştiul nu mai pare un oraş al oamenilor „bătuţi în cap cu un baros", cum îl caracteriza un canadian în mijlocul unui autobuz, cu figuri gri, şterse şi fără zîmbet, asta lor li se datorează în mare parte. Iar privirea le vine din faptul că aproape toţi ştiu ce vor: „Nişte oameni pragmatici", cum spune un tată de 60 de ani.

Banii sînt, bineînţeles, prima tentaţie. Cum a-ţi face meseria nu înseamnă de cele mai multe ori şi a face bani, tinerii tind să îi aleagă pe cei din urmă. „E normal şi îi înţeleg", recunoaşte oftînd un director al unei edituri. „Nu ai casă, vrei să-ţi faci o familie, viaţa e cum e: ai nevoie de bani". Astfel că mulţi aleg servicii sub calificarea lor, dar care financiar îi feresc, cel puţin pentru moment, de griji. Aşa se întîmplă destul de des cu fetele. E de ajuns să fii tînără, plăcută, să cunoşti foarte bine cel puţin o limbă străină şi să ştii să introduci repede un text în computer; poţi deveni astfel secretară cu cel puţin 200 de dolari pe lună. E adevărat, pentru aceste posturi e bine să ai şi studii universitare, chiar dacă nu contează domeniul.

Alegerea unor astfel de locuri de muncă este, însă, de multe ori conjuncturală sau e făcută cu un anumit scop. Mulţi economişti intră, de exemplu, în bănci sau în întreprinderi economice şi financiare ca secretari(e) sau telefonişti(e) cu gîndul de a prinde un post mai bun. Problema apare cînd cei care fac acest lucru vin dintr-un alt domeniu. Este cazul unei absolvente de Jurnalism. Prima ei alegere a fost „un post bănos": telefonistă şi recepţioneră într-o mare instituţie financiară. „Ştiam foarte bine ceea ce fac, dar aveam nevoie de bani", explică Elena, adăugînd şi suma: 275 de dolari. „La angajare, însă, mi-au spus că trebuie să fac treaba asta vreo 10 luni, pînă ajung să cunosc instituţia, după care îmi vor găsi un post conform pregătirii, în publicitate sau relaţii publice". După un an de zile, ea continua să răspundă la telefoane şi să primească clienţii. „Am cerut o întrevedere cu cei de la resurse umane. Mi-au spus că nu au nimic pentru pregătirea mea, oferindu-mi însă o muncă aproape la fel de mecanică. Nu mai eram presată financiar şi a doua zi mi-am dat demisia. Nu vroiam să mă deprofesionalizez".

Într-adevăr, noul val este resimţit de „vechii" angajaţi. Tineri, prin felul lor de a fi, vin cu idei, cu propuneri, cu inovaţii. De multe ori, se dovedesc mai capabili decît colegii lor mai în vîrstă, care sînt deja rutinaţi şi fac totul din inerţie. Adaptaţi mult mai repede la noul sistem social, dornici de nou, ei ocupă în instituţie un loc paradoxal. Pe de o parte, tinerii au deseori sentimentul că sînt „luaţi de sus", cum consideră O. C., un alt absolvent de Jurnalism. „Cînd m-am angajat, şeful mi-a zis că nu ştie ce mi s-a spus mie la şcoală, dar aici eu trebuie să fac aşa şi aşa. Cu alte cuvinte, degeaba ai făcut patru ani de şcoală, că tot prost eşti şi va trebui să te învăţăm noi". Pe de altă parte, ei simt că reprezintă o forţă novatoare, că ideile lor pot să schimbe lucrurile în bine şi de multe ori reuşesc.

Presiunea organizaţională este uneori destul de mare pentru a-l face pe tînăr să devină unul dintre ceilalţi. În loc să impună noutate prin pregătirea lui, peste ani va supune şi el pe alţii presiunii sistemului, pentru că sistemul tinde să se reproducă. Dacă are însă putere, el o ia de la capăt şi încearcă în diferite organizaţii să-şi impună individualitatea sa, noua lui privire. Sau este dezamăgit, nu mai are răbdare şi pleacă în străinătate. „Plec şi spăl WC-uri", spune Radu, un electronist, „dar măcar ştiu pentru ce o fac".

Alţii, mai curajoşi, încearcă de unii singuri: îşi fac propria lor firmă. „E greu, dar aşa muncesc cum ştiu că este bine, nu cum îmi spun alţii care n-au nici o legătură cu profesia", spune Mihai, un absolvent în Jurnalism. Împreună cu alţi colegi, a constituit o firmă de profil şi încearcă să-şi facă profesia. „N-am reuşit, ca angajat, să schimb nimic", spune Mihai. „Prea mulţi neprofesionişti. Acum încerc să o fac de unul singur şi sper să pot. Dacă nu, intru în politică. Şi dacă nici aşa nu reuşesc să fac nimic în ţara asta, plec în străinătate". Mihai este însă unul dintre tinerii care mai au răbdare.

Octavian GABOR

Mirajul lumii de dincolo

Occidentul nu mai priveşte cu aceeaşi indulgenţă ca în trecut dorinţa românilor de a-şi părăsi ţara. Cu greu li se mai acordă vreun credit, mai ales atîta timp cît sunt confundaţi cu delincvenţii care se înghesuie la cerşit şi la afaceri dubioase. O tînără întindea mîna, în plin centrul Parisului, purtînd de gît o pancardă pe care scria: „Pour mîncare!" Amuzat şi scîrbit în acelaşi timp, un turist român i-a aruncat o sută de lei. Riposta – o serie de înjurături în cea mai neaoşă limbă română.

Cu toate acestea, cei care sînt decişi să plece nu se lasă intimidaţi şi încearcă să-şi atingă scopul prin fel de fel de idei ingenioase. Un tînăr taximetrist a făcut o excursie Bucureşti-Viena şi retur cu numai un milion de lei: „M-am ales doar cu interdicţia de a călca graniţa Ungariei pînă în 2001 şi cu plata în forinţi a transportului la întoarcere, pe care mi l-au asigurat ungurii", povestea el. Într-un fel se aştepta să fie trimis acasă, căci înainte de plecare îi ghicise o bătrînă „drum lung, dar fără izbîndă". Scopul final ar fi fost Italia care, „deşi e ciuruită de români, se pare că ar fi o ţară mai primitoare, adică, am auzit că-ţi dau ceva bani, vreo 250 de dolari şi te lasă să te descurci cu ei". Tînărul istoriseşte cu haz cum a trecut el graniţa, furişîndu-se prin spatele vameşilor, iar prietenului cu care era i s-a făcut frică şi a rămas acolo. Apoi a străbătut toată Ungaria cu o ocazie. La Viena nu a reuşit să stea decît două zile. A fost repatriat împreună cu o şatră de ţigani, „familii întregi, femei cu fuste d'alea largi şi puradei". Finalul călătoriei nu l-a dezamăgit, consideră că a meritat aventura. Exemplele pot continua cu alţi îndrăzneţi care au încercat să treacă frontiera pitiţi prin autocare, containere, portbagaje etc.

Dilema dacă merită sau nu să rămîi în România este un subiect de discuţie des întîlnit printre tineri. Se aduc argumente de ambele părţi: „Aici m-am născut, aici am familia, prietenii, n-aş putea să mă reacomodez în altă parte"; „În România, deşi cîştigi puţini bani, poţi avea mai multe satisfacţii pe plan cultural, spiritual, decît în America, să zicem!"; „Dacă vrei cu orice preţ să obţii ceva, vei reuşi şi aici!"

Şi: „În Occident munceşti mult, dar ştii pentru ce munceşti. Tinerii îşi iau cîte un «job» şi dup'aia îşi permit şi casă, şi maşină; la noi eşti condamnat să depinzi multă vreme de părinţi!"; „Nu mi se pare înjositor să freci pe jos şi să speli vase; asta pînă îţi faci cît de cît o situaţie. Oricum te descurci mult mai uşor ca aici. După ce faci bani, poţi să vii în România, în vacanţe, dacă ţi-e dor de ţară."; „M-am săturat de tot snobismul de la noi şi de imitarea a tot ce se întîmplă afară; noi sîntem francofoni, anglofoni, americanofoni, tot ce vrei. De fapt sîntem nişte neica nimeni. Mi-e ruşine că trăiesc în România!".

Cei dezamăgiţi de situaţia de aici şi cu dor de ducă sînt conştienţi că acum vor căpăta mult mai greu cetăţenia în orice ţară occidentală. „Visul meu este să mă stabilesc în Australia. Însă ştiu că aia nu primeau pe nimeni nici cu azil politic, da' păi acuma", se confesează cineva. În Statele Unite – pămînt al făgăduinţei, unde orice pare posibil – după un val masiv de emigrări, porţile s-au închis. Însă americanii lansează provocarea prin celebra lor Loterie anuală, puternic mediatizată. Cei care trimit scrisori de participare se încurajează reciproc, se roagă împreună: „Dă, Doamne, să ne întîlnim în avion!" Angajaţii de la laboratorul foto „la minut" din pasajul Universităţii, aproape că nici nu-şi mai întreabă clienţii despre dimensiunile dorite ale pozelor. Îţi zîmbesc complice şi adaugă: „Dacă ar pleca toţi cîţi şi-au făcut fotografii la noi, unde am ajunge?" Totuşi, cei care cîştigă nu-s puţini. Odată văzuţi cu viza în mînă, abandonează toate planurile de aici şi pleacă fără regrete. Un absolvent de Politehnică este deja de 3 ani în State. La început a stat la un prieten şi a lucrat timp de o lună ca vînzător într-un magazin. Apoi, după un interviu, s-a angajat rapid în domeniul său. Casa, maşina şi celelalte facilităţi au venit de la sine. Acum cîştigă aproximativ 24.000 de dolari pe an şi-şi permite să vină în fiecare an în ţară, chiar fără prea mulţi bani. Povesteşte cum s-a realizat în America şi „atîrnă" la prietenii lui mai săraci de aici. Totuşi îşi doreşte să lucreze în România ca reprezentant al companiei unde este salariat.

O studentă de 22 de ani a petrecut 6 luni în State. Iniţial nu-şi dorise foarte mult să ajungă acolo. A primit o chemare, şi-a luat viza şi a plecat din curiozitate, să vadă şi „altceva". „După 3 luni mă gîndeam să mă întorc, însă vorbeam cu prietenii şi cu rudele de aici care mă sfătuiau că este spre binele meu să mai stau şi chiar să fac tot posibilul să mă stabilesc acolo, pentru că aici nu m-ar fi aşteptat nimic bun", îşi aminteşte ea. A lucrat un timp „la negru" împreună cu alţi români veniţi în S.U.A. doar pentru a face bani. „Mă simţeam cumplit de singură, străină de mine, mi-era dor de tot ce lăsasem în urmă. Una dintre cele mai mari dorinţe ale mele era să mă întorc, să-mi chem toţi prietenii şi să plecăm la munte cu primul personal, să dăm bani la naş şi să tragem un chef la prima cabană". După ce şi-a revenit din şocul iniţial provocat de zgîrie-nori, mall-uri, autostrăzi, parcuri de distracţii etc., totul i s-a părut rutină. „Stilul lor de viaţă mă plafona, mă înăbuşea." Şi... s-a întors! Odată ajunsă acasă s-a simţit derutată, nimic nu mai era la fel. „Toţi se uitau la mine ca la un «zombie»; nu înţelegeau de ce nu am rămas, ce caut înapoi, în mizeria din care ei se luptau să iasă". După 2 ani de confuzie, viza pe 10 ani îi dă un sentiment de siguranţă. Se gîndeşte din ce în ce mai serios ca după terminarea facultăţii să plece de tot.

Pentru mulţi tineri o nouă posibilitate de a ajunge „dincolo" este o bursă. Marele avantaj este că pentru un timp pot trăi şi studia în altă parte fără stresul că ar fi obligaţi să rămînă. „Împaci şi capra şi varza", povesteşte o bursieră în Canada. „Pe de-o parte tatonezi terenul, vezi ce şi cum, dar ştii că poţi să te întorci. Nu te simţi constrîns să iei o hotărîre definitivă, să începi o nouă viaţă."

Adina POPESCU

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

O cunosc pe...

Maria Solomon, aeromodelistă

Zburaţi?

Niciodată, doar cu gîndul. Şi văd flori frumoase, peisaje verzi de natură, crîmpeie de viaţă nemaipomenite.

Cam la ce înălţime survolaţi?

În jur de un kilometru, un kilometru două sute cincizeci, maximum de vizibilitate.

De ce faceţi aeromodele şi nu căciuli?

Tatăl meu a făcut căciuli. Căciula umblă şi ea cu capul în nori, e doar aer, căci nu se atinge de pămînt, care strică tot şi murdăreşte şi dă duhoare. Dar tatăl meu făcea căciuli din dihori, or eu nu am acceptat acest miros viaţa mea întreagă.

A ce miroase dihorul?

Oricine miroase a ce mănîncă. Dihorul duhneşte a găini şi şobolani. Duhneşte a maţe în fierbere, maţe nesătule, căci găinile şi şobolanii sînt prinşi de dihor pe la 2-3 noaptea, cînd găinile şi şobolanii au maţele flămînde. Dihorul le prinde chiar atunci. Găinile sînt uimite. Speră să-şi vadă stăpînii şi vor ceva călduros şi cînd colo văd dihorul. Momentul ăla îl prindea taică-meu. Mă trezea şi pe mine: vrei să vezi găini şi dihori noaptea? – aşa mă întreba. Şi îi prindea. Avea la şase-şapte dihori de-o căciulă. Pe la femeile lui spunea că-i vulpe argintie sau urs polar, dracu' ştie... Cert e că femeile îl primeau şi-l răsplăteau, văduvele, cu o găzduire lungă. Aşa s-a despărţit de mama. A plecat c-o căciulă şi n-a venit vreo două luni şi după aia a venit şi s-a aşezat la masă. După două luni, s-a aşezat şi n-a zis nimic. A cerut sarea. De ajuns! Omule, nici sarea nu ştii pe unde e? Şi dăi cu bătătorul de dihori. L-a lovit. A plecat şi nu l-am văzut decît rareori. Dar mirosul ăla de maţe a rămas în toată casa. Nu s-a ridicat la cer niciodată. Am dat casa şi de cîte ori o vedea cineva zicea: ce dracu', miroase a hoit?! Şi zece luni am ţinut-o cu tămîie, cu scorţişoară, cu spray Rexona. Dădeam la două zile. Aşa a ieşit dihania din casă. Şi-am vîndut casa. Apropo, mama a murit de muşcătură de dihor. Ştii cum e, cînd se obişnuieşte cineva cu locul, mai vine. Între dihori se ştia că e bine la casa asta. Şi veneau ani în şir acolo. Nu mai erau găini, da' veneau. Mama nu demontase instalaţia lu' taică-meu. Şi într-o zi a venit dihorul – s-a prins dihorul, maică-mea a vrut să-l scoată din cursă – el a muşcat-o. A zis că dacă ea a avut blîndeţe în ea, muşcătura de dihor n-o să-i facă nimic. N-a fost aşa.

Eugen ISTODOR

Televedenii

Mileniul şi secunda

În secolul vitezei, respectul nu se mai măsoară în formule de politeţe iscusit meşteşugite, doldora de adjective şi de plecăciuni, ci, mult mai simplu şi mai brutal totodată, respectul se măsoară în secunde. A respecta timpul celui de lîngă tine, a şti să nu consumi mai mult timp decît i se cuvine problemei tale, a devenit nu numai un semn al bunului-simţ (ceea ce, de altfel, a fost dintotdeauna) şi al eficienţei, ci şi al profesionalismului.

Aşa se face că se poate construi o ierarhie a profesionalismului posturilor de televiziune din punctul de vedere al respectului pe care îl acordă timpului telespectatorilor. PRO TV-ul este, fără umbră de îndoială, în top, din această perspectivă: nu pentru că ar reprezenta *modelul ideal*, ci pentru că (trist lucru) este singurul post tv din România a cărui concepţie are la bază conştiinţa importanţei timpului. Iar acest lucru se reflectă cu evidenţă nu numai în împărţirea programului zilei în emisiuni al căror titlu vădesc această conştiinţă (***Ora** 7, bună **dimineaţa**, Ştirile **după-amiezii**, Ştirile **nopţii**)*, ci şi într-o riguroasă compartimentare a zilei în *ore* cu un anume specific (***Ora** comediei, **Seara** curajului)*, a săptămînii în-zile (*'Dacă e **luni** e Seinfeld'*, *'**Miercuri** este seara dragostei'*, *'**Joi** e ziua prieteniei'*,*'**Vineri** este seara explozivă'*), a anului în anotimpuri (*Protevara*, *'În **toamna** asta PRO TV este al tău'*). Pînă la urmă, ***Generaţia** PRO*, formulă goală de conţinut, este un reflex (de data asta, nefericit) derivat din aceeaşi viziune asupra timpului. În ciuda formulărilor uneori puerile şi rizibile, coerenţa concepţiei este remarcabilă. Paradoxal, calendarul PRO TV este difuzat atît de insistent (pentru încetăţenire, e uşor de înţeles), şi reluat cu atîta frecvenţă, încît repetiţia sfîrşeşte prin a submina tocmai ideea care a dus la apariţia lui: oricît de alert ar fi ritmul, oricît de penetrant publicitară vocea din off, autopromoţionarea înghite, pervers, uriaş de mult timp telespectatorului.

Celelalte posturi nu au această problemă, pentru că, exceptînd buletinele de ştiri (copiate – mai mult sau mai puţin subtil, în doze mai mari sau mai mici – după cele PRO TV) şi, sporadic, cîteva emisiuni cu realizatori talentaţi, nu există la nivelul nici unui alt post (dacă ar exista, ar răzbate cumva pînă la noi) o politică a protecţiei timpului telespectatorului, nici măcar în propriul interes al postului, cum este cazul PRO TV. Fiindcă observaţiile de mai sus nu vizează calitatea emisiunilor PRO TV, unele foarte proaste, ori a serialelor de după-amiază difuzate de acest post, cele mai multe (ca toate serialele de după-amiază) neavînd alt scop decît pierderea timpului în faţa ecranului. Un prezent din care nu rămîne nimic.

Cipriana PETRE

Cu ochii-n 3,14

J'EMIL FLÂNER SUR LES GRANDS BOULEVARDS

● *Concepte*, „primul jurnal al profesioniştilor din comunicare" (vol. I, nr. 6, noiembrie 1998), reproduce, făcîndu-i îndreptările şi criticile de rigoare, o invitaţie emisă de Preşedinţia României. Fără a o mai critica şi noi, convinşi că publicul *Dilemei* e îndeajuns de francofon, iat-o, cu greşeli cu tot: *„A l'Occasion des Journée Franco-Roumaines de l'Audiovisuel organisée, l'Ambassade de France en Roumanie par l'Association Professionnelle Roumaine de Comunication par Cable Le Président de la Roumanie, Monsieur Emil Constantinescu a l'honneur d'inviter... á une réception au Palais de Cotroceni, jeudi, le 29 octobre 1998, a 13 h."*. Să fie oare protocolul Preşedinţiei (care nu e la prima abatere de acest fel) francofob, într-o ţară francofonă? (**M. V.**)

● După ce a „acoperit" exemplar viscolul din urmă cu două săptămîni, PRO TV-ul a fost singurul nostru post care a îndrăznit – şi bine a făcut! – să tulbure lamentaţia publică în jurul poleiului, tratîndu-l a doua zi, cînd lucrurile s-au mai liniştit, într-o secvenţă plină de humor: s-au montat poliţişti căzînd în fund cu autobuze şi turisme rotindu-şi şi ele fundul pe acel patinoar întins din Băneasa pînă în Tei; s-a mixat, la această mişcare, aria vinului din *Traviata*, „să bem, să cîntăm..." A sunat bine. Există propuneri ca la următorul „polei al secolului" să se încerce şi cu Yves Montand, „j'aime flâner sur les grands boulevards". (**R. C.**)

MOŞ TEACĂ, MOŞ MARTIN

● Punînd întrebări foarte deştepte la emisiunea sa de la *Radio Contact* dedicată problemelor din armată, Răzvan Dumitrescu primeşte răspunsuri adormitoare de la ministrul de resort, Victor Babiuc; de pildă: întrebat în legătură cu „implementarea" unei armate profesioniste sub Carpaţi, ministrul se eschivează de la a spune „da" sau „ba" şi mai ales *cînd* – cică „poate", dar „e un proces care va mai dura", deocamdată „stagiul militar e obligatoriu în România". Pentru a da greutate acestui argument, invocă nu-se-ştie-ce „sondaje" din care ar rezulta, chipurile, că tinerii români abia aşteaptă să plece la oaste, „căci armata e o şcoală a bărbăţiei, curajului şi maturităţii" bla-bla-bla (e suficient să vezi filmul lui Pintilie *Terminus paradis* ca să-nţelegi ce fel de „şcoală" e armata!...) Incitat de multele telefoane care infirmă „sondajul", Răzvan Dumitrescu îl întreabă, în fine, un lucru de bun-simţ: dacă e aşa cum susţine ministrul – şi tinerii vor, cu miile, să meargă la armată –, de ce mai e obligatorie?... Răspunsul ministrului se pierde în negura argumentului. (**a.l.ş.**)

● Cărţile pentru copii se întrec în *„political corectness"*. Volumul *Ursuleţul Martinel*, editat de Egmont (şi foarte atrăgător realizat grafic) se sfîrşeşte cu idilica întoarcere a ursuleţului sus-numit la mămica lui. Interesant este că, deşi Martinel e urs brun, mama lui e o... Panda. La început rămîi uluit, dar, dacă posezi un ochi ager, observi că pe peretele căminului ursulesc tronează o poză de familie: Mama şi Tata-urşi; el – brun, ea – Panda. Un mod subtil de a încuraja căsătoriile inter-etnice. (**I. P.**)

ADOLF J.R.

● Riguroasele mecanisme ale publicităţii, acelea care intervîn sistematic înaintea ultimei scene dintr-un film, ne-au dat, duminică noaptea, pe Prima TV, o capodoperă involuntară de suprarealism. Eram la un minut de „the end"-ul serialului englez *Moartea lui Adolf Hitler*, atunci cînd Eva Braun îi dă Führerului pistolul să se sinucidă şi Goebbels, cu fidelii în jur, aşteaptă în biroul alăturat cele două împuşcături, „a lui" şi „a ei"; se aude una, Goebbels cere linişte pentru a o auzi pe a doua şi brusc apare pe ecran *INDOOR – apa de colonie pentru „toţi cei care vor să fie liberi şi nesupuşi"*, plus cîteva secvenţe dintr-un film recomandat cu căldură ca „în-gro-zi-tor" şi cele 5 litere ale concursului de milioane care trebuiau să fie puse după un F pentru a da cuvîntul care „vine după un tunet". Da, da, era mai frumos, mai şocant decît celebra întîlnire dintre o umbrelă şi o maşină de cusut pe o masă de disecţie. (**R. C.**)

● „Tu îl faci şi pe Machiavelli să semene cu Maica Tereza", îi spune o parteneră de pat şi de intrigi. Cel mai celebru Rău pe care l-a produs televiziunea – J. R. Ewing – s-a întors preţ de două ore pe ecranul PRO TV-ului, pentru a-şi înscena moartea şi a reapărea în final la propria-i înmormîntare, coborînd dintr-o camionetă cu porci... A doua zi, Amanda din *Melrose Place* ne reaminteşte că şi ea şi-a înscenat moartea pentru a scăpa de un soţ brutal. Cui îi mai pasă? (**a.l.ş.**)

AGONIE ŞI *ELITA*

● Cu ani în urmă, în cartierul unde locuiesc a „demarat" (cum se spune azi, în limba de motorină) construirea unei biserici. După o vreme, pesemne fiindcă fondurile alocate se epuizaseră, lucrările s-au oprit şi pe locul respectiv a apărut o pancartă cu următorul distih: *ŞANTIER ÎN AGONIE / SALVAŢI-L PRIN DĂRNICIE*. (**D. S.**)

● Cafeaua *Elita* a găsit cum să dea lovitura în lupta pentru supremaţia ofertelor: ne „dă" nici mai mult nici mai puţin decît *„un salariu pe viaţă"*. Se precizează şi suma: 250 de dolari. Renta pe care ne-am dorit-o, cîndva, cu toţii... (**I. P.**)

BUZEŞTI, VENEZUELA

● În apropiere de piaţa Buzeşti, pe acelaşi trotuar şi despărţite de numai cîţiva metri, se află două covrigării. Trec de patru ori pe săptămînă prin faţa lor şi, de fiecare dată, nu pot să înţeleg de ce în faţa uneia este întotdeauna o coadă de cel puţin 20 de persoane, pe cînd de la cealaltă nu cumpără nimeni. Covrigii au gaura la fel de mare, sînt la fel de fierbinţi, au la fel de multă sare, costă tot atît... Singura deosebire este că la braseria de succes, covrigii pe care îi cumperi îţi sînt înşiraţi pe o sfoară, iar în cealaltă parte nu. (**C. M.**)

● Acum şase ani, Hugo Chavez Frias a fost întemniţat ca urmare a eşecului loviturii de stat pe care a condus-o, punînd în pericol una din cele mai stabile democraţii din America Latină – cea din Venezuela. Amnistiat în 1994, a candidat în alegerile de la 6 decembrie şi a fost declarat cîştigător în dauna contracandidatului său Henrique Salas Romer. În amplasamentul din Venezuela, colonelul e de stînga, iar rivalul său, economist de profesie – de dreapta. Drumul spre democraţie al lui Chavez – 44 de ani – a fost destul de ocolit. Ca militar răzvrătit trebuia să-şi ridice în grad complicii. Acum va trebui să ţină seama de votul popular. A ştiut el ce a ştiut cînd a încercat întîi cu asaltul palatului prezidenţial. (**M. B.**)

CIOBĂNESCUL DEPRIMAT

● O fericită îmbinare de tradiţie şi modernitate: la parada ciobăneştilor româneşti, desfăşurată săptămîna trecută în Bucureşti, „juriul a decis ca la categoria *ciobănesc românesc mioritic* premiul să fie acordat exemplarului „Motor de Dacia". (*Ziua*, 7 dec.) Un ciobănesc mioritic de 60 C.P. – e ceva... (**T. C.**)

● Luni, 7 decembrie (o zi ca oricare alta), *Evenimentul zilei* titra pe prima pagină: „Moş Nicolae le-a pus românilor GHIPS ÎN GHETE" – era vorba despre fracturile pricinuite compatrioţilor noştri de polei. Din *Libertatea* de aceeaşi zi, tot de pe prima pagină, aflăm că, în urma unui studiu efectuat de o prestigioasă revistă medicală occidentală, s-a ajuns la concluzia că „Românii sînt printre cei mai bolnavi europeni". Reîntorcîndu-ne la prima pagină a *Evenimentului zilei*, cu litere ceva mai mici decît titlul cu „ghipsul", ne este anunţat un alt clasament în care am fi fruntaşi: „Românii sînt printre cei mai deprimaţi oameni din lume". Ce să mai zicem? Aşteptăm cu nerăbdare actualizarea clasamentului cu rata sinuciderilor, poate acum avem şansa să-i luăm pe unguri. Principalul e să fim vedete, ce mai contează în ce domeniu? (**C. P.-B.**)

MOR FETELE (CURATE, STILATE) DUPĂ MINE

● Nişte întreprinzători care umplu ţara de palate („pagode") îşi susţin imaginea cu tenacitate: în afară de Împăratul Iulian ori regele Cioabă, notabilităţi consacrate deja, în ultima vreme a apărut şi „prinţul ţiganilor" – Leo din Strehaia, eroul unui cîntec cu priză la public. Părerea sa despre el însuşi este exactă şi măgulitoare: „Mor fetele după mine / Umblu doar prin ţări străine / Îmbrăcat la patru ace / După moda lui Versace". Din contemplarea situaţiei ar rezulta două chestiuni: 1) s-ar putea să asistăm în curînd la apariţia unui duce / marchiz / conte / baron – care ar completa „noblеţea" etniei; 2) în acest timp, românii se gratulează între ei în Parlament, presă sau la televiziune cu gingaşe epitete: „hoţi", „damblagii", „stupizi mioritici", „basedovieni" etc. şi se plîng pretutindeni cît de vitregită este imaginea lor în lume. (**T. C.**)

● Structura socială a României de azi nu beneficiază încă de o analiză pe criterii ştiinţifice. Tot viaţa, săraca, o ia înainte, cînd e să abordeze problemele adevărate: „Tînăr, 29/1,90/85, brunet, ochi verzi, consilier la Senatul României, doresc cunoştinţă cu tînără pînă în 30 de ani, frumoasă, curată, stilată, *indiferent din ce clasă socială face parte* (s.n.) pentru prietenie, căsătorie". (*Naţional*, 7 dec.) (**T. C.**)

Vasile MORAR
profesor universitar

Valorile morale în democraţie

Mărturisim că tema aşa cum este ea formulată – valorile morale în democraţie – comportă cîteva precizări necesare*. Prima dintre ele. Valorile morale, dacă le privim în această conexiune cu sfera organizării politice, în acest caz, cu organizarea democratică în stare născîndă – pot fi cel mai bine recunoscute, în ceea ce numim în chip curent **dimensiunea civică a comportamentului** oamenilor, fie că aceştia fac parte temporar din majoritatea politică, fie că ei aparţin, tot temporar, de minoritatea politică. În fapt, originar, în acest orizont se instituie necesara frăţietate dintre **zoon politikon** şi principiile morale elementare (cunoaşterea a ceea ce este bine şi a ceea ce este rău, a ceea ce este drept şi nedrept, folositor sau vătămător), frăţietatea dintre sociabilitatea înnăscută a omului şi universalitatea regulilor morale în cuprinsul vieţii personale, a celei de familie, din societatea civilă şi din stat. În acelaşi timp, ştim de la greci şi de la revoluţiile americană şi cea franceză că nici „moralitatea nu este pură", ci ea e doar tendinţă **legitimă** a oamenilor spre ideal şi puritate, şi nici „democraţia nu este ceva pur", ci doar ceva perfectibil.

A doua precizare ţine de nivelul observaţiilor primare. E vorba de faptul că, admitem că democraţia şi statul de drept sînt **fragile** pentru că ele sînt ameninţate de numeroase slăbiciuni. Admitem că **ideea** democraţiei este una **durabilă**, dar admitem explicit sau implicit că **practica** ei este **precară**. În aceşti termeni, democraţia şi valorile morale reprezintă pentru noi cadrul de referinţă absolut, iar fragilităţile şi slăbiciunile desigur că aparţin relativelor dar necesarelor practici precare, mereu nedesăvîrşite şi mereu incomplete, ale comportamentului real al grupurilor umane. Aceasta în al doilea rînd. În al treilea rînd, vom constata că, fie că acceptăm, fie că negăm distincţia (valori morale **în** democraţie – valori morale **ale** democraţiei) ceea ce se impune cu prestanţă este acest fapt primar: atît definiţia minimală a valorilor morale implică un element comun al acestora: regîndirea raporturilor dintre **idealuri** şi **faptele brute**. Şi într-un caz şi în celălalt, **tensiunea esenţială** este cea dintre ce vrem să fim pentru că trebuie să fie şi ceea ce este în mod concret în situaţiile complexe ale vieţii (mai ales în situaţiile limită şi în cele dilematice). Un prim răspuns posibil la întrebarea care sînt valorile morale ale democraţiei ar suna astfel: toate valorile morale sînt **şi** valori ale democraţiei. Acest răspuns are cel puţin două aspecte. Primul: valorile morale sînt o parte indispensabilă a vieţii umane şi moralitatea are relevanţă în fiecare decizie făcută atît în viaţa unui om cît şi în aceea a unei naţiuni. În fapt, ştim că nu există alternativă la democraţie, după cum ştim că opusul binelui nu este decît răul, viciul, suferinţa, degradarea umană. Al doilea aspect: există totuşi o dimensiune relativă a unor valori morale ca şi o dimensiune relativă a valabilităţii mijloacelor democratice, după cum demonstrează pertinent Daniel Barbu în recenta sa carte **Şapte teme de politică românească.** De exemplu, dacă la noi, după '89, distingem între faza structurilor perverse şi faza instructurării etice a societăţii şi a individului atunci este cert că **mijloacele** utilizate trebuie, sau mai bine spus, trebuiau să fie **diferenţiate**. În fapt, merită să ne întrebăm cîţi **purtători valorici** aveam în prima fază care să ştie cît de cît standardele moralei democratice, ştiută fiind lipsa de acces la un contact direct, interpersonal în România cu purtătorii valorilor occidentale (2%). Dacă ne autoobligăm să spunem în ce moment ne aflăm acum am spune fără dubii stînjenitoare: în cea **a nevoii de etic**, de oferire a unui suport moral pentru deciziile politice şi cele manageriale. Instructurarea însă de-abia a început în mod coerent, iar intervalul dintre instructurare etică şi cel de remanenţă a structurilor perverse este, din păcate, saturat de labilităţi ce ţin atît de prejudecăţi pseudoconservative cît şi, mai ales, de preeminenţe de pură psihologie în comportamentul zilnic al multor oameni.

Nu este deloc înţelept să uităm că eşecul lamentabil al vechiului regim ca proiect utopic şi eşecul lui ca centru de putere s-a însoţit şi se va însoţi mult timp de ceea ce numeam remanenţa structurilor perverse, parazitare, insidioase. În acest sens, **euforia democratică**, apărută brusc în ultimul an al trecutului deceniu şi în primul al acestuia, poate fi considerată numai parţial sinonimă cu ideea de **euforie morală**. Cine sînt de vină? Cei ce cred în idealuri morale pure şi nu sînt realişti din punct de vedere politic sau cei ce nu cred în puritatea valorilor morale şi sînt, nu neapărat cinici, ci oameni dispuşi să accepte compromisul rezonabil într-o morală relativă? Din perspectiva ideii de standard democratic, care implică şi obligaţia de-a gîndi în termenii realismului judecăţilor morale, nu este vorba în acest anume caz de vinovaţi pur şi simplu, ci este vorba de purtători valorici derutaţi ce se maturizează dramatic, deloc de la sine, învăţînd, unii din ei, din înfrîngeri şi suferinţă.

Nevoia de morală şi legitimitatea democratică

În fapt, terenul principal al acestei analize este cel identificat într-o lună mai a anului 1989, la Washington D.C. de Fukuyama, atunci cînd în **National Interest** lansa celebrul articol **The End of History**. Concentrat, acest enunţ bine cunoscut sună astfel: s-au creat condiţii pentru a atinge punctul final al evoluţiei ideologice a omenirii şi universalitatea democraţiei liberale occidentale ca formă finală de guvernare umană. Aceasta înseamnă că, modelul liberal occidental a devenit o referinţă universal admisă şi un scop adoptat aproape unanim. Din această perspectivă sînt cîteva interogaţii serioase care interesează aici destinul oamenilor şi viitorul pe termen scurt şi mediu al democraţiei. În primul rînd, extinderea acestui model nu anulează prin simplă dezirabilitate fanatismul religios, despotismul politic, barbaria culturală. În al doilea rînd, noi asistăm la o corectură lentă a raţionalităţii societăţilor democratice, în timp ce, în toată această perioadă invenţiile antidemocratice au fost dure şi nemiloase. În al treilea rînd, şi deloc la urmă, sîntem obligaţi să constatăm că mulţi urăsc modelul democratic şi aceasta de cele mai multe ori în numele unei „noi morale" sau a unei „noi revigorări religioase fundamentaliste", sau a unui „nou ev mediu", etnicist şi localist.

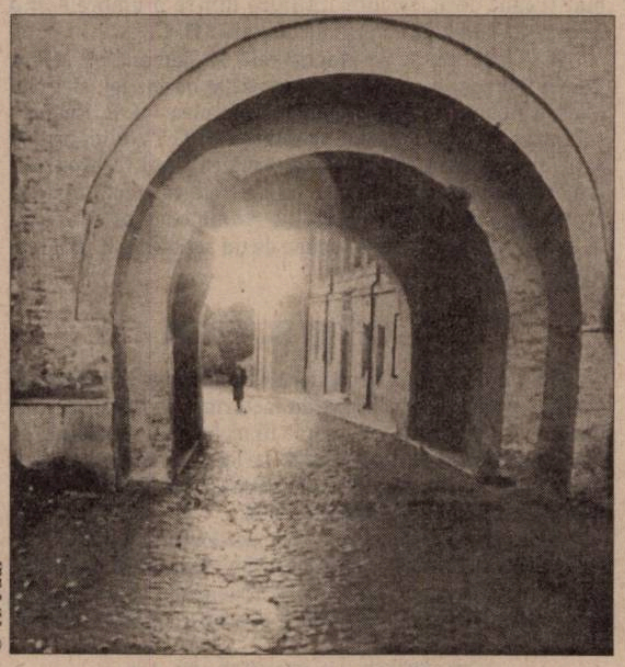

© A. Paul

Oricum, ce constatăm semnificativ dincolo de faptul că sînt dificultăţi şi după ce cursul firesc al istoriei prin „vicleana raţiune" hegeliană (Die List der Vernunft) a istoriei a revenit în făgaşul normalităţii? Constatăm că există momente privilegiate cînd se pune imperios nevoia acestei conjuncţii dintre valori morale şi democratice. În fapt, cînd democraţia este în pericol, fie că este la început, fie că în jurul ei şi cu permisiunea ei apar fenomene neprevăzute din cauza unui optimism exagerat – cum a fost cazul cu apariţia totalitarismelor de stînga sau de dreapta şi a statelor hiperautoritare în acest secol – atunci, şi analiştii politici şi oamenii comuni se întreabă: ce raport există între nucleul tare al democraţiei şi valorile morale elementare şi fundamentale. Mai mult: întrebarea se adînceşte astfel: democraţia – prin regulile ei supraindividuale – este un standard al valorilor morale sau valorile morale sînt ele însele un standard, un criteriu, o unitate de măsură de ordin calitativ a unei vieţi democratice. Nu ne jucăm deloc cu cuvintele cînd afirmăm acest lucru. Să ne gîndim numai la faptul că, miza profundă şi gravă a principalelor lucrări ale ultimelor decenii din spaţiul democraţiilor occidentale este aceasta: cum se poate legitima comportamentul moral în mod universal în contextul real al instituţiilor societăţii moderne, al societăţilor orientate după principii raţionale atît în planul pieţei, cît şi în plan juridic şi politic? Altfel spus: cîtă cotă de moralitate se cere să pretindem şi să aşteptăm de la viaţă? În fapt, John Rawls, Ronald Dworkin, Robert Nozick, în **A theory of Justice**, în **Talking Right Seriously** şi respectiv, **Anarchy, State and Utopia** au pus în diverse chipuri această întrebare şi au anticipat soluţii.

Acum cînd s-a produs un „reviriment al democraţiei" (spunem aşa şi pentru că François Revel şi-a intitulat deloc întîmplător o carte cu acest titlu), un reviriment greu de imaginat acum cîteva decenii, acum cînd s-a depăşit parţial şi „elogiul liric" al democraţiei s-a vorbit şi se vorbeşte de „reinventarea politicului", aşa cum face Vladimir Tismăneanu într-o carte recent apărută şi în România. Dacă „reinventarea politicului" înseamnă, în primul rînd, descoperirea sau redescoperirea structurilor genuine ale societăţii civile, dacă reinventarea politicului înseamnă spontaneitatea şi libertatea de gîndire, de expresie şi de comportament în tot mai multe şi mai diverse grupuri, atunci, întrebarea care se pune este: în ce măsură şi în ce sens se poate vorbi de o „reinventare" a valorilor morale, de o reinventare a eticului însuşi. În fapt, reinventarea politicului îşi are această prelungire firească în ceea ce priveşte cazul nostru concret: aceasta constă în „reinventarea" moralei elementare a **cetăţeanului minimal** şi renunţarea la reflexele colectiviste, renunţarea la iraţionalul abandon în faţa unor instanţe fals paterne, renunţarea la neîncredere, renunţarea la autodispreţ şi la culpabilitate. Toate acestea nu sînt deloc sinonimul unei „noi morale" şi nici a unor presupuse „noi forme democratice", ci toate înseamnă instructurarea oamenilor în morala elementară, pur şi simplu. Înseamnă a avea cetăţeni educaţi. Atît şi nimic mai mult, dar şi nimic mai puţin. Iar, dacă este exactă aprecierea Mihaelei Miroiu din volumul recent apărut **România – starea de fapt**, şi eu cred că este exactă, că noi trăim încă într-o „societate de supravieţuire" şi avem o democraţie în mare măsură de „faţadă", de „vitrină", de „ochii lumii", atunci nu putem să nu observăm că această societate de supravieţuire a **„inventat"** şi o „morală a supravieţuirii". Iar, în această morală a supravieţuirii, cele mai lăudabile efecte sînt mecanismele de **autosacrificiu**, de supererogaţie la unii dintre semenii noştri.

* Redăm în forma eseului, un conţinut mai amplu care, avînd acelaşi titlu, a constituit obiectul unei analize preponderent teoretice asupra acestei teme – prin apel, în primul rînd, la surse filosofice americane. În cazul de faţă ni se pare că este mai potrivită „tratarea" liberă şi argumentarea care nu-şi caută mereu un suport bibliografic. Repetăm, în forma studiului teoretic această exigenţă, cum era firesc, a fost satisfăcută. Sperăm că această alegere stilistică să intereseze un grup, o comunitate mai extinsă.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 307
18-24 decembrie 1998
16 pagini 2000 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Vechi și nou în București

© A. Paul

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Augustin IOAN, Radu IONESCU, Claude KARNOOUH, Aurora LIICEANU, Alice POPESCU și... EDILEME

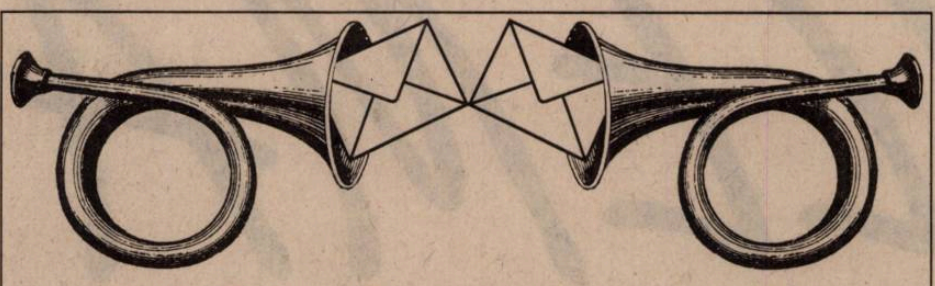

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 304: *„Vîrsta de aur dintre cele două războaie“*

Orbirea de stînga-dreapta. Un studiu de caz

Cele ce urmează încearcă să ofere nu o clarificare, ci o opinie despre cum văd necesara aşezare a prafului peste un subiect deşertic, pentru că, pînă la urmă, peste tot ce e politică se va aşterne şi va rămîne praful. Aşa cred şi despre „cazurile“ Mircea Eliade şi Emil Cioran. Abordez deci subiectul doar pentru a-l detaşa şi a-l lăsa în urmă, cum de altfel au făcut ei înşişi.

Înainte de a degaja zgura politicii de pe personalităţile şi operele marilor autori, sîntem obligaţi să constatăm fascinaţia pe care au exercitat-o asupra lor, constituind marea provocare rătăcitoare a secolului (Benda, Liiceanu, M. Lovinescu ş.a.). Ceea ce a fost mai grav nu a fost că scriitorii au fost puşi în situaţia să se confrunte cu politica, ci – aşa cum semnala alarmat, primul, Julien Benda – „organizarea intelectuală a urilor politice“, afectînd, pe lîngă ordinea politică şi ordinea morală, intelectuală şi estetică.

Consider că realmente nu merită a mai trece în revistă conţinutul rătăcirilor politice de tinereţe ale lui Eliade sau Cioran, cu tot contextul sau angrenajul lor: sînt de acord că totul a fost cît se poate de real, de grav ş.a.m.d. Oricine poate constata aceasta, există publicistica respectivă, s-au făcut studii, s-au scris cărţi. Dar şi oricine este invitat (=obligat) să ia seama la multiplele referiri de mai tîrziu ale lui Eliade sau Cioran – dorite sau provocate – asupra propriei experienţe. Or, nu este dreptul autorului? Şi ce ne interesează, războiul cu fantomele trecutului?

Pe mine aceasta mă preocupă, să dau cuvînt „împricinaţilor“, şi fără să-i suspectez, sînt personaje mult prea morale. Iar în al doilea rînd, să constat cum orbirea politică de stînga-dreapta – care i-a încercat pe ei în tinereţe – îi afectează astăzi pe unii dintre exegeţii lor, pe alocuri pînă la caricatură, ducîndu-i pe tărîmuri ciudate. Acestea două mi se par de actualitate, restul e mai mult o chestiune de istorie, literară sau politică, n-are importanţă.

Se ştie că – dar mai puţin s-a înţeles de ce – Eliade s-a abţinut cît a putut să revină asupra opţiunilor discutabile din tinereţe. Era pentru el un capitol închis, o rană cicatrizată: instalat deplin şi definitiv pe tărîmul culturii, la ce i-ar mai fi folosit? În loc de „mea culpa“ la orice somaţie – lucru dovedit, de altfel, şi inutil pentru vînătorii de fantome – a dat un alt răspuns: cultura (vezi şi Pleşu, Ierunca). Nemaicrezînd într-o istorie politică, ci într-una culturală, el notează în 1949 în „Fragments...“: „nu politicienii se află în centrul concret al istoriei, ci savanţii, «elitele intelectuale».“ Mai tîrziu, în „L'Épreuve...“, aceeaşi evaluare, transformată deja în profesiune de credinţă şi în idee programatică: „Cred într-adevăr că prezenţa intelectualului, în adevăratul sens al cuvîntului – marii poeţi, marii romancieri, marii filozofi –, cred că prezenţa lor tulbură enorm un regim poliţienesc sau un regim dictatorial de dreapta ori de stînga (...) şi de aceea vă spun: trebuie într-adevăr continuată creaţia culturală.“

Iată şi auto-evaluarea teribilismului de tinereţe de către Cioran: „Am aflat atunci pe propria-mi piele ce înseamnă să fii dus de val fără nici cea mai mică urmă de convingere (...). La acest lucru sînt acum imun.“ Se cuvine adusă aici şi explicaţia dată de cel ce se simţea fascinat de toate extremele la lipsa de convingere faţă de fascism: „nu m-a interesat ideea lui, ci exaltarea care i se asocia (...). În fond, e o poveste patologică. Deoarece prin cultură şi prin concepţii eram cu totul altfel.“ Asupra acestei trăsături a profilului său spiritual, Cioran era clarificat încă de atunci. În 9.XII.1935 îi scria lui Eliade: „Am renunţat definitiv să iau parte activă la viaţa politică (...) nici unei valori politice nu-i acord sentimentul meu ultim (...) Eu n-am comun cu naţionaliştii decît interesul pentru România.“ Redau aici mai mult din Cioran pentru că – degrevat de vreun furor cultural, cum nu era prietenul său Eliade – a dat mai multe interviuri sau scrisori în care a avut mai multe ocazii să mediteze asupra subiectului politicii, şi pentru că opiniile lui Cioran nu-l privesc numai pe el, după cum se va vedea.

Argumentul care rămîne în ce-l priveşte este acesta: „sînt apolitic, şi asta corespunde unui lucru profund, dar care nu ţine nici de ideologie, nici de politică: este statutul meu metafizic.“ Iar ceea ce înţeleg că vizează *in extenso* generaţia găsim într-o scrisoare din 1973 către fratele său Aurel: „Noi am suferit de boala asta şi nimeni nu vrea să creadă că ne-am vindecat.“

Iată-i deci pe Eliade şi Cioran „întorşi la înţelepciunea lui Julien Benda“ (Pippidi), instalaţi cu totul în cultură, transfiguraţi deopotrivă de preocupările lor spirituale, Eliade într-un „no man's land politic“ (Culianu), iar Cioran „la o mie de leghe de cel care am fost.“ Prin geniul creaţiei culturale, spirituale, au răspuns apelului socratic „Aveţi grijă de sufletele voastre!“

„Cum a fost posibil?“ că s-au rătăcit politic în tinereţe este, desigur, o chestiune semnificativă, cu valoare de învăţătură, dar „Cum de este posibil?“ clivajul, nejustificat cu nimic, al intransigenţei ideologice asupra întregii lor vieţi, ba chiar să prolifereze după ce obiectul ei nu mai există, prin trecerea în nefiinţă, aceasta este însă o chestiune de actualitate.

Grotescul şi „stîngăciile“ moral-intelectuale au mers pînă la a-i nega lui Eliade, cu o rea-voinţă devastatoare, opera ştiinţifică de istoric al religiilor sub acuzaţia, de exemplu, de „evidentă propagandă politică disimulată sub masca cercetării istorice“ (Terry Alliband), iar în ce-l priveşte pe Cioran, este de-a dreptul stupefiant că Pierre-Yves Boissau îşi susţine doctoratul în Franţa de după Cioran în teza nesinceritătii permanente a lui Cioran, şi obsedat să-i „interpreteze“ de-a surda-oarba toată opera prin grila antisemitismului. Acelaşi parti-pris ideologic îl observ şi la Leon Volovici, care declară că nu doreşte să demaşte, să condamne sau să compromită, dar scrie: „un subiect care revine în ultima vreme este şi relaţia dintre gîndirea lor, dintre întreaga lor operă, şi mobilurile intelectuale ale angajamentului politic din tinereţe“, propunîndu-şi: „rămîn în continuare foarte prudent.“ Privitor la ce? La umbrele negre ale trecutului – de acord, dar extinse (oare am citit bine?) peste „întreaga lor operă“?!

Căutînd să înţeleg suportul unor asemenea atitudini, găsesc potrivită explicaţia lui Jean-François Revel: „Conform legilor ce guvernează tot acest amestec de cuvinte, sentimente, dorinţe, spaime sau duşmănii – şi care se numeşte opinie –, un fapt nu este nici real, nici ireal. El este dezirabil sau indezirabil. Este un complice sau un conspirator, un aliat sau un adversar, şi nu un obiect supus cunoaşterii adecvate. Din această surclasare a obiectivităţii demonstrabile de către o posibilă utilitate noi ne clădim principii, care, adeseori, ajung un fel de doctrină.“

Peste toate, un singur lucru: dreptul de sine al autorului! Şi dreptul nostru upanişadic, de a ne aşeza lîngă el. Asta cred că a vrut să spună Cioran în „Mărturisiri şi anateme“: „Critica este un contrasens: trebuie să citeşti nu ca să-l înţelegi pe altul, ci ca să te-nţelegi pe tine însuţi.“ Cea mai mare generaţie a României a fost una scindată, frîntă pe roata istoriei, iar jumătatea realizată pe cont individual în diaspora nu avea cum să-şi uite jumătatea întregitoare care nu şi-a putut da măsura. De aceea, cu toată strălucirea, realizările lor sînt receptate de Cioran ca un eşec faţă de idealul generaţional şi lasă poarta deschisă: „Noii veniţi ar trebui să meargă în reuşită la fel de departe pe cît am mers noi în înfrîngere.“ Nu credeţi că, peste timp, această poartă mai este deschisă?

I. G. COSTEA
str. Partizanilor, bloc 110
Şimleul Silvaniei

N. red.: „Rea-voinţă devastatoare“, „de-a dreptul stupefiant“ – sînteţi vehement împotriva celor cu care polemizaţi într-o problemă în care chiar cei pe care-i apăraţi cer o temperanţă a înţelegerii. Noi, de la Voltaire citire, fără să vă împărtăşim întru totul tendinţa, ne-am străduit s-o facem cunoscută, fie şi comprimînd din text, din motive stricte de spaţiu.

Un om de 30 de ani despre anii '30

Avînd treizeci şi ceva de ani, trecînd peste faptul că mi se pare că pentru mine este o vîrstă de aur, mă întreb ce-mi aduc eu aminte, din istoria învăţată la şcoală, despre anii '30 ai ţării în care m-am născut.

Strict cronologic, singurul eveniment pe care-l reţin este crearea partidului comunist, ceva lupte prin '29 la Lupeni, în rest, sincer mă străduiesc, nu-mi aduc aminte mai nimic. Am mai citit pe ici pe colo că intelectualitatea de atunci visa realizarea unei unităţi culturale a poporului român. De cînd am citit această dorinţă a unei foste generaţii mă întreb dacă ea s-a realizat sau măcar a preocupat generaţiile ce s-au succedat de atunci. Piatra funerară a lui Caragiale dovedeşte că acest vis n-a fost o invenţie a gazetelor, sau a dlui Ornea.

Ce-mi mai aduc eu aminte sînt fragmente din povestirile unor bătrîni. Rezumînd, pe atunci te puteai plimba la orice oră din noapte prin parcuri, străzile din cartier se stropeau cu o căruţă cisternă (Timişoara), că atunci cînd venea regele, nu te forţa nimeni să ieşi să-l întîmpini, că dintr-un salariu de zugrav, pantofar etc. puteai să trăieşti bine fără să furi de la stat sau de la patron. De unde locuiesc acum, văd că se făceau blocuri cu mansarde, mai văd casele care nu seamănă una cu cealaltă, construite cam tot pe atunci. Nu prea e clar cine conducea România pe atunci, dar sînt sigur că din umbră comuniştii vegheau la bunul mers al lucrurilor.

Ştefan MARDALE
locuitor mansardă în Capitala anilor 3x30

Nr. 303: *„Cît de publică poate fi televiziunea publică?“*

Televiziunea publică poate că ar trebui să nu mai fie deloc

...Noroc cu „argumentul“ numărului amintit, că altfel nu găseam nicăieri sugestia de a închide TVR-ul pe bune şi de a lăsa televiziunea naţională să fie ceea ce este agricultura, sau comerţul cu amănuntul: un simplu proces de producţie, aflat în grija agenţilor economici privaţi. Şi totuşi, şansele sînt excelente ca o astfel de soluţie să scape dilematicii de o grijă. Mai mult: în Statele Unite toată producţia de programe a PBS, serviciul de televiziune publică – avînd chiar forma sugerată de domnul Bogdan Ghiu – are înlocuitori produşi de companiile de televiziune comerciale. Nu numai că **„desfacerea“ serviciului public într-un pachet de „servicii publice“, definirea şi pluralizarea, deci, a acestora, şi obligarea, prin lege, a tuturor televiziunilor prezente şi viitoare, private evident, să şi le asume în schimbul licenţei** este fezabilă, această practică îmi pare a fi chiar superfluă acolo unde ea există deja. Televiziunile private nu trebuie obligate prin lege la a presta servicii publice. O fac de bună voie. Nu ştiu cît din aceasta se datorează în SUA reglementărilor emise de FCC, instituţia amintită de Ştefana Steriade, dar ele nu îmi par a fi esenţiale.

Gabi HUIBER
Statele Unite

Nr. 302: *„Cine mai moare de ridicol“*

Ridicoli prin reprezentanţi

Ce este ridicol în societatea de azi? Cine mai moare de ridicol?

Se pare că nimeni. Cel puţin asta este concluzia pe care o desprind deschizînd televizorul sau paginile unui ziar (deşi nereprezentative pentru o societate în totalitatea straturilor ei componente, ele o oglindesc destul de fidel în ansamblu).

Urmărind un buletin de ştiri realizezi că faptele, declaraţiile, luările de poziţie nu mai pot fi caracterizate ca fiind ilare; ele nu mai pot fi numite ridicole întrucît se înscriu deja în sfera tragicului. Există poate persoane care reuşesc să se detaşeze de aceste lucruri şi, eventual, să le trateze cu indiferenţă. Cei mai mulţi însă sînt stupefiaţi nu atît de inepţiile debitate cît de persoanele care le emit, oameni aflaţi „la nivel înalt“ în structurile statului: reprezentanţii noştri.

Mălina DRAGU
Liceul „V. Madgearu“, Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **De Crăciun**
- **Admiraţia**

„Am fost un dobitoc!“

Mintea prostului nu e încîlcită, ceţoasă, tulbure, şovăilenică: e mai degrabă clară şi sonoră. Ca o încăpere pustie şi nemobilată. Proştii nu au, de aceea, ezitări, îndoieli, nesiguranţe, nu sînt lucraţi de ipoteze care se bat cap în cap, nu cunosc şi nu acceptă contradicţiile, întrebările, dilemele, nu, nicidecum, pentru ei totul e limpede; totul e clar, chiar foarte clar, aşa şi numai aşa, altfel nu. Deşi de obicei se spune că proştii ar avea în cap „tărîţe“, „rumeguş“, „nisip“, „talaş“, ba chiar, uneori şi „clei“, adică materii opace şi care nu se pot aglutina, este totuşi mai probabil că doar un fel de aer au în ţeste, ca păsările în oase. Nu, nu!, mintea prostului nu e deloc încîlcită sau confuză; ce să se încîlcească?, neantul?!

...Cam aşa divagasem, în mai multe reprize, ba la telefon, ba la cîte o întîlnire, dar mai mult la telefon, cu Alexandru Paleologu, în urmă cu ani, *pe vremea veche*. Ne distram de minune, în acel sumbru Tîmpitopole care era pe atunci oraşul unde trăiam amîndoi, oraş ce fusese numit cîndva „Micul Paris“, deşi, vorba, pare-se, a lui Claude Karnoouh, „Niciodată Parisul nu s-a numit şi n-o să se numească *Marele Bucureşti*“. Nu ştiam, în acea vreme, replica lui Karnoouh, cum nu ştiam – de unde să fi ştiut?! – că pe Alexandru Paleologu îl voi revedea la Paris, dar că nu vom mai flecări despre proşti, prostie, inteligenţă şi alte asemenea frivolităţi.

M-am întrebat însă, o fac şi acum, dar pentru prima oară în mod public, dacă Alexandru Paleologu va fi avut sau nu timp, prins cum era la vîltoarea evenimentelor, să înregistreze senzaţionala, istorica replică a ultimului fost ministru de Interne al lui Ceauşescu: *„Am fost un dobitoc!“*.

Replică abisală. O contempli ameţit. *„Am fost un dobitoc!“* – totul e aici, acel *tot* obsesiv şi obsedant, dinlăuntru şi din afară, acel *tot* care pătrunsese, nouă ni se părea că glumim un pic provocator, pînă şi în formulele stereotipe de salut („Ce mai faci?“ – „Fac totul!“); va fi prins-o Alexandru Paleologu (de Radu Cosaşu, alt vînător de balene, nu mă îndoiesc, dar Cosaşu n-a fost ocupat cu politica, n-a intrat, nu s-a amestecat printre succesorii „dobitocului“ pocăit prin recunoaşterea în gura mare a „dobitoceniei“)?!

Fiindcă, mai speculam noi în eternul Tîmpitopole, dar mult înainte de această iluminare adusă în politica românească (şi nu numai în politică!) de stania replică *„Am fost un dobitoc!“*, există un fel de paradox al prostului. Doar inteligenţii, spuneam, pot fi (şi chiar trebuie să fie), din cînd în cînd, proşti; dacă nu eşti niciodată prost, cum poţi şti că eşti inteligent?! În schimb, prostul adevărat, prostul adînc, nu e vreodată prost, tocmai fiindcă nu e niciodată inteligent. Este pentru veşnicie egal cu sine. Cam pe aici ne opream, înfioraţi. În faţa eternităţii, în faţa marelui mister al prostiei, nu mai era nimic de spus. Şi, presupun, ambilor ni se părea oarecum deplasat să ne ocupăm şi de proştii şmecheri, de această „dezvoltare în subspecie“, cum ar fi spus Camil Petrescu. Ar fi fost un sacrilegiu.

Acum, acum însă, după *„Am fost* un dobitoc!“, n-ar trebui oare să vină, de undeva, de ici, de colo, de nu se ştie unde, şi vreun *„Sînt* un dobitoc!“, urmat de ceea ce se cuvine să urmeze în ordinea practică? N-ar fi, dacă vom fi avut dreptate în divagaţiile noastre, un semn de inteligenţă?

Şi de mîntuire?

Mircea IORGULESCU

Supravieţuire şi reformă

Sîntem, din nou, atipici. În preajma sărbătorilor şi a sfîrşitului de an, cînd în alte locuri din lume activităţile se relaxează ori se fac bilanţuri, la noi „se demarează“ programe anticriză. Mai bine mai tîrziu decît niciodată, într-adevăr. Eliminarea pierderilor din economie, care trebuia făcută de mult şi cu metodă, se face acum din mers, cu gîndul la data de 10 ianuarie, cînd totul trebuie să arate lustruit cu ocazia revenirii în ţară a delegaţiei FMI. Nu putem decît să ne dorim ca reforma, în sfîrşit, să capete un ritm mai intens. Se strecoară însă tot mai insidios, în opinia publică şi în dezbaterile politice, ideea că reforma se reduce la închiderea fabricilor cu pierderi. Ceea ce este, evident, profund neadevărat.

Petice

Închiderea întreprinderilor, dincolo de efectele sale economice, are şi o anume importanţă politică şi *culturală*. Executivul se războieşte acum nu doar cu lipsa cîtorva sute sau mii de miliarde necesare pentru a construi un buget practicabil, nu doar cu blocajul economic şi cu arieratele, nu doar cu cifrele şi prognozele; el are de înfrînt mai ales rezistenţa unui adevărat mit comunist şi postcomunist, din care ne-am înfruptat mai toţi, uneori fără să ne dăm seama: acela al industriei naţionale. Directorii de fabrici ale statului, liderii de sindicat şi simplii muncitori se unesc cît se poate de strîns în jurul ideii că avem o industrie naţională consistentă şi, dacă tot o avem, e păcat să nu o păstrăm. Pentru fiecare uzină care merge în pierdere de ani întregi se găsesc, în ultima clipă, explicaţii şi speranţe, soluţii de redresare peste noapte, ori se cere încă o răzgîndire, încă o amînare, poate, cine ştie... Guvernele de după 1990 n-au strălucit prin eficienţă şi capacitate de decizie, fiecare a întîrziat reforma din interese politicianiste, din temeri electorale ori din alte motive. Este adevărat şi grav. Este la fel de grav însă şi altceva: în nouă ani de postcomunism, în România nu s-a răspîndit suficient o nouă cultură a muncii şi a întreprinderii, bazată pe eficienţă şi raţionalitate. În întreprinderile statului, fiecare zi de non-reformă a dus mai departe vechiul slogan „ei se fac că ne plătesc, noi ne facem că muncim“ şi a perpetuat tradiţia românească a supravieţuirii, a „descurcării“ de la un an la altul şi de la chenzină la chenzină. Toată lumea a aşteptat ca guvernul să facă ceva, să ia măsuri să mărească salariile şi să vîndă produsele stivuite cuminţi în curtea întreprinderii. Iar guvernul a mizat, şi el, pe un regim de supravieţuire: între două negocieri cu FMI, între un pas spre UE şi o campanie pro NATO, economia ca şi politica românească a trăit din cîrpeli, din petice puse în aşa fel încît partenerii occidentali să fie suficient de impresionaţi de starea noastră şi să ne mai acorde şi ceva bani, şi mult, mult răgaz. De cîtva timp, Occidentul pare să-şi fi epuizat şi banii pe care ni-i dădea pentru a supravieţui, şi răbdarea. Pe plan intern însă a supravieţuit nu industria de stat, ci ideea de muncă pe care a creat-o; prost plătită, prost gestionată, punînd mereu în locul eficienţei mîndria de a face parte din clasa muncitoare sau din „cunoscuta întreprindere X, singurul producător naţional de... etc.“ Aşa încît închiderea unor fabrici nerentabile, dincolo de efectele strict economice şi financiare, trebuie să aibă loc şi pentru a dovedi că industria creată de comunism nu este nici necesară în totalitate şi nici intangibilă; că, în locul mîndriei de a lucra pentru stat aşteptînd tot timpul „măsuri“ şi măriri de leafă, omul muncii trebuie să înveţe să lucreze eficient şi să-şi vîndă cît mai scump eficienţa. Cu voia şi priceperea sindicatelor, desigur.

Pe loc repaus

Această schimbare de mentalitate nu se va petrece, în ansamblu, prea curînd. Dar (măcar acum) o terapie de şoc ar deschide o breşă destul de consistentă. Contextul în care se întîmplă aceste închideri ale unor foste glorii ale industriei socialiste este însă profund nefavorabil, politic vorbind. Coaliţia pare calmă, pentru că liderii partidelor componente şi-au dat seama probabil că nu o pot salva altfel, deci nu-şi pot salva nici cariera, nici clientela politică decît rezistînd la putere. Numai că norii s-au adunat, opinia publică este dezorientată şi n-a înţeles prea mare lucru din ideea de capitalism, iar duşmanii capitalismului au prins iarăşi glas. De acum, orice insucces al reformei poate contabiliza noi voturi pentru partidele naţionaliste şi poate spori antioccidentalismul. Lăsaţi în poziţie de „pe loc repaus“ de mai-marii NATO şi rugaţi politicos de reprezentanţii UE să ne mai uităm o dată în oglindă înainte de a dori să intrăm în sala de bal, am rămas să ne plîngem unii altora pe umăr, „pe plan intern“, şi să ajungem la concluzia că la noi totul, inclusiv capitalismul, are un anumit specific. Pînă să ne explicăm riguros care-i acest specific, şi pînă să-i facem şi pe alţii să înţeleagă, vom continua să credem în supravieţuire ca mod de existenţă şi vom mai rosti, în fiecare decembrie, cuvinte frumoase despre idealurile Revoluţiei.

Mircea VASILESCU

Infantilism

Stînd la o bere prelungită cu un profesor de sociologie din Canada, acesta îmi povesteşte la un moment dat, uşor nedumerit, cum s-au desfăşurat cursurile pe care tocmai le ţinuse unui public post-universitar bucureştean. *Am început prin a le spune cum se pune problema muncii în prezent* (el fiind specialist internaţional în sociologia muncii). *A doua oară însă am virat-o rapid spre metodologie şi probleme mai generale, pentru că mi-am dat seama nu numai că nu mă ascultă, dar chiar că îi irită. S-ar fi zis că „munca“ le trezeşte nişte amintiri neplăcute şi a vorbi despre ea le sună a comunism! De unde crezi că le vine asta?* – m-a întrebat sincer intrigat colegul.

Ştiu şi eu de unde le vine? Cert este însă că acest gen de atitudine nu îmi suna deloc nefamiliar. Ba dimpotrivă, aş putea spune!

M-am gîndit ce s-ar fi întîmplat dacă, din nevoi didactice, profesorul canadian s-ar fi referit la „Capitalul“ lui Marx, de pildă, şi m-am îngrozit. Cine mai îndrăzneşte astăzi la noi să afirme că aceasta este o carte fundamentală a lumii moderne?

M-am mai gîndit apoi la puzderiile de studenţi şi colegi care, întorcîndu-se de pe la Paris, îi tratează în bloc pe francezi drept „comunişti împuţiţi“, deoarece intelectualii din ştiinţele sociale cu care au avut de-a face erau, ca majoritatea de pe acolo, de stînga. Cine mai apucă astăzi, la noi, să le explice acestor puritani că stînga intelectuală europeană este un lucru mai complex, cu ceva merite pe lumea asta?

M-am mai gîndit apoi, prin contrast, la liberalismul nostru de piaţă, care e într-adevăr ca la piaţă, adică toată lumea vrea să-l cumpere pentru că a auzit la televizor reclama *Te liberalizezi şi cîştigi!* Care tînăr de carieră de la noi nu este neoliberal de vocaţie? Poate doar cei tentaţi de duhul legionar.

Dar nu mi-a trecut prin minte, ce-i drept, că şi *munca* – pe care totuşi nu au inventat-o comuniştii – a ajuns de ruşine în aşa măsură încît doar faptul de a vorbi despre ea să le cam pută tinerilor noştri intelectuali! Este adevărat că am fost intoxicaţi cu *Onoare muncii!* şi celelalte, dar totuşi, muncă, muncitori, oameni care muncesc mai există încă pretutindeni şi nu văd nimic rău în a încerca să înţelegi care sînt, astăzi, problemele muncii – care nici nu se rezolvă, nici nu se explică doar prin noţiunea de „piaţă“.

Punînd cap la cap toate acestea, am impresia că tare ne e greu să ne maturizăm! Fie suspinăm nostalgici şi uşor amnezici după paradisul copilăriei comuniste, fie, mai frecvent şi mai impetuos, refuzăm cu înverşunare tot ce a fost atins de „tirania părintească“ (paternalistă) şi aruncăm, justiţiar şi adolescentin, copilul împreună cu apa din copaie. Şi într-un caz şi într-altul, se potriveşte vorba nepublicabilă a unui prieten, care trimite la ceva mic, trist şi sexual. Adică, în termeni academici, infantilism.

Şi pentru că veni vorba: Slavă Domnului că lui Ceauşescu nu i-a trecut prin cap să facă şi educaţia sexuală a naţiei, căci atunci astăzi, într-o sănătoasă revoltă anti-comunistă, am fi asistat la un crah demografic purificator!

Vintilă MIHĂILESCU

© A. Paul

Statul de drept

Metoda comparativă

Evenimentele zilnice m-au făcut să amîn anunţarea apariţiei traducerii româneşti a celui de-al doilea volum al excepţionalei lucrări *Tratat de drept comparat* a marelui jurist român Leontin-Jean Constantinescu. Anul trecut scriam entuziast despre apariţia primului volum al *Tratatului*, intitulat *Introducere în dreptul comparat* şi îmi exprimam speranţa că volumul al doilea, *Metoda comparativă*, nu va întîrzia să apară. Este o lucrare de interes pentru orice intelectual, este un etalon pentru orice jurist care se îndeletniceşte cu scrisul despre domeniul său profesional, este o contribuţie de prim raft la biblioteca juridică românească, din păcate atît de săracă în capodopere. Sper să incit cititorul la parcugerea acestei cărţi reproducînd aici un fragment din *Cuvîntul înainte* scris de Leontin-Jean Constantinescu în 1972.

„Compararea reprezintă un procedeu general al spiritului. De aceea, numeroase ştiinţe sau discipline au reluat-o şi au dezvoltat-o, pentru a face din ea o metodă proprie de cercetare. Şi în domeniul juridic, metoda comparativă se dovedeşte a fi un instrument ştiinţific ce înlesneşte atingerea anumitor obiective: e un mijloc pus în slujba a numeroase scopuri.

Obiectul acestei lucrări este examinarea metodei comparative ca instrument specific şi punerea astfel în evidenţă a diferitelor demersuri pe care comparatistul trebuie să le întreprindă pentru a realiza un studiu comparativ. (...)

Metoda trebuie să îndeplinească pentru comparatist funcţia pe care busola, hărţile şi aparatele de navigaţie o asigură pentru navigator; adică aceea a unui instrument ce îi oferă puncte de reper stabilite şi îi uşurează manevrele, pentru a-l purta pe drumul cel mai sigur către ţelul dorit.

Analizînd metoda comparativă, nu intenţionez să mă las purtat pe aripile speculaţiei către piscurile abstractizării. Scopul meu este mai puţin ambiţios şi mai concret; mai terestru şi mai puţin înalt. (...) Acest studiu îşi propune să examineze metoda comparativă în sine. El doreşte să analizeze această metodă nu într-o manieră întîmplătoare sau ocazională, ci în mod bine gîndit, ordonat şi sistematic. (...) E vorba deci de a vedea care sînt elementele metodei comparative, care este demersul raţional pe care spiritul trebuie să-l întreprindă pentru a realiza un studiu comparativ, care sînt principalele obstacole şi capcane metodologice pe care juristul trebuie să le depăşească. E vorba, în sfîrşit, de a înlocui în acest domeniu politica empirică, personală şi ocazională urmată pînă acum printr-o politică de inspiraţie raţională. (...)

Scopul urmărit nu e teoretic ci practic. Acest studiu nu caută să dea metodei comparative rigiditatea matematică sau alura dogmatică pe care alte metode le posedă sau doresc să le aibă. (...)“

Avem în faţă, aşadar, a veritabilă analiză a acţiunii cognitive a spiritului şi cred că cei preocupaţi de propria minte vor citi cu interes acest volum apărut, ca şi precedentul, la editura ALL sub îngrijirea dlui Valeriu Stoica, în traducerea doamnei Dora Scarlat.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

I

Parlamentul este un – cît de paradoxal! – spaţiu public închis. O agoră în jurul căreia s-au înălţat ziduri, altele decît cele ale cetăţii (dar, să spunem, isotope acestora), şi peste care s-a tras o cupolă – nu, desigur, spre a feri de cerul moral, al Ideilor, ci, dimpotrivă, tocmai pentru a-l aduce aminte, a-l simboliza, a-l semnala celor care *se închid în parlament*.

Căci aleşii poporului, deci poporul însuşi, repet şi subliniez încă o dată (repet subliniat, repet spre a re-sublinia), obişnuiesc să se *închidă în parlament*.

Mă, cu adevărat, obsedează (aproape...), în legătură cu spaţiul (nostru) public, metafora, folosită cîndva în teoria comunicării (şi pe care şi eu am mai folosit-o, în treacăt, o dată, în acest colţ de pagină), a *cutiei negre*. Input, output: ştim ce introducem în cutia neagră, ştim ce iese din cutia neagră, dar nu ştim ce se petrece în interiorul ei.

La noi, parlamentul figurează (aproape) ţara separată, izolată de ea însăşi. Concentratul, simbolic, de România. Introducem, electoral, anumiţi oameni în cutia neagră a parlamentului, şi ies, nu-i aşa, legi. Legi care, însă, ies nu numai din parlament, ci parcă din ţara însăşi, vizînd spre nicăieri. Legi fără adresă. Legi extrateritoriale. Legi care *încalcă* teritoriul, care-l desfigurează, căci nu-l privesc.

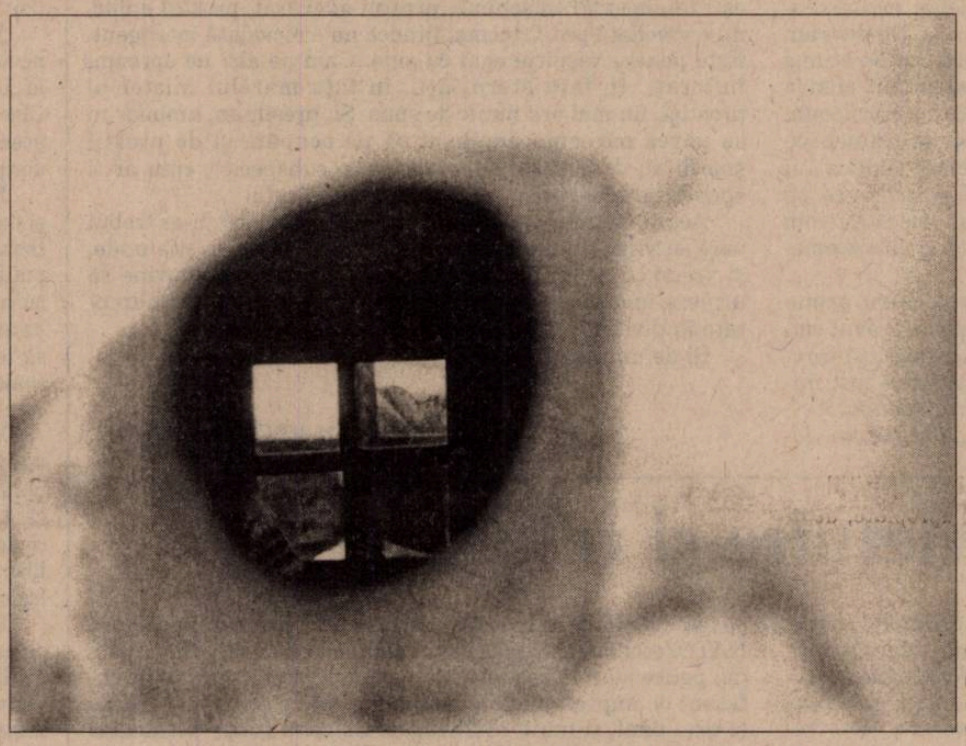

© A. Paul

Avizier

II

Spaţiul public însuşi, ca atare, este, pentru mulţi (majoritatea) dintre oamenii noştri publici, o cutie neagră. În care ei se rup, parcă, de ei înşişi şi de văzul public: mesajele se rup de emiţători şi nu ajung (sau ajung altfel, ca altceva) la destinatari. Mister total! Negru absolut al „camerei obscure“! Care, astfel, *developează* şi *revelează*, fotografic de-a dreptul, adevărul. Un spaţiu public în care mesajele vorbesc singure, se referă unele la altele, fără legătură, parcă, cu oamenii, rămaşi neputincioşi: şi emiţătorii, şi destinatarii asistă atoni la o verbozitate care triumfă pe spezele lor, la o masă colcăitoare de vorbe şi adresări care-şi fac, între ele, cu ochiul şi-şi dau, semantic, coate. La un, de multe ori, gunoi verbal mult mai considerabil şi mai dificil de reciclat, de neecologic decît munţii de gunoaie de prin oraşele noastre cele mari, mîndre şi frumoase.

III

Înnoire de generaţii, apropiere de sfîrşit. Cu cît sfîrşitul cifric (de secol, de veac) se apropie, cu atît mai mult începem să percepem că sfîrşitul este singura noastră şansă.

Dacă n-am putut să transformăm Revoluţia din Decembrie cu adevărat într-o memorie (genetică) şi într-o problematică morală, dacă accidentul n-a devenit salt, mutaţie, mai bine s-o uităm definitiv. Este, poate, singura şansă de a o salva, de a o proteja de noi înşine, de a o păstra cît de cît în istorie. Să ne eliminăm din povestea asta. Să păstrăm, prin uitare activă, şansele istoriei de a deveni biologie, natură (morală). (Cine nu-nţelege ce vreau să spun, să-mi scrie.)

IV

Se apropie sărbătorile iernii, şi iar ne vom închide în casă, să petrecem doliul incurabil al porcului naţional. Cîtă suferinţă!

Bogdan GHIU

Economie

Despărţirea de drog

Bătălia pentru bugetul din '98, aflată la orizont, se va rezuma la ajustarea deficitului şi la reîmpărţirea unor cheltuieli. Fără nici o speranţă de schimbări adînci. Guvernul nu poate risca, acum, o comprimare severă a cheltuielilor specifice poziţiilor bugetare în favoarea susţinerii unor programe de restructurare.

Sursele bugetare au fost stoarse ani la rînd de politicieni dispuşi să se prefacă a oferi „protecţie“ şi de o populaţie obişnuită să privească statul ca pe un sac fără fund. Industria a primit subvenţii cu toptanul, în timp ce forţei de muncă i s-au asigurat indexări fără nici o legătură cu productivitatea muncii. În aceste condiţii, România intră în 1999 fără să fi pus încă în funcţiune principalele motoare care să-i asigure dezvoltarea eficientă.

Astăzi ştim bine că avem o singură şansă pentru restructurare: sistemul integrat de pieţe libere. Mulţi dintre cei care, cu reală sau cu falsă îngrijorare, ţipă că reformele stau în loc, reproşează guvernului că întîrzie restructurările. Dar nu-i treaba guvernului să facă restructurări. Guvernul trebuie să se ocupe de pieţe. Şi să le facă să funcţioneze. Mai departe, de restructurări se vor ocupa pieţele.

Scenariul e previzibil. În prima fază, pieţele ar urma să le transmită întreprinderilor mesajele lor: că au consumuri prea mari, că personalul este supraponderal, că risipesc resurse. În cea de-a doua fază, potrivit obişnuinţei, întreprinderile avertizate vor da fuga la guvern şi vor cere să li se suplimenteze raţia socială. Dacă guvernul va rezista – şi dacă societatea va înţelege importanţa unui atare tip de comportament – în faza a treia întreprinderile vor porni să caute soluţii. Dacă vor găsi, viitorul va fi al lor. Dacă nu... vor ieşi singure din arenă.

Lumea, pînă în prezent, nu a cunoscut un model mai eficient. Alte modele, oricît de umaniste s-au proclamat, au adus ineficienţă, risipă de resurse, sărăcie.

Umanismul colectivist a preamărit munca în sine. Un adevăr spus pe jumătate. Pentru că munca e „oarbă“: merge într-acolo unde o duc împrejurările. Dacă e înţelept organizată şi, pe deasupra, sprijinită de tehnologii ce-i ridică productivitatea şi eficienţa, ea produce valori adăugate de care oamenii, piaţa au nevoie. Iată condiţia ca munca să aducă bunăstare. Altfel, dacă e organizată anapoda, în contrasens cu mersul lumii, cu nevoile pieţelor, ea risipeşte doar resurse. Şi în loc de belşug aduce sărăcie.

În întreaga economie e nevoie de productivitate: mai multe produse realizate într-o unitate de timp. Şi de eficienţă: efecte maxime în procesul de producţie, obţinute cu cheltuieli minime. Dacă salariile cresc fără a fi însoţite de mai multă productivitate şi de mai multă eficienţă, nu se mai poate obţine profit decît prin explozia preţurilor. Prin inflaţie, deci. Numai că, pe o astfel de cale degeaba se măresc salariile. Degeaba se fac indexări. Pentru că slariatul ce va primi în plus de la casierie va cheltui în piaţă şi nu se va alege cu nimic.

Din 1990 încoace, nici o indexare nu s-a regăsit în creşterea puterii de cumpărare a populaţiei. Pentru că, în toţi aceşti ani, nu au fost asigurate, la nivelul economiei, condiţiile necesare ca sumele plătite în plus să fie absorbite de creşteri corespunzătoare de productivitate şi de eficienţă. Nefiind puse în funcţiune astfel de pompe de absorbţie, nici în regii şi nici în societăţi comerciale, indexările au absorbit o bună parte din potenţialul de profit. Fapt ce a avut ca deznodămînt creşterea neîncetată a inflaţiei.

Colectivismul, ce mai dăinuie încă în spiritul societăţii noastre, pare un climat ceva mai „uman“: greutatea se mai mută de pe un umăr pe altul, chiar fără să se observe; o cadenţă pierdută se camuflează; bunurile dobîndite se împart cît de cît egal, cu diferenţe nesemnificative, aşa încît şi cei care produc pierderi în loc de profit îşi primesc partea. De această obişnuinţă trebuie să ne despărţim. E singura noastră şansă de prosperitate.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Manualul din Poiană

Captatio: nu-mi imaginez diferenţă mai mare decît cea dintre caricaturistul francez şi *cartoon*-istul american. De la *L'Humanité* la *La Croix*, de la *Nouvel Obs* la *L'Express*, fiecare publicaţie cocoşo-galică are propriul ei caricaturist, inconfundabil şi, deseori, suspect de fidel redacţiei. Dacă o caricatură din *L'Huma* ar apărea în *Figaro*, a doua zi ar fi criză de guvern. *Cartoon*-istul este altceva: el nu are redacţie şi, la o adică, nu are nici patrie – dar are o reţea sindicalizată ce-i distribuie cotidian pastilele în tuş *from coast to coast*, în o sută de ziare de la New York la San Diego (şi ajunge, mai nou, şi în România, sub formă de *peanuts!*).

Introducerea: să nu spuneţi că aţi lecturat vreodată cu plăcere revistele străine aflate în sala de aşteptare a cabinetelor stomatologice. Pentru cei imuni la masochismul acestei lecturi nevrozate, ca şi pentru cei cîţiva ciudaţi care, totuşi, îi duc lipsa, încerc să redau acum poanta caricaturii dintr-un *Paris Match* de acum vreun an, scutindu-vă totodată de fundalul sonor al frezei dentare în acţiune. La micul dejun, franţuzul şi franţuzoaica îşi servesc cafeaua şi croissant-ul, ea citeşte ziarul şi el comentează. *Criză în Rusia* (zice ea) – *tradiţional!* (răspunde el); *criză în Asia* (ea) – *asta-i grav!* (el); *criză în Africa* (ea) – *endemic!* (el); *criza se apropie şi de Franţa*, mai spune madama – *ei, atunci va fi o criză mondială!*, trase el concluzia.

Cuprinsul: în jurul mesei dispuse în U, în sala unui hotel din Poiană, am stat timp de două zile, în octombrie ce trecu, vorbind despre manuale ca izvor de stereotipuri. Eram cu toţii vreo douăzeci şi cinci, români, maghiari, germani, siberieni, clujeni, ieşeni şi bucureşteni, care de care mai istorici, mai sociologi, mai directori de edituri, mai reprezentanţi ai Ministerului Educaţiei şi mai bine intenţionaţi. Cu toţii adunaţi, cu o răbdare onorantă, de către sobrul Dan Pavel şi de admirabila Maria Korek, în numele birourilor *Project on Ethnic Relations* din Bucureşti şi Tîrgu Mureş. Provocarea în sine era ca, odată ajunşi la un limbaj comun (ceea ce s-a reuşit lesne), să reflectăm asupra posibilei structuri a unui manual de istorie care să strîngă, cît de cît în armonie, cele două obiecte de studiu istoric din învăţămîntul nostru liceal actual. Cu alte cuvinte, moşeam un plan care să contopească, în coerenţa logică şi largă a trei tomuri, cele patru manuale existente acum, două de istorie universală şi două de istorie românească. De unde această intenţie? Nu neapărat pentru că actualele manuale ar fi cu sînt, ci pentru ciudatul sentiment pe care ele îl furnizează, acela că istoria universală ar fi altceva (altă materie, alt obiect) decît istoria românească. Sigur că nu putem aspira la autosuficienţa (motivată) a Franţei, ale cărei manuale de istorie zisă *universală* tratează, pe principiul caricaturii amintite mai sus, şaptezeci la sută istorie franceză. Dar nici n-avem vreun motiv ca elevul român să nu afle că Galileo Galilei este, jumătate din viaţa sa, contemporan cu „regina virgină" Elizabeth I a Angliei, că Shakespeare îşi începe cariera literară la cîţiva ani după ce flota engleză distruge *armada* lui Filip al II-lea al Spaniei, că începutul unificării Japoniei coincide în timp cu prima operă din istoria muzicii („Dafne" a lui Jacopo Peri) şi, mai ales, că toţi aceştia, în mare, stau o vreme sub acelaşi cer cu Mihai Viteazul.

Încheierea (atît de bruscă încît pare definitivă): proiectul, rod a două nopţi dormite pe jumătate de către Dinu C. Giurescu şi al vervei noastre, a căzut pe fondul scandalului iscat de un presupus atentat ministerial asupra istoriei *naţionale*, prin scoaterea dintr-o programă a cîtorva lecţii considerate *cheie* de un ziar central. Chiar dacă manualul nostru virtual a ajuns pe masa ministrului, visătorii din Poiană n-au primit nici un semn.

Adrian CIOROIANU

Presa despre...

NATO din Europa

Iniţiativa de apărare europeană îi aparţine în bună măsură premierului britanic Tony Blair. În perspectiva adoptării monedei comune, Marea Britanie doreşte să evite marginalizarea şi obligaţiile militare i se par preferabile celor economice. La reuniunea din noiembrie de la Viena, cei 15 şi-au declarat în comun voinţa politică, capacitatea şi disponibilitatea de a pune la dispoziţie mijloacele necesare unei gestiuni concrete a crizelor de pe continentul european: „Europa trebuie să aibă o capacitate de acţiune sprijinită de forţe militare credibile, mijloacele de a le utiliza şi libertatea de a o face" (Declaraţia comună franco-britanică de la St. Malo). Acest frumos consens conţine totuşi în subtext cîteva clarificări necesare: în ce cadru va acţiona noua forţă şi care vor fi relaţiile ei cu NATO; în ce măsură iniţiativa britanică modifică parteneriatul franco-german; ce loc vor avea în noile structuri forţele şi spaimele ţărilor care au început tratativele pentru admiterea în Uniunea Europeană şi în NATO.

Statele Unite par să considere nu numai firească, dar şi necesară iniţiativa europeană. Secretarul de stat american, Madeleine Albright, răspunde în ziarul **Le Monde** (9 decembrie) unei întrebări în care se sugerează că Statele Unite ar considera neplăcută o atare evoluţie din cauza rivalităţilor pe care le-ar isca: „Mi se pare aiuritor. De cîte ori vorbesc despre acest subiect în Statele Unite, fie în cadrul administraţiei, fie în Congres, mi se pune aceeaşi întrebare: de ce nu-şi asumă europenii «povara» apărării? De ce este nevoie ca de fiecare dată să «dăm o raită» noi, americanii, şi să rezolvăm noi totul? E absurd să se creadă că nu vrem să-i vedem pe europeni acţionînd. Îi felicităm pe europeni pentru că se consideră în măsură, în diverse modalităţi, să împartă cu noi sarcina apărării. Bănuielile pe care le evocaţi sînt cu totul artificiale. Noi nu dorim, însă, ca identitatea europeană de apărare să impieteze asupra vitalităţii Alianţei Atlantice. Important este să se organizeze o structură asemănătoare celei de azi pe care o consider un model de alianţă."

E cert că Statele Unite nu ţin neapărat să-i trimită pe soldaţii americani să rezolve conflictul din Balcani şi că ar ceda bucuros acest privilegiu unei forţe europene credibile. Doamna Albright a dat asigurări că NATO îşi asumă în continuare angajamentul de a apăra ţările membre. Dar sfidările îngrijorătoare ale viitorului sînt difuze şi neconcretizate într-o ameninţare teritorială: NATO se reorientează asupra pericolelor prezentate de „gaze otrăvitoare, arme biologice, furtul rachetelor, războaie etnice (...) Americanii se îndoiesc că europenii ar fi în stare să rezolve competent multiplele crize din fosta Iugoslavie, iar europenii bombăne în legătură cu tactica Statelor Unite în Kosovo. Ei spun că tratativele s-au dus fără contribuţia lor, în timp ce lor li s-a repartizat dificila misiune de a pregăti forţa de intervenţie din Macedonia pentru a-i salva pe observatorii din Kosovo, dacă acordurile vor fi încălcate. La acest reproş, americanii ar putea răspunde că în Kosovo nu s-ar fi ajuns la punctul de fierbere dacă, la începutul crizei, europenii nu ar fi fost complezenţi. Au vreo importanţă aceste discuţii? Practica este mai importantă decît teoria. Dacă NATO se va descompune va fi din cauza unei crize din lumea reală şi nu din cauza declaraţiilor sau a deosebirilor de doctrină militară. Nici un fel de teorie strategică nu ar putea obliga un guvern NATO să riste viaţa soldaţilor săi dacă nu sînt ameninţate interesele sale vitale; şi nici un fel de barieră doctrinară nu va opri NATO să acţioneze dacă primejdia e de moarte". (**The Economist**, 12 decembrie) La aceste necunoscute se adaugă spaimele noilor parteneri europeni: pentru ei ameninţarea nu este atît de difuză: „candidaţii la adeziune au modul lor specific, uneori incomod pentru partenerii lor occidentali, în schiţarea unei politici externe comune: percepţia asupra Rusiei este un punct delicat. Pot fi identice reflexele faţă de Moscova, fără legătură cu cei 40 de ani trăiţi de ţările care au avut un contact direct cu Armata Roşie?" (**Le Monde,** 11 decembrie)

Noilor ţări le convine mai mult vechiul NATO. Iar noul vechi NATO este preocupat de dezvoltarea industriei de armament şi de potenţialii cumpărători (**The Economist,** 12 decembrie), iar aliatul pe care toată lumea contează la ananghie, Statele Unite, îi spionează pe toţi: prieteni, aliaţi, foşti şi viitori duşmani. Aşa este moral, susţine domnul Brzezinski (**Le Nouvel Observateur,** 10-16 decembrie), fost consilier pentru Securitatea Naţională al preşedintelui Carter. (**M. B.**)

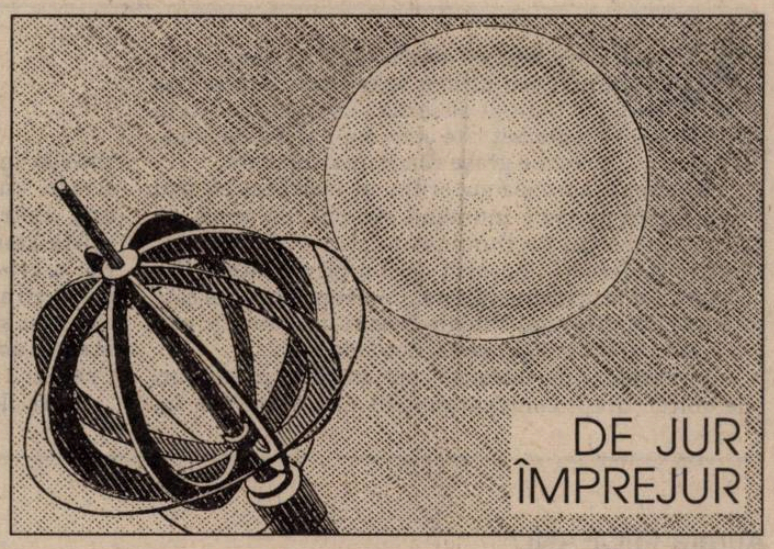

Partidul şi soţia

Conflictul durează de cîteva luni şi, cînd a explodat săptămîna trecută, a dovedit că liderii Frontului Naţional al lui Jean Marie Le Pen, după ce au promis că vor înlătura politicianismul şi rapacitatea din viaţa publică, sînt de fapt alcătuiţi din acelaşi şubred material uman ca şi adversarii lor. În urma unui incident din timpul campaniei electorale pentru alegerile legislative din 1998, o deputată socialistă l-a dat în judecată pe Le Pen pentru că a lovit-o. Fiind găsit vinovat, el este ineligibil, deci nu se poate prezenta la scrutinul pentru Parlamentul European din 1999. În această situaţie, locotenentul său, Bruno Mégret, bărbat mai tînăr, venit dinspre dreapta tradiţională, cu un discurs mai articulat ideologic, dar mai puţin violent în expresie, şi-a exprimat dorinţa să fie el cap de listă: „Cînd numărul unu are o problemă, se prezintă numărul doi". Le Pen l-a refuzat: „În partidul meu există un singur număr, numărul unu". Dacă hotărîrea Curţii rămîne definitivă, soţia lui, Jany, va fi cap de listă. Este ceea ce se numeşte „Führerprinzip", principiu conform căruia contestarea şefului de partid atrage după sine excomunicarea. Pentru apărătorii valorilor familiale soţia este un substitut acceptabil, femeile nu pot fi decît fidele şi supuse vocii care le îndrumă. De altfel, cînd a fost în folosul lui, şi Mégret a aplicat procedeul. Soţia lui este primar la Vitrolles, candidînd în locul soţului ei tot pentru că acesta avea, la un moment dat, o condamnare în justiţie. Acum, Mégret şi-a găsit susţinători care au cerut să se discute lista pentru europene şi strategia partidului; Le Pen i-a exclus din partid pe răzvrătiţii dornici de palavre, excluşii nu se lasă, au cerut convocarea Congresului, Le Pen îi suspendă pe cîrcotaşi şi declară că Mégret se sprijină pe „o minoritate extremistă, arivistă şi chiar rasistă".

Sciziunea Frontului este dată ca sigură de majoritatea comentatorilor politici. Spălatul rufelor în public diminuează desigur capitalul electoral al unui partid cu un scor devenit îngrijorător prin dimensiuni şi prin consecvenţă. Antieuropean şi cu un program radical în materie de emigraţie şi de tratament al străinilor din Franţa, Frontul Naţional obţine de ani buni, la alegerile de orice fel, 14-15% din voturi. Prezenţa în teritoriu se exprimă printr-un detaşament relativ puternic de consilieri locali şi prin primăriile cîştigate în aglomerări urbane destul de importante. La ultimele alegeri locale, la al doilea tur de scrutin, Frontul a ieşit din izolare într-un mod semnificativ: demnitari de dreapta aflaţi în dificultate s-au aliat cu Frontul Naţional, încălcînd astfel directivele centrului. Cînd victoria e mai importantă decît principiile, dincolo de situaţiile specifice, se conturează clar riscul contaminării: discursul extremist capătă legitimitate prin alianţe onorabile, cu etichete democratice incontestabile. Dar tocmai această vizibilitate sporită combinată cu modificarea condiţiilor externe au declanşat criza internă.

Şomajul, incapacitatea organelor abilitate de a stăpîni delincvenţa din ghetourile urbane locuite de foşti cetăţeni ai imperiului îi asigurau Frontului Naţional fondul principal de sentimente al unui electorat sătul de abilitatea cu care aleşii poporului obţin bunăstarea personală etalîndu-şi neputinţa în rezolvarea problemelor din statistica marginalizării şi a dezordinii. Pentru prima dată, după mulţi ani, indicii economici exprimă decolarea din starea de criză. Ostilitatea faţă de străini se diminuează cînd creşte puterea de cumpărare. Partidul Socialist la putere încearcă să aplice cu fermitate legea, evacuîndu-i cu forţa pe emigranţii ilegali, ceea ce stîrneşte protestele intelectualilor umanişti şi incidente violente în aeroporturi. Consecvenţa prim-ministrului socialist, Lionel Jospin, în aplicarea principială a legii îi nemulţumeşte pe unii dintre susţinătorii săi de suflet, dar minează procentele Frontului Naţional.

Dacă cei doi lideri extremişti se acuză reciproc de rasism şi nazism – ceea ce ar putea să însemne că n-au exagerat cei care găseau că amîndoi sînt rasişti şi nazişti – problema nu este cea a unei incompatibilităţi între persoane, ci a tacticii pentru viitor. Le Pen este un maestru al luptei extraparlamentare, în practica sa politică, Frontul Naţional nu este şi nici nu trebuie să devină un partid de guvernămînt sau de opoziţie; e suficient că el colectează voturile nemulţumiţilor şi pe cele al radicalilor. Mégret, fără a renunţa la principiile excluderii şi ale autarhiei, propune militanţilor o strategie parlamentară, onorabilitatea jocului democratic pentru a ajunge în spaţiul deciziei politice. Deocamdată, conflictele interne însoţite de declaraţii publice, mînioasele apariţii televizate, anatemele şi excluderile impietează asupra imaginii de detaşament pur şi dur, preocupat doar de binele neamului. Alegerile pentru Parlamentul European – a cărui legitimitate şi utilitate Frontul Naţional o contestă – au destupat conducta de resentimente, expunînd o organizaţie clientelară, în care legăturile de familie sînt decisive pentru ascensiunea în structurile de conducere. Trădarea şi scandalul pentru un loc pe o listă electorală nu sînt semne ale înnoirii moravurilor politice. Dacă nazismul şi rasismul sînt lucruri de ruşine şi insulte pentru liderii unui partid extremist, democraţia este pe o poziţie stabilă. Chiar şi în ţările în care se consideră că ea este definitiv instalată, valorile ei esenţiale sînt victorioase cînd se impun şi în viaţa adversarilor ei: în fond, Frontul Naţional explodează pentru că nu suportă firescul pluralismului şi al diversităţii. Ceea ce a cîştigat ca soţ, Le Pen a pierdut ca lider politic.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Numărul de faţă s-a născut dintr-o asociaţie la îndemînă: cea dintre anul care vine şi Bucureştiul copleşit de iarnă şi ineficienţă. Că în Bucureşti s-a schimbat cîte ceva, nu-i nici o îndoială. Din păcate, lucrurile grave rămîn neschimbate.

A devenit aproape superfluu şi nedelicat să mai vorbeşti de gunoaie inundînd străzile, de gropi, de cîini vagabonzi, de iluminat public, apă, căldură, clădiri în derivă... Aceasta ar fi o primă faţă a Bucureştiului, neplăcut-edilitară. Contraponderea ei este viziunea sentimentală: iubim Bucureştiul, pentru că e al nostru, îl luăm aşa cum e, necondiţionat...

Între cele două extreme (care, în discuţii, se aduc, de obicei, drept contraargument una alteia) se întrevede un drumeag de mijloc (cale ar fi prea mult). Pe stradă, unii bucureşteni nu mai sînt atît de cenuşii; unii dintre ei au început să arunce hîrtiile la coş; există cîteva localuri „model", oaze de cum ar trebui să fie; a crescut numărul de maşini (deşi nu şi de parcări); au apărut, ca ciupercile, băncile...; cetăţenii oraşului se pot auzi, ades, la televizor, sau pot comanda acasă o pizza, un baby-sitter sau un Moş Crăciun...

Articolele din acest număr îmbrăţişează sau comentează diverse combinaţii între cele două extreme şi potecile intermediare. Atît în privinţa mentalităţilor, cît şi a imaginilor, concluziile (psihologice, arhitectonice, filozofice, estetice) nu sînt prea optimiste. Bucureştiul nu ne prea lasă să-i dăm de capăt. Pentru a nu rămîne strict angrenaţi în gravitatea sentenţelor, fiecare din membrii redacţiei *Dilema* ne oferă cîte o „impresie" bucureşteană. A ieşit un Bucureşti puzzle, social şi sentimental.

Cui îi foloseşte? Memoriei oraşului, ce, probabil, se bucură să-şi rotunjească imaginarul. Nouă tuturor, ca să ne revoltăm iarăşi de lipsa schimbărilor esenţiale... Şi, ca să termin cu un loc comun, edililor... **(I. P.)**

Aurora LIICEANU
psiholog

Născute din dragoste pentru o stradă

Marile iubiri sînt din ce în ce mai rare. Indiferent dacă este vorba despre o femeie, un bărbat sau chiar un oraş sau un loc, ele sînt rare. Bucureştiul a trezit mari iubiri. Acum raportul între bucureştean şi Bucureşti este unul lipsit de intensitate şi de nuanţe. Nimeni nu mai are avîntul de altădată care l-a făcut pe Gheorghe Crutzescu să scrie nişte „rînduri... născute din dragostea pentru o stradă". Din această dragoste s-a născut cartea *Podul Mogoşoaiei*, iar strada a fost elementul în jurul căruia s-a brodat imaginea unui oraş. Un oraş al vizualului, auditivului, mirosului şi un loc în care multe lumi convieţuiau, fiecare în legea ei, dar şi în plăcerea ei. Cineva mi-a spus odată că Bucureştiul intra cu locuitorul sau vizitatorul lui într-un raport subtil şi contractual. Fiecare percepea propriul său Bucureşti şi trecerea în Bucureştiul altuia se făcea cu atenţie. Mi s-a spus că unde astăzi este Piaţa Muncii şi staţia de metrou cu acelaşi nume era înainte de război Bariera Vergului. Cred că Vergu era grec. Şi astăzi, pe clădirea ce a fost în anii comunismului cinematograf stă scris Cinema Vergului. La această barieră oamenii care intrau în Bucureşti se încălţau. Bariera era însemnul unei lumi care obliga la un anume tip de comportament. Întunericul de astăzi de pe străzi, pustietatea în care te mişti la ore deloc tîrzii, mai ales iarna, arată un Bucureşti pe care Saul Below l-a descris ca o gaură neagră, un loc al întunericului. Şi dacă vara animaţia se naşte din căldură, lumină şi lungimea zilei, ea dispare cu desăvîrşire iarna, aşa cum micile locuri turistice mor odată cu închiderea sezonului. Nu recunoaştem o continuitate a acestui aspect de oraş înecat în beznă pentru că, dacă iluminatul se punea pe vremuri în termeni de progres şi modernizare, astăzi el se pune în termeni de bani. Este frig şi întuneric într-o capitală ce se vrea europeană nu pentru că nu ştim cum arată capitalele lumii, ci pentru că sîntem definitiv săraci. Ruptura petrecută în ţesătura socială a oraşului este evidentă. Ea a dus la un peisaj citadin în care viaţa şi nuanţele ei au dispărut. Sociabilitatea în multele sale forme de exprimare s-a retras din public către privat. Categoriile umane s-au şters. Unde mai petrec astăzi echivalentele moderne ale cojocarilor de subţire, tîrgoveţilor din provincie, fetelor din popor etc. Unde există locul-publicitate care să îmbie mersul la „Teatrul de cîini şi maimuţe" pentru care toţi bucureştenii se pasionau la nebunie, la circul american cu şapte persani... Dar serbările hipice, dar centrele de echitaţie, sălile de bal pentru toate categoriile sociale, cazinourile, manejurile... Dorinţa de emancipare era teribilă, nestăvilită, modernizarea era obsesivă şi potrivirile sau nepotrivirile se ştergeau ca atunci cînd din prea mare iubire nu vezi defectele celuilalt. Pestriţă era nota dominantă, dar acest pestriţ mărturisea cu nesaţ frenezia schimbării dorite. Că Bibică Rosetti umbla cu un rubin la mînă cît nuca, dar se ştergea la gură cu mîneca sau chiar cu poalele hainelor, nu exprima decît convieţuirea mai multor lumi. Pentru Crutzescu, „Calea Victoriei era ţara întreagă", în primul rînd pentru că era „vie ca praful de puşcă" şi apoi pentru că funcţiona subteran, tare adînc şi de neoprit, „silinţele de a face din atîtea contraste puţintică armonie". Da, „locul era cel care închega gîndurile unui popor". Că există continuitate este neîndoielnic, dar nu în sentiment. Tarabele şi războiul tarabelor este una dintre continuităţi. Stăpînirea s-a războit cu tarabagii încă din ultimii ani ai veacului al XVIII şi în 1814 s-a dat un pitac prin care Caragea Vodă cerea „să fie îndatoraţi toţi ce vor avea tărăbi sau alte asemenea scosuri dinaintea prăvăliilor". Motivele erau felurite: înlesnirea trecătorilor, pericolul de incendii, înghesuiala... „Sfărîmarea scosurilor" era doar unul dintre gesturile menite a face oraşul mai oraş. Astăzi, după o pauză, tarabele şi scosurile au revenit în forţă botezate comerţ stradal şi butici.

Continuitate există în întunecimea în care se afundă oraşul căci cine ne luminează seara, iarna, străzile „dacă nu stelele şi luna"?

Ruptura afectivităţii, în forma ei de susţinere a elanului, s-a produs prin erodare lentă. Există o mîndrie în a fi bucureştean? Desigur că nu. Dacă bucureştenii se umflau în pene pentru că în pofida pestriţului de care aminteam, acum aproape 150 de ani, Bucureştiul era capul progresului, avînd o iluminare mai modernă ca a Parisului şi a Berlinului, astăzi nu avem nici „răspîntiaşii" care menţineau ordinea şi speriau răufăcătorii.

Mentalităţile au puncte hard şi doar acestea, prin destabilizare, produc schimbarea. De la „aşa făceau bătrînii" la „aşa e la modă", adică în pas cu timpul şi cu ochii spre viitor s-a făcut un pas mare la un moment dat. Şi totuşi este un pas în care „aşa făceau bătrînii", trecutul, trăgea de mînecă pe cei care priveau înainte. Şi astăzi căutăm trecutul, cel care securizează prin emoţia pozitivă pe care o aduce continuitatea. Să ne regăsim, pentru că ne-am pierdut. Pe drumul istoriei s-au pierdut identităţile, s-au comasat grupurile şi oamenii nu se mai regăsesc. Vechiul îl ştim şi este mai la îndemînă. De aceea, unii caută Bucureştiul de altădată. Dar el nu mai poate fi reînviat.

Sondajul făcut de Societatea Academică Română asupra a 101 bucureşteni arată că ei doresc un oraş curat, verde şi modern. Să fie oare adînc în acest oraş o frumoasă adormită pe care ar trebui s-o trezim încet, încet? Să fie această frumoasă acea „jolie femme" al cărei portret l-a făcut Paul Morand scriind în 1935 cartea „Bucharest"? Să fie lehamitea atît de mare pentru că oraşul de care scria Crutzescu există şi astăzi – „Oraşul este prost întreţinut, drumurile sînt de neumblat şi... ulicioarele sînt întunecoase, răsucite, prost pavate... Felinare cu o lumină lugubră, şovăielnică, gata să-şi dea sufletul se leagănă jalnic ici şi colo... şi gropile şi hopurile uliţelor"... – şi nimic nu mai animează speranţa?

Oamenii nu mai iubesc ca altădată. Nepăsarea există atît de adînc aşezată încît a devenit o boală naţională. Nepăsarea este contagioasă. Grav este dacă această contagiune se transmite între generaţii, devenind continuitate. Cine mai are atîta iubire pentru oraş aşa cum a avut-o Ulysse de Marsillac care, venit în 1845 în Bucureşti, la 24 de ani, a fost cel mai tandru cronicar al paşilor ezitanţi pe care oraşul îi făcea pentru a se pune pe picioare în ritmul modernităţii? Cine ar mai avea entuziasmul pe care el l-a trăit cînd s-a inaugurat în 1876 singurul trotuar din Bucureşti. Crutzescu ne spune chiar că „puţin înainte de a-şi da sufletul Marsillac a mai avut o mare mulţumire: primul tramvai străbate Bucureştiul." Era tramcar, dar ce contează!

Dacă afectivitatea a pălit, ar trebui ca locul ei să-l ia raţionalul. Sigur ne trebuie un oraş modern şi continuitatea trebuie să fie a proiectului. Rupturile se pot remaia la lumina zilei şi în zonele nebănuite ale vieţii de noapte, pentru că omul trăieşte ziua iar dacă unii nu dorm ei sînt rari şi au mulţi bani. Ziua putem să vedem ceea ce era cea mai mare dorinţă a francezului împătimit de creşterea Bucureştiului: aceea „de a elegantiza totul... ajutînd ce era, iar nu suprima". Curăţenia şi verdeaţa nu sînt numai însemnele modernităţii. Ele se exprimă şi în tradiţional. Pentru a fi modern, Bucureştiul reclamă comportamente urbane, mentalităţi noi, servicii, raporturi noi între oameni, indiferent dacă ei muncesc, trăiesc sau se distrează. Şi acest lucru durează şi chiar cere bani. Cînd nu vom mai găsi lipit pe bloc anunţul „Lumina de plată, vineri, 11-11,30, lăsaţi contorul şi banii la vecin", atunci vom trăi într-un Bucureşti modern. Şi lista lui „cînd" este cam lungă! Ar fi o continuitate în pozitiv, dar şi o particularizare de care avem atîta nevoie. Ea poate hrăni identitatea locală în nuanţele care s-au pierdut. Categoriile umane se vor multiplica şi nuanţa. Ele vor avea nevoie de locuri sociale în care viaţa să existe „ca praful de puşcă".

Radu IONESCU
critic de artă

Între un stil şi a avea stil

Între stil şi timp este o continuă luptă, un fel de „care pe care" îmbogăţitor. Timpul fuge, se duce, lăsînd în urma sa, drept mărturie, ce a dat mai bun. Arhitectură, artă, modă, literatură, vorbire, comportament, cizelate pînă la esenţele cele mai rafinate, rezistă fugii timpului, trec de la prezent la trecut, dar nu mor, perfecţiunea nu moare, rămîne martoră şi, adesea, pentru unii, reper sau chiar ideal.

Am văzut, mai acum cîteva zile – excelentă idee –, o reluare a unor filme de epocă, jurnale de actualităţi, instantanee mustind de adevăr şi de farmec. Calea Victoriei: lume multă, calmă, îmbrăcată elegant, fără ostentaţie. Chiar şi vara bărbaţii purtau pălărie, salutînd ceremonios, cu haină şi cravată, chiar pe caniculă. Doamnele, de o elegantă discreţie ştiind bine că strada-i stradă şi balul, bal.

Cam pe atunci intram, sau tocmai intrasem, la şcoală. Aveam domni profesori, nu „profi", pe care-i salutam şi care nu răspundeau ridicînd pălăria. Eram de foarte tineri cutare (numele de botez şi cel de familie) şi duceam mai departe, fiecare din noi, o lume, mai bună sau mai rea, care era familia noastră. Ne mai certam, ne mai încăieram, dar ne împăcam frumos, ca să nu ieşim din „stil". Aveam un coleg care-i spunea maică-sii pe nume. Eram cu toţii nedumeriţi: nu era nici al nostru, nici al trecutului; poate al viitorului pe care nu aveam cum să-l cunoaştem.

Tot cam pe atunci am fost invitaţi în casa unui coleg. Casă mare, cu mobile de stil, scumpe, dar ceva nu mergea. Mult mai tîrziu am înţeles că stăpînii nu aveau stil, între ei şi mobile fiind o prăpastie de netrecut. Mobila se poate cumpăra; stilul ba.

Prin anii '48-'49 am văzut pe stradă o platformă trasă de un cal, încărcată cu mobile (era epoca evacuărilor din case). Căruţasului bătrîn îi luase frîiele din mînă o doamnă îmbrăcată cu un trench şi legată la cap. Ţinuta, dezinvoltura cu care luase locul căruţaşului m-a oprit în loc: să fi fost o Victorie, să fi fost perechea conducătorului de quadrigă de la Delfi? Mai tîrziu am cunoscut-o: era Zoe Băicoianu care salva ce se mai putea salva. Stilul e ceea ce ai, ceea ce se perfecţionează, ceea ce nu se pierde, dar nici nu se capătă repede şi nici nu se cumpără. El este sau nu este. Ţăranul nedislocat are stil, mahalaua, nu. Ea are un mod de viaţă al ei, de generaţie spontanee, de care simulacrele de stil nu se lipesc.

Prin anii '90, cînd datorită situaţiei politice cabinetele de miniştri se schimbau la cîteva zile, un ministru, invitat la un dineu cu soţia sa, a răspuns invitaţiei, cu toate că fusese înlocuit chiar în acea zi. Gazda, amabilă, căinînd-o pe Doamna ex-ministru de cele petrecute; aceasta, imprudentă, i-a răspuns în franceza pe care, cu evidente dificultăţi, o învăţase: „A peine j'avais pris le gout du cabinet". N-avea stil! Nu avea nici soţia unui important personaj care aflase, nu se ştie de unde, că mănuşile 3/4 nu se scot (au ele un mic secret pe care nu-l dibuise) şi la o recepţie mînca cu spor sandwich-uri ducînd acasă, pe mănuşi, lista de bucate.

Au tinerii din ziua de azi stil? Au, fără îndoială, epoca avîndu-şi stilul său. Sînt oameni eleganţi în short şi o bluză iar alţii, „la costum şi cravată", nu. Este dovada elocventă că stilul vine dinăuntru şi poate îmbrăca orice haină.

Dacă fiecare epocă şi-a avut stilul ei, stiluri care, peste timp, corespund sensibilităţii unor oameni, epoci revolute continuă să nu fie prezente prin mobilier şi, mai rar, prin arhitectură. Ceea ce trece este stilul de viaţă, îmbrăcămintea, obiceiurile, nuanţele politeţii, felul de a vorbi. Acestea sînt înlocuite prin stil. Pentru a înţelege mai bine să ne referim la Henri Focillon care nuanţa atît de precis atunci cînd făcea distincţia între „a avea un stil sau a avea stil."

Claude KARNOOUH
profesor de filozofie

Evidenţa înşelătoare

„M-am născut prea tîrziu, într-o lumea prea bătrînă“ formula poetului traducea, cu mult timp înainte ca filozofia să o conştientizeze, măsura în care lumea noastră, sau cel puţin Occidentul, are în spate o istorie concretizată ca atare, gata să se repete cu o voinţă şi consecvenţă fără echivalent. Dacă te poţi desprinde de invazia actualităţii, domină un sentiment în care se combină repetiţia şi epuizarea. În Occident, şi asta de mult timp, inventivitatea se împlineşte în obiectele înseşi.

Şi totuşi, evidenţa înşelătoare încearcă să ne convingă de contrariul. În fiecare zi apare ceva nou care ne subjugă. Pe mine mă surprinde de fiecare dată faptul că e suficient să răsucesc un robinet ca să obţin apă caldă sau rece, potrivit nevoilor mele, că e suficient să învîrt un comutator pentru ca să obţin în plină noapte lumina; că e suficient să răsucesc cheia demarorului pentru ca automobilul meu să parcurgă sute de kilometri într-o singură zi; că urcîndu-mă într-un avion pot să ajung în cîteva ore atît de departe de casă, încît totul să mi se pară străin; că e suficient să-mi deschid computerul pentru ca să mă conectez la o reţea mondială de informare, de comunicare, de distracţie. Cum să negi această imperială permanenţă a noului? Nou care se confundă cu noutatea, adică efemeritatea noului, epuizarea lui ca inovaţie. Sîntem atît de prinşi de noutate, încît fără să ne dăm seama, cotidianul se modifică în funcţie de aceste mărfuri care ne sufocă; starea de spirit dominantă face din abundenţa imediată (sau din posibilitatea ei), statutul normalităţii, în acelaşi timp individuală şi colectivă.

Chiar şi în ţările cele mai bogate, apar semne care ne atrag atenţia amintindu-ne de ceva foarte vechi. Este suficient ca un val de frig timpuriu să vină pe neaşteptate pentru a bloca sistemul de comunicaţie, presupus a fi sigur, pentru a afla că oamenii mor de frig, afară, fără adăpost, ca în Evul Mediu, despre care ni s-a spus că a fost o epocă întunecată! Aceste amănunte ne pun pe gînduri, mai ales cînd detaliile devin copleşitoare, ca în ţările europene fost comuniste. Privite din unghiul modernităţii, acestea sînt simple disfuncţii, compensate de noutate, de fascinaţia exercitată asupra conştiinţelor şi totuşi nu este pur şi simplu un scandal că atunci cînd marile companii occidentale pot mobiliza sute de miliarde de dolari pentru proiecte spaţiale care recurg la tehnologiile cele mai rafinate ale momentului, să afli că pe o stradă din Paris, Londra sau New York cineva poate muri de frig ca cel mai nenorocit vagabond! Mai rău, în ţările fost comuniste bolile eradicate au revenit: în cîţiva ani: pandemii ca în zilele cele mai negre ale secolului XIX (holeră, tuberculoză, meningită).

Vechiul care reapare este mizeria. Dar ea nu este decît un semn, cel care readuce la suprafaţă probleme de demult: justiţia, buna guvernare, legea dreaptă, fericirea cetăţii. Şi odată cu ea se reîntoarce ceva şi mai vechi, mila şi compasiunea. Emoţia nu poate fi înlocuită de conceptul distant şi abstract al acţiunii umanitare. Aceeaşi oameni care deplîng în faţa ecranului televizorului soarta copiilor străzii din Bucureşti (de care trebuie, totuşi, să se ocupe cineva) trec indiferenţi pe lîngă copiii de pe străzile Parisului pe care codoşii îi pun să cerşească...

Societatea românească nu s-a transformat numai pentru că un strat subţire de oameni de afaceri şi de intelectuali precum şi acoliţii lor posedă telefoane celulare. Aceşti oameni se ghiftuiesc cu noutăţi şi nu au habar despre noul care a provocat căderea comunismului şi le impune astăzi constrîngeri imperative. Este suficient să cumperi oricare ziar românesc şi să citeşti rubrica faptelor diverse pentru a realiza că noul este încă departe, în pofida omniprezenţei noutăţii. Crimele relatate seamănă teribil cu ceea ce se poate afla la lectura oricărei lucrări de istorie socială rurală din secolul XVI... Noul şi vechiul fac casă bună împreună, se armonizează fără contradicţii, pentru că aici nu este niciodată prezent şi nu este deloc pus în practică noul contract social care a însoţit în Occident noutăţile tehnico-ştiinţifice şi obiectele pe care ele le introduc în cotidian. Cu alte cuvinte, iarăşi societatea românească a pus carul înaintea boilor, noutatea înaintea noului, care în situaţia dată se referă la un fenomen deja vechi în Occident: societatea civilă.

Şi îi este foarte greu să-şi facă acum ucenicia, tocmai pentru că societatea civilă şi fundamentul ei contractual sînt lent şi inexorabil distruse şi în Occident: ceea ce se prezintă ca acţiune politică nu este decît formalizarea puterii economice... care, aşa cum ştim de mult, duce un război permanent pentru a cuceri pieţele enunţat sub forma neutralităţii axiologice a legilor naturale ale pieţei. În lumea desenată de această neutralitate axiologică noutatea se poate machia în nou, epuizanta repetitivitate a obiectelor ţine loc şi de contract şi de etică.

Remarcabilă în devenirea societăţilor omeneşti este încăpăţînarea cu care vechile probleme sociale renasc de cîte ori se crede că doar noutatea mărfurilor poate rezolva totul.

Augustin IOAN
arhitect

Colapsul proiectului modern

Ceea ce se întîmplă împrejurul nostru este colapsul proiectului modern autohton. Impusă de sus – de regele Carol I şi aristocraţie întîi, apoi în forma sa vulgarizată de comunişti – modernitatea sucombă, fără a fi înlocuită cu un proiect alternativ de temeritatea şi completitudinea acestuia. În schimb „vine iarba“ (Radu Drăgan), e aici deja anomia generalizată. Probabil că nimic nu dă seama despre această stare de dezagregare irepresibilă cum o face arhitectura. Deşi nu este de neglijat nici mărturia celorlalte arte, arhitectura (aşa cum observau Manfredo Tafuri şi criticul său despre postmodernism Fredric Jameson), are graniţă direct cu proiectul ideologic şi societal, cu care se află într-o relaţie mai complexă decît aceea de cauză-efect. Încît, în absenţa informaţiilor precise (sau credibile) de funcţionare a primului sistem, putem avea o bună idee privind la starea urbanismului şi a arhitecturii.

Şi ce observăm? Starea lamentabilă a monumentelor istorice, care abia de doi ani încoace dau semne anemice de viaţă (deocamdată reanimate exclusiv de „tubulatura“ statului, care mulţi ani nu a concesionat proiecte-pilot sectorului privat şi acum, chiar dacă ar vrea, nu mai are cui). Într-un deceniu nu s-au putut restaura nici centrul istoric (lipscănia, cu toată prezenţa băncilor, este în continuare în stadiu de *slum* ultracentral), nici bisericile majore, nici edificiile moderne de pe marile bulevarde. A cere în aceste condiţii discutarea statutului de monument al arhitecturii postbelice devine de-a dreptul hilar (deşi Germania reface în porţelan de Meissen Stalin/Karl Marx Alee, pe care acelaşi Tafuri o elogia rezervat, ca şi toţi arhitecţii pe care i-am cunoscut la Berlin). Dar de ce să deplîngem doar monumentele, cînd, zguduite, atîtea clădiri ale Bucureştilor aşteaptă consolidarea anti-seismică? Că s-a găsit un „expert UNESCO“ să propună demolarea arhitecturii antebelice, sub cuvînt că este prea scump şi prea complicat pentru bieţii ingineri de structuri să o consolideze – nu este de mirare, după decenii de demolări; dar că a şi găsit spaţiu de publicare a aberaţiilor dlui în presa snoabă şi că nimeni nu a intrat cu respectivul Pampon în dialog profesional, asta e prea mult, chiar şi pentru România!

Ceea ce ne duce cu gîndul la alte „vechi, nouă“ (Mircea Ivănescu) probleme: lipsa de comunicare în interiorul breslei, între aceasta şi autorităţi, căci despre autorităţi între ele ce să mai vorbim... Faptul că, deşi e gata de trei ani, legea exercitării profesiunii de arhitect zace la dospit prin MLPAT şi nu numai, la cheremul jocurilor de interese ale antreprenorilor, inginerilor şi micilor magnaţi ai arhitecturii înseşi este un astfel de exemplu. Nu se înfiripă nici o presă cumsecade dedicată arhitecturii: revista *Arhitectura* agonizează, apărînd cînd iese de sub tipar, *Arhitext Design* nu mai are nimic din prospeţimea începuturilor lui Radu Drăgan şi Mihai Pienescu, *Axa* de-abia a apărut şi n-are condeie, iar *Virtualia* (www.ong.ro/virtualia) a pornit la drum chiar acum, cu mult entuziasm de la Cătălin Berescu şi Constantin Goagea şi, nădăjduiesc, cu mai mult succes decît celelalte. Probabil că absenţa criticii înseamnă că nu s-a atins nici masa critică de natură să o facă necesară (prea puţini arhitecţi, prea puţine personalităţi incontestabile, prea puţine case de valoare, în schimb prea multe gafe psihanalizabile sau chiar cercetabile penal). Cu siguranţă însă, această absenţă denotă lipsa apetitului teoretic, a dorului de meta-discurs şi introspecţie a arhitecţilor, pe de o parte, şi, mai cu seamă, înseamnă, pe de altă parte, că lipsa unei educaţii artistice la toate nivelurile instrucţiei şcolare se răzbună, producînd mutanţi cărora nu le pasă de monumente, de propriul spaţiu comunitar iar, cînd au bani, fac clădiri aidoma lor: ilogice, dar împodobite cu turnuri „superpuse“ de tablă galvanizată...

© A. Paul

Şi apoi băncile, oh, băncile! Singurii mari investitori în propria imagine, palate într-un peisagiu delabrat, sfidări adresate entropiei din patrie! Defel interesate de contextul amplasării lor (vezi Lipscanii, vezi ţara), sediile de bancă sînt singurul domeniu unde s-a făcut risipă de bani, de materiale bune, de tehnologii aici încă noi (dar, ca pereţii cortină care mult îi fascinează pe bancheri, epuizate vizual în vest de decenii, vezi Peter Blake şi a sa *Form Follows Fiasco*), ba uneori chiar şi de imaginaţie. Banca proiectată de *Avangarda* pe Vasile Conta a fost printre cele dintîi exemple curate (mai puţin poate slaba aluzie la Statuia Libertăţii, pe care o datorăm amplasării pe fostul parcaj al Ambasadei SUA...). Sediul BCR din Ghencea, al lui Ştefan Dorin – conversia unei hale vechi – dovedeşte şi el că sediul de firmă continuă să fie, potenţial, terenul arhitecturii de calitate, cel puţin de la Şcoala din Chicago încoace şi că Mamona îşi joacă serios rolul în istoria edificării, aşa cum l-au jucat clienţii „tradiţionali“, Cezar şi Dumnezeu însuşi.

Or, pentru mărunţii noştri cezari continuăm să finisăm Casa Republicii, unde mult le place să cogiteze. În schimb, fără nici o explicaţie logică, cei din primărie amînă demararea proiectului Bucureşti 2000, nedorind poate să „vîndă străinilor“ perimetrul centrului civic, din exploatarea căruia dulce ca mierea e şpaga investitorului. Care investitor însă nu mai există, lehămesit de atîtea ţoape indolente şi lipsite de profesionalism, dar pline de aere, care ocupă fotolii de consilieri doar pentru a fi contra oricărei viziuni vindecătoare asupra oraşului.

Dar nici pentru Creatorul suprem nu ne dăm în lături să ridicăm lăcaşuri giganteşti. Catedrala Neamului s-a proiectat, în ciuda indignării legitime a intelectualilor responsabili – înfieraţi atunci, cu mînie proletară, căci meritau, în „presa de specialitate“ de pe dealul Mitropoliei. Nu ridicarea unei noi biserici surprinde aici, cît ignorarea căilor legale de ajungere la un proiect serios, dispreţul pentru specialişti şi transformarea unui fapt ce s-ar fi cuvenit înălţător într-o jonglerie: iuţeala de mînă a prestidigitatorului şi nebăgarea de seamă a societăţii. Vom avea astfel încă un edificiu gigantic, aşadar prost – ca orice *hybris*. Sindromul ctitoririi la scară cosmică, de care ne-am trezit infectaţi cu toţii, de la arhitect – „colaboraţionist“ ieri, lipsit de minima moralia azi – la client – politruc ieri, inexplicabil îmbogăţit azi – este probabil, alături de dispreţul pentru spaţiul împreună-locuirii, cea mai gravă maladie de care „mioritismul“ s-a lăsat infectat cu voioşie.

Şi iată-ne la finalul proiectului modern românesc: oraşul este distrus, îi cîntăm doar îndoielnice stări aurorale din trecutul interbelic, căci ce altceva a mai rămas nepîngărit? Casele, părăsite, se întorc la cele din care au fost alcătuite. Lipseşte un plan general de urbanism. Nu există un proiect de dezvoltare a urbei – ne-au dovedit-o alegerile recente. Centrul e în ruină, e maidan sau loc de defilare cu tancurile. Nu refacem monumentele, dar facem zgîrie nori. Sînt vile nemernice pe conturul oraşului, iar intrările în oraş sînt cea mai elocventă icoană a României de azi. Aşa e arhitectura, iar ca dînsa sîntem noi.

EDILEME EDILEME EDILEME

Petele de culoare

Mi-a plăcut întotdeauna Bucureştiul, pentru că îţi lasă libertatea să descoperi mereu cîte un amănunt nou, cîte o surpriză. Nu e sistematic, nu e organizat, ordonat, curat: e o alternanţă evidentă de cenuşiu şi pete de culoare. Îmi place şi cenuşiul, sau, mai bine zis, mi-a intrat în sînge. Dar mai eficient e să pomenesc petele de culoare. Schimbările care-mi plac cel mai mult se înscriu în rîndul inutilităţilor: dorinţe imprimate de o americanofilie de duzină. De pildă, poţi comanda acum, în Bucureşti, mîncare acasă: *Pizza Jerry* te aşteaptă să-i telefonezi, cu topping-urile ei la alegere; e pufoasă şi vine prompt, aproape oricînd. La fel mîncarea chinezească, japoneză, grecească sau arăbească (nu discutăm neapărat calitatea, ci gestul). Au apărut, tot în Bucureşti, *magazine de inutilităţi* agreabile: *Bruno, Interior, Hippie Hippie Shake, Imperial* etc. Există *florării simandicoase,* cu flori exotice, fundiţe şi celofanuri (şi, trebuie s-o spunem, flori de plastic).

Inutilităţile, conform unei cunoscute logici kitsch, se pot transforma, oricînd, în *utilităţi: aromatizoarele*, de pildă, nu lipsesc din nici un taxi. Şi, cu aproximaţie din nici o toaletă. *Toaletele* în primul rînd, au început să existe: la restaurante, localuri, chiar dotate cu hîrtie şi săpun. Doar în oraş, din loc în loc – încă nu. Nu sîntem pregătiţi. O dată cu toaletele, magazinele au trecut la *cabine de probă*. Nu o mai faci (proba) pe sub fustă, în faţa vînzătoarei, ci după perdea, în linişte.

Oamenii s-au civilizat şi altfel: la restaurante comandă şi *salate* de cruditaţi şi mestecă *gumă* după ce-au mîncat. În buzunare umblă cu *batiste igienice* la pachet, pe care ţi le oferă dacă n-ai la tine.

Între centru şi periferie e o diferenţă sensibilă. O vineri seara la cinematograful Studio, de pildă, e revelatorie în privinţa liniei modei (evident, adaptată oarecum contextului şi posibilităţilor): vezi griuri, tocuri groase, pantaloni mulaţi şi evazaţi, geci de piele... O piaţă în Drisator îţi schimbă perspectiva: gecile de piele rămîn, dar se scorojesc, pantalonii mulaţi devin colanţi ieftini sau treninguri „cu scîrţ". La periferie, oamenii cumpără mai mult de la tarabe. Magazinele simandicoase, în care totul lustruieşte, inspiră neîncredere...

Cerşetorii sînt peste tot, dar parcă mai introvertiţi: plăcuţele spun mult pentru ei. *Cîinii vagabonzi* rămîn marcă a Bucureştiului, dar sînt mai integraţi, precum gîndacii de bucătărie: dacă le ştii tabieturile, nu ai conflicte cu ei. *Comerţul alimentar de stradă* parcă nu mai e atît de în floare; sînt tot mai puţini gurmanzi ce înfundă, în grabă, cîte o brînzoaică în gură din mers... Mai intră şi ei în cîte-un fast-food...

Strada e animată de meserii noi: *promoter*-ii. Tineri şi tinere ce împart pliante, fie pentru slăbit, fie pentru concursul lunii... Alţii te pun chiar să guşti: o supă, o ţigară, un suc... .

Aceeaşi stradă s-a colorat prin panourile publicitare: *„Cine ia metroul, deschide radioul". Ziarele* îşi prezintă şi ele subiectele, cu litere de-o şchioapă deasupra tarabelor: „Incredibila crimă din..." Zgomotul străzii a devenit *muzica* lansată de PRO TV: Bocelli, Thalia, Dan Bittman...

Idolii sînt tot lansaţi de PRO TV, ce s-a erijat într-un soi de industrie, dar şi ideologie naţională. Ne „ghidăm" după *Esca, Andrei şi Ioana, Geanina, Fraţii Vintilă*... Ei ne dau, sînt „ai noştri"... Talk-show-ul e modalitatea consacrată de defulare; acolo mulţi români îşi sintetizează, ca la carte, lecturile şi părerile, şi se aud, cu bucurie, în versiune naţională... Dacă oamenii din Bucureşti mai citesc sau nu, nu ştiu... Cert e că oferta de carte continuă să fie uriaşă. Sîntem împînziţi de manuale de popularizare, care ne învaţă să gîndim pozitiv, să ne autoevaluăm, să fim „şefi de succes"...

Ochiul străzii a rămas indiscret şi curios. Strada bucureşteană te scrutează, te taxează, chiar dacă nu întotdeauna pe faţă... Nu ai protecţia intimităţii, oamenii nu par a-şi ajunge fiecăruia dintre ei... Mai e pînă atunci. Mai e pînă vom avea trotuare, lumini, loc pe stradă de cîini, multe coşuri de gunoi, clădiri renovate, calm... Deocamdată – trăim petele de culoare!

Iaromira POPOVICI

Oraşul meu – compunere –

Trăiesc într-un oraş în care, din cînd în cînd, sînt găsite geamantane cu chinezi tranşaţi, în care hoţii fură 49 de salamuri şi îşi lasă cu dezinvoltură la locul „crimei" buletinele de identitate, în care şcolile sînt evacuate în urma unor ameninţări telefonice cu bombe, puse la cale de elevul Dima dintr-a şaptea (acesta, odată scăpat de coşmarul orei de fizică şi cuprins de remuşcări se va preda, într-un gest superb, Poliţiei).

Biblioteca Universitară din oraşul meu este găzduită de fostele Grajduri Regale. Peste drum de ea se află, la o azvîrlitură de halbă una de alta, „Mica academie cu mici şi bere" şi o altă instituţie care se ocupă tot de reţeaua de canalizare a urbei.

Comandouri de pensionari din oraşul meu sună la „Tucă Show" sau la emisiunea lui Păunescu. Tinerii îşi încearcă norocul la Radio Contact, sperînd să cîştige parasolare sau casete audio cu solişti din Pantelimon care înjură de mamă în limba engleză.

În oraşul meu nu mai există paznici: acum avem „badigarzi". Ei sînt nişte oameni îmbrăcaţi în negru care se cred ninja, terminatori sau ştergători (vezi: *Eraser* cu Arnold) şi care asigură paza de corp a uzinelor, consignaţiilor sau bodegilor. Scopul vieţii lor (foarte greu de realizat, poate imposibil dată fiind natura sa ideală) este să îi prindă pe hoţii de salam, mai ales pe cei cu buletin.

Semnul cel mai evident că s-a schimbat ceva în oraşul meu este că acolo unde Ceauşescu începuse să construiască un „circ al foamei" se ridică acum o facultate particulară. Semnul cel mai evident că lucrurile se vor schimba şi pe mai departe este promisiunea domnului Traian Remeş că bugetul va fi în curînd alimentat şi de banii proveniţi din impozitarea economiei subterane. Adică din impozitele plătite de hoţii de salam.

Cristian MUNTEANU

„Für Elise", „hai sictir!" şi „o zi bună!"

O femeie bine îmblănită trece acum pe Boteanu spre Piaţa Revoluţiei – aceea aflată între fostul C.C. al P.C.R. şi fostul Palat Regal – strigînd în celularul ei: „Alo, Fane, tot la Larnaka eşti?"

Formez un număr de telefon al unei firme de deodorante şi, pînă mi se dă legătura cu cel căutat, aud în aparat „Für Elise" de Ludwig van Beethoven; la un moment dat apare pe fir o voce de mascul care urlă, cuiva, o clipă: „Auzi, mă? hai sictir!" ca după aceeea să se refacă legătura cu „Für Elise".

Mă lasă rece ce e nou şi vechi în Bucureşti. Sînt dintr-acei cîţiva, foarte puţini, OK, care s-au condamnat la a iubi acest oraş, orice li s-ar întîmpla, oricîte ar auzi, oricîte ar pătimi ca în tot ce e dragoste incondiţională. Nu pot scrie fără el. Mai egoist, mai sălbatic, mai nătîng nu pot fi nici faţă de o femeie. Fireşte că e o nebunie. „Numai nebunii mai pot iubi oraşul nostru" – mi-a spus, în urmă cu 22 de ani, un prieten, psihoterapeut, luîndu-şi rămas bun, el emigrînd în Elveţia – „eu mă duc să tratez alţi nebuni".

Nebunia porneşte de la o idee simplă şi curată ca „bună ziua": toţi caută normalitatea! E de un hazotragic enorm şi binefăcător, cu o urare de: „o zi bună!" împletită zilnic, în tot oraşul, cu „hai sictir", precum chiflele acelea numite cîndva „japoneze".

Radu COSAŞU

Botezul stradal

Scuza mi-o găsesc singur: ca nebucureştean prin naştere, nu sufăr din motiv că cea mai mare parte a numelor de străzi din Capitală reprezintă pentru mine, încă, repere secrete; mă refer, evident, la străzile care mai sînt străzi adevărate, nu la aleile înghesuite între două blocuri, în cartierele proletare din cele patru colţuri ale oraşului, alei care, la drept vorbind, ar fi mai potrivit să poarte cifre decît nume. Nu pentru că asta le-ar da vreun aer american, ci pentru că uniformitatea lor strivitoare asta merită.

Primul meu domiciliu bucureştean a fost *pe Splai*. A trecut ceva vreme pînă am înţeles că splaiul este al cuiva în particular, şi anume *al Independenţei*. De patru ori l-am văzut pe viu pe Ceauşescu şi două asemenea evenimente s-au petrecut pe Splai – inspecta actuala Casă Radio, fost virtual Muzeu al Partidului; fac pariu că dacă ar fi apucat să-şi termine *ctitoria,* şi Splaiul ar fi fost rebotezat. Sau: îmi conduceam seara prietena la căminul ei din *Complexul 6 Martie*, pe bulevardul *Kogălniceanu* (fost *Gheorghiu-Dej),* mergeam spre facultate, facultate care se afla pe bulevardul *Republicii*. În acest timp, ca student, ani la rînd am avut şansa să stau ore întregi la taclale cu cîţiva domni bine care-mi povesteau cîte-n lună şi-n stele despre un Bucureşti fenomenal. Un Bucureşti care trecea direct din amintirile lor în imaginaţia mea, pentru că îmi lipsea reperul elementar, numele străzii: nu conta atît de mult că cei ce stăteam de vorbă aveam vîrste diferite, cît conta faptul că fiecare uza alte nume pentru aceleaşi străzi. De vreo două ori mi s-a explicat care este drumul pe care eroii „Nopţii furtunoase" se întorc seara de la *Iunion,* după cum de vreo trei ori mi s-a spus pe unde era Casa Verde – şi tot degeaba. De fiecare dată, străzile erau cam altele.

Cred că problema denumirilor stradale cuprinde două aspecte: în primul rînd, oportunitatea unui nume din punctul de vedere al bunului-simţ; iată o stradă *Giovani Boccaccio* care se află între *Alunişului* şi *Vultureni*, paralelă cu *Praşilei,* stradă *Praşilei* care se intersectează cu *Împăratul Traian;* sau o stradă *Fierarilor* paralelă cu *Ştefan cel Mare.* Bulevardul *Iuliu Maniu* se întretaie cu strada *Vasile Milea,* strada *Occidentului* te conduce în Piaţa *Sfinţii Voievozi*, strada *Constantin Brâncuşi* se continuă cu strada *Lucreţiu Pătrăşcanu* şi te duce în *Bulevardul Basarabiei* etc. etc. Al doilea aspect, cel mai suculent, este oportunitatea politică a diferitelor nume; aici s-ar putea scrie lucrări savante despre felul în care zbaterea politică a ultimului secol a influenţat nomenclatorul de străzi bucureştene: *Republicii* şi *Carol I, 1 Mai* şi *Mihalache, Ştefan Furtună* devenit *Constantin Noica*, şi altele, şi altele, şi atîtea altele.

Sigur că Bucureştiul, ca atare, este un oraş tînăr, sigur că totul, în fond, este istorie. Nu schimbarea în sine este aiuritoare, ci criteriul după care ea se face. Cîtă vreme criteriul după care se schimbă numele străzilor Capitalei este cel politic, înseamnă că nici ţara nu este încă aşezată. Ea va fi aşezată atunci cînd un om se va naşte pe o stradă oarecare şi, la moartea lui, peste 80 de ani, strada în chestiune va purta acelaşi nume. De preferinţă nu *Praşilei*.

Adrian CIOROIANU

Pactul de amabilitate

De la o vreme observ că dintre cunoştinţele mele au dispărut o seamă de persoane; duduia Mimi, nea Mircea, doamna Caliopi ş.a. Ele n-au ştiut niciodată cum mă cheamă pe mine, numai eu trebuia să le ţin minte, să le salut, să le alint numele cu voce mică, pîndind pe faţa lor ecoul tonului umil şi zîmbetului meu chinuit. Duduia Mimi stăpînea raionul de mezeluri de la Alimentara; nea Mircea de la Aprozar, în marea lui bunătate indiferentă, îmi dădea acea salată, îndelung pîndită, pe care, cînd îmi venea rîndul, o alegeam din grămada de verdeţuri uşor pălite, cu sentimentul victoriei; doamna Caliopi – întrerupîndu-şi conversaţia cu „colega", semn de consideraţie! – îmi spunea cîteodată că „mîine s-ar putea să primim Ness" şi, uneori, informaţia se dovedea exactă.

Am vrut o dată să aflu în ce măsură dependenţa clientului de aceste „autorităţi" le dă lor sentimentul importanţei şi al puterii: vînzătoarea pe care am întrebat-o m-a privit nedumerită. Ea vedea clientela magazinului ca pe o fatalitate a meseriei, ca pe un risc, nicidecum nu-i trecea prin minte să analizeze în vreun fel relaţia negustor-cumpărător; am vrut să ştiu dacă, măcar aflîndu-ne faţă în faţă „la raion", contez cît de cît pentru ea, fără să dau bacşiş ş. a. „În cît timp mă uiţi?" *„Chiar în timp ce vorbesc cu dvs.!"* (s.n.) Locuiesc şi acum în aceeaşi zonă a oraşului ca înainte de '89. Alimentara a devenit un Comaliment. Ness-ul mi-l procur de la taraba din gura metroului: nu ştiu cum îl cheamă pe vînzător, nici el nu-mi ştie numele, dar mă salută, chiar dacă nu mă opresc zilnic să fac vreo cumpărătură. La Comaliment a început să mi se dea, pe cuţit, cîte o aşchie de telemea, să decid dacă iau sau nu; supărare nu-ncape dacă observ că-i sărată. Mi se spune, fără să întreb, că peste două zile o să vină un transport nou, să caut atunci ceea ce-mi place. Mă salută cineva la Poştă: abia după un minut-două îmi aduc aminte că e doamna de la „sticks-uri", la taraba căreia nu m-am mai oprit de-o vreme. Neputînd ieşi din casă, rog pe cineva să-mi cumpere ziare de la ţigăncuşa care vinde la standul de vis à vis de chioşcul de reviste. În afară de ziarele obişnuite, cele două cotidiane pe care le cumpăr zilnic, mi se aduce şi unul pe care-l iau numai o dată pe săptămînă: „fata şi-a amintit că sîmbăta iei şi ziarul ăsta". Nu ştie cine sînt, nu ştiu cum o cheamă. Dacă-i lipseşte ziarul pe care-l caut, dă fuga la chioşcul de vis à vis şi mi-l aduce, fără să pretindă nimic în plus. Fireşte, totul e scump, preţurile cresc, îmi socotesc cu grijă banii înainte de a mă hotărî să aleg ceva. Dar acum zîmbetul nerăbdător, vocea amabilă, gestul prevenitor au devenit „ticurile" vînzătorilor. Într-un mic sector al societăţii încep să contez ca persoană: mă costă, bineînţeles, dar parcă „înainte" primeam ceva pe gratis? Preţurile erau fixe, însă mintea-mi era plină de tot felul de nume de alint pentru persoanele ce nu-mi dădeau atenţie, pe faţă mi se lăţeau tot felul de zîmbete false iar umilinţa de-a fi cumpărător n-o adăuga nimeni sumelor rezonabile cu care-mi plăteam „dreptul de-a sta la coadă". Astăzi am alte probleme decît „înainte", mai grave, unele, dar cu „spaţiul comercial" am încheiat un pact de amabilitate care, slavă Domnului, a început să funcţioneze. Negustorii au aflat/învăţat că prosperitatea şi viitorul lor depind (şi) de cumpărător, ceea ce parlamentarii, miniştrii şi primarul oraşului par că pregetă încă să înţeleagă.

Tita CHIPER

EDILEME EDILEME EDILEME

Pe cînd se vedea linia orizontului

Copil fiind, Drumul Taberei cutreieram. Era pe la mijlocul anilor '60, ne mutasem de curînd pe strada Compozitorilor (venind de pe Calea Griviţei), într-un cartier care pe atunci abia se năştea din spuma chemării la întrecere socialistă. Blocul unde locuiam cu ai mei era la marginea oraşului. Ca să vă faceţi o idee, Piaţa Moghioroş (sau cum i s-o mai fi zicînd azi) şi tot ce se află dincolo de ea nu existau (sau existau doar virtual, pe „planşetele arhitecţilor"), în locurile acelea întinzîndu-se cît vedeai cu ochii o ţară a nimănui. Ieşeam din casă, făceam cîţiva paşi (mici, de şcolar) şi vedeam linia orizontului. O priveam fascinat ore-n şir, sorbeam ca pe cel mai dulce sirop spaţiul imens dimprejur ori mă lăsam sorbit de el, de cerul albastru şi clar pe care alunecau alene – către alte guri, ale altei specii – mormane de vată de zahăr. Într-o zi, pe cînd hoinăream în căutarea unui nou teritoriu de joacă, am dat peste un lan de grîu, cu spice aurii, desprinse parcă din stema patriei. Am pătruns în el, neînfricat precum un căpitan Cook de treişpe ani, cu gîndul de a-l explora şi aproape imediat sandalele mele au întîlnit ceva miraculos: o ciupercuţă. Pe urmă, încă una. Şi altele, şi altele. Mii de ciupercuţe albe, comestibile, presărate printre spicele de grîu, îmi şopteau: *Culege-ne, băieţaş! Du-ne la mămica ta, să ne facă ciulama!* Le-am ascultat îndemnul şi le-am cules. Mi-am umplut cămaşa cu vreo cinci kile de ciuperci, apoi am alergat într-un suflet acasă unde le-am deşertat într-un lighean. După care am dat fuga înapoi, înarmat cu nişte plase. Le-am umplut şi pe astea. Şi tot aşa, am cules ziua-ntreagă ciuperci pînă m-a învins oboseala. Cum e lesne de presupus, luna aceea a fost pentru burta mea Luna Ciupercilor.

Astăzi, linia orizontului nu se mai zăreşte de nicăieri. Oricum, nu de-aici, de pe Drumul Găzarului, unde locuiesc în prezent. Iar ciupercile îmi apar în cale numai pe tarabe, la piaţă. Ciuperci refuzate la export, fiindcă se zice c-ar fi contaminate radioactiv.

Dan STANCIU

Oamenii de pe strada mea

Nu m-am născut în Bucureşti dar, de cînd aveam şase ani, locuiesc în acest oraş. Mai precis, într-un cartier în care înainte de a fi blocuri erau o mahala şi tîrgul de la Cioplea. Şi, unde în mod cu totul ciudat, pe partea stîngă, cum te duci spre centru, a bulevardului Camil Ressu (fost Ion Şulea, fost Iosip Broz Tito), în spatele unei faţade de blocuri de beton, a rămas un fel de sat, cu biserică, uliţe neasfaltate, case ţărăneşti cu fîntîni în curţi, grădini de zarzavat şi grajduri pentru vite. Uliţa principală se cheamă Ilioara şi e cunoscută prin faptul că acolo e o şcoală de şoferi şi o clinică veterinară. Mai e şi o fabrică de stîlpi. E o zonă mai rurală decît ar fi o mahala obişnuită. Pe strada mea sînt însă doar blocuri şi greu poţi bănui existenţa amintitului sat la o distanţă de numai cîteva sute de metri.

Ceea ce m-a fascinat însă totdeauna au fost meşterii şi negustorii ambulanţi care trecînd pe strada mea, îşi ofereau serviciile în gura mare. Cînd eram copil îmi închipuiam că ei trebuie să vină din *satul* vecin ceea ce poate, era chiar adevărat. Oricum, păreau din altă lume. Şi astăzi se mai aude din cînd în cînd un pas de cal, urmat negreşit de o voce puternică şi în acelaşi timp înfundată: „pămînt de flori" şi clonc, clonc, clonc, clonc, copitele calului pe asfalt. Alteori vine un om în halat albastru, înclinat într-o parte de greutatea ce-o poartă sub un braţ. Strigă la interval de cîteva zeci de secunde: „geamuri..." Mai demult trecea şi un altul care zicea: „reepar butoáie..." Acum nu mai vine. Poate nu mai are clienţi. Sau poate a murit şi n-a avut cine să-i preia ocupaţia. Au dispărut şi mai clasicii ţigani pereche: femeia cu glasul ei tînguit „sticli goale murdare cumpăă..." şi bărbatul cu „haini vechi". A rămas în schimb măturarul care strigă pe mai multe tonuri: „mătura, mătura / măturică, măturea / mătura". Un întreg spectacol sonor. Dar să nu-i uit pe cei ce vin la sfîrşitul verii cu „mureee, mure de pădure".

Într-o dimineaţă, acum cîţiva ani, a apărut un strigăt nou, pe care la început nici nu l-am înţeles. Un cuvînt lung, zbierat însă dintr-o singură răsuflare ţărănească: „mtînaruu..." Omul, îmbrăcat cu surtuc şi pantaloni maro de postav ţărăneşti, poartă un bidon de metal în mînă. E smîntînarul, cel ce aduce smîntînă. Ieftină şi bună. Are mare succes. L-am întrebat odată de unde e. „De aci, de peste drum, de la Ilioara. Sîntem ca şi vecini".

Andrei MANOLESCU

Părerile unui pieton

Permiteţi-mi să încep scurta mea intervenţie în problema Vechiului şi Noului în aglomerata noastră urbe cu o observaţie de o evidenţă strivitoare: anume că, dacă înainte vreme străzile erau pentru maşini, astăzi, graţie uimitoarelor progrese de la poziţia bipedă la patru roţi, *şi trotuarele sînt pentru maşini!* Este un adevăr axiomatic, care mă face să prevăd că, în curînd, *nu vor mai exista trotuare* (ele fiind, dintr-un p. d. v. istoric, o fază de tranziţie) şi deci maşinile vor putea fi parcate direct în case – în antreuri, pe holuri, eventual în sufragerii. Acest lucru ar avea avantaje imediate, dintre care aş releva două: *renunţarea la alarmele antifurt* (care s-ar dovedi riguros caduce) şi *protejarea de intemperii* (intemperiile fiind, la Bucureşti, în toate sensurile *fatale!*). Şomerii ar beneficia, în fine, de acele privilegii pe care sînt nevoiţi, deocamdată, să le smulgă fraudulos – prioritatea, proximitatea, selectivitatea – iar pietonii s-ar bucura, la rîndul lor, de faţadele caselor, de laterale, eventual de acoperişuri – pe care s-ar circula, sînt convins, mult mai bine decît pe trotuarele de acum... (Într-o perspectivă nu prea îndepărtată ar putea exista riscul ca *şi faţadele, lateralele* etc să fie invadate de automobil; nu-i nimic, se anvizajează şi posibilitatea ca *pietonii să dispară cu totul din peisaj* – un preţ, în fond, neglijabil dacă luăm în considerare puţinele servicii pe care le aduce pietonul unei circulaţii într-adevăr fluente!)

Nimic nu este destul şi nici-un efort prea mare pentru *a implementa o civilizaţie demnă de secolul XXI pe malurile Dîmboviţei*. „Pedestrul" – această relicvă a Vechiului într-o urbe cu totul Nouă – va sfîrşi prin a deveni o simplă notă de subsol în viitoarea Cartă a Drepturilor Omului-Maşină. E cu totul limpede, prin urmare, că nu va mai putea emite pretenţii sau păreri – motiv pentru care mă şi grăbesc să vi le împărtăşesc astăzi, 18 decembrie 1998: *mîine va fi prea tîrziu*.

Alex. Leo ŞERBAN

La volan

Între 1994 şi 1997, am predat limba şi literatura română la Universitatea din Roma. Veneam, aşadar, acasă doar în vacanţe, după perioade de cîteva luni petrecute la *caput mundi*. Şi pentru că am făcut adesea drumul de întoarcere cu maşina, de fiecare dată (re)luam primul contact cu bucureştiul de la volan. Am putut astfel trece în revistă, în timp, vechiul şi noul din punct de vedere automobilistic.

Vechi (pentru că străzile bucureştene nu sînt încă de conceput fără) şi noi (pentru că în fiecare primăvară apar altele) sînt gropile. După ce parcurgi sute de kilometri pe asfalt „de tip occidental", gropile naţionale îţi par mai monstruoase decît atunci cînd, „stabil" fiind, le vezi zi de zi şi an de an, învăţîndu-le pe dinafară (la intersecţia străzii X cu strada Y lipseşte un capac de canal, în Piaţa Z, sînt trei gropi mari pe dreapta, aşa că trebuie să ţii stînga, unde sînt mai multe, dar mai mici etc.). Apoi, traficul. Aici, dacă ne ia gura pe dinainte, aproape că ne vine să zicem că ne-am occidentalizat („am ajuns şi noi, domne, s-avem ambuteiaje ca la Paris"). Cu diferenţa că semafoarele sînt cu totul şi cu totul nesincronizate, iar şoferul român/bucureştean face cam tot ce-i trece prin cap (merge încet pe banda din stînga şi face depăşirile pe dreapta, e ambiţios şi nu-l lasă pe aproapele său aflat în dificultate să-i treacă înainte, „se ia" de femeile aflate la volan, claxonează tot ce-i iese în cale, înjură asemenea, iar şofatul este pentru el, în toate împrejurările, nu o simplă rutină, ci o problemă de demnitate, o ocupaţiune în care îşi pune întreaga personalitate). În sfîrşit, parcările. La acest capitol, ne-am organizat de-a binelea, cu sistemă. În centru, locurile de parcare de pe spaţiul *public* sînt concesionate unei firme *private*. Pînă aici, e bine. Reprezentanţii firmei respective încasează frumuşel banii, şi de-aici începe să nu mai fie bine. Ce plăteşte, de fapt, şoferul bucureştean, cu banii respectivi? Mai nimic. doar faptul că ocupă, un ceas-două, un loc de pe spaţiul public. Altfel, panouri mari te avertizează, în fiecare parcare, că firma care încasează banii nu răspunde de nimic şi nu asigură nimic (nici măcar strîngerea gunoaielor din parcare ori, acum, deszăpezirea). Pe bon scrie că „integritatea autoturismului este asigurată de organele abilitate". Mersi. La Roma, de pildă, în parcările concesionate privaţilor, laşi maşina, dar laşi şi cheile; omul din parcare răspunde de tot şi asigură tot, inclusiv politeţea şi conversaţia plăcută (giantă latină, n-ai ce-i face...).

Altminteri, de cîte ori intram în Bucureşti, observam, din mersul maşinii, magazine noi, panouri publicitare colorate, construcţii din beton şi sticlă ridicate rapid (un omagiu adus arhitecturii occidentale din anii '60), firme luminoase şi altele asemenea. Dar orice privire admirativă mă costa un dat (la propriu) în gropi...

Mircea VASILESCU

Am văzut şi români fericiţi

Întotdeauna i-am fericit pe cei care sună la talk-show-uri şi, spunîndu-şi păsurile, le înmoaie inimile „factorilor de decizie", făcîndu-i să promită rezolvarea oricărei probleme. „Ia uite, domnule, ce uşor pot să-şi facă unii viaţa mai frumoasă; un simplu telefon, şi necazul care te chinuie se topeşte de parcă nici n-ar fi existat" – îmi spuneam eu, nu fără oarecare invidie, cînd vedeam că personalităţile de pe ecran deveneau dintr-o dată foarte receptive, îşi notau cu interes toate datele problemei şi decretau cu naturaleţe – cu zîmbetul pe buze, dar cu o privire hotărîtă, care nu lăsa loc la nici o îndoială – că se vor ocupa *personal* de rezolvarea chestiunilor în cauză. Din această activitate simpatică, unii telespecatori obţineau chiar – cînd invitatul era primar – promisiuni ferme pentru casă.

Ei bine, acum doi ani am avut un moment de euforie în calitatea mea de consumator media, cînd am trecut peste orice reţinere, am telefonat şi am intrat în direct într-o astfel de emisiune. Era la cîteva săptămîni de la alegerile generale pentru primării, şi defunctul post de televiziune *Amerom – Canal 38* iniţiase o emisiune în cadrul căreia îi invitau, prin rotaţie, pe toţi primarii de sector sau pe directorii de la RADET, REBU ş.a.m.d. să discute cu populaţia. Emisiunea era de tipul celor care se constituie într-un birou de audienţă ad-hoc. S-a nimerit ca într-o zi, tot schimbînd canalele, să dau peste această emisiune, iar invitat să fie chiar primarul sectorului patru, *primarul meu* adică. Oamenii sunau care mai de care, povesteau despre ţevi sparte, despre şanţuri lăsate neacoperite de „echipele de intervenţii" sau despre străzi desfundate. Domnul primar Luţu asculta foarte serios toate *lăcrămaţiile*, cerea amănunte cînd era cazul, se arăta cunoscător al unor străzi cu problemele lor aferente, îşi nota, desigur, totul, şi neregulile erau ca şi rezolvate. „Mîine am să trimit eu o echipă acolo şi după aceea voi veni să văd cum şi-au făcut treaba." Sau „Voi avea grijă ca cei care s-au făcut vinovaţi de aceasta să fie sancţionaţi". Ce să mai zici? Te simţi protejat şi răzbunat, totodată. Ca în povestirile cu Vodă Cuza. Îmbărbătat de aşa sentimente, mi-am luat inima în dinţi şi m-am hotărît să sun şi eu. Nu puteam să ratez o astfel de ocazie! Şi, dacă tot nu puteam să cer o casă – aveam deja una -, măcar să fac un bine comunităţii din care fac parte. Or, nu puţine sînt problemele cu care se confruntă ghetto-ul proletar în care locuiesc. Iată, de exemplu, una dintre ele: strada care trece pe lîngă blocul meu, Reşiţa, deşi este destul de lungă şi e circulată de mai multe mijloace de transport în comun (deci nu e una chiar neimportantă), nu are, practic trotuare. Are rigole de noroi sau, în cel mai bun caz, foste trotuare umplute cu noroi aluvionar. Prin urmare, cînd plouă, oamenii merg pe carosabil, expunîndu-se pericolului etc. E o problemă care merită să fie pusă într-o astfel de emisiune, nu?

Aşa am gîndit şi eu cînd am pus mîna pe telefon. „Da, domnu' Bădescu, care-i necazul?" – m-a întrebat sigur pe el moderatorul emisiunii. Eu, cu telefonul la ureche şi cu ochii în televizor, am turuit pe nerăsuflate toată povestea, pe care mi-o formulasem în minte de dinainte, cu „rigole de noroi" şi „trotoare umplute cu noroi aluvionar". Gospodarul sectorului a fost de acord cu mine, s-a arătat chiar puţin revoltat că situaţia este aşa cum o prezint eu şi a promis că va lua măsuri. Am fost, o după-amiază întreagă, de-a dreptul fericit. A doua zi, cu aceeaşi bună dispoziţie, mă aşteptam să văd „echipele de intervenţie rapidă". E foarte frumos să faci un bine semenilor tăi fără să fii ştiut. Şi – ce să mai facem paradă de altruism? – să nu fii nevoit să mergi pe stradă şi să te bagi în noroi atunci cînd trece vreun troleibuz în viteză pe lîngă tine.

Acum, la doi ani de la fericirea mea de-o după-amiază, aştept să mai văd la televizor o emisiune cu primarul sectorului patru. Pînă una-alta, pentru a nu ajunge „la oraş" – în centru, adică – cu pantofii plini de noroi, trebuie să dau dovadă de multă abilitate şi să încerc senzaţii tari.

Cezar PAUL-BĂDESCU

Z. ORNEA

Modernitate şi tradiţionalism sau nou şi vechi

Disputa luînd, uneori manifestări acute dintre înnoire şi retardatare (care e o altă denominaţie pentru vechi) a cuprins tot spaţiul evoluţiei României moderne. Şi nu s-a încheiat, cum se vede, nici astăzi. Această înfruntare a căpătat, pentru destui sociologi şi istorici, denumirea de tradiţionalism şi modernizare. Şi asta pentru toate structurile fenomenului românesc, de la sfera socio-politicului la literatură şi artă, inclusiv la început, pentru vestimentaţie. De la mijlocul secolului al XIX-lea organismul românesc trebuie necondiţionat să se înnoiască. Şi avea de întîmpinat rezistenţa acerbă a forţelor beneficiare ale vechilor stări de fapt. Doi sociologi fundamentali pentru acest fenomen – Ştefan Zeletin şi E. Lovinescu – în două cărţi capitale *Burghezia română* 1924 şi, respectiv, *Istoria civilizaţiei române moderne* 1924-1925 – au demonstrat necesitatea sociologică absolută a înfăptuirii acestui proces. Au făcut-o însă de pe poziţii sociologice deosebite. Zeletin argumenta necesitatea acestui proces pe condiţiile nou create în urma tratatului de pace de la Adrianopole, din 1829, cînd înlăturîndu-se monopolul turcesc asupra comerţului românesc, ţările române au intrat în circuitul comercial al Europei de Apus. Această nouă realitate economică impunea cu necesitate modificarea (înnoirea) întregului fenomen românesc. Dimpotrivă, Lovinescu, polemizînd direct cu Zeletin, socotea că înnoirea nu era determinată de raţiuni economice ci de cele ale contagiunii ideologice. Tinerii intelectuali români, studiind, de prin 1840, în Apusul Europei, s-au îmbibat de atmosfera ideologică de acolo şi, cuceriţi fiind de aceste noi realitaţi (socio-politice şi culturale), au simţit necesitatea sincronizării noastre de cele vest europene. Economicul ar fi venit mai tîrziu, după ce ei se străduiseră să creeze cadrul necesar acestor racordări sincronice. Indiferent de partea cui e dreptatea (înclin spre demonstraţia lui Zeletin), rămîne faptul –singurul important – că amîndouă aceste personalităţi au pledat pentru necesitatea sociologică a evoluţiei structurilor româneşti spre o civilizaţie modernă de tip apusean. Primii care au avut meritul istoric de a fi deschis bătălia pentru această înnoire au fost, desigur, paşoptiştii. Li s-a spus, de către tombatere, bonjurişti (în derîdere) şi erau acuzaţi că voiau năruirea obiceiurilor, moravurilor şi a tradiţiei. Dar toate aceste valori (inclusiv în vestimentaţia orientală, care numai specifică nu era, ci certe împrumuturi turceşti) reprezentau vechiul. Influenţaţi de revoluţia de la 1848 în ţările Europei de Apus (la care unii dintre ei au participat efectiv), revoluţionarii români, folosindu-se de organisme politice clandestine mai dinainte create, au declanşat şi în ţările române mişcări revoluţionare. Nu are importanţă faptul că ele au eşuat în Moldova repede, în Ţara Românească după cîteva luni. Consecinţele acestor mişcări revoluţionare sînt extraordinare. Prin programele politice elaborate (tîrzielnicul program moldovean semnat de M. Kogălniceanu, *Dorinţele partidei moldovene* şi *constituţia de la Islaz* în Ţara Românească) se refereau la chestiunile cu adevărat nevralgice ale timpului, alimentînd disputele de idei multe decenii de acum încolo. Şi că aceste programe politice năzuiau la înnoirea structurilor româneşti e prea evident pentru a mai stărui. Zeletin scria în cartea sa amintită: „Cînd revoluţionarii români au transplantat la noi aşezămintele europene, au fost întîmpinaţi cu scepticism şi zeflemele: acestea păreau o rupere cu trecutul, violentarea continuităţii evoluţiei. De însemnat e însă amănuntul că reacţiunea şi-a menţinut critica ei numai la partea cea mai de sus a evoluţiei sociale: la cultură şi politică; ea n-a atins revoluţia economică, care înseamnă tot o rupere a continuităţii, dar pe care nimeni nu a băgat-o în seamă". Şi, apoi, pleiada acestor străluciţi bărbaţi politici au militat în continuare, lor datorîndu-li-se actul Unirii de la 1859, independenţa ţării la 1877, stăruind, pînă în ultimul deceniu al trecutului secol, să conducă treburile politice ale ţării. Ion C. Brătianu, unul dintre secretarii radicali ai guvernului provizoriu de la 1848 în Muntenia, a fost cel căruia i se datorează – prin lunga sa guvernare din 1876 pînă în martie 1888 – crearea fundamentelor României moderne. Şi cum ar putea fi uitaţi paşoptiştii C.A. Rosetti, M. Kogălniceanu, fraţii Golescu, Ion Ghica şi atîţia alţii (Bălcescu a murit, din păcate, prea tînăr, în 1852, iar Ion Heliade-Rădulescu, deşi decedat în 1872, a fost scos din joc încă în perioada exilului parizian-turcesc)? Ei, repet, au fost în fruntea treburilor publice pînă spre 1890 (Brătianu cel bătrîn a murit în 1891), creînd, formal, de-abia în 1875, Partidul Liberal, cel mai puternic partid al ţării care a alternat, pînă în 1918 (cînd se schimbă radical harta politică a ţării), la guvernare, cu Partidul Conservator, creat, tot formal, în 1880.

Înnoirile operate în organismul românesc, deşi sesizabile, au căpătat larg cîmp de manifestare, după 1918, prin crearea României Mari. Dublată teritorial şi triplată în populaţie (de la peste şapte milioane de locuitori la optsprezece milioane, dintre care peste 28% erau minoritari), noua Românie de după 1918 avea, acum, condiţii, inclusiv în materii prime, de a continua evoluţia spre o civilizaţie modernă (înnoitoare) de tip industrial. Dar, culmea, acum se organizează, puternic, curente de idei care se împotrivesc acestui proces sociologic necesar (de aceea, tocmai, şi-au scris Zeletin şi Lovinescu amintitele lor cărţi în prima jumătate a anilor douăzeci). Ele vor fi neosămănătorismul, ţărănismul, gîndirismul, naeioniscianismul, legionarismul care, toate, pledează ca România să rămînă ca înainte, tradiţionalistă. N. Crainic scria în *Gîndirea* din aprilie 1924: „Dar a ne socoti teren fertil pentru experimentarea formelor apusene, care şi acolo, la ele acasă, plesnesc din presiunea evenimentelor, mi se pare nu numai stupidă abdicare de la destinul său, ci şi o ofensă adusă unei vieţi naţionale, păstrată aşa în grandomania mizeriei sale, intactă şi vie, peste veacuri, pe care nici istoria nu le poate deplin lămuri". Anume am ales citatele pînă prin 1925, pentru că, atunci, au apărut şi cărţile lui Zeletin şi Lovinescu. Să adaug că, exasperat, antimodernul şi antiliberalul Nae Ionescu cerea, în 1929, pur şi simplu „decuplarea noastră de Europa", rămînînd, ca înainte, în îndătinatele noastre structuri, socotite, numai ele, organice, rurale. Cît priveşte critica paşoptismului, ca moment inaugural al procesului modernizării României, curentele tradiţionaliste şi extrema dreaptă românească în genere au fost atît de violente şi de numeroase încît ar acoperi materia unui corpolent studiu. Să dau, cu titlu de exemplu, două opinii de acest fel, la care m-am mai referit în cartea mea din 1980, *Tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea*. În mai 1923 Nichifor Crainic scria în *Gîndirea:* „Generoşii patruzecioptişti aduceau din Apus vedenia unei Românii europenizate. Ei simţeau patriotic, dar nu cugetau românește. Respiraseră din suflul marei revoluţii ura împotriva regimului medieval şi, Samsoni orbiţi, pentru ei surparea întregului nostru trecut însemna condiţia fără care nu s-ar fi putut întemeia o ţară modernă. Instituţiile lor n-au fost altoite pe trunchiurile seculare. Ei au răsădit ca nişte grădinari ce-ar ignora mediul şi clima". Şi iată o opinie a lui Nae Ionescu din 1931 decupată din articolul intitulat chiar imperativ *Lichidarea romantismului 48-ist:* „Toţi revoluţionarii munteni de la '48 din Franţa vin. Atmosfera publică în care aceştia au putut lucra tot de importaţiune franceză a fost, ca şi aşezarea noastră juridică şi şcolară... Viaţa statului nostru a fost dominată la suprafaţă de o clasă de oameni politici, care formau oarecum opinia publică văzută, şi care, compusă în cea mai mare parte din avocaţi – oameni cu concepţii şi cultură franceză – a dat aparatului nostru *formal* de stat şi vieţii publice a oraşelor o înfăţişare precumpănitor franceză. Sub această aparenţă pulsa însă cotidianul viu, gestul mărunt şi sănătos de creaţie al negustorului mare sau mic, al meseriaşului şi al plugarului, care nu aveau nimic de a face cu revoluţia de la 1848, cu parlamentarismul şi democraţia şi care-şi găseau îndestularea în munca şi ostenelile lui proprii. Iată adevărul".

Realitatea este că, dincolo de aceste imprecaţii tîrzii, paşoptiştii şi legatarii acestuia au creat fundamentele României moderne. Au creat statul român politic modern, impunînd, în 1866, o Constituţie modernă şi creînd, după aceea, tot regimul instituţional liberalist modern (pluripartidism, regim parlamentar, separarea puterilor în stat). Nu are importanţă că Constituţia din 1866 a avut ca model cea belgiană (cea mai liberală din Europa acelei vremi), pe alocuri copiindu-i de-a dreptul articolele. Modelele circulă firesc şi normal era ca şi la noi să fie adoptate, neinventîndu-se ceea ce era inventat. Apoi pe ce trunchiuri româneşti din vechime se putea implanta această Constituţie? Pe forme de reglementare de natură medievală? Modernizarea înseamnă, tocmai, ruperea de trecutul vechi şi înapoiat şi crearea altor structuri, deplin înnoitoare. Singurul domeniu în care România continua să rămînă însă retardatară era agricultura. Mai întîi că populaţia rurală reprezenta, şi în anii treizeci, 82% din totalul populaţiei, furnizînd, procentual, aproape tot atît populaţiei active. Această disparitate enormă între rural şi urban crea enorme dificultăţi evoluţiei organismului românesc, împiedicîndu-i dezvoltarea. (Fenomenul se menţine şi azi, cînd 48% din populaţia ţării trăieşte la sate, iar 28% din populaţia activă e ocupată în agricultură). Negreşit, în 1918-1921 s-a realizat o efectiv importantă reformă agrară, care a trecut latifundiile agrare în mîna ţăranilor (Paralel, s-a înfăptuit reforma votului universal, ţăranii – numai bărbaţii – căpătînd drept la expresie politică). Dar agricultura continua să rămînă un grav handicap. Pentru că, din totalul suprafeţelor agricole însămînţabile, aveam şi în 1930, 18,6% gospodării deţinînd în proprietate sub 1 ha, iar 33,5% deţinînd între 1-3 ha în proprietate. Iar Virgil Madgearu, în vestita sa carte din 1940, *Economia românească după războiul mondial*, aprecia că puteau subzistă de sine stătător doar gospodăriile deţinînd 3 ha (între 3-5 ha proprietate erau numai 22,8% din total iar între 5-50 ha 49,1% din proprietăţi), celelalte trebuind să apeleze la venituri din afara exploatării sau să consume din substanţa ei, ruinîndu-se. Această incapacitate de a soluţiona situaţia din mediul agrar a continuat să greveze retardatarea ţării. Retardarea, din aceeaşi cauză şi din altele, se menţine şi astăzi, unde după legea 18 din anul 1991 agricultura românească e, în majoritatea ei, pitică sub raportul proprietăţii, impunîndu-se gruparea ei în proprietăţi mijlocii însemnate. Iar forţarea industrializării din anii comunismului nu a izbutit să rezolve lucrurile, forţată în ritmuri şi dezechilibrată cum a fost, constituind, azi, prin întreprinderile tehnologic învechite, şi lipsa acută a pieţelor de desfacere, un greu handicap pentru economia românească. Înfruntarea dintre nou şi vechi e încă o realitate împovărătoare.

© A. Paul

Cîini şi mijloace de (lo)comoţie în comun

Încerc să compar Bucureştiul de azi cu Bucureştiul de acum 10-15 ani, pentru că pe acela îl cunosc. S-a schimbat? Nu s-a schimbat?... Nu s-a schimbat, îmi zic după ce dau cu capul de compostor în 331 şi cobor ameţită la Muzeul Satului sau unde îmi închipui că e Muzeul Satului, fiidcă pe un ochi mi s-a răsucit şalul, iar cu celălalt clipesc de durere.

Totuşi, se putea şi mai rău. Nu ne-am mixat într-un troleibuz vechi de acum 15 ani care scîrţîie de ţi se rupe inima, am suferit doar o uşoară comoţie, un mix şi un remix pasional pe ultimul hit al lui George Michael, într-un DAF de *bon ton*. Domnul de la volan e o persoană cu un constant simţ al ritmului, dar şi cu imaginaţie. El ştie că de cîte ori apasă pe accelerator, de atîtea ori trebuie apăsat şi pe frînă, la cîteva secunde şi cu aceeaşi putere. În felul acesta şi fiindcă nu era aglomerat, timp de zece minute am făcut un pas înapoi, unul înainte, pînă în momentul de climax cînd, la un viraj tineresc, compostorul mi-a dat o senzaţie tare. Foarte tare, chiar. La cincizeci şi ceva de ani, doamna corpolentă de lîngă mine nu visase nici în celel mai dulci reverii ale sale de *suflet de femeie* să-i cadă în braţe tipului de pe scaunul din faţă. Şi totuşi există un Dumnezeu al telenovelelor! Aşadar, *prin venele şoferului român curge sînge de formula unu,* conchid cu o prietenă.

Să se revizuiască – primesc! dar să nu se astupe hîrtoapa din faţa cimitirului Bellu, fiindcă doar cînd trec pe acolo cu maxi-taxiul învîng gravitaţia şi îmi simt inima-n gît.

Şi încă ceva! Dat fiind că tot mai mulţi ajung la concluzia cum că am duce o viaţă de cîine – şi asta nu din alte motive, dar 80% din populaţia Bucureştiului a devenit canină – propun ca restul de 20% cîţi am mai rămas să fim sterilizaţi şi să lăsăm cîinii în pace.

Alice POPESCU

André SCRIMA

PRICEPEREA DE A SĂRBĂTORI; PRICEPEREA SĂRBĂTORII (I)

Apropierea sărbătorilor tinde să dea oraşului înfăţişarea unui bîlci scăpat de sub control, imagine cu atît mai deprimantă cu cît, spre deosebire de sărăcia francă a tarabelor curente, contrafacerile ieftine încearcă să mimeze de astă dată splendoarea, podoaba, bucuria. Dar, fie că e vorba despre strălucirea prizărită a Bucureştilor ori de cea îmbelşugată, mirifică a metropolelor vest-europene şi americane, ele dau senzaţia unui mod de a eluda sărbătoarea în sine a Crăciunului. Se perpetuează, evident, şi moduri mai „tradiţionale" de a o petrece: Crăciunul rămîne o sărbătoare de familie, un prilej de reunire, de repetare a unor cutume, explicit religioase ori vecine cu ele.

M-am întrebat însă adeseori în ce raport stă celebrarea practicată de comunitate, prin cutume oricît de admirabile, cu actualizarea efectivă a sărbătorii, cu intrarea în cîmpul de sens pe care ea îl conţine. Nu se ajunge oare ca gesturile şi actele comunitare – general recunoscute, apreciate, împlinite –, să consume sărbătoarea şi să voaleze astfel întrucîtva accesul spre substanţa acestui eveniment uimitor, dificil, intens „problematic" care e Întruparea?

La acest raport şi la cîteva din temele Nativităţii a acceptat să se refere, solicitat de noi, P. André Scrima, într-o contribuţie pe care o publicăm în două numere succesive ale Dilemei.

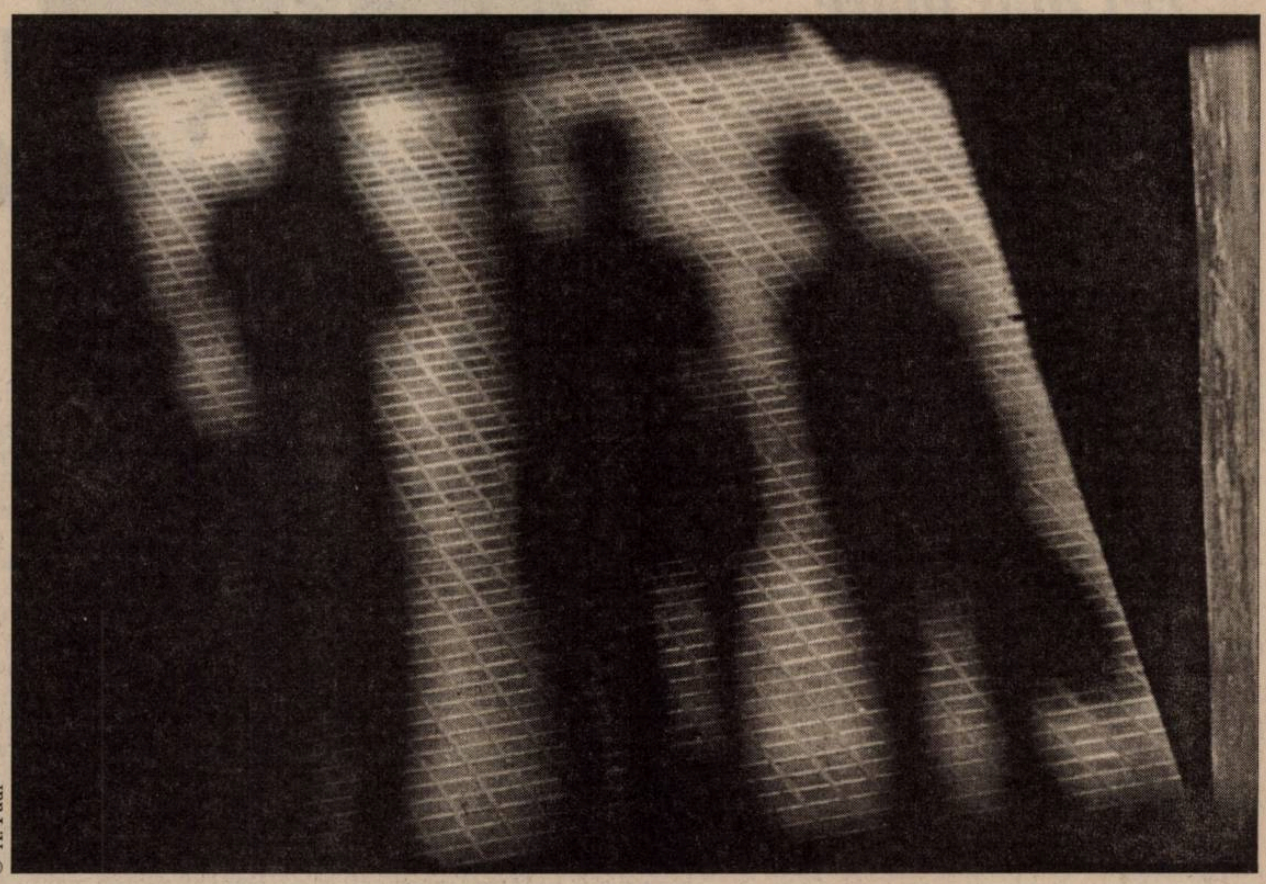

© A. Paul

Statutul sărbătorilor de tip religios (nu spun de tip spiritual!) se schimbă într-adevăr sub ochii noştri, asumînd modalităţi de prezenţă care dau cel puţin de gîndit. Evident, orice sărbătoare – şi Crăciunul în mod special – e o sărbătoare de comunitate, e împreună celebrare: caracter, în fond, foarte de înţeles şi foarte autentic. Pentru că sărbătoarea e întotdeauna efectul şi faptul unei comuniuni. Cel care celebrează aparent însingurat, aşă cum o fac ermitul ori contemplativul, fie că se află într-un pustiu sau într-un oraş modern, încearcă să urce cît mai sus prin sensul *trăit* al sărbătorii pentru a-i adînci înţelesul, pentru a-l reînnoi în lăuntrul lui: prin meditaţie, prin reflecţie, prin studiu, un studiu evident nu de tip şcolar, ci personal – care devine chiar un fel de *metodă spirituală*. Printr-un asemenea efort, el merge spre o comuniune directă cu rădăcina sărbătorii, o comuniune care, din exterior, poate fi percepută drept „tainică". Cel care se află însă în condiţia unanimă e întotdeauna legat, situat prin nişte referinţe comunitare: familie, prieteni, grupul social căruia îi aparţine... Or, în acest caz, este absolut normal şi frumos ca sărbătoarea să fie celebrată laolaltă. Fiindcă, aşa cum o spuneam, celebrarea este, prin excelenţă, prin definiţie chiar, un act de împărtăşire. Nu poţi fi egoist atunci cînd eşti în bucuria unei celebrări: pentru că ea nu îţi aparţine, ci îţi este dată sub moduri mai mult sau mai puţin codificate de trăire împreună, e dată ca să devină moment de apropiere şi aş zice de exaltare – în sensul onorabil al cuvîntului: comună bucurie. E o stare prin care se cimentează legături, se descoperă sensuri percepute în comun; mai mult şi mai preţios, poate, fiecare se îmbogăţeşte din bucuria celuilalt. Spun toate acestea nu atît teoretic, ci referindu-mă la esenţialitatea sărbătorii şi la împlinirea ei concretă.

Cîndva, de Crăciun, pe rue de Rivoli...

Însă ceea ce este adevăr sau realitate esenţială a sărbătorii devine problemă şi cade sub ambiguitate în momentul în care aceste celebrări sînt prinse şi puternic instrumentate de noua noastră condiţie socio-culturală. Dacă e să fim riguroşi şi sinceri, trebuie să recunoaştem că aceste sărbători au devenit un imens pretext – nu pentru individ, ci pentru marele grup social impersonal care se numeşte societate, mai precis societate economică ori, mai sever spus, societate mercantilă. Dacă celebrarea prespune generozitate, comuniune, împărtăşire, asistăm de mult timp la o exploatare a acestei trăsături de natură profund umană, la devierea sa în direcţia augmentării, intensificării procesului socio-cultural de consum. Îmi amintesc cu amuzament de un episod petrecut prin anii '60 la Paris. În treacăt fie spus, pînă în acea perioadă Franţa se menţinuse ca o mare societate tradiţională. Or, ceea ce s-a numit *le grand boom économique* al deceniului al şaselea a zguduit şi a remodelat această societate; a fost o mare explozie nu numai de belşug dar şi de prodigalitate, de belşug activ, manifestat, pus în circulaţie. Iar societatea condiţionată economic condiţiona la rîndul ei individul: pentru a fi recunoscut şi integrat de ea, el trebuia să consume.

Mă aflam pe atunci alături de nişte dominicani de mare calitate la Universitatea Le Saulchoir: părintele Chenu, părintele Jean Yves Congar, părintele Dumont. Într-o zi, în preajma Crăciunului, unul dintre ei se întoarce şi ne povesteşte cu humor o scenă la care asistase pe rue de Rivoli. Decoraţia de sărbători a unui oraş ca Parisul era copleşitoare (fiind inspirată în fond de New York care iniţiase viziunea şi utilizarea Crăciunului drept uriaşă sărbătoare comercială). Parisul întreg, şi rue de Rivoli mai cu seamă (una dintre cele mai *chic* artere pariziene), erau aşadar înţesate de vitrine superb aranjate, pline cu daruri. Într-una singură se găsea, discret amplasată, o iesle miniaturală. În vreme ce părintele Dumont se oprise să privească, vine şi un tînăr cuplu, simpatic care admiră lucrurile expuse. La un moment dat, zărind ieslea, bărbatul exclamă: „Ce ţi-e şi cu creştinii ăştia! Trebuie să se bage peste tot! Pînă şi între cadouri, podoabe. Chiar şi Crăciunul trebuie să aibă o legătură cu ei." Nu era o observaţie răutăcioasă; era mai degrabă uimirea aproape inocentă a cuiva care trăia sărbătoarea în noile condiţii de care pomeneam, ale societăţii economice. Zîmbesc şi astăzi amintindu-mi de episod; e o perfectă ilustrare a acestui tip de percepţie.

Accentuarea entropiei

La un nivel mai adînc ar fi totuşi de meditat faptul că, în evul nou în care ne găsim şi care merge înteţindu-se, sărbătorile religioase nu mai sînt în stare să ridice nivelul celebrării spre acele locuri luminoase, grave şi fecunde – fecunde nu neapărat spiritual, dar uman. Dimpotrivă, ele declină şi sînt prinse, ca un pretext, în structura dominantă care este economicul; e un lucru ce dă de gîndit. Chiar responsabilii instituţionali ai ordinei religioase nu au întotdeauna curajul şi luciditatea să o spună, să analizeze acest declin. Îmi aduc aminte de mari romane de după primul război mondial, „Pe frontul de vest nimic nou" al lui Erich Maria Remarque, de pildă, unde întîlneai negreşit menţionate zilele de Crăciun pe front; cînd, între tranşee, soldaţii fiecărei armate se adresau celor din faţa lor cu urările ce anunţau şi celebrau noaptea Naşterii, cînd se cînta *Stille Nacht, heilige Nacht*. Mai ales germanii aveau tradiţia marii sărbători, grave, calme şi pacifiante a Crăciunului. Erau acte ce aveau loc, care erau percepute şi consemnate în importanţa lor, ca un fel de speranţă că totul nu e pierdut, că există o noapte care deschide mizeria şi cruzimea lumii înspre lumină şi înspre pace. Or lucrurile nu mai stau chiar aşa.

Se observă în mod incontestabil un fel de entropie; nu e o acuzaţie, ci o simplă constatare pe care o fac cu un fel de gravitate, considerînd că această entropie, mereu mai agresivă, e inclusă şi ea într-o anumită rînduială pe care „El", cel ce s-a întrupat în această noapte, o ştie.

Calitatea credinţei

Aş trece acum la reprezentarea tradiţională a acestui fapt care e Naşterea Domnului sau Nativitatea. Aici se impune un cadru foarte precis, foarte riguros: fiindcă Naşterea e un moment esenţial, o componentă esenţială aceea ce numim credinţă.

Or, din ce în ce mai mult, şi mai inevitabil aş spune, credinţa se fixează, la nivel general vorbind, pe un cod de evlavie, un cod de practici sociale, de gesturi (semnul crucii cînd treci pe lîngă o biserică, asistenţă la slujbă...), adică pe ceea ce denumeam o *ortopraxie*, ca opusă *ortodoxiei*, înţeleasă, aceasta din urmă, nu drept confesiune, ci drept calitate a credinţei: dreaptă slăvire, dreaptă cunoaştere.

Înţeleasă în calitatea ei proprie, credinţa trebuie mereu reînnoită ca semn că este vie. Credinţa e ceva ce poate fi mai mult ori mai puţin viu; în cazul în care este într-adevăr vie, ea nu se poate mulţumi doar cu codul exterior ce sfîrşeşte prin a determina nişte integrări, nişte comportamente de calitate pur şi simplu „naturală", materială: sînt credincios fiindcă aparţin unui popor ce se zice credincios, de pildă. Sau: sînt creştin ca să mă opun celui care nu este ca mine. În cazuri de tipul acesta, credinţa riscă să devină folclor, un fel de moralism vag, consacrat printr-o apartenenţă de tip sociologic, folcloric. Ceea ce nu mai acoperă nicidecum adevăratul înţeles al cuvîntului.

Dacă e vie, credinţa trebuie şi simte nevoia să se hrănească din descoperirea sensurilor, mereu vii, mereu reînnoite şi reînnoitoare ale unor asemenea sărbători cum este cea despre care vorbim şi în preajma căreia ne găsim acum. Îmi îngădui să fac o mică paranteză. Imediat înainte şi după conciliul Vatican II, călugări ori preoţi catolici erau deseori abordaţi de credincioşi descumpăniţi, speriaţi de schimbările anunţate: „Ce se întîmplă, părinte? Nu mai recunoaştem credinţa! Se distruge credinţa! Aţi văzut că missa nu mai e oficiată cu faţa spre altar, că preotul se întoarce pre popor?" Unul dintre prietenii care îmi relata aceste reacţii, îşi constituise un fel de replică: „Vă înţeleg întrebările, nedumerirea. Dar, aş voi să vă întreb, dumneavoastră personal ce tip de relaţie aveţi cu credinţa? Cum vă reprezentaţi condiţia Bisericii, relaţia între Biserică şi lume, care e tot a lui Dumnezeu, unde se află semnele lui şi cererile oamenilor? Aţi meditat la toate astea?" „Nu... Am făcut catehismul cînd eram în liceu; merg la slujbă în fiecare duminică..." La atît se rezuma raportul său cu credinţa; iar sărbătorile treceau fără a o solicita, fără a o adînci, fără a o trezi din obişnuinţe. Atunci cînd survine o încercare de adîncire, cum a fost cea a conciliului Vatican II, întreprinsă într-o lumină nouă, într-o lume alta, oamenii de felul acesta sînt descumpăniţi; pentru că nu au hrănit credinţa cel puţin cu prilejul acestor „staţiuni" care sînt sărbătorile, popasuri ierurgice, de acţiune sfinţitoare şi reînnoitoare a minţii.

Aceasta mi se pare apropierea, intrarea adecvată în subiect. Pentru mine, căruia mi se dă să mai cutreier încă lumea, mi se impune cu evidenţă acest mers entropic: în loc ca sărbătorile să ridice condiţia noastră umană spre înălţime, ele sînt din ce în ce mai prinse, mai captive în parcursul imanent. Şi atunci, *credinţa* devine un simplu ansamblu de „credinţe" şi de practici. Limba franceză distinge între *foi* şi *croyance*, aşa cum engleza distinge între *faith* şi *belief*. În varianta de *croyance*, de *belief*, credinţa riscă să devină şi sclerozată şi superficială; e achiziţie orizontală, imanentă, folclorică; nu mai poate percepe altitudinea sărbătorii.

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Bunicuţa publicitară

Duşmanul cel mai mare

Care să fie cel mai mare duşman al omului?

Este pe lumea asta un duşman mai primjedios decît toţi duşmanii la un loc, căci vine cu viclenie şi cu duhul blîndeţei: îţi pare prieten binevoitor şi el te surpă şi te omoară. Ţi se pare că-ţi dăruieşte toate bunurile şi el te pradă de tot ce ai. Venind cu faţa galeşă te înveninează asupra celor ce-ţi vor binele. Şoptindu-ţi cuvinte dulci, te desparte de soţul care l-ai iubit. Aducîndu-ţi năluciri fericite, te lasă gol şi sarbăd şi cel mai ticălos dintre vieţuitoarele pămîntului. Fiind rîndul să ţii fruntea sus, spre Dumnezeu, el ţi-o coboară spre viermii din tină. Sufletul cel dăruit din strălucirea lui Dumnezeu ţi-l întunecă şi-l otrăveşte. Duşmanul acesta al omului e RACHIUL.

După M. Sadoveanu

Înţelepţii despre alcool

O, duh nevăzut al vinului, dacă încă nu ai nume după care să te recunoască omul, numele tău este: Diavol!

Shakespeare (în anul 1600)

Nu bea alcooluri, căci ele te ameţesc şi îţi tulbură mintea.

Buda (500 ani înainte Christos)

Cînd băgăm în noi băuturi alcoolice pierdem caracterul şi ruşinea.

Chaucer (1484)

Alcoolismul zdrobeşte fericirea

Nenorocitul obicei al beţiei este cel mai mare vrăjmaş al fericirii omeneşti: destramă căsniciile, aduce ceartă şi sărăcia în casă. Pătimaşul cheltuieşte pe băutură tot cîştigul, iar acasă soţia nefericită şi copiii plîng adesea de foame.

Beţivul se face de rîs şi de ocară. El spune vorbe urîte şi face multe isprăvi de care apoi amar se căieşte.

Alcoolul aduce numeroase boli, distruge sănătatea trupească şi sufletească.

Sub stăpînirea acestei blestemate patimi, se făptuiesc multe crime, de care scriu jurnalele în fiecare zi. Cu drept cuvînt a fost numită beţia: patimă drăcească.

Pătimaşul se nenoroceşte singur, dar îşi nenoroceşte şi familia nevinovată. De aceea, dacă aveţi vreo rudă sau prieten pornit pe calea beţiei, căutaţi să-i scoate cît mai repede din ghearele ei!...

O veste bună:

Puteţi salva pătimaşul din ghearele beţiei chiar şi fără ştirea lui.

Iată o ştire care va aduce speranţă şi bucurie în zeci de mii de familii. Există un medicament nevătămător, contra beţiei, numit BETOXIN VOREL care se poate folosi cu ştirea şi chiar fără ştirea pătimaşului,

Dacă chiar dvs. sînteţi stăpînit de această patimă distrugătoare, sau dacă aveţi vreo rudă sau vreun prieten beţiv, nu vă descurajaţi. Medicamentul nostru e deopotrivă de bun şi sigur.

Citiţi cu atenţie broşura!

(Dintr-o broşură a Farmaciei Vorel din anii '30)

Bazar

Sfîrşitul lumii

René Guenon anunţa *Criza lumii moderne*. O prietenă religioasă şi radiestezică m-a pus în gardă că se aleg bunii de răi, să am grijă... O vecină de-a bunicului meu şi-a pierdut toate speranţele şi s-a retras la ţară. Redactorii de la *Paranormal* (şi Nostradamus) ne înspăimîntă cu data fatala de 11 august 1999. Doamna care are grijă de copilul meu, venită tocmai din Basarabia, cînd a aflat că nu numai în România, dar chiar şi în America, bărbaţii îşi înşeală nevestele – a spus că *a venit Sfîrşitul lumii*.

Dar gata cu partea teoretică. În practică, premoniţiile sus-amintite dau din coate şi-şi fac loc cu tot mai mult tupeu, consacrînd imaginarul colectiv catastrofic. Faptele mărunte ale cotidianului încep să se lege şi să dospească de semnificaţii – pe fundalul mentalului fatalist.

Urmează partea cea mai „şocantă": exemplele. Ceasului meu i s-a stricat bateria. Primul ceasornicar căruia m-am adresat mi-a spus franc, în faţă: „e cu filet". În limbaj cifrat, însemna că nu poate nici măcar să-l desfacă. M-am dus la un specialist. Specialistul l-a desfăcut, mi-a schimbat bateria, şi mi-a pus verdictul: „Nu merge". M-a trimis la un specialist. Specialistul, ceasornicarul de la magazinul Victoria, mi-a perceput taxa de consultanţă de 10.000 de lei. Apoi, în sfîrşit, mi-a spus că „se face".

Ne-am hotărît să schimbăm ceva în casă: am comandat un cuier, două banchete pentru bucătărie, o mască de chiuvetă şi un computer. Tîmplarul a venit în prima zi, a adus banchetele, a spus că va veni mîine, şi a dispărut. Din cauza banchetelor nu se mai poate ieşi pe balcon. Au trecut vreo 3 luni de atunci. Oamenii informaticii au adus computerul, l-au plasat, ne-au dat verde la el. Doar că aparatul nu ne-a lăsat să-i pătrundem în intimitate. Pur şi simplu, nu vroia. (Mai tîrziu s-a aflat că era vorba despre o inadvertenţă între sistemul de sunet şi restul).

De Sfîntul Nicolae, a dat poleiul: de la Piaţa Unirii pînă-n Matei Basarab am făcut o oră şi-am trăit o frică uriaşă, de nesfîrşit. Am cunoscut un doctor nou, extraordinar, de copii: cînd l-am sunat a doua oară, tocmai îi spărseseră casa... La Restaurantul Nicoreşti au „băgat" mese de două persoane, aliniate una lîngă alta, ca la cantină; dacă vii „în doi" te simţi jenat şi meschin, nu romantic. Unii elevi de liceu citesc greu cărţi: o fată povesteşte cum i-a citit, timp de o lună, cu glas tare, *Pădurea spînzuraţilor* surorii sale. Majoritatea adolescenţilor pe care îi întreb de lecturi l-au citit pe Pavel Coruţ... PRO TV-ul devine un post tot mai de familie: Loredana Groza cîştigă toate premiile, ba chiar apare în chip de înger în sutien şi pufoaică; Dan Bittman îi mulţumeşte lui Janine, care, la rîndul ei, organizează o paradă a modei la Palatul Regal... Cătălin Botezatu, proaspăt liberat, dă o petrecere pe dezbrăcate... Şi, colac peste pupăză, au reapărut ciocolatele mici şi rotunde, cu Scufiţa Roşie, Lupul şi Vînătorul şi costă 500 de lei.

Mizeriile cotidiene pot deveni, din groteşti, chiar melodramatice: bărbatul meu a mers cu un şofer de la *Glucoza*; Poliţia şi doi inspectori (?) l-au acostat pe respectivul şofer; gradatul de la Poliţie l-a făcut cu ou şi cu oţet că nu are maşina în bună stare; bărbatul meu i-a luat apărarea (simţindu-se, pentru, o clipă, Zorro sau Superman). Drept răspuns, poliţistul l-a luat de guler (pe Zorro, nu pe şofer), a „proferat injurii", l-a ameninţat cu pistolul şi l-a fugărit, la propriu, şi cu maşina şi pe jos, pînă-n capătul străzii...

Pentru a respecta regulile finalelor americane, hai să reflect, acum, adevărata realitate: se găsesc, în sfîrşit, costume întregi de Moş Crăciun; McDonald's a introdus, în sfîrşit, ciocolata caldă; într-o curte am văzut un om de zăpadă clasic, cu o găleată pe cap şi un morcov în loc de nas; în *Beverly Hills*, Kelly s-a întors la Brandon...

Iaromira POPOVICI

Călăul încă necunoscut

Se apropie Crăciunul, vine Sfîntul Vasile de Anul Nou şi încă nu ştiu dacă Swaziland – unde domneşte regele Mswati al treilea, între Africa de Sud şi Mozambic, 17.363 km² la un milion de locuitori – şi-a găsit călăul de serviciu. De două luni, sînt cînd crescînd, cînd profund curios. Pe 15 septembrie, am citit pe prima pagină a lui „Le Monde" un articol care trata pe larg această problemă şi recunosc că, de atunci, oricîte veşti s-au machetat pe „front page"-ul de mare densitate al ziarului francez nici una nu m-a urmărit ca asta: s-a numit sau nu călăul în Swaziland? Nici la Paris vestea nu ajunsese repede – anunţul pentru ocuparea postului apăruse la începutul anului, în martie – trecuseră o primăvară şi o vară pînă ca ea să mă curenteze, înainte de echinoxul toamnei; se adunaseră deja peste 50 de cereri – sublinia un purtător de cuvînt al ministerului de justiţie swazilandez: „avem mai multe candidaturi decît ne trebuie". Cei mai mulţi erau sudafricani, dar existau oferte şi din Anglia, şi din Canada, şi din Japonia, numai din România, nu – ar trebui să adaug în dulcele stil clasic al presei noastre. (Şi, în acelaşi stil, să întreb vehement: ce s-a hotărît? cît o să mai ţină birocraţia regatului lucrurile în loc? Dar, ca deobicei, vehemenţa c'est pas mon fort, am alte priorităţi şi urgenţe începînd cu curiozitatea.)

De 13 ani, ţara aceea nu mai are călău, regele Mswati al treilea continuînd să domnească în chip absolut, după aprecierile analiştilor şi sînt convins că există analişti în problemele swazilandeze. Ultimul ei călău demisionase în 1985, după ce săvîrşise cea din urmă execuţie: condamnata – o femeie om de afaceri, dacă e permis să formulez astfel – ucisese, în cadrul unui sacrificiu ritual, pe fiul uneia din funcţionarele sale. De atunci, nimeni nu a mai avut parte de călău, dar nici că s-a mai înghesuit cineva ca să ocupe postul demisionarului; în schimb, a crescut criminalitatea şi presa – habar n-am a cîta putere într-o monarhie absolută? – a cerut măsuri drastice, presînd guvernul să se întoarcă la sfînta pedeapsă cu moartea. (N-am aflat cum se spune „marţafoi" în swazilandeză) Am reţinut însă că 8 opt condamnaţi la moarte stau de o bună bucată de vreme în închisoarea de înaltă securitate din Matsapa, aşteptînd securea sau laţul – asta nu se mai ştie precis deoarece acest amănunt lipseşte din relatare, fiind înlocuit cu expresia liniştitoare: „instalaţiile necesare reluării execuţiilor sînt gata pregătite".

În schimb, alte precizări ale ministerului de justiţie swazilandez mi-au transformat curiozitatea în zbucium, sau – ca să mă exprim mai ponderat – nu mă lasă în pace. Astfel, dacă salariul nu a fost divulgat, presupunîndu-se că nu e oarecare – criteriile de selecţie a candidaţilor sînt de un profesionalism impecabil, formulate într-un limbaj decis şi evoluat:

postulantul trebuie să fie un om tînăr;

postulantul trebuie să fie foarte curajos;

postulantul trebuie să aibă o educaţie clasică;

postulantului nu i se cere nici o experienţă (în vastul domeniu, sau nu e vast? – n.mea) şi nici o diplomă deosebită;

postulantul nu trebuie să fie împovărat de eventuale probleme de conştiinţă care ar putea să-i stingherească activitatea".

Mi-aş pune oricînd capul pe butuc – e drept, nu mai mult – ca să aflu dacă s-a găsit unul şi cine-i acela, printre cei 50 de oameni tineri, cifră enormă, totuşi, capabil să aibă curajul de a concilia lejeritatea conştiinţei sale cu o educaţie clasică, o adevărată quadratură a cercului, cel puţin pentru mine, născut între Lisabona şi Vama Veche.

Ca de obicei, mă perpelesc degeaba.

Ca de obicei, pentru toate urgenţele mele – inclusiv aceea a curiozităţii – nu apare nici o Salvare. Singura ştire venită în ultima lună dintr-acolo e aceea din 25 noiembrie 1998, transmisă de ruşii de la ITAR-TASS (iar ruşii, de ce tocmai ruşii?): în regatul Swaziland a fost înfiinţată o Asociaţie de protecţie a bărbaţilor faţă de asuprirea de către soţiile lor; militanţii activi ai acestei mişcări sînt gata să se ridice în apărarea tuturor reprezentanţilor sexului tare ale căror soţii le impun să spele vesela şi podelele, să gătească, să aibă grijă de copii după orele de serviciu... În acest sens a fost lansat un apel de aderare la această mişcare tuturor bărbaţilor interesaţi să se salveze de asuprirea feminină.

Pentru o ţară care n-are deocàmdată călău, recunosc că nu e vestea cea mai proastă.

Radu COSAŞU

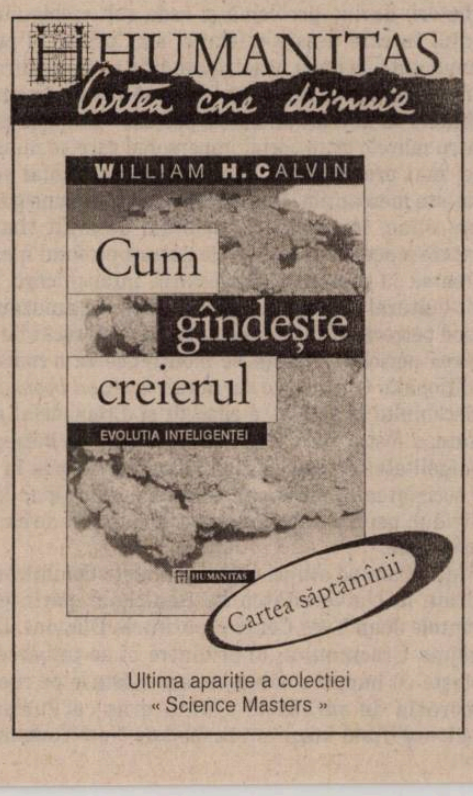

Ultima apariţie a colecţiei
« Science Masters »

Bon de lectură

Simoniada

Simoniada ar putea fi titlul comun al cărţilor trecute, prezente şi viitoare ale Simonei Popescu sau numele unui concurs în care autoarea concurează singură într-o probă inventată de ea însăşi, pe o pistă unică, a ei în exclusivitate, pentru că nimeni altcineva n-a ştiut s-o inventeze încă. E vorba despre o formulă poetică personală.

După apariţia în antologia *Pauză de respiraţie* (în 1991), după volumele *Xilofonul şi alte poeme* (1990), *Juventus* (1994) şi cel de proză, *Exuvii* (1997), Simona Popescu publică o nouă carte, *Noapte sau zi**.

Mulţi ar putea spune despre cărţile Simonei Popescu: „nimic nou" şi s-ar putea plînge că în ele se deapănă mereu aceeaşi poveste, o poveste care plonjează neîncetat în imaginarul copilăriei şi al adolescenţei, lucru care pe cei gravi şi bine plasaţi în pielea lor de adulţi îi enervează peste măsură. Însă, ar fi bine să subliniem că Simona Popescu nu scrie „amintiri din copilărie" şi că rememorările ei nu sînt decît o cale pentru construirea poveştii care contează cu adevărat: aceea a căutării identităţii. *Simoniada* nu se poate sfîrşi cu una, cu două şi nici nu se poate mulţumi cu o reţetă verificată de mulţi alţii înainte. E normal ca obsesiile şi centrele de interes să circule dintr-un volum într-altul atîta timp cît, pentru autorul respectiv, acestea mai sînt încă valabile.

Prin urmare, în *Noapte sau zi* regăsim un anumit fel de a percepe lumea, în cele mai surprinzătoare detalii, o manieră de a acumula stări diferite care apoi se intersectează, toate prezente, şi în cărţile anterioare. Redescoperim, de asemeni, imaginea esenţială creată de Simona Popescu pentru definirea identităţii. Este cea a „exuviilor", învelişuri succesive pe care le părăsim la un moment dat, dar care reuşesc să convieţuiască pînă la capăt în interiorul nostru, unele în rîndurile din spate, altele în prim-plan: „stăteam în jurul unei mese/ eram vreo şapte Fiinţe-eu/ cu-o căpetenie tînără în frunte/ priveam la o păpuşă plină cu păpuşele tot mai mici/ şi cineva dintre NOI vorbea despre *Substanţă* (!?)". Acest „NOI" trebuie să fie aici suficient de încăpător încît să cuprindă nenumărate *pieliţi*, *scoarţe*, *străvezii simulacre*, o mulţime de păpuşele cărora e greu să le dai de capăt. Ele corespund, separat şi împreună, unei păpuşi ruseşti imense, complicate şi labirintice.

Noaptea şi ziua sînt deopotrivă bîntuite de apariţiile acestor identităţi mai îndepărtate sau mai apropiate, de întîlnirile neaşteptate sau premeditate cu ele. Sînt oricînd binevenite în acest volum care nu desparte în mod irevocabil „visul de noapte" de cel „de zi". Acesta din urmă poate fi ori amintire, ori „visare cu ochii deschişi" într-un film interior făcut din multe diafilme mici, ori, pur şi simplu, o prelungire a visului din timpul nopţii. Desluşirea algoritmului propriu, a poveştii personale e un exerciţiu neîntrerupt în care nici starea de trezie, nici visul nu sînt privilegiate în vreun fel.

Simona Popescu redescoperă sau reinventează în acest mod textul ascuns al existenţei sale. Orice moment poate fi bun pentru o nouă definire: „Dar nu de noapte sau de zi şi nu/ de vis sau de trezie-i vorba/ ci/ de viaţa ta". De aceea volumul *Noapte sau zi* este mult mai mult decît un jurnal al viselor sau al zilelor sufocante de vară. Notaţiile nu sînt întîmplătoare şi nu joacă doar rolul de a îndulci spaimele nopţii sau plictisul zilei. Ele fac parte din programul acesta specific autoarei, pe jumătate spontan, pe jumătate programat, de definire sau măcar de aproximare a identităţii.

Maniera poetică a Simonei Popescu este altceva decît un artificiu, decît o găselniţă estetică reuşită, atributele acestei poezii fiind autenticitatea şi personalismul perfect motivat. Calea pe care a ales-o această scriitoare este probabil unica posibilă pentru a face ca poezia să mai intereseze pe cineva.

Svetlana CÂRSTEAN

* Simona Popescu, *Noapte sau zi*, Editura Paralela 45, Colecţia 80, seria Poezie, 1998

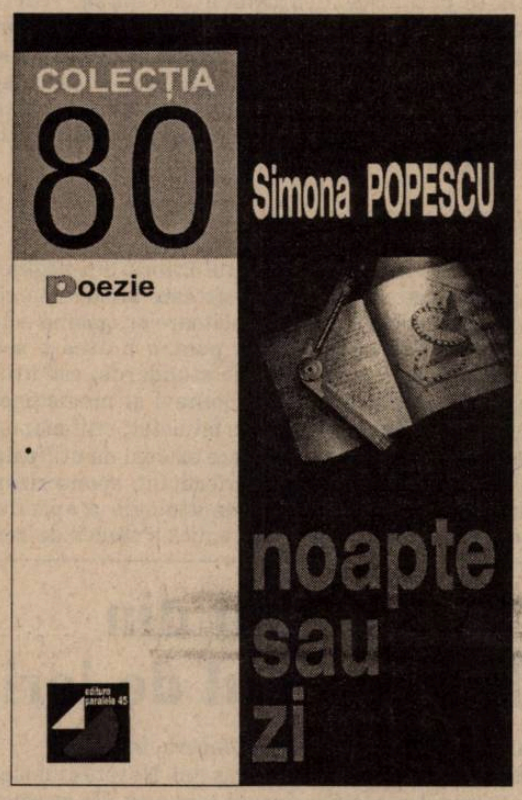

Levintza '99

Doina Levintza a fost în toamna aceasta cu un an înaintea noastră. Şi nu oricum şi mai ales nu oriunde. La New York. Colecţia creată de ea pentru primăvara '99 a fost prezentată într-un defileu-show de modă, apreciată, îndelung aplaudată în prestigiosul Forum Celeste Bartos al Bibliotecii Naţionale newyorkeze. Se spune că pentru orice creator european, oricît de faimos şi în orice domeniu s-ar manifesta, adevărata reputaţie se cîştigă la New York. Oraşul acesta atrage talente şi eliberează paşapoarte ale celebrităţii. Te învaţă, dacă te laşi învăţat, cum să atingi succesul şi cum să faci din apariţia ta maximă vizibilitate şi spectacol. Levintza este primul creator de modă român intrat pe uşa din faţă în inima Manhattanului şi prezentat de companii americane de fashion şi publicitate care i-au gîndit cu grijă şi profesionalism regia apariţiei şi i-au cîntărit şansele de succes. Modelele ei, sofisticate, s-au dovedit foarte aproape de spiritul newyorkez, amator de distincţie, personalitate, imaginaţie, îndrăzneală, fantezie. Zeci de fotografi profesionişti, ziarişti, reporteri, observatori, creatori din industria modei, artişti au creat o atmosferă de mare spectacol al sălii fără de care orice eveniment este lipsit de strălucire. Compania „Caviar" a sponsorizat defileul de modă unde muzica, modelele, culorile, freamătul mondenităţii au contribuit la succesul atît de greu de obţinut în oraşul unde toate casele mari de modă din lume au galerii, magazine, parade, showuri. Doina Levintza era chiar de aici.

Carmen FIRAN

CENTRUL INTERNAŢIONAL
PENTRU ARTĂ CONTEMPORANĂ
BUCUREŞTI
organizează festivitatea de decernare
a premiilor anuale acordate pentru
Arte Vizuale, Muzică, Teatru,
Activitate Curatorială,
Artă Multimedia.
Evenimentul va avea loc luni,
21 decembrie a.c., orele 17,00
la sediul CIAC
din Str. Spătarului nr. 52,
sector 2, Bucureşti.

Jurnal de cinefil

Promo şi popcorn

21 octombrie 1998

Ieri am zappat din nou, survolînd cele 33 de posturi TV. Pe unul din posturile locale era difuzată o peliculă care, după cum reiese din programul tipărit, se intitulează „Lumea rece" şi este un hibrid între filmul cu actori şi acela de desene animate, în el jucînd Gabriel Byrne, Brad Pitt şi Kim Basinger. Ca întotdeauna, adică pentru a cincea sau a şasea oară, prind acest film doar de la o anumită secvenţă, *aceeaşi* (sau, într-un caz, de la o secvenţă imediat următoare). E o ciudăţenie, o simplă coincidenţă, pe care n-aş fi remarcat-o dacă situaţia nu s-ar fi repetat de cîteva ori (căci filmul este redifuzat cu o frecvenţă lunară). La un moment dat am încercat să-l văd de la început; nu am reuşit, pentru că, nefiind difuzat la ora din program, am închis televizorul, iar cînd l-am reaprins, deja începuse; aşa că vizionarea mea a avut, din nou, în mod straniu, acelaşi punct de plecare, adică secvenţa care îmi era deja familiară.

Bineînţeles că şi ieri s-a petrecut aceeaşi poveste. „Lumea rece" rămîne, prin urmare, pentru mine, o poveste fără început. Asta îmi aminteşte de proiectul meu de scenariu – abandonat – articulat dintr-o succesiune de incipit-uri lăsate, rînd pe rînd, în suspensie...

6 noiembrie 1998

Citesc într-un material promoţional al filmului „Armageddon": „Bruckheimer şi Bay au pornit în căutare intensă pentru formarea «Duzinei Murdare» şi s-au întîlnit cu Bruce Willis pentru a-l convinge să se alăture cruciadei de distrugere a asteroidului". O frază „trădătoare" a principiilor pragmatice ale star-sistemului, prin amestecul regimului ficţiunii cu cel al realităţii; un producător, un regizor şi un actor sînt asimilaţi planului ficţiunii, ca şi cum n-ar fi nimic mai normal decît asta. Inocenţa încălcării acestor regimuri este una falsă, pentru că în mod evident substituirea personajului cu persoana (în speţă, a personajului Harry Stamper cu superstarul Bruce Willis) are un rol deloc dezinteresat: în ea se oglindeşte foarte clar scopul profitabilităţii filmului, un film care mizează pe magia vedetismului; nu Harry Stamper, petrolistul din imaginarul „Armageddon", salvează planeta, ci Bruce Willis, doamnelor, domnişoarelor şi – eventual – domnilor, Bruce Willis, soţul actriţei Demi Moore, interpretul din *Moonlighting, Die Hard, Hudson Hawk, Al cincilea element, Pulp Fiction, Şacalul* ş.a.m.d., cu ajutorul neprecupeţit al producătorului şi al scenaristului fără de care lumea-ntreagă s-ar duce dracului! Dar această frază nu este decît o mostră din întregul promotion, piesa cea mai elocventă dintr-o serie de elemente care au rolul de a vinde marfa numită „Armageddon". Broşura pe care o am în faţă cuprinde, aidoma acelor filmuleţe publicitare, o anumită cantitate de informaţie, reluată de cîteva ori în alte formulări, date aparţinînd sferei şi strategiilor star-sistem-ului. Şi, tot ca şi parafilmul, paratextul, adică escorta pragmatică a filmului propriu-zis, este extrem de formalizat. De pildă, nu lipsesc niciodată declaraţiile de tipul: „Un alt lucru grozav este că Bruce vine la filmare bine pregătit, ştie ce doreşte să facă şi ştie cum să se adreseze publicului"; sau „Jerry (Bruckheimer) este o legendă, un gigant în lumea filmului (...). Michael Bay (...) este un foarte bun meseriaş etc. Ele sînt invariabil elogioase, ba chiar ultra-elogioase, enervant şi suspect de politicoase, încît ţi se face greaţă de atîta miere şi dulceaţă pe buzele tuturor, mai ales că după aceea afli din presa de scandal că regizorul avea istericale şi accese de grandomanie, că vedeta X şi-a şicanat tot timpul partenerul de joc şi atîtea altele, unele probabil neadevărate, însă în mod sigur nu toate. Discursul mesajelor „promo" devine atît de previzibil, încît îşi pierde rostul. De aceea cred că forşpanul ar fi suficient pentru a trezi interesul. Cel puţin în ce mă priveşte, dat fiind că nu-mi place ipocrizia declaraţiilor, convenţionalitatea lor şi, nu în ultimul rînd, inserarea pasajelor în care filmul este povestit. Urăsc dezvăluirea naraţiunii înainte de întîlnirea cu ea şi consider că a spune cît mai puţin despre partea epică a filmului reprezintă una din obligaţiile unui adevărat cronicar cinematografic.

12 noiembrie 1998

Aseară am revăzut la televizor „Înnebunesc şi-mi pare rău", filmul lui Jon Gostin. Mi se confirmă încă o dată ideea că, în cea mai mare parte, cinematografia românească de ficţiune are o valoare documentară, iar nu estetică. La fel ca peliculele „roşii" (sau cu picăţele roşii, ceea ce e totuna), şi acest film, şi cele ale lui Daneliuc ş.a.m.d., *vor fi* nişte documente ale epocii lor, dar nu *sînt* nicidecum valori ale acestora. În mod ciudat, captarea unor aspecte autentice ale evenimentelor contemporane le dă acestora un aer de contrafăcut. Comentariile personajului lui Pittiş sînt acut patetice şi, din nefericire, sună fals – în ciuda faptului că vizează fapte reale –, iar frusteţea replicilor sau a unor scene nu reduce prea mult din aerul de convenţionalitate al filmului.

Stau şi mă întreb, de unde această impresie? Probabil din cauza faptului că regizorul şi scenaristul încearcă să facă pur şi simplu concurenţă realităţii, uitînd că ficţiunea înseamnă contrafacere. Prin urmare, a nu contrafface realitatea, prin strategii teleologice (căci realitatea nu e teleologică decît pentru Dumnezeu), echivalează, oricît de paradoxal ar suna, cu a trăda tocmai această realitate pe care vrem să o „prindem" într-o oră şi jumătate de proiecţie pe pînză. E mai mult adevăr într-o ficţiune care se respectă (adică aceea care selectează, aranjează, deformează, schimbă eşantioanele ei şi raporturile dintre ele) decît într-una care vînează imediatul ca un simplu ochi care înregistrează continuu şi nediferenţiat ceea ce întîlneşte. Povestea de dragoste a protagoniştilor „Înnebunescului" nu m-a prins deloc, n-am avut acces la ea. Personajele acelea s-or fi iubind ele, dar eu, spectatorul, sînt la ani-lumină distanţă de emoţiile lor şi crănţăn *plictisit* floricele de porumb în întunericul sălii de cinema.

Mihai IGNAT

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Despre „păcatul fără voie“...

Un celebru text semi-canonic budist, *Milinda-Paňha* (Întrebările regelui Milinda), expune în cadrul unui dialog filozofic, printre dogmele budiste esenţiale, un subiect interesant: păcatul fără voie. Pe scurt, înţeleptul Nagasena, un sfînt budist angrenat într-un dialog filozofic cu regele Milinda, un laic aspirant la deliciile Nirvanei, afirmă un fapt aparent paradoxal: păcătosul fără voie are o vină mai mare decît păcătosul care comite aceeaşi faptă rea dar cu bună ştiinţă. Chiar neînstrăinată de spaţiul dogmatic budist, afirmaţia pare scăpată de sub controlul rigorii morale. Totuşi, lăsînd la o parte aparenta lipsă de indulgenţă creştină care oricum nu şi-ar fi găsit locul în India secolului I e.n., regele Milinda trage o concluzie care delimitează adevărata arie de aplicaţie a ciudatei afirmaţii: un funcţionar sau prinţ care comite o greşeală fără să vrea ar trebui pedepsit dublu, o dată pentru greşeala făcută, a doua oară pentru lipsa de înţelepciune.

Cu alte cuvinte, incompetenţa, declinarea responsabilităţii pe criteriul lipsei de pregătire, eşecul unei politici sanitare nu pot fi trecute cu vederea sub umbrela bunelor intenţii. Cine ar mai îndrăzni să invoce „regretabila eroare“ ca temei al faptelor comise? Cîţi s-ar mai îmbulzi în funcţii publice dacă neatenţia sau lipsa de prevedere le-ar fi sancţionată cu vîrf şi îndesat?

Desigur, s-ar putea reproşa că replica înţeleptului budist încurajează comiterea faptelor rele, pedepsind mai blînd premeditarea acestora decît comiterea lor orbeşte, fără voie. De fapt, el nu neagă vina celor ce păcătuiesc cu bună ştiinţă, aceştia primindu-şi pedeapsa oricum, legea Karmică şi cea umană avînd grijă de respectarea ordinii fireşti în care răul este veşnic sancţionat. Dar ea ne fereşte de prostia camuflată abil sub valul imaculat al inocenţei care cere clemenţa după ce a participat „din greşeală“ la un păcat cum ar fi, bunăoară, distrugerea sistemului sanitar. Ne păzeşte de erorile de strategie, de experimentele diverselor echipe ministeriale care, odată demisionate devin imaculate, de nesimţirea cu care se ridică din umeri atunci cînd rezultatele nu sînt nici pe departe cele aşteptate.

S-ar părea că Nagasena cuantifică vina şi implicit pedeapsa, după proporţiile dezastrului produs; aşa cum dintre doi oameni atinşi de un bulgăre de fier înroşit, unul avizat, celălalt pe neaşteptate, cel din urmă va suferi mai mult, păcătosul fără voie este mai vinovat, lipsa lui de prevedere constituind circumstanţa agravantă a faptei sale şi nu atenuantă, consecinţele acesteia amplificîndu-se. Cine este mai vinovat: directorul de spital care, apelînd la compromisuri şi relaţii dubioase, face faţă prin propriile resurse lipsei de fonduri de la minister sau cel care, angrenat în acţiuni gospodăreşti sau profesionale, adesea de mare anvergură, se trezeşte fără lumină sau apă caldă pe secţii din cauza neachitării la timp a datoriilor? Deşi spiritul evanghelic pare că se distanţează de atitudinea intransigentă a înţeleptului budist, pilda fecioarelor înţelepte este la fel de neîndurătoare faţă de cei ce greşesc fără voie: nu poţi intra pe uşile raiului dacă eşti uituc, distrat, neserios, nechibzuit, oricît de bune intenţii ai avea. Văicăreala nu foloseşte la nimic atunci cînd ea se adresează unei instanţe adevărate. Lamentările despre lipsa de vată în nu ştiu ce spital, povestea bolnavului trimis în căutarea medicamentelor lipsă, reactivii învechiţi care dau rezultate dubioase ale analizelor de laborator, toate sînt circumstanţe agravante cu care cei aflaţi la conducerea unităţilor sanitare ar fi, după legea budistă, condamnaţi pe vecie, căci vina lor e dublă: mai întîi păcatul inconştienţei, apoi cel al primejduirii vieţii semenilor lor.

...şi ce-i de făcut

Pe cît de vinovat este păcatul izvorît din neglijenţă sau prostie, pe atît de meritorie este atitudinea celor care se distanţează de corul bocitoarelor, găsind soluţii pentru supravieţuire. Astfel, pentru a avea o secţie dotată după cele mai moderne standarde, condiţii de spitalizare civilizate pentru bolnavi şi medicamente peste stocul anemic asigurat de minister, unii manageri au recurs la o formă de finanţare extrem de utilizată în ţările cu un sistem sanitar performant, sponsorizarea. Ca un exemplu, secţia de hematologie a spitalului Colţea, privită la început ca o replică a clinicii de hematologie Fundeni avînd ca unic avantaj plasamentul central la kilometrul zero, a devenit în cîţiva ani un centru bine utilat, ce poate concura cu orice secţie de profil europeană. Şi asta nu printr-un tratament preferenţial din partea ministerului, în sensul acordării de fonduri suplimentare. După afirmaţiile şefului secţiei, dna prof. dr. Delia Mut-Popescu, acestea au putut asigura doar 25% din baza materială a clinicii, restul de 75% provenind din sponsorizări. Problema rezidă în faptul că la noi, legislaţia nu acordă nici un avantaj fiscal firmelor care aleg sponsorizarea în domeniul sănătăţii, nefăcînd nici o diferenţiere între banii daţi pentru un spital şi cei daţi, bunăoară, pentru un concurs de miss. Se creează astfel condiţiile pentru o adevărată concurenţă neloială, domeniile care permit publicitatea, cum ar fi meciurile, raliurile, diferite concursuri şi jocuri de noroc la TV, fiind bineînţeles în topul preferinţelor sponsorilor. Banii se îndreaptă spre sănătate doar în măsura în care consiliile de administraţie pot fi convinse de utilitatea şi importanţa acestei direcţionări, managerii din sănătate fiind nevoiţi să se întreacă în inventivitate pentru atragerea acestora. Unele secţii, mai ales cele de medicină internă, devin atractive prin serviciile medicale asigurate salariaţilor firmei care le sponsorizează: controale medicale periodice fără stat la coadă, investigaţii mai sofisticate (ecografii, electrocardiograme), datele medicale obţinute fiind adesea prelucrate în cadrul unor studii prospective. Din păcate, singura modalitate de publicitate care stă la dispoziţia unei unităţi sanitare este afişarea numelui firmei sponsorizatoare în interiorul spitalului, ceea ce este total insuficient.

În cele din urmă, capacitatea de a beneficia de sponsorizări rezidă în talentul managerial al şefilor de secţii şi în ţinuta morală şi profesională a unei unităţi sanitare, altfel spus, în renumele ei. Căci „celui ce are i se va da şi-i va prisosi, dar de la cel ce nu are se va lua şi ceea ce are“. De aceea, temerile în legătură cu desfiinţarea unor spitale şi transformarea lor în cămine de bătrîni sînt perfect justificate, dar ele n-ar trebui să amărască decît pe cei ce n-au ştiut să „aibă“, lăsîndu-se atraşi în dulcea inconştienţă a nevinovăţiei.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

Imagini din Bucureştiul de ieri

● Oh, îmi zicea cu veacuri în urmă, un prieten ardelean, oh, ce fată bună ai fi tu, Ioane (sic!), dacă n-ai fi bucureşteancă.

● În Bucureştiul cotropit de iarnă troleibuzul părea o corabie-fantomă, cu ţurţuri groşi ca pe mînă atîrnînd de acoperiş, pînă jos, în dreptul ferestrelor. Puţinilor călători li se adaugă un tînăr, purtînd în mînă un trandafir roşu. Se aşează pe o banchetă, lîngă un alt june, şi începe a se căina de unul singur cu voce, dar cu vorbe alese: „Aşa-mi trebuie, dacă m-am însurat la 21 de ani!“. „Dar acum cîţi ai?“, îl întreabă vecinul simţindu-se îndemnat de dramatismul situaţiei să-şi manifeste compasiunea. „Păi, tot atît, că m-am însurat acum o lună“.

● Cîntă un ţigănuş murdărel în metrou: „Vă rog să mă ascultaţi./ Să nu mă marginalizaţi“.

● Restaurantul „Le Petit Paris“ (fost Bumbeşti).

● Inscripţie pe un zid: ROCK'N ROLL. O linie groasă o taie de-a curmezişul. Alături stă scris: ASCULTAŢI-I PE PĂRINŢI.

● Într-o fereastră de casă veche privind înspre „Bulevardul Pache“, şade expus, zile la rînd, un carton pe care scrie, cu litere mari, albastre: „Venera, te iubesc!“

● Polei perfect pe străzile oraşului. Noapte ca noaptea. Un intelectual cu platfus alunecă spre casă. Un lucrător de la REBU, lucind blînd în uniforma sa verde-prăzuliu, îl urmează pas cu pas. La un colţ, urmăritorul, cu admiraţie în glas: „Vai, unchiule, ce experienţă ai! Cum de nu căzuşi mata!“

● Cineva, nu spui cine (pentru că nu ştiu), pune flori în mîinile statuii lui C.A. Rosetti. Din mare grijă, pentru ca florile să nu se veştejească prea repede acel cineva pune în braţele statuii şi o sticlă cu apă, pe post de vază.

● Marketing la colţ de stradă: „Auzi, fă, cît e oralu' aici la voi?“ „Douăj' de mii. Da' fata cu oralu' nu-i aici, eu sînt numai pe normal“.

● Frizeria „La Mielu“.

● Dintr-o reclamă radio: „...sediul nostru din Bulevardul Coposu, nr... mai precis pe fostul loc al Bisericii Sfînta Vineri“.

● Gara de Nord aproape de miezul nopţii. Librăria gării este deschisă: o cămăruţă strîmtă, dar puternic luminată. Pe pereţi – rafturi pline de reviste ilustrate de toate genurile. În centru – rafturi mai mici, cu cărţi. Culianu, două titluri, Nietzsche – *Aşa grăit-a Zarathustra,* Sandra Brown, Literatura masonică, Literatura sionistă – de la „Miturile fundamentale ale iudaismului“ la „Miturile fundamentale ale politicii externe ale Israelului“, Noica, Socrate, Trilogia New York-ului, Bulat Okudjava. Vine un domn şi cere „revista «Sex», numerele 3 şi 4“.

● Agrăieşte un jurnalist de peste Prut: „Tii, că mare-i Bucureştiul cesta şi întortochet! Şi mata poţi conduce cu maşina prin el? Păi, una-două propteşti pe cineva...“

Aţi urmărit imagini din Bucureştiul de ieri, 10 decembrie 1998...

Ioana AVĂDANI

Îl cunosc pe...

Popa Ion Voinicu, ziditor-călugăr de mănăstiri

Cum aţi ajuns călugăr?

Pe foarte pe scurt: prima oară am intrat la sihăstrie. O simţire personală m-a dus acolo.

Aţi avut o revelaţie?

Între da şi între ba. Ca idee generală, mie îmi plăcea electronica şi medicina şi am renunţat la idee şi am dat la seminar. Puteţi să verificaţi.

Cum aţi ajuns aici, în oraşul Strehaia?

Am ajuns prin transfer de tehnologie: cît de cît mă pricep la nişte construcţii, or, din cadru didactic ajutător la seminarul de la Craiova am făcut transplant la parohia Mihiţa să ridic o biserică între o mie nouă sute 87 şi o mie nouă sute şi..., între ba şi da, între un regim şi altul, între vechi şi nou, istoria va decide, mi-am îndeplinit acolo misiunea ordonată şi am fost transferat la Strehaia, la mănăstire, pe postul de stareţ cu indicativul de a continua la revitalitatea mănăstrii. În timpul de activitate de la Craiova şi în indiciu de cunoaştere în care eram cu superiorii mei, mi s-a încredinţat cu autorizaţii normale refacerea şi, să zic prea mult?, continuarea tehnologiei la Strehaia.

Ce veţi face practic la mănăstirea Strehaia?

Să lăsăm ce am făcut eu, să vedeţi ce a făcut istoria pînă a veni eu. Eu am căzut ca musca-n lapte, istoria să o vedem. Ideea de ce am fost eu trimis acilea e să se păstreze tradiţia ortodoxă românească, să nu credeţi că ăsta e fascism, cum îi zice Cristoiu, sau Băcanu, sau cum îi zic... Am pronunţat primele nume ce mi-au venit în minte. Mai sînt Păunescu ce a venit cu ciclul lui „România în car“ sau nu ştiu cum... Nu implică de aia activitatea mea personală, să fim serioşi. Mănăstirea e fundament domnesc şi eu sînt trimis să acaparez fonduri să refac ce au făcut alţii. Să ne luăm după cum s-au separat între atîtea puteri... eu aş avea o idee îndrăzneaţă, prea îndrăzneaţă, dacă ctitoria Strehaia a fost domnească eu aş acuza, cum se zice-n presa vidual, cele patru poziţii să mă sponsorizeze să-mi termin mănăstirea. Am nevoie de 20 de milioane, Guvernul mi-a dat unul. Dacă ne luăm după cele patru puteri: presa scrisă, judecătoria şi rezidenţiala, eu aş înţelege aşa: s-a separat Matei Basarab în patru? Acum să dea la loc.

Practic ce aţi zidit din milionul guvernamental?

Este pus nişte cameri, dar ştiţi cum? Mot à mot, cum se zice gramatical, grămadă peste grămadă. Pentru că nu pot trăi la bloc. Îmi fac mîncare pe pirostrii, dar rar, că eu mă mulţam şi cu conservă de fasole, dar am avut muncitori la muncă şi m-am simţit obligatoriu să-i servesc pe lîngă banul lor fizic. Nu e la mine supunere la cazne, depăşeşte asta supunerea la cazne la nivelul de 30 de mii de lei pe lună.

Locuiţi în strînsă osmoză cu natura?

Pisicile au venit instantaneu. Treceau, miau-miau, le aruncam ceva şi veneau. Ca pustnic nu pot trăi, că-s în zona centrală a oraşului cu mănăstirea. E şi şcoala generală; cînd copiii joacă fotbal şi-ncep cu bag-o, scoate-o, numai linişte de monah nu-i.

Citiţi?

Absolut tot. Cultură generală, ştiinţă, tehnică, psihologie, informaţie, medicină, fizică, logică. Nu dau nume de cărţi, dar ca preot duhovnic să fii unilateral nu merge ca o idee.

Ce este mănăstirea într-un oraş în care-i şi o biserică?

Mănăstirea e un fel de societate comercială, non-stop, biserica n-are program decît de 10 ore. Acolo se fac prescurtări de slujbe, asta e, om fi noi vechi cu secolele şi prea nouă instalaţia dv. de înregistrare...

Ajungînd la Strehaia, judeţul Mehedinţi, am descoperit că, de Paşti, lîngă lumînarea obişnuită localnicii adaugă şi un leuştean verde. Care-i semnificaţia acestei alipiri?

Leuşteanul nu doar ca condiment, ci pentru aromatizant e cultivat. Acest lucru se p'.'e pentru toate efectele ce le fac persoanele fizice în biserică sau acasă. Leuşteanul anihilează. Mai mult e folos medicinal.

Dar iarba-n faţa pragului?

Să spun prea mult că-i obicei evreiesc? Că evreii spun să mănînci paştele pe ceva verde. Fie-mi iertată digresiunea: Oltenia a fost colonizată.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

BIRKINOLOGICE

● Interviu cu Jane Birkin pe MCM. La un moment dat, ea povesteşte că, aflîndu-se la Londra, într-un taxi, la radio tocmai se cînta *Je t'aime moi non plus* – faimosul său duet cu Serge Gainsbourg de prin anii '70. Şoferul taxiului, care o recunoscuse, se-ntoarce spre ea, transfigurat, şi-i spune: „Jane, e *Gi teim!*... Am făcut trei copii pe melodia asta...!" (**a.l.ş.**)

● Pe latura parcului Kiseleff dintre Palatul Victoria şi Muzeul Ţăranului Român, în total dispreţ faţă de austeritatea pe care ne-o sugerează guvernul, o mînă miloasă aduce în fiecare zi oscioare la pachet pentru haita de cîini de prin partea locului. Cine încă mai crede că onorabila clasă politică nu ne reprezintă pe *noi*, poporul, să ia aminte la această inechitate chinologică: dacă în curtea lui Vadim Tudor *cîinii* rod salam şi parizer, *cîinii* din curtea guvernului rod nişte oase scobite de carne. Morala: *cîinii* apar în aldine / ca să-nţelegeţi voi mai bine...(**A. C.**)

HITCHCOCHIFLE

● Iată un fapt divers care l-ar fi interesat pe Hitchcock: „Doi bărbaţi care transportau o bombă într-un tren expres ce venea de la Gdansk (nordul Poloniei) au fost arestaţi la sosirea lor la Cracovia (sudul ţării)... Potrivit unui purtător de cuvînt al poliţiei, bomba ar fi urmat să fie folosită de răufăcători care încearcă să-şi adjudece controlul asupra saloanelor de masaj din Cracovia". (din *România liberă)* În ce mă priveşte, farmecul ecuaţiei „bombă-expres-masaj" rămîne incomplet fără acele precizări esenţiale: „nordul Poloniei" şi „sudul ţării..." (**a.l.ş.**)

● La concurenţă cu pîinea unui post TV privat – pîine din care, în noaptea de Anul Nou, va sări miliardul peste un român norocos –, regele încoronat al *fast-food*-urilor din lume (observaţi eleganţa cu care am evitat să dau nume, ca să nu vadă nimeni aici o reclamă mascată pentru PRO TV şi McDonald's) propune, în meniul de sărbători, *o chiflă cu susan în care e strîns gustul bun de peste an* (chiar de cuvintele nu sînt exact acestea, aceasta este ideea). Cucerit pe trei sferturi de această simbolistică pacificatoare şi pacificatoare, nu-mi pot reprima ideea referitoare la gustul amar pe care l-a lăsat (măcar unora, c-or fi şi din ăştia) anul 1998; el, în ce pîine – chiflă – baghetă – fursec – sărăţea – merdenea, şi-o găsi refugiul? (**A. C.**)

O VIZIUNE A SENTIMENTELOR

● La comemorarea a 15 ani de la moartea lui Nichita Stănescu, spicuim dintr-un articol: «Cînd a apărut cu *Sensul iubirii*, primul volum al poetului, şi apoi cu *O viziune a sentimentelor* sau *Dreptul la timp,* cititorii avizaţi de poezie au putut resimţi întoarcerea poeziei, după nesfîrşitul calvar al poeziei „politice", „angajate"» *(România liberă*, nr. 2650). Presupunem că repetiţia cuvîntului „poezie" vrea să sugereze un stil, şi nicidecum o neglijenţă de redactare. (**T. C.**)

● Coadă la oculist. O pereche de tineri, ambii bine îmbrăcaţi, ea – suplă, bine proporţionată, mers graţios, el – voinic, în haină de piele, cu un ghiul voluminos pe inelar, primesc ultimele sfaturi din partea doctoriţei care îi conduce pînă la uşa cabinetului. „Ştiaţi înainte de căsătorie că soţia dvs are proteză oculară?" „Da". „Sînteţi un bărbat extraordinar, domnule, vă felicit!" (**T. C.**)

● Fabrica de becuri din Tîrgovişte are o firmă luminoasă enormă din care, de cîteva luni bune, o literă nu se mai aprinde. Noaptea apare scris „ROMLUX TIRGOVIST ". Am trecut pe lîngă ea acum cîteva zile şi tocmai mă gîndeam cum de nu-s în stare românii ăştia să-şi ţină firma, cînd, odată ajuns în centrul Bucureştiului, am văzut o altă reclamă luminoasă, albastră, în Piaţa Unirii: „P ILIPS". Mi-a mai venit inima la loc. (**A. M.**)

D.E.I.CORAŢII

● Indiferent de rezultate, cei 15 (!!) ziarişti care şi-au depus candidaturile pentru concursul de şef al Departamentului Emisiunilor Informative din TVR ar trebui să fie conştienţi de benefica mutaţie pe care au operat-o în mintea noastră, a muritorilor de rînd. Noi ştiam pînă acum că doar postul de antrenor al naţionalelor de fotbal e sinucidere curată. (**R. C.**)

● Celor doi torţionari de la Sighet, care au fost decoraţi din eroare, li s-a retras distincţia *Crucea comemorativă a celui de al II-lea război mondial:* „preşedintele României a semnat ieri (11 dec.) un nou decret de retragere a acestei *disfuncţii* (s.n.) pentru ambele persoane". *(România liberă*, 12 dec.). Expresivitatea greşelilor de tipar, ce temă... (**T. C.**)

ROMÂNIA MARE, OUĂTOARE

● În sala de îmbarcare a Aeroportului Internaţional Otopeni, un bărbat relativ tînăr, cam treizeci de ani, cu o şapcă pe care scrie LA Lakers, cu geantă de piele „occidentală", cu ochelari cu ramă aurie, pe scaun – jacheta cu o etichetă nemţească, citeşte revista *România Mare*. Vechea dilemă a naţionaliştilor şi supertradiţionaliştilor: cum să folosească tot ce le oferă Occidentul – calitate, bunuri – şi să rămînă în acelaşi timp români adevăraţi? (**M. V.**)

● La un combinat avicol din Brăila, fiindcă existau foarte multe găini bătrîne care nu mai ouau şi care nu mai erau bune decît să fie trimise la abator, la „casat", s-a apelat la o terapie de şoc. Găinile au fost ţinute, timp de patru zile, pe întuneric şi fără apă şi mîncare; apoi situaţia a revenit, treptat, la normal. După un prim moment, cînd păsările au năpîrlit integral, toată povestea s-a transformat în miracol. Găinile şi-au refăcut penajul, au întinerit şi au început să facă mult mai multe ouă chiar decît cele foarte tinere. În faţa unui asemenea exemplu, începi să te întrebi dacă unele personaje, ca Ceauşescu al nostru, nu ştiau ele ce ştiau cînd aplicau un asemenea tratament şi populaţiei. Poate că dacă Ceauşescu era lăsat să facă ce avea de gînd, lucrurile ar fi mers dintr-o dată foarte bine. Şi, dacă n-am fi întinerit, atunci în mod sigur am fi făcut mai multe ouă. (**C. P.-B.**)

MONROE, McMURRAY, MOLOZ

● Sîntem cîţiva bărbaţi care nu ne jucăm cu vorbele şi ştim să ne definim noţiunile; sîntem cîţiva bărbaţi – români, dar şi de alte naţionalităţi – pentru care stabilitatea lumii, termen atît de contestat şi de chinuit, şi-a găsit, recent, încă o confirmare prin sondajul revistei *Playboy* care a consacrat-o pe Marilyn Monroe drept cea mai seducătoare femeie din secolul XX. Nu totul e absurd, nu totul e demitizare, nu totul e nihilism! (**R. C.**)

● În aşteptarea procesului, la tribunalul de la Haga, arestaţii acuzaţi de crime de război s-au împrietenit între ei, fără să ţină seama de criteriul etnic. La şedinţa publică de la mijlocul lui octombrie, observatorii au fost şocaţi cînd un sîrb, Zoran Jelisic, a apărut ca martor declarînd că acuzatul Esad Landzo, un bosniac învinuit că ar fi ucis prizonieri de război sîrbi, este, de fapt, un băiat bun. Jelisic (vinovat, conform propriei mărturii, de a fi ucis cu mîna lui 12 bosniaci şi croaţi, la Brcko, în 1992) a povestit cum Landzo i-a împrumutat o haină şi o cravată ca să se poată prezenta decent în faţa Curţii. Landzo ar fi o persoană spălată, sociabilă, care spune bancuri. Avocata apărării, Cynthia McMurray (SUA), a citit un poem scris de un alt deţinut. Versurile sînt proaste, dar „mesajul" e foarte duios: „Spun despre noi că sîntem criminali de război, dar noi ne jucăm ca nişte copii, armonia domneşte aici, nici vorbă de război, noi sîntem ca înainte".Ca înainte, cînd? (**M. B.**)

● La sfîrşitul săptămînii trecute, am văzut într-o emisiune de ştiri un reportaj care prezenta demolarea unei clădiri. Era vorba despre un siloz de pe strada Tunari, al cărui proprietar hotărîse că nu-i mai este de trebuinţă şi chemase nişte specialişti ai Armatei să-l pună jos, în schimbul a vreo patruzeci de milioane de lei. Specialiştii militari au venit, au amplasat mai multe încărcături de explozibil în anumite puncte ale clădirii şi le-au detonat. Însă edificiul a rămas în picioare. Pe ecran se vedea fumul exploziilor risipindu-se molcom şi se auzeau hohotele de rîs ale unor spectatori nevăzuţi, întrucît nu apăreau în cadru. S-a produs apoi o a doua tentativă a geniştilor de a-i veni de hac bietului siloz (din comentariu am aflat că era o clădire solidă, ridicată înainte de ultimul război de către constructori germani şi care scăpase nevătămată din toate cutremurele). După risipirea fumului, alte hohote de rîs: silozul rămăsese iarăşi întreg. În cele din urmă, cînd se pregătea o a treia serie de explozii, a cedat şi s-a prefăcut în moloz.

Cumva, asta îmi pare a fi România de azi: un siloz dezafectat, construit cîndva de nişte nemţi, pe care cîţiva nepricepuţi s-au apucat să-l dărîme, în vreme ce alţii, de pe margine (şi care nici măcar nu apar în cadru), rîd de se prăpădesc. (**D. S.**)

© A. Paul

Televedenii

Retrospectiva chestiunii

Chestiunea zilei este, fără îndoială, o emisiune populară. O popularitate dobîndită prin acumulare, după un început destul de nesigur şi nu foarte convingător, prin definirea tot mai precisă a publicului vizat şi, astfel, prin posibilitatea de a merge la sigur în întîmpinarea orizontului de aşteptare a acestuia. Cu o extraordinară intuiţie caragialescă, Florin Călinescu a simţit acest public, şi şi-a construit trupa din actori de ocazie, aleşi după chipul şi asemănarea publicului pe care dorea să îl cîştige. Şi i-a cîştigat, mai întîi, exact pe cei care se recunoşteau în protagoniştii *Chestiunii*.

Audienţa emisiunii se datorează în mare măsură (indiscutabil, în perioada de început s-a datorat exclusiv) popularităţii realizatorului însuşi, intrat în conştiinţa telespectatorului PRO TV drept cel la emisiunea căruia te poţi îmbogăţi, cîştigînd milionul dimineaţa la 7 (emisiune care a contribuit decisiv – în primul rînd prin remarcabila perseverenţă a prezentatorului – la cîştigarea de către PRO TV a unui public nu numai numeros, ci şi dificil de extras din tabieturile bătrînicioase ale Televiziunii Române din acea vreme), apoi multe milioane la *Te uiţi şi cîştigi*, şi, mai ales, cele 100 de milioane sau chiar miliardul de Revelion. Cu o asemenea reputaţie, întărită de obiceiul, împămîntenit deja, ca acolo unde este o extragere a lozului cîştigător, să fie Florin Călinescu, nu este de mirare că oricine îi urmează ca prezentator al unei emisiuni (neavînd talentul fostului actor de teatru Florin Călinescu), oricît de călduros recomandat telespectatorilor de către acesta, să nu fie decît o umbră palidă şi neconvingătoare. *Ora 7, bună dimineaţa* şi-a pierdut orice haz odată cu plecarea lui Călinescu, şi este într-o continuă degradare. Nu pentru că pe vremea primului ei prezentator ar fi fost o emisiune de neuitat, ci pentru că avea un stil propriu, care acum s-a şters fără urmă. Aşijderea *Te uiţi şi cîştigi* (spectacol oarecare pe care Călinescu se străduia să îl umple cu glumiţe mai puţin sau şi mai puţin reuşite, căci emisiunea era pentru el doar o haltă în drum spre *Chestiunea* unde puteau funcţiona mînă-n mînă actorul şi regizorul Călinescu), unde acum Andi Moisescu nu prezintă, ci prestează un serviciu, şi acela de o calitate îndoielnică.

Chestiunea zilei este reluată în fiecare zi, în caz că ai ratat-o după-amiaza să o vezi noaptea. Mai mult, ea are şi o reluare în regim special, duminica la prînz, într-o încercare de conturare a săptămînii din cioburile ultimelor 7 zile. Ceea ce face însă miza *chestiunii* zilnice, anume actualitatea imediată a evenimentului luat în vizor, nu mai are nici o relevanţă după trecerea cîtorva zile. *Chestiunea* este amuzantă doar la o primă vizionare, şi devine plictisitoare cînd este prezentată ca grupaj, pentru că diferenţa este doar de subiect abordat, şi doar rareori de fond şi de mijloace. Astfel, dacă luni e vorba de Romtelecom şi capete în gură, marţi despre Radu Vasile (premier-mănuşă pentru Florin Călinescu, căruia Victor Ciorbea nu-i ieşea la plin – aşteptăm cu interes să vedem cum i se va potrivi remanierea), miercuri despre *Groapa Bucureştiului* şi alegerile locale, film cu adevărat remarcabil, ca scenariu, dialog, subtilitate a umorului (*Bucureştinasol, Bucureştinasol, şi uite-aşa i-a rămas numele: micul Paris*) şi joi despre procurorul general, asta nu înseamnă deloc că, puse cap la cap, microchestiunile dau imaginea săptămînii care a trecut. Dacă toate *Chestiunile* ar fi la fel de inspirate ca cea cu Bucureştiul sau ca cea dedicată universităţii în limba maghiară, atunci fără îndoială caseta cu retrospectiva chestiunilor nu numai ale săptămînii, ci chiar ale anului, ar merita cumpărată.

Cipriana PETRE

Vasile MORAR
profesor universitar

Valorile morale în democraţie (II)

Oricum am încerca să suprindem tema valorilor morale în ceea ce are ea esenţial şi dramatic – evitînd pe cît posibil abordarea impresionistă – nu putem să nu aducem în prim plan ideea **statutului** pe care-l au valorile morale în democraţie. Or, din această perspectivă ne sînt utile, în primul rînd, sugestiile oferite de filosofia morală şi politică, cea americană în special.

Primul enunţ la care ne oprim, credem că interesează în cel mai mare grad chiar dacă pare foarte general. Ne referim la excelenta distincţie a lui Leo Strauss din **Three waves of modernity**. Potrivit gînditorului american, cei vechi, grecii (inclusiv în democraţia lor restrînsă la polis în care aproape toţi se cunoşteau între ei) ştiau destul de precis ce este **binele** şi ce este **virtutea** şi nu se interesau decît prin implicaţie asupra drepturilor. Modernii şi democraţiile corespunzătoare au deplasat, din variate motive accentul asupra drepturilor lăsînd în umbră **sensurile binelui**. Îngroşînd puţin această apreciere putem spune: în democraţiile moderne pentru foarte mulţi oameni semnificaţiile binelui sînt sau apar înceţoşate. În schimb, aceeaşi oameni sînt convinşi că ştiu foarte exact care sînt **drepturile lor** şi care sînt – evident – **îndatoririle celorlalţi**. Această aserţiune este importantă pentru cel puţin cîteva motive. În primul rînd, ea este adevărată în mare parte pentru democraţiile Occidentale, dar şi acolo se constată că, de pildă, în Revoluţia americană mai ales, interesul pentru sensurile binelui a apărut sub forma interesului pentru virtuţile cetăţeanului, ale bunului cetăţean. Astfel, în mod firesc acum se „redescoperă" tocmai acele sensuri morale pe care Părinţii Fondatori ai Americii le-au identificat ca ţinînd de nucleul tare al democraţiei.

În al doilea rînd, în ceea ce ne priveşte, **„înceţoşările"** au cuprins şi o parte din sensurile binelui, şi o parte din cele ale drepturilor şi, mai ales, cea mai mare parte din îndatoriri. Un fapt poate fi remarcat în acest context: sensurile binelui şi sursele legitimităţii drepturilor şi îndatoririlor sînt căutate în **instanţe absolute** precum Biserica şi Armata. Or, oamenii au nevoie de autoritate absolută tocmai atunci şi mai ales atunci cînd centrele relative de autoritate care sînt instituţiile statului sînt incapabile să ofere sentimentul de încredere şi cel de certitudine, sau, sînt de-a dreptul compromise. Diagnosticul sintetic ar suna astfel: El este cuprins în volumul **România. Starea de fapt.** „Încrederea în Biserică este derivatul nevoii de instituţie fundaţională, mai degrabă decît expresia mulţumirii faţă de funcţionarea ei efectivă, ca factor de coeziune socială şi instanţă morală, fiindcă şi această instituţie trece printr-o criză de adaptare. La rîndul ei, armata devine autoritate model, tocmai pentru că ea pare să aibă ierarhii clare şi să funcţioneze după reguli pe care le respectă. Această autoritate a armatei este acceptată ca o consecinţă a crizei instituţiilor paradigmatice pentru un stat de drept, mai ales a Parlamentului." Există în acest caz un risc pentru menţinerea şi consolidarea democraţiei: accentul încrederii publice cade pe autoritarism, pe obligaţii şi constrîngeri, accentul nu cade pe drepturi şi libertăţi corelate cu autoritatea civilă. De asemenea, în aceeaşi ordine de idei, nevoia de încredere în instituţii se corelează cu nevoia de autoritate reală, mai ales a unei instituţii, cum este puterea judecătorească. Or, în acest caz, fenomenul corupţiei judecătorilor semnalează tocmai pe de o parte suspendarea „domniei legii" şi, pe de altă parte, semnalează nefixarea unei convingeri obligatorii în democraţie, anume că, magistraţii sînt „slujitorii, nu stăpînii legilor" şi că ei trebuie să fie întotdeauna imparţiali. Iar dacă dreptul (care poate fi definit şi ca o codificare a minimului moral) este el însuşi alterat, rezultă că, la acest palier se poate bloca instituirea valorii morale elementare de justiţie, de onestitate şi de corectitudine. O altă sugestie oferită de filosofia morală pentru analiza statutului valorilor morale în democraţie. Se ştie că, în mod curent, teoriile morale fie sînt **deontologice**, fie sînt **teleologice** (consecinţialiste), fie sînt concentrate pe drepturi şi principii, fie sînt centrate pe ceea ce se numeşte „etica grijii". Această dihotomizare abruptă îşi are corespondentul în tendinţa-tentaţie atît a oamenilor cît şi a instituţiilor de-a legitima oarecum părtinitor acţiunilor oamenilor, fie după criteriile datoriei, fie după standardele impuse de scopuri, fie după criterii pur raţionale, fie după criterii empatice, intersubiective. Iar dacă în **teorie** este vorba de **teorii rivale** şi totul poate fi redus la o „ceartă între filosofi", în practica morală se va considera, nu arareori că este moral doar cel ce aparţine legitimării de pildă prin consecinţe şi nu cel ce face apel la datorie etc. etc.

Faptul acesta poate părea banal şi poate părea că interesează doar specialistul, dar el are implicaţii ce se cuvin a fi identificate. Astfel, dacă democraţia este încercarea mereu refăcută de-a stabili criterii şi norme de legitimitate, unele universale, altele particulare pentru acţiunile oamenilor, atunci ea va fi din start dispusă să accepte, **în etică – complementarităţile** iar în viaţa societăţii civile, **alternativele**, diversitatea, stilul individual. În fond, ceea ce este important în acest context, este faptul că oamenii înşişi sînt orientaţi spre anumite convingeri, iar convingerile lor sînt întemeiate, fie pe argumente ce ţin de datorii, fie pe argumente ce ţin de scopuri, fie pe principii, fie pe argumente ce ţin de „logica empatiei". Cele mai multe conflicte morale într-o societate democratică ţin de **dezacordurile în convingeri** şi de **dezacordurile în atitudini** (tema acordului şi a dezacordului în convingeri şi atitudini este, în fapt, o temă destul de veche a filosofiei morale). Credem că principalul obiectiv al oricărei forme de **învăţare civică**, instituţională sau informală, este aceea de a-i clarifica pe oameni asupra conţinutului valoric al convingerilor lor, de-a şti cînd anume conflictul are la bază convingerea şi cînd atitudinea, eventual să nu le încurce într-o inconştientă devălmăşie.

Or, în acest caz, este utilă o precizare elementară a filosofiei morale: **convingerile** sînt asociate cu ideea de „adevăr" şi cu ideea de „dreptate", în timp ce **atitudinea** se asociază cu ideea de „opinie". Tocmai de aceea, „învăţarea democraţiei" presupune în mod obligatoriu asimilarea acestei distincţii şi, mai ales, implică acceptarea consecinţei că dezacordurile în atitudine se pot soluţiona mai uşor (părţile acceptă că au dreptul la opinie şi că pot respecta opinia diferită) în timp ce dezacordurile în convingeri se rezolvă mult mai greu şi sînt soluţionate dacă şi numai dacă se acceptă dialogul, cooperarea şi, în final, compromisul rezonabil.

Totodată, în context, în ceea ce priveşte situaţia firavei noastre democraţii, constatăm că, multe nestructurări etice ale societăţii româneşti ţin de o anumită inerţie a psihologiei individuale şi de grup. Să luăm cazul experienţei şi a convingerii contractualiste. Este probabil nevoie de mult timp, de multe eşecuri repetate pentru ca să se impună norme de tipul: contractul odată semnat şi cuvîntul odată dat, acestea două nu vor mai putea fi încălcate. Pînă să se impună „sancţiunea pieţii" mulţi vor fi şi sînt motivaţi de experienţe „pozitive" să continue în acest interval foarte larg. Mai mult, în cuprinsul acestei lipse de structuri etice a comportamentului, cel ce va fi absent, cel mai adesea, va fi tocmai sentimentul vinovăţiei, al culpabilităţii. Aşa se face că, în relaţia directă, neeconomică, unii oameni consideră că potrivit normelor tradiţionale ei trebuie să-şi respecte cuvîntul (pentru că – spun ei – ei au **simţul onoarei**) pentru ca, apoi, imediat să-l încalce, cînd e vorba de un interes material oarecare.

O altă sugestie oferită de filosofia morală pentru statutul valorilor morale în democraţie. Democraţia presupune cel puţin trei lucruri de la cei ce alcătuiesc societatea civilă: 1. nivel ridicat de moralitate; 2. orizont intelectual dezmărginit; 3. judecată corectă.Or, toate acestea implică şi ele la rîndul lor ca aprecierea morală să fie şi 1) anticipativă şi 2) concomitentă şi 3) retrospectivă. De asemenea, prin natura lor toate valorile – **binele, utilul, politicul, vitalul** – se determină şi se fundează reciproc. Conflictele valorice sînt considerate ca stări inerente situaţiilor de viaţă şi sînt acceptate ca atare într-o societate deschisă, tolerantă. Totodată democraţia reprezintă, în fapt, modalitatea raţională de soluţionare şi de „neutralizare" a acestor conflicte valorice; ea este buna administrare a tensiunii dintre libertate şi ordine dintre egalitate şi libertate. În genere, ea este considerată „matură" dacă este în stare să minimalizeze cota de tragic şi de suferinţă, de nedemnitate din viaţa celui mai mare număr de oameni. Asupra acestui din urmă aspect se înţeleg şi filosofii morali şi politicienii resposabili.

În această ordine de idei şi Rawls şi Nick şi Coady (**Politics and the problem of dirty hands**) consideră că tensiunea tensiunilor, conflictul paradigmatic necesar a fi soluţionat în societăţile democratice este cel dintre valorile morale şi cele politice; această tensiune oferă calea de-a identifica satisfacerea criteriilor, a standardelor vieţii democratice. Ce constatăm? Constatăm că în viaţa reală foarte mulţi purtători valorici au prejudecăţi platoniciene sau machiavelliene – iar uneori – după cum arată Paul Churchill în **Hobes and the Assumption of Power**, chiar presupoziţii hobbsiene „tari" cu privire la conexiunea moral-politic. Este de presupus că aceste prejudecăţi sînt mai frecvente acolo unde criteriile nu s-au statornicit şi sînt marcate de prea multă „psihologie" şi de prea puţină „axiologie". Rezumate la cîteva propoziţii acestea ar fi: 1. se condamnă acţiunile politice în numele moralei private; 2. preţul pe care, se consideră, îl are Statul şi instituţiile sale nu poate fi echilibrat de valorile moralei individuale, pentru că cele două forme sînt incompatibile (în acest caz se eludează totală importanţa sferei societăţii civile); 3. scopul vieţii politice este considerat a fi un fel de „despotism" al virtuţii printre cetăţeni (şi-n acest caz este eludată relevanţa în termeni actuali a ideii de societate civilă); 4. norma internă a valorii morale este considerată a fi un simplu imperativ transindividual, în timp ce norma internă a valorii politice este considerată a fi simpla exercitare a puterii.

În acest sens, o soluţie ingenioasă ne este oferită de J. Rawls în **A Theory of Justice** prin cele două concepte gemene: conceptul de **situaţie originară** şi conceptul de **văl al ignoranţei**. Care este relevanţa acestor concepte gemene pentru restructurarea atitudinii oamenilor în conformitate cu ceea ce este modelul democratic? Astfel, dacă plecăm de la premisa că **numai** în unele momente din viaţă situaţia politică originară presupune înţelegerea puterii numai ca impunere a voinţei proprii, şi presupune o atenţie crescută numai faţă de status, avere, rasă, sex (mai ales atunci cînd acestea sînt avantajoase), dar dacă considerăm că, în **situaţia politică originară** – aşa cum a fost ea înţeleasă în modelul liberal occidental – omul trebuie să fie considerat ca fiind un „obiect moral" cu preţ infinit şi unic, atunci, rezultă că **scopul pe termen lung al societăţilor democratice este să compatibilizeze situaţia politică originară cu situaţia morală originară**. Definiţia lui Rawls merită a fi amintită ca fiind exemplară şi pentru situaţiile care implică valorile de libertate şi cele de egalitate, şi cele utilitare şi cele referitoare la dreptul la viaţă, dreptul la demnitate şi dreptul la fericire. Trebuie, spune Rawls, să ne putem transpune într-o situaţie ipotetică: să ne imaginăm că nu ştim nimic despre împrejurările vieţii noastre. Să ne imaginăm că sîntem acoperiţi de un „văl de ignoranţă" cu privire la status, avere, prestigiu, rasă. În această situaţie originară ne întrebăm: Ce regulă mi-ar conveni dacă aş fi sărac, sau negru sau islamic, sau infirm (handicapat) sau urît etc. etc.? În situaţia originară, fiecare om – arată Rawls – este motivat să-şi maximalizeze avantajul, neştiind cărei categorii îi va aparţine, ştiind însă că toţi oamenii vor avea aceeaşi înclinaţie, anume aceea de a-şi maximiza binele. Acest model poate fi şi a fost aplicat de Rawls în ultima lui lucrare **Political Liberalism** atît la societăţile liberale cît şi la cele organizate conform unui principiu ierarhic. De altminteri, o excelentă aplicare a ideii de **situaţie originară** poate fi imaginată, de pildă, pentru tema atît de dezbătută în toate democraţiile, tema **facţiunii**, exemplar analizată de James Madison în **Federalist 10** (Nu pot să nu fac trimitere la cartea lui Dick Hassing, **Republicanismul democratic** care analizează din punct de vedere politic conţinutul lui **Federalist 10**). Dacă, de pildă, admitem că facţiunile exprimă tensiunea conflictuală dintre valorile morale şi valorile politice într-o democraţie – cîmpul disputei fiind viaţa politică a statului şi societatea civilă – şi dacă admitem că facţiunile de pasiune ajung la persecuţie ca scop în sine, şi dacă admitem că facţiunile de pasiune se bazează pe ataşamente de opinii (şi includem aici fanatismul religios şi ideologic, antisemitismul, xenofobia, opiniile paranoice legate de comploturi), şi dacă admitem, în continuare, de asemenea că facţiunile de pasiune se bazează pe ataşamente faţă de persoane (şi includem aici situaţia în care fiind ataşat de unii oameni te „simţi" obligat să-i urăşti pe ceilalţi), atunci realizăm că scopul rezonabil în jocul democratic constă în identificarea acelor resurse şi calităţi umane care augmentează înţelegerea, cooperarea, compromisul, atitudinea neagresivă. Or, toate acestea presupun căutarea şi găsirea acelui punct de convergenţă dintre situaţia morală originară şi situaţia politică originară; presupun în chip obligatoriu învăţarea atît a normelor raţionale cît şi a celor ce implică empatia, punerea în locul şi în situaţia celuilalt sau a celeilalte în cuprinsul experienţei civice.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 308
25-31 decembrie 1998
16 pagini 2000 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

De Crăciun

© I. Berman (colecţia Luiza Berman)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Potrivit Evangheliilor, Salvatorul lumii, speranţa ei ultimă, şi-a făcut apariţia iarna, într-o iesle încălzită numai de răsuflarea vitelor. Aşa se strecoară în istorie soluţia: în chip discret şi mizer. Frigul nu e, în cazul acesta, frig pur şi simplu, ci o parabolă a lumii. Iar a spera nu e nimic mai mult decît a fi atent la aburul cald al respiraţiei tale, în care se amestecă ritmic respiraţia vitelor cu respiraţia lui Dumnezeu.

Andrei PLEŞU – „Speranţa“

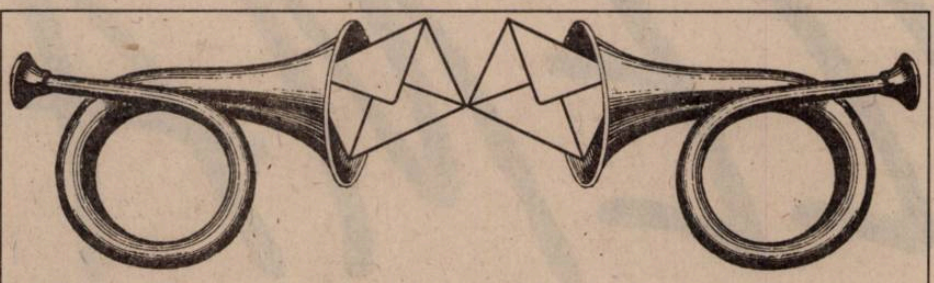

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Fără temă sau teamă

Scrisoarea unui bursier al statului român în Anglia

Dragi „dilematici“,
urăsc dilemele!

Dar asta nu înseamnă că nu am parte de ele!

Vă povestesc una dintre ele în speranţa că poate nu e doar dilema mea – poate că e „dilema noastră“.

16 octombrie 1998. A doua zi în Anglia – prima zi la Universitate. Totul pare neaşteptat de bine. De fapt, am statut „privilegiat“: pe viza mea scrie „academic visitor“, iar la Universitate sînt tratat ca şi „visiting research associate fellow“. Una dintre secretarele din Departamentul unde sînt găzduit, după ce m-a cunoscut, a exclamat: „Look, he is speaking Englisch!“. Am luat-o ca pe o glumă...

20 octombrie 1998. Dimineaţa am găsit în poştă un anunţ care spune: „ROMANIAN ORPHANS APPEAL – URGENTLY NEEDED. THE ORPHANAGES IN ROMANIA ARE STILL DESPERATE FOR MEDICAL AND FINANCIAL HELP. PLEASE TRY TO DONATE SOMETHING...“. La început mă intrigă: de unde ştiu ăştia că sînt român? Apoi îmi dau seama de impulsul meu „paranoic“ – toţi vecinii au primit acelaşi anunţ. Totuşi, credeam că reclama cu „romanian orphans“ e de domeniul anilor '90-'92. Dar se pare că aici (cel puţin) România e aceeaşi! Hotărăsc să păstrez anunţul: de fapt, mă face să mă simt „ca acasă“. Se pare că nu pot scăpa nici aici de „realitatea românească“.

28 octombrie 1998. Băcanul de la magazinul de lîngă casa în care locuiesc mă cunoaşte şi azi cînd am fost să-mi cumpăr lapte mi-a spus că la radio s-a anunţat că universitarii români sînt în grevă pentru salarii. Ce mică-i lumea asta mare! Vestea băcanului e confirmată de un e-mail ce l-am primit de la un coleg, asistent universitar în România: „Sîntem în grevă. Vrem bani, panem et *circenses*. Numai să nu ne mănînce vrăjitoarea Circe pînă la urmă...“. Simpatic, colegul meu – e „filosof“ de meserie.

15 noiemrbie 1998. În Departament a venit un nou membru al staff-ului. Simt o solidaritate tacită cu el – în sfîrşit, nu mai sînt doar eu „the new and indequate one“. Povestim puţin în „Staff Room“ pregătindu-ne cafelele. Evident, mă întreabă de unde sînt şi răspund mîndru: din România! Îmi răspunde cu o uşoară încruntare, apoi: „Ah, da – am fost şi eu în Rusia“. Îmi iau avînt şi continuu: „Nu Rusia, ci RO-MÂ-NIA! Transilvania, Dracula...“ încerc eu să-i ofer ancore de memorie utilizînd cuvintele cele mai asociate aici cu „România“. Şi se pare că merge, se luminează la faţă – şi îmi răspunde zîmbind: „sper că nu eşti vampir...“. Îmi pierd elanul. Totuşi, mai am putere să-i spun că povestea e doar „american rubish“, că n-are nimic de-a face cu obiceiurile românilor...

20 noiembrie 1998. Dimineaţă cu ceaţă îngheţată de Anglia. Brrr! Ajung la birou şi mi se spune: „Ce bine de tine că eşti aici – e iarnă grea în România, nu-i aşa?“. Încerc să-mi amintesc cum a fost iarna trecută: destul de blîndă. Răspund generic: „Da, noi avem zăpadă pe acolo, iarna.“ Replica vine prompt: „Au anunţat aseară la ştiri că în România e zăpadă mare şi au murit oameni de frig!“ ...Eu nu urmăresc ştirile – dar se pare că mă urmăresc ele pe mine!

30 noiembrie 1998. Începe să mi se facă „dor de casă“. Sacrific cîteva ore de la birou şi încerc să caut ziarele de România publicate pe Internet ca să aflu „ştiri de acasă“. Trimit e-mail-uri la cei de acasă: ce mai faceţi voi pe acolo?

2 decembrie 1998. Un e-mail îmi verifică isteria unor veşti ce le citisem în ziarele româneşti pe Internet: „Guvernul ne-a anunţat că pe perioada iernii presiunea gazului va fi redusă la jumătate. Noi ne rugăm la Dumnezeu să avem o iarnă blîndă. Trenurile nu mai circulă – că a venit iarna. X a decis să plece definitiv cu familia în Ungaria.“

4 decembrie 1998. Ajung la birou şi sînt întîmpinat cu „veşti proaspete“ despre România. O secretară îmi spune că: „azi dimineaţă au anunţat la radio că un grup de imigranţi români au intrat ilegal în Anglia şi sînt ţinuţi într-un fel de lagăr“... Ce să-i răspund?... E iarnă grea în România...

5 decembrie 1998. Nimeresc din greşeală pe canalul TV BBC2, sîmbătă seară, la ora 10 pm şi tresar cînd recunosc „dulcele grai românesc“. Încerc să înţeleg despre ce-i vorba. La început, am impresia că e un film gen „Hotel de lux“, „Patul conjugal“ sau „Balanţa“ – dar nu recunosc nici un actor. Şi-mi dau seama că e un documentar „pe bune“, „de adevăratelea“ din România. Care România? Aia cu handicapaţi, cu drogaţii din Gara de Nord, cu sărăcie lucie şi mizerie undeva într-un sat din Buzău, cu cîntări româneşti, dar mai ales cu înjurături crunte în „dulcele grai românesc“ (pe care BBC2 le-a tradus pudic prin „damn you“ iar „puritanismul britanic“ mă salvează de la a-mi crăpa obrazul de ruşine!). Mă întreb cum a ajuns documentarul acesta să fie difuzat pe BBC2, sîmbătă seara la ora 10 – oră de maximă audienţă... But, never mind...

...Şi se apropie sărbătorile, şi mie mi-e dor de casă... de România. Dar luni dimineaţa, mă va întîmpina secretara cu „veşti proaspete despre România“ şi eu ce să-i mai spun?... Că sîntem într-adevăr o naţie de handicapaţi, drogaţi, cerşetori, imigranţi ilegali...?

Şi totuşi, care-i baiu' cu naţia asta a noastră, românească?

GMM4@ Leicester.ac.UK

***N. red.:** Totuşi, parcă ne-ar fi plăcut, aşa, ca între români conştienţi, să ne spuneţi cum vă cheamă...*

O, sfîntă taină!

Trăim în mod dramatic desacralizarea lumii, deşi sîntem asaltaţi de manifestări bigote în care indivizi pînă mai ieri indiferenţi la orice idee de divinitate îşi bat frunţile de altare şi înalţă cruci trăgînd cu ochiul degrabă în jur, veghind la efectul produs. Şi la asemenea manifestări sîntem martori nu numai în lăcaşurile sfinte ci şi la „celebrări“ cu voit efect politic, întîlniri electorale sau pur şi simplu în autobuzul aglomerat ce te poartă în fiecare zi spre serviciu.

Eşti în postul Crăciunului şi te gîndeşti să-ţi cureţi sufletul de venin, să nu-i mai judeci pe ceilalţi, să te-mpaci cu ideile şefului, ale părinţilor sau ale soţului, să intri şi tu odată-n rînd cu lumea, să nu mai stai de-a curmezişul şi să-ţi alungi patimile pe pustii. Şi, primul gînd pe care-l ai, să mai încerci şi anul ăsta un moment de sacralitate, supunîndu-te sfintei taine a cuminecăturii. Posteşti cîteva zile, îţi lepezi trupul şi sufletul de cele veşminte de mizerie şi pleci dis-de-dimineaţă spre sfîntul lăcaş.

La colţul străzii, pui piciorul pe trecerea de pietoni şi te trezeşti şters de bolidul pe care deja nu-l mai vezi. Îngaimi un «Doamne-ajută c-am scăpat!» (Nu, nu altă înjurătură. Azi nu!), înalţi ochii spre cer, îţi linişteşti sufletul întîrziindu-ţi privirile pe reclama ce atîrnă pe blocul din faţă şi-ncerci din nou. Şi da data asta chiar reuşeşti. Uite că eşti deja dincolo şi pe deasupra viu şi nevătămat. Încerci nepăsarea cînd, trecînd prin faţa dughenelor ţi se şopteşte discret: «Ţigări? Ţigări?» Nu, azi nu voi fuma, şi nu-i voi lăsa loc nici unei tentaţii să-mi treacă pragul.

Ajungi, în sfîrşit, la intrarea-n biserică. Mai arunci un ochi asupra ta, încerci să-ţi îndrepţi cutele şi să-ţi maschezi urmele de pe papuci căpătate-n înghesuiala tramvaiului şi păşeşti sfiod. Constaţi că alţii au fost mai harnici decît tine şi că trebuie să te aşezi la coadă. Priveşti în disperare ceasul. Nu mai ai mult şi condica-i condică, se cere semnată. E dovada existenţei tale cotidiene. Semnezi, deci exişti.

Arunci o uitătură-n dreapta, una-n stînga şi-ţi spui: «Cred c-am să-ncerc să intru-n faţă». Dar dincolo de mulţimea asta te îngheaţă privirea de sticlă a preotului pe care l-ai văzut aseară la televizor făcînd pătimaş apologia ideilor naţionaliste ale unui partid de provincie, ce oricum trece neobservat. Se vede treaba că şi el e grăbit căci se ridică, trece repede printre toţi aruncînd cîte-o întrebare fără noimă şi înţelegi că trebuie să te rînduieşti în faţa unei uşi... Uşa se deschide, preacinstita faţă apare, ritualul continuă. Urmează să primeşti din aceeaşi linguriţă cu toţi ceilalţi preasfînta cuminecătură. Cu toţii laolaltă. Copii, adulţi, bătrîni ftizici sau astmatici şi iar copii. Şi dintr-o dată spectacolul din faţa ta ia alte dimensiuni: mititelul care pare-se a scăpat o firmitură din linguriţa neîntinsă cu grijă e pocnit în frunte şi mustrat de înalta faţă care-şi continuă vizibil tulburată „serviciul“. Te întorci şi-o iei din loc rapid. Uiţi să-ţi mai faci sfînta cruce la ieşire şi-n stradă te podidesc lacrimile. Eşti singur şi pustiu şi simţi că vei aştepta Crăciunul fără sfînta cuminecătură...

Maria ZBARCEA
str. Rufeni nr. 10
Iaşi

Nr. 304: *„Vîrsta de aur dintre cele două războaie“*

De Sîn Petru în 1937

Stimată Redacţie,

Am citit că intenţionaţi să dedicaţi un număr temei: anii '30 sau „vîrsta de aur“ şi m-am gîndit că relatarea care urmează s-ar putea bucura de atenţia dumneavoastră.

În acei ani, şcoala începea la 1 septembrie şi se încheia de Sîn Petru (29 iunie), ceea ce contribuia, într-un fel, la atmosfera de stabilitate a existenţei noastre.

29 iunie 1937. Serbare de sfîrşit de an – eveniment aşteptat de toată suflarea comunei. Toţi copiii care treceau clasa recitau cîte o poezie aleasă de obicei de învăţător: despre rege, ţară, neam. Urma un program de cîntece patriotice şi jocuri populare şi premierea celor mai silitori copii. Cum a început serbarea, colega şi prietena mea Ortenzia, fiica învăţătorului Gheorghe Popescu ne-a şoptit: a venit Doamna Rebreanu! Într-adevăr pe uşă intrase şi se aşeza în primul rînd de scaune o doamnă îmbrăcată într-un strălucitor costum naţional de Muscel şi cu maramă pe cap. Trebuie spus că pe atunci noi toţi consideram că cea mai frumoasă îmbrăcăminte este costumul naţional. Doamna Rebreanu era însoţită de două persoane între care un domn cu faţa bronzată contrastînd plăcut cu părul lui alb. Nu atunci mi-am pus întrebarea dacă era Liviu Rebreanu şi cît de mult aş vrea astăzi să am certitudinea că l-am văzut în persoană pe marele scriitor! Îndoiala mea provine din faptul că acel domn era uscăţiv ca înfăţişare, iar Liviu Rebreanu, după cîte ştiu eu acum, era un om voinic. Nu am găsit răspuns nici în jurnalul său în care îşi nota şi lucruri neînsemnate, nici în cartea fiicei sale care arată în general că la inaugurarea Casei Memoriale (survenită după zeci de ani) a vorbit şi învăţătorul Gheorghe Popescu şi care a povestit între altele cum în fiecare an Liviu Rebreanu oferea cărţi copiilor premianţi de la Şcoala din sat.

Aţi înţeles desigur că este vorba de comuna Valea Mare. Podgoria din, pe atunci, judeţul Muscel (acum un sat al comunei Ştefăneşti-Argeş), nu departe de moşia Florica şi la vreo trei km de Piteşti. Cînd ieşi din Piteşti pe Calea Bucureştilor în stînga, în depărtare se zăreşte Casa Memorială „Liviu Rebreanu“ pe dealul numit Ghiorman.

Am primit şi eu un pachet de cărţi legat cu panglică tricolor. Pe moment mă interesa mai mult medalia de premiantă (a II-a)!

În vacanţă am început să le citesc. Una era de format album cu versuri şi desene hazlii. A doua intitulată „Dumănică“ (numele unui viţel) conţinea povestiri înduioşătoare despre animale şi păsări. A treia, ei bine, a treia era „Povestea lui Harap Alb“ – o cărticică modestă cu o copertă roşietică. Pe aceasta am citit-o iar şi iar, tremurînd pentru viaţa lui Harap Alb, sperînd din tot sufletul că va scăpa cu bine încă odată, blestemînd cîinoşenia spînului. De atunci – nu ştiu dacă a fost bine sau nu pentru apropiaţii mei – am dat în „patima“ cititului, patimă care m-a salvat de atîtea ori în viaţă. Ce păcat că mult mai tîrziu am învăţat să păstrez cărţile care mi-au plăcut!

Cînd i-am citit cărţile am aflat că ardelean fiind, Liviu Rebreanu a plasat acţiunea unei capodopere a romanului românesc – Răscoala – în jud. Argeş. Îi erau foarte dragi acele locuri, se vede, unde a scris mult în casa din Valea Mare unde a şi murit, fiind înmormîntat – provizoriu – în cimitirul satului zis „La Brazi“, în septembrie 1944, tocmai cînd au intrat ruşii.

După 1937, Rebreanu nu a mai trimis cărţi la şcoală pentru copiii premianţi. Este adevărat că din 1938 au început concentrările „pe zonă“, războiul s-a apropiat de graniţele noastre şi totul s-a dat peste cap. Treptat s-a năruit acel sentiment pe care ni-l dădea buna alcătuire a lucrurilor, acea atmosferă de statornicie. Dar de dragul adevărului trebuie să adaug că, probabil, motivul pentru care Rebreanu a încetat să se mai intereseze de şcoala noastră a fost că Doamna Rebreanu, de bună credinţă fiind dar necunoscînd „topografia“ cînd a încercat să ofere premiile, în altă ordine (decît cea prestabilită), respectiv fiicei învăţătorului Gh. Popescu, înaintea fiului învăţătorului clasei noastre – Nicolae Traetic – a fost „pusă la punct“ de către acesta în faţa asistenţei înmărmurite.

Prin cele povestite, dragă *Dilema*, nu am vrut să umbresc cu nici un chip memoria învăţătorului meu, fie-i ţărîna uşoară, de la care am învăţat, anume în anii '30, tot ce ştiu esenţial despre această lume şi sper că-mi veţi trece cu vederea nota prea personală a scrisorii mele prin care am încercat să dau seama de o întîmplare adevărată petrecută în anii treizeci.

Cu încredere,

Ioana ANGHEL
str. Piaţa Amzei 7-9
Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Admiraţia**
- **Occidentul**
- **Scara de bloc**

Redacţia ***Dilemei*** *urează cititorilor şi colaboratorilor ei, prietenilor şi duşmanilor veşnic dilematici,*

Sărbători Vesele

Următorul număr – consacrat ADMIRAŢIEI – va apărea vineri, 8 ianuarie 1999, împreună cu suplimentul ***Vineri.***

Punct. Şi de la capăt?

A mai trecut un an. În politica românească, s-au întîmplat multe, chiar dacă dezamăgiţii ori maliţioşii spun că nu s-a întîmplat nimic. Agitaţia sterilă a partidelor din coaliţie s-a potolit abia în ultima vreme, dar nu este exclus să reizbucnească, pentru că au rămas suficiente surse potenţiale de conflict. Deocamdată, tensiunile s-au mutat în raporturile dintre executiv şi sindicate, în urma deciziei guvernului de a închide întreprinderile cu pierderi. Cît despre opoziţie, ritualul previzibil şi din ce în ce mai plicticos al moţiunilor de cenzură riscă să nu-i aducă nici măcar voturile în plus la care visează.

Puterea

Coaliţia a început anul 1998 cu o criză de cîteva luni care a dus, după cum se ştie, la demisia guvernului condus de Victor Ciorbea. Cele cîteva luni au fost pierdute, din toate punctele de vedere, nu numai pentru reformă, dar chiar şi pentru coaliţia însăşi. S-a putut vedea acest lucru după instalarea guvernului condus de Radu Vasile, care a început cu un discurs ceva mai riguros şi mai coerent, dar a continuat, pentru o bucată de vreme, să fie victima neînţelegerilor dintre partidele care alcătuiesc majoritatea parlamentară: problema restituirii terenurilor şi pădurilor, înfiinţarea universităţii maghiare, împărţirea posturilor de conducere în bănci şi în regiile autonome etc. S-au adăugat la acestea conflictele interne din cadrul partidelor şi, mai ales, divergenţele dintre diferitele grupări ţărăniste, care au slăbit autoritatea PNŢCD ca lider al coaliţiei.

Ceea ce părea la început să deosebească guvernul condus de Radu Vasile de cel anterior era asumarea unor obiective concrete de reformă şi, mai ales, fixarea unor termene precise. Obiectivele, în principiu, au rămas, dar termenele n-au fost respectate. Cel dintîi insucces major al executivului este aşadar chiar incapacitatea de a-şi respecta scadenţele asumate: fie că termenele erau nerealiste, fie că au apărut pe parcurs complicaţii neprevăzute, guvernul a dat dovadă, în această privinţă, de aceeaşi ineficienţă ca şi celelalte guverne care s-au succedat din 1990 încoace. În plus, asumarea unui program de urgenţă (nici acela respectat) nu a mai permis fixarea unor obiective pe termen mediu şi lung. După nouă ani de postcomunism, România se află în situaţia de a nu şti încă foarte exact încotro se îndreaptă, cu ce şanse, cu ce speranţe, care sînt limitele ce trebuie depăşite ş.a.m.d. Pentru asta, vina nu aparţine exclusiv guvernării actuale. Numai că puterea de acum avea toate motivele şi toate premisele de a nu mai cădea în eroarea guvernărilor de pînă în 1996, care au promovat o politică de tipul *văzînd şi făcînd*. Din păcate, coaliţia CDR-UDMR-PD nu mai are nici timpul, nici mijloacele de a repara ceva. Pînă la alegeri (la termen sau anticipate) nu mai poate face decît să continue programul de supravieţuire. Şi n-ar fi deloc puţin lucru să-i reuşească măcar acesta cu adevărat.

Probabil că la rădăcina tuturor eşecurilor în guvernare stă o primitivă cultură a puterii pe care o are toată clasa politică românească. Între PNŢCD şi PDSR, de pildă, există, fără îndoială, o mulţime de diferenţe. Cele două partide au dovedit însă că seamănă cel puţin într-un punct: în atitudinea faţă de putere. Regimul clientelar instaurat de PDSR, bazat pe cadorisirea susţinătorilor politici cu posturi înalte şi pe favorizarea aceloraşi susţinători în obţinerea unor afaceri, a fost continuat neabătut de PNŢCD (secondat, desigur, de partenerii din coaliţie). Se ciocnesc aici, paradoxal, două presupoziţii: impresia politicienilor că au cîştigat puterea pe vecie (vezi şi veselia incontinentă cu care actuala putere şi-a celebrat victoria, timp de cîteva luni, după noiembrie 1996) şi mentalitatea de tip *muşcă şi fugi* (adică umple-ţi buzunarele acum, cît se poate, că mai încolo nu se ştie...). Amîndouă sînt simptome ale imaturităţii politice, dar şi efecte de lungă durată ale unei mentalităţi vechi, pe care comunismul a făcut-o să triumfe unde nici cu gîndul nu gîndeşti, în mintea unor persoane altminteri cu totul şi cu totul anticomuniste.

Opoziţia

Aşa cum puterea s-a străduit să înveţe din mers cum trebuie condusă o ţară, opoziţia a încercat să deprindă mecanismele prin care se poate opune, mai mult sau mai puţin eficient, executivului şi coaliţiei majoritare. N-a prea reuşit. Principala ei ocupaţie (moştenită de la vechea opoziţie, cea de pînă în 1996) a fost jocul de-a moţiunile de cenzură. Pînă la un punct, este un joc democratic normal şi necesar. Problema este însă că abuzul riscă să compromită şi statutul, şi eficienţa acestei practici. În plus, la moţiunea de acum cîteva zile, cînd opoziţia a cerut, ca pe vremuri, să vină televiziunea, s-a putut vedea şi mai clar (ca şi cu ocazia grevei parlamentare de acum cîteva săptămîni) neputinţa PDSR, PUNR şi PRM de a imagina soluţii mai eficiente de a controla eventualele abuzuri ale puterii. Orice acţiune politică tinde să aibă drept ultim scop transmisia televizată, iar gîndul la eventuale voturi în plus e mai presus de orice contradicţie ideologică între partide.

Interesant este însă că, în cadrul opoziţiei, PDSR continuă să se bazeze, după cum au arătat sondajele, cam pe acelaşi electorat, în timp ce PRM a crescut în dauna PUNR. Cifrele nu spun, desigur, totul, pînă la alegeri mai este destul timp, dar rămîne tristeţea de a constata că alternativa la actuala coaliţie s-ar sprijini, în principiu, pe un partid social-democrat în continuare refuzat de social-democraţia europeană şi pe un partid naţionalist pe care creşterea în sondaje l-a făcut să-şi regăsească agresivitatea. Dacă PDSR vrea să devină un partid de centru-stînga credibil, n-are ce căuta alături de vechii aliaţi de pînă în 1996. Aşa cum se prezintă acum însă, opoziţia nu pare a avea alt gînd decît recucerirea cu orice preţ a puterii pierdute; nu pentru că ar avea un program mai bun pe termen mediu şi lung, nu pentru că de cînd e în opoziţie şi-ar fi regîndit strategiile, ci pentru a înlocui nişte soluţii de supravieţuire cu alte soluţii de supravieţuire.

Poporul

Dezamăgită de mersul capitalismului la români, opinia publică pare mai degrabă confuză decît hotărîtă să respingă, în ansamblu, reforma. Faptul că dintr-un sondaj rezultă că majoritatea cetăţenilor şi-au pierdut încrederea în Parlament şi în partide ar trebui să fie alarmant. Politicienii însă au un mod foarte primitiv de a privi sondajele de opinie, considerîndu-le un fel de clasamente sportive sau de topuri muzicale. Să sperăm că oamenii din umbră, consilierii şi cei care lucrează (lucrează?) la imaginea partidelor şi a politicienilor pricep mai mult. Dar chiar dacă ar fi aşa, ceea ce s-a pierdut în materie de încredere în reformă cu greu se va putea recîştiga. Mai ales că de la o vreme a dispărut din orizontul speranţelor şi ideea că ne îndreptăm, cu oarecari şanse, spre NATO şi UE. Deocamdată, opinia publică a atins un prag minim al capacităţii de a suporta ceea ce de prea mult timp se numeşte *tranziţie*. Rămîne de văzut dacă executivul şi coaliţia majoritară vor avea, în anul care începe, suficientă responsabilitate pentru a pune punct conflictelor de pînă acum. Iar după ce îl vor fi pus, să nu o ia de la capăt.

Mircea VASILESCU

Nevoia de sarmale

— Cu ce vă putem servi?
— Ce aveţi mai scump!
— !?
— Daţi-mi şi mie, vă rog, o jumătate din rinichiul ăla mic...
— !?
— Mişcă, bă, *** (cenzurat)!
— E roşu – mă gîndesc eu, anesteziat, şi simt un val de ură în ceafă.
— E luna cadourilor Miranda!
— E luna cadourilor Piranda!
— E luna cadourilor numaiştiucine!
— Şi Crăciunul? – îmi trece mie prin minte.
— Te uiţi şi cîştigi!
— Nu te uiţi şi cîştigi!
— Nu faci nimic şi cîştigi!
— Nu cîştigi şi faci tot timpul ceva!
Nu mai înţeleg nimic...
O pisică se uită, tristă, de pe marginea unei grămezi de gunoi adjudecată de o haită de dulăi. Nici ea nu mai înţelege nimic.
În sfîrşit acasă.
Închid toate uşile şi toate ferestrele.
În sfîrşit, miroase a sarmale!
Nevasta mea amestecă mirodenii. Ce mult o iubesc! Ce bine ne simţim cu toţii! Mama s-a sculat şi ea din pat şi zîmbeşte. Au venit şi prietenii, cu toţii. Pe unii nu i-am mai văzut de ani de zile.
Afară ninge cu fulgi mari. Iarna pe uliţă!
Sănii, zurgălăi, colinde...
Din josul scării, din susul scării, vine miros de sarmale. Acum, în clipa asta, toţi românii fac sarmale. În toate casele, cu uşile şi ferestrele închise, fierb oliţe, oale şi oloaie cu sarmale.
Mă înduioşez pînă la lacrimi de această solidaritate umană şi încep să simţ comunitar.
Sociabilitate prin izolare.
Patriotism cu zeamă de varză.
Faci sarmale şi e Crăciunul!
Ce rău sună! Ce bine e...
Crăciun fericit!

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

America, America

Este limpede, finalul anului 1998 va rămîne în memoria noastră, mai ales, ca un final american. Evenimentele ultimelor zile, adică votul din Congresul american privitor la demiterea preşedintelui Clinton şi desfăşurarea operaţiunii militare The Desert Fox, au marcat finalul de an şi, probabil, istoria. Ambele evenimente au fost amplu mediatizate şi comentate, cel mai adesea, din punctul de vedere al legalităţii şi justeţei. Menţionez împreună aceste două evenimente nu pentru că aş vedea, neapărat, o legătură între ele (nu cred în speculaţiile care vorbesc chiar despre determinarea celui de-al doilea de către cel dintîi), ci doar pentru că votul Camerei inferioare a parlamentului american şi loviturile aeriene împotriva Bagdadului au coincis ca momente de desfăşurare.

Comentatorii avizaţi ai realităţii americane spun că au motive să creadă că prima putere a lumii trăieşte, datorită scandalului denumit premonitoriu pentru soarta preşedintelui Monicagate, un moment de criză. Două sciziuni grave ameninţă societatea americană. Prima este cea dintre electorat şi clasa politică. Deşi opinia publică americană, ale cărei opţiuni au fost măsurate constant şi cu acurateţe, s-a exprimat clar pentru continuarea mandatului actualului preşedinte şi pentru oprirea spectacolului mediatic generat de dezvăluirea relaţiilor intime dinte preşedinte şi stagiară, partidul majoritar a optat pentru ducerea pînă la ultimele consecinţe posibile a procedurilor de sancţionare a preşedintelui şi a campaniei de denigrare a persoanei acestuia.

Dacă această sciziune ar putea fi acoperită prin abile manevre electorale, sciziunea dintre democraţi şi republicani pare a fi mai greu remediabilă. Felul în care principalele partide ale Statelor Unite s-au înfruntat în ultimele decenii a fost, mereu, un model pentru statele sfîşiate politic. Diferenţele dintre republicani şi democraţi au fost întotdeauna evidente, identitatea celor două partide este precis marcată, disputele pe diverse teme sînt, adesea, acerbe. Totuşi, de fiecare dată cînd s-a discutat asupra promovării interesului naţional american, de fiecare dată cînd a trebuit să se ia o decizie majoră pentru cîştigarea şi menţinerea supremaţiei mondiale, de fiecare dată cînd instituţii fundamentale statului au fost puse în discuţie, republicanii şi democraţii au acţionat împreună. Sînt extrem de rare situaţiile în care o decizie de importanţa celei de a demite pe preşedinte sînt luate prin votul unui singur partid.

În dezbaterile care au avut loc pe marginea soartei preşedintelui american, au existat două discursuri diferite. Cel al republicanilor a fost vehement, justiţiar în stilul revoluţionar, radical. Preşedintele a minţit, preşedintele trebuie să plece. Nu contează conjunctura internaţională nesigură în care SUA trebuie să-şi asume responsabilitatea de unică superputere, nu are importanţă nici prestaţia de pînă acum a preşedintelui, nu are relevanţă în ce anume a constat minciuna, nici măcar vocea poporului nu trebuie ascultată în acest caz. Fiat justitia pereat mundi. Discursul democraţilor a fost mult mai nuanţat. Minciuna nu e chiar atît de flagrantă şi nici Clinton atît de vinovat încît să fie demis. În plus poporul american doreşte ca preşedintele să-şi ducă mandatul la bun sfîrşit. Demiterea preşedintelui, impeachment-ul, este o sancţiune atît de gravă încît părinţii Constituţiei americane o socoteau ultimă şi atît de importantă sub aspect politic încît votul care să o promoveze ar fi trebuit să vină de la reprezentanţi ai întregului spectru politic. Democraţii, alături de cîţiva republicani, zişi moderaţi, consideră că o altă sancţiune, mai uşoară ar fi tratamentul firesc pentru ceea ce a comis preşedintele.

În ianuarie, Senatul va da votul final pentru această afacere. Pînă atunci reţin doar remarca unui democrat care se adresa republicanilor spunînd că speră că trăieşte într-o ţară în care preşedintele nu poate fi demis pur şi simplu pentru că nu îţi place de el şi mă întreb ce se va întîmpla.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

„Greva evenimentelor“

Anul se termină, se apropie şi sfîrşitul de secol (şi de mileniu, vai!), şi războiul din Golf tot n-a avut loc: o moştenire, desigur, pentru anul, secolul, mileniul următor, cînd şansele ca el, şi oricare alt război, în general, să mai aibă, vreodată, loc vor fi cu atît mai mici.

Războiul din Golf a avut, deja, loc de mai multe ori (vă aduceţi, nu, aminte?), ce mai, s-a încheiat deja, dar efectiv, *ca război*, n-a avut şi nu va avea, se pare, niciodată loc. Războiul, ca fenomen, dispare, a dispărut, nu mai există duşmani, nu mai există prieteni, nu mai există aliaţi, tabere, nimic. Nici război de-adevăratelea, dar nici pace autentică (= în înţeles tradiţional).

Televiziunile româneşti au strîns nenumăraţi comentatori/responsabili politici în domeniul militar sau de politică externă, dar n-au invitat, cu prilejul recentelor transmisii *live* din Bagdad, nici un comentator media, e drept, şi pentru că aşa ceva nici nu prea există la noi. Afirm, însă, răspicat că bombardamentele americane asupra Irakului nu pot fi înţelese şi explicate, pe de-a-ntregul şi în esenţa/specificul lor nici din punct de vedere militar (militarul, ca atare, cum spuneam, dacă n-a dispărut, oricum s-a metamorfozat) şi nici, cutez să spun, din punct de vedere strategic, geopolitic etc. Ci numai din punct de vedere mediologic. Căci războaiele din Golf (să le spunem, convenţional, aşa, să concedem că ele există, au existat, dar altfel) sînt, în primul rînd, un fenomen *mass-media*, un fenomen/atribut CNN. Am fost „în direct“, *live*, dar nu ni se oferea nimic spre vedere. *Live* vid! Totul despre nimic. În direct cu nimicul. În rama (goală) a televizorului, nu Bagdadul sau rachetele americane, ci NOI, cu aşteptarea/foamea noastră de *direct*. Şi, în spate şi de jur-împrejur – adevărat asediu – CNN, adică „domnia/tirania timpului real“. Războiul se ducea (şi se duce tot timpul – „războiul invizibil“) nu între prezumatele tabere/armate, ci între „mijloacele de informare în masă“ şi telespectatori, însetaţi de parousie. Comunicarea/interacţiunea ca război.

Războiul din Golf n-a avut loc şi *Ecranul deşertului*. De Jean Baudrillard şi, respectiv, Paul Virilio. Cine n-a citit (măcar) aceste două cărţi fundamentale, nu poate înţelege ce spun. Cum ele n-au apărut încă în limba română, mă voi strădui (n-ar fi pentru prima oară) să le traduc, în anul ce vine, pe româneşte.

Pînă atunci, însă, la mulţi ani şi, cum spunea un prieten în tinereţe, cît mai multe argumente!

Bogdan GHIU

© V. Dorolţi

Economie

Un imperativ: accelerarea reformelor

Pe măsură ce ne apropiem de Anul Nou, înţelegem mai bine că o amînare nu mai e posibilă fără să plătim scump. Reformele trebuie grăbite.

De fapt, despre viteza cu care să înaintăm, pe calea reformelor economice, teoretizăm de nouă ani. Opţiunile au oscilat între „gradualism“ şi „terapie de şoc“. Asta a fost doar în planul discuţiilor. În practică, am avut parte doar de gradualism. Şi încă de un gradualism patologic. Am văzut ce-a ieşit. Acum ne-a mai rămas o singură şansă: împingerea reformelor înainte, cu maximă viteză. Asta înseamnă că s-ar cuveni să începem să înghiţim medicamente amare. Dar nu cu linguriţa, încetul cu încetul, ci cu lingura, dintr-o dată.

Atenţie însă: reţetele altora nu ne mai sînt bune. Polonezii, ungurii, cehii nu s-au speriat de şocuri inflaţioniste, de cursuri explozive, de politici monetare extrem de strînse şi le-au înghiţit repede, în doze mari. După şocuri au venit însă mult aşteptatele stabilizări. Şi, în cele din urmă, un început de bunăstare. S-a demonstrat clar, în acest fel, că această reţetă, dacă e bine aplicată, face ca în economia de piaţă populaţia să trăiască mai bine decît în economia de comandă. Cu o condiţie: să nu lungească boala. La noi, însă, boala a fost lungită. Acum e prea tîrziu să mai forţăm inflaţia. Dimpotrivă trebuie s-o calmăm. La fel dobînzile. La fel cursul de schimb.

Această reţetă ar fi fost bună şi pentru noi, dar prin '94-'95. Asta ar fi însemnat mai multă inflaţie (provocată de liberalizarea preţurilor şi de corecţia preţurilor), mai mult şomaj (din cauza restructurărilor), mai puţin PIB (creşterea economică în condiţiile restructurării e periculoasă) şi mai multă suferinţă în rîndurile populaţiei, scăderea salariului real şi reducerea consumului fiind inevitabile. Acestea ar fi fost drumurile posibile. N-a avut însă nimeni curajul să le atace pe toate, dintr-o dată. Mai cu seamă, n-a existat curajul de a împinge reforma dincolo de porţile marilor întreprinderi de stat. Populaţiei i-a fost rău, dar nu foarte rău. S-au mai dat compensări, s-au mai dat indexări, au fost angajate comenzi de stat pentru întreprinderile cu pierderi. Toate astea au lungit boala. Unda de şoc s-a frînt în faţa unor mici interese promovate de marile întreprinderi de stat. Ce-a urmat? Nu s-a investit mai mult, nu au apărut noi locuri de muncă, n-au sporit productivitatea şi competitivitatea, nu s-a obţinut mai multă eficienţă. În acest fel, salariile au crescut fără acoperire în rezultate economice. S-a creat un cerc vicios: inflaţia a blocat investiţiile; blocajul investiţional, la rîndul său, a întreţinut inflaţia, în sensul că afacerile au stagnat şi surplusul de bani de pe piaţă a năvălit în preţuri. În acelaşi timp, au proliferat obsesiile egalitariste în împărţirea pîinii sociale. Din această cauză, forţa de muncă, nestimulată, a continuat să se complacă într-o evidentă stare de moleşeală. Aşa se întîmplă întotdeauna cînd sînt ucise stimulentele muncii şi cînd în viaţa economică îşi face loc iluzia egalitarismului.

© S. Gheţie

Formula „economie de piaţă“ o interpretăm, de cele mai multe ori, aşa cum ni se pare nouă că ar suna mai bine. Cu alte cuvinte, i-am acceptat avantajele, dar îi ignorăm rigorile. Sau şi mai dramatic: în teorie, ne-am raliat cu toţii la ideea economiei de piaţă, dar cînd e să se înfăptuiască de-adevăratelea lucrurile se complică. Acest stil a ucis concurenţa şi a sfidat rigorile economiei de piaţă. Iar munca, nestimulată în condiţii competiţionale, în loc să producă bogăţie a produs pagube. În aceste condiţii, societatea fiind extem de săracă, s-a ajuns repede la fundul sacului bugetar.

Guvernul Văcăroiu nu mai avea ce oferi în toamna anului 1996. Vremea sa trecuse. A venit Guvernul Ciorbea, care n-a mai acceptat în totalitate acest joc. L-a acceptat însă parţial. Acum, o nouă amînare ar fi dramatică. Criza cea mai cumplită pe care o trăieşte societatea românească este criza de bani. În două sensuri: pe de o parte, întreprinderile şi populaţia au nevoie de bani mulţi, dar au prea puţini; pe de altă parte, nici puţinii noştri bani nu sînt orientaţi către afaceri profitabile, ci îndreptîndu-se în bună măsură către preţuri, pe care le umflă producînd inflaţie. Numai o nouă tablă de valori, care să pună într-o altă ecuaţie, mai apropiată de cerinţele eficienţei, proprietatea, munca, producţia, venitul şi consumul, ar putea constitui soluţia optimă. Dar pentru asta trebuie să fie accelerate reformele.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Ei fac sifon din toată Cola lumii

Îmi spun şi-mi tot spun că această poveste nu poate fi decît optimistă, cît să ne ţină de cald pentru Sărbători. Şi unde-i căldură, trebuie să fie şi voioşie şi antren; stări de spirit pentru care un spriţ de vin bun face cît toată Cola lumii. *Ce-ai cu Cola* – îmi vor spune colegii de redacţie şi alţi dilematici –, *ce-are a face vinul bun şi Cola, e loc pentru toate sub soare!* Şi chiar aşa şi e. Dar, de la o vreme, ajunge numai să mă uit la o sticlă goală de Cola, orice *colă* ar fi, şi capăt motive de optimism cît pentru un an 1999 întreg! O sticlă numai şi mă emoţionez la culme! Da, pentru că tocmai sticla e problema. Acea sticlă ce nu va lipsi de pe nici o masă de sărbătoare românească, sticla de plastic translucidă cu cap de plastic alb, albastru, roz sau verde. Exact! Sticla de colă de doi litri transformată la români în sifon!

O mai curioasă asamblare nici nu cred că există. Aparent fragilă precum firul de la bec, inutilă după golire precum ediţia unui tabloid de acum două luni, sticla de Cola transformată în sifon reprezintă, cred, cel mai fericit caz de reconversie pe care societatea românească l-a cunoscut în ultimii (împliniţi săptămîna trecută) nouă ani. Nouă pe muchie, nici opt şi nici zece. Pentru că, interesantă potrivire, sticla de Cola din plastic a intrat în România odată cu libertatea; fostul regim n-a avut-o la inimă, drept care nici n-a ţinut-o la rece, după cum ar fi meritat. În noiembrie '89, eram într-un tren matinal alături de un amabil domn şi, la un moment dat, dînsul şi-a scos cafeaua de dimineaţă – era, fatalmente, într-o sticlă de votcă poloneză, bine spălată şi cu eticheta răzuită! La nici o lună – trecusem deja în decembrie –, în acelaşi tren o onorabilă doamnă îşi purta cafeaua într-o sticlă de şampon verzuie, şi mai bine spălată! Revoluţia a venit la fix, pentru că, înţeleg acum, aspiraţia către sticla de plastic se simţea acut. De prin martie-aprilie '90 şi pînă azi toţi navetiştii îşi beau cafeaua pe tren din sticle de plastic.

Sifonul din sticlă de Cola este o treabă atît de serioasă încît numai Umberto Eco şi cu Roland Barthes, cot la cot de-ar mai fi posibil, ar putea face faţă multiplilor *semnificaţi, semnificanţi* sau *semne* pe care asamblarea în speţă ni le sugerează. Amintiţi-vă de greoaia sticlă de sifon pe care o umpleaţi, la îndemnul părinţilor lenevind sub umbrare, în copilărie. Cîtă soliditate opacă şi-n acelaşi timp cîtă mic-burgheză lipsă de graţie! În comparaţie cu acest sifon de sticlă groasă, de o francheţe totală în plasa lui de sîrmă împletită, cel din plastic este etern ambiguu. Deşi respiră, în aparenţă, un aer proletar-dezinhibat, el este în realitate martorul prin excelenţă al postmodernismului la apogeu! Numai el este capabil, în ziua de azi, să îmbine *hi-tech*-ul plastificat al celui de-al treilea val cu predispoziţia la risc specifică lumii a treia – adică riscul ca plasticul umflat de presiunea atîtor atmosfere să-ţi explodeze în ochi!

În egală măsură, sifonul din plastic este un mesaj politic. Sticla de Cola este, orice s-ar spune, un cod cultural imperialist. *Uncle Sam* îţi face cu ochiul, abuziv, din spatele oricărei sticle de Cola cumpărate.Iar de-o şi bei, te şi afli deja, măcar timp de un minut al digestiei, în State! În satul planetar, băutorii de Cola formează o imensă diasporă cvasi-americană, coloana a 50-a a noii ordini mondiale! Ei bine, toate acestea erau universal şi cu blazare acceptate pînă în clipa în care, dintr-un colţ de Europă, a tresărit nervoasă ideea sifonului neaoş fabricat din sticlă de Cola americană. Imperialismul fu dat pe brazdă: de sub masa oricărui român băutor de spriţ se aud scîncetele neputincioase ale expansiunii yankee.

Neamul care a făcut sifon din sticla de Cola nu poate să piară!

Adrian CIOROIANU

P.S.: Nu-mi stricaţi Sărbătorile spunîndu-mi că sifonul din plastic vine de peste Prut; stricaţi-vi-le singuri spunîndu-vă că vine de peste Nistru!

Presa despre...

Graniţe

O lume fără frontiere nu este un vis atît de realizabil, pe cît părea în timpul euforiei postcomuniste. Libera circulaţie a ideilor şi persoanelor este un principiu minunat cînd cei care circulă au idei simpatice şi un nivel de trai compatibil cu cel al gazdelor. Într-un eseu despre frontiere publicat în ultimul număr din decembrie al revistei **The Economist** asta se şi afirmă: graniţa înainte de a despărţi teritorii este un fenomen al psihicului individual imposibil de conceput în afara delimitărilor dintre trecut şi prezent, dintre sine şi celălalt, dintre viaţă şi moarte :"Dacă naţiunile pot fi definite prin istorie sau cultură, statele sînt o problemă de geografie. Naţiunile pot exista chiar dacă nu au stat (palestinienii), sau dacă trăiesc în mai multe state (kurzii, bascii). Un stat poate fi alcătuit din mai multe naţiuni (Austro-Ungaria), poate să cuprindă doar o parte a naţiunii (Irlanda), sau nici un fel de naţiune (Vatican). Dar oricîte naţiuni ar fi implicate, fără graniţă nu există stat". Sentimentul de frustrare legat de graniţe este universal, dar în cîteva regiuni ale globului el devine acţiune armată. Aglomerarea a 10000 de triburi africane în două duzini de „similistate" desenate de cartografii şi politicienii europeni este sursa unor conflicte cu milioane de morţi anual.

„În spaţiul dintre Rusia şi Germania, frontierele inundă şi se retrag ca apele unui fluviu de cîmpie. În cartea ei despre această regiune, Anne Applebaum observă că există oameni care s-au născut în Polonia, au crescut în Uniunea Sovietică şi locuiesc acum în Bielorusia, fără să fi ieşit vreodată din satul lor.(...) De cîte ori se modifică o frontieră este absolut sigur că cineva o să vrea s-o mute la loc, referindu-se la un drept istoric. Saddam Hussein a invocat nişte motive obscure de pe vremea Imperiului Otoman pentru a ocupa Kuweitul, există israelieni care susţin că malul de Vest al Iordanului le aparţine pentru că aşa scrie în Biblie, se pare că în Balcani fiecare sat poate deveni un *casus belli*. Dar de fapt, graniţele se modifică arareori. Pe de o parte pentru că deplasarea lor nu stinge vechile conflicte, ci creează altele noi. În general, toate statele dezaprobă deplasarea frontierelor. În pofida a tot ceea ce le-a făcut Serbia locuitorilor albanezi din Kosovo, ţări atît de îndepărtate de locul faptelor cum e China s-au arătat îngrijorate de un eventual precedent Kosovo".

Paradoxul vremurilor în care trăim constă în fluidizarea graniţelor pentru capital şi pentru tehnologii, în timp ce oamenii întîmpină tot mai multe obstacole cînd vor să le traverseze. În numărul din decembrie al revistei **Transitions** este publicat un impresionant grupaj despre noile frontiere: „Lumea se mişcă. Milioane de refugiaţi îşi fac drum din continentul african ca să scape de genocidul din Rwanda, de fărădelegile din Liberia, de războiul din Congo, de sărăcia din Mozambic. În Asia, refugiaţii sînt cea mai importantă marfă de export din Afganistan. Un mic pîrîiaş din acest şuvoi ajunge pînă la societăţile bogate din Occident. Şi totuşi emigranţii creează tensiuni în Europa Occidentală şi în Statele Unite (...) Statele Unite au ridicat o cortină de oţel la graniţa de Sud pentru a se apăra de emigranţii din America Latină. Europa Occidentală încearcă să-i oprească pe refugiaţi şi pe imigranţii ilegali în prag, prin controale foarte severe şi dînd bani vecinilor ca să facă acelaşi lucru. Întărirea pazei la frontiere a devenit una dintre condiţiile critice pentru admiterea Poloniei, Cehiei şi Ungariei în Uniunea Europeană, acum, de cînd Wojciech Jaruzelski, Janos Kadar şi Gustav Husak nu mai păzesc drumurile spre Occident". Reportajele dau amănunte precise despre reţelele de călăuze, despre preţuri, despre modalităţile de expulzare. Numai oameni foarte disperaţi pot accepta de bunăvoie asemenea condiţii şi întotdeauna există un grup şi mai disperat: „Trebuie să plecaţi, le spunea un oficial astă vară fericiţilor bosniaci care reuşiseră să pătrundă în Germania, e nevoie de loc pentru albanezii din Kosovo!"

Chiar la graniţa pe care Churchill o dădea drept model pentru viitor, cea dintre Statele Unite şi Canada, cetăţenii, în pofida bunelor relaţii şi a unei omogenităţi evidente, consideră statul din care fac parte superior celui de peste drum. „De la Immanuel Kant la Mihail Gorbaciov există o lungă listă de oameni care au crezut că independenţa economică poate stinge pasiunile naţionaliste, observă Peter Drucker în cel mai recent număr al revistei **Foreign Affairs**. Dar de cîte ori în ultimii 200 de ani pasiunile politice din statul-naţiune au intrat în coliziune cu raţionalitatea economică, pasiunile politice şi statul-naţiune au cîştigat" (**M. B.**)

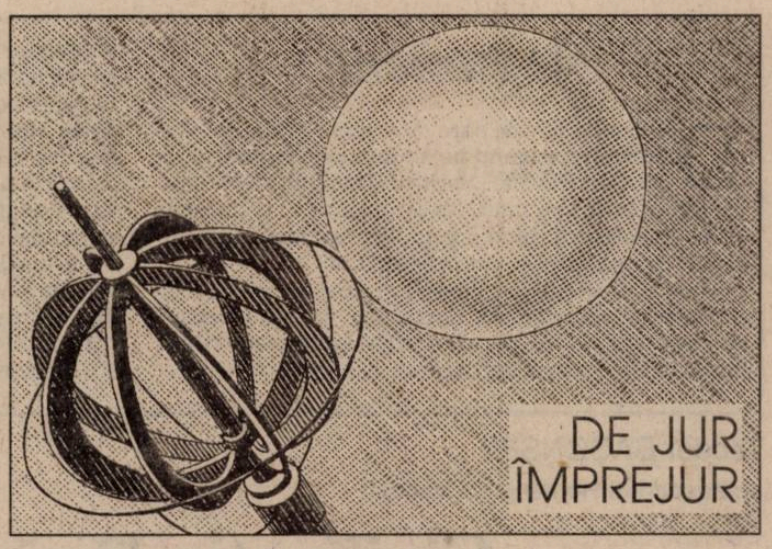

Lewinskiada

Un personaj cehovian, care ar spune orice numai să nu fie gonit de la masă, afirmă că o femeie care îşi înşeală soţul este în stare să-şi trădeze şi ţara. Întrucît în materie de trădare egalitatea a fost de mult obţinută, procurorul independent Starr s-a simţit îndreptăţit să dezvolte un raţionament asemănător. În dezbaterile din Camera Reprezentanţilor, a fost evocat destul de des şi numele lui Nixon, fireşte de republicanii ostili preşedintelui Clinton. În politică, la fel ca în dragoste, nimic nu se uită şi umilinţa înfrîngerii este la fel de vie acum, ca şi în ziua demisiei lui Nixon, cerută atunci de ambele partide, republican şi democrat. Acum republicanii au arătat cum seamănă între ele capetele de acuzare şi şi-au exprimat respectul pentru un preşedinte demn care şi-a dat demisia fără să mai treacă – el şi ţara – prin ruşinea unei dezbateri publice. În replică, democraţii s-au retras pe linia de apărare adoptată în tot acest an: delictul de care e învinovăţit Clinton nu se poate măsura cu cele înfăptuite de Nixon, un adulter nu e totuna cu spionarea partidului advers. Argumentul s-a întors împotriva lor: Nixon a fost un om de stat şi a încălcat legea pentru a apăra interesele superioare ale ţării şi ale partidului republican, el a modificat alianţe şi a intervenit în echilibrul geo-politic, în timp ce-şi trimitea oamenii să instaleze microfoane la cartierul general al partidului democrat; Bill este un biet om pe care chiar şi o stagiară ca Monica Lewinsky îl poate destabiliza. „Caracterul maiestuos al clauzei de *impeachment* va fi diminuat din cauza delictelor sordide ale celui învinuit" se afirma într-un editorial din **Washington Post**, la începutul toamnei.

Pentru a dovedi că e un preşedinte adevărat, Clinton a multiplicat iniţiativele care să-l desprindă de amănuntele furnizate de memoria atît de tînără a domnişoarei Lewinsky. Răuvoitorii au perorat că susţinerea activă a procesului de pace dintre Israel şi palestinieni şi bombardarea Irakului nu sînt decît consecinţele unui scandal erotic. Desigur, dacă în tot acest an Statele Unite ar fi trăit într-o splendidă izolare, aceiaşi observatori ar fi spus că scandalul erotic împiedică exercitarea prerogativelor de mare putere. Rău nu este că preşedintele american a dus o politică externă activă, rău este că nu a obţinut rezultatele pe care conta. Discursurile lui din Gaza ca şi rachetele purtate de avioanele americane la Bagdad au întîlnit un fel de a fi familiar, acelaşi cu al adversarilor săi republicani. Consecvenţa, încrederea în victoria finală par a asigura politicienilor un dialog direct cu istoria (chiar în cazul unei înfrîngeri), în timp ce nimeni nu înalţă statui artizanilor unui compromis. Şi Clinton ştie cît de mari sînt dividendele încăpăţînării, de aceea şi afirmă că nu va demisiona şi că îşi va îndeplini mandatul pînă la ultima oră a ultimei zile. Ceva asemănător spune şi Saddam. Netanyahu preferă alegerile anticipate acceptării condiţiilor propuse (impuse) de protectorul american .

În cele din urmă, victorioasă nu este morala despre care tot vorbesc republicanii cînd e vorba de Clinton şi Clinton cînd e vorba de Irak. Se consideră morală pedeapsa pe care fiecare dintre ei are puterea să o administreze adversarului. Despre pedeapsă e vorba şi nu despre adevăr, pentru că cei care au votat rezoluţia de punere sub acuzare ştiu că victoria în Senat este puţin probabilă. Deci mincinosul nu va fi dat afară din Biroul Oval, va urma pur şi simplu o nouă expunere de probe şi de speculaţii juridice şi lingvistice. Chiar în perspectiva înlăturării lui Clinton, consecinţele nu privesc diminuarea puterii Statelor Unite. Ţara este destul de bine aşezată ca să poată funcţiona şi pe pilot automat. Este vorba despre prăpastia care se cască între voinţa alegătorilor şi comportarea politicienilor.

Contînd pe cifrele din sondaje, convins că rezultatul alegerilor din noiembrie a dovedit că alegătorii îl preferă pe el procurorului Starr, Clinton a neglijat relaţiile cu congresmenii, nu şi-a asigurat susţinerea moderaţilor din tabăra republicană, care au votat aşa cum le-a cerut-o disciplina de partid. A fost o victorie a radicalilor republicani în faţa moderaţilor din propriul partid, din partidul rival şi în faţa bărbaţilor şi femeilor care ştiu că ceea ce a păţit Clinton poate păţi oricine şi nu e cazul să se vorbească atît de mult şi amănunţit despre acest lucru.

Nu e vorba despre sex, ci despre sperjur şi despre obstrucţionarea justiţiei, au susţinut oratorii din Cameră. Demisia proaspătului lor lider, Livingstone, nu confirmă această delimitare. În faţa perspectivei publicării în presă a unor amănunte despre relaţiile sale extraconjugale, Livingstone a demisionat, invitîndu-l pe Clinton să-i urmeze exemplul moral. Nu e prea moral să te pocăieşti doar atunci cînd minciuna ameninţă să devină publică. Votul din Camera Reprezentanţilor, victoria aripii radicale, confirmă într-adevăr o cotitură în comportamentul public din Statele Unite: polarizarea vieţii politice, care face imposibil compromisul. Şi chiar dacă rămîne pînă în ultima oră a ultimei zile la locul său, e problematic dacă preşedintele Clinton mai poate fi un agent al compromisului. Lewinskiada a devenit un reper nu doar pentru viaţa sentimentală a lui Bill şi Hillary, ci şi în supravieţuirea politică a lui Saddam, Netanyahu, precum şi a altor bărbaţi cu totul străini de visele ei.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Dar mai e nevoie oare de vreun argument? Andreea Berecleanu ne anunţa deja duminică, la Ştirile PRO TV: „Spiritul Crăciunului se apropie din ce în ce mai mult. La ţară, oamenii au început să se pregătească tăind porcul; la oraş, lumea şi-a început cumpărăturile de sărbători".

Între „spiritul" sărbătorii şi starea noastră de „pregătire", contribuţiile numărului de faţă se mişcă cu ceva mai multă circumspecţie decît acest anunţ încărcat de duioase certitudini. Ele preferă să înregistreze ori să comenteze mai degrabă *distanţa* între cele două: îndepărtarea, nepregătirea noastră cronică în raport cu sensul oferit de sărbătoare; opacitatea, lenea sau uzura mentală cu care consumăm evenimentul; felul cum îl contrariem, îl anexăm festiv ori îl utilizăm identitar. Unele texte insistă pe inadecvarea şi indigenţa noastră; altele, pe descifrările, somptuos desfăşurate de tradiţie, ale Întrupării.

A marca, a gîndi, a recunoaşte distanţa – în diversele ei variante – e, cred, un mod potrivit de a face faţă, de partea noastră, unui act prin care distanţa se transformă în întîlnire, întîlnire capabilă de o nesfîrşită înaintare. **(A. M.)**

Teodor BACONSKY
ambasadorul României la Vatican

Civilizaţia făgăduinţei

Crăciunul e dogmă, întîlnire, sărbătoare, hrană, comerţ... Cu ani în urmă, făceam exerciţii de hermeneutică a Nativităţii, cînd pentru *BBC* sau *Europa Liberă*, cînd pentru cutare publicaţie religioasă. Am rostit/scris, atunci, lucruri „adînci şi simţite", dozînd patosul (fatalmente liric) şi vulgarizarea teologică (inevitabil simplificatoare). Acum, cînd *Dilema* celebrează, alături de toată suflarea culturală, misterul Naşterii, mă găsesc într-o situaţie ciudată: cum să sfidezi realitatea românească, substituindu-i féerii hibernale, clopoţei, colinde, sugestii olfactive despre cozonaci şi alte isprăvi culinare? Cum să te reîntorci spre sursele tainice ale evenimentului (prin excelenţă mistic) fără a face figură de zănatec sau de nesuferit demagog? Cum să exorcizezi memoria vinovăţiei – instituită prin suprapunerea Naşterii lui Hristos şi a executării celor doi, în 1989? Cum să vorbeşti despre *pacea a toată făptura* cînd societatea noastră e îmbucătăţită, cînd Bisericile se ceartă încă pentru ziduri, cînd vrajba pare să se fi înstăpînit pe toţi (politicienii) şi pe toate (visele, proiectele, speranţele la care am avea dreptul)?

Două observaţii se impun atenţiei. Prima: nu dispunem de o stilistică urbană a Crăciunului. Dacă vrea să intre în miezul sărbătorii, orăşeanul redevine, pentru trei zile, ţăran. A doua, în imediată consecinţă: tot ce ţine de Crăciunul orăşenesc e transplantat din Occident (de la Santa Klaus/Moş Crăciun laponic, pînă la frenezia mercantilă a cadoului). De îndată ce înscriem această dublă alienare în contextul naţional – aşa cum tocmai l-am evocat, aruncînd în joc simboluri – pricepem de ce ne simţim atît de stînjeniţi, ca intelectuali, atunci cînd, cu toată mărturisirea de credinţă a unora dintre noi, *comentăm* Întruparea Cuvîntului.

Am atins – iată – punctul la care doream să ajung. Mă refer la un anume aspect, pe care l-aş extrapola eseistic, spre a nu-mi mărgini textul la veşnicele plîngeri despre „halul" în care ne aflăm. Aşadar, Hristos schimbă menirea omenirii, integrîndu-i pe toţi urmaşii Săi în *civilizaţia făgăduinţei împlinite*. Căci acest fenomen fondator – şi nu altul – s-a consumat în ieslea din Bethleem: Dumnezeu S-a ţinut de Cuvînt, Şi-a respectat, pînă la capătul unui Trup, promisiunile mesianice. Un popor străvechi, ales spre a purta cu sine Revelaţia, supravieţuise *încrezîndu-se* în fidelitatea Celui ascuns pe Tabor. Evident, promisiunea – şi certitudinea că ea va fi înfăptuită – nu au făcut din istoria mîntuirii un spaţiu previzibil: *misterul* – ca atribut al providenţei suverane – s-a menţinut cu ajutorul *surprizei:* se aştepta un Rege falnic, un zdrobitor al duşmanilor, un protector naţional. A venit, în schimb, un prunc – nu mai puţin regesc, întrucît descendent davidic, – dar care urma să răstoarne aşteptările: smerit, El avea să se lase zdrobit de adversarii Săi, devenind nu proteguitorul unui neam, ci Păstorul unui nou *populus Dei,* virtualmente prezent în ansamblul familiei umane. Rezultă de aici ceva important: *ţinîndu-şi promisiunile, Dumnezeu creează.* Cu El, nu mai stăm sub paradigma păgînescului *do ut des.* Nu vorbim în termeni contractuali, pentru că semnatarii unui contract sunt din capul locului *egali,* ceea ce nu acoperă nicicum raporturile dintre om şi divinitate. Dumnezeu îşi ţine Cuvîntul, pentru că acel Cuvînt (*logos*) este prin definiţie instrumentul Facerii. Iar cosmogonia – act iniţiat în absenţa omului – deci în afara libertăţii sale constitutive – se prelungeşte *firesc* prin Întrupare: Cuvîntul creator devine astfel Cuvînt ţinut pe Cruce, *împătimire* a Creatorului după creatură, autolimitare kenotică. „Taina cea din veac ascunsă şi de îngeri neştiută" ajunge subiect de bîrfă, anecdotă fariseică, rumoare populară pe care fantezia o răspîndeşte în patru vînturi. Dumnezeu Se risipeşte pentru a ne aduna, aşa cum Vestea cea Bună se întinde aiurea, printre străini. Toate acestea – şi citiţi textele liturgice dedicate Naşterii pentru a vă împărtăşi din multe alte paradoxuri – nu sînt năzdrăvănii dialectice. Avem aici dovezi despre substanţa *theo-logiei*, adică despre *logica lui Dumnezeu* în istorie. Ea, această logică supranaturală, nu poate fi preluată întocmai fără a cădea în delir, în moarte. Dar ne poate inspira idealul şi, mai îndeaproape, comportamentul. Aşa, bunăoară, ne poate oferi un criteriu de evaluare a conformităţii noastre – personale şi comunitare – cu exigenţele Evangheliei. Ne ţinem făgăduinţele baptismale, realizîndu-le creator? Adăugăm cuvîntului dat forţa modelatoare a curajului de a-l îndeplini? Putem perpetua teza – primitiv ideologică – a *creştinismului înnăscut,* fără a ne amputa simţul autocritic, fără a sacrifica luciditatea unui bilanţ (naţional) necomplezent şi fără a ieşi, de bună voie, din zarea suitoare a *devenirii* creştine? Acestor prea retorice întrebări li se răspunde, din păcate, printr-o negaţie hotărîtă. Ne ţinem formal şi bigot făgăduinţele de la Botez, sau le neglijăm de-a binelea, socotindu-ne prea importanţi, ocupaţi şi grăbiţi pentru a nu le pretexta uitarea. Nu ne amintim cuvîntul dat, îndreptîndu-ne de-a valma spre o societate a tranzacţionismului generalizat. Şi nici nu putem îmbunătăţi viaţa Bisericii atîta vreme cît, consolaţi cu gîndul că sîntem singurii creştini *născuţi, iar nu făcuţi,* preferăm urcuşului, aniversările.

Gîndurile de mai sus par să amestece, provocator, criticismul şi contemplaţia. Le-am scris nu atît pentru că se poartă mixtura, colajul, scurt-circuitul mental, ci pentru că resimt legătura discretă, dar indestructibilă, dintre naraţiunea biblică a Naşterii şi petrecerea noastră cea de toate zilele, cu tot cu strîmbătăţile ei deştepte şi cu fricile ei nerecunoscute. Simt cum, la numai doi ani pînă la pragul celor două milenii de cînd Iisus Hristos Se naşte prin altarele noastre, aducînd copiilor daruri şi săracilor, mîngîiere, ne folosim încă de El pentru a jubila hapsîn, cu spatele spre ceilalţi, de parcă Misterul Său n-ar prilejui decît o biată *trêve de Dieu*, în plin carnaval pietist. Să fiu eu prea de tot sumbru sau nemilos cu soarta unor scăderi închipuite? Să nu înţeleg că în metafora „porcului" palpită, specular, intensa pocăinţă a unui neam cu subţirimi franciscane? Spuneţi-mi că mă înşel şi vă făgăduiesc o năpraznică îndreptare.

Crăciun '89

Anula (asistentă medicală, 40 de ani, Giurgiu):

Bine, revoluţia asta a fost o revoluţie, aşa cum a fost. A fost totuşi o revoluţie pentru că a ieşit lumea împotriva celor care n-ar fi vrut să iasă, sau care nu s-au gîndit, sau care nici măcar n-au visat. Au murit copii nevinovaţi dar singurul lucru, uite... eu nu am plîns după Ceauşescu şi nu plîng nici acum, la urma urmei fiecare are o cruce pe care o duce în spate, şi chestia cu ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus... (...)

Numai că un singur lucru mă obsedează şi o să mă obsedeze toată viaţa, chestia că, de ce a trebuit să fie executat în ziua de Crăciun? În ziua Naşterii Domnului. Măi, nu sînt un om foarte credincios, dar nici... măcar din spiritul ăsta că noi, o dată ce am făcut revoluţia din atei am devenit... am devenit... încercăm să devenim credincioşi, încercăm să avem mai multă înţelegere *vis à vis* de divinitate, măcar treaba asta ar fi trebuit să oprească execuţia în ziua de Crăciun. E drept că multă lume a spus atunci, să fie omorît nenorocitu', că l-a pedepsit Dumnezeu. Da' nu Dumnezeu l-a pedepsit. Aaa, dacă îl trăznea, nu ştiu ce se întîmpla, mă rog, perfect, a fost blestemul de la Dumnezeu, puterea Divină. Dar să-l omorîm noi, efectiv noi, în ziua de Crăciun! N-am arătat altceva decît că eram exact produsul educaţiei comuniste, adică nişte atei împuţiţi care n-au ţinut nici măcar cont de ziua sfîntă a naşterii lui Dumnezeu. N-aveam nimic împotrivă să-l împuşte a doua zi. Puteau să-l tragă şi pe roată. La nervii, la dracii pe care îi avea atunci poporul cred că o execuţie exemplară ar fi plăcut. O singură chestie mă obsedează şi o să mă obsedeze, probabil, foarte mult timp. N-am făcut bine. Era Crăciun...

(extras din Irina Nicolau, „Memorie orală şi scriere domestică. Anula – Relatare autobiografică", text publicat în *Revista de istorie socială* nr. I/ 1996)

Carmen HULUŢĂ
etnolog

Cine mai crede în Moş Crăciun

Subtitlu: Moş Crăciun la kilogram sau Moş Crăciun gonflabil sau Vine, vine Moş Crăciun. Vorba poetului, „vine, vine/ calcă totul în picioare". Nu Moş Crăciun, săracul, ci imaginea lui.

Flash-uri din existenţa unui bucureştean, în drumul zilnic de acasă la locul de muncă şi retur:

Metrou Piaţa Victoriei. Agăţaţi strîmb de un zid, deasupra unei valize cu tot soiul de mărfuri, trei Moş Crăciuni gonflabili, diformi, cu feţele de un roz murdar şi privirea saşie, dar albastră.

Metrou Piaţa Unirii. O femeie între două vîrste, modest îmbrăcată şi vizibil obosită scoate cu atenţie din una dintre sacoşe un minuscul Moş Crăciun de pluş, foarte roşu. Îl întoarce cu delicateţe pe toate părţile, studiindu-l cu vagă neîncredere. Cîţiva metri mai încolo, două tinere generaţia Pro îşi admiră reciproc Moş Crăciunii. . Primul, de ciocolată probabil, ambalat în poleială gofrată roşu, alb şi verde ţipător, celălalt, de origine greu identificabilă, cu clopoţel. Între timp un domn, mai degrabă tînăr, înalt şi cu un aer prosper traversează peronul purtînd mîndru sub braţ un imens Moş Crăciun de carton, cu ochi şi picioare mişcătoare.

Calea Victoriei. Doi tineri Moş Crăciun cu barbă, bine făcuţi, arătînd aproape identic. Merg grăbiţi pe trotuar. Unul, către celălalt: „Bem şi-o cafea, mie mi-au îngheţat picioarele."

Piaţa Romană. În circa jumătate de oră, la o tarabă s-au vîndut cîteva felicitări cu tematică creştină (Naşterea Domnului) şi un număr de patru ori mai mare de ilustrate cu imaginea lui Moş Crăciun.

Piaţa Sudului. *Jingle bells* şi *Santa Klaus coming in the town* pe diverse tonuri şi suporturi. Şi, la fiecare tarabă din explozia de tarabe înghesuite una într-alta în ultimele zile, sumedenie de Moş Crăciuni.

De hîrtie, de pluş, de carton, de plastic, de ciocolată, de pînză, gonflabil sau în carne şi oase, e peste tot. Cu barbă neverosimil de albă, burtă revărsată peste curea, ochi mari şi albaştri. O privire care se vrea ghiduşă, dar mie mi se pare a naibii de vicleană. Mai ales cînd Moş Crăciun face cu ochiul. Nu complice, către noi, ci superior, către o a treia persoană căreia pare a-i spune „i-am păcălit".

Eu, ştiindu-l bine pe Moş Crăciun din nişte colinde şi legende vechi în care se ocupa de cu totul altceva, am făcut alergie la Moş Crăciun. În doar cîteva zile. Nu cuprinsă de o sfîntă indignare, ci dintr-un impuls raţional am încercat să aflu de ce atîta lume se supune logicii lui Moş Crăciun. Am pus nişte întrebări, doar trei. Cine este Moş Crăciun? Răspunsuri stereotipe: „tata" (sau „mama" sau „mama şi tata"), „un moş darnic", „aduce cadouri", „locuieşte în Laponia", „are o sanie trasă de reni cu care zboară". Sfinte, Santa Klaus, ce repede s-au lipit de dumneata şi nici măcar nu ştiu cum te cheamă! De ce apare îmbrăcat în roşu şi alb? (mă rodea o curiozitate bolnavă cînd am pus întrebarea asta). Răspuns invariabil: NU ŞTIU. Pe ici, pe colo, cîte-o tentativă de explicitare: „ca să mascheze sărăcia" sau „e comunist". Un singur răspuns „informat": „e o invenţie a firmei Coca-Cola". În sfîrşit. Ce nu vă lipseşte din casă de Crăciun? Locul întîi în top, „bradul". Şi în urma lui, la foarte mică distanţă, „televizorul".

Totul se reduce la imagine. În cazul lui Moş Crăciun, o imagine care se vinde foarte bine. N-are importanţă că este falsă. Pe fondul unei sensibilităţi mortificate şi al unei receptivităţi tocite care ne împiedică să ne mai punem întrebări, Moş Crăciun ne invadează existenţa de la an la an cu tot mai multă forţă. Unicul, singurul Moş Crăciun pe care îl avem, a devenit, printr-o impostură pe care o acceptăm fără măcar s-o conştientizăm, un obiect de serie. Un obiect de consum, în sensul lui Baudrillard, adică un semn manipulat sistematic, cu maximum de profit.

Omniprezentul Moş Crăciun ca semn al Crăciunului denotă un gol uriaş care a înlocuit relaţia firească cu sărbătoarea ce nu mai poate fi trăită, doar aproximată printr-o sumedenie de imagini şi consumată.

Irina NICOLAU
etnolog

Colinda de metrou

(Fragmente dintr-un jurnal de teren: 22 dec. 1987 – 6 ian. 1988)

Deja de doi, trei ani, colindele şi colindătorii intraseră sub pămînt. În staţii şi vagoane de metrou, copilaşi blonzi şi tuciurii răcneau cîntece de stea, colinde, rugăciuni şi tot felul de prostii incatalogabile. Fără nici o hîrtie la mînă – cine ar fi riscat să mi-o dea? – pe 22 decembrie am camuflat un casetofon de trei kilograme într-o geantă de umăr, mi-am băgat microfonul pe mînecă în sensul cel mai propriu şi am plecat în teren. Şaisprezece zile, cîte cinci ore pe zi, am bîntuit prin metrou. Mi-a fost frică tot timpul. Mi-a fost frică cinci ore pe zi. Într-o singură situaţie, vreme de cîteva minute, am schimbat frica pe sentimentul pervers pe care ţi-l induce jocul cu riscul. Cu trei miliţieni în coastă am înregistrat un grup de copii, mă simţeam într-un film românesc prost cu ilegalişti comunişti care păcălesc Siguranţa.

Din nebunia de atunci au rezultat nişte casete audio înregistrate, evident, fişe şi un carneţel de notaţii zilnice. Voi prezenta cîteva pagini fără să schimb nimic.

Cazul numărul 8 Trei băieţi; îşi spun bozgori; veniţi de cîţiva ani cu părinţii din Ardeal la Bucureşti. Cîntă curăţel. Colindă în metrou din 1985. Anul trecut au colindat de la 15 noiembrie pînă la 6 ianuarie. Au cîntat mult şi prin tramvai. Acolo trebuiau să mai zică: „Foaie verde de piper,/ Să trăiască, dom' şofer!"/ Să trăiască şi maşina,/ Că n-a consumat benzina./ Şi ne-a dus şi ne-a plimbat/ Şi nu ne-a accidentat."

Spun că e mai bine în metrou pentru că este mai cald, înghesuială mai mică şi oamenii dau mai mulţi bani.

Observaţii generale Observ că grupurile de colindători au tot felul de reguli pe care le respectă. Un grup de colindători nu urcă în vagonul unde a apucat să urce alt grup. Dacă greşeala s-a comis, cîntă şi strîng banii cei care au urcat primii.

În durata dintre două staţii trebuie să se înscrie cîntarea colindei şi strîngerea banilor. În cazul în care grupul nu coboară imediat ca să urce în fugă în alt vagon, adoptă un comportament pasiv, parcă n-ar fi acolo.

Banii sînt centralizaţi la „casier". Funcţia pare să nu aibă nici o legătură cu vîrsta. Tot timpul, toţi membrii grupului încearcă să ţină socoteala banilor adunaţi. Îi vezi numărîndu-i prin staţii în căciulă. Am văzut pe mulţi dintre „casieri" şi mai ales pe colindătorii solitari că îşi pun banii în cizme şi ghete.

Oamenii le dau, în general, monede de un leu şi trei lei. Cînd cineva le dă 25 de bani, se strîmbă.

Cazul numărul 21 Un băieţel de vreo zece ani pretinde că el a compus melodia colindei pe care o cîntă şi că versurile le-a copiat dintr-o carte. Banii îi va da mamei. Tată nu există. Partenerul lui este şi mai mic, timid şi spune că îi este ruşine de ce face, că una e să colinzi prin vecini şi alta în metrou.

Observaţii generale Se pare că din 1986 a intrat moda tamburinelor de tablă. Se cumpără din librării cu 3,60 lei. Cu ea se ţine ritmul şi cei mai pricepuţi dau un „spectacol", şi-o lovesc de frunte, de piept, de coate, de genunchi, de glezne, fac ca toţi dracii. Tot din 1986 a fost adoptat „spectacolul la bară". Cu sau fără tamburină, un copil se agaţă de bara din dreptul uşii de intrare în metrou. Cîntă şi dansează învîrtindu-se în jurul barei, lăsîndu-se pe vine, sărind cît mai sus.

În zgomotul metroului, textul nu mai contează. Auzi ceva la început şi spre sfîrşit. Ca să-şi impună prezenţa, unii copii lasă capul pe spate ca nişte păsări şi îşi trimit colindele în tavanul vagonului.

Din colindătorii pe care i-am văzut, circa două sute, apreciez că numai o cincime erau în formula „colindător solitar". Din treizeci şi cinci de interviuri, numai opt au vizat această categorie. Aceia dintre ei mai curaţi şi mai corect îmbrăcaţi se bucură de cel mai mare succes. Singur şi curat deci... Grupurile se compuneau din doi, trei sau patru copii, vîrstele fiind între patru şi paisprezece ani. Cei mici fac figuraţie.

Unui copil îi revin între patru sute şi o mie patru sute de lei pe zi. Pretind că dau o parte părinţilor şi cu restul îşi cumpără „ţoale".

Le este frică de nişte copii care dorm noaptea în metrou (?). Aceştia îi bat şi le iau banii.

Cazul numărul 23 Într-o staţie de metrou, un grup de tineri (şapte), cu acordeon, clopote şi bici joacă o capră care are aproape tot ce-i trebuie. În loc de covor, de capul caprei atîrnă un cearceaf gălbui pe care l-au acoperit cu pachete de ţigări străine.

Cazul numărul 61 Trei copii execută o capră fără capră.

Observaţii generale Unul spune că el a cîntat tot timpul începînd de la opt dimineaţa pînă la zece seara şi că îşi păstrează toţi banii pentru el. Copiii învaţă colindele unii de la alţii. Ca să le înveţe, uneori, le scriu.

Cazul numărul 68 O ţigancă de şaptesprezece ani din satul Boia-Crînguri de lîngă Ploieşti cîntă dumnezeieşte o colindă veche. Nu a mai cîntat în metrou. Ea cîntă în trenuri. A ajuns în Gara de Nord şi i s-a spus să meargă şi în metrou.

Cazul numărul 97 Un copil sorcoveşte cu o puşcă de jucărie!? Aiureala asta ce mai e? Am mai văzut pe unul cu un făcăleţ de care prinsese o floare de hîrtie.

Oamenii ies din gurile de metrou fredonînd colinde.

Notă M-am săturat de metrou. Urc într-un tramvai pe linia Moghioroş-Ghencea. O femeie în toată firea cu părul cărunt dar oarbă cîntă, stînd pe un scaun, colinde şi romanţe. Se acompaniază cu un acordeon burduşit. Are o voce extraordinar de frumoasă şi de tînără. Călătorii în extaz. Tramvaiul se opreşte pentru un concert de şapte minute!!! În punga de plastic pe care o are în poală, sub acordeon, sînt numai „hîrtii" de cinci, zece şi douăzeci şi cinci de lei.

În paralel cu colindele de metrou, variante nenumărate. Ţărani din împrejurimi, Afumaţi, Ghimpaţi care vin cu teatru popular şi cu pluguri. Copii cuminţi, lustruiţi şi nemuzicali care îşi colindă vecinii de bloc. În cartierul Drumul Taberii au început de anul trecut să vină grupuri de studenţi de la teologie şi Conservator. Colindători de douăzeci şi cinci şi o sută de lei.

Epilog De păţit n-am păţit nimic. Riguros nimic. Mi-a fost frică degeaba.

Ioana POPESCU
etnolog

Nostalgii de Crăciun

Imaginaţi-vă o casă nu prea încălzită, dar aburind de arome de coptură bună şi de turtă dulce. Imaginaţi-vă un pom de Crăciun fără multe globuri şi fără beteală, dar plin de nuci poleite, mere şi turte dulci de toate formele. Dedesubtul lui, daruri de mici dimensiuni, dar somptuos împachetate, iar alături, căsuţe mari de turtă dulce, cu ţiglele din zahăr colorat, cu uşi şi ferestre de marţipan, cu pereţi din bomboane şi zăpadă de albuş. Cîte una pentru fiecare copil din familie. Totul a fost pregătit cu grijă încă din luna noiembrie, cînd casa începe să presimtă Crăciunul. Imaginaţi-vă în sfîrşit familia mare, 20-30 de persoane, cu copii, părinţi, veri, nepoţi, mătuşi, unchi şi bunici, cîntînd laolată în jurul bradului pe toate vocile posibile. Cei mai în vîrstă au mai uitat din cuvinte. Cei mici (şi graşi), înţepeniţi puţin de hainele de gală, lasă nasurile în jos, impresionaţi de prezenţa nevăzută a Moşului şi încercînd să nu se uite prea insistent sub pom. Speră ca Moş Crăciun să fi primit scrisorile lor şi să le fi îndeplinit rugăminţile atît de importante pentru ei (şi totuşi atît de înduioşător de modeste...).

Tot căutînd prin fotografiile de Crăciun de altădată, am regăsit scrisorile trimise de N. şi T. Moşului aducător de daruri. În perioada aceea erau la grădiniţă sau în şcoala primară.

Cu litere de tipar: *MOŞ CRĂCIUN EU O IUBESC FOARTE MULT PE MAMA. ŞI PE TATA, ADUMI TE ROG CEVA ŞI MIE. SEMNEAZĂ T.* (sic)

Sau: *DRAGĂ MOŞ CRĂCIUN, DACĂ MERIT UN CADOU TE ROG SĂ ÎMI ADUCI MĂŞTILE DIN CARTEA JUNGLEI. MULŢUMESC. N.*

Clasa I, tot cu litere de tipar: *DRAGĂ MOŞ CRĂCIUN, SÎNT ÎN PRIMUL AN ŞCOLAR. AM LUAT DOUĂ NOTE ŞI ACELEA AU FOST 10. AM FOST DESTUL DE CUMINTE ŞI TE ROG SĂ ÎMI TRIMIŢI UN ATLAS BOTANIC. ŢI MULŢUMESC MULT. T.*

Clasa a doua. În sfîrşit, scrisori cu litere cursive: *Dragă Moş Crăciun, în fiecare seară deschidem cîte o uşiţă din calendarul cu povestea lui Cristos, pe care l-am desenat cu mama. Cîntăm colinde şi aprindem brăduţul mic. Anul ăsta am fost cuminte, am învăţat binişor, dar n-am luat nici un premiu. Te rog, adu-mi una sau mai multe bărci. Cu dragoste, N.*

Scrisoare elaborată, pe hîrtie neliniată, cu floricele şi codiţe de purcel la începutul şi sfîrşitul cuvintelor: *Dragă Moş Crăciun, Recunosc nu am fost prea cuminte anul acesta. Cu şcoala a mers destul de bine, ştii că am luat premiul întîi. Te rog, adu-mi de la librăria Lumina globul acela făcut din bucăţi, aşezate înfipt pe culori, care trebuie (prin scos) să se transforme într-un glob pămîntesc, prin scoatere sau prin învîrtire, nu ştiu. Am vrut, după ce îi cumpărasem lui N. un disc de ziua lui şi îmi rămăsese un rest de 5 lei, să-l cumpăr. Costa însă 105 lei, aşa că am renunţat. Adu-mi-l tu. Semnătura: T.* (cu floricele)

Îmi cercetez memoria. Ce cîntam, Doamne, pe vremea aceea? Pentru „încălzire" începeam cu „O, brad frumos", dar nu cîntam decît una dintre strofe, care îi făcea pe N. şi T., doi fraţi foarte diferiţi, să devină dintr-o dată la fel de serioşi: „O, brad frumos, o, brad frumos/ Aş vrea să fiu ca tine/ Înalt, frumos şi credincios/ Şi făcător de bine." Obiceiul era ca în fiecare an, copiii să cînte în seara de Ajun la pom, pentru Pruncul născut, un colind nou învăţat, în afara repertoriului clasic de cîntece de stea. Faptul ne determina la o adevărată muncă de culegător de folclor în timpul anului, de cîte ori se ivea ocazia sau persoana potrivită. Aşa au intrat la noi în familie „Di ieşiţi voi, mari boieri", „Mult se roagă brăduţu'" sau „Cetina, cetinioara". În seara de Ajun, casetofonul înregistra în legea lui, pentru ca apoi caseta să fie trimisă restului familiei, pribegit în afara ţării. În anul următor, cîntau şi ei la pom aceleaşi colinde nou învăţate. De multe ori m-am gîndit că datorită Crăciunului, în buna tradiţie a circulaţiei folclorice „din gură-n casetă", am răspîndit în lumea largă colinde mai puţin cunoscute chiar oraşului românesc.

Sîntem în decembrie 1998. Casa e bine încălzită, cozonaci buni se găsesc pe toate drumurile, aşa încît nu mai miroase a coptură, nu mai avem timp destul nici ziua nici noaptea pentru împodobitul turtelor dulci, aroma de scorţişoară şi cuişoare a rămas o amintire. Am cumpărat în ultimii ani tot felul de globuri, mărgele de pom, funduliţe şi beteală stufoasă, nu mai e nevoie să poleim nuci sau să aurim mere. Bradul nostru de anul acesta va semăna leit-poleit cu cel de anul trecut, cu cel de pe cărţile poştale cu CRĂCIUN FERICIT! şi cu cei din holurile băncilor şi magazinelor. Familia noastră intră astfel în Europa cu stîngul, aşa cum ţara toată se împiedică în stîngul. De ce am nevoie de fotografiile vechi, (atît de vechi, cu toate că au trecut doar vreo 8-9 ani)? De ce îmi e greu să fredonez colindele **noastre**, de care eram atît de mîndră şi de ce în creier îmi mărşăluieşte singur Ştefan Hruşcă? Să nu aud că îmi e dor de vremurile apăsătoare şi umilitoare dinainte de '89, pe care, între noi fie vorba, fac eforturi să nu le uit numai ca să pot spune că oricum ar fi, astăzi e mai bine. Dar nostalgia există. Pînă în '89, iată, ne-am păstrat întregi şi laolaltă prin Crăciun şi prin Paşti. Sărbătorile erau efortul nostru de normalitate şi victoria noastră. Astăzi ne primim sărbătorile prefabricate şi preambalate. Noi nu mai avem timp nici măcar pentru scrisori, darămite pentru pregătiri. Încerc totuşi o schimbare şi scriu: *Dragă Moş Crăciun, Anul acesta am muncit mult, dar nu prea am cîştigat bani. Ştiu că nu e frumos, dar folosesc pentru cumpărături bursele de student ale băieţilor. Dacă crezi că merit, adu-mi răgazul să te aştept. Mi-am cheltuit timpul pe altele, mi-a mai rămas doar un rest de 5 zile, adu-mi* ***tu*** *turtele dulci şi colindele adevărate. Îţi mulţumesc, Semnat I.* (cu multe codiţe de purcel).

Ioan PÂNZARU
conf. dr., Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine

Epuizarea lui Dumnezeu

Sfîntul Bernard de Clairvaux despre Întrupare

Sfîntul Bernard a vorbit de multe ori despre Întrupare în context exegetic, în *Sermones de tempore, Sermones de diversis* şi mai ales în *Sermones in Cantica canticorum*. Fiecare referire conturează un alt aspect metaforic al Naşterii Domnului, astfel încît ansamblul constituie un sistem hermeneutic consistent. Consistenţa interpretativă nu exclude, cum se ştie, paradoxurile şi contradicţiile, iar figurile care produc scandal ocupă chiar o poziţie esenţială.

Infinitul ca iminenţă a sfîrşitului

Mi se pare că scandalul central al Întrupării, în lectura sfîntului burgund, este tocmai epuizarea divină. Dumnezeu se sleieşte, se secătuieşte pogorîndu-se în carnea omenească; în acelaşi timp ni se înfăţişează spre consum, nouă muritorilor, dar ca marfă deficientă, care apare tocmai spre a dispărea imediat de pe piaţă. Ba mai mult, această manifestare meteorică are loc chiar atunci cînd lipsa părea a se instala ca o stare perpetuă. Ceea ce se goleşte din Dumnezeire, spune Bernard, este mărirea şi puterea: *exinanivit maiestate et potentia, non bonitate et misericordia*. Bunul preţios, greu de găsit şi pururi în stare de isprăvire, este cu atît mai delicios cu cît mai puţini sînt cei care nădăjduiesc destul spre a-l căuta. Acela care umple cerul şi pămîntul (Ier. 23, 24) s-a înfăşat în scutece şi încape într-o iesle; cel care este din veac şi pînă în veac (Ps. 89, 2) va pieri în puţine zile. Glasul care cutremură cerurile este acum un scîncet de nou-născut. „Ci s-a deşertat pe sine, chip de rob luînd" (Filip. 2,7).

Penuria de Dumnezeire este cu atît mai adîncă, în momentul Întrupării, cu cît între Domnul şi poporul său nu este pace. Păcatul originar a şters chipul dumnezeiesc întipărit în firea omenească şi a lăsat să se lăţească ipocrizia, ticăloşia şi zavistia. „Pentru că voi întinde mîna mea asupra locuitorilor ţării acesteia, zice Domnul, pentru că fiecare din ei, de la mic pînă la mare, este robit de lăcomie şi, de la prooroc pînă la preot, toţi se poartă mincinos, lecuind rănile poporului meu cu nepăsare şi zicînd: «Pace! Pace!» Şi numai pace nu-i" (Ier. 6, 12-14). Dumnezeu a făgăduit pacea, dar pacea n-a venit. De aceea poporul nu mai crede în cuvinte. Vrea ca vorbele să fie întărite de acum de fapte. Domnul să dovedească veracitatea fiecăruia dintre trimişii săi, ba mai mult, să vină în persoană şi să discute cu noi, aici pe pămînt. Fără astfel de dovezi de bunăcredinţă, oamenii nu se vor mişca, nu se vor ridica din pulberea patimilor, nu se vor trezi din aţipire şi beţie, care sînt lucrarea întunericului, nu vor trage în piept aerul speranţei.

În zadar au strigat de veacuri profeţii, vestind o împăcare între stăpînul tăriilor şi neamul omenesc. „Domnul intră la judecată cu bătrînii şi cîrmuitorii poporului său şi zice: «Voi, voi aţi pustiit via mea şi prada luată de la cei sărmani se află în casele voastre»" (Is. 3,14). Dar nu numai căpeteniile, ci întregul popor, fără deosebire, este vinovat înaintea Domnului: „Eu te-am sădit ca pe o viţă de soi, ca pe cea mai curată sămînţă, cum dar mi te-ai prefăcut în ramură sălbatică de viţă străină?" (Ier. 2, 21). La o atît de aspră judecată este nevoie de un mijlocitor; însă cum să crezi că acesta va fi nepărtinitor, cînd împricinaţii sînt atît de deosebiţi unul de altul în cinste şi putere?

Iarna vrajbei noastre

Prin urmare istovirea Dumnezeirii în lume are loc prin întreruperea comunicării: ca o tăcere, ca o noapte, ca o iarnă, ca deşertul. Cei care vorbesc nu sînt crezuţi; cei care cred nu îndrăznesc să vorbească, nefiind siguri că s-au împlinit timpurile. Potrivnicii, ca să se împace, au nevoie de o mijlocire; iar împăcarea, spune Bernard, care se trage dintr-o familie nobilă şi e mîndru de obiceiurile feudale, trebuie să se facă printr-un sărut. Într-adevăr, pacea dintre doi seniori, în secolul al XII-lea, nu este deplină pînă cînd ei nu se întîlnesc faţă în faţă, iar încrederea regăsită nu e pecetluită printr-un contact corporal, un sărut pe gură. Un astfel de semn cere poporul lui Israel de la Dumnezeul oştirilor: „Sărută-mă cu sărutările gurii tale" (Ct. 1, 1).

Dar ce e sărutul? Întîlnirea a două guri. Fie Cuvîntul lui Dumnezeu închipuit ca o gură; iar apoi, trupul pe care şi-l ia Cuvîntul să fie gura sărutată; atunci, sărutul însuşi va fi întruparea, adică persoana sau ipostasul constituit din cele două, trup şi Cuvînt deopotrivă, mijlocitor între Dumnezeire şi omenire, Unsul Isus. Numai el, Fiu al lui Dumnezeu şi totodată Fiu al Omului, va fi crezut ca mediator fără părtinire între cenuşă şi slavă, între lut şi cer, deoarece va fi şi ostatecul nostru. „Căci unul este Dumnezeu, unul este şi mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni: omul Hristos Isus" (1 Tim. 2, 5).

Tot aşa cum sărutarea este semnul păcii, Isus va fi semnul dat oamenilor de bunăvoinţă: ceea ce au făgăduit îngerii, ce au cerut neamurile, ce au prezis proorocii, s-a împlinit acum de către Domnul, printr-un semn care va da credinţă necredincioşilor, nădejde celor slabi, şi încredinţare celor drepţi. „Şi acesta vă va fi semnul: veţi găsi un prunc înfăşat, culcat în iesle" (Lc 2, 12). Isus este mic, şi glasul lui de prunc nu are putere, pentru ca oamenii să nu mai zică, precum Adam: „Am auzit glasul tău în rai şi m-am temut, căci sînt gol, şi m-am ascuns". De data aceasta, Domnul vrea pacea, *shalom*, şi pentru aceasta dă încredinţare omului fără să se arate în toată slava sa din nor. „Pentru că Dumnezeu era în Hristos, împăcînd lumea cu Sine însuşi" (II Cor. 5, 19). Dar acest Dumnezeu care se coboară, se umileşte, se istoveşte, manifestă modul rarităţii şi al puţinului.

Mai întîi pentru că se arată în noapte. Oare nu noapte adîncă şi desime a întunericului era pe toată faţa pămîntului atunci cînd părinţii noştri se închinau la idoli? Noapte este viclenia iudeilor, noapte este neştiinţa păgînilor, noapte este rătăcirea ereticilor. Noaptea e vremea cînd lucrarea spiritului nu se mai desluşeşte, şi cînd s-a stins lampa fecioarelor care-şi aşteaptă mirele, zicînd: „Noaptea în pat l-am căutat pe cel drag sufletului meu, l-am căutat, dar, iată, nu l-am mai aflat" (Ct 3, 2). Noaptea este vremea sufletului care spune: „Rătăcit-am ca o oaie pierdută" (Ps. 118, 176).

Şi eu, spune sfîntul Bernard, cunosc aceste nopţi. Îngheţat de neiubire, lacrimile-mi erau pîine. Simţeam mirosul mirului, dar nu şi atingerea lui. Mi s-a întîmplat şi mie să stau la picioarele lui Hristos, care sînt dreptatea şi îndurarea, sărutîndu-le înlăcrimat. Iar dacă mă încredinţam mai degrabă dreptăţii Lui, îndată mă şi cutremuram de groază, strigînd: „Cine cunoaşte puterea urgiei tale şi cine măsoară mînia ta, după temerea de tine?" (Ps. 89, 13). Iar dacă îmbrăţişam piciorul îndurării Lui, îndată mă şi topeam în delăsare şi lene, încît mă făceam mai moale în rugăciune, mai trîndav la faptă, gata la rîs şi nemăsurat la vorbă, nestatornic în toate cele omeneşti. În veci nu voi uita acestea. De aceea primind binefacerile Domnului voi spune precum mireasa: „Mir vărsat este numele tău" (Ct. 1, 2).

Beth lehem – Casa pîinii

Precum la nunta din Cana Galileii, pîinea din casa Domnului e pe terminate, n-a fost niciodată prea multă şi mereu n-a mai rămas decît foarte puţină. Ştiind aceasta, puţini sînt cei care năzuiesc să se înfrupte din ea, deşi ajunge pentru mulţi. Însă puţinul acela odată gustat se dovedeşte mai mult decît suficient, inepuizabil, revărsat din belşug. Isus este pîinea care întăreşte inima omului, pîinea îngerilor pe care o mănîncă şi oamenii. *Frange esurientibus panem tuum!* Este pîine dospită într-un sîn fără prihană, cu maiaua credinţei Preacuratei Fecioare, pîinea care se frînge pentru cei flămînzi.

„Asemenea este împărăţia cerurilor aluatului pe care, luîndu-l, o femeie l-a ascuns în trei măsuri de făină, pînă ce s-a dospit toată" (Mt. 13, 33). Cele trei care se unesc într-una sînt Cuvîntul lui Dumnezeu, sufletul şi trupul, legate de Hristos printr-un nod de nedezlegat. Deşi Isus a venit la oameni ca mic copil, nu puţin le-a adus – fiindcă le-a potolit şi foamea şi setea, cu lapte şi pîine (I Cor 3, 2), le-a desferecat izvorul îndurării sale nesecate. Cel care se adapă din ea se împleteşte de fericire, precum mireasa care s-a îmbătat în pivniţa belşugului lui Dumnezeu.

Căci deşi Domnul s-a micşorat arătîndu-se, în ce priveşte slava şi puterea, totuşi întreagă nesfîrşirea Dumnezerii Lui s-a arătat în bunătate şi îndurare. Isus este izvorul nostru, în care prin îndurarea Lui ne spălăm de murdăriile lumii acesteia, căpătînd iertarea; este izvorul înţelepciunii, care potoleşte setea celor însetaţi cu apa discernămîntului; este izvorul harului, care udă răsadurile faptelor bune; este izvorul iubirii, de unde se ia apa pentru fiert hrana duhovnicească. Isus este iubire: dar este şi harul de a-L iubi. Trebuie să-L iubim pe Isus în trei feluri: cu gingăşie, cu înţelepciune şi cu curaj; dar şi în al patrulea fel, în chip trupesc, ceea ce este un mare dar al duhului.

Aceste bune vestiri se vor revărsa asupra tuturor acelora care, precum păstorii, veghează în noapte şi în iarnă asupra turmei gîndurilor şi faptelor. Păstorii sînt asemenea oamenilor care aşteaptă pe stăpînul lor cînd se va întoarce de la nuntă (Lc 12, 37), care şi-au încins şalele şi, ţinînd lămpile aprinse, au privegheat, ca fie de va veni la prima strajă, fie la a doua, fie la a treia, să le găsească pregătite.

Lipsă şi risipă

După cum se vede din cele de mai sus, metaforele sfîntului Bernard despre întrupare se organizează după asemănarea unei clepsidre: inaniţia Domnului figurează etajul superior, iar revărsarea belşugului darurilor acestuia închipuie etajul inferior. Punctul de inversiune este dubla natură a lui Hristos, pe de-a-ntregul divină, la modul extenuării, şi pe de-a-ntregul omenească, însă în registrul afluenţei. Smerirea şi deşertarea înseamnă reducţia Dumnezeirii pentru oameni – asemenea unei reducţii pentru pian a unei simfonii: din simultaneitatea veşniciei în succesiunea timpului, şi din întînderea timbrală a cosmicităţii la cezura vieţii pămînteşti. Invers, pletora al cărei izvor este Fiul închipuie magnificarea omului locuit de divinitate: este ca o proiecţie într-un spaţiu cu mai multe dimensiuni. În lucrarea mîntuirii, Bernard deosebeşte cele două opuse ca fiind respectiv *modus: exinanitio Dei* şi *fructus: repletio nostri de illo*.

Simetria dovedeşte gradul înalt de organizare atins de universul metaforic al exegezei creştine. Dar indică şi inspiraţia debordantă – de multe ori, în contrast cu unele predici plate, în care vorba nu se leagă şi aripile bat prea leneş – a cărei mărturie sînt predicile sfîntului Bernard, adesea improvizate, după cum se vede din diversele incidente care-şi găsesc ecou în ele: fraţii stau de vorbă în fundul bisericii, nu sînt atenţi, moţăie fiindcă au venit obosiţi de la muncile cîmpului, altă dată sosirea unor oaspeţi neaşteptaţi taie firul gîndului. Iată-colo mentalitatea noastră modernă acuză, cu un tic facial, ceea ce ne par nouă filistinilor a fi note false: glorificarea rîgîitului ca semn al plenitudinii *(Sermo III De adventu Domini,* PL 183, col. 44, după Ps. 144, 7, în textul Vulgatei: *Memoriam abundantiae suavitatis tuae eructabunt*); opinia după care sufletul săracului nu poate adăposti adevărata pietate, *unguentum devotionis*, pentru că nu posedă libertate de spirit *(Sermo X in Cantica*, 9); insistenţa asupra sînilor lui Hristos (*Sermones IX-X in Cantica*). Vehementul burgund (pe care trebuie să ni-l închipuim ca pe un bărbat înalt, cu păr roşcovan) îi apostrofează pe călugări; apoi, cînd vede că predica le place, îi întreabă cum li se pare interpretarea, le propune o alta mai neaşteptată şi li se adresează cu „dragii mei", *dilecti*. „Toate acestea sînt născocirile mele – dacă nu recunoaşteţi aceleaşi lucruri şi în Scripturi".

Dalbe florilegii

Pilda sfîntului Bernard poate smulge oftaturi nostalgice. Ce timpuri de spiritualitate şi de elevaţie! Dar sîntem îndreptăţiţi oare să privim actualele vremuri ale criticii ca pe o iarnă a Duhului? Sigur că trăim într-o civilizaţie a trupului – *il fratello porco*, aşa cum anagrama sfîntul Francisc. E limpede că odată cu domnia numărului nu mai poţi nădăjdui să auzi, în mijloacele de comunicare în masă, vorbe înţelepte sau măcar inteligente. Există, firește, oameni pentru care îndoiala este incompatibilă cu viaţa spirituală, ca şi cum adevărul s-ar putea afla fără a cerceta şi a tăgădui; ca şi cum lumina conştiinţei s-ar întuneca atunci cînd se aprinde candela credinţei. Exemplul sfîntului Bernard îmi apare însă mai degrabă ca o lecţie de modestie şi, în acelaşi timp, de poezie.

Un mare teolog german, Karl Rahner, a spus că toate afirmaţiile credinţei sînt analogice. Universul religiei ni s-ar deschide atunci ca o imensă grădină botanică, în care sînt adunate toate speciile de gînduri, întrecîndu-se în miresme desfătătoare, în culori avînd ascuţimea zorilor şi adîncimea crepusculului, şi în forme zănatice sau austere. Călătorului nu i se cere să-şi asume misia mohorîtă de a lua interogatoriu petalei, de a face proces verbal de constatare nectarului. Propoziţiile cu care va avea de-a face nu sînt falsificabile empiric. Dar dacă nu sînt controlabile nici *de re*, nici *de dicto*, sînt în schimb verificabile *de subjecto. De te, de te fabula narratur.*

Ar fi înţelept din partea peregrinului să se lase mîngîiat de dulceaţa florilor, de e împovărat, sau să se gîndească doar la desfătare, dacă se numără printre acei puţini muritori cărora viaţa le-a zîmbit. O propoziţie interpretativă joacă în viaţa spirituală rolul unui pivot, al unui arac pe care se sprijină înălţîndu-se tulpina sensibilă şi labilă a eului. Metaforele exegetice sînt astfel de flori volubile, în contemplaţia cărora se structurează şi se ridică duhul. În grădina lor, poate, ne vom aşeza cîndva, în tihnă, aşteptînd coborîrea luminii.

Virgil CIOMOŞ
doctor în filosofie

Trupul nostru cel de toate zilele

Graba cotidiană cu care ne precipităm să regăsim, înaintea unei mese, certitudinea şi, implicit, deliciile imanente ale trupului contrastează, de regulă, cu spaima seculară cu care reiterăm, în jurul unei oglinzi, îndoiala şi, ca atare, angoasele transcendente ale sufletului. Paradoxul situaţiei în care se află omul modern ţine, între altele, şi de această abia sesizabilă conversie între caracterul plăcerii corporale – iluzorie altădată, devenită între timp izvor de... certitudini – şi caracterul ascezei spirituale – producătoare astăzi de iluzii, deşi, odinioară, izvor de luciditate... Ceea ce, pentru cei din vechime, era Real – Ideile şi sufletul nostru, de pildă – a devenit o pură irealitate, iar ceea ce se vădea odată ca ireal – lucrurile şi trupul nostru, bunăoară – a ajuns singura realitate, Prin urmare (remontînd drumul în sens invers), pentru ca principiul revenirii metodice la lucrurile (şi, deci, la trupurile) însele să poată fi instituit în limitele unei conştiinţe moderne (fie ea fenomenologică), trebuie ca, în prealabil, Realul însuşi să se fi degradat deja la „nivelul" unei simple iluzii.

Puritate şi nudism

Din acest punct de vedere, libertinismul materialist al secolului nostru nu reprezintă altceva decît efectul convers al puritanismului idealist al secolului precedent. S-a întîmplat, la un moment dat, că *dessous*-urile ce animau cîndva visele private ale bunicilor au refuzat să se mai destrame – ca nişte fantasme – la ivirea zorilor. Ele au descins, cu tot alaiul, în stradă, devenind *mini-jupe*-le ce animă, aievea de astă dată, viaţa publică a nepoţilor. Deşi pare aproape neverosimil, pentru a obţine o atare epocală victorie împotriva epocii victoriene (luată aici într-un sens, evident, generic), bunicii noştri n-au mişcat nici măcar un deget. Eliberarea corpului uman – îndeosebi a celui feminin, mai bine „protejat" – de constrîngerile prejudecăţilor formale impuse de rigorismul moralist al unor mici burghezi mizantropi ca şi, ceea ce interesează în mod deosebit aici, împlinirea implicită a fantasmelor sexului tare (imune, totuşi, la numărul fustelor) au constituit, în fond, rezultatele unei foarte puternice ofensive a sexului... slab. Minimalismul vestimentar, ca să ne oprim doar la el, este, într-un fel, consecinţa unei izbînde cu efect întîrziat a sufragetelor.

Sfîrşitul secolului XIX n-a însemnat, prin urmare, doar un „înapoi la Kant" şi la kantianism – filosofie a puritanismului raţiunii... pure –, ci şi un „înapoi la natură" şi la naturism. Apercepţia transcendentală – liberă şi nediferenţiată – a purităţii eului a coincis, în fond, cu percepţia empirică – liberă şi nediferenţiată – a nudităţii trupului. În acest context puritan al unei estetici doar implicite (pentru că ocultate), expunerea transcendentală a intuiţiei pure a spaţiului (de exemplu) releva, în fapt şi ca urmare a unei secrete alchimii, de estetica explicită (pentru că dezocultată) a expunerii empirice a nudului. În mod analog, jocul liber al facultăţilor intelectuale făcea, la rîndu-i, bună casă cu jocul nu mai puţin liber, de nu chiar libertin, al facultăţilor fizice. Gimnastica germană a minţii s-a completat astfel cu gimnastica suedeză a trupului tot aşa cum, la limită, reducţia fenomenologică s-a completat cu nudismul. Şi, de vreme ce intelectul – manifest şi activ – este un principiu masculin, iar sensibilitatea – ocultată şi pasivă –, unul feminin, să nu ne mirăm de ce anume filosofia bărbaţilor protestanţi (Kant, Fichte, Hegel: nume mari de germani, între care primul – deschizătorul de drum – un celibatar convins) a fost „suspendată şi depăşită" de una a femeilor protestatare (...?! nu îmi vin în minte decît nume de mari bărbaţi francezi: Foucault, Deleuze, Derrida, între care primul...).

Aspirină cu cafea sau Despre psihanaliză

Ceea ce era cu totul marginal în filosofia conştientului (intelectual şi, deci, masculin) avea să ocupe centrul atenţiei în filosofia inconştientului (sensibil şi, deci, feminin). Scos afară pe uşa luciditătii diurne, trupul revenea în forţă pe fereastra onirismului nocturn. Judecăţile sintetice *a priori* au cedat foarte rapid locul judecăţilor analitice *a posteriori*, construcţia a sucombat în deconstrucţie, filosofia în psihanaliză. În fapt, legătura între lumea solară a protestantismului masculin şi cea lunară a feminismului protestatar a făcut-o tocmai acela care a acceptat să studieze, la lumina zilei, obscurul univers al onirismului feminin. Din acest punct de vedere, înaintemergătorul filosofiei feministe şi, într-un fel, întemeietorul fără voie al postmodernismului, pare să fi fost tot un... bărbat – Sigmunf Freud –, primul care s-a hotărît să studieze în mod conştiincios... inconştientul celui de-al doilea sex. Marginalitatea femeii intra în chiar centrul atenţiei bărbaţilor. Un gest tardiv desigur, dar elegant totuşi în ochii doamnelor protestatare, ale căror producţii nocturne intrau acum pe uşa din faţă, cea a luciditătii solare. Un gest cu totul inelegant, însă, pentru filosofii protestanţi, ale căror producţii diurne aveau să fie tratate ca nişte simple efecte lunare ale unui delir de imaginaţie.

De acum înainte, pentru psihanalistul veritabil, ziua va sta şi sub semnul lunii (şi, deci, al aspirinei), iar noaptea şi sub semnul soarelui (şi, ca atare, al cafelei). Un mod cu totul inedit de a popula veghea cu obsesiile nopţii şi somnul cu obsesiile zilei sau, dacă vreţi, de a bea – ziua sau noaptea deopotrivă – aspirină cu cafea. Ciclul cotidian al omului postmodern e marcat, în urma aceleiaşi deja pomenite conversii, de alternanţa clar-obscură între o zi neagră (după o aspirină albă) şi o noapte albă (după o cafea neagră). Soarele însuşi pare să aibă... pătrare, în vreme ce luna este parcă din ce în ce mai plină... Treptat, dar iremediabil, veghea şi, respectiv, somnul îşi pierd caracterul lor contradictoriu; ele fac loc agitaţiei şi, respectiv, depresiei, fie ele diurne sau nocturne. Nu mai avem timp nici pentru o veghe bună, nici pentru un somn bun. Somnul nostru este mereu agitat; veghea doar parţială. Soarele şi luna refuză să mai apună; mutuala lor prezenţă devine semnul zodiacal, aproape paradoxal, al unei lucidităţi febrile, din ce în ce mai obosite. Trăim, se pare, sub semnul unei perpetue şi, deci, cotidiene eclipse.

Palidul continuu între veghe şi somn produce conversia determinaţiilor între agitaţia (de regulă solară a) trupului şi, respectiv, depresia (de regulă lunară a) sufletului. Trupul intră astfel sub spectrul nocturn al agitaţiei sexuale, iar sufletul, sub acela diurn al angoasei depresive (post-agitatorii...). Problema premodernă a Originii transcendente a genului uman – care ţinea odată de filogeneză şi de filiaţia spirituală pe linie paternă – se transformă acum în problema postmodernă a originii imanente a individului – care ţine de ontogeneză şi de filiaţia trupească pe linie maternă. O victorie a individului asupra speciei, s-a spus, a diferenţei asupra identităţii. Originea universală a speciilor se reduce, practic, la originea accidentală a individului. În definitiv, orice bărbat – oricît de mare filosof ar fi – este conceput în pîntecele unei simple femei. Aşa încît şi orice (iluzorie) genealogie a Spiritului absolut este, la rîndul ei, reflexul unei mărunte (dar reale) pasiuni personale. Diferenţa ontologică este doar o diferenţă sexuală şi, pînă la urmă, fiecare filosof îşi găseşte naşa. Sexologia postmodernă devine, pe nesimţite, un fel de analogon răsturnat al misticii premoderne. Viaţa paradisiacă a marilor iluminaţi ai lumii se resoarbe în simpla amintire (difuză şi, de aceea, confuză) a vieţii lor intrauterine, iar minunatele călătorii extracorporale (de la întuneric, prin „tunel", spre lumină) nu sînt altceva decît efectul tardiv – ca să nu spunem retardat – al rememorării propriei lor naşteri. Moartea însăşi este un fel de *regressus ad uterum*, iar pretinsele stări modificate ale conştiinţei zise „vizionare", simple efecte secundare ale unui abuz de substanţe psihedelice. Paradisul este, în fond, foarte aproape. La fel de aproape ca prafurile pe care le poţi cumpăra la colţ de stradă.

Postmodernism pe pîine

Ajunşi la capătul acestui atît de determinat, prea determinat excurs – menit să recupereze individul şi diferenţa –, vom constata cu surprindere că principiul de la care tocmai plecasem – acela al unei solidarităţi (sperate) între individualitatea trupurilor şi diferenţa sufletelor – prinde să pălească. Odată asumat ca instrument principal al practicii filosofice, bisturiul deconstrucţiei moderne se întoarce, iată, împotriva postmodernismului însuşi.

Medicina este, se pare, mai postmodernă decît postmodernismul însuşi. Intimitatea trupului nostru şi a organelor sale private devine graţie ei o problemă... publică. Faptul de a te pune în pielea altuia nu mai are astăzi un sens figurat şi, ca atare, nici unul reflexiv; el este o simplă probă de virtuozitate pentru chirurgia estetică. Reflexia se resoarbe în mod fatal în simplă tranzitivitate, aspectul modulat al verbului în rigiditatea univocă a timpului său. Folosim din ce în ce mai puţine subjonctive şi condiţionale; totul ţine de tautologia automată a unui prezent anonim. Cu toate astea, tocmai deconstrucţia caracterului privat al trupului şi al timpului său a fost aceea care a condus la crearea unui spaţiu public. Cîtă vreme structura externă a corpusului social a fost asociată cu structura internă a trupului individual, oamenii s-au organizat (în cel mai bun caz) după criteriul privat al profesiunii, iar nu după cel public al cetăţeniei. Unii şi-au revendicat mintea şi creierul, alţii, inima şi simţirea; unii, pumnul protestatar şi limba ascuţită, alţii, ochii iscoditori şi urechile ciulite... Or, în ciuda unei incontestabile eficienţe organice (care frizează în mod natural dictatura), ierarhia organelor private n-a putut niciodată asigura echitatea repartiţiei şi, mai ales, transferul responsabilităţii publice. Căci organele private au un specific morfologic netransferabil.

Precum în cer, aşa şi pe pămînt

Ca şi monarhia (fie ca constituţională), dictatura este transmisibilă doar ereditar, adică... „organic". În acest fel însă, libertăţile societăţii civile se găsesc strivite cu totul sub greutatea necesităţilor statului. De aceea, dacă omul modern s-a decis să pună în discuţie ierarhia puterilor organice ale statului este tocmai pentru că el a descoperit (fără să ştie, poate) mijlocul de a transgresa ierarhia puterilor organice ale trupului. Disputa seculară în jurul naturii corpului social reia, de altfel, disputa teologală consumată în jurul naturii corpului eclezial. Totul a început cu legătura organică pe care Vechiul Testament a făcut-o între Dumnezeu şi „ereditatea" (aleasă) a evreilor. Dar chiar şi după aceea, mărunţii fideli ai Noului Testament au fost trataţi ca simple mădulare ale marelui trup al Bisericii. Ierarhia (eclezială sau seculară) a celor de jos – mai marii cetelor pămînteşti – a pretins mereu a fi doar o modestă replică a ierarhiei teologale a celor de sus – mai marii cetelor cereşti. Birocraţia, s-a spus, este o consecinţă firească a teocraţiei. Şi de vreme ce fiecare contabil îşi are îngerul său trebuie că şi acolo sus există nişte îngeri contabili. Dumnezeu are treburi mai importante decît să asculte păsurile fiecărui supuse în parte. Pentru aceasta există funcţionari anume însărcinaţi. Democraţia pămîntească funcţionează, practic, la fel ca democraţia cerească, adică prin reprezentanţi. Este, aşadar, nu numai necesar ci şi legitim ca Biserica noastră şi, prin generalizare, întreaga societate să funcţioneze la fel, adică ierarhic. Puterea politicienilor nu este decît rezultatul natural al secularizării puterii clericilor. Fiecare muritor este, prin urmare, invitat să accepte atît statutul de simplu mădular al corpusului eclezial cît şi pe acela de simplu cetăţean al corpusului social.

Din acest motiv, cînd Dumnezeu însuşi a hotărît să se întrupeze, abolind democraţia reprezentativă şi instituind-o pe cea participativă, a scandalizat toate cetele îngereşti. Se vede treaba că prima restructurare ministerială a avut loc în ceruri (şi, pentru unii, s-a oprit acolo). Sensul modern (strict funcţional) al democraţiei este astfel din nou convers fiindcă, odată cu întruparea, nu mai sîntem alegători, ci... aleşi (Dumnezeu alege să se facă om pentru ca omul să fie ales dumnezeu). Democratizarea puterii publice ţine, din nou, de democratizarea publică a trupului. Şi cum ar putea fi altfel de vreme ce ministerul public al Domnului revine la administrarea publică a Trupului Său. Mai este, însă, Trupul acesta, unul organic? Ne împărtăşim noi, oare, cu creierul şi inima, cu ochii şi urechile Domnului...? Ce anume, în trup, relevă de caracterul său public? Cum am văzut deja, jocul postmodern al transplanturilor de organe relativizează cu totul raportul dintre intern şi extern. (Deconstrucţia interiorităţii trupului coincide astăzi cu deconstrucţia imunităţii sale, maladie proprie unui ev ce sfîrşeşte.) Sîngele – simbol al interiorităţii trupului – trebuie vărsat – în exterior – pentru cei mulţi. (Pînă la transfuzia finală a Învierii o avem – din sau, poate, pentru păcate – doar pe cea din nou maladivă, aducătoare de moarte.) Or, la limita dintre interior şi exterior doar carnea şi chipul mai există. (Chiar dacă prima este străpunsă de suliţă, iar al doilea, desfigurat de suferinţă: sau, poate, tocmai de aceea.) Căci carnea este expresia interioară a exteriorului care atinge (ca în cazul lui Toma), în vreme ce chipul este expresia exterioară a interiorului care vede (ca în cazul lui Ioan). Asta mai înseamnă că atît carnea cît şi chipul sînt nişte întrupări ale limitei, că ele sînt tocmai inter-faţa (pliul) dintre sufletul interior (?) şi lumea exterioară (?). Trupul nostru devine carne a lumii, privirea noastră, lumină a ei (Domnul însuşi nu este doar lumina lumii ci şi carnea ei). Doar în acest punct, tranzitivitatea devine reflexivitate, doar aici actul devine pătimitor: atingi cu carnea şi eşti atins în carne, vezi un chip şi eşti văzut de un chip. Afectarea celuilalt coincide cu propria mea afectare. Instituirea unui spaţiu public începe, simplu, cu o strîngere de mînă şi cu o privire în ochi.

Aşa cum Hristos este un „dizident" în raport cu ierarhiile cereşti, asumînd limita (adică marginea) infinităţii sale – care coincide, paradoxal, cu cea a finitului –, tot aşa şi monahii sînt nişte „dizidenţi" în raport cu ierarhiile bisericeşti, asumînd limita (adică marginea) finitudinii lor – care coincide, la fel de paradoxal, cu cea a infinitului. Dacă cineva este cu adevărat marginal – şi, dacă vreţi, „postmodern" – pînă la capăt, atunci acesta este tocmai Hristos în ceruri – cel ce se naşte într-o lume pustie –, şi monahul pe pămînt – cel ce se naşte în pustia lumii. Ei, amîndoi, au ştiut să pătimească, simultan, atît puritatea sufletului (şi a chipului) cît şi nuditatea trupului (şi a cărnii); fie acestea vădite pe lemnul crucii ori ascunse printre lemnele pădurii... Dacă Hristos a putut fi definit ca frontieră şi dacă, în consecinţă, Paştele Lui înseamnă tocmai o trecere la (prin) limită – una situată dincolo de viaţă şi de moarte –, atunci urmează că învierea după trup a lui Iisus coincide cu învierea Trupului ca limită – unul situat dincolo de vizibil şi invizibil – şi că, în consecinţă, naşterea Domnului coincide, la rîndul ei, tocmai cu întruparea vizibilă a unei limite invizibile. A mînca, aşadar, Trupul lui Hristos nu este numai un fel anume de a înghiţi limita ci şi unul, simultan, de a fi înghiţit de ea. Tranzitivitatea masticaţiei intră – şi aici – în conversia reflexivă a unui metabolism, altul decît cel cotidian. Căci trupul noastru cel de toate zilele mănîncă şi este mîncat.

Z. ORNEA

„Contemporanul“ într-o nouă serie

Revista *Contemporanul. Ideea Europeană*, după o regretabilă absenţă din peisajul nostru literar-cultural actual, reapare. Ba chiar, cum ni se anunţă, într-o nouă formulă şi chiar într-un nou format (mai mic decît tabloidul care era înainte). E reconfortant să constaţi reîntregirea vieţii literar-culturale, prin reapariţia unei cunoscute reviste într-o nouă formulă şi o nouă ţinută. Speranţa întru fortificare a ansamblului literar-cultural prinde aripi. Pentru că orice publicaţie e, negreşit, un factor de iradiere culturală şi, prin aceasta, binefăcătoare. E bine că s-a optat pentru o formulă nouă, pentru că aceea dinainte nu era deloc fericită, fără a-şi putea exercita, din această cauză, menirea-i înaltă. Acum, cum ni se anunţă, din frontispiciu, revista inaugurează o serie a ei nouă, alta, fireşte, decît cea de pînă acum (cu cearşafurile ei de traduceri şi dezbateri prea lungi şi, de aceea, ilizibile). Directorul publicaţiei e tot marele prozator dl Nicolae Breban. Dar, vădit, e decis să facă din revista pe care o conduce altceva. Cum ne anunţă în editorialul numărului inaugural, intitulat „Direcţia în cultură“, ni se vesteşte „o mai clară, mai vie «actualizare» a revistei, o apropiere politică de societatea civilă, de literatura vie, dramatică azi şi de susţinerea ei critică – se pare, zona cea mai deficientă a scrisului românesc de azi“. Sîntem avertizaţi că revigorarea literaturii şi a artei, a culturii în genere, nu e de aşteptat azi, ca şi ieri, de la oamenii politici („Nu trebuie să aşteptăm prea mult de la clasa noastră politică, indiferent dacă ea este de stînga sau de dreapta!“). Oamenii de cultură şi artă trebuie „să strîngem rîndurile, să ne bazăm pe propriile noastre puteri – ce nu sînt puţine“ socotind că, probabil, darul ce ni-l fac vremurile tulburi de azi şi de mîine este „recîştigarea încrederii în noi înşine şi în misia noastră, cum o spuneau paşoptiştii“. Tonifiantă, într-adevăr, profesiunea de credinţă din partea unui prozator de suprafaţă intelectuală a dlui Nicolae Breban. Unde cred că nu are dreptate dl Nicolae Breban este acolo unde ne previne că „noua noastră revistă vrea să fie una de direcţie“. Nu de publicaţii de direcţie avem nevoie azi, cînd majoritatea condeielor vegetează în inactivitate. Critica de direcţie a apărut şi s-a manifestat la noi, în epoci care aveau nevoie de schimbarea canonului. A fost privilegiul care i le-a oferit istoria lui Maiorescu şi, într-o perioadă diferită, lui Lovinescu. Dl Nicolae Breban îi aminteşte (Ibrăileanu care, de asemenea, e pomenit aici, n-a fost, totuşi, un critic de direcţie, cu toată însemnătatea *Vieţii Româneşti)*. Dar, repet, nu cred că are dreptate cînd socoate că rostul revistei sale e de a întemeia o critică de direcţie. Şi nu profetismul lui Maiorescu şi Lovinescu le-a asigurat calitatea de critici de direcţie, cum crede dl Nicolae Breban, ci ivirea lor într-un moment cînd trebuia schimbat canonul literar, trecînd de la o fază a literaturii (în cazul lui Maiorescu de la paşoptism la epoca marilor clasici, în cazul lui Lovinescu, de la tradiţionalismul sămănătorist şi poporanist spre modernitatea înnoitoare, prin asigurarea primatului esteticului). Dar noi, acum, ce canon avem de schimbat? Trecerea spre post-modernism? Dar aceasta au încercat-o, cu succesul ştiut, încă generaţia optzecistă. Acum, la noi, e mai curînd necesară stimularea condeielor încă neparalizate total a celor ce au venit spre literatură în ultimii ani şi a celor ce stau să vină pentru efort creator semnificativ şi, să sperăm, durabil. Şi, de asemenea, noi condeie critice, care să cearnă, prin cronica de întîmpinare, valorile din nisipul mişcător.

De altfel, dl Nicolae Breban ne previne că pentru fixarea fizionomiei şi a aliniamentelor noii direcţii a *Contemporanului. Ideea Europeană* îl lasă pe dl Cătălin Ţîrlea, redactorul şef al publicaţiei, să le menţioneze. Ce ne spune redactorul şef al publicaţiei, într-o încercare de fixare şi precizare? „La urma urmei, ce poate însemna o direcţie culturală? Ce altceva decît un curent de idei care să-şi însuşească la un moment dat unul sau mai multe dintre conceptele acestei reţele fundamentale ale unei culturi“. E bine să-l prevenim pe tînărul prozator că un curent de idei, ca să fiinţeze, nu se poate limita numai la estetic şi cultural. Aceasta este numai o componentă, căreia, ca să-i dea rotunditatea curentului de idei, trebuie, necondiţionat, să i se adauge elementul politic specific, cel ideologic. Aşa s-a întîmplat cu toate curentele noastre de idei din trecut (paşoptismul, junimismul, curentul cultural de la *Contemporanul*, sămănătorismul, poporanismul, gîndirismul, naeionescianismul). Are revista dlui Nicolae Breban în vedere asemenea năzuinţe (o direcţie şi politico-ideologică) în spiritul public, cu o grupare politică distinctă în peisajul politic actual? Apoi, dl Cătălin Ţîrlea îşi previne cititorii că revista al cărui redactor şef este se va opri „asupra a două dintre ideile care au străbătut întreaga existenţă a culturii române şi a căror dezbatere ni se pare a fi astăzi folositoare: *spiritul critic şi specificul naţional*“. Utilitatea stringentă a spiritului critic o înţeleg. Mai ales că întîlnim azi semne de intoleranţă faţă de spiritul critic şi de sanctificare a unor opere şi personalităţi (de la Eminescu la, să spun, noua generaţie spritualistă de la 1927). Mai problematic este chestiunea cu conceptul specificului naţional, a doua componentă, după dl Cătălin Ţîrlea, a noii direcţii a *Contemporanului,* care ar trebui redefinit. Chestiunea aceasta a specificului naţional, mereu invocată de curentele de idei tradiţionaliste din cultura românească, nu mi se pare, astăzi, o chestiune tocmai stringentă. Mai ales că antropologii de astăzi pun mult la îndoială posibilitatea identificării unor trăsături comune şi deosebitoare la macrocolectivităţi umane de felul popoarelor, socotind că trăsăturile caracteristice nu pot fi studiate decît la nivelul individualităţilor (indivizilor). Dacă aceste puncte de vedere triumfă, cade întregul efort de a determina specificul naţional, concept în jurul căruia a curs, în cultura română, imens de multă cerneală. Dl Cătălin Ţîrlea crede că „specificul naţional trebuie redefinit“. Dar dacă efortul e inutil şi imposibil, poate, de realizat? Dl Cătălin Ţîrlea, referindu-se la contribuţiile unor Kogălniceanu, Ibrăileanu, Lovinescu (ce caută, aici, Lovinescu?), Blaga, Mircea Vulcănescu, că specificul naţional „nu este un concept imuabil“. Se înşeală. Specificul naţional e forţamente obligat să opereze cu trăsături din afara istoricităţii, fără de care nu poate fi vorba de trăsături specifice de ordinul permanenţei. Iar fără permanenţă în trăsături nu se poate înălţa, pe piloni rezistenţi, specificul naţional. Nu e riscant să postulăm, azi, necesitatea unei formulări sau reformulări a unor trăsături anistorice, fără de care, repet, nu poate fiinţa conceptul de specific naţional? Dl Cătălin Ţîrlea mai adaugă că fie şi publicarea, în paginile *Contemporanului,* a valorilor culturii române, revista îşi va „aduce contribuţia la determinarea şi la afirmarea specificului naţional“. Poate e mai nimerit procedeul. Dar nu pentru a defini specificul naţional, azi în criză acută şi un „rămas“ din mai vechile dispute din interbelic, cînd înfruntarea dintre tradiţionalismul osificat (care făcea mare caz de specificul naţional) a căpătat ştiutele neîmpăcate înfruntări de idei. Noua direcţie a *Contemporanului* se sprijinea pe idei caduce, dovedindu-se, în general, inutilă şi inutilizabilă.

Aş voi să semnalez din sumarul acestui număr inaugural două remarcabile colaborări. Prima, un ciclu de poezie dintr-un proiectat volum al dlui Ştefan Augustin Doinaş („Muzică de cameră“). Şi a doua, o tulburătoare proză (nuvelă?) semnată de dl Radu Cosaşu, intitulată *Reznicek şi literaturicidul* o reluare, cu alte procedee, a odiosului personaj („literaturicidul“) al distinsului prozator. Să remarc aici găsirea tonului potrivit (detaşarea) pentru evocarea acestui funest personaj. Dacă revista ar putea să programeze, mereu, astfel de colaborări, succesul şi eficienţa ei ar fi asigurate. Revista are parte de două pagini consacrate cronicii literare, cu cronici – bune şi acute – semnate de Răzvan Voncu, Dan-Silviu Boerescu, Octavian Soviany şi Ileana Comăneanu –, tinere condeie care şi-au cucerit, de cîţiva ani, stimă şi preţuire. Să sperăm că prin aceste cronici revista îşi va asigura audienţă şi îşi va realiza ambiţiosul program. În sfîrşit, emoţionantă este *Scrisoarea lui Kafka către Max Brod*, în traducerea măiastră a dlui Mircea Ivănescu. Mărturisesc că m-a mirat nespus absenţa semnăturii ubicuă a nelipsitului domn Gh. Grigurcu (anunţat, în caseta tehnică, ca membru al redacţiei) prezent în mai toate publicaţiile din ţară. Cum de lipseşte tocmai semnătura dsale megalomană şi rechizitorial-fundamentalistă de polihistor din noua serie a *Contemporanului*, unde, repet, este (şi aici) totuşi redactor? Să fi obosit, brusc, dl Gh Grigurcu? Sau redactează, în sfîrşit, cartea de elaboraţie originală şi de sinteză, care de atîta vreme ar fi trebuit să o scrie?

Urez succes mult noii serii a *Contemporanului. Ideea Europeană.* Chiar dacă noua direcţie anunţată n-are cum să fie împlinită.

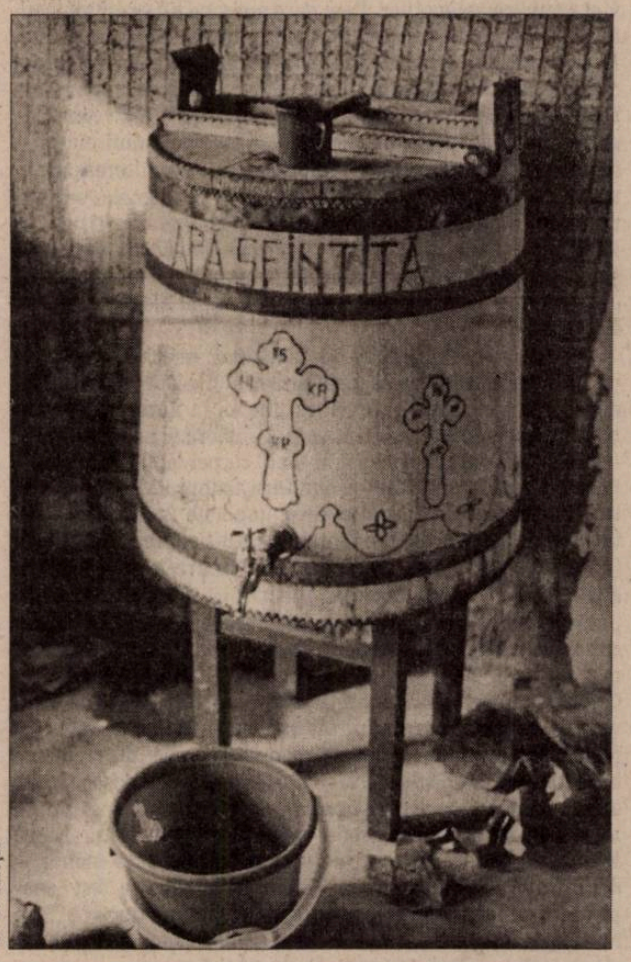

© S. Gheție

Aduse cu poşta

De ce nu?

Şi dacă e luna cadourilor (morfozată prea des în luna clişeelor), pe lîngă steluţe, panglici, sosuri şi sarmale, poate că vom reuşi să ne gîndim un moment şi la noi înşine, făcîndu-ne cadou un zîmbet mai puţin sarcastic sau un mers mai relaxat, un ochi mai indulgent faţă de prieteni, un rîs nesimulat sau doar un oftat sincer.

De ce n-am înceta măcar a[illegible]m să mai rostim ceea ce credem că le-ar face plăce[illegible] celorlalţi, să ne mai prefacem că înţelegem sau să auzim numai ce vrem să auzim? O selecţie mai atentă a dorinţelor şi poftelor, încercînd să uităm verbul „a avea“ şi pronumele „eu“, s-ar putea dovedi mai profitabilă decît bifarea articolelor de vînzare dintr-o revistă. De ce n-am încerca să ne regăsim pentru o clipă încrederea în propriul nostru destin, interesaţi mai puţin de viaţa altora (de fapt, dé *imaginea* pe care noi ne-am creat-o zi de zi despre ea)? Am scăpa, cine ştie, de obsesia complotului universal, naţional, de bloc sau familial.

De ce n-am mima pentru scurt timp o trestie gînditoare, mlădioasă şi constantă; sau, după preferinţă, un armăsar inteligent, care se luptă cu lumea sau fuge de ea? Sau de ce n-am căuta chiar să completăm, pentru sublimul unei clipe, spiritul raţional şi meditativ cu plăcerea de a fi activ?

De ce ne-am lăsa surprinşi de noi înşine atunci cînd sîntem ridiculi şi, nemaifăcînd din ridicul un ghimpe tocit, cotidienizat, să rîdem de noi pînă la lacrimi? De ce n-am înlocuit o dată, de două ori, clişeele verbale cu cuvinte simple, nedesprinse din citate, şi, fără a voi să mai „luăm cuvîntul“, să ne lăsăm cu blîndeţe în voia lui.

De ce n-am înceta să mai pactizăm cu cele mai retardate manifestări ale fiinţei noastre – teama, neîncrederea, frica, jena? De ce n-am încerca să mai luptăm cu teama de a descoperi că ne-am învechit, de pildă, sau că pur şi simplu sîntem diferiţi? De ce nu ne-am opri o secundă înainte de a ne deculpabiliza nesolicitat, descoperindu-ne iar şi iar pudoarea de cîini bătuţi de valuri autoritare? De ce nu ne-am înălţa un moment deasupra îndoielilor altora, uitînd să ne mai dezvinovăţim?

De ce ne-am lăsa şi acum invadaţi insidios de snobism, adoptînd simple fraze din reclame publicitare drept motto-uri de viaţă? De ce n-am ajuta cu bună ştiinţă pe cineva, renunţînd bunăoară la anonimatul mărunţişului milei, la vanitatea gestului distrat (şi abstract), încercînd să regăsim căldura prezenţei (şi a existenţei)?

De ce nu ne-am elibera mintea pentru cîteva clipe de mecanismele prea dure şi rigide uneori, de casetofon sovietic menit să reziste oricărui şoc, neunse, care funcţionează în virtutea inerţiei?

De ce n-am înlocui o clipă judecata cu viaţa, făcînd ceva din inimă? De ce n-am renunţa la stările subliminale, recurgînd la reflexele morale sănătoase sau regăsindu-ne instinctele de apărare? De ce n-am mai visa o secundă, *un fir de nisip*, c[illegible] ceea ce facem să fie o demnă consecinţă a ceea ce sîntem?

De ce nu de Crăciun...?

Cecilia VOICULESCU
Bd. N. Titulescu 92, Bucureşti

Doresc tuturor celor de la *Dilema,* care mi-au oferit atîtea ocazii de reflecţie, un Crăciun fericit!

P. André SCRIMA

MODURI DE A SĂRBĂTORI *VERSUS* ÎNŢELESUL SĂRBĂTORII

În prima parte a textului nostru, publicat în numărul trecut sub titlul „Priceperea de a sărbători, priceperea sărbătorii", sugeram că meditaţia adîncită a sărbătorii poate ajunge să constituie o veritabilă *metodă spirituală* de participare. Dacă Evanghelia este, ea însăşi, o „întrupare" în text a Cuvîntului, imensul ei comentar – cuprins în imnele liturgice, ortodoxe mai ales, care se cîntă şi astăzi în biserică, nemaivorbind despre tratatele Părinţilor –, este un mod *creator* (ce s-a prelungit mai bine de un mileniu) de a „continua" întruparea, a colabora la datul ei, a o face operantă în conştiinţa proprie şi în conştiinţa celorlalţi. Un mod creator, spuneam, pentru că fiecare autor şi fiecare comentar meditează, insistă, intră mai adînc şi mai înalt în acelaşi *topos noetic*.

Or, e remaracabil că Evanghelia menţionează – iar comentarul valorifică ca pe o temă majoră – faptul că Christos se naşte *noaptea*, într-o *peşteră* şi într-un anume *moment* al devenirii lumii. Chiar referinţele literaturii şi istoriei să zicem profane ne lasă să bănuim că lumea era cuprinsă de un soi de angoasă difuză, că se afla în aşteptarea unui redemptor. Fără a şti limpede ce ar putea însemna această redempţiune... Erau operante în acea vreme mari tradiţii precreştine (pe care noi, cu o judecată prea rapidă, le numim păgîne) şi fiecare din ele avea un fel de sensibilitate deschisă spre viitor: fiecare „tînjea" către ceva ce nu se făcea simţit în prezent, pe care trecutul nu îl mai asigura, pe care îl aştepta să vină, dar a cărui substanţă era încă nedesluşită. Într-o analiză istorică riguroasă, s-ar putea spune că lumea era pe cale de a fi cuprinsă într-un sistem omogen care avea nevoie de un supliment de *suflet*. Sufletul lumii aceleia – aşa cum se constituia ea, cultural, religios, politic, imperial, prin marea Romă, prin achiziţiile extraordinare ale tradiţiei helene, egiptene, siriace –, sufletul acesta nu mai era suficient pentru a-i da realmente viaţă; se aştepta altceva, nou... Ce? Unii aşteptau poate un nou imperator, un nou legislator, un cosmocrator – un stăpîn şi un ordonator al lumii.

Amintesc toate acestea deoarece noi sîntem atît de obişnuiţi cu creştinismul, atît de „rodaţi", de blazaţi chiar încît am ajuns să-l socotim un fapt de la sine înţeles, ce se confundă adesea cu politicul, cu socialul, cu instituţionalul. Nu mai avem percepţia creştinismului în sine, îl resimţim mai degrabă prin intermediul diverşilor compuşi care şi-l înglobează. Pentru a ne rectifica atitudinea, e salutar să luăm seama la atmosfera aceasta de aşteptare, în aceeaşi măsură intensă şi difuză.

Or, Christos vine cu totul altfel decît era aşteptat: în modul cel mai discret, cel mai tainic, cel mai umil, cel mai neştiut, cel mai expus marginalităţii. Maria şi Iosif nu găsesc casă, sînt „fără domiciliu", fără loc printre membrii comunităţii. Ei se îndreaptă către un loc, simbolic vorbind, suprem şi central: peştera. Peştera – care e locul de adăpost dar şi de găzduire, de primire a pămîntului. În sens cosmic, pămîntul se deschide, face loc celui ce nu poate fi cuprins de nici un receptacul, de nici o limită. Şi el intră acolo foarte umil, foarte uman, foarte marginal. Aşa se naşte Christos. După interpretarea evanghelică, naşterea lui răsună nu în conştiinţa contemporanilor, nu în reacţia celor din jur, ci între cer şi pămînt. Pentru ca această naştere „să aibă loc" a trebuit ca divinitatea lui Iisus să accepte un fel de act de kenoză – cum se spune în teologie –, de golire de sine, de golire de slavă; a trebuit să se realizeze un fel de vid. A fost nevoie să se producă un vid de dumnezeire pentru ca să apară un prunc. Cei care au recunoscut caracterul acestui act au fost, simbolic vorbind, îngerii; o dovedeşte reacţia lor adecvată: cerurile s-au deschis. Nu este evident vorba despre un fenomen fizic, oricît de „paranormal". Ci de *înţelegerea* angelică pentru acest act foarte umil. Pruncul era un *infans*, ceea ce în latină înseamnă „negrăitor", fără cuvînt. Cuvîntul lui Dumnezeu a trebuit să devină „fără cuvînt" ca să apară în lume, ca să ia loc, să-şi găsească loc în ea şi s-o asume.

Martorii

Un alt element important simbolic vorbind, şi verosimil chiar din punct de vedere istoric, se referă la cei care l-au recunoscut: nu cei care urmăreau şi interpretau istoria măruntă, pedestră din jurul lor, întîmplările curente, imediate; ci cei care cercetau constelaţiile: magii, chaldeii ce nu reprezintă o „etnie" ci o „castă" de ştiinţă sacră şi de înţelepciune. Ei înşişi marginali faţă de lumea culturală; istorică, religioasă în care se întrupează Iisus, magii sînt, *ex parte humana*, cei care scrutează, citesc, interpretează cerurile. Iată cine l-au recunoscut aşadar: îngerii şi magii. Nu fac aici o „predică", nici o prelegere; încerc numai să reproduc, să interpretez, să mă adîncesc în tradiţie, să intru în efortul ei de înţelegere.

Deşi apariţia Cuvîntului în lume se petrece în modul uman unanim, lumea trebuie să facă totuşi loc, în acest moment, neprevăzutului, neaşteptatului, neştiutului. Iar aceasta e suprema formă de *filoxenie*: de iubire, de primire a străinului şi a straniului. Există cîteva episoade în tradiţia spirituală a credinţei care prefigurează acest act. Îl prefigurează în sensul că orientează, pregătesc, deschid înţelegerea către el. Una dintre aceste prefigurări e, în Vechiul Testament, filoxenia lui Avraam la Mambre: ea însăşi act de întorsătură, de ierurgie, adică de acţiune sacră, nouă şi înnoitoare.

Dacă urmărim iconografia şi mai ales imnografia Naşterii, ne vom da seama că toţi cei care asistă şi recunosc calitatea evenimentului oferă un element adecvat acestei apariţii: „îngerii cîntarea, cerurile steaua, magii darurile, păstorii minunea, pămîntul peştera, pustiul ieslea, iar noi pe Maica Fecioară" spune o cîntare liturgică din ziua de Crăciun. Este un fel de imagine-structură, supremă şi eternă, a datoriei, pe care o uităm din ce în ce mai mult, de a primi *străinul* şi *straniul*. A exclude, a interzice străinul şi straniul înseamnă a te închide, a te împuţina, a te scleroza pînă la urmă: chiar în felul de a-ţi concepe apartenenţa religioasă, care devine obişnuinţă, rutină.

Iată, mi se pare mie, una dintre primele şi cele mai preţioase roade ce se obţin atunci cînd intrăm în înţelegerea Crăciunului, a Nativităţii: această concepţie a filoxeniei. Imnografia creştină, o spuneam, mai ales cea orientală, e plină de descifrări – în revărsare continuă de variaţii meditative – asupra acestei teme. Însă luăm prea puţin seama la depozitul acesta de interpretare; nu îl mai „deschidem", nu mai luăm urma traseelor lui pentru a pătrunde în lecţia sărbătorii...

...El trebuia ca, fără schimbare, să se creeze pe sine în mod asemenea *nouă, primind din nemăsurata iubire de oameni să se facă pînă şi* chip *şi* simbol *al său, arătîndu-se, din sine, în mod simbolic, pe sine.*

Şi prin sine, cel manifest, să călăuzească spre sine, cel cu totul ascuns în nonmanifest, toată creaţia; să ofere oamenilor..., prin lucrarea dumnezeiască în trup, semnele vădite ale infinităţii nonmanifeste, ascunsă dincolo de toate şi cu neputinţă a fi înţeleasă ori numită de nici una din cele existente, în nici un mod.

Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 47

Decizia

O a doua remarcă relativă la subiectul nostru ar fi aceea că evenimentul cere, determină un moment de decizie din partea umanului: poate fi un moment de primire, de ospitalitate sau unul de refuz. Aş aminti, în acest sens, că patruzeci de zile după Naştere, cînd pruncul e prezentat în templu de mama lui, ei sînt întîmpinaţi – după Evanghelie – de către Simeon, acel bătrîn suspendat în aşteptarea pe care şi-o vede acum împlinită. Şi, în noua conştiinţă trezită de această împlinire, el spune că pruncul va fi pentru mulţi un semn de poticnire. Actul însuşi al apariţiei sale – aşa cum l-am văzut înscris în textul Evangheliei – e unul care *despică* istoria şi condiţia umană; e un act în faţa căruia eşti obligat să alegi, faţă de care nu poţi rămîne neutru. Referindu-se la răstignirea lui Iisus, Simeon îi va spune Mariei că prin însuşi sufletul ei va trece sabie, că şi el va îndura sfîşierea.

Pruncul apare aşadar într-o perspectivă de devenire, o devenire care nu e numai a lui ca persoană. Orice ar face, în felul acela discret, umil, contrariant pentru judecata curentă – atît de subliniat în structura Naşterii – orice ar face răsună în timp şi dincolo de timp. S-ar putea spune aşadar (însă trebuie să fim atenţi cum o spunem) că, într-un anume fel, prin venirea lui, istoria se împlineşte şi în acelaşi timp reîncepe. Nu este vorba despre reîceputul ori despre continuarea mai apăsată a drumului către o realizare intraistorică – terestră, umană, fericită, glorioasă –, mod pe care, din păcate, creştinismul istoric l-a practicat adesea tinzînd să impună un fel de dominaţie, de hegemonie asupra lumii şi devenind astfel, într-o oarecare măsură, captiv, sclav al spiritului temporal. De altfel, Christos spune undeva discipolilor: nu ştiţi ai cărui duh sînteţi. De ce?

Tocmai pentru că ceea ce se întîmplă acum e în acelaşi timp împlinirea istoriei şi deschiderea unor posibilităţi noi, inedite, oferite omului ca fiinţă responsabilă, liberă. Se intră într-o perioadă de exaltare şi de gravitate a actului uman, a libertăţii umane care se întind de acum înainte dincolo de cercul pur şi simplu imanent. Istoria e „despicată", deschisă şi mereu contrariată, în curgerea ei orizontală, prin acest act. Iar omul primeşte, prin cel nou venit în lume, posibilitatea de a deveni grav responsabil de toate actele lui, aşa cum primeşte şi forţa teribilă de a trece dincolo de lume: prin credinţa lui, prin speranţa lui... Ni se propune o nouă condiţie umană, care nu e una mecanică, asigurată adică în mod automat, de la sine înţeles; ci o condiţie care e mereu de reînnoit, e mereu propusă, mereu de reînceput; care e îndreptată mereu către *înainte*, în sensul că nu admite stagnarea, cramponarea de achiziţii, instalarea. E de remarcat în sensul acesta că venirea lui Christos nu exclude, aşa cum şi-ar închipui-o unii reprezentanţi ai creştinismului, survenirea altor voci, altor figuri ale revelaţiei adevărate, precum un Muhammad, de pildă. Christos, care nu face număr cu aceste figuri, cunoaşte dintr-o perspectivă supratemporală apariţia lor. Or, un creştin ar trebui să se comporte faţă de ele cu acea responsabilitate, cu acea înţelegere de adîncuri şi cu acea deschidere spre un viitor, altul decît cel pe care istoria imediată, materială îl concepe, îl propune şi îl impune chiar. Au existat creştini care s-au comportat astfel...

Prezenţa lui Christos nu este una de hegemonie instituţională istorică sau de vanitate a identităţii religioase pentru că, în cazul acesta, revelaţia s-ar încheia, ar deveni un bun de acum înainte definitiv şi univoc configurat, limitat; ar fi absorbită de condiţia temporală în care orice lucru are un capăt.

Pentru noi, cei groşi la cugetare, a primit să se întrupeze şi să se întipărească (să ia chip) în litere, în silabe şi în cuvinte pentru ca, din toate acestea, să ne adune progresiv la sine... şi să ne ridice la înţelegerea simplă şi liberă de relaţie, concentrîndu-ne spre sine – în unitatea lui – tot atît de mult pe cît s-a desfăşurat pe sine, pentru noi, prin pogorîre.

Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 98

Cavitatea

Trebuie mers şi mai departe: cel care a venit spune – şi dacă îl primesc, nu pot să ignor spusele lui – că va reveni. El declară astfel o deschidere de perspective pe care, desigur, pot să o recunosc sau nu, pot să o accept sau nu, dar care e deja înscrisă în prima lui coborîre. A doua venire va fi, asemenea primeia, surprinzătoare, neaşteptată, va fi, o spune chiar el, „ca un fur". În funcţie de aceste perspective judecau părinţii primului mileniu, cînd spuneau: „Christos s-a născut degeaba în Betleem, dacă nu se naşte şi în peştera inimii tale".

Ca o paranteză, aş aminti că, în sanskrită de pildă, inima şi peştera sînt aproape echivalente: *griha* şi *gruha*. Inima este văzută ca o cavitate – ceea ce şi este de altfel –, dar o cavitate care, spiritualmente, poate primi, găzdui dat fiind că e *centru;* inima e golul central al fiinţei care se poate umple de prezenţa supremă. Simeon Noul Teolog va spune la cumpăna mileniilor: „Dacă nu ai conştiinţa Duhului (care e prezenţa lui Christos după ce el s-a ridicat la ceruri), în zadar te mai numeşti creştin". S-ar putea să ni se pară că avem de a face cu o exigenţă prea „tare", cu o formulare excesivă. Nu! Lucrul este extrem de simplu: pentru că nu omul trebuie să realizeze venirea şi prezenţa divinului; el trebuie doar să le dorească şi să le primească. Duhul este cel care oferă, operează. Ar mai fi de observat că efortul uman nu trebuie, în acest caz, să decline în imanent, să se manifeste printr-un activism al credinţei: gesturi rituale riguros împlinite, fapte bune... şi în cantitate cît mai mare. Sigur că toate acestea sînt legitime şi omul credincios le face; dar ele apar ca o expresie a faptului că e locuit de acea prezenţă, iar nu ca o condiţie, ca un antrenament, ca o garanţie pentru primirea ei. Ceea ce ar impune prezenţei un regim oarecum determinist şi cantitativ.

Pavel spunea „Nu eu trăiesc, ci Christos trăieşte în mine". Ni se poate părea iarăşi pretenţios, excesiv, inaccesibil. Or, nu este aşa. Eu aş zice că este definiţia normală, fundamentală (nu spun elementară!) a credinciosului: acum Christos este în mine. Un om în care El locuieşte nu trebuie conceput ca o fiinţă hieratică, fără fisură în comportament, fără slăbiciuni şi fără penumbre; ar însemna ca accentul să cadă pe exterior, pe construirea unei imagini de desăvîrşire, ceea ce ar fi mai degrabă teatral, ar vira spre ipocrizie. Omul credincios poate reacţiona inadecvat cîteodată, poate avea momente de descumpănire, de cădere, de oboseală; dar toate acestea nu mai au atîta importanţă dacă cel care a venit, şi vine, locuieşte în peştera inimii lui.

Scrisori de departe

Sărbătorile de iarnă

Sărbătorile – cele de iarnă – mi-au adus totdeauna o bucurie tristă. Un fel de prea-plin şi un gol imens. O stare de spirit alambicată, cumva contradictorie, în care se amestecau o voioşie exuberantă cu o tristeţe inefabilă.

Înaintea vîrstei de şase ani îmi petreceam Crăciunul, invariabil, la bunica, la ţară. Acolo nu erau brazi şi trebuiau aduşi de la oraş, iar dacă zăpada era prea mare, mijloacele de transport (autoturismele în special) nu aveau acces, aşa că rămîneam fără brad. Odată am improvizat un pom de Crăciun, împodobind nişte crengi de gutui. Mirosul mîncărurilor tradiţionale se amesteca cu acela al portocalelor. În seara de Ajun „jăram" în foc spunînd nişte cuvinte magice; dimineaţa veneau colindătorii: o ceată de bezmetici care făceau zarvă mare şi cărora li se dădeau nişte mici colăcei – „colindeţi" – copţi special pentru această ocazie cu o zi înainte.

Cînd am mai crescut, mi-am petrecut sărbătorile la oraş. Dar la oraş Crăciunul nu avea cine ştie ce farmec prin anii '80. De Anul Nou îşi făceau apariţia nişte personaje cu costume hidoase şi înfricoşătoare: *Capra*. Pe 1 ianuarie dimineaţa – cînd ai fi dormit mai cu spor – veneau sorcovarii.

De ultimul Crăciun petrecut în România se leagă un episod amuzant. Colindătorii erau un grup de ţigănuşi cu vîrste cuprinse între 3 şi 6-7 ani. Fiecare făcea eforturi vizibile să cînte sau să zică ceva, doar mezinul tăcea. Mama mea l-a îndemnat atunci să spună şi el o vorbă (pentru a-şi merita cele cîteva monede pe care i le pregătise). Răspunsul vine prompt de la liderul grupului: „El nu vorbeşte româneşte. E născut în Germania".

În urmă cu doi ani mă aflam cu soţul meu la Scottsdale, un fel de Beverly Hills al Arizonei, doar mai rafinat şi mai puţin snob. Ascultam – în maşină – un post de radio care difuza muzică clasică. Şi, la un moment dat, colinde româneşti. Copii români înfiaţi de familii americane şi reuniţi, de Crăciun, la Ambasada României din Washington.

Crăciunul de anul trecut a fost primul petrecut împreună cu fetiţa noastră (avea atunci două luni).

Fapt memorabil: am făcut pentru prima (şi – pînă acum – pentru ultima) oară în viaţa mea sarmale. Foarte bune.

Astăzi am cumpărat felicitări – din acelea pentru leneşi, adică cu mesajul gata tipărit. Altele sînt aproape de negăsit. De scris, oricum trebuie să le scriu (mesajele sînt în engleză şi foarte neutre – se potrivesc oricui şi nimănui în acelaşi timp). Sarmale nu cred că voi face. E o muncă colosală, rişti să nu-ţi iasă şi, în plus, contravin principiilor mele vegetariene. Pentru Anna, fetiţa noastră, vom împodobi cîteva crengi de brad, pe care le vom suspenda undeva *out of her reach*.

În rest, aici sărbătorile (indiferent care) sînt marcate de mari reduceri de preţuri şi de insistente (şi cu efect) îndemnuri de a cumpăra. Moş Crăciun e prezent pretutindeni. În unele părţi ale oraşului se aşterne zăpada (artificială).

I wish you a Merry Christmas and a Happy New Year!

Michaela CARPACCIO
Los Angeles

Bazar

Viaţa privată a lui Moş Crăciun

Filmele americane ne-au cultivat un sens al Crăciunului foarte puţin legat de sărbătoarea religioasă. Cîţi dintre noi nu am tînjit după feeria comercială hollywoodiană, capabilă să acapereze un oraş întrg. Bucureştiul nu este, încă, pregătit pentru ceva atît de unitar şi grandios. Tarabele şi buticurile, însă, da. Ele au fost (şi au rămas) semnele evidente ale diverselor sărbători. Sîntem tot mai aproape de termenul ce se vehiculează în legătură cu acest tip de sărbătoare: **industria** (de Crăciun).

Pierderile şi salvările în 1998

La capătul acestui 1998, consacrat ca anul recordurilor absolute în materie de pierderi umane şi materiale provocate de catastrofe naturale

– uragane, secetă, inundaţii şi alte dezastre climaterice –

numărîndu-se vreo 32.000 de morţi şi 89 milioane de dolari pagubă, sumă care întrece cu 48% precedentul record al anului 1996, pe lîngă morţi şi distrugeri, adăugîndu-se alte 300 de milioane,

300 milioane de refugiaţi, record absolut – toate sînt absolute în 1998? – pentru toţi cei care nu mai ştiau unde să se ascundă din calea uraganului Mitch, a revărsărilor lui Yangtse în China şi a lui Brahmaputra în Bangladesh,

la sfîrşitul acestui 1998, cînd ne mai cade pe cap şi un studiu al cercetătorilor de la London School of Economics în care noi, românii

– oricîtă groază aş avea faţă de pluralul articulat prea hotărît şi prea statistic, trebuie să privesc adevărul în faţă că altfel mi se urlă că sînt un laş –

sîntem clasaţi printre cei mai deprimaţi oameni din lume şi anume, pe locul 46 din 50 de ţări, cercetătorii britanici corelînd fericirea nu cu banii, nu cu bunurile materiale sau nivelul de trai, ci cu „sănătatea, relaţiile de serviciu şi relaţiile personale apropiate",

de unde mari mirări precum aceea că englezii, de pildă, se declară deprimaţi cu cît cîştigă mai mult,

iar cei din Bangladesh se consideră fericiţi deşi sînt săraci lipiţi, dar de la ei a pornit prin lume măreţul proverb: „m-am plîns că nu am încălţări pînă l-am văzut pe unul fără picioare",

nedumeriri care nu mă împiedică să observ că acest clasament al locului 46 din numai 50 de ţări e fixat în condiţiile unei lumi care numără aproape 200 de state, deci, de fapt, sîntem de ajuns de sus, aproape printre cei mai puţin deprimaţi, oricum în primul sfert bun, nu zic vesel, dar nici chiar aşa, ceea ce mă face să mă înfurii pentru că din nou sîntem victimele statisticilor, şi iar, ca de obicei, nu ştim pe ce lume trăim, ca de obicei ne zmulgem părul din cap, în loc să ne spunem: „zîmbeşte, mîine va fi şi mai rău!",

dar, acelaşi absolut, după ce-mi trece furia, mă trimite la cea mai ignorată şi mai neînsemnată catastrofă, pierdere, disperare înregistrată cu ochii mei tot în acest sfîrşit de an,

aducîndu-mă exact în faţa unui singur om, care plîngea şi se ruga prin casa sa dotată cu o mare bibliotecă: „Doamne, Dumnezeule, ce-am făcut?",

deşi e ateu şi se vrea tot timpul, de ani şi ani, brav, puternic, tranşant, intransigent, incoruptibil la angoase,

unul din acei prieteni răi de care fiecare om serios are nevoie, mai ales cînd e neserios ca mine, un ludic iresponsabil între fotbal, bridge şi scrabble, care-l pot scoate din minţi pînă îi apare o vînă pe frunte, urlîndu-mi că sînt o gelatină, o piftie, un plasture laş pe toate durerile lumii, un filistin care manipulez conceptul de „totodată" pentru a mă feri de tragic (degeaba încerc să-l temperez cu Nietzsche: „oamenii cei mai tari în viitor se vor dovedi cei moderaţi", degeaba îi cînt ideea lui Steiner: „trăim vremuri atroce cu bucurii imense")

tipul era alb ca varul, la fel de disperat ca un hondurasian peste care trecuse uraganul Mitch, abia mai scîncind după epuizarea lacrimilor, explicîndu-mi stros de disperare:

„am uitat să-mi salvez textul... a dispărut... l-am pierdut... zece zile de muncă"... şi se aruncă spre computerul acela bestial, zeul vieţii lui de ocnaş la texte bătute „în direct", fără ciornă, fiara care-mi fascinează şi mie ideile de om legat în veci de creion cu gumă în creştet; începu, brusc, să-mi ceară iertare, n-avea timp de mine, n-avea cap pentru altceva decît pentru a-şi reconstitui textul, nici eu nu mai aveam haz, deşi orice grandoman cu principii, orice obsedat al lucrului serios, ca el, ar fi decretat imediat că pierderea asta e un fleac, e un nimic faţă de ce se trăieşte pe Brahmaputra, numai că piftie şi plasture cum sînt, n-aveam nici eu putere şi am acceptat că mă găseam în faţa celei mai moderne pierderi: nu a vieţii, ci a literelor ei pe ecranul unui computer unde n-a apărut nici un semn de salvare, salvarea textului, există ceva mai important?, salvarea textului, ce termen pentru a face din tehnica rece un patetism neruşinat! Dacă nu era exemplar ca vitejie şi inteligenţă, prietenul meu era emblematic pentru spaima care ne preschimbă în metafore, metafora textului pierdut.

L-am lăsat, era ca un puişor speriat şi în loc să-l încurajez cu Nietzsche şi Steiner – mai dă-le dracului de înţelepciuni cînd omul e disperat! – i-am povestit repede că alaltăieri mi s-a întîmplat şi mie să rup un manuscris în creion pe care nu-l „trecusem pe curat" (limbaj de şcolar tîmpit în faţa unui computer!) şi l-am căutat isteric, rugîndu-mă lui Dumnezeu, în coşul cu hîrtii, l-am găsit făcut harcea parcea, reconstituindu-l cu greu pînă la urmă, mulţumită cunoştiinţelor mele avansate în tot ce-i scrabble.

... Unde vom mai ajunge în histeriile historiilor noastre? Să muncim, unchiule Vanea, să muncim!

Radu COSAŞU

Anul acesta, decoraţiunile de Crăciun au apărut mai devreme şi au fost mai la unison: roşii, miniaturale, lemnoase. Mesajul lor este, probabil, cel al intimităţii căminului sărbătoresc. Gata cu globurile mari şi reci din sticlă şi beteala argintie cu care erau, cîndva, decorate „unităţile comerciale" socialiste. Kitsch-ul impersonal a fost înlocuit cu cel intimist, à la Danielle Steele (din filmele ei nu lipseşte o nuntă sau un Crăciun). Imaginea-sinteză spre care aspiră majoritatea decoraţiunilor de Crăciun este o felicitare aurită, ce ne arată următorul interior: un cămin de piatră, în care arde focul; în dreapta lui, bradul; în stînga şi dreapta două ghivece cu flori roşii, uriaşe; în faţă, un covoraş quasi-naţional; în extrema dreaptă cinci vătraie aurite; în extrema stîngă, o lumînare şi un ciorăpel; pe poliţa de deasupra – sticle, coroane, Moş Crăciuni; în faţă de tot, chiar sub ochii noştri – o blană albă pe fond maro. Pe blană, urmează probabil să stăm noi, receptorii-consumatori.

Tarabele şi buticurile bucureştene vînd cam tot ce se găseşte în sus-menţionata felicitare. Se găsesc coroane de brad, ciorapi, lumînări, podoabe. La capitolul „podoabe" cam totul este roşu: mere, inimioare, Moş Crăciuni... Roşul ca sîngele are diverse nuanţe, uşor rozalii; inimioarele îţi amintesc chiar de un soi de bomboane moi şi pufoase care se vînd la „Bruno". Moş Crăciunii şi-au extins suita: anul ăsta e plin de reni, de tobe şi trompete. Creatorii pătrund tot mai mult în intimitatea moşului dezvăluindu-ne alte şi alte scene din viaţa lui. Magazinul **Lida**, de pe Dorobanţi, îl arată pe Moş Crăciun fie în atelierul lui, meşterind la jucării; fie cîntînd la orgă; fie uitîndu-se pe glob, ca să-şi stabilească traseul; fie adăstînd alături de soţia sa, o doamnă rubicondă şi cu ochelari (Moş Crăciun e mereu reprezentat bonom şi rotofei, cu barba bine încreţită). Culmea intimităţii o constituie un Moş Crăciun dormind. La Florăria **Cris Style** din Piaţa Romană, dacă apeşi pe un buton, o variantă a moşului sus-amintit se scoală puţin, spune **„Merry Christmas"**, rîde şi se culcă la loc; pentru vreo încă 30 de secunde, se mai vede şi aude cum respiră. Moş Crăciunii de la **Lida** costă, în general, 1.500.000 de lei. Preţul lor este depăşit, însă, de cel al brazilor. La **Cris Style**, un brad verde costă 2.127.000 lei, iar o imitaţie de unul alb (probabil, mai nins şi mai distins) – 2.445.000 lei.

Anul acesta Moş Crăciun nu-şi revelă doar intimitatea, ci se laudă şi cu tot mai multe mijloace de transport. În „fotografiile" lui ce circulă prin oraş (felicitările) el se deplasează cu paraşuta, cu racheta, cu skate-board-ul, cu maşina (şi, rar, cu sania). Am văzut chiar un moş călare pe un măgăruş. Pe lîngă inovaţiile în mijloacele de locomoţie, moşul îşi permite şi ipostaze mai familiare: dintr-o felicitare cu mult roz, el ne face chiar cu ochiul; într-o alta, muzicală, el iese din cutia cu cadouri şi-l sperie pe ren.

Cea mai mare generozitate a moşului este că ne lasă, pe oricare dintre noi, să ne jucăm de-a el. Dacă pînă acum se găseau doar căciuli, anul acesta ne putem bucura de costume întregi. Oricare dintre noi se poate da drept Moş Crăciun: de la ospătarii din localurile mai la zi, pînă la o reporteriţă de televiziune ce venise să ia interviuri la Balul *Academiei Caţavencu*.

Iaromira POPOVICI

Trei festivaluri

LONDRA: *Iran über alles*

Un domn respectabil (actorul Richard Johnson) priveşte fascinat ecranul într-o sală de cinema; „dus" de melodia filmului, începe să fredoneze, apoi să cînte, cu glas tare, „Oci ciornîi" – indiferent la protestele celorlalţi spectatori... Un tînăr, în aceeaşi sală, cu ochii la ecranul pe care mişcă un *horror*; toată lumea e îngrozită, doar tînărul, la-nceput incredul, rîde cu lacrimi... În fine, o femeie, genul gospodină, uitîndu-se la o melodramă franţuzească; cînd El îi spune Ei, pe crescendo de viori, „Mais je t'aime, moi!", femeia, înduioşată, zîmbeşte tîmp şi-şi umple gura cu *popcorn*... Sînt trailerurile cele mai văzute la Londra, înaintea proiecţiilor de filme: trei ipostaze ale cinefiliei, bine „găsite" de organizatori pentru a marca Festivalul internaţional.

Criticul seamănă cu aceşti excentrici, dar are ceva în plus: nevroza. Nevroza care îi vine din a fi văzut imens de mult, şi a se fi ales cu foarte puţin... Pentru că trebuie să spun (oricît de fan Eric Rohmer aş fi, încă „de la prima oră" cum se zice) că ultima sa poveste – **Conte d'automne**, premiul pentru scenariu la Veneţia – m-a dezamăgit. Unde-au dispărut lejeritatea, graţia şi aerul acela de *authentique plaqué sur du vivant* în acest marivodaj căznit, în care prietenele unei viticultoare între două vîrste se-ntrec în a-i găsi un soţ?... Totul mi s-a părut telefonat, de parcă bătrînul maestru, jucîndu-se cu vigilenţa noastră, ne-ar fi arătat doar ţele scenariului – nu şi mişcarea care le însufleţeşte. La-nceput rîzi, apoi mai rîzi un pic, după care căşti... (Suspectîndu-mă de proastă dispoziţie, am tras cu ochii la colegii din juriu – Ella Taylor şi Jonathan Romney; *hélas*, căscau şi ei!) Au fost discuţii aprinse dacă Rohmer merită Premiul FIPRESCI (acordat unui „autor care aduce o contribuţie inovatoare la arta filmului"); am decis, finalmente (cu 3 voturi la 2) că nu... Las' că Rohmer face (superb, uneori) acelaşi lucru de 30 de ani – dar unde e „contribuţia inovatoare" în povestea răspovestită din **Conte d'automne**?! **Idioţii** lui Lars von Trier (detestat, literalmente, de preşedintele juriului!) ni s-a impus cu vehemenţă: „uitat" de juriul de la Cannes, este filmul care face pînă şi **Breaking the Waves** să pară cuminte!

Evident, n-am putut evita ca un film iranian (**Dance of Dust**) să primească o „menţiune specială"... Mai există vreun festival internaţional în care peliculele iraniene – toate, pe acelaşi calapod – să nu fie premiate? „Să-i luăm prin surprindere", le-a propus colegilor de juriu; „toată lumea se aşteaptă ca FIPRESCI să premieze măcar un iranian..." A fost inutil; film nesubtitrat (!), cu cadre „plastice" foarte căutate şi bandă sonoră pe care nu se aud decît şuierul vîntului, ululaţiile oamenilor şi cîteva măsuri din *Leonora* de Beethoven (!), **Dance of Dust** duce la exasperare ticurile acestui tip de cinema zis „poetic" – şi care mie mi se pare, mai curînd, un realism contemplativ... Există o modă printre criticii occidentali de a ridica în slăvi astfel de filme paupere, pur vizuale, non-intelectuale. În ce mă priveşte, dacă cinematograful ar fi *doar aşa ceva*, m-aş apuca de cibernetică; din fericire, există şi un *alt* cinema.

Londra nu este chiar locul ideal pentru revelaţii cinematografice (fiind un „festival rezumativ", unde revezi filme deja prezentate la alte festivaluri). Şi totuşi: **No** de canadianul Robert LePage (care a fost la un pas de Premiul FIPRESCI), **The Interview** de australianul Craig Monahan şi **Bullet Ballet** de japonezul Shinya Tsukamoto – foarte diferite ca stil, problematică etc. – pot fi considerate descoperirile majore ale acestei ediţii (a 42-a) a festivalului. LePage (care vine din teatru) a compus o farsă jubilatoare, delicios de *camp*, care descompune mitul Identităţii; Monahan a construit un fals telefilm (stilul „anchetă") care deconstruieşte Adevărul şi dispozitivile manipulării; Tsukamoto a scris, regizat, montat, filmat, scenografiat şi jucat el însuşi (într-)un eseu despre Violenţă şi Viteză care „de-realizează" fantasmele aferente... Cele mai interesante filme vizionate la Londra 42 nu sînt, cum se vede, simple „exerciţii de stil" şi nici praful care se pune pe ochi după marşul tehnologiei. Sînt filme care deschid şi ochii, şi mintea. *Acest* cinema – provocator, „delirant", subversiv ca-n **Idioţii** – e, cred, singurul viabil astăzi.

BUCUREŞTI: „Lecţia" de Shakespeare

Primul film prezentat la *„Zilele filmului britanic"* – **Hamlet** de şi cu Kenneth Branagh – este o versiune *integrală* a piesei. Este cuvîntul-cheie: Branagh nu putea regiza decît ceva *integral*, îmbrăcat (integral) în negru, cu un text integral şi zăpadă integral artificială... Întrebarea-cheie: e de dorit un **Hamlet** integral? Pînă să răspundă, filmul irită: Branagh vrea să fie Olivier, dar nu-i reuşeşte decît Zeffirelli; Branagh vrea să fie Hamlet, dar, dacă Hamlet ar fi acest egocentric megaloman rostindu-şi sentinţele în faţa oglinzii, acest farsor nesuferit şi nevrotic, provocator de duzină, Zorro oxigenat, nu cred că mă interesează **Hamlet**... Pentru că, dacă **Hamlet** nu e tragedie, ci operă – şi Branagh a filmat-o, consecvent, ca atare: vezi toate acele *fioriturи* ridicole (flash-back-uri cu Yorrick & Ofelia, gros-planuri cu fantoma tatălui!), acele *pizzicatouri* (duelul final etc.) –, nu mai văd nici-un interes, pentru mine cel puţin: detest opera!

Sally Potter, în schimb – cu a sa curajoasă, din cîteva p.d.v., **Tango Lesson** –, a reuşit să mă facă să revin asupra părerii pe care-o aveam despre ea (aceea de epigoană; sub Jarman, sub-sub-Greenaway); renunţînd la veleităţile de ecranizatoare – **Orlando**, un fel de *The Virginia Woolf Campy Fashion Show!* –, ea s-a aruncat în aventura unui film profund personal (uneori narcisic, adeseori just) cu o bună doză de candoare, dar şi cu mult meşteşug. A rezultat un film un pic lung (12 lecţii!), însă categoric incitant, care vorbeşte – cu umor şi discreţie, inteligenţă şi patetism – despre putere-încuplu, despre roluri, Amoruri, Artist şi manipulare... Un *roman rose* postmodern (în alb-negru) ce nu se teme de clişee (pentru că, fireşte, le „deturnează"!) şi nici de imensul ridicol de a cînta, în final – ea, regizoarea, scenarista, actriţa şi dansatoarea Sally Potter! Celelalte bune surprize ale „Zilelor..." (care au reuşit, faţă de cele două ediţii precedente, performanţa de a aduce un public neverosimil de numeros!): splendidul şi sobrul **Regeneration** (în regia lui Gillies MacKinnon – prezent şi la Londra 42 cu ultimul film, **Hideous Kinky**), puternicul **Face** al Antoniei Bird (schimbare impresionantă de registru după anteriorul **Priest**) şi – zice-se – foarte agreabilul **The James Gang**... Un „meniu" perfect!

CineMAiubit: De ce rîd studenţii

Ajuns la a treia sa ediţie (bine organizată), festivalul de film studenţesc CineMAiubit a devenit internaţional. Vestea bună e că, adăugîndu-se scurt-metraje poloneze, ceheşti, nemţeşti şi franţuzeşti, festivalul e mai interesant (*mult* mai interesant!). Vestea proastă e că premiile trebuie împărţite. Deşi, după încheierea acestei ediţii, după închiderea bilanţurilor dar nu şi a gurilor, mă tem că „experimentul '98" s-ar putea să fie şi singurul... În orice caz, Marele premiu s-a dus, cum se cuvine (!?), la o producţie de-a noastră, „made in UATC": este vorba despre **Mîna lui Paulişta** – un fel de parodie la serialele sud-americane în care tot skepsisul e că, urmărind asemenea producţiuni, românii ajung să vorbească o româno-portugheză destul de comică. Problema e (totuşi) că **Mîna lui Paulişta** nu e mai mult decît o glumiţă cu circuit închis – genul de poantă cu rază scurtă de acţiune şi care pe mine, mărturisesc, m-a lăsat cam pe dinafară, încercînd să pricep de ce rîd studenţii... Ca şi cum *un* premiu (şi încă *Mare* premiu!) n-ar fi fost de ajuns, **Mîna lui Paulişta** mai primeşte însă şi Premiul criticii – asta, în condiţiile în care în competiţie exista un scurt-metraj remarcabil (ce-i drept, nemţesc!), răsplătit pînă la urmă cu Premiul de regie: este vorba de **Tango Berlin**, film lapidar şi limpede, borgesian în idee, cinefil la bază – ca un aforism pe celuloid. Mi s-a explicat că „ar fi fost păcat să plece cu milioanele Marelui premiu" şi că, oricum, „unii membri ai juriului nici nu l-au înţeles..." Francezul **Les Vacances** (Premiul pentru scenariu) şi, mai ales, admirabilul **Jakub şi Veronika** (scurt-metraj cehesc ezitînd între o riscată parabolă religioasă şi *road-movie* sîngeros tratat cu duioşie şi adîncime psihologică) au părut cumva stinghere într-o competiţie caracterizată de story-uri facile şi mesaje fără ambiguitate. (Dublu-premiatul **Golgota** – încercare de documentar despre figura pitorească a unui „original", inventator şi pictor de biserici – este atît de departe de foarte reuşitele portrete similare făcute odinioară, pentru PRO TV, de Gică Preda, încît comparaţia devine răutăcioasă...) Recunosc că nu am putut vedea *decît* filmele premiate; mi s-a spus însă că, cel puţin în ce priveşte producţiile româneşti, acestea au fost şi „cele mai bune..." *„Cele mai bune" dintre „cele mai proaste"* – iată eterna condiţie a cinematografului românesc, care obligă criticii la schizofrenia măsurilor inegale, iar pe cei care încă mai speră în renaşterea aceluiaşi cinematograf îi face să-l strîngă la piept, matern.

Alex. Leo ŞERBAN

Bustul Thaliei

Inamicul femeilor

Don Juan, spre deosebire de Casanova, nu iubeşte femeile. Le cucereşte pentru a-şi dovedi că forţa inteligenţei sale este mai presus de agilitatea intuiţiei lor şi le pedepseşte, părăsindu-le, pentru faptul că pun în joc prea multe raţiuni pe care raţiunea lui le ignoră. Spre deosebire de cel care se pleacă pentru a dobîndi, don Juan se risipeşte pentru a dispreţui. Fiu al secolului care redescoperă virtuţile raţiunii pentru a le opune raţiunilor virtuţii, don Juan al lui Molière este un aristocrat pe cale de a se transforma într-un intelectual. Fiind un intelectual libertin, mai cu seamă în sensul libertăţii de spirit, el face din libertinaj un experiment condus la rece, cu mijloacele ştiinţei. Acest experiment este, pe de o parte, un bun mijloc de a verifica eficacitatea Metodei, împrumutate de bună seamă de la Descartes, şi la care eroul recurge mereu în stratagemele sale erotice. Pe de altă parte, exerciţiul seducţiei este o modalitate de exorcizare a puterilor obscure şi latente ale sufletului feminin, care ar putea eventual periclita înfăptuirea marii opere de raţionalizare şi de des-fermecare a lumii.

Silviu Purcărete, în ambiţiosul său spectacol realizat la centrul dramatic naţional din Limoges, mizează tocmai pe latura intelectuală de *libre-penseur* a lui don Juan. Ambiguitatea sexuală a personajului principal este astfel perfect justificată, deoarece inteligenţa fiind independentă de gen, conferă un aer androgin tuturor celor care o poartă la vedere. Totuşi, în ciuda celor scrise negru pe galben în programul de sală, personajul titular este jucat de un actor, nu de o actriţă; încă mai ştim, slavă Domnului, să vedem adevărul, mai ales cînd acesta apare, măcar pe jumătate, gol. Inovaţia majoră a spectacolului este că toate celelalte roluri sînt jucate de femei: vedem astfel, la începutul spectacolului, cum seducătoarele actriţe se deghizează în personajele dizgraţioase, vorbind în falset, din suita lui don Juan. Ceea ce ni se sugerează prin acest mijloc este că femeile au organizat o cabală ingenioasă, subminîndu-i lui don Juan autoritatea din interior. Sganarelle nu este aici servitorul fidel, cronicar al victoriilor, ci un trădător infiltrat în intimitatea adversarului pentru a-l lovi mai bine. Pe de altă parte, toţi urmăritorii lui don Juan, fiind interpretaţi de actriţe, apare evidentă opoziţia fundamentală masculin/feminin pe care este construit spectacolul. Silviu Purcărete recurge la coloratura culturală extrem orientală, asociată firesc spiritului feminin, utilizînd căderi bruşte ale draperiilor în stilul teatrului kabuki şi conferind Comandorului figura unui zeu japonez al belşugului. În acest mod, el articulează conflictul simultan în trei perechi de contrarii: masculin/feminin, raţiune/intuiţie, Orient/Occident, ceea ce dă spectacolului anvergură. Latura aristocratică a lui don Juan este mai puţin subliniată decît cea intelectuală: el îl primeşte pe comandor cu aceeaşi nepăsare amabilă ca pe M. Dimanche, amestecînd dezinvolt conivenţa dintre egali cu condescendenţa faţă de inferiori.

Originalitatea abordării face ca spectatorul să urmărească piesa cu o anumită senzaţie de contrarietate faţă de deghizamentul actriţelor şi de intonarea în falset a replicilor. Coerenţa demersului apare doar la o reflecţie ulterioară, în schimb vizualitatea atent elaborată cucereşte pe loc. Scenele lunecării în barcă sau a pregătirii de moarte a lui don Juan rămîn memorabile. Muzica lui Vasile Şirli intrigă şi stîrneşte atenţia, servind bine intenţiile regizorale. Actriţele, printre care am recunoscut cu plăcere unele care animau nu demult peisajul teatral bucureştean, au secondat cu conştiinciozitate şi dăruire prestaţia de ţinută a interpretului rolului principal. Dintre cele o mie trei de înfăţişări ale inepuizabilului personaj, ne-a fost înfăţişată ipostaza sa intelectuală, de departe cea mai interesantă pentru spectatorul de azi.

Adrian MIHALACHE

J.B. AGUS

EVOLUŢIA GÂNDIRII EVREIEŞTI

COLECŢIA JUDAICA

La Editura Hasefer *a apărut lucrarea lui J. B. Agus, „Evoluţia gîndirii evreieşti"*

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Lume, lume!

Semne standard anul are

Aflăm din cărţi cum, în vechime, fiecare anotimp îşi avea divinităţile sale, rînduielile sale, sărbătorile sale. Societăţile tradiţionale posedau, pentru orice motiv de teamă, cîte un spirit protector. Seceta, inundaţiile, epidemiile, şi mai ales foametea – toate puteau fi îmblînzite prin invocarea cuvenită. La fel pentru orice bucurie instituţionalizată de peste an, precum pornirea semănatului sau strînsul recoltei. Marile rituri erau animate de marile fantasme – ale spaimei ori ale speranţei. Montările alegorice care, pe timp de sărbătoare, îi delectau pe principii Renaşterii aveau în primul rînd menirea de a-i măguli pe aceştia şi totodată de a-i linişti cu gîndul că ei ar stăpîni lumea. Toate constelaţiile zodiacale, de la Berbec la Peşti, toate planetele, de la Lună la Soare, toate elementele universului, iar mai tîrziu toate continentele, oceanele şi fluviile – li se-nchinau lor, tocmai fiindcă lor le era teamă, în secret, de toate acestea: terapia simulacrului... Şi apoi, se ştie, mai exista şi intenţia propagandistică: copleşirea maselor cu imaginea plină de glorie a monarhului, mai celest decît astrele şi mai puternic decît stihiile.

Azi avem democraţie şi societate de consum. Lumea, dacă ar fi să aparţină cuiva, ne-ar aparţine – zice-se – nouă, tuturor (mă rog, în anumite limite). Marile temeri care odinioară zguduiau deopotrivă vlădica şi opinca s-au domolit şi s-au preschimbat în mărunţelul stress citadin. Iar dacă grijile ne sînt altele, fantasmele ni s-au reciclat şi ele. Nu mai alergăm după vînat, dar ştim să vînăm „oferte speciale“; nu mai implorăm soarta s-avem recolte bune, ci nădăjduim în achiziţii profitabile; nu mai aspirăm la armonia virtuţilor, ci la echilibrul dintre calitatea şi preţul mărfurilor. Într-o aventură la supermarket marea izbîndă stă în aflarea chilipirului!

Dar cine ne protejează? Cine ne-ndrumă? Cine ne-nlesneşte căutarea? Sînt ele, fantasmele reciclate, semizeităţile vitrinelor, cele care ne-nsoţesc tot anul, predîndu-şi ştafeta de la un sezon de reduceri şi cadouri la altul. Ele vin din tradiţie, dar au chipuri fardate, atitudini standardizate şi comportamente bine controlate. E cazul, în primul rînd, al lui Moş Crăciun şi al întregului său alai iconografic: fulgi, globuri, cetini, pachete cu pampon – tot atîtea semne de afaceri avantajoase!

Mărţişorul poposeşte mai apoi cu un val de oferte speciale în zona produselor femeieşti. Maxi-şnuruleţele şi mega-ghioceii de carton lîncezesc în vitrine o lună-n cap: luna Mărţişorului (acesta-i numele popular, mai nou şi publicitar, al lui martie)! După ziua de-ntîi, Ziua Femeii e la fel de importantă; s-a arhi-dovedit că, pentru o sărbătoare post-comunistă, serveşte mult prea bine logica tipic capitalistă, ca să fie abandonată. Dar febra cadourilor tandre începe mai din timp, de pe la mijlocul lui februarie, de cînd cu ziua Sfîntului Valentin. Fantasmele manipulate de designerii publicitari sînt de această dată de inimioarele, mai roşii sau mai rozalii, porumbeii cioc în cioc şi alte adorabile disneylîcuri. La rîndul său, Paştele e vestit de puişorii şi iepuraşii ce zburdă printre ouă-ncondeiate: alt prilej de solduri şi promoţii „pentru întreaga famile“. Copilul e protagonist de 1 Iunie (alt praznic stîngist reciclat). Apoi vine vara, marele sezon al investiţiilor în desfătare... Soarele ne zîmbeşte pe toate gardurile, dar nu e zîmbetul lui, ci al comercianţilor care se-ntrec în etalări de avantaje. Promoţiile de vară se prelungesc, mai nou, în toată luna septembrie. Vine apoi momentul marii adunări de pe drumuri (*la Rentrée*). După ce am cheltuit „aşa, de vară...“, sîntem îndemnaţi să cheltuim cu temei. Celor mici nu li se mai cumpără jucării, ci rechizite. Ecourile sărbătorilor agrare de toamnă abia se mai simt prin pieţe şi rarele mustării ce iau acum locul teraselor. Iar de pe la mijlocul lui noiembrie, apar cele dintîi reclame cu Moş Crăciun...

Florin DUMITRESCU

Fragmente despre ritm

– dialog cu o studentă, Cătălina IGNAT, anul I, Psihologie –

De cîte ori descoperim că avem cunoştinţe comune cu cineva întîlnit prima oară, constatăm – cu un fel de veselie naivă, de consăteni regăsiţi la Los Angeles – că „lumea e mică“. Spunînd asta, în realitate ne bucurăm nu atît de reducerea lumii la un cerc familiar, cît de întinderea ariei noastre de relaţii, situaţie ce ne separă de inşii obişnuiţi. Dar cînd aflăm că, fără a ne cunoaşte, am participat împreună la aceleaşi evenimente, nu decidem niciodată că „istoria e mică“, dimpotrivă, avem conştiinţa faptelor importante ce nu s-ar fi petrecut dacă noi nu eram de faţă. Cu interlocutoarea noastră, Cătălina Ignat, *studentă la Psihologie, ne întîlnim astăzi pentru prima oară: stînd de vorbă descoperim că avem „evenimente comune“: participarea la aceeaşi clipă de răscruce, în 21 decembrie '89, după amiază, în Piaţa Romană.*

Efectul desenelor animate asupra sfîrşitului dictaturii

Stimată Cătălina Ignat, de ce aţi ieşit în Piaţa Romană pe 21 decembrie '89?

Ca să văd. Eram cu toţi ai mei, tata, mama şi frate-meu mai mic. Tata fusese la miting, cu muncitorii de la Pipera, venise acasă agitat şi după masă, am ieşit cu toţii în Amzei să cumpărăm nişte provizii: şi pentru sărbători şi fiindcă nu se ştia ce va fi. Ne gîndeam că sigur o să fie ceva, nu mai putea să dureze ce era: toată lumea se aştepta la asta. Pînă şi la noi, la Liceul sanitar Fundeni, cu vreo lună în urmă, un coleg de-al meu scos la tablă la matematică, care avea de rezolvat o ecuaţie cu multe x-uri cînd l-a întrebat profa *„ce x trebuie înlocuit ca să rezolvăm ecuaţia?“* a arătat cu degetul în sus spre portretul lui Ceauşescu, de deasupra catedrei. Putea să iasă tevatură. A scăpat numai cu nota 6 la purtare, s-a zis c-a fost o glumă de copil.

Credeţi că repeta ce auzise acasă?

Poate. Dar copiii aveau şi ei motivele lor personale de revoltă. Eu ştiu că m-am înfuriat prima oară pe „ăştia“ – cum le spunea toată lumea – cînd aveam vreo 6 ani: se scurtau desenele animate la televizor. Întîi se dădeau 7 minute, pe urmă 5, pe urmă două. De ce să-i faci pe copii să sufere? Mama mi-a spus că asta-i situaţia, desenele animate cu *Mihaela* se fac de pe o zi pe alta, atîta pot oamenii să lucreze într-o zi. O vreme am crezut-o. Dar la o prietenă a mea în bloc care avea video şi televizor color – ceva formidabil pe vremea aia – am văzut într-o zi o casetă cu *Tom şi Jerry* de două ore. Nici nu-mi închipuiam că există pe lume desene animate atît de lungi. După ce am văzut toată caseta de două ore şi am rîs de era să cad de pe scaun, mi-am zis că o lume care nu se gîndeşte să-i bucure pe copii nu poate dura.

Nu era o concluzie mult prea clar formulată pentru un copil?

Formulez acum ce-am trăit atunci ca stare de spirit. Chiar dacă n-am gîndit fix în termenii aceştia. Dar pentru mine, în copilărie, filmul şi poveştile erau chestii de bază. Cînd venea vacanţa, părinţii mei – amîndoi muncitori la Pipera – mă împachetau rapid şi mă expediau la bunica la ţară. Acolo nu era prea multă distracţie: ea n-avea televizor, în sat nu era cinematograf, aşa că trebuia să mă duc, dimineaţa la 10, cale de cîţiva km într-o comună vecină să văd *Veronica* sau *Maria Mirabela*. Cînd nu era curent, făceam drumul degeaba şi-mi stricam toată ziua.

Cum era viaţa la ţară?

Şi-aşa şi aşa. Erau povestirile bunicii despre cum a fost o dată, dar mai şi erau amintirile oamenilor de pe şanţ. Înjurau, bineînţeles, dar se descurcau: mai furau, se mai duceau la oraş – o parte din ei, mai săraci, nu intraseră în CAP cu cine ştie cît pămînt şi nu mureau după el. *„Ei, păi înainte mai aveam noi RATA şi lumină electrică?“*. Dar lumina se oprea foarte des. Bunicul era de părere că dacă lumea n-ar fura şi ar munci toţi conştiincios, ţara ar ieşi la liman. Fusese muncitor, lucra ca paznic la CAP şi se-ncontra cu copiii lui ajunşi la oraş, cînd ai mei începeau vreo discuţie. Era vînător şi pescar; cînd veneau ceva tipi de la oraş să vîneze, mergea şi el cu ei. *„Ce tot dai cu cei de jos?* ziceam noi. *Tu păzeşti să nu ia unul o mînă de boabe pentru găini şi vînătorii ăia cară cu portbagajele“*. El o ţinea înainte, se încăpăţîna. Dar nu cred că din cauză că nu vedea realitatea venea cu explicaţii încuiate; cred că avea nevoie şi el, pentru munca lui, de o justificare, de o supapă.

Speranţe şi mobilitate

Cînd v-aţi aflat în stradă, în '89, v-aţi gîndit şi la riscurile participării?

Pe noi, toată familia, ne-a prins oprirea circulaţiei şi venirea tancurilor în faţă la Cinema Studio. Doar ce-am fi traversat şi-am fi fost acasă, în spatele ASE-ului. Dar nu s-a mai putut. Ne gîndeam că sigur va fi ceva: nu ieşisem numai să vedem ce se întîmplă, ieşisem tocmai ca să se întîmple ceva. Ziceam că dacă sîntem mai mulţi, neorganizaţi dar din ce în ce mai numeroşi, asta-i ceva elocvent de la sine şi pentru „cei de sus“. Doar mulţimea respectivă nu se strînsese acolo ca să strige *„bravo!“*. Sincer spun, nu credeam că o să se tragă: ce Dumnezeu, sîntem în oraş, în Capitala României, e Inter-ul la doi paşi, acolo-i plin de turişti străini, află lumea... Bineînţeles, bănuiam că vor fi nişte represalii, dar nu chiar aşa. Nu cred că atunci aveam conştiinţă de eroi care se expun la riscul maxim: cum o să împuşte atîta lume adunată la un loc?

Sînteţi mulţumită de ce vi s-a întîmplat de-atunci?

N-aş spune că mi s-a întîmplat fix ce mi-am dorit într-un moment sau altul de-atunci încoace. Dar după decembrie s-a cîştigat alt aer, aşa mi se pare: la liceu nu mai purtam bentiţe, nu se mai făcea economia politică, nu mai trebuia să decupezi din ziare prostii – grafice cu realizări, chestii de-astea etc. Iar cu profii puteai vorbi exact cum îţi vorbeau şi ei. Cît era acolo bucurie, am fost cu colegii şi în Piaţa Universităţii şi-am manifestat. Cucerirea demnităţii de copil, adică de adolescent mai bine zis, te înarmează altfel pentru viaţă. Eu după liceu m-am angajat şi-am lucrat un an la neurochirurgie, am plecat de-acasă – împărţeam pînă atunci o cameră de 10 metri pătraţi cu frate-meu, la demisol – am muncit doi ani ca angajată a unei clinici particulare din Cipru, mi-am strîns bani, la venirea în ţară mi-am cumpărat un mic apartament, am dat la facultate şi-am intrat la zi; deci mi s-au întîmplat tot felul de lucruri pe care eu însămi le-am determinat. Toată lumea este mai mobilă acuma.

Cum a fost experienţa din Cipru?

Vreau să cred că-n Franţa sau în Germania capitalismul e altfel. Ce-am trăit eu în Cipru seamănă mai degrabă cu ce *nu este* capitalismul modern. Am lucrat într-o localitate Paphos, la Clinica Saint Raphael, aşezămînt particular unde mi se părea că am de-a face numai cu dezavantajele economiei de piaţă. Patronul făcea economie din toate punctele de vedere: la numărul de personal angajat, fiindcă pentru fiecare trebuia să plătească asigurări, la condiţiile de lucru, la orele libere la masă etc. Într-o zi am crezut că am atins culmea bizareriei: mi s-a cerut ca, la pregătirea hranei să tai în două boabele de mazăre ca să pară mai multe în supa ce se servea pacienţilor! Asta după ce intram în sala de operaţie, dădeam instrumentarul la mînă, făceam curat, spălam şi toaletele, răspundeam şi la telefon şi preparam şi cafele... Comparativ cu salariile noastre, cîştigam 5-600 de dolari pe lună dar am avut şi momente cînd simţeam că o să capotez. După vreo 6 luni, am sunat acasă şi am spus să-mi trimită toată colecţia mea de basme.

Dorul de ţară alinat cu basme româneşti?

Dor îmi era, bineînţeles. Însă n-am cerut să-mi trimită „Mioriţa“ sau „Capra cu trei iezi“. Pe mine în copilărie povestea cu capra mă deprima, degeaba o îndulcea bunica pe parcurs, că de fapt lupul i-a înghiţit întregi şi iezii apar nevătămaţi pînă la urmă din burta lui, chestii de-astea, „Mioriţa“ nu-mi plăcea că era tristă, resemnată: bunica mi-o şi cînta şi mă apuca atunci o jale de mi se întuneca toată lumea. În Cipru am cerut să-mi trimită de-acasă basmele Chinei, ale Africii, ale Continentului Latino-American – apărute toate, mai ales în B.P.T.

Visul sufletului nostru

În calitate de viitor psiholog nu vă contraziceţi cumva – pe de o parte elogiaţi experienţa mobilităţii, pe de alta remarcaţi mai ales riscurile ei?

Pentru că necazurile sar în ochi mai repede. Să vă spun un lucru: la un moment dat, în clinica unde lucram, în Cipru, a venit să nască o tînără foarte frumoasă, o rusoaică, fost fotomodel, care stătea în insulă cu un mare mafiot rus. După naştere, m-a angajat s-o ajut la creşterea copilului şi m-am mutat de la clinică la vila lor închiriată, vilă cu piscină şi doi bodyguarzi. Mafiotul mînca totdeauna singur, nevastă-sa stătea cu cratiţa în mînă în spatele său, în picioare toată vremea. În 8 luni nu ştiu dacă m-a salutat de două ori. Pentru orice eventualitate – necesitatea de fugă rapidă din casă, atac armat etc. – aveam fiecare, şi tînăra mamă şi copilul şi eu, cîteva seturi de bagaje, mereu la îndemînă. Trăiam în tensiune, deşi foarte îmbelşugat. Bagajele „alternative“ ne-au folosit de cîteva ori, cînd au fost cutremure în insulă şi am ieşit din casă numai cu ce era pe noi. Deşi e un episod din viaţa mea, mi se pare aproape o „istorioară“, o parabolă. Tocmai datorită experienţei acumulate „afară“ aş căuta totdeauna sensul mobilităţii, nu m-aş mulţumi cu aparenţele ei, oricît de seducătoare.

Ce v-a făcut să alegeţi facultatea de psihologie şi nu medicina?

Medicina presupune responsabilitatea de diagnostic şi asta m-ar fi ţinut mereu într-o nesiguranţă de mine, pe care nu cred că aş fi putut-o suporta. Eu m-am dus la psihologie după ce multă vreme m-a obsedat o formulă a lui Mircea Eliade: *„lumea este visul sufletului nostru“*. Prin prisma ei mi-am judecat întîmplările mele şi n-am fost de acord cu această concluzie; înseamnă că pînă la urmă construiesc şi distrug totul numai eu? Ar fi un orgoliu suprem. Totuşi, nu sînt eu aceea care organizează tot universul! Hai să-mi explic lucrurile dintr-un punct de vedere mai modest, mai pămîntesc, cunoscînd şi comparînd şi experienţele şi întrebările altora din jurul meu. Astăzi la ora prînzului se încheie ultima mea zi de salariată într-un spital bucureştean, de mîine încolo, p.. peste patru ani, vreau să rămîn numai studentă la psihologie. Sper să reuşesc.

A consemnat Tita CHIPER

Pagină realizată de
Iaromira POPOVICI

O cunosc pe...

Matilda Gheran, vînzătoare de castraveţi

Cu ce vă ocupaţi?

Mă ocup cu vînzarea de castraveţi muraţi pentru turişti.

De ce?

Dimineaţa oamenii vin pe plajă de acasă sau de pe la gazde şi sînt nesăturaţi de mîncarea de acolo. D-apoi, castraveţii pot fi şi măşti astmatice pentru piept şi pentru corp, dacă te dai cu castraveţi. Aici, în ultimul caz, trebuie de la şapte la opt castraveţi, or noi nu sîntem cu capacitate aşa de mare. E, aşa, dacă ne cere unul, putem să-l onorăm, dacă ne cer mai mulţi, îi dezonorăm, că avem acasă doar în butoaie.

Ce tip de butoi este indispensabil pentru această activitate?

Aici aş putea spune că m-am lovit anul trecut de un borcan şi acum nu mai am decît două. În astea două intră la capacitate de cincizeci-şaizeci de bucăţi, cu tot cu mărar tufă, nu din cel verde, că, Doamne fereşte, ţi-l fierbe. Castravetele reacţionează cu negaţie la apa fierbinte şi la mărar verde. Adică se primeneşte în apă şi dezgustă mărarul.

Cînd simţiţi că viaţa din castravete a fost perfect conservată?

Aţi sesizat pe exact ce vroiam să spun. Castravetele are viaţă-n el cît n-avem noi, mîncătorii. Ce vreau să spun prin asta: de la începutul lui ca floare, castravetele îşi asigură prin lunguieţenia lui o marjă de siguranţă. Adică, e lunguieţ pentru a rezista oricăror călcături nefavorabile din partea nechemaţileor. Gospodarul transpiră pentru el anotimpuri patru şi de asta e cu saeîz culegerea sau, cum se zice, recoltarea lui. Să ne luăm aminte că castravetele e aşa cum e pentru a intra-n palma celor trei: culegătorului, semănătorului şi mîncătorului eventual sau, dacă-i surplus, vînzătorului. Viaţa lui e sub pecete: are asigurarea socială, că cine nimereşte să-l calce? De asta-s mai mulţi castraveţi decît alte legume, pentru că-i aşa cum e. Morcovii, care-s la fel, n-au uşurinţa aia a pielii; adică, nu par fragili. Plus că-s în pămînt unde se luptă cu alte condiţii.

De ce bulgarii sînt mai buni cultivatori de castraveţi?

Cum să vă spun? Cădeţi şi dvs. la picioarele occidentalilor? Dar ei au avut confruntări cu turcii? Ştiu ce-i aia să-ţi fie bordeiul ars şi legumele să se storcească sub talpa invadatorului? Apoi, Jivkov la ei nu era ca Ceauşescu. Lăsa în pace şi liberă dezvoltarea, n-o afecta cu ierbicide. Cum să creşti, ca castravete vorbesc, sub frică?

Cum simţeau castraveţii teroarea comunistă?

Să v-o spun pe-a dreaptă? Păi, cultivatorul venea dimineaţa înfometat, tremura de frig şi de frică să nu-l prindă Ceauşescu că cultivă, că-i lua din producţie.

Asta n-o pot crede.

Dv. ştiţi, iertaţi-mă, numai de reproducţie. De producţie nu cunoaşteţi.

Care-i diferenţa?

Cînd ştii e cînd n-ai decît un metru-doi de castraveţi, iar cînd cunoşti nu doar ai hectare pe care să le cultivi, dar şi ai trei-patru vaci cu care să faci bălegar.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

SUPRAVIEŢUIREA ÎN DEŞERT

● În numărul 4 al revistei *Interval*, sociologul Gheorghe Onuţ relatează un test-experiment care ar trebui să-i pună pe gînduri pe strategii reformei româneşti. Prin „testul de supravieţuire în deşert" se măsoară capacitatea de acţiune deliberată, esenţială în condiţii de criză. În ţările occidentale reuşesc, sistematic să găsească soluţia corectă 32-35% dintre cei intervievaţi. În România „nici unul dintre subiecţi nu a reuşit să rezolve testul. Dintre cei mai bine de 2400 de subiecţi (nu era un eşantion sociologic, ei erau recrutaţi în special din rîndul elitelor), vreo 14 au decis să rămînă pe loc (aceasta este soluţia corectă), dar nu au fost atenţi la informaţiile care li se dădeau, obţinînd punctaje foarte slabe, iar ceilalţi recunosc că nici măcar nu le-a trecut prin cap să analizeze situaţia, ci – înainte de orice gîndire – au plecat pe un drum de 80 de mile prin deşert, cu un litru de apă de persoană şi îmbrăcaţi cu haine de oraş. Poate este folositor să adaug că în colecţia mea se găsesc destui unguri, saşi şi evrei, deci o apăsare p variabila etnică este nejustificată". (**M. B.**)

● O telenovelă cu familia Ceauşescu e tot ce ne mai lipsea, îmi spuneam în timp ce priveam meduzat „Senzaţionalul" de pe Tele 7 abc cu Mihaela Ceauşescu. „Mihaela Ceauşescu, fiica lui Marin *Ceauşescu* şi nepoata lui Nicolae *Ceauşescu*", repeta realizatorul emisiunii înainte şi după „Publicitate", şi gura i se umplea de bucuria rostirii acestui nume. Dintre „sutele de ziare", cu dicţia sa fără de punct, virgulă şi ortografie, dl Dan Diaconescu i-a solicitat doamnei – agere la minte – să transmită un mesaj telespectatorilor lui Tele 7 abc. Doamna a refuzat categoric: ea nu e om politic, ea nu e om de cultură, ea face parte dintr-o familie în care un membru al ei s-a făcut cunoscut prin mesaje neplăcute poporului... Dl Dan Diaconescu n-a căzut de pe scaun, auzul nu i-a ţiuit, limba nu i-a încremenit. Vorba lui: nici nu-şi dă seama ce a pierdut!

M. C. a vorbit convingător despre ce a însemnat să te numeşti Ceauşescu în zilele lui decembrie '89 şi cum nu prea mai are importanţă astăzi; a (re)citat pasaje întregi din „scrisoarea de adio" a tatălui ei – din care rezulta, fără echivoc, că s-a sinucis; ba chiar a furnizat „morala" întregii fabule: Cei care sînteţi la putere, gîndiţi-vă că ea este efemeră şi că vă puteţi trezi, oricînd, deposedaţi de privilegii – o concluzie de bun simţ şi de o perfectă banalitate. Numai că nu era prevăzut în desfăşurătorul emisiunii ca dna Mihaela (oricît de) Ceauşescu să pună bomboana pe coliva de Crăciun; după ce „invitata-cîrlig" şi-a terminat numărul, realizatorul a aruncat „bomba": „Aşadar, Marin Ceauşescu a lăsat o sumă importantă de bani pentru a obţine clemenţă pentru cele două fiice ale sale – bani care au fost băgaţi în buzunar de Putere!" De *actuala* Putere, fireşte, a lăsat să se înţeleagă cititorul de gazete de la Tele 7... Or, dacă toată povestea cu banii şi clemenţa ar fi adevărată, Puterea care ar trebui să dea explicaţii nu e defel cea de acum, ci *cea de atunci!* E cît se poate de logic şi – pentru Tele 7 abc – chiar tautologic. (**a.l.ş.**)

HAINE VECHI, BIG MAC GUSTOS

● Am aflat de la o specialistă în asistenţă socială de la primărie că niciodată cerşetorii din Bucureşti nu apelează la serviciile sociale publice (cantine, aziluri etc.). Mai mult, la o acţiune de împărţire a unor haine printre aceşti oameni, s-a constatat că ei se împart în două categorii: unii care le refuză (fiindcă nu doresc altceva decît bani) şi alţii care le acceptă pentru a le vinde apoi cît mai ieftin şi mai repede. Nici hainele şi nici păturile nu-i interesează pentru folosul lor propriu. (**A. M.**)

● McDonald's nu s-a sfiit să înlocuiască imnul clasic al bradului cu unul ce proslăveşte *Big Mac*-ul: *„Big Mac frumos, Big Mac gustos / Tot cu salata verde / Tu eşti Big Mac-ul delicios / Ce-aroma nu şi-o pierde* (...). Big Mac-ul nici nu mai trebuie împodobit, aflăm din alt vers: are *„carne, ceapă, cedar, sos"* şi *„tot gustul bun de peste an"*. Ne întrebăm cum se simte bradul, cu toate semnificaţiile lui ritualice, în faţa unei atari concurenţe. (**I. P.**)

SUBMARINUL *PANDELE* ŞI ARHANGHELUL GIGEL ÎN CARTIERU' POLITIKA STRĂZII

● În Facultatea de Istorie, ca şi în alte facultăţi ale Universităţii bucureştene, *Biblioteca legionară* a dlui Suru şi-a lipit, în virtutea dreptului constituţional la libera exprimare, propriile afişe-invitaţii, în numele „Legiunii Arhanghelului Mihail". Pe una dintre ele, cineva a tăiat *Mihail* şi a scris cu pixul, pe deasupra, *Gigel*. Oarecum la unison, aflăm din ziare că unicul submarin al flotei române, botezat *Delfinul*, este alintat de marinari *Pandele* (*Adevărul*, 14 dec. 1998). Dacă umorul acesta ar fi mîine cotat la bursă, poimîine *Wall Street*-ul s-ar numi *Aleea dintre pereţi*. (**A. C.**)

● În rap-ul autohton răsar alte nume noi. Iată-le (culese de pe afişul concertului intitulat „MARPHĂ / noua generaţie RAP"): *SENS UNIC – DA TRICKS – AVANKRONIK – CARTIERU' POLITIKA STRĂZII – TANO din WEST KILLAZ – SHOCK ANACONDA – DREPTURI EGALE – G-FLEX – MAHSAT COSA NOSTRA – PAPA JUNIOR – VERSUS – XXL*. (**D. S.**)

COPII SĂRMANI: SUPERMANI, SPIDERMANI, BATMANI, NIGHTMANI

● Crăciunul a-nţeles, şi la noi, să fie mai evident caritabil. Radio Contact ne îndeamnă *„Haideţi să-i ajutăm de sărbători pe copiii sărmani"*. Cu jucării vechi, sau stricate... Apreciem efortul şi pionieratul şi... la o tradiţie! (**I. P.**)

● Reclamă în *Libertatea* la un nou serial de pe *Antena 1*, care ne numeşte *Nightman: „Superman a murit. Spiderman e bătrîn. Batman a obosit"*. Cum ni s-au mai umanizat şi efemerizat eroii! (**I. P.**)

MOŞ CRĂCIUN & MOŞ TUTUN

● Moş Crăciun şi-a pus telefon! Desigur, unul cu 89.89... ce poate fi auzit la *PRO TV*. Completat de alte numere, fără 89, de la agenţiile ce se oferă să ţi-l închirieze cu *„experienţă, profesionalism, seriozitate"*. Îmi amintesc că şi foştii pionieri de pe vremea mea se conversau cu el, telefonic, la magazinul Unirea. (**I. P.**)

● „Tutunul dăunează grav sănătăţii" - scrie sub o reclamă la ţigările *Monte Carlo* (aşa cum prevede legislaţia, de altfel, pentru toate reclamele făcute la ţigări). Numai că, de data aceasta, imaginea publicitară parcă e făcută să ilustreze această sumbră aserţiune: fotografia înfăţişează un bărbat şi o femeie încercîndu-şi puterile la *scandemberg* (nu ştiu sigur dacă se scrie aşa, dar cred că toată lumea înţelege despre ce e vorba); ei bine, în timp ce femeia este degajată, zîmbeşte şi stă cu cealaltă mînă în şold, bărbatul este crispat şi are o faţă chinuită, de parcă ar ridica pietre de moară. Cînd vezi un asemenea exemplu de neputinţă, nu poţi decît să te gîndeşti la cît de grav poate, într-adevăr, tutunul să dăuneze. (**C. P.-B.**)

PERIŞOARE ŞI PERINIŢE

● După celebrele cozi făcute pentru primele televizoare color aduse în ţară post-decembrie '89, în zilele acestea ante-crăciunice am văzut la magazinul „Unirea" cîţiva oameni stînd la rînd la... maşini de tocat carne. (**C. M.**)

● Uneori gazetarii arată faţă de contemporanii în mijlocul cărora trăiesc o curiozitate de antropologi colocviali, gata să se informeze pe calea interviului despre obiceiurile exotice ale unor aborigeni uitaţi de lume. Recent, la televizor, o duduiţă chestiona persoane de diferite vîrste ca să afle „dacă românii obişnuiesc să danseze de Revelion". Părea o fiinţă de pe aici, nicidecum cineva crescut într-o cultură bizară, unde oamenii ar sta posomorîţi ca la priveghi şi-ar ofta din cînd în cînd în cor de Revelion, în loc să se bucure în lege. Dar, mai ştii? Poate că snobismul clonează deja extratereştri. (**T. C.**)

Televedenii

De Crăciun

De Crăciun, cel mai mult şi mai mult îmi plac reluările. Vezi filmul (ştirea, reclama ...) la prînz, cînd stai ghiftuit şi tîmp în faţa mesei încă pline cu de toate, neputîndu-te ridica de pe scaun şi uitîndu-te hipnotizat la televizor. Evident, uiţi instantaneu tot ce ai văzut (afară de cazul cînd un post grijuliu – să nu te dezobişnuieşti! – îţi prezintă la ştiri cine ştie ce orori cotidiene). Şi atunci, e de la sine înţeles că, a doua zi dimineaţa, deşi vezi iar şi iar aceleaşi lucruri, ai o percepţie nouă-nouţă asupra lor, pînă cînd ajungi din nou, inevitabil, la sarmale, şi de aici înainte ai nevoie de alte reluări în ziua care urmează. Ador, mai cu seamă, emisiunile în direct din prima zi de Crăciun, reluate a doua zi cu aceeaşi siglă *„...cutare post... / În direct"*, lîngă care tronează cuvîntul tradiţional *„Reluare"*.

Retorica Crăciunului TV este un subiect îmbietor pentru analiză, în ea reflectîndu-se spiritul fiecărui post: TVR 1 (şi 2, fireşte), excelează, în genericele emisiunilor, prin semne de punctuaţie (*La toată casa-i lumină!*), epitete (*spectacol extraordinar de folclor*) şi substantive compuse chinuit (*telefantezie muzical-distractivă cu Moş Crăciun şi invitaţi surpriză*), şi îşi autodenunţă, cu umor involuntar, imobilismul: joi, 24 decembrie, *Viaţa e minunată – film clasic*, devenit tradiţional de Crăciun.

Acasă, mai subtil, îşi schimbă peştişorii în globuleţe, şi alături de tradiţionalele filme siropoase, introduce şi titluri cu semantică proprie iernii *(Prinţesa gheţii, Ajun de Crăciun)*, şi programează extragerea apartamentului VII pentru telespectatorul fidel.

Antena 1 rămîne în sfera filmului-altoi (*Moş Crăciun cu muşchi*), neputînd rata nici de Crăciun puţină violenţă, *SuperNova* are genericul la fel de nemişcat şi de urît, dar acum pe fond muzical în care *ninge cu alai* (asta în momentele ei cele mai izbutite, anume cînd nu are emisiuni, ci doar generic). HBO ţiuie ca de obicei (pentru că eu n-am filtru), MCM e neschimbat, doar MTV-ul pare atins de aripa Crăciunului. La TNT poţi vedea cele mai frumoase filme ale Crăciunului (spune spotul publicitar), unul dintre acestea fiind... *Jurassic Park*. *Animal Planet* celebrează în felul lui gingaş sărbătorile, într-o nouă campanie decentă de protecţie a animalelor. Pe programul 9 al televizorului meu (nu ştiu ce post este, nu scrie niciodată), Agenţia lui Moş Crăciun îşi face publicitate cu poză în stînga şi număr de telefon în dreapta: Programări şi comenzi... (?!) Frumoasă iniţiativă, îmi zic, dar imediat Moşul dispare şi încep să ruleze vînzări de cîini şi horoscoape.

Pentru firmele de autoturisme şi telefonie mobilă, Crăciunul TV a început de mult. Ele au dat startul la spoturile publicitare de sezon şi vor fi curînd urmate de Bănci şi alte firme mari, care urează, sec, „La mulţi ani!" clienţilor şi angajaţilor, în această ordine. Coca-cola ne propune, ca de obicei, profitînd de identitatea roşu-Cola – roşu-Moş, un TIR (sau tren) interminabil, după care aleargă un copilaş, prin pădure, singur, noaptea, pînă ce, ajuns la liman, se trezeşte cu o sticlă de plastic în braţe – recompensă pentru perseverenţă. De pe fundul TIR-ului, un Moş Crăciun lipit pe camion ne face cu ochiul.

De Crăciun, îmi promit să nu îl mai chiunui pe secretarul de redacţie şi să-i dau dischetele la timp; le urez colegilor mei un Crăciun liniştit şi un număr frumos al *Dilemei* de Anul Nou; iar dumneavoastră, cititorilor *Dilemei*, vă doresc cu sinceritate, din nou, un Crăciun cu televizor, dar cu el închis. La mulţi ani!

Cipriana PETRE

Vasile MORAR
profesor universitar

Valorile morale în democraţie (III)

În cazul democraţiei româneşti – oricum am numi-o – necesara învăţare cognitivă şi civică implică cel puţin cîteva condiţii: 1. renunţarea la judecăţile de tip nihilist odată cu admiterea gradualităţii faptelor judecate; 2. sedimentarea unui set congruent de semnificaţii pentru ideile de compromis, de cooperare, de concesie mutuală şi de consens. Se păstrează de pildă impresia, la mulţi purtători valorici, chiar tineri, că compromisul şi cooperarea pot fi identificate; or, compromisul implică cooperarea, dar nu orice formă de cooperare implică compromisul (Martin Golding: **The Nature of Compromise**); 3. asimilarea cognitivă a unui adevăr elementar al societăţii deschise: ceea ce este esenţial – în democraţie şi în relaţiile dintre oameni – **nu** este că fiecare va **spune** ceva, ci esenţial este că orice merită să fie spus, pentru că are valoare, **poate fi spus**; (deocamdată se confundă adeseori aşa zisa „sinceritate psihologică" cu „adevărul" moral şi cu empatia); 4. învăţarea nu numai cognitivă a unui adevăr simplu formulat de Karl Popper că democraţia în statele moderne se caracterizează prin lupta împotriva abuzului de putere pe două fronturi paralele: împotriva puterii de **deasupra** în numele puterii de **dedesubt** şi împotriva concentrării puterii în numele distribuţiei puterii. Or, important în acest din urmă caz este ca în statul de drept societatea civilă să-şi asume responsabil mecanisme de control moral asupra oricărei forme de putere, şi asupra oricărui tip de autoritate.

Un alt conflict valoric „administrat" de democraţie este cel dintre **bine** şi **util** cu cele două valori morale extreme ataşate: altruismul şi egoismul. Principiul Celei mai mari fericiri pentru cel mai mare număr de oameni a primit, strict teoretic, cel puţin patru interpretări în literatura anglo-americană: 1. utilitarismul acţiunii; 2. utilitarismul normei; 3. utilitarismul preferinţei; 4. utilitarismul bunăstării. În fapt, aceste distincţii sînt recognoscibile în atitudinile din societatea civilă. Astfel, centrarea şi legitimarea unei acţiuni anume ca satisfăcînd principiul celei mai mari fericiri pentru cel mai mare număr de oameni este, probabil, cea mai des întîlnită formă de utilitarism implicat în comportamentul multor semeni de-ai noştri în faza derutei pe care le-a produs-o economia de piaţă. Pe de altă parte, unii vor fi dispuşi să accepte norme supraindividuale de utilitate ale acţiunilor şi faptelor lor, în timp ce alţii vor considera că pot avea anumite „preferinţe" de-a accepta să-i ajute pe alţii (de pildă cineva care a muncit din greu „va prefera" să dea şi altora deşi nu-l obligă nimenea). Oricum, credem că cea mai elaborată formă de utilitarism este ce a utilitarismului bunăstării. În acest caz, se admite obligaţia asumată de societatea democratică de-a identifica interesele de bunăstare, interese care sînt standardizate, sînt suprapersonale şi nu personale cum sînt plăcerea, suferinţa, fericirea.

În fapt, credem că orizontul stabil al principiului utilităţii este politicul, este „administrarea" în conformitate cu principiul dreptăţii ca un compus cuprinzînd trei idei: libertatea, egalitatea şi recompensa pentru activităţile ce contribuie la binele comun (J. Rawls). Întrebarea tipic utilitaristă – a utilitarismului bunăstării – va fi aceasta: „Ce să facem împreună?" decît **numai** „Cum să trăiesc eu, personal?"

În ceea ce priveşte societatea românească, acest conflict – pe care C. Noica îl numea conflictul dintre valorile de **însumare** şi valorile de **consumare** – este probabil resimţit ca foarte dureros cît timp societatea se va menţine destul timp încă în stadiul de subdezvoltare şi supravieţuire sau subzistenţă mai ales în mediul rural. Din punct de vedere practic, structurile democratice în formare şi mai ales cele ce ţin de procesele de „învăţare socială" trebuie să clarifice, la nivelul purtătorilor valorici, o distincţie naţională extrem de importantă, precum aceea dintre **a avea dreptul** şi **a fi îndreptăţit să...** Or, „explozia" iniţială a aspiraţiilor din societatea noastră a fost însoţită de o **„explozie" subiectivă a îndreptăţirilor**, adică a fost însoţită de „cerinţa de-a avea un drept" fără apel la un criteriu suprapersonal, la un standard moral valabil în mod universal. În fapt, cele două noţiuni au fost indistincte şi semnificaţia dominantă a fost aceea „a îndreptăţirii", fără **temei** moral, dar cu un puternic **suport** psihologic. Oricum, acest fenomen are rădăcini profunde, iar procesul de clarificare naţională în cîmpul valorilor morale este dependent, în primul rînd, de blocarea acestor sentimente de frustrare (care stau la baza „îndreptăţirii fără margini") **cu ajutorul** raţionalităţii economice capitaliste.

În fine, ne oprim, succint doar, la un aspect de principiu al conflictului valoric „administrat" şi el doar parţial şi imperfect de către societatea democratică: conflictul dintre valorile morale şi valorile vitale. În ipoteza noastră, cel mai potrivit cuplu conceptual lîngă cel de „societate deschisă" şi „societate închisă" este cel de „morală deschisă" şi „morală închisă". Se uită mereu că morala închisă este morala naturii din nou (cea care ne-a însoţit în trib, familie, comunităţile izolate şi mici); ea este morala sufletului închis, este morala „presiunii" vitale, este morala „satisfacţiei". În schimb, morala deschisă este cea a iubirii necondiţionate pentru tot ceea ce are sens şi valoare supraindividuală în lumea viului; este o morală a „aspiraţiei" şi a „bucuriei", după cum a caracterizat-o N. Bergson în **Cele două izvoare ale moralei şi ale religiei**. Or, sexismul, rasismul, antisemitismul, naţionalismul şovin sînt expresii paradigmatice ale „moralei închise" în care numai vieţile aparţinînd propriului grup au „valoare" şi „merită" să trăiască. Sursa multor conflicte – unele sîngeroase – care afectează pînă la urmă viaţa unor comunităţi întregi ţin de faptul că purtătorii celor două morale se simt perfect legitimaţi în cuprinsul moralei pe care o poartă cu sine fiecare. Oricum, conflictul cel mai dur este cel dus de „purtătorii" nenumăratelor „morale închise".

Recursul la morală şi îndatoririle elementare

Buna administrare raţională a acestor conflicte valorice – ştim acum – se poate face numai prin înţelegerea mecanismelor de legitimare morală din cadrul comunicării interumane, interculturale, interetnice.

În concluzie, dacă privim valorile morale în democraţie din această prismă a conflictelor valorice, şi dacă am plecat de la constatarea de principiu că există dificultăţi mari şi în direcţia clarificării sensurilor binelui, şi în sedimentarea în conştiinţa oamenilor a unei simetrii benefice între drepturi şi îndatoriri (afirmam la început dezvoltînd o idee a lui Leo Strauss că cei mai mulţi tind să se identifice cu ipostaza: „acestea sînt drepturile mele şi acelea sînt datoriile celorlalţi") atunci, poate că, va fi mereu actuală – în această perioadă de tranziţie – cerinţa formulării clare şi simple a **îndatoririlor prima facie**. Simplu spus, nu se poate imagina situaţie morală originară într-o democraţie în absenţa identificării unor **îndatoriri condiţionale**, a unor îndatoriri implicite. Acestea trebuie să fie implicite atît receptării, percepţiei şi înţelegerii de către oameni a situaţiilor de viaţă cît şi implicite noţiuni generice de „convingere şi comportament democratic". În fapt, **îndatoririle prima facie**, în această conexiune cu democraţia sînt în mod real precondiţii de ordin moral ale acţiunii, sînt presupoziţii care ar trebui acceptate tacit de omul moral ce acţionează democratic. Aceste **îndatoriri prima facie**, formulate de David Ross în contextul analizei unei etici de primă instanţă, considerăm că sînt următoarele şi că sînt relevante pentru tema valorilor morale în democraţie: 1. **îndatorirea de a nu face rău celorlalţi**, ştiut fiind faptul că pe de o parte inhibiţia naturală a agresivităţii intraspecifice este baza unei morale naturale, dar ea este pe de altă parte, în acelaşi timp, şi un bun temei pentru ideea, conform căreia, democraţia însăşi este o instituţie naturală, în care oamenii au „înclinaţia" de-a nu-şi face rău unii altora; 2. **îndatorirea de onestitate** se referă la acte ce implică ideea de promisiune imanentă unor situaţii: de-a nu spune minciuni şi de-a fi corect, ca semne primare ale „omului civilizat"; 3. **îndatorirea de a face dreptate**, de-a simţi că eşti dator să ţii seama de „simţul dreptăţii" (fără de care, după J. Rawls n-ar fi posibil nici o morală şi nici o „societate dreaptă", democratică). Acest tip de îndatorire are şi o formă negativă: capacitatea de a nu distribui bunuri, plăceri, fericire dacă acestea nu sînt în concordanţă cu merite dovedite; 4. **îndatorirea de mărinimie, de generozitate** se referă la faptul că, omul moral n-are doar un puternic sentiment al libertăţii şi al egalităţii, ci el identifică empatic fiinţe a căror condiţie o poate îmbunătăţi în ceea ce priveşte virtutea, inteligenţa, satisfacţia; 5. **îndatoriri de gratitudine** care se referă la acte trecute ale oamenilor, la acte care presupun „memoria morală"; 6. **îndatoririle de autodepăşire** se bazează pe faptul că oamenii îşi pot îmbunătăţi condiţia în ceea ce priveşte virtutea şi inteligenţa.

În ceea ce priveşte aceste **îndatoriri prima facie** ele sînt, în mod cert, în postura de indicatori morali ai comportării democratice, indicatori de primă instanţă, originari. Iar, pentru a le semnala în chip şi mai adecvat acest statut, poate n-ar fi deloc lipsit de importanţă să amintim – întărind acest argument – două idei fundamentale. Prima îi aparţine lui Reinhaldt Niebur: Man's capacity for justice makes democracy possible, but man's inclination to injustice makes democracy necessary (disponibilitatea oamenilor pentru dreptate face democraţia posibilă, dar înclinaţiile oamenilor spre injustiţie face democraţia necesară). Cea de a doua o datorăm **Părinţilor Fondatori** americani şi ea sună sintetic astfel: **moralitatea, cunoaşterea şi aspiraţia spre sacru – religiozitatea – sunt condiţii absolut necesare pentru o bună guvernare şi sînt condiţii rezonabile pentru a avea un criteriu al „bunului cetăţean".**

© A. Paul

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 25110100109401300005 deschis la BANCOREX, sucursala Lipscani ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Anca MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 308 ● 25 – 31 decembrie 1998 ●